

Citizens !

Please treat this as yours

The Jawahar Hindu Hotel.

Palace Road,

Near Nyaya--Mandir,

BARODA.

Fresh, high-class and
delicious food-stuffs
always ready.

Customers' facilities
promptly attended
to.

CLEANLINESS AND
POLITENESS IS
OUR MOTTO

Once Visited—Always Patronised.

S. Ingle,

Proprietor.

પડાર

કુસ્તક ૧.]

ભાદ્રપદ, ૧૯૯૨.

[અ]

સખીનાં સ્મરણ

[સુલાખી દેખે ફરી જશે ચોકરી રે]

કે આભલે ટમકે જો નવલખ તારલાજ,

કે તારલે તારલે તારાં તેજ;

સોહાગણ આજે સખી મને સાંભરે રે !

કે રૂપલા રજની થી રૂપભરી રાજતીજ,

કે ચુન્દડી ન્યાજું ફરકતી ઝોક;

સોહાગણ આજે સખી મને સાંભરે રે !

કે ઉત્તરાખંડ તણા છૂટતા વાયરાજ,

કે સ્નેહનો જણે અચૂક સન્દેશ;

સોહાગણ આજે સખી મને સાંભરે રે !

કે વેગથી ઘેલી સરસ્વતી નાયતીજ,

કે રમઝમ ઝાંઝરો એ ઠોક;

સોહાગણ આજે સખી મને સાંભરે રે !

કે કલ્પના થાકી થાકીને ફરી જાગતીજ,

કે જાગે જાગે દહયનો ભેખ;

સોહાગણ આજે સખી મને સાંભરે રે !

મનુ હ. દવે. (

હૃદય-મંદિરિયે

[ગદ્ય-ગીત]

હૃદયની સારીય મુઘ આશાઓ
ફૂલડાંની છાળ ભરી,
હું આવું છું તુજ દશનને કાજ,
વાલમ ! હું તો તારા હૃદયને મંદિરિયે
ભાવના કુસુમના શૃંગાર લાવી છું.
જ્યારથી એ તારું અંતરકમલની
સર્વ પાંખડીઓ પ્રસારતું પદન નિરખ્યું
ત્યારથી જ મને મિલનની તીવ્ર
ઝંખના લાગી હતી.

આત્માના અભિલાષ સંતોષે તેવી
નિર્મળ આંદલરી રજતિ મને
જાંલે આપકાર આપી રહી છે.
આગ્રમજરીની મધુસૌરભ રસ વૃષાતુર
દિલને રસકટોરી જાંલે પાઈ રહી છે.
ને પ્રકૃતિનાં સર્વાંગો ય જાંલે
તારા તાદાત્મ્યને સત્કારી રહ્યાં છે.
વાલમ ! હું તો તારા હૃદયને મંદિરિયે
ભાવના કુસુમના શૃંગાર લાવી છું.
જગતની મુદ્ર વાસનાઓ ત્યાગી
તારા મુખદુઃખની ભાગિયેણી, હું તલમું છું.
સુધા નીતરતી ચંદ્રની જ્યોત્સ્નિકામાં,
તુજ હૃદયની અમીઝરણીના
પાન કાળે, વિજન અરણ્યની વિકટ પગદંડીએ ચાલી,
વાલમ ! હું તો તારા હૃદયને મંદિરિયે
ભાવના કુસુમના શૃંગાર લાવી છું.

—“વિરંચિ.”

દેશની પ્રીતિથી

દેશની પ્રીતિથી, હૃદય દ્રવે છે. (૩)
રગ રગ ધબકતી ઉષ્ણ બને છે — દેશની.
પાંખડી ફૂટયે, ઝોકલ પંખી
મન મનથી કલશોર કરે છે — દેશની.
ખાલસૂરજનાં કિરણ પ્રકટે
ધરધર જ્યોતિ વિરાટ ઝગે છે — દેશની.
વાદળ જૂથને આલમાં દેખી
થનગન મોરલો નૃત્ય કરે છે — દેશની.

—રમણલાલ સોની.

જીવનનો થાક.

લેખક : શ્રી. ખાવચંદ માવજી વડેરા.

બી. એ. એલએલ. બી.

નિરંજન કાગળ વાંચીને ખીસામાં મુકી દીધો. અને ધીમે પગલે ઘરનો બહાર નીકળ્યો. એ કાગળે એના દિલને હચમચાવી નાખ્યું. ગઇ કાલે કચેરીમાંથી આવેલા કાંમમાં પોટલા તરફ એણે તિરસ્કારની દૃષ્ટિ ફેંકી. આજે સંવિચાર હતો. આ કામ બપોરના જમાને પૂરું કરવાનું હતું. પણ આજે એ મધ કાલનો નિરંજન રહી ચકયો નહિ.

“ક્યારે આવશે?” કાન્ટાએ પૂછ્યું. નિરંજને કંઈ જવાબ આપ્યો નહિ. -પણ થોભી ગયો. કચુંક સાંભરતું હોય, કામકંઈ જાણે તેને એવી રાખતું હોય તેમ ધીરવાર ઉભો રહ્યો.

“કાણે જાણે શું મુશ્કેલી થયા છે, તે જવાબ પણ દેતા નથી. -કંઈ નહિ. મારે શું? હજી રાંઠ વળગતી આવતું તેવી છે. તમારે શવે ત્યારે આવજોને.” બચડતી કહેડતી, કાન્ટા રસોડામાં ચાલી ગઇ. નિરંજનને યાદ આવ્યું કે, કાન્ટાએ પૂછેલા કંઈક સવાલનો જવાબ તેનાથી દેવાયો ન હતો. શું જવાબ દેવો તેની મુશ્કેલી હોયે વખત ચાલે તેનાં કરતાં, જવાબની રાહ નેપા વિના, રીસાછોજ કાન્ટા ચાલે જાય એ તેને વધારે અનુકૂળ પડ્યું. ઘરનાં અંધારા ખુણામાંથી આવતી રેતા શેગિષ્ટ બાળકની ચીસો ધીમે ધીમે તેને સલામતી બંધ થઇ. એટલે દૂર તે પહોંચી ગયો.

—ફરીથી તેણે એ કાગળ કાઢ્યોને વાંચવા માંડ્યો અને તેમના અક્ષરો જાણે સંગ્રામતા અંગારા હોય, તેમ તેના હૈયામાં ચોંદીને દાઢ ઉપજાવવા લાગ્યા. રસ્તે જતાં પોતે ક્યાં જઈ રહ્યો છે. તેનું પણ લાન તેને રહ્યું નહી.

“અરે ભાઈ, જરા આંખો ઉઘાડીને તો ચાલ” અચાનક અચાસ પડેલ કોઈ અધિક વયની બાપને એતા નિરંજન શરમીદો થઈ, ઉંચું જોઈ વધારે જોરથી ચાલવા લાગ્યો, દૂર દૂર, હેલુ વિના, ધ્યેય વિના, ક્યાં પહોંચતું છે, તેવા નિશ્ચિત ખ્યાલ વિના, કેવળ ચકિતને વાપરી નાખવાના એક માત્ર ધરાદાથી ચાલ્યો જતા હોય —એમ ચાલતું ચર્ચે રાખ્યું.

નિરંજનને પોતાના જીવનની ગતિ આજની દેહની ગતિ સાથે બરાબર સરખાવી શકાય તેવી લા કેટલા વર્ષ થયા જીવનની ગતિને ચર્ચે કરી હતી? નહોતો એ ગતિમાન કંઈ એવો ઉન્માદક ઉદ્ધાસ આવ્યો કે જેથી એ ગતિની ક્રિયા પોતેજ પ્રિયતમ કલાસમ પડે, કે નહોતું એ ગતિનો ક્રિયા પાછળ કંઈ નિલસ્ય આવી ચકયું, કે જેથી ગતિનું મુશ્કેલી તેને અનુકૂળ પડે તે રીતે ફેરવી શકાય. આજના પગે તેની આ અસલ જાતની દીધી હતી. એટલે જાણે જીવનને અંત લેતો લાવ દેહમાં આરોપાયો હોય, અને પોતે ત્રાસ એને ઉપજવનાર ચકિતનો નાશ કરવા માગતો હોય, ને ચાલતો હતો. શરીર મટિ, અને તેની ગતિ બંધ તે સાથે જીવનનો નિરંજન વેગ પણ કેમ જાણે શાં પડી જવાનો હોય, એનું આશ્વાસન તેના હૃદયને કોઈ આપી રહ્યું હતું.

પણ શરીર થાકી જતાં, તેને એસી જવાની જરૂર દૂર દૂર છેડે ધંધાદારી માણસોને હિતાવળે ગતિમાન બનવાને સહાય ભૂત થતા વાહનનો અવાજ આવતા હોય ગામ દૂર વસવા માગતા શાંતિપ્રિય અજાણનોના બં પણ જોણ જોણ થતા જઈ દૃષ્ટિ સમક્ષ આવે ભૂમિપટ જીવન જેટલો થાય, અને અગાધ લાગતો હતો નિરંજને ચારે બાજુ નજર ફેરવી પોતે આજે આવી રહ્યો હતો? કોનાથી નહાંસીને ક્યાં જઈ હતું? આજનાં શાંત ઉર્મી સરખાં અંદાજનોતો પત્થર ફેંક્યો રચિત તો પોતાની સાથે સાચજ પ્રયાસ કરી રહી હતી એ રચિતનું આદ્ય જન પણ ખીરસામાજ પડ્યું હતું. કે અલારે એને ફેંકી દેતાં છતાંય એમાંથી મુકિત મે તેનું તે હતું નહિ. એટલા જોરથી રચિતે જ ગઈ હતી.

રચિતે એ ખોલેલા વિશાળ પટમાં જીવનની સુરમ યાદગીરીઓ ઉભરાતી હતી. એક એક પ્રસંગ મે રંગમાં ચિતરાતો જતો હતો, એ પ્રસંગો જાણે જીવન જીવન સાથે જરાય સંકળાયેલ ન હોય નિરંજન તેમને નીરખી રહ્યો. કયો ત્વરિત બદલાતો હતો, એક બીજામાં મળી જતાં હતાં,

વશ થઇ પરચું પડ્યું. અભ્યાસકાગમાં જેળવેલી પ્રતિભા અને ઉચ્ચ માનસીક શક્તિ લઇને જીવનમાં પ્રવેશતા નિરંજનને; એકાદ ઓપીસની સાધારણ કારકુની કરીને, સંતોષ પામવાનો વખત આવી લાગ્યો.

પાંચળું જગત એજ રસ્તે ચાલ્યું જતું હતું. જગતના મહા માનવી ગણી શકાય તેવા આગેવાનો એજ રીતની પુરાણી શુદ્ધિ વિરોધી શકમાં જગતને દોરે જતા હતા. લાલચુ, સ્વાર્થી, ખુશા ગતીઆ, અને બેવકુફ ચારે તરફ ઉંચા આસન પર ગોઠવાઇ જતા હતા. એવાઓની તાબેદારી ઉપવવામાં પણ આનંદ માનનાર જગત નિરંજન જેવાની સહાનુભુતિ સ્વીકારવા પણ તૈયાર ન હતું.

નિરંજન ધરેડમાં પડ્યે જતો હતો. દરરોજ ઓપીસમાં નકશે કરતો; યુજરાતી ભાષામાં લખાણો લખતો; વ્યાખ્યાનો શ્રાવણી થતી એવા ઉપરીઓ તેની ભાષામાં સુધારા કરતા, તે સહી લેતો; અને શબ્દોના સાથીઓને ન સમજનાર સાહેબો; એણે ચુંટેલા શબ્દોને ફેરવી, તે જોઇ રહેતો, સાંજના ઘેર આવી અલગ જીવનના સુધારા ખમતો; અને શેગીઘ બાળકની ચીસો સાંભળી ઓપીસમાં ખમેલા અપમાનો; અને બાકી રહેલ ની ગણતરી કરે જતો.

આવા સંજોગોમાં લલિતાની મુતિની યાદ ઝાંખી ઝાંખી બની જીવંતી જતી હતી. લલિતાના આવતા બંધ થયા હતા; તેના સમાવેશ પણ દુર્લભ થયા હતા. એના છેદના પોતે સંભાળપૂર્વક સાચવાને, નિરાશાની ઝાંખ પોતે એના ફરી કરીને ચતા વચનથી જાળવતો. આટલી સુંદર સ્ત્રી પર આવું આધિપત્ય ક્યારે જમાવી શકવા માટે પોતે જર્વ માનતો; ઉપરીઓના ઠપકાના ડંખથી વેદના પામતા હૃદય તોડી કરવા મથતો. એજ સાથે એ આધિપત્ય વાગમાં પોતાની મહત્તા કરતા લલિતાની વ્યવહારનાં શત્રુતા દેટલી જવાબદાર એ પણ એને જાણમાં આવતું. જીવનનાં સુદર્શ કયું હથીયાર સફળ થાય તેમ છે, તેની માહિતી નહિ હોવાથી, લલિતા નિરંજનની શુદ્ધિનાં તેજથી ચમકતી વાણીથીજ આકર્ષાઈ હતી. એજ હથીયાર જીવન સુદમાં જ્યારે નકાસું થઇ પડ્યું, ત્યારે નિરંજનનાં દિલમાં આઘાત થઇ ગયો. એણે

લલિતાને બૂલવા પ્રયાસ કર્યો હતો; પણ એ બૂલાતી નહિ; એનું નિર્ણય હારથ; મોઢક વાણી; અને સુલલિત વિકસેલ જતો દેહ; તેની નજરમાં સદાય તરવણી કરતો હતો. જ્યારે, જ્યારે, તેના નિર્બલ જનતા જતા પોરપને આઘાત લાગતો; ઉપરીનાં વાકયો મઠન કરવા પડતાં, કે જેને ચરણ આગળ પણ ન બેસારી શકાય, તેને ઝુકાને નમન કરવું પડતું; ત્યારે લલિતાની પ્રેરણાત્મક આંખો તેની સામે પ્રકટી આવતી. એ આંખોમાં અનિર્ભય બની, પોતે સર્વ એવી પાતાના દેહની આકૃતિ એ જોઇ રહેતો. વળી વીતી ગયા હતા; પણ લલિતાની સુંદર આંખોમાંની નિરંજનની દર્દહારી પ્રતિમા જીવંત સાંભળતી. લલિતા મુગ્ધ બની નિરંજનની વાતો સાંભળતી; અને લલિતાના મોં પર ચતા જતા ફેરફારો નિરંજનની શુદ્ધિ અને લાગણીને આમ તેમ ફેરવતી, એ દ્રશ્ય સદાય તેની પાસે જાળવત રહેતું.

એ દ્રશ્યને વસવાની જૂમિકા કાન્ટાની ફપહીન, અશિષ્ટ, અને કુરૂપ જીવન દશા હતી; કાન્ટાની આંખોમાં કારકુનીના યોગ્ય નિચે વસડાવેલો, નીચે મોંએ કામ કરતો, અને એકાદ શબ્દ પણ સાંભળે ન ફેંકી શકે તેવો નિર્જળ નિરંજન દેખાતો; એ સંદેહ કોડી જેવી, લાવ વિહીન, જડ અને ડરામણી આંખો લલિતાની મોઢકતા, સંદેહ કે રસિકતા ન હતી; જગતને ચરણ તેણે નચાવતો, નરવીર પણ જ્યાં પોતાનું પ્રતિબિંબ નિરખી માનવાનું થઇ પાડે ફરે એવી ટાડાય, અને અશુદ્ધતા જોઇ નિરંજન નિસાસા નાખી બેસી રહેતો.

નિરંજનને સ્વપ્ન આવતા. ઉંડા અંધારા ખુણામાં જાણે એને કોઈ અનુભવ પણ મળજીત હાથો ફેંકી રહ્યા છે. એ હાથોની પાછળ કોનો કંચળ દેહ આવેલો છે, તેની જાણે તેને માહિતી હોય, જાણે એ દેહધારી નિરંજનના આગળ નિર્મલ્ય પ્રાણી હોય, અને નિરંજન હમણાજ તેને ઉચલાવી નાખશે, એમ લાગતું હોય; પણ કોઈ મારતાં છતાં પણ એ દેહને સ્પર્શ પણ ન કરી શકતો હોય, એમ તેને થતું. અંધારા ખુણામાં તદ્દન સંદેહ એવી જો આંખો, મહતાથી તેની સામે જોઇ રહી હોય છે; ત્યાંથી ત્રાસીને નિરંજન લાગવા મથે છે, પણ એના એ જો હાથો એને પકડી રાખે છે. ફર ફર પ્રકાર, અને વિલાસની જાણે વસવાળા ચાલી રહી હોય;

તેના લક્ષ્યકાર તેને સંલગ્ન છે. ધડીકમાં મોઢક દિગ્-
નગી રેખા દોરાય છે; ધડીક ધીમું ધીમું મંગીત-
સંલગ્ન છે. ધડીકમાં અડખાટ હમતો 'અવન' આવે છે. અને ક્યારે સંદર અંખે વાળી લવિન દેહકળી
ઝડપી દરંગ દધ નાસી જાય છે. એકદમ એ જાય છે.
અને સામે ક્યોરોના દેહતરમાં પડેલા કાણમાંથી તુમાર
દેખાય છે. પડખેની પથારીમાં પથને ઝાંઝે તેની અખડ
શાંતિથી કાન્તા સૂતી હોય છે;—અને ધોડીયામાં અળક
મોરેથી જરાગ પાડતું હોય છે.

ગપ કાલનીજ એ વાત હોય તેમ નિરંજન સવા-
રમાં ઉતરી જમગીન જણાવે હતો; તેમાં આજે
લલિતાને પત્ર ધણુ દિવસે મળ્યો. પૂજતા હાથેથી એ
પત્રની ઉપક્રી કોર કાઢી, અંદરથી કાગળ કાઢ્યો, વાંચીને
પીસસામાં મુક્યો; અને ધીમે પગલે ધરની બહાર નીકળ્યો.

એ પત્રમાં લલિતાએ નિરંજનની કુચગતા પૂછાવી
હતી, નિરંજનનાં માહેય લલિતાનાં પતિના ખાસ મિત્ર
યતા હોઈ, નિરંજનને કંઈ મુશ્કેલી હોય તો, પોતાને
લખવા જણાવ્યું હતું. કે જ્યો પોતાના પતિ મારફત
તેના ઉકલ થઈ શકે. નિરંજન સંબંધીની માફતી પણ
એજ માહેય મારફત મળી હતી, તેમ જણાવ્યું હતું—
અને હેવટ ખાનાગીમાં ઉમેર્યું હતું કે એને કંઈ રકમની
જરૂર હોય તો પિતા સંકેએ મંગાવવી; લલિતા તેના
પતિને ખજાર નહિ પડના હેતા કંઈક મોકલી શકશે,
તેથી ખાતો આપી હતો.—અને— હવે ચો. ને આશીય
આપી હતી.

નિરંજનના મનમાં હજારો તરંગો ઉઠવા લાગ્યા.
લલિતાના ઘણીની મારફત ઉપરીને વગ લગાડી જે
ફીચાતું પ્રેમોશન મળવાની આશા રાખતા જેટલી
પામતા પણ પોતાનામાં આવી ગઈ છે. એ લાનથી
એનું આખું શરીર રેપ અને વેદનાથી ધ્રુજવા લાગ્યું.
હસતી હસતી આંખેલી પાદમીરીની સાથે જોડાયલ

આછી અછી આઠઠાની રેખા પણ સાફ થઈ ગઈ
લાવિના વિશાળ પટ પટ દિદિ ફેકતા સર્વત્ર એકજ
પ્રકારની વેદનાથી ભરેલો પોતાનો દેહ લાંબી મંજૂર—કય
જનો હોય, તેમ કે માવા લાગ્યું, એ પંખો અંત
ન હતો. એને દ્રશ્ય વચનની મર્મોત ન હતી.

લલિત પરણી ગઈ ત્યારે નિરંજનને લાગેલી નિરા-
શાની વેદના, તેને આજે મદ આવવા લાગી; એ વેદ-
નાની સાથેજ લારિ—જીવન વિજયની અસ્પષ્ટ આશા;
લલિતાને જીવનાથી અનુભવાતો ગર્વ, તેણે અનુભવેલા
આજે સર્વત્ર એકજ સરખી કાળાશ જવાબ ગપ હતી.

અહીંથી ઉઠીને ક્યા જરૂં? જ્યાં પરાજય, અને
પામરતાના સ્મરણ ચિન્હો સમું ધર આવી રહેલું છે
ત્યાં? જ્યાં વેદનાને આખી જીંદગી સુધી અવલંબીને
રહેવાના અનેક સાધનો છે, ત્યાં? જ્યાં અણધાર સ્ત્રીનાં
મૂર્ખ શબ્દો; અને મંદિલા ભાગકોની ચીસો નિરા-
સંલગ્નવાની છે, ત્યાં?

નિરંજન ઉઠો થઈ ધરની વિરહની દિશામ
આવવા લાગ્યો. એના પગમાં ફરી જોર આવ્યું. યોફે
જતાં એનો દેહ ત્રાસની સામે ઝુઝવા તત્પર જાયો, ફોર
પણ રચળ, જ્યાં ગંસાર નથી; ઓ નથી; પામરતા
નથી. જ્યાં ભૂતકાળની સ્મૃતિ નથી, જ્યાં લવિષ્યન
સંભવિતતા નથી, જ્યાં માત્ર આજની બધાંથી દૂર નાર-
વાતી પ્રેરણા આપતી; એકજ પણ, સમસ્ત
ભરી રહી છે;—જ્યાં દૂર લાગી જવાનો પ્રવૃત્તિ
ભાગી જવાની શક્યતા સિવાય. બીજે કાવ કે બી
દાર નથી, ત્યાં જવા એના પગ સપાટાખંધ આવી રહ્યા.

મધ્યાહને સર્વ તપતો હતો. ભૂમિ એની
સપાટીમાં ફેલાવી રહી હતી. એવી સંતપ્ત શયતા:
મર્મોત નહિજ હોય, તેમ માની નિરંજન આગળ
આગળ ધપતો હતો.

વશ યથ પરશુતું પડ્યું. અભ્યાસકાગમાં કેળવેલી પ્રતિભા અને ઉચ્ચ માનસીક શક્તિ લઇને જીવનમાં પ્રવેશતા નિરંજનને; એકાદ ઓછીસની સાધારણ કારકુની કરીને સંતોષ પામવાનો વખત આવી લાગ્યો.

પાંગણું જગત એજ રસ્તે ચાલ્યું જતું હતું. જગતના મહામાનવી ગણી શકાય તેવા આગેવાનો એજ રીતની પુરાણી શુદ્ધિ વિરોધી રાહમાં જગતને દેરે જતા હતા. લાલચુ, સ્વાર્થી, ખુશ મતીઆ, અને બેવકુદ ચારે તરફ ઉંચા આસન પર ગોઠવાઇ જતા હતા. એવાઓની તાબેદારી ઉઘાવવામાં પણ આનંદ માનનાર જગત નિરંજન જેવાની સદા-નુભૂતિ સ્વીકારવા પણ તૈયાર ન હતું.

નિરંજન ધરેડમાં પડ્યે જતા હતા. દરેજા ઓછી-સમાં નકસો કરતો; યુગ્મસતી ભાગમાં લખાણો લખતો; વ્યાખ્યાનનાં માનથી શરૂ એવા ઉપરીઓ તેની ભાષામાં સુધારા કરતા, તે સહી લેતો; અને શબ્દોનાં સાચી-માને ન સમજનાર, સાહેબો; એજે સુટેલા શબ્દોને ફેરવતા, તે ભેષ રહેતો, સાંજના ઘેર આવી અજણ સ્ત્રીના મહેતા તુકારા ખમતો; અને રોગીષ્ટ બાળકની ચીસો વચ્ચે ઓછીસમાં ખમેલા અપમાનો; અને બાકી રહેલ કામોની ગણતરી કરે જતો.

આવા સંનેગોમાં લલિતાની મૂર્તિની યાદ ઝાંખી અને ઝાંખી બની હુંસાતી જતી હતી. લલિતાના પત્રો આવતા બંધ થયા હતા; તેના સમાચાર મગવા પણ દુર્લભ થયા હતા, એના હેઠલા કાગળોને સંભાળપૂર્વક સાચવાને, નિરાશાની કોષ વિકાળ પળોને એના ફરી ફરીને થતા વાચનથી હળવી બનાવતો. આટલી સુંદર સ્ત્રી પર આંતું આધિ-પલ્ય એકવાર જમાવી શકવા માટે પોતે ગર્વ માનતો; અને ઉપરીઓના કપકાના કંબળી વેદના પામતા હૃદયને શાંત કરવા મથતો. એજ સાથે એ આધિપત્ય જમાવવામાં પોતાની મદદતા કરતા લલિતાની વ્યવહારના માનની શરૂતા કેટલી જવાબદાર એ પણ એને ખ્યાલમાં આવતું. જીવનનાં સુદમાં કયું હથીયાર સફળ થાય તેમ છે, તેની માહિતી નહિ હોવાથી, લલિતા નિરંજનની શુદ્ધિનાં તેજથી ચમકતી વાણીથીજ આકર્ષાઈ હતી. એજ હથીયાર જીવન સુદમાં ન્યારે નકામું થઇ પડ્યું. ત્યારે નિરંજનનાં દિલમાં આઘાત થઇ ગયો. એણે

લલિતાને જુલવા પ્રયાસ કર્યો હતો; પણ એ જુલતી નહિ; એનું નિર્દોષ હારય; મોઢક વાણી; અને સુલલિત વિકસતો જતા દેહ; તેની નજરમાં સદાય તરવણી કરતો હતો. ન્યારે, ન્યારે, તેના નિર્ગલ બનતા જતા પોશાને. આઘાત લાગતો; ઉપરીનાં વાક્યો સદન કરવા પડતા, કે જેને ચરણ આગળ પણ ન ખેસારી શકાય, તેને ઝુકીને નમન કરવું પડતું; ત્યારે લલિતાની શ્રેષ્ઠાત્મક અખિ તેની સામે પ્રકરી આવતી. એ અખિમાં અનિ-મેષ બની, પોતે મગર્વ એવી માનના દેદની આકૃતિ એ ભેષ રહેતો. વર્ષો વીતી ગયા હતા; પણ લલિતાની સુંદર અખિમાંની નિરંજનની કદંબારી પ્રતિમા હુંસાઇ ન હતી. લલિતા મુગ્ધ બની નિરંજનની વાતો સાંભળતી; અને લલિતાના મ્હોં પર થતા જતા ફેરફારો નિરંજનની શુદ્ધિ અને લાગણીને આમ તેમ ફેરવતી, એ દ્રશ્ય શ્રદ્ધા તેની પાસે જગૃત રહેતું.

એ દ્રશ્યને વસવાની ભૂમિકા કાન્ટાની રૂપદીન, અશિષ્ટ, અને કુરૂપ જીવન દર્શા દની; કાન્ટાની અખિમાં કારકુનીના બોળ નિમે ધસડાયેલા, નીમે રહેલો કામ કરતો, અને એકાદ સખ્ત પણ સામો ન ફેંકી શકે તેવો નિર્જળ નિરંજન દેખાતો; એ સફેદ કોડી જેવી, ભાવ વિહીન, જડ અને ડરામણી અખિ લલિતાની મોઢકતા, સંદૃષ્ટ કે રસિકતા ન હતી; જગતને ચરણ તળે નચાવતો, નરવીર પણ નથી પોતાનું પ્રતિબિંબ નિરંજની માન-ભંજુ યથ પાછો ફરે એવી ટાઢાઇ, અને અચુલતા ભેષ નિરંજન નિસાસા નાખી ખેસી રહેતો.

નિરંજનને સ્વપ્ન આવતા. ઉંડા અંધારા ખુણામાં જાણે એને કોઇ અજપયા પણ મજાનુત હાથો ફેંકી રહ્યા છે. એ હાથોની પાછળ કોનો ફરણ દેહ આવેલો છે, તેની જાણે તેને માહિતી હોય, જાણે એ દેહધારી નિરંજનના આગળ નિર્મોલ્લ પાણી હોય, અને નિરંજન હમણાજ તેને ઉઘાણવી નાખશે, એમ લાગતું હોય; પણ ફક્ત મારતાં છતાં પણ એ દેદને સ્પર્શ પણ ન કરી શકતો હોય, એમ તેને થતું. અંધારા ખુણામાં તદન સફેદ એવી બે અખિ, મૂઠતાથી તેની સામે ભેષ રહી હોય છે; ત્યારથી ત્રાસીને નિરંજન લાગવા મથે છે, પણ એના એ બે હાથો એને પકડી રાખે છે. દર દર પ્રકાશ, અને વિલાસની જાણે ત્વચાના આલી રહી હોય;

તેના લજ્જકાર તેને સંભળાય છે. ધડીકમાં મોઢક સિમ-
નની રેખા ફેરાય છે; ધડીક ધીધું ધીધું સંગીત
સંભળાય છે. ધડીકમાં ખડખડાટ હમનો અવાજ
આવે છે. અને ક્યારે સૂંદર આંખો વાળી લગિન દેવકળી
અડધી દરાંગ દધ નારી જાય છે. એકદમ એ તમને છે.
અને સામે ક્યોરીનાં દંતરમાં પડેલા કાણાંમાંથી હાગર
દેખાય છે. પડખેની પથારીમાં પંથુને જાગે તેની અખડ
સાંતિથી કાનતા સુતી હોય છે;—અને ધોડીયામાં બાળક
મોટેથી ખરાશ પાડતું હોય છે.

અણ કાલનીજ એ વાત હોય તેમ નિરંજન સવા-
રમાં ઉઠતાજ અમગીન જણાવેા હતો; તેમાં આજે
લલિતાને પત્ર ધણા દિવસે મળ્યો. ધૂનતા દાસેથી એ
પત્રની ઉપલી ફેર ફાડી, અંદરથી કાગળ કાઢ્યો, વાંચીને
ખીરસામાં મુક્યો; અને ધીમે પગલે ધરની બહાર નીકળ્યો.

એ પત્રમાં લલિતાએ નિરંજનની કુચળતા પૂછાવી
હતી, નિરંજનનાં આહુજ લલિતાનાં પતિના ખાસ મિત્ર
થતા હોઇ, નિરંજનને કંઈ મુશ્કેલી હોય તો, પોતાને
લખવા જણાવ્યું હતું. કે જેથી પોતાના પતિ મારફત
તેનો ઉકેલ થઇ શકે. નિરંજન સંબંધીની માલીતી પણ
એજ સાહેબ મારફત મળી હતી. તેમ જણાવ્યું હતું—
અને હેવટ ખાગીમાં ઉમેર્યું હતું કે એને કંઈ રકમની
જરૂર હોય તો વિના સંકેતે મંગાવવી; લલિતા તેના
પતિને ખબર નહિ પડવા રેતા કંઈક મોકલી શકશે,
તેવી ખાતરી આપી હતી.—અને— છેવટે ચી. ને આશીય
આપી હતી.

નિરંજનના મનમાં હઝારો તરંગો ઉઠવા લાગ્યા.
લલિતાના ધણીની મારફત ઉપરીને પણ લગાડી એ
રૂપીઆનું પ્રમોશન મળવાની આશા રાખવા નેટલી
પાગડતા પણ પોતાનામાં આવી ગઈ છે. એ બાંધથી
એનું આખું શરીર રોય અને વેદનાથી ધ્રુજવા લાગ્યું.
હસતી દસતી આંખોની યાદગીરીની સંધે એકાચ

આછી આછી આદહાદની રેખા પણ સાફ થઈ
લાલિતા વિશાળ પટ પર દૃષ્ટિ ફેંકતા સર્વજન
પ્રકારની વેંનાથો ભરેલો પોતાનો રેલ લાંબી મજલ
જનો હોય, તેમ દેખાતા લાગ્યું. એ પંથને
ન હતો. એને કસ્ય જગતની મર્વાઈ ન હતી.

લલિત પરણી ગઇ ત્યારે નિરંજનને લાગેલી
શાની વંદના, તેને આજે યદ આવવા લાગી; જો
નાની સાથેજ લાલિ-હવન રિત્તની અરપટ
લલિતાને છતાંથી અનુભવાતો મર્વ, તેણે અનુ
આજે સર્વજન એકજ સરખી કાળાશ જવાઇ મળ

અહીંથી ઉઠીને ક્યા જવું? જ્યાં પરાજય,
પામસ્તાના રમરણ ચિન્હો સમું ધર આવી રહેલું
ત્યાં? જ્યાં વેદનાને આખી છ'દગી સુધી અવલ
રહેવાના અનેક સાધનો છે, ત્યાં? જ્યાં અણધાર
મૂર્ખ શપ્થો; અને માંદકા બાળકોની ઓસો નિર
સાંભળવાની છે, ત્યાં?

નિરંજન ઉભો થઇ ધરની વિરંદની દિશા
આલવા લાગ્યો. એના પગમાં ફરી જોર આવ્યું.
જતાં એનો રેલ ત્રાસની સામે ઝુંઝવા તત્પર જન્યો.
પણ રથજ, જ્યાં મંસાર નથી; ઓ નથી; પા...
નથી. જ્યાં ભૂતકાળની રમ્ભિત નથી, જ્યાં લા
અંભવિતતા નથી, જ્યાં માત્ર આજની બધાંથી દૂર
વાની પ્રેરણા આપતી; એકજ પળ, સમસ્ત
ભરી રહી છે;—જ્યાં દૂર ભાગી જવાની પ્રવૃત્તિ
ભાગી જવાની શક્યતા સિવાય. ખીજો ભાવ કે.
દાર નથી, ત્યાં જવા એના પગ સાપાટાળાં ચ ચાલી

મધ્યા-હને સૂર્ય તપતો હતો. ભૂમિ એની
સપાટીમાં ફેલાવી રહી હતી. એવી સંતપ્ત શૂન્યતા
મર્વાઈ નહિજ હોય, તેમ માની નિરંજન આગળ
આગળ ધપતો હતો.

ભારતીય સાહિત્ય અને ભાષા

વાસ્તવિક શૃંગારી સામગ્રી વડે લોકસાહિત્ય રચાય છે. ભાવનાપ્રસાદ કલ્પનાથી સમૃદ્ધ અને સ્વચ્છ રસવૃત્તિ શિષ્ સાહિત્ય ધરે છે, એ એ સાથે વણાય ત્યારે સાહિત્યનું નવસર્જન થાય. એ નવસર્જનને પરિણામે સાહિત્યિક પુનર્ધટના, Literary Renaissance પ્રગટે છે. બીજીથી આઠમી સદી વચ્ચે દ્વિતી ગદ્ય દેશભાષાઓના સાહિત્યવણાટમાં લોકકથા ને લોકગીતનો વાણો હતો અને સંસ્કૃત-પૌરાણીક સાહિત્યનો તાણો હતો.

સાહિત્યની પુનર્ધટનાનું મૂલ એ સાહિત્યોના સંપર્કમાં હોય છે.

એક પ્રજામાં રચાતિક સાહિત્ય પ્રચલનું હોય અને તેની સાથે બહારનું સાહિત્ય અથવા એટલે પ્રજાની રસવૃત્તિ રચાતિક સાહિત્યના આદર્શોનો વિરોધ કરી, નવા સાહિત્યથી આકર્ષાઈ, તેના આદર્શો અપનાવવાનો પ્રયત્ન કરે છે.

આ વિરોધથી રચાતિક સાહિત્યને નવા સાહિત્યના સંસ્કારથી સમૃદ્ધ-કરવાની જંખના સાહિત્ય સેવીઓમાં જાય છે. અને તેઓ બહારના સાહિત્યનો કોષ, વાક્ય-રચના, કલ્પનાચિત્રો આદિની બનેલી સમૃદ્ધ પોતાના સાહિત્યમાં લઈ આવે છે.

સાહિત્યની સમૃદ્ધિનું એકાકીરણ થવાથી સર્જક-શક્તિ અને રસવૃત્તિ બંને પોષાય છે. શબ્દચિત્રોમાં ચૈતન્ય આવે છે અને પરિણામે રચાતિક સાહિત્ય નવે અવતારે આવે છે.

ઉપર આપેલા નિયમને અનુસરીને બીજીથી દસમી સદી સુધી સાહિત્ય ધરાયું. એક તરફ યાત્રાળુઓ પોતાની સામગ્રી લઈ, શિષ્ટતાનો મોઢો મેળવવા, સંસ્કૃત સાહિત્યના કૌશલ પર ચઢવા લાગ્યા; બીજી તરફ ભગિ-રથો, સંસ્કૃત સાહિત્યની મંદાકિનીને પ્રાકૃત સાહિત્યની

સગાટ બૂમિમાં લોકોના ઉદાર મારે, પાછળ પાછળ લઈ આવ્યા; અને ગંભીરે પ્રયત્ને નવસર્જનનાં મોક્ષદાર ઉદઘર્ષા.

x x x

(૧) વાસ્તવિક રીતે દિંદી અને ઉડું એ જુદી ભાષાઓ છે જ નહીં: ગણપોગંડો કેળવાયેલો વર્ગ બાદ કરીએ તો સંયુક્ત પ્રાન્તની જનતા એક જ ભાષા બોલે છે, જેમાં સંગૃહ, કારસી અને દેશી, ત્રણેય તરવો છે. એ ભાષામાં જે કારસી શબ્દો વધારે વાપરે તેને ઉડું બોલતો કહીએ, જે સંસ્કૃત અથવા દેશીય શબ્દો વધારે વાપરે તેને દિંદી બોલતો કહીએ. અને સામાન્ય માણસ તો વ્યવહારનો છાન્ડ વાપરે, બાકી તે કોઈ પણ ભાષાનો હોય. આ શબ્દ ભાષા તે સંસ્કૃતના અધિકારીઓની દૃષ્ટિએ હિન્દુસ્તાની કહેવાય. હિંદુની દૃષ્ટિએ દિંદી કહેવાય, મુસ્લીમની દૃષ્ટિએ ઉડું કહેવાય અને ભારતીય સાહિત્ય પરિષદે એને દિંદી-હિન્દુસ્તાની કહી છે.

(૨) સૈકાઓ થયાં આ દિંદી-હિન્દુસ્તાનીનો સંસ્કૃતમય પ્રકાર સાહિત્યની પણ ભાષા છે. મલીક મદમદ જમણિ, અકબર બાદશાહના મંત્રી અબ્દુલ રહીમ ખાનખાના અને ચારી સાહેબ (૧૬૬૮-૧૭૦૦) જેવા મુસ્લીમ સાહિત્યકારોએ પણ એની સેવા કરી છે. જ્યારે અર્વાચીન શિક્ષણપદ્ધતિ આવી અને હિંદુ લેખકોએ જનું સાહિત્ય રચવા માડ્યું, ત્યારે સાધારણ રીતે આ સાહિત્ય વડે અને સંસ્કૃત સાહિત્યની પ્રેરણાથી એમણે સાહિત્યનું સર્જન શરૂ કર્યું, એટલે આ ભાષા વધારે સંસ્કૃતમય બની ગઈ. આને આપણે દિંદી કહીએ છીએ. આ દિંદી, ગુજરાત, મહારાષ્ટ્ર, બંગાલ ને મધ્ય પ્રાંતમાં સહેલાઈથી સમજી શકાય છે. કાનડી, તેલુગુ અને મલયાલમ બોલનારા હિંદીના અજ્ઞાતરિને પણ સુગમ છે.

(૩) અસલ જે હિંદી ગોમત લશ્કરની બચાવવા
લાખા બની તે ઉદ્ધૃત કહેવાય. એમાં સામાન્ય હિંદી
કરતાં કારસી શબ્દો વધારે હતા એજ ફેર. અર્વાચીન
જમાનામાં જાગે મુસ્લીમ વિદ્વાનોએ એ ભાષાકાર
સાહિત્ય રચવું શરૂ કર્યું સાથે સ્વાભાવિક રીતે પોતાને
સુખ એવા કારસી અને અરબી સાહિત્યદ્વારા એમણે
ઉદ્ધૃત સાહિત્યના પ્રારંભ કર્યો. પરિણામે, સાહિત્યની
ઉદ્ધૃત કારસીમય બની ગઇ. અને હિંદી-હિંદુસ્તાનીથી
તેમજ સાહિત્યની હિંદીથી બુદ્ધિ પડી. આ ભાષા માત્ર
સંયુક્ત પ્રાંતના કેટલાક ભાગના હિંદુ ને મુસલમાન,
અને બીજા પ્રાંતોના મુસ્લીમ વિદ્વાનોને સમજાય એમ
છે. જે સંસ્કૃતમય હિંદી ભાષા સમજી શકે છે તે
બધાને આ ધણે ભાગે પંચાયા જેવી છે.

આ ઉપરથી સ્પષ્ટ થાય છે કે હિંદીમાંથી
સંસ્કૃતમય હિંદી અને કારસીમય ઉદ્ધૃત જેમણે બનાવી
તેમને એ સ્વતંત્ર લીધા વિના છૂટકા જ ન હતો. આ
પ્રયત્નમાં ન હતો દેવ, ન હતો વૈભવમય કે ન હતો
સંપ્રદાયવાદ.

એમાંથી એક પ્રવાહને આપણે શક્તિ શકાય એમ હું
માનતા નથી. હિંદીના લેખક આજે શૂંગારસ વિકસાવે
કે ઐતિહાસિક નવલકથા લખે તો તે જ્યારે અને
બાસ વાંચીકીની જે પ્રેરણા શોધે બીજા એને મેળવવી
શક્ય નથી. મુસ્લીમ લેખક સાહિત્ય સંજ્ઞાને તો તે
શાદી અને લાંબી સિવાય બીજા કોને શરણે જાય ?

ન્યાસિધી સંયુક્ત પ્રાંતના જીવનવ્યવહારની ભાષા
હિંદી-હિંદુસ્તાની સાહિત્યનું વાહન થવા જેટલી સમૃદ્ધ
ન થાય ત્યાંસુધી આ એ પ્રવાહને સંગમ અશક્ય છે.
પણ જો વધુ પ્રમાણમાં ઉદ્ધૃત સાહિત્યના અનુવાદો
હિંદીમાં થાય અને હિંદી સાહિત્યના અનુવાદો ઉદ્ધૃતમાં
થાય તો પરિણામે સાહિત્યવિનિમય વધે અને જીવન-
વ્યવહારની હિંદી-હિંદુસ્તાની સાહિત્યોપયોગી થવા લાગે.

જે માતૃભાષાની સેવા કરશે તેજ સાહિત્ય સમ-
ન્યયની ખરેખરી સેવા કરશે; જે સાહિત્ય સમ-વ્યવે
કરશે તે માતૃભાષાની પણ અભિવૃદ્ધિ સાધશે.

કૌનૈયાલાલ મુનશી

(મુબઈની સાહિત્ય સંસદના ચૌદમા વાર્ષિક સમાર-
માં આપેલા વ્યાખ્યાનમાંથી)

સાહિત્યકારનો ધર્મ

હું સાહિત્યકાર એટલા માટે થયો છું કે મારે મારો
માતૃભૂમિને બંધનમાંથી મુક્ત કરવી છે. અને એની

સારકારિક વિશિષ્ટતા ખીલવેલી છે. કાન્સ, રસિયા
આપણે-કોના સાંકેતિક એમ તે દેખને સ્વતંત્ર
મદદ કરી છે એવીજ મદદ હું પણ લેખન
કરીશ.

ધર્મ અને તત્વજ્ઞાન મારે એકીત
પ્રજાને લાપક બનાવવા માટે ઘેર ઘેર લઇ
અને નિરૂત્તિ પરાયણ બનીને નહિ પણ દિવ્યકર્મો
પ્રજાજનો આત્મસાક્ષાત્કાર મેળવે એવું મારે લખવું
પૃથ્વીપૃથ્વન કરીને જ્ઞાનના તીર્થે તીર્થે મારે
છે; પરંતુ એ બધું સ્વભાષાને પુષ્ટ કરવા-જ્ઞાન
આ મરુભૂમિ જેવા ગુજરાત દેશમાં મારે લાવવી
સર્જન એ મારું કામ છે. અનુકરણ નહિ. અનુ-
ભૂત છે, સર્જનથી નવજીવન છે.

દારપ ઉદ્ધાસ અને આશાવાદ મારા
કરીશ, કારણ નિરાશાવાદી પામર છે. દોષ
નિંદા કરવાની ટેવથી રમે હું કુલુક અનુ!
અને પ્રેમથી મારે તો રચનાત્મક દીક્રા કરવાની હો
દારપ, વિનોદ, પ્રેમ અને આનંદ હું જ્યાં
જાઉ ત્યાં મારી સાથે રહેવા જોઈએ. મારા અંગત દુઃખો
અસર મારા નિયંત્રણના ઉદ્ધાસને દૂષિત ન
ભગવાન સૂર્યનારાયણનો પ્રકાશ કીલવાનો દિવ્ય
મને મળ્યો છે.

જ્ઞાનથી જે ઉન્નત સ્થિતિ મળે છે, પ્રેમથી
પવિત્રતા અને સતોષ મળે છે, અને આત્મ નિવેદ
જે પૂર્ણ વિકાસ અને આનંદ પ્રાપ્ત થાય છે, તે
મેળવીશ, સાહિત્યનો ઉદ્દેશ સુંદર અને ભવ્ય
જીવવાનો છે.

સાક્ષર જીવન એ માનવ દેહમાં દુર્લભ છે.
રમાં એ સ્વર્ગનું મુખ આપે છે, અંતરીંધારા જેવો
માર્ગ તીક્ષ્ણ છે.—મહાત્માઓ અને ઋષિઓનો
માર્ગ છે, પામરોનો નથી.

સાક્ષર, મહાન બની અને પ્રજાને મહાન બનાવો
(કૌમુદી) હરિપ્રસાદ મ.

આપણું લોકસાહિત્ય

ગુજરાતમાં લોકસાહિત્ય નથી એવી એ
મોટી હોય તો તે ખોટી ભગણ છે, વાસ્તવિક રીતે
લોક સાહિત્ય એ ગુજરાત-કાશિયાવાસી સહીયા

પ્રશ્ન: “લક્ષમાં પ્રત્યક્ષ દ્વારા લોકોના” તો
પ્રશ્ન પ્રજા સમક્ષ રજુ કરે છે. કલિદાસમાં એ તો
નોંધ!

x x x

ઉદ્ભવ પ્રકરણમાં, સમારંભથી કલાન્ત સરસ્વતીચન્દ્ર
નેદ્રાવધ યથ પલંભમાં પડ્યો છે. “કથાપ્રણામ” ના
નિદ્રાવધથી મુગ્ધ કુસુમ સરસ્વતીચન્દ્રના જીવનસમર્પણની
દ્વિ દાર્દ્રિક કદર કરે છે. અને ઉગ્રગદ્યાથી આરતી
ગાંતરે છે. એ “પતિપૂજન” નથી, એ ભાવના-
કારક છે, આદર્શ-અંગીકાર છે અને એ કદરની
માલ પણ ત્યારે થાય છે. ત્યારે ઉમળકામાં ને
ઉમળકામાં કદરનો શારીરિક આવીર્ભાવ સુખનથી
પ્રજ્ઞાચારિણી કુસુમ કરે છે. “It is a holy
kiss of appreciation by the heroine of
the hero's ideals.” કુસુમ આવી પહોંચે છે.
રમ્ય દેખે છે, ઉદ્ગાર આપોઆપ નીકળી જાય છે
અપ્સિદિના સંતોષનો :

“ઘેલી મહારી કુસુમ”

અને આ કેવલ કલાના કનકકલશ સા અન્તને
નાર્મ્ય મુનશીએમના “Gujarat and its Litera-
ture.” માં “inartistic”-કલાવિહીન-કહેવાની
પદ્ધતિ કરે છે! “કલાવિહીન” તે “સાહિત્યકારનો
દર સૃષ્ટિ” કે “વિવેચક” ની “વિકૃત વિવેકદોન
સૃષ્ટિ”! કાંઈ “કલાના ય ઈન્જરા” “મિન્ન
ચિ હિ લોક :” એવી આ દુનિયામાં હોતા કયો ?
ન-વહુતા!-આટલું ય ન જટકે ધર્મ પ્રાપ્ત થયે!
અને દુર્ભાગ્ય!

અન્દર્શકર નર્મદાશંકર પંડ્યા
(નડિઆદ ખાતે આપેલા બ્યાખ્યાનમાંથી)

✽

સાહિત્યમાં સત્યનિષ્ઠા :

“ગોષ્ઠી ક્રાંતિકાર થયો ત્યારે કલાકાર ગોષ્ઠી મરણ
કાંતો પામ્યો. રસીયામાં પાંચ વર્ષની યોજના પ્રગટ
ત્યારે એમ કહ્યું હતું કે કોષ વાતો કે લખાણમાંથી ક્રાંતિ
એના સુર ન નીકળે તો નોંધ, તથા વર્ષને અંતે
ગોષ્ઠીએ કહ્યું કે, આપણે એવું કાંઈ કરી રહ્યા છીએ
જેમાં કૃતિઓ આવે છે પણ પ્રાણ નથી આવતો,
શરીર અદેવાલ જણાવે છે કે આ સમયમાં લખા-

એવી કૃતિઓમાંથી જ પડકાર નકામી હતી. ક્રાંતિ આવ્યા
પછી પણ પ્રજાને નવચેતન આપતા શું કરવું નોંધ્યું,
એ નાડ ગોષ્ઠીએ પકડી, અસારે અમુક પ્રકારની હજી
છે માટે લખવું નોંધ્યું એવું ગોષ્ઠીએ કહ્યું નથી. સાહી-
લમાં સત્યને કોષ વધારે વળગી રહ્યો હોય તો તે ગોષ્ઠી.
‘ગંધર્વ માં અનેક એવાં પાત્રો છે જેમાં તર્ક બીજુલ નથી’

‘ધુમકેતુ’

[અગદાવાદ ખાતેના ગોષ્ઠી-દિન ઉત્સવમાં આપેલા
બ્યાખ્યાનમાંથી]

✽

પ્રગતિશીલ

સાહિત્યના કરા ખરા દેવત વિના, અથવા થોડા
ધણ દેવત સહિત પણ, સંગાજની સામે ઉગ્રો રહીને
“દુઃખ તમને પ્રગતિ પમાડનારો છે.” એ ભાવાર્થના
ઉદ્ગારો કાઢતો જે, એક વધુ વાંકો જમાવીને. પોતાને
“પ્રગતિશીલ” ની મીઠી યોદ્ધા છે; તે બિચારો તો
સાદો સીધો ગતિશીલ પણ નથી. તેની ગતિ જે કે
થાય છે, તે એકાદ સાંકડા કુંડળામાંજ, સીધે સરીયામ
રસ્તે નહિ. તમે તેને ધાંચીનો બેલ કે કુવાનો દેડકો કહી
શકો; યનગનનો અથ નહિ કહી શકો. અમુક વાદ કે
વિચારપ્રણાલીના દુર્મહોથી સંકળે અને મુરકેટાટ બંધાર્થ
જઈ તે એને પોતાની ‘નવી દુનિયા’ કહે છે, તથા
પોતે એને નવી કહી, સારી પેઠે જોરશોરથી નવી કહી,
કલાજ કરી, એટલે તે પદ કરતીકને નવી બનીને જાણે
આવી ઉભી પણ રહી-આવા આવા અર્થ-અર્થ-
દશાના અધકચરા તરંગોમાં તે મહાલે છે.

(મનસી)

વિ.

✽

સમાજવાદ આવે છે ?

કેટલાક શબ્દોજ એવી અજ્ઞાન શક્તિ ધરાવે છે કે;
તમે તેનો અર્થ ન સમજી શકો છતાં તેનો પ્રભાવ
પડેજ, જેમકે સ્થર, દેવ, સ્વાતંત્ર્ય એનો અર્થ કરવો
એટલે એક સનાતન યુદ્ધ જાણે. ક્રાંતિ, આજકાલ એવો
શબ્દ-યથ પડેલો છે. એનો અર્થ નહીં તપાસવા જણો-
તો તે વાપરનારા પણ ન બતાવી શકે, અને છતાં
ભારે ભારે વ્યવહારના નિજીયાં એ શબ્દ પર કરે એનો
અર્થ કે, કાંઈ કે-ક્રાંતિનો અર્થ એમના સુત્ર-બ્યાખ્યાનમાં

પડેલા છે, જે પોતેજ જાણતા નથી-મનોઆધારને માટે જાણવા જરૂર નથી, કેમકે એ તો દિવ્યમંત્રોનું કામ, ખીચરી પકવવા માટે એનું વિજ્ઞાન જાણવા એછીજ જરૂર છે ?

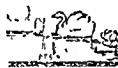
ક્રાંતિની એકે વ્યાખ્યા મૂકતે સુએ છે, તે પ્રસ્તુત વિચારને અંગે રૂપેટ કરીને આગળ આધીએ. ક્રાંતિ એક દર્શનનું બાહ્ય પરિણામ છે. શુદ્ધ લગવાને પોતાના અનુભવમાંથી માનવ જીવનનો મોટામાં મોટો પ્રશ્ન જોઈ કાઢ્યો-ત્રિવિધ આશ્રિત છે તે દૂર ક્યાં વિના છૂટકો નથી. અને એનો ઉકેલ પણ મેળવ્યો, એમની પહોંચકાઈને નહિ મળેલો. આ એમનું 'દર્શન' થયું. પણ ક્રાંતિ તો હવે પછી આવે છે. આ દર્શનને મમાજગત કરતાં ક્રાંતિ શક્તિ ઉપજી. શુદ્ધ લગવાને (૧) એમના દર્શનનું સામાજિક સ્વરૂપ અહિં સા-અવેર બનાવ્યું; અને (૨) સમાજને એ સમુદાયે ગરમું ત્યારે તેમાંથી ક્રાંતિરૂપી વિદ્યુત શક્તિ

ઉત્પન્ન થઈ, સમાજનાં અંગાંગમાં નવી દ્રષ્ટિ આ ને તેને લાઇને આગોઆપ તેમાં નવધટના થવા લા અને ક્રાંતિ કહેવાય. એની એક ખલે સચોટ અને વ્યાખ્યા અંગેજ લેખકે ઉદાહરણ બન્ને આપેલી નીતા જેવી છે.

“વ્યક્તિના આરિત્ય પર અસર કરનાર સામાજિક અનિષ્ટનો નાશ કરનાર અને જીવન કેળાવવા પર તવનો વધારો કરનાર પ્રથમ વ્યક્તિના કિલ્પના કયાં કે સામાજિક શુદ્ધિ શક્તિ અથવા કલ્પના બળથી ઘટાડવા વખત-થનાર, તાત્કાલિક ને મૌલિક જે... બિંક પરિવર્તન તે ક્રાંતિ છે.” બરાબર આવીજ કે શુદ્ધ કરી, અને મને લાગે છે, એનાં, લક્ષણ ઉપર વ્યાખ્યામાં નિર્દેશિકા છે તેવાજ હતાં એ સાદા જણાય છે.

(પ્રસ્થાન)

મગન પ્ર. દેસા

નવીનતા-
આકર્ષક-
મનોહર-

સ્ટેશનરી

કાઠ/પાણુ જાતની
જ્યારે પાણુ જરૂર
જાણાય ત્યારે

મજબુત સસ્તી: સુદર: ટકાઉ નવી-નવી, અપ-ટુ-ડે નોવેલ્ટીઝ
ખરીદતાં પહેલા એક વખત અમને મેળો.
અને સતોષ પામશો.

કાન્તિલાલ સી. પટેલ એન્ડ કું.

રાવપુરા-વડોદરા.

ચક્રો. “લક્ષ્મીમાં બ્રહ્મચર્ય દ્વારા લોકમેવા”નો આદર્શ પ્રજા સંગ્રહ રજુ કરે છે. કલિકાલમાં જો તો નેત્રક!

* * *

ઉદ્ધવા પ્રકરણમાં, સમાજભયી કલાન્ત સરસ્વતીચન્દ્ર નેદાવણ યથ પલંગમાં પડ્યો છે. “કલ્યાણશ્રામ” ના નેતાશ્રામથી મુગ્ધ કુસુમ સરસ્વતીચન્દ્રના જીવનસમર્પણની મૌલિકાદિક કદર કરે છે. અને ઉમળકાથી આરતી પાઠે છે. એ “પતિપૂજન” નથી, એ ભાવના-પ્રકાર છે, આદર્શ-અંગીકાર છે અને એ કદરની માલ પણ ત્યારે થાય છે. ત્યારે ઉમળકામાં ને ઉમળકામાં કદરનો શારીરિક આનીલાંવ યુગ્મનથી પ્રજાચારિણી કુસુમ કરે છે. “It is a holy kiss of appreciation by the heroine of the hero's ideals.” કુસુમ આવી પહેલે છે. રમુ દેખે છે, ઉદ્ધવાર આપોઆપ નીકળી જાય છે || અભિદિના સંતોષનો :

“ ઘેલી રહારી કુસુમ ”

અને આ દેવલ કથાના કનકકલસ શા અન્તને ગાઈ મુનશી એમના “Gujarat and its Literature” માં “inartistic”-કલાવિહીન-કહેવાની છતાં કરે છે. “કલ્પ વિહીન” તે “સાહિત્યકારની કદર સૃષ્ટિ” કે “વિવેચક” ની “વિદ્યુત વિવેકહીન સૃષ્ટિ” કાંઈ “કલાના ય ઈન્દ્રિયા” “મિન્ન ચિ હિ લોક :” એવી આ દુનિયામાં હોતા હશે? ન-વહુના!-આટલું ય ન છૂટે ધર્મ પ્રાપ્ત થયે! જા અને દુર્ભાગ્ય!

ચન્દ્રશંકર નર્મદાશંકર પંડ્યા
(નડિઆદ ખતે આપેલા બ્યાખ્યાનમાંથી)

✽

સાહિત્યમાં સત્યનિષ્ઠા :

“ગોર્કા” ક્રાંતિકાર થયો ત્યારે કલાકાર ગોર્કા મરણ કાલે પામ્યો. રશીયામાં પાંચ વર્ષની યોજના ધગઈ ત્યારે એમ દુર્ઘટ હતું કે કોષ વાર્તા કે લખાણમાંથી ક્રાંતિ એનો સુર ન નીકળવો જોઈએ, તથા વર્ષને અંતે ગોર્કાએ કહ્યું કે, આપણે એવું કાંઈક કરી રજા છીએ જેમાં કૃતિઓ આવે છે પણ પ્રાણ નથી આવતો, રહારી અહેવાલ જણાવે છે કે આ સમયમાં લખા-

એવી કૃતિઓમાંથી જા રજા નકામી હતી. ક્રાંતિ આપ્યા પછી પણ પ્રજાને નવચેતન આપવા શું કરવું જોઈએ. એ નાક ગોર્કાએ પકડી, અત્યારે અમુક પ્રકારની દ્રવ્ય છે માટે લખવું જોઈએ એવું ગોર્કાએ ક્યું નથી. સાચી-સર્મા સત્યને ધોષ વધારે વળગી રહ્યો હોય તો તે ગોર્કા. ‘મધર માં અનેક એવા પાત્રો છે જેમાં તક’ બીજુંક નથી ”

‘ધૂમકેતુ’

[અગદવાદ ખાતેના ગોર્કા-દિન ઉત્સવમાં આપેલા બાણમાંથી]

✽

પ્રગતિશીલ

સાહિત્યના કરા ખરા દેવન વિના, અથવા થોડા થણા દેવત સહિત પણ, સમાજની સામે ઉભો રહીને “હું તમને પ્રગતિ પમાડનારો છું.” એ બાવાચના ઉદ્ધારો કાઢતો ને, એક વધુ વાડો જમાવીને પોતાને “પ્રગતિશીલ” ની વીઠી ચોટે છે; તે બિચારો તો સાદો સીધો ગતિશીલ પણ નથી. તેની ગતિ ને કેં ચાપ છે, તે એકાદ સાંકડા કુંડળામાંજ, સીધે સ્તરીયામ રહેત નહિ. તમે તેને ધાંચીનો બેલ કે કુવાનો દેડો કહી શકો; યનગનનો અંધ નહિ કહી શકો. અમુક વાદ કે વિચારસરણીના દુર્ઘોષી સહર્ષ અને મુરકેટાદ અંધાર્ષ જઈ તે એને પોતાની ‘નવી દુનિયા’ કહે છે, તથા પોતે એને નવી કહી, સારી પેઠે જોરશારથી નવી કહી, કલાજ કરી, એટલે તે પટ કરતીકને નવી બનીને જાણે આવી ઉભી પણ રહી-આવા આવા અર્ધ-જગૃત કથાના અધકચરા તરંગોમાં તે રહાયે છે.

(મનસી)

વિ.

✽

સમાજવાદ આવે છે ?

કેટલાક શબ્દોજ એવી અજળ શક્તિ ધરાવે છે કે, તમે તેનો અર્થ ન સમજી શકો છતાં તેનો પ્રભાવ પડેજ. જેમકે કચ્છર, દેવ, સ્વાતંત્ર્ય એનો અર્થ કરવો એટલે એક સનાતન યુદ્ધ જાણે. ક્રાંતિ આજકાલ એવો શબ્દ યથ પડેજા છે. એનો અર્થ નહીં તપાસવા જાણે તો તે વાપરનારા પણ ન બતાવી શકે, અને જાણે જાણે વ્યવહારના નિયંત્રણો એ શબ્દ પર કરે એનો અર્થ કે, કાંઈ કે ક્રાંતિનો અર્થ એમના સુત્ર. બાલમાં

પડેલા છે, જે પોતેજ જાણતા નથી-મનોઆધારને માટે જાણવા જરૂર નથી, કેમકે એ તો શિવમુદ્રાનું કામ, ખીચડી પકવવા માટે એનું-વિજ્ઞાન જાણવા ઓછીજ જરૂર છે ?

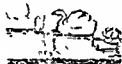
ક્રાંતિની એક વ્યાખ્યા મદને સૂઝે છે. ને પ્રસ્તુત વિચારને અંગે રૂપે કરીને આગળ ચાલીએ. ક્રાંતિ એક દર્શનનું બાહ્ય પરિણામ છે. શુદ્ધ ભગવાને પોતાના અનુભવમાંથી માનવ જીવનનો મોટામાં મોટો પ્રશ્ન જોઈ કાઢ્યો-ત્રિવિધ આદત છે તે દૂર કર્યા વિના છૂટકો નથી. અને એનો ઉકેલ પણ મેળવ્યો, એમની પહેલાંકાંઈને નહિ મળેલો. આ એમનું 'દર્શન' થયું, પણ ક્રાંતિ તો હવે પછી આવે છે. આ દર્શનને મમાજન્યત કરતાં ક્રાંતિ શકિત ઉપજી. શુદ્ધ ભગવાને (૧) એમના દર્શનનું સામાજિક સ્વરૂપ અદ્વિતિયા-અચર જતાવ્યું; અને (૨) સમાજને એ સમૂહરૂપે ગમ્યું ત્યારે તેમાંથી ક્રાંતિરૂપી વિદ્યુત શકિત

ઉત્પન્ન થઈ, સમાજનાં અંગાંગમાં નવી દ્રષ્ટિ આવી, ને તેને લઈને આપોઆપ તેમાં નવધટના થતી લાગી. અને ક્રાંતિ કહેવાય. એની એક બહુ સચોટ અને સરસ વ્યાખ્યા અંગ્રેજ લેખક રેલાઈલ જન્સે આપેલી છે તે જોના જેવી છે.

" વ્યક્તિના ચારિત્ર્ય પર અસર કરનાર સામાજિક અનિષ્ટનો નાશ કરનાર અને જીવન કળા પર સ્વામિત્વનો વધારો કરનાર પ્રથમ વ્યક્તિ કલ્પના કર્યા ત્યારે કે સામાજિક શુદ્ધિ શકિત અથવા કદપત્તા બળથી જરૂર પડાડ્યા વગર થનાર, તાત્કાલિક ને મૌલિક જે સામાજિક પરિવર્તન તે ક્રાંતિ છે. " ત્યારપર આવીજ ક્રાંતિ શુદ્ધ કરી, અને મને લાગે છે, એનાં લક્ષણ ઉપર્યુક્ત વ્યાખ્યામાં નિર્દેશોનાં છે તેવાજ હતાં એ સાદજ જણાય છે.

(પ્રસ્થાન)

મગન ગ્ર. દેસાઈ

નવીનતા-
આકર્ષક-
મનોહર-

સ્ટેશનરી

કાઠપાણુ જાતની
જ્યારે પાણુ જરૂર
જાણાય ત્યારે

મજાસુત સસ્તી: સુંદર: ટકાઉ નવી-નવી, અપ-ટુ-ડેટ નોવેલ્ટીઝ

ખરીદતાં પહેલા એક વખત, અમને મળો.

અને સંતોષ પામશો.

કાન્તિલાલ સી. પટેલ એન્ડ કુંઠ

રાવપુરા-વ ડો હ રા.

હિન્દી લોકગીતો

અનુવાદક:-શ્રી રમણીક કીશનલાલ રહેતા

અહીં હિન્દી લોકગીતોના ઘણા નમૂના આપ્યા છે.

લગ્નની નૈયા ક ઢૂંઢી ઢૂંઢી સીંગ
ચરે ચોથે જાય ગૈયા જમુનાકે તીર,
ચારિ ચોથિ ગૈયા પાની પીએ જાઈ,
બાધ બધિનિયા ઘાટ છે કેં આઈ,
છોડો રે બધવા મોરે પનિધાટ,
હમ હે પિયાસી પાની પિચે દેઉ,
ધર સે આઈળે ગછડ પિઆઈ,
તબ તૂં હમકા લીલા ખાઈ,
જો તુ ગૈયા જોએ ગછડ પિઆઈ,
હમકા દિહે જા સખિયા ગવાહ,
ચાંદ સુરજ ફનો સખિયા ગવાહ,
અઈળે હે બાધા બછડ પિઆઈ,
આઉ બચ્છા રે પીલે ફૂધ ડહકોરિ,
સળેરે હમ જાળ અપને નૈહર કી ઓર,
રોજ ત આવો આઈ હોંકરત ચોંકરત,
આજુ તોર મનવા કાહેં મલિન,
અજુ કી રાતિ બચ્છા રહને તોહરે પાસ,
હોત બિહાન હોળે બાધે ક અહાર,
જો તૂં જાભિહ માતા બાધ કે પાસ,
હમકૂં ક દિહેઉ ગોહનવા લગાય.
આગે આગે બછડ કુલોચત જાય,
પીછે પીછે ગૈયા વિષ માતલિ જાય,
જાઈ કે પહુંચી ગૈયા બાધ કે પાસ,
મામા કહિ બાછા કિહા સલામ,
આવહુ મોર મામા મોહિ ભચ્છિ લેહુ,
પીછે ભચ્છેહુ અપની બહીન,
ગૈયા મોરી બહીની બજોવા મોર લેને,
જાઈ કે બાછા રહો કેદસિ કે બનમેં,

ભાષાર્થ:-લાંબો ગાયનાં ન્હાનાં ન્હાનાં સીંગડાં
ગાય જમુના કિનારે ચરવાને જાય છે.

ચરી રહીને ગાય પાણી પીવાને ગઈ. વાધ-વાધણે
આવીને ઓળે ઘાટ ઘેરી લીધા.

હે વાધ ! મારો પનધટ છોડી દે. હું તરસી છું.
મને પાણી પીવા દો.

હું ઘેર જઈને વાછડાને દુધ પાછને પાછી આવીશ.
ત્યારે તમે મને ખાજો.

હે ગાય ! તારે વાછડાને ધરતીને અડધું હોય
તેને કાફી સાફી જમીન આપતી જા.

હે વાધ ! ચાંદ અને સુરજ મ્હારા સાક્ષી છે. હું
વાછડને દુધ પાછને જરૂર પાછો આવીશ.

હે વાછડ ! આવ, પેટ ભરીને તું ધારી લે. રહવારે
હું મ્હારે પીયર જવાની છું.

હે મા ! રોજ તો તું હેંકારતી-પોંકારતી આવતી
હતી. આજે તારું મુખ મહીન ઉદાસ કેમ છે ?

હે બેટા ! આજની રાત હું તારી પાસે રહીશ.
રહવારે ચર્તા જ હું વાધને આશર બનીશ.

હે મા ! તું વાધની પાસે જાય તો મને પણ
સાથે લેતી જાજે.

આગળ આગળ વાછડો ફૂંદતો-દોડતો ચાલતો
હતો. પાછળ પાછળ ગાય મોહ રૂપી રિપથી મત
બની આવતી હતી.

ગાય વાધની પાસે જઈ પહેંચી. વાછડાએ વાધને
મામા કહી સલામ કરી.

હે મામા ! આવો. પહેલાં મને ખાજો અને પછી
રહવારે બેઠનને ખાજો.

ગાય મ્હારો બહેન અને વાછડો મ્હારો ભાણેજ છે.
મન ભાણેજ ! કદશીરનમાં જઈને વિદાર કરો.

✽

આ ગીત યુક્ત પ્રાંત અને બિહારનાં ગામડાઓમાં
બહુ જ પ્રચલિત છે. એમાં વચન પાળવાના મહોમાનું
વર્ણન છે. સાચું જ છે કે :

સત મત છોડે જાવરે, સત છોડે પત જાય.

૨

સમુજ મન માં કોઈ કાહું કે નાહી,
પુરુષ દિસા સે ઉઠી બદરિયા
પિયા કે સોંચ ખડી ઝંખના,
જવાની માં કુછ સૂઝત નાહી
જાન પરત ગિરહપન માં.

ભાવાર્થ—હે મનુષ્ય ! મનમાં રહમત જા. કોઈ કામનું નથી.

પૂર્વ દિશામાંથી વાદળોઆ ઉમટી, ઓ પ્રિયતમના નિયંત્ર કરતી કભી છે.

જીવનમાં કશું જ નથી રાગદ્વં, વૃદ્ધાવસ્થામાં બધું જ શુભ છે.

૩

સુધીયા ન કીન્હે રાજા હમરે સુરતિ કી,
અપુઆ તો જાત કે ગિદેસવામે' હાયે,
પતિયા ન લિખે રાજા હમરે ન મન કી,
જે સુધિ આવી રાજા તુરહરે સુરતિ કી,
ઝંખવા ખડું જોસે નદિયા સવનકી.

ભાવાર્થ—હે રાજા ! તમે મહારાજા સંભાળ ન લોધી. તમે પોતે તો જાતને વિદેશમાં કેરા નાખ્યા છે. મહારાજાના દાસ જાણવાને તમે પત્ર પછુ નથી મોકલ્યો. હે રાજા ! તમારો યાદ આવતાં જ મારા નયનોમાંથી આસુની ધારા વહે છે; જાણે આવજુની નદીની પારા જોઈ થો.

૪

ઈ દેહિયાં તરુવર કી છહિયાં,
ઝંખે' કતૌં કોહ નાય,
જે મન ઝંખાહિં રામ.
સથ લેયન સે રામરામ
સુરુજ સે જાન્દગી,
માવપિતા કી સેવા કરિલે
મનથી લગાય છે. ૧.

દેઈ દેવાં નાહકે પૂજે
ઝોરા, ઝંધાય છે,
હનિયાં માં નેકી કેલે
થોરે દિન કે જિન્દગી. ૨.
એક તો સુખી રહે
ગાય કે જાછીના,
ઉનહું કે હુખ પરા
હરવા ચલે તે.
એક તો સુખી રહે
ચકઈ ઝો ચકવા,
ઉનહું કા હુખ પરા
રાત લાયે તે.
એક તો સુખી રહે
સૂર જ ચન્દ્ર માં,
ઉનહું કા હુખ પરા
ગહન પડે તે. ૩.

ભાવાર્થ—આ દેહ વૃક્ષની ઝાયા છે. મનમાં રામને યાદ રાખજો તો કોઈ અન્યની ઝંખના કરવી નહિ પડે. સો જામ્બોને રામ રામ કરો. શુરને પ્ર- કરો. ચિત રાખીને માત પિતાની સેવા કરી લો- ૧.

ઝોરા ઝંધાવીને દેવી દેવતાની પૂજા કરવી છે. સંસારમાં આવીને નેકી કરો, થોડા વખતના જિન્દગાની છે- ૨

એક તો સુખી ગાયનો વાછડો હતો. પરંતુ હ. જોખતાં તે પછુ દુઃખી થઈ ગયો. એક સુખી ચકવી હતી; પછુ રાત્રિ ચતાં એમનાં પર પછુ આવી પશુ. સૂર ચન્દ્ર સુખી હતા; પરંતુ લાગવાથી તેઓ પછુ દુઃખી થયા, અર્થાત્ સંસારમાં કામ જ સુખી નથી- ૩

૫

ભેટી જાહાઈ ન જોઈ જોડાઈન પૂછે' ભેટી સન હાલ
જોન જોન સુખ કીન્હે ભેટી સો મોહિં' દેહુ જતાય
ખોડ ચિરોંજ ક લોજન બાબુ કરવઈં તેલ નહાન
હમરે કરમવા માં ઇહું લિખત હેં
સેજરિયા માં ચતૌં ચાકેલિ

પાક સુપેતી ક ઓહન ડાસન ગેહવા ધરેલે સૌ સાઠિ પ
કમરે કરમવાં મો ઇહે લિખત હૈ

સેલયા મો સૂતૌં અકેલિ. ૬
મરઘયા નૌવા મરઘયા ધરિયા

મરિ ન પડિતવા કે પૂત ૭
કમરે છોનિયા ક ઇયા વર યોજિસ

ને સેજિયા મો સૂતૌં અકેલિ. ૮
કાહે મરે નૌવા કાહે મરે ધરિયા કાહે પડિતવા ક પૂત ૬
ઝાસર યોદિ યાજૂ કંકરી ગોવાયે

કા બના નીતિ કિ મીઠિ ૧૦

૬
રામ નહિ બને તો ઝૌર બને કા ભા.

કૂલ તો વો હે ને રામછંકા સોહે,

નાહીં તો બેલા લગાયે સે કા ભા. ૧

કપડા તો વો હે ને નામછંકા સોહે,

નાહીં શુલાળી રંગાયે સે કા ભા. ૨

પૂત તો વો હે ને પિતાલ કા સેવે,

નાહીં તો પાછલ કે જનમે સે કા ભા. ૩

તિરિયા તો વો હે ને ફૂલ તારે,

નાહીં તો માયા કે કેળિઆયે કા ભા. ૪

ભાવાર્થ—જે તરે રામને ન ઝાળખ્યા તો
પૃથી બીજને ઝાળખ્યે શું? પુત્ર તો તે જ સારું
છે જે રામને સોહે છે; નહિ તો વેલો વાળ્યેથી શું?—૧
કપડું તો તે સારું છે જે રામને સોહે; નહિં
તો શુલાળી રંગે રંગાયે શું?

પુત્ર તો તે છે જે પિતાની સેવા કરે; નહિં તો
પાછલ પુત્રના જન્મથી શું?

ઓ તો તે જ છે જે જાને કુળને તારે. નહિં તો
માતાની દૂખે જન્મ્યાથી શું?

૭
તણુવો ગિરાયે કહાં બળા હો કહાં લગિ હૈ કિકાન
કેહિ કે લગવલા બહુરિયા હો લગવતા પૂં આમ;
અભિરિત કરતા ભોજનિયે હો ભજતા હરિ નામ. ૧
પ્રેમળાગ નહીં ખૌરે હો પ્રેમ ન હાટ બિકાય;
બિના પ્રેમ કે મનુજવા હો જસ અધિયરિયા રાતિ. ૨
પ્રેમ નગર કી હટિયા હો હીરા રતન બિકાય;
ચતુર ચતુર સૌદા કરિ ગયે હો મૂરખ ટાઢ પછિતાય ૩

ભાનાર્થ—તણુ પાડીને કાં જશો? કયાં પતો
લાગશે?

તરે બાવળ કેમ વાળ્યો: આળિ વાળ્યો હોત
તો અમૃત જેવા ફળ ખાત અને રામનું ભજન કરત.

પ્રેમ જાગમાં નથી વિકસતો પ્રેમ બખરમાં
પણ નથી વેચાતો. પ્રેમ વિહોણો મનુષ્ય અંધારો
રાતના જેવો છે.

ભાવાર્થ—દીકરીને બોલાવીને બાપે એને બોળામાં
સાડી અને સમાચાર પૂછ્યા.

હે દીકરી! તમે જે જે સુખ ભોગવ્યા છે તે
હને કહે.

હે પિતા! ખાંડ ચારોલીનો તો આદાર કર છું;
મને કંઠવા તેલથી સ્નાન કરે છું.

પરંતુ મહારા કર્મમાં એવું લખ્યું છે કે સેજમાં
એકલી સૂઈ છું.

સંદેહ ચાદર ઓઢું છું અને બિઝાવું છું, પરંતુ
મહારા કર્મમાં એકલી જ સવાનું લખ્યું છે.

તે હજમ, તે બારી, અને પડિતનો પુત્ર મરી
નય, જેમણે મહારી પ્રિય દીકરીનેસાર આવો
વર શોધ્યો.

હે બાપુ! હજમ, બારી અને પડિત સા માટે
મરે? અણખેડ જમીન બોદાવીને તરેને કાકડી વચડાવી
હતી, તરમને શી ખખર પડે કે એ માડી હશે કે કડતો?

✽

પોતે તપાસ ન કરતાં હજમ, બારી અને બ્રાહ્મણના
લારેસે પુત્રીનું લગ્ન કરવાનું આવું જ પરિણામ આવે
છે. આ ગીત પરથી જણાય છે કે કન્યાનો પતિ
લગ્નપદ હશે. એને ખાવા પીવાનું તો સુખ છે; પરંતુ
પતિનું સુખ નથી.

કહા કરાં વૈદ્યુઠ લૈ, કહપવૃક્ષ કી છાહિં;
‘અહમઠ’ ઢાક સુહાવને, જહ પ્રોતમ ગલખાહિં.

ત્રેમનગરના બળગમાં દોરા રત્ન વેચાય છે. ચતુર
લોકો સોનો કરી ન્તય છે. સુરખ લોકો ઊભા ઉભા
પરતાય છે.

૮

લૈહો લિઆઈ આનપતિ હમકે,

તું બનબત હમહું ભંગ ચલણે,

હમસે અવધ સે રહા ન નતઈ. પ્રાનપતિ

માતુ પિતા ઘર સેવા કરિહો,

કુછ દિનમે હમ મિલખે આઈ. પ્રાનપતિ

કેસે જિવેં તેરા માતુપિતા હો,

કેસે જિવેં વહિ અવધ કે લોગ. પ્રાનપતિ

ભાવાર્થ—સીતા કહે છે : હે પ્રાણપતિ ! મને
સાથે લઈ જવ.

તહમે વનમાં જવ છો હું . પણ સાથે આવીશ,
ખદારથી અમેશ્યામાં એકલા નહિ રહેવાય.

રામે કહ્યું : હે સીતા ! તું અહીં રહીને ખદાર
માતાપિતાની સેવા કરતી રહેજે હું થોડા દિનસ પછી
આવીને મળીશ જ.

સીતાએ કહ્યું : હે રામ ! તમારા માતાપિતા
તમારા વિયોગે કેમ જીવી શકશે ? અને અવધના લોકો
પણ કેમ જીવશે ?

૯

ઉંચા નગર મધુબન કે જહાં હરિ બસ રહે;
કંઠી છાયા કદમ દી વહીં હરિ ટિક રહે.
મે મેં એસાં જાનૂં મેરે હરિ તજ જાયેંગે;
બનતી સીસકા ચીરા હર પેસાસે લગ રહતી.
મે મેં એસાં જાનૂં મેરે હરિ તજ જાયેંગે;
બનતી નૈનન કા સુરસા હર ડોરેસે લગ રહતી.
સિંહને ઘેરી સ્વામી ગઈવે, ગિરહાને ઘેરી રાની
રૂકમન આય છુડાઇય.

ભાવાર્થ—મધુ વનનું ઉંચું નગર છે; ન્યાં દરિ
વસે છે. કદમની છોતગ છાયા હેઠળ દરિ ઉભા છે.
મે હું ગણ્યતી હોત કે દરિ મને ત્યજ જશે તો હું

એમના મનકમી પાથ બનત અને દરેક અટા
ધીરાઈ ગ્રહેત.

મે હું ગણ્યતી હોત કે દરિ મને ત્યજશે
જશે તો હું એમના મેનને સુરસા બનત અને આ
પ્રત્યેક નમને બાંધી રહેત.

હે ખદાર દરિ ! સિંહ ઘેરામણી ગાયત્રી મા
રાણી કદમણી ગિરહે ઘેરાઈ ગયા છે.
આવીને જોડાવો.

૧૦

ઉઠો રી મુલચન નાર, આડ દે લો

ઘર મેં તો તુમ ચોકા દેલો, ખદાર ઘેલો બ

સાસ નનદ કે પેરા લગલો, ગોદ સેલો

ઘરમે તો તુમ બિપર જિભલો, ખાહર દેલો દહિ

ભાવાર્થ—હે મુલચણી નારી ! ઉઠ,
વાળી લે.

ઘરમાં અગોટ દુઃખ લે. ખદાર ત્રાસણુ ઘોષી નાંખ.

સાસ નણુંદને પ્રણામ કર : પછી તારા બ

ગોદમાં લે.

ઘરમાં ખાહણુને જમાડી લે અને ખદાર દહણુ

૧૧

સરન ગહો સિયા રામકે

પિયા સરન ગહો સિય

આણુ પવન નહીં અંગના બહારે

ઇન્દ્ર ભરે નહીં

લછમી સરસ્વતી ધાન ન ફૂટે

અંખે મદોદરિ

લંકા અસ કોટ સમુન્દર ખાઈ

કુંભકરને અસ ભાદ

સેધનાથ એસન બેટા બેકર

ભલુ ત્રિય ગૌડ ડેરાઇ

બમવન્ત એસે મંત્રો બેકર

બોર લછમન અસ

મહાળીર અસ પ્રાયક બેકર

છનહી લંક

ચન્દન ગાછ કે હલિયા બનવલો
સખજો રંગ બહાર;
સાંતા કે પહુઆવ અનોધ્યા
રાખિ લે કુલ પરિવાર.

ભાવાર્થ—મંદોદરી ગવણને કહે છે : હે પ્રિય-
તમ ! સીતારામનું શરણ લે.

અને પવન આગણું નથી વાગતો, ઇન્દ્ર પાણી
નથી ભરતો, લક્ષ્મી અને સરસ્વતી ધાન ખાંડતી નથી,
રાણી મંદોદરી ઝંખી રહી છે.

રાવણ કહે છે : જેને લંકા જેવો કાટ, સમુદ્ર
જેવો ખાખ, કુંભકણ જેવો ભાષ અને મેઘનાદ જેવો
પુત્ર છે તેની આ યજ્ઞને તું કરી ગઈ? એ તો
આશ્ચર્યની વાત છે.

મંદોદરી કહે છે : અમ્બવન્ત જેનો મંત્રી છે,
લક્ષ્મણ જેવો વીર જેનો ભાષ છે, દનુમાન જેનો
દામ છે. જેણે ક્ષણ ભરમાં લંકા આળી મૂકી
હતી, એનાથી તો ડરતું નેત્રએ.

હે પ્રિયતમ ! ચન્દનવૃક્ષ કપાવીને એની પાલખી
ખનાવરાવે, એમાં લીલા રંગેના પડો નખાવે, સીતાને
અશોખા પહેાંચાડી દે, અને પરિવારની રક્ષા કરે.

અનાજ કરીયાણાના

વહેપારી

અમારી હુકાને અનાજ, કરીયાણું, સીમેન્ટ,
ચુનો, ચઢા, ઉંચી કોલીડીની આખી તથા
લુકી, તેમજ ઉંચી ભતતું કેશર, કસ્તૂરી,
ખરાસ ઉંચા પ્રકારનું પ્યોર તથા દરેક ભતની
અગરબત્તીના સોલ એન્ટ પુના, બેંગલોર.
મહેસુરી સુગંધીદાર છુટક તથા જથાળાં
કીકાયત ભાવે મળશે.

બીજી જગ્યાએથી ખરીદ કરતાં પહેલાં

એક વખત મુલાકાત લેવા ખાસ ભલામણ છે.

ટેકાણું :

ગાંધી ગોરધનદાસ ગીરધરલાલ,

ટાવરરોડ, ડભોઇ

૧૨

મારે ઠારે કટીલી તોર આંખિયા.
પ્રદા બસ કીન્હા વિધુ બસ કીન્હા,
મુનિ બસ કીન્હા બાળક કે' ઝંસિયા.
કામ બસ કીન્હા ક્રોધ બસ કીન્હા,
હરિ બસ કીન્હા લગાઈ કે' છતિયા.
ગોખી બસ કીન્હા ગ્વાલ બસ કીન્હા,
રાધા બસ કીન્હા ગલે ઝારિ ફંસિયા.

ભાવાર્થ—હારી તીરછી નગર મહેન ધાવલ કરે
છે. તહે' બહાને વશ કરી લીધા : વિધુને વશ કરી
લીધા અને અંસરી બાળવીને મુનિજનોને પણ વશ
કરી લીધા.

તહે' કામ અને ક્રોધને વશ કરી લીધા, ભગવાનને
પણ દેવે આંખીને વશ કરી લીધા.

તહે' ગોખીઓને વશ કરી લીધી. ગોવાળીઆઓને
વશ કરી લીધા. ગળામાં પ્રેમની ફાંસી નાખીને રાધાને
પણ વશ કરી લીધી.

૧૩

ગોવિન્દા નહીં ગાયા તેને ગાયા કયા રે બાવરે.
રતનોં કી ચોરી કરી રે રાઇ કરણ કો દાન રે;
કોઠે ચઢકર દેખણ લાગે કિતને ઉપર બીવાણ રે.
પતિપ્રતા ભૂખી મરે રે બેસ્વા ચાળે' પાન રે,
પતિપ્રતા બેઠી રહી હે બેસ્વા કરે શુમાન રે.
હાથી છુટ ગયા ડાર સે રે લસકર પડી ચુકાર રે;
નો દરવાજે બંદ પડે રે નિકલ ગયા ઉસ પાર રે.
નિર્ધન ગિરા પહોડસે રે કોઈ ન પૂંછે બાત રે;
સાહુકર કે કાંટા ચુલ ગયા પડ ગઈ હાહાકાર રે.
અભિમાની કે દાર પર લાખ છુટ્ટે દિન રાત રે;
સાધુ સન્ત બેઠે રહે' રે કોઈ ન પૂંછે બાત રે.

ભાવાર્થ—અરે બાવરા ! તહે' ગોવિન્દને ન ગાયા
તો શું ગાઈ ! તહે' રતનોની તો ચોરી કરી છે, અને
દાનને માટે રાખતા વિચાર કર્યો છે. જતાં રે તું કોહા
પર ત્રહીને જોધ રહી છે કે સ્વર્ગનું વિમાન કેટલું
દૂર છે !

પતિવ્રતા સ્ત્રી બુદ્ધિ મરી રહી છે અને વેશ્યા પાન ચાવી રાત્રી છે. પતિવ્રતા ચૂપચાપ બેઠી છે અને 'વેશ્યા' શુભાન ધરાવી રહી છે.

હાથી ખીનેથી છૂટી ગયો. આખા ભરકરમાં દોલાદલ મચી રહ્યો. નવે દરવાજા બંધ હતા; પરંતુ તે તો પાર નીકળી ગયો.

ગરીબ માણસ પદાડ પરથી ગયડી પડ્યો. કોષ્ટએ એની ખબર પહોંચી ન પૂઝી. ધનવાનને જરા સરખો કટિ વાળો : ચારે તરફ દોઢાકાર મચી ગયો.

અભિમાનીના દાર પર રાતદિવસ લાખખો રૂપિયા લૂંટાવાય છે; પરંતુ સાધુ સન્ત એક છે. કોષ્ટ એમની સાથે વાત પણ નથી કરતું.

૧૪

માતૃ ગંગા લાગિ ભગીરથ બેહોલ.
કોઈ નીચે અશુભા ત કોઈ પિછુબાર,
ભગીરથ નીચે છથ શિવકે હુઆર.
કોઈ તોડે ફૂલ કોઈ ગેલ-ગત,
ભગીરથ તોડે છથ શિવકે હુઆર.
કોઈ મોંઘે અનધન કોઈ ઘેતુ ગાય,
ભગીરથ મોંઘે છથિ ગંગાજીકે ધાર.
આશુ આશુ ભગીરથ ભાગલ ભથિ,
પિછુ પિછુ સુરસરિ પસરલિ ભથિ.

ભાવાર્થ—ગંગા માતાને સાર ભગિરથ ત્રિકલ છે. કોષ્ટ પેતાની એસરી લીંપે છે. તો કોષ્ટ જોરડો લીંપે છે. પણ ભગિરથ તો રીંચતું દાર લીંપે છે.

કોષ્ટ ધુલ તેડે છે. કોષ્ટ વેલપત તોડે છે, પણ ભગીરથ રિંચતું દાર તોડે છે.

કોષ્ટ અન ધન માગે છે, કોષ્ટ કામધેનું ગાય માગે છે : પણ ભગીરથ ગંગાજીની ધારા ગળિ છે.

આગળ આગળ ભગીરથ દોડતા નાચ છે. પાછળ પાછળ ગંગાજી દેહાતા નાચ છે.

ભગીરથ જેવા કર્મનિષ્ઠ યતું જોઈએ એ આ ગીતનો સાર છે.

દાર્ધસ ગુજરાતી સભા
તરફથી સપ્રેમ

૧૫

મૈં ન લડી થી બલમા ચલે ગયે.

રંગી મહંલમેં દસ દરવાજા,

ના બની ખીલકિયા ખુલીથી.

પાંચો જાનિ મોરો રાન્હ પરાસિન,

તુમ સે બલમ કછુ કહિઉ ન ગયે.

ભાવાર્થ—મહેં લડાઈ અગડો નહોતો કર્યો; પરંતુ પ્રિયતમ આત્મા ગયા.

આ રંગમહેલમાં દસ દરવાજા છે. કોણ જાણે કઈ બહારી ખુલ્લી હતી કે ન્યાં યદને પ્રિયતમ આત્મા ગયા.

ત્વમે પાંચ જાણી મહારી પડોશજો છે : ત્વમને મહારા પ્રિયતમ કષ્ટ કહી ગયા નથી શું ?

રંગ મહેલ=શરીર. દસ દરવાજા=૨ આંખ. ૨ કાન ૨ નાક, ૧ મુખ. ૧ લીંગ, ૧ યુલ, ૧ બહારમં. પાંચ જાણી=પાંચ માનેન્દ્રિયો. *

* મૂળ સંપાદક : પદ્મિત્રી શ્રી રામનરેશ ત્રિપાઠી.

ટોપીઓ ખરીદવાનું ભરોસાપાત્ર મથક.

દહેગામવાલા બ્રધર્સ

શા. ચંદુલાલ લીખાભાઈ

ટાવરરોડ, ડહોઇ.

અમારે ત્યાં દરેક નતની ટોપીઓ, ગંજીકરાકે, રૂમાલ, છતરીઓ છુટક તથા જથાળબંધ કીફાયત લાવથી મળશે.

દરેક નતની ટોપીઓ ઓર્ડરથી બનાવી આપવામાં આવશે.

દહેગામવાલા બ્રધર્સ

શા. ચંદુલાલ લીખાભાઈ

કેપ એન્ડ હોઝયરી મરચન્ટ

કે. ટાવરરોડ, ડહોઇ.

“સંગીત અને જીવન”

લેખક:-

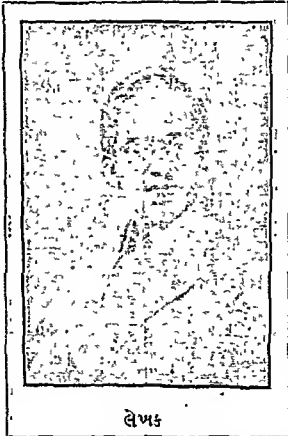
શ્રી. હરહાનત બી. શુક્લ
બી. એ. એસએલ. બી.

સંગીત તે કદરતની મહાન બક્ષિસ છે. સ્વરેના વિવિધ મિશ્રણથી લાગણી દર્શાવવાની શક્તિ તેમજ સંગીતની પ્રધુરતાથી આકર્ષાવાની સ્વભાવ તે મનુષ્ય સ્વભાવની સહજ વસ્તુઓ છે. મનુષ્યની આ અદ્ભુત શક્તિ સ્વર વાદે બહાર આવે છે. અવાજ એ લાગણીઓ તથા વિચારો દર્શાવવા મહત્વનું સાધન છે. જીવનનો સાધારણ બ્યવહાર તથા વર્તન બતાવવા અગર પોતાની જરૂરીયાતો જાણાવવા; મનુષ્ય પોતાના અવાજનો ઉપયોગ કરે છે. લાગણીનું ઉત્તેજન થતાં આ અવાજમાંથી સ્વરો પેદા થાય છે અને તે દ્વારા લાગણીનું વહતાં થાય છે. અવાજના અનિયમિત આન્દો-જનો સ્વર પેદા કરી શકતા નથી, પણ સમાન્તરે જતાં આન્દોલનો સ્વરો પેદા કરે છે અને સ્વરોનું કલાત્મક નિયમ પ્રમાણે મિશ્રણ કરવાથી સંગીત જન્મે છે. સંગીત એ ટૂંકમાં જાણવાની એટલે લાગણીની ભાષા છે, સંગીત સાથે શબ્દો મેળવાથી લાગણી ચોક્કસ અને મુકરર બને છે.

મનુષ્યનો ઉત્પત્તિ પ્રતિ-વંદસ તપાસશું તો માણસ સંપૂર્ણ કે મનુષ્ય જાત, પહેલેથી જ સંગીતનો ઉપયોગ મંકરતી આવેલ છે. આફ્રિકાની જંગલી જાતોથી માંડી તેમજ શાપ્તા સંસ્કૃત પ્રદેશોમાં સંગીત; તે મનુષ્યજનન પાસે જોવામાં આવે છે. જેમ જેનું, પ્રેક્ષકોનું, તથા બોલતું વગેરે મનુષ્યના નૈસર્ગિક હક્કો છે, તેમજ સંગીત પણ મનુષ્યનો જન્મસિદ્ધ હક છે તથા નિસર્ગનો સહસંવાદ સ્થાપવાનું સહજ સાધન છે.

આધુનિક સમયમાં રેડીઓ, ગ્રામોફોન વગેરે વસ્તુઓના સંશોધનથી લાગણીમય વ્યક્તિત્વ દર્શાવનાર સાધન તરીકે અવાજનો અદ્ભુત જીજ્ઞ ઉપયોગ થાય છે. જતાં પણ મનુષ્ય સ્વભાવ એવાં તત્વોનો બનેલો છે કે, મનુષ્ય પોતાના જ્ઞાનતંત્રો, લાગણીઓ તથા સૌંદર્ય ભાવનાના પોપણ માટે તે સંગીતનો ઉપયોગ કરવાનો જન્મ મનુષ્ય તે પ્રેરણા પ્રયાવીને બેસી રહેતું પ્રાણી નથી. શારીરિક જરૂરીયાતો ઉપરાંત તેને માનસિક પ્રેરણાની વિશેષ જરૂર પડે છે અને તેથી જ કલા, સાહિત્ય તથા

લેખક

શિક્ષણનું અસ્તિત્વ જોવામાં આવે છે.

પારણાના હાલરડાથી રમશાન યાત્રા સુધી દરેક મનુષ્યનું જીવન સંગીતથી સંકળાયું છે. બાળક અવાજ સાથે જન્મે છે, અને પોતાના મુખપ્રદુષ્કારો માટે અવાજ સિવાય બીજું કંઈ સાધન હોતું નથી. આ સ્થિતિમાં પણ માન “હાં હાં” ના સંગીતમય આન્દોલનોથી બાળક ઉદ્ધમાં લપેટાઈ જાય તે આપણે મહુ કાંઈતો સાધારણ અનુભવ છે. રડતા બાળકને અવાજના અજાણવાથી આકર્ષણ થતાં રડતું બંધ થઈ જાય

છે. આવી રીતે મનુષ્યની પ્રાથમિક સ્વરચામાંથી સંગીતનું આકર્ષણ શરૂ થાય છે. બાળક જરા મોટી ઉંમરનું થાય છે તેમ તેને સંગીતનું આકર્ષણ વધતું જાય છે! રમતાં બાળક પાસે, કુપરો, કાંસ, સીસોટી, પાંસળા, વાણ વગેરે રમકડાંઓમાં પણ જન્યાત્મક અવાજ ઉત્પન્ન કરવાવાળાં રમકડાંઓનું પ્રમાણ વિશેષ હોય છે. પછી તો વાળ અગર હેલ વાગતાં તે જોવા માટે દોડી જતાં

બાળકોના દાખલાઓથી. આપણે સહુ કોઈ અપરિચિત હોતા નથી, નિશાળમાં પાઠ કરતાં કવિતાઓ માટે બાળકને પક્ષપાત હોય છે. આપ્યવસ્થા પછી સંગીત પ્રાપ્તિ કરવા માટે સહુ કોઈને શિક્ષણ પદ્ધતિ અને શૃદ્ધ મંજોગો તથા આનુષંગિક સંસ્કારો પર આધાર રહે છે. માણસ કોષ્ટકથી સંજોગમાં હોઈ શકે. પરંતુ તેને સંગીતથી અજાણ રહેવું બહુ કડીન છે; કારણ કે સંગીત જીવનના ઘણા પ્રસંગોમાં જોડાયેલ છે.

સંગીત વિવિધ રસદૃષ્ટિ પ્રમાણે ત્રણ અવસ્થામાં વિભાગપાત્રું છે. લોકસંગીત, શિષ્ટ સંગીત, અને આધ્યાત્મિક સંગીત. લોકસંગીતમાં ગરબા, રાસ, દુહા, ભજનો તથા ગ્રામ્ય જીવનના પ્રસંગો આલેખવામાં આવ્યા હોય છે. દરેક દેશમાં લોક સંગીત તે તેની પ્રાચીન ગ્રામ્ય સંસ્કૃતિ તથા અવસ્થાનું પ્રતિક રૂપ હોય છે. આપણે ત્યાં દુહા, ભજનો તથા રાસ વગેરે લોક સંગીતમાં ગણાય છે. લોક સંગીતમાં સ્ત્રીધા અને સરસ ગદ્યો આવવાથી તેમજ શબ્દાર્થ ગ્રામ્ય જનતાને સમજ પડે તેવા હોવાથી સર્વ સામાન્ય જનતાને તેમાં રસ પડે તે સ્વાભાવિક છે. લોક સંગીતમાં સંગીતના કોષ્ટકથી જાતના શિક્ષણની જરૂર રહેતી નથી. દરેક માણસ તે જાણ શકે છે.

લોક સંગીતમાં સ્વર કરતાં શબ્દ તથા લય ઉપર વિશેષ ભાર મુકાય છે. લોકસંગીતમાં મનુષ્ય સ્વભાવ તેના પ્રાકૃત સ્વરૂપમાં બહાર આવે છે. તેમાં જીવનનાં શુદ્ધ આનંદો અને ક્રોધક કંટાળાનું તેમાં પ્રતિબિંબ પડે છે, જેથી લોક સંગીત તે શુદ્ધ સંગીત કરતાં સમાજ જીવનની વધુ નજીક છે. શબ્દ, પ્રાબલ્યના દિસાએ લોક સંગીતની ઘણીજની ટુલના સાહિત્યના દિસાએ થાય છે, ન્યારે શિષ્ટ સંગીતની ટુલના કલાની વેધક દૃષ્ટિએ થાય છે. ઉભય જીવનને સ્પર્શે છે. લોક સંગીત જીવનની અપહીક બાજુને અડકે છે, ન્યારે શિષ્ટ સંગીત જીવનની અપ્રતર બુધિમાં લાઇ જાય છે અને અવર્ણનીય આનંદની પ્રાપ્તિ કરાવે છે, પરંતુ આ આનંદ કષ્ટસાધ્ય હોઈ, પ્રયત્નો વડે સાધ્ય બની શકે છે. આખા દિવસની મજુરી કરી, રાતના વખતમાં એકતારો લઈ, કાસીયાના તાલ જોડે ભજન ગાવાથી ગામડીયા પોતે શાંતિ મેળવે છે અને ગ્રામ્ય લોકોની આધુનિક ગરિયામાં તેમની તેંદુરબદ્ધ અવસ્થા બૂલી જવા સંગીત એક મહત્વનો ભાગ ભજવે છે, તેમ જરૂર કહેવાય.

હૃદયના અંતર્ય ભાવો જેવા કે આનંદ, વિષાદ, ભય, ક્રોધ, શાંતિ વગેરે દર્શાવવા ભાષા માત્ર અર્પણ સાધન છે. ભાષાની સાથે સ્વરનો સુમેળ થાય અને તે ભાવના સંગીત કલાના નિયમ પ્રમાણે રસ અને ભાવનાની સમ્યક્ ટુલના કરી, તાલ તથા લયના પ્રમાણનું બરાબર જ્ઞાન રાખી, સ્વર વાટે બહાર આવે ત્યારે સંગીત કલા જન્મે. લાગણીના અતિરેક અને સ્વચ્છંદી-પણા ઉપર કાણુ મેળવવા માટે કલા, પ્રેમ, અને ધર્મ એ ત્રણે વસ્તુઓનાં કામ કરે છે. સંગીતમાં આ ઉપરુક્ત ત્રણે વસ્તુનો સમાવેશ થાય છે. કોષ્ટક, પણુ બહારની વસ્તુ જોતાં સાંભળતાં અગર અનુભવતાં લાગણીઓનું ઉત્તેજન થાય છે અને તેમાં પ્રત્યાક્ષાત થાય છે, કલાની અંદર લાગણીને વ્યવસ્થા શક્તિ મળી જતાં તે કલાત્મક રીતે બહાર આવે છે અને આથી લાગણીનું પ્રકૃત સ્વરૂપ નષ્ટ થાય છે. લાગણીના કલાત્મક સ્વરૂપમાં મનુષ્યોનું સ્વભાવ પરિવર્તન તથા સંસ્કૃતિ બહાર આવે છે. તાજમહાલ, વિનસ ડીમેસોનું શિશ્પ, તાનસેનનું "તું ધટ્યા ખોલ", ગોથાવનની નવગી સીમ્ફની, તથા ગીતાજીની વગેરે આકર્ષક કૃતિઓ નથી પરંતુ તેમની પાછળ તે સમયના મનુષ્ય સ્વભાવ અને લાગણીની પરિવર્તતા અને કલામય ઉત્કૃષ્ટતા સમાયેલ છે. બધી કલા કરતાં સંગીત કલા જોડે, કે તદના બંધનગર છે, છતાં પણુ તેની લાગણીના ક્ષેત્ર પરની બમન બદ્ધભૂત અને સર્વશામાન્ય અને સમૃદ્ધજનક છે. ખરા શિષ્ટ સંગીતથી સંગીતકારના જીવનમાં સંદૃશ્ય સર્જનવડે વિરૂપતા અને અસત્યને ઓછું સ્થાન મળે છે. સ્વરોનાં સંવાદીત્વ તથા તાલબદ્ધતાથી ટેવાયેલ સ્વભાવ જીવનના વિશ્વવાદી તત્વોને તથા તાલક્ષિતિને ઓગાળી નાખવા અતીમ પ્રેરણા કરે છે. સંગીતથી મનુષ્ય નિસ્વાર્થી બની ઉત્કૃષ્ટ ભાવનાવાળો બને છે. ઓક લોકો તેમની કેળવણીમાં સંગીત તથા વ્યાયામને જ સંપૂર્ણ કેળવણી માનતા. સંગીતથી ભુદ્ધિવાદીય પુરતા મુદ્દા બને છે એટલા માટે પણુ સંગીતનું જ્ઞાન કેળવણીમાં અપાવું જોઈએ. કમલાગ્યે આપણે ત્યાંની સિદ્ધિ પદ્ધતિમાં સંગીતને બીજકુપ્ત સ્થાન જ નથી. તે અત્યંત શૈશ્યનીય વસ્તુ છે, શીખલ અને મોન્ટેસોરી જેવા મહાન કેળવણીકારો અભ્યાસક્રમમાં સંગીતને મહત્વનું સ્થાન આપે છે. યુરોપની કોઈ પણ વિદ્યાપીઠમાં સંગીત

તને સ્થાન ન હોય તેવું બનતું જ નથી, સંગીતને માટે મધ્યસ્થ સંસ્થા હોય છે અને દરેક યુનિવર્સિટીમાં સંગીતનું શિક્ષણ બળવવા વિષયોના સાથે અગર જુદું અપાય છે. હિંદુસ્થાન એકજ એવા પ્રદેશ છે કે જ્યાં સંગીત જે બધી કલામાં સૌથી ઉત્તમ કલા મણાય છે તેને બીલકદ સ્થાન નથી. હાલ જે કે મદ્રાસ અને પટણા યુનિવર્સિટીએ સંગીતને અભ્યાસક્રમમાં દાખલ કરેલ છે પરંતુ આ સિવાયની બીજી બધી યુનિવર્સિટીઓ ફક્ત સંગીત સિવાય બીજું બધું શીખવે છે. કમલાગ્યે આપણા કહેવાતા કલાના સ્નાતકોને કલાના તત્ત્વો અને કલા શું છે તે વસ્તુઓનું પણ જ્ઞાન નથી હોતું. જીવનની ચર્યાચારમાત્ર જાળીને સિદ્ધ સંગીતનું જ્ઞાન આપાતું નેપથ્યે કે જેથી જ્ઞાનતત્ત્વોને બરાબર જોવાય મળે અને જેથી આપણી સંસ્કૃતિ અને કલા વિના તે સ્વરૂપમાં સચવાઈ શકે.

સંગીતમાં ખાસ રસો પ્રેમ અને ભક્તિ છે. ધર્મરત્ની સાથે તસ્લિમતા સાધવા માટે સંગીત જેવું બીજું એક સાધન નથી. હિંદુસ્થાનમાં ધર્મ અને જીવન બેઉ આત્મપ્રેરિત છે. હિંદુસ્થાનના અત્યાર સુરિના સંસ્કૃતિ ધર્મ અને આધ્યાત્મિકતાને પરસ્પરેથી સંસ્કૃતિ છે. હિંદુસ્થાનમાં તો નાદને પ્રાપ્ત તરિકે જોળાવવામાં આવે છે, અને બ્રહ્મજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવા માટે એક સાધન અને માર્ગ માનવામાં આવે છે. સ્વરની મદદથી હિંદુ જોડેથી કાષ્ઠ પણ પ્રદેશ દુનિયામાં મમજી શક્યો નથી. આપણે જો ત્યાં નાદશક્તિ ભક્તિ અને વ્યક્તિ રૂપે અને છે. સ્વરની જ અનન્ય ઉપાસના પછી જ નાદશક્તિ ઉચ્ચ અવસ્થા પ્રાપ્ત કરી શકાય છે પ્રજુવન, ઉચ્ચાર માત્રથી કલેશાદી જે બીજા માત્ર નિર્દોષ થઈ જવાથી વિસંગ પામી વૃત્તિઓનો નિરોધ થાય છે, અને અસંપ્રદાત અવસ્થા પ્રાપ્ત થાય છે, અને કાવ્ય કારણરૂપ સુખદુઃખાદિ પ્રયત્ન વસ્તુ સામગ્રી પ્રકૃતિમાં લય યતાં, આત્મા પોતાના ચિચ્છાકત સંસ્વરૂપમાં અવસ્થાન કરે છે. આપણે ત્યાં લક્ત સુરદાસ, ભાઈશીર, નરાસંક મહેતા, તાનસેન, હરદાસ સ્વામી, બેજી તેજાવારા, ત્યાગરાજ, તથા જોપાલનાયક વગેરે સુપ્રસિદ્ધ સંગીતકારોએ આ નાદશક્તિ અવસ્થા પ્રાપ્ત કરી હતી, જેઓ આ નાદપ્રાપ્તિ મનુષ્ય સ્વાર્થત્યાગી બની વિશ્વ પ્રેમી બને છે, અને અખંડ નિયત્ત્વે અનુભવ કરે છે. આજકાલ વિદ્યાનંતી અદ્યુત શાંધોજોથી સંગીત

સમાજમાં વધુ પ્રચલિત થતું આવે છે. આજકાલ દુનીયા માલ અને દિકના બંધનો રેડિયો, ટેલીવીઝન તથા વાયરલેસથી તુટી જતાં, વધુ અને વધુ નજીક આવતી જાય છે. હવે સંગીત માત્ર શ્રીમંતોનો અને લક્ષ્મીનંદોનો મોજશોખ રહ્યું નથી. રેડિયો સ્ટેશન દ્વારા તથા Radio Broadcasting વગેરે યોજનાઓથી આજે લાખો માણસો સંગીત સાંભળી શકે છે હવે તે પછી ગરીબ હોય કે તબંગર. આજે રેડિયોની સ્વીચ ફેરવતાં દુનીયાભરનું સંગીત તમારી સામે પડી પાડે છે. દુનીયાના બધી જાતના માણસોની લાગણી પરખવા અવકાશ મળે છે. આધુનિક જગત આર્થિક વિદ્યે જણાવે વચ્ચે અને સામાજિક બંધારણની છીન્નચિન્નતાને લઇને ઉકળી રહ્યું છે. આજે યુરોપ આંતરિક વિમહોથી જળતો દાવાનળ છે. તેનું મૂળ કારણ ફક્ત ઐહિક સુખની લાગણી છે. આજે યુરોપમાં અશાંતિ, અસંતોષ અને અચળતા જોવામાં આવે છે. વિશ્વશાંતિ આ બધું ટાળવા માટે અનિવાર્ય પ્રશ્ન છે, પરંતુ સ્વરની ભાષા તથા સંસ્કૃતિની સમજ તથા તેની પ્રથમાત્મી વૃત્તિ ઉપર વિશ્વશાંતિનો આધાર છે. આજે એક બીજાનાં સાદિયો વાંચી તથા સંસ્કૃતિ સમજ વિશ્વશાંતિ સ્થાપવા પ્રયત્નો પણ થાય છે. હિંદુસ્થાનની સંસ્કૃતિ સમજવા માટે જોગેશી તથા દરખાતું ખાદકામ ચાલે છે, પરંતુ બ્યારે યુરોપનું સંગીત પ્રાચીન પ્રકૃત અવસ્થામાં હતું ત્યારે ઇસ્પાનિયન પૂર્વે ૩૦૦૦ વર્ષો પહેલાં હિંદના આવા લોકોએ સંપૂર્ણ સમજ બનાવ્યું હતું તથા તેઓમાં શ્રુતિઓની પણ જાણ હતી. સંગીત તે હિંદુસ્થાનમાં લગભગની ભાષા નથી પણ આત્માની ભાષા છે જેમાંથી મનુષ્ય નિસ્વાર્થતાના અને મનુષ્ય ત્વના પાઠ શીખે છે, અને જેમાંથી વિશ્વપ્રેમ અને વિશ્વમંદુરની પ્રેરણા મેળવે છે.

સંગીત એકજ એવી કલા છે કે જેમાં રાષ્ટ્રભાવના અને ધર્મભાવના બરાબર સમજાવવાનું બળવે છે. આજે જે સંગીત તે વિશ્વશાંતિ તથા વિશ્વબંધુત્વ સ્થાપવાનું સાધન બનાવવું હોય તો આજે પાશ્ચાત્ય અને પૌર્ણીય સંગીત સમજવા આંતરરાષ્ટ્રીય સંગીત પરિષદો યોજવી જોઈએ, અને બીજાવાન, તાનસેન, તથા ત્યાગરાજ, વેન્નર તથા હેન્ડલ અને વિશ્નુ

આપણા દેશનું ચિકિત્સા-સાહિત્ય

લેખક: ડી. કુસુમાયુધ

આયુર્વેદના પ્રધાનત: એ સમ્પ્રદાય છે.

તેમાં એક ધન્વન્તરિ-સમ્પ્રદાય છે. એને આયુર્વેદમાં શસ્ત્રતંત્ર, (Surgery) માં પ્રવીણતા પ્રાપ્ત કરી. અને બીજા વિભાગ, વારઢાજ સમ્પ્રદાય છે. અને આયુર્વેદમાં કાય-ચિકિત્સા (Medicine) માં પ્રધાનતા પ્રાપ્ત કરી હતી.

ધન્વન્તરિ કાશીના રાજા હતા. એમનું બીજું નામ દેવેન્દ્રમ હતું ધન્વન્તરિ અને એગના પ્રધાન સિંધ સુશ્રુત ક્ષત્રિય હતા. ધન્વન્તરિ અને સુશ્રુત સંપ્રદાયના મૂળ ગ્રન્થ ચાર છે-ઉપચૈત્તવતન્ત્ર ઉરમ્મતન્ત્ર સૌશ્રુતતન્ત્ર અને ફલ્લવતતન્ત્ર.

વારઢાજ આઠાણુ હતા. એઓ પુત્રરંસુ અત્રિયાના અધ્યાપક હતા. અત્રિયે પંચાસ-દેશની રાજ-ધાની કાર્ત્ત્ત્વ્યમાં આશ્રમ સ્થાપન કરી, અગ્નિવેશ, વેશ, જન્મકર્ણ, પરાચર, દારીત અને કાર્યાણી નામના ૭ આઠાણુ-શિષ્યોને સાક્ષાત્ત્વ સ્વચારના શુભાનુસાર આયુર્વેદની કાય ચિકિત્સાનું શિક્ષણ આપ્યું હતું. અગ્નિ-વેશ આદિ ઉક્ત શિષ્યોના પણ ૭ મૂળ ગ્રન્થો છે.

આધુનિક પ્રચલીત, આયુર્વેદ ગ્રન્થોમાં કેવળ ચરક સંહિતા અને સુશ્રુત-સંહિતા અગ્નિ પ્રણીત કહેવાય છે. વાઢાજ, ભાવમિત્ર, ચક્રપાણી, વંગસેન કાલુ-તિના ગ્રન્થો સંગ્રહ ગાત્ર છે. મૂળ ગ્રન્થ નહિ. નિઘણ્ટુ નિદાન વૃત્તિ ગ્રન્થ આયુર્વેદના એક અંશના પ્રત-પાતક છે.

અગ્નિવેશ-પણીન અગ્નિવેશ-તંત્ર અને ચરકકૃત પુસ્તક એ બેઉ સમિમિત ચર્મ ચરક-સંહિતાના નામે પ્રસિદ્ધ થયું. ચરક-સંહિતાને કેવળ અગ્નિવેશ-તંત્ર નામે પ્રસિદ્ધ થયું. ચરક-સંહિતાને કેવળ અગ્નિવેશ-તંત્ર પણુ નહિ કહી શકાય, કારણ કે ચક્રપાણી, વિજય-રસિન, શી કંક, સિતદાસ પ્રભુતિ વૈજ્યન ગ્રન્થકારોએ અગ્નિવેશ-તંત્ર પર જે કાંઈ લખ્યું છે તેનો વર્તમાન ચરક-સંહિતામાં કાંઈય ઉલ્લેખ નથી મળતો. ચરક-સંહિતાના ૩૦ અધ્યાયના એક સ્થાનમાં લખાયેલું છે કે- "કપિલમતાવસંખી કૃત્યસે સમદસ અધ્યાય અને

કદપ, તથા સિદ્ધિ સ્થાનની રચના કરી. " એતદય કૃત્યસે પણુ વર્તમાન ચરક-સંહિતાના અધિકૃત અંશન રચના કરી હોવી જોઈએ.

વ્યાઢરણુમહાવાણ્ય અને યોગ સૂત્રના પ્રણેતા ધર્મિ-પાનંજલી મુનિનું બીજું નામ ચરક પણુ હતું. એ સુપ્રાચીન છે. એતદર્થ આપણને સ્વીકાર કરવું પડશે ઈસાના પૂર્વ બીજી શતાબ્દીમાં અગ્નિવેશ-તંત્રનો જ્ઞા-દાર કરી વર્તમાન ચરકનું અધિકૃત સંકલન થયું પછી " પંચનંદુર " માં કૃત્યસે (તીજી-શતાબ્દી ચરકના શોષ અંશની રચના કરી.

સૌશ્રુત-તંત્રનેજ કાંઈયે સુશ્રુતના નામે પ્રચા-ક્યું હતું. પ્રાચીન સૌશ્રુત-તંત્ર અને વર્તમાન સુશ્રુત સંહિતા કદાચિત અભિન્ન ન હોઈ શકે. આ સુશ્રુત-તંત્રને કાંઈ કાંઈક સ્થાને, વૃદ્ધ-સુશ્રુત કહી ઉલ્લે-ક્યો છે.

સુશ્રુતમાં યોદ્ધીક બૂઝો છે. આ બધી બૂઝો કા-અસાન મૂર્ખ શોષકના પરિણામ સ્વરૂપ છે. પ્રચા-સુશ્રુતના કૃતિમંસ્કર્તા કોણ છે એ ચોક્કસ ક્ષપમાં કહી શકાય નહીં. સુશ્રુત ટીકાકાર ઉલ્લંઘના કથનાતુસા-નાગાલુન સૂત્રના પ્રતિ સંસ્કર્તા છે, પ્રાચીન ધર્મિ-સર્મા અનેક નાગાલુનોનો ઉલ્લેખ છે, એક સંસ્કર્તા અર્થે હવે બીજા બૌદ્ધ નરપતિ, ત્રીજા મૌર્યમિક મત પ્રવર્તક હવે, ગમે તે હોય સુશ્રુત પ્રતિમંસ્કર્તા નાગા-લુન પ્રાયઃ બે હજારવર્ષ પહેલાં થયો હતો, આ નિર્વિવાદ છે

ચરક-અને સુશ્રુતના પ્રતિમંસ્કાર્થે કાશ એ પ્રતીત ગાય છે કે જે-દમ્બર વર્ષ પહેલાં આયુર્વેદની નિનાન્ત દુર્દશા ઉપરિગત થઈ હતી, પાનંજલી, અને નાગાલુને જીર્ણોદ્ધાર કરી પ્રચલિત સંહિતાનું સંકલન ક્યું હતું.

હું આયુર્વેદના ઇન્દિયાનને ચાર માગેમાં વિભક્ત કરું છું.

(૧) દૈવયુગ-આ યુગના ગ્રન્થો અવ્યસંહિતા, પ્રતિ-સંહિતા, અથ-સંહિતા, અને બલભિર-સંહિત છે. આ યુગનું કાલ-નિર્ણય કરવું અમંસર છે.

[અનુસંધાન માટે ભુઓ પૃષ્ઠ ૪૭ મું

ધૂમે ધૂમે ને ઘેલી વહે
ને કંઈ જોતી અખંડ ને અનંત રે
મનહારી જગને ધૂમે રે.

(કલ્પિત્રી, -હાનાલાલ)

જ્યારે જ્યારે જનરે સલાઓ સમરંગજીના
રૂપમાં પરિવર્તન પામે છે ત્યારે, એ ધાંધલીયુ દ્રવ્ય
કેમ રંગભૂમિ પરનો 'ટુપ્પો' હોય તેમ પ્રાપ્ત થાય છે.
એ સલાઓનાં દ્રવ્ય પણ જુદા જુદા સ્વરૂપમાં
હોય છે. સનાતનીઓની સલા, સાતિ પટેલોની સલા,
મહિલાઓની સલા, સાક્ષરોની સલા, સરેરીઓની
સલા, ભદ્રભક્તોની સલા વગેરે વર્ગની સલાઓ અવાર-
નવાર ભરવામાં આવે છે.

સલાઓમાં મતભેદ પડતાંજ મામતો બીચકે છે.
અને પછી એ પાણિપતનું મેદાન બને છે. અને એ
સંધ્યાના સમાચાર ફરાગ ખચરપત્રોએ દ્વારા મરી
અસાધાના ભેગ સાથે જાડેર જનતા સમગ્ર મુકાય છે.
એ ધીંગાળાની સલાઓ પણ કેટલાક વાર અજબ
જોવા જેવી હોય છે અને કેટલીક વાર જો મેરીપાક
ગળે તો શોકજનક નિવડે છે એવી થોડીક મત્તાઓનો
સંક્ષિપ્ત પણ રસિક અહેવાલ અને રજુ કરે છું:-

મુંબઈના જાણીતા ઉમરાવ અને મવાલ પક્ષના
ધુરંધર તેવા સર કાવસજીએ થોડાજ દિવસ પહેલે
પૂના તરફ પ્રયાણ કર્યું હતું. કહે છે કે આંગણેથી
ચાર ડગલાં ભરતાજ એક સફેદ માંજરી છીકી હતી,
પણ સર કાવસજીને તેની કંઈ ખાસ ખબર નહોતી
પૂનાની વિનિયોની સલામાં ચુંટણીનો પ્રચાર કરી
વિનિયત પક્ષના ડંઠા વગાડવાના એ મદાસયના કોડ
હતા. સલાનું કામકાજ ઘરમાંજ વ્યવસ્થિત રીતે ચર
યતું પરંતુ જ્યારે મદાસલાના મેનિફેસ્ટોનો ઉલ્લેખ
કરી તેઓ કેએસને ઉતારી પાડવાના પ્રયાસ કરવા ગયા
અને જવાહરલાલને મદાસલાના એક મોંઝે ચઢેલા
'ખાગક' છે વગેરે શુભ વચનામૃતની વાગ્દાસા છૂટી કે
વકના તરફ સંકેતો છંડા અને કાગળનું ધૂય

ફેંકાયા હતા. વકના પર ઇંગ્લીશ વૃદ્ધ એ 'કલ્પલતા'ના
કલિદાસમાં પડેલોજ બનાવ હતો. પછી તો વારે
આજુથી ઘેણિટ શરૂ થયો અને સલા અરખારત: ત્યાંજ
એ ધાંધલમાં એક કવિરાજ દાગર ન્હા તોએથી આ
દૃશ્ય જોઈ શકાયું નહિ; તેમનો લાગણીવશ આત્મા
ગણગણ્યો અને એક કાળ્ય તૈયાર થઈ ગયું એ અ-
પ્રગટ કાળ્ય આ પ્રમાણે હતું:-

કંડાના ગોળા આવે રે,

દીવડાને એ સતાવે રે,

મુંબઈ કંડાના શે રહેલાય ?

તટ, તડાક નાંહ, કરતા રે

સર સર, પ્રવાહી કંઈ સરતા રે,

મુંબઈ કારી કયમ સગાય ?

એક બીજી સલા રાજકોટ સાહિત્ય સલાના
વાર્ષિકામન પ્રસંગે યજ્ઞ હતી. ત્યાં પણ કહે છે કે પ્રો.
બ. ક. કોશરના ભાષણમાં 'વધન' નડખાં હતાં. શ્રી.
બળવંતરાય કોશરે ભાષણની શરૂઆત કરી તે સાથેજ
જોતાઓના 'ભણકારો' આવવા લાગ્યા અને શ્રી.
કોશરનો અવાજ જોતાઓ ઝીલી નહિ શકતાં તાળી-
ઓના ગડગડટ શરૂ થયા. આ ધાંધલ થતાં કવિશ્રી
નિબુરન વ્યાસ આકીર્ણ ભાષણ વાંચવા ઊભા થયા તેમ
જતાં એની એજ સ્થિતિ રહેતાં સંગિત ભારકર માસ્તર
વસંતે સંગીતની લહરી છેડી એટલે શાંતિ પ્રસરી:
કહે છે કે આ પ્રસંગે સ્ત્રીઓની સંખ્યા પણ સારી
હોવાથી સલાનું ધાંધલ જોઈ મંત્રીઓ ચિંતાતુર બન્યા
હતા, પરંતુ આટલા 'વધન' પછી સલા ફેલેઈમંદ
રીતે પસાર થઈ હતી. સાહિત્યની જેમજનનીના આ
સમાચાર સત્ય હોય તો ધન્ય ! સાહિત્યપ્રિયો !

[અનુસંધાન માટે જુઓ પેજ ૬૫ મું]

ભગવાનજી પટેલ પોતાને એક સુધારક અને આદર્શ શિક્ષક તરીકે ગણાવે છે, તેઓ અસંદેહકારની લાડતમાં એક સૈનિક હતા. મહાત્માજીએ લડત બંધ કરી અને ભગવાનજી પટેલ એક આદર્શ શિક્ષણ સંસ્થામાં નૂતન શિક્ષકોના અભ્યાસ કરવા નોકરાયા. તેઓ અભ્યાસ પૂરા કરીને આજે એક નવિન શિક્ષણ પદ્ધતિએ આલેખી સંસ્થામાં શિક્ષક તરીકે નોકરાયા છે. તેઓ નૂતન માનસ-શાસ્ત્ર અને જાતિયશાસ્ત્રના હિમાયતી છે. તે વિષયોની મીઠી ચર્ચા તેઓ ઘણુંવાર કરે છે. અને તર્કશાસ્ત્ર તો જાણે કેમ તેઓના શબ્દે શબ્દે બહુ હોય.

(૨)

આજે દેશ વર્ષને માંજે તેઓ પોતાની પત્ની અને એક નાના બાળક સાથે રહે છે. તેઓ જરૂર પડે છે કે, તેની પત્ની સાહિત્યમાં રસ લેતી થાય. તેઓની સાથે સાહિત્ય, નૂતન માનસશાસ્ત્ર, જાતિય વિજ્ઞાનની મીઠી ચર્ચાઓ કરે પણ તેઓ આજે અંજામાં જીવી રહ્યા છે.

તેઓની પત્ની રંભા આજે રંભા મટી રમા બની છે. તેણીના ગામડીઓ માસિક સુરેખ ચહેરા આજે ફિક્કો છે. અક્ષત, તે જુદિશાળી અને ગંભીર છે. માત્ર ભગવાનજી પટેલે જે વાંચતાં શીખવ્યું છે, તેટલું તેઓ માંડ વાંચી શકે છે. ભગવાનજી પટેલ પૂછે છે કે, રમા બાળક અભ્યાસ કરે પણ નિષ્ફળ.

“રમા, તું વાંચતા તો અભ્યાસ રાખ તો તને વાંચતાં સાફ આવડશે, અને દિવસે માત્ર તું અર્ધજાગ્રત લખે તોજ તને લખતાં આવડશે.”

“હીક.” રમા આટલું કહી મૈન સેવે છે. માત્ર કોષવાર કહે છે “આ બેળી નથી રહેતી, હું તો તેને નાખવામાંજ રહું છું. મને મનતો થાય છે, કે કંઈક લખું વાંચું.”

ભગવાનજી પટેલ નિશ્ચય નાખે છે. કોઈક વાર પોતાની પ્રિયતમા પાસે ભગવાનજી દુઃખ વ્યક્ત કરે છે.

“રમા, મારું જીવન તું જાણે છે મને વાંચતું લખતું ગમે છે. શિક્ષણ શાસ્ત્ર, સાહિત્ય વગેરે મારું જીવન છે. તારી માથે કોઈ દિવસ હું આંખ વિષયો સર્વથી વાંતો

કરી શકું તેમ થોડાંજ છું? જો, આપણે મિત્રોને ત્યાં બેસવા બધુંજ છોડીએ. જેમકે, અરજીઓને ત્યાં, અમે કવી મંજાની સાહિત્યની ચર્ચા કરીએ છોડીએ? તને ખબર છે કે, અરજીઓના લતાબહેન પણ તેમાં કેટલો સરસ ભાગ લે છે? અને તું મુંગી મુંગી સાંભળે આવા તો કેટલાંજે પ્રસંગો છે. એક દિવસ આપણે ગ્રીસ મકાતીને ત્યાં ગયા હતાં. અમે મેક્સીમ ગોર્કીના જીવન વિશે, તેના સાહિત્ય વિશે ખૂબ રસપ્રદ ચર્ચાઓ કરી ને તેં હેવરે કહ્યું. “આલોને સાચા દસ થશે. મને ઉંચ આવે છે.” અને આપણે ઉડ્યા. મેં તને હૈનરે વખત કહ્યું છે, રમા! અને આજે પણ કહું છું, કે તું... ખરે વાંચતાં લખતાં આગળ અભ્યાસ વધારતાં કહે નહિ કરે, ને પાડોશી સાથે ગપો ગપોજ કરશે, ને મારે શું કરવું? હું શું મારી બૌદ્ધિક ભૂખ મગા બહાર લટકે? ખરેખર! રમા, તને મારી સાથે બહુ મિત્ર ગંડામાં લઈ જતાં થરમ થાય છે. અક્ષત તું જુદિશાળી છે. તારો ઠંડો સ્વભાવ મને ગમે. પણ જે તું આટલું નથી કરતી તે મને દિનરાત ડાંકે છે. અમારી સંસ્થાના મંત્રી સાથેના વિખવાદમાં મને કવી સરસ જુદિપૂર્વક સલાહ આપી હતી? શું માત્ર તું સોનુજ રહીશ? તેમાંથી કોઈ આકૃતિ નહિ અને? મને હું ખાંસ છે.”

રમા બહુ સાંભળે છે. વિચાર કરે છે. શાંતા વિચાર કરતી હશે?

(૩)

આજે શ્રીયુત પટેલ અને શ્રીમતી પટેલ દેવદાસના શીશ્વ નેતાં ગયાં છે. શીશ્વ નેતાંને પતિ પત્ની રાતે પાછાં ફરે છે. સ્વ નાંખે છે.

બીજે દિવસે સવારે રમા મોઝી ઉઠે છે. કહે “તમે જાણો છો! મારી સુધારક ધરિપતીમાં કેશ વાળીજ હું નાખી રહી ગય. મને આંખે એંધારો આવે છે, આંખું છું તો ફેર ચડે છે. આજે મારું માંથું દુઃખે છે ભગવાનજી પટેલ જાણે છે. પાછા ફરે છે. અને Life of Count Tolstoy હાથમાં લઈ પોતા ફરે છે. મોપરી ગાંધી પર મુઠી લખે છે. હાથે”

દેવદાસની શીલ્પમતો વિચાર કરે છે. રમા ગોળા વિંછળી
ખાળે પાણી ભરે છે.

“શું કરો છો ? શેનો વિચાર કરો છો ? આજે
શક લેવા મારફતે જવાના છો ?”

ભગવાનજી પટેલ અધું સાંભળી રહ્યા.

“હા. હમણાં જાઉં છું. રમા, તને દેવદાસની શીલ્પમતો
જુઝુ ગમ્યું ? કયા પાત્રનો અભિનય ગમ્યો ? અને લાવ ?
સંગીતની કદ જીજ ?”

“મને શીલ્પ સારી લાગી. અધુંય સાઈં દતું.” તે
રસોડામાં ચાલી ગઈ, અને ધાંસલેટની કાકડી કરીને
કોલસાની સગડી ચેતાવતી બેઠી.

ભગવાનજી પટેલ થેલી લઈને શાક મારફતે લાણી
ચાલ્યા. રસ્તામાં જતા સીનેમા થીએટર તરફ નજર
નાખતા રસ્તા પર સામેથી આવતી મોટરને રસ્તા
આપતા “વાલમ આયે.....” ગણ્યું ગણ્યું
મારફતેમાં પેસે છે. શાક લઈને ઘેર આવે છે.

(૪)

આજે રમા તેની પાંડોશણુ મિત્ર લીલા સાથે વાતો
કરતી બેઠી છે. રાતના ફસ વાગે ભગવાનજી પટેલ આવે
છે. તે બંને બહેનપણીઓને જોતાં, નીચું જોઈને,
સંખ્યાતા બતાવતા ભગવાનજી ચાલ્યા છે.

‘મારે છેવટે તે વિચાર છોડી દેવો પડશે. રમા
કંઈજ વચ્ચે લખે એ વાતજ મારે દબે પડતી મુકવી પડશે.
તેને તે પાંડોશણુ સાથે વાતો કરતાં, ગંભીર ચક્ર બેસતાં
કોઈને સારી સલાહ દેતાં મળી પડે છે. માત્ર વાંચતું
લખતું તેના નશીબમાં નહિ હોય ? કેવી છે ? સારી છે ?
મળતી છે ? મીઠી છે ? પણ.....’

“કેમ, ડાકટર સાથે ફરવા ગયા ? તા ?” રમાએ
ધરમાં પગ મુકતાંજ પૂછ્યું.

ભગવાનજી થોડી વાર કંઈક વિચાર કરતા પાણીનો
ખાલો લેતા બોલ્યા. “શું ? હા, ડાકટર સાથે મોટર-
ખાનાં સુધી ગયો હતો. કેમ, તમે તો ગરખાં લગાવો છો
તે ? વાંચતું લખતું તને કેમ નથી ગમતું ? રમા, હું
કેમ કહું, તું કંઈક તો લખવાય ? રમા, હું જો મહાન
પુસ્તક યથથ, તો તારા અત્યારના ગમે તેવા ગોટાળામાં
અક્ષરોને પથં મારી જીવનકથામાં પ્રગટ કરીશ. તને
ખબર છે ને, અમે અમારા શિક્ષણ મંદિરમાં નાનાં
નાનાં ગમે તેવાં ગોટાળાં અને આખને ચક્રે

તેવાં ચિત્રો અને અક્ષરોને સાચવી રાખીએ છીએ,
અને તેનો અભ્યાસ કરીએ છીએ. અને
તેજ ગોટાળામાં ચિત્રો અને અક્ષરોમાંથી એક દિવસ
એવો આવે છે કે જ્યારે તેજ જાળકો સુંદર આખને
કરે ને ધારેલા કરતાં મોતીના દાણા જેવા અક્ષરો આવે
છે. રમા, હું તારા લખાણોને ગમે તેવાં મારા જવાબદાર
સમ ગણીશ. રમા, તું લખીશ ?”

“શું...મને ગમતું નથી. પણ જુઓ, આજે એક
પત્ર લખ્યું છે.”

રમા, ભગવાનજીને તેના અક્ષરો બતાવે છે. ભગવા-
નજી તે લાંગલા તૂટેલા અક્ષરોને ફરી ફરી વાંચી
ધન્ય માને છે. ધડીઆળમાં અગીઆરના ટકોરા વાગ્યા.
બંને બિજાનામાં પડે છે, રમા નાની બેબોને ધવરાવે છે.
બેબો બોલે છે, “બા.....પા.....બા...” ભગવાનજી
Life of Count Tolstoy લઈને બેસે છે. ટોલ-
સ્ટોયની શૈજનીશીનું એક પાત્ર વાંચે છે.

‘To live like Solomon and Schopen-
bauer, knowing, that life is a stupid joke
played upon us, and still go on living,
washing oneself, dressing, dining, talking,
and even writing books, was to me
repulsive and tormenting, but I remained
in that position.’

‘It had seemed.....’

“શું કરો છો ? શું વાંચી છો ? ઉંઘ નથી
આવતી ? હવે બત્તી ચોલવીને ચક્ર જાવને ?” રમાએ
પડખું ફેરવતાં કહ્યું.

ભગવાનજી ચોપડીમાં નિશાન મૂકતા ચતા.

‘What I am ?’ મનમાં બખડ્યા.

(૫)

પાંચ વાગે ભગવાનજી શાળાએથી પાછા ફરે છે.
દાઝમાં પ્રસ્તકોની થેલી લઈને ચાલ્યા આવે છે. રમા
તેને સામી લેવા આવ્યાં હોય તેમ મકાનના મોટા દરવાજા
બેબોને લઈને ઉઠી છે.

“એ જાણુજ આવે...શૈલુ?...”

ભગવાનજી દરવાજામાંથી ચૂપચાપ ધરમાં દાખલ
ચક્ર કોટ ખીટીએ ટાંગે છે. અને પલંગ પર બેસતાં
બોલે છે. “રમા, આજે અનિલને ત્યાં રાતના જઈશું ?”

તો હું ડાકટર સાથે ફરવા ન જાઉં."

"હા, જાણું. શું અત્યારે કરું? ખીચડી, ભાખરી કે....."

"આજે નથુરામ આગ્રાવાલાને તપ્પી લાજ્યાં લઈ આવું, ને તું ચા કર, ને ખાઈ લઈએ. શું સાથું રાજ ખીચડી."

તે ઉઘાડે માથે ચેટી લઈ લાજ્યાં લેવા ગયા. લાજ્યાં લઈ આવ્યા. બન્ને ખાતા બેઠાં.

રમા પ્રાથમસને પંપ મારતાં બોલી, "શું તમારું શિક્ષણ મંદિરમાંકાઈ નવા આચાર્ય આવે છે?"

"હા મંત્રીઓ વિચાર કરે છે, અત્યારે તે તો બોધા જેવા છે, તને ખજાર છે? તે પરપચા." ભગવાનજીએ નવીન કલા.

"તેનાં વહુ શું ભણેલાં છે?"

"છઠી યુજરાતી પુરી. પણ બિચારાં મને તો સાવ છોકરાં જેવાં લાગ્યાં. તેણે મને લેખેને મારી લાજ કાઢી! (હસે છે.) એ તો એવું જ છેને? એના ધણીમાં વળી ક્યાં માલ છે? જેવાને તેવું મળ્યું છે."

બન્નેએ લાજ્યાં ખાઈને ચાને એકેક પ્યાસી લીધા પછી બેળીને લઈને ભગવાનજીએ સરીમાં ટહેલવા લાગ્યા. રમાએ કપડાં બદલ્યાં.

બન્ને અનિદાને ત્યાં આવ્યાં સામેથી નાનો મુરેશ બોલ્યો, "બા, ભગુભાઈ આવ્યા, રમા બેનેવ છે."

અનિલભાઈ બેંકમાં દિસાળી ખાતાના કારકુન છે. સાહિત્યના શોખીન છે. સહેજ કંઈપણ, લઘુ એકંવડીયું તેવું શરીર છે. કાષ્ટનાર સિચાર પિવાની એજ માણે છે. ચાના પ્યાલાઓની નવી નવી ડીઝાઇને તેઓ ધણી વાર બજારમાંથી લાવે છે, શોખીન છે, કલા રસિક છે, સંગીત પ્રિય છે.

"કેમ ભગુભાઈ, આજે તો ધણા દિવસે?"

"આજે એમ થયું કે જરા અનિલભાઈ પાસે જઈએ કેમ તળીયત?"

"મનમાં; કેમ રમા બેન બેળીને હવે તો ઠીક છે ને?"

"હા. હવે તો ઠીક છે, સહેજ ઉધરસ આવે છે." રમાબેને ટુંકામાં પતાવ્યું.

અનિલભાઈ નક્કવાની ઝોરડીમાં જતાં બોલ્યા "પાય ચિનિટ."

"અરબા" ભગવાનજી મિત્રજમાં બોલ્યા.

ચોરીવારે ચા તૈયાર કરી ટેમમાં દીસેટ ગોઠવી માલતીબેન આવ્યાં, ત્યાં અનિલ પણ ટુવાલ પહેરી ઝોરડીમાંથી બહાર આવ્યા. પહેરણુ પહેરી સામેની ખુરશીમાં બેસતાં બોલ્યા, "ભગુભાઈ, ગોડાનું "મધર" વલિયું?"

"ના, પણ તેનાં વખાણુ ખૂબખૂબ સોલંક્યાં છે. જન્મભૂમિના 'કલમ અને કિતાબ' વિભાગમાં ગઈ કાલેજ એક કૃત્તેરી વાંચ્યો, શું અજાણ શૈલી? અને વિચાર પ્રવાહ? તમને નથી લાગતું જાણે ખોટાં વાર્તાનાજ સુવધાર હોય અને તેમાં તે પોતેજ રાયતો હોય?"

"Oh, yes. મને ધણુંજ મુંઝવ લાગ્યું." અનિલ ભાઈએ ચાનો કપ ટેબલના ખૂણા પર મુકતાં કહ્યું.

ચાનાં પ્યાલાં ખાલી કરી ખાણુએ મૂક્યાં. :
લ્લી તાત્વિક ચચાની યુગ્મણીમાં રમાને ગમ નહોતી પડતી. તે બગાસાં ખાતી બેળીને રમાડતી હતી. માલતી બહેન ખાણુ પર પડ્યાં પડ્યાં ગ્રામ લક્ષ્મીનાં પાનાં ઉઠેલતાં હતાં.

"હવે જઈશું? દશ વાગ્યા."

"ચાલો જઈએ." ભગવાનજી સાહેબજી કહેતાં આગળ ચાલ્યા.

"આવજો." બન્નેએ કહ્યું ત્રીજાએ પણ કહ્યું રતો

પતિ પત્ની રસ્તામાં ઠંડા પવનની લહેરમાં બાલુના બંગલાની વેડોના કુલોની સુગંધમાં પ્રફૂલ્લ ચતાં ઘેર પાછાં વળ્યાં હતાં. નાની બેળી રમાના ખજા ઉપર મથું ટેકવી ઉઘતી હતી.

[૬]

ત્રી અને પુરુષ એક બીજાનાં પુરક છે. જીવન વેલડીનાં બંને ચક્રોના સુયોગ હોય ત્યાંજ જીવન. જેટલી સામ્યતા તેટલી મધુરતા. મેળ વિનાનાં જીવન જીવન તેવુંજ નામ વલખાં. બન્ને સંગીત પ્રિય, સાહિત્ય પ્રિય, કલાપ્રિય, અને ઉચ્ચ આદર્શ પ્રિયજી છે. જીવી જાયે. આકાં જીવનનું બસું સંગીત છે. દોષઅનાજ અતમાં લાવે. મેળ વિનાની વિણા, તુણડું તૂટેલ તંધુર.....

એક સુપ્રસિદ્ધ નવલ કથાકાર આવી શ... પોતાની એક નવલમાં ચર્ચે છે.

ભગવાનજી વિચારે છે, મારો મેળ? રમા અને કેમ છીએ? બસુરાં, અકુરાં, પૂરક નહિ?

"કાઠી દીકરી, મારી મંધારી દીકરી છે. હેં શું? દીકરી શું કાંપે છે?"

રમાડતી રમા બેળીને હાથમાં ધુવરો આપત બોલે છે. ચોરીવારે બપોં ભગવાનજી પડ્યા પડ્યા વિચાર મગ દશમાં પડ્યા છે ત્યાં આવે છે.

"આ બેળીને જ્યો ને? હું જરા રોટલી કરી નાખું?"

ભગવાનજી બેળીને લઈને ઝોસરીમાં ટહેલે છે. એક નિસાસો નાખે છે. ગળુગળે છે.

"કુંખ કે.....કુંખ કે.....અખ...દિન"

શહેરની સફર

— લેખક —

શ્રી. નાગરદાસ અમરજી પંડ્યા.

બી. એ.

ઉરશનના દાદાને ઘરે તો ગામની પટેલાઈ હતી. પણ એકાદ વખત અમલદારો સાથે કંઈ અવળું ડંડાથી, ગામના લોકોની ધૂપાંતો ભોગ થઈ પડતાં, અને ઉપરા ઉપર એનાજ કુટુંબ ઉપર દેવોગતી આપતિઓ ઉતરી આવતાં કરશનને બાપ સાધારણ પેટુ થઈ ગયો હતો.

ઉપરા ઉપરી વરસો મોળાં આવતાં ગયાં. વળી ૧૨ મેરે કે ખાતર પડે તો એનેજ ઘરે એમ બિચારો ધેનું કંઈક દેવામાં આવી ગયો. નિર્દય અને દગલ-ખાજ વાણીએ એની જમીન હરણ કરાવી અને મારા કુખનું, ફરજે દ રાખવ કોઈને ત્યાં સાથી રહીને પેટ રવા લાગ્યો. કરશન મોટે થયો ત્યારે એને એજ ખ્યાલ હતો કે આખી દુનિયા બીજાનું કામ કરીને પેટ રે છે, એના બાપ સાથી હતો અને મા છૂટક દાડી રતી. કરશન નાનપણની રમતો રમી રહ્યો એટલે માની માથે દાડીએ જવા લાગ્યો. કંઈક એતીના કામમાં પ્રહિતગારે થતાં એને પણ સાધારણ મશારાએ સાથી બિંબારા મળી ગયા.

બીજાને માટે રજનાર, અને બીજાને માટેજ જીવનાર તરીકેના જીવનનો એણે આરંભ કર્યો, આ જીવનની પણ શ્રેણી છે. સાથી રહેનારા ઉભડીયા કણુખીઓને દાડી રીને જીવન નિર્ગમન કરનારી પત્ની મળી રહે છે. એ માણે કરશનને પણ કાશી મળી આવી. આખા દિવસની મહેનત પછી ન્યારે એ અપુરુષ મળવા ત્યારે એમને સાંસારીક આનંદ જરૂર આવતો. કદાં શ્રીમંતુ પણ ભોગવિલાસ અને તજજન્ય રોગથી સપડાયેલાં સુધ-લ દંપતીના કરતાં એ આનંદ વધારે સાચો અને મેઘોય પણ હોય.

આવી રીતે દુનિયાના કમમાં પોતાને માથે પડેલો માર જરાપણ ગ્વાન દર્શાવ્યા વિના ઉપાડતા આ યુગ-રતો એ નિર્દોષ આનંદ પણ જાણે, વિધિને ન ગમતો, કાય એમ એમની વધારે કસોટી થવાને પ્રસંગ આવ્યો.

એમના પ્રાન્તમાં લગભગ દુકાળ પડ્યો. એતીને ભારે નુકશાન થયું તેથી જમીનદાર એકતો ગબરામણમાં પડ્યા. એમણે માણુસોને રજ આપી અથવા તો એમના પગાર ઉપર કાપ મુકવા માંડ્યો. કરશન પણ આ સાંવત્રિક કાપમાં આવ્યો. એનું મન ઉંચું થઈ ગયું. ગામમાંથી બહુએ કણુખીઓ શહેરમાં રળી ખાવા માટે જતા હતા. શહેરમાં ધંધો હાલતાં જડે, અનેક નાનપણના મિત્રો મિલકમાં મલુરી કરતા હતા. કોઈ દિવસ ન્યારે કામ પ્રસંગ આવે ત્યારે એમનો વધેલો મોભો એકને કરશન અને કાશી એક પોતાની ગરીબાઈને ધિક્કારતા. કરશનને પણ હવે ધંધો જોળવા શહેર લાણી જવાનું મન થયું. પણ પૈસા ન હતા.

“વીઠ પચીઠ રૂપિયા તો જોઈએજ” એણે કાશીને એક દિવસ કહ્યું.

“જે તમારો વસારજ હોય તો મારા પસાદ ભારના કડલાં સેષ મેલી આવો વાણીયાને ઘેર. છમાં મુંઝવું નષ્ટ” કાશીએ ગાર્ગ કાઢ્યો.

ધરવાણીનાં કડલાં એક માત્ર પોતાના માથા મૂડી હતાં. એટલે કરશનનો જીવ ચાલતો ન હતો. પણ બીજાને ઉપાય ન હતો. એ દિવસ સુધી તો તે એમનો એમ વિચારમાં બેસી રહ્યો. પણ ત્રીજો દિવસે કાશીના કડલાં લઈ નેમચંદને ઘેર ગયો.

રૂપાનો ભાવ તો સારો હતો પણ વાણીએ આકું-અવળું સમજાવતાં રૂપિયા સત્તાવીશ માંડ કરશનને પર-ખાગ્યા. એટલા રોકડથી નાણાવાળો ચૂકેલો કરશન શહેર તરફ પ્રયાણ કરવાની તૈયારીમાં પડ્યો. પછી તો બધું ઝડપથી ઉકલી ગયું.

પોતાના જેવા ઘણાએ શહેરમાં જનારા હતા. વળી કાશીને વરસ દિવસની દિકરી ધાવણી હતી. ધરનો સરસામાન પણ સાથે હતો એટલે સાત માઉ હર રહેલા રેશન સુધી એક બળદગાડીમાં વરણી મુકવાનું ભાડું કરી એ કુટુંબ ઉપડ્યું.

આદલી ઉમ્મર ન્યાં પસાર થઈ હતી એ ગામ-
ડાનું પાઘર હોડતાં આવે એ પ્રદેશ, એ ઝાડવાં વધારે
વહાલાં લાગતાં હતાં. પાછળ રહેતાં દર પગથે દૂર જતા
ગામડાના જોરમાં તરફ વળી નજર કરતાં કાશીનું દિલ
ભરાધ આવતું હતું. એ રાંક ભૂમિને છોડના ઉડી
નિવાસ નાંખાઈ જતો હતો,

જે

“આવી હાટમારી તો કયાં નથી દીડી. ”જેને
ભરોસે કરશન શહેરમાં આવ્યો હતો, અને જે એનાથી
છં સાત વર્ષ આગળથી આવીને એક મિશ્રમાં નોકરી
કરતો થયો હતો તે હીરાએ કરચનને કહ્યું, “ચારે કારથી
દુકાળના માર્યા લોક દાલી મળ્યા સે, સેરમાં તે નોકરી
તો નામે જડતી નથી. ”

“ પછુ હીરાભાઈ હવે શું કરવું. હમ થાય ઇમ.
ક્યાંક તો મને ઠેકણે પાડ. ” કરચને કહ્યું.

“ એક નોકરીનો આપણા મજુરોનો દલાલ સે.
ઇ દાણો બે મહિનાનો પગાર પહેલેથી રોકડો મારે.
અને માંડ હઠખારની નોકરી આપવે, અને ચેટડો ઇમ
મારે. ” હીરા બોલ્યો. “ ઇમ તો ઇમ પછુ હવે હું
ચુંભયોઃ ઝું. શેર માંમની આરી ખચર હોત તો હું તો
આવત જ નહ. આતો ધરની ઉડી વનમાં ગઈ તો
વનમાં લાગી આગ એવું થયું. મારા નશીમ આગળ
હોડીને આવ્યાં. ”

“ આઈતો બેરોએ કંઈ ધધો ન હુજે. પેલા
નહિતો પછી તારી વઉને કયાંક કામે લગાડી દેત.
આપડે એ દલાલ પુળને મળયું. અને પૂરી નેયું. ”
હીરાએ આશ્વાસન આપ્યું. “ હું આળો તેદી તો નોકરી
દેડતાં મળતીતી. ”

મજુર દલાલ પૂંજએ કરચન પાસેથી બે મહિનાના
પગારપેટેવી ઇર્ષ્યા રોકડા લીધા અને આર દિવસ પછી કર-
ચનને એક મિશ્રમાં પરચુરણ મજુર તરીકે માસીક દસના
પગારથી રાખ્યો. અત્યારે એને ઘરખરચ માટે થોડા
પૈસા હીરા પાસેથી ઉછીના લેવા પડ્યા. કરચન હજી
મિલના ખીજ કામનો માદિતગાર નહિ એટલે તેથર
થએલે માલ લઈ જવા લાવવામાં ગિરાડીઓ ફેરવવાના
કામમાં એને રાખવામાં આવ્યો.

ગામડાની હવામાં જ. પોષક તત્વો હોય છે, એટલે
ત્યાં રહેનારા પૌષ્ટિક ખોરાક, ભણે ન ખાય, છતાં

શહેરના પૌષ્ટિક પાક ખાનારાઓ કરતાં વધારે સારા
બાધાનાળા હોય છે. વળી ત્યાં આગળ ગીચ વસ્તીને
અમાલે, અને શરીરબળના કારણે વ્યાધિઓ પછુ ઓછા
હોય છે. ન્યારે શહેરમાં આવતાં માણસો રોગગ્રસ્ત
ખની બધ છે, શહેર અને ગામડામાં ફેર છે એમ હવે
કરચનને સમજવા લાગ્યું. મ્હેનત તો ગામડામાં પછુ પોતે
કરતો હતો. પછુ અહીં શહેરમાં એ સાંજ પડતાં ચાકીને
લેયપોથ થઈ જતો. છતાં જે ભૂખ, અને અનાજનો
રજાદ એ ગામડામાં અનુભવતો એમાંતું કંઈપણ શહે-
રમાં ન મળે. છતાં હવે પોતે કામ ઉપર ચડ્યો હતો.
કાશી પછુ પરચુરણ કામે જતી અને સાંજપડે એક
ઉજળી આર આની લઇને ઘેર આવતી એથી એક
પ્રકારનો સંતોષ થવા લાગ્યો.

એનાએજ મજુર દલાલને કંઈક વધારે રચત
આપી કાશીને માટે પછુ મિલમાં કામ મેળવી લીધું.
પછી તો સ્ત્રીપુરૂષ બેઉ રળવા લાગ્યાં, જેને નાનાં
બચ્ચાં હોય તે બધાંએ બચ્ચાંઓને એક ડોશીમાં આગળ
મૂકી જતાં અને એમને કંઈક આપવાનું કરાવતાં સાંજ
સુધી નાની છોકરી આ ડોશી પાસે રહે. એટલે એની
ચિંતા કાશીને ન હતી.

શહેરમાં બાળમંદિરોની સગવડ હોય છે. પછુ
ઘણીવાર ગરીબોને માટેજ જેની યોજનાનું મૂળ છે
તેવી આ સંસ્થાઓ શ્રીમંત લોકોનોજ ઇન્કાર થઈ પડે
છે. ત્યાં જતાંને સ્વચ્છ ધોણેલાં કપડાં, રમાલ,
જુટ, નારતા માટેના પૈસા બધું નેહાંએ; તે માટે
ગરીબો પાસે લાગ્યે જ પૈસા હોય છે. એટલે
બાળ મંદિરોની સંસ્થાઓના લાભ ગરીબને ઓછો જ
મળે છે. કાશીની દીકરી પછુ ખીજ મજુરોના છોકરાં
સાથે મીડી ડોશી પાસે રજાળીને મોટી થવા લાગી.

“ આજ તો હાડકે હાડકું દુખે છે સાળું. ” ધર-
ભણી ફરતા કરચને એક સોબતીને કહ્યું.

“ ઇતો શેર ગામનું વૈતરું હમખયો ? ન્હાંય ઇ
ગામડાની રમત. અઈતો ઇમ જ થાવાનું. યાક ઉતરી
બધ એવું બતાવું એક વાનું. અમે તો ઘણીવાર ડીઝ
દુખે તારે લઈ ઇમ જરી જઈ આવીએ. ” એ
સોબતી બોલ્યો.

“ તારે ભઈ મને ઇમ દેતો નથી-હુંય આલું તારી
બેઠો. આમ કંઈ મરી જવા નથી, અવતાર લીધો. ”
કરચન બોલ્યો.

સોળતી એને એક દૂરની શેરીમાં લઇ ગયો અહીં રસ્તા ઉપર દીવાનો અભાવ લાગતો હતો. અસ્થિર પગલે પાછા ફરતા કેટલાક મજૂરોને કરચને જોયા.

“ આ બધા આમ ચીમ કરે સે. ” એણે સોળતીને પૂછ્યું. “ જના વધારે લીધું હશે. હમન્યો ? ” પેલે જવાબ આપ્યો.

કરચન એક ઉંડા મકાનમાં ગયો. અંદર અને બહાર ભાંગેલ છુટલ બાંકડા પડ્યા હતા, જેના ઉપર માણસો બેઠા બેઠા ડાલી રહ્યા હતા. એકબેના હાથમાં કાચના ગ્લાસ હતા. તેઓમનિ એક કરચનના સોળતીને ઓળખી કાઢીને બોલ્યો. “ અધ્યા રૂપ આટલા દી વ્યાં હતા ? ”

“ હું તો રોજ તને દેખું સું ” રૂપે કહ્યું, “ તારે ક્યાં આપિ ઉપાડીને હોંલુંસે. ”

કરચનને અહીં કશીક ખરાબ ગંધ આવવા લાગી પણ રૂપે એને બેસાર્થો તો ખરો જ. અને આગ્રહ કરીને થોડું ઢગવું પીણું પાડ્યું. કરચનનો જાણે થાક ઉતરી ગયો હોય એવો અનુભવ થતો હતો, અને કંઈક તો રૂપડની એવી એવી વાતોથી તે થાક લાગ્યાનું ભૂલી જ ગયો. રૂપ એને એક દિવસ જ માત્ર લાવીને સંતોષ માને તેવો નહોતો. સરખા નરીજવાળા બંને સરખા વ્યસની પણ થવા લાગ્યા.

“ મને આજે અહીં કેંક ખરાબ ગંધાય સે ” કરચન એક બાજુ સ્તન્યૂત બેઠો હતો અને કાશીએ કહ્યું.

“ શું સે ? ” કરચને અસ્થિર અવાજે બોલવા માંડ્યું “ રાંડની ! તું તો કાંઈ બારે. ગંધાપ્રસે તારૂં કપાળ, આંધિ ગંધાવાનું શું હોય ? ગડબડજ મૂકતી નથી ”

“ તમારો સ્વભાવ કેમ આમ બદલાઈ ગયોસે હમણા તો ” કાશીએ અજબપણ થતાં કહ્યું. કરચન થોડા દિવસથી ઉદાસ અને પડી ગયેલે ગૂંથે ઘેર મોઢો મોઢો આવતો હતો અને આવીને એ શુન્યકાર યધને પડી રહેતો.

“ પાસી કાંઈ થાસ-રડ કહારજી ” કરચને એક જોરદાર થપાટ કાશીના ગ્રોંધર ચોડી કાઢી. કડીપણુ આવ્યા પ્રસંગે બનતા નહિ તેથી કાશી બિચારી રડી પડી. એકે જણે ખાધું નહિ અને રાત ગળવા આવી હતી તેથી બંને એમનેએમ ભૂખ્યાજ પડી રહ્યાં. કાશીને

હવે બે બાળકો હતાં. મોટી દીકરી ચારેક વર્ષની થઈ હતી અને એક વરસ દિવસનો દિકરો હતો.

બીજો દિવસે કાશીને તપાસ કરતાં ખબર પડી કે કરચન બીજા દારૂડીઆઓ સાથે દરરોજ પીઠે જાય છે. એક દિવસતો પીઠાવાળો ઉત્તરાણીએ આવ્યો. પચીસ રૂપિયા માગ્યા કાશીએ પોતાની અંગત કમાણીમથિ એને પતાવીને પાછો કાઢ્યો.

એક સાથે જ મળીને આવવાનો આપત્તિએને સ્વભાવ હોય છે. એ ન્યાયે એક દિવસ સારું કરચનભાઈ નોકરી ગુમાવીને ઘેર આવ્યા. બહુ પીધેલ દશામા એણે કંઈ તોફાન કરી નાંખેલું એટલે એને રજા મળી હતી. આવીને તે કાશી પાસે પોતાના ગેરવર્તન માટે પરતાવા લાગ્યો. આજસુધી કાશીના કહેવા પ્રમાણે ન ચાલવા માટે મારી માગવા લાગ્યો. આજે તેણે દારૂ ભણી નજર પણ ન કરવાના ઘપથ લીધા. પણ હવે તો નોકરી ફરીથી શી રીતે મળે ?

કાશી પાસેની માયામૂડી પીઠાવાળો લઈ ગયો હતો. દલાલ હવે તો નિયમ કરતાં બમણા પૈસા માગતો હતો કારણ કરચન હાકરા તરીકે પંકાઈ ગયેલો એને નોકરી ફાણ રાખે ?

નિરાશ થઈને કરચન ઘેર બેઠો. છતાં કાશી એને દિંમત આપતી. પોતે દારૂ કરીને કુડુંબનું નર્પા ત્યાં નિભાવવા લાગી.

પણ એવામાં ઝાતુની અસરથી અને વધારે પડતા શ્રમથી કાશીને તાવ આવવા લાગ્યો. કરચન વેદને તેડી લાવ્યો. દવાઓ પણ કરી પણ તાવ ઉતરે નહિ. કંગા-લીમત એમની સામે હવે ઉત્રમાં ઉત્ર સ્વરૂપે ધુંરકવા લાગી. નારથી હમહમતી કાશી પયારીમાં તડકતી હોય, બાળકો ખાવા માટે પોકાર કરતા હોય, પોતાના પેટમાં ભૂખનો અગ્નિ નિદ્રિતાથી ધીકતો હોય, એ બધું કરચનને હતાશ બનાવવા લાગ્યું.

“ આ બધું મારા પાપનું ફળ સે ” આંખમાં આંસુ લાવતો કરચન બોલ્યો.

“ તમે નકામા ગરબાશો નહિ. મને કાલ મટી જશે. બે દિવસ સૌને સારા માઠા હોય. ” કાશી પયારીમથિ પતિને આશ્વાસન આપતી. “

“ પણ આ સોકરા ખાવા હાથ રાડું દેસે છનું ? ” કરચને કહ્યું.

“ છતાં ધડીક રાડું દે બહેને. ઈમને ઓલી ખારી રાખ મારા હાથ કરીસે ઇ પાઓને ? ” કાશીએ કહ્યું.

“હું તારા માટે દવાખાનેથી દવા તો લઈ આવું” કહી કરશન એમની ઓરડીનું બારણું ખદારથી વાંચી બમરમાં ગયો. એની આંખો આગળ આંખે અધારાં આવતાં હતાં.

હું હમણાજ સાતસોની નોટો લઈ આવું છું ને કેમ આપ પાંચસો કહો છે?” પુલ્કયંદ મોતીચંદ એન્ડ કું. ની દુકાને ઉભેલા ન્યાલચંદ શેઠ પેદીના મુનિમને કહ્યું.

“પણ ૮૭૭ આપ ગણી જુઓને આ થોકડી રહી” મુનિમે નોટની થોકડી ન્યાલચંદને આપી. એટલામાં પાછળ એમની નજર ખેંચાઈ. એક પોલિસ કોન્સ્ટેબલ કોષ્ટ ગામડીઆને પકડીને ઉભો હતો. એની સાથે એક પોલિસ દત્તી તેણે ગામડીયાને કહ્યું. “સાલા બદમાશ! શું લીધું નીચેથી, બતાવ જરૂરી.”

“ભણશાળ કંઈ નથી. મારશોમાં માગ્યા!” ગામડીઓ દીનતાથી કરગરતો હતો.

“હમણાજ ત્રીયા વળીને તે કાગળીઆ લીધા. મેં નજર નજર નેચા.” કોન્સ્ટેબલે નેરથી કહ્યું. એની આંખોમાંથી અંગાર વરસતા હતા. “શેઠ તમારા કાગળો પડી ગયા છે?” એણે ન્યાલચંદ ભણી કહ્યું.

“મારી નોટો ન હોય?” ન્યાલચંદ બોલ્યા. તેઓ અને પેદીનો મુનિમ એમની યાસે આવ્યા.

“માલ કાઢી નાખ એન્ડે લીધું હોય તે. નહિ તો અહિંજ પુરો કરી નાંખું છું” કોન્સ્ટેબલે ગામડીઆ ઉપર હમ છાટ્યો. તરતજ એમને હાથ ગામડીયાના ગળવા ઉપર ગયો અને ત્યાંથી એમણે નોટોનો કુઓ ખેંચી કાઢ્યો.

“જુઓ શેઠ આ તમારી છે?” એમણે શેઠને સવાલ કર્યો અને નોટની થોકડી ન્યાલચંદ સામે ધરી, ન્યાલચંદ શેઠ જાલુ ગ્રાની પામ્યા. પોતાનીજ થોકડી-મથી સરી પડેલી એ નોટો હતી. પડી જતાજ એને ઉંચકી લેવામાં આવી હતી. શેઠને થયું કે પોતે અજાણતા એક માણસને જાણે ગુન્હો કરવાનું કારણ આપ્યું હતું.

“મેં દરથીજ એવું કે સાલો કામિય કંઈક ઉપાડે છે. સાઈ થયું કે હું વખતસર આવી ગયો. દેખાય છે કેવો બોળો ભટક સેતાનની એલાદ ગાલ્લો” કોન્સ્ટેબલ સાહેબના મ્હેંભાંથી સરસ્વતી પોતાના નિર્દય સ્વર-પમાં ખદાર આવવા લાગી.

“ધરમાઇલ લઈ જાઓ સાલાને ચોટી ઉપર. શેઠ તમારે ફરિયાદ કરવી પડશે. નોટો પછી આ. મળશે.” હાથ કરેલી નોટો પોતાના ખિરસામાં મૂકતા સાહેબે કહ્યું અને સાથેના પોલીસને હુકમ આપ્યો.

“હવે જવાદોને સાહેબ બિચારો” ન્યાલચંદ શેઠે વાણીયાનું હઠાપણ બતાવવા માંડ્યું. ખર્ચે જોતાં ગુન્હો તો થયો નથી મારે કંઈ ગયું નથી. બિચારો ગરીબ માણસ લાગે છે.

“શેઠ તમારી ગા સુ, બાપશાળ મને જવાદોને! ઘેર બેરી માંદિસે ને સોકરા બૂખ્યા બેંડાંસે.” ગામડીઓ શેઠની ભણી દયામણું મ્હેં કરી કરગરવા લાગ્યો.

“બસ ચૂપ રહો. સાત્રા બદમાશ. તારા ધરની બૂખ શું તારે ખીજને દેવી છે! તારા જેવાનાં બેરી છોકરાં હોજખમાં બલે બપ? ધરમાઇલ લઈ જાઓ સાલાને” કોન્સ્ટેબલ બોલ્યા “જમાદાર,” પેદીના મુનિમે કહ્યું. “ન્યાલચંદ શેઠને વધી નથી પછી તમને બિચારોને જવા દેવામાં શું હરકત છે? ચોરી કંઈ કરી તો નથીજ, છોડી દોને બિચારોને.”

“છોડી કેમ દેવાય? એના ઉપર તો કામ માંદશે આ તે સરકારી રાજ્ય છે કે રમત છે? અત્યારે જવાદો કહો છો અને પછી તમારેજ પોલિસખાતાં વિરૂદ્ધ છાપાં છાપવાં છે. તમારા શેડીયા લોકોથી તો તોખાહ!”

જમાદાર ગામડીયાને લઈ જવા લાગ્યા. ન્યાલચંદ શેઠને બિચારોની ઉપર દવા આવી એટલે એમણે એનાં બેરી છોકરાંનું ઠંકાણું નોંધી લીધું.

રાત પડી પણ કરશન ઘેર ન આવ્યો. કાશીને ભય લાગતા માંડપો કે રખેને નિરાશ થયેલો પતિ પોતાના ચરીરને ધજ કરી બેસે એટલે એ મુંઝાવા લાગી. બાળકો તો બૂખ્યાં હતાં છતાં પણ રાત પડતાં ઉઠી ગયાં.

શેડાકે વખત ચિંતામાં પચાર થયો એટલામાં કોષ્ટ એમને પૂછતું આવેલું કાશીએ માંભણ્યું. ધણીજ નખગાઈ છતાં ઉઠ્યાં યદ્ય એણે બારણાં જાગળ આવીને પૂછનારને બોલાવ્યું. એ એક અજાણ્યો વેપારી હતો.

કાશીએ માંડ માંડ દીવો સળગાવ્યો એટલે તે અંદર આવ્યો. બેઠાલ સ્થિતિ નેતાં એનું મુદ્દ અંતઃકરણ ધડીક તો ઢવી ગયું. એ બોલ્યો.

“જેનું હું મારા સમાચાર દેવા નથી આવ્યો.
હું નમને મદદ તો જરૂર કરીશ.”

પછી એણે કરશન કેવી રીતે પોલીસના હાથમાં પડાયો હતો એ બધી વિગત કહી. ગરીબાઈએ તિની પાસે ચોરી પણ કરાવી એ વિચારે કાશીનું દય વિચાર બન્યું હતું. કહેવાની જરૂર નથી કે પેટી ભરે ઉપાડનાર ગામડીયો કરશન પોતેજ હતો. અને કાશીને સાત્તન આપવા આવનાર ન્યાલયક શેઠજ દત્તા. ૧૬ કાશીને માટે દવા લઈ આવ્યા, અને એના આગ્રહે ભરે આવતું પણ લઈ આવ્યા બૂખ્યા ઉઘી ગયેલાં વાળકને મીઠામીઠા સ્વપ્ના આવતાં દત્તા તે ન્યાલયક શેઠ એ વખતે એમને જાણીને ખર્ચ પડ્યાં. આગ્રહે કાશીને મોકલે અવગણનાર શેઠ ઉપર કૃતજ્ઞતાભરી દૃષ્ટિ તાડી રહેતા દત્તા. શેઠને આ દરમિયાન વેળે વેળે લાગી આવતું હતું. ભવિષ્યને માટે નહિ પણ આવતું નયન આપી ન્યાલયક શેઠ ગયા. કરશન કહાયો, અને ન્યાલયક શેઠની પોતાને મદદ મળવી એ પ્રસંગ એવી રીતે એક બીજા સાથે બેઠાગયા હતા કે એથી દિલગીર થયું કે ખુશી થયું એ કાશીને મુજબ ન હતું.

દુઃખની જ્યારે અવધી આવે છે ત્યારે કુદરત ઘણી મારું દુઃખની વહારે આવે છે. અડી યોગ દિવસથી કાશીનો તાવ ઉતરી ગયો. કાશીએ પોતેજ ન્યાલયક શેઠને શોધી કાઢ્યા, અને એમના ઉપકારનો, જેનું કામપણ એકી ન હતું તેને બેલડીએ વળગાડવાનો બદલો વાળવા માટે એમને ચરણે પોતાના પ્રાણ પાચરવા લાગી.

કરશન ઉપર બહાર રસ્તા ઉપર ચોરી કરવાના ગુન્હા બદલ કામ આપ્યું! ન્યાલયક શેઠ પોને ક્રિયાદી નહિ થવાનું કહ્યા છતાં એના ગુન્હા તરફ અને તેટલી દયાળુ દૃષ્ટિ નિહાળવાનું નામદાર કોર્ટને કહ્યું તો પણ, એક સાધારણ વધીલને એના પક્ષમાં ઉભો રાખવા છતાં એને જ મામતી સખત મજૂરી સાથે બેઠની સજા થઈ. સજા સાંભળવા દાણે કાશી દેહાશટ રોઈ પડી. ન્યાલયક શેઠ એને બહુ ધીરજ આપી કોર્ટમાંથી ઘેર લઈ ગયા, ગામડું છોડીને શહેરમાં આવવાની શિક્ષા કરશન અને કાશીને પુરી થઈ.

કરશનની ઉંઘ એકાએક ઉઠી મઠ. એ કાળીચીસ નાખી લેયો. એની હથેળીએ અણીઆળા દાંતિયું સખન જાયકું ભરવામાં આવ્યું હતું.

“વોય વોય” એના મ્હોમથી અવાજ નીકળી ગયો. આણુઆણુ કેદખાનામાં ઘોર અંધારું હતું એટલે કયું દેખાતું નહતું પણ એક અવજ સંભળાયો

“ભણ માણ, તને કાલેતરો નથી કરાયો તે ખૂસ પાડજ. આટલો દીરો માણસ તું” એને રૂપિયાની મોટા ઉપાડવાની હિમન શી રીતે કરી શક્યો?”

કરશન સમજ્યો કે પોતાને કંઈ કર્યું તો નથી. જે ચોરડીમાં એને જેઠમાં ગોળવામાં આગ્રહ દત્તા ત્યાં એને એક ટીખળી સોંપતી મળ્યો હતો. એના હૃવને જરા પણ જપ નહિ. એનું નામ બાણિયો. એ તો કહે તો હતો કે જેટલા મોટા ગામ છે એટલાં એને નામ છે, દરેક મોટા શહેરમાં એ જુદા નામથી બોળાયા છે. હિન્દુસ્તાનનું કોઈ શહેર એટલું કમનંદીય નહિ હોય કે જેને બાણિયાની મુલાકાતનો લાભ નહિ મળ્યો હોય. કરશને જેવું હતું કે જેઠમાં પોતે પડ્યો પણ બાણિયાની મારો સુખી હતો. વોર્ડર પણ બાણિયા પાસે નરમ થેંઠ જેવા થઈ જતા. અમાની ઠેકકરી કરીને એમના દેખતાજ ખડખડાટ હસે છતાં કોઈ એને સતાવે નહિ. જેઠમાં એ મહેલ કરતાં પણ વધારે મોજ કરતો.

“અથવા ભાઈ મને ઉંઘ ન આવે અને તું નસકારાં દરેક એ મારાથી મહન ચાપ ખર્ચ કે? એટલે મને હાજર ચડી તારા પગ અને હાથે જાયકું લીધું: ભણ માણસ ધડી વાત તો કર” બાણિયો ખડખડાટ હસ્યો. એનું અંદર-હાર્ય એ રચળની શીપણતામાં વધારો કરતું હતું.

“સુવારેને ભણકા” કરશને વિતવણી કરી.

“નારે સુસાહે એના આપના સોગળ. એને મેલડીમાતા લરખે પણ અથવા કરશનની પા હું તને એક બે દિવસ તારી બાપડી બેગો કરી દઈ તો શું દે.”

આ વાતમાં કરશનને બહુ રસ પડ્યો. તે બેઠો થયો. અંધારમાં પણ તે હવે બાણિયાને જોઈ શકતો હતો. કરશન બોલ્યો “મારી પાહે” શું હોય તે તને દઈ? હું અને મારા બાપડી છોકરાં તને પરમેશ્વર ગણ્યું”

“જો પાછો લગતકો. મારી પાહે પરમેશ્વરની વાત નથી કરવાની હું” પરમેશ્વર કેવો. પરમેશ્વરને તો બધા વડાવી ખાય છે. મને વડાવવા આવે એને લાયકો કહે,

જે હવે હાલજી મારે અને તારે કાલે રાતે અહીંથી નીકળી જવાનું છે સમજ્યો ? મને અહીંની એક બેઠક તોડવાના ચુન્દા બદલ પૂરવામાં આવ્યો છે. પથ્થુ એ કામમાં હું એકસો નહોતો, મારો જોડીદાર એક કરોડપતિનો પોયરો હતો. હજી એ છૂટો છે. મેં અહીં બેઠક એના આપને ધમકી દીધી છે કે જો મને નાસી જવાની સગવડ નહિ મળે તો એ લાઠીથી હું મારી પાસે ધસીય. સાબિતિ મારી પાસે પુરી છે. આજે બપોરે મને ખબર મળી ગયા છે કે આવતી કાલે રાતના એક વાગ્યા પછી મને અહીંથી છાનામાના નાસી જવાની સગવડ મળશે. કાલે આપણી ઓરડીનું તાળું પુરું નહિ વસાય. પછી પશ્ચિમ તરફથી દિવાલ ઉપર બે દોરડાં પેશીમેરથી ફેંકવામાં આવશે. એ દોરડે લટકી મારે બહાર કૂદી પડવાનું. એ તરફતો પાલી જંગલ છે ત્યાંથી હું ચાલ્યો જઈ શકું. બોલ તારે આવવું છે. કરશન આશ્રમથી બધી વાત સાંભળી રહ્યો. છેવટે બોલ્યો “બાહતું માર કે જીવાડ પથ્થુ અહીં તો તારા ગયા પછી હું નહિજ રહી શકું.” આ તો જીવતાં નરક.”

“અરે દેવત અહીં વળી નરક કેવું. બહાર મારે થોડું કામ છે એટલે જ હું જવા માગું છું. બાકી આપણને તો નર્મ મૂકે ત્યાં મજા ઉભી કરતાં આવડે છે. અને વળી એક પંથ દો કાજ, તારા જેવા નિખાલસ માણસને અહીંથી ધર બેગા કરાશે. હું કદી એકસો જતોજ નથી. એકાદ બેને સાથે લઇને ચાલું અને જાલ પથ્થુ એમજ. પહેલો તને બહાર કાઢીશ પછી હું નીકળીશ. પથ્થુ બહાર કૂદી પડતાં હિંમત હારતો નહિ. એ તરફ તો રેતીના ઢગલા છે એટલે વધી નથી.”

એની એજ ઓરડીમાં કાથી બાળકને સુવાડીને એમના કપડા સંધિવા મોડી રાત સુધી બેડી હતી. એકાએક બહારથી કોઇનાં પગમાં લાગ્યાં. કરશન કથુબીની ઓરડી પૂછતા બે બાવાઓ આવી ચડ્યા. કાથી ઓરડી ઉપાડી આશ્રમથી એમની સામે તાકી રહી.

“કયો કાથી મેંવા કરશન પટેલ કિધર છે” હમ ઉરકે ગાંરસે આ રહે” બોલતો આગળનો બાવો ઓરડીમાં ધુર્યો. બીજો પથ્થુ એની પાછળ જ આવ્યો. કાથી ગભરાતી હતી પથ્થુ બીજા બાવાએ પોતાની કંઈની દૂર ફેંકી દીધી એટલે દુરત કાથીએ એને ઓળખી કાઢ્યો.

“બોલના મત” પેસે બાવે એને નાક ઉપર આંગળી મૂકીને ચેતવણી આપી. બીજો બાવો કરશન પહેલો લાણિયો હતો.

કાથી તો હર્ષ પેલો જ બની ગયો. પછી બધી બાળતના ખુલાસા કરવા માટે પથ્થુ વખત હતો. પાકો-શીઓએ જાણ્યું કે કરશનના ગામના બે સાધુ મહારાજો એની ખબર મળતાં આવી ચડ્યા છે. કાથીના ‘એક સારા માનદાર મામાની વહુ ગુજરી ગયાનો ખત આવ્યો હતો. માંથી એક ધાવણો છોકરો મૂકીને ‘મરી ગયો હતો એટલે એ બાળકને ઉછેરવાને મામે કાથીને ‘તેડાંબા કરતો હતો.

પોતાના ઉપર ઉપકાર કરનાર ન્યાયવંદ શેઠની રજા લઈ કાથી પાછી ગામડા તરફ વળી. પેલા બે સાધુ મહારાજો પથ્થુ બેગા થઈ ગયા-જેટલી બહારની કાથીને પોતાનું ‘ગામડું છોડીને શહેરમાં આવતાં થઈ હતી તેથી બમણો આનંદ દુઃખના ધામરૂપ થયેલા શહેરને છોડતાં કાથીને થયો.

આગળ જતાં એક જગ્યાને ગાડી બદલવાની હતી ત્યાં આગળ સાધુ તો બદલાઈને કરશન બની ગયો. અને બીજા સાધુ મહારાજ ત્યાં આગળથી જીવતારી ગયા. કાળના મોઢામાંથી કરશનને મૂકાવનાર એ મહારાજ ‘પાપુને કાથીએ કાપવાર પોતાને ગામ આવવાને બહુ બહુ આમદ કર્યો.

“કે છ દેકે ચલે આયે” શ્રીકર મત કરના. ઓર લડકે લોકડું રામાલના” મહારાજજી કાથીના છોકરને ખેલાવતાં બોલ્યા.

કાથી અને કરશને મામાનું ધડપથ્થુ બરાબર સાચવ્યું. એમની જમીન અને એમનો બાળક બંને કાથીની દેખરેખ નીચે દિન પર દિન વધારે સુખી અને આનંદી દેખાતાં હતાં. મામાએ પથ્થુ કાથીને સગી દીકરી મારફત રાખી. અને કરશન અહીં જમીનદારની જીંદગી ગાળવા લાગ્યો. હજી બપોરે શહેરની એ કાચી સડેળ એને યાદ આવતી ત્યારે આખામ અંગમાં કમ્પારી છૂટતી.

એક રાવણુ હથેલી લઇને કોઇ નાથબાવાની છોકરી ખેતરને શેઠે ધીસું ‘ગાઇ રહી છે. આગળ કાથી અને એના બે બાળકો રમે છે. જરા દૂર કરશન એક ખાટલા

પર બેઠા બેઠા પંખીઓના કિલકિલાટમાં મળી જતો
કુવામાંથી પાણી ખેંચતા કાસને કાચું ડાટ સાંભળી
રહ્યો છે. એ છોકરીનું ગાયન કાશીને બહુ રસીક
લાગ્યું એ ગાતી હતી:-

એટલે માહીના બન્યા

શેરની સફરે તે કદી જઈશ માં

મિલનાં ભુંગળ ત્યાં લોભોં વાગશે

બગશે ત્યાં તો કાળજીમાં ફફડાટરે

માહીના બન્યા શેરની સફરે.....

બૂખ્યાં ચેટે તે કામે ભાગવું

દેહ તારી આ લોભાંથી ઢળાય રે

નણુદીના વીરા શેરની સફરે.....

ખરે ખપોરે ખાવા દુકડા,

ચેટમાં ખાડો, સ્વાદ નથી મોમાંયરે

માહીના બન્યા શેરની સફરે.....

તુટી મરવાતું તારે મ્હેનતે

લાભ ખપોરે મીલવાળાને બન્ય રે

માહીના બન્યા શેરની સફરે.....

તારાં છોડી બધે દુકાળીયાં,

મીલવાળાના મ્હોલમાં મોલું થાય રે

નણુદીના વીરા શેરની સફરે.....

તરશ્યા લોહીના તારા ત્યાં હશે

એક દલાલ ને બીજો કુડો કલાલ રે

માહીના બન્યા શેરની સફરે.....

શીદને ઉભરી રૂડાં ગામડાં,

શેરમાં જઈને થાવું ગમે પાયમાલરે

નણુદીના વીરા શેરની સફરે.....

એકાએક કરશન પટેલ ખાટલા ઉપરથી ઉભા થયા.

દૂર એક લાગવાંધારી મહારાજી આવતા દેખાતા હતા.

“બાપુ પધારતા લાગેસે. “કાશી બોલી ઉઠી.

જાકરને તેડીને તે મહારાજની સામી જવા લાગી.

મહારાજી વધારે પાસે આવીને બોલ્યા, કયો લોક

લોક સજ્ય આવે છે હું.”

“હા બાપુ આપની દયાથી” પાસે આવેલા કરશન

પરેસે કહ્યું.

આ મહારાજી વારંવાર પટેલની સેવાનો દાવ

લેવા અને પોતાના આધિવાસ અને અનેક મેટોનો લાભ

એમને આપવા પટેલને ત્યાં આવતા.

“બાપુ મને પેત્રી પૂતળી આપશો” પટેલને

કાકરો મહારાજીની કોળીને વળગતો દંહેતો હતો.

—૩૧૦—

આપનું કળાત્મક છાપકામ
ક્યાં કરાવશો?

કોમરશીયલ પ્રીન્ટરી

ગાંધીરાઈ સેન્ટ્રલ બેન્ક બિલ્ડીંગ નીચે-અમદાવાદ
અમારે ત્યાં છેલ્લામાં છેલ્લી ઢળવું છાપકામ કરી આપવામાં આવે છે.

કાર્ડ્સ, નોટપેપર, લેટરપેપર, કવર્સ, વીઝિટીંગ કાર્ડ્સ, લગ્નપત્રિકાઓ
તેમજ દરેક જાતનાં પુસ્તકો, માસિકો, અઠવાડિકો વિગેરે નિયમીત રીતે
છાપી આપવામાં આવશે.

અમારી રૂબરૂ મુલાકાત લેવા ખસ આગ્રહ છે.

બહારગામના ઓર્ડર ઉપર ખાસ ધ્યાન આપવામાં આવશે

પ્રશ્નપદ્ય જીવન

(વસંતતિલકા)

શું જન્મીને જીવન વ્યર્થજ સૌ શુભાશુ ?
વર્ષો વિત્યાં વિતી ગયું રજનીય આશુ;
આત્મા વિષે રમી ભગી પિતૃ માતૃ પાસે,
આનંદ દાખી હૃદયે હરનીરા વાંસે :

યુવા વય ભણી ગણી - લણી બાજરીને,
પત્ની મળી મુશીલ ભૂલી પૂ. ખા-જરીને;
આનંદ પૂર મહી નરુ ઝુમાવી શર,
ધિર ત્વચ વચ ગણી, તે જનની અશર :

ખાધું પીધું શરીર ભે અલમસ્ત કાધુ,
સ્વાર્થાં બની જગતમાં વિવપાન પીધું;
સદ્વાક્યને મુશીલતા જગમાં જણાવી,
દોષી બની અલખ મૂન મુખે જગારી :

સારાં મુગધમય અતર તેજ નાંખી,
હા! હા! સંભારી અતિ મુંદર કેરા રાખી;
પોસાખ સાખ વણ પહેરો બગર ભતો,
આનંદ પામી મનમાં, નહિ ઘે લખતો :

શૂના પદંગ અવલંબન નારી સંગે,
હા! હા! હૃદે ધરી જરી નરી તે પ્રસંગે;
એ રીત મેળ કરી દોલ ખલાસ કાપી,
ને અતિથે ? નહિ નહિ, પ્રશ્ન ભેત પાપી :

શું યાદ છે ? જનનીના હરે રહીને,
કાદયાં કડીણ નવ માસ ઉપો પડીને;
તીખારા ને કંટુ મધુ હરે ચડીને,
આશિગરી હરનીરા હુખ તો સહીને :

ભૂલી ગયો જગતમાં જનની આભાગી,
હા! વિશ્વના અખિલ યલ અનંત ત્યાગી;
માગી કામા કરગરી પ્રભુ પાસ ન્યારે,
છર્યો અરે વિષમ ગપે ઝુઢાપી ત્યારે :

એ દિન વર્ષ અતિ હર્ષ મહી વિલાખ્યાં,
હાવે બન્યો જરક ભે તદપિ ન ફાળ્યા;
છાડી છુટી નજર ને જર મધ્ય પેડી,
આવે કટી હુખ ભયંકર રીર પેડી :

હૃદય પામી જગમાં જગ ના પિળાણ્યો,
જંછર જીવન છવી જગમાં જણાણ્યો;
ત્યારે કહો કપી રીતે પરિવ્રજા નાણ્યો;
ન્યાં હુખ હદ અતિ જદ મહી ફસાણ્યો :

—વિષ્ણુપ્રસાદ સુનીલાલ બાની.

“ પ્રકૃતિ યાન્તિ ભૂતાનિ । ”

“પડકાર” માસિકના તંત્રી શ્રી. ભાષ મણિલાલ વાડીલાલ શાહની ઇચ્છા છે કે “ એક પ્રતિષ્ઠિત અને સિદ્ધહરત સાક્ષર ” તરીકે મ્હારે દરેક અંકમાં માસે માસે “ કંઈક વાનગી ” બાર માસ હુધી તો આપવી જ.

અમ્હારે પરિચય, પ્રારંભ, પ્રશ્ન જન્મે તો યાદિદ-માંડવે કુમાર શ્રી. મોતીસિદ્ધજીના “મહીમા-મન્દિર” માં કવિશ્રી ન્દાનાલાલ દ્વપતરામ કવિના મંગલ “મણિ-મહોત્સવ” સમયે. પરિણામે “પડકાર” ના પ્રથમઅંકમાં મ્હોં મ્હાં એક પુરાણું પદ “પ્રભુને પડકાર” નું પ્રકટ કર્યું, અને તે ઉપરાંત કવિ ન્દાનાલાલે ગુજરાતી કવિતા પરવે જગતને કરેલા પડકારનો પડઘો પાડ્યો. હવે આ દ્વિતીય અંકમાં મ્હારી પોતાની જાતને જ પડકાર કરે છું, અને તૃતીયાંકમાં તંત્રી શ્રી. મણિલાલ શાહનો પોતાનો જ વારો આવશે. “જાત પહેલો ને જગત પછી”-જેમ સારી સારી “ સ્તુતિ ” કરવા માં તેમ “પડકાર” પરવે પણ. ત્યારે પ્રથમ તો પોતાને જ “પડકાર”

અને “પોતે” એટલે ? કેટલાક લાખએનો એક આરોપ છે મ્હારે માથે કે હું “આત્મપ્રશંસા” બહુ કરે છું. ને એ વાત સાચી હોય તો તે અતિશય અયોગ્ય કહેવાય-અહંતાવ્ય અપરાધ કહે-

પ્રિયતમા !

જ્યેમ સમુદ્ર પૃથ્વી ચન્દ્રને, કમલિની સૂર્યને, પતંગ દિપકને, ચક્રોર ચન્દ્રને, છાયા શરીરને, મેઘ દામિનીને, ધની ઐશ્વર્યને, રમણી આભૂષણને, યુવતી સૌંદર્યને. જીજ્ઞાસિત ભોજનને, કર્મવીર કર્તવ્યને, સૈનિક વિજયને, રાજા પ્રજાને, રમણી શરીરને, પ્રતિભા કવિને, બસેર પંકજને, સર્પ મણિને, માછલી પાણીને, મદન વસંતને, લતા વૃક્ષને, દુઃખી મૃત્યુને, મનુષ્ય પ્રાણને, સુખી જીવનને, ભક્ત ઇષ્ટ દેવને, મિત્ર ગિરધરને, ઘુઘસી રામને, યર ગોપાલને, ઇશ્વર ભક્તને, સતી સતીત્વને ઉલ્લેક રજનીને, મોર ધનને, આતક વર્ણને, પ્રિયતમ પ્રિયતમાને, માન માનને, દેશ અભિમાનને, મનુષ્ય મોહને, સેવક સ્વામિને, વિરક્ત વેરાગ્યને પ્રેમ કરે છે ! તેમજ અથવા એનાથીય વધારે હું તને પ્રેમ કરે છું.

મ્હારો પ્રેમ પૃથ્વીથી અધિક સહનશીલ, સાગરથીય વધારે ગંભીર, પર્વતથીય વધારે અવિચલ, આકાશથી પણ અનન્ત, ચંદ્રમાથી વધારે શીતમ, વિષ્ણુથી અધિક હામારીલ, સતીથીય વધારે પવિત્ર, પાપાણ્યથી અત્યધિક કઠોર, પુણ્યથી અત્યધિક કેમળ, કુંદથી અધિક શુભ, ગંજા-જળથી વધારે પવિત્ર, ઇશ્વર હૃદયથી અધિક મહત્ત્વ, વિયોગી સકૃયકતાર, વિરહિણીથી અધિક અધીર, મણી-નેવથી વધારે અપદ, સુધાથી વધારે મધુર, યોગીથીય વધારે ધીર, નન-વધુના મુખાવિ-દથીય વધારે દર્શનીય, ભગવાન ભારકથીય વધારે તેજસ્વી અને રતનથીય વધારે પ્રકાશવાન છે.

પ્રિયતમા ! હજુ પણ વિશ્વાસ નથી કે ?

* સચિત્ત

વાય. તરત પ્રથમ જ “પડકાર” ધરે. પોતાને કે “અથવા ચન્દ્રશંકર, સંજનને ન શોભે કદાપિ એવું પરમ પાંપ ‘આત્મલાભ’ નું કેમ કરે છે ?”

આ બેશક, “ જયાવનાશું ” નથી; આ “પડકાર” ના “પ્રતિ-કાર” નો પ્રદેશ નથી. અને છતાં “સાક્ષર શ્રી ચન્દ્રશંકર પંડ્યા” ને પોતાનો કંઈ ખુલાસો કરવો હોય તો પ્રથમ કરવા દઇશું, અને પછીથી જ “પડકાર” કરવો છે તે કરીશું કે,

“ખજરદાર, હવેથી ને ‘સત્ય’ને કે ‘સ્નેહ’ને નામે ન કરવાનું કંઈ પણ કહ્યું છે તો-પછી તો “પડકાર” હીસાગ લાઇ નાખશે. તમ્હારો, પછી તમ્હેં તે ગમે તે હો.”

“સાક્ષર શ્રી” ઉવાચ:

“હે મહાગુજરાત, સંભળ, મહાભાષી, મહાદેવતાયી, કવિશ્રી ન્દાનાલાલના દ્વિતીય “મણિમહોત્સવ” પ્રસંગે હું સોનગઢ મુકુંદલમાં વેદ વાયરપતિ શ્રી. ચન્દ્રકાન્તજીના મમતામય આગ્રહભર્યા આમંત્રણથી ગયો હતો. ત્યાં તે નિમિત્તે ભાવનગરથી મ્હારા વિદ્વાન જમાના પ્રો. રમણલાલ યાજ્ઞિક-શ્રી. ઇન્દુલાલ યાજ્ઞિકના ન્દાનાલાહ, આબ્યાહતા, અને હેમની સાથે હતા સામજ-દાસ કોલેજના ગુજરાતીના વિદ્વાન અધ્યાપક પ્રો. નેપી. વરગુપ્ત: પ્રો. નેપીનો પ્રત્યક્ષ પરિચય તો આ પ્રથમ જ હતો. કમીમાં કમી આવો અને આટલો ગાઢ તો. એઓ સારા

૨

અભ્યાસી છે. એટલું જ નહિ, પરન્તુ માનસિક સંપત્તિ ઉપરાંત જે સંપત્તિ આ યુગમાં વીરલ છે તે “આધ્યાત્મિક સંપત્તિ” પ્રતિ લેખનું લક્ષ આકર્ષિત છે. એ અમ્હારા ઉક્ત વચ્ચે મ્હોટામાં મ્હોટી સુવર્ણચૂંપલા (Golden link) પ્રથમ તો ભાષ્યી રમણલાલ યાચિકના સહચારે શોભે તેમ લેખને “પંકાર” ના દોષગોળાને જગદસ્ત મારો મ્હારો ઉપર ચલાવ્યો— “આધ્યાત્મિક” જીવન રંગમાં ભંગ કરે એવી દુનિવાદારીથી. એપિકટેટસ નામના ગ્રીક ફિલોસોફી સલાહ સંભારી: જો કોઈ પણ હિતચુદ્ધિ ત્હને સલાહ દેવાનું સાહસ કરે, પણ તે સલાહ ભમજન્ય હોયને અપાત્ર હોય તો ત્હની હિતચુદ્ધિના શુદ્ધ હેતુ માટે ત્હનો આભાર માનજે, અને ત્હનો નિરાધાર આરોપ બાજત બેદરકારીથી મૌન સેવજે, કારણ કે એ “કોઈક બીજા જ માટે” બોલે છે—ત્હારે માટે નહિ. “કેવું સાચું” મર્દશન । કેટલું બધું હાસ્યરસિક (Humorous) । કેવી અત્તરનેધક દષ્ટિ (What a penetrating insight) । મ્હં તેમ કયું. પણ બ્રહ્મભોગે, અને આધ્યાત્મિકતાના ધર્મકવાળા બ્રહ્મભોગે ઓછ જ એમ સક્ષમ સચ્ચન સ્વીકારી શકે છે ? પૂર્વમ્હોથી એમની ગદ્યશુદ્ધિ અદ્યે મારી ગઇ હોય છે. એમણે બીજો પ્રશ્ન કર્યો—દિક્ષયક: “ચન્દ્રકરભાષા, “આત્મપરીક્ષા” કરતાં શીખશો તો “આત્મપ્રશ્ન”નો અપરાધ આપોઆપ અદ્યય ધર્મ જશે. પ્રથમ તો આત્મપ્રશ્નસાની કેવળ કપોલકરિત કપના-આન્તિ, અને તદાધારે શિક્ષાદાન કે “આત્મપરીક્ષા કરો. ” મ્હે નમ્રતાથી ખુલાસો કર્યો: “જેમી સાહેબ, કવિશ્રી ન્હાનાલાલે ત્હારી પ્રશ્ન” કરીને ત્હારો પરીક્ષા પરિચય ઇ. સ. ૧૯૨૯ માં કવિ કાન્તની ભાવનગરે ઉત્તરેલી જ્યતી પ્રશ્નગે કરાવ્યો હતો. આપને મ્હારો પરિચય પ્રસક્ત તો આવે જ હજી થાય છે. વધુ શું કહું ? ત્હને એમ કહેવામાં આવ્યું છે વધારામાં કે આપનું વલણ “આધ્યાત્મિકતા” પ્રતિ વળેલું છે, તો પછી આપ તો તદ્દન સમજી શકશો. આત્માનુભવને આધારે કે જેના જીવનનો રંગ આધ્યાત્મિકતાનો હોય તે આપોઆપ “આત્મ-સુધારણા” સાથે “આત્મપરીક્ષા” પ્રથમ આવશ્યકતા રૂપે કરે જ. પરિણામે, કહેવાની અપેક્ષા નથી જ કે “આત્મપરીક્ષા તો આત્મ-સંશોધકનો ધારોગ્રંથવાસ છે.” અને તેથી મ્હારો ખુદનો, ત્યારે પ્રથમ તો ભ્રમભંજક વસ્તુસ્થિતિરૂપે એ નમ્ર નિવેદન કેવલ ઢકીકતનું. હવે સહજ ઉમેગે. ગુજરાતભરમાં મ્હારી ખ્યાતિ યુગદર્શી રૂપે છે. અને જેમ પંકાર કરનાર તરીકે બીજાને પંકાર કરતા પૂર્વ

પ્રારંભમાં જ પોતાને પંકાર કરે છું તેમ “યુગદર્શી” રૂપે પ્રથમ પોતાનું “યુગદર્શન” પણ કરે કરાવું એ શું—“સ્વાભાવિક” નથી લાગતું—“વાસ્તવિક” છે કે નહિ. એ બાબત બીજી અને પછીની ? જેમ પરીક્ષક ઇતરને સલાહો ઉમેા રાખી તેની યુગદોષપરીક્ષા કરે છે તેમ પોતાના આંતર વ્યક્તિત્વ પરત્વે તટસ્થતાથી કરી શકે કે નહિ ? એ તેમ કરવા આપોઆપ અશક્ત જ હોય, તો તો “આત્મપરીક્ષા” અશક્ત જ બની જાય. એટલે આપની “આત્મપરીક્ષા” ની સલાહ સાથે અવકાશ (scope) રહેતો જ નથી; પરન્તુ જો યુગદોષપરીક્ષા પૂરૂં પોતે પોતાની કરી શકે અને પોતે તેવી પરીક્ષા કરવી જોઈએ એમ ધર્મરૂપ બનતું હોય. (‘Ought implies can’ એવું સૂત્ર છે તદ્દનુસાર), તો પછી ઢકીકત અનુકૂળ હોય તો “યુગદર્શન” કર્તવ્ય છે, પછી ભલે તે પોતાનું હોય. પ્રશ્ન “પોતાનું” છે કે પારકું ?—એ નથી, પરીક્ષા ને પરિણામ “સત્યોક્તિ” છે કે “સ્તુતિ” છે, એટલે જ છે. “આત્મસ્તુતિ” “આત્મસલાહ” “આત્મપ્રશ્ન” અપરાધરૂપ હોય, માટે “આત્મ-યુગદર્શન” “અપરાધ” કરતો નથી. નિર્ણાયક તત્વ આન્તર હેતુનું છે: જો આન્તર તત્વ ઢકીકત રૂપે પોતાના યુગદર્શનનું નિવેદન માત્ર હોય તો તે અપરાધ રૂપ નથી. તે “આત્મસ્તુતિ” નથી—તે પોતા વિષે માત્ર “સત્યોક્તિ” છે; જો આન્તર તત્વ “આત્મ-સ્તુતિ”નો હેતુ હોય, વેરકરૂપે તો પ્રવૃત્તિ પાપરૂપ છે. ” જોયીછ, આપના જેવાને આ બેદ દુર્ગમ ન હોવો જોઈએ—સક્ષમ (જીજ્ઞા) હોવા છતાં. ટીકાકારો. વિવેક (discrimination) શીખે, પાકી તો આત્મપરીક્ષા આત્મતાની હોયને સ્વસ્થતા અનુભવે ને ? કોને ખરેખરી પરી છે. “આત્મસંશોધક” જેટલી “આત્મપરીક્ષાની” પાપભીરતા એ તો આત્મસંશોધકનું પ્રથમ લક્ષણ. એના જેટલી સત્ત્વસંશુદ્ધિની તીવ્રતમ ચિન્તાકાળજી બીજા કોને હોઈ શકે ?

અને છતાં પંચાલ, “પંકાર” ઉમેા છે સલાહો—આત્મદર્શી વાણી સાહસ છે—“સત્યોક્તિ”. પણ “સ્તુતિ” રૂપે ભાસવાને જાય. તો પછી નિરંધક ઇતરને ભ્રમભોગ બનવાનું કારણ કાં આપનું. કાળજી રાખો ને નિરવકાશ કરો. ઇતરની ભાન્તિએને ! તયારતુ !

(આ લેખ બીજા અંક માટે આવેલો, પરન્તુ લેખ મોઢા પંચાલો આ ત્રીજા અંકમાં તે પ્રગટ કરવામાં આવ્યો છે. —ત્રી)

ઉદ્ધુ કાવ્ય

સંપાદક:-
શ્રી “કાન્તી”

નવાવ્ય ‘દાગ’ મહુમના જનશીન (ઉત્તરા-ધેકારી) હજરત ‘નૂહ’ નારવી આધુનિક ઉદ્ધુ કવિઓમાં માસ સ્થાન રોકે છે. એમની વાણી સાદી અને સરળ હોય છે. અને તે સાથે સાથે મધુરતા અને અર્થગાંભીર્ય હિત નથી હોતી. એમનાં કાવ્યોનાં એ વિશીષ્ટતા છે આ અંકે એમની કાવ્ય પ્રસાદી પીરસું છું.

નિરાકાર અને સાકાર પૂજનની લિનનતા એ માત્ર સતગેહનું પરિણામ છે. બેઉ બાણ મૂળ ઉદિસ તો મેકજ રહેલો છે. હજરત નૂહ કહે છે:-

મતલબ હય ઇનાદતસે મુઝકો-

મતલબ હય પરસ્તિશ સે મુઝકોં;

જિસ દર પે હુકાયા સર મયને

કા’બા થા વોહી બુતખાના થા.

કહે છે કે, માઈ ધ્યેય ભક્તિ છે, પૂજન છે. મે, મ્યાં નમન કયું એ મરિજદ હતી; એજ મૂર્તિમંદિર હતું. આ પંક્તિનો બીજો અર્થ પણ ઘટારો સમય. પરંતુ એ નીચેની પંક્તિમાં જોઈશું.

અય અહલે હરમ, તુમ કયા બનો-

હમ જાનતે હય હમસે પૂછો;

કા’બા જિસે અબ સબ કહેતે હય-

પેહલે તો ચેહી બુતખાના થા.

-તાબિદક અર્થ આપવાની આવશ્યકતા નથી. મૂર્તિયં બુએ-સફીઓ-અહાસાનીઓના શબ્દકોષમાં કા’બા અને બુતખાના એ અંતઃકરણનાં લિનન લિનન નામો છે. જગતની મોહ-જળમાં સપડાયેલા, વાસના, લોભ, પ્રપંચ, ગર્વ, ઇર્ષ્યા, વેર, ક્રોધ ઇત્યાદિ દુરુણ રૂપી મૂર્તિઓ ધરાવતું હૃદય એ સફી શબ્દકોષમાં ‘બુતખાના’નું રમિક નામ પામ્યું. જ્યારે એથી ઉરું નામ કા’બા ન હોય તો બીજું શું હોય? અર્થાત કવિ કહે કહે છે કે, હૃદય મહેલોં સંસારની રસિકતામાં રમયસ હતું. નિજ કંતબને, નિજ મૂર્ત્યવરને, ભૂલેલું હતું. પરંતુ હવે તો એ કા’બા-રૂપ કિંવા ત્યાગી બની ગયું છે. અને આનવી પોતાનું મૂર્ત્યવર ત્યાગ વિના પામી પણ ક્યાંથી

થકે. હજી તોજે અર્થ પણ નીકળે એમ છે. ક વ કા’બા કિંવા મરિજદનું મૂળ મૂર્તિમંદિરમાં બતાવીને સંજન-હારનું અસ્તિત્વ મિલકે કરવાનો યત્ન કરે છે. વચ્ચે, જરા વિચારશે તો ખ્યાનમાં ઉતરી જશે.

હું ક્યાં મુઘી લ’બાણુ કં? વિવેચન કરવા બેસું તો પાનાનાં પાનાંઓ ભરાઇ જાય અને એમ થાય તો બીજી પંક્તિઓ ક્યાં જાય?

ઉપર્યુકા પ્રકારની પંક્તિઓનો પધાન-આશય એકમતા છે; વિષય પ્રેમ છે. કવિ કહે છે-

દેહ કો ઘટાએ કયૂં-કા’બે કો હમ બઢાએ કયૂં;

કયાવો’ ખુદાકા ઘર હુવા-

કયા ચેહ ખુદાકા ઘર નહીં?

*

સળને આંખોમે નિગાહોમે દિલોંમે દી જગહ; સેંકડો ઘર બન ગયે એક આપકી તસ્વીર છે;

-તારી પ્રતિકૃતિને મહુએ ચક્ષુઓમાં, દ્રષ્ટિમાં, હૃદયમાં સ્થાન આપ્યું પ્રતિકૃતિ તો એકજ હતી, પરંતુ તેને માટે સેંકડો ઘર-ચોકડાં તૈયાર થઇ ગયાં. મૂળ ઇશારો પરબ્રહ્મની સર્વ વ્યાપકતા વિષે છે.

સરખાવો ‘જલીલીની’ પંક્તિ:

‘હર એક આંખમે શકલ ઉન્કો હય સમાઈ હુંઈ;

બહુલ સે પદે’ હય-કુછ એકહી નકાબ નહીં.

*

સુનાસિબ હય ઇન્હે’ ઇશકા વફાસે દૂર હો જના;

નહો કિસ્મતમે જિનકી-

‘સરમદો મન્સૂર’ હો જાનાં.

-હજરત મન્સૂર અને સરમદ શહીદ બંને મહાન-અહાસાની થઇ ગયા. બંનેએ પોતાની માન્યતા અને સિદ્ધિતિને ખાતર પ્રાણપંજી કરતાં પાછી પાની ફરી નહિં. એ પ્રાણપંજીનું દેખીતું પરિણામ એ છે કે, આજે બંને, વિદ્વાન અને સામાન્ય ગેઢ વર્ગનાં લોકોમાં માનનીય અને વંદનિય સ્થાન ધરાવે છે. બીજા શબ્દોમાં તેઓ મરીને છવી ગયા છે. નૂહ કહે છે કે, જેનાં

ભાગ્યામાં અહમદ કિંવા મનુર સમાન થવાનું ન હોય એને માટે તો પ્રેમ, અને કતવ્ય પાલનથી દૂર રહેવું જ એમરકર છે.

ચે હહરી હહરી મુઝ પર-

આપ કયું બેઠાક કરતે હય ?

નઝરસે દૂર રખના-

બુહલી દિલસે દૂર હો જાના.

-તમે મારા પર આ બેવડા આત્યાચાર શા માટે કરો છો ? મને તમે પોતાની દ્રષ્ટિથી તો અંતઃ રાખ્યો છે. પરંતુ મારા પોતાના અંતઃકરણથી પણ દૂર જઈ રહ્યા છો.

માનવી જન્મ્યો. સંસારની આંદુધુંડીમાં અટવાયો. અટવાઈને નિજ મૂળ સ્વરૂપ ભૂલ્યો. અર્થાત માનવી, માનવી ન રહ્યો. કેમ ? શા માટે ? નૃદ કહે છે:-

નહીં ચે, ગર્હિંશે કિરમત મુસાફિરકી-

તો ફિર કયા હય ?

ભટક કર મન્જિલે મકસદ સે

કેમોં દૂર હો જાના.

-પોતાના ધ્યેય-પંથથી રવડી પડીને ગાઉઓ સુધી દૂર આંધી જવું એ પચિકનાં ભાગ્ય વિધાન નથી તો પછી શું છે ?

મુઝે દેખો, ચેરી નાકામિયોંકિ ઇસ્કમે દેખો, ન દેખા હો અગર મુખ્તારકા મજબૂર હો જાના.

-મે સેઅનું સેવક થઈ જવું ન નિહાળવું હોય; તો મને જુઓ; અને પ્રેમમાં મારી નિષ્ફળતાઓને જુઓ. 'મુખ્તાર' અને 'મજબૂર' એ સખ્ત પ્રયોગથી પંક્તિમાં સુંદરતા સાથે અર્થ ગાંભીર્ય ધણું વધી ગયું છે.

બહુત દુસ્વાર હય રહેના-

અલગ ઈનકે તખરયુલ સે;

બહુત આસાન હય ચેરી

નઝરસે દૂર હો જાના.

-અને (પૂજ્ય મૂર્તિને) મારી દ્રષ્ટિસર્વાઈથી દૂર થઈ જવું આસાન છે; સરળ છે, પરંતુ વિચારો અને કલ્પનાથી વિલક્ષ્ય રહેવું કઠિન છે.

સંસારના પદ્યતા રંગો વિષે-

અમાનેકી દોરંગીમે નિશાતો રન્જ શામિલ હયં;
ચેરી તારીક શણકા મુખ્ત હમ કાફૂર હો જાના.

-કાળના બે સ્વરૂપોમાં આનંદ અને સંતાપ સંવિલિત છે. મારી અંધારી રાતનું પ્રાતઃકાલે કપૂર થઈ ઉડી જવું એ વાતની સાક્ષી આપી રહ્યું છે. રાત્રિ કપૂર થઈને ઉડી જવું એ પ્રયોગ પ્રથંસા માંગી લે. કપૂર ઉડી જાય છે; પરંતુ સુત્રાસ મુશીને, રાત્રિ વન જાય છે; પણ દિવસ મૂશીને અર્થાત જીવનમાં આનંદ અને સંતાપનો સંગાય અનિવાર્ય છે. પરંતુ નૃદ તે કહે છે કે, મારી અંધારી રાત કપૂર થઈને ઉડી જોઈલે કે, દુઃખ ભોગવ્યા પછી મને સુખી દેશાની પ્રાપ્તિ દિખાયે ખાંચ આલમ-એક પચામે શબ્દને મુળકે: ઉલજના, વૂકના, લડના, બિગડના, દુર હો જાના.

-અનુરાગ રૂપી સંદેશે મને પાંચ દ્રવ્યો દેખા વલખાઈ જવું, રિસાવું, વટવું, કોપિત થવું; અને યદ જવું; અર્થાત ગારો અનુરાગ જોઈલો વધી પડે કે, વિરહમાં પણ હું મિલનની મઝા માણવા લાગ્યો. એ ગજલની છેલ્લી પંક્તિ:
જનાબે 'નૃદ' બહરે ગમમે તૂકાની અલામત હ
ચે' સાહિલસે ગેરે બેઠકા ભરકર દૂર હો

વડોદરાની શોખીન પ્રજાને

પુશ ખખર

ધણા વર્પોથી જાણીતું, અને વડોદરાના શહેરીજનો તથા ઇતર લોકોનું એકી અવાજે વખણાવેલું

આહ્વાણીઆ
ભોજનગૃહ

માલીક :

શંકરલાલ છગનલાલ પંડ્યા

ન્યાય મંદિર પાછળ
વડોદરા

—મારી નૌકા કિનારેથીજ પાણીથી ભરાઈને અથ-
ગાઇ પડી; દૂર થઈ ગઇ. એ જતાવી આપે છે કે, હે
નૌકા! ચિંતા-સાગર પણ ભરતીઓટથી ખાલી નથી.

*

નિચેલી પંક્તિ માથે દરેક જણ એકમત થાય કે
ન થાય, પરંતુ મને તે અતિશય મુંદર અને ગંભીર
ભાવાથી આપવાની લાલચ રેકી શકતો નથી—

જો બન્ને ખુદાકે ખુદા પર ન રકખે—તો

રકખે ભરોસા ખુદાઈ મેં કિસ પર ?

બનાયા ઇન્હે અહલે હાજત ઉસીને—કરેગા

પોહી ઇન્કી હાજત રવાઈ.

—હાજત—ઈચ્છા; વાસના. ખુદાઈ—ગંસાર; સુધિ,
વે અર્થ કરવાની જરૂરત છે ! (હાજતરવાઈ—
ચિંતાવૃત્તિ.)

*

એક અર્થમય મુંદરતા ભરી કવિતાની શરૂઆત
રતાં લખે છે:

કુનકે ? સતાબ કહાં ? ચે ? કિસી દમસાઝમેં હય ?
હું ઇત્ના મેરી સહમી હુંધ આવાઝમેં હય ?

શ્રી સુરતી હિન્દુ હોટલ

ટાવરોડ-હસોઈ.

હમારે ત્યાં ઉનાળાની સીઝન માટે

ઠંડા પીણું

તેમજ

મસાલેદાર ચહા

તેમજ

મીઠાઈ

વિગેરે મળશે.

તેમજ પાર્ટીઓ માટે ખાસ સગવડ
રાખવામાં આવી છે.

મા. બેચરભાઈ જે. પટેલ.

—મારા ધીમા, મંદ 'વનિ'માં એટલું દર્દ, એટલી
કશ્ચતાભરી છે, કે, કોઈ પ્રાણવાનમાં શ્રવણ કરવાની
શક્તિ નથી.

હુંને કિતરત લી નહીં—શેવસે અખલાકે નહીં;
નાઝહી નાઝ કિસીકી નિગહે નાઝમેં હય.

—તેમાં તો પ્રાકૃતિક સૌંદર્ય એટલે લગ્ન પણ નથી;
અને જાતિનું પાલન પણ નથી. કાષ્ટની અભિમાનભરી
(મદભરી) અખીડીમાં અભિમાનજ અભિમાન છે. એ
વિના બીજું નથી. પ્રેમ પાત્રની આંખમાં બીજું હોય
પણ રું ? અતિશય મુંદર પંક્તિ છે.

આજ આયા હું—તો કલ દેહસે મયં જાઉંગા;
મેરે અંજામકા મતલબ મેરે આગાઝમેં હય.

—હું આજે આવ્યો છું તો ખરો; પણ કાલેજ
સંસારથી ચાલ્યો જવનો છું. મારા પરિણામનો ભેદ
(અર્થ) મારા આરંભમાં છે. અર્થાત મૃત્યુ કિંવા કાળ
જીવનથી લિન નથી. જીવ ! પોતેજ કાળ—સ્વરૂપ છે.

(ક્રમશઃ)

[પૃષ્ઠ ૨૨ માનું અનુસંધાન]

દીગંજ તથા પં. આમકારનાથ જેવા પ્રખર સંગીતકારોની
જરૂર છે. આજે આપણે જોઇ શક્યા છીએ કે આધુ-
નિક બર્તાનની રમતગમતમાં હિંદની પ્રખ્યાત નર્તિકા
મેનકાના સાથીદારોએ જગતના જુદા જુદા દેશોની જાતની
દરિદ્રાઈમાં પડેલા નંબરના ઇનંગો મેળવ્યાં છે.

કોઈ પણ માનસ થાંભળેા અજ્ઞાતી સમજી શકે
છે કે સંગીત માનવ હૃદય ઉપર શી અસર કરે છે.
અને માનસિક સુખનું સમર્થ સાધન હોવાથી સમાજમાં
કયું સ્થાન ભોગવે છે. સાહિત્ય, સંગીત અને અન્ય
કલાઓ સમાજની એકતા, રસિકતા, તથા સંસ્કૃતિ
ભાષવાના પડખો છે. કલા જ્યારે હલકા લોકોના
હાથમાં જાય છે ત્યારે સંસ્કૃતિમાં પણ તેવાંજ પ્રતિ-
બિંબો ઉઠે છે. માટે હિંદી સંગીતને જો વધુ વખત
હલકા લોકોના હાથમાં રહેવા દેશું તો આપણું રાષ્ટ્રિય
સ્થાન તથા હિંદી સંસ્કૃતિના પુનરુત્થાનની દ્રષ્ટિમાં
ચુકાએ છીએ તેમ જરૂર ગણાય. પતિત કલાના ઉદ્ધાર
માટે, મનુષ્ય હૃદયના દર્દશપન માટે, આત્માના દિવ્યા-
નંદ અર્થે અને વિશ્વશાંતિ તથા આત્મશાંતિ મેળવવા
સંગીતના પ્રચાર માટે કૃત પ્રયત્ન રહેવું એજ રહ્યું.

પ્રેમ માનવ લાગણી છે.

તમારી પત્નીની વીરતાનો વીચાર ક્યારેય તમે કર્યો છે ખરો? કુમળી વયે જ્યાં પિતા અને માતાને છોડીને સ્મિત અને વિશ્વાસપૂર્વક તે કેવી રીતે તમારા ઘેર આવી હતી એ તમને યાદ છે! એવો ક્યો આનંદ છે જેથી તે આટલી જાણી સુખી દેખાય છે!

દરેકદરેક યુવાન પતિએ પોતાની પત્નીની આ વીરતાનો ખ્યાલ કરીને તેની પ્રશંસા કરવી ઘટે! પુરુષોમાં આટલા ઉચ્ચ વિશ્વાસ અને ધૈર્યની આપણે આદ્ય રાખી શકીએ ખરા? જે ધડીએ પતિ પોતાની પત્નીની અપુર્વ શ્રદ્ધા સમજશે તેજ ધડીએ તેને શારીરિક આનંદનું એક સાધન માનતો જન્મે યશે. તે પોતાની પત્નીને આનંદ અને ગીતતાનો અમુલ્ય ખજાનો ગણશે.

ઇદિવ સુખ એ જીવનનું ધ્યેય નથી એ સર્વ કોષ્ઠ જાણે છે. પરંતુ આપણે ધણી વખત એ જુદી જગ્યાએ છીએ. જાતીય સુખ એ પ્રધાનનું સ્વરૂપ અને અન્ય સાધન છે અને તેનો ઉદ્દેશ તો પ્રેમનો વીકસ કરવાનોજ છે એ કોષ્ઠ પણ કંઈક જાણે છે જનું ન જોઈએ. અલગત જાતીય સુખ એ પાપ છે એમ તેમણે ગણ્યું ન જોઈએ પરંતુ જીવનની હિતશી એમાં જ આવી જાય છે એમ કોષ્ઠ ન માને. કુદરતનું આ વીલક્ષણ જળ પુરંજ અને સ્ત્રી વચ્ચેના પ્રેમધને સંપૂર્ણ જનારે છે પરંતુ એ પ્રેમનું સાધન છે, સાધ્ય નથી. એટલે એ સંજોગી સંયમ પ્રુજાજ આવરણ છે.

પતિ અને પત્નીએ દરેક દરેક વસ્તુમાં લાગીદાર અને બીજાદર તરીકે રહેતાં થીજનું જોઈએ. કોઈપણ શાળા કે કોલેજમાં તેમને જે જાણવાનું મળશે તેના કરતાં આ બીજાકોની શીક્ષામાંથી તેમને ઘણું વધુ જાણવાનું મળશે.

રોહલમો નીસદિહ સર્વોત્તમ છે. પરંતુ તે હરહંમેશ સકચ હોતા નથી. પ્રેમને બીમારી માનીને લગતે તેનો ઉપચાર ગણવો જોઈએ નહીં. કારણ કે તો તો પછી લગ્ન થતાંની સાથેજ બીમારી દૂર થશે અને પછી કંઈજ બાકી નહીં રહે. પ્રેમ એ બીમારી નથી પરંતુ સુખન સૌરભની જેમ તે એક કુદરતી બળ છે.

તે હંમેશા સ્વયંજનું ન પણ હોય! ધણી વિજ્ઞાની જેમ પણ તેનું ઉત્પાદન થતું હોય! પણ કુદરતના સર્વ બળોની જેમ પ્રેમ પણ ઉત્પન્ન આવીશ્કરણ છે. તમારામાં જો શ્રદ્ધા હોય તો જેમ કોષ્ઠ પણ મંદિરમાં તમે પ્રધાનની આરાધના કરી શકો તેમ પ્રેમનું પણ એવુંજ છે. તમારી પત્ની એ તમારા માટેનું ખાસ પ્રેમમંદિર છે. તમે જો ભક્તીભાવથી આરાધના કરો તો એ મંદિરની દેવીનો તમને સાક્ષાત્કાર થશે. અલગત તમારામાં શ્રદ્ધા નહીં હોય તો તમે કેવળ પત્નરની મૂર્તિજ જોશો. પરંતુ એ માટે હોય મૂર્તિનો નહીં, પરંતુ તમારોજ ગણાશે.

પ્રેમમાં પડતું એ કંઈ મુશ્કેલ નથી. તેમ જોઈ એ કંઈ સાચો પ્રેમ નથી. ધણી વખત વાંસનાં પ્રેમ માં વામાં આવે છે. જપારે બંને પક્ષે પ્રેમ મૂકત અને અગાધીત હોય ત્યારેજ તેમાંથી આનંદ અને સુખ પરિણમે.

શ્રી. રાજગોપાલાચારીઅર

એનીફિરોટાનો સ્વીકાર કરો.

સાથે સાથે અને એ પણ જાહેર કર્યું છે કે, આ નવા જન્મદણ પર, કોષ્ઠ મોટી આદ્ય ન બાકી રાખે એમાં કોષ્ઠ જાતની તક છે તેમ કોષ્ઠ ન માને, નાની

નાની બાળતો કેટલીક એવી છે કે જેની ઉપર અમે ધ્યાન આપીએ તો પાછું કે એ પાછું મળે ખરી પણ અમારે એવી પાછાઓ નોંધતી નથી. અમારે તો આઝાદી નોંધીએ છે. એવી આઝાદી નોંધીએ છે કે જેમાં બધું અમે અમારી ઇચ્છા મુજબ એટલે કે અમારા લોકોની મરજી મુજબ મેળવી શકીએ, કરી શકીએ. એટલે ધારાસભાઓમાં જરૂરે અમે દેશની અઘડતરી સમસ્યાઓનો ઉકેલ કરી નાંખવાના છીએ એવા ધોખામાં કેપ ન રહે

+ + +

કેટલાક લોકો પૂછે છે કે ધારાસભાઓમાં જરૂરે તમે કશું મેળવી શકવાના નથી તો શા માટે જાઓ છો ? આનો જવાબ પહેલો એ છે કે જે અમે નહીં જરૂરે તો બીજા એવા લોકો છે કે જેઓ અમારી સાથે નથી, અમારા વિરોધીઓ છે તેઓ ત્યાં જશે અને અમારા માર્ગમાં મુશ્કેલીઓ ઉભી કરશે. પ્રગતે નામે પ્રગતે હેરાન કરતા લોકોને ત્યાં જતા અટકાવવા અમે ધારાસભાઓમાં જરૂરે છીએ, બાકી આ મેનીફેસ્ટોમાં લોકોને અમે તે પણ કહી દીધું છે કે ધારાસભાઓમાં જરૂરે કોઈ મોટું કામ અમે કરી શકવાના નથી. લોકોને ખોટી આશાઓ આપવાનું કદી પણ અમે મુનાસીબ માન્યું નથી.

+ + +

મઝદુરો સંબંધીતો અમારો અભિપ્રાય અમે મેનીફેસ્ટોમાં બ્યક્ત કર્યો છે. સુનીયનો સ્થાપવાના અને તેમનાં હિતોનાં રક્ષણ માટે હડતાળ પાડવાના તેમના હક્કો અમે સ્વીકાર કર્યો છે. તેવીજ રીતે કીસાનોની બાબતમાં આ મેનીફેસ્ટોમાં જો કે સંપૂર્ણ કાર્યક્રમ આમેજ કરવામાં આવ્યો નથી છતાં, તેમાં તેમના સંબંધી મહાસભાનો મત શું છે તે જાહેર કરવામાં આવ્યો છે. ઉપરાંત મહાસભાએ નીમેલી ગ્રામ્યસુધીતીને હેવાલ તૈયાર થઈ ગયા પછી તે સંબંધી પુરો કાર્યક્રમ નક્કી કરીને મેનીફેસ્ટોમાં ઉમેરવામાં આવશે.

શ્રી. બાણુ રામચંદ્રપ્રસાદ

સ્પેનનો વિચલ.

સ્પેનમાં હમણાં મોટો આંતરવિચલ ચાલી રહ્યો છે. કેટલાક મહિનાઓ થયાં ત્યાં એક સરકાર ચૂંટાઈ છે. તે કોઈ સામ્યવાદી સરકાર નથી. ડેમોક્રેટીક લીબરલોની

(લોકમતવાદી વિનિતોની) તે સરકાર છે. તેને આમ જનતાને અને સામ્યવાદીઓનો પણ ટેકા છે. આ સરકારની સામે એક બળવો થયો છે. લુના રાજના માણસો અને અમલદારોએ એ બળવો કર્યો છે.

*

આ સ્પેનના બળવામાં એક બાણુ આઝાદીવાદીઓની પ્રજા છે. અને બીજી તરફ આઝાદીને રોકવાના લોકો છે. એક બાણુ જનતા છે ને બીજી તરફ અમલદારો છે. આ બંને પક્ષને મદદ કરનારા યુરોપમાં એ પક્ષો છે. પણ તમે જોશો તો તમને જણાશે કે યુરોપનો મોટો ભાગ બળવાખોરોની તરફેણમાં છે. જર્મની, ઇટાલી ઉપરાંત યુરોપનાં છાપાંઓ લાંડનનાં મોટાં છાપાંઓ પણ બળવાખોરોની તરફદારી કરે છે. આમ છતાં જનતાનો વિજય થશે તે વિશે મને શક નથી. અલબત્ત તેમણે ધણું સહન કરવું પડશે. આ બળવાખોર ફોજોને બહારની મદદ ન મળી હોત તો તે લોકો ક્યારનાય નેતનાશુદ્ધ થઈ ગયા હોત.

*

સ્પેનની જેવી પરિસ્થિતિ છે તેવીજ હિંદની છે. એક બાણુ આઝાદી માંગતી જનતા છે ને બીજી તરફ આઝાદીને રોકનારાઓ છે. ચેચેસ્લાકનમાં પણ એવી જ બાબત હતી. અહીંના કેટલાક મુસ્લીમોએ એ બાબતને ધર્મનું સ્વરૂપ આપ્યું છે અને ધર્મના રંગથી રંગી છે. પણ સાચી વાત તે નથી. ધર્મની બાબતને તે સાથે કરો સંબંધ નથી. આખી દુનિયામાં છે તેમ ત્યાં પણ આઝાદીનીજ વાત છે. દુનિયા આજે એ ભાગમાં વહેંચાયેલો છે એક તરફ આઝાદી માગતો વર્ગ છે. બીજી તરફ એને રોકતો વર્ગ છે.

*

આપણે એક મોટી હકુમતનો સામનો કરવાનો છે. અને હિંદમાં જો કોઈ જમામુ અંગ્રેજ હકુમતનો મુકાબલો કરી શકે તેવી હોય તો તે કેવિસ છે. એ મોટી તાકાતનો મુકાબલો કરવા આપણે બધા એક બનીએ, આપણી તાકાતને મોટી બનાવીએ.

શ્રી. પંડિત જવાહરલાલ

[મહાસભાની એક સમક્ષ કરેલા પ્રવચનમાંથી]

ગુજરાતની પુણ્ય ભૂમિ

ત્યારે ખંદારના નેતાઓ ગુજરાતમાં અગર અમ-
દાવાદમાં આવે છે ત્યારે તેમના દિલમાં કેવો ભાવ
હોય છે એ દષ્ટિ મિટુ હું જણાવું. ગુજરાત એ એવો
પ્રાંત છે કે જેએ એકલા દિવસમાં નહિ પણ સારી
દુનિયામાં નવી રાજની ફેલાવી છે. ગુજરાતને ઠિંદ
તો શું પણ દુનિયા એક નવી જાગૃતિનું કેન્દ્ર અને
પુણ્ય ધામ માને છે. ખંદારના નેતાઓ ગુજરાતને પ્રયાગ
કે બનારસ જેવી પુણ્ય ભૂમિ માનીને અહીં આવે છે
અને એ ગાંધીજીનો પ્રતાપ છે. ગુજરાત અને અમ-
દાવાદના ગૌરવના અજવાળાં દુનિયા પર પથરાયા છે.

અમદાવાદથી ગાંધીજીએ દિવસની સુકિતનો યા
આરંભ્યો અને દુનિયાને બતાવ્યું કે બાહુબળ કરતાં
આત્મબળ મહાન છે. આત્મબળના આદર્શથી બાહુ-
બળની સંતા પર ઝુકીને સંતનતને નમાવી છે.
૧૯૨૨ માં બપોરે ગાંધીજીએ સત્યાગ્રહનો ઝંડો ઉઠાવ્યો
ત્યારે મુઝદાબાદ દિવસમાં એક નવીન રાજની ફેલાઈ
અને ૧૯૩૦ માં દાંડી-કુચના પંથે આઝાદીનો ઝંડો
હાલને ખંદાર નીકળ્યા ત્યારે સારી દુનિયાના સમગ્ર
સંસ્તનત ગાંધીજીના આત્મબળથી કેપી ઉઠી, એક વર્ષ
બાદ લોડાં ધરવીને સધી માટે ગાંધીજીને બોલાવના
પડ્યા. આત્મબળની એ નવીન સીજ ગાંધીજીએ સારીએ
દુનિયા સમક્ષ પેચ કરી અને એ બળ આગળ દુનિ-
યાની મહાન શક્તિને સીર ઝુકાવું પડે છે એ
સાબીત કર્યું. એ-ગૌરવશળી ગુજરાત ફરીથી દિવસની
નેતાગીરી લે એમ હું ઇચ્છું છું.

*

દુનિયાભરમાં ગાંધીજી એ એક જ મહાન પુરુષ છે.
જવાહરલાલ અને સરહદના ગાંધી બાન અબદુલ
ગફારખાનના દિલમાં તેમના માટે પૂન્યભાવના છે. ત્યારે
આપણી સરકાર ન્યાં ચોર ઝાકુઓને રાજવામાં આવે
છે ત્યાં ગાંધીજી જવાહર જેવા રાષ્ટ્રનેતાઓનું રચન
છે એવો ઉંઝો ખ્યાલ રાખે છે. આમ સરકાર આપણું
ભણું કરી ચક્રવાતી નથી. ન્યાં સુધી મહાસભાએ
પુણું સ્વરાજ્યની કસેલી દાકલ પ્રમાણે આપણે સંપૂર્ણ
સ્વાતંત્રતા નહિ મેળવીએ ત્યાં સુધી દેશની ગરીબાઈનો
અંત આવનાનો નથી.

દિવસ શુભ છે. અહીં તો કેવળ રાજકીય ગુલામી
નથી પણ અમારા પેટ ખાલી છે, બૂખમરો છે. લાજો

અને કરોડો માણસોને પુરતું ખાવાનું મળતું નથી
દાહોદથી હું પાછો ફરું છું ત્યાંની બીડોને પહેરવાના
વસ્ત્રો નથી. પાંચ પૈસાની મલ્લુરીમાં ગુજરાત ચલાવતું
પડે છે. અન્ય દેશોમાં દિવસ વિશ્વ ખોટો. પ્રચાર કર-
વામાં આવે છે. દિવસ એ તો ગુલામોનો દેશ છે, એવું
ગંદુ પ્રચારકાર્ય અમેરીકા જેવા મુઠ્ઠામાં ચાલે છે.
રાજકીય સામાજિક અને આર્થિક પરાધીનતામાં આપણે
સડીએ છીએ. સ્વરાજ્ય વિના આ મુરદેલીઓનો અંત
નથી ગર્વનરો અને વાઈસરોયોના જંગી પગારો ઘટા-
ડવામાં આવે, લશ્કરનો ખર્ચ ઓછો કરવામાં આવે
અને ૫૦ થી ૬૦ હજારના ગોરા લશ્કરને બદલે દિંદી
લશ્કર રાખવામાં આવે તો કરોડો રૂપિયા બચી
શે તેમ છે.

સરદાર શ્રી. શાહુલસિંહ

(‘નવા જંધારણ અને મહાસભા’ એ વિષય પર આપેલા
ભાષણમાંથી.)

✽

અસાંતિમાં સમાજનું કલ્યાણ

સમાજમાં અસાંતિનો પ્રસંગ આવે છે, તારે ઘડી
ભર મન નાખુશ અને છે. પરંતુ સાંતિની આપણે વધારે
પડતી પૂજા કરીએ છીએ. સાંતિને નામે શંકાઓનું પાલન
ગય છે સાંતિ પણ કાળે રોમે છે. ત્યારે મોખ રૂઢ
હોય છે. લાંબે સુક હોય છે પણ તરતજ વર્ષાશુ
આવે છે ત્યારે માજવીજ સાથે કુદરતનું તાકવ જુલું
નેહાં છીએ. આવા વર્ષા શુનના વાવાઝોડાં સમાજના
કલ્યાણ માટે છે. આવી અસાંતિમાંથીજ સમાજનું
કલ્યાણ નિર્માણ થયેલું છે. સમાજમાં ધરતિકંપ જેવા
આચકા વિના પરીવર્તન લાવી શકાય નહિ. આપણી-
દિશા કલ્યાણકારી છે, જે સમાજમાં આપણે ઉભા છીએ,
ત્યાં ખોડે દેખાય તો તેનો વિરોધ કરવો એ આપણો
ધર્મ છે. વ્યક્તિ વ્યક્તિનું ઝેર ન ફેલાવીએ પણ અન્યા-
યનો સામનો કરવો તે સુવચન કર્તવ્ય છે.

શ્રી. પરમાનંદ કાપડોઆ

(‘ત્રિવિભાજન સમયે આપેલા ભાષણમાંથી’)

✽

માતાવ્ય અને બાળ સંરક્ષણ

ઠાઈ પણ સ્ત્રી હપર પરાણે માતાવ્ય લાદવું એ
ગુનો છે. બનેલી ઇચ્છાથી અને બને સશક્ત હોય
તેમાં સી પુરોએજ આળોઠા જન્માવના નોઈએ. સીને

તેની મરજી વિરૂદ્ધ માતા યવાની કરજ ન પાડવી એકઝે; વારંવાર આવતી સુવાડોથી માતાને ઘણું સહન કરવું પડતું હોઈ તેથી બાળમરજીનું પ્રમાણ વધી જાય છે.

સંતતિનિયમન સહિતા રજનથી ચાલ્યું આવે છે, એ કાંઈ આજનું નથી. માત્ર એને અમલમાં મુકવાની રીતો જુદી છે. કેવળ સંયમથી સંતતિનિયમન કરવામાં ગાંધીજી જેવાને પણ નિષ્ફળતા મળી છે, એ તેમની આત્મકથા ઉપરથી દેખાઈ આવે છે, છતાં એનો અર્થ એવો નથી કે બ્રહ્મચર્યની જરૂર નથી. બ્રહ્મચર્ય તો બાળનું એકઝે.

આપણા દેશમાં ઊંઘાના લોકોનું ચોક્કું માથાપ જોઈતો આવે છે. અને પરિણામે અપરિપક્વ વયમાં માતા પિતા યવાથી જન્મતા બાળકો સત્વહીન અને નિર્જાન નિવડે છે. આના કારણે બાળમરજીની સંખ્યા વધે છે. માથાપોએ આવી રીતે ઊંઘાનાને પરણાવતા અટકવું એકઝે.

સંતતિનિયમનથી પ્રાપ્ત દેશોને કાયદો ચયો છે. હોલાડિ સંતતિનિયમન કરી રાષ્ટ્રની પ્રજાને વીરવાન અને ખડતલ બતાવી છે. કહેવામાં આવે છે કે સંતતિ નિયમનથી સમાજમાં અનીતિનાં અનિષ્ટ ઘર ધાલી ખેસશે પણ હું પૂછું છું કે જાતિય અનીતિ કરતાં વધુ અનિષ્ટ અનીતિ ધ્વંસનીય છે ખરી? જાહેરમાં લાય લેતા માણસની અનીતિ જાતિય અનીતિ કરતાં વધુ ખરાબ છે. આજે એવો વખત આવી પહોંચ્યો છે અને આપણે નક્કી કરવાનું છે કે કયા પ્રકારની અનીતિ માનવ સમાજને વધુ અહિતકર છે હું માનું છું કે જાતિય અનીતિ એ ચલાવી લેતા જેવાં વરવું છે.

(શ્રી. કલકત્તાએ વડોદરામાં આપેલું મનનીય બાવણુ)

કાશ્મીરની કલા

અફસોસની વાત તો એ છે કે કુદરતના મહિમાથી વિંટળાએલા અને કલાથી ભરપૂર એવા માનવીઓ પણ ખેડારી અને ગરીબીમાં ખેલાલ પડ્યા છે. કુદરતની નાનું પાન કરવાથી પેટની જૂખ થોડીજ મલાલતો

પૈસાવાળો આવા કલાવિશારદને ચૂર્યા વગર થોડો સંતોષ પામવાનો છે? તે તો નફા માટે કલા અને કલાકારો જાનેનું શોષણ કરે છે. જ્યાં સુધી મૂલીવાદ મોજુદ છે, જ્યાં સુધી પરદેશી રાજ્યની કુંસરીમાં સંડોવાએલા છીએ ત્યાં સુધી રૂઝિયાની માફક આપણે ઉદ્યોગવાદી ચક્ર ચકવાના નથી. છતાં એ ગઢ પર જવાનો પ્રયત્ન તો જરૂર ચક્ર શકે એમ છે. હમણાં જેમ કેટલેક ઠેકાણે આખઉદ્યોગવાળા મજુરી કરનારને ચૂમે છે તેમ ન કરતાં આવા ગૃહઉદ્યોગને ઉત્તેજન આપી તેમની લાયકાત અને કામ પ્રમાણે રોજ આપે, તો જાપાનની માફક ગૃહઉદ્યોગ પણ બહુ વિકાસ પામે એમ છે. એ ઉદ્યોગો માટે મશીનરીનો ઉપયોગ કરવો પડે તો તે પણ કરવો એકઝે, યંત્રોના વર્તમાન જગાનામાં એ બાધ રાખવો સિદ્ધાંત રાખીયું તો આપણાથી કદી ઉદ્યોગવાદી નહિ થવાય. કેરમીરમાં દેશરોનો પાક પણ બહુ છે. ત્યાંના જેટલો ફળફળાઈનો પાક દિંદમાં બીજે કપાય નથી. ખેતીવાદી પણ જમીન ફળદ્રુપ હોવાથી બહુ મોટા પ્રમાણમાં થાય છે. રાજ્યની આટલી મોટી આવક છતાં જો રાજ્ય પોતાના રાજ્યને આપાદ બનાવી ન શકે તેને શી ઉપમા આપવી?

કુ. બચુબહેન લોટવાલા

—ખેલગેડમાં એક બાનુ સોફીયા શેવીસ સાઈ વરસની ઉમરે મરણ પામી છે. આ ઉમરમાં તેણીએ અદાર ધણી કર્યા હતા. તેણી મરી ગઈ ત્યારે તેનો અદારમો ધણી હવાત છે. તે સરકસમાં સિંહને તાલીમ આપવાની નોકરી કરે છે.

—બ્રિટીશ મલાયામાં નિશાળે જતાં ન્દાનાં છોકરાંએ આમેઈશન દ્વારા અંગ્રેજી શિખવવામાં આવે છે. આ પદ્ધતિથી ઉચ્ચારમાં મુધારો થયો છે.

—ચીનમાં વસતી પરદેશી પ્રજા પર તા. ૧ થી જનસુઆરીથી ઇન્કમ ટેક્સ લેવામાં આવશે એવી ચીનના પરદેશ ખાતાએ તાજેતરમાં જાહેરાત કર્યાથી પરદેશી વસાહતોમાં ખળભળાટ મચ્યો છે.

—લાહોરમાં અસલ દલથી પીડાતી પત્નીનું દલ ન બેયું જતાં પતિએ તેનું ખૂન ક્યું હતું.

—હંડનમાં અબ્બાસ અથે' સ્પેસી જંગાળ યુવતિ મીસ મિશ્ર હમજાન મી. ડબ્લ્યુ સ્પીય નામના એક અંગ્રેજ સાથે પરણી ગઇ છે. લગ્ન ક્રિયા ટૂંપી રીતે થઇ હતી.

—ચૂનમાં એક જીસ વર્ગની બાઇએ એક સાથે ચાર બાળકોને જન્મ આપી પહેલેજ દાખલો નોંધાવ્યો છે. આ જોને એના કુટુંબના લગ્ન પોપણ માટે ચીનની સરકાર તરફથી સારી રકમ ભેટ મળી છે એમ કહે છે.

—અમેરિકામાં કોલોરેન્સએલન નામના બાનુ પ્રથમ ઓ ન્યાયમંત્રિ નીમાવાં છે.

—ભાવનગરમાં એક રત્નપુત્ર કુટુંબની યુવતિ તદ્દ આર શુદ્ધ કસેસના કારણે આસલેટ છાંટી બળી મરી કહે છે. બાઇ મરતી વખતે, હું મારા હાથે બળી મરી છું એવો એકરાર કરતી ગઈ છે એમ કહે છે.

—નવસારીમાં બે પાટીદાર તથા એક ગોર મદારાજ બાળ લગ્નના કાયદા મુજબ દંડાઇ રૂ. સોની સગા પામ્યા છે.

—શ્રી. રાજગુ રાજકીય નિવૃત્તિ પછી સામાજિક સેવાના કાર્યમાં પડવાના છે.

—એથીસીનીઅન થેડેનશાદની ખાનગી ભાગીર ઇટાલીઅન વસાહતીઓ માટે જુડી કાઢવામાં આવી છે.

—સ્પેનના બળવાખોર સરદાર ફેટલ તથા કર્નલ કનીનરન્સને હાર કરવામાં આવ્યા છે.

—અમેરિકાની સરકારે અમેરિકામાં ચાલતી વેરવા-વૃત્તિની તપાસ; અથે' એક સમિતિ નીમી છે. એ સમિ-તિના એક સભ્ય જનરલ એશ્ફોર્ડે' જણાવ્યું છે કે એકલા ફોનીકસ થેડેરનેજ વેરવાઓની આમદાનીમાંથી વાર્ષિક વીસ હજાર ડોલર્સ કર તરિકે મળે છે. દરેક વેરવાને ૨૫ ડોલર્સ અને વેરવા શુદ્ધની સંચાલિકાને ૫૦ ડોલર્સ કર ભરવો પડે છે.

—સુવીન રાજ્યે લોકો ઉપર જમીન વધારાના નામે 'વાઝા કાલ' નામનો કર નાખી તે વસુલ કરવા માટે ૮૦૦ જેટલી નોકીસો કાઢી છે.

—મીકાનેર રાજ્યે રેડીયો સામે પ્રતિબંધ મૂક્યો છે. એના કારણમાં જણાવવામાં આવ્યું છે કે એના અવાજથી હોસ્પીટલના દર્દીઓને મુશ્કેલી પડે છે.

—ભાવનગરમાં હીરા શેરીના કુવામાંથી તરતના જન્મેલા બાળકની લાશ પોલીસને હાથ લાગી હતી. કાર્ષ જુકી પહેલાં વિધવાનું ફત્ત હોવાનું મનાય છે.

—નડીઆદમાં સાત પીપળા પાસે રહેતા યુનીલાલ હરોવિંદ નામના વાણીયાએ પોતાની માને લાકડી ફટકવી સખત ધાયલ કરી હતી. બાઇનું હોસ્પીટલમાં ગરબ નિપજ્યું હતું. મરનાર બાઇ પોતાની બેરાકડી માટે જમી લાવેલી તેના અંગે તકરાર ચવાધી આ પરિણામ આવ્યાનું કહે છે.

—સિંદપુર મ્યુ.માં સરકાર તરફે કોન્ટ્રાક્ટર.બાલચંદ જીજી નામના દરિજન શુદ્ધરથી નિમણુંક ચવાધી આ તીર્થધામની સનાતની પ્રજામાં બગભળાટ થયો છે.

—સાવલીમાં બાળકન પ્રતિબંધક કાયદા અંગના બેસમાર કેસ ચાલ્યા પછી ન્યાયાધિશે કુદ્દને રૂ. બે હજાર દંડ કર્યો કહે છે.

—સુરત, અંજીની મળેલો એક સલામાં લાઇ બેડેનો જૂએ ટળવળતાં હોય તે રિયતિમાં ચતા વિધ્ન-યામ ધર્મ છે કે કેમ તેના વિવાદ ઉપરિચત થયો હતો. શ્રી. બોલસના બેડેન શુકલે હમરો રૂપિયાનો બેડો પાછળ ચતો ધુમાડો નિર્યંક છે એમ જણાવ્યું હતું. આ ટીકાથી જાણીતા સનાતની કાર્યકર શ્રી. ચન્દ્રકા બેડેન દીક્ષિત હેઝાઇ ગયાં હતાં અને જણાવ્યું હતું કે ચાલો પ્રમાણે ચલો હોઇ તેજ સાચો ધર્મ છે.

—૨૪. શ્રી. હામેદરાલજીના ગોલોકવાસ બાદ દંડાનો હુદય પરીત થયો છે, એવી અફવા છે કે, દંડાએ એમ જાહેર કર્યું છે કે, "હવે માફ કરું નથી" મારી પાસે ને છે તે શ્રી. ગોવિંદલાલજીનું છે. શ્રી. ગોવિંદલાલજી મહેને ખાવા આપશે એટલે બસ છે."

—યુરોપમાં વિશાળ માના કરીને હમજાન આવેલા એક પારસી યુવાને ત્યાંના નગ્ન રહેનારઓની લગભગ દરેક દરેક જાવણીને બારીકથી અબ્બાસ કર્યો હતો. તેઓ નગ્નવરયાના હીમાયતી છે અને એમ જણાવ છે કે, મુંબઇ શહેરમાં—બરેક મુંબઈના એક પરામાં નમાવરયામાં રહેતા મુંબઈનારાઓની એક જાવણી રયાપવાનો તેમણે નિશ્ચય કર્યો છે. એવી સંચા રયા-પવા માટે સતવાળાઓની પરવાનગી મેળવવી પડશે પરંતુ આવરણક પરવાનગી મળી ગયા પછી સં-રયાપતાં વાર લાગશે નહિ.

—સુરતમાં એક ઈંગ્લીશ છુલડોગ કુતરીને ૬ નર અને ૬ માદા બચ્ચાં જન્મ્યાં હોઇ બધાનો કેખાવ મરજો છે એમ કહે છે.

—નિઝામ રેલ્વેના જલના સ્ટેશનના ચોવરશીવર માનુ રંગમ પીલાઇ તથા એની સ્ત્રી સીનામા ઉપર પોતાની બર્જીશ સરસ્વતીને સાંકળે બાંધી ૧૫ દિવસ હાવાની કોટડીમાં પુરી રાખવા, ગરમ ચમચાના ડામ કરા તથા નેતરના કટકા મારવા, અને ૨૫ દિવસ સુધી જન્મમાં નાગી પુરી રાખવાના આશિષસર કેસ ચલે છે.

—ન્યુયોર્કમાં આશરે ૧૨ હજાર ઇસમે લગ્નોપવિત છે. —જાપાનના સ્વદેશ ખાતાના નાણા પ્રધાન મી. કુચિનાને કુતરા બિલાડા પેટે ને મળે તેનું મોઢું ચાટવાની કટવ કહે છે. કોઇ ન મળે તો પછી પેતે પોતાનો હાથ ચાટે છે.

—ખેરપુર રાજ્યે રાજ્યની દરમાં ખાદીની ટોપીઓ મનાવીને વેચનારાઓને હુકમ કર્યો છે કે, હવેથી તમારે ખાદીની ટોપીઓ બનાવવી નહિ અને વેચવી નહિ, હુકમનો ભંગ કરનારને આ સીસા કરવામાં આવશે.

—સીતામાઝી રાજ્યના મહારાજાના બીજા રાજકુમારે ઉદારના સ્વર્ગમાં ખ્રીસ્તી ધર્મ સ્વીકાર્યો છે. દેશી રજાઓમાં ખ્રીસ્તી ધર્મ સ્વીકાર્યાને આ પહેલવહેલો જ મનાવ છે.

—કસકતા, સેનીના એન્ટારીન નામની સત્તર વર્ષની મુસ્લીમ યુવતિ એક તરુણ ખ્રીસ્તી સાથે પ્રેમમાં દત્તી. યુવતિના પિતાને પ્રેમની ખબર પડી અને તે રાજે ભરાયો. આ પછી પિતાએ તેના બાર પુત્રોને રાત્રે જોલાવ્યા અને એ કુટુંબની અદાલતમાં એ બાળાને પોતાની સજા રમાવાઇ. પુત્રોને લઇ બધા પર્વત પ્રદેશમાં ગયા. એક મઝ પાછળથી સંતાડેલું કાણુ પોટલું કાઢવામાં આપું. એ સેલીનાની નજરે તે હોડવામાં આવ્યું. તે તેના પ્રેમી ખ્રીસ્તી વાંકવું શયન હતું. સેલીનાની અબ્બિ અંધારા આવ્યાં. આ પછી એ શય સાથે સેલીનાને બાંધી હોડા ખાડામાં ફેંકી દીધી. ઉપરથી પિતાએ અને તેના બાર પુત્રોએ પતથ-તોનો મારો ચલાવ્યો. પતથરોમાં એ દટાઇ ગઈ અને પાંચાવી રીતે એ બાળાને મારી નાંખવામાં આવી.

—મીસ બેરેટ્ટેટ બેવેરેટ નામની ઉઘાવગીર યુવતી ઉપર લગ્નના નામે કમાઇ કરવા વારતે પારીસની કોટમાં કેસ ચલે છે. કહે છે કે એ પેપરોમાં પરણવાની જાહેર

ખબર આપતી. બાદ ઉમેદવારો પૈકી અમુક મુસ્લીમોને અમુક સ્થળે જોલાવી આશા આપી લઇ અંગે જોઇતી ચીજો ખરીદવા બજારમાં જઇ કોઇ બહાનું કાઢી પછી એ ચીજો સાથે છુ યઈ જતી અને પેલો બાપડો રાહ જોઇ વહીવે મોડે વીદાય થતો. આવી રીતે જુદે જુદે સમયે થઈ કુલે ૨૦૦ લગ્નધેવાને એણે ઘેલા બતાવી હુટ્યા છે.

—મીયુરમાં એક જોશીએ એક ડોસાને કહ્યું કે તારા હોકરાની ધાત રે પણ એને બદલે કોઇ બીજો રાજપુત્રીથી મરણ પામે તો એ બચી જાય. એટલે પુત્ર વતસલ ડોસાએ સાચુ માની કૂવે પડી આપધાત કર્યો છે, હોકરો બચી ગયો કે કેમ તે ખબર નથી.

—મદ્રાસમાં અવેરાતનો ધંધો કરતા અવેરી રાજ મણીએ પોતાના ૭ વર્ષના હોકરાને પ્રથમ ઝેર દર્દ પછી પોતે પણ આપધાત કર્યો છે. કહે છે, કે કોઇ અવેરીએ એને બવીબ લાખ્યું હતું કે તમારું જીવન નોખજ નીવડશે એટલે એણે એ સાચુ માની લઇ દતાય થઈ આમ કહ્યું છે.

Ahmedally Shekhhally Khambatwala

Opp:-Baroda Bank, DABHOI.

શેઠ એહમદઅલી શેખઅલી

ખંભાતવાલા

હમારી દુકાને દરેક જાતના ગ્લાસવેર, હાઈવેર, વોર્નિશ, પરફ્યુમરી તથા જાલીતા પ્રાયમસ સ્ટવના ચુલાઓ તથા તેના સ્પેર સામાન, ઈંગ્લીશ પેટન્ટ

દવાઓ, તેમજ ખોરાકીની ચીજો, સીલેનની ઉચી ચઢા, કાગળ, ચોક્કસોને લગતી સુંદર અને કીશાયત સ્ટેશનરી, મોબ, ગંજીકાક, નેકટાઈ, મફલર, ચામડાની તથા લોખંડી સુંદર અને સુશોભિત બેગો, સુઝને લગતો સામાન તથા ન્હાવાઘોવાના ઈંગ્લીશ સાબુ વિ. કીશાયત ભાવે મળશે.

[પૃષ્ઠ ૨૩ ગાનું અનુસંધાન]

(૨) આર્યયુગ એ અયુર્વેદનો શ્રેષ્ઠ યુગ હતો આ યુગમાં આયુર્વેદના પ્રત્યેક અંગ પર અનેક ગ્રન્થોની રચના થઈ હતી. અધુના તેમના નામ અને પ્રત્યેકની થોડીક પંક્તિઓ દીકાકારોની દીકાઓમાં મળે છે. આ યુગમાં આયુર્વેદની સારી ઉત્પત્તિ થઈ હતી. નિમ્ન-લિખિત રૂપમાં—

(ક) કાય-ચિકિત્સા તંત્ર (Medicine) :—

(૧) અગ્નિવેશ (૨) ભેલ (૩) જલુકર્ણ (૪) પરાશર (૫) ક્ષારપાણિ (૬) દારીત (૭) ખરનાથ (૮) વિશ્વામિત્ર (૯) અરિક-સંહિતા

(ખ) શલ્ય-તંત્ર (Surgery) :—

(૧૦) ઉપધૈત (૧૧) ઉરભ (૧૨) સૌશ્રુત (૧૩) પૌત્રકળાવત (૧૪) વૈતરન (૧૫) ભોજ (૧૬) કર્ણીય (૧૭) ગોપુરશક્તિ (૧૮) ભાતુક તંત્ર કાયચિકિત્સા અને શલ્યતંત્ર :—(૧૯) કપિશતંત્ર (૨૦) શીતમતંત્ર.

(ગ) શાલાક્ય-તંત્ર :—(aculcate and some other kinds of surgery especially with pointed instruments) (૨૧) વિદેહ (૨૨) મિમિ (૨૩) કાલ્યાણ (૨૪) ગાર્ગ્ય (૨૫) ગાત્રવ (૨૬) સાલ્ય (૨૭) શાનક (૨૮) કરાલ : (૨૯) ચક્ષુરથ (૩૦) કૃષ્ણવ-તંત્ર.

(ધ) જૂત-વિદ્યા-તંત્ર :—જૂત-વિદ્યાના કેટલાક ગ્રન્થકારનું નામ દીકાઓમાં જોવાતું નથી. સુશ્રુત અને વાગ્દેહ જૂતવિદ્યાને પૃથક જ માને છે કિંતુ ચરક ઉન્નાદિચિકિત્સા લીધે એને જન્મભાવ કર્યો છે.

(હ) કોભાર ભૂતતંત્રકાર :—(૩૧) જ્વર (૩૨) પાર્વતક અને (૩૩) અંધક જ્વર ભૈદ-પ્રતિદાસમાં પ્રસિદ્ધ છે. જ્વરકે બિગ્નમાર અને યુગ પ્રવર્તક મહાત્મા બુધ્ધદેવની ચિકિત્સા કરી હતી યાથી ગ્રન્થોમાં જોમો ઉદ્ભવે જ્વરકેસાર ભચ્ચના નામે થયેલો છે એના અતિરિક્ત (૩૪) દિરખાલી તંત્ર નામનું એક અન્ય તંત્ર હતું.

(અ) અસાદતંત્ર અર્થાત્ નિર્બળ-સ્થાવર-જંગમ વિષ ચિકિત્સા :— (૩૫) કાશ્યપતંત્ર અને (૩૬) સનક (૩૭) ભદ્રાપત્ર-સંહિતા.

(બ) રસાયનતંત્ર :— (૩૮) પતંજલ (૩૯) વ્યાકિ (૪૦) વશિષ્ઠ (૪૧) માતલ્ય (૪૨) નાગાર્જુન-તંત્ર

(જ) ગ્રાજ કરણ-તંત્ર—પ્રાચીન દીકાકારોએ એ નિ. એના કેઈ પશુઉદ્ભવ નથી કર્યો. ગ્રાજકરણ-તંત્રનું ગ્રન્થોનું નામ પ્રાચીન દીકાઓ અને સંગ્રહો : મળે છે આયુર્વેદ અને અશ્વાયુર્વેદ પશુ એજ ૬. સમ્બક પુષ્ટિ પ્રાપ્ત કરી હતી. આ યુગ શાલિહોમ અને પાત્રકાવ્ય-સંહિતા ઉદ્ભવેખનીય છે.

આ યુગમાં ભારત સંસારનો વિદ્યાપીઠ હતો. પ્રતીત્ય બહુ દેશરેશાન્તરોથી વિદ્યાર્થીઓ ભારતમાં વિદ્યા અને ધર્મનું અભ્યાસ કરતા હતા. આ આર્યયુગ પછી બૌદ્ધ યુગમાં પશુ ભારતી સંસારનો શ્રેષ્ઠ યુર પશ્ચિમમાં મિત્ર અને અરબ, ગ્રીસ અને રોમ પૂર્વ ઉત્તરમાં તિબ્બત, ચીન અને જાપાન, દક્ષિણમાં મલદી આદિ ભારતીય જ્યોતિષી ઉદ્ભાવિક થઈ રહ્યા હતા.

અહિંયાં હવે એ પ્રશ્ન ઉપરિચિત થાય છે કે એ મહામહિમાનિત યુગનું આનું શોચનિય પાણીય શું કરવા આવ્યું હતું. ઉત્તરમાં કહી શકાય છે કે સિક્કદરના આક્રમણ, નંદવંશનંદ વિષ્ણુ અશોક-કૃત પ્રજ્ઞાશય અને શોકના આ આદિના લીધે પ્રજામાં અશાંતિ હતી. લોકો વિરાગ અર્થાત્ અવકાશજ ન મળ્યો. મુંગ-વં. પુષ્પમિત્રના સમયમાં ભારતમાં શાંતિનું કંઈક સાં સંસ્થાપિત થયું હતું. અગ્નિવેશ-સંહિતાનું દેશ સંસ્કાર કરવામાં આવ્યું. એના પછી શોકના આક્રમણ લીધે ભારતની કૌટુંબી શોચનીય અવસ્થા થઈ. પંડિતો વિદ્યાન-અર્થાત્ સર્વથા વિમુખ રહેવા લાગ્યા. જો સમય પછી કુશાનવંશીય કનિષ્ઠે લુદ્ધ કરી હિમાલય લંબને વિષ્ણુ પર્યંત એક જ રાજ્ય સ્થાપિત

વડોદરામાં હવા ખરીદવાનું ભરોસાપાત્ર મથક

એ રોય એન્ડ કું.

રાવપુરા-ટાવર સામે.

અમો ડોકટરો વૈદો, હકીમો માટે હવાઓ ખાસ સસ્તા ભાવે આપીશું. છેલ્લામાં છેલ્લી બનાવટની હવાઓ તથા ઈન્જેક્શનો તાત્ત્વ હરહંમેશાં મલશે.

શાંતિની-કરીથી સ્થાપના થઇ એજ સમયમાં કારમીરના દરબારે ચરક-સંહિતાના શેષાંશોની રચના કરી.

ક્રમશઃ હુગ અને કાગ્યોત્પાદકોએ સ્વનર્ણ વ્યાપિ ત્રિપ્લવની સૃષ્ટિ કરી. વિક્રમાદિત્યના મમયમાં કરી શાંતી સ્થાપાઇ વિજ્ઞાન અને શાસ્ત્રોની આલોચના કરી જમણા વેગથી થવા લાગી. આ સમયને લઇ અનેક શતાબ્દોએ પર્વન્ત ભારતમાં શાંતિ રહી હતી. એ દીપકાલિન શાન્તિના સમયમાં કાલિદાસ, અમરસિંહ, વરરૂચી, વરાહમિહિર, દંડી, બાણ, ભવભૂતિ, આર્ચલટ, અણ્ણયુષ્મ, આગ્નિના પ્રાદુર્ભાવ થયો હતો. ભંગવાન શંકરાચાર્ય પણ એજ યુગમાં થયા હતા. આયુર્વેદની અષ્ટાંગ-સંહિતાના રચયિતા વાગ્બટ, વૃંદ, માધવ પ્રભૃતિ સમયકારો અને જ્વજ્વલ, રાયદાસ, ભારકર, અભદેવ, પ્રભુતિ વ્યાખ્યાનકાર પણ એજ સમયમાં થયા હતા વરોદશીય ચક્રપાણી દત્ત અને માધવકર તથા સુરસિંહ પ્રંથકાર રાજ ભોજાઇમાંની અગારમી શતાબ્દોમાં વર્તમાન હતા. એ યુગના પછીજ ગળતીને સર્વેશ્વરશ્રી મહમદનું આક્રમણ, મુદ-મહ શીરોનું આક્રમણ અંગેજીમાં તૈમુર આદિના

આત્માચાર, મુગલપદ્મોના યુદ્ધ વિપ્લવ ઇલાદિથી ભારતીય વિદ્યા કરીથી અધઃપતિત થતી નિપ્રદિન થતા લાગી.

દક્ષિણમાં છુક્કા રાજ્યોના પ્રતાપે ભારતીય-વિદ્યાની પુનઃ પ્રતિષ્ઠા થઇ. સુરસિંહ સાવજી માધવે એજ સમયમાં વેદોની ટીકા કરી હતી અકબરશાહના સમયમાં પણ શાંતિ રહી અને વિદ્યાની ઉત્થાપિ થઇ હતી. આ સમયમાં કાન્વકુખમાં ભાવપ્રિયને પ્રાદુર્ભાવ થયો. વૈષ્ણકરણ ભટ્ટેજ દિ દ્વિત, અને કલિ-આલંકારિક તથા વૈષ્ણકરણ જગજય પંડિત આદિ શાહજહાના સમયમાં થયાં હતાં.

ઓરંગઝેબના સમયમાં પુનઃ વિદ્યાલોચનામાં વિલા નહ્યું. એ વિદ્યા દૂર થાય તે પહેલાં મુહમ્મદયાદ પ્રમુખ છુટ્ટોરાઓની સહાયતાના અભિનવ આરંભ થયો. ત્યારથી લઇ હજી સુધી ભારતીય વિદ્યા પોતાનું મસ્તક ગર્વથી ઉન્નત ન કરી શકી, તે નજર કરી શકો. *

* કવિરાજ ગણનાથ સેનના “પ્રત્યક્ષ રાસીર” નામના પુસ્તકથી સંકલિત.

પાર્શ્વેઓ માટે તથા ન્યાતના જમણવાર માટે જુલું અને જાણીતું ભરૂંસાપાત્ર, હુધ દહીં, સીપુંડ, બાણુદી, હુધપાક વિગેરે તેમજ ચોકબું ઘી, તેલ પુરૂં પાકનાર—

હુધવાળા

જાણુભાઈ નારણુભાઈ

હુધ ધીના વહેપારી.

ખજાર—ડભોઈ.

G. B. S. HY.

જુનાની “અરકેતિહાલ” ૨૭૨૬૬

ટાવર છાપ.

તાવ ખરોળનો અકસીર ઇલાજ.

નકલો, છાપો અને નામોશી સાવધ રહો.

સોલ એજન્સ—

જી. એન. હકીમ એન્ડ સન્સ

રાવપુરા ટાવર, વડોદરા.

છેલ્લું ઝવેરાત

પ્રયોગક :-

શ્રી. રમણીલાલ જયજીભાઈ દલાલ,
બી. એ. એલ. એલ. બી.

૧

એનું વંદન લાલચોળ બની ગયું હતું. નેત્રો સુઝી ગયાં હતાં. નયનના નેરે ને ચક્ષુનાં તેજ પથ્થુ ખૂટી ગયાં હતાં. કેષ માનસિક વ્યથાથી પીડાતી તે દાદર વચ્ચે બેસી પડી હતી. અચાર નવાર તે દીર્ઘ નિશ્વાસ મૂકતી ને બોળામાં ધારતા બાલકને ચમકાવતી- જિયારા એ નિર્દોષ બાલકને એની દુઃખી માતાની પીડાઓની કથા ગમ હતી ?

"બા ! તું કેમ રડે છે ? તને શું થાય છે ?" એક નાનકડી માલીકાએ અંદર આવતાં જ પ્રશ્ન કર્યો. એની નજર ગમગીન ને બાધી બની ગઈ. પરંતુ માતા તો મુંઝી જ રહી. નાના બાલકને ધીમેથી નજીક ખેંચી એના ઝલકદાર કપોલ પર તેણે એક ચૂમી લીધી ને તેને બાબુએ ગેસાકી તે ફૂટે ફૂટકે રડી પડી. માતા પેનાનો ઉમરો ન રોકી શકી એટલે તે પાંચે લઈને સુકમાર બાલિકા પથ્થુ મૂકતકે રડવા લાગી.

૨

એક વખતે એ માતા ગ્રામંત હતી. એક રાજ-કુમારી સમોવડો વૈભવ ભોગવતી. દેશમાં સેંધવારી હતી ને સુશોભા શ્રીમંત પિતાની પુત્રી હતી. એને પડતો બોલ ઉપાડી લેવામાં આવતો. કન્યાકાળ થતા તેને એક કુલીન કુટુંબના સુંદર નવલુવાન સાથે પરણાવવામાં આવો. તે બહેણે ગળેણે પથ્થુ હતો. શરૂઆતનાં વર્ષોમાં તેઓએ ધણું જ સુખી કંપતીજીવન ગાવ્યું. પરંતુ એક કારણે પછે સસરા નમાધ વચ્ચે મતભેદ પડ્યો અને જમાઈએ સસરાનું મોં પથ્થુ ન જોવાની પ્રતિજ્ઞા કરી. પતિ પત્ની વતન ત્યજી મુંઝાળને પંથે પડ્યાં.

પરંતુ શહેરી મિત્રાને તો એ જીવાનને દારૂની બદીમાં ફસાવ્યો, એની પત્નીની કુધલી કરવા માંડી અને તેનો સંસાર સળગાવી મૂક્યો. એની નાનકડી

બાલિકાનું કુમળું વદન પથ્થુ એને પૂર્વજીવન તરફ આકર્ષી ચક્ર્યું નહિ.

વહેલી સવારે તે ઘર બહાર નીકળી પડતો ને મોડી રાતે તે પાછો ફરતો. ને દારૂથી ચકચૂર દશામાં તેની પત્ની જરા પથ્થુ ફરિયાદ કરે કે તે હેડાઈ પડતો. એની સઘળી કમાણ એના વ્યયન ને વ્યયની મિત્રો પાછળ વેડફાઈ જવા લાગી ને એની પત્ની ને બાળકોને ભૂખમરો વેઠવાનો થયો.

આમ મહિનાઓ વીત્યા પથ્થુ મુધારાનાં એક પથ્થુ આશરેના નજરે ચડી નહિ, ધરની વીટબધ્ધા રાજરાજ વધતી ચાલી. પરંતુ પિતાની સહાય. થયવા પત્ની સ્વમાન મુકી શકી નહિ. એક પછી એક તેણે પોતાનાં ઘરેણાંમાં વેચી માથો ને છોકરાં ને પોતાનું શુજરાન ચલાવ્યું.

આજે માત્ર એનું હૃદય ઝવેરાત બાકી હતું. એનું મંગલસૂત્ર જૂનકાળના અકર્ય વૈભવનું સંચારણું. એને વેચ્યા કે મૂક્યા સિવાય આવતી કાલ આજે આવાનું નહોતું.

૩

બંને બાળકોને વાળુ કરાવીં મુઠાડી દીધાં. શયનખંડની બારીએ સુશીલા વિચાર વિદંબવ બની બેસી હતી. દૂર દૂર અલોપ યથ જતી નિર્જન શેરીમાં બાધી દષ્ટિ નાંખી રહી.

એણે ઘણોય વિચાર કર્યો પથ્થુ કેષ જ નિર્લુપ કરી શકી નહિ, દિવસો ઉઘા ને આશર્યા હતા છતાં આ ભયંકર પરિસ્થિતિમાંથી છુટકારો કેવી રીતે મેળવવો તે એ સમજી શકી નહોતી. જેમ જેમ તે વિચારતો ગઈ તેમ તેમ નિરાશાની ઉંડી ગંતામાં ગળકતી ગઈ. કાંઈ પથ્થુ કથા વિના છૂટકો જ નહોતો. પથ્થુ કર્યું શું ?

ધીમે ધીમે તેણે મંગલસૂત્ર ગળામાંથી કાઢ્યું. પૂતીત જીવનનું એક પૂરું સ્મરણ. ચિત્ત જ્યોત્સનાના પ્રકાશમાં ધડીબર ધરી રાખ્યું. આજે તેનું તેજ

અનેકઘણું વધી ગયું હતું. એ પારકાને સ્વાધીન કરતાં જીવ ચાલે તેમ નહોતું. પરંતુ છૂટકો નહોતો. એના ઝાઝામાં ઝાઝા હસે રૂપીઆ ઉપજે તેમ હતા. એક વર્ષ સુધી તો નહાવી ચકશે, એટલા બાળામાં કોણ જાણે શુંનું શું થઈ જશે ! હવે પણ પ્રભુ એના સાથું નહિ જીએ !

અંધારું વધતું જતું હતું. એની આંખોમાં ઉંઘ ઘેરાતી હતી. બે વાગ્યા. બારણા પર ટોકોરો પડ્યો.

એનો પતિ—કે પાડોશી ? આટલી મોડી રાત્રે કોણ હશે ?

ફરી ટોકોરો સંભળાયો. એક અરિયર મંદ અવાજ આવ્યો—“સુશીલા !”

એનો પતિ જ આવ્યો હતો.

૪

ધનકતા હેરે તેણે દાર ઉઘાડ્યું. એક પોલીસ તેના પતિને ઘેર લઈ આવ્યો હતો, તેની આંખોમાં અશ્રુ ઉભરાયાં.

“એન ! આમને મેં ગલીના વળાંકે આગળ પડેલા જોયા. તેમની ડાયરીમાંથી મને સરનામું મળ્યું. એટલે તેમને અહીં લઈ આવ્યો છું. હવે ધેન ઉતરવા માંડ્યું છે. જરા આરામ મળતાં તે સ્વસ્થ બની જશે. હવે થોડા દિવસ એમને બહાર ન જવા દેશો. હું જાઉં છું હો !”

તે ગયો. દારૂડીઓ દીર્ઘશ્વાસ લઈ રહ્યો હતો. એનું વદન દુર્ગંધ મારતું. તેણે તેને પચારીમાં સુવાડ્યો પાંચે બેસી તે દીલ બોલીને રડી. અનાથ મદિલા રડે નહિ તો બીજું શું કરે ?

એ કાળરાત્રી તેનાથી સદન થઈ નહિ. એક એક પળ એને કલાક જેટલી લાગવા માંડી. છેવટે પૂર્વમાં અરજી પ્રકાશ થયો. એના ચમકતા રંગે દરફણે પછાટાતા રહ્યા નિદ્રાવશ આકૃતિમાં પણ પડેતા થયો.

તેણે પાસાં બદલવા માંડ્યા ધીમે ધીમે નેત્રો પણ ઉઘાડ્યાં પ્રથમ દષ્ટિપાતે જ એની ભાનબૂલી પત્નીના દર્શન થયાં તેણે બેઠા થવા એક નિષ્ફળ પ્રયત્ન કર્યો. આખું શરીર પ્રસ્વેદથી નવાહ ગયું.

“જરા શાતા વળે ત્યાં સુધી પડ્યા રહો પ્રાણુનાથ !”

તે તે ફરીથી પચારીમાં પડ્યો. એનું મન મુંઝાઈ રહ્યું હતું. એ સ્વસ્થ નહોતો.

એવામાં લીલા પણ જાગી ઉઠી. પુતળી હાથમાં લઈ તે પિતાની પાસે આવી પરંતુ અશ્રુભીનું એની માતાનું વદન જોઈ તે ખમચાઈ. એની માતાના ઉદ્ધવા નિર્જીવ સ્થિતે તે ઉત્સાહોત બની. એના પિતાની પડબે આવી ઉભી રહી.

“બાપુ ! બિમાર છે ? બોલતા કેમ નથી ? હું તમને નથી ગમતી ? આ “ચંદ્રા” માટે ઝબકું કરવાનું બાએ કહ્યું તેથી તમે ચીઠાયા છો ? ના. ના. એમ ન કરશો. મારી “ચંદ્રા” માટે હું કશું જ નહિ માશું. બોલો. પિતાજી ! મને નહિ બોલાવો ? મને ચૂપી નહિ દો !”

દુઃખભર્યાં દિલે દંપતી શાંત બેસી જ રહ્યાં. કાંઈ બોલી શક્યું નહિ.

એક કલાક પસાર થયો. દારૂડીયાના ફીક્કા વદન પર એક સ્પર્શિરણ પડ્યું. કેવો વહાલસોયો પિતા ને પ્રિયતમ હતો ? આજે એની પતિવ્રતા પત્ની ને નિર્દોષ બાળકો માટે એ ભાવનાનું એક બિંદુ પણ બાકી રહ્યું હતું ? આજે એ મનુષ્યનું માળખું બની રહ્યો હતો.

૫

તે જાગ્યો. એની ટીકીઓ બે ધ્યાન નજરે આખાય ખંડમાં ફરી વળી. એક વાર ફરી એની રડતી પ્રિય નજરે પડી. નિર્દોષ બાલક ભાવભર્યાં દિલે ફરી પિતા પાસે આવ્યું. તેણે લીલાને નજીક બેંચી. ખમચાતી ખમચાતી તે આવી તો ખરી પણ એક દમ પાછી હઠી તે બોલી ઉઠી.

“શું ગંધાષ છે ? બાપુ !”

શરમને તિરસ્કારથી પિતાએ મોઢું ફેરવી લીધું.

“ઓ નાથ ! તમારી આ દીનદાસી સાથું જીઓ. આ દોહલા દિવસો ક્યારે પૂરા થશે ? આ પુલ જેવાં છોકરાને હું કેવી રીતે કરમાતા જોઈ શકું અમારી મનની મનમાં રહી જાય છે. એમની મુંઝવણ હું શી રીતે ટાળું ?”

એ અર્ધસ્થાને શ્વળ ભોંકાતાં જ તે સફાવો ઉઠ્યો. પત્ની ને પુત્રીને હડસેલી ચૂકવા મથ્યો. ખંડ બહાર જવા પગલાં માંડ્યાં પણ એના શરીરમાંથી શક્તિ ઝાસરી ગઈ હતી. એ જમીન પર ઢગડો થઈ ગયો.

પતિના ભાનમાં આવ્યા પછી પત્ની પેહું મંગળ-સૂત્ર લઈ, ઘરને બહારથી તાણું મારી, નીકળી પડી.

નાની લીલા પણ તેની સાથે ગઈ.

થોડી જ વારમાં તે એક શરારના ધર આગળ આવી પેલું મંગળસૂત્ર એના આગળ મૂક્યું. વ્યાપારીએ વિગત પૂછી. એના સ્વર રૂંધાઇ ગયો. નયનમાં તીર ઉલ્લાખાં સુશીલા એને પગે પડી. રોજના ટેવાઇ ગયા કાપિયાની ફૂર આંખો પણ સુશીલાની કરમકલા-શુધ્ધી ભીંજાઇ.

તે સ્વસ્થ બની. છતાં તૂટતા અવાજે તે મધ્યમ-તાથી બોલી.

“લાઇ! તમે મારા તારણદાર છો. મારા પતિ દારૂની બંદીમાં સંપડાયા છે આજે તેમની દયા ભય-કર છે. મારાં હોઠગં જૂએ મરે છે. હું મારાં તમામ ધરેણાં-ગાંઠાં વેચી ચૂકી છું. આ છેલ્લું અવેરાત-મારું મંગળસૂત્ર મારા પિતાએ એને મરણપર્થે સાચવી રાખવાનું મારી પાસે વચન લીધું હતું. કોઈ પણ સંભોગમાં એ દૂર કરવાની મના કરી હતી. અનિચ્છા ધણીયે છે પણ છૂટકા નથી. દયો અમારા જીવન બચાવવા એના દામ આપો.

૬

મારવાડીએ કશું અરજ સાંભળી. શાંતિથી તે બોલ્યો.

“એન! તારું મંગળસૂત્ર પાછું લઇ જા. તારી પાસેજ એ રાખજે. તારે જોઇએ તેટલી રકમ માગ. તને મળે ત્યારે પાછી આપજે. મારે વ્યાજ પણ નથી જોઇતું.”

તેણે સો રૂપિયાની નોટ સુશીલાના હાથમાં ચૂકી.

“આભાર થયો” તે બોલી “તમારા જેવી દયા આજ સુધી કોઇએ બતાવી નથી. પણ તમારી ઉદારતાનો ગેરલાભ ઉઠાવું તેવી હું નથી. હું તમારી રકમ પાછી ન પણ વાળી શકું. આ અવેરાત આપની પાસે રાખો. આપને જોટ ખમવી ન પડે. વળી સો રૂપિયાથી મારું પેટ ભરાય તેમ નથી મારે તો એથી તથા ધણી રકમ જોઇએ છે.”

શરારે સોની બીજ એ નોટો સુશીલાને આપી તે બોલ્યો

“ભસે! તારી એવીજ ધમ્મજ હોય તો મને હર-કત નથી. આ મંગળસૂત્ર હું સાચવી રાખીશ. તું જેવું વાળી પાછું લઇ જાજે.”

પૈસા લઇ સુશીલા ઘેર આવી. માર્ગમાંથી દાકતરને પણ તેડી ગઇ.

સુશીલા દાકતરને ઉપર લઇ ગઇ. દર્દીના ખંડનું બારણું ઉઘાડું પડ્યું હતું. દર્દી ત્યાં નહોતો.

પોલીસને ખબર આપવામાં આવી. તપાસ કરતાં એક ધર્મશાળાની ચોરડીમાં તે મળી આવ્યો. પરાણે તેને ઘેર આણવામાં આવ્યો. દાકતરે તપાસ્યો. દવાખાનામાં લઇ જવાની સલાહ આપી. ત્યાં ખાસ દેખરેખ નીચે તેને મુકવામાં આવ્યો. દર અઠવાડિયે દવાનાં નાણાં પત્ની પૂરાં કરતી. દર્દી સાને ચતો ગયો.

૭

છેવટે દર્દીને ઘેર લાવવામાં આવ્યો. આખી રાત તેણે શાંતિથી નિદ્રા લીધી.

સવારનો કુકડો બોલતાંજ આખું નગર પ્રવૃત્તિમય બની ગયું હતું. છતાં એક દુઃખી અબળા તેના પ્રિયાર પતિની પગે બેઠી હતી. એનું નાનું બાળક પથવિનાની બાંધે ચૂસતું હતું. મોટી લીલા જમીન પરજ પડી રહી હતી. કોઇ કોઇ બાનું ધ્રુસકું એ ખંડની નિરવ શાંતિનો ભંગ કરતું.

ધીમે ધીમે તેણે આંખ ઉઘાડી. ચિંતામસ્ત પત્ની સામે તે તાકી રહ્યો. તેના કપોલ પ્રદેશે એક અશ્રુ-બિંદુ સરી પડ્યું. ભાવભર્યા ઉમળકાથી પત્નીએ પતિનો હાથ પોતાના હાથમાં લીધો. એના શ્રમિત કપાલ પર વદાલભરી ચૂમી લીધી. છતાં ધકકો મારી પતિએ પત્નીને દૂર કરી.

“સુશીલા” એક નિર્જલ સ્વર સંભળાયો, “મને શું કરવા અડકે છે? મારી પાસે શું કામ બેસે છે? મારી ખાતર નાહક આસું કેમ પાડે છે? જેની પડખે બેસતું તને ગમે છે, જેના આલિંગને તું ગેમાય અનુભવે છે. એ નિરજન તો સામેના ઘરમાં રહે છે. ત્યાં જ. દુષ્ટ! તારા રોડી જોડે સુખએનથી રહે. જા. તારું ને તારાં હોઠરાનું મોં કાણું કર. એમ તારા અંતરિયાથી હું સોજવાઈ જવાનો નથી.”

“શરાર નિરજનની વાત કરો છો? મારા નાથ?”

“હા. હા. હેયે હોય તે હોઠે આવે.”

“પણ હું તો—”

“મારે એક ચન્દ પણ સાંભળવો નથી.”

પચારીયાથી ઉઠી તેણે પત્નીને ઘર બહાર ધકેલી ચૂકી, બાલક લીલા જાગી તેને પણ બહાર કાઢી. ધકકાખંડ દાર બંધ થયું.

હવે સુશીલાને પહેલી પીડા આશ્રમ શોધવાની થઈ. એના પતિને એનું કામ નહોતું. પિતા પાસે એને જવું નહોતું. એના દિલમાં હોળી સળગી રહી હતી. એની પુત્રી બાઈ જગી એને અનુસરી રહી હતી. તેણે આગળ ને આગળ ચાલ્યા જ કયું. છેવટે તે ગરીબ ક્ષેત્રે આગળ ચાલી. એક વૃદ્ધ ધરના આગણામાં ઉભી હતી. તેણે મકાનની લાળ પછી પેલી વૃદ્ધ એના સામું જોઈ રહી. ઉંડી તપાસ પછી એને જરા લાગણી થઈ. તેણે પૌતાના ધરમાં એક ઓરડી કાઢી આપી. અંધારીમાં લાકડાં સુશીલાને ત્યાં પડી રહેવા દીધી.

૮

પરંતુ ત્યાંના વાતાવરણે સુશીલાના શરીર પર અસર કરવા માંડી. તે માંડી પડી ને દિનપ્રતિદિન નબળી પડતી ગઈ. એના બાળકો પણ નિરાશારી બોજવા રહ્યાં.

“બા ! આપણે આપણ પાસે ક્યારે જઈશું ?” એક દિવસે લીલાએ તેની માતાને પૂછ્યું. “એમને મળવાનું મને મન થયું છે. એ અહીં નહિ આવે ?” આપણે અહીં ક્યાં સુધી રહીશું ?”

માતાએ કંઈ જ ઉત્તર ન દીધો. એનું દિલ ભરાઈ આવ્યું.

એમ કેટલાક દિવસો પસાર થઈ ગયા. એક દિવસે સંધ્યાકાળે સમય હતો ત્યાં સુશીલાને ઓથો આવ્યો. છોકરાં આભા બની ગયાં. લીલા પેલી વૃદ્ધ પાસે ગઈ. માતાની હાલતનું કાલો બોલીમાં પૂછ્યું. પરંતુ તેણે એ બાલકના બોલવા પર કંઈ લક્ષ આપ્યું નહિ. એની માતા માટે દુઃખ લાવતા સુચના આપી. મડી જશે એમ તેને સમજાતી રિદાય કરી. લીલા પાછી આવી. અંધારું થઈ ગયું હતું. દીવા જાળુ કરે ! લીલાને દીવાસળીને પત્તા ન લાગ્યો. તેણે તેની માતાને પૂછ્યું. ધરમાં દીવાસળી નહોતી. દિવેલ પણ થઈ રહ્યું હતું. તેની માતાએ લીલાને બે આના લઈ દીવાસળી ને દીવેલ લઈ આવવા કહ્યું. લીલા દેડતી દુઃખે ગઈ.

દુકાનદારના હાથમાં બે આના મૂકી તેણે દીવેલને દીવાસળી માગી. તે લીલાના સામું જોઈ જ રહ્યો. બે આનામાં બંધું જ ક્યાંથી મળે ?

“પણ સોમવારે બાએ તમને બે આના જ આપ્યા લીલાએ વાંધો ઉઠાવ્યો.

પરંતુ લાવ કેમ વધી ગયા તેની એના બાલમાન-સને સમજ પડી નહિ. ધીમે ધીમે તે ધર તરફ પાછી વળી. અંધારું થઈ ગયું હતું. લીલાએ ધુનમાં ને ધુનમાં ચાલ્યા જ કયું; પણ ધર આવ્યું જ નહિ. અંતરમાં રસ્તે ચડી ગઈ હતી એમ તેને સમજાયું. તે વિહ્વલ બની ગઈ. રડતી રડતી એ દિવાના ચાંબલાને અંદરેલી બેઠી.

દૂસકાંથી એનું હૈયું કાટકાટ થઈ રહ્યું હતું તેની આંખોમાંની આંસુ પણ સકાઈ ગયાં. માતાપિતાના નામની રાડ નાંખતી તે રડી રહી.

એ જ વખતે બાળજનું હાર ઉઘડ્યું ને એક માયાળુ માણસે તેને બોલાવો.

“આટલી મોટી રાતે તું એકલી ક્યાંથી બેઠે ! તારા બાપનું નામ શું ?”

“મારા બાપનું નામ શ્રીકાંત. એ ક્યાં રહે છે તે તો મને ખબર નથી. હું તો મારી નાની બેન ને બા સાથે ગીરગામમાં રહું છું.”

“પણ અત્યારે તું અહીં શી રીતે આવી ?”

“મારી માતા ખૂબ જ બીમાર છે. પથારીમાં પડી પડી આગોટે છે. હું તો દીવાસળી ને દીવેલ લેવા નીકળી હતી. પણ ખબરમાં લાવ વધી ગયા છે. મારી પાસે પૈસા નહોતા એટલે હું પાછી વળી ને બૂધી પડી.

“અંદર આવ. બેન ! હું તને તારી બા પાસે લઈ જઈશ.

તેણે લીલાને અંદર લીધી. તેને સંતાન નહોતું. તેને આ બાલક ધણેજ ગમ્યું. એને બાપનું આપી સલાહી દીધી. તેની પત્નીને બાલકની સંભાળ રાખવાનું કહી તે બહાર નીકળી પડ્યો.

૯

બાપણા પર ભારે ટકારો પડ્યો શ્રીકાંત આશ્રમ ખુરશીમાં પડ્યો પડ્યો દિવાલ સામું તાકી રહ્યો હતો. તેનું મન ધુંધલાઈ રહ્યું હતું. તેને એકાંતની જરૂર હતી. એટલે પહેલા ટકારો તરફ તેણે ધ્યાન ન આપ્યું. પણ ખૂબ જોરથી બાપણા ખખડવા લાગ્યાં. છેવટે તે રોષ ભર્યો ઉઠ્યો ને બાપણું ઉઘાડ્યું.

“રજની ! આ વખતે તું ક્યાંથી ?”

“પતો લાગ્યો ?”

“મેં તો સઘળી આશા છોડી દીધી છે. બપોરે મને સત્ય વસ્તુ સ્થિતિનું જ્ઞાન થયું તે દિવસે મેં તેના

પિતાને પત્ર લખેલો પરંતુ તે પણ મારા જેવા બીલકુલ અજાણ છે.

“રજની મારા મિત્રો આવા દગાખાજ દર્શો એવો મને ખ્યાલ સરખો નહોતો. મને વ્યસનમાં ફસાવી તેમને સંતોષ નહોતો. મારી પત્નિ પર આજી-મુકી અને તેની વિરૂદ્ધ બંનેયો ને હું કમઅક્ષય અવળે માર્ગે દોર્યો. ધન્ય છે મારી પત્નિને. આકરામાં આકરી કેસો-ડીમાંથી તે પાર ઉતરી છે એનું આનંદ કંચન સરી-ખડું છે. એક પણ દિવસ તેણે ફરિયાદનો દરદર સુધા ઉચ્ચાર્યો નથી.”

“બધું! એમ નિરાશ થવાની જરૂર નથી. મને લાગે છે કે આપણને લાજ મળશેજ. મારે ધેર આવ.” શ્રીકાંત-રજનીને વળગી પડ્યો. “લાઇ! લાઇ! મને એક વાર તેની પાસે લઇ જા. એ દેવીના દર્શન મને નવજીવન સાંપડશે. ચાલ રજની! આપણે ગમે ત્યાંથી એને શોધી કાઢીએ.”

૧૦

અને રજનીના ઘર આજળ આવી પહોંચ્યા. લીલા સામી આવી. શ્રીકાંતને જોતાં જ તે આસ-સતી પ્રતિમા સમી અચાક બની ગઇ. શ્રીકાંતે દોડીને તેને ઉચ્ચી લીધી.

“લીલા! મારી મધુરી લીલા! તારી બા ક્યા છે?” બધાની આંખો અશ્રુથી ભીંજાઈ ગઇ.”

લીલાની નિશાનીઓ શોધતા શોધતા અને જણે સુશીલાનું ઘર શોધી કાઢ્યું. લીલાએ બારણું ખોલ્યું માત્ર ઉઠી દુઃખોદ્ધારજ સંભળાયો.

પદ્મ મારી શ્રીકાંતે બારણું ઉઘાડી નાંખ્યું.

૧૧

સુશીલા નિરાશાથી ગાંડી બની મસ્તક અકાળી રહી હતી. એનું ચારીરિક દુઃખ ખૂબજ વધી ગયું ને ચેનમાં જ તે પોકારી રહી હતી. “લીલા! મારા લીલા! બેટા! હું ક્યાં છે?”

શ્રીકાંત ધીરજ રાખી શક્યો નહિ. મૃત્યુને પોલી પત્નિને તેણે ગાંઠ આલિંગન દીધું ને મુક્ત કરે રહી પડ્યો.

“સુરી! પ્રિયા! દેવી! હું પાપી છું. મને માફ કર. શાન્ત થા. સ્વસ્થ થા. હું તારો શુભામ સ્વસ્થ રહોશ. અરેરે! હું કેવો કૃતઘ્ની થયો! મારો ત્યાગ ના કરીશ! દેવી! મારું જીવન ખાઈ ન બનાવીશ. તારા વિના જીવી શકીશ નહિ.

ધીમે ધીમે સુશીલા સ્વસ્થ બની. તેણે પત્નિ નજર સાથે નજર મીલાવી. તેના શીકા નિષ્ઠા કપોલ પ્રદેશથી એક બિનુ આસુ નીતરી પડ્યું. જ હાથે તેણે વદન ફેરવી લીધું.

“સુશી! સુશીલા!”

“બા! બા!”

સર્વત્ર નિરપ થાતિ પથરાઇ ગઈ.

આપના કુટુંબમાં આરામ વંચાય છે?
મહાગુજરાતનું માતીનું સાસાહિક

આરામ

આપના જીવનને તાજગી આપે તેવું પ્રાણુવાન સાહિત્ય પિરસતું આ એકજ સાસાહીક છે. શિષ્ટ સાસાહીકતા અંગે વખાણ કરીએ તેના કરતાં આપ નસુનાનો અંક એકે કાઈ લાખી મંગાવી ખાતી કરે.

‘આરામ’ ના દર અંકે—

શ્રી. અમીતની રહસ્યમય ડીટેક્ટિવ વાર્તા, ભાવવાહી નવલીકાઓ, હૃદયસ્પર્શી, કાવ્યો, અનેરી શોર્થ કથાઓ, હાસ્ય રસીક સ્કેચો, સીનેમા સુધીના નવીન લેખો, ભાવના ચીત્રો, રેખા ચીત્રો, વર્તમાન સ્ત્રી જગત, સ્ત્રી અને સમાજ, ખાસ ખાલ લીલાગ, વર-વધુના મનનીય હંસા, ખાનપાન અને આરોગ્યની વાર્તા—

ઉપરાંત—દેશ વીદેશના સમાચારો વગેરે અવનવું જાણુવા મળશે.

વાર્ષિક ગ્રાહકોને ખાસ અંકોની ભેટ

લવાજમ હિદમાં રૂ. ૪-૪-૦

પરદેશ શિલીંગ-૧૧

વધુ માહિતી માટે લખો—મેનેજર: ‘આરામ’

સરસ્વતી જીવન, સારંગપુર, અમદાવાદ.

કેમરાએ દીઠાં ને પડાપર દર્શાવેલાં સાહસચિત્રો ને પશુપાત્રો

લેખક
શ્રી. ત્રિયવદન બક્ષી.

ત્રીમ કેટલીએ લય'કર દેખાવોવાળી દેશી ફિલ્મો જોઈ હશે. એ ફિલ્મોમાં હાથી સાથે ને વાઘ સિંહ સાથે યુદ્ધ કરતા મનુષ્યો જોયા. સળગતા મકાનો ને ઘાટતી સુરંગોમાં મરતાં નવીઓ નિહાળ્યાં હશે. ગળદી જતી રેલ્વે ટ્રેનો, તી રડીમરોને ટુડી પડતાં વિમાનોયે અવસોહ્યાં હશે.

'ટારજન'માં સિંહ સાથે લયાનક યુદ્ધ કરતો ટારજન બીન્સનકુઓ'માં સમુદ્રમાં ઉછળી પડતો રોબીન્સન, રિકેન એક્સપ્રેસ'માં ટુડી પડતાં વૈમાનિકો-જેણે જોયા. તે તો દિગ્ગજ થયા હશે, કેટલીયે ફિલ્મોમાં આડે તે દોડતાં પાણીમાં ઉછળી પડતાં મોટરો, ચાલતી ટરમ્પી ચાલતી ગાડીમાં કુદી પડતાં માણસો, ઝડપી નીચેથી પસાર થતાં ઘોડે સ્વાર પર કુદી પડતાં માણસો-ને એવાં કેટલાયે દ્રશ્યો જોયાં હશે.

આવાં દ્રશ્યો જોવા મનુષ્ય સામાન્યતઃ લલચાય છે. ડહા પર આવા લાયનક બનાવો નિહાળવા લોકો પડાડી કરે છે. સામાન્ય જનસમુદ્ધ આવાં ચિત્રો પાછળ લો થાય છે ને ફિલ્મ તૈયાર કરનારનાં ગળવાં તે ક હીક ભરે છે.

આવી ફિલ્મો જોવાનો એક ચેપ છે. તે ચેપ ખાસ કરી સામાન્ય ને અતિસામાન્ય રસિકોને લાગે છે. નાનાં બાળકો ને ઓછા સંસ્કારવાળાં મનુષ્યો આવાં ચિત્રો ખાસ કરી પસંદ કરે છે. તેમનો શોખ પૂરો પાડવા ફિલ્મ ઉત્પાદકો તૈયાર બેઠા છે. મના ધંધાને સજીવ રાખવા ધનને ભોગે સાદમ તારા નટોયે તબયાર બેઠા છે. બોક્સ ઓફીસપરને તત દરોડા તેમનાં સાહસોની કદર પણ કરાવે છે. અને ઇચ્છિત ધન પ્રાપ્તિ પણ થાય છે. પરંતુ અનેવાર એ ધનપ્રાપ્તિ કરવા જતાં જીવન લીલા અમેટી છે.

આવા બેલો માટેનાં જનવરો પાળેલાં જ હોય છે. જનવરો વિષે જાણતા પહેલાં આવા સાહસવીરો વિષે કેંક જાણી લેવું જરૂરી છે.

સાહસની કેટલીયે ફિલ્મો તો યુક્તિથીજ ઉતારી લેવામાં આવે છે. તેમાં જનાવડી માણસો મુશ્કેલીયે ચઢતી લેવાય છે. પરંતુ ધણીવાર ખરેખરા બનાવ બતાવવા અનિવાર્ય થઈ પડે છે. ને તે વખતેજ અભિ નેતાઓની દિમત કસોટીએ ચઢે છે.

આવાં સાહસ ચિત્રોની શરૂઆત ઈ. સ. ૧૯૦૭ માં થઈ પ્રથમ સાહસ-દ્રશ્ય એક ગાડી ઘુટવાઈ હતું. ચાલતી ગાડી પર મોટા મોટા પથરા નાખી નુકશાન કરવા ઘુટાડ્યો રેલ્વે લાઇનની ગાણુમાં ઉઠા હોય છે. તેને સિત્તેજ આપનાર જોઈ જાય છે એમ એવું વર્ણન હતું.

એ સર્વ પ્રથમ સાહસચિત્ર જન્મતા પહેલાં નિષ્કળતા મેળવી ગયું છે. આવનાર નિશ્ચિત ગાડીને બદલે ઢાઢ બીજી ગાડી પાટા પર આવી ગઈ, ને એક કઠણ શુદ્ધિગ કારસના રૂપમાં ફેરવાઈ ગયું.

ત્યાર પછીથી સાહસ ચિત્રો લેવાની ખરી શરૂઆત થઈ. દરેક જણ પોત પોતાની ફિલ્મોમાં થોડાં ધણાં દિલ ડોલાવનાર દ્રશ્યો મુકવા લાગ્યા. વળી તે સમય હશે ફિલ્મ ઉદ્યોગના બાળપણનો. અભિનય ને ભાવનાઓ કરતાં પ્રાથમિક વૃત્તિઓના સંતોષ તરફ વધુ લક્ષ્ય આપાઈ હતું. લોકો 'કહેજને થંભાવે' ને 'છાતી બંધ થઈ જાય' તેમ 'સલસલાટ મજબૂત' કાગળે જોડે પાછળ ગાડા હતા. એ ગાડીપણે પોષતા પાછળ કેટલીય બધ થયો, શકિતનો ધનનો ને ચાલાક માણસોનો.

ઈ. સ. ૧૯૦૭ માંજ હેરી યંગ નામનો એક કુશળ અભિનેતા ન્યુયોર્કની માટીનીર હોટેલની દિવાલ પર ચઢવાનો અભિનય કરવા તૈયાર થયો. દિવાલ સાવ ચીકણી ને સીધી હતી તોયે દિવાલો પર ચઢવાની પોતાની અજીત આવડતની દિમતે તેણે પોતાનું કામ શરૂ કર્યું. એક બે ક્રતાં અગિયાર માળ ઉંચે એ ચઢી ગયો. નીચે એને જોવા માટે સેંકડો લોકોનું ટોળું મળી ગયું. નીચેના કેમેરા ઝપાટા બંધ ચાલતા હતા. કેટલીયે આંખો રિયર થઈ રહી હતી. ને ત્યાં? એ આંખોને એક સ્થળે રિયર કરી રાખવું શરીર અરિયર થયું. રોજનો ટેવાયેલો નટ આજે લપસ્યો. લોકોની

કિંદિયારી વચ્ચે સખત રરતા પર તેનો ફેફ લટકાઈ પડ્યો. પડતામાંજ તે છુંદાઈ ગયો. ફિલ્મ જગતે એક કુશળ અભિનેતા ખોયો.

૩૨ી સિમિનાકને આમજ થયું. એ પણ ઓછો વિખ્યાત સાહસિક નહેતો. ઇ. સ. ૧૯૨૬ ની ચાળીસ સાગના મકાન પરથી લટકાવેલા દોરડા પર સરકતાં સરકતાં તેનો હાથ સરક્યો. દોરડું છૂટ્યું. પ્રાણ પંખી ઉડી ગયું.

‘પર્લ્ વ્હાઇટ’ Pearl White ફિલ્મમાં એક નાળા તલેથી મોટર ચાલી જતી હોય છે. મોટરના ડાબરા પર ઉભેલો આદમી ઉપરના નાળાના ગડર પકડી લટકી જાય છે. આ દેખાવ ઉતારતાં પેલાનો હાથ છૂટ્યો મોટર પસાર થઈ ગઈ ને નીચેની સડક પરથી તે પચીસ ફીટ ઉંડી ખાઈમાં ગરી પડ્યો. હાડકાં સાથેજ છવન નીકા લાગી.

એરોપ્લેન સાથેનાં સાહસો ધણાંજ ભયંકર હોય છે. હવાઈ ફિલ્મોની શરૂઆત થઈ છે ત્યારથી પ્રેક્ષકોને હવાઈ સાહસો જોવાનો શોખ લાગ્યો છે.

મીસ મેડેલીન ડેવીસ નામની એક ત્રેવીસ વર્ષની નટી આવાં સાહસોમાં પ્રવિણ હતી. ઇ. સ. ૧૯૨૧ ની સાલમાં ચાલતી મોટરમાંથી ઉંચે ઉડતા એરોપ્લેન નીચે લટકતો દોર આવી તે હવામાં અંદર લટકી. એરોપ્લેન કલાકના ૮૦ માઇલ કાંધે જતું હતું. પોતાનો દેડનો ભાર ઝીલી હવામાં ૮૦ માઇલની ઝડપે જતું તેને ભારે પડ્યું. તે સાચી ન શકી, દોરડું છૂટ્યું, ને બમણા વેગે પૃથ્વી માતાની હોંતી પર તેની એક સાહસીક પુત્રીનું શબ પટકાયું.

હવાઈ સાહસો સાથે હરિવાઈ સાહસો જોડવાથી ફિલ્મોવાળા ભયંકર દેખાવો ઉતારે છે. આવા એક દેખાવ પાછળ અપાયેલા એક મોગની વાત જાણવા જેવી છે.

ડીક નામનો એક વૈમાનીક પોતાના એરોપ્લેનમાં ખેસી સમુદ્રપર ફરતો હતો. એરોપ્લેનમાંથી લટકતા એક લાંબા દોરડાને ધીલી રોજ નામનો એક માણસ ધુધવાતા સાગરનાં મોજ પર ખેંચાતો હતો. સામેના એક વહાણમાં ને ઉંચે ઉડતા એક એરોપ્લેનમાં કેમેરા ગોઠવી ફોટોગ્રાફરો આ પ્રસંગને અમર કરી લેવા હતા.

ડીકનું એરોપ્લેન આ ધડીએ સમુદ્રની સપાટીથી પચાસજ ફીટ ઉંચે હતું. એરોપ્લેનને સહેલાઈથી ઉડ-

વામાં આ ઉંચાઈ તો સખત અડચણરૂપજ ગ. જો તે જરાયે નીચું ચાલે તો પચીસ ફીટનું અ. જોન જોતામાં અદૃશ્ય થઈ જાય ને એરોપ્લેન પાણી ગરદી જાય.

તેજ વખતે થોડેજ દૂર કોઈ લશ્કરી વહાણો સિપાહીઓ બંધુકોને તોપો ફોડવાનો અભ્યાસ હશે, તેમની તોપનો પ્રચંડ અવાજ ‘હુમ’ કરતો આવ્યો. પાછળ બંધુકોનો પડધા પાડતો ગડ પ. સંભળાયો. ડીક આ ઓર્ચિતા અવાજે ચમક્યો. મુ. વધુમાં એરોપ્લેન પરથી કાણુ ગયો. તે નીચું આગળ ધસ્યું, નીચે ધસ્યું તે પ્રચંડ સાગરનાં ઉજ. મોજાં તરફ ડીકને તરત સમયનું ભાન થયું. એરોપ્લેન સાચવી લીધું. તે છતાંયે સમુદ્ર જળનો પા. ચપ તો પડ્યો જ.

એરોપ્લેન નમ્યું તે વેળા પાણીમાં ખેંચાતા ને આધાર ગયો. ઉપરથી તેને ખેંચતું બળ અ. થયું. ને તે બળ સામે હરિફાઈ કરતું મોજાંનું નેરમાં આવ્યું. તે નીચે ખેંચાયો ઉપરથી દબાયો, એ ધુધવાટાને જન્માવતા મકાન મોજાંએ તેને ગુંગળાવ્યો.

ડીક એરોપ્લેનને ઉપર લેતાંજ જોયું તો રોજ દેખાયો. થોડીવાર તેણે આશાભરી અંખિ ઉછળા. મોજાંમાં જોઈ માંડી. રોજ ન દેખાયો, ન દેખા. મોજાં ઉછળ્યે ગયાં, અથડાયે ગયાં, ભાગ્યે ગયાં. આશા છોડી જમીન તરફ જવા વિચાર્યું.

ત્યાં તો પાણીમાં હાથ દેખાયો. માથું દેખાયું બધું સરીર દેખાયું. રોજ દોરડું ધીલી બચવાના ફ. કરતો હતો. ડીક તરત પાછા ફરી તેને ખેંચ્યો. રાખ્યો રોજ ધડી ન ચૂક્યો. તે જીવતો ઉપર આ. તેના પગની હાલ મોજાંમાં ઉપડી ગઈ હતી. ઉપસી આવેલા લોચા હતા.

મેસ નામના એક નટનાં સાહસોયે અજગ છે. લીધે વાર તેનાં હાડકાં ભાગ્યાં છે, ને કેટલીયે વાર દૂતો તેની પાસે આવી પાછા ગયા છે.

એક વધુ દકિત. ‘કે. જો રોડ’ નામની ઉતરતી હતી. પાંચસો ગજારો (આફ્રિકાના જંગલીઓ મુકનો નાચ કરવાના હતા, રાજાએ એ નાચ પર અંકુ. મુક્યો હોવાથી ફિલ્મવાળાઓને પરવાનગી મેળવતા કેટલી મુશીબતો નડેલી.

છેવટે નાય શરૂ થયો. યુદ્ધ દૃત્યનો અભિનય કરતા જંગલી નંદો જાન જુદા, ને નકલમાંથી અસર પર આવ્યા. સાચેસાચું તનમન પૂરુંકરું યુદ્ધ દૃત્ય. શરૂ થયું કેમેરા ઝપટમાં આવ્યા તે ગળડયા. સુત્રધાર [કાયરેક્ટર] બિચારા સુત્ર વિનાના થઈ ગયા ને છેવટે પોલીસે આવી માગ્યો કેકાણે આવશે ત્યારે બધું કેકાણે આવ્યું.

‘સ્ટુલી વીડે’ ની ફિલ્મ ઉતરતી હતી. નીલ નદીમાં હોડીઓ લઈ કેમેરા ચોદ્યા હતા. ૫૦૦ જંગલીઓ પોતાની હોડીઓ સાથે પાણીમાં પડ્યાં. આ જગત્કરત દેખાવવાળી જગ્યા એટલીજ લયંકર હતી. ત્યાં અનેક રમણ હતા. જળધોડાને મગર મચ્છરોના વાસ હતા.

કેમેરાવાળી હોડીને જ્યાં બાંધી હતી ત્યાંની માંકજી પુટીને વમળમાં હોડી ફમાર્ક. કેમેરાને કેમેરામેન બધાથે મળડયા કેટલાકની જીદગીની ફિલ્મ પૂરી થઈ ગઈ, ને બાકીનાને પેલા જંગલીઓએ બહાર ખેંચી કાઢ્યા, ત્યારે બચ્યા.

આ તો જમીનને અને પાણીની સપાટી પરનાં સાદસચિત્રોની વાત થઈ પરંતુ આકાશ પાતાળને જોજોથે માનવો કેમેરા સાથે ધ્રુવી વળ્યા છે. તેનાં સાદસોએ અદ્ભૂત છે. *

આવાં સાદસોના ને યુદ્ધના દેખાવોને કેમેરાના પંઝામાં ઝડપવા જતાં કેટલાયે જીવોની હત્યા થઈ જાય છે. આવી જાતની હત્યાની તપાસ કરવા માટે અમેરિકામાં કેલિફોર્નિઆમાં એક કમીટી નીમણ હતી. તે કમીટી પાસે આવાં સાદસચિત્રો ઉતારતાં અટકાવવાની ભલામણ કરતા ૧૦૯૭૪ કાગળો આવ્યા હતા. કાગળોના આ અટકાવપરથીજ એવા બતાવોની રાખ્યા ને તે તરફ પ્રગટતી ધૃત્યનું માપ નીકળી શકશે.

હવે આપણે પશુ પાત્રોની સૃષ્ટિ તરફ જરા નજર કરી લઈએ.

મુખ્યત્વે પાંચા વિનાનાં જાનવરોને કેમેરા સામે લાવવામાં નથી આવતાં ને લાવવામાં આવે તો તે પે કશી વધારે જંગલીતા ન હોય ત્યારે. સામાન્યતઃ સારા સારા સ્ટુડિયોમાં તો સંખ્યાબંધ જાનવરો રાખવામાં આવે છે

તેમણે કેટલીક ફિલ્મ કુંપનીઓ, જે વન ચિત્રો માટે જાણીતી થયેલી છે તેમની પાસે તો પ્રાણીઓને કેમેરા પાસે લાવી ધાર્યું કાંમ લેવાની પુરતી તૈયારી હોય છે. સામાન્ય કુંપનીવાળાઓને આવે વખતે પાંખેલાં જાનવરો લાડે લાવવાં પડે છે. આ તો ખાસ મહેનત કરી જાનવરો કેળવવાં પડે છે. નેમ ન મને તો જુદા જુદા અર્થબદ દેખાવો લઈ, તેમને સાંધી સાંધી સુંદર દેખાવો તૈયાર દેવાં પડે છે. સામાન્ય કુંપનીઓનાવાળાઓને આવાં કાંમ માર્યાં કરવાં પડે છે.

આવાં કાર્યો માટે અગ્રમુખ કુંપનીઓએ પાંખેલાં જાનવરોમાંનાં કેટલાંક તો જગમશરૂ છે. તે જાનવરો રાગતમાં માણસોથીયે વધી જાય છે. આખને પંથારી એ કેમેરા સાથે ચિત્રવિચિત્ર લાવો દર્શાવી શકે છે.

ધણીવાર તો પ્રાણીઓનેજ મુખ્ય પાત્રો બનાવી ફિલ્મો ઉતારવામાં આવે છે. આવી ધણી ખરી ફિલ્મોમાં વનમાં જનતા બનાવોજ ઉતાર્યાં હોવાથી તેમને ‘વન ચિત્રો (Jungle Pictures)’ પણ કહે છે આવાં ચિત્રોમાં મુખ્ય નાયકનાયિકાને તેમના દુરમન તરિકે એ જાનવરોજ હોય છે. આખીયે ફિલ્મ એક પશુ જીવનની કથા જ હોય છે. મનુષ્યોના જેમ પશુઓ પોતાની જીવનલીલાનો અભિનય આવાં ચિત્રોમાં પ્રગટ કરે છે. તેમાં સામાજિકની સિંદહ્ય કુતરાને મારી નાખે છે. કુતરી તેનું વેર લેવા માટે યુક્તિ પ્રયુક્તિઓ લગાવે છે. આ ફિલ્મમાં કુતરી વન, શોક, ભય, રોદ ને વેરના ભાવો આબોહન દર્શાવે છે. આજીવનનો પરિચય હતાં કુરકુરિયાં પણ યથોચિત અભિનયો દર્શાવે છે.

એક બીજી ફિલ્મમાં એક પાંખેલો વાંદરા પોતાનો માલિક તેના બાળકને રોદ કરે છે તે સહન કરી શકતો નથી તેથી ચોરી છૂપીથી બાળકને ઉપાડી એક મીઠાના ભૂંચળા પર ચડી લાંથી બાળકને નીચે નાખવાની તૈયારી કરે છે. જ્ને કે પાછળથી આવતી મદદને પરિણામે બાળક બચી જાય છે.

આવાં પ્રાણીપાત્રોમાં, ‘રીન ટીન ટીન’ (નાનો ને મોટો) ને ‘ફદ્યાસ’ નામના કુતરાઓ ઘણા પ્રખ્યાત છે. તેમના ધણીના હકોને સમજી કેમેરા સામે કામ કરવા માટે એ તણેજ જગમહેર છે.

* ‘આકાશ પાતાળમાં ચિત્રો માટે’ નો ત્રવતંત્ર પંકજાર મંજ દેખા દેશે, તત્રી.

* આવી એક ફિલ્મ કુતરા ને કુતરીની ઉતરી છે

ગેરગોઠવેલી મેયમાં કુંપનીની ફિલ્મો જોઈને જોઈ દરો તેમને એ ફિલ્મોની શરૂઆતમાં એક ગોળ ચક્રમાંથી ડાકું કાઢી ધૂરણી જતો સિંદ બાદ દરો જ. આ સિંદ ધણેજ ફરણ નટ છે. એનું નામ 'સિયો.'

એજ કુંપનીમાં એક પિતા પુત્રની ભેટી છે, તે બંને મનુષ્યો નહિ પણ કુતરા છે. એકનું નામ પ્યાલ ને બીજાનું નામ પીટ તે બે જણા લોકોને હસાવવાની કળામાં એજા છે.

તે ઉપરાંત મીશી નામનો એક દાથી, રેક્ષ ને લેડી નામનાં ઘોડા ને ઘોડીને બીજાં કેટલાંયે એવા પ્રાણીઓ ફરણ પ્રાણી-અભિનેતાઓ તરિકે પ્રસિદ્ધ થઈ ગયાં છે.

દિલ્લીની ફિલ્મોમાં હજી પ્રાણીચિત્રો લેવાનો શોખ વધેો નથી તો ચે વાડીઆ મૂવીટોનની ફિલ્મોમાં કામ કરતા ઘોડા 'પંબખ-કા-ભેટા' નું નામ બુલામ તેમ નથી.

કિંગકોંગ, શેખી-મન, કુહો, ટાર્ઝન ધી એપેન, આદિકા રપીકસ, ને એવાં ધણીયે ચિત્રો દિલ્લીમાં ધણે આદરપાત્રી ગયાં છે, એમાં કિંગકોંગનું ચિત્ર એક અન્ય ને અનોખું છે.

કિંગકોંગમાં જીવીસ શીરનો પ્રચંડ વાલેરો સિંહનાદે જંગલ ગળવતો આવે છે. કેંગ શિરાવનયે કેટલાંક પ્રચંડ પ્રાણીઓ એમાં આવે છે. ઉંટ જેટલી ઉંચી ગેરેળી ને ત્રણ માથુસની ઉચાંધ જેટલું આગાચીડયું ચે તેમાં હાજર થાય છે.

આ સમયનાં રાક્ષસી પ્રાણીઓ રહીનપર હાલે છે, આવે છે ને અવાજ પણ કરે છે. જરૂરી ભાવ પ્રદર્શિત કરવામાં ચે કોષ પાછા નથી પડતા, તે જતરે સમગ્ર બનાવટી છે. એ બધીયે યંત્રોનાં પુનર્ગા છે.

એ યંત્ર નિર્મિત વાલેરો હાંત કચકચાવે છે, ડોળા કાઢે છે. રહે છે, લોકોને મોમાં કરડી ખાવ છે. પગતબે દબાવી દે છે, ને એક છોકરીને પોતાના હાથમાં લઈ લાડ પણ કરે છે. ન્યૂયોર્કની રાજ્ય મુગ' પર એ વાલેરો તોફાન મચાવી આલની ગાડી રોકે છે. માથુસોને કચરે છે ને છેવટે ગગન ચૂમતા મિનાશપર ચડી ઉડતાં એરોપ્લેનોને નોંચે ગેરવી પાડે છે.

આવાં યંત્રોને માથુસો જેવા બાવ દર્શાવતા બતાવવા કેટલેયે ખર્ચ થતો દરો. ને ખર્ચ કરતાં છુદ્દીયે કેટલી જરૂર? માથુસોની ચિત્રચિત્ર રૂપનાઓને પણ

પડા પર રજૂ કરી શકાય છે. છુદ્ધિ, દિલ્લી ને મૂડી બેધએ.

સિનેમાના લેખમાં આવાં સાહસો ને આવી ચુકિત, જોથી લેવાપલાં ચિત્રો લોકોને અપાટણ'ધ આકર્ષે છે. પરંદેશની ફિલ્મ કુંપનીઓ આવાં સાહસોમાં અગ્રચર્યાને છે. હજી દિલ્લીમાં તો શરૂઆત થઈ છે એમ કહેવાય તેમ નથી.

ધણીવાર પશુઓનો ઉપયોગ ભાગ વધારવા માટે થાય છે. ધરમાંથી કોષ માથુસને કાઢી મૂકતો હોય તે વેળા તેના તરફ બસે કે બિલાડી વચ્ચે આવે કે કોષ લિખારી ખાતો હોય તેની થાળીમાંનો રોટલો ચુમી ને કામઠે લઈ જાય- એવા પ્રસંગો મુકવાથી પ્રેક્ષકો પર ધણી અસર થઈ શકે છે.

ધણીવાર આવ કે પ્રસંગના સૂચન માટે પણ પશુ-પંખીઓ ઉપયોગમાં લેવાય છે. સંખ્યા સમખના સૂચક રૂપે માળા તરફ વળતાં પંખીઓ કે રહવારના સૂચન માટે કુકોડો અનુકૂળ થઈ પડે છે.

આત્મા સંધીની પશુઓની ઉતરેલી ફિલ્મો પરથી સમજી શકાય કે એવાં પ્રાણીઓને જે વ્યવસ્થાસર વધુને વધુ કેળવવામાં આવે તો પડતા પર માથુસો જેવાજ સરસ અભિનય કરતાં પ્રાણીઓને આપણે જોઈ શકીએ.

લેખક લાઈ બેઠેનોને વિનંતિ

આ માસિક માટે મદાગૂજરાતના તમામ લેખક લાઈ બેઠેનોને તેમના લેખ મોકલી આપવા વિનંતિ છે. મોડેથી મળતા લેખ ખીળ મદિના ઉપર મુદ્દની રહેશે.

નહિ પસંદ પડેલા લેખો પાછા મોકલવામાં આવશે નહિ. જે ટીપ્પટ બીટેલો દરો તોજ નહિ પસંદ પડેલા લેખો પાછા મોકલવામાં આવશે.

ઉપનામ કે તખલ્લુસ વાપરવા છત્તતા લેખકોએ અમને તો પુરા નામકામ જણાવવાનું પડશે.

ડુંકા, સમાજને ઉપયોગી અને મુદ્દાસર લેખો વહેલા પ્રગટ થવા સંભવ છે.

ભાષા-તર કરેલા લેખોમાં મૂળ લેખ અ લેખકનું નામ અવશ્ય જણાવવા તરફ લેવી.

તંત્રી: "પરકાર"

ડોકોઈ (જી. બી. એસ. રહેલે)

અપમાનનો બદલો

: : મહાભારતનો એક કથા-પ્રસંગ : :

લેખક :—

શ્રી. “પરાશર”

[૧]

“ભગવન! આટલાંદો વખત વીતી ગયો છતાં પાંડુકુમારિયો એક પણ ભાષ મારી ઇન્જા તમ નથી કરી ચક્રો! દેવ! જોયું હતું ને, મારી લાજ લૂંટાતી હતી છતાં એ કાપુરોમાંના કોષ્ટએ એક દરેક સરખો નથી ઉચાર્યો. અને એ પ્રસંગે આપ દીનદયાળો મરી વહાર ન કરી હોત તો મારા શા દાહ થાત તે આપ કદેથી શકો છો? અને મને વધારે દુઃખ તો એ થાય છે કે સભા વચ્ચે જોડેલા વીર છતાં ગાય જેવા વૃદ્ધ ભીષ્મ પિતામહથી પણ એકેય અક્ષર ન ઉચ્ચારાયો એ શું આછી વાત છે?”

“દેવિ! સાચું છે. એ બધું કાળબળને જ આભારી છે. કેમ જુલ્હી જીવ છે. અણુંનના એ પરાક્રમને કે જ્યારે તેણે મત્સ્યવેધ કરીને તમારું પાણિપ્રદણ કર્યું હતું? વળી ભીમસેનનાં પરાક્રમોથી તો તમે કયા બિલકુલ અજાણ છો? અને બિયારા બિભમ્પિતામહ પણ શું કરે? તે દિવસે તમે નહોતું સાંભળ્યું? તેમણે ઉચ્ચારેલું વાક્ય; અર્થસ્વ પુરુષો હાસો દાસસ્વય્યો ન કસ્વચિત્! બિયારા એનું લણ ખાય છે તે આણુંજ એઓ દરામ કરી શકે? એતો જેનું ખાય તેનુંજ ગાય! પંચાલિ! મીરજ ધરો; હિંમત ન દારો. કાળબળ આગળ કોષ્ટનુંય ચાલ્યું છે કે આપણું ચાલે? ગમે તેટલો પુરુષાર્થ કરવામાં આવે છતાં તે પુરુષાર્થ સમય આવશે ત્યારેજ ફળદાતા થશે; તે સિવાયના સઘળા પ્રયત્નો મિથ્યા છે.”

“પ્રભુ! હિંમત ન હારે તો શું કરે? મારા પતિદેવના સઘળા પુરુષાર્થો પાણીમાં ગયા છે; એમનાં એકપણ પુરુષાર્થ સંજન થયો હોય તેતો બતલાવો. દુઃશાસનના રૂઢિચઢી મારા કેય તરખોળ કરવાની પ્રતિજ્ઞાનું હજી પણ તેઓ પાલન કરી શક્યા નથી. સભા વચ્ચે થયેલા મારા અપમાનનો બદલો હજીપણ તેઓ લાઇ શક્યા નથી? ધિહાર છે અણુંનના એ આંડિવ ધનુષ્યને કે જેના સઘળા પ્રયત્નો નિર્ફળ નીવડ્યા. શરમ

હજે ભીમસેનની એ ગદાને કે જેના કોષ્ટપણ પ્રકારે દુઃશાસન કે દુર્યોધનનો અંત ના આવ્યો. સત્યતો કહું દેવ!—આ બધું દિવની દાઝ બોલાવે છે કે યુધિષ્ઠિરની ધાર્મિકતા પણ મારા વૈરાગ્યને થાત પાડવાને કાંઈજ કામ ના લાગી. હવે તો કંટાળી છું, સંકોચી ત્રાસી છું. શાંતિનું એકપણ રથળ મને આ સુધિભરમાં કદાચ નથી નજરે પડતું. અને ભગવન! છતાં એ સઘળી નિરાશાઓમાં પણ આચનું એક મીઠું મધુર શાંતિના બિંદુ સમું—મરૂમિમાંની મીઠી મીઠી વીરડી સમું એક તમારું આશાસન મને કદી કદી શાંતિના શીતળ જળથી શાતા પમાડે છે. દેવ! ભગવન! આપનું એ પ્રશાંત વારિ દરદમેય હું ઇચ્છું છું; કાપુરપ પતિના નામદાઈ ભખાં કહેવાતા પરાક્રમથી કંટાળતાં હું દમેય આપનુંજ શરણ શોધું છું. ભગવન! એનાથી મને કદીય અળગી ના કરશો.” અંતરની સઘળી વરાળ દેવી દ્રૌપદીએ શ્રીકૃષ્ણ સન્મુખ ઠાલવી દીધી દુઃખ સંકટોના ધગધગતા ફાવાનળ એ મહાપ્રભુને હોલવવા માટે આપણું કર્યો. અને એટલેજ, ભક્ત ભયદારો દીનદુઃખનાથક એ દેવે, દ્રૌપદીના દુર્બલિવારણને અર્થે પાંડવોનાં તેણ તરફ પ્રયાણ કર્યું. દ્રૌપદી તેમને જતા જોઈજ રહ્યાં અને નજરે દેખાતા બંધ ન થયા ત્યારુધી એકી ટશે જોઈજ રહ્યાં. છેલ્લે નજરથી અદ્રશ્ય થતાં તે નિરાશ વદને પણ કુટિમાં પ્રવેશ કર્યો.

અહીંથી ચાલ્યા ચાલ્યા તેઓ મહાભીષણ રણક્ષેત્રમાં જઈ પહોંચ્યા. એ રણક્ષેત્રનું તેમણે થોડીજ વારમાં નિરીક્ષણ કરી લીધું—અણુંન કયાં છે, ભીમસેન શું કરે છે, મહારાજ યુધિષ્ઠિર કોને શું વચનો કહે છે તે એ અંતર્ધર્મીએ પણ વારમાં પંરખી લીધું.

[૨]

કુરુક્ષેત્રનું રણમેદાન, કપાષ પડેલાં મરતકો અને રાજદાન દગલાઓથી ભષકરમાં ભષકરતાનું ભાન કરાવતું હતું. આમતેમ ગીધો અને કંકપક્ષીઓ મુડાઓમાંથી માંસપિંડો મેળવવા માટે ફાંદ મારી રહ્યાં હતાં

અને જેને જેમ હાથ આવે તેમ, કોઈ મુશ્કેલી કપાયેલા હાથ તો કોઈ મુશ્કેલી પડેને ઉપાડી આકાશ માર્ગે વિચરતાં હતાં. ત્યાંથી થોડેજ છેડે સૈનિકાનાં શસ્ત્રોના ખડખડાટ અને યુદ્ધમાં પતન પામતા યોદ્ધાઓની કાગળી ચીસોના ચીચીવારાથી એ રણક્ષેત્રની ભયંકર ભીષણતામાં ચોર વધારો થતો હતો. ત્યાંથી સામી બાજુએ તંત્રીઓમાં ધવાયેલા સંપત્તિના આદ્ય પોકારતા પરિચારકો દ્વારા ઉપચાર પામતા હતા. અને ઉપચાર ગૃહમાં અર્જુન અને શ્રીકૃષ્ણ ત્યાં ખેલાતા મહાભારત સંબંધે કંઈક ચર્ચા કરી રહ્યા હતા.

પાંડવ પક્ષ અને કૌરવપક્ષ—અને પક્ષોના સંખ્યાબંધ સૈનિકા માર્યા ગયા હતા. અશ્વચિત્ત માનવ સમુદાયનો ત્યાં સંહાર થઈ રહ્યો હતો અને તેમાં પણ દહાડાથી રહ્યું હોય તેમ સંહારેજી શ્રીકૃષ્ણ અર્જુનને, દેવી દ્રૌપદીની તૃપ્તિ અર્થે—પાંડવોને તેમની પ્રતિજ્ઞાની સ્મૃતિ કરવા માટે કહી રહ્યા હતા; “અર્જુન આપણા પક્ષના અનેક સંપત્તિના ધવાયા છે” અનેકો માર્યા ગયા છે, પાંચાક્ષરાત્મના વીર પુત્રો પણ પણ પતન પામી ચૂક્યા છે. અને દહાડા પણ તેમની બાજુ આપણે હાથ નથી આવી ?”

‘ભગવન ! શું કામ ગમરાઓ છો; આપણા કરતાં પણ કૌરવ પ્રજ્ઞતા સૈનિકા વધુ પ્રમાણમાં માર્યા ગયા છે, એના અગ્રચરણ વીર યોદ્ધાઓમાંના આજે એક પણ આપની નજરે અહીં આપને નહિ દેખાય !”

“ના; ના; માર્ગે એમ કહેવું નથી. હું તો કહું છું કે દહાડાપણ આપણી નિજા યવાને વાર હોય તેમ યુદ્ધનું કંઈજ પરિણામ જણાતું નથી; અને આમ યુદ્ધને ક્યાં સુધી લંબાવ્યા કરશો ?” શ્રી કૃષ્ણે વાતને ફેરવતાં અર્જુનને ઉદ્દેશ્યો.

“પ્રભુ ! હા, એટલે પાંડવો ખેલ છે, ધનુષ્યબાણની બાજ છે. જીવસંહારના મામલા છે, કંતિ યુદ્ધના ફેંસેલા કાલેજ આવી જાય અને લંબાય તો વર્ષોની વર્ષો સુધી લંબાય; એમાં કંઈજ કહેવાનું નહિ.” અર્જુને યુદ્ધની અરિધરતા દર્શાવી.

“પરંતુ અર્જુન ! લંબાય એ આપણને ન પાસવે. મને લાગે છે કે તમે બધા ભયંક્રો દ્રૌપદી સમક્ષ ફેલી પ્રતિજ્ઞાને બૂલી ગયા છો; અને માત્ર રાજ્ય પાટ માટે—સંપત્તિ—સમૃદ્ધિ માટે જ આ વિજયયુદ્ધ

ખેલી રહ્યા છો ! યાદ કરો દ્રૌપદીના કેશ પકડી તેને ભરસણામાં ધસડી લાવનાર દુઃશાસન પરત્વે તમે શું પ્રતિજ્ઞા કરી હતી ? દ્રૌપદીના એજ કેશને તમે દુઃશાસનના રૂધિરથી તરબોળ કરવાની પ્રતિજ્ઞા કરી હતી ? આજે તમે એ બધું ભૂલી ગયા લાગો છો. દુર્યોધને દ્રૌપદીનું કરેલું અપમાન આજે તમને યાદ આવે છે ?”

“ભગવન ! એ વૈરાગિ આ જાણે તો હોલવાવો અસંભવિત છે. અમે પાંચે ભાઈઓ એ પ્રતિજ્ઞાને ઢરગીજ નહિ ભૂલીએ, અમારા દિલમાંના એ કંઈ અમારા કાળજમાં સહાને માટે કોરાઈજ રહ્યો છે. કહેતાં કહેતાં અર્જુને હાથમાં પોતાનું ગાંડીય ઉઠાવ્યું. અને રણક્ષેત્રમાં ન્યાં માનવસંહાર આવી રહ્યો હતો તે માર્ગે પ્રયાણ કર્યું. થોડીજવારમાં તે પણ, ન્યાં અસંખ્ય માનવીઓના મૂંઠાંચો રજાગતો હતો ત્યાં જઈ પહોંચ્યો અને કૌરવોના સેનાપતિ કર્ણને પડકાર્યો. અને પછી તો તેઓ બંનેનું એકું ધોર યુદ્ધ થયું કે તેને કહી કહી રામ-રાવણના યુદ્ધની ઉર્પમા અપાય છે.

આ તરફ ભીમસેન પણ રંગે ચઢ્યો, તેણે પણ પોતાનું પરાક્રમ જાણે અંતિમવારજ લડવા નીકળ્યો હોય તેમ લખવના માંડ્યું. આ વખતે સંઘના યોદ્ધાઓ આ પાર કે પેવે પાર કરીને એકબીજાપર ટુટી પડ્યા. ધનુષ્યણ યુદ્ધ જામ્યું.

આ વખતે લડતાં લડતાં કર્ણના રથનાં પૈડાં બુમિના રૂધિર ભર્યાં કાલેજમાં ખુંચ્યાં ગયાં. ત્યારે કર્ણનું જ્વાન ત્યાં દોડ્યું અને એ યુદ્ધ કરતો અટક્યો તે વખતે વિપુલ બનેલા કર્ણને અર્જુને સંહાર્યો. કર્ણની કપટ નીતિનો તેણે આ પ્રસંગે ઉપયોગ કરી વિજય પ્રાપ્ત કર્યો.

આ તરફ ભીમસેને દુઃશાસનને ગદાયુદ્ધમાં ભેંધી રંગે કર્યો, અને તેના શરીરમાંથી રૂધિર ધારા વહેવા લાગી. દુઃશાસનના શરીરમાંથી નીકળતી આ રૂધિર ધારાને જોઈ ભીમસેનેને દ્રૌપદીની યાદ આવી, તરત તેમને એ રથે લઈ આવ્યો, અને કહ્યું; “દેવી ! શું જુઓ છો ! જોઈ રહ્યો તમારે અપમાન કરનારા એ પાપીના હાલ જવાબ નીરખી રહ્યો. તમારી સમક્ષ લીધેલી પ્રતિજ્ઞાનું પાલન કરું છું. તમારા કેશને આ

રહિરથી તૃપ્ત કરો. તમોને દુખ દેનારો આ દુઃશાસન-
આજ્ઞા મોહું પહોળું કરી તેનાં પાપોના જવાબ દેવા
મગદેવને દરબાર પહોંચી ગયો છે.

અને તેજ ક્ષણે દ્રૌપદીએ પોતાના કેશ જાણે તપશ્ચ
કરતાં હોય તેમ, દુઃશાસનના રહિરમાં ઝંખોળ્યા.
પોતાની પ્રતિમા પૂર્ણ થવાથી, મનુષ્ય જે આનંદનો
અનુભવ કરે છે તેવો આનંદ દ્રૌપદીને આજે થયો
તેમની અપમાનનો અદ્વેષ આજે લેવાયો. અને કાપુર્ય
કહેનાર સન્નારી તેની વીરતાનાં ચુલુગાન કરવા લાગી-
ત્યાં પાછળ આવી ઉભેલા શ્રીકૃષ્ણને જોતાંજ દેવી જરા
અમર્યા; છતાં પ્રણામ કરીને કહ્યું “લગવનું આજે
મારા અપમાનનો અદ્વેષ મળી ચૂક્યો. આજે પશુ હું
જેમ-શકું છું કે મારા પતિઓ ભારેલા અગ્નિની જેમ
તોમના પરાક્રમને લાંકી રાખી બેઠા છે, છતાં તેમનું
પરાક્રમ કંઈ જ નથી. નથી.” અને આમ સતી
સાષ્વીના અપમાનનો અદ્વેષ લઇને ભીમસેન પશુ
આત્મસંતોષ અનુભવતો શ્રીકૃષ્ણને પ્રણામ કરી તેમની
સ્પર્શિમાં લાગી ગયો.

(૩)

સતી, સાષ્વીના અપમાનનો અદ્વેષ હજી પૂરો નહોતો
થયો. હજી તેના વેરાગિની જ્વાળા છુટાવી બાકી હતી.
તેને ભરસભામાં અનેક ગાલી પ્રદાનો કરનાર, હલકામાં
હલકો, શબ્દોથી, સંબોધનાર તેમજ મર્પાદાની માત્રા મૂક-
નાર દુર્યોધન હજી જીવતો હતો. અને જીવતો છતાં મરણ
પામેલા જેવા હતો. કારણ, તેના ચોતરફના આહુઓ
કપાષ પડ્યા હતા, તેના અદ્વાદિશી સેન્યના મહાનર્મ
મહાન થાંભલાઓ જમીનદોરત થયા હતા. યુદ્ધ, ભૂમિમાં
કણ્યું માર્યો ગયો, હતો, દુઃશાસન દેવ લોકમાં પરવરી
ચૂક્યો હતો, તેનો હરવખતનો સલાહકાર ચકુની આજે
નામ, શેષ; યદ્ય ગયો હતો. અને એવા એવા અનેક
આજેવાનો તેનો સાથ છોડીને પરતોડના પ્રવાસે ઉપડી
ગયા હતા. બાકી રહ્યો હતો પોતે અને પોતાના મુઠ્ઠીભર
સૈનિકો, એટલા સૈનિકો વડે તેનો દહાડો વળે તેમ નહોતો,
ચોપાસ નજર કરતાં તેનો કાષ્ટ સહાયક તેને દ્રષ્ટિગોચર
થતો નહોતો. અંતે કંદાળી જઈ, હિંમત હારીને તે
યુદ્ધભૂમિથી થોડકે દૂર આવેલા પાણીના એક ધરામાં
છુપાઈ ગયો, કે, જેથી કાષ્ઠપણ પ્રકારે યુદ્ધમાં હારનું
કલંક ન વહેરતું પડે. પરંતુ તેનો, દંદર, હરીદ્ ભીમસેન
તેને એમ જવા દે તેવો નહોતો. તેણે આખી રણભૂમિ
પર તેની શોધ કરી પરંતુ તેનો ક્યાંય પતો ન લાગ્યો.
પાણીમંથી તેને અઢાર બેઝી કાઢી ભીમસેન તેને ગદા
માટે આજ્ઞાન કર્યું.

નીચી પાપી ! ક્યાં ગયું તારું એ ધમંડી વાક્યો

ઉચ્ચારવાનારે પરાક્રમ ? ક્યાં ગયા તારા
દરેરોજના સહાયક સૈનિકો ! બતાવ, ક્યાં છે
તારો એ અદસલાહકાર ચકુની ! વીરતવું અભિ-
માન ધરાવનાર અમારા ભાષ છતાં તારો પક્ષ કરનાર
ક્યાં ગયો તારો એ ધરવીર સેનોપતિ કણ્ય ? વાદ
કર તારી ભરસભાનું એ વિચિત્ર દ્રશ્ય ! સ્પર્શિમાં લાવ
તારી એ નીચ દલકટ પ્રવૃત્તિ કે જ્યારે તે સતી સાષ્વી
પતિવ્રતા દેવી દ્રૌપદીનું હૃદયનું અપમાન કર્યું હતું તે.
વાદ છે તે અમે વીરભાષ્યોને ‘ગાય’ કહી સંબોધ્યા
હતાં ! કહે, પુરવાર દર ગાય અમે છીએ કે તું ?

“પાપી ! કુટ ! વાદ રાખ, ધમંડલાઈ, અભિમાન-
યુક્ત પુર્વકાળનાં તારાં તે વચનો આજે તારા મોંમાં
પાછાં પ્રવેશે છે. આલ, તૈયાર થા, હાથમાં ગદા ધારણ
કર અને દંડ યુદ્ધ માટે હોશિયાર થા.” કહેવાય તેટલું
કહીને ભીમસેન દુર્યોધનને પડકાર્યો.

ભીમસેનનાં આ વચનોએ દુર્યોધનના દાઝેલા ફિલ
પર ડામ દીધો અને તરતજ યાકેદો છતાં ચિથિલ થઈ
ગયેલો છતાં, ગદા લઇને દંડ યુદ્ધ માટે તૈયાર થઈ ગયો.

(૪)

“જીવે છે શું ! ચકાવ તારી ગદા અને સાથે હું
પશુ આણુ કરે છું ! ના, ના, ભીમસેન ! પહેલો પ્રહાર
તું કર.”

“ના, ના, ભાષ ! તું યાકેદો છે, ચિથિલ છે પહેલો
પ્રહાર તું કર.” બંનેએ રકઝક કરી. અને બંનેએ
એક સાથે ગદા બાણી. આપૂર્વ એવું તેઓ બંને વચ્ચેનું
ગદાયુદ્ધ જાણ્યું. આણું સંન્ય થઈ. જઈ વાદ દંડ
જેમ એકચિત બની ગયું. અને દુર્યોધને
આ વખતે અતિમ પરિણામ મેળવવા
માટે પોતાનું પુરુષ જોર દાખવ્યું. આ બધું પાસે
ઉભેલા શ્રીકૃષ્ણે જોયું. તેમને લાગ્યું કે ભીમસેનને
દુર્યોધને હંકાર્યો છે, જરૂર હવે તે હારી જશે અને
વિજયમાળ દુર્યોધનને વરતાં મંડાશે. યુદ્ધની આખી
બાજ ધૂળ મળશે. તરતજ તેમણે દંડ ખેંચતા
ભીમસેનને ઇશારો કર્યો; પોતાની ડાણી જાંઘ પર હાથની
ચાપટ મારી; ભીમસેન આ ઇશારાને સમજી ગયો. તર-
તજ તેણે દુર્યોધનને તેના ડાખા પગની સાથળ પર
ગદાનો એવો ધા કર્યો કે તે જમીન પર પટકાષ પડ્યો.
દુર્યોધન પતન પામ્યો અને પડતાં પડતાં ઉચ્ચાણું,
“સૌ પ્રેક્ષકો જો જો, ભીમસેનને મને કેપટથી માર્યો છે.

સાચળપર પ્રહાર નહિ કરવાનો યુદ્ધ નિયમ છતાં શ્રીકૃષ્ણે પ્રે-
લા ભીમસેનને મને છેતર્યો છે, યુદ્ધના નિયમથી વિરુદ્ધ વર્તીને
તેણે મને હા: પમાડ્યો છે.” અને આમ કહેતાં તેનો
પ્રાણ શરીર છોડી ચાલ્યો ગયો. કોરવ: સેનાનો રહ્યો
સહો એક યોદ્ધો આમ આખરે મરાયો. કોરવ: કુળનું
નિકંદન નીકળી ગયું અને શ્રીકૃષ્ણની સહાય વડે દેવી
દ્રૌપદીના અપમાનનો અદ્વેષ પાંડુકુમારે આ પ્રમાણે
લીધો. રૂતિ.

ધારાશાસ્ત્રીની દૃષ્ટિએ—

હિંદુ સ્ત્રીઓના હક્કો.

(કાયદા વિભાગ)

શારદા બીલ.

'પ્રકાશ' માટે ખાસ લેખક:—શ્રી. વકીલ રામચંદ્ર કાળીશંકર પાઠક

કાયદામાં સુધારા વધારા કરવાની

ખાસ જરૂર.

મર્બસ ગુજરાતી સભા
તરફથી સપ્રેમ લેટ

હિંદુ સ્ત્રીઓના મિલકત ધરાવવાના હક્કને લગતા બિલ સંબંધે ડૉ-દેશમુખનું નિવેદન અને તે સંબંધે મુખ્યમંત્રી એડવોકેટ મહેલે પોતાનો અભિપ્રાય સીમેક્ટ કમીટીને આપીને તેમજ તે ઉપરાંત કેટલીક સભાઓ બરાબર ચર્ચા કરાવે પ્રસીદ્ધ થયા છે તે સર્વનું અવલોકન કરી હું મારો નમ્ર અભિપ્રાય નિચે મુજબ પ્રદર્શિત કરવા રજા લઉં છું—

(૧) વારસાના હક્કો

૧. વિધવા અને દીકરીને વારસો નહિ મળવાનો આલેખ આવેલો રિવાજ માન્ય રાખી જે દેશ, યાત્રિક કે કુટુંબમાં એમને વારસો આપવામાં આવતો નથી એ ચાલુ જમાનામાં અન્યાય રૂપે છે એવા રિવાજ હિંદુ લોકો બિન હોવાથી ને તેની દ્રવે જરૂર નહિ હોવાથી તે રિવાજને ઉત્તરજન ન આપતાં અમાન્ય દેશોએ નોંધ્યો

૨. અમુક સખસ મરણ પામે ત્યારે તેનો વારસો ઉત્તરવાનો હોય છે તેમાં મરણ શબ્દમાં કુદરતી મરણ કામદા પ્રમાણે મરણનું અનુમાન થાય તેવો પ્રસંગ, સંન્યાસી થઇને કિંવા બીજી રીતે સંસારમાંથી દમેશના માટે વિરક્ત, થાય, વિદવા સ્ત્રી પુનર્લગ્ન કિંવા નાતર કરે, મિલકત ઉપર કાયમના માટે હક નહીં રાખતાં પોતાનું સ્વામિત્વ લાઇ દીધું હોય ને પરગણાં ચર્યો હોય એ પ્રસંગોના મરણમાં સમાવેશ કરવા કાયદામાં સખ્યતા કરવી નોંધ્યો.

૩. દિકરાની દીકરી, દીકરીની દીકરી, બહેનનો દિકરો, અને ભાઈની દીકરી એમને બંધુ માંગણી વારસાનો હક્કો કમ ગણ્યો છે તેમને વિશીષ્ટ વારસો ગણીને પિતરાઈ પહેલાં હકદાર હાવી સગી બહેન અને દીકરાની દીકરીને એક સાથે મરનાર સખસના આપની

માના અભાવે વારસો હાવવા તેમજ દાદા (આપના આપ)ના અભાવે દીકરીની દીકરી, અને ભાણેજને, એક સાથે માથા દીક વારસો આપવો, દીકરીને સાસ-રામાં પણ વારસો મળે છે—

૪. મરનારને સંતાન હોય (પુત્ર, પૌત્ર, પ્રપૌત્ર) ને વિધવા હોય તો સંતાન ને વિધવા બંને વારસો મળવા નોંધ્યો સંતાનના અભાવે વિધવા વારસ મળવા છે એ ધોરણ રદ કરવું.

૫. સ્ત્રી ધનની મિલકતમાં કાંઈ પણ પ્રકારનો ભેદ ન રાખતાં સ્ત્રીની ખાસ મિલકત અને તે સિવાયની બીજી સાધારણ મિલકતનો વારસો ઉત્તરવાનું તેમજ ચાલક, અચાલક, ને શુદ્ધ મિલકતનો વારસો ઉત્તરવાનું ધોરણ એક સરખું જ હાવવું નોંધ્યો—

૬. મરનારના સંતાનને વિધવાના અભાવે દીકરી તેમજ બીજી દીકરી મળવત. હોય તો તેના પુત્ર સાથે સરખો દિરસો વારસાનો હાવવો નોંધ્યો.

૭. મૈયત દિકરા કે ભાઈની વિધવાઓને મૈયત ધણીના સંતાન હોય તો તેમની સાથે તે ન હોય તો વિધવાને સ્વતંત્ર રીતે વારસ મળવી પછી કુટુંબ મળવાર હોય તો પણ વાંધો નહિ.

૮. આ પ્રમાણે વિધવાઓને વારસો મળે તો તેઓ મળવારા કુટુંબમાં સહભાગી ગણાશે ને પુરવતી માફક પોતાના દિરસા માટે સ્વતંત્ર રીતે હકદાર ગણાશે.

૯. એપી અને અસાખ્ય રાગથી પિડાતો હોયને વિધવા પતિન જીવે રીતે અભિયાર કરતી હોય તેને અનંત ગણવા—

૧૦. દીકરીઓમાં પરણેલી કે કુંવારી, સખન કે નિખનનો ભેદ કાઢી નાખવો—

-વિશ્વ દર્શન-

અમેરીકાના દરેક વતનીને દર-વર્ષે આર શેર હાવાનો સાબુ નોંધવો છીએ. અંગ્રેજને દસ શેર, ફ્રેન્ચને છ શેર અને ઇટાલીને માત્ર આર શેર સાબુથી થાય છે.

x

અવાજ હોય તેનાથી 'અનેકધણું' સાહજી શકાય એવું માઇક્રોફોન શોધાયું છે. એ યંત્રમાં અવાજને દૃઢ કરેડ થયેા વધારવાની શક્તી છે એટલે આપણે દહી ન સાંભળી શકતા એવા અવાજો સાંભળશું. એટલે ટપાલની ટીકીટ તમે ઉપાડો તેના ને અવાજ યાચ તે આ યંત્રથી એટલો મોટો યાચ કે તે સાડાત્રણ માઈલ દુર સુધી સાંભળી શકાય.

x

ટોરેન્ટોમાં એક માણસ ૩૭ વર્ષ પછી દેખાને થતાં એટલો આનંદીત બની ગયો કે આનંદાવેશમાં પેટનું પામ્પો.

x

કેમ્બ્રીજના પુસ્તકાલયની પુસ્તકો રાખવાની જગ્યાને જાંબીને મુઠી હોય તો તેર માઈલ થાય.

x

નવલખા ને સત્તર હજાર પાનાનો એક સર્વસાન કોષ પંદરમી સદીમાં ચીનમાં લખવામાં આવ્યો હતો. આવી જગ્યાએ ચોપડી છાપવી અશક્ય હતી. તેનું શું થયું તે ખતર નથી.

x

હીમાલયમાં ૨૩૦૦૦ ફીટ ઉંચા ૪૫ ચીખરા છે.

x

ગ્રીક ભાષામાં ૨૪ મુળાક્ષર છે. ઇંગ્લિશીયન ભાષામાં ૨૬ : અંગ્રેજીમાં ૨૬ : હોલ્લેન્ડમાં ૨૨ અને સંસ્કૃતમાં ૫૦ મુળાક્ષરો છે.

x

ચંદ્રમાં સૌથી ઉંચો પર્વત ૩૫૦૦૦ ફીટ ઉંચો છે. તે હીમાલયથી ૬૦૦૦ ફીટ વધુ ઉંચો છે.

x

પુરૂષના મગજનું વજન સાડા ત્રણ શેર હોય છે સ્ત્રીના મગજનું વજન પોણા ત્રણશેર હેઠા છે.

x

ઈંગ્લેન્ડમાં કુલ ૭૦,૦૦,૦૦૦ સાઈકલીસ્ટો છે.

x

માણસના પ્રત્યેક વાળનું એકંદર આયુષ્ય પાંચ વર્ષનું હોય છે.

x

જગતમાં લાંબામાં લાંબી નહેર ચીનમાં છે. તે એક હજાર માઈલ લાંબી છે.

x

ઈટાલીનું રોમ અને રવેનનું માડ્રીડ લંકનથી મરખે અંતરે છે. ૧૧૯૫ માઈલ.

x

લંડનમાં ૬૫ મંથાખાનાઓ છે. તેમાં ૧૨૦૦૦ માણસો રોકાયેલા છે. રસ્તા પર ૧૬૯૧ આગની ખતર આપવાના સાધનો છે. ૫૭ માઈલની માથૂની મુઠો છે. દર વર્ષે આગનાં ૫૦૦૦ કીસા બને છે.

x

રશીયાના પાટનગર લેનીનગ્રેમાં ૪૮૦૦ પુસ્તકાલયો છે. એનું એક શહેર એનું નથી કે ન્માં પુસ્તકો 'વિચિત્રની સંગ્રહ ન મળે. વાર્તાનું એક પુસ્તક પ્રગટ થાય એટલે તેની ૯૦,૦૦૦ નકલોનો એડર માત્ર પુસ્તકાલયો તરફથી જ મળે છે. ૧૯૬૫ના વર્ષમાં ૧૫૦૦ નવાં પુસ્તકાલયો ખોલવાની યોજના હતી. છ કરોડ રૂબા પુસ્તકાલયો માટે નવા વર્ષમાં ગંજુર થયા હતા.

+

સમર્થ વીરાનવેતા એડીસનના કાંપની કામત નવ અખજ રૂપીઆ જેટલી ગણાય છે.

+

સીલોનના લોક આકાશના દાંતને પુજે છે જ્યારે મલખારના લોક મગરના દાંતને પુજે છે.

+

યુરસ નેબ્યુલા નામનું તારામંડળ પૃથ્વીથી ૧,૩૦૦,૦૦૦,૦૦૦,૦૦૦,૦૦૦,૦૦૦,૦૦૦, માઈલ દુર છે. વીરાનવેતાઓ એથી વધુ અંતર માપવા શક્તીવાન થયા નથી.

+

મેટ્રોગોલ્ડવીન મેયર્સ કુંપનીની ફિલ્મો જોણે જોઈ હશે તેમને એ ફિલ્મોની શરૂઆતમાં એક ગોળ ચક્રમાંથી ડાકું કાઢી ધૂસડી જતો સિંદ બાદ હશે જ. આ સિંદ ધણેજ ફૂલળ નટ છે. એનું નામ 'લિથો.'

એજ કુંપનીમાં એક પિતા પુત્રની જોડી છે, તે બંને મનુષ્યો નહિ પણ કેતરા છે. એકનું નામ પ્યાલ ને બીજાનું નામ પીટ તે એ જણા લોકોને દર્શાવવાની કળામાં એકા છે.

તે ઉપરાંત મીક્ષી નામનો એક હાથી, રેશ ને લેડી નામનાં ઘોડા ને ઘોડીને બીજાં કેટલાયે એવા પ્રાણીઓ ફૂલળ પ્રાણી-અભિનેતાઓ તરિકે પ્રસિદ્ધ થઈ ગયાં છે.

દિંદની ફિલ્મમાં હજી પ્રાણીચિત્રો લેવાનો શોખ વધેા નથી-તે ચે વાડીઆ મૂવીટેલની ફિલ્મોમાં કામ કરેતા ઘોડા 'પંજબ-કા-મેટા' નું નામ બુધાય તેમ નથી.

કિંગકોંગ, રોબીન્સન ક્રુસો, ટાર્ઝન ધી એપ્રેન, આંદ્રિકા રપીકસ, ને એવાં ઘણાંયે ચિત્રો દિંદમાં ઘણાં આકર્ષણી ગયાં છે, એમાં કિંગકોંગનું ચિત્ર એક અજબ ને અનોખું છે.

કિંગકોંગમાં હવેાઇ શીટનો પ્રચંડ વાદરો સિંદનાદે જંગલ ગળવતો આવે છે. કેંગ શિવાયતની કેટલાંક પ્રચંડ પ્રાણીઓ એમાં આવે છે. હંટ જેટલી હંચી ગોળી ને ત્રણ માણસની ઉચાઇ જેટલું આગામીક્રયે તેમાં દાબેર ચાલ છે.

આ સમજા રાફેસી પ્રાણીઓ રસીનપર દાલે છે, ચોલે છે ને અંધારા પશું કરે છે. જરૂરી બાવ પ્રદર્શિત કરવામાં ચે કાઇ પાછા નથી પડતાં, તે છતાંયે સધળાં બંધાવડી છે; એ બધાંયે યંત્રોનાં પુતળાં છે.

એ યંત્ર-નિર્મિત વાદરો દાંત કચકચાવે છે, ડાળા ઠાટે છે. રડે છે, લોકોને મોમાં કરડી ખાય છે; પગતમે દબાવી દે છે; ને એક છોકરીને પેતાના હાથમાં લઇ લાડ પશું કરે છે. ન્યૂયોર્કના રાજ્ય માર્ગ પર એ વાદરો તોફાન મચાવી આલતી ગાડી રોકે છે. માણસોને કચરે છે ને છેવટે ગગન ચૂમતા મિનારાપર ચડી ઉડતાં ઝેરોપ્લોને નાંચે જેરવી પાડે છે.

આવી યંત્રોને માણસો જેવા બાવ દર્શાવતા બંતાવવા કેટલોયે ખર્ચ થતો હશે. ને ખર્ચ કરતાં શુદ્ધિનીયે કેટલી જરૂર ? માણસોનો ચિત્રવિચિત્ર કરવામાં એને પશું

પક્ષ પર રજૂ કરી શકાય છે. શુધિ, દિંમત ને મૂડી નોંધેજો.

સિનેમાના લેખમાં આવાં સાદસો ને આવી શુધિ, ઝોથી લેવાયલાં ચિત્રો લોકોને અપાટાનું આકર્ષે છે. પરદેશની ફિલ્મ કુંપનીઓ આવાં સાદસોમાં અમરથાને છે. હજી દિંદમાં તો શરૂઆત થઇ છે એમય કહેવાય તેમ નથી.

ધણીવાર પશુઓનો ઉપયોગ ભાગ વર્ધારવાં માટે ચાલ છે. હરમંથી કાઇ માણસને કાઢી મૂકતો હોય તે વેળા તેના તરફ બસે કે બિલાડી વચ્ચે આવે કે કાઇ બિખારી ખાતો હોય તેની ચાળીમાંથી રાટલો સંમંડી કે કંગડો લઇ બંધે-એવા પ્રસંગો મુકવાથી પ્રેક્ષકો પર ધણી અસર થઇ શકે છે.

ધણીવાર ભાવ કે પ્રસંગના સચ્ચ માટે પશુ પંથુ-પંખીઓ ઉપયોગમાં લેવાય છે. સંખ્યા સમર્પનાં સચ્ચ રૂપે માળા-તરફ વળતાં પંખીઓ કે રહવારનાં સચ્ચ માટે કુંડો અનુકૂળ થઈ પડે છે.

આપાર સુધીની પશુઓની ઉતરેલી ફિલ્મો પરથી સમજી શકાય કે એવાં પ્રાણીઓને ને બ્યવસ્થાસર વધુને વધુ કેળવવામાં આવે તો પક્ષો પર મોંઘણો જેવાજ સંરસ અભિનય કરતાં પ્રાણીઓને આપણે નિષ્ક શણેજો.

લેખક લાઈ બહેનોને વિનંતિ

આ માસિક માટે મહેાગૂજરાતનાં તંત્રમાં લેખક લાઈ બહેનોને તેમના લેખ મોકલેા આપણી વિનંતિ છે. મોટેથી મંજૂતા લેખ બીજાં ચક્રિનાં ઉપર મુદ્દતી રહેશે.

નહિ પક્ષ પડેલા લેખો પાછા મોકલવામાં આવશે નહિ. ને ટીકટ બીડેલાં હશે તોજ નહિ પક્ષ પડેલા લેખો પાછા મોકલવામાં આવશે.

ઉપનામ કે તખલ્લુસ વાપરવા પ્રચ્છતાં લેખકોએ અમને તો પુરા નામકામ જણાવવાજ પડશે.

કુંકા, સંમોજને ઉપયોગી અંતે મુદ્દાસર લેખો વહેલા પ્રગટ થવા સંભવ છે.

ભાષાનંતર કરેલા લેખોમાં મૂળ લેખ અને લેખકનું નામ અવરય જણાવવા તરફી લેવી.

તંત્રી: "પડેકાર"

લેખક (જી. બી. એસ. રેલ્વે)

અપમાનનો બદલો

: : મહાભારતનો એક કથા-પ્રસંગ : :

લેખક :—

શ્રી. “પરાશર”

[૧]

“ભગવન! આટલાંબો વખત વીતી

ગયો છતાં પાંડુકુમારોમાંની એક પણ ભાઈ મારી ઈચ્છા તમ નથી કરી શક્યો! દેવ! જોઈએ હતું ને, મારી લાજ લૂંટાતી હતી છતાં એ કાપુરોમાંના કોઈએ એક દરર સરખો નથી ઉઠાડ્યો. અને એ પ્રસંગે આપ દીનદયાળો મારી વહાર ન કરી હોત તો મારા શા દાહ થાત તે આપ કદી શકો છો! અને મને વધારે દુઃખ તો એ થાય છે કે સભા વચ્ચે બેઠેલા વીર છતાં ગાય જેવા નૃદ્ધ બીમ પિતામહથી પણ એકેય અક્ષર ન ઉચ્ચાર્યો એ શું-ઓછી વાત છે?”

“દેવ! સાચું છે. એ બધું કાળબળને જ આજારી છે. કેમ જુલો જાવ છો અર્જુનના એ પરાક્રમને કે જ્યારે તેણે મત્સ્યવેષ કરીને તમારૂં પાણિગ્રહણ કર્યું” હતું! વળી બીમસેનનાં પરાક્રમોથી તો તમે કયાં બેઠા હો છો! અને બિયારા ગિમ્પિતામહ પણ શું કરે! તે દિવસે તમે નહોતું સાંભળ્યું તેમણે ઉચ્ચારેલું વાક્ય; અર્ચસ્વ પુરુષો દાસો દાસસ્વર્યો ન કસ્યચિત્! બિયારા એવું લણ ખાય છે તે ઓછું જ એવો દરામ કરી શકે? એવો જેનું ખાવ તેનું જ ગાય! પંચાલિ! ધીરજ ધરો; હિંમત ન હારો. કાળબળ આગળ કોઈનુંય આસ્થું છે કે આપણું ચાલે? ગમે તેટલો પુરુષાર્થ કરવામાં આવે છતાં તે પુરુષાર્થ સમય આવશે ત્યારે જ ફળદાતા યશે; તે સિવાયના મધળા પ્રયત્નો મિથ્યા છે.”

“પ્રભુ! હિંમત ન હારે તો શું કરે? મારા પતિદેવના સઘળા પુરુષાર્થો પાણીમાં ગયા છે; એમનો એકપણ પુરુષાર્થ સફળ થયો હોય તેવો ખતલાવો. દુઃશાસનના રૂઢિરથી મારા કેય તરબોળ કરવાની પ્રતિજ્ઞાનું હજી પણ તેઓ પાલન કરી શક્યા નથી. સભા વચ્ચે થયેલા મારા અપમાનનો બદલો હજીપણ તેઓ લાઇ શક્યા નથી! વિહાર છે અર્જુનના એ ગાંડિવ ધનુષ્યને કે જેના સઘળા પ્રયત્નો નિષ્ફળ નીવડ્યા. શરમ

હોતો બીમસેનની એ ગદાને કે જેના કોઇપણ પ્રકારે દુઃશાસન કે દુર્યોધનનો અંત ના આવ્યો. સત્યતો કહું દેવ —આ બધું દિલ્હી દાઝ બોલાવે છે કે યુધિષ્ઠિરની ધાર્મિકતા પણ મારા વેરાગિને થાત પાડવાને કાંઈજ કામ ના લાગી. હવે તો કંટાળી છું, સંકોચી ગયો છું. શાંતિનું એકપણ રચન મને આ સ્થિતિમાં ક્યાંય નથી નજરે પડતું. અને ભગવન! છતાં એ સઘળા નિરાશાઓમાં પણ આશનું એક મીઠું મધુર શાંતિના બિંદુ સમું—મરૂમિમાંની મીઠી મીઠી વીરડી સમું એક તમારૂં આશ્વાસન મને કદી કદી શાંતિના શીતળ જળથી ચાતા પમાડે છે, દેવ! ભગવન! આપનું એ પ્રસાદ વારિ દરદરેશ હું છતું છું; કાપુર પતિના નામદાંષ્ટ ભર્યાં કહેવાતા પરાક્રમથી કંટાળતાં હું હમેશ આપનું જ શરણ શીધું છું. ભગવન! એનાથી મને કદીય અજગી ના કરશો.” અંતરની સઘળી વરાળ દેવી દ્રૌપદીએ શ્રીકૃષ્ણ સન્મુખ દાલવી દીધી દુઃખ સંકેતોને ધ્રુવધમતો દાવાનળ એ મહાપ્રભુને હોલનવા માટે અર્પણ કર્યો. અને એટલેજ, ભક્ત ભયદારી દીનદુઃખનાથક એ દેવે, દ્રૌપદીના દુઃખનિવારણને અર્થે પાંડવોના તંત્ર તરફ પ્રયાણ કર્યું. દ્રૌપદી તેમને જતા જોઈજ રહ્યા અને નજરે દેખાતા બંધ ન થયા ત્યાંસુધી એકી ટોચે જોઈજ રહ્યા. હેરલે નગરથી અદ્રશ્ય થતાં તે નિરાશ વદને પણ કુટિમાં પ્રવેશ કર્યો.

અહીંથી આજ્યા આજ્યા તેઓ મહાભીષણ રણભેટમાં જઈ પહોંચ્યા. એ રણભેટનું તેમણે થોડીજ વારમાં નિરીક્ષણ કરી લીધું—અર્જુન ક્યાં છે, બીમસેન શું કરે છે, મહારાજ યુધિષ્ઠિર કેને શું વચનો કહે છે તે એ અંતર્યામીએ પણ વારમાં પરખી લીધું.

[૨]

કુરુક્ષેત્રનું રણભેદાન, કપાઈ પડેલાં મરતકો અને શબ્દોના ઢગલાઓથી ભયંકરમાં ભયંકરતાનું ભાન કરાવતું હતું. આમતેમ ગીધો અને કંકપક્ષીઓ મુડાઓમાંથી માંસપિંડો મેળવવા માટે ફાંદો મારી રહ્યા હતાં

અને જેને જેમ હાય આવે તેમ, કોઇ મુદ્દાનો કપાયેલો હાય તો કોઇ મુદ્દાના પગને ઉપાડી આકાશ માર્ગે વિચરતાં હતાં. ત્યાંથી થોડાજ છેટે સૈનિકોનાં શસ્ત્રોના ખડખડાટ અને યુદ્ધમાં પતન પામતા યોદ્ધાઓની કારમી ચીસોના ચોચોવારાથી એ રણસેત્રની ભયંકર ભીરજતામાં ચોર વધારો થતો હતો. ત્યાંથી સામી બાજુએ તંબુઓમાં ધવાયેલા સમ્રાટો આઠ પોકારતાં પરિચારકો દ્વારા ઉપચાર પામતા હતા. અને ઉપચાર ગ્રહમાં અભુત્ત અને ક્રીડુષ્ટ ત્યાં બેઠાતા મહાભારત સંબંધે કંઈક ચર્ચા કરી રહ્યા હતા.

પાંડવ પક્ષ અને કૌરવપક્ષ—બન્ને પક્ષોના સંખ્યા-બંધ સૈનીકો માર્યા ગયા હતા. અગણિત માનવ સમુદાયનો ત્યાં રાંદાર યથ રહ્યો હતો અને તેમાં પણ હજી બાકી રહ્યું હોય તેમ સંહારાત્મક શ્રીકૃષ્ણ અભુત્તને, દેવી દ્રૌપદીની તૃપ્તિ અર્થે—પાંડવોને તેમની પ્રતિજ્ઞાની સ્મૃતિ કરવા માટે કહી રહ્યા હતા; “અભુત્ત આપણા પક્ષના અનેક સમ્રાટો ધવાયા છે” અનેકો માર્યા ગયા છે, પાંચાશ્રમના વીર યુદ્ધો પણ પણ પતન પામી ચૂક્યા છે. અને હજી પણ તેમની બાજી આપણે હાથ નથી આવી ?”

“ભગવન્ ! શું કામ ગભરાઓ છો; આપણા કરતાં પણ કૌરવ પ્રક્ષના સૈનિકો વધુ પ્રમાણમાં માર્યા ગયા છે. એના અગ્રગણ વીર યોદ્ધાઓમણે આજે એક પણ આપની નજરે અહીં આપને નહિ દેખાય !”

“ના; ના; માર્કે એસ કહેવું નથી. હું તો કહું છું કે હજીપણ આપણી જિત થવાને વાર હોય તેમ યુદ્ધનું કંઈજ પરિણામ જણાતું નથી; અને આમ યુદ્ધને ક્યાં સુધી લંબાવ્યા કરશે ?” શ્રી કૃષ્ણે વાતને ફેરવતાં અભુત્તને ઉદાર્યો.

“પ્રભુ ! હા, એવો ખાંડના ખેસ છે, ધનુષ્યબાણની બાજી છે. જીવસંયોસનના મામલા છે, કંતિ યુદ્ધને ફેંસેલો કોદેજ આવી ગયો અને લંબાય તો વર્ષોનાં વર્ષો સુધી લંબાય; એમાં કંઈજ કહેવાનું નહિ.” અભુત્તે યુદ્ધની અવિચરતા દર્શાવી.

“પરંતુ અભુત્ત ! લંબાય એ આપણને ન પાલવે. મને લાગે છે કે તમે બધા ભ્રમરો દ્રૌપદી સમક્ષ ફેરવી પ્રતિજ્ઞાને બૂલી ગયા છો; અને માત્ર રાત્રી પાટ માટે—સંપત્તિ—સમૃદ્ધિ માટે જ આ વિજયયુદ્ધ

બેલી રહ્યા છો ! યાદ કરો દ્રૌપદીના કેશ પકડી તેને લસભામાં ધસડી લાવનાર દુઃશાસન પરવે તમે શું પ્રતિજ્ઞા કરી હતી ? દ્રૌપદીના એજ કેશને તમે દુઃશાસનના રૂધિરથી તરબોળ કરવાની પ્રતિજ્ઞા કરી હતી ! આજે તમે એ બધું બૂલી ગયા છો. કુર્યોધને દ્રૌપદીનું કર્ણ અપમાન આજે તમને યાદ આવે છે ?”

“ભગવન્ ! એ વૈરાગિ આ જન્મે તો હોલાવાવે! અસંભવિત છે. અમે પાંચે ભાઇઓ એ પ્રતિજ્ઞાને ફરગીજ નહિ બૂલીએ. અમારા દિલમાં એ ડંખ અમારા કાળજીમાં સંદાને માટે કોરાઇજ રહ્યો છે. કહેતાં કહેતાં અભુત્તે હાથમાં પોતાનું ગાંડીવ ઉઠાવ્યું. અને રણસેત્રમાં બધાં માનવસંહાર ચાલી રહ્યો હતો તે માર્ગે પ્રયાણ કર્યું. થોડીજવારમાં તે પણ, બધાં અસંખ્ય માનવીઓના મૃદાઓ સંગ્રમતાં હતાં ત્યાં જઈ પહોંચ્યો અને કૌરવોના સેનાપતિ કૃષ્ણને પકડ્યો. અને પછી તો તેઓ બન્નેનું એવું ધોર યુદ્ધ થયું કે તેને કદી કદી રામ-રાવણના યુદ્ધની ઉપમા અપાય છે.

આ તરફ ભીમસેન પણ રણે ચડ્યો, તેણે પણ પોતાનું પરાક્રમ જાણે અંતિમવારજ લડવા નીકળ્યો હોય તેમ દાખવવા માંડ્યું. આ વખતે સપ્તમા યોદ્ધાઓ આ પાર કે પેડે પાર કરીને એકબીજાપર ઘુટી પડ્યા. ધમસાણ યુદ્ધ બન્યું.

આ વખતે લડતાં લડતાં કૃષ્ણના રથનાં પૈડાં ભૂમિના રૂધિર ભર્યાં કાદવમાં ધુસી ગયાં. ત્યારે કૃષ્ણનું બળાં ત્યાં ફોડ્યું અને એ યુદ્ધ કરતો અટક્યો તે વખતે વિરુપ્પ બનેલા કૃષ્ણને અભુત્તે સંદોષ્યો. કૃષ્ણની કપટ નીતિનો તેણે આ પ્રસંગે ઉપયોગ કરી વિજય પ્રાપ્ત કર્યો.

આ તરફ ભીમસેનને દુઃશાસનને ગદાયુદ્ધમાં બોધ બેગો કર્યો, અને તેના ચરીરમાંથી રૂધિર ધારા વહેવાં લાગી. દુઃશાસનના ચરીરમાંથી નીકળતી આ રૂધિર ધારાને જોઇ ભીમસેનને દ્રૌપદીની યાદ આવી, તરત તેમને એ રથને લઈ આવ્યો, અને કહ્યું; “દેવી ! શું જુઓ છો ! જોઇ રહ્યો તમારું અપમાન કરનારા એ પાપીના હાલ હવાજ નીરખી રહ્યો. તમારી સમક્ષ લીધેલી પ્રતિજ્ઞાનું પાલન કરું છું.” તમારા કેશને આ

રૂઢિરથી તમ કરો. તમેને દુખ દેનારો આ દુઃશાસન આજે મોહું પહોણું કરી તેના પાણોને જવાબ દેવા મુમુદેવને દરબાર પહોંચી ગયો છે.

અને તેજ કાચે દ્રાપદીએ પોતાના કેશ જાણે તર્પણ કરતાં હોય તેમ, દુઃશાસનના રૂઢિરમાં ઝંખોળ્યા પોતાની પ્રતિષ્ઠા પૂર્ણ થવાથી મનુષ્ય જે આનંદનો અનુભવ કરે છે તેવો આનંદ દ્રાપદીને આજે થયો તેમના અપમાનનો અદ્વેષ આજે લેવાયો. અને કાપુરુષ કહેનાર સન્નારી તેની વીરતાનાં શુભગાન કરવા લાગી ત્યાં પાછળ આવી ઉભેલા શ્રીકૃષ્ણને જોતાજ દેવી જરા સમક્રયા, છતાં પ્રણામ કરીને કહ્યું “ભાગવત ! આજે મારા અપમાનનો અદ્વેષ મગી ચૂક્યો. આજે પણ હું નિષ્કંટ રાહુ છું કે મારા પતિએ ભારેલા અગ્નિની જેમ તેમના પરાક્રમે ઢાંકી રાખી બેઠા છે, છતાં તેમનું પરાક્રમ કંઈ બંધ તેમ નથી.” અને આમ સતી સૌંધવીના અપમાનનો અદ્વેષ લાધને ભીમસેન પણ આત્મસંતોષ અનુભવતો શ્રીકૃષ્ણને પ્રણામ કરી તેમની સ્તુતિમાં લાગી ગયો.

(૩)

સતી સાંધેલીના અપમાનનો અદ્વેષ હજી પૂરો નહોતો થયો. હજી તેના વેશગ્નિતી નવાળા ભુગાવી બાકી હતી. તેને ભરસભામાં અનેક ગાલી પ્રદાનો કરનાર, હલકામાં શબ્દોથી સંબોધનાર તેમજ મર્યાદાની માઝા મૂક-કુર્યોધન હજી જીવતો હતો. અને જીવતાં છતાં મરણ પામેલાં જેવોજ હતો. કારણ, તેના ચોતરફના આહુઓ કપાક પડ્યા હતા, તેના અદ્ભુતિલ્લિ સેન્યના મહાનમાં મહાન ચાલકાઓ જમીનદોરત થયા હતા. યુદ્ધ, ભૂમિમાં કુણું માર્યો ગયો હતો, દુઃશાસન દેવ લોકમાં પરવરી ચૂક્યો હતો, તેનો હરવખતનો સલાહકાર ચક્રવી આજે નામ શેષ થઈ ગયો હતો. અને એવા એવા અનેક આજેવાનો તેનો સાથ છોડીને પરલોકના પ્રવાસે ઉપડી ગયાં હતાં. બાકી રહ્યો હતો પોતે અને પોતાના મુઠ્ઠીભર સેનિકા. એટલા સૈનીકા વડે તેનો દહાડો વળે તેમ નહોતો, ચોપાસ નજર કરતાં તેનો કોઈ સહાયક તેને દ્રષ્ટિગોચર થતો નહોતો. અતે કંટાળી જઈ, હિંમત હારીને તે યુદ્ધભૂમિથી થોડેક દૂર આવેલા પાણીના એક ધરામાં છુપાઈ ગયો, કે જેથી કોષપણ પ્રકારે યુદ્ધમાં હારવું કલાંક ન વહેરવું પડે. પરંતુ તેનો દરદર હરીકે ભીમસેન તેને એમ જાણ દે તેવો નહોતો. તેણે આખી રણભૂમિ પર તેની શોધ કરી પરંતુ તેનો કયાંય પતો ન લાગ્યો. પાણીમાંથી તેને બહાર એવી કાઢી ભીમસેને તેને ગદા યુદ્ધ માટે, અજ્ઞાન કયું.

“નીચી પાણી ! ક્યાં ગયું તારું એ ધૂમંડી વાક્યો

ઉચ્ચારાવનારે પરાક્રમ ? ક્યાં ગયા તારા દરેકજાના સહાયક સેનિકા ! બતાવ, ક્યાં છે તારા એ અદ્વેષલાહકાર ચક્રવી ! વીરતવું અભિમાન ધરાવનાર આમારો ભાષ છતાં તારો પક્ષ કરનાર ક્યાં ગયો તારો એ શરવીર સેનોપતિ કયું ! યાદ કર તારી ભરસભાનું એ વિચિત્ર દ્રશ્ય ! રમતિમાં લાવ તારી એ નીચ હલકટ પ્રવૃત્તિ કે ન્યારે તેં સતી સાંધવી પતિવ્રતા દેવી દ્રાપદીનું હજકટ અપમાન કયું હતું તે. યાદ છે તેં અમે વીરભાષ્યાને ‘ગાય’ કહી સંબોધ્યા હતા ! કહે, પુરવાર દર ગાય અમે છીએ કે તું ?

“પાણી ! દુષ્ટ ! યાદ રાખ, ધમંડલાઈ અભિમાન યુક્ત પૂર્વકાંજનાં તારાં તે વચનો આજે તારા મોમાં પાછાં પ્રવેશે છે. ચાલ, તૈયાર થા, હાથમાં ગદા ધારણ કરે એ દંડ યુદ્ધ માટે દોશિયાર થા.” કહેવાય તેવું કહીને ભીમસેને દુર્યોધનને પડકાર્યો.

ભીમસેનના આ વચનોએ દુર્યોધનના દાઝેલા દિશ પર ઝામ ઘીધો અને તરતજ યાકેડો છતાં શિથિલ થઈ ગયેલો છતાં, ગદા લાધને દંડ યુદ્ધ માટે તૈયાર થઈ ગયો.

(૪)

“જીવે છે શું ! ચકાવ તારી ગદા અને સામે હું પણ ચાલું કરું છું ! ના, ના, ભીમસેન ! પહેલો પ્રહાર તું કર.”

“ના, ના, ભાષ ! તું યાકેડો છે, શિથિલ છે પહેલો પ્રહાર તું કર.” બનેલો રકઝક કરી, અને બનેલો એક સાથે ગદા ઉપાડી, અપૂર્વ એવું તેઓ બંને વચ્ચેનું ગદાયુદ્ધ ભર્યું. આખું સંન્ય યંત્રી જઈ આ દંડ નોટ એકચિત બની ગયું. અને દુર્યોધને આ વખતે અંતિમ પરિણામ મેળવવા માટે પોતાનું પુરેપૂરું નેર દાખવ્યું. આ બધું પાસે ઉભેલા શ્રીકૃષ્ણે જોયું. તેમને લાગ્યું કે ભીમસેનને દુર્યોધને દંડાઓ છે, જરૂર હવે તે હારી જશે અને વિજયમાળા દુર્યોધનને વરતાં મંડાયેલા યુદ્ધની આખી બાજી ધૂળ મળશે. તરતજ તેમણે દંડ બેસતાં ભીમસેનને ધસારો કર્યો; પોતાની ડાણી નંધ પર હાથની ચાપટ મારી. ભીમસેન આ ધસારાને સમજી ગયો. તરતજ તેણે દુર્યોધનને તેના ડાબા પગની સાથળ પર ગદાનો એવો ધા કર્યો કે તે જમીન પર પટકાપ પડ્યો. દુર્યોધન પતન પામ્યો અને પડતાં પડતાં ઉચ્ચાઈ, “સો પ્રેક્ષકો જો જો, ભીમસેને મને કપટથી માર્યો છે. સાથળપર પ્રહાર નહિ કરવાનો યુદ્ધ નિયમ છતાં શ્રીકૃષ્ણે પ્રેરેલા ભીમસેને મને છેતર્યો છે, યુદ્ધના નિયમથી વિરુદ્ધ વતીને તેણે મને દાઢ પમાડ્યો છે.” અને આમ કહેતાં તેનો પ્રાણ શરીર છોડી ચાલ્યો ગયો. કોરવ સેનાનો રહ્યો એકે એક શોદો ગયો આખરે મરાયો. કોરવ કુળનું નિકંદન નીકળી ગયું અને શ્રીકૃષ્ણની સહાય વડે દેવી દ્રાપદીના અપમાનનો અદ્વેષ પહોંચાડ્યો અને પ્રમાણે લીધો. રૂઢિ.

(કાયદા વિભાગ)

શારદા બીલ.

'પરકાર' માટે ખાસ લેખક:—શ્રી. વકીલ રમચંદ્ર કાળીશંકર પાઠક

કાયદામાં સુધારા વધારા કરવાની

ખાસ જરૂર.

હિંદુ સ્ત્રીઓના મિલકત ધરાવવાના હક્કે લગતા બિલ સંખ્યે ૩૮-દેશપ્રજનું નિવેદન અને તે સંખ્યે મુખર્જીના એડવોકેટ મંડળે પોતાનો અભિપ્રાય સીમેન્ટ કમીટીને આપ્યો તેમજ તે ઉપરાંત ટેટલીક સભાઓ ભરાઈ ચર્ચણ કરાવે પ્રસીદ્ધ થયા છે તે સર્વત્ર અવલોકન કરી હું મારો નવ્ર અભિપ્રાય નિચે મુજબ પ્રદર્શિત કરવા રમ લઉં છું—

(૧) વારસાના હક્કો

૧. વિધવા અને દીકરીને વારસો નહિ મળવાનો આજ્ઞાતો આવેલો રિવાજ માન્ય રાખી જે દેશ, જાતિ કે કુટુંબમાં એમને વારસો આપવામાં આવતો નથી એ આલુ જમાનામાં અન્યાય રૂપે છે એવા રિવાજ હિંદુ લોથી લિન હોવાથી તે તેની દબે જરૂર નહિ હોવાથી તે રિવાજને ઉત્તેજન ન આપતાં અમાન્ય કરાવેલો જોઈએ

૨. અમૂક સખસ મરણ પામે ત્યારે તેનો વારસો ઉતરવાનો હોય છે તેમાં મરણ રાજમાં કુદરતી મરણ કાયદા પ્રમાણે મરણનું અનુમાન યાય તેવા પ્રસંગ, સંન્યાસી થઈને કિંવા બીજી રીતે સંસારમાંથી હોયના માટે વિરક્ત થાય, વિધવા સ્ત્રી પુનર્લગ્ન કિંવા વાતર કરે, મિલકત ઉપર કાયમના માટે હક નહી રાખતાં પોતાનું સ્વામિત્વ લગ્ન દીકું હોય ને પરત્વેના યથો હોય એ પ્રસંગોને મરણમાં સમાવેશ કરવા કાયદામાં સ્પષ્ટતા કરવી જોઈએ.

૩. દિકરાની દીકરી, દીકરીની દીકરી, જાહેનનો દિકરો, અને ભાઈની દીકરી જેમને બંધુ માંજણી વારસાને ઉલ્લેખ કર્યો છે તેમને વિશીષ્ટ વારસા મળીને પિતૃશ્રદ્ધ પહેલાં હકદાર ફાવી સગી જાહેન અને દીકરાની દીકરીને એકી સાથે મરનાર સખસના બાપની

માના અભાવે વારસો કરાવવા તેમજ દાદા (બાપના બાપ) ના અભાવે દીકરીની દીકરી, અને ભાણેજને એકી સાથે માથા દીક વારસો આપેલો દીકરીને સાસરામાં પણ વારસો મળે છે—

૪. મરનારને સંતાન હોય (પુત્ર, પૌત્ર, પ્રપૌત્ર) ને વિધવા હોય તો સંતાન ને વિધવા બંને વારસો મળવા જોઈએ સંતાનના અભાવે વિધવા વારસ મળવા છે એ ધોરણ રદ કરવું.

૫. સ્ત્રી ધનની મિલકતમાં કોઈ પણ પ્રકારનો એક ન રાખતાં સ્ત્રીની ખાસ મિલકત અને તે સિવાયની બીજી સાધારણ મિલકતનો વારસો ઉતરવાનું તેમજ પૌત્ર, અપૌત્ર, ને શુષ્ક મિલકતનો વારસો ઉતરવાનું ધોરણ એક સરખું જ કરાવવું જોઈએ—

૬. મરનારના સંતાનને વિધવાના અભાવે દીકરી તેમજ બીજી દીકરી મધ્યત હોય તો તેના પુત્ર સાથે સરખો હિસ્સો વારસાનો કરાવવો જોઈએ.

૭. મૈથલ દિકરા કે ભાઈની વિધવાઓને મૈથલ ધણીના સંતાન હોય તો તેમની સાથે તેનું હોય તો વિધવાને સ્વતંત્ર રીતે વારસ મળવી પછી કુટુંબ મંજૂઆર હોય તો પણ વધી નહિ.

૮. આ પ્રમાણે વિધવાઓને વારસો મળે તો તેઓ મજબૂર કુટુંબમાં સહભાગી મળાશે ને પુરુષની માફક પોતાના હિસ્સા માટે સ્વતંત્ર રીતે હકદાર મળાશે.

૯. ચોપી અને અસાધ્ય રોગથી પિડાતો હોયને વિધવા પાંત્ર જાહેર રીતે બાલિયાર કરતી હોય તેને અર્પણ મળવા—

૧૦. દીકરીઓમાં પરજોડી કે કુંવારી, સંધન કે નિર્ધનનો એક કાઠી નાખવો—

(૨) મીલકત ઉપરના હકો.

૧. મરનારના પુત્ર કે પુત્રીની સાથે વિધવાને સદ્ ભાગદાર ગણવી અને તેને એક પૂત્ર જેટલો દિસો આપવો તે દિસો વિધવા કે બીજી રિતે સ્વત્વાર્થથી કરી શકે એવો સ્વતંત્ર હક આપવો, તેમજ પૂત્રો સાથે વહેંચણી કરી ભાગ પડાવી શકે એવો હોવો જોઈએ—

૨. મરણોત્તર હકનું ધોરણ ૨૬ કરવું. મજબૂરા કુટુંબમાં સહ ભાગીદારો, અને મરનાર સદ્ ભાગીદારોની વિધવાઓના અમુક નિશ્ચિત દિસા રહેશે ને તે સહ સહિના વારસોને ઉત્તરો એમ ઠરાવવું.

૩. પૂત્રીને પૂત્ર જેટલો દિસો કુવારી હોય તે દરમ્યાનજ મળે પરપુષ્પ પછી તેવો હક ન રાખવો બ્યારે સંતાન કે વિધવા ન હોય તો પુત્રીને વારસો મળવાનો હોય છેજ, પૂત્રની સાથે પૂત્રીને પણ વારસો મળે તો તે ભાગ ઉપરાંત પરણે ત્યારે સાસરી પક્ષનો વારસો બ્યાર થાય એટલે દોઢા કરતાં પણ વધારે દિસો કે જે બે બાળ્યેથી મળવો જોઈએ નહિ.

૪—કુવારી દીકરીનો એક દીકરા જેટલો દિસો રાખવો. વહેંચણી આપના શરૂઆત પછી કરાવી શકે વહેંચણી ના પહેલાં જો લગ્ન થઈ ગયે તો પછી ભાગ્યે સાથે બહેન-વારસો લઈ ન શકે—

૫—હિંદુ વિધવાને દત્તક લેવાનો હક સ્વતંત્ર જોઈએ, સંકુચિત ન હોવો જોઈએ પછી વિધવા મજબૂરા કુટુંબની હોય કે ન હોય—

૬—અ કુવારી દીકરી તો લગ્ન થતા પહેલાં ભરણ પોષણ, કેળવણી અને લગ્ન ખર્ચનો જોજો કાયદાની રૂએ મિલકત ઉપર રાખવો ને વહેંચણી કરાવવા મંજૂર ના આપની હયાતી બાદ એક દિકરા જેટલો ભાગ વહેંચણી કરાવી લઈ શકે.

૭—પુત્રની મિલકતનો વારસો મા અને આપ બંનેને સરખા ભાગે મળવો જોઈએ—

૮—સમાજીતોના ભરણપોષણના હકો ને કાયદાથી જોળ રૂપ ગણવા—

૯—વિધવા, દિકરી, મા અગર બીજા કોઈ પણ સગપણથી સ્ત્રીઓને જે વારસો મળે તે સ્વતંત્ર હકથી મળવો જોઈએ. કોઈ પણ વખતે કે કોઈ પણ સંજોગમાં મર્યાદિત હક ન હોવો જોઈએ—

૧૦—અવિભાજ્ય મિલકત સંબંધી વડીલ સ્ત્રી કે વડીલ દીકરીને આપી મિલકત મળે છે તેમાં બીજી વિધવા કે દિકરીઓને પણ અમુક અંશ કે દિસો અગર ભરણ પોષણ કે નિમણૂકનો હક રાખવો જોઈએ.

૧૧—વિધવાને ધણીની જે મિલકત મળે છે તે અમર્યાદિત હકથી ન મળતાં સંકુચિત હક મળે છે એટલે તેને સ્વત્વાર્થથી કે મિલકતની વ્યવસ્થા કરવામાં અંકુશ રાખેલો છે તે કાઢી નાંખવો જોઈએ—દિકરી કે બહેન ને વારસો મળે તે ગમે તે વ્યવસ્થા કરે ને વિધવાને સંકુચિત પણું રહે એ અન્યાય છે વિધવાની સ્થિતિ સુધારવી ઇષ્ટ છે.

૧૨—દાનિય વિધવાનો વારસો મર્યાદિત ગણે તો પણ બાર હજાર સુધીની મિલકત ઉપર સ્વતંત્ર હક આપવો ને તે ઉપરાંતની મિલકતની વ્યવસ્થા સામે ઉત્તરાધિકારી વધી ઉઠાવી શકે તેમાં ઉત્તરાધિકારીમાં ફક્ત વિશીષ્ટ વારસોજ હોઈ શકે કે જેથી પિતરાઈઓ ખોટી દાનત રાખે નહિ—સગી બહેન સુધીના નજીકના વારસોનેજ ઉત્તરાધિકારી ગણવાનું ધોરણ રાખવું તેજ સગા ન હોય તો વિધવાને સંપૂર્ણ હક્ક મળવો જોઈએ—

૧૩—દામ ભાગનું કેટલુંક ધોરણ લાગુ કરવું જોઈએ સમાનો હક કરતાં બાકીઓને વારસો પ્રથમ આપવો જોઈએ—

૧૪—મજબૂરા કુટુંબના મેનેજર કોવા કર્તાની જવાબદારી એક ટ્રસ્ટી પ્રમાણે હોવી જોઈએ અને વહેંચણી પહેલાં દિસામ જોવાનો હક સહભાગીનો રાખવો જોઈએ.

ઉપર પ્રમાણે એકદંર નમ્ર લલામણો હિંદુ સ્ત્રીઓની હાલની કંજીરી સ્થિતિ દુર થવા અથવા કદી છે તેના સીધકેટ કમીટી યોગ્ય વિચાર કરશે.

દરેક ગામે થતાં લગ્નોની નોંધવહી રાખવાનું
અને બાળલગ્નની ફરિયાદો ચોક્કસ પટેલે
નોંધાવવાનું ફરિયાદી બાળલગ્નને અટકશે.

શારદા બીલ.

બાળ લગ્ન થતાં અટકાવવા અર્થે આખા બ્રિટિશ હિંદુસ્તાનને તા. — ૧-૪-૨૦ થી શારદા બિલ લાગુ કરેલ છે. એ કાયદાને હેતુ ધણેજ સ્તુત્ય છે. બાળ વિધવાઓ થતી અટકે તેમ સારીરિક સ્થિતિની સુધારણા અર્થે આનો કાયદો જરૂરિ છે. આ કાયદામાં ફરજિયાત ફરિયાદો કરવાનું ધોરણ ફરિયાદી નથી — એટલે કાયદો સખત છતાં તેનો અમલ મોઝા છે તેથી બાળલગ્નો ધણી યામ પશુ જેને માટે ફરિયાદી આગળ આવેતોજ કોર્ટ નેમ્સ રહે છે. કલમ ૧૧ પ્રમાણે જો ફરીયાદી તારણપત લખી આપે તો કામ આગળ ચલાવી શકાય આવી ફર્મા સરકાર તરફે કોર્ટ ન કરે તે બીજા કોર્ટ લોકો ન કરે તો પછી આત્મ બાળ લગ્નમાં સખ ન થાય અમુક ન્યાત, ગામ. કે એકકા ત્રાગા સંપ કરે તો ફરિયાદ નહીં યામ એટલે ખાસ વેર વાળવા કોર્ટ દુરમન જ્યારે તેવાર યામ તોજ, અગર જ્યારે જે રૂપણે મુતક મડગ, બી સમાજ કે એવી બીજી સંસ્થા કે વ્યક્તિ દ્વાયપર લે તો ફરીયાદ કરી શકે તે શિવાય કંઈ જનવાનું નથી કારણ જાણી છુટ સામાના દુરમન યદ તેના ઉપર ફરીયાદ કરવા, યુરવો કે અર્થ કરવા, વખતનો વ્યય કરવા કે ધક્કા ખાવી વિગેરે જોખમ ને તેમાં વળી તારણપતું જોખમ વહેરી કોણ આગળ આવે? એ ત્રિચારવા યોગ્ય છે એટલે ધણા ગ્રુહગારોમાં થોડાનેજ કારટે ચંદનાનું રહેશે. તેમાં ગરિખતો મરો છે ગુદરથ, આમરદાર, અને મોટા મોહાવાળા ઉપર તો ફામ કે ચરમના લીધે કોષ પશુ ફરિયાદ ન કરે ખાસ કરીને ખટપટીયા ને છુટ્યા લોક પશુ શાવી

જાય છે. પૈસા પડાવવાની શુકિનના લીધે ફરીયાદ કરી તારણ આપવાની મુદત પહેલાં સામો સખમ તેનું મન પતવે કે સમાધાન ખાનગી કરે તો પછી ફરીયાદી તારણ ન આપે તે કારણે ફરીયાદ નીકળી જશે માટે બાળલગ્નના ગ્રુહા અટકાવવાને થયેલા સર્વ ગ્રુહાઓ માટે સખ કરવાનું એક સરખું ધોરણ બધા ગ્રુહગારોને લાગુ પાડવાની જરૂર છે —

આત્મ બાળ લગ્નની સરકારથી નોંધ રહેવા માટે દરેક પટેલ તલાદી કે એવાજ સરકારી નોકર ઉપર ફરજ રાખવી જોઈએ ને તે લમ કરનાર વાલી ઉપર પશુ ફરજ રાખવી કે લગ્ન પછી અમુક મુદતમાં નંધાવતું તે પ્રમાણે નોંધ ન કરાવે તો શિક્ષા ફરિયાદી એટલે બધા બાળ લગ્ન નંધારો. તે ઉપરથી સરકારી પટેલ ફરિયાદ માટે તેમાં બાળલગ્ન સાખિત યાય તો ગ્રુહગારો સખન સખ કરવી આ પ્રમાણે યાય તોજ યોગ્ય રિને કાયદાનો અમલ થયો ગણ્યો.

અમુક સંજોગોમાં બાળ લગ્ન કરવા માટે પરવાનગી આપવાનું ધોરણ કાયદામાં દાખલ કરવું જોઈએ.

બાળલગ્ન અટકાવવા એક વધારે ને મહત્વની સચતા એવી છે કે ૧ કે ૧૦ વરસ અંદરના લગ્ન યાય તે કાયદાથી આયોઆપ નિરર્થક ફરાવવા અગર જોમથી કોષ્ટની મરજ ઉપરથી ટાળવા જોજ ફરાવવા ને તે જાને લાયક યાય. ત્યારથી ૩ વરસમાં તેવી મરજ જણ્યવે તો તેનો અમલ કરવા એવું નવીન ધોરણ દાખલ કરવું કારણ બાળ લગ્ન યદ જાય તેમાં સગીરોનું દ્વિત શું થયું? તેમને પશુ કંઈ છુટ રહેવી જોઈએ બાળલગ્ન પ્રમાણે વૃદ્ધલગ્ન અટકાવવા પશુ સરકાર કંઈ કાયદો કરવો જોઈએ:

ચિત્ર વિચિત્ર

-વિશ્વ દર્શન-

અમેરીકાના દરેક વતનીને દર વર્ષે ચાર શેર નાવાનો સાથુ નોંધવો હોય. અંગ્રેજને દસ શેર, ફ્રેન્ચને છ શેર અને ઇટાલીને માત્ર ચાર શેર સાથુથી ચાલે છે.

અવાજ હોય તેનાથી અનેકધણું સાંભળી શકાય એનું માઇક્રોફોન શોધાયું છે. એ યંત્રમાં અવાજને દશ કરોડ ધણો વધારવાની શક્તી છે એટલે આપણે કદી ન સાંભળી શકતા એવા અવાજને સાંભળશું. એટલે ટપાલની ટીપીટ તમે ઉપડો તેનો જે અવાજ યાય તે આ યંત્રથી એટલો મોટો અવાજ કે તે સાડાત્રણ માર્બલ દુર સુધી સાંભળી શકે.ય.

રશિયોમાં એક માણસ ૩૭ વર્ષ પછી દેખેને ચતા એટલો આનંદીત બની ગયો કે આનંદાવેશમાં પાગ્યો.

કેરોળોજના પુસ્તકાલયની પુસ્તકો રાખવાની જગ્યાને ખાલીને મુઠી હોય તો તેર માર્બલ યાય.

નવલખાને સત્તર હજાર પાનાનો એક સર્વજ્ઞાન કોષ પંદરમી સદીમાં ચીનમાં લખવામાં આવ્યો હતો. આવી જગ્યાએ ચોપડી જાપવી અશક્ય હતી. તેનું શું થયું તે જાણર નથી.

હિમાલયમાં ૨૦૦૦ ફીટ ઉંચા ૪૫ સોખરો છે.

ગ્રીક ભાષામાં ૨૪ મુળાક્ષર છે. ઇંગ્લીશીયન ભાષામાં ૨૬ : અંગ્રેજીમાં ૨૬ : હોલ્લેન્ડમાં ૨૨ અને સંસ્કૃતમાં ૫૦ મુળાક્ષરો છે.

ચંદ્રમાં કોથી ઉંચો પર્વત ૩૫૦૦૦ ફીટ ઉંચો છે. તે હિમાલયથી ૬૦૦૦ ફીટ વધુ ઉંચો છે.

પુરૂષના મગજનું વજન સાડા ત્રણ શેર હોય છે. સ્ત્રીના મગજનું વજન ચોણા ત્રણશેર હોય છે.

ઇંગ્લેન્ડમાં કુલ ૭૦,૦૦,૦૦૦ સાપકલીસો છે.

માણસના પ્રત્યેક વાળનું એકંદર આયુષ્ય પાંચ વર્ષનું હોય છે.

જગતમાં લાંબામાં લાંબી નહેર ચીનમાં છે. તે એક હજાર મોઈસ લાંબી છે.

ઈટાલીનું રાગ અને સ્પેનનું માડીડ લંકનથી સરખે અંતરે છે. ૧૧૬૫ માધસ.

લંડનમાં ૬૫ મંખાખાઓ છે. તેમાં ૨૦૦૦ માંખુસો રોકાયેલા છે. રસ્તા પર ૧૬૬૧ ચાંગેની ખગર આપવાનાં સાધનો છે. પંજ મોંઘલની પોણીની સુટો છે. દર વર્ષે આગનાં ૫૦૦૦ કીરસા બને છે.

રશીયાના પાટનગર લેનીનગ્રેડમાં ૪૦૦ પુસ્તક કાઢયો છે. એનું એક શહેર એનું નથી કે જ્યાં પુસ્તકો વાંચવાની સગવડ ન મળે, વાર્તાનું એક પુસ્તક પ્રગટ યાય એટલે તેની ૬૦,૦૦૦ નકલોનો ઓડર માત્ર પુસ્તકાલયો તરફથી જ મળે છે. ૧૬૩૫ની વર્ષમાં ૧૫૦૦ નવાં પુસ્તકાલયો જાહેરવાની ચોજનાં હતી. છ કરોડ રૂબા પુસ્તકાલયો માટે નવા વર્ષમાં મંજુર થયા હતા.

સમર્થ વીરાનવેતા એડીમનના કાચની કીમતે નવ અબજ રૂપિયા જેટલી ગણાય છે.

સ્વીડેનના લોક મોકડાના દાંતને પુળે છે. ન્યાર્વે મલખારના લોક મગરના દાંતને પુળે છે.

લુરસ નેબુલ્કા નામનું તારામંડળ પૃથ્વીથી ૧,૩૦૦,૦૦૦,૦૦૦,૦૦૦,૦૦૦,૦૦૦,૦૦૦, માધક દુર છે. વીરાનવેતાઓ એથી વધુ અંતર માપવા શક્તીવાન થયા નથી.

(અનુસંધાન ચેજ ૨૪.૫)

મુખ્યમાં પણ તાજેતરમાં જ જોઈને ઉપાશ્રયમાં એક સભા મળી હતી. બારસ કે તેરસ ? રાત્રિવાર કે રવિવારનો નિર્ણય કરવા : કહે છે કે, આ તિથિ વાર નક્કી કરવા જતાં ઉપાશ્રય યુક્તું મેદાન બન્યું હતો અને યોજાઈ અને ગાલિપ્રદાન પણ થઈ ચૂક્યું હતું. છત્રીઓનો પણ છૂટથી ઉપયોગ થયો હતો અને શિરછત્ર ટોપીઓએ એરાપ્લેન બની હવામાં અદર ઉડવા માંડ્યું હતું. આ યુદ્ધ જોવા રસ્તાની બીજી આવતી મેદની થઈ ગઈ હતી. આ ધાધલમાં એક વક્તા તો બહાદુરીથી સિંહાસનની બેઠકે વિદ્યાથી અદભૂત થઈ ગયો હતો અને યુદ્ધ વિરામ પછી બહાદુરીથી અસલ સ્વરૂપમાં બહાર આવ્યો હતો. અને કંઈ નિર્ણય કર્યા સિવાય સભા વિસર્જન થઈ હતી. પશુપણ પવનો દિવસ નક્કી કરવા આવા સમરંગણો એવા જ એ જોઈને મોટે શરમજનક નાકેલી રાખ્યાં.

આપણી આવી આવી નીરવ પ્રગટાવતી સુંદર સહોદ્રા અરખારચત્તા ઇતિહાસના અમર બનાવેલી કહી શકાય. આવી આવી તો અનેક રસિક ધ્યાનથી બરપૂર સહોદ્રા હોય છે પણ અને આટલી જ બસ છે.

—

“યુગ્મ” વિષે અને કંઈક કહું છું. પરંતુ તે બહેલા વિનંતિ કે એ શબ્દથી રમે બહાર ઉઠતા. દમણી દમણી યુગ્મને બહુ તોફાન જગાવ્યું છે એટલે જ અને તે વિશે બહાર કરવા પ્રેરણા છે.

યુગ્મનો ઇતિહાસ મનનીય છે-રસિક છે : તેના અનેક ઐતિહાસિક દૃષ્ટાંત છે. આ બધું ઉલ્લેખમાં તે બધા દૃષ્ટાંતો રાખ્યા તેમ નથી પરંતુ સંક્ષિપ્તમાં તે ટપકાવું છું. દિંદમા યુગ્મ મર્યાદીત અને પવિત્ર ગણાય છે. યુગ્મને એટલે ચરિત્રની એક જાદુઈ કીલચાલનું અભિલાષ, આંખોની અન્ન-આમી સાથેનું આકર્ષણ. યુગ્મના રચનામાં અમર, સુખ, હાથ, પગ, વાળની લટ, માથું, આંખ વગેરે છે.

જોઈ એ સંવર્માં સાર રચાઈ ગયા છે. યુગ્મ મુખ્યત્વે એ રીતનાં હોય છે. સરખા અને નિરખા એ બેના સાત સાત પ્રકાર છે.

ન્યારે એક સુંદર બાળકને યુગ્મ કરવાનું હોય ત્યારે અરજીનીય આનંદ મળે છે. માતા-ન્યારે પોતાના બાળકને હેતથી યુગ્મે છે ત્યારે તે દૃષ્ય અનેક હોય છે. પક્ષીઓ વૃક્ષની ડાળોએ ચાંચ સાથે-ચાંચ મેળવતાં હોય છે ત્યારે સુંદર જણાય છે. તેજ પ્રમાણે ગાય વાછરાને, કુંતરા કુંતરીને યુગ્મે છે.

કવિઓ પણ શ્રંગાર વર્ણનમાં યુગ્મને ખાસ મહત્વ આપે છે. કવિ કાલિદાસ અને બાલકૃષ્ણે શ્રંગાર વર્ણનમાં યુગ્મને વધુ રચાન આપ્યું છે.

— રાજકવિ રવ. કલાપિએ પણ કહ્યું છે કે :

— ચારી-ચુલાખી શું કહું તારી સનમ ।

ગાલે યુગ્મ કે પ્હાનીએ તુને સનમ ।

યુગ્મ વિષે એક પ્રાચીન કથા છે : કવિરાજ બિંદહણ વિદ્વાન પंडित : હતા. તે રાજકન્યા-શિક્ષા સાથે પ્રણયમાં પડ્યા. એ પ્રેમલીલાના સમાચાર રાજાને મળતાં રાજાએ કવિ બિંદહણને વધની-શિક્ષા કરમાવી. વધરયાન બધું વિશાળ બનાવ્યું હતું. વધરયાન પર મહાવાના પચાસ પગચિયાં હતાં. કવિરાજ બિંદહણ પગચિયાં-મહાવાના મહાવાના પ્રેમ મહિમા જ ગાતા હતા. અને કૌસીના છેવટના સમયે પણ યુગ્મની પદ્મજા બ્રહ્મકરી : એ દિવ્ય પ્રેમની અસર રાજા પર થઈ અને કૌસીનાથી કવિને મુક્તિ મળી. ત્યાર પછી તેમનાં લગ્ન એ જ રાજકન્યા સહ-ર્યાં.

ધાર્મિક કથામાં પણ યુગ્મને રચાન છે. વંદોક્ષા બાળકને યુગ્મની આશિર્વાદ આપે છે. તલવાર અને પૃથ્વીને કૌંચે યુગ્મતા હતા. પશ્ચિમમાં બાધઅને યુગ્મી સોગંદ નામુ લેતાં. ધર્મશૂરના હાથપગ અને વસ્ત્રોને પણ પવિત્ર માંની યુગ્મવામાં આવે છે.

રીતમાં યોગે પ્રચાર થતા યુગ્મની પ્રચાર પણ વંધી પડ્યો છે. એ કે દિંદમા એ પ્રચાર મોટા પ્રમાણમાં નથી વળે, પરંતુ સુધરેલા દેશોમાં () તે અતિ પ્રમાણમાં વધી પડ્યો છે, અમેરિકાના હોલીવુડમાં યુગ્મ એક કળા મનાય છે. હોલીવુડની બાણીતી અભિનેત્રી મીસ એન્ટીટા લીડન સાથેના પાંદમાં યુગ્મની અભિનય કાવ્ય વધુ કરી-રાકશે તે આટ્ટે મેટ્રોપોલિટન રડીઓમાં ત્રણ એકટરો, જોન વેષન, બોલ્ડાઉસી તે કેન્ક સીલ્સ વચ્ચે કરીદાઈ ગોઠવાઈ હતી. આ યુગ્મ અભિનયની દ્રાવણ લેવામાં અને યુગ્મના પોઝ શિખવવામાં હીરેકટરે માત્ર ત્રણ કલાક લીધા હતા. અને એ ત્રણ કલાકની યુગ્મ હરિશ્ચંદ્રમાં મીસ લીડને ૪૬૬ વાર યુગ્મ લેવામાં અને ૬ હોલીવુડની યુગ્મની આ નવા રેકર્ડ થયો. બિયોરી લીડન આ બધી મીસ મેયોના-દેશની વાત છે.

— જર્મનીના સરખાણાર તો માને છે કે જો એ એ રસોડે સંભાળી તંદુરસ્ત બાળક ઉત્પન્ન કરવા. હીટલર એએને પિકાસ્તો નથી એતો સાબિત થઈ ગયું છે. એ કહે છે કે, દેશ પ્રત્યેની માંરી ફરજ બીજા કોઈ કરતાં વધારે અગત્યની સમજી છે. આથી જ કેએને હીટલરે પોતાની સર્જની બનાવી નથી. એને કે તે-એક જર્મન એકટર તરફ વધારે ખ્યાન આપે છે તેવી કલાક અમર છે, પણ એતો કલાપ્રેમ થોડા દિવસ ઉપર જ બર્લિનમાં એક સંકેદ પોષાકમાં સર્જ થયેલી આપેડ-વચની બાળકે જર્મનીનાં એ વીર પ્રમનાગાલ ઉપર જાહેરમાં યુગ્મ કર્યું હતું. તેણીએ

વધુમાં હીટલરના ફોટોગ્રાફ માટે પણ અરજ કરી હતી. હીટલરે તેનો સ્વીકાર કરતાં તેણીએ ફરી એક સુખન કહ્યું હતું અને જરમતીનો સરખાપનાર-હીટલર-હરો પડ્યો હતો. સુખનની આવી વિવિધ કથાઓ છે.

પ્રેમીઓ સુખનને પ્રેમની રહેઠાણ કહે છે. ઝીસમાં કાયદો હતો કે, સૈનિક છૂટી પાછો ફરે ત્યારે ઘરેલુની સુંદરીઓ મુખકારી દારૂખંડો ઉભી રહે અને વિજેતા દરેકને સુખે. અને આવા પ્રસંગે ૫૦૦-૭૦૦ અને કેટલીક વાર એથી વધારે સુખનો યત્તા. પેત્રીસીદ્ધે-નીયામાં હજુ પણ એક પ્રાચીન કાયદો ચાલુ છે. રવિવારે કોઈને પણ સુખન કરતું ત્યાં ગેરકાયદેસર ગણાય છે. છટાલીમાં સુખન પ્રતિબંધ છે. વિયેનામાં સુખનની દરિદ્રાર્થ યત્તા પાંચ મિનીટમાં ૩૦૦ સુખન લઈ ધનામ મેળવ્યું હતું. ઈંગ્લાંડમાં પોલીસેટના ઉમેદવારે સુખનની આપ લે કરી મતો મેળવે છે, કેટલાક વિરાનવેતાઓ કહે છે કે, સુખન રાજનો ફલાવો ધરવામાં અગત્યનો ભાગ ભજવે છે. અમેરિકન વૈજ્ઞાનિકની એક એવી શોધ છે કે હીપરટીક અને પાઉડર લગાવેલી સ્ત્રીને સુખમતા એક સુખનમાં લગભગ ૪૦૦૦૦ જંતુઓનો ફલાવો થાય છે: ૫૬પાઉડર પર લુપ્થ થતા પતિદેવો જરા સાંભળજો નહિ તે—?

ઉદાહરણ ઉદાહરણ એક મહાવતી શોધ થઈ છે કે પોલીસો તાર-ટપાલ અને રેલિફિન દ્વારા સુખન પી શકે છે. પરિવર્તન પામતા જગતના ઇતિહાસમાં અને વિરાન શું કરશે!

આ રીતે સુખનની અવનવી કથા છે. પેલા જાણીતા 'હલ ટકા નિર્દોષ અને એક ટકા બાદ' વાળા અંગ્રેજાસી પણ સુખનનો મિત્ર બન્યો હશે? ઇતિ સુખન મિત્રાસીયા—

શોડાં દિવસ પહેલાંની વાત છે. બાઈજી પરમાનંદનું દિલ્લી રહેઠાણે ન્યારે મહિલાઓએ સ્વાગત કહ્યું ત્યારે તે સ્વાગત વિધિના અહેવાલથી જનતા ખુશબગી ઉઠી હતી એમ કહે છે. આ સ્વાગતના અતિથાસિક અનાવ પછી કેટલાક સનાતનીઓ પણ દિલ્લી આઝાદ થવા પ્રયત્ન કરતી સ્ત્રી શક્તિને ટેકા-રતા અટકી ગયા છે એમ વાચકલેખથી બીન સત્યાગ્રહ ખચર મળ્યા છે.

કહે છે કે મહાસભા સામે કેટલાક ગલીય આલેખો કયો પછી બાઈ પરમાનંદે પોતાના 'દિલ્લુ' પત્રમાં એક અગ્રલેખ લખી નાખ્યો અને તેમાં મહાસભામાં જોડાયેલી બાનુઓ પર અંધકારિક ભાષામાં પુષ્પદ્રષ્ટિ કરી. આ અગ્રલેખ પ્રત્યે ધ્રુવો રોષ જાહેર કરવામાં આવ્યો છે અને તેમાં પણ બાઈજી પરમાનંદને એ અજબા કહેવાતી સંખ્યાઓએ દિલ્લીના રહેઠાણે સત્કાર કરી પ્રતિદા-

સમાં એક પાદગાર દિવસ નોંધાવ્યો છે. તેનું સત્તાવાર વર્ણન આ રહ્યું—

બાઈજી દિલ્લી રહેઠાણે આવી પહેાંચતાં જીઓ તેમને કાળા વાવટા સાથે સત્કારના હાજર રહી હતી. ટ્રેનમાંથી ઉતરતાં જીઓએ તેમને ઘેરી લીધા હતા અને મહાસભાવાદી સૌકાયકરો જીઓ સત્યાગ્રહની ચળવળ દરમ્યાન જેલમાં ગયા હતાં તેમના વિષે એમણે જે નિંદાકારી ટીકા કરી હતી તે પાછી જોડી લેવાને જણાવ્યું હતું. બાઈ પરમાનંદે ત્રીજા વર્ગના દરવાજામાંથી બહાર નીકળી જવા કુટિન પૂર્વક પ્રયત્ન કર્યો હતો. પરંતુ તેને અમલ થાય તે પહેલાં તો મહિલાઓએ તે મહાદાયને ઘેરી લીધા હતા. બાઈ પરમાનંદે પોલીસના માણસો પાસે માર્ગ કચાવી છટકી જવા પ્રયાસ કર્યો હતો પરંતુ બાઈજી કાબા નહોતા. આખરે બાઈ પરમાનંદે મહાસભાવાદી સૌ કાયકરો સુખંધી પોતે કરૂં કહ્યું નથી એવી મતલબનું રેટમેન્ટ ન્યારે કયું ત્યારે બાઈજી સૌઓના મજબૂત મેળાને એકી બહાદુરીથી આગળ જઈ ચક્રા હતા.

આ સત્તાવાર અહેવાલ વાંચ્યા પછી કોણ કહે છે કે, દિલ્લી સમાચારોમાં જાગત થઈ નથી. સનાતની છુવાઓ જરા તમારા મગજપૂર્વી મશીનને છટકાવો, અને ભોજોભોજો-ભુલેથક-દિલ્લી મહિલાઓ તમારા તમારી વાણી રૂપ સુધાસિત પુષ્પ વરસાવો તે પહેલાં જરૂર છુલીપાછને કાણમાં રાખવા વિચાર કરો નહિતર કોઈ જાહેર રસ્તા કે વરઘોડામાં તમારી આખરનું પણ લોલામ થઈ જશે લોલામ!

દિલ્લુ સંસ્કારિતાના પ્રતિનિધિ અને રક્ષક હોવાના દાવો કરતા બાઈજીને, અસંસ્કારિતા બાઈ-ચયન ઉચ્ચારવા બદલ દિલ્લીની મહિલાઓએ યથોચિત સત્કાર વિધિ કર્યો છે એમ સર્વ કહેવાની સેવકને રજા પડે છે.

આ સ્થળે કવિત્રી લલિતજીનાં સૌસનાનાં શોડાક વચનો ટપકાવી લઈ છું. જીઓ:—સંસાર અંગરોહો હોય તો તે પુરુષોથી જ, સૌઓથી નહીં. પુરુષના કરતાં સ્ત્રીમાં જાતિની ભાવના, પવિત્રતા અને સ્વલભ્યને રક્ષવાની વૃત્તિ મોટા પ્રમાણમાં હોય છે. મર્દાંગી અને હિંમત એવા ગુણો-જે પુરુષો અતાવવામાં નાજા કહે છે-તે ગુણો સ્ત્રીઓ આપતિને સમયે મણી સોરી રીતે અતાવી શકે છે."

સૌઓ સમક્ષના બાઈજીએ કરેલા રેટમેન્ટ પછી બાઈજી પરમાનંદ મનમાં કહેતા હતા કે—

અથા અખમ સૌ સભા, મહોશ હું હતો એ બહુ, અથા તવ કદી, ગણું નવ કદી, પડે છો બહુ.

(કલાપિ)

—તરંગ-વિહારી.

ચિત્રભૂમિ

—જોડવેમેલોડી એક ૧૯૩૬ માં કામ કરી એલ મી. જક ખેતીએ રેડીઓ કંપની સાથે અડધા કલાક લાંબા આપવા માટે અઠવાડિયાના પૈડે ૩૦૦૦ ના દિસાએ કોન્ટ્રેક્ટ કર્યાનું કહેવાય છે.

—કહે છે કે સાગરમાં 'પૃથ્વીવલ્લભ' ના પ્લાનોની ચર્ચા ચાલી રહી છે.

—જન હાર્થો અને વિલીયમ પોવેલ હવે વર-વહુ બનવા વધી છે. હોલુલીડમાં આ અફવા ખુબ જોર પકડી રહી છે.

—લાવનગરના સિનેમા માલિકોએ પરસ્પર કોલ કરાર કરી સંગઠન કયું સંભાળ્યું છે.

—ન્યુ થીએટર્સમાં, 'ક્રોડ પતિ' ના ડાયરેક્ટર હેમયંદ્ર નવા સામાજિક ચિત્ર 'અનાયાત્રમ' ની હિન્દી આજીવનમાં ઉમા અને સાયમલને ચમકાવશે.

—'હિન્દી' હજુ સીનેમા કોન્સર્સ લાગાઇ નથી પણ મદ્રાસમાં એન્ડિયામાં થતા પ્રવલ્નોની ખબર મળે છે. હિન્દી ફિલ્મ ઉદ્યોગના વિકાસને અટકાવતાં કારણો દુર કરવા અને તેને લગતી લડત ઉપાડવા માટે આ પ્રવલ્ન યથ રહ્યું છે. પરિણામ ભરવા માટે ધટતી તૈયારી કરવા રા. બ. મુદ્દીયારના પ્રમુખપદે ત્યાં એક કમિટી પણ નીમવામાં આવી છે.

—કેરોના એક સીનેમામાંથી ચોરાયેલી એક રૂ. ૭૦૦૦ ની કિંમતની ફિલ્મ એક કટલરીના વેપારીને ત્યાં મળી આવી હતી. કહેવાય છે કે એ ફિલ્મ કોઇ અભિવ્યક્તિથી ચોરી કરીને આ દુકાનદારને એક રૂપિયામાં વેચી હતી અને પત્નો લાગ્યો ત્યારે મજબૂર ફિલ્મનો કેટલોક ભાગ પૈસાની છ શીટના દિસાએ આજુ બાજુના ગામડાના છોકરાને વેચી દેવામાં આવ્યો હતો.

—સાગરની 'જીવન-લતા' માં લંડનના દ્રશ્યો ગોર્મીટ કંપનીએ લઇ આપ્યાં છે.

—ધમ્પીરીએ ધરિયાનું મહાન કવિ, ઉગ્રમર પુસ્તકમનું જીવન ફિલ્મમાં ઉતારવાનું નક્કી કર્યું છે.

આ માટે સ્ટાર્લિંગ પાર્ટી મુસાફરી કરે તો નવાઈ નહિ.

—રા. જામનની કસાયલી કલમથી લખાયેલું 'વાસનાના બેથ' નું રૂપેરી ચાદરને અનુકૂળ દોષ બેસપટ તૈયાર થઈ રહ્યું છે.

—સંગીતના હૃદય મંથન ના ઉત્તર હિન્દના હજુ હિન્દીની જગત ટોકીઝ ડિસ્ટ્રીબ્યુટર્સે રૂ. ૪૨૦૦૦ માં ખરીદી લીધાના સમાચાર છે.

—ધ્રાંગધ્રા રાજ્યમાં મેસર્સ દીક્ષિત એન્ડ કંપનીએ ધ્રાંગધ્રા ટોકીઝ નામનું નવું સીનેમા ગૃહ ધ્રાંગધ્રા સ્ટેટના ના રાજ સાહેબના હસ્તે ખુલ્લું મુકાયું છે.

—શાલિની સીનેટોનના 'સાવકારી પાશ' ને શ્રીમતી સરોજીની નાવકુએ જોઈને જણાવ્યું હતું કે "હિન્દી બેટોના હૃદયપ્રાવક જીવનનો અત્યંત કુશળતા ભર્યો ચિત્ર 'સાવકારી પાશ' માં અત્યંત વિશિષ્ટતા પૂર્વક આલેખાયેલો છે."

—એક સીનેમા શોખીન આ પ્રમાણે જાહેર પ્રાર્થના કરે છે:— "જોદરની આગો, મધુરીની દેહ દ્રષ્ટિ, દેવિકા-રાણીનું કપાળ, ઉમાચથીનો સ્વર, ચાન્તાઆપેનો માર્મિક મર્મ, મુલોચનાનું અપ્રતિમ લાવણ્ય, સવિતા દેવીનું સૌંદર્ય, જમુના (દેવદાસની પાવતી) ની લાંબા, આટલું હે પ્રભુ! તું અનંતકાળને માટે આપે!"

—બ્રિટનના સીનેમા ઉદ્યોગને આરંભ કરનાર મી. વીલેન્ડે તાજેતરમાં ૬૩ વર્ષની વયે અવસાન થયું છે. ૧૮૬૬ માં બ્રિટીશ પ્રજાને લંડનના એક કોન્સર્ટ વખતે સર્વથી પહેલોવાર શીશ્મ અતાવાનાર પણ તેઓજ હતા. ૩૦ વર્ષ થયા તેમણે જુની ફિલ્મો અને ફિલ્મ ઉદ્યોગના પ્રારંભિક સાધનો જે હવે અપ્રાપ્ય બનવા લાગ્યા છે તેના સંગ્રહ કરવા પ્રયત્નો હતા. તેમના સંગ્રહનો કેટલોક ભાગ સાઉથ કેન્સીંગ્ટન મ્યુઝીઅમમાં રાખવામાં આવ્યો છે.

—મુખ્યમાં પ્રભાતની 'અમર જ્યોતિ' ફિલ્મે ભારે આકર્ષણ કર્યું છે.

—સાગર સ્તાર સનિતા દેવીએ રેડીઓ દ્વારા દિલ્લમના વિષમ પર વિવેચન કરવાનું સ્વીકાર્યું છે.

—મીનમાં એકજ રાષ્ટ્રીય ભાષાની ખીલવણી મારે, મીન સરદાર દિલ્લોદ્વારા પ્રચાર કરે છે.

—એનકેફેડ સવારે સેટમાં ગરમા, ગરમ-કોકો પીએ છે.

—મીનમાં લોપ નટી થઇ એ- પહેલાં- શીલ્પનું કામ ભણતી હતી.

—મારલીન ડીટ્રીય ખુબ-છટેલી ઝીની-ભૂમિકા રજુઆત કરે છે-પશુ આ પ્રકારની પોતાની-દિલ્લ એ એની માની દોકરી-મેરીને ખેલા દેતી નથી.

—સાથસંઠમાં જમાનાની માનીતી નટી-પ્રીસીલા-ડીન-આજકાલ-પેરીસમાં-ભમણુ કરી-રહેલ છે.

—રાષ્ટ્રપતિ-જવાહરલાલે-‘શાકુન્તલી-પાથ’ ચિત્રને જોઇને ચિત્તના-વખાણુ-કર્તા હતા. આ પ્રસંગે; શ્રીમતી સરોજની-નાયક, શ્રી કેલકર, શ્રી-દેવમુખ, શ્રી જયરા-મદાસ, શ્રી-કોપાસની; શ્રી અરુણ પટવર્ધન-શ્રી જમ-નાદાસ મહેતા; શ્રી-રહેમતુલ્લા-મીનાઇ વગેરે દેશનેતાઓ હાજર હતા.

મુખપના શેક્સપીર ટોકીઝમાં રાષ્ટ્રપતિ-‘અહુત કન્યા’ જોવા, પદાર્થ હતા. ‘અહુત કન્યા’ ની અભિ-દેશીકારણીએ રાષ્ટ્રપતિનો સત્કાર કર્યો; હતો. ‘જોવા માટે શહેરના તમામ કેમિયમેનો હાજર હતા. જેમાં-મુખ્યત્વે આચાર્ય નરેન્દ્ર દેવ, શ્રી-વલ્લ-ભગાઇ, પદેશ, શ્રી-નરીમાન, શ્રી-સરોજની નાયક, શ્રી જમનાદાસ-મહેતા, શ્રી બેલી, શ્રી-જયરામકાસ. વગેરે ખ્યાન જોયતા હતા. શીલ્પ જોયા, પછી રાષ્ટ્રપતિએ કહ્યું હતું કે દિલ્લી દિલ્લ ઉલોગ પ્રગતિના પંચે જર્મ રહ્યો છે.

—વિષ્ણુ સીનેટોનના કાર્યકર્તાઓની વિનંતીને માન આપી પંજાબના જાણીતા શીખ નેતા સરદાર શાકુન્તલિ-‘પંજાબ સિંહ’ એ શીલ્પ જોઇ હતી અને સારો અભિપ્રાય આપ્યો હતો.

—પ્રજાતંત્રી વૃદ્ધારામ પછી મહારાષ્ટ્રના બીજા સંત નામદેવની મરાઠી દિલ્લ મિનવાં શીલ્પ તૈયાર કરી રહ્યો છે. જેનું કાયરેકચન મી. બાસુરાવ આપે કરે છે. ન્યારે મુખચીકન-જાણીતા મરાઠી-પત્રકાર મી. ગદે કરી રહ્યા છે.

—જાણીતી બાળ સ્ટાર શર્લીટ્ટેમ્પલનું-દરજી કરી જવાતી-ધમકીનો એક પત્ર મળી આવતાં અમેરિકામાં હાલકાર-થઇ રહ્યો છે.

—અમેરિકાના સીનેમા શ્રેહમાં નાના બાળકોને રાખવા સીનેમાવાળાઓ તરફથી તન્દુરસ્ત અને મજ-શુભ વાઇઓ રાખવામાં આવી છે. તેમને ‘મુવી મમ્મર’ ના નામથી ઓળખવામાં આવે છે.

—અમેરિકાને સ્વતંત્રતાનો પાઠ પઢાવનાર મહાન પુરુષ જ્યોર્જ વોશીંગ્ટનના-જીવન ચિત્રને સજીવન કરવા માટે હોલીવુડ નિર્ધાર કર્યો છે. અને વોશીંગ્ટનની ભૂમિકા માટે ફ્રેન્કટ ટોન પર-પલ્ડંગી-ઉત્તરો-કહે છે.

—મેટ્રો-ગોલ્ડવિનની આગામી નેપોલીયનના-જીવન પર પ્રકાશ પાડતી-‘બીલવેડ’-શીલ્પમાં-આલ્ફ્રી-બોપર અને ગ્રેટા ગારબોની જોડી પ્રધાન ભૂમિકા ભજવશે.

—પ્રજાતંત્ર સ્ટાર મીસ નલિની-તરખઝ એક-નવ-લક્યા લખી રહેલ છે. એ નવલક્યા-તૈયાર થઇ ગઇ છે. તેનું નામ ‘પલનાના-જગીરદાર’ રાખવામાં આવ્યું છે.

—ફીલોપાર્ક-મના ટાણ પર વસતા નેડીવો ન્યારે કીલ્મ નેવાં જાય છે ત્યારે ખલનાયકનું-‘કામ જોઇ એટલા ઉરેરાય છે કે તેઓ ‘બોલો’ છરીઓના એના આંખે છટે હાથે થા કરે છે. એ માટેજ-ત્યાના-સીનેમા શ્રેહમાં કાગળનીજ સ્કીન રાખવાની પ્રયા છે.

—ડીરેક્ટર-શ્રી-બરુઆએ-‘બંગાલી’ નવલક્યા સમ્રાટ-ચરતચંદ-ચટ્ટોપાધ્યાયની અપ્રતીમ નવલ-‘શક-દાહ, પરથી-શાનદાર સીનામોં પડી કાઢી એને કચકાતી પટી પર-આપાદ મઢી દીધી છે.

શ્રી-કનેવાલાલ સુન્દરીની ફિલ્મ ‘કુળવંશ’ નું સાગર મુવીટોન કુંપનીમાં સુદૃઢ કરવામાં આવ્યું છે આ રપેશીયલ પ્લોટને માટે-કુશળ-કાયરેકટર મી. જહામીની પલ્ડંગી કરવામાં આવી છે-અને-તેમાં-સનિતાદેવી તથા મી. મોતીલાલની જોડી ચમકાવવામાં આવશે. આ ચિત્રપટનું-એંગ્રેજીમાં-‘Daughter-in-law’ અને ઉર્દુમાં-‘દુલ્હન’ નામ રાખવામાં આવ્યું છે.

સીનાનો-ચાંદ-મેળવનાર-ગુજરાત-સેફ-કું-
તીજરી, કળાટો, કેસજોકસે; પલંગો અને
‘લોખંડુ’ કામ કરનાર
ગેઝીગેટ-રોડ-વહોદરા.

શ્રી મંત મહારાજ સાહેબ શ્રી. સયાજીરાવ ગાયકવાડ

આ અહેવાલનું કર્ત્વ્ય અને જર્મનશાસકોમાંથી અનુવાદ અને આપવા વાસ્તે બરોડા કોલેજના પ્રો. એસ. એમ. અલીના ક્ષમે: આભારી છીએ.

જર્મનીના એક ભણેલા (Voolkscher Beobachter) પેરે આપણા શ્રી. મહારાજ સાહેબની મુલાકાત લઈ નીચે પ્રમાણે હેવાલ પોતાના પેપરમાં આપેા છે:—

બર્લિન એલમ્બીક રેડીયમમાં રમતોમાં રાજ નિયમીત ઢાંજરી આપનારા માનવંત મહેમાનોમાં એક વીરાણ-ખુદિ-શાળી અને ચકોર આંખોવાળા વયોવૃદ્ધ સદૃશ્ય વારંવાર લોકોનું ધણું ધ્યાન ખેંચે છે. જે રમતો વચ્ચેના વિશ્રાંતી સમયમાં પ્રેક્ષાની આંખો કે જે દરેક રમતમાં અસાધારણ છત્રંવ રસ લે છે. તથા દરેક હાર અને છત પોતાના હૃદયમાં અનુભવે છે તેમના તરફ ફરે છે.

જેઓ આ માનવંત મહેમાનને ઓળખે છે, તેઓ પોતાના પાઠશાળીઓને તેમનું નામ અને સુખની વાતો જણાવે છે:—

“વડોદરા રાજ્યના શ્રીમંત મહારાજ સાહેબ, જેઓ દિહુસ્તાનના રાજકોમાં અતિ પ્રખ્યાત છે.—”

દંતકથાઓ અને સ્વયં વારંવાર ધણી ઝંપટી મિશ્રીત થાય છે અને દિહુસ્તાનના નવાઓ અને રાજાઓ વિષે અદ્ભુત-કાલ્પનિક-વાતો પ્રચલીત છે. તેથી ધણા માણસો શ્રીમંત મહારાજ સાહેબને પણ જુએ છે અને તેમની સાથે ઘોડી વાવટીત કરે છે તો ખરેખર આશ્ચર્ય પામે છે.

કેમકે હિંદમાં ધણા રાજાઓમાં—

ધણું ખર્ચે જોતામાં આવતો આડંબર એવા આરામ કે બહારનો ચક્રચક્ર વિગેરે કહ્યું શ્રીમંત મહારાજમાં તેઓ નહિ જુએ અને જે માણસ શ્રીમંત મહારાજને ધણા ગુલામો અને અસંખ્ય નોકરોથી વર્તણાવતા જોયા પાસે હશે, તે તો આ ભેઈ કદાચ નિરાશજ યશે.

“ફરજે પાસ હોલે ઉઘીરીયા શ્રીમંત મહારાજ શ્રી સયાજીરાવ ગાયકવાડ, સેના ખાસખેલ સમયેર બહાદુર” એ વડોદરાના આ શ્રી. મહારાજ સા. જેમને એકવાસ તોપોનું બહુ માન છે, તેઓશ્રી એક અસાધારણ સાદા અને લગભગ વડીલ ૩૫ મિત્ર છે. ત્યારે તેઓશ્રીની ઢોલેલ “એડ્રિયન” માં પ્રથમ મુલાકાત થઈ, તે વખતે આવી ઉત્તમ છાપ મારા ઉપર થયું. પછી ત્યાં પોતે સંખ્યાબંધ રૂસો ન નોકવા એક ગાયે બાજની સામે આવેલો સારા, ઢવા, અજવાળા વાળો મોટો રૂમ પસંદ કર્યો છે.

છવ્વે વર્ષની વયના આ વિદ્વાન શ્રી મહારાજ કે જેઓ ૧૪ વર્ષની વયે આવી ઉપર આવ્યા હતા, તેમણે જહીને મઢને એક મિત્ર નેરવો આપકાર આપેા. તેઓશ્રી એકે દિવસ ઊડયા વખતે એલમ્બીક રેડીયમમાં પોતાના શ્રી સો. મહારાજ સાહેબ સાથે ઢાંજરી આપે છે અને જર્મનીની એલમ્બીક રમતો સંબંધી પોતાના હૃદયની પ્રશંસા દર્શાવતા હતા. તેઓશ્રીના મારી સાથેની વાવટીતના પ્રથમના પણ એજ ચબ્દે હતા.

શ્રી મહારાજ સા. યુરોપની ૨૫ મા મુસાફરીએ આ વેળા પધારેલા છે. પોતાના શ્રી સો. મહારાજ સાહેબ સાથે પ્રથમ વાર, એલમ્બીક રમતો જુએ. છે. શ્રી સો. મહારાજ સાહેબ પણ લગભગ શ્રી મહારાજ સાહેબ નેરવાજ રસપી રમતો નોંધાળે છે.

શ્રી મહારાજ તા. ૨ થી ૮ મા એગસ્ટના અકવાડિયામાં એન્સેલર શ્રી. હેર હીટલરને પણ મળ્યા હતા. અને એપેરા હાઉસમાં રાજકીય આવકારના થયેલા મેળાવડામાં પણ જર્મન પ્રભાના આ સુપ્રસિદ્ધ પ્રમુખ સાથે તેઓશ્રીએ ધણી વાત કરી હતી.

એલમ્બીક રેડીયમની મુલાકાત લીધા પછી, તેઓશ્રી ઉપર રમતોની એટલી સારી અસર થઈ કે પ્રવાસ કાર્યક્રમ બદલી રમતો પુરી થતાં કુદી અર્ધા રોકાવાનો નિશ્ચય કર્યો.

હિંદની મુખ્ય પાંચ ભાષાઓ ઉપરાંત શ્રી મહારાજ સુંદર ઇંગ્લિશ પણ જાણે છે અને આટલી મોટી વય છતાં જેન્ય શીખવાનું પણ તેઓશ્રીએ હાલ, રાજ કર્યું છે. અને ન્યારે રમતો સંબંધી તેઓશ્રીએ વાત કરવા માંડી, ત્યારે દરેક બાજતમાં કેટલી ઉડા રસ લે છે, તે જોઈ મને આશ્ચર્ય થયું. તેઓશ્રી સાથે આવેલા સદૃશ્યથી, કે જેઓ જર્મન રાજધાનીના અધિકારીઓ અને પ્રતિનિધિઓ સાથે ગાઢ સંબંધમાં આવેલા છે, તેમની પાસેથી સર્વ માહિતી ભેગી કરવામાં પણ શ્રીમંત ધણે સમય ભયીત કરે છે. થોડા વખતમાં તેઓશ્રી વડોદરા કે જે સ્વીટ્ઝરલંડ, નેરુડા લાખની વસતીનું મોટું રાજ્ય છે, ત્યાં એક રેડીયમ બાંધવાનો ઇરાદો રાખે છે.

તેઓશ્રીએ એલમ્બીક રેડીયમની બાંધણીમાં પણ ખાસ રસ લીધો છે અને તેમના આર્થિક હિતનીયરને તેના નક્કારોને અવગણ કરવાની તક પણ આપેલી છે.

ન્યારે શ્રી. મહારાજએ મને જણાવ્યું કે, બર્લિનના જુદા જુદા રુચીઓ અને પ્રદર્શનો જોવાની આવતા અકવાડિયામાં તેઓશ્રીને ઇચ્છા છે, ત્યારે મેં તેઓ નામદારને પૂછ્યું ધણ ખર્ચે કે સને ૧૯૩૧ ને ૧૯૩૬ ના બર્લિનમાં શું ફેરફાર થયો છે, તે તેઓશ્રીએ જણાવે છે.

શ્રી મહારાજ કે જેમણે પાંચ વર્ષ અગાઉના ભૂખ અને વિનાશથી પીડાતા જર્મનીને નેરુડું હવું, તેઓશ્રીએ થોડા સખેટોમાં મને જણાવ્યું કે—આજનું જર્મની પુરે જોડેલા જર્મની કરતાં ધણું સુખી અને વધારે આરાવાળું છે.

ન્યારે એલમ્બીક રમતો પુરી થશે, ત્યારે જર્મનીના સુંદર સરા લીસવાનમાં આરામ અને આરોગ્ય મેળવવા, તેઓશ્રી જવાના છે.

ન્યારે મને છેલ્લી રોકેન્ડ કરવા હાથ આપેા ત્યારે મેં એવી આશા દર્શાવી કે, તેઓશ્રીને બર્લિન આવવા-જર્મનીની મુલાકાત લેવા અને દિહુસ્તાન તથા વડોદરામાં તેની છાપ લઈ જવા અનેક વડો પ્રહ આપે.

—સ મા ચાર ચાર—

—સુરતના વતની અને પુનાના સેશન્સ જજ રવ. નાણાવટીના પુત્ર સાથે લગ્ન કરવા અરજીદેવી કૌતમ રત્નર વિલાપત ગઇ છે.

—અમદાવાદમાં ડૉ. મુંજેએ દિદુઓને લરકરી તાલીમની જરૂરીયાત વિષે ભાષણ કરતાં તેમણે રથાપવા ધરેલી લરકરી શાળાને મદદ કરવાની અપીલ કરી હતી.

—અમદાવાદમાં ગાંધીજીના પ્રમુખપદે ગુજરાતી સાહિત્ય સંમેલન તા. ૩૧-૧૦-૩૬. ૧-૧૧-૩૬ ૨-૧૧-૩૬ ના દિવસોએ ભરવાનું નક્કી થયું છે.

—અમદાવાદમાં મળનારી અઃ દિઃ મહિશા પરિવદને સફળ બનાવવાની લેડી વિદ્યાગૌરી નિલકંઠે અપીલ કરી છે.

—મહાત્માજી અને પં. જવાહરલાલ ઓકટોબર માસમાં ગુજરાતને પ્રવાસે આવશે એવા સમાચાર છે.

—સ્વ. કલાપીના લક્ત શ્રી. જગન્નાથ ત્રિપાડી 'સાગર'નું અવસાન થયું છે.

—અમદાવાદ, મહાન રચિયત સાહિત્યકાર મેકરીમ ગોર્કી દિનની ઉજવણી યુવાન સાહિત્ય મંડળ, પ્રગતિ સાહિત્ય મંડળ સમિતી અને ગુજરાત સાહિત્ય સંયુક્ત આશ્રયથી યુવાન કવિશ્રી-સુન્દરમના ખરયાને યજ્ઞ હતી. જાણીતા નવલિકાકાર શ્રી. 'ધુમ-તું' અને કવિશ્રી સુન્દરમની ભાષણો મનનીય હતાં.

—મહારાષ્ટ્ર ચિત્રકળા મંડળના પચિસા વાર્ષિક સંમેલન પ્રસંગે યોગ્યેલા ચિત્રકળા પ્રદર્શનમાં અમદાવાદના કલાકાર શ્રી. દિરાલાલ ખત્રોને પહેલું ઈનામ સુવર્ણ ચંદ્રક અને રૂ. ૧૦૦ મળ્યું છે.

—અમદાવાદ મ્યુની આગામી સુંદરણીના સમય જેમ જેમ નજીક આવતો જાય છે તેમ વાતાવરણ વધુને વધુ ઉત્સાહી બનતું જાય છે. મ્યુ. માં બિરાજતા દાક્ષના કેટલાંક સભ્યો તાજેતરમાં સ્વતંત્ર પક્ષ રથાપવાનો વિચાર કરી રહ્યા છે. મુસ્લીમો પણ એક વ્યવસ્થિત પક્ષ બને કરવાની યોજના કરી રહ્યા છે.

—અમદાવાદની માસુતાયકની પોળમાં રહેતા જૈન ગૃહસ્થ-કપુરચંદ. બીખાભાઈએ મુખ્યમાં પોતાની જાતને વીમાના એજન્ટ અને મોટા વેપારી તરિકે ઓળખાવી લોકોને ખોટાં ચેંકા આપી હજારોની કામ કરવાના

આરોપસર પોલીસે ધરપકડ કરી છે. મકાનની ગડતી લેતાં કઠાર્જની યોજનાને લગતા દસ્તાવેજો અને વીમાના એજન્ટ હોવાના ખોટાં લખાણો મળ્યાં આવ્યા છે.

—સુરત સાહિત્ય મંડળની કાર્યવાહક સભાએ કવિશ્રી ન્હાતાલાલનો ગણિ મહોત્સવ ઉજવવાનું ઠરાવ્યું છે.

—દ્વિતીય જૈન યુવક પરિવદના પ્રમુખશ્રી પરમાનંદ કાપડીઆના સંબંધમાં અમદાવાદના સંધે કસેલા હાવના પ્રતિકાર રૂપે શ્રી. કાપડીઆની સાથે પ્રીતિભોજન લેવાનો સમ્મારંભ હિત્સાહનાં વાતાવરણમાં ઉજવાયો હતો. લગભગ ૧૫૦૦ જૈનોએ દાગડી આપી હતી. શ્રી. કાપડીઆએ સૂચક ભાષણ આપ્યું હતું.

—અમદાવાદમાં ચાલુપુર દરગાઝ-ખંદાર કાશી વિશ્વનાથ મહાદેવની જગ્યામાં કથાના પારાયણમાં એક સાધુને સમાધિમાં સાક્ષાત પ્રભુનાં દર્શન થયાં અને અધ્યતી પ્રસાદ પણ આપ્યો એમ કહે છે.

—અમદાવાદની મીલ પરિસ્થિતિ વિષે રાષ્ટ્રપતિએ કામગીરને સંયુક્ત સામના માટે દાક્ષ કરી છે.

—અમદાવાદ મ્યુનિસિપલ કોર્પોરેશનના દરિયાઈ મ્યુનિસિપલ સાળાના વિદ્યાર્થીઓને સારા અને ચોક્કસ ખોરાક મળે તે માટે મ્યુનિસિપલ સાળામાં નવાં નવાં યોગાન હોય ત્યાં ત્યાં ખાવાનું વેચવાની ન્યોતિસંધને એક વર્ષ માટે રમ આપી છે.

—વડોદરા, સરકાર ને પ્રમ મંડળ વચ્ચે છેવટની સમજૂતી નીચે મુજબ થઇ છે. પ્રમ મંડળની પ્રતિ પહેલાની જેમ રહેશે. જમીન મહેસુલની તપાસ બાબતમાં કર્યાઓમાં પ્રમ મંડળના કાર્યકરો તપાસ કરી શકશે. તે વખતે સરકારી અમલદારોને પણ સહકાર તેઓ લઇ શકશે.

—ડોહાઈ, આંક ફરકના અખાડાઓ પર પોલીસે દરોડા પાડતાં આંકફરકીયાઓને પકડી કેસ કર્યાનું કહેવાય છે. ડોહાઈ કર્યામાં આથી સનસનાટી ફેલાઇ છે.

—કલોલ, અત્રેનું ધોસેક્ટ્રીક પાવર હાઉસ ખુલ્લું મુકનાની કિંયા યુવરાજશ્રી. પ્રતાપસિંહ રાજસાહેબના શુભ દસ્તે યજ્ઞ હતી. સુધાર્શ તરફથી યુવરાજશ્રીને માનપત્ર અર્પણ કરવામાં આવ્યું હતું.

—વડોદરા, પ્રાંત પુરતકાલય મંડળની વાર્ષિક સભાઓ મળતાં નવા વર્ષના પ્રમુખ તરિકે શ્રી. જયવતી

સહી કરશે કહે છે. વધુ અભ્યાસ માટે વીલાયત ગયેલા ડો. ધાર્મણે ૧૨ માં માંની વધુ બીન પગારદારી રૂબ લેતાં ઉમેરો મેડીકલ ઓફીસર તરીકે ડો. ગાયકવાડનાં ચાલું રહેશે.

—વડોદરામાં શ્રી. રામકૃષ્ણ શંતાબે - મહોત્સવને અંગે આપનાં મંદિરમાં સર્વ ધર્મ પરિષદ શ્રી. ધુરંધર સાહેબના પ્રમુખપદે ભરાઈ હતી. યુવાશ્રીએ પરિષદની કેટલેક ઉપજોતિ સંદેશ મોકલ્યા હતા. તે શ્રી. સત્યવત મુકરજીએ વાંચી સંભળાવ્યા હતા. જુદા જુદા ધર્મ પર વિવેચનો થયાં હતાં.

—વડોદરા પ્રાંત પુસ્તકાલયની વાર્ષિક સભા શ્રી. જયવતી બેન દેશાધના પ્રમુખપદે મળી હતી.

—વડોદરા રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળના વ્યવસ્થાપક મંડળની વાર્ષિક સભા નિવૃત્ત થયેલા નાયબ દિવાન બ. ગોવિંદભાઈ દાથીભાઈ દેસાઈ સાહેબના પ્રમુખમળતાં વાર્ષિક બજેટ મંજૂર કરવામાં આવ્યું હતું.

—શ્રીમંત મહારાજ સાહેબ સહકર્તૃત્વ નવેમ્બરના કિલાયા બીજા અઢવાડિયામાં હિંદ આવવા સંભવ. તો પધારો પ્રત્યક્ષ રાજવી.

—વડોદરા, શ્રી. એચ. એસ. ડાંગે રાજસાથી સામુદાયિક રસોડાની માહિતી લેવા રણિયા ગયાં છે.

—વડોદરા, મુસ્લીમ મોન્સનને રાજ્યના લોકોપદારક ડાંગ તરીકે નોંધાવવા કહ્યું છે.

—ઈશ્વરમાં મહારાણી શ્રી. અદ્યાવાપાનની સંવત્સરી શ્રી. જનરલ નાનાસાહેબ શિંદેના પ્રમુખપણા નીચે ઉજવાઈ હતી. પ્રમુખશ્રીએ દેવી અદ્યાવાપાનના મુક્તકંઠે વખાણ કર્યો હતો.

—વડોદરા રાજ્યના મંડળવાલાંયક ચૈયેની માહિતી આપી તેમનું સંરક્ષણ કરવા બાબત જાહેરાત પ્રસિદ્ધ કરી, નુંકયાન કરનારને સજા તથા દંડ કરવા ફરમાવ્યું છે.

—વડોદરા કેપ વિસ્તારનો મોટો ભાગ વડોદરા રાજ્યને જાન્યુઆરીના સુમારમાં સોંપાવા સંભવ.

—પુસ્તકાલયખાતાના આસી. ક્યુરેટરની જગ્યાએ શ્રી. રાજેન્દ્રને કાયમ કરવા ના. કાઉન્સીલે હજુરને ભલામણ કરી છે.

—વડોદરા, શ્રી. સો. મહારાણી સાહેબ કાલંસમાદથી જુડાપેસ્ટ ગયાં છે. પછી વીચેના યર્ષ લંડન જશે.

—વડોદરા રેશન ઉપરનું શ્રીમંતનું બાવલું શહેર સુધારાને સુધત કરવા કહ્યું છે.

—બરલીનેમાં એલમ્પીક રમતોમાં શ્રી. મહારાજ સાહેબે અદ્યધાન અને ઇન્ડિયન ટીમને પારટી આપી હતી.

—પાટણમાં સરસ્વતા મે. મુકરજી સાહેબ અને વિદ્યોધિકારી મે. રાજેન્દ્ર ભાટે સાહેબના માનમાં બાલાભાઈ કલબમાં મેળાવડો થયો હતો.

—જાપાનનો પ્રવાસ કરી પાછા ફરેલા વડોદરાના નાયબ દિવાન મે. મણિલાલ બાલાભાઈ નાણાવટી સાહેબે “જાપાનનો ઔદ્યોગિક વિકાસ” ઉપર વડોદરાની શુજરાતી સાહિત્ય સભાના આશ્રય હેઠળ મનનીય અને માહિતીપૂર્ણ વ્યાખ્યાન આપ્યું.

—વડોદરા રાજ્યની ધારાસભાની બેઠક ધારાસભાના દિવાનખાનામાં ના. એ. દિવાન સાહેબ કનંલ. કુમારશી શિવરાજસિંહજીનાં પ્રમુખપણા નીચે મળી ત્રણ દિવસ કામ ચાલ્યું હતું. જુદા જુદા દંડોવા થયા હતા.

—અમરેલી, સુખા સાહેબ શ્રી. પિલાંશરેવ ગાયકવાડ તથા વડોદરા સુખા મે. પંચારં સા. પરસ્પર બંદલાયા કહે છે. અમલ ઓફીસરથી થશે એમ કહે છે.

—સર પદ્મણી ગૂજરાતમાંથી નવી ધારાસભા મોટે મહાસભા પક્ષ તરફથી ઉમેદવારી કરશે એવી અફવા છે.

—વડવાણ રાજ્યનું કાચનું આરખાનું પચાસ હજાર રૂપિયે પંદર હજારના વાર્ષિક હોતે એજેન્સીની મંજુરીથી કાઉન્સીલે વેચ્યું છે.

—કાઠિયાવાડના કેટલાક કાર્યકરોએ અમરેલીમાં એકત્ર થઈ ને નવ જવાન કાર્યકર સંઘ નીરયાપના કરી છે.

—શ્રી. પરમાનંદ કાપડિયાએ રાજકોટમાં બાર જાન સુધક સંધનું પ્રમુખ પદ સ્વીકારવાના પાર્ટી છે.

—લાવનગર ઉચ્ચ અધિકારીઓની સફળ દરયા-નગરીથી લાંબી કામદારો સાથેની લાંબી તારાવાટ ખજી સમાધાનીની સામાન્ય સારતો મક્કી થઈ હતી. કહે છે કે થયેલી સરતોથી લાંબી કામદારોને સ્કેલ સંતોષ થયો નથી.

—શુજરાત કાઠિયાવાડના જુદા જુદા ભાગોમાં વરસાદની ચર્યાચાર થઈ મેઘરાજ્યને મહેર કયાંન સમાચાર મળી રહ્યા છે.

—રાજકોટ રાજ્ય નાખેલા ધર વેચને લગતા અસ-તોષ તળે રાજ્ય સરકારની પરી છે, ત્યાં સુધી આંધ

પર રાત્રે મણુ દીક એક રૂપિયા જેટલી ભુદ્ધી જાકા-
તની નહેરાત કરી છે આથી પ્રમ્નના મન પર ભારે
આઘાત થયો કહે છે.

—અમદાવાદની નજીક આવેલું ધોરેરા બંદર
આવતા મહિને ઉઘડતાની સાથે ગૂજરાતનો વેપાર દીક
વિરતાર પામશે એવી આશા રખાય છે.

વેરાવળના પુસ્તકાલયમાં વાંચવા ગયેલા હરિજન
ભાઈઓને ધક્કા મારી બહાર કાઢતા બળજબાટ
થયો હતો.

—ગોડળના ના. મહારાજ સાહેબ પોતે ફેડેરેશનમાં
નહિં જોડાય, તથા બીજા રાજ મહારાજાઓને પણ એ
સંબંધે સલાહ આપી કહે છે.

—ભાવનગરમાં કેવિશ્રી ન્દાનાલાલનો મણીમહોત્સવ
ઉજવવા તૈયારીઓ થયા બાદ ભાણુ એક કંઈ વધી
આબ્યાથી માંડી વળાવ્યો કહે છે.

—ફેબ્રુઆરી મહાસભા માટે તકમાર તૈયારીઓ
આવી રહી છે.

—મહાસભાના પ્રધાન મંડળમાંથી મણીતા સમાજ-
વાદી આગેવાન શ્રી. જયપ્રકાશ નારાયણે રાજીનામું
આપ્યું છે.

—સરહદના ગાંધી હિંદુ-મુસ્લીમ એકતા માટે
પ્રયાસ કરવામાં સેવા અર્પનાર છે.

—પં. જવાહર નિવેદન પ્રગટ કરી પોતાની
આત્મકથાની કિંમત હિંદમાં રૂ. ૭ થી વધારે નહિ
આપવી એમ જાહેર કર્યું છે.

—પં. જવાહરલાલ નહેરુ લખનઉથી એક નવું
અંગ્રેજી દૈનિક પત્ર ચાર કરવાનો ઇરાદો રાખે છે, એમ
જણાય છે. આ પત્ર ધણું કરીને રાષ્ટ્રીય ધોરણે
મહાસભાના ખેયનું સમર્થન કરશે એમ મનાય છે.

—મહાસભાની ફેબ્રુઆરી એક માટે કુ. ત્રેમાકંટક
સ્વયંસેવીકઓના વ્યવસ્થાપક નિમાયા છે.

—ગાંધીજીની તબિયત હવે દીક છે. ચિંતાનું
કંઈ કારણ નથી.

—રાષ્ટ્રપતિ જવાહર એક નિવેદન પ્રગટ કરી
પ્રધાન મંડળની એ ખાલી પોલી જગ્યાઓ માટે પં. જોષી-
દવલ્લભ પંત અને શ્રી. સરોજીની નાયકુની
નિમણુંક જાહેર કરી છે. ઉપરાંત એક સભ્ય શ્રી.
સુભાષ બોઝ જેલમાં હોવાથી તેઓ છૂટે ત્યાં સુધી તે
જગ્યાએ શ્રી. ચરતચંદ્ર બોઝને પણ નિમવાનું જાહેર
કર્યું છે.

—કવિવર ટાગોર અને બીજા મચ્છર સાહિત્યકારોએ
એક મેનીફેસ્ટો બહાર પાડી ધોષ પછુ જાતના યુદ્ધને
વખોડી કહ્યું છે. એ મેનીફેસ્ટો પેરીસમાં મળનારી
પરિષદમાં મોકલવામાં આવ્યો છે.

—મુંબઈમાં તા. ૪ થીએ રવ દાદાભાઈ નવરોજીની
સંવત્સરી ઉજવવામાં આવી હતી. પ્રમુખરથાનેથી
શ્રીમતી સરોજીની નાયકુએ હિંદના સ્વયંરથ દાદા
નવરોજીને અંજલિ આપી હતી. તેમજ શહેરીઓએ
અંજલિ આપી હતી.

—બરસેસ ખાતે મળેલી વિશ્વશાંતિ પરિષદના
આદર્શો પ્રતિ સદાનુભૂતિ દર્શાવવા શ્રીમતી સરોજીની
નાયકુના પ્રમુખપદે મુંબઈના નાગરિકોની સભા મળી
હતી. સભામાં શ્રી. કનૈયાલાલ મુન્શી, શ્રી. આગલા શ્રી.
જમનાદાસ દા. શ્રી. ઇન્દુલાલ યાત્રિક વગેરેએ ભાષણો
આપ્યાં હતાં.

—ગોંડિયેરીમાં તા. ૧૫ થી યોગદતે બાણુ અરવિંદ
ધોપનો ૧૫ મો જન્મોત્સવ ઉજવાયો હતો. તે પ્રસંગે
સર અકબર અને લડી દહરડી પણ દર્શન કરવા દાંજર
રવા હતા. ૮૫૦ માણસોની મેદની જામી દમી.

—શ્રી. ઇન્દુલાલ યાત્રિકે રાષ્ટ્રપતિ પં. જવાહરલાલને
ખુલ્લો પત્ર લખી ખેડૂતોને કામદારોને લગતી લાંબણીઓ
રજી કરી છે.

—ગાંધીજીની ૭૫ીવાળા પોસ્ટકાર્ડો મોકલવાની
મનાહ રદ થઇ છે. એવી ૭૫ીવાળા પોસ્ટકાર્ડ ટપાલમાં
મોકલવાની હવે છૂટ થઇ છે.

—હિંદમાં ખંડના લાવ સારા. ઉપજો તે માટે
૩. ૨ કરોડની થાપણથી સુગર માર્કેટીંગ બોર્ડ રચવા-
નાર છે. તેની વડી કચેરી કલકત્તામાં રહેશે.

—મુંબઈના મચ્છર ચિત્રકાર શ્રી એન. આર-
ધુરધરજી ૧૫ વર્ષની ઉંમરે અવસાન થયું છે. સદગત
ધુરધર પોતાનો કલાવારસો એમનાં પુત્રી કુ. અંબિકા
ધુરધરને આપી ગયા છે.

—લખનૌમાં ગઇ રેલમાં પાંચ હજાર ધરો જમીન-
દોસ્ત ચર્ચા હતાં.

—મુંબઈમાં મળેલી કેંગ્રેસની જુદી જુદી કમિટીઓ
દરમ્યાન કામગીરીના હેવાલ મેળવવા જતાં, કે
આગેવાનોની મુલાકાત લેવા જતાં સરદાર શ્રી. વલ્લભ-
ભાઈ પટેલની પુત્રી કુ. મણિખેડેને પોતાના પ્રયે તોહફ
વર્તન અલાવાનો પોકાર મુંબઈના પત્રકારોએ કર્યો છે.

—જાપાને પોતાના લશ્કર માટે નવો રાષ્ટ્રવજ્ર આધારના વાળનો બનાવ્યો છે. એ માટે ૮૦ દેશપ્રેમી ઓઝિઓ પોતાના ચોટલા કાપી આવ્યા છે.

—મુંબઈમાં બેકારી, અપુરતી આવક, ઝાઝા પગારો અને આર્થિક સંકટામણને લીધે અપધાતોની સંખ્યા વધી રહી છે. ગરીબ અને મધ્યમ વર્ગના ઓ પુરો અને આળકો ઉપરાંત કામદારો પણ આપધાતોના માર્ગે હો છે. મુંબઈના ફોરેનરની કોર્ટમાં અવારનવાર જીપમશ, આર્થિક સંકટ વગેરેને કારણે થતા આપધાતોના કિસ્સાઓ રજુ થાય છે.

—ગાંધીજીની તબિયતમાં સારો સુધારો દેખાય છે. યોગ સમયની અંદર તેમની તબિયત તદ્દન સુધરી જશે એમ જણાય છે.

—જાણીતી લલિત્ય વેતા મેડમ લલિત્યે ૧૯૩૭ માં લયકર વિશ્વયુદ્ધની આગાહી કરી છે. ગાંધીજી કરી રાજકીય ક્ષેત્રમાં અપલાવશે, ને રાજકીય લડતમાં મંડાણ મંડાશે એમ જણાવ્યું છે.

—૨૯. કવિ કલાપિ ઉપર કેટલાક સાહિત્યકારોએ

કરેલા આક્ષેપો વિષે લાડીના કાકાર સાહેબે મુંબઈની યુનિવર્સિટીને નોટીસ આપી હતી. તે અંગે તપાસ કરવા યુનિવર્સિટીએ શ્રી. કનૈયાલાલ મુન્શી, શ્રી. કૃષ્ણલાલ બેરી, વગેરેની કમિટી નિમણ છે.

—સદગત ડૉ. અન્સારીનું કિંમતી પુસ્તકાલય બેગમ અન્સારીએ દિલ્હીની જગમીયા પુસ્તકાલયને બેટ આપ્યું છે.

—બનારસથી બહાર પડતા 'દંસ' માસિક પાસેથી એક નાટક બહાર પાડવા માટે હજાર રૂપિયાની જામીનગીરી ચૂકત પ્રતિની સરકારે માગી હોવાથી 'દંસ' લી. ના કાર્યકેટરોએ એ માસિક બહાર નહિ પાડવાનો નિર્ણય કર્યો છે. આથી ભારતીય સાહિત્ય પરિષદે 'ભારતીય સાહિત્ય' નામનું માસિક કાઢવાનો નિર્ણય કર્યો છે. શ્રી. પ્રેમચંદણ, કાકા કાલેલકર અને શ્રી. કનૈયાલાલ મુન્શી. તંત્રી પદે રહેશે.

—દક્ષિણ દિલ્હીમાં બોલાતી તામીલ, તેલગુ અને મલયાલમ ભાષાના બધા શબ્દો જર્મન ભાષાને મળતા આવે છે. અને એવા ૪૦૦૦ શબ્દો છે, એમ મદ્રાસના પ્રો. રાજગોપાલાચાર્યે જાહેર કર્યું છે.

—મદ્રાસ સરકારે ઓઝિઓના અનીતિ માટે થતા વેચાણના અટકાવ માટે મીસ મેકેન્ઝી નામના જાણીતા સિટીશ સામાજિક કાર્યકર્તાની નિમણૂક કરી છે.

—શ્રીમાન સમ્રાટના રાજ્યારોહણ પછી સમ્રાટની તાબધારી પ્રતિભાવાળા પોરટના રતેમ્બો ને સિદ્ધા દિલ્હીમાં બહાર પડનાર છે.

—વધુ મરણ પ્રમાણમાં દિલ્હી ભરમાં સુગં. ચોથો નંબર આવે છે. તા. ૧૧ મી જુલાઈએ પુરા થતા એક અઠવાડિયામાં એક હજારે ૫૩ મરણ સુરતમાં થયાં હતાં.

—લાહોરના સુપ્રસિદ્ધ તરવૈયા મી. રોળીન ચેટર-જી હાથે બેઠી સાથે પાણીમાં લાંબા વખત સુધી તરતા રહેવાનો જગતનો રેકોર્ડ તોડ્યો હતો. મી. ચેટર-જી ૭૨ કલાક ૨૪ મિનિટ અને ૫ સેકન્ડનો જગતનો નવો રેકોર્ડ કરીને પાણી બહાર આવ્યા ત્યારે લોકોએ તેમને વધાવી લીધા હતા.

—કલકત્તાના શ્રીમંત મારવાડી શ્રી. બરબોરીયા જ્યેને અનિદ્રાનો રોગ લાગુ પડ્યો છે તેમની સારવાર કરવા લંડનથી એક નિમ્ખાત પોતાના 'બે' હિંદ આવવા વડી છે.

કંસારા

હીરાલાલ કેશવલાલ

આંદોના દાગીના બનાવનાર તથા વેચનાર

કે. માંડવીની પોળ, હ. નં. ૮૫૦

અમદાવાદ

અમારે ત્યાં ચોકખી આંદોના દરેક જાતના દાગીના છુટકે તેમજ જથ્થાબંધ મળશે, તેમજ બહારગામના ઓર્ડર ઉપર પુરતું ધ્યાન આપવામાં આવશે.

—કલકત્તાના ‘આનંદ બગીચ’ પત્રિકા પત્રના તા. ૮ જુલાઈ ૧૯૩૬ ના અંકમાં “સાહિત્ય પર સરકારી સંખ્યા” એ મથાળા તેલંગ પ્રગટ થયેલા વધાલખી લેખ સંબંધમાં મદ્રક અને કોપર દરેકે મુકેલી રૂ. ૧ હજારની શેકડ જમીનગીરી બચ કરવામાં આવી છે.

—ઝોલમ્પીક રમતગમતોમાં તુલ્યના ૧૦ ફૂટ ક્લાસ ઈનામો પૈકી ત્રણ ઈનામ જાણીતી નર્તકી મેનકા અને એની મંડળીએ મેળવ્યા છે.

—હિમાલય ઉપર ચઢવા માટે પાંચ જાપાનીઓની ટુકડી આફ્રોગાથી ઉપડી છે.

—મદ્રાસીઓનાં નામમાં પહેલો યજ્ઞ એમના ગામના નામનો બીજો ગામના નામનો અને ત્રીજો પોતાના નામનો હોય છે.

—દિલ્લીની ઇન્ડિયન હિમાલયન એક્સ્પ્લોરશન કમ્પની આશ્રય દેહળ હિમાલયની રોચ ઉપર ચઢવા એક ટુકડીની યોજના ચક્ર છે.

રેવાના મહારાજાને ૫૦૦ વાઇનો શિકાર કરવાની પ્રતિજ્ઞા લીધી હતી. તે પ્રતિજ્ઞા પુરી થતાં તેમણે રાજ્યના જંગલોમાં દીપો-સ્તવી સંગ્રહો ઉત્સવ ઉજવ્યા.

—ના. વાઇસરોયે રાજ્યો જોગ એક પરિપત્ર લખીને સહુને ફેડરેશનમાં જોડાવાનો પ્રતિરોધ કર્યો છે.

—કામગીરમાં બારે રેલ જાવવાથી બારે નુકસાન થયું છે.

—વિએના, મહેસુરના મહારાજાએ, રાજા જોડવડ પ્રોન્સ ઓફ વેસ્ટ તરિકે જે બારટલ હોટલમાં ઉતર્યા હતા તે જ હોટલમાં ૩૫ ઓરડાઓ પોતાને માટે શેકવ્યા છે, અને બપોરથી રહે છે.

—દાકા, તા. ૨૪ અને એક રોમાન્ટીક કહાણી બહાર આવી છે. મોવાલના બીજા કુમાર દાહીયાંમાં

૧૯૦૮ માં એકાએક મરણ પામતા તેના દેહને રમણનામાં લઈ જવામાં આવ્યો. અગ્નિદાહની તૈયારી હતી ત્યાં વરમાદનું બારે તોફાન થવાથી અગ્નિદાહ કરવા આવેલા માણસો શયને છોડી દૂર રથને આશ્રય લીધું. ત્રણચાર કલાકે પાછા ફરતાં સમયે મૃત્યુ થયેલું.

વધુ અભ્યાસ માટે વિલાયત

ઓછાના વતની દેશલાડ વણીક મી. નટવરલાલ નારણદાસ વાડીઆવાળા બી. એસ. સી (ઈકોનોમીક્સ) અને બેરીસ્ટર થવા મંદ તા. ૨૯મીની રટીમરમાં વોલાયત ગયા છે. એઓને સંજીવ શંકર ઇન્જીવા સાતી બધુઓની સભા ઓછામાં શેક શ્રી પુરોષોત્તમદાસ મનમલાલ મોહાના પ્રમુખપણા નીચે મળી હતી.

રાજ્યની ૧૦ લાખની રકમથી ૧૦ લાખની રકમથી દત્તો.

—શ્રી. મુશાલિની બેંકરે પોતાના પતિ શ્રી. ચંદુલાલ બેંકર સાથે છૂટા છેડા લેવા દરિયાઈ માર્ગે હતી. તે કેસમાં બંને વચ્ચે સમાધાની થઈ જવાથી કેસ ખેંચાઈ ગયો છે.

જણાવ્યું. હકીકત એમ હતી કે ત્યાંની પર્વત યુદ્ધઓમાં વસતા દેટલાક નાગા સંન્યાસીઓ આ કુમારનું શરીર ઢાંકી ગયા અને શરીરમાં પ્રાણ છે એમ જણાતાં ઉપચાર કરી કુમારને જીવન કર્યો. આ પછી કુમારે સાધુઓ સાથે ૧૧ વર્ષ સુધી બ્રમણ કર્યું. આ પછી યશને વિનંતિ કરતાં ૧૯૨૦ ના ડિસેમ્બરમાં દાકા જવા રજા મળી. કુમાર દાકા આવ્યો. એક જમીનદારે તેને મોવાલના બીજા કુમાર તરીકે ઓળખી કાઢ્યો. વાત બહાર ફેલાતાં સંખ્યાબંધ માણસો કુમારને જોવા આવવા લાગ્યા. ૧૯૨૧ ના મે. ની ૧૫ થી તારીખે જ્યેષ્ઠપુરમાં ચાળીસ હજાર માણસોની વિગટ સભા મળી અને તેમાં મોવાલના બીજા કુમાર તરિકે તેને જાહેર કરવામાં આવ્યો. કુમારે મહેસુલ લેવું શરૂ કર્યું. ૧૯૨૫ ના જુનની ત્રીજી તારીખે દાકાના કલેક્ટરે કુમારને ટેંગી તરિકે જાહેર કર્યો. આ લાંબા સમયથી ચાલતા મોવાલ સંન્યાસી કેસનો ચુંકાદો આજે દાકાના જિલ્લા જજે આપ્યો હતો અને મોવાલના બીજા કુમારને ઉપજનો નીજ લાગનો હકબારે

—લખનૌમાં વિદ્યાર્થી પરિષદને પ્રમુખપદેથી ભાષણ આપતાં મી. ઝીણાએ જણાવ્યું હતું કે ન્યાં સુધી ધર્મ રહેશે ત્યાં સુધી કોમી પ્રશ્નો તો રહેશેજ. પણ ન્યારે હિંદના હિતનો સવાલ હોય ત્યારે તેમણે હિંદીઓની દૃષ્ટિથી એ સવાલનો ઉકેલ કરવા જોઈએ.

—ભરૂચના બ્રહ્મક્ષત્રિય યુવક, મી. રમણલાલ કોંકરને આંતરજાતિય લગ્ન કરવા માટે ન્યાત બહાર મુકવામાં આવ્યા છે.

—મહેસુરના મહારાજાએ દેવ દાસીઓ ન મનાવવાનો અને દેવ દાસીઓ હોય તેમને લગ્ન કરવાની છૂટ આપવાનો કાયદો પસાર કર્યો છે.

—સુરતમાં આંક કરકનો સદા રમવાનો અખાડો ચલાવવાના આરોપસર પતિ પત્નિ પકડાયાં હતાં.

—પેટલાદના દવાખાનામાં એક ઓતિ વિચિત્ર વાદરા જેવું બાળક આવી મરણ પામ્યાનું કહે છે.

—શિવનના જીલાઈ માસના બેકારોની સંખ્યા ૧૬૫૨૭૨ ની છે, છેલ્લા ૭ વર્ષમાં આ આંકડાઓ ઓછામાં ઓછા છે.

—જાપાન પોતાનું નોકાદળ વધારવામાં ખુબ મથાવનું છે. તે યોજના પ્રમાણે લંડનના નોકા કરારોની ખુબ કલમોનો લંગ થશે.

—શહેરી સ્વાતંત્ર્ય સંઘના માનક પ્રમુખ તરિકે કવિવર રવિન્દ્રનાથ ટાગોર નિમ્યા છે. અને શ્રીમતી સુરોજીની નાયક સર્વોધિકારિણી બન્યાં છે.

—ચીનની સરકારે નબળી તબીબતવાળા ઓ પુરુષોનાં લગ્નોપર પ્રતિબંધ મૂક્યો છે.

—‘વીટા’ પ્રકરણને અંગે સંતોષકારક સમાધાની થતાં કચ્છી પ્રજાજનોમાં આનંદ ફેલાયો છે.

—વિશ્વશાંતિ પરિષદપર રાષ્ટ્રપતિએ સંદેશો મોકલતાં એમ જણાવ્યું છે કે ન્યાં સુધી થાહીવાદી સર્વો પરિતા દૂર ન થાય ત્યાં સુધી સંરચાતોમાં કદી સાચી શાંતિ રથપાપ નહિ.

—પેરીસમાં રહી બ્રિટીશ સરકાર સામે લડત ચલાવનાર ઉદામ સમાજવાદી મેડમ કામા ૭૬ વર્ષે મૃત્યુમુખમાં અવસાન પામ્યાં છે.

—બર્લિનમાં અમરાવતીના હનુમાન વ્યાયામ પ્રયા-રક મંડળના ચોવીસ જીવાતોએ હિંદની દેશી રમતો અને વ્યાયામના પ્રયોગો કરી બતાવ્યા હતા. જગતભરના વ્યાયામ વિચારદેને હિંદી વ્યાયામ અને રમતોમાં ખુબ જ રસ પડ્યો હતો. વ્યાયામ પ્રયોગો માટે મંડળને બીજું રથાન આપવામાં આવ્યું હતું.

—જર્મનીએ ભવિષ્ય બાખનારાઓ સામે જોદાદ ઉઠાવી છે. હેનોવરમાં તાજેતરમાં એક કાયદો પસાર થયો છે. જે જર્મનીભરમાં ટુંક સમયમાં અમલમાં આવશે. આ કાયદો પાછળ, ગંજીશ, હસ્તરેખા, હીરા કે કોઇ પણ સાધનદાર ભવિષ્ય કહેવા પર પ્રતિબંધ મુકવામાં આવે છે, ચુનહેગરોને સખ સખ કરવામાં આવશે.

—ન્યુયોર્ક, અમેરિકાના પ્રમુખપદે રૂઝવેલ્ટ નું ટાંચે તો વિશ્વશાંતિ પરિષદ ભરવાની યોજના રૂઝવેલ્ટે ધડી રાખી છે. કહે છે કે આ પરિષદમાં રાજા એડવર્ડ, રોલીન, મુસોલીની, હીટલર અને ક્રાસિના પ્રમુખને પણ આમંત્રણ આપવામાં આવશે. જાપાન ચીન અને બીજા કેટલાક દેશોના પ્રતિનિધિઓને પણ હાજરી આપવા જણાવવામાં આવશે.

—અમેરિકાના પ્રમુખપદના ઉમેદવાર ને સમાજવાદી પક્ષના નેતા મી. થોમસે ન્યુયોર્કમાં ભાષણ કરતાં અહિંસાદારા હિંદ સ્વતંત્રતા હાંસલ કરે એવા દબ સંજોગો છે એમ તેમણે જાહેર કયું છે.

—રેપનના બળવાખોરોએ ઇરન અને બેહાલીયા શહેરનો કબજો લઈ લીધો છે. મેડ્રીડની સરકારે રાજીનામું આપ્યું છે. ને નવું સમાજવાદી પ્રધાન મંડળ રચાઈ છે, કેટલાક ઇટાલીયનો માર્યા ગયા છે એવી ખબર મળતાં રૂઝવેલ્ટનીય વિમાનો રેપન ઉપડી ગયાં છે.

—એશીસિનીયાના ચહેનચાહની રાજકુમારી, લંડનની એક હોસ્પીટલમાં નર્સનું કામ શીખનાર છે.

—હિંદના મહાન અમેરિકન મિત્ર અને ‘ગુલામ હિંદ’ ના લેખક ડો. જી. ટી. સંડેન્ડનું અવસાન થયું છે.

—તા. એડવર્ડના રાજ્યાભિષેક પ્રસંગે લંડનમાં કોઇ પ્રસંગે નહિ આવેલા એટલા માણસો આવશે.

—અમેરિકામાં ઉડતી મોટર શોધાઇ છે.

જાહેર જનતાને ખુશ ખબર

દરેક ભાષામાં સંદર મનમોહક બોડ ઘીતરનાર, લગ્ન પ્રસંગે ઘરોમાં આકર્ષક વોટર એન્ડ ઓઇલ કલર પેઇન્ટીંગ કામ કરનાર, તથા ઘરની સજ્જત માટે કાચના તકતા પેઇન્ટ કરનાર, તથા ટાઇપનું કામ કરનાર.

મળે યા લખો,
પેઇન્ટર હુસેનભાઈ વાચ. સલાહ
કસોઇ બરોડા રોડ,
જી. બી. એસ. રેલ્વે.

પ્રાસંગિક નોંધ—

બારમું ગુજરાતી સાહિત્ય સંમેલન

મુમહાવાદના આંગણે તા. ૨૦-૧૧-૩૧, ૧-૧૨-૩૧, ૨-૧૨-૩૧ થી, રવિ, સોમ એ દિવસોએ બારમું ગુજરાતી સાહિત્ય સંમેલન ભરાશે. આ બારમા સંમેલનના પ્રમુખ ભારતના પરમ તપસ્વી મહાત્મા ગાંધીજી છે. ગાંધીજી જેવી વન્દનિય વિકૃતિ ગુજરાતી સાહિત્ય સંમેલનનું પ્રમુખપદ સ્વીકારે એ ગુજરાતી સાહિત્યના ઇતિહાસમાં એક આદર્શ અને યાદગાર પ્રસંગ રહેશે. ગાંધીજીએ ગુજરાતને યરણે વિપુલ સાહિત્ય આપીને ગુજરગિરાની ભારે સેવા બજાવી છે. સાહિત્યના ચાલતા આવતા પુરાણા અઘડાએને દૂર કરાવી ગાંધીજીએ આજની ગુજરાતી ભાષાનો પ્રવાહ નિર્મળ સરળ અને ગતિવાન બનાવ્યો છે. સાહિત્ય સંમેલને મહાત્માજીની પસંદગી થોડીજ કરી છે એમાં બે મત ફાંછી શકેજ નહિ.

સંમેલન ભરાય તે અગાઉ સાહિત્ય સંમેલનના વહિવટદારો તેમજ આયોજકોને તેમજ નહેર પ્રભુનું ક્ષમા એવંચા કેટલાક સાહિત્ય રસિકોએ ૧૯૪૮ સપ્ટેમ્બરમાં એક નહેર નિવેદન બહાર પાડ્યું છે.

આ નિવેદનમાં મુખ્ય મુખ્ય સૂચનાઓ આ પ્રમાણે છે:

(૧) નિબંધ વાંચવાની પ્રથા બંધ કરો. (૨) વિભાગી પ્રમુખોની નિમણૂક હાથરપદ છે, તે એક વાર બંધ થએલી પથ્થુ હાલમાં કેટલાકનું મિત્રપાલિમાન પોષવા સજીવન કરેલી પ્રથા બંધ થવી જોઈએ. (૩) જુના જમાનાનો સાહિત્યનો જીર્ણોદ્ધાર કરવા પાછળ તેમજ એ ઉપર અંકુશ ચર્ચા પાછળ વધારે પડતા સમય અને ચર્ચાનો બ્યય થતો અટકાવો. (૪) એને બદલે જીવંત પ્રશ્નોની આગામી ભાવિની પલટાતા નવકુશળી અને ધણતી સૃષ્ટિમાર્ગ પ્રેરક બળો અને

અધિકારો ઉપર ચર્ચા કરી સંમેલનની દ્રષ્ટિ જીવંતકાળ ઉપરથી ઉઠાવી વર્તમાન અને ભવિષ્ય તરફ નાંખવા મોકલો. (૫) પરિપક્વતા હાથા હેઠળ સરતા સાહિત્ય કે નવજીવન જેવી વધારે લોકબોલ્ય સસ્તી અને સર્વદેશીય સાહિત્યની પ્રકાશન માળા ચોળો. (૬) ગુજરાતના મૌલિક લેખકોની કૃતિઓ પ્રગટ કરવા સમગ્ર, સહાય અને સાધનની જોગવાઈ કરી આપો. (૭) નવી દ્રષ્ટિથી લખાયેલા પાંચ પુસ્તકોની કૃષિક માળા પ્રગટ કરી વધારેમાં વધારે યાજાઓમાં એ જાણાવવાનો પ્રયત્ન કરો. (૮) યાજાથી મોટી યુનીવર્સિટી સુધીના આખા અભ્યાસક્રમમાં ગુજરાતી ભાષાની આજની અપમાનીત, હારવારપદ, અબ્બવહાર, અચ્છાઓપ દશામાંથી એ ભાષાને ઠરાવ ટેકા પુરતી નહિ પણ સંગઠિત ચોળના કરી ઉગારવાનો ખરા દિવસી પ્રયત્ન કરો. (૯) પર પ્રાંતિય પરિપક્વ સાથે મધ્યરય સલાહદાર જીવંત સહકાર સાથે (૧૦) ગુજરાતમાં બોલાતી જુદી જુદી ભાષાઓનું એકી દરજ્જા કરો. (૧૧) અક્ષરજ્ઞતા પ્રચાર કરો. (૧૨) પરિપક્વ એક સાદુ અને સૌજ્ઞ સામયિક મુખપત્ર રાખો—

આ સૂચનાઓ સંમેલનના સંચાલકોએ ખ્યાનમાં લેવા જેવી તો છેજ, અને તેમાંથી બનતી સૂચનાઓનો સ્વીકાર થઇ તેનો અગમ થઈ શકે તે ઇચ્છા થોડી છે. આ સુંદર નિવેદન રજૂ કરનાર ગુજરાતના નવજીવતા સાહિત્યકારો અને જીવંત લેખકો છે. આજુબે નિવેદન વાંચતા માત્ર એકજ સૂચનાએ અમારું વિશેષ ખ્યાન ખેંચ્યું છે એટલે તે વિશે એ શબ્દો કહીશું.

નિવેદનની ત્રીજી સૂચનામાં જુના જમાનાના સાહિત્ય માટે જે ટેકોર છે તે વ્યાજબી નથી. આજના નવા સાહિત્યને એ જુના સાહિત્ય સાથે નિકટમાં નિકટ સંબંધ છે. જે એ જુના સાહિત્ય પાછળ આપણા સેવાભાવી સાક્ષરોએ સમય ન ગુમાવ્યો હોત, સંશો-

ધન ન કયું હોત તો નવયુગના પ્રેરક આદિલનો કવશી ઉદભવ્યા હોત ! યુગોથી જુના અને નવા સાહિત્યનો સંબંધ જોડાયેલો આવેજ છે. હા, એ સાહિત્ય માટે, નિરર્થક દ્વેષ છુદ્ધિથી થતી ચર્ચાઓ પાછળ લેવાતો સમય અને શક્તિનો દુર ઉપયોગ ઈચ્છવા યોગ્ય નથી.

મધ્યીએ કે બારમા સાહિત્ય સંમેલનના સંચાલકો તેમના ચરણકમળમાં રજુ થયેલા આ નિવેદનનો સ્વીકાર કરશે.

આર્થિક તંગી અને આત્મહત્યાઓ

મુંબઈની અમૃતવાદીમાં ત્રણ જોગરદ માસમાં મુઠી અનાજના અભાવે મુંબઈને એ બાળકોએ જેર લાઇ આપવાત કયો હતો.

વતસલા અને સુંદર નામના ૧૨ અને ૧૬ ની નાણુક વયનાં બે બાળકોનો પિતા બૂખમરો, ઝરીબાઇ, રી અને લેણદારોના કડક તમાકાને લાઈ આપતિ-

ત ઊગરી જવા કંટાળીને, એ બે ખીલતાં પુષ્પ બાળકોને એકલાં અટક્યાં, રૂપડતાં મુઠી નિષ્કુર થઈ ઊડી ચાલી નિકળ્યાં. પિતાની ગેરહાજરીમાં

જુ હૃદયના કાળમુખા લેણદારો રોજ પગવણી કરવા વવા લાગ્યા. ધરમાં અનાજનો કણ નથી, પિતા

રાધાર છોડી ચાલી ગયો છે આ વસ્તુ રિયાતેથી

ડીના રહેનાર—નજીકના પાડોશીઓ અચાત હોવાનું સંભવિત છે !

બાળકોને બે ચાર મીઠા શબ્દોમાં આશ્વાસન આપનાર પશુ કોઈ નહોતું. એ એકલવાળાં સુકામળ બાળકો ગભરાયાં અને જીવનની શાંતિનો માર્ગ શોધવા લાગ્યાં.

આઈકુમારી વતસલા અને સુંદર દિવસોના બૂખ મરોને પરિણામે કંટાળીને ચાલુજ મૃકિતનું સાધન માની સોમલનું જેર લાઇ, નિષ્કુર અને નિર્દય લેણદારો પર, પંદર લાખ મનુષ્યોથી વસાયેલા ક્ષીમંતો અને દાનેશ્વરીઓના સ્વર્ગપુરી સમા મુંબઈ પર લાગે, કરોડો શાપ આપતાં અંતિમ સમાધી લીધી, એ ટેકીલાં લાઇ ખેનનાં બલિદાન દિનુઓની કંભકજીની નિદ્રા દૂર નહિ કરી શકે !

સુંદર અને વતસલાના કુમળા મૃતદેહ બેઠા સાજાં-નટની આંખમાંથી આંસુ સરી પડ્યાં હતાં. વૃદ્ધ પોલીસ જમાદારોના ગાલો પશુ પવિત્ર અશુભિન્દુઓથી ચમકતા હતાં. અમૃતવાદીના રહેનાર નરનારીઓ અને બાળકો પશુ શોકમાં મગમગીન થયાં હતાં.

મુંબઈની અમૃતવાદીમાં બધુંજ આવશે, પરંતુ એ સુંદર અને વતસલા—લાઇ ખેનની જોડલી પુનઃ કોઈ

કાળે-પાછી કરશે નહિ. એ અમરપંથનાં યાત્રાળુઓ તો દૂર દૂર વિહાર કરી રહ્યાં હશે, બધાં મારવાડીઓ નહિ હોય, પકાણો નહિ હોય, લેણદારો અને લેખા નહિ હોય, ગજબનાક બૂખમરો નહિ હોય, મુડીવાદી-ઓનાં સાત્રાજ્ય નહિ હોય.

દ્યોપાનનની લાલશામજાજ રમ્યો પમ્યો સમાજ, આધુનિક આર્થિક પરિસ્થિતિનો વિચાર કરી સુંદર અને વતસલા સમાં નવલોહીમાં બાળકોનાં કમકમાટી ભયો બલિદાન અટકાવવા પ્રયત્ન નહિ કરે !

અહિંસાના ઉપાસકો

‘અહિંસા પરમો ધર્મ’ ને જીવનનું આદર્શ સુત માનનાર જૈન કોમમાં હમણાં ક્લેશ, વિખાવા અને મતમતભેદો વિશેષ પ્રમાણમાં સંભળાય છે.

તાજેતરમાંજ મુંબઈના ગોડીજના ઉપાશ્રયમાં પધુ-પણુ પર્વમાં ‘બારસ તેરસ’ ની ઘેલજાનું કંચુ પરિણામ વર્તમાનપત્રોમાં પ્રસિદ્ધ થયું છે.

સામસામા પક્ષો વચ્ચે ભાષક મારામારી થવા પામી છે. આમાં જીઓ લાકડીઓ અને જોડાનો છૂટે લાંબે ઉપયોગ થયો હતો. આમાં ઘણાં માથાં ફટકાં હતાં, કોઈને જીનીના ગોદ વાગ્યા હતા, કોઈના કપાળે જોડા અથડાયા હતા. એ વિફરેલો મામલો પોલીસની મદદથી બે કલાકે કાણુમાં આવ્યો હતો. ઉપાશ્રય તથા દહેસમાં જેનોનાં લોહી છટકાં હતાં,

જૈન લાઇઓના આ કચ્છો મજાવા યોગ્ય નથી. જૈન લાઇઓ પધુપણુના પવિત્ર દિવસોમાં સંપી રહે, જૈન સંધ્યાં શાન્તિ રહે અને જૈન કોમનો દિન પ્રતિ-દિન અવગુણ થાય તેમ અમે મજાથી છીએ. પ્રભુ મહાવીરનાં સંતાનો ધર્મ અને નીતિના સિદ્ધાંતો સમજ પરમ સુખી થાય તેવી શ્રી મહાપ્રભુને અમે અનન્ય ભાવે પ્રાર્થના કરીએ છીએ.

નોંધ: મળેલાં પુસ્તકો અને માસિકોનો અમે સાભાર સ્વીકાર કરીએ છીએ. અવલોકન હવે પછીના અંકમાં નિષ્ક્રીય આપવામાં આવશે. દરેક લેખક પ્રત્યેક લાઇઓને તેમના પુસ્તકો મોકલી આપવા વિનંતિ છે.

દીપાવલી અંક માટેના લેખો તા. ૫-૧૦-૩૬ સુધી સ્વીકારવામાં આવશે. ‘પડકાર’ની દીપાવલી અંક દીવાળીના દિવસે ખંડાર પડશે. આ અંક અધિક અને લાઘવ્ય બે માસનો સંયુક્ત અંક છે અને તેથી પાના પશુ વધુ આપવામાં આવ્યાં છે. (તંત્રી)

ભટ ભટાણીનો ભયંકર ભવાડો

જે. પી. દાસ વૈષ્ણવ અનારસી ચેવડાવાળા.

(શ્રી. વડોદરા મહારાજા હીરક મહોત્સવ પ્રદર્શન વખતે સોનાનો ચાંદ મળેવનાર)

ભાનુમતિના બરવાર ભવાનીરાંકર ભટ ક્યાં ? સોળ વર્ષની સુંદરી ક્યાં ? સાડ વર્ષનો શઠ કોમ કાળ ચોધરીએ કંઠાસણી રાંડ કુખળ કાઠોતરીને કાલે શુકને વડોદરાની સહેકશાદે સિધારેલા ત્યાંથી પાછા ફરી પોતાને ઘેર આવ્યા અને ભટાણીને ધીરે મારે 'ભટાણી ! આ ભટાણી ! ખડકી ખોલોને' અને મળકમળ મળકમળ એ જોળા ભવાનીએ ભાડકે દબને જોગજો તો ખેલતી પથ પાર થઈ બૂંડી એ લાલી ભવાનીએ મંગાવેલી ભેટ ભટજી લાવવ બૂલ્યા. પીછે ક્યા બાત દેહના તેની વાત ના પુછો બિચારા ભટજી મહાલય ધરમાં પેસી પાસમાંનું પોટકું ઢળવેથી હેલું પટકી કાસ કરી હેડે ખેસવા જાય છે કે લાગજોગ મદાદેવીએ પોતાના મીનજ દામથી જોયો. અને મોટા પુંખડા જેવડો તોખરો અને આખરો જેવી અંખો અને લાલડાં જેવાં ભવાં ચાપી, ભલુકી હાલ્યાં કરેમ કંધડાં ? મેં મંગાવેલી વાત વડોદરાથી ન લાવ્યા અને ગામ છુંડણ રાંડની માફક બેંસા જેવા છુંડે મેડિ દરણીયાની દડી કાઢી હાલ્યાં આવ્યા ? લાલા, જરાયે લગવા નહિ ? અરે મારા કંજુશીયા કંઈ હું કુમળી કળીના કમંની કંજુશા તો પાડી, બાડી આ ભાનુમતિ કોમ બાખવંતા ભટવીરને નહિ ભેટતા તું જેવા ભટમથી ભોટને ભેડી એજ માઈ ફુલાંચ આ લીલુકી લાડીને લાડ કરેમ લાડવવા એ તું જેવા ભૂના જમાનાના જડબાર : જૂટેને થી માલમ ? અહો સુંદરી આજની સુંદરીઓની સાચા હાલકમાં ચેલડ વિના પાથડ બરવા બહાવરો બની કોમ સાવકો ચેલાણી,

કાવો કાકોર થઈ કાલે કાચે કમકા કરના જાયે તો કંજુપાલની જેમ ઠેંકણે થઈ ઠેંકારો કાલે જુવો કોઈ ખામ જોલાના ખોલાની જેમ ખોખારો કાડ કાચો હોલાને ધોલા જેવો હડધુત થઈ હાલ્યો આવે હાલ્યો એમાં શું ચાપવા મોજ કે રાંડે વધાર્યાં કરેલાં ? અખતો પેસા હોય તો પટકો નહિ તો સીધી સડકે સટકો, એવો ધાટ છે.

“એ જાતી મર જાતી રાંડ છલુંદરી, તારા જમકલાં બાઈં છંદ મારે તથી સાંભળવા. ખોલતી બંધ યામ છે કે નહિ ? નહિ તો ધરમાંથી કશું દમય છું”

“એસ એસ મુઆ બંગડ. વંગડની જેમ વળ જો શું આવ છ. તું જેવા તીસમારખાં તાનસેન હોય તેજ તારણી ઉપર ત્રાગા કરે. કાયા કમ નેર જોર ચુરસા બારો” “એમ છે ? ઉભી રહે રાંડ લેતી જા. જોયો છે મારો દંડો ? અને એકજ સપાટે તારો મીનજ હાલજ કંઈ છું કંડો.” “અરે વહરે મારા તું મીનજ તુંજા ? તમારા જેવા તુંજાને તો ખુંબા કરી ખુતાડવાજ નેમએ ઉભો રહે દમચાંજ તારા કંડોને બાંડો કાઢું છું.” રડયો ચમત્કાર વિના નચરકાર હોયજ નહિ. એમ કહિ સામે ખુલેથી સાંભળું અચકાવી નાંખ્યું ખાંસે. અને હમકે દબને ઉભા સામા. બાપરે સાંભળું જોતાંજ ભટજી હુરંધર ચલરાવા ને જુમો પાડી ભવાનીના નામનું છુંડણું ડુક્યું. કોમ ધાને રે ધાને

મરિ ત્યાં ઘોળે દિવસે માંડ પડી છુમ સંલિંગનાંજ
આડાગી પાડોસી ધમધમાટ કરતાં ભટજના ધામમાં
ધંસી આવ્યા. અને મારો મારો ચોંચેરથી હલ્લો
કર્યો. પરંતુ ચોર બોર ન દોડે પણ
અલબેલો. અડીચેલ. ટકું, ઠંડા ધારી ડોસરો
ફાટેલે ડાકલે, અવનીમાં ગડવડતો દોડે. બીજી તરફ
ભવાનીને લયકર સ્વરૂપે સંખેલામાં સજ ચએલા
દોડે. કયા ખુબ ? એક મરકરા મરકાદાસે મરકો
ખાંટયો ભટાણી ભટને સંખેલે દે દીલ દે દીલ. હરે
છે. શા માટે ! અરેરે આપરે બધરીજ ના ! પણ
બહેનોએ સંખેલું પડાવી શાંત પાડી. આમ થવાનું
કારણ પુછ્યું. અરેરે બહેન આ કજીઆનું મુજ પેલા
કાશીવાળા વધાણુવ જે. પી. દાસનો બનારસી
ચેવડો. એ મુવેજ આ ધમસાણુ ધાક્યું. અરેરે જો
બહેનપણીઓએજ મને બનારસી ચેવડાની સહેજત
ન ચખાડી હોત તો કામ ન ચાત બહેન ગભરા-
ધય નહિ. એ બનારસી ચેવડા માટે અમારા ત્યાં
તારા કરતાં જમરો જંગ મચેલો, આવ બહેન
હરખી આપણે મઠએ સરખી. કહે હવે કોણ
કોઈને શીખામણુ દે દધએ ! એ ચેવડો રડ્યો
બદ્દગરો મુવે છે એની મોદિનીમાં બલભલા જુલ
ખાય છે. રડ્યું સવારનાં પહોરમાં આદની સાથે બના-
રસી ચેવડા ખાંધએ છીએ તો ચેન પડે છે. નહિ
તો આખેએ દહાડો આજસમા જાય છે રડ્યો
ધરનો ધંધો ધાગોએ સુઝતો નથી. શું કરીએ આ ?
ટેવ પડી કાંઈ જાય છે ? વળી મરી મસાલાનો ચેવડો

જને છે સ્વાદમાં અમૃત જેવો હોવાથી મુઆ છપ્યાં
છોકરાં હરનાં ફરતાં ખાવાજ કરે છે. નથી હોતો તો
રડ્યા રડાણ કરી મુકે છે જેથી ચેવડો ચપ રહે
કે ચટ મંગાવીએ છીએ. ચેવડાજ માટે કાંઈ છોકરા
રડવાય છે. કમોઘએ છીએ કોના માટે છોકરાજ
માટે ને ? સુલાએ સરતો હોવાથી ગરીબ તવંગર
અદારે આલમ ખાય છે. મોઘો હોય તો માર્ખોજ
જમએ ના. માટે ભટજ માંમા આના બે આના
ફેર માટે બજાર સડેલો ચેવડો ન લેશો કેમ કે તેની
અંદર સજેલાં તેજ અને ઝેરી મેર્યાનાં બી હલ
ઝાકી બાલેલાં હોવાથી કલેમ બળીને ખાખ થાય
છે. જેથી ગામડીવા ગમરો પણ કોવે એંદવાડો
આશુતા નથી. માટે કંજુસપણું છોડી બનારસી
ચેવડો મંગાવો.

બહુ સાર કાશીવાળા વેશુવ જે. પી. દાસ
એન્ડ કો. બનારસી ચેવડાવાળો છે. રાવપુરા કોંઠી
પોળને નાકે, વડોદરા. વિશેષ આપનો બનારસી
ચેવડો કાલુનો ચેવડો આર આને રતલવાળો. સેર
પાંચ ધીનો તેલનો આઠ આંને શેરવાળો શેર દથ ને
તમારે કરાળનો ચેવડો બટાકાની કાશીનો જેનો
ઉપવસના દિવસોમાં લોકોનો જમરો દરોડો પડે છે તે
પણ શેર પાંચ દાલ દુરત ઉપરનાં દરનામે વી. પી.
ધી મોકલવા મે. કરશે

લી. હું છું આપનો ભટ ભવાનીશંકરના વંદે
માતરમ તા. સદર અને માથે માથે સંવાદની કરજો
કદર.

તા. ક. અમારો સોયાખીનનો તથા કેાદહાપુરી સફેદ કાંદાનો ચેવડો ઉત્તમ ધીનો
એક રૂપીએ રતલ ૧, તથા શુદ્ધ તલના તેલનો દશ આને એક રતલ
મળે છે.

વડોદરા.

દી
પો
ત્સ
વી
અં
ક
૧
૬
૬
૨

તંત્રી : મજિલાત વા. શાઉ બોલોકે

મૂ
૮
ક
ન
ક
લ
પો
ચ
આ
નો

Telephone
220

Citizens !

Please treat this as yours
The Jawahar Hindu Hotel.

Palace Road,
Near Nyaya-Mandir,
BARODA.

O

Fresh, high-class and
delicious food-stuffs
always ready.

O

Orders promptly
executed by
Telephone :

Customers' facilities
promptly attended
to.

**CLEANLINESS AND
POLITENESS IS
OUR MOTTO**

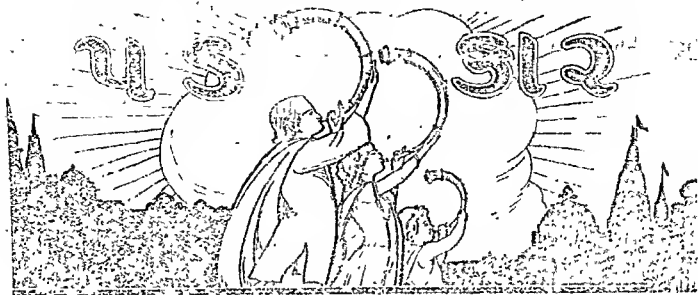
Once Visited-Always Patronised.

S. Ingle,

Proprietor.

“કલ ગુલાબી ત્હારી ઓઠણી,
તેમી છુપતા ધાયા મોરઃ
દાળી હજે ત્હેને પ્રેમના,
એ તો મધ્યા હૃદયના ચોર.”

પુસ્તક ૧]

આસો : ૧૯૬૨.

[અંક ૪

—સ્વાર્પણ સૂત્ર—

(પૃષ્ઠી)

પડો અરણ્ય સૂર્યની તરુણ ભોમમાં વાગિયો,
 “ સપ્ત સહ ઉઠજો કમરબંધ શીર્ષે કરી
 હોલ બળ લીડવા ધસત રસન રક્ષસી.”
 બધાં નગર, ગામડાં, વન, પહાડમાં જાગિયો.
 પ્રયંત પડછંદ, હો જય જપાનનો, રાગીઓ
 ખડા વતનના યથા સમરમાં જવાને ધસી,
 અધીર ધનનાટ યોવન કરી રહ્યું, ઉલ્લસી
 રહો મરણ રાસરક્ત અસિ નાયતી નાખીઓ.
 ધ્યેય યુવક એક હોંસલર નામ નોંધાવના,
 પરંતુ ગૃહભારવાહક એકલ એ કારણે
 ન દાર નિયમાનુસાર અધિકારવાળા વાણે.
 ‘ હતાશ મુજ કારણે જ સુત ? ’ વૃદ્ધ માએ હવા
 કરી, - સર્થ કટાર સુકત કીધ પ્રાણ ને પુત્રને
 વર્ષા વિજયદશ એ અજળ સ્વાર્પણી સૂત્રને.
 પુ જ્ઞ હા લ

મર્ગો દેવસ્ય ધીમહિ ॥

સંસ્કૃત

હર કમળનાં ફળાં જોડી રસે બહલાવતા,
વિષ તિમિરનાં પ્રાણી સ્વર્ણપ્રભા વર લાવતા,
કવન ખગના કઠે મીઠાં વળી ઉભરાવતા,
કનક કરથી હૈયાં આશા તણાં અજવાળતા,

નવ કાલ વિધાતાને પદે શિર નમાવીએ,
ને તેના ભવ્ય ભર્ગોને ઝીલીએ ને વધાવીએ.

ને યાચીએ આંશ વરેણ્ય તેહનો,
જેમાં ઝગે જીવન કેરું કાવ્ય;
સ્વયં બની પાવકપુંજ નિત્યે
ચૈતન્યનાં જીવનતેજ રેલ તે;
નિસર્ગ કેરાં અણુએ અણુમાં.
ને ચેતના ચેતન સૃષ્ટિ કેરો,
બની રહે જે ધબકત પ્રાણ.

જીવાડે જગને, બલે વહિગણ સહી સહી,
જોવાં સ્વાર્પણથી સ્કોતો મર્ગો દેવસ્ય ધીમહિ ॥

મન:સુખલાલ ઝવેરી

ક્યારે?

(૧)

તરસ્યાં નયનોઆ વલખે છે,
મુખ-મંદુ બેવા તલસે છે,
આંસુડાં નિશદિન સરકે છે,
દર્શન દો ક્યારે ?

(૨)

નભ પનધોર ભયંકર-ભૂરં,
અન્ધારી રજનીમાં ધૂરં,
વીજ ચમકે પણ એય અધૂરં,
આનન્દો ક્યારે ?

(૩)

વિરહાકુળ આ ચિત્ત ધણેરં,
બહાલું એ ઠાં થાય નમેરં ?
જીવન જીવવા જ્ઞાન અનેરં,
આત્મનું ! દો ક્યારે ?

(૪)

મનિહર છે મુજ સૂણું સૂણું,
વૈભવ—પૂરું તોયે ઉણું,
તુજ અમૃત-ભર સહોય સલૂણું,
સ્વામિનું ! એ ક્યારે ?

કુમારશ્રી મોતીસિંહજી મહીડા.

મેળક :-

મુક્તિ મંત્ર

રમે રસનાને ટેરવે સદાચે
ને હર જે હિલોળે,
એ મંત્ર દેશ મુક્તિનો સખિ !

બસે શમણે ને રાતમાં સતાવે,
ને થાકે વિસરાવે,
એ મંત્ર દેશ મુક્તિનો સખિ !

મ્હને દેહભાન સુખ સૌ ભુલાવે,
ને ચિત્ત આ ચગાવે,
એ મંત્ર દેશ મુક્તિનો સખિ !

હરે હર્મિ અનંત એ જગાવે,
ને પંથ ચે બતાવે,
એ મંત્ર દેશ મુક્તિનો સખિ !

કોણ દેશને સ્વાતંત્ર્યથી સુહાવે,
પૂછીને અકળાવે,
એ મંત્ર દેશ મુક્તિનો સખિ !

જુરે ભારતી એ ભાન એ ફરાવે,
ચૈતન્ય પ્રગટાવે,
એ મંત્ર દેશ મુક્તિનો સખિ !

—જયોત્સ્ના શુક્લ

શબરીનું ધર્મ મન્થન

લેખક :—

શ્રી. ગોહનલાલ મગનલાલ બાટ.

[શબરકન્યાએ ધર્મમન્થન નામનો શ્રી. મહાજનીનો એક કટાક્ષ-લેખ લગભગ ૧૦-૧૨ મહિના ઉપર દિલ્હીરકરમાં છપાયા હતા. તેનું લાપાંતર પ્રગત્યધુમાં તેજ અરસામાં આવેલું. તેમાં લેખકે ચાર્વાકને નામે પોરાણિક કથાઓ ઉપર કટાક્ષ કરી ધર્મ એ નિર્વિધ અને નકામા માણસોની આજીવિકાનું સાધન માત્ર છે એમ ખતાવવાનો પ્રયત્ન કર્યો હતો; અને છેવટે ચાર્વાકને રશિયન યુવાન બનાવી તેની સાથે જૂઠ્ઠા ધર્મથી મંજાપેલી શબરીનું લગ્ન કરાવી દીધું હતું. તે વખતે ગમ્મતમતિ ગમ્મતમાં મેં આનો કેટલોક ભાગ લખી કાઢ્યો હતો. અને હમણાં ભારે ભાર્ષ આચાર્યે મારી પાસે 'પાકકર' માટે લેખની માગણી કરી ત્યારે મેં એનો છેદનો ભાગ લખી કાઢ્યો અને આજે જે રૂપમાં છે તે રૂપમાં આ કટાક્ષ ચિત્ર તૈયાર થયું.

ગોહનલાલ બાટ.]

‘શબરકન્યાએ’ ધર્મમન્થન’ ત્યારથી

મેં ‘દિલ્હીરકર’માં વાંચ્યું ત્યારથી જ મેં તેની સાથે પત્ર-વ્યવહાર શરૂ કરી દીધો હતો. પછી ત્યારે તેનો અનુવાદ *બોલીચાલીને (1) પ્રગત્યધુમાં પ્રગટ થયો ત્યારે મને તેના અનુભવોમાં વધારે રસ પડવા માંડ્યો. એટલે રશિયન યુવાન સાથે તેનાં લગ્નની હકીકતથી આગળની તેની હકીકત જે તેણે મને પૂરી પાડી છે તે હું ત્રીજી લખી ગોઠવું છું. વાચકોને તેમાં ખહેલાનાં એના પ્રકરણો કરતાં પણ વધારે રસ પડશે, એવો એનો હતાત્ત છે

(૧)

શબરી તે રશિયન યુવાનના આદ્યપાશમાં બધું યર્ષ ગઈ એટલે તેણે તેને પોતાની છાતી સરસી એટલા નેરથી ચાંપી કે શબરીના મુખમાંથી એક આછો સીકાર નીકળી પડ્યો. આજે કેટલાયે દિવસથી તે ચાર્વાકરો તેને આકર્ષવા તેની માથે ફરતો હતો. પણ ત્યાંસુધી તેના જૂઠા સંસ્કાર પ્રગળા હતા ત્યાંસુધી તેનો સ્પર્શ કરવાની તેની હિમ્મત ચાલતી નહોતી. આજે પોતાના વાકયાતુર્યથી તેણે તે જૂઠા સંસ્કારોનું વિધિ દૂર કર્યું હતું, અને તેને આદિંગવાની આટલા દિવસની તેની અભિલાષા પૂર્ણ થઈ હતી.

શબરીએ જોકે તે યુવાન સાથે મંસાર માંડવાનું કળકળ કર્યું હતું તોપણ હજી તેના મનમાંથી લગ્નની ભાવના જૂઝારી નહોતી. પણ રશિયન ચાર્વાકને તેની

કરી જરૂર ગણાતી નહતી. એટલે તેણે શબરીને ઘણું નમનવ્યુ, પણ ને કંઈ માની નહિ. છેવટે ન છૂટે લગ્નના રજીસ્ટ્રેશન વિકાગમાં જઈને તેમણે લગ્નનું નોંધણી કરાવી. આ નોંધણીનું શું મહત્ત્વ છે તેની શબરીને ગિચારીને તો કશી સમજણ નહોતી પણ કાંઈક વિધિ થયા એટલાથીયે તેને સંતોષ થયો હતો.

લગ્ન થયાને અઠવાડિયું વીતી ગયું. એટલા દિવસો એ જાને જણે હોટલોમાં આનંદ કર્યો. પણ હવે તે લગ્નને પણ કંઈ કામ પર ચડ્યું નેહાએ ને ? હોટલોમાં રહેવું પણ હંમેશાં પોપાય એમ ન હતું. અને હોટલોમાં જ્યાં પણ ક્યાં મળે ? રશિયન ચાર્વાકને હવે ખર મુશ્કેલી જન્માવા લાગી. સેન્ટ પીટર્સબર્ગમાં મહત્ત્વના જેટલી હાડમારી છે તેટલી હાડમારી દુનિયાના બી. કાંઈ પણ ભાગમાં નહિ હોય. પતિપત્નીને માટે એ જુદો જોરડો તેઓ ધારે એટલા સમયમાં સહેલાઈ મેળવી શકે એમ ન હતું. રશિયન ચાર્વાકને એક રૂમ જગ્યા મળેલી હતી. પણ તેની સાથે બીજો પણ જોગવાન એ રૂમમાં રહેતો હતો. તેણે જે ચાર દિવસ માટે બીજો ક્યાંક પોતાની વ્યવસ્થા કરી લઈ તે સમય આપવાનું કળકળ્યું. તેનો એક મિત્ર ‘અદારગા’ ગયાં હતા, તેની પધારી તેણે જઈ ને લીધી. અને આ જોડાને તે આજો જોરડો સોંપી દીધો. આ વ્ય. પણ તેઓ સહેલાઈથી કરી શક્યા હશે, એમ મા.

શક્તિ જરૂર નથી. આમાં પણ તેમને જે અધિકારી મકાન અને તેમાં રહેનારાઓની નોંધ રાખે છે તેની સંમતિ લેવી પડી હતી. તેને સમજાવવાં જતાં તેમને કાંઈ ઓછી માયાકુટ નહોતી કરવી પડી, અને મકાન જેના ચાર્જમાં હતું તે બાઈ તો ત્યાંસુધી આ અમલદાર નોંધણી ન કરી લે ત્યાંસુધી કાંઈ પણ શખ્સને તે મકાનમાં રાતપાસો રાખી શકે એમ હતુંજ નહિ.

ત્રીજે કે ચોથે દિવસ પેલા ખીજા જવાનનો મિત્ર આવી પહોંચ્યો એટલે તેને સૂતા માટે પોતાની પથારીની જરૂર પડી અને હજી આ લોકો તો એમને માટે કંઈ વ્યવસ્થા નહોતા કરી શક્યા. આથી રશિયન આવાંકે પોતાના એક ખીજા મિત્રના ઓરડામાં એક ખાલી પથારી હતી તેમાં સૂતા જવાનો નીશ્ચય કર્યો, અને પેલા જવાન માટે પથારી ખાલી કરી આપી !

તે દિવસે શયરી અને પેલા ખીજા જવાન એક ઓરડામાં સૂતા હતાં. એકાંત હતું અને જાને જવાન માં, શયરીને પણ હવે સામ્યવાદી રશિયાની રીત-રીતની કંઈ ખબર પડી હતી, અને જેમ કોઈ કોઈની સાથે જાણું વાંચવા માગે અને તેમાં કંઈ શરમ કે શંકાપડવું ન ગણાય તેમ કોઈ સ્ત્રીની સાથે પણ એકાંતના લાલ લેવામાં કાંઈ શરમ કે વધારા-પડવું ત્યાં મનાવું નહોતું, એટલે એ જવાન સાથે શયરીને નવો અનુભવ થયો. ધર્મ અને નીતિની પોકળ (1) વાતો તેમને આડે આવે એમ નહતી અને સુખ અને સ્વચ્છંદ તો દરેકને ગમેજ. એટલે શયરીનો સંકોચ આટલો જરૂરી ઓસરી તથા એમાં અશ્રય શું ! પણ શયરી તો કહે છે કે પાછળથી તેને એના જૂના સરકારને લીધે કે ગમે તે કારણે ગ્લાનિ થયા વગર ન રહી. આવી આખતોમાં મનોવ્યાપાર કંઈ રીતે ચાલે છે તે કાણ કહી શકે !

૨

એક દિવસે શયરી પોતાના કામપરથી થેર આવતી હતી ત્યારે રસ્તામાં તેણે જોયું કે એક પ્રૌઢ અને પ્રભાવશાળી માણસ મોટરકારમાં ઉભો ઉભો ખસે પાડે છે. બિરાદરો, જુઓ આ તમારા પ્યારા ટ્રોટ્ઝકી પર આ લોકો ચાલ્યાવાર કરે છે, તો તેની મરજી વીરૂદ્ધ ઉપાડી ગય છે. તમારાં દિત અને કાંતિનું દિત એ લોકોના

હાથમાં સલામત નથી. એ લોકો કાંતિને સવારી દેશે.” એની સાથે ગાડીમાં પાંચ સાત સશસ્ત્ર માણસો હતા તેમણે એને બળજબરીથી બેસાડી દીધો, એના મોઢાપર હાથ મૂકી એને બોલતો અટકાવી દીધો. ગાડીની આસપાસ પણ સશસ્ત્રધારી ઘોરેસ્વારો હતા. બિરાદર ટ્રોટ્ઝકીના અવાજ લોકોસુધી ન પહોંચી શક્યો. લોકો ત્યાં એકઠા થાય તે પહેલાંજ તેઓ મોટરકારને ત્યાંથી હાંકી લઇ ગયા.

શયરીને વિચાર આવ્યો આ શું હશે? અહીં તે આવો કેવો ભુદ્ધમ? તેણે એના પતિને પૂછ્યું: ‘આ લોકો, ટ્રોટ્ઝકીને કેમ ઉપાડી ગયા, એ શું વાત છે તે સમજાવશે?’ રશિયન ચાર્જકે કહ્યું ‘તે પ્રતિકાંતિ જગાડતો હતો એટલે તેને સ્ટેલીને-અધીથી ખસેડયો છે. હવે એ માથું નહિ જાયકી શકે.’

શયરી: ‘પણ એ વાત સાચીને કે ટ્રોટ્ઝકીએ કાંતિમાં ઘણો આગેવાનીઓ ભાગ બજાવ્યો હતો. તે દિવસોમાં લેનીનથી ખીજા નંબર એના આવતો હતોને? આ તમારે લાલ લશ્કર પણ એક વરસમાં એણેજ તૈયાર કરી આપ્યું ને?’

ચાર્જક: ‘હા, એ સાચું, પણ તેથી શું. રાજનીતિમાં આભારની લાગણી જેવું કશું હોઈ શકેજ નહિ. અને કાંતિ વખતે તો ગમે તેવા સાધારણ માણસ પણ કામ કરી છૂટે! એમાં એણે વધારે શું કયું? અને શું એ એકલોજ કાંતિ કરવામાં હતો, ખીજા નહોતા? સ્ટેલીન અને એની નીતિમાં ભેદ છે, અને લોકોએ સ્ટેલીનની નીતિ પસંદ કરી છે એટલે એ પ્રતિકાંતિ ન જગાડે માટે એને દેશપાર કરેજ છૂટકો.’

શયરીને એ ન સમજાયું કે કાંતિમાં ખીજા પણ માણસો હતા અને ગમે તે માણસ તે વખતે કામ કરી શકે એમ હતું. તો પછી ટ્રોટ્ઝકીને કેમ આગળ આવ્યો! ખીજાઓએ એ કામ કેમ ન કર્યો. ટ્રોટ્ઝકી અને સ્ટેલીનની નીતિમાં કયાં ભેદ છે એ પણ બિચારા લોકો તો નથી જાણતા. અને લોકો એ ભેદ જાણે એ પહેલાં તો એને દેશપાર કરવામાં આવે છે? એટલે એના મનમાં એવો વિચાર આવ્યો કે અહીં પણ શું પડ્યા પાછળ ખેસ ખેસવામાં આવે છે? પણ તે કંઈ તે વખતે ન બોલી.

(૩)

શયરી એક કાપડની મિલમાં કામ કરવા જતી

હતી. ત્યાં કેટલાક કામદારોને મહિને ૩૦ રૂપિયા તો કેટલાક એંજનિયર કે રંગુ મિશ્રણ કરનાર, એવા શુદ્ધિ-શાળી કારીગરોને મહિને ૭૦-૭૫ રૂપિયા પગાર મળતો હતો, અને એના પ્રમાણમાં જ દરેકને પોતપોતાની જરૂરિયાતો સમજી પડતી હતી. શુદ્ધિશાળી કારીગરો એક-આરામમાં રહેતા હતા તો નીચલા દરજ્જાના કામદારોને તેમની સાધારણ આવશ્યકતાઓ પૂરી થાય તો તેમાંજ એકાચ રામ માનવો પડતો હતો. શયરી એ બધું જોતી અને સમજવાનો પ્રયત્ન કરતી હતી. મિલ તરફથી પણ એ બધું સમજાવવાનો પ્રયત્ન કરવામાં આવતો હતો. કામદારોનું એક મંડળ હતું તેમાં ચાર-ચાર વ્યક્તિઓ થતાં, તેમાં સામ્યતાદનું ધ્યેય સમજાવવામાં આવતું. આપણે અહીં એકજ ધ્યેય માટે કામ કરી રહ્યા છીએ એમ તેમને કહેવામાં આવતું અને એમ પણ સમજાવવામાં આવતું હતું કે આ આપણું રાજ્ય તેમજુજ હતું, તેમના હિતમાં આસતું હતું. એટલુજ નહિ તેમના હૃદયથીજ તે ચાલતું હતું. આવા પ્રચારકામ પાછળ મિલને સારી જેવી રકમ ખર્ચવાની પડતી હતી તેમને એમ દેખાવવાનો પ્રયત્ન કરવામાં આવતો હતો કે મિલમાં જે વધારાનો નફો થાય છે તે કોઈ ખાનગી વ્યક્તિના ગળ્યામાં નથી જતો પણ તમારું આ રાજ્યને નફાવવામાં ખર્ચાય છે. સામ્યવાદનો મમા-જમાં પ્રચાર થાય માટે જે ઓલોગિંગ ઇન્સ્ટિટ્યુટ જરૂર છે, તેમાં પણ તેનો કેટલોક ભાગ ખર્ચાય છે. એટલે તમને કદાચ ઇંગ્લેંડ કે અમેરિકા જેટલી મજૂરી ન મળતી હોય અથવા તેમના જેટલા એકાચારામમાં તમે ન રહી શકતા હો તોપણ તમે એ બધું સામ્યવાદના પ્રચાર માટે કરી રહ્યા છો એટલા માટે તમારે મંતોપ માનવો જોઈએ. આવાં બાપણો કરનારા ધણેભાગે શુદ્ધિમાન વર્ગના કારીગરો હતા. તેમને જે રાજ્ય મળતી તે સાધારણ કામદાર કરતાં સ્વાભાવિક રીતે ઘણી વધારે હતી. પણ તેમના સંસ્કારી હૃદય માટે તે આવશ્યક મનાતી હતી. હજી નીચલો વર્ગ એટલો સંસ્કારી નહોતો થયો. તેથી તેમને એટલી આવકની જરૂર નથી એમ પણ મનાતું ! જતાં તેમની પામે આપો આદર્શ પ્રકાશો

હતો ! શયરીને આમાં કંઈ સમજાયું નહિ. તેણે એક દિવસ આ વિષે પ્રશ્ન પૂછ્યો. એનો તેને જવાબ મળ્યો :

“આપણે સમાજ મૂડીવાદમાંથી સમાજવાદ તરફ પ્રયાણ કરી રહ્યા છો. એટલે એમાં મૂડીવાદના કેટલાક રૂપો તો ઉપરછલ્લી દૃષ્ટિએ જોનારને ગણ્યામાં વગર નહિ રહે, છતાં ખરી રીતે જોવા જતાં તે મૂડીવાદના રૂપ નથી. તમારી મજૂરીની કિંમત કરતાં તમે વધારે કિંમતનો માત્ર પેદા કરો છો એ વાત સાચી. પણ તેમાં જે બચત રહે છે તે કંઈ અમારા ખિસ્સામાંથી નથી આવતી. રેલોનીના ખિસ્સામાં પણ નથી જતી. અને તો તમારા નવાબના નબીએ છીએ અને રાજ્યના અધિકારીઓ પણ અધા તમારા ગંધાના ચૂરેલા જ છે ને ?” શયરી તો આ સાંભળી ચૂપ થઈ રહી. પણ કેટલાક કામદારો જેમના સંસ્કારો હજી પૂરા સામ્યવાદી નહોતા થયા, હજી જેમના મન પર જૂની છાપો કાયમ હતી તેવા કામદારોને વિચાર આવ્યો કે અમારે પણ નિયામકોની જગા શા માટે ન લેવી ! શુદ્ધિશાળી કારી-ગરોની જગાએ તેઓ પણ જઈ શકે તેની સમજ તેમણે મેળવવી અને તેમનું શાસ્ત્રીય જ્ઞાન ઝડ વધે એવા પ્રયત્ન કરવાની સગવડ પણ તેમણે શા માટે ન માગવી !

તેમણે બધાએ એ વિષે અંદર અંદર ચર્ચા કરી. શયરીને પણ એમાં રસ પડ્યો. તેમણે પોતાનું એક મંડળ જનાવી આવી બધી માગણીઓ મિલના નિયામક મંડળ આગળ રજૂ કરવાનું નક્કી કર્યું. તે પ્રમાણે નિયામક મંડળ આગળ જ્યારે બધી હકીકત રજૂ કરવામાં આવી ત્યારે નિયામક મંડળે ફરી તેમને બધાને સમજાવવાનો પ્રયત્ન કર્યો, ‘તમને એ બધી મગવડ મળશે પણ હમણા તો આપણે જે જગ્યાએ નિમાયા છીએ ત્યાંજ બરાબર કામ કરી બતાવવું જોઈએ. શિસ્તને અનુસરીને જ્યારે એ રચના આપણે શૈલાનીશું ત્યારે આગળ વધવાની આપણી યોગ્યતા મિલ થશે. મૂડીવાદ સામે હજી તો આપણે ટકવાનું છે. અને એ યુદ્ધમાં આપણે આપણી બધી શક્તિ ખરચવી પડશે, શુદ્ધિની શક્તિ, શિસ્તની શક્તિ, વ્યવસ્થાની શક્તિ હાથપગની શક્તિ, ત્યાગ અને સેવાની શક્તિ બધીજ શક્તિઓ એને નાજ આપણે ખરચવી

પડશે. એટલે તમારે પણ આજે તો શિસ્ત સંભાળીનેજ કામ કર્યે જવું જોઈએ. પછી તમારી યોગ્યતા વધશે, એટલે તમને પણ વધારે પગાર મળશે. તમારામાં હજી યોગ્ય સંસ્કારો પણ ખીસ્યા નથી એટલે એ બધું ત્યાં-સુધી તમારામાં ન આવે ત્યાંસુધી તમારે ધૈર્ય રાખવું જોઈએ. આટલી સાદી વાત સમજવામાં તમને કશી મુશ્કેલી નહિ લાગે એવી આશા છે.”

મોટા ભાગને આ દલીલથી સંતોષ થયો. લોકોના મન એવાંજ હોય છે. જેમનામાં તેમને શ્રદ્ધા હોય છે, તેમના પડતા બોલ જીલવાને તે હંમેશાં તૈયાર રહે છે. અને છતાં કેટલાક તો એવા રહીજ ગયા કે જેમને આથી બિટકુલ સંતોષ ન થયો, તેમણે એની સગવડ પોતાને ઝડ મળે તેની માગણી ચાલુ રાખી. અને બીજાં તેનો યોગ્ય જવાબ ન મળ્યો ત્યારે અકળાર્થને તેમણે એવાં પગલાં પણ લીધાં કે જેથી મિલની શિસ્તનો ભંગ થયા ગણાય. અધિકારીઓ આવી સ્થિતિમાં શું કરે? નેમણે પોતાની પ્રતિષ્ઠા અને શિસ્ત જાળવવા માટે આ શિસ્ત ભંગને સાર તેમને સમજ કરી, પણ તેનું પરિણામ કંઈ આવ્યું. એ મજૂરોનો નવત્રત વર્ગ હતો. એટલે તે એ મહાન ન કરી શક્યો અને ખૂબ ચીડાયો. બધાને સરખી મજૂરીજ મળવી જોઈએ, બધાને નરખી યીતે ગણવા જોઈએ, એવી માગણી નેમણે કરવા માંડી આ આજ-તનો પ્રચાર ખૂબ ચાલ્યો.

રાજ્યના અધિકારીઓને અર્થાત મોવિયેટ અને મિલના નિયામક મંડળને આ વસ્તુ અસહ્ય લાગી. તેમની મુશ્કેલીઓ આથી ઘણી વધી અને તેમનું પ્રચાર કાર્ય જે હજી પણ વધે તો તેથી ઘણી કફોડી સ્થિતિ ઉભી થાય એમ તેમને લાગ્યું. આથી ત્યાંના ‘ઓગ્રુ’ ના આપણા ચાર્જક જેવા કેટલાયે યુવાનોને આ મંડળને સમજાવવા અને તોડી પાડવા તમનામાં ભોક્ષવામાં આવ્યા. આપણા ચાર્જકે એક દિવસ રાખરીને કહ્યું: “આ બધું તમે શું માંડ્યું છે? એમાં તમારે શું વળવાનું હતું. માટે તમે સમજીને આ બધું છોડી દો. એમાંજ તમારે ભણ્યું છે.”

રાખરી કહે: ‘પણ અમે એવું શું કરીએ છીએ? તો સમાન વ્યવહારની અને સમાનતાની માગણી કરીએ છીએ. એ ગીખયું તો તમેજ છે ને? હવે કેમ

એનાથી મમરાઓ છો? એક જણ ૭૦૦ થી ૭૫૦ રૂપિયા માસિક પગાર મેળવે અને બીજાને માત્ર ૩૦ રૂપિયાજ મળે એને તમે સામ્યવાદ માનો છો શું?’

ચાર્જક કહે: ‘પણ આ તો પરિવર્તન કાળ છે. એમાં કેટલુંક તો એવું રહીજ જવાનું. તમારે એટલું તો મમજવું જોઈએ ને કે રૂશિયાને હજી આખી મૂડી-વાદી દુનિયા સામે ટક્કર જીલવાની છે. એણે પોતાની શક્તિઓને કેન્દ્રીય કરવાની, ઔદ્યોગિક ઉત્પત્તિને એણે ટોચે પહોંચાડવાની અને પોતાના કાયા માલતો સારામાં સારો ઉપયોગ કરવાની જરૂર છે. એમાં જો બધાનો સહકાર નહિ મળે તો કેમ ચાલશે?’

રાખરી: ‘પણ જેમને ૭૦૦-૭૫૦ રૂપિયા’ પગાર મળે છે નહીં તમે કેમ કહેતા નથી? સમજવું તો તેમણે જોઈ એ ને? ક્રાંતિની વાતો થાય છે પણ ક્રાંતિને તો આપણે ક્યારનીયે સુનારી દીધી છે. બધા દેશોમાં ક્રાંતિ થાય એવા વ્યાપક પ્રયત્ન તો આપણે ક્યારનો થે છોડી દીધા છે. થૂસાપની નકલ કરી મિલો અને કારખાના વધારવા માંડ્યા છે. લગાઈ નો સંસ્કાર તૈયાર કરવામાં મજૂરોની બધી બચત ખર્ચાઈ ગય છે.’

ચાર્જક: ‘પણ જરૂર પડે આપણી લડવાની તૈયારી ન હોય તો મૂડીવાદીઓ આપણને હડપ કરી જતાં વાર નહિ લગાડે. માટે એ તૈયારી તો રાખવી જ જોઈશે. હજી પણ આપણા આ દેશમાં રહેલા કેટલાક મૂડીવાદીઓ તમારાં જેવાં ભોળાંઓને ચડાવી મૂકે છે, તેમને નેસ્તનાબુદ કરવા પણ એ શક્તિ જોઈશે. એટલે એ બધી તૈયારી આપણા આ રાજ્યને ટકાવી રાખવા માટેજ છે ને?’

રાખરી: ‘આ રાજ્ય આપણું છે કે નહિ તેની તો હજી મને ખબર નથી પડી. પણ હવે થોડા દિવસમાં તેની ખબર પડશે ખરી!’

અને માયેજ રાખરીના કહેવા પ્રમાણે તેને તેની થોડા દિવસમાં જ ખબર પડી. રાખરીની સહાનુત્તિ જે મંડળ સાથે હતી, તે મંડળ વલિવારે શિસ્ત ભંગ કરતું પકડાયું. એની માગણીઓ પણ વિચિત્ર ગણાઈ અને તે પ્રતિક્રિા કરનાર મંડળ છે એમ સિદ્ધ થયું. મૂડીવાદીઓ કે એવાં બીજાં રૂશિયામાં અંગત હિત ધરાવનારા મંડળો સાથે એનો મંથન હોવાનું પણ

કંઈક જણાયું અને સૌથી મહત્વની વાત તો એ હતી કે હવેનાર કરેલા ફેરફાર સાથે એમાંના કેટલાક પત્રવ્યવહાર ચલાવી રહ્યા હતા એના સખા પૂરાના ‘ઓગપુ’ના ચાલાક માણસોએ હાથ કર્યો. આટલા પૂરાના પછી સરમુખત્યારીથી ચાલતા શાસનમાં કંઈ યોગ્ય પગલા લેવામાં વિલંબ થાય. એક દિવસ શયરીને ચાર્કે કંઈ કામનું બહાનું કાઢી રોકી લીધી અને તેજ દિવસે મિલની ધરતી રકત રંગે રંગાઈને લાલ ધર્ષ ધર્ષ હતી. જેના ઉપર લેણ પણ શંકા આવી તેને કતલ કરવાનો હુકમ હતો અને તેનો બરાબર અમલ થયો. રામરાજ્યમાં તો એક શમ્ભુકનો વધ થયો હતો, અહીં સેંકડો, હજારો શમ્ભુકો રેસાઈ ગયા!

(૪)

શયરી અને માર્વાકમાં હવે ઘડીએ પળે મતભેદો ઉભા થતા હતા. તેમને એક બીજા પ્રત્યેના ઉમળકા હવે ઓસરી ગયો હતો અને નવાં નેડોઝિયામાં જ્યાં સંતાન-ઉત્પત્તિનો સવાલ નથી હોતો ત્યાં થોડા રખત પછી જે પ્રકારનો દિલ્લો થાક Enui નેવામાં આવે છે તેવો થાક પણ તેમનામાં ફેખાવા લાગ્યો હતો. ચાર્કે તે દિવસે શયરીને લાલ લક્ષરના લાલ હંદ્યામાંથી તો બચાવી લીધી પણ હવે તેને ત્યાં રાજધાનીમાં રાખવી એ બહુ કઠણ યર્ષ પડ્યું હતું. એના ઉપર ‘ઓગપુ’ના માણસોની આંખ ફર્ચાઈ કરતી હતી. એટલે ચાર્કેને એને ક્યાંક મોકલી દેવાનું જ ઠીક લાગ્યું. પણ તે પહેલાં થયેલાં લગ્નમાંથી બનેએ મુકત યર્ષ જવાની જરૂર પણ તેને લાગી. તેણે એક દિવસ શયરીને કહ્યું: ‘જો તમારું અહીં રહેવું હવે બહુ સહીસલામત નથી અને એના તમને પણ અનુલવ દિવસે દિવસે ચતો બધ છે ખરું? મને લાગે છે કે તમે હાલ તરતને માટે રાજધાની છોડી ચાલ્યા બાજો તો કેવું સારું કેમ તમારો શો વિચાર છે?’

શયરી: ‘હા, મને પણ એમ જ લાગે છે.’

ચાર્ક: ‘તો હવે તમારે જરા પણ વિલંબ ન કરવો નેઈએ.’

શયરી: ‘હું, તો તૈયાર જ છું ને?’

ચાર્ક: ‘વાર, પણ મને એમ લાગે છે કે તમે જાઓ તે પહેલાં આપણે છૂટાછેડા મેળવી લઈએ તો

સારું. તમે ક્યાં હશો અને ક્યાં નહિ. અનેક પ્રશ્નોમાં આપણે મતભેદ પણ છે. તો પછી નાહકના બંધનમાં શા માટે રહેવું. અને છૂટાછેડા મેળવવા માટે બહુ વિધિ કરવો પડે એમ પણ નથી. માત્ર નોંધાવી દેવાની જ જરૂર છે. કેમ તમે શું કહો છો?’

શયરીના જૂના સંસ્કારો હજી તેને સત્તાવતા હતા એટલે આવી બધી બાબતો તેને એકદમ ગળે ઉતરે એમ નહતું. ખરુંતુ રશિયાની આધુનિક રીતભાતથી તે હવે વાકેઈ યર્ષ ગઈ હતી, એટલે તેને આ બાબતમાં વાંધો લેવાની કશી જરૂર ન લાગી. તેથી કંઈ લાલ પણ નહતો. શરૂઆતમાં જે લગ્નની નોંધણીનો અર્થ તેને સમજ્યો ન હતો તેનો પૂરેપૂરો અર્થ તેને હવે સમજાયો હતો એટલે તેણે કહ્યું ‘મારે કરો વાંધો નથી.’ હું હવે તમારી અહીંની રીતભાત સમજતી યર્ષ છું. એટલે હવે કશી નાહકની સાધારૂટમાં પડવા નથી માગતી પણ મારું લગ્ન નિષ્કળ ગયું છે એના કંબ મારા દિલમાં રહી જવાનો છે. માતૃત્વની મારી અભિલાષા અપૂર્ણ રહી એનું દુઃખ હું નહીં જીવું.’

ચાર્ક: ‘તું તો ગાંડી છે. એવી કલ્પનાઓ પાછળ તે કંઈ જીવન વેકાઈતું હશે!’

શયરી: ‘એમ કેમ બોલો છો. પુત્ર હોય તેને આપણે ઉછેરીએ અને તે મોટો થાય ત્યારે તેને આપણી હૃદ હોય અને આપણને તેની હૃદ હોય એ કોને ન ગમે?’

ચાર્ક: ‘આ બધી મૂડીવાદી સમાજની કલ્પનાઓ છે. મૂડીવાદી સમાજમાં પુત્ર પણ કમાનાર તરીકે એક મૂડી હોવાથી લોકો તેની અભિલાષા કરતા હતા. અને એ અભિલાષા ભારે પવિત્ર અને ઉત્તમ મનાવા લાગી હતી. રાજ્ય પણ તેવા સમાજમાં આવી રીતે પુત્રોત્પત્તિને ઉત્તેજન આપતું હતું. કારણ તેને મજૂરી કરવા અર્ધા લણધમાં કપાવા માટે માણસોની જરૂર હતી, અને જેની પાછળ રાજ્યને કરી સીધું ખર્ચ નથી કરવું પડતું એવા જવાન છોકરાઓ એને માગતા મળી રહે એ સિધ્ધિ પોષાવામાં એને તો લાલ જ હતો. અમારા સમાજમાં તેવી કશી જરૂર નથી.’

શયરી: ‘એટલે તમે એમ માનો છો કે તમારે પ્રજા વધારવાની જરૂર નહિ રહે?’

આર્વાક: ‘એમ નહિ. પણ અત્યારે તો સમાજમાં અજ્ઞાન વર્ગ ઘણો છે તેઓ પ્રત્યેક પ્રતિષ્ઠા કર્યે જવાના છે. રાજ્ય એ પ્રગતિ પોતાને ખર્ચે ઉછેરશે, અને કામે લગાડશે. પણ ત્યારે બધા સજ્જાન યશ અને પ્રત્યેક પ્રતિષ્ઠાની બાબતમાં આનાકાની કરશે ત્યારે તો વિજ્ઞાન સ્ત્રીના ગર્ભાશય બહાર સંતાન ઉછેરવાની કળામાં પણ નિષ્ણાત થઈ ગયું હશે?’

શયરી: ‘આજે કુટુંબ પ્રેમને કારણે મનુષ્યો એક બીજાની મદદ કરે છે તેનું શું?’

આર્વાક: ‘એ બધો વહેમ છે. આજેનાં કુટુંબનું ઘણું મહત્ત્વ મનાય છે તેવા સમાજમાં પણ કુટુંબમાં કેટલા વિખવાદ હોય છે એની કલ્પના તમને નથી કે શું? આપણા સમાજમાં તો રાજ્ય છોડ્યાં ઉછેરશે, તેમને કામે લગાડશે, માંદાઓની તે સારવાર કરશે, કામને બેકાર નહિ રહેવા દે, અને બધાની જરૂરિયાતો પૂરી પાડશે. એટલે માથાપને કે છોકરને કામને પણ કદીજ ચિંતા નહિ રહે? કેમ તમને આવો સમાજ નથી ગમતો?’

શયરી: ‘તમારી કલ્પના તો બહુ સારી છે. પણ એમાં રાચવા માટે હજી હું સ્ત્રી મટી નથી ગઈ.’

(૫)

રશિયાના એક ગામડામાં શયરી જેતરમાં કામ કરવા માટે રહી છે. ટ્રેક્ટરથી આ વખતે જમીન ખેડવામાં આવેલી એટલે એ જમીનનાં ઘણા ઘઉં પાક્યા હતાં પરંતુ જેવા ઘઉં થયા કે અધિકારીઓએ આવો તેનો કમળે લઈ લીધો હતો. ઘઉંની કસલ ગયાને આજે ત્રણ મહિના થઈ ગયા છે. જેતરમાં કામ કરનારાઓને રોટી સરકારી માણસો પાસેથી લાવવી પડે છે. આજે અઠવાડિયાની રોટી એમને આપવામાં આવશે. આજે એ દિવસથી તેમની પાસે રોટી નહતી. ઘણા મજૂરોના ડોકરા તેના વગર ટળવળતાં હતા. માંસ પણ પ્રતિ રમાણમાં અને સાંઈનુંહણ મળતું. પણ આ જૂખમરા સાંઈ ખવાનું પણ તેમને સ્થાન હતું.

આવો જૂખમરા વેઠતાં કામદારને રોટીને બદલે વખતો વખત લાપણો મળતાં ખર્ચા. પણ તેથી પેટની મુખ ઓછી થતી એવો અનુભવ એમને નહોતો થયો. સારી આશા તેમને આપવામાં આવતી

હતી અને તેમને એમ લાગતું પણ ખર્ચ કે ભવિષ્યમાં કદાચ તેમને આવો જૂખમરા વેઠવો નહિ પડે છતાં તેમણે પકવેલું અનાજ તેમની પાસેથી છીનવી લઈ તેમને ભૂખે મારવામાં આવતાં હતાં, તેનું દુઃખ અને શય તેમને હતો. આજે ઘણાએ રોટીનું રેશન આપનારને કંઈને કંઈ સંભળાવી દેવાનો વિચાર કર્યો હતો. પણ ત્યારે અધિકારી આવ્યો ત્યારે તે એકલો નહતો તેની સાથે સશસ્ત્ર સિપાઈઓનું ટોળું હતું. કામદારો તે જોઈને ડરી ગયા. શહેરના કામદારોની માફક તેમનામાં હિંમત નહતી. રોટી આપનાર અમલદારે રોટીનું રેશન આપ્યું અને કહ્યું. ‘આ વખતે તમને ગયા અઠવાડિયા કરતાં થોડું વધારે રેશન આપાય છે. આ રીતે જેમ જેમ સગવડ થતી જશે તેમ તેમ વધારે રેશન મળશે. તમારે એટલું તો યાદ રાખવાની જરૂર છે કે અત્યારે તમને ઓછું રેશન આપવાનું કારણ ભવિષ્યનો વિચાર છે. ભવિષ્યમાં આપણી બધી જરૂરિયાતો—એશઆરામની વસ્તુઓ સુદ્ધાં પૂરી થાય એવી સગવડ મેળવવા માટે આપણે અત્યારે કેટલુંક સહન કરવું પડશે. મને આશા છે કે તમે બધા તેમ કરવામાં જરા પણ આનાકાની નહિ કરો.’

એક કામદારે બીતાં બીતાં કહ્યું, ‘અમે સહન કરવાની ક્યાં ના પાડીએ છીએ. મજૂરી કરવામાં કે બીજી રીતે અમે કશી કશર રાખી છે ખરી. પણ અમને પેટનો ખાંડો પૂરવા પરતું અન્ન તો આપો! ગયા વખતનું રેશન કરકસરથી ચલાવવા છતાં પાંચ દિવસ આપ્યું. આ વખતના રેશનનું પણ એમજ થવાનું છે.’

અમલદાર: ‘આ વખતે આટલું જ રેશન આપી શકાય એમ છે. એથી વધારે ન મળી શકે તમારે સોષિયેટ સરકારની મુશ્કેલી સમજવી જોઈએ અને તેને મદદ કરવી જોઈએ.’

કામદાર: ‘અમેજ અનાજ પકાવીએ અને અમે જૂખ્યા રહીએ અને જે અનાજ નથી પકવતા પણ અમારી પાસેથી અનાજ છીનવી લઈ જાય છે તેમને તો રોટીની તર્ગી પડતી જણાતી નથી.’

અમલદાર: ‘તમે સમજ્યા વગર બોલો છો. આ બધું તમારા હિતમાં છે અને તમે તે સમજતાં નથી એનું મને આશ્ચર્ય થાય છે, પણ હવે મને વખત નથી. ફરી આવોશ ત્યારે વાત.’

અમલદાર આટલું કહ્યું અને ચાલવા માંડ્યું. એના શબ્દોમાં ધાક નહોતી પણ આંખમાં તે ભરેલી હતી. શબ્દગતો સાથે હવુંજ. પછી એની સાથે કાણ બોલે.

શખરીને એ ન સમજાયું કે જમીનદાર ખેડૂનને લૂંટતો હતો તે આથી વધારે લૂંટતો હતો કે એણે. તેએ પણ ન સમજી શકી કે રાજ્યના અમલદારોને અને વિદેશી મુસાદરોને કદિ રોડીની આપવા નહોતી પડતી ત્યારે બૂખમરો વેકવાની, ભોગ આપવાની આશા તેમની પાસેથીજ કેમ રખાતી હતી. વિદેશી મુસાદરોની વાત તે સમજી શકત, પણ અમલદારોની વાત તે સમજી શકે એમ નહતું. અને વિદેશી મુસાદરો રોડી ખરાબ કરે, દેંદ્રી કે છતાં તેમને તો રોડી માગે તેટલી આપવાનો હુકમ હોય એ પણ કેમ સહન યાય? હોટલના વેટરો આવી રોડી બીભ્રાને આપતા એના પણ અનુભવ શખરીને થયો હતો. શહેરના કામદારોને પણ કદિ રોડીનો આવો ત્રાસ નહોતો પણ ગામડામાં કામ કરનારાઓએ એના અનાજ પેદા કરતા હતા તેમનેજ બૂખમરો તો ભોગવવા પડતો હતો !

આ રેશન આપનાર અમલદાર ગયો પણ તેજ સાંજે એક અકસ્માત થયો. શખરીને તે અકસ્માત સાથે કંઈ લેવા દેવા નહતી પણ તેનાથી તેના મન ઉપર ઘણી ઊંડી અસર થઈ. જે કામદાર અમલદાર સાથે આટલી વાતચીત કરી તે કામદાર ગામની હોટલના એના એક મિત્ર કર્મચારી આગળ પોતાની વાત કરતો હતો. તે વાત તો ધીરે ધીરે કરતો હતો, પણ તે હોટલમાં એક અમેરીકન સદૃશ-હસ્ય ઉતરેલા હતા તેમણે તે સાંભળી. અને તેમણે તેમના હૃલાપિયાને આ વિષે પૂછ્યું: વાત ખૂબ ચર્ચાઈ અને પરિણામે પેલા કામદારને, ગિરફતાર કરવામાં આવ્યો. શખરીનું મન આથી ઘણું દુખાયું.

૬

ચાર્લ્સ: 'કેમ આનંદમાં તો ખરો? અહીં તમને કાવે છે ખરું.'

શખરી: 'તમે અહીં ક્યાંથી?'

ચાર્લ્સ: 'આ તરફ હમણાં થોડા-કામ સાફ મારે રોકવાનું થયું છે.'

શખરી: 'તો તો ફરી મળશે ખરા.'

ચાર્લ્સ: 'ના, મળવાનો સમય તો નહિ મળે અને તેવા હુકમ પણ નથી. આ તો આપણે અકસ્માત મળી ગયા. અહીં તો બધું શાંત છે ને?'

શખરી- 'હા શાંત થું' કરવા ન હોય; બૂખમરો વેકાવે અને પછી મોઢે તાણુ મારે એટલે શાંતિજ હોય ને?'

ચાર્લ્સ: 'એમ કેમ બોલો છો. આજે આપણે દુનિયામાં કેવડો મોટો પ્રયોગ કરી રહ્યા છીએ તેનો તમને ખ્યાલ નથી. આખી દુનિયા આપણી સામે મીટ માંડીને બેઠી છે.'

શખરી: 'હા એ વાત સાચી, પણ તમારી ઘણી વાતો મારાથી નથી સમજતી, જેમણે અનાજ પકડ્યું છે તેમનેજ બૂખમરો વેકવા પડે તો જમીનદાર પદ્ધતિ કે બીજી મૂડીવાદી પદ્ધતિમાં અને તમારી પદ્ધતિમાં ફેર થું?'

ચાર્લ્સ- 'તમને એ ધીરે ધીરે સમજશે. હજી તમારા જૂના સંસ્કાર જે તમારાં બોલીમાં છે તેને નિકળતાં વાર લાગશે.'

શખરી- 'સાચેજ આજે મને એ સમજત્ય છે કે મેં રામાયણના જ્ઞાનથી વૃદ્ધ અને તપથી તેજસ્વી થયેલ શખરીને અદ્યે જવાન અને હવસખોર શખરી બનીને મારા અને મારી વતિના સંસ્કાર, ભાવના અને પર-પરને તિલાંજલિ આપવામાં બૂલ કરી છે. ભવિષ્યનું નવું ચણતર પણ તો એ જૂના પાયા ઉપરજ ચર્ચા શકે એનો મને ખ્યાલ ન રહ્યો, અને તમારા જેવાંના અર્ધમત્ય અથવા ત્રિફેત સત્યથી ભોળવાઈને મેં આ પગથું લીધું.'

ચાર્લ્સ- 'આ તમે મને સંભળાવવા કહો છો કે સાચેજ તમને પસ્તાવો થવા લાગ્યો છે.'

શખરી- 'સંભળાવવા માટે પણ કહું છું, અને પસ્તાવો પણ થાય છે.'

ચાર્લ્સ- 'એમ.'

શખરી- 'હા, એમ. તમે જેને ધારો તેને પકડી કેદ કરી શકો છો, ફાસીએ ચઢાવી શકો છો, હાથમાંની રોડી પણ છીનવી લઈ શકો છો. અમારી જીભ ઉપર તાણુ મારો છા, હાથપગ બાંધી લો છો. એ સ્થિતિમાં કેને પસ્તાવો નહિ થાય? હું મારી આસપાસ ન્યાં જોઉં છું ત્યાં સરસુખત્યારનાં હાંખા અને બીઆમણા હાથજ

નેહ છું. રાતે મને હંધ પણ નથી આવતી. મારે દુઃખ કોની પાસે જઈને કહું ? પરતાવો આજે ઘણો થાય પણ શું કરું ? આસપાસનો તારા જોઈ મારે જી હૃદય તડપે છે, પણ તેને કેમ કરી શાંત પાડું ?’

ચાર્વાક-‘એ બધા ભાવનાત્મક વિચારો (Senti-ments) મૂકી દો. આજના વિજ્ઞાન યુગમાં એની જરૂર નથી. પણ તમે એટલું તો સ્વીકારશો ને કે આ સંક્રાંતિ કાળ છે. એમાં સરમુખત્યારી વગર ચાલેજ નહિ, અને સરમુખત્યારે પણ બહુ મજબૂત હોયે કામ સેવું જોઈએ. નહિ તો ક્રાંતિ સફળ નામ. અમારા ઉદ્દેશો વિષે તો તમને શંકા નહિજ હોય એમ માનું છું.

રાખરી-‘તમારા ઉદ્દેશો ઘણા સાચા છે. પણ એમ તો બધાજ સારા ઉદ્દેશોથી કામ કરવાનો દાવો કરે છે. જો કે તમારા ઉદ્દેશો વિષે તો મારે લેશ માત્ર પણ કહેવાતું નથી, જતાં તમારે એટલું તો સ્વીકારવુંજ પડશે કે બહુમતવાદને બદલે સરમુખત્યારીને લોકપ્રિય બનાવી સ્વીકારાયેલી ઉદ્દેશોને નામે તેને ગમે તે કરવાની છૂટ આપવામાં પણ શૂંચ નથી, એ કલ્પનાનો વિસ્તાર સંસારમાં તમારાથી થયો. મુસોલીની અને હીટલરની સરમુખત્યારી તેમાંથી જન્મી. અને બીજું આ સરમુખત્યારીનો સંક્રાંતિનો સમય ક્યાં સુધી ? એ કોઈ કહી શકશે ?’

ચાર્વાક-‘એ કોણ કહી શકે ? નજીકના લવિષ્યમાં તો એ પુરા થાય એવી આશા નથી. હજી સમાજવાદી સમાજ તૈયાર થતાં ઘણું વખત લાગશે.’

રાખરી-‘ત્યાંસુધી સરમુખત્યાર આખી પ્રજા ઉપર ચોતાની ધાકધમકી આજે છે, તેવી કાયમ રાખશે એમજ ને ?’

ચાર્વાક-‘હા’

રાખરી-‘અને તે જરૂર પડે ચોતાની સત્તાથી એવા પ્રસંગો પણ ઉભા કરતા રહેશે કે જેથી લોકો રડવાના પ્રસંગો પણ ઉભા થતા રહે.’

ચાર્વાક-‘એટલે તમે શું કહેવા માગો છો તે હું સમજ્યો નહિ.’

રાખરી-‘કુલકોનો દાખલો લો. એમને વેપારમાં અને ખેતીમાં કોણે ઉત્તેજન આપ્યું. આપણી સરમુખત્યારની સરકારે ને ? જ્યારે રાજ્ય બધા લોકોને પહેંચી વળવા સમર્થ નહોતું, અનાજ પણ પૂરતું ઉત્પન્ન કરવા સમર્થ

નહોતું. ત્યારે તેણે આ લોકોને ઉત્તેજન આપ્યું. અને તેમના દ્વારા ચોતાની જરૂરિયાતો પૂરી પાડી. પણ હવે જ્યારે રાજ્યના હસ્તક બધો વ્યાપાર અને ખેતી રાસ રીતે ચાલવા માંડ્યાં છે ત્યારે કંઈક ને કંઈક કારણ બતાવી તેમની કતલ કરવામાં આવે છે ! ખેલો, આનો તમારી પાસે કંઈ જવાબ છે.

ચાર્વાક-‘એ કુલાકો સમાજના દોષી છે, પ્રતિક્રાંતિને જગાડનારા છે એટલું કારણ શું પૂરતું નથી.’

રાખરી-‘હા, તે તમારે મારે પૂરતું છે. પણ આ રીતે સંક્રાંતિ કાળમાં ત્રાસ, કતલ, બીક, અનિશ્ચિતતા આદિમાં ઘેરાયેલી પ્રજા લાંબો વખત સુધી એવીને એવી રીતિમાં રહે તો એનું શું પરિણામ આવશે એના વિચાર માત્રથી હું ડુણું છું અને સંક્રાંતિકાળે સમયમાં પૂરો થવાનો નથી એની તો તમે ખાતરી આપો છો. ત્યાંસુધી એ રહેશે ત્યાંસુધી નવા નવા અખંડગ્રાંથો સરમુખત્યારને કરવા પડશે અને પાછી જરૂર પડતાં કતલો પણ કરવી પડશે. આમવારે વારે કાવાથી ચોતાનું સ્વતંત્ર હિત ધરાવતો નવો (Vested Interest) વર્ગ પેદા નહિ થાય ? અને કાયમ જે મોડું લોકર રાખવું પડશે, પ્રતિક્રાંતિને જાણવવા કે વિદેશી સરદારો સાથે લડવા, ગમે તે કારણે તે હોય જતાં તેના અને તેના અધિકારીઓનો નવો વર્ગ નહિ તૈયાર થાય ? એમાંથી વર્ગહીન સમાજ રચવાની તમારી કલ્પના કલ્પનામાત્ર છે આ રીતે તમે સમાજ ઉપર એક નિરંકુશ અને કુર નોકરશાહીજ કાઢી ખેસાડવાના છો. આજે અહીં ઉદ્યોગમાં થતી પ્રગતિ અને તેને કારણે કામદારોની સ્વાભાવિક આવકનું વધતું એનેજ ખરી પ્રગતિ કહેવું એ બરાબર નથી. મૂડીવાદી દેશોમાં અવારસુધી ક્યાં એ નહોતું થતું ? ખરી પ્રગતિ તો લોકોને વાણી વિચાર અને સમાજના વ્યવહારોમાં કેવી સ્વતંત્રતા છે તેના ઉપરથીજ અંકારી

ચાર્વાક-‘આજે તમે ઉદ્યોગોથી સ્થિતિમાં છો એટલે આપણે આજની ચર્ચા અહીંજ અટકાવીએ કુલાકો રાજ્યને કેવો દગો દે છે, તે જો તમારે જોવું હોય તો અહીંથી ત્રણ માઇલ ઉપર આવેલા...ગામે તમે કાલે ૧૦ વાગે ચવારે આવજો.’ આટલું કહી ચાર્વાક ત્યાંથી ચાલી નીકળ્યો.

(૭)

આને રાત્રે શયનીને ઉઠ નહોતી આવતી. તેને આજે કેટલાંએ વિચારો આવતા હતા. ખાસ કરીને આવા વિચારોએ તેને ગુગળાવી મૂકી હતી. હું ક્યાં રહેતી હતી. અને આજે ક્યાં રહું છું. મારા સંસ્કાર ક્યાં, મારા સગા સંબંધીઓ અને સ્નેહીઓ ક્યાં રહ્યા? હું છું તો શયની પણ ભારતના બોળામાં ઉછરી છું. હિન્દુસ્તાનના જોયા ગણાતા વર્ગોએ અમને ન્યાયજ્ઞ કર્યો છે એમ નથી છતાં ત્યાં મને પ્રેમ અને સહાનુભૂતિ પણ નથી મળ્યાં એમ ન કહેવાય. હમણાં હમણાં દેશની અધોગતિ ધર્મ છે એ વાત સાચી પણ જેની માટીમાંથી મારો દેહ ધડાયો છે તેનું વરીએ પવે મને સમજાય થાય છે. એ આકર્ષણ મને નથી સમજતું છતાં તે આજ મારા હૃદયને વલોતી રહ્યું છે. એને લલે કાષ્ઠ મિથ્યા ભાવના **Sentiment** કહે. પણ આજ એ ભાવના મારા સમસ્ત હૃદયને ઘેરી રહી છે. આ દેશ જેને મેં મારો કર્યો હતો આજે મને પરદેશ જેવા લાગે છે. અકસ્માત અહીં મને એવી લાગ્યું હોય એવું ભાન થાય છે. અને જેને ભરોસે હું અહીં આવી તે તિરકારલયાં હારવથી મારી ટેકડી કરતો આજે ત્યજ છતાં હું તેને રોકી શકતી નથી, એની લાચારી હું ભોગવું છું. આવી લાચારીમાં મારું અહીં કાણુ? હું કોની પાસે જઈ મારું દુઃખ રહું, કોનો આશ્રય માંડું?

આવાને આવા વિચારમાં સંચારે ત્રણ ચાર વાગે તેની આંખ ખીંચાઈ. પણ આંખ ખીંચાતા તેણે શું જોયું? તેણે પોતાની નજર માંમે જાળપણમાં એણે જેની જોઈ હતી તેવી એક સમયગ્રંથની મૂર્તિ ઉભેલી જોઈ. આજે તેને એ મૂર્તિમાં કંઈ અજાણ્ય તેમ જણાયું. સાંત ગંભીર. પણ ધર્મદ્વંદ્વસ યુક્ત તેની મુખપુંડ્રાથી તે જણે તેને આશ્વસન આપતા હતા. શયની આ મૂર્તિ જોઈને ડરી ગઈ તેણે ગજરાતી ગજગતી પૂછ્યું: ‘તમે કાણુ છો.’

મૂર્તિ-‘મને મારા ભક્તો રામ કહે છે.’

શયની-‘તમે અહીં શા માટે આવ્યા. મેં તો તમારો ત્યાગ કર્યો છે.’

મૂર્તિ-‘તેં મારો ત્યાગ કર્યો છે પણ મેં તો ત્યાગ નથી કર્યો ને!’

શયની-‘પણ તમે આજે અહીં ક્યાંથી આવ્યા? તમે તો ત્રેતાયુગમાં જન્મ્યા હતા અને અયોધ્યામાં રા. કરતા હતા અમને?’

મૂર્તિ-‘હા. તે વખતે પણ હું હતો અને પણ હું છું તો તે રામ હું કે જે દરેકના હૃ. વસે છે અને જ્યારે જેને આશરાની જરૂર હોય ત્યાં તેને આશરો આપે છે.’

શયની-‘પણ મેં તમારી પાસે ક્યાં આશરો મા. હતો. હું તો ધર્મમાં માનતી પણ નથી.’

મૂર્તિ-‘મારી પાસે આશરો માગવાની જરૂર નહોતી. હું તો માગ્યા વગર આશરો આપું છું. ધર્મમાં માનવા ન માનવાથી તેનું મહત્વ એક નથી થતું.’

શયની-‘એટલે શું તમે મને “ધર્મ” સમજાવ્યાં છો? મારે તે નથી સમજવો. તમારા ર. ધર્મે અમને શું ઓછા અન્યાય કર્યો છે કે આ દેશો હું તે સમજવાની દરકાર કંઈ.’

મૂર્તિ-‘ના ધર્મ સમજાવ્યો સમજાવતો નથી. અ. રના હિંદુઓમાંથી ધર્મભાવના એની મેળે નિવૃત્ત થાય શાનીઓ માત્ર એને સંજ્ઞા દ્વારા વ્યક્ત કરી શકે અને તેથી જેનો જાંબો અનુભવ આપણને છે તે તેઓ આપણને તાદરશ જાન કરાવે છે. એ અનુ યવાનું કારણ મનુષ્યના સંસ્કાર છે. પછી એ સંસ્કાર નમે પૂરું કર્યું નામ આપો કે

interpretation of History તું.’

શયની-‘પણ મને તો તેવો કશો અનુભવ નથી થતો.’

મૂર્તિ-‘એમ! તૂ જરા વિચારી ને. તેં ધણું ને. જાણ્યું છે, એમાંથી તેં શું સાર કાઢ્યો છે.’

શયની-‘આજે તો ત્યાં જોઈ છું ત્યાં ત્રાસ, ધી. અસત્ય, શંકા, શોષણ આદિનું જ વાતાવરણ હું છે. હિન્દુસ્તાનમાં તો પારકું રાજ્ય છે. પણ સ્વત દેશોમાં પણ હું જોઈ છું કે ખૂબ સારી સ્થિતિ આ રશિયામાં પણ મને એજ વાત વરણ જેવાંને મ એમાંથી હું શું સાર કાઢું?’

મૂર્તિ-‘એટલે શું તું એટલી બધી નિરાશ થઈ ગઈ છે! તને લવિષ્ય એટલું બધું લયાનક લાગે છે?’

શયરી-‘નિકટત્વ’ લવિષ્ય તો મને બહુ રૂપાળું નથી લાગતું. પણ અંતરમાં કંઈક એવી લાગણી અદશ્ય થાય છે કે અમે પ્રગતિજ કરી રહ્યા છીએ અને તેથી કેટલીક વખત એવું પણ માનવાતું મન થાય છે કે સંસારના મૂળમાં, તેની પ્રત્યેક વસ્તુમાં, પ્રત્યેક કાર્યમાં જીંડાણમાં એક એવી અમત લાવના રહેલી છે જે તેને ઉન્નતિને માર્ગે લઈ જાય છે. નવા નવા અતુ-ભાવોમાંથી પણ પસાર થઈને છેવટે તો હુનિયાની પ્રગતિજ થવાની છે, એ લવિષ્યની આશાએ જતો અમે બધા આજના સુખોને તિલાંજલિ, આપી દુઃખ સહન કરવામાં ગૌરવ માનીએ છીએ.’

મૂર્તિ-‘એને જ શાસ્ત્રકારોએ આસ્તિક્યત્વ’ નામ આપ્યું છે. તમામ ધર્મની ઉત્પત્તિ પણ એમાંથીજ થઈ છે, અને તેથી એ પ્રગતિને અટકાવનારા કર્મો અધર્મ છે અને એને ઉત્તેજન આપનારા કર્મ ધર્મ છે.’

શયરી-‘સામ્યવાદીઓને સમાજવાદનું તંત્ર જોષ્ટ્રએ છે કારણ કે તેમાં તેઓ પ્રગતિ માને છે. પણ આ હિંસા, અસત્ય, નિર્દયતા અને ત્રાસ ઉપર આધાર રાખનારા આ અધિકારીઓ તે લાવી શકશે ખરા?’

પણ આનો જવાબ શયરીને આપનાર ત્યાં કોઈ નહતું. મૂર્તિ અદશ્ય થઈ ગઈ હતી અને શયરીની ઉંઘ ઉડી ગઈ હતી.

સવાર તો ક્યારનું થઈ ગયું હતું, અને શયરીને પાસેના પેલા ગામે જવાનું હતું. એ નિત્ય નિયમથી પરવારી ત્યાં જવા નિકળી પડી.

શયરી ત્યાં પહોંચી ત્યારે એ ગામના મુખ્ય કુલા-રત્ન જેતર અને ઘર લાક લશ્કરે ઘેરી લીધેલું હતું. એટલે ‘ત્યાંનું આખું વાતાવરણ સરાસ જાવણીનું વાતાવરણની રહ્યું હતું. મકાનમાંથી રડવા દકળવાનો અવાજ આવી રહ્યો હતો. ‘ઓગપ’ ના માણસોએ કુલાકના ઘરમાંથી કેટલુંક અનાજ બહાર કાઢ્યું હતું. એ અનાજ રાખવામાં તેણે અનાજના વર્તમાન કાયદાનો ભંગ કર્યો અને એની સગ એકજ હતી અને તે રેહા-

અંધ બનેલા પડીતને પૃથ્વી.

ઈ નયનહીનને નયનદાન દાતાર તું બન્યો નયનહીન બ્યોત જગવી જગે જગતી ઉચ્ચો અશ્વરો બીડેલ યુગપદ ઉધાડતો, તથો સુરજ જેમ જાવરી સમસ્ત વિદ્વદ્વેષા. પરંતુ બહુ મૂલ્ય યૌનનરૂપીર રંગે રચ્યા રહ્યા નવ નિહાળવા છૂરન સાન્ધ્યના સાધીયા; સમસ્ત જનસંઘ અંગૂઠીથી દારનારા તહને રહ્યાં તિમિર ખૂંદવા અવર અંશુલીથી હવે! ભડે તિમિરહો, ભડે અવર પેં જ આલંબસો; પીછે હકે નધીજ પડીત! પરંતુ ત્હાર સમા યકુશ્ચુન સમર્થન સુમગ છે સમુન્દાતિ આ. વિશ્વાસ રણ-શુદ્ધિ-તર્ક-અતિદાને ગોટે ભર્યા નિરંતર ભમંત પાન્ય! અપનાવ અજ આત્મનો અસીમ અતલાબ્ધી મંગલ તરંગથી ડેલતો.

રમણિક અરાસવાળા

નત દંડની સગ, એના આખા કુટુંબને અને કેટલાક એના સહકારીઓને પણ ગુન્હેગાર કરાવવામાં આવ્યા હતા.

બધા મળીને, સ્ત્રીઓ અને પુરુષો મળીને દશ ગુન્હેગારોને કાર કરવાની હતા. થોડી વારે ધરમાંથી એ બધા ગુન્હેગારોને બહાર કાઢવામાં આવ્યા. તેમને બાંધીને હારબંધ ઉભા રાખવામાં આવ્યા અને સામે બંદૂકો લઈને એક દુકડી ગોકાવાઈ ગઈ. ચોરીસરે દુકમ કર્યો અને બંદૂકોમાંથી એક સામટી ગોળીઓ છૂટી અને પેલા દશે જણના કાગળ વીંધતી ચાલી ગઈ. શયરીના શરીરમાંથી એક ચરેરાટી નિકળી પડી. પણ એ ચરેરાટી નિકળતાંજ એક અકસ્માત થયો. એક ઝોગપુના સભ્યની પિસ્તોલમાંથી ગોળી છૂટી તે શયરીના હૃદયની આરપાર નિકળી ગઈ હતી. આ ઝોગપુનો સભ્ય શયરીને ઝોળખતો હતો. મિલમાં થયેલી કતલ વખતે એણે શયરીને શોધેલી પણ તે નહોતી મળી એટલે આજની તક તેને શુભાવવા જેવી નહોતી લાગી. આપણા ચારાંકતે શોધવા માટે શયરીએ ચારો તરફ દૃષ્ટિ નાંખી તોઈ પણ તેનો એટલામાં કથથિ પતો નહોતો.

જા . . . ગે . . . લા . . . આ . . . તમા . . . ની . . . ના . . . દિ . . . કા

વિખરાયલું સ્વપ્ન

: સ્થળ : સમય : હિલ્લોલતા પાકથી ભરેલા ખેતરોદાપર નમતી સન્ધ્યા.

[કૃષ્ણી, પાલી ને રૂપો એકજથે ઘાસ કાપે છે. બીજલ શેદાને એક છેડે કહેટો વાળી ઝડપથી ઘાસ વાઢી તેને બધીયા પર ગાઠવે છે. તાપમાં જરા રથામ પડી ગયેલા માત્રલ ગોળ હાથ આકર્ષક છટાથી ફરે છે.

રતનો બીજલથી જરા દૂર છે. પણ એનું ધ્યાન ઘાસ વાઢવા કરતાં બીજલને જોવામાં વધારે હોય છે, બીજલ એના સામું જુવે છે ત્યારે પકડાઈ ગયેલ ચોર માફક નીચું જોઈ ઘાસ વાઢવા મારે છે.]

: કૃષ્ણી :

[પાલીને]

જોયો, મૂલો રતનો ય તે.....

[બીજલની નજર

તે તરફ જતાં

કૃષ્ણી આડું જોઈ

ચૂપ થઈ જાય છે.

બીજલ ઝપાટાબંધ

હિલોળા લેતા ધામને

વાઢી દમ પકડવા જાય

છે, તેના કપાળ પર

આંજોડા પરસેવાના એજ મોતીના

ખૂંચા જોવા સાન્દ્ર ધનેજમાં

ચમકે છે.]

: પાલી :

[બીજલને ધામ કાઢવામાં મથાયુલ જોઇ

ધીમે સામે]

રતનો તો જો !

એના મોં સામે જ તાકી રહ્યો છે.

(રૂપોના ઇર્ષ્યાથી, બીજલને જોઇ રહે છે.

બીજલનું હલનચલન આંખમાં ઉગાદ પ્રેરે એવું છે.

રતનો એકી ટરી બીજળી જેવી ઝડપથી ઘાસ

વાઢતી બીજલને જોઈ રહે છે. તેનો હાથ થંભી જાય

છે, ને તેની આંખોમાં અજોલ દેવાની હખી પ્રકટી

નીકળે છે.)

લેખક :

શ્રી. રાંકરજતી મોહનજતી ગોસાઈ.

દર્શન ૧ લું

કૃષ્ણી

[મોં મથકોડી, ધામથી]

એના મોં સામે ન જુવે તો જુવે ય કોના મોં સામે ? રૂપના રેણ તો ત્યાં તલા જાય છે. તારામાં કે મારામાં શાં રૂપ બળ્યાં છે !

પાલી

એ તો મુલો રતનો એવો. ગામમાં કે નાતમાં શું ખોટ બળી છે તે એને જ જાણી રહ્યો છે !

રૂપો

[કૃષ્ણીની પાસે ખસી, દાતરડું ચાલુ રાખતાં]

અરે એતો એની પાછળ ઘેસોતર થઈ ગયો છે

તે એનામાં જ આખી દુનિયા જાળી રહ્યો છે, જાણે

નદમંતર-ક્યાં હોય એમ.

(એકાએક તીણી યાસ પડે છે.)

બીજલ

શું થયું રતના !

(એના અવાજમાં ભાવ ને મુદ્દતાની રજૂ છે.

રૂપો, પાલીને કૃષ્ણી. દાતરડાં હાથમાં લઈ

હાથ ચાય છે.

રતનાની આંગળીમાંથી લોહી દડદડે છે.
બીજલ ખોસેલા પાલવ છાડી એમાંથી ચીર
કાઢી તેની આંગળી પર વીંટ છે.
રતનાની આંખો આભારથી નમી જાય છે.
અર્ધા બીજલને રતના પાસે આવે છે,)

પાલી

શું થયું, રતના ?

બીજલ

એની આંગળી વડાઈ.

કૃષ્ણી

(જરા કંઠવારાથી)

એમ કેવું કે વાદતો ? તો તે !

પાલી.

(ધીમેથી)

ચાલો પાછો ધડીકે આંખ આડો ઘસી જાય ને !

કૃષ્ણી

(પાલીના કાનમાં)

હું પહેલેથી નહોતો કેતો ? હવે બેટા આંગળી
પીને.

(રતના અનુતરજ રહે છે.)

બીજલ

રતના, હવે હું દાતરડું હેઠું મૂક. હવે તને
પાલી દહશી.

કૃષ્ણી

(કૃષ્ણીના કાનમાં)

શું વહાલ ઉલ્કારી જાય છે !

(પેલાં ત્રણે પોતાના ભારા તરફ જાય છે.

રતના દાતરડું લે છે)

બીજલ

રતના ! રહેના કે હવે ડાહી થતો. તને મારા સમ !

કૃષ્ણી

(આંખ ઢંચી ચઢાવી)

જેમું રૂપના ! આ તો ગાડું ‘તારા સમ’ ને

‘મારા સમ’ સુધી પહોંચ્યું. ચાલો, હવે ‘અહિં’
આપણું કામ નથી.

પાલી

હારતો, આપણે શું કામ એમના ‘રંગમાં’ લગ
પાડવાનું પાપ કરીએ.

કૃષ્ણી

(અનુભવ કહેતો હોય તેમ)

અરે, એ તો પહોંચેલી માયા છે. મોઢે મોઢે તો
એવું મીઠું બોલે છે, પણ છત્તપન ખેત્રી છે.

હું બોળખું છું તો એને !

કૃષ્ણી

(કાતરિયાં ખાતી આંખે)

તું સવાદ ચાખવા ગયો હશે ત્યારે તો !

(રૂપાનું મોં પડી જાય છે.)

પાલી

એનો ઘણી મરી ગયા પછી આખું ગામ એની
પાછળ ઘેરું બન્યું તારું કયાં કેરું અનુભવ છે !

કૃષ્ણી

બીજલ તો કહે છે કે મારે તો કોઈનુંય ધર
માંડવું નથી.

કૃષ્ણી

એકતું માંડીને રહે ત્યારે તો ખરીકે બંધાયેને ! આ
તો ફરતી ફરે હરાયા દોર જેવી.

પાલી

ને રતનાય એની પાછળ ભૂત થઈને ફરે છે તો.

કૃષ્ણી

અરે, એને તો રતનાની ય નથી પડી. બાકી
રતના જેવો જુવાન.....

(અર્ધા ભારા બાંધી રહે છે. પેરે રોઢે રતના
અનુભવ આંખે બીજલનું નમણું સૌન્દર્ય
પીતો બેઠો છે. બીજલનું મોં કુમળા તાપમાં
વધુ સુંદર લાગે છે. તેના હાથ અવિશ્રમ
ધારણી કતલ ચલાવી રહ્યા છે.)

કૃષ્ણી.

(પોતાની જમાએથી)

અલી બો, બીજલ ! હેંડુનું છે કે ?

બીજલ

(ઢંચું લેવા વગર)

અંહ. તમે તમારે જાવ. મને વાર થશે.

પાલી

(ધીમેથી)

હારતો મનનાં મનામણાં બાકી હશે ને !

શ્રીમત યુવરાજ શ્રી. પ્રતાપસિંહ રાણે (પટોદરા)

રતનાની આંગળીમાંથી લોહી-દડદે છે.
બીજલ ખસેડે પાલવ છાડી એમાંથી ચીર
કાઢી તેની આંગળી પર બીટ છે.
રતનાની આંખો આશારથી નમી નય છે.
બધાં બીજલને રતનો પાસે-આવે છે,)

પાલી

શું થયું, રતના ?

બીજલ

એની આંગળી વડાઈ.

કૃષ્ણી

(જરા કડવાશથી)

એમ કેવુંકે વાદતો' તો તે !

પાલી

(ધીમેથી)

માંદો પાછો ધડીક આંખ આડો થઈ નય ને !

રૂપા

(પાલીના કાનમાં)

હું પહેલેથી નહોતો કે'તો ? હવે ખેડે આંગળી
માપીને.

(રતનો અનુત્તરજ રહે છે.)

બીજલ

રતના, હવે તું દાતરડું હેડું મૂક. હવે તને
ચાલી દઈશ.

રૂપા

(કૃષ્ણીના કાનમાં)

શું વહાલ ઉભરાઈ નય છે !

(પેલાં ત્રણે પોતાના ભારા તરફ નય છે.

રતનો દાતરડું લે છે)

બીજલ

રતના ! રહેવા દે હવે કાલો થતો, તને મારા સમ !

કૃષ્ણી

(આંખ ઉઘાડી ચડાવી)

જેવું રૂપા ! આ તો ગાડું 'તારા સમ' ને
'મારા સમ' સુધી પહોંચ્યું. ચાલો, હવે અહિં
આપણું કામ નથી.

પાલી

હારતો, આપણે શું કામ એમના રંગમાં ભંગ
પાડવાનું પાપ કરીએ.

રૂપા

(અનુભવ કરેતો હોય તેમ)

અરે, એ તો પહેલેથી માયા છે. મોટે મોટે તો
એવું મીઠું ખોસે છે, પણ હપ્તન ખેલી છે.

હું જોળણું છું તો એને !

કૃષ્ણી

(કાતરિયાં ખાતી આંખે)

તું સવાહ ચાખવા ગયો હશે ત્યારે તો !

(રૂપાનું મોં પડી નય છે.)

પાલી

એનો ધણી મરી ગયા પછી આપણું ગામ એની
પાછળ થેલું બન્યું તું તારું ક્યાં કશું અગવડ્યું છે !

રૂપા

બીજલ તો કહે છે કે મારે તો કાઈનુંય ધર
માંડવું નથી.

કૃષ્ણી

એકતું માંડીને રહે ત્યારે તો ખીસે બંધાયને ! આ
તો ફરતી ફરે હરાયા ઢોર જેવી.

પાલી

ને રતનોય એની પાછળ ભૂત થઈને ફરે છે તો.

રૂપા

અરે એને તો રતનાની ય નથી પડી. આકી
રતના જેવો જીવાન.....

(બધાં ભારા ખાંધી રહે છે. પેથે રોડે રતનો
અનુસ આંખે બીજલનું નમણું સૌન્દર્ય
પીતો બેઠો છે. બીજલનું મોં કુમળા તાપમાં
વધુ સુંદર લાગે છે. તેના હાથ અવિશમ
ચાસની કતલ ચલાવી રહ્યા છે.)

કૃષ્ણી

(પોતાની જગાએથી)

અલી ઓ, બીજલ ! હેડવું છે કે ?

બીજલ

(હંચી જોયા વગર)

માંદું. તમે તમારે ખરું, મને વાર થશે.

પાલી

(ધીમેથી)

હારતો મનનાં મનામણાં આકી હશે ને !

(ત્રણે જાણુ પરસ્પર અર્થસૂચક નજર નાંખી એકમેકને માથે ભારા ચઢાવે છે, ને બીજલ વાટે છે એ શેઠે યકને જવા માટે છે.)

રૂપી

અથવા ચાલને રતના । નકામો દેખે છે ને દાઢે છે.
(બીજલ કરી આંખે ફપલાને ડારે છે.
રતનાની આંખોના ખૂણા લાલ થઈ ન્ય છે.
આગળ પાત્રી, પાછળ કૃષ્ણી ને છેલ્લો રૂપો
દૂર દૂર દટિ ક્ષિતિજની બહાર ચાલ્યા ન્ય છે.
રતનો છટકારોનો દમ બેસે છે.
સૂર્યના કુમળાં કિરણો શીળાં થવા માટે છે)

રતનો

(ભાવભર્યા અવાજે)

બીજલ ! ! !

(બીજલ વાઢવાનું ચંભાવી રતના તરફ જુએ છે. રતનાની આંખમા કેં કેં ભાવ તરવરે છે, તે બીજલ પાછે છે.)

બીજલ

શું છે રતના ?

રતનો

(નિશ્ચયોત્તે મુસ્કારો મૂકી)

તારી આ જીવાન જોધ જોડી કાપા... ..

બીજલ

(દુઃખથી માથું ઢલાતી)

ફરી પાછી એજ જૂતી વાતના પોપડા ઉબેળે શો કાપડો, રતના ?... ભડે જીવાની ખાખ થઈ ન્ય, મારે બીજું ધર નથી કરવું. હું નકામો મારી આશાએ ના બેઠો રહે. ફરી ધર માંડય !

(રતનો બોલ્યા વિના નમારમાં માથું ધૂણાવે છે.

બીજલ વધુ ખિન્ન બને છે,
વધુ બોલ્યે બન્ને સામાસ્યમી જાંધિયા બેસે છે. ગાંઠ વાળતી વખતે બન્નેના હાથ એકમેકમાં ગૂંથાય ન્ય છે.

રતનો બીજલનો હાથ પકડી રાખે છે, ને તેના પર એક બન્ધુ આંસુ દડી પડે છે.
પશ્ચિમની છાતીમાં સૂરજનું બિંબ છે કળી જવા આવ્યું છે.)

રતનો

બીજલ ! બીજલ ! તને મારું દુઃખ નથી

વસવું ? હું... ..

[તેનાથી આગળ બોલાવું નથી.
બીજલ હીલગીરીનો મુસ્કારો મૂકે છે.
પુરું ગાંઠ પરથી સરી જતાં આંસુ
સૂરજના રક્ત પ્રકાશમાં ચમકી ઊઠે છે,
બીજલ વધુ આકર્ષકને ઉન્નાદ્યેક લાગે
રતનો નિરાશ થઈ ન્ય છે. તેના
બીજલનો હાથ ગળી ન્ય છે.]

બીજલ

[ગળગળા અવાજે]

રતના, મરતા મેં ‘ એને કોલ દીધો છે. મારા મારી ‘સોનલ’ ને છેલ ન દેવાય.’

[બીજલ રતનાનો ખસા પર માથું ઢાળી છે, ને લાગણી આંસુ વાટે બહાર પડે છે.

રતનો

(લાગણીને દબાવતો)

બીજલ. ખસ મારું કહ્યું બૂલીશ મેં તને મારા ધર માંડવાનું કહ્યું એથી તને દુઃખ થાય છે તો વાતનો હવે એક દરેક સરખો પાણુ નહિ કાઢું. જૂતી જોગખાણુ બૂલીશ ના, જરૂર પડે તો—

(બીજલ લાગણી પર પરાણે કાણુ ઉભી થાય છે. પેઢેલાં તે રતનાને માથે ચઢાવે છે. પછી ચેતે વાળીને પેતા ભારો લે છે.
આકારમાંથી વતરતાં આઠા અધારામાં જોખાંઓ દૂરથી પશ્ચાદ્ધ પરના મદાઈ ન્ય છે.)

દર્શન રંભું

સ્થળ : સમય

બીજલના ઘરમાં છ માસ પછીની સવાર
(બીજલ ઘરમાં હાજર છે જોડેની એજ ‘સોનલ’ની કોઠ છે. ‘સોનલ’ ઉઘાડાં બાર લાખાંથી ડોક કાઢી પેતાની જીવાન ધણી ચાલુને લેયા કરે છે. એટલામાં બહારથી અવાજ આવે છે ‘કોલ દે ઘરમે’.
ગારવાળા હાથે બીજલ બારલાખાંથી આવે જુરે છે તો પાનાચંદ રોક બેસીકે આ આંગણામાં ઉભા છે. પાનાચંદ રોક બેસીકે આંગણી વડે બીજલ બતાવે છે.)

બેલીક
(તોષકાઈથી)

એ ! તારા ધણી પાસે શેઠના રૂપિયા લેણા છે તેની ડિકો છે. સીધી રીતે આંખીસો તો ટીક છે, નહિ તો.....

બીજલ
(જરા રૂબાળથી)

નહિ તો શું કરી નાખશે ?

બેલીક

રૂપિયા નહિ આપે તો તારા ઘરનો માલસામાન ખીમાં લેવા પડશે, સમજી ?

બીજલ

(બેઠકારીથી)

એ રૂપિયા છુપિયાની વાત હું નાણુતી નથી.

‘પાનાચંદ’

(અખી નંજર બીજલના દેહપર નાખીને)

બેલીક સાહેબ ! એ રાં... એમ નહિ મોને

બીજલ

(રાંક નાખી)

એ... કેને રાંક કહે છે.

(બીજલનું સારીર કોધથી કંપી ઠટે છે. પાનાચંદ ગભરાઈ નય છે.)

બેલીક

શેઠ, ન્તેયા શું કરો છો ? બતાવો માલ ચાલો ઘરમાં.

(બીજલની મુદ્રા વધુ ઢગને રૂદ બની નય છે તે બાજુ રોકી ઉભી રહે છે. એક ડગલ આગળ વધેલા શેઠ તણુ ડગલા પાછા હાકે છે. ને બેલીક સાથે ધૂસધૂસવાત કરે છે)

એ... ચલ, હાં વચ્ચેથી.

બીજલ

(તીરસ્કારથી)

નથી ખસતી ના... મુવા...

બેલીક

(પકા પર હાથ ફેરવી સરી જતી હિંમતને ભેગી કરવાનો પ્રયાસ કરતાં)

સરકારી કામમાં દબલ કરે છે ? જેલ ભેગી કરી ધિયા સમજી ?

(બેલીક બીજલને ધકકા મારે છે, બીજલ પડતાં બચી નય છે. શેઠ પાંચ ડગલાં ત્રણે

છે. ‘સોનલ’ કોઠમાં ચારે પગે થઈ નય છે ને તેની કોઠમાંથી પીતળની ધંટી રણુકી રહે છે.)

શેઠ, આ ગાયને જમીમાં લ્યો. ઠીક ધીંગી દેખાય છે.

(બેલીક કોઠ તરફ ફેરે છે.)

બીજલ હતાશ થઈ માથે હાથ દઈ બેસી નય છે. ત્યાં રતનો આવે છે. તે બધી વસ્તુસ્થિતિથી વાકેફ થાય છે.)

રતનો

(સમભવટના સ્વરે)

બીજલ, દેણું તો દેવું પડે.

બીજલ

પણ મારી પાસે તો ફૂટી કાઢીયે નથી. ને શેઠ તો જમી લાવ્યા છે. એ મારી ‘સોનલ’ ને લઈ જશે.

(બીજલનો અવાજ ગળગળો થઈ નય છે ને તેની આંખમાંથી બોર ભ્રમમાં બે આંસુ ટપકી પડે છે.)

રતનો પાનાચંદને બેલીકને એક બાજુએ લઈ જઈ વાતચીત કરે છે ને આલ્યો નય છે. શેઠનું મોં કટાણું થાય છે, થોડી વારમાં રતનો એક પોટલી સાથે પાછો આવે છે. ને તેમાંથી સોનાની એકસારી, કડું કાખીઓ, ને કોકરનું કાઢી આપે છે. બીજલની આંખમાં લીજ ચમકે છે. તે રતનાની અતપત્તી રૂખીનાં ઘરેણાં એળખી નય છે.)

રતની, રતના,.....રહેણાં દે એ ઘરેણાં, ભલે શેઠ ‘સોનલ’ને લઈ નય.

: રતનો :

‘સોનલ’ને છું છેલ્લું દર્શક ? ને મારે હવે એનો શો અપ છે ? પહેરનારી તો સુબેથી ચિંતામાં પોઢી ગઈ.

[શિખે] લ્યો શેઠ. પાવતી લખી આપો.

(શેઠ ઘરેણાં પરખી એના કિંમત કરે છે. ચાળાસ કરતાં વધારેનો માલ છતાં બીજલ છટકી નય છે એ શેઠને ગમતું નથી તો ચ કટાણું મોઢું કરી પાવતી લખી આપી બેલીક સાથે પાછું વળી વળીને જતા જતા નય છે)

બીજલ ! તારી ‘સોનલ’ને સાચવજો.

(રતનો એકદમ ચાલ્યો નય છે.)

બીજલ બારે પગે ‘સોનલ’ પાસે જઈ એને માથે હાથ ફેરવે છે

‘સોનલ’ની ઘંટડી રણી હશે.
બીજલ આંસુ ધ્રુપવા
આડું જીવે છે)

* * *

દર્શન કવનું.

સ્થળ: સમય:

બીજલ દિવસે બીજલનું ઘર, બપોર
[વિચારમંત્ર બીજલ]

બીજલ

[સ્વગત]

મેં રતનાને તરછાડ્યો... એની આશાઓ છૂંદી નાખી
...પણ એ તો એનો એ જ રહ્યો. લોકો કહે છે કે
એણે મારે, મારે દારૂ છોડ્યો, પણ મેં એને મારે કશું
ન કર્યું !... અધૂરું હતું તે એણે કાલે પૂરું કર્યું. આય-
ડીનાં ઘરેણાં મારે ખાતર, મારી ‘સોનલ’ ખાતર એણે
કાચનાં ખોવાં... અરે જોવા જઇએ તો ‘સોનલ’ એની... ને હું...

(એના મનમાં અટક પ્રકાશ પડે છે. તે
સફાઈ દર્શા યાય છે. બીજલની અડપથી
કપડાંની પેટી ખેંચી તેમાંથી કપડાં કાઢે છે.
'એક પોપટી સાડી સામે એ જોઈ રહે છે.)

પરણીને સાસરે આવી ત્યારે આવી જ સાડી મેં
પહેરીતી.

[નવવધૂની જેમ એના ગાંઠે ઝરમટા ચોરસ
પડી નય છે, નવી ચોળીને પોપટી સાડી
પહેરી એ વાળ સમારે છે ને પૂરેલી સંચિ
છે, પાંચીમાં સિંકર પૂરે છે. દર્પણમાં પોતાનું
મોં જુને છે ને સરમાઈ નય છે.

‘સોનલ’ ની ડોહમાંની ઘંટડી સાથે બીજ-
લનું હૃદય પણ રણી હશે છે,
તે સોનલ પાસે દોડી નય છે ને તેને જો
વળગી પડે છે ! સોનલ હસતી આંખે
બીજલ તરફ જોઈ રહે છે.]

તને ય એ ગમ્યું, કેમ લુચ્છી !
(‘સોનલ’ ટું રડો હસ કરી જાતી સરસું
દેખાતી દે છે)

x x

દર્શન ૪ થું

સ્થળ: સમય

રતનાના જીવારના ખેતરમાં ફૂલો મુરજ

(પવનની આછી હાડેરો જીવારને આમ
તેમ દિલોળી રહી છે.

ખેતર વચ્ચેના માંડવાં પર, ફળતા સૂર્ય
તેજમાં પાવો ખેતરની વાતાવરણમાં સૂર્ય
કરી રહ્યો છે.

કેરેલાં ફૂડાં પર ચક્ષીઓ બેઠાં છે પણ પા-
વગાડવામાં તલલીન રતનાને તેવું ભાન નથી
ખેતરની ડાંપલી ખસેડી લેતાં જોઈ ખેતર
જ બીજલ રતનાને જીવે છે.)

બીજલ

(હાથાંતરકથી)

રતના ! ! !

(રતના ચમકે છે. સંગીત ફેલતો પાવો થા-
નય છે. પરણીને આછી આવતી દોષ એ
બીજલનો વેશ જોઈ તેને વધુ
વામ છે.)

રતનો

બીજલ ‘તું’ ? અહિં ?

[મસ્તીભરી બીજલ અડપથી માંડવા
ચડી નય છે, ને. રતનાની પડખે બેસી નય છે.

બીજલ

(બાવનાના પૂરમાં લણતી)

રતના ! !

(તેનાથી આગળ જોતાવું નથી.
મૂક વાચાળતા તેની આંખોમાં રમી જ
જણાય છે. એના હેઠામાં લઈને અને
જતા વચ્ચે તુચ્છ થઈ નય છે.)

રતના ! હું આમ, આવે વેશે, અહિં કેમ આવું
અમળે છે ?

રતનો

(ચમકીને)

એટલે.....

બીજલ

એટલે, એટલે આમ...

(બીજલ રતનાના ગળે પોતના હ
પીટાણે છે. રતનો આંખો બંધી નય છે.)

રતના તે મારા પર ઉપકાર કર્યો.

રતનો

બીજલ, એ તું મૂલી જા.

ખીજલ

(ગળગળી થઈ જતી)

રતના ! રતના ! તારું રણ હું શી રીતે ફેડું ?
(ખીજલની આંખમાંથી દડગડ આંસુ સરી પડે છે
ફગતા અંશુમાલિની આભા ક્ષિતિજ પર
ઘટકી રહી છે.)

મારે ઘર કરવું છે. મને તારા ઘરમાં રાખ.....

રતના

[ચિંત્રી હકીને]

ખીજલ ! તું ભાનમાં છે કે નહિ ?

[રતના ખભા પકડીને ખીજલને હલમલાવી
નાખે છે.]

ના, ખીજલ ના ! હવે એ ન બને !

(દેશભી રાજ્યને બદલે લોપમાં સાપ બાળ્યો
દોષ એમ ખીજલ રતનાના કહેવાથી ચમકે છે.)

ખીજલ ! તને ઉપકારનાં બદલામાં વેચાતી લઈ ?
આખીસ રૂપિયામાં તારાં હાડચામને! માલિક થાઉં ?

[રતના ગળગળો થઈ બપ છે.

ખીજલથી એક ફરકું મુકાઈ બપ છે.

જીવારનાં ફૂડાં પર બેઠેલાં પક્ષીઓ પાંખો

પાંખો ફફડાવતાં ઉડી બપ છે,

આકાશને અવનિ વચ્ચે, સૂર્યના હોલવાતા

તેજમાં પક્ષીઓની હારમાળા દોરાઈ બપ છે.]

ખીજલ

રતના ! !

(ખીજલ રતનાના પગ પાસે ઢળા પડે છે.

સૂર્ય ક્ષિતિજ નીચે રહી બપ છે.

આકાશમાંથી અંધારાં ઉતરે છે)

સમાપ્ત

૭૮૬

રૂ. ૧ ની

૪૦૦

વહોરા રસુલભાઈ કાસમભાઈ નડીઆદવાળા

કે. ટાવર મુ. ડભોઈ.

નકલી માલથી સાવધ રહો

અમે જીની તમાકુની તથા હોંશીયાર કરીગરોના હાથે હમારી દેખરેખ નીચે
ખીડી વળાનીએ છીએ માટે એક વખત ખરીદી. ખાત્રી કરવા ભલામણ છે.
ખીડી ખરીદતી વખતે પડીકા ઉપર અમારું નામ તપાસી ખરીદ કરવી.

તા. કઃ—અમારે ત્યાં આસુત્રનાં પાન, નંદાવા ધોવાના દરેક જાતના સાણુઓ બેટરી, તથા તેને લગતા
દરેક જાતના પાવર, રૂમાલ, મોર્ન, ગંજીરાક, દરેક જાતની પેટન્ટ દવાઓ સ્લેટ, સ્લેટપેન
ફાનસ ફાનસના બ્લેજ તથા કટલેરી સામાન, હુટક તથા જગ્યાબંધ કીકાયત
ભાવથી મળશે.

બહાર ગામના ઓર્ડર ઉપર

પુરતુ ધ્યાન આપવામાં આવે છે.

હિટલરના હાકેમ

પ્રયોગક્રમ:—

લી, રમણીકાકા નયથદલાઈ દલાક
બી. એ. એલ એલ બી.

એક પ્રકાશિત ખંડ : નાનાં નાનાં રંગેલાં નેતરનાં ગોળ ટેબલેને વિરામાસનો : થાંભલો થાંભલો વિચિત્ર છોકવાવાળાં કુડાં ને કમાને કમાને વિવિધ પંખીઓમાં પીંજરો-પ્રવાહી સંગીતલક્ષી એના સ્થાનમાં હિટલરની પડખે કાણ એસે છે?—

અર્વાચીન કાળનો એ પ્રખર મહારથી, યુદ્ધકલાની ચાલખાણનો ગજબ નિર્માતા, જર્મન જાપાનીઝ મૈત્રીનો વિધાતા, ઉંચો પાતળો અદ્ભુત વર્ણનો લશ્કરી, પુરાતન પૂર્વ પુશિયાતી અમીરાઇને જાળે એવો એ અણકડ ને દમામલયો છે. અબ્બારી વિધુરને ચાલાક ઘોડેસ્વાર હોઈ તે અંગ્રેજ ઉપર ભારે કાણ ધરાવે છે. એનું વદન સાફ મૂકેલું રહે છે. ધીમે રવરે તે બદ્દુજ શોડા થબ્દો બોલે છે. પેરીસ ને મોસ્કોને પોતાની ગદન યોજના-ઓથી કંપાવનાર એ શીઠ માર્શલ વર્નર વોન બ્લોમ-બર્ગ પોતાની પુત્રી સાથે એકાંતવાસ સેવે છે.

સ્વચરિત્ર પ્રમુખ હીટનબર્ગનો એ વિશ્વાસુ મિત્ર હતો. કેનીંગ્સબર્ગમાં સેનાપતિ તરીકે વિરાજતો, ભવિષ્યના સુદ માટે જાત્રેએ ક્રાંતિકારી યોજનાઓ ધરી છે. પરંતુ એ યુવાન પ્રણેનાના ધડતરને લીધે લશ્કરી જર્મન પ્રજાએ તેને મહાન કલોઝવિટજ યા વોન મોલ્ટકે કરતાં જ ભારે મૌલિક વિચારક તરીકે વધારી લીધા છે.

અતીર્થ નહક આવેલા લિટલર શીઠના મધ્યસ્થ લશ્કરી વિચારણમાં એનાં હંડાં સખત ને ચોકકસ વિવેચનો એક લશ્કરી નિષ્ણાતની છુદ્ધિયમક દાખરતાં વિદ્યાર્થીઓ વોન બ્લોમબર્ગને આજન્મ શિક્ષીક તરીકે પીળીને છે. મજબૂત નલવારના ચમકરે એકલો એ જ વિદ્યાર્થીઓમાં વડવાઓનું ઓજરા ઉતારી શકે છે.

યુરોપીય મુત્સદ્દીઓ રાજનીતિ હજી તો ખેલી રહ્યા છે ત્યાંતો હિટલરે પોતાનું સનમનાદી ભરેલું અહેન્નામુત મહાર પાડી દીધું છે. યુરોપી રાજ્યો ભડકી ઉભાં છે. જર્મન લશ્કર માટેના પ્રમાણભૂત વિદેશી નિષ્ણાત,

ફ્રેંચ લશ્કરી સમિતિ પર વિરાજતા લીએ આર્મીઓ કહે છે કે યુદ્ધની આગાહી થતાં જ વોન બ્લોમબર્ગ અને એનો સેનાપતિ ફ્રેંચ વોન શીટજ સાડા પાંચ લાખ લશ્કરીઓ ઉભા કરી દેશે. એ સત્તા હાથ કરવા આ મહાપુરુષે અગત્યનો ભાગ ભજવ્યો છે.

વોન બ્લોમબર્ગ જેટલી અનહક સત્તા હજી સુધી કાઠપિણ્ય લશ્કરી પ્રધાનને મળી શકી નથી. સર સેમ્યુઅલ હોર, લોર્ડ સ્વીન્ટન અને મી. ડક કુપરનું એ એકજ વ્યક્તિમાં સંમીલન ધર્યું છે. સાગર સૃષ્ટિ અને સમીરનો સહકાર સાચવતું એ એકજ સુકાની મજબૂત છે.

એને એક પણ પાર્લામેન્ટરી સલાહ લેવાની નથી. કાઠપિણ્ય પ્રકારની આર્થિક મણતી કરવાની નથી. હુંકામાં એ સાચો સરખુલ્યાર છે ને હિટલર એનું માન અસાધારણ રીતે સાચવે છે. મરતક પરના મુગટથી પગની પહાની સુધી વોન બ્લોમબર્ગ ગૌરવની મુર્તિ સમો અગ્રેક વિરાજે છે.

‘રીસ’માં તે જર્મનીનો મેસીઆર છે. દેવગોની વેદી પર તેની જખીઓ દીગાવેલી છે. નવા ધર્મમાં એનું નામ પ્રજુનીય પહેલાં આવે છે. આ સર્વ સત્તા-ધીરા સૈનિક નાઝીવાદનો વજ્ર સમોવકો ‘મેઈટ પોલ’ લેખારો.

એની પ્રવૃત્તિના આંકડાઓ આપી વીન્ટન ચર્ચીસે અંગ્રેજ અમની સભાને ચમકાવી મૂકી હતી. એન્સેલ-રને પણ એ વાતને ટેકા આપવો પડ્યો હતો, જર્મન સુદ સામગ્રી માટે આઠ અબજ પાઉંડ ખચચા છે.

પરંતુ વોન બ્લોમબર્ગ કયા પ્રકારનું યુદ્ધ કરે છે? ધ્રુવી સન ૧૯૩૦ માં તે અમેરિકાની લશ્કરી પદ્ધતિનો પૂરતો અભ્યાસ કરી આવ્યા પછી જીનીવાની શસ્ત્ર સરન્મમની અર્થોમાં એમણે જર્મન લશ્કરી પત્ર ‘મીલીટારિયોશન બ્લેટ’ માં પોતાની રૂતન માન્યતા રજુ કરવા માંડી હતી. ‘અર્વાચીન સંમામ ને યનુનિ-મૂલતાની વિચારણા’ જેવા ધડાકાળધ શીર્ષક નીચે

છરવી સન ૧૯૧૪—૧૮ ના સંગ્રામમાં ૫૦ અબજ પાઉન્ડ ખર્ચ થયું હતું એમ બતાવી આપ્યું. ને પરિણામ ? ગળજ દુર્દશા, ફરી એનું પુનરાવર્તન થાય તો આપું જગત ગરીબાઈમાં રૂબી જશે : બ્રહ્મશ્રેષ્ઠિક અધાધુધી સર્જન વ્યાપશે. વિજેતાના હાથમાં માત્ર વિનાશની ધૂળ જ રહેશે. એટલે દમ ને અલની રાજનીતિ પર લવિષ્યમાં સુદ્ધ તો નજ નગનું નેષ્ટિએ.

ગમે તે ભોગે શત્રુને નિર્મૂલ કરવાનું સુદ્ધનું ધ્યેય ન જ હોયું નેષ્ટિએ. પોતાની મતા વધારવાનું ધ્યેય હોય તો પણ નહિ. ખરું જોતાં તો શત્રુ પર એકદમ પ્રભુત્વ મેળવી, લેવાની કે તેને જગા પણ દુઃખ દીધા વિના નિઃશસ્ત્ર બનાવી દેવાની નેમ હોવી નેષ્ટિએ.

એટલે લવિષ્યની સુદ્ધનીતિમાં પહેલી અચડામણ જખતે જ અસાધારણ શક્તિથી ધસારો કરવો નેષ્ટિએ. પરિણામે શત્રુ આશ્ચર્યચકિત બની જાય અને એની વિહંગલતામાં મીલકુલ રક્ષણાત્મક વ્યવસ્થા જ ન કરી શકે. લશ્કરી મર્યાદાપરિપાળુ ચોક્કસ હોયું નેષ્ટિએ. તમામ માનુષી દલીલોનો એજ જવાબ હોઈ શકે. લેખક, નિષ્કલતાનો ભય,—એજ માત્ર એવો ધસારો કરતાં વિલંબ કરે.

બ્રહ્મશ્રમર્ગના આ નવા સિદ્ધાંત પ્રમાણે સોલિયેટ :શિયા પર તગપ મારવા હિટલર તૈયારી કરે એવો ફોજોને ભય લાગે છે. વર્તમાન પંચો આ બાબત ઉદ્ધાપાદ કરે છે પરંતુ જર્મની તો એમની નિર્બલતાને તુચ્છકારે છે.

છરવી સન ૧૯૩૩ ના એક્ટોબરમાં જર્મનીએ રાષ્ટ્રસંઘનો અધિષ્ઠાર કર્યો. પછી લશ્કરી વિગાની દળની જનરલ ગોએરીંગે બહેરાત કરી, પછી નવું નોકા-સૈન્ય તૈયાર થયું ને લાઈનનો પ્રદેશ કબજે લેવાયો. હેલીગોસેન્ડની કોસ્ટેન્ઝી થઈ. એમ એક પછી એક બનતી પ્રસંગપરપરાએ પારીસના પ્રતિનિધિઓને દિગ્મુદ બતાવી દીધા.

આપણે હિટલરને દંભી કે દગ્યાજન કહી શકયું નહિ : એક પછી એક એની નિશ્ચિત રાજનીતિની યોજના આપણને પ્રત્યક્ષ થતી જાય છે.

હીડનબર્ગનું સ્થાન હિટલરે લીધું તે ઘડીએજ વૉન બ્રહ્મશ્રમર્ગનું સુદ્ધકૌશલ્ય પ્રતીત થયું. હેન્સ વૉન સર પાસેથી રીસેવરનું સુકાન હાથ ધરતાં જ એ મહાન સાંનિકે, વિશાળ સ્વપ્નસૃષ્ટિને સત્ય-બતાવવા બેજહેમત ઉઠ્યા છે. તે હિટલર સમજ શક્યો છે. લશ્કરીએને એણે એવી તો ગળજ કેળવણી આપવા માંડી છે કે ન પછા વાત. અર્વાચીન સંગ્રામની કથા કાર્ટિગીરી જ

માત્ર તે શીખવતો નથી પણ તેમનામાં પોતાનો આત્મ-વિશ્વાસ તરે છે. સંખ્યા કરતાં સામર્થ્યને આદર્શમાં તે પ્રાધાન્ય આપે છે.

આમાણક પ્રતિષ્ઠાને નાણાંખાતામાં રીસેવર સર્વ સત્તાધીશ હતો પરંતુ એક લાખ માણસોની સામાન્ય સેના અત્યારનું પ્રયત્ન લશ્કર કેવી રીતે બની શકયું એ જરા લાંબી કથા છે.

પરંતુ હીડનબર્ગને સ્થાને બેસાડનાર રીમેન્સ્ટ્રાને હિટલર જેવી રીતે પોતાના પક્ષમાં લઈ શક્યો તેવી જ રીતે મહાન સંગ્રામવીરને પણ પડખે કેવી રીતે રાખી શક્યો તે બજાવા જેવું છે.

એને ‘ઝોરડીઅન’ ગમતો નહોતો. સામાન્ય પોસ્ટ મારતર ધવાને પણ તે લાયક નહોતો એમ તે માનતો હતો પરંતુ બટપટોમાં રીમેન્સ્ટ્રાને કેલોનમાં પ્રમુખ સાથે મુલાકાત ગોઠવી પછીનું કાર્ય હિટલરનાં મદ્યુએ પૂરું કર્યું.

રાજનૈતિક મહત્તા રીસેવરના પ્રમુખ ઉપરજ અવલોકેલી હતી એનું તે પ્રથમથી બજાતો. એક હલકો ખેડત આખીરને જુએ તેવી નજરથી હિટલર બ્લેનબર્ગને પણ જોતો. છતાં એના મદદની છત ધર્મ. આ મહાન સુદ્ધવીર એની મોહિનીથી અંજથો અને નાઝી બન્યો. એક અજબ યુગલ રચાયું ને જગત લવિષ્યના સંગ્રામની આગાહીથી જગને કંપારી અનુભવી.

નવી મનવારમાં હિટલર સાગની સફરે જાય છે ત્યારે પણ વૉન બ્રહ્મશ્રમર્ગ એની પડખે હોય છે. માત્ર નોકાપતિજ તેમની સાથે રહે છે. મહાન ગોએરીંગ પણ સંગીપમાં રહે છે.

પૈસા કયાથી આવે છે ? બ્રહ્મશ્રમર્ગની કાર્યનીતિમાં પૈસાની પડવા હોતી જ નથી. હિટલરને અર્થશાસ્ત્રોનો અભુજો છે. રીસેન્કના પ્રમુખ ડોક્ટર ઝાલપર શૌહ પર તે કેટલીકવાર ચીઢીયાં કરે છે.

ગોએરીંગ તો રાજ કહે છે કે એનું વીમાનીદળ સંગ્રામ માટે તૈયાર છે. ને યુરોપીય પ્રગ્નઓ તો એનાથી ખૂબજ ભડકી ઉડ્યાં છે. ત્યારે વૉન બ્રહ્મશ્રમર્ગ શાંતિથી જર્મનીમાં રાજ્યધુગ ચલાવે છે. તે સુરત હિટલરવાદી છે. એ ભેદી રાજપુરુષને બાલકો સંગીત ને ધ્યાન ખૂંચજ પ્રિય છે. છતાં જો લશ્કર ન હોય તો આવી જ બને એમ લશ્કર સ્વતંત્ર છે. ત્યાંસુધી યુવાન અમલદારો હિટલરને નભાવી લેવાના જ સંદર પાલી માટે કપરી સાસુને નભાવી લેવામાં આવ્યા હતા, એ કયાં ઝાઝા દહાડા કાઢવાની છે.

બાકી ખરી રીતે તો અર્વાચીન સુદ્ધ વિચારક વૉન બ્રહ્મશ્રમર્ગ જ સંગ્રામના લોખંડી માર્ગે આગેકૃત્ય કરી રહ્યો છે.

સહચરી-વંદન

નેહને નયનથી નીતારતી હો.....

વંદન તને જીવન—સહચરી

સ્વર્ગના સુરીલા સિતારસી હો.....

વંદન તને જીવન—સહચરી

આશને પ્રકાશનો અમોલ એક પૂજ્ય તું

ટહૂકે જ્યાં કોટિલા હેડાની કુંજ તું

અમૃત કટોરીઓ પીવાડતી હો.....

વંદન તને જીવન—સહચરી.

પાપને ધુરાધ ધૂવે એવાં ગંગા-નીર તું

દેવ તણા અમન, કવન જીવન દેરાં હીર તું

ત્યાગના પાઠો પદાવતી હો.....

વંદન તને જીવન—સહચરી

મહેકે વિભૂની ઠોકે એજ પૂજ્ય-હાર તું

ડગથી બરાવે છે દશ દશ સંસાર તું

પ્રદ્યાંક પ્રેમ જુલે જુલાવતી હો.....

વંદન તને જીવન સહચરી

આશા ભરી ઉપાની ચળકંતી લાલો તું

દર્ધવી ઉદાનની મહેકંતી ડાળી તું

પ્રેમ ઘેલી સીઠડી સારસી હો.....

વંદન તને જીવન—સહચરી

ઉજવલ સંસાર જેથી એક એવું ગીત તું

અંખવાણી ચંદ્રિકા જો વિવસાવે સ્મિત તું

પૂજ્ય ભાવ અર્પતો આરતી હો.....

વંદન તને જીવન—સહચરી

ચંદ્રને સૂર્યમાં પૂરે પ્રકાશ તું

છાંચ શીળી આપે એ મનહર આકાશ તું

મહેકે મુજ મનડાની મંજરી હો.....

વંદન તને જીવન—સહચરી.

—દ્વિપ્ર માતરી.

હૈયાને રડવાં

હૈયા હૈયા આભમિનારે
એથી હૈયા મુકિતમિનારે
હૈયાના સૂના ઓવા રે—
—ગાહાં અંધારાં !

પાંપણ ના પલકારો મારે
પ્રાણ ઉભા મૃત્યુ કિનારે
ગડગડતે એ કાળનગારે—
—હૈયે અંધારાં !

મીઠાં શોણાં ઉડી જવાનાં
આબ્યાં એવાં વહી જવાનાં
કાળસાયરે ઢળી જવાનાં—
—જીવન અંધારે !

દિલ દગડે દાઝે શાને ?
આંસુડાં એ પાડે શાને ?
જનમ્યું ભવાનું તો શાને—
—હૈયાને રડવાં !

ચન્દુલાલ વ્યાસ “મયૂળ”

બાલા.

(૧)

ઝૂલે અનિદ્ર વહને કુમળી કંલિકા,
ધૂરે પ્રભોધ કિરણે ઉગતા રવિના;
વરે ગુલાલ પથમાં પગલે હિયાના,
વીણે પ્રકાશ કરીઓ મૃદુ હસ્ત બાલા.

(૨)

ઉભી પ્રમત્ત મુખડે રસના કૂવારે,
જે મિંદુઓ અવનવાં ઉજળાં ઉજળે;
નીચે પરી ચળકતી ખુલ્લતી હથેલી,
ઝીલે મોઢું રિમત દરી ઉડતાંજ મોતી.

(૩)

દહ અંગુલી ચણતી અવને દબાવી,
દ્રવ હસ્તથી પવનની લહરી હટાવી;
ખેલે રસિક વહને આતિ કોમુદિથી,
શું રાસ એમ રમતી સખી ન્યોત્તનાથી ?

(૪)

પુખ્તો કવે કવનને હસો તાલ આપી,
વૃક્ષો અને હરખથી પથોં હલાવી;
ને કોકિલા ફરી ફરી ઉડી ડાગડળે,
ટફડે અધિક વળથી ઉરના ઉજળે.

(૫)

જૂથાં કપોલ પડકે સ્મરણો પ્રભાનાં,
ને ચમુમા પ્રગટતાં નર તારલાનાં;
વળી રેછમી ફરફરે શીર વાળ કાળા,
કાલાં ધીમાં વચનમાં વહને મુધાનાં.

(૬)

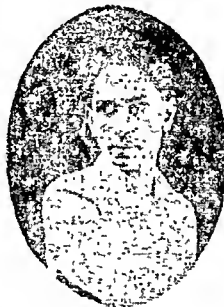
કિસ્સોલજે ! ચંદ્રગૃહ રસી પ્રેમધારા,
ઉલ્લાસજે ! જગતમાં દષ હેત ઝાઝાં;
વિકસાવજે ! જીવનને અમી જહેણવાળાં,
પ્રગટાવજે જળકતી રૂઢી ન્યોતબાળાં !

બાલકૃષ્ણ રાધેભવાળા

આસૂરી ઝેર

લેખક :-
શ્રી. "અનિલ"

કુંદનલાલ ધર્મિક હતા. તેમના હૃદયમાં સર્વદા ધર્મની પવિત્ર લહરીઓ ફેરેલી હતી. ગામમાં પણ તેમની હીકીક પ્રતિષ્ઠા હતી. તેમના ઘરને આંગણે સાનિક લોકોનો મેળો ઉભરતો. પોતે જો કે એટલા ધનસંપન્ન નહતા. પરંતુ તેમનું હૃદય અમીર હતું. કોઈની સાથે તે ગુસ્સાભરી વાત કરતા નહિ. તેમનાં પત્ની અર્ધધાર્મિક જિતિવાળાં હતાં કેટલીક ધાર્મિકતા તો તેમને પતિને લીધેજ. કરવી પડતી. પરંતુ અંતરથી તેમને ધર્મ પ્રત્યે ખાસ રસ હતો નહિ. પોતાને આંગણે ભયરે ભયરે ભગવતની ધૂન લાગતી ત્યારે ત્યારે તે ઉદ્દેશમાં ખારી પાસે બેસી રહેતાં. તે કવચિત્ત જગતની જાળમાં પડે પૂણા લાવી નિશ્ચિત ધનપ્રસાદ ઉપે પાશુ બેઠી કાઢતાં.

કુંદનલાલ પત્નીની આવી વિચિત્ર રેવડી નાગજાન ખતો. તે વિશાખાને ધણીયે વખત ઉપદેશ આપના. પરંતુ રસકોડનાં સ્વપ્નો સેવતી વિશાખા તેમના ઉપદેશને વર્તનમાં ઉતારવા પ્રયત્ન થતી નહિ. વિશાખાને ધન વૈભવની મધ્યેજ સાક્ષી ભોગવવાની પ્રવૃત્તિ હતી. પોતાનો પતિ પ્રખ્યાત એન્ટિસ્ટ હોય અગર તો કચેરીનો મુખ્ય અમલદાર હોય તેનાં સ્વપ્ન તેણે લમ પહેલાં સંખ્યાં હતાં. પણ તેની કંપના મૂર્તિ સ્વરૂપ લઈ શકી નહિ.

કુંદનલાલની વધતી જતી વૈરાગ્યવૃત્તિ તેને આપતિ-સમ લાગતી. તેને ધનસંચય કરવાની જરૂર લાગવા માંડી હતી. અને ભવિષ્યમાં પોતાનાં સંતાનો માટે સારી જોવી રકમ મૂકી જવાની તીવ્ર આકાંક્ષા જન્મી હતી. પરંતુ કુંદનલાલના પવિત્ર આત્માને ધનની ઈચ્છાનો સ્પર્શ થતો નહિ. પોતાના પિતા પાસેથી તેમને જીવનનિર્વાહ માથ

એટલી યુજ વારસામાં મળી હતી. આમાંથી વધવાની તેમને ખાહેશ રતી નહોતી. વિશાખા પતિ-વાદવાર કાંઈક નોકરી અગર ધંધો કરવાની આખ્યા કરતી. પરંતુ કુંદનલાલનું વિચારવજ મન અ. મલાહને નિરર્થક સમજતું હતું. છતાંય વિશાખાએ મમત છોડી નહિ. અહર્નિશ વિશાખાના પ્રલાપ સાંભળી અંતે કુંદનલાલનું મન પણ ડગમગવા લાગ્યું. વિશાખા પતિનું માનસ પાગમ્યું અને સમય નીરખી તે પર કરવાનું આજી રાખ્યું.

‘આજ ઘેર બેસી રહેવાથી મેંટા લક્ષ્યાધિપતિની મિલકત પ. પરવારે, સમભ્યા ?... અને આ છોકરાં છે તેના. તો કે વિચાર કરે કમાણી વગર ખર્ચો ક્યાં લ નહશે ? છોકરાંના નસીબમાં તો મ અંધકાર જ જણાય છે.’

‘પણ શું આમ રોજીને રે શું કલા કરે છે ? શું હું છોકરાં એટલું પણ હિત સમજતો નથી ?’
‘સમજો છો ત્યારે કમાવા કે જતા નથી ?’

‘એ મારી ધ્યાનમાં છે. કેક કરવું તો જોઈશો. આખરે કુંદનલાલે એક દિવસ અભિપ્રાય આપ્યો.

૨

મૃત્યુ બિજાને પડેલા મનહરલાલની ચિંતાનો પાર નહતો. પોતે હવે જગતના થોડા દિવસના જ મહેમાન છે એની તેમને હવે ખાતરી વર્ષ ગઈ હતી. તેમને જરૂર દિનપ્રતિદિન વધતો જતો હતો. પધારીમાં તે ઉધરમ ખાતા પણ હતા. એક બાજુએ દવા વીંટીઓ, પાણીનો કુંડો તથા તે પર આકું હતાં. તેમના આંગળ પિકદાની હતી. આજુબાજુ બેઠેલા જાણીતા ધાર્મિકો ધીમી ધીમી વાતો કરતા બેસી રહ્યા હતા.

કુંદનલાલ હંમેશા મુળ્ય પોતાના મોટાભાઈ મનહર-
લાલની ખબર પૂછવા આવ્યો.

‘શશિરેખા! કેમ છે બાઇને?’ તેણે મનહરલાલની પુત્રીને પૂછ્યું.

‘કાકા! દહાડે દહાડે રોગ વધતો જાય છે. બેળું શું?’ શશિની આંખમાં પાણી ચમક્યું.

‘શશિ! શા માટે નાહક કદખાંત કરે છે? હું તો ને?’ કુંદનલાલ કાનિષ્ઠને આશ્વાસન આપતાં બોલ્યા.

મનહરલાલની પયારી પાસે બેઠેલા બે માણસો તાની વાતોમાં મશગુલ હતા.

‘જુઓ! તમારે પુત્ર તો છે નહિ! એટલે શશિ-ખાના નામનું જ વીલ કરીએ તો શા વાંધા?’ મનહરલાલનો નજીકનો સગો હતો એ બોલ્યો.

‘ભાઈ! એ તો એમજ થાય. શશિને કેટલાંકું હું?’

‘સત્તર પુરાં થયાં.’ પહેલા માણસે જવાબ આપ્યો.
‘ત્યારે એને હવે પરણાવવી પડશેતો!’

મનહરલાલે ઉધરસ ખાતાં ખાતાં હા પાડી. અને
||મેં ઉમેશ પોતાના નાનાભાઈ કુંદનને ત્યાં જોયો.
નહન ત્યાં બેઠો. થોડીવારે શશિરેખા બેઠેલા શુદરથો
||ટે ચાહ કરી લાવી. અચાનક કુંદને વિશાખાને ઝડ-
પામાંથી ઝડપથી પકાર ચતી નિહાળી. શું વિશાખા
||નહરલાલની પાછળ ઉભી રહી ભીંતને અડેલીને ઉભી
હી હશે? શા માટે? કુંદનને આ વાતની સમજ પડી
||હિ: થોડો વખત ત્યાં બેસી તે ઉઠ્યો.

૩

ધન મેળવવા કેંક કરેલું જ જોઈએ એમ કુંદનને
||શરૂં ત્યારે તેના અંતરમાંથી પવિત્રતાના કમલની એક
એક પાંદડી ઉત્પન્ન થઈ હતી. પોતે નિઃસ્વર્ગ ગરીબ-
||માં મુડ્યા કરે છે એમ તેને જણાવા લાગ્યું. વિશાખા
પણ પોતાને મળતા વિચારતી હતી. પછી તેણે કાઈ
પણ ઉપાય કેમ નહિ હ.ય ધરવે? તેને એમ પણ
||લાગવા માંડ્યું કે જગતના સર્વ ધનિકો પોતાની પાસે
અઠગક લક્ષ્મી એકઠી કરી દરિદ્ર માનવી પર બેદિકરણ
||જરી ઝગર નાખે છે. શું ધન વગર માનેવીની મદત

આક્રી શકાય જ નહિ? દુનિયા તો એમજ અભિપ્રાય
આપે છે ને? તે કયાં સુધી આમ વિચાર કરતો
આરામખુદશીમાં બેસી રહ્યો.

સામેથી તેની પત્ની વિશાખા આવતી હતી. વિશાખા
સૌંદર્યની અતુપમ તરણી હતી. તેનું ભારવદાર વાન
તેના મુખ પર સૌંદર્યની અવનવી દીપ્તિ પ્રગટાવતું હતું.
તેની પહેરવેશ કલા પણ અસાધોરણ હતી. પશ્ચિમની
સંસ્કૃતિને તે છાનમાં ઉતારવાનું મથન કરતી હોય તેમ
જણાતું હતું. આજે તે પોતાના મોહક લાવણ્યના દોરમાં
કુંદનને આંધળ રહી હતી. તેની અંચળ આંખો કુંદનના
મુખની ભાવશ્રેણી અવલોકવા એકાગ્રતાએ સ્થિર બની
મર્મ હોય તેમ દેખાતું હતું.

‘તમારે હવે વિચાર કર્યા સિવાય બીજો ધંધો છે?’
હું તો તમારી સાથે પરણીને પરતાર્ધ! મેં જણ્યું હતું
કે કુંદનમાં નામ પ્રમાણે કેંક શુભ હશે! પણ આ તો
ધર્મનાં થોડાંજ ઉચામી જણો! મારો તે કેંક અવતાર બંધ્યો
છે?’ વિશાખા સ્વસ્થ સાચવી આંખમાં વિચિત્ર ભાવ-
દીનતા દર્શાવી બોલી મધ. કુંદનને આજે વિશાખા
અપૂર્વ લાસી, તેની દેહ સુંદરતાની આજે તેને પહેલીજ
ખાતરી ચર્મ. વિશાખાના હૃદયને તેણે શા માટે પ્રવૃક્ષ
ન બનાવતું? કુંદનના મનમાં એક મામટા વિચાર
થવા લાગ્યા.

‘અરે! વિશાખા! તને ખબર છે?’

‘શી?’

‘મનહર શશિરેખાનું વીલ કરે છે.’

‘તમને કદાચ ખબર નહિ હોય! હં. આજે વાત
કરવા લાગ્યા છે! આટલા દિવસ તો મારાથી એ વાત
જુપારી ને? એમ નહિ સમજતા કે મેં જાણીને એ
વાત તમને ન કહી, પણ આ તો તમે કેટલા પાણીમાં
છો એ હું તપાસતી હતી!’ વિશાખાએ પોતાની પહોતા
સંપૂર્ણ રીતે અજમાવવા માંડી.

‘આપણી માતિમાં પુત્રીનું વીલ થાય ખરું?’
કુંદન બોલ્યો.

‘તમે જાણો. મને શું પૂછો છો?’

‘ત્યારે મનહર કેમ અવળું પગલું લીધું?’

‘એસી રહેતી ભગતડાં જોડે ! સમજશે પછી !’
‘ના, તું બોલ બોલ ન કરીશ, મારે એનું કારણ
તપાસવું છે.’

‘કારણ? કારણ કે એને તમારા પર અવિશ્વાસ
આવે છે ! છોકરી જણે કુંવારી રહી જવાની હોય !’

‘શું હું એટલો પણ વિશ્વાસપાત્ર નહિ? મનદર !
મારાથી આટલો દગો !’ છેલ્લું વાક્ય બોલતાં કુન્દને
હાંત કચકચાવ્યા.

‘હો, શું? સંતિમાં તમારી આખર પગ પાણી
કરી, એ વીલ કરી સુંબેથી મારી.’

‘ત્યારે હવે?’

‘કુન્દના મનમાંથી સ્વતંત્ર વિચારવાની શક્તિ છૂટ
ચવા માંડી હતી, તેને જે સમજ પડતી ન હતી,

‘શરિરેખા છે ને?’

‘હા, હા, તેનું શું?’ કુન્દને પૂછ્યું.

‘અહ.....’ વિશાખાએ દાઢની ચીંતા કરી સમ-
નન્યું નિર્બળ હૃદયનો કુન્દને પ્રશ્ન ઉઠેયો.

‘અરે ! એ મૂખ ! એનું પાપ કયું’ કરતાં સૌચ
નકમાં પડીએ એ તું સમજતી નથી?’

‘પાપ? શું ધન મેળવતું એનું નામ પાપ? ત્યારે
ધનવાનો અધાય પાપીસ્તો ! એ લેડો કરે રસ્તે ધન
મેળવે છે એવો ઇતિહાસ ભણે ! શું માણસે ગરીબીમાં
સડ્યા કરતું એ ઇશ્વરી નિર્માણ છે? એમ ન હોય તો
પ્રજુની ઇચ્છા વિરૂદ્ધ વર્તતા ધનિકાની શક્તિ કુંટરી
એ શું બહેતર નથી?’

વિશાખા પતિના હૃદયમાં ઝેર રેડી રહી.

‘પણ...પણ...’

‘પણ ને બધું ! તેમને તે કાણે પુરૂષ ધડપા?
ઘેરીની છુદ્ધ પાનીએ કહેતા પુરૂષની આ હિમ્મત !’

‘મારાથી એ બનતું અચકચ છે.’

‘ત્યારે ધન મેળવવા બીજા રસ્તા કેમ લેતા નથી?
હાયમાં આવેલો રસ્તો છોડી બીજા કયાં ક્યાં મારવા
જરૂર? લક્ષ્મી ચાંદો કરવા આવે ત્યારે કપાળ ધોવા
જનારા તમારા સિવાય બીજા કોઈ ન દીકા !’

કુન્દનલાલ મૂઠ બનીને પિત્તની વાણી સાંભળી રહ્યો,
નિસ્તબ્ધ રજનિની શ્યામલતામાં એક લપાનક
મૂર્તિ મનદરલાલની ઓરડીમાં ફરતી હતી, અલ્પ સમ-
યમાં એ મૂર્તિ શરિરેખા ચતી હતી ત્યાં આવી.

શરિરેખા ખાટલામાં સફાઈ રહી હતી, તેની નયન
ધેલાં હતી; ને ઉપર રેશમની ગાદી જેનાં પોપચાં
હતાં, તેના સુંદર હોળેલા વાળના ફૂલ અસ્ત
બની ગયાં હતા, તેના કાંમળ હસ્ત પોતા
જાતી પર પડેલો હતો, કુન્દને, શરિરેખાને
નીરવતામાં નીરબી અને તેના નિર્દોષ મુખ પર
નાખતાં પલ્લવર તેનું હૃદય ધડકાર અનુભવી ર
પણ વિશાખાએ હૃદયમાં રેડેલું ઝેર એટલું
હતું કે તે મોતની મૃતિની માફક આગળ
શરિરેખાના મુખ પર તેણે ઝડપેથી ચાદર દાકી
તેની અસન ક્રિયા બંધ કરી, અસાધારણ કળાણ તે
અસલ નીચડ્યું, ને જ્વલંભતામાં તેના પ્રાણ ઉડી
અને કુન્દન જે બીરીએથી ધરમાં દાખલ થયો
તાં ચળીને નીચે ઉતરી ગયો, પણ એ બારીને બં
કરતાં ચૂક્યો, ઘેર જળીને મુપચૂપ પધારીમાં ચતો
આખી રાત તેને બનાનક સ્વપ્ન આવ્યાં.

બીજા દિવસે આખા ગામમાં હાહાકાર મચી ગયો
શરિરેખાનું ખૂન જગતબીરીએ ચઢ્યું, લોકો
કરપીણ ફૂલ કરનારને ભયકર સાપ દેવા લાગ્યા
મનદરલાલ તો પુત્રીનું મૃત્યુ સાંભળી બેતણું કાણુમાં
પ્રજળ આઘાતથી સ્વર્ગે પહોંચી ગયાં
અને વિશાખાએ પોતાનાં સગાંના મૃત્યુથી દેણ
ધસી આવે તેનું કલ્પાંત કર્યું.

કુન્દનલાલ મનદરલાલની મિલકતનો કાલેસર વારસ
બની ચૂક્યો હતો, મનદરલાલને પત્ની હતી નહિ
તેમજ તેમને શરિરેખા સિવાય અન્ય સંતતિ નહતી
અને શરિરેખાનું અસ્તિત્વ પણ ઉપડી ગયું, એટલે
હવે તે અદગક ધનનો બોકતાં બચ્ચો હતો, વિશા
આનંદનો પાર નહતો, તેણે પોતાનાં સગાંનો શોક
મૂળ ચિવટાઈથી પાળ્યો, કુન્દનલાલે પણ લોકો પાસે
બેસી આંસુ સાચ્યાં.

પરંતુ લોકહૃદય મૂખ હોતું નથી, નજીવી લાગતી
કેટલીક બાબતોનું તે બાહ્ય અવેશ્ય કરે છે, એ
શોધમાં જીતાસાહિત હોય, બેકરી તમાશો જોયોને
આનંદ પણ હોય, ગમે તેમ પરંતુ જનતા આગળ
ધણી વખત વ્યક્તિનો દાંકપિછોડો ચાલી શકતો નથી.

સાધના નીકળ્યો છે તે ‘સાધુ’ છે; સાધી રહ્યો છે (અને તેથી સાધના જાહેની આપોઆપ ટળી ગઈ છે) તે ‘સિદ્ધ’ છે.

વિશેષ છે કે જે ‘સાધુ’ પાસેથી માત્ર એકજ સીઝની આશા કરી શકે : પોતા પ્રત્યેની વફાદારી કે જે લોકવર્ગમાં નથી.

લોકવર્ગ ‘હજી’ ગુલામી જ નોંધી શક્યો નથી. અને તેથી જ એનામાં ‘કાંઈ સાધવાની જરૂર છે’ એવું સ્મરણ જ ઉદ્ભવે નથી.

સાધનાની જરૂરીઆત જાહેર જોઈ રહેશે સૌથી પહેલાં તો, બહુ જ નજદીકની જરૂરીઆત (જે સ્વભાવતઃ અકસ્માતથી આવેલી હોય તે) ની તામેદારી હોય. (કારણ : એ ‘પુરુષાર્થનું’ પહેલું પગલું છે.) બીજા શબ્દમાં બોલાયે તો, — ઉદ્દનિર્વાહના પરિચિત માર્ગને છોડીને લિહા યા એવા કોઈ માર્ગને સ્વીકારવો ધરે. સાધુ-દીક્ષામાં મુખ્યત્વે આ જ આશય છે : વિશેષમાં એ યોજના કુપ્રા અને શારીરિક અકસ્માતો સહામે રક્ષણ આપે છે. સહચારી ગાંધી અને મહાત્મા : એ બે વચ્ચે એની અનિવાર્ય જરૂરિયાતો જોઈએ જાય છે, જેથી કોઈને ‘બોમ્બ’ કે પછી મિત્રાઈ અને કોઈની ‘પરવા’ કર્યા વગર, તેમજ પોતાને નિર્દોષ બુદ્ધિમત્ત કે અધિમાં મહાત્મા સિવાય, તે પોતાની સાધના આગળ ને આગળ ધપાવી શકે છે.

જરૂર હોય તો આ ગુલામી !

સાહિત્ય શાસ્ત્રીઓ ‘અંતરકાર’ના ગુલામ, કવિઓ ‘નખરા’ના ગુલામ, ‘વાદી’ઓ (Logicians, Lawyers, Interpreters of Religion) ત્રાસાગતના ગુલામ !.....જરૂર હોય તો આ ‘સી’ (Literature) ની સેવા છે ! She who must be obeyed’ પણ, પગમાં ખેડી અને અધિમાં અશ્રુ ઝાંધે ‘ચંદનમાળા’ મહાવીરની તો ચાટપ્રતીક્ષા કરે છે !

શાસ્ત્ર માધનારઓ

ટેટલી બધી આપણાઓ માણસે ખોરી કલ્પનાઓથી ઉભી કરી છે ! તેણે માની લીધું કે શાસ્ત્રમાં અમુક હોય જ નોંધે : ઇતિહાસ હોય નોંધે બુદ્ધિગમ-

અગોળ તો નોંધે જ, રાગ માત્રને દૂર કરવામાં કુશળ એવા ઉપચાર કે મંત્ર નોંધે, પૈસો તથા પૂજા આપે એવા Ready-made યંત્ર નોંધે, ‘ભવિષ્યકથન’ નોંધે, ‘અને બીજું’ શું નહિ ? ટુંકમાં, મનુષ્યની જોડજોડલી ‘ભૂમિ’ છે તેટલી બધી મળીને તેની ‘શાસ્ત્ર’ની આપ્તતા રહે છે ! મતલબ કે શાસ્ત્રકારની ગાદી ‘ભૂમિ’ લીધી છે ! — નહિ કે ‘ભરપૂરતા’ એ ! ‘આ શાસ્ત્ર તો અમુક દેવજ લખ્યું છે’ એવો કાવો દગ્ગતો નોંધે, તથા ઇતિહાસ-બુદ્ધિગમ બુદ્ધિગમે લગતાં શાસ્ત્ર્ય કરતો શોધખોળની દસોડીમાં ઢારી જતાં નોંધે, બે પ્રકારના મનુષ્યોને — ‘નૈયાયિક’ તથા ‘સુધારક’ ને — સ્વભાવતઃ ; પરકારે થાય છે, — પણ તે જ વખતે ‘વિચારક’ તો હસતો હોય છે ! ‘શાસ્ત્રમાં’ પવિત્ર હકાર શિખરતા ‘મંત્ર’માં ઇતિહાસ ને બુદ્ધિગમ ને બુદ્ધિગમની આશા કરનારી પ્રકૃતિ જ ‘નિરાશાનો માર’ ખાય ! ‘વિચારક’ ને તો ‘જાણી’ થાય કે શાસ્ત્રમતો ઇતિહાસ વ્યક્તિનો કે ‘દેશ’ નો નહિ, પણ ‘આત્મા’નો છે ! Permanent History છે ! અને બુદ્ધિગમ-બુદ્ધિગમ ‘દેશ’-‘બાન’-ગુણસ્થાનક છે ! અને ‘વિચારક’ એ ‘દેશ’થી ‘સંદેશ’ ચલાવે-એટલા ખાતર કે એક દિવસ એને ત્યાં વાસ કરવો છે !

‘સહમજ્જ’ સહેલું છે. —

— ‘સહમજ્જવ’ મુશ્કેલ છે !

જીવનનો બેદ સ્વચ્છ ચૂંટેલો મનુષ્ય જ ‘શાસ્ત્રકાર’ થવાનો અધિકારી ગણાય. એ બેદ ‘સહમજ્જ’ એ એક વાત છે, ‘સહમજ્જવ’ એ બીજી વાત છે. પહેલામાં ‘પોતા’ અને ‘જીવન’ વચ્ચેનો જ પ્રશ્ન છે. એક ‘અને’ શબ્દ નીકળી ગય-એટલે બેદ દૂર થયો ! અથવા સહમજ્જગણું ! પોતે જ ‘સહમજ્જ’ કેવળ જીવન બન્યું !

પણ ‘સહમજ્જવ’માં તો — ઓતની પ્રકૃતિ તથા માન્યતાઓ, સામાજિક અને સરકારી કાનૂનો, આંતર રાષ્ટ્રીય અને રાષ્ટ્રીય પંચિકિતિઓ : ઇતિહાસ અને કાનૂન કે ‘દિવાલો ઉભી હોય છે !.....તેથી જ તો પહેલાને ‘નિશ્ચય માર્ગ’ અને બીજાને ‘વ્યવહાર કાર્ય’ કહેવાય છે.

પહેલાનો સંધિ રસ્તો છે, — કંઈ સંધિ રસ્તે જવાની આંતરિક દિમત નોંધે.

ન છત્તું છતવા કરે અજ
નીતિવેતા સચિવેની સંગવ,
મળવા પદ અક્ષર ત્યમ
હુ યેની સતવાડી સંગ રે'
નિરખે જનમાર્ગે જનથી
અદી ત્યાપાસન ભૂપતિ સુવા,
કરવાજ સમાધિ નિજને
કરને આસન રૂદ્ધ ખેસતો.
છતીયા નુપ રાજિ સંપદે
કમળીના નૂત સર્વ એક તો
રમાત સમાધિથી બીજે
પુમાં ભાષા પંચ પ્રાણને.
કમળમાં અરિ કર્મનાં ફળો
પ એ નૂતન ભરમ સો કરે
કર્મનેજ કર્મ પ્રભાવવા બીજે
હાસતો જ્ઞાન તણાજ અગ્નિથી
જેનેરખી ફળ તેમનું સદુ
કર્મના સમાધિ અણી પ્રયાજતો
જાણી દેડું સુપર્ણને સમ
દેડું છત્તું છત્તું રુદ્ધિના અણી.
કર્મના કર્મનું પામતાં લગી
કર્મનેરખે ના નૂપતિ નીતિ એ
કર્મનાં વાપ ત્યાં સુધી
દેડું રેથર છત્તું નુપ યોગ ના તરે.
કર્મના અરિદ્ર ઉદ્ધિથી
કર્મનાં લીને ભયત એક એ રીતે
કર્મનાં મતિ વળા મુખિ હચ્ચતા
કર્મનાં મતિ સિદ્ધિ ઉભેય મેળવે
કર્મનાં જીવી કહ્યું તે અજ ત્યમ
કર્મનાં મદર્શી કહ વર્ષે જાણીને
કર્મનાં યોગસમાધિથી તમઃ
કર્મનાં પર્માત્મસ્વરૂપ પામીયો.
કર્મનાં રાધવ અરિદ્રોની એ
કર્મનાં પુને ત્યામ પિતાતણે પછી
કર્મનાં રસી ના

૧૭

૧૮

૧૯

૨૦

૨૧

૨૨

૨૩

૨૪

૨૫

ચિત્તમજિથી ચિત્તકાર્યના
વિધિ નહિ કીધી ઉત્તરકિયા.
વપુ તે રીત ત્યાગનાર સૌ
સ્વદતા પિંડ ન યુગના કીધા.

૨૬

‘પિંડ સદ્ગત સોકરોચ ના’
મળતાં તાવ વિદેહનું સાન્નવન
તણ ને સોધ ધનુષ્ય તાણીએ
જગમાં એકજ આણુ ફેરવે.

૨૭

ભૂમિ, ઇન્દુમતી વધુ વળી
ચરી ને ઉત્તમવીર્યનો પતિ
પ્રસન્ના બહુ રત્ન ખેડીએ
સુત ભયો ધીર બીજીએ વળી

૨૮

દશ સો કિરણો તણા રવિ
ચમ તેજે, દશ દિશ ભળીતો
‘દશ’ ને ‘રય’ ચોલ નાગ તે
દશ કંઠારિ પિતાનું સુત કે.

૨૯

કુતિ યજ્ઞથી, ને સુતે યજ્ઞ
ઋષિનું, દેવનું, પિતૃઓ તણું
ઋણ શુદ્ધી બધે શોભતો
રવિ ધરી જલચક્રી ન્યમ

૩૦

કુખીનો લય ટાળવા બળ,
ચળી વિદ્યા પુજવા બહુજને;
ધન કેવળ ના બાપાનું
પર અથે શુભ સો બીજમ તે

૩૧

કરી સુપુત્રનો પિતા નુપ
જનનો પાસક-રાણી સાથ તે
પુરભાગ જતો, સગી સદ
સુરનો પાસક નેમ નંદને.

૩૨

તવ દરિય અબિધને તદે
દિવની પાસ વિણા વગડવા
ઉત્તરાપણી રવિ ન્યમ
ઉત્તર દેવ ઋષિજી તારદ
હી રિવ્ય દૂધે ચૂંચેક ને
મૂળે, માયા ઋષિની વિણા શિરે
હરી તે બજવાન વાણુએ
નગી ભણે શુભગંધ લાલગે.

૩૩

૩૪

ને પ્રાપ્ત ૨૬ વપુ તે રીતચંચુની માફક. ૨૯ દશ કંઠારિ = શમ.
પો પારે દશ સો=૬૫૨ ‘દશ’ ની સાથે ‘રય’ ભેગને
અગિયાર ૩૦ જલચક્ર=આગીના કુંડામાં. ૩૧ બહુજ=બહુ ભણનાર, તેની
પરે છે. વિદ્યા સુણેને જ્ઞાન આપવા માટે હતી.

કુસુમો પુક ભૂમ ઉડતાં
 દીસતીતી મુન કેરી તે વિશ્વા
 ન શું વાયુની ઉદ્ધતાઈથી
 રડતી અજન મિત્ર આંસુએ. ૩૫

હજવંતી વસંત વેલીની
 સહુ શોભા, મધુ-મધ-ઝલ્દિથી
 મળીયું રચળ દેવી માળને
 મદિયીને સ્તન દેરા ઉત્તમ. ૩૬

નિજ રમ રતને સખી સખી
 ધરી તેને નીરખી અચેત થે
 મીચતી નયનો દુષપ્રિયા
 ન્ય ન્યોત્સના, શરિા રાહુએ મલે. ૩૭

ઘઘ ઇન્દ્રિયહીન અંગથી
 પડતી તે પતિનેય પાડતી
 હળતાં ભૂમિ તેલ બિંદુઓ
 ન પડે દિપક જ્યોત સાય શું ? ૩૮

રડતાં અતિ આત્મનાદથી
 ઉભયેનાં જનને સુણી દુઃખી
 ખગવાસો સરોજિની તણાં
 સરખા શોકથી શું રડી ઉઠે. ૩૯

વિંચણો કરવાથી મૂરછા
 વળી રાજની, ન રાણી તો હકી,
 કંઈ આપુપ શેષ હોય તો
 હથથારી સહુ યાય સાર્થક. ૪૦

જમ ચેતન, જેની યે દશા
 ફરી યોજ્યા સરખાં વીણા સમા
 ધરતો નિતને પરિચિત
 નિજ અંકે નુપ પ્રેમી તેહને. ૪૧

ધરતો વિણ ચેતના શીઘ્રી
 નિજ અંકે સુની એહને પતિ
 દિસતો રાશી શું પરાદીએ
 મૂળનું અંધાંજલ ચન્દ્ર ધારતો ૪૨

ઘઘ મદુગદ આંસુએ રડે
 તણ સ્વાભાવિક ધીરતા ય તે
 યતુ પોતું તપ્પેથી હોહું થે
 પછી શી વાત સચેતનો તણી ૪૩

“કુસુમોય આડે રાસીરને
 શકતા આપુપ નો હરી કદી
 પછો બીજું નહિ શું સાધન
 હણવા તપર દેવતું બને ? ૪૪

અથવા મુદ્દ વસ્તુ મારવા
 ચમરાન ચહતા મુદ્દથીજ
 પડતાં દિમ, કષ્ટ જેહને
 નહિતી છે પડેલોજ દાખલો. ૪૫

કદી નો હથથેણ માળ આ
 હર ધારે, કયમ ના બને હણે ?
 વિષ કોઇ હી ધાય છે અમી
 પ્રમુ ઇન્દ્રિયથી અમી બને વિષ. ૪૬

અથવા મુજ બાઝ વિદ્યે
 વિધિએ વજૂ જ આ હરી ધાણું
 કયમ કે રૂખડો ન પાડીયો
 હણી શાખા-વળગેલી વેલીને ૪૭

અપરાધ કીધા અનેક મેં
 ન છતાં તે અપમાન કીધું, તો
 ધરતા કયમ એક સામટે
 જન નિદેષિ હુંથી અખોલડા ? ૪૮

મુજને નહી મેંત હાસ્થની !
 શક-રનેહ કપડી-તું માનતી
 ગદ તેથી પૂછવા વિના જ ને
 પરલોકે ફરી પાછી નાંવવા. ૪૯

ગયું તું દયિતાતા પાછળ
 કયમ પાણું ફરીયું જ તે વિના ?
 હતથવિત મારે છે સહે
 નિજ કમેં અતિ તીવ્ર વેદના ૫૦

સુરતશ્રમથી યથા દુજ
 મુખ તે સ્વેદહણો હથથ છે
 પણ નતથી અસ્ત પામી તું
 ધિક અદ્યાપુપ પ્રાણીઓ તણું ! ૫૧

મનથીય તને અગોહતું
 કીધું ના આગળ મેં, તને શીદ ?
 સૂમિનો પતિ નામનેજ હું
 દુજમાં કાવ ભરી પ્રીતિ મુજ. ૫૨

૩૫ ઉદ્ધતાઈથી=જગલીપણાથી, વાયુ એને હરાશી સ્ત્રો હતા
 તેથી. ૩૬ મધુમધ વગેરેની સહિયો. મળીયું રચળ=આવી
 પડી કદ. સરોજની=કમળગણું સરોવર.

૪૧ ફેરી યોજવાસરખી=નુડી ગયેલી=સમી કરવા જેવી. ૪૩.
 ચેતનો=સચવન વસ્તુઓ.

૪૫ દિમ પડવાથી જેને કષ્ટ=આપતિ હણી યાય છે, જે
 કરમાય છે.

૫૦ હતથવિત=અવાગીયું હવન અથવા ચેતન.

તુજ વાંકડીયા ફૂલે ગુંથ્યા
જમરસ્યામ હલાવી કેસને
દિલઆરા વરોડ વાણુ આ
જગે છે તુજ ઉડવા તણી
દમિ તે ! હરવો ધટે છે તો
હાંને શીખ વિવાદ માહરો
દિમઅદિ ગુહા તણું તમ :
ન્યમ તેજ નિરાઓપથી હરે.

૫૩

૫૪

ગુલતી લટ, રાન્ત વાણીતું
દિલ માશું દુભવે છે આ મુખ
ખિતરે રવ ધૂંગનો રામી,
નિરા બિડાયું શું પમ એકલું
રાશિને ફરીથી નિરા મળે
વળી બ્હાલી સહવારી પક્ષોને
ત્યમ તે ઉભયે વિચોય રહે
ગઈ તું છેક, જણું ન કેમ હું ?

૫૫

૫૬

નવપદલવ સેજમાં સુતાં
દુખતું જે મુદ્દ અંગ તાહરું
ક્યમ તે ચઢ્યું ચિતા પરે
સહચી એજ વરોડ કે' મને
તુજ બ્હાલી, રહસ્યની સખી,
અતિની ચંચલતા જતાં મુઝી
રસના સૂતી નાજ ઉડવા
તુજ જેવી છવતી ન શાસતી

૫૭

૫૮

મધુર રવર કોકિલા વિષે
મદમીમી ગતિ રાજહંસીમાં
હરણી મહીં દહિ ચંચલ
પવને હાલતી વેલીમાં ફીકા,
સ્વરગે પગવા અપીરી તેં
મુજ મટિ ગુણુ સો મુક્યા છતાં
તુજ વિરહથી અતિ દુઃખી
લિલને ના અવગંજ દે શકે.
વળી કદપીયું તેજ એકું આ,
ફિલિની ને સદકારતું, રડે
વણુ કોય વિવાદ તેહનો
જતી તે ના ધટતું તને જરી.

૫૯

૬૦

૬૧

પુરની તુંજ કોડ જેહના
ધરો તેહ અરોક ફૂલ જે
તુજ કેસતું તેજ બપુણ
ક્યમ હું માજ ચિતા તણી કરે ?
રણકંત તુપૂરના સ્મરી
પરને દુલ્હા પદતાડને
સહણી, કસુમાધુ વેરતો
તુજ મટિ રડતો અરોક આ.

૬૨

૬૩

મુખવાણુ સમા બકુલપી
બરધી જે ગૂંચી મારી સાપ તેં
અધુરીજ વિલાસ મેખલા.
મૂંછીને કિન્નર-કંઠી ક્યાં સૂતી ?
સખીઓ સુખદુઃખ ભાગીઆ
પાવાના રાશી રો વળી સુત
વળી પ્રેમી અનન્ય હું, છતાં
હકથી નિહુર કામ આ તુજ.

૬૪

ગઈ ધીરજ, જે ફીકા વઢી,
રામ્યું ગાને મનુમાં ન ઉસવ
ગણું આગ્રણુનું પ્રયોજન
યઈ આજે સુની સેજ માહરી.
શુદ્ધિથી સખી ગુમ-મંત્રી તું
પ્રિયા શિખા ફીકી સો કલા વિષે
કઠણાહીન મુન્યએ કહે
હરીયું ના મુજ શું તને હરી.

૬૬

૬૭

મદિલાસિ, દીધું મુખેથી મેં
રસવાણું મધુ પી પછી ક્યમ
પીસા અકુમલિન અંજલિ
જલ કેરી પરચોક્માં મળી.
સદુ વેલવ છે છતાંય તે
અજતું સુખ ખલાસ તું વિના
બીજ લાલચથી રમું નહિ.
મુજ સો બોગ તું આસરે હતા.
ત્યમ શોકરસે ભણું બહુ
રડતો બૂપ પ્રિયાની આગળે
તસને રસ રૂપી અધુઓ
તણી ધારા વરસાવતાં કરે

૬૮

૬૯

૭૦

૫૩ વરોડ=મુદર નવધવાળી ૫૪ દિમઅદિ=દિમાલવ્ય,
નિરા=શતભાં ૫૫ રવરામી=જમરવો રાબ્દ અંદરજ ગુંગાઇ
જવાપી. ૫૬ સહવારી=ચઢવાક ૫૮ રસના=મેખલા
૬૧ ફિલિની=આંખનું માદા જાતનું વૃક્ષ.

૬૩ સુંદરી પોતાના ચરણીની સ્પર્શ કરે છે તે જ અરોક
ફૂલ આવે છે એનો અનિગમ છે. ૬૪ બકુલ-એક પુષ્પ જેન
અંધ ઓળા ચાસ જેવી હોય છે. ૬૫ પાવાનો રાશી=નાનો
૬૬ રામ્યું=બધ થયું. ૬૮ સ્વર્ગનો રડે છે તેના આંસુ પ્રેત
પીવા પડે છે. ૭૦ વક્ષોપણુ. રસરૂપી, આંસુઓ પાડવા. હતાં

પછી ભૂપતિ અંકથી કયમે
લઇ તે સુદરીને સગાં સહુ
સચ્ચને મરણાશયો ધરે
અગર ચંદનની ચિતા પરે
“ઓની પાછળ શોકથી મુઓ
નૃપ જ્ઞાતા,” અપવાદ એથી બહી
વધુ ભરમ ન રાણી સાથ એ
કરતો, જીવન લોભથી નહિ.
શુભમાયથી ને રહેલી તે
ચૂંદિણી કારણ કે તે બહુકુલે
કરીયા વિધિ વેચને ભર્યા
પુર બાગે દસદિવસો પછી
દિવસો શરીરો નિશા જતાં
પુરમાં રાણી વિના પ્રવેશતો
પુર-સુદરીના મુખાકુમાં
નિરખતો નિજશોક જભરો
લહી ધ્યાનથી આશ્રયે રહ્યા
શુક ને દિશિન ચક્ક કારણે
દુઃખ મોહિત તે ભૂપાકને
જપટેશ નિજ સિંધ્ય મારું ત
તમ દુઃખ નિમિત્ત ભણીને
અધુરો મૂંઝી વિધિ મુનીશ્વર
ન શક્યા અહીં આવી ભતથી
દિશા બૂલ્યા તમને દિશાસવા.
શુભવાન, મને કહેલી તે
લધુ સંદેશની વાણી સાંભળો
નૃપતિ, મુપ્રસિદ્ધ શક્તિના
તમને એ હર પારથી ધટે.
નિજ જ્ઞાન તણી અબાધિત
નજરે આદિ પુરુષ પાદ શા
ત્રણલોક વિષે જુએ ત્રણે-
ચતુર્થ, ને ચતુર્થ ને ચતુર્થ તે.
પૂરને તપ જય સાધતાં
વૃણિન-કુળી હરી પુરંદરે
તપવિધન કરતી અપસરા
હરિણી તેની સમર્પ મોકલી

૭૧

૭૨

૭૩

૭૪

૭૫

૭૬

૭૭

૭૮

૭૯

શમતીર પ્રવેશરંજ શા,
તપને ભંગ થયેલ મોધથી
“ભૂમિમાં ખન સી તું” શાપ કે
લગી રૂમાં લટકાં કરતી ને.
‘હું’ પરાધીન છું’ ક્ષમા કરો
બૂલતી. તે વદી તો તપસવીએ
કહી તું ‘સી રહીય જ્યાં મુધી
મુર પુષ્પો નજરે ન દેખીશ.’
કમકોસિક વંશ જન્મને
યદી તારી ચિરકાળ રાણી તે
નભથી પશુ’ શાપ મુક્તિનું
મળતાં કારણ મોક્ષ પામી છે.
ત્યજ એ દુષ્કર્મો વિચાર તો
જનમ્યા માર વિપતિ છે કલો
કર પાલન આ ભૂમિ તણું
વસુધા છે નૃપતી ખરી વધુ
ધરી સંયમ જ્ઞાન દાખવું
નૃપ, નિંદા, મદજન્ય રાજોને
કરને પરિતાપ આપતી
જીતીને કાયરતા દીપી રહે.
રાત્રીથી શું તે વને ફરી
મળવાની? ન મર્થોથી પાછળે—
પરલોક જનાર સર્વની
નિજ કર્મોથી જીવીજીવી ગતિ
મનથી તણ શોક, પત્નીને
કર સંતુષ્ટ જલાંજલિ ચકી
પ્રિયતા નિત અશુ જ્ઞાવથી
‘મરનાર’ બળરો’ જનો કહે
મરતું જીવનો સ્વભાવ છે
જીવતું એક વિકાર મુક્ત કે,
જીવ ને કાણ ખેંચતો દમ
નકી તે લાલ મહાન એકને.
હર-સ્થાપિત સદમી સમું
પ્રિયનું મણું મૂંઝો ગણે છે, ને
સ્થિર-મુક્તિ જ ખેંચી કાઢીયા
શર છું મુક્તિનું દ્વાર માતા

૮૦

૮૧

૮૨

૮૩

૮૪

૮૫

૮૬

૮૭

૮૮

મહુકુલ-જ્ઞાની, ૭૫ લહી=(ગા) જાણી.
મહુકુલન-જે, શુભવાન ૭૮ આબાધિત=અધે ચાલી અથવા
સી શકતી. આદિપુરુષપાદ=આ ત્રણે લોક આદિપુરુષ=
ના પાદ=ચરણ ૩૫ છે. જુએ=જોઈ, શકે છે.

૮૦ સમગ્રવીગ્રવના કાંકાને તોડવામાં પ્રવચના તરંગ એવા મોધથી.
૮૨ શાપમુક્તિનું કારણ દેવતાઈ કૂંડો જુએ ત્યારે એનો
મોક્ષ થવાનો હોતો. આ મોક્ષનું કારણ-દેવતાઈ કૂંડો મળતાં
૮૩ જનમ્યા=જન્મ પામના એ લોક. ૮૪ મદજન્ય=બૂલથી
જેમત થતી ૮૫ પાછળ મરવાનો પલ નથી મળવાની.
૮૬ જલાંજલિ=પાદપર્ણ, ૮૮ જુ પી ગયેલા બાણ તે ખેંચો
મોધવાથી જ દુઃખમાથી મુક્ત થવન છે.

અન્યા સ્વર

(સમન્વય નહિ તેવા શબ્દન
સંગીતની ભાંટકા)

લેખક :

શ્રી. બાવચંદ માવજી પટેલ,
બી. એ. એલ.એસ. બી.

: પાત્રો :

રમા : અનન્ત.

[અનન્ત સુતો હોય, તેમ પડયો છે. એરડીનું બારણું
અધભાસ રહી ગયું છે. રમા બહારની પરસાળમાં આંધા ફેરા
મારે છે. ધીમું પણ દર્દભર્યું ગંભીર સંગીત સંવદના રૂપમાં
નહિ-પણ સ્વર રૂપેલ તેના કંઠમાંથી બહાર પડત હોય છે.
એકાએક સંગીત અટકે છે મૃત્યુ લોકનાં કેઈ માનવીની
હાલનીની શંકાથી અપારાની માફક રમા શું ચલાવેને લક્ષી રહે
છે. પછી ધીમેથી બારણાની અંદર ડોકીયું કરે છે.]

અનન્ત: કેણુ રમા બહેન ?

રમા: ઓહો ત્હમે તો ઝગેા છો ક'ઈ?

અનન્ત: હું સુતો જ ન હતો. વિતુ કયાં ગયો ?

રમા: એ તો ગયા નોકરી પર.

અનન્ત: કેમ, આજે તો રજા હતી ને ?

રમા: રજા ખરી. પણ શેડીયાઓને, એમને તો
ચડેલું નાહું, રજામાં પણ જન્ય, અને રાતે પણ કામ
કરે, ત્યારે પુરૂં થાય.

અનન્ત: બારે સખત નોકરી ત્યારે તો.

(રમા જવા લાગે છે)

અનન્ત: (ક'ઈ યાદ આવતું હોય તેમ) જરા ઉભા
રહો તો. મારે તમારી જેડે થોડી વાત કરવી છે.

રમા: મારી જેડે ?

અનન્ત: હા, તમારી જેડે. આજે ચાર દિવસથી
હું અહીં આપ્યો છું, એ બધો વખત મારા મનમાં એજ
વાત ઘેળ્યા થઈ છે. રમા-રમાબહેન, હું પૂછું તેનાં
જવાબ આપશો ?

રમા: હા, ના. હા. આપવા પ્રયામ કરીશ. પણ
ત્હમે શું પૂછવાના છો, એ તપ્પા વિના કેમ કહી શકું ?

અનન્ત: એમાં ત્હમે મુંઝારો નહિ. ત્હમે જેનો
જવાબ આપવા ધારે, તો આપી શકો, એટલું જ
માત્ર નહિ-જેનો જવાબ માત્ર ત્હમે જ આપી શકો, તેનું
હું ત્હમને પૂછવા માગું છું. પણ ત્હમે બેસો.

રમા: ત્યારે એક નહિ, પણ પ્રશ્ન પરંપરા પૂછવા
માગતા હો, તેમ લાગે છે.

(દર પેઢીથી ખુરસી એ થી બેસે છે.)

વળી દેહની સાથ દેહીને
નિત સંયોગ વિયોગ સાંભળ્યો
વિરહે પછી બાહ્ય વસ્તુને
શિદ્ધે મુક્ત બધા અનુભવે ? ૮૮
નહિ સંયમીએકા પામશે
જયમ યાતુ પરા શોકને ઘટે
તરને તિરિ માઢી ફેર શું
જરી વાપુષીજ રોડ જો હશે ? ૯૦
કહી 'વાર' ઉદારમતિ શુભેના
વચન ગ્રહી દે છ રત્ન મુનિને
પણ તે ન કરો હર શોક બંધ.
જલ્દ પાછું ન શું શુભીજ કને ૯૧
સારી માઢી વાપી તણા ને વીતાવ્યાં.
વર્ષે આઠ તનુજના શિશુવ કેસં

પ્રિયાની સરખીજ મૃતિને નીહાળી
ને સ્વપ્ને ક્ષણિક સમાગમે ખુશી થે. ૯૨
એ રોકનું રાર બળે યશો હર વીધે
એતું અગાશી ભૂમિ અંછર અંકુરો શું
ને છપ્પેણુ મણુનેાથ અસાધ્ય બ્યાધિ
ખ્યારી મળે જટ ત્રિચારી ગણે નક્ષ શો ૯૩
સાર શીખેલ વળી બખતર ધારી પુત્ર
ને લોક રક્ષણ વિષે વિધિ સાથ સ્થાપી
રોગેમર્થા દુખધીપણું સારીર ગેહ
ને ત્યાગવા મન કહે ઉપવાસ માટે. ૯૪
ન્યાં ગંથાને સરયુ નદીનાં તીર્થ વારિ મળે છે
દેહ ત્યાગી અપરગણના પામીને તુર્ત રાત્ર
પેલાપીએ અધિક કરી તે ખ્યારી સંયોગ પામી
કીમતારે રમણ કરને નંદનો દાનમાંના ૯૫

અનન્ત : રમા. ત્હમે અહીં સુખી છો ? ત્હમને અહીં ગમે છે ?

રમા : એટલે ? હું શો જવાબ આપું ?

અનન્ત : જે સાચું હોય તે કહો.

રમા : સાચું કહું ? હું આ પૃથ્વી ઉપર બરોબર સુખી નથી; તેમજ આ શરીરમાં પુરાર્થ રહેવામાં પણ મ્હને મજા પડતી નથી. ત્હમે મ્હારું દુઃખ ટાળી દેશો ?

અનન્ત : દુઃખ ટાળવા માટે હું નહોતો પૂછતો; તેમ પૃથ્વી અને શરીર સંબંધી પણ નહોતો પૂછતો. એમ તો મ્હનેય આ શરીરમાંથી જ્ઞાત નીકળવાની જાદુ ઈચ્છા છે.

રમા : ત્યારે તો આપણે સમુદ્રગમન થયા.

અનન્ત : એમ નહિ. ત્હમને આરા છવનનો ટાળો નથી આવતો ? આ વિનુ મ્હમા એક માધારણ રત ની સાથે...

રમા : ત્હમે મ્હારા પતિના અંગત મિત્ર કઈને મળ્યો ?

અનન્ત : એનો અંગત મિત્ર ? ત્હમને એ શક્ય જો છે ?... પણ રમા. હું જાણું છું; ત્હમને એના માનિષ્યથી જાદુ ત્રાસ થાય છે.

રમા : લાલા માણસ, ત્હમારી આ કૂટેવ ખોટી છે, મ્હે ક્યારે ત્હમને એવું કહ્યું ?

અનન્ત : એવી વાત કહેવી પડતી હશે ?

રમા : ત્યારે પૂછતા હતા શા માટે ?

અનન્ત : હું સંસારનો જાદુ અજાણ્યો છું કોઈનાં અંગત છવન સંબંધી વાતો ઉઠાવી હેય, ત્યારે કેમ શર કરવું, તે કદાચ મ્હને નહિ આવડ્યું હોય.

રમા : બરોબર કહો છો. અને હવે બરોબર નથી થયું, ત્યારે એ વાત ઉઠાવી બંધ રાખો.

અનન્ત : હું બંધ નથી રાખવાનો; એટલું જ નહિ- પણ એ આખંત પુરેપુરી તપાસ કરી, તેનો ઉપાય કરવા માગું છું. રમા ત્હમે નહિ એટલે પણ ત્હમારા છવનની કરમાઈ જતી ઉર્મિઓ, ત્હમારા મ્હોની જાંબી ચત્તી જતી લાલાશ, ત્હમારા દેહવું નર્તન ભુલાવતો આ પરિતાપ, બધું જ કહી દે છે. મ્હે અહીં આવીને તુર્તજ એ જોયું છે. એનો ભેદ હું પામી શક્યો છું. પણ ત્હમારી સાથે એ સંબંધી ખુલ્લી વાત કરવા માગું છું. કહો, ત્હમે જ્ઞાત કરવા શા માટે નથી જતા ?

રમા : મ્હને નથી ગમતું માટે.

અનન્ત : અને કોઈને મળતા પણ એજ કારણથી નહિ હો.

રમા : મ્હને કોઈનું મ્હોં ગમતું નથી.

અનન્ત : ત્હમારે કોઈ અંતર વાત આપી શકાય તેવું કોઈ જોઈ નહિ ? સ્ત્રી નહિ-પુરુષ નહિ.

રમા : બાળક નહિ-દોર નહિ—

અનન્ત : કોઈ ત્હમને મળવા પણ નથી આવતું ?

રમા : કારણ મદર.

અનન્ત : ત્હમે ક્યારે પરંપરા ?

રમા : સોળ વર્ષની હતી ત્યારે. આજ ચોવીસ થયા.

અનન્ત : આ વર્ષમાં કોઈવાર કોઈ સુખદ લાણ ભોગવી છે ?

રમા : ત્હમારા દરેક સવાસનાં જવાબ હું દરેકજ એમ ત્હમે શા ઉપરથી માન્યું ?

અનન્ત : ત્હમારે કોઈ પરણેલી સ્ત્રીયર છે ?

રમા : બીજો સવાસ.

અનન્ત : ત્હમે પરણેલી છંદગી કેવી હોઈ શકે નોંતો ખ્યાલ કર્યો છે ?

(રમા ચુંચી રહે છે)

અનન્ત : ત્હમે એકેયનો જવાબ નહિ આપો ?- ત્હમે શુદ્ધ વાતાવરણમાં વસતા હો, એમ લોગતું નથી.

રમા : (ઝુસ્સામાં) એટલે ત્હમે શું કહેવા માંગો છો ?

અનન્ત : ત્હમારી આસપાસ ભુકી માન્યતા, અને પોકળ નીતિમતાનું જાણું ઘેરાઈ ગયું છે.

રમા : માફ કરજો-ભાઈ, પણ ત્હમને મ્હેમાન તરીકે નેટલું માન આપવું જોઈએ, તે કરતાં કંઈક વધારે આપી દીધું હોય, એમ મ્હને લાગે છે.

અનન્ત : રમા, હું ભુકી વાત નથી કરતો-ત્હમે ઝુસ્સે નહિ થાઓ, હું તો ઈચ્છું છું કે ત્હમે જે જાળ-માંથી મુક્ત થાઓ. હજી તો ત્હમારા છવનમાં આશા ઉદ્ભાસ, અને તાઝગી બધું જ છે. મ્હને ત્હમારે માટે લાગી આવે છે.

રમા : એવો પરોપકાર અચાનકજ કરવાની શી જરૂર છે ? ભાઈ, જગનમાં બીજા ઘણાં જ દુઃખીયા વસે છે; એનો જ ઉદ્ધાર કરોને ?

અનન્ત : પણ હું ત્હમને દુઃખી જોઈ શકતો નથી.

રમા : આખું જગત દુઃખમાં સજડે છે; તેમાં એક મહારા ઉપર જ આ કૃપા કેમ કરવી પડે છે, તે સમજતું નથી. અગર સમજાય છે—પણ હું ત્હમારી પાસેથી જાણવા માગું છું.

અનન્ત : શું માગો છો ?

રમા : જુઓ ભાઈ, હું કણ્ડ કરીને ચાલુ છું કે, મ્હને માંસાદીક તૃપ્તી નથી. હું પ્રાણને રૂંધી નાખતા અંધ-કારમાં ભટકી રહી છું પણ હું ભટકવામાં જ ગોરવ સમજતી હોઉં તો—તો પણ મ્હને અચાનકની કોની તાકાત છે ?—પણ હું જાણવા એ માગું છું કે, અંધ-કારમાં ભટકતી મહારા સમી કરજી સ્ત્રી મૂર્તિને મીઠાં વસ્ત્રોથી ભોગવવા માગનાર ત્હમે કોણ છો ? કયા મુખે મ્હારો હાથ પકડવા માગો છો ?—ત્હમે મહારા પતિનાં દૂરનાં સંબંધી તરીકે મહારા ઘરમાં ત્રણ દિવસ થયા આવી ચડ્યા છો, હું ત્હમારી કૃપા શા હક્કથી લેવા માગું ?

અનન્ત : હું—ત્હમારો મિત્ર થઉં તો ?

રમા : સામી વાત, મિત્ર તો છો ને ? તો પછી હું જેમાં ગૌરવ સમજું છું, તેમાં મ્હને રાચવા દેશો ને ? હું વેપારીના શુભાસ્તાની ઓરત હોવા છતાં, પવિત્ર રહેવામાં અભિમાન સમજું—મંદિરારી નવાયુગતી નારી હોવા છતાં, જુના જમાનાનાં પુરુષના ઘરમાં જુનવાણી કાયદાથી બંધાઈને રહેવામાં મહત્તા માનતી હોઉં તો—એ અભિમાન—એ મહત્તા અવિચળ રાખવા દેશો ને ? —કેર્પવાર કોઈ અજાણી પગમાં દેવાએ ઠુંગી આહ નાખી દરો, તે ત્હમે માંસિળા ગયા તે માટે આભાર માનું છું—પણ પુરુષ મિત્ર પાસેથી હું બીજું કંઈજ ચાહતી નથી. હું તો સમાન ધર્મે જીવવા માગું છું.

અનન્ત : ત્હમને પ્રકાશનાં કિરણો સાદ આપી રહ્યા હોય, એમ નથી લાગતું ?

રમા : લાગે છે. દૂર દૂરથી આવતા એ અચાનકને હું બરોબર પાડી શકું છું. અનન્તભાઈ, એ કિરણો—માત્ર કિરણો જ શા માટે વિસ્તૃત પ્રકાશનો પટ—અજ્ઞાધિન, સ્થિર, શન્યને સર્વત્ર ભરી નાખતો કેવળ પ્રકાશ—તેમાં રાચતી મ્હારી જાતને કંઈપણ શકું છું. પણ ત્હમે સચવાવા ધારતા દરો, એ રીતે નહિ.

અનન્ત : હું શું સચવાવા ધારું છું ?

રમા : ત્હમે ? દરેક પરપૂરું સચવ્યું છે ને. ત્હમારી સાથે નામી છુટવાનું, કોઈ અણગપ્યા મુલકમાં ત્હમારી પત્ની બની, ત્હમારી સાથે રહું તે. જે પતિને પ્રેમ કરતાં આનંદતો નથી; તેમ પ્રેમ કરે તો નેહાએ, એવું જે શીખ્યો નથી, તેને છોડી દઉં તે. મ્હને એ માફક નહિ આવે. હું ત્હમારી સાથે ભાગવા તૈયાર નથી.

અનન્ત : ત્યારે આમને આમ સમજાવ કરો.

રમા : હા. વળી બીજું શું હોય ?—શું હોઈ શકે ?

અનન્ત : મહારી મુચના પર વિચાર કરો તો ?

રમા : વિચાર કરે ?—કરી લીધો તેમ કહું તો ? ત્હમે સાચું કહ્યો. ત્હમે મહારાથી મોહાયા છો કે, કે કેવળ મહારા દુઃખની દયા આવે છે તેથી જોખમ ખેડો છો ?

(અનન્ત ચૂપ રહે છે)

રમા : નહિ જોડો ? આરંભ તો ખૂબ જોડીને કર્યો. કહ્યો, ત્હમે ઘણું જ જાણવા માગ્યું, હું એટલું જ જાણવા માગું છું. ત્હમને મહારા પ્રિયતમ બનવાની ઉત્કંઠા છે કે, ઉદારક ?

અનન્ત : હું ત્હમને ચાહું છું.

રમા : પાઈ સ્ત્રીને ચાહવામાં તો જાણે ત્હમે કંઈજ અયોગ્ય નથી કરતા, પણ તેને ત્હું દુઃખી છો તેમ કહી, તેના સહ બનેલા હૃદયવણીને તાગ કરી, ભગતી જવાનો પ્રયાસ કરવો, તેમાં—ચાહવાના પવિત્ર નામને આગળ લાવતા છતાં, ત્હમે કંઈજ અયોગ્ય નથી કરતા, એમ ત્હમને લાગે છે ? મહારા પ્રિયતમ, ત્હમે ખુલ્લા દિલથી એ પ્રથમ જ કાં ન કહી દીધું ? દુઃખ ?—હા માનું તો છેજ. પણ પતિમાં જગતનું સર્વસ્વ હોવું જોઈએ એમ શા માટે માનું ? એ બિચારા ગરીબ મુનીમ—મ્હને તું કદાચી બેઠાણી શકે, એટલી હિંમતવાળા પણ નથી. એ એની રીતે જીવે છે, અને હું હસું છું. છતાં તાજે ચાઉં છું. મહારી મનોદશા ન સમજનારા ત્હમે હું એના સહવાસથી પીકાતી હરિય, એમ માનો છો; એટલુંજ. એના દમન પ્રમાણે એ બેડે છે. શક્તિ પ્રમાણે કમાય છે. એની શુદ્ધિ પ્રમાણે વર્તે છે; એનું રૂપ જેવું છે, તેવુંજ બતવે છે. એની પાસે બેસતી વખતે હું વાર્તાની નામિકાની માફક અવકાશ વાંચવા કાઢ્યો નથી સંભારતી. કોને

ખબર છે, જગતમાં શું સુખપ્રદ હશે ? શું સંતેજ હશે ? હું બાળક હતી, ત્યારે આવીયાળી પુતળાની માલીકણ માત્ર બનવા માગતી હતી; એથી મોટી રૂઠ ત્યારે એવી મોટર માગતા શીખી હતી—અને પછી તો સાચી મોટરમાં ફરવાના કોડ જાણ્યા. પછી ત્યારે પ્રીતમનાં સ્વપ્નાં સેવ્યાં—આ બધું મહારી એકજ જીવનશક્તિમાંથી કાં ન ઉદ્ભવતું હોય ? આજ પુતળા નથી જોઈતી. કાલ પ્રિતમ વિના પણ ચલાવતા નહિ શીખું, તેની શી ખાતરી ? માટે હું અહીં રહું છું—અહીંજ રહેવા માગું છું. અનન્ત : ત્હમે અહંબુત સ્ત્રી છો.

રમા : સારું થયું,—એ ત્હમે સમજી ગયા. હવે તો મ્હને નહિ આહોને ?

અનન્ત : ત્હમને અદ્ભુત જાણવા પછીજ ચાહવા માંડ્યો છું. આશ્ચર્ય એટલું જ થાય છે કે ત્હમારા સમી રસિકા પ્રેમની કિમત નથી સમજતી.

રમા : (કટાક્ષ કરી) ત્હમારા પ્રેમનીને ? એ તો બરાબર કંઈ છે.

અનન્ત : તો પછી એ કેમ સ્વીકારતા નથી ? માફ કરશો—પણ ત્હમારા પતિને ત્હમારા પર પતિભાવ કરતો નીજીયું છે, ત્યારે મ્હને શરસો ચડી આવે છે. ત્હમારા સામી સ્ત્રી પર આ અધિકાર એને કણે આપ્યો ?

રમા : અધિકાર મ્હને આપ્યો છે.

અનન્ત : ત્હમે નહિ. રમા દેવી, ત્હમે એટલા મૂખ નથી. —એ તો વિપ્લવી લક્ષ સંસ્કૃતિનું પરિણામ છે. આજનાં સામાજિક જીવનની છુટી રૂઠ ગયેલી વાસનાનું એ પરિણામ છે.

રમા : લક્ષના અધિકારને હું નથી માનતી. માત્ર એટલુંજ વચસ્વ એવું હોત, તો આજે હું અહીં ન હોત.

અનન્ત : મારી સાથે ચાલી નીકળત ?

રમા : ના. ત્હમારા પુરુષોના હક્કદાર પણ હોતો—પણ હું પોતે સ્વેચ્છાથી એ અધિકાર આપી રહું છું. એને પતિ બનાવ્યો છે, લગ્નની નિરર્થક વિધિએ—પતિ નિભાવ્યો છે, મ્હં.

અનન્ત : એ નિભાવવામાં જીવનનો વૈભવ ગુમાવો છો શોરે ? આમ શુદ્ધ ક્યાં સુધી રહેવા ધાર્યું છે ?

રમા : શુદ્ધ ગણો તો; જીવનની છેલ્લી ધડી સુધી. વૈભવ શું એકજ પ્રકારનો છે ? સ્ત્રી જીવનની વૃત્તિ એકજ રીતે ચલી હશે ? રસિકતા માત્ર પુરુષને ચલે છે, સમર્પવામાં જ છે, એમ ત્હમને લાગે છે ? હું એ નથી માનતી. હું તો સ્વતંત્ર રીતે જીવવા મથું છું—એમાંજ મ્હને મજા પડે છે. વાસનાને જીતનાર પુરુષ હુકમ છે. સ્ત્રી તો જન્મથી જ વાસનાજીત છે—જતાં

અર્થવારી પુરુષો જગતમાં મળી આવે છે. સ્ત્રી નથી મળતી. હું એ કમ નથી સ્વીકારતી. હું એકાન્ત માગું છું. સંયમ માગું છું. વિશ્વનો વિજેતા હોય, તેવા પુરુષની પણ હાથ રૂપે જીવવા નથી માગતી.

ત્હમને કહી દઉં ? એકવાર એ ચોતરફ સળગતા સંમારમાં, હું ઉકળતી હોઉં, તેમ તંદુરસ્તી હતી. એમાંથી નીકળવા ફક્ત માંગતી હતી. તે વખતે ત્હમારી સમા એક ઉદ્ધારકે આવીને પ્રાણ પાથર્યો. હું ભોળવાઈ, અને આ ઘરને છેલ્લા પ્રણામ કરી ચાલી નીકળી. એ વખતે દિલમાં માત્ર એકજ હોંસ હતી. ન્હાનપણમાં સેવેલા સ્વપ્નાં મિદ્ધ કરવાની. મનગમતા પુરુષનાં જીવનમાં સમાઈ જવાની. દૂર દૂર એના વિશ્વાસે નીકળી પડી...પણ ત્યાં એણે ઉછ દીધો. એનોય શો વાંક ? દૂરથી હું વિજયીમયી અસ્પર્શ્ય હતી. ત્યારે આંખ બંધી હતી, મહારી આજ કંડી પડતા, આકે પછી ચાલ્યું ગયું, એ ગયો હું અખડતી સ્વડતી પાછી આવી. મહારા ભોળા પતિ સમજે છે કે હું તો માત્ર પિયરજ ગઈ હતી—અને એ જીવન પર પડ્યો પડ્યો. અનન્તભાઈ, એ પાપી ન હતો; હું એના પર શાપ વસાવવા માગતી નથી. બધાં હો, ત્યાં એ સુખી રહ્યો—જીવતો યા મરેલો મહારી રમ્પિથી પણ દૂર રહે. —એ વિચારો તો હતો માત્ર પુરુષની શક્તિનું પ્રતિક જ.

હું હતી શુદ્ધ એ વાત ખરી હશે. હું ગઈ રંસથી બાંજવા એ વાત પણ સાચી. એ નિષ્કમણના પ્રદેશના દિવસો દગાબેર છતાં હલુય પ્રિય લાગે તેવા પુરુષની રમ્પિથી ભર્યા છે, એ જીવનનું મેંધું ધન છે. આજ સંયમ સ્વભાવ રૂપ બનતો જાય છે, ત્યારે પુરુષ સહવાસની એટલી તમન્ના નથી. આજે ત્હમારી સાથે કે કોઈપણની સાથે વસવાની—હોંસ નથી. કોઈ પુરુષનું આકર્ષણ ઝીલવા માગતી નથી. ત્હમારામાં કે કોઈ અણધાર મૂખમાં તકાવત જોઈ શકતી નથી, પછી શી રીતે તમારી સાથે નહારી હુટવા પ્રેરાઉં ?

(રમા એવીને શ્વાસ ખાવા થએ છે. વાતાવરણમાં ભણે કોઈનું મૃત્યુ થયું હોય, તેવી અમળાની ફેલાય છે. અનન્ત નવા સ્વરને સ્વીકારવા મથે છે, એમ ત્હના નીચા નમેલા વિચાર-અન સુખ પરથી જાણાય છે. રમા ભૂતજીવનનાં દ્રશ્યો કલ્પનામાં ગોડતી હોય, તેમ વિચર બની ભેદ રહે છે.)

રમા : (શીડીવારે) હવે કંઈ પૂછવું છે ?

[રમા કબી થઈ બંધ છે. મહાર નીકળતા પાછું વળીને એકવાર અનન્ત સામું જોઈ રહે છે. તે પછી ધીમે ધીમે લેલાસનો પ્રકાશ નવા મહેાષ્વર પથરાય છે; અને વાયુની ચર્યાચરમાં બધે થયેલું સ્વર સંગીત ગુંજવા લાગે છે.]

આર્તનાદ

૧૫૫૩ :

શ્રી. ગંગાધર લાલજી ૫૭૫૫

“જગત માનના લકડીરો ! ‘હુંજામત’
આજ પ્રલય સ્વરૂપે આવી આપ સંતને ફરીઆદ કરે
છે. નવાં વર્ષોનો આરંભ છે. નવાં ખાતાં શરૂ થાય
છે, નવા સોદા બંધાય છે એ પ્રસંગે મારી દાદ
આપના કર્પુનિવરમાં દાખલ થવા દો !

“આપ સર્વ પ્રગતિવાદીઓ છો. દુનિયા માન
પ્રગતિશીલ બની છે. વિજ્ઞાન પ્રગતિને પથે છે. સાહિત્ય
ઉપરિતન પથે ચલે છે. કલા ગગનચિહારી પંખીઓની
પાંખે ફરકરતી જગતભરને નિહાળે છે. શુદ્ધ તીક્ષ્ણતર
થતી અવગતિ કાપે છે. સંસાર પશુ ધમધમાટ પ્રગમે
છે. સ્ત્રી પુરુષની અલ્પભેદી જોડણીને નવાં જોડણી
અસ્તિત્વમાં આણી પ્રવૃત્તિ સાથે છે. સૌન્દર્યમાં પ્રગતિ
કોઠિયાં કરે છે. પ્રગતિ સર્વત્ર પગપેસારે કરી રહી છે
તો હું ને તમારું મુખસૌન્દર્ય હું, હું ને તમારો
પ્રેમની પ્રેમચર્ચામાં આધનરૂપ છું, હું ને તમારો પ્રેમના
નયનને સુખાનંદ આણું છું, હું ને તમારો માનમન્યાની
ગહેરોત છું, આદર સહારની દુનંદી છું, મુખનું
ગૌરવ છું તેના બે ગરીબકા બોલ તો શ્રવણ કરો ?

“મારાં તે દુઃખ કોની આગળ રહું ! અરે, મેં
મારો શબ્દયોગ સાધ્યો હતો અને દુકાને દુકાનમાં
વિજળીનાં રંગબેરંગી દીપકાથી હું આકર્ષકતા
વધારતી હતી. અરે, મારા સ્થાનમાં અનેક પ્રકારના
મુશોભિત અરિસાઓ, અગ્રગાદ કરનાં ચોલિસચામાં
ટેમવો, મૂંઠાનાં પ્રતિબિંબ નજાય એવા આદરસના
પાપાણી; હેંડેલીનરનો, હિમાલયનરનો, એટ્રેકડીનરનો ના
કંડા શીતળ સ્પર્શ અને મુખકાન્તિ તથા ગૌરવ વધા-
રનારી તેજ શક્તિ, પદપાદરની ડબ્બીની હારો,
કલામય શુદ્ધ ગોદવેલી શીર્ષકની વિચેરના ‘શોકકેસર’,
અરેરે, તદુપશંત અનેક સતિમા કંપનીઓની માનિતી
જાણીતિ, અને સતિમા સ્કીનો શોભાવતી, સૌન્દર્યભૂતિ
વીરંગનાઓ, શોકાંગનાઓ, ક્રોધાંગનાઓ, મેઢાંગના-
ઓનાં સિમતભયાં, દેહકાલયાં, લટકાળાં, ચટકાળાં,

અનન્ય ગળન્ય પોઊઝનાં ચિત્રોથી શણગારેલી લીંચી
હોવા છતાંયે મારી દુઃશતા તે કેટલી ! ! !

પત્નીસ વર્ષ પર ટણડીઓ એક પેસે દાદી કરતો;
નાથીઓ બે પેસે બાલ કાપતો; જગનીઓ એક પેસે
‘કટ’ કરતો; મગનીઓ દોઢ પેસે મૂછા સંભારતો...
અદાદાદાદા-મેં કેવી દીન દશા ભોગવી હતી. સુઝલ,
સેવાલાવી, કલાકાર કારીગરોને હાથે પડતાં મારી
આપાદી વધી હું ચાર આના અને છ આના જાતે
કેટલાએક શોખીનો, મારા અડકો મારા સ્નેહીઓએ
આડ આના, બાર આના રૂપિયા સુધી મારી તવાજોશી
કરી, કરીને હું મોહક બની, લાભચાળી યુર્ષ, પ્રજ્ઞ
અરસાલ બેકદર દુનિયા ! જેમ જેમ મેં તારૂં ગૌરવ
વધાવું, મેં તારૂં મહત્વ વિસ્તાવું નેમ તેં મારી
પડતી કરી ને હું બાળે બે આના, ચાર આનાના
સ્થાને પહેંચી ! ! ! સુંદર શોર્વાંગ સ્કીસ, સુંદર અલબેશ
સ્ત્રો અને પાઉડરો હોવા છતાંયે ! ! !

“અને, મારો પોશ્વર તે કોણ સુજુશે ! હું ક્રોપડી
જેવી સતી તેને અડપણાં કરનારા તે કેટલાએક ટપકી
પડ્યા છે ! ! ! મારૂં સ્વરૂપે બદલી નાખવા મોંઘું છે તે
કેમ ખમાય ! વેપારીઓને હું ગ્રસ્પરય છતાંયે તે મને
છેડ કેટલીયે કરે છે. માહકોની હળમત હરતાયે ડરતા
નથી અને તેથી મારા સેવાલાવી કલાકાર સેવકો જુએ
મરે છે. ‘છોલાટવ’ ની કળા જેણે આવી તેણે ઝૂંપી
લીધી. અરે, કોઈ ન્યાયાધીશ છે ! કોણ સાંભળે મારું ! !
ધારાશાસ્ત્રીઓ “વાદી અને પ્રતિવાદીને છોલાટે; સિપ-
ચર્ચાં મરતાં ને મુઠે તો પછી કોણ શ્રવણ કરે મારો
આર્ત વિવાપ ! ! ! અરે, શેર બજારમાં તો મારી દયાજ
જુડી. કાણ કેને છોલાટવું નથી ! કાણ કેને મુંઝવું
નથી ? અરે, કોઈ સાંભળશે ! મારાં હેર કટીંગ સેલન
—મારા દિવ્ય પ્રસાદમાંથી અને દર કરી મારાં સતીત્વને
લૂંટવા અનેક મોગા થયા છે તો હું શું કરું, કોઈ
બચાવો, બચાવો.

કાઈ ન સુણે! ભક્ષા સાહિત્યકારો, ભક્ષા કવિગણો, અરે, મુન શાળા વિવેચકો, તમેય સલાતુરૂતિ ન આપો શિવ! શિવ! શિવ! આમને હું ક્યાંથી પોકારું છું! એ વિદ્યાદેવીના ઉપાસકોં, અયોન્યને છોલાટવાનું કાર્ય તમારું નહિ હો! હાથમાં લેખીની છે, નથી એ શસ્ત્ર વેદનું શસ્ત્ર કે મંત્રશાસ્ત્રોનું અસ્ત્ર, નથી એ ક્ષોરકર્મ-શસ્ત્રનો ક્ષુર કે નથી એ શાકવિકેતાની હુરિકા. તમનેય શું લગતી લાગી? તમનેય શું મોહિની લાગી! ભક્ષા, તમારું કાર્ય તો શુદ્ધીને ઉત્તર કરવાનાં પણ ઉત્તર કરવાના પ્રયાસ કરનારને છોલાટવાનાં નહિ. પણ તમે તો કયમ, ચ્યમ, રયમની જૂલામણીમાં પડ્યા. શું કહું તમને! તમે તો સાહિત્યના વાડા બાંધવામાં વાચને છોલવા લાગ્યા. શું વિનયું તમને! મારી દાદ તો સાહિત્યકારે ન સાંભળે ને કવિએ ને સાંભળે. કવિએ પંજુ વિવેચક થવા લાગ્યા છે; ને વિવેચકો શા કાળે અમારી કલા ઝડપી લે છે! અમે કાંઈ વિવેચકો નથી અમારી સાતિ જુદી છે છતાંયે તમે અમારાં ચાતુર્યને ખપવાથી દયા છો!!!

હવે ફરીઆદનું એકે સ્થાન નારહુ. હશે. મારે કકળી કકળીને રહેવાનું જ રહ્યું ને! એટલે પૂરું થતું હોત તોયે હીક થાત પરંતુ આતો મારા વાગદ પિતા-ઓની અતુલ કારીગરીનું લીલામ થાય છે. ભલા વધીલ એરીટ્ટરો! ભિપશ્વર્યો!, મહાચાર્યો!, શુર્યો! વિદ્યા-ચાર્યો! વેપારીઓ! પ્રભાતમાંજ પ્રભાકરનાં સ્તવન મૂકી, અનેક ગંગલ કાર્યોના ત્યાગ કરી તમે અમારા વાગદ પિતાની કૃશલ કારીગરી છીનવી લો છો તે હવે તો માફ કરો! અમારા પિતાનાં જીવન ટકે છે અમારાથી. તમે વ્યવસ્થા બની અમારું દરજુ કરશો તો નથી કાઈ ભામાણું તો આ કવિકાળમાં અમારું રક્ષણ કરનારા. એ વિદ્યાનશાસ્ત્રીઓ! એ ચોપકારો! દયા લાવો અને તમારા ‘સેફરી’ સુરો, ‘ઈઝી શીંગલટીકા’ તો નાશ કરો. અમારા વાગદ પિતા પર દયા લાવો. એમની કુશળતા, કારીગરી બીનને હાથ પડતાં તેનું અધઃપતન થાય છે હો! અમારી દુર્દશા વેશ્યા જેવી બને છે હો!!! અરે, -દીપોત્સવી વીતી ગઈ. નૂતન વર્ષની અમારી આ માગણી સ્વીકારો અને અકુશળ માનવોને હાથ પડતી અમને બચાવો, બચાવો.”

ધી. ડભોઈ સહકારી બેન્ક લી. ડભોઈ.

:: સ્થાપના ૧૯૩૪ ::

ડાયરેક્ટર્સ:—ડો. સુનીલાલ ડી. શુક્લ, રા. દામોદર જેલુરકર, શેઠ ગીરધરલાલ મોતીલાલ કોન્ડાકટર, સામાજીઆંબી. સૈયદ. તથા મથુરભાઈ શામળભાઈ આ બેન્કનો દર શેર રૂ. ૫) પાંચનો એવા કુલ ૫૦૦૦ શેર ભરવાના છે. જેમાંથી હાલ લગભગ ૨૦૦૦ શેર ભરાયેલા છે.

સેવિંગ્સ બેન્ક.

આ બેન્કમાં સેવિંગ્સ બેન્કના ખાતાં ખોલવામાં આવે છે. અને તે પર દર વરસે દર સેંકડે સવા બે ટકા બ્યાજ આપવામાં આવે છે.

ખાંધી સુદતની ડીપોઝીટસ.

અમુક સમય માટે નક્કી કરેલી સુદતથી ડીપોઝીટ રાખવામાં આવે છે. તેના બ્યાજનો દર રૂ.૩માં નક્કી કરવામાં આવે છે.

લોન્સ.

બેન્કના ધારાધારણને અનુસરીને રૂ. (૧,૦૦૦) રૂપિયા એક હજાર સુધીની રકમની સહર જામીન લઈ લોન આપવામાં આવે છે.

વધુ વિગત માટે બેન્કની રજીસ્ટર્ડ ઓફીસમાં રજૂ મળવાથી ખુલાસો આપવામાં આવે છે.

ડૉ. સુનીલાલ ડી. શુક્લ.

ચેરમેન.

તહમારી સ્મૃતિ

વૃષા, મહિનાઓ, અને દિવસો યયા મહારા દિલમાં ગોરખાતા તહમારી સ્મૃતિ આને પ્રલયગાન બનીને કોઈ ઘેર મનોમંથન જગાવી રહી છે. હું વ્યાકૃત છું. કહેશો ! એ વ્યાકૃતાવસ્થામાં મહારા દિલની ચીરસંચીત આરાઓ તહમારી સન્મુખ શી રીતે વ્યક્ત કરી શકું ?

ન કોઈ સાધન છે, ન કોઈ સામગ્રી છે.

આજ સુધી મહારી હૃદયવીણાને સાચવીને, સંભાળીને, જળવી રાખી હતી, તેણે આને તો કેસ લાગવથી તૂટી ગઈ છે.

ને એના તાર અસ્તવ્યસ્ત ધર્ષ, ક્ષણધર શા ગૂંછણ વળી પડ્યા છે. ન તો એમાં પૂર્વના જેવો રણુકાર છે ન તો ઝણુકાર છે.

અને એ અસ્તવ્યસ્ત તારોને પુનર્વ્યવસ્થિત કરી છેડવા યત્ન કરું છું તો તેમાંથી બેસરૂ મંગીત નીકળે છે. હું શું કરું કહેશો ! એનાથી હું યાકી ગયો છું. અને નિરાશ ધર્ષ તૂટેલા તાર સામે નિહાળી રહું છું. અને પછી—

પછી તહમારી અતીત સ્મૃતિ મહાર હૃદય વસોવી નાંખે છે. તહમારી વાહગીરીનો દ્રાવાનજ શત શત શિખાઓ ફેલાવી હેયું દઝાડે છે. યાર છે ? આપણે સાથે ફરતાં ફરતાં, સાથે ખેલતાં ફેલતાં, સાથેસાથ રહેતાં ! હાહ ! ત્યારે— ત્યારે આપણે—ના—હું કેટલો મુખી હતો. મહુને એ દિવસ યાદ છે ત્યારે તહમે, તહમારા પોપણીયા નયન નીચા ઢાળી કહ્યું હતું. “તહમનં છોડી હું ક્યાંય નહિ જાઉં.”

ને ત્યારે મહારા ઉત્સાહનો અર્જુન કેટલો વ્હેરિયાં લેતો હતો. હું આનંદમાં ગડિલેલો ધર્ષ ગયો હતો ને તહમે હસ્યાંતાં. પછી—

પછી એ દિવસ ગયો, કોઈ સુખની ધડી જાય તેમ. ને સાથે તહમેયે અદશ્ય યયા. મેં તહમારી આગર આંખે શહ જોઈ, કમલિની ચંદ્રની જુએ તેમ.

પછી—

તહમારા દર્શન ન યયાં તે નજ યયાં.

અને પ્રત્યેક પ્રાતઃકાળે ઉઠા તહેના સેનેરી સ્મિત વડે મહુને ગલગલિયાં કરી જગાડતી, હું જાગતો, ને શું જોતો, શું અનુભવતો ? આ આખાયે સંસારમાં હું એકલચાલો હતો, ન કોઈ મારે સાથી હતું, ન કોઈ મારે મંગાથી હતું.

હું ઉપાના સરિમયી દાઝતો. હું તહેના પર શુરસે યતા ને કેતો “અદેખી ! મહુને સદાને સાહ કાં સર્ષ રહેવ. ન દિધો ?”

ને ઉઠા મહારા કોષ પર સ્મિત કરી ચાલી જતી.

તહમારી સ્મૃતિ બૃહવા, તૂટેલી વીણાને સમરરવનો યત્ન કર્યો. તૂટેલા તાર સાંધી તહમારે સ્મૃતિ ગીત મેં ગાયું.

મહુને લાગ્યું તહમે આવો છો. તહમને મેં જોયાં. એજ સૌન્દર્ય, એજ પ્રસન્ન મહેાં, એજ તહમારો કલામય વેશ, અને એજ તહમ રે જાદુઈ હસ્ય.

ને હું આનંદાશ્વિમાં ફળી ગયો. મહારી વીણા અધિક જોરથી વાગતી રહી.

ક્યાં સુધી ? કોણ જાણે ?

પછી હું જાગ્યો ને જોયું તો તહમે એક તિરછી નગર નાંખી ચાલ્યા જતાં હતાં, મહારી ઉપેક્ષા કરતાં, કુ હામી કરતાં.

મેં તહમને જતાં જોયાં. મહાર દુઃખી દિલ પોકારી ઉઠ્યું :

“એકલા શાને જાઓ છો મહુનેયે સાથે લઈ જાવને ?”

વકીલ હૃદય

રેખક:—

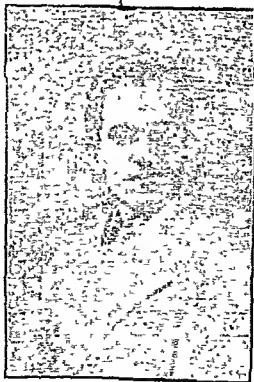
શ્રી. હરનાથ બી. શુક્લ.

બી. એ. એફ.એલ. બી.

શિ

શિશુની સાંજના ૭ વાગતાં દીવાનખા-
નામાં અંધારું વ્યાપ્યું હતું. ટેબલ લેખના આજી કિરણો
ગલીયા તથા દીવાનખાનાની અંદરની લીલા રંગની
રંગમયતામાં અધિક સૌંદર્ય ઉમેરતાં હતાં. ટેબલ પર
લેખની, પત્રો, નોકરને બોલાવવાની ઘંટડી તથા
કેટલાક કેસના કાગળોની થોડકીઓ પડી હતી. આ
ટેબલ પાસે એક ગોળ ફરતી ખુદશી પર નવિનચંદ્ર
ટેબલના પાયા પર લાંબા પગ ટેકવી બેઠો હતો. સોનેરી
અક્ષરોથી ચળકતાં અને કમરમાં નંગર લગાવેલ પુરત-
કોની હારમાળાઓ ખરી હતી. નવિનચંદ્ર મુંઝવેનો
સુપ્રમિદ્ધ ધારાશાસ્ત્રી હતો. સંવારમાં નિત્ય વહેલા ઉઠી
કેસના કાગળોનો ધ્યાનપૂર્વક અભ્યાસ કરી કોર્ટમાં
જુદાં તપાસ તથા ફલીસોની ગડમથલ કરી, પાંચ વાગ્યા
આ પીતે થોડીવાર સીંગારેતો આનંદ લીધો બાદ
મખાનામાં જતો, આ નવિનચંદ્રનો જીવનક્રમ હતો.

આ મોકુફ રાખતાં જીમખાનામાં
આતો વિચાર માંડી વાળ્યો, અને
ફરીમાજ પડી નહીં એકાંતમાં
સિંગારેટ પીવાનો આનંદ લેવાનો
રિવાજ કર્યો. નવિનચંદ્રના માથાના
માગળના ભાગમાં તાલ હોવાથી
પાળ લખ્ય અને લલાટ તેજસ્વી
ગતું. આંખો સ્વભાવે મોટી
ને વળી ખૂંસ નંગરના ચરમા
હેરતા એટલેવધુ મોટી લાગતી.
છોનો ઠીક ઠીક જીવ, ચોરસ
ઢાંઢી, કઠોર શરીર અને નવી-
નચંદ્રની તીક્ષ્ણ બુદ્ધિમતાએ
નવિનચંદ્રને એક બાહોશ, લોકપ્રિય
અને ધુણાળ સફળ વકીલ
તરીકેની કીર્તિ પ્રાપ્ત કરી હતી.

પણ વરસોથી સાંપડેલી વિધુરતા, નવિનચંદ્રની પ્રૌઢ
અવસ્થાને વધુ ગંભીર અને નીરસ બનાવતી હતી. તેની
એકની એક લાડકવાયી દીકરી પ્રસીદ્ધા સિવાય નવિન-
ચંદ્રનું એકાંતમય ગૃહજીવન કોઈ ભાંગતું નહિ. નવનિત
તે નવિનચંદ્રનો અતિ લાડથી ઉછરેલો નાનો ભાઈ હતો.
તે પણ કોલેજ જીવનના સુચર્મ્ય કાળ જીવીયર બી.
એ. નો આનંદ માણુવા કોલેજની હોસ્ટેલમાં રહેવા
ચાલ્યો ગયો હતો. કોલેજ જીવનમાં જીવીયર બી. એ.
નું વર્ષ એકજ એવું છે કે પરીક્ષાની બીતિથી પર છે.
આ વર્ષમાં બધા કોલેજીયોનો પોતાની વચ્ચે, કાળનો
અને સંજોગો. પુરંપુરી રીતે લાલ લેવા છુટે છે.
નવનિત નવપુરાન હતો. ધુવાની તેના દેહને વિટળાઈ
હતી. તેની તેજસ્વી ચમકતી આંખો, મુંઝર વાંકડીયા
વાળ, ગોઠંગ માંસલ બદન, મધુરતા વેરું હાસ્ય
વિગેરેથી તે એકદમ કોલેજમાં જાણીતો અને લોકપ્રિય
કર્મ પડ્યો હતો. મનુષ્ય સ્વભાવજ એવા તત્વેથી

રચાયેલો છે કે બાલ મુંઝરતાથી
અત્યંત આકર્ષણ ઉદભવે છે.
ભલે પછી અંતરમાં તે બાપરન
અગર ફર્ટીલિટી જેવો હોય.
નવનિત અતિ સરકારી, શર-
માળ, મેજીસો પણ આદર્શવાદી
હતો. નવિનચંદ્રને જીવન સહ-
ચરીની ખોટ હરધરી સાલતી.
ખંડુ પ્રમીલાનો પ્રેમ, નવનિતનું
ભવિષ્ય અને પોતાની પ્રૌઢ
અવસ્થા એ ત્રણ વસ્તુ નવિન-
ચંદ્રને પુનર્જન કરવા પ્રતિબદ્ધ
કરતી હતી.

સીંગારેટ પીવાવાળાની
આદત મુજબ નવિનચંદ્રે પણ
ધડી નાકમાંથી અને ધડી
મોઢામાંથી ધુમાડાઓ ફાટી,

દીવાનખાનામાં ધુમાડાના વાદળ પાથર્યા હતાં. ટેબલ લેમ્પના રંગીન કીરણો ધુમાડાની ઓસરવા નીકળી ધુમાડાની અસારતા પુરવાર કરતાં હતાં. સીંગરેટ અગ્ની જ્વાળી પેદા થતી રાખથી નવિનચંદ્રે રાખ કાઢવાની રકાબી આખીય ભરપુર કરી દીધી હતી, છતાં પણ ધુમ્રપાન અવિરત ચાલુજ હતું.

ખટાર એકદમ ચાલુ થંટડી વાગી, એટલે સીંગરેટ પડતી મુકી અને નવિનચંદ્રે ઉપરની બત્તી મળાવવી અને ખારણું ખેંચ્યું. ખારણું ખેંચતાં નવનિત એકદમ અંદર દાખલ થયો. નવનિત ડાબા પ્રેસ્ટના રાતા રંગના પેર્ચેઝરના કોટમાં સેનજ થયો હતો. ખમીસનો ટેનીસ ટેબલ નવિનતાના હૃદયની જેમ ઉતેજાત બની ઉભો રહી ગયો હતો. કોટના અહારના ખીસામાં રમાલ પણ ચોગાઈ ગયેલ સ્થિતિમાં જણાતો હતો. પરંતુ ફલેનલના પાટ-હુનની ઘડી તો નવનિતના નિર્ધાનની માફક ટદાર હતી નવનિતના સહાય વ્યવસ્થિત રહેતા વાળ અંજો અસ્ત-વ્યસ્ત સ્થિતિમાં હતા, ભોતાંજ એમ ભાસ થાય કે નવનિત અંજો વ્યાકુળ અને ગભરાયેલ હોય, હાથમાં ટેનીસનું રેકેટ હતું.

“કેમ નવનિત, શું ટેનીસમાંથી આવે છે ?” નવિનચંદ્રે પૂછ્યું.

“હા, હા. ટેનીસમાં આજે કાંઈ મજા નહિ આવી એટલે ફરતાં ફરતાં ઘેર ચડી આવ્યો.” નવનિતે જવાબ આપ્યો.

“ઘણા વખતે ઘેર આવ્યો હો; કેમ દુખળો અને ગભરાઈ ગયેલ લાગે છે ? કેમ કાશી કે કાંઈ લપ્સ ? રામા નવનિતભાઈ માટે કાશી લાવ.” નવિનચંદ્રે હકમ આપ્યો.

“નહિ, નહિ, મને જરૂર નથી” નવનિતે જવાબ વાળ્યો.

“કેમ નવનિત તબીયત કાંઈ કીક નથી ? કેમ બેઆકળો અને ઝડપાયેલ દેખાય છે.” નવિનચંદ્રે પૂછ્યું.

“કંઈ નહિ, એતો જરા... હું પછી કહીશ.”

“કેમ, કેમ, શું છે ? કાંઈ પૈસા ભેંધજી છીએ ? જો ભેંધજી તે તને આપવાનો છું, શા માટે મુઝાબ ધ. કરી દે શું છે ?”

“નહિ, નહિ, કાંઈ નથી, હું પછી જણાવીશ,” નવનિતે ધીમે રહીતે કહ્યું.

“છે શું પણ કહેંતો ખરો નવનિત ?”

“તમે જરા મારી પર ગુસ્સે ન થાઓ તો કહું” નવનિતે કહ્યું.

“હું તને વચન આપું છું, બા.” નવિનચંદ્રે વચન આપતો હોય તેમ હાથ લગાવ્યો.

“એ તો કાંઈ નહિ પણ મોટાભાઈ હું આજે ગુલેગાર થયો છું.”

“કાનો ?”

“સમાજનો” નવનિતે જવાબ વાળ્યો.

“સમાજનો ? કેવી રીતે એ તો કહે ? શું તે ખૂન કર્યું છે ? ચેરી કરી છે ? છે શું ?”

“હા મોટાભાઈ મેં ખૂન કર્યું છે. નવનિતે કમ્પિત રહે કહ્યું આમ કહેનાં નવનિતનો કોમળ પ્રુથ્વ જેવો ચહેરા શીછો પડી ગયો અને તેની આંખમાં આંસ ટપકવા લાગ્યાં. નવિનચંદ્રના શરીરમાં “ખૂન” ના નામથીજ ભયની ઝુજ ફેલાઈ, આંખો ત્રિસ્ત્રાંશિત બની, કપાળમાં કડચલીઓ પડી અને કોથળું મોજાં આખાય શરીર પર ફરી વળ્યું. “અરે, અરે, શું ખૂન, કોનું ખૂન, શા માટે અને તેં કર્યું, તારા હાથે ?” વિગેરે પ્રશ્નોથી નવિનચંદ્રનો શ્વાસ ફેંધાવા લાગ્યો.

“મોટાભાઈ આપ શા માટે ગભરાઓ છો ? ચવાનું હતું તે રહી ગયું છે, હવે આપ કહો તો પોલીસને શરણે જઈ ફાંસિતે ભેડું અગર તો મારો ગુલો કાંઈને કહું નહિ.” ફાંસીનું નામ પડતાં નવિનચંદ્રના હૃદયના ધમકારા વધવા લાગ્યા, તેની નસોમાં લોહી તીવ્રતર વહેવા લાગ્યું, આંખે અંધારા આવવા લાગ્યાં. ઘણાંયે ખૂનના કેસો ચલાવ્યા, ઘણાને ફાંસી જતા જોયા અને ફાંસીએ-જતાં બચાવ્યા, પરંતુ આજ ફાંસીનું નામ પડતાં નવિનચંદ્રે ભેંસાન થવા લાગ્યો. ગહગહ કંઠે નવિનચંદ્રે કહ્યું “નવનિત, નવનિત તેં ખરેખાર મારી તથા બાપુજીની આખરને બટો પહોંચાડ્યો છે, તે બનેજ કેમ ? આ ક્યારે કર્યું ?”

“મોટાભાઈ, ગઈ દિવસ રાતનાજ.”

“ક્યાં ?”

“વલ્લભાભાઈ વાડકરને ભા.”

વત્સલા માવાવાળીને ત્યાં ? અરુ ! ત્યાં કયાંથી પહોંચ્યો ?

“વત્સલા બાઈની દીકરી ઈંદીરા અમારી સાથે બન્યાસ કરે છે. ગયા વખતના કોલેજ ગેધરીંગમાં મેં સીતાર બન્યો ત્યાંથી તે ખૂબ ખુશી થઈ ગઈ. મારી ફ્રેન્ડ બની ગઈ. એક દિવસ મને આ પીરાનું આમંત્રણ પણ આપ્યું હતું ત્યારે હું તેના ઘેર ગયો અને તેને કેટલું સુંદર ગાયું ! ત્યાર પછી અમારા બંને વચ્ચે અહુલત આકર્ષણ ઉત્પન્ન થયું. અહોહો કેવી સુંદર અને સંસ્કારી છોકરી !

“જવા દે તારી બાઈની વાતો શું થયું તે વાત કર.” નવિનચંદ્રે જરા બેમાઠગા થયા.

“ગમે તેમ હો, મોટાભાઈ, પરંતુ ઈંદીરા જેવી પ્રેમાળ છોકરી મેં મારી જીવનગીમાં હજી જોયેલ નથી. મેં તો ‘અરે કહું તો તેને પરજુવા સુધીનું વચન આપી દીધું છે.” નવનિતે તો પોતાની વાત ચાલુજ રાખી. “વેરયા સાથે લગ્ન કરી તારે તો બાપદાદાની આપસ રૂંધાણી ફેરવતું લાગે છે.” નવિનચંદ્રે ગુસ્સે થઈ પાણી લમણે વચ્ચે કરચલીઓ પાડી.

“મોટાભાઈ, વેરયા તો તેની મા છે. તેથી ઈન્દીરા બિચારીએ શું ગુન્દો ક્યો. વેરયાને ત્યાં બિચારીના જન્મ થયો તેજ તેનું પાપ ? આપે હજી તેનું સંગીત સાંભળ્યું નથી, તેનું સોંદર્ય જોયું નથી, તેનું હૃદય કેટલું સ્નેહાદ્ર છે તેની તમોને પીછાન નથી. હું ધારતો નથી કે માવાવાળાની છોકરી આટલે હૃદ સુધી પવિત્ર અને સંસ્કાર ભૂતિ હોઈ શકે.”

“નવનિત એ બધું હડાપણ કરે મુક, અને ખૂન કમ થયું તેની વાત પ્રથમકર, પછી ઈન્દીરા સાથે લગ્ન કરજે.” નવિનચંદ્રેનો ગુસ્સો વધુને વધુ ભજુડવા લાગ્યો.

“જે કાલ રાતના વત્સલા બાઈ કાઠ શેકે ત્યાં જલસો હોવાથી બહાર ગયેલ અને તેના સાજીદા પણ સાથે ગયા હતા. ઘરમાં ઈન્દીરા એકલી જ હતી. બહાર ફરીને આવતો હતો ત્યાં ઈન્દીરાના ઘરમાં ધમાધમ અને હુમસાટ સાંભળી. અને સાંભળતાંજ હું ઘરમાં ગયો અને જોયું તો એક દારૂ પીધેલો મુઝલમાન ગાંજો આપતો હતો અને અહરુ કમાડ કરી કમાડ પર

મુઝા મારતો હતો. મેં અંદર જઈને તેનો હાથ પકડી પૂછ્યું કે શું છે અભાર કેનું કામ છે. પણ તેવામાં તો તેણે ખજર કાઢીને માંડ તરફ મારવા પ્રયત્ન કર્યો. મેં તેનો ખજરવાળો હાથ પકડી રાખ્યો, અને તે મીથાને નીચે પાડી દીધો. પરંતુ તે નીચે પડતાં તેનો હાથ પેટ તરફ ગયો ને પોતાનુંજ ખજર તેના પેટમાં લગ્યું, એટલે જુઓ પાડવા લાગ્યો. પરંતુ એકદમ જીમ પાડી હશે ત્યાં મેં તેના પેટમાં એક કાત મારી જેથી તે જોલાન થઈ ગયો અને જોત જોતામાંજ મરણ પામ્યો.”

નવિનચંદ્રે તરતજ થયું કે **Diseased spleen** હશે તો હરકત જેવું નથી.

“પછી” નવિનચંદ્રે પૂછ્યું.

“પછી મેં પૂછતાં ઈન્દીરા બહાર આનીને મીથાને મરણતોલ અવસ્થામાં લેઈ લેવાલાણ જેઈ મુજબ લાગી. હું પણ કાંઈ ન બોલી શક્યો. થોડીવાર પછી મીથાને ભાન આવ્યું નહિ અને શરીર ઠંડું પડી જતાં તેને કંઈ ઉપર ઉપાડી ઈન્દીરા રહે છે તે શેરીના નાકે કચરાની પેટીમાં ફેંચી દીધો.”

“ઈન્દીરાના ધરથી કેટલે દુર ?”

“લગભગ ૧૦૦ કદમ દુર દશે.” નવનિતે જવાબ આપ્યો.

“ત્યાં તે-તને કાંઈએ જોયો તો નથીને ?”

“ના, કાંઈએ નહિ.”

“વખત કેટલો હતો.”

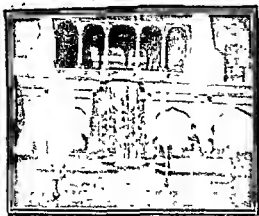
“લગભગ રાતના અગ્યાર, પોણા અગ્યાર વાગ્યા હશે.

“પછે ?”

“પછી હું પાછો ઈન્દીરા પાસે ગયો. તે બિચારી ત્રાસિત હરીણીની જેમ ભયભીત ઉભી હતી અને મારી વાટ જોતી હતી.

“હું ગયો ત્યાં મને વગંગી રહી અને રેવા લાગી. મેં તેને સાંતવન આપ્યું. અને જમીન ઉપર લોહીના કાથા પડ્યા હતા તે પાણીથી ધોઈ નાખવા કહ્યું.”

નવિનચંદ્રે એકદમ અધીરા થઈ પૂછ્યું “ત્યાં પેલો મીથા પડ્યો હતો ત્યાં જન્મ પાડેરી હતી ?”

ચિત્ર પરિચય :-

શ્રીનગરનાં કેટલાંક દૃશ્યો.

- (૧) શ્રીનગરના મથકે 'નિરાત' (૨) નલ્હીતા સાહિત્ય રસિક કુમારશ્રી મોતિસિંહજી મહિડા : આ દૃશ્યો કુમારશ્રીએ પોતાના કેમેરામાં ઝડપ્યાં છે.
- (૩) લેલમ નદીને કિનારે. (૪) શ્રીનગરના જુનો રાજમહેલ. (હાલનું રોકેટરીયેટ) (૫) 'શાલમાર' ખાતે : એક દૃશ્ય.
- (૬) એક માણી કુટુંબ શ્રીનગર. (૭) દિરોજપુર નાણા-ગુલમર્મ કુમાર શ્રી. મોતિસિંહજી દ્વારાખાતા જણાય છે.

વત્સલા ગાવાવાળીને ત્યાં ? અરે ! ત્યાં ક્યાંથી પહોંચ્યો ?

“ વત્સલા બાઈની દીકરી ઈંદીરા અમારી સાથે અધ્યાસ કરે છે, ગયા વખતના કોલેજ એધરીંગમાં મેં સીતાર બન્યો ત્યાંથી તે ખૂબ ખુશી રહી ગઈ. મારી ફ્રેન્ડ બની ગઈ. એક દિવસ મને આ પીરાનું આમંત્રણ પણ આપ્યું હતું ત્યારે હું, તેના ઘેર ગયો અને તેને કેટલું સુંદર ગાયું ! ત્યાર પછી અમારા બંને વચ્ચે અદ્ભુત આકર્ષણ ઉત્પન્ન થયું. અહોહો કેવી સુંદર અને સંસ્કારી છોકરી !

“ જવા દે તારી બાઈની વાતો શું થયું તે વાત કર. ” નવિનચંદ્રે જરા બેઝાકળા થયા.

“ ગમે તેમ હો, મોટાભાઈ, પરંતુ ઈંદીરા જેવી પ્રેમાળ છોકરી મેં મારી જીવનગામીમાં હજી જોયેલ નથી. મેં તો ખરે કહ્યું તો તેને પરણવા સુધીનું વચન આપી દીધું છે. ” નવનિતે તો પોતાની વાત, આંધુજ રાખી. “ વેરવા સાથે લગ્ન કરી તારે તો આપદાદાની આજર પાણી ફેરવું લાગે છે. ” નવિનચંદ્રે ગુસ્સે થઈ બની લમરો વચ્ચે કરચલીઓ પાડી.

“ મોટાભાઈ, વેરવા તો તેની મા છે. તેથી ઈન્દીરા એ બીચારીએ શું ગુલો કયો. વેરવાને ત્યાં બીચારીના જન્મ થયો તેજ તેનું પાપ ? આપે હજી તેનું સંગીત સાંભળ્યું નથી, તેનું સોંદર્ય જોયું નથી, તેનું હૃદય કેટલું સ્નેહાદ્ર છે તેની તમોને ખીજન નથી. હું ક્યારેક નથી કે ગાવાવાળાની છોકરી આટલે હૃદ સુધી પવિત્ર અને સંસ્કાર ભર્યા હોઈ શકે. ”

“ નવનિત એ બધું, હાપણુ કારે મુક, અને ખૂન કેમ થયું તેની વાત પ્રથમકર, પછી ઈન્દીરા સાથે લગ્ન કરજે. ” નવિનચંદ્રેના ગુસ્સે વધુને વધુ બળુકવા લાગ્યો.

“ ગઈ કાલ રાતના વત્સલા બાઈ કાંઈ શેકને ત્યાં જલસો હોવાથી બહાર ગયેલ અને તેના સાજીંદા પણ સાથે ગયા હતા. ઘરમાં ઈન્દીરા એકલી જ હતી. હું બહાર ફરીને આવતો હતો ત્યાં ઈન્દીરાના ઘરમાં ધમધમ અને સુમરાટ સાંભળી. અને સાંભળતાંજ હું ઘરમાં ગયો અને જોયું તો એક દારૂ પીધેલો મુગ્ધમાન ગાળો આપતો હતો અને અંદરું કમાડ ઉઘાડવો કમાડ પર

મુઝા મારતો હતો. મેં અંદર જઈને તેનો હાથ પકડી પૂછ્યું કે શું છે અત્યારે કાનું કામ છે. પણ તેવામાં તો તેણે ખંજર કાઢીને મારા તરફ મારવા પ્રયત્ન કર્યો. મેં તેનો ખંજરાગો હાથ પકડી રાખ્યો, અને ને મીથાને નીચે પાડી દીધો. પરંતુ તે નીચે પડતાં તેનો હાથ પેટ તરફ ગયો ને પોતાનુંજ ખંજર તેના પેટમાં લગ્યું, એટલે જુમો પાડવા લાગ્યો. પરંતુ એકદમ જુમ પાડી દશે ત્યાં મેં તેના પેટમાં એક કાત મારી જેથી તે ગેભાન થઈ ગયો અને જોત જોતામાંજ મરણ પામ્યો. ”

નવિનચંદ્રે તરતજ થયું કે **Diseased spleen** હતો તો હરકત જેવું નથી.

“ પછી ” નવિનચંદ્રે પૂછ્યું.

“ પછી મેં પૂછતાં ઈન્દીરા બહાર આનીને મીથાને મરણુતોલ અવસ્થામાં લે. હીમોહાથ જોઈ મુગ્ધવા લાગી. હું પણ કાંઈ ન બોલી શક્યો. થોડીવાર પછી મીથાને ભાન આવ્યું નહિ અને શરીર કંકુ પડી જતાં તેને કંઈ ઉપર ઉપાડી ઈન્દીરા રહે છે તે શરીરના નાકે કચરાની પેટીમાં ફગાવી દીધો. ”

“ ઈન્દીરાનાં ઘરથી કેટલે દુર ? ”

“ લગભગ ૧૦૦ કદમ દુર દરો. ” નવનિતે જવાબ આપ્યો.

“ ત્યાં તે-તને કાંઈએ જોયો તો નથીને ? ”

“ ના, કાંઈએ નહિ. ”

“ વખત કેટલો હતો. ”

“ લગભગ રાતના અગ્યાર, પોણા અગ્યાર વાગ્યા દરો. ”

“ પછો ? ”

“ પછી હું પાછો ઈન્દીરા પાસે ગયો, તે બીચારી ત્રાસિત હાંફાળીની જેમ બચબીત ઉભી હતી અને મારી વાટ જોતી હતી. ”

“ હું ગયો ત્યાં મને વગગી રહી અને રોવા લાગી. મેં તેને સંતવન આપ્યું. અને જમીન ઉપર લોહીના ડાઘા પડ્યા હતા તે પાણીથી ધોઈ નાખવા કહ્યું. ”

નવિનચંદ્રે એકદમ અધારા રહી પૂછ્યું “ ત્યાં પેલો મીથા પડ્યો હતો ત્યાં જળમ પાથરી હતી ? ”

નવનિને કહ્યું “ના, ત્યાં તો કાચની લાદી હતી, એટલે ને લે. હીના ગંધા તરતજ ધોવાઈ જતી ચાલ્યા ગયા.”

“તારા કપડાને લે. હીના ગંધા થયા હતા?”

નવનિચંદ્રે પૂછ્યું.

“હા, પરંતુ તે કપડાં તો તરતજ મેં પાણીથી ધોઈ નાખ્યાં છે.”

“હા, હા” નવનિચંદ્રે સંતોષ પૂરક શ્વાસ સુક્યો અને પૂછ્યું. “ઈન્દીરાનું ઘર ક્યાં છે?”

“અમારી હોસ્ટેલથી થોડે દૂર પાછળની શેરીમાં બાણુનાથ તરફ.”

“હા, તું ત્યારે થોડા મીઠાને ઉચકીને નાખવા ગયો ત્યારે તને કાંઈએ જાણ્યો તો નથી ને?”

“નહિ રે નહિ ત્યાં તો બીનકુમ આપાઈ હતું.”

“તું હોસ્ટેલમાં ફેરી રીતે આવ્યો?”

“એમાં શું? હાવાઈ તો અમારા મારેશા છે. દીપ આખીએ એટલે અમારા માટે તો સદાને માટે દર-વાળા ખુલાજ રહે.”

“હા, હા.”

“કાંઈ સુઝાડે તને હોસ્ટેલમાં આવતાં જોગો છે?”

“ત્યારે તો ઘણા જગતના હતા, પણ મને ખાસ કાંઈ સામે મળેલ નથી.”

“હા, ત્યાર પછી.”

“પછી હું આને કોલેજમાં પાછો ઈન્દીરાને મળ્યો હતો. આ બાગત તેની માને બીનકુલ જાણવા દેવી નહિ તેમ અંગે કાંઈ રાત્રેજ છુટી થતી વખતે નિશ્ચય કરેલો હતો, અને તમને પણ ન કહેતી, પરંતુ દીકરામાં બહુજ અકળામણ થઈ એટલે ખુદા હલકથી તમારી પાસે એકસર કરવા તેવા નિશ્ચય કરીને હું આઈ આવ્યો.”

“ઈન્દીરા તને ખુદા પાડશે તો?”

“તે તો કદાપી બનેજ નહિ. હું કદાપી કદ પછુ ઈન્દીરાના ચોદામાંથી એક પણ શબ્દ ન નીકળે. હું કદાપી ફાંસીએ જાઉં તો પણ તે મારી સાથે આવે તેમ છે.”

“ઈન્દીરા સાથેના તારા સંબંધ વિશે બીજા કાંઈ બોલે છે?”

yes, ધણીને બહે આખી કોલેજને કહી ખબર છે?”

“ઈન્દીરાના ફેટાઓ તારી રમમાં છે?”

“ના, હા.”

“કાગળ ચિટ્ટીઓ કાંઈ?”

“હના, પરંતુ તે બધા મેં ફાડી નાખ્યાં છે.”

“તે કાંઈ ઈન્દીરાને પત્રો લખ્યા છે?”

હા, પરંતુ તે બધા નાના છે.”

“એ નવનિત તે ઈન્દીરા સાથે તે રાત્રે-દાઈ પીધો હતો?”

“ના બીનકુલ નહિ. મધ્યમાં સોગન ખાઈને, કદું છું કે ઈન્દીરા એટલી તો પવિત્ર અને સુશિલ છે કે ત્યાં દારૂનું નામ નિશાને હોતું નથી.”

“નવનિત તું હવે વેરવ. એને જોગાખનાં શીખ્યો નથી. તેનાં હલક તું ન પાડેશી શકે.”

“મોટા ભાઈ, શું વેરવ. એને હલક જેવી વસ્તુજ હોતી નથી?”

“ભાઈ નવનિત, તું હજુ કોલેજન જો. મંચારની લુઆઈ, ખંધાઈ, અને સ્વાધ્યાસથી બીનકુલ અન-જિત છે. તારા માન બધું પુરતીયું છે. અગત્યનું એટલું સેનું, અને ઉજળું તેડું મુખ તેની તારી માન્યતાઓ છે. હવે તે બધું ઠીક, અને આઈથી કાંઈ તારા રમ પર જરૂર, અને હવે વધુ જીવનની વીચાર હોય તો કાંઈ દિવસ ઈન્દીરાનું નામ ન લેતો કે તેના ઘર તરફ દૃષ્ટિ પણ ન કરતો.”

“નવનિચંદ્રના મુખ પરની ચિંતા નવનિતનો અહેસાસ સાંભળ્યા બાદ આસરવા લાગ્યો. તેના ફિક્કા ચહેરા પર લે. હી આવતું જણાયું. થીક, નિરસકાર, અને માનસિક મંથનને બાજુમાંથી છુટી જઈ નવનિતના ખભા પર હાથ મુકી કહ્યું “ભાઈ હવે વાંધો નથી. ધીરજ રાખ.”

પણ જીવન મનમાં થયું કે એ એ ધીરજની નવનિત કરતા પોતાનેજ વધુ જરૂર પડશે.

નવનિતને રૂમ પર જવા દીધો તે બૂલ થઈ એક તેમ નવનિચંદ્રને થયું. નવનિત પકડાશે, જેલમાં જશે કે ફાંસીએ જશે તો-એવા વિચારોએ નવનિચંદ્રને નિરાશીને બતાવ્યો. સતારે ઉડી ચા પીધા બાદ પેપર વાંચતાં મોટા અક્ષરો પર નજર પડી “જીવનજીલેઈનમાં મેલેજ એક અગત્યના સુસીમતું કર્મીયુ મળ્યું. પોલીસની ચાંપની તપાસ. યાકુબ નામના પકડાણી થયેલી ધર-પકડ.” આ-વાંચી જીવન નવનિચંદ્ર નવનિતને બોલ્યો.

વવા માટે મોટર મોટી અને નવનિત ધીર આવતા નવિનચંદ્રે તેને બતાવ્યું “એ નવનિત આ ખૂન થયું છે, પોલીસની ચાંપતી તપાસ અને ગુન્હેગારની ધરપકડ.” “મોટાભાઈ, આતો હરકતો અન્યાય કહેવાય. બીયારો ગરીબ પકાણુ માર્યો જશે.”

“અરે દયામાં તો ધગવાન છુદ સાથે હોડ કરે તેવા લાગે છે. ખૂબી ઈશ્વરનો આભાર માન કે અન્યાયે કુર્કુળની આખર મુદીમાં રહી છે. એકાદ શુદ્ધ ઓછો આવ તો તને શું હરકત છે?”

“પરંતુ અન્યાયની રીતે?”

“અરે નવનિત, તું હજુ અમારો ધંધો અણુતો નથી. એવા તો ધણાયે ગુન્હેગારો અને બીન ગુન્હેગારો આપ્યા ગયા. પોલીસ ધરપકડ કરે તેમાં આપણે શું હોય? તને બહુ લાગી આવતું હોય તો ન જઈને શુંહો કંછુવ કરે, અરે કહે કે યાદુજી નિર્દોષ છે: અને તારાથી પણ ખુનખુન થયું હોય, એતો પેશા મીવાને diseased spleen હશે.” થોડીવાર પછી રજા લઈને નવનિત કોલેજમાં જવા માટે આવશે ગયો. નવનિત અને ઈન્દીરાના સંજ્ઞાધમાં નવિનચંદ્ર અતિ ચિંતાગ્રસ્ત બન્યો અને તે કાઈ પણ રીતે થાકી જાય તેટલા માટે તે બધી જાતની વિચારણા સલાવવા લાગ્યો. એક તરફથી ઇન્દીરા તથા નવનિતના પ્રેમની અકલાઓ જોરા ભેર હોડી રહી હતી, અને બીજી તરફથી કુર્કુળની આખરનો પ્રશ્ન હતો. બહુ બહુ વિચાર કરતાં છેવટે એ નિર્ણય પર નવિનચંદ્ર આવ્યો કે નવનિતનો અભ્યાસ છોડાવી દેવો અને પોતાના એક ધનાઢય મિત્ર જેઓ જાપાનના મુખ્ય શહેર કોબેમાં રતો વેપાર કરતા હતા તેમની પેટીમાં નવનિતને ભેડી દેવો. નવનિતે કોલેજ છોડી દીધી, અને જાપાન જવા પાસપોર્ટ પણ મળી જતાં કપડાં વિગેરે સ્ત્રીવસ્ત્રવાની ધમાકમાં પડી ગયો હતો.

“કેમ નવનિત આજે કોર્ટમાં આવવું છે? પેલો કેસ છે.” નવિનચંદ્રે ધીરથી પૂછ્યું.

“કયો કેસ?”

“યાદુજી પકાણુઓ.”

“હા. જરૂર ચાલો આવું છું.”

કોર્ટમાં જતાં કોર્ટ પ્રેક્ષકીથી ચીકારભર્યું ગયેલ હતી. સૌ સાંઝે સૌ મુશ્કેલીથી નવનિતને જોવા જ્યાં મળી.

કોર્ટ તે ચાલી દેવેથી બનાવેલું મકાન હતું. બહારથી જેટલું નિરતેજ લાગતું તેટલું અંદરથી તેજવીન હતું. કાળા જમ્બા પહેરેલા ચમત્તો જેવા વકીલો અમામથી મોટાં પુરતકો ઉથલાવી જોતા હતા. પંખાઓના સૂચવાટ સિવાય કોર્ટની શાંતિ અખંડ હતી. કોર્ટ કોર્ટ વખત પોલીસના પહેરા બદલાવાથી જોડાઓના તથા બંદોળના ખજુખજાટથી શાંતિનો ભંગ થતો હતો. ઝુંઘવાળો સુવાન યાદુજી પોલીસ રક્ષણ હેઠળ લાકડાંના પાંખડામાં દીનવદને આ નાટક નીકળતો હિતો હતો. યાદુજી ગરીબ પકાણુનો છોકરો હતો. માયાપ નાનપણથી જ યુગરી ગયાં હતાં તેથી યાદુજી બીખારી અવસ્થામાં ઉછર્યો હતો. બહાર રજાઓને તોફાન તથા હુલ્કાટ કરી રેતડો મેળવવા કરતા મજુરી કરી જેલમાં લાખ્યા ખાવા તેને વધુ પસંદ કર્યો. ગરીબાઈ બૂખ, લાલચ, ધમકી અને માનની બીકથી જે વસ્તુ તેને રવરને પણ ન જોયેલ તે કરવા માટે આજ યાદુજી ગુન્હેગાર બન્યો હતો. થોડી વાર રહી બધુરી અને જડજ આવ્યા અને બધુરી તથા જડજે સર્વાનુમતે યાદુજીને તકસીરવાર ફરારી અને જીવ સારે જીવ એ ફિદાઈતની રૂએ યાદુજીને ફાંસીની સજા ફરમાવી હતી. પરંતુ તેની નાની વય જોતાં ફાંસીમાંથી જન્મ રીખની સજા ફેરવવામાં આવી હતી. આ ફરાર સાંજગી નવનિત અલેક્ષે શોકાકુર થયો અને પોતાના કૂલ માટે એક ગરીબ નિર્દોષ સુવાન માર્યો જાય તે વાત કદાપી તેને રૂચી નહિ. નવિનચંદ્ર આ ફરાર સાંજગીને ચિંતા વિમુક્ત બન્યો કે દીકરું માથેથી આફત ગઈ, તે ઉપરાંત નવનિત જાપાન જતો હોવાથી પણ તેના મનમાં રૂચું કે હવે હરકત નથી કુર્કુળની આખર જળવાઈ રહેશે.

બીજો દિવસે સાંજના છ વાગ્યા બાદ કોર્ટમાંથી આવીને નવિનચંદ્ર સીધા જામખાનામાં ગયા હતા. જામખાનામાંથી રાતના આઠેક વાગ્યા પછી નવિનચંદ્ર ધીર આવ્યા અને જમવાનો વખત રૂઈ જવાથી નવનિતનો બોલાવ્યો પરંતુ કોઈએ જવાબ આપ્યો નહિ એટલે પ્રમીલાને બોલાવી પૂછ્યું “તો તેને જવાબ આપ્યો” નવનિતભાઈ તો સાંજના ઘંટારના ઉપરાંત મળશે તેના કોઈકે દેડ સાથે ગયા છે.” આથી નવિનચંદ્ર

દસ આઠ ભાઈ ઉપર ગયો અને બહારથી બારણાં ઉપર ટોચ કર્યો પણ કંઈએ જવાબ આપ્યો નહિ. જેથી બારણું ઉઘાડી અંદર દાખલ રહ્યો અને—ધામે રહી બારણું બંધ કર્યું. “નવનિત” તેમ એક બે વખત છુમ પાડી પણ કંઈએ જવાબ વાળ્યો નહિ. “શું મુશ્કેલી નથી ગયો ને” તેમ નવનિત્યંદ્રે સંકા મર્કી ફરીથી અચાજ કર્યો “નવનિત” પણ ચૂંટીવત શાંતિમાં તેનો અચાજ ગેપ રહ્યો. અંદરના બોરડામાં દીવો બળે છે તે તડમાંથી આવતા પ્રકાશ પંચી માંછિય પડતાં અંદરનું કમાડ ઉઘાડ્યું, અને ઉઘાડતાં નોંચતો એસીકંઝિયા આમતેમ પડ્યાં હતાં. ટૂંકની ટુટેલી માળાઓ નીચે પડી હતી, તેમાંથી ખરી પડેલાં પુણ્યો અગદાયાં હતાં, તેનું હૃદય ત્રેસાળું થયું. ક્યા લાગ્યું આગળ નગર નાખતા દીપાર્ધ પર એક ઠાગી સીસી જોઇ. “શું દારૂપણ પીસયો છે ? મારી પાસે નવનિત કેટલું છુકું જોરયો.” તેમ નવનિત્યંદ્રે લાંમ રહ્યો. આગળ જતાં પુણ્યામાં મચ્છરદાની પાડેલો પલંગ જોયો. મચ્છરદાની ઉચકતાં નવનિત અને બીજા કોઈ યુવાને ક્ષેત્રમાં, પડેલા જોયા. નવનિત્યંદ્રેના હૃદયના ધર્મકાસ વધવા લાગ્યા, આસ ફેલાવા લાગ્યા, આંખો ચ સરીર મુગ્ધવા લાગ્યું. “મુશ્કેલી ગયા હાને છે” નવનિત્યંદ્રે વિચાર્યું. પરંતુ આમ શા માટે તેમ પુરતજ સંકા થઇ. નવનિત પાસે જઈ કાનમાં જોરથી છુમ પાડી “નવનિત, નવનિત” પ્રત્યુત્તર ન મળ્યો. નવનિત્યંદ્રેનો અચાજ ગેખી શાંતિમાં મળી ગયો. નવનિતનો ખબો પકડી તેને ખૂબ ધબકાવ્યો. છતાં પણ નવનિત નિશ્ચય રહ્યો. નવનિતનો હાથ પકડયો. હાથમાંથી છત્ત ઉઘાડતા કપરની સરી મર્કી હતી. બીજા યુવાન તરફ નવનિત્યંદ્રે દષ્ટિ નાખી તો તે પુરવાના પહેલેશમાં સ્ત્રી જણાઇ. નવનિત્યંદ્રે પુરતજ સમજી ગયો કે હૃદયી તથા નવનિતે પરસ્પર હૃદય ચાંપી, સરીરે સરીરે મીસાપી, અંદરે આત્મસંયોગ સાધ્યો હતો. નિરવેજ રીતે અને નિશ્ચિતતા ગમગીનીમાં ઉમેરો કરતાં હતાં. નવનિત્યંદ્રેની દષ્ટિ આગળ દુનીયા ફેરવા લાગી વિચારેના યોગ્યેઓથી ઘેરાઇ જતાં તે મૂઠ બન્યો. ઉઘાડેલાની સંક્ષિપ્ત દેખાઈ જતા નવનિત્યંદ્રે ટેગલ પાસે ટાળી પડ્યો. નવનિત આંખો ફાડી જોવા લાગ્યો કે તેની આંખો તો રંગે આપતી નથી. તેમાંનાં ટેગલ પાસે એક કમળ

પડી ગયેલ હતો, જે તરતજ નવનિત્યંદ્રે ઉચક્યો અને ઉઘાડી વાંચ્યું. “કૃપા કરી સો પત્ર પોલીસને સુપ્રત કરશે, આમાં લખી તદન સત્ય વસ્તુ છે. છત્તજ સ્વેદનમાં થયેલ યુનનો મુઠ્ઠોગાર નવનિત છે બિચારો યાદુજી તદન નિર્દોષ છે. આત્મહત્યાની અમેને ઇચ્છા ન હતી, પરંતુ તે સિવાય અમાર મીલન અશક્ય હતું. પીધેલી વસ્તુ ટેગલ પર સીસીમાં છે.”

એજ

સ્નેહાનુભંધી નવનિત તથા હૃદયી

નવનિત્યંદ્રે પત્ર વાંચી પુરતજ નીચે આવ્યો અને બગીચી સગીના ધનધનતા અંગારામાં એ પત્ર નથી ગયો.

અનાજ કરીયાણાના વહેપારી

અમારી દુકાને અનાજ, કરીયાણું, સીમેન્ટ, ચુનો, ચઢા, ઉંચી કોલીડીની આખી તથા ભુદ્રી, તેમજ ઉંચી ભાતનું કેશર, કેસ્ટુરી, બરાસ ઉંચા પ્રકારનું પ્યોર તથા હરેક ભાતની અગરખત્તીના સોલ એજન્ટ પુના, જે ગલ્લાર મહેમુરી મુગધીદાર છુટક તથા જથ્થાબંધ ફીદાયત ભાવે મળશે.

બીજી જગ્યાએથી ખરીદ કરતાં પહેલાં એક વખત મુંડાકાત લેવા ખાસ લક્ષ્યમિલ છે.

ટેકાણું—

ગાંધી ગોરધનદાસ ગોરધરલાલ, ટાવરસંદ, હલોઈ.

મહાત્માઓનાં અંતિમ વચનો

રજૂ કરનાર—શ્રી. રતિકાન્ત દલાધર ભટ્ટ.
શ્રીમતી, ચિત્રાંગદા આર. ભટ્ટ.

હા પુરોના અંતિમ વચનોનું અધ્યયન તેમના જીવનનો સાર હોય છે. પડકારના વાયકો સમક્ષ સંસારના સુખનિદ્ધ મહાત્માઓના અંતિમ વચનો-શબ્દો મનોરંજન અને ઉપદેશાર્થ મુકું છું.

(૧) જર્મનીના મહાકવિ અને નાટ્યવેત્તા ગેટે બ્યારે મૃત્યુશય્યા પર સુતેમો હતો તે વખતે તેને જ્યારે જવાની ઈચ્છા થઈ. પોતાના આત્મની સમસ્ત શક્તિ કેન્દ્રીકૃત કરી ગેટેએ ઉઘાડી યજ્ઞોતિ પ્રગલ્ભ કર્યો, પરંતુ મૃત્યુના નિર્દય હાથેએ તેની એ અભિલાશને સંપૂર્ણ ન થવા દીધી અને તે “પ્રકાશ, પ્રકાશ” કહેતા મરણ પામ્યો.

(૨) મહાકવિ કીટ્સની અંત સમયમાં એક મિત્રે કહ્યું—“કેમ શું દાસ છે?” ઉત્તર મળ્યો—“મૃદને પાવો અનુભવ ચાય છે, કે જાણે મહારા શરીરમાંથી મુકી મુકી રહ્યાં છે” આટલું બોલી તે સદાના માટે બોલતો બંધ થયો.

(૩) ડાક્ટર જાન્સને મરતી વેળાએ કહ્યું. “શિષ્ટ બને.”

(૪) સર-વાલ્ટર-સ્કોટ પોતાના મિત્રને મરતી વેળાએ ઉપદેશ આપ્યો—“ધાર્મિક જીવન ધારણ કરો. લેખી તમને મરતી વેળાએ શાંતિ મળશે.” કહીને મરણ પામ્યો.

(૫) હેન્રિએટ મહારાણ, જેમનું સમસ્ત જીવન પ્રકાશના અનુસંધાનમાંજ વ્યતીત થયું હતું, મૃત્યુને સમીકૃત લેખ—“આહા! સૂર્યાના કિરણો કેટલાં સુંદર છે, તેઓ એવા જણાય છે જાણે પૃથ્વીને અંતરિક્ષ તરફ આવવાનું નિમંત્રણ આપી રહ્યાં હોય.”

(૬) ઈંગ્લેન્ડનાં પ્રધાન ન્યાયાધીશ હિલ્ડને મૃત્યુશય્યાને ન્યાયાધ્ય, અને પોતાના આત્મીય-જનોને જણાવીને સદસ્યો કહ્યો—“હવે આપ લોક જઈ શકો છો.” આટલું બોલી પોતે મૃત્યુસોકમાં પ્રયાન કર્યું.

(૭) રચો પોતાનું સમસ્ત જીવન ધોર પરિશ્રમમાં વ્યતિત કર્યું હતું “હવે તો મુર્છા રહેવાનો સમય છે” આટલું, કહી મરણ પામ્યો.

(૮) પોતાના પ્રસિદ્ધ મહાત્મા પીરી-કલ્સે મરતી વેળાએ પોતાના પવિત્ર-જીવનનું પ્રમાણ એ શબ્દોમાં—“મૃદને આ વાતની શાંતિ છે કે મહારા લીધે કોઈ પણ યુનાનીને શોક વસો નહીં પડેવા પડશે” આપતાં, ચિર નિદ્રાધીન થયો હતો.

(૯) સમ-હેનરીના પરમ મિત્ર કાર્ડિનલ લુલનરે હેનરીની અવ્યભસ્કતા પ્રતિ કોપ પ્રદર્શિત કરતાં “જેવી મૃદે ત્હારી આકરી કરી હતી તેનાથીય અધીક મૃદે પરમાત્માની કરી હોત તો અત્યારે તે મૃદને એ સ્થિતિમાં ન મુકત,” કહી મરણ પામ્યો.

(૧૦) મહારાણી એલિઝાબેથના અંતિમ શબ્દો બહુજ કશ્ચાજનક હતા—“શું, આ આટલું બધું, એકજ એકજ હાથ માટે હતું?”

(૧૧) વેલિંગ્ટન મૃત્યુથી જરાય ભયભીત ન થતાં વીરશયિત શબ્દોમાં “આજો સાઈ થયું,” કહી મરણ પામ્યો હતો.

(૧૨) કાર્ડિનલ બ્યોફોર્ડે કળાને સમક્ષ લેખ બનીત થતાં “શું મહારી આ સમસ્ત સંપત્તિ મહારી રક્ષા નથી કરી શકતી? શું આ ચમત્કાર મહારે સર્વત્ર લઈ મૃદને મુકત ન કરી શકે?” કહીને મરણ પામ્યો હતો.

(૧૩) જન. રિચાર્ડ ઉકીને પોતાની આંગળી પોતાના હાથની નારી પર મુકી હસતાં હસતાં કહ્યું. “નારી બન્ધ પડી, મારો જીવન-સમય સમાપ્ત થયો.”

(૧૪) ફિલપ ૧૮ મી ચતાબ્દીમાં એક મરોડો અભિનવજાના હતો. મૃત્યુ સમય સમીપ આવ્યો લેખ તે બાજબી. “મહારા પામેથર! ત્હારે અને મહારે સંગાત અહિં સુધી જ હતું.”

(૧૫) જનપાન નામનો એક અભિનયતાના “આત્મ” જાણ્ય છે કે હવે જન નાટક સમપિ પર છે. અને જુઓ એ-એ-એ, યવનિકા-પતન. ચાલો ખડું સમાપ્ત.” કહીને મ.લ્ય પામ્યો.

(૧૬) રસિયાનો પ્રથમ ગર એલેક્ઝેન્ડરે પોતાની મહારાણીને—“તમે યાકી ગયા હશે.” બેલી પૂતી પર પછાડ્યો અને મ.લ્ય પામ્યો.

(૧૭) લર્ડ ૧૫ માંએ પોતાના મિત્રો અને સંજ-મિત્રોને આ કહેતો—“રડો છે. શું કરવા ? શું તમારો આવો નિયત હતો કે હું મરી જાઉં નહિ. હું સમજતો હતો કે મરી વેળાએ બહુજ તકલીફ થતી હશે.” મ.લ્ય પામ્યો.

(૧૮) ક.ઝરકો પેલેન્ડોનો એક દેશલક્ષ્ય હતો. યુદ્ધભૂમિમાં બાણથી ધ્રાવલ થઈ મરી વેળાએ કહ્યું હતું. “હવે એ દેશનો પરમાત્માજ સહાયક છે.”

(૧૯) પ્રથમ ચાર્લ્સ—“મ.લ્ય રાખજો.”

(૨૦) કિતી—ચાર્લ્સ—“ગરીબ નેહીને જુબી રાખજો માં.”

(૨૧) પંચમ જેમ્સ (કન્યાના ઉત્પન્ન થવાના સમાચાર સાંભળી) “આ તાજ એક કન્યા તરફથી આવ્યો હતો, કન્યા પસેજ ગયો.” કહી મ.લ્ય પામ્યો હતો.

(૨૨) તૃતીય રિલિયમ—“શું આ યંત્રણા વધારે વાર ટકશે ?”

(૨૩) તૃતીય ચાર્લ્સ—“ધાય ! ધાય ! શું એ ખૂન છે. ચોહ ! મહારાણી જૂવ થઈ. પરમાત્મા ! મૃતે હામા કર.”

(૨૪) તૃતીય રિલિયમ—“વિશ્વાસવાત ! વિશ્વાસ-વાત !” કહી મ.લ્ય પામ્યો.

(૨૫) અમેરીકાનો પ્રસિદ્ધ દેશલક્ષ્ય જૈકર્સન—“હું મહારો આત્મા અને પરમાત્મા, પુત્રી અને દેશને સમર્પણ કરું છું.”

(૨૬) રિલિયમ-પિટ—“ઓ મહારી માતૃભૂમિ ! હું તને આ સમયમાં પણ નહાં બૂડું.” કહી મ.લ્ય પામ્યો.

(૨૭) નેસ્ચન [નારિકેથી] “હે મહારા ધર્મનું પાલન કર્યું છે. ઇગ્નિસ્ત્રાન પોતાના પ્રત્યેક પુત્રથી આશા રાખે છે કે તેઓ દેશલક્ષિતા ધર્મનું પાલન કરશે.”

(૨૮) સુમરાત (સોનાના શિખોત્રી) “જુઓ ! મહારે ઇર્ષ્યે. અને એક મર્ગો આપવો છે, તમે તેને આપજો—” કહી મ.લ્ય પામ્યો હતો.

(૨૯) મહારાણી એનીના ગળાપર જ્યારે વધિકે હરો મુક્યા તે વખતે મહારાણીએ કદગરીને કહ્યું—“મહારી મર્દન બહુજ ન્હાતી છે.”

(૩૦) સમ્મ-હેનરી—“વીરા ! આગળ દૃઢ કદમ કરો” કહી મ.લ્ય પામ્યો.

(૩૧) લોડ બેકન. “બેકન મુર્ગ-માંસપ્રકાશિત રહે છે—” કહી મ.લ્ય પામ્યો.

(૩૨) સ્ક-રિલિયમ મિડની યુદ્ધભૂમિમાં જ્યારે પોતાની આંતિમ-દાણા ગણતો હતો તે વખતે તેને પાણી પીવાની ઇચ્છા થઈ. એક સૈનિક જળપાત્ર મિડની સમક્ષ રજ્યુ કર્યું. ધી-વીર મિડની જ્યાં પાણીને પોતાનાં મોઢે લઈ ગયો છે, તેની દૃષ્ટિ પાણીના અભાવે તડ-ફતા એક સૈનિક પર પડી હતી સર કિલિયે જળ પાત્ર તેને આપતાં—“મહારી આવરયકતા કરતાં ત્હારી આવરયકતા વધારે છે” કહી મ.લ્ય પામ્યો.

(૩૩) રસિયાનો ગર—“સૈનિક !” (અને સૈનિકોએ તેને ગોળીથી ઠાર કર્યો)

(૩૪) મહારાજ જ્યારે (પુત્ર વિશેષગમાં) “સમ ! સમ !” કહી મ.લ્ય પામ્યો.

(૩૫) મહારાણી સીતા—“શમના અનિરિક્ત અન્ન કોઈ પણ પુરુષનું ખ્યન સુદાય કર્યું હોય તો હે, વધુનરા ! ત્હારા જોગામાં મૃતને લઈ લે.”

(૩૬) મહારાજા જુદ—“મનુષ્યની રાક્ષિઓ નાશ-વાન છે. પરિશ્રમથી નિરાશ પડ પ્રાપ્ત કરો.”

(૩૭) દાઉદ (પોતાના પુત્ર સુલેદમાનથી) “સમર્થ ત્હારા સાધમાં છે. તે નિષ્પ.પ નથી. ત્હું હુદિમાન છે. ધર્મને ઓળખ અને તેના ધવલ મધ્યાને રક્તથી લાલ કર.”

(૩૮) મહારાજા, ઇમા—(કાંસી પર) અપ ! મહારા જુદા ! અપ ! મહારા જુદા ! ત્હે મૃતને એકલો કયેમ મુશી દોવો.”

(૩૯) સ્વામી ક્યાનંદ—“પરમાત્મા ! મહારી નહિ ત્હારી ઇચ્છા પૂર્ણ થાય.”

કાર્બસ ગુજરાતી સભા,
તરફથી સપ્રેમ ભેટ.

આજ દી પોત્સ વી

(પરપરિત હલણા)

આજ દીપોત્સવી, અધિક રળીઆમણી.
સદન સ્વાગીયને આંગણે પૂની
વિવિધ રંગો તણા સાથીઆ હોંસથી,
કોઈ નવ યોરના, હલ્યમા સ્થાપના
નિજ હલ્યનાથને.

૫

મુખ્ય આશા સમા પુનને ચેતતી,
મુખથી પ્રિય તણો જન જનપતી હતી,
જગતો હલ્યને બેખ દર્શાવતી.

કો સમે મત ચર્ચ હાસ્ય હસતી હતી,
નાચતી, કુંદતી, ઝાંઝરે ઝણકતી,
કંઠના દલનથી, વાણના વદનથી,
શુક્ર સરકતાં, શોભતી તે હતી.

૧૦

યોગ ધનશક્તિમાં, વિજ શી હોયતી,
નના તિમિરમાં, રૂપ ભરી રાજતી
માણમાં ઉશ્વસે અણુગણના તારણ
માજ દીપોત્સવી.

૧૫

જાગમાં કુક્રો વેરતી વેરતી,
વેન મુખને તણી નાની શી જામડી,
રી ભરી હોંસથી.

પાંખમાં સ્થાપેલી નહાનલા દીવડા,
પંખ મેંગીનનાં સર લાંબાવતી,
નાચથી મુલાગ શુંગાર સજતી હતી
પીસરી ચાલી તે પ્રેમ પૂજન પથે,
પેલી ચંઈ આજ સ્વામી તણાં દર્શને.

૨૦

પ્રણિમાએ ખીસે. કુમુદની પાંખડી,
તેમ ખીલાનીને હલ્યને નાચનાં
મુલાગ સમરણે ચકી,
જગતના તાપને દૂર કરતી હતી.
નાચના નયનમાં રાચતા આત્મને
નિરખી તે જીવનમાં પ્રેરણા ઝીલતી.

૨૫

૩૦

હલ્ય ઉંડાણમાં જે વહેતો ઝરા
સેદ માધુર્યને
તે હળી પ્રિયનણું હલ્ય ભીંજી રહ્યો.
કલ્પના યાકતી તોય જાગી રહી.
સર્વ સૃષ્ટિ હવે ચેતના ભામતી.
આજ દીપોત્સવી, કેવી રળીઆમણી !
હલ્યના મંદિરે એકલી એ વર્ષા
મૃતિ રસરાજની.

૩૫

હારા એ આત્મની નયોત ન્યાં અપકંતા,
તીન જંખા હની અર્પવા ધાંગને,
પેખી એ પ્રિયતણી હલ્યની મૃતિને,
આત્મની ગારતને ઉનારી લીધી.

૪૦

દેવ આવી કહે,
પ્રેમ પૂજન દગી, દેવી ! તહે ઉજવી
આજ દીપોત્સવી,

૪૫

કાલ નવ વર્ષની રકંત વહ્યો ઉંઘા
ઓપશે રશિમંચેને પ્રસારી બધે,
જીવનના પરમ માંગસ્યમાં પ્રેરવા.

નવલ આ વર્ષમાં, સેવા-સેવા તણાં
જાંટણા જાંટીને, શીત ચન્દ્રી સમો,

૫૦

જીવન ઉરલાસથી, કાલ પ્રેરક કરી
આત્મનાં પુણ્યને નિકમવા ધર્મથી;

નિશ્ચ અંકુરની ભાવના પોષવા,
ધૂમવા સેદના અતજ ઉંડાણમાં,

સત્ય અહિંસા તણા સેવી આસ્થાને,
જીવન રસમય કરી પ્રણતા પામીએ.

૫૫

શકિત પામું પ્રશુ ! અર્પજ એકલું,
આજ દીપોત્સવી, ગંધ હવે રસ ભરી.

ચોંત રજની મહો શોભતાં ખેડ શાં,
સૃષ્ટિ સૌન્દર્ય જાણે વરોધુજ ત્યાં,

૬૦

દંપતિ પ્રેમની એ નિશાની હતી,
‘રાત કાળી હતી, તે રૂપાળી હતી.’

આજ દીપોત્સવી, મધુર મન મોહિની.
હરવદન યાસિક, ખી. એ.

ઉ પા સિ કા

શ્રી. રમણીક શીરાનસાદ રહેતા.

જે હમર વર્ણીયે બૂની આ કથા છે, મગધના રાજા બિમ્બિસારે મહારામા શુદ્ધદેવને વિનંતી કરીઃ “શ્રીમાનના ચરણ નખતી એક કલિકા પ્રાપ્ત થાય તો હું બહુજ સુખી થઈ.”

“એ કલિકાને લઈને સંસારમાં શો શો અનર્થ કર્યા માગો છો, રાજન?” શુદ્ધદેવે સ્મિતલપ્તાં મૂળે પૂછ્યું.

“બસ, એકે કાચ, અદિસા અને રાત્રને માટે આમસમર્પણનો સન્દેશ.” રાજાએ ઉત્તર આપ્યો.

રાજવાટિકાના એક કિનારે એ નખ-કલિકાને ઠાટીને લેના પર રાજા બિમ્બિસારે એક સુંદર સ્તંભ રચાવ્યો. ઠાટીપરે એ સુંદર ચિત્રાવલિથી એને સુશોભિત કર્યો. જાણે પાપાણુ દમણાં બોલી બાંહે, પોતાનાંજ રૂપ ઉપર મુગ્ધ બનીને નાચી બાંહે. એટલી સુંદર હતી ચિત્રપદારોની એ રચના.

પ્રતિદિન સન્ધ્યા સમયે રાજમંદિરની અને રાજબાલાઓ સ્નાન કરતી, શુદ્ધ વસ્ત્રો પરિધાન કરતી, પુષ્પપાત્રમાં ફૂલ એકત્ર કરતી, અને સુગંધદ્રવ્યમાં પૂજની સામગ્રી લઈને સ્તંભ આગળ જતી, સ્તંભની સમીપમાં ફૂલમાળાઓ રાત્રિભર મહેકી રહેતી, સુગંધના આરતી પ્રદીપોની જ્યોતિ પ્રલાસકળા પથંત પ્રદર્શિત રહેતી હતી, એને સંવિકાળમાં નવીન ફૂલઃ નવીન દીપક અને નવીન પૂજા.

આ પ્રમાણે કેટલાયે સંવત્સર વીતી ગયાં, રાજા બિમ્બિસારનો દેહાંત દર્ષિ ચૂકે. હતો, સુવરાજ અગતશય સિંહાસનારૂઢ થયો. બાલયુધર્મના ભક્ત આ સુવરને નગરીમાં રંધિરની નદીઓ વહાવીને પિતાના ધર્મનો ઉજ્જેઢ કર્યો. બીજા ધર્મશાસ્ત્રોને તહેણે ચત્રનો જવાહરોમાં દોમી દીધો. રાજધાનીમાં ઘેલણુ કરવામાં

આવી કેઃ પૂજનાં અધિકારી તણુ જ છે-વેદ, બ્રાહ્મણ અને રાજા. અન્યની પૂજન કરનારને પ્રાણદંડ દેવામાં આવશે.”

નગરીનાં નરનારી કપી ઉડ્યાં, શુદ્ધનાં, નામનું ઉચ્ચારણ સરખુયે બંધ દર્ષિ ગયું. સ્થળે સ્થળે મગધ-વેદિકાની જવાહરો આઠિ આઠિ કરતી બેઠે આકાશમાં ચઢવા લાગી.

એક સન્ધ્યાની વાત છે. રાજમાતાની એક પરિચારિકા સ્નાન કરીને તૈયાર થઈ રહી હતી, પુષ્પ અને પ્રદીપ તૈયાર કરી રહી હતી એના એક પ્રદેશ પર શુદ્ધ ભગવાનનું નામ રમી રહ્યું હતું.

આ નારી કોણ હતી? શું લેને રાજનો ભય નહેતો? શું તહેણે રાજયોગ્ય સાંભળી નહેતી?

તે હતી શ્રીમતી નામની એક દાસી-રાજપરિચારિકા-દમણાં જ્યારે રાજમંદિરોમાં પૂજને માટે પ્રયાણ કરતી ત્યારે આ અભણુ અજ્ઞાન દાસી પૂજની સામગ્રી લઈ લેમની સાથે પૂજનરથને જઈને મૌનભાવે એક છેડે જબી રહેતી, લેને કંઈ આવડતું નહેતું છતાંયે આંખ મીંચીને તે કંઈક જમ્યા કરતી. જાણે લેની વાતો અંતરિક્ષમાંથી કોઈ સાંભળી રહ્યું હોય એમ પ્રતીત થતું.

તહેણે રાજયોગ્ય સાંભળી હતી, ધૂપદીપ લઈને દાસી રાજમાતાની પાસે આવીને કહેવા લાગીઃ માતા! પૂજનો સમય થઈ ગયો છે.

મહારાણીનું શરીર ધરધરી બાંધ્યું, ભયભીત રૂપને તહેણે કહ્યુંઃ “નાદાન, જાણતી નથી? સ્તંભ પર ધૂપદીપ ચઢાવનારને સજી મળશે અથવા તો દાગાપાણીની સજ્જ થશે. ન્હાસી જ એ નાદાન દાસી, ન્હાસી જ. દવેરો પૂજનું નામ સરખું પણ લેતી નહીં.”

ત્યાં પાછી ફરતે દાસી રાજગણી શ્રીઅમિતા-
દેવીના ખંડમાં ગઈ. રત્નજડિત દર્પણમાં જોઈને રાણી
શૃંગાર સજ્જ રહી હતી-કેશપાશમાં સેધી પાડી રહી હતી.

પરિચારિકાના હાથમાં પૂળની સામગ્રી લેઈને
રાજમહિલા ચમકી ઉઠી ! હાથ સ્થિર ન રહેવાથી સેધી
વાંકી પડી. દાસીએ કહ્યું : “ રાણીજી ! પૂળનો અમય
ધંધ ગયો છે ! ”

રાણી બોલી : “ સાથે માથે મૂક્યોને સમય પાણ
યધ ગયો છે ! ચાલીત્ત અહીંથી ! કોઈ જોઈ જશે તો
રાજગણીને કોપ જાગી જશે ! પૂળના દિવસો તો
વહી ગયા ! ”

રાજપ્રામાદની ખંડારી ઉઘાડીને, અસ્તાચલમાં
હુપાપા જતા રિદેરને નિહાળતી રાજકુમારી શુકલા
કવિતા-પુસ્તક વાંચવામાં મગ્ન હતી. વૃષ્ટિનો અંકાર
સાંભળીને તેણે કાર તરફ નજર કરી તો દાસી શ્રીમતી
બીભી હતી.

“ રાજકુમારી ! આસો, પૂળ કરવને ! ”

“ જા, તું જા, મરવાને મારે ! ” શુકલા બોલી.

*

નગરના કાર પાસે જઈને શ્રીમતીએ પુકાર કર્યો :
“ નગરવાસીઓ ! પ્રભુની પૂળનો સમય રૂંધ ગયો છે.
આસો ! શું કોઈ નહીં આવે ? શું રાજગણીને આટલો
અધો ભય લાગે છે ? શું પ્રાણ એટલા અધિક નહાલા છે ? ”

કોઈએ કાર વાસી દીધાં, કોઈએ અપશબ્દો કહ્યા,
પરંતુ કોઈ તેની માથે જયને તૈયાર થયું નહીં. શ્રીમતી
તે મન્યાકાળ તરફ જોઈ રહી હતી. દિશાઓમાં ઊંચે
જાણું રહીને જાણે કોઈ કહી રહ્યું હતું : “ સમય વીતી
રહ્યો છે, પુત્રી શ્રીમતી ! સમય ચાર્યો જાય છે. શ્રીમ-
તીનું મુખ પ્રકાશથી ચમકી જઈયું. તે ચાલી નીકળી.

દિવસની અંતિમ પ્રભા અંધકારમાં વિલીન થઈ
ગઈ. સમસ્ત માર્ગ નિર્જન અને અંધકારપ્રભુ બની

ગયો. લોકોનો કોલાહલ કમઝ : શાન્ત પડ્યા માંડ્યો
રાજદેવાલયમાંથી આરતીના સ્વર સંભળાયા. રાત્રી પડી.
શાંદીય નિશાના અંધકારમાં અનંત તારીકાઓ ચમકી
ઊઠી. કારપાળે રાજમહેસના કાર બંધ કરીને ઉચ્ચસ્વરે
પોકાયું : “ દરબાર સમાપ્ત ! ”

આવા રાત્રિના સમયે ગજપ્રાસાદના પ્રહરી-એકા-
એક શાથી-ચમકી જઈયા ? તેમણે શું જોયું ? ચોર ?
ખૂની ? કે કોઈ ભૂત ?

નહીં, નહીં ! તેમણે જોયું કે રાજવાટિકાના એક
ખૂણામાં, પ્રગટ અંધકારમાં, શુદ્ધદેવના સ્તૂપની પાસે કોઈ
દીપમાળા પ્રકટવી રહ્યું હતું.

ખુદો તલવાર લઈને નગર રક્ષક દેડી આવ્યા, સ્તૂપની
પાસે આવીને તેમણે જોયું તો એક સ્ત્રી સ્તૂપની
નિકટમાં ઘૂંટણે પડીને બેઠી હતી. તેની આંખો બંધ
હતી અને કોઈક જપતા તેના ઓટ પ્રદેશ પર હાસ્ય
તરવરી રહ્યું હતું.

નગરપાળે આવીને તે ધ્યાનમગ્ન થરીને, ખૂબ
હલાવીને પ્રથમ કર્યો. મુઠ્ઠાને માથે ઉઠાવી લાવી, અહીં
આરતી કરનારી હે અભાગી નારી ! તું કોણ છે ?

“ મારું નામ શ્રીમતી ! હું છું શુદ્ધ ભગવાનની
પરિચારિકા દાસી ! ”

શુદ્ધો તલવાર-એ રમણીની ગદન પર પડી.
સ્તૂપનાં પવિત્ર પાપાણુ તે દિવસે તેના રૂધિરથી
રંગાઈને વધુ પવિત્ર બન્યા.

શરદ્ઋતુની એ વિગળ રાત્રિમાં રાજવાટિકાના
ખૂણામાં, એકાકી બેઠેલા એ સ્તૂપના ચણામાં
આરતીની દીપમાલિકાના અંતિમ દીપક જુગાઈ ગયા
પરંતુ તે ઉપાસિકાના અનંતદીપની જ્યોતિષે યગ-
યુગાન્તરે થે નહીં જુગાય ! *

* અનુવાદિત.

વટેમાર્ગ

વટેમાર્ગ કેટલા સ્વાર્થી હોય છે ! મારા જેતરના લિમડાના છાંયા નીચે ખેસાંને મેં કેટલાય વટેમાર્ગને માર્ગ જતાઓ છે ! ગામપુર આ રસ્તો વ્ચય છે ! નવાનગર પેલો !

વટેમાર્ગ કદા પોતાનો રસ્તો પૃષ્ઠીને ચાલવા માટે છે. બીજું કંઈ પણ પૂછતા નથી. હું પણ પૃષ્ઠી એમને કંઈ પૂછતો નથી. માર્ગ જતાવી દઈ હું, અક્ષ ! એ પોતાને રસ્તે પડતા અને હું ગામનું ગણગણતો !

આ સ્થિતિમાં વટેમાર્ગ મિત્રતા અક્ષી શકે ! પણ નાહ, એમ કરવાનો એ પ્રયત્ન પણ કરતા નથી. અરે, એ કેટલા સ્વાર્થી હોય છે ?

એક સમય એક ગ્રંથ પુરુષ લાકડી ઠાકતો આવ્યો. એણે નવાનગરનો માર્ગ પૂછ્યો. મેં એને કંઈ સીધવાના હેતુથી પૂછ્યું, “ કયાંથી આવો છો, સુરક્ષા ? ”

“ અરે ભાઈ ! મને રસ્તો જનાવી દો ને ! જલદી જવાનું છે !

બુઝો ! કેટલો સ્વાર્થી !

મેં એને નવાનગરનો રસ્તો જતાઓ. આભારની કિંચિત માત્ર સાગણી દર્શાવ્યા વિના એ રસ્તે પડ્યો. એણે એ ગાણવાની પણ પદવા ન કરી કે રસ્તો દેખાડનાર કેવો છે—કાળો યા ગેશ—સડો યા ચુરો !

વટેમાર્ગ કેટલા જલદી ખીન પર વિશ્વાસ મૂકે છે ? જે તરફ જવાનું કહેતો, ને તરફ એ જતા. પોતાને છેતરે છે કે નહિ, એ પણ ગાણવાનો એ પ્રયત્ન કરતા નથી આહ ! કેટલા ભોળા ?

આજે મારે કંઈ દૂર જવાનું છે. અગત્યમાં પોટલી દબાવી, હું ચાલ્યો. હું પણ આજે એક વટેમાર્ગ છું. એક ગાળા કૂવા પર પાણી ભરી રહી હતી.

મેં એ બાળાને પૂછ્યું, “ સોનારકુછનો રસ્તો કયા ? ”

બાળા બોલી “ પેલે રસ્તે જન, પણ થોડીકવાર અહિં ચાક આવ. તમે બહુ ઘાઘી ગયા સાગો છે. માસો મારે ઘેર આઈ, પી, આરામ કરીને જાતો. હજી તમારે ઘણું ચાલવાનું છે. ”

“ ના, ના. મારાથી શેકવાય, એમ નથી. મારે સત્તર જર્મી પહોંચવું જોઈએ. ”

અહો ! હુંય પણ સ્વાર્થી છું !

હું આગળ ચાલ્યો.

એ દિવસને ઘણો સમય ચીતી ગયો. ભાગ્યવશાત એજ ગામમાં મારે મકાન બાટે રાખીને રહેવાનો પ્રસંગ ઉપસ્થિત થયો.

હું એ બાળાને ભૂલી ગયો હતો.

પણ એક દિવસ, મેં એને અને એણે મને જોયો ! હું આજે વટેમાર્ગ નથી. એણે મને બોલાવ્યો પણ નહિ ! ઇત્યાં હું એને મળવા ચાલું છું.

પણ કેવી રીતે મળું ?

આજે કયા ગામનો માર્ગ પૂછું ?

સુલેમાનચ. યુ. ખત્રી. બી. એ.

સુત ૧૯૪૪ ની સાલમાં અમારા ગામથી રાજનગર ‘ડીપ્લોમા’ પરીક્ષા આપવા આવવાનું થયું. ત્યાંથી તેમના છત્રી-મુરબી વતની સેવકને પરિચય. મારા દાદા અને એમના-કમાલભાઈના બાપ એ બંને એકજ ખાતામાં ખાદ્યોડે સાથે કામ કરનારા, એટલે સેવક હિંદુ હોવા છતાં કમાલભાઈના કુટુંબ સાથે જળરી ધરવટ. સેવકને નોકરીને અંગેજ પરીક્ષા આપવાની હતી, એટલે ચોનીસથી ત્રીસ વર્ષ ખાતામાં ગાળ્યા છતાં, લાયકાત મેળવવા આ ‘ડીપ્લોમા’ મેળવવાની હતી. સેવકની આમદ વખતે કમાલભાઈ ‘કોલેજ’માં ભણતા, પણ તેમની રહાપણુવચ, વર્ષવય કે સુદ્ધિવચને પણ ટપી જાય તેવી હતી. હું દસ વર્ષે મોટા હોવાનો દાવો કરી શકું પણ કમાલભાઈના મુરબી ભાવ આગળ તે હું જાનતે તેમનાથી દસકો નહાની વયનોજ સમજી લેતો! શુભેજ પૂછવું રહ્યું, નહિ વય! આગળાડીમાંથી ઉતરતાં અમારે ભોંયકે આગળી, રાજનગરમાં કાપલ થવા માટે રેલવેની સાથી હદમાં આવવાનું હતું. ભોંયકે ઉતરતાંજ કમાલભાઈ બોલી ઉઠ્યા “કન્યા! સમાલીને ચાલજે, જો ભોંય પર પડ્યો અને ફરજનથી ફાટે તો આ પોલા ભોંયરામાંથી મહેમદાવાદના લમરિયા કુવેજ પહોંચી જઈશ, તો પાછા ટીકીટ લાડાના પૈસા રજો.”

આગળ જતાં તેમણે મારી ટીકીટ લઈ લીધી અને પોતાનો પાસ અને મારી ટીકીટ બાર વાર ગણી બોલ્યા “કનુ! અહીં બીડમાં કેટલાક ખીરસાકાતરૂં ટીકીટજ ગેપ કરી જાય છે! આપણું પૈસા પાકીટ જાય તેનો વાંધો નહિ, પણ આપણી ટીકીટ જાય તો? તોના!”

બહાર આવતાં ગાડીવાળાને એમણે સ્વારી માટે પૂછતાં પહેલાં મોટરવાળા કે એરેલેનવાળા બની આવવાનું કહી બેઠ્યો. મોટરમાં બેસતાં તેમણે મને વજોજ એસાડ્યો અને પોતે મારી બેઠે બેઠા. કંડકટરને

પાંચ રૂપીઆની નોટ આપી ચાર રૂપીઆ ચૌદ આના ત્રણવાર ખખડાવી લીધા! સાકર બખર આગળ લટકુ-ભાઈની ધર્મશાળા ને મોટું મંદિર, ચાર રસ્તા આગળ એક અરમવાળાની દુકાન ને સદામન, બાલાલનુમાન ને ગણામાતા, ફતામા પોળ પાસેના જૈન મંદિર ને સીદી મેયદની મરીદ અને પાનકોર નાકા આગળની સુડીઓળ ને ચાંદલ:ઓળ તરીકે તેમણે વગર પૂછ્યે ઓળખાવી! એક દૃષ્ટ-બસો પાડોશી તેમની બૂસો મુધારતો, અને તે મને ચે.કે.સ. જ્ઞાન માટે મુરબીવટે ‘અગદાવાદ શહેરની બૂસોળ કે ‘પાટનગર અમદાવાદ’ વાંચી લેવા મચવતા! કમાલભાઈના બાપ કાઠુભાઈની હવેલી ઢાલગર દોડને નાકે હોવાથી અને પાનકોર નાકે ઉતર્યા અને પાનકોર નાકું એ નામ પાનકોરા નામના કાપડ ઉપરથી પડ્યું એમ એમણે કહી નાખ્યું!

પરીક્ષાના અંગે મહારે કમાલભાઈને ત્યાં જો દિવસ શેકાવું પડ્યું તે વખતે તેમણે મુઁગિય વટ રાખી સકાદ આપી તે નીચેના સૂત્રોમાં શુંથી લીધી છે.

(૧) હિંદુધર્મનો નાશ-લોપ રતો અટકાવવા ગોમ્તરમાં કરીઆતુ નાંખી, લવણ, દિકામાળી, લીંછુ અને સાકરનો ઉકળો બાલ મુદ્દતે પીવેા બોધએ!

(૨) શહેર બહાર ખુટલા યોગાનમાં મળત્યાજ માટે જવું જેથી બટાટા ત્રિગેરેના ખાતર માટે સંગવડ થાય!

(૩) નિત્યકર્મ કરતાં પહેલાં પંદર મિનીટ શરીરની, પંદર મિનીટ કલાતી, પંદર મિનીટ કુદરતની અને પંદર મિનીટ અત્મા ને પરમાત્માની પૂજા-પ્રાર્થના અને ખાન-ફરજ્યાત કરવાં! બીજાના ચાંદે પૈસા પણ પૂજવા.

(૪) કોઈપણ પરકોમના કે ઓળખીતાને ત્યાં ઉતર્યા હોયએ તો આપણી જ ભોજન અને પેયની રસમ જાળવવી તે માટે સ્વયં પાક કરવા માટે અને જળભરા બનવા સાથે કટિબદ્ધ રહેવું. તેમાંયજગતની-

અગત્ય, સમયનો અભાવ એવાં બહાનાં કાઢવાં નહિ, કેમકે આપણે સાત તોજ મજમાન સાત !

(૫) બહાર નીકળતાં વસ્ત્ર પહેરવા પડે તો પહેલાં શિરનું, પછી અંગનું અને છેવટે પામનું, અને કાઢતી વખતે પહેલાં માથું પછી પીઠ અને છેવટે પાદ એમ તેપથ આચરવું !

(૬) બહાર નીકળતાં ખીસ્તામાં ટાંકણી, દોરાવાળી સોય, ચાકુ, ખેટરી, પેન, સીસાપેન, ફાઉન્ટેન પેન, પતું, નામનો છાપેલો ‘વીઝીટીંગ કાર્ડ’, એક આનો એ આની અને ચાર પૈસા મળી પાવલાનું પરચુરણ અને તજ-એલચી-મરી અવશ્ય રાખવાં.

(૭) રસ્તામાં વાહનમાં બેસતાં અને ઉતરતાં તેની જે તરફ ગતિ હોય તે તરફ આપણું મૂખ રાખવું; ટીકીટ લઈનેજ પૈસા આપવા, ઉતરતાં સુધી ‘ટીકીટ’ વાગવી કે ફાડવી નહિ.

(૮) આપણી કુશળતાનો ફેરા કાગળ લખતાં પહેલાં, આપણું વર્ગન લેવાવવું, થર્મોમીટરથી તાપ-ગરમી માપવી અને સળેખમ કયું છે કે નહિ તે ખાતરી કરવી !

(૯) હિંદુએ હિંદુ જોડે બનતા સુધી વાત કરવી નહિ, પણ માર્ગમાં કેઈ પણ મુશ્કેલી કે ભૂત રાપ ગાય તો મુસ્લીમ પોલીસને કે શીરંગી બટલને પૂછવું !

(૧૦) લેગાસ મજતી વખતે વાગમાં ‘હેર એઈસ’ ન નાંખવું અને દર્પણમાં મુખ જોયા પછી પાન, તપકીર કે ખીટીનો ઉપયોગ ન કરવો !

(૧૧) હાથ રૂમાલ હાથેશ ધોળા રંગનોજ રાખવો. થેલીને જોળી ન કહેતી !

(૧૨) બુખ લાગે તો વાટે ચવાણું ચાવવું નહિ, નેમ ‘હોટલે’ ચા કે સોડા ગાળ્યા વગર પીતો નહીં !

(૧૩) કોઈ પણ બાબતમાં પૂરજા કરવી હોય તો અનુભવ વૃદ્ધ ‘કોલેલયન — જેમકે મહારા જેવાને પૂછવામાં શરમ રાખવી નહીં’ તેઓજ ‘સોસોમાન-જેવા પ્રત હોય છે.

(૧૪) કોઈને આપણા રહેઠાણનું કેકાણું આપવું નહિ.

(૧૫) કાયદાનું કડક રીતે શિક્ષત પાઠન કરવું પણ કદાચ તેના ભાંગ માટે નામ મંગાય તો કાયદેસર નામ લઈ નામ આપવું !

કમાલભાઈને ઘેર મારે બેઠા દિવસ મહેમાન રહેવું પડ્યું. મહારા મિત્ર કાદરભાઈના તે પાટલી કુંવર છે. એટલે એમનો મત, કાદરભાઈ તો કાગળના વેપારને અંગે ઈંગ્લેંડ, જર્મની, સ્વીટઝર્લેંડ કે અમેરીકાથી આવતા જતા પત્ર વ્યવહાર માટે લેજ. પણ તેમના મુઝમિય વટથી અને તેમના પૈસાં પંદર સૂરથી જેવાઈ મહે પણ કેટલાક પ્રશ્નોમાં તેમનો નિર્ણય જાણી લીધો છે. જે નીચે ટાંકી આ લઘુન્તમ લેખ પુરા કરે છે.

(અ) સુધારા માટે એમનું—કાદરભાઈનું કહેવું એમ છે કે ધારા ન હોય એનાં કરતાં ગમે તેવા સુધારા શા ખોટા ?

(ખ) હિંદુ મુસ્લીમને હિંદી બનાવવાને ઉપાય સૂચવે છે કે હિંદુએ મુસ્લીમને શીરસતા માનવા અને મુસ્લીમનેએ હિંદુને મહારમા ગણવા !

(ક) હરિજન ઉદ્ધારમાં તેઓ મુઝમિય માને છે કે રાટી ભેરી વ્યવહારે સવણો ઉચ્ચ અને નીચ હરિજન વર્ગ ઉગા કરી, ઉચ્ચ સવણ—નીચ સવણ—ઉચ્ચ હરિજન અને નીચ હરિજન એમ ચાર વર્ગો ઉપજાવશે !

(ડ) કેળવણી માટે તેઓ માલવીયાજીના મતના છે કે ‘ધર્મ’, લેહ અને ધન’ એજ ખોચવું પૂજન થવું જોઈએ. જીરકા વૉ મળ ઉસકો ફેરા !

(ઢ) સાહિત્યમાં તે ત્રણ સારસરને વખાણે છે, કવિ અંદર, મતજાગરી અને મસ્ત ફરી !

(ઠ) મુઝમિય તરીકે પણ તે અદલા, માથુક અને રતનેજ ગણે છે !

(ગ) કનૈયા કાકાને તે દસ વર્ષ મોટા હોવા છતાં હજી ‘બચ્ચા’ જેવાજ ગણે છે !

(ઘ) ફજ, નિમાજ અને કુરાન એ તેમનાં જીવનનાં સાથી બિરાદર છે.

(ઙ. ઞ) અને પોતે મુઝમિય ‘હોઈ સર્વને સલાહ આપવા યોગ્ય’, તેમની સલાહ સર્વ માનવાને બધાયલા, અને કોઈ પણ પ્રશ્ન વિશે ફક્ત તજજ્ઞ એકંડમાં સલાહના પુરકી અને તરીભર બારફાન તે આપી શકે એમ એમનો સુરત મત છે. ઈજારત કે :

કમાલ કહે કનૈયાને
દો બાત સુન લે,
મુઝમિય કે માન દે
બોર દધિર ઉધર સુખ લે. ”

આમીન.

ઈલા જરા થોભી “સત્યને ખાતર તમે એટલું તો સમજાજ કે તમારે માટે મારા મનમાં દરોજ રોડ નથી.”

અગત્યર છે વધુ માંભજવાની ઇચ્છાથી જ્યંતે કહ્યું.

“હું તમને નથી ચાહતી, એટલું જ નહિ પણ હવે હું કુમારી પણ નથી, મહારું હૃદય મેં એક બીજા તમ સરખા યુવાનને આપી દીધું છે.” ઈલા ઝટપટ બોલી ગઈ ને જ્યંત સાચું જોયું.

અનેની આંખોમાંથી અશ્રુ ટપક્યાં.

સત્ય વસ્તુ જાણીને કોણ તેવી લાગણીઓ નહિ અનુભવતું હોય ?

જ્યંત પોતાના હાથની મુઠ્ઠીપર પોતાની આંગળીઓ વગાડતો હતો. તેનું પહેલાં જેટલું જ મૌન જોઈ ઈલા બોલી, “નિશો શું કહું ? મારું શું કરો તે હું જાણતી નથી, મેં મારી વાત વિના સંકોચ કહી, મારી કેળવણીના પ્રમાણમાં મારામાં હિંમત હોત તો આ સંબંધ થયો પણ ન હોત. એ કયું છે એનો તમને જોયથી મારા દિલમાં રંજ નહિ રહે બાકી તો શાલ બીજું શું કહું ?.....”

છેલ્લા શબ્દો બોલતાં ઈલા ધવાઈ હોય એમ સંજયું. થોડીજ ક્ષણોમાં જ્યંતે ઈલાપર સામાન્ય અમર ઉપજવી હતી.

જ્યંતે સ્વસ્થતા જાળવી રાખવા છતાંય તેનું હૃદય કંપી ઉઠ્યું, તેની આંખો સામે ઈલાની નિર્દોષ મૂર્તિ દેખાઈ. ડમરના નાદ જેવો એક મહા પ્રથ હૃદયમાં ગાઝ :લો “ઈલાનું ભાવિ શું ?” તેણે તે પ્રશ્નનો ઉત્તર મેળવવા, ઈલાના મૂખપર નેત્રો ફેરવ્યાં પછી ખસેડી અસપાસના વૃક્ષો ને વેલીઓ પર ફેરવ્યાં ને પછી આકાશ સંભું જોયું. હૃદયના ખૂણેખૂણા તપાસી જોયા પણ ઉત્તરનો આરો ન જડયો.

“હવે તમે જઈ શકો છો ઈલા” જ્યંતે ધીમેથી કહ્યું.

“તમે મને કશુંજ કહેવા નથી માગતા” ઈલાએ આશ્વર્યાથી જ્યંતને પૂછ્યું.

“મારે શું કહેવાનું હોય”

“દક્ષ મારીજ હૃદય ગાથા સાંભળવી હતી નહિ ?” કંઈક વંદના ને ગભરામણ સાથે ઈલા બોલી.

જ્યંતના હૃદયમાં યુદ્ધ ચાલ્યું આખરે જ્યંતે દાર કચ્છડી તે બોલ્યો.

“તમારું હવે ભાવી શું.”

“હું પણ એ વિચાર છું ‘કોણ મણે મારું શું થશે ?’ મારે તમારે ત્યાં તો આવવુંજ પડશે ને ?”

“ના” જ્યંતે સ્મૃતિ જવાબ આપ્યો.

“એમ કેમ કહો છો ? તમે મારી સાથે નથી પરણવાના.” ઈલાને જ્યંત અસામાન્ય માણસ જણાયો.

“ના મારો પંથ ન્યારો છે.”

યંત્રવત ઈલા ઉભી જ્યંત સામે જઈ ઉભી રહી તેનું ધ્રુમે ધ્રુધ્યું મસ્તક, જ્યંતની ઇચ્છા હોય યા ન હોય તો પણ તેની સૌરભ અનીલના અંગમાં ફેલાવા લાગ્યું.

“ઈલા હજી તમે તમારા પિતાને સમજાવો ને તમારે મન ગમતે રથજે લઈ કરો.

હું તમને તે કાર્યમાં મદદ કરીશ. તમારામાં હિંમત હોય તો ?” જ્યંત બોલ્યો. ઈલા સામે દૃષ્ટિ નાખી જ્યંત ચાલ્યો. ઈલા ત્યાં નિશ્ચલ ઉભી ને તગતગતી આંખે એને જતો જોઈ રહી.

આખરે તે બોલી—તેનાથી બોલાઈ જવાયું, “મહારી હાંકળીમાં એ એક વર્ષ વહેલો વરસો હોત તો... ?”

જ્યંત ટાપુની પેલી તરફ જવા નીકળ્યો. ને ઈલા તેના ગાતાપિતાને મળવા અસ્તીનાં દર્શન કરવા ભગવાન ઈંકરેશ્વરના મંદિરે ગઈ.

જ્યંત આ સાલ બી.એ. માં લખતો હતો. તેના પિતા મોટા વેપારી હતા તથા આગરહાર ગણાતા. ઈલાના પિતા પ્રખર ધારાશાસ્ત્રી હતા. ઈલા આ સાલ ઈન્ટરમાં લખતી હતી. અનેનાં મગપણ હમણાંજ થયેલાં હતાં, અને કુટુંબો જાત્રા કરવા નીકળેલાં હોવાથી અવાનક ઈંકરેશ્વરનાં ભેટા થયો ને તક જોઈ ઈલા ને જ્યંત પેલા ટાપુ પર જઈ પોતાના સંબંધની કસોટી પર કેટલું પાણી છે તે જોઈ લેવા ગયાં હતાં.

જયંતને શાંતે રચના આપ્યું.

ઇલાની મનોહર મૂર્તિ તેની સમક્ષ ખડી થઈ. જયંતે નહોતી ધારી કે તે આટલી બધી રૂપવતી હશે. પાછી એ મૂર્તિ સરી પડી. સ્વભાગ એને દૈવી વાચા-સ્વભવાયા ઉઘડી ને આપોઆપ સ્વાલ જવાળ કરવા લાગ્યો.

‘ઈલાનો જીવાન મિત્ર કાણુ હશે? કેવો હશે? નિર્લય ને ખમીરવંત હશે? તેનામાં સ્વતંત્ર વિચારો કરવાની ને તેને અમલમાં મૂકવાની આત્મશક્તિ હશે? ગમે તેમ હોય પણ ઈલા પોતાની તો નહોતીજ?’

જયંતની વિચારમાળા ઘંબી આત્મ નિશ્ચિન્નને એક પ્રશ્ન સહજ નાખ્યો.

‘અને માફ હૃદય?’ જયંતે મસ્તક ધુણવ્યું શું એમ ઈલા માટે નહોતું?’

“ઈલા જેને ચાહે છે તેની સાથે પોતાની જીવન નીકા સુકાવવાની એનામાં હિમત નથી? પરંતુ એમાં ઈલાનો હોય નથી. એમાં વર્તમાન જી કંઠવણીની પદ્ધતિનોજ હોય છે, એ તાત્વિક ગોષ્ઠ જાળાઓમાં નવા વિચારો, ભાવો, ને સ્વતંત્રતાના વિચારો જગવે છે. પણ એમથી એકનો પણ અમલ કરવાની તેનામાં જરા સરખીય હામ નથી આવતી. પરિણામે જે રિચા હિમત—નિઝરતા ને આત્મશક્તિ—ને અટલ રેક ન આપે તે ચિન્તા-તાલીમ તદ્દન નાકામી છે.

આધુનિક જી કંઠવણી પર વિચાર કરતા જયંતને પાછી ઈલા દેખાઈ ને તેનું એક વાક્ય યાદ આપ્યું. “કદાચ આવડું પડે તો ત્યાં ગમે સડી લેતો.” એ વાક્ય જયંતને ગભરામણુ થઈ પણ કલાપિની લીટી તેને યાદ આવી.

“પરંતુ પાતું નિશાળી લે.” જયંતની અગ્નિ અંધારી આવ્યાં.

“સામેજ હૃદય લાવવાને આકાર આપવાની શક્તિ વિનાની ઈલા કદાચ મારે ઘેર આવે તો? તો શું થાય?”

ઈલા કદાચ આવે, આવ્યા પછી વક્ષદાર રહે, સંતોષી રહે, અને મને અનુકૂળ થવા પ્રયાસ કરે, તે

ગમે સંધી આપે, માંગ મિલન ઉઠાવે તારૂં ઘર ને પિંડ મૂકનાર પણ આપે બહે મારી આદર્શ ગૃહીણી અને પણ પરણ્યા છતાં તે વિધવા બને. તેના ખંસ પતિ મૃતપ્રાય થાય. ઉપરના ઉપનોગો નોષતા હોય તો શું હું રસોઢયો, કે ઘાટી અને એક—જયંતે ધોઈ પીસ્યા વાઈ પેસા લેતાં બધુંજ મળે?

“એટલે શું સ્ત્રીઓ અત્ય વસ્ત્ર માટે સુલામી કરે? તેમને હૃદય નથી. પણ મારાં માતાપિતાને ખાતર...”

“કથો આર્થ સુપુત્ર માતાપિતાનાં વચનો આર્થ-વર્તમાં ઉઠાંધી શકે છે? પછી બહે તે પૂર્વની કે પશ્ચિમની કંઠવણી પામ્યો હોય.”

“માતા-પિતાને પુત્ર-પુત્રીઓના લક્ષજન્ય શુભ પ્રસંગો સિવાય ખીલું કશુંજ હિંદમાં સુગ્રહ કેમ નહિ હોય વાઈ?”

લક્ષ એ કૃદંજ સંવર્ધનની વેદના-પ્રેરણા તો નહિ હોય?

માતા ગમે તવી તેણ વાસ્તવ્ય મૂર્તિ છે—ને પિતા પ્રખર છે. પણ બે જીવન ધરાય—જી રાય તેવું મારે શા માટે કરવું નોંક એ? માતા પ્રત્યે ગમે તેટલી ફજ હોય પણ જીવન હાસ્ટ કેમ થાય?

પ્રશ્નો ગગતા હતા. પ્રશ્ન. પરંપરા વનગતી હતી. જયંતની રચન મૂર્તિ સિવાય જયંત પણ ઉઘતો હતો.

આંખને એક ખૂણે કરગાતી ઈલાને નોંધ, ખીલુ જાણુ અજી સારતી માતા નોંધ. સાલ શું? ધર્મ શું? જવાળાદારી શું?

“જયંતના હૃદયમાં મંથન ગમ્યું. અંતરતળ હૃદયમાં સુપુત્ર લાવનાઓને સુપુત્ર પ્રેરણાઓ વચ્ચેના મંથનશુના પડા દોર પણ એને ન સમજ્યા.

“મહાસુશીળને મોવાઓસો હીંગે હાથ લાગે તેમ ને વિચાર આવ્યો.

હું એક જીવાન તરીકે જીવવા માણું છું ને જીવીશ, આ માટે જીનાં બંધનેની એકીયોમાં જડાઈ? સુદને વધન મુકત કેમ ન કરવાં?”

કાષ્ઠ અસૌકરિક તેજ તેની આંખોમાં પ્રજળતું, અધુનમ નિશ્ચવામકતા તેના વદન પર જવાઈ હતી,

વિચાર લટીમાં ગળાઈ પાલાદનો એ વજ્ર પુરૂષ વડાનો હોનો. ખિસારીના લડનાનો અવાજ યવાથી તે સહસ્રા નગરો, તે અત્તીની વાટ સતેજ કરી આમનેમ આખો યોગી એવા લાગ્યો.

“માણસનો સ્વાભાવ બીકળુ કેમ કરશે.” જયંત બખરો?

ત્યાં રાષ્ટ્ર રાષ્ટ્ર પ્રત્યે, માનવ માનવ પ્રત્યે, આંતરિક અશાન્તિ, તે માનસિક અસંતોષ હેય તોજ નિઃસ્તાં ને સુદ્ધ પ્રિયતા, આવી શકે? જુનનાણી જયંતથી “ફૂર-ફૂર” સાધક છું. આદર્શોની દુનિયામાં કૂચ કરવી છે, મારે નવી દુનિયાં સર્જવી છે.” જયંત બખરો એવન અવરથામાં મનમાં બોલ્યો.

ઈમા કડપરી મંદિરે ગઈ ને તેની માતા વંદે કબી રૂઢી તાળી પાડી આરતી સામું મીટ માંડી ઉભી રહી. આરતી પૂરી થઈ, પ્રસાદ લઈ યત્રિકો પોતપોતાને ઉતારે જવા લાગ્યાં. ઈલા તેની માતા સાથે ધરવાડીની ધર્મશાળામાં ગઈ. જગી પંચવારી તેઓ રમવા બેઠાં. પણ ઈલાનું ચિત્ત આજ ને શુષ્ક માંમાં નડતું.

“મારે તો પત્તાં નથી રમવાં હું અહિં આક્રમા બેઠી છું” બા, ને ચન્દ્રિકા નિહાળી હું.”

એમ બોલી ઈલા ચોકમાં બેઠી, ચન્દ્રિકા ‘પકાર’ બોનાં તેને વિચારો આવવા લાગ્યાં?

“શું મને હવે જયંત પરણશે?”

“અમારાં હૃદય મળશે ખરા?”

“કહેવત છે ને કે દીકરી ને ગાય ત્યાં દેવતાં નય” નજી જેવી ક્યારે સ્વતંત્ર છે? આલસ્યમાં પિતા, યુવામાં સ્વામી ને વૃદ્ધત્વે પુત્ર એમ ત્રણેય અવસ્થામાં તેનો પૂર-પીનજ છે” ઈલાના મનમાં પ્રશ્ન ઘેળાયો?

“હજાર વિનાની હલ, શકિત વિનાના આદર્શો, હવની અસ્થિતા જુડી દુનિયામાં પૂજાપાત્ર ગણાય પણ નવિ દુનિયાની કાંપી કરનાર એવા આદર્શોના પૂજારી નજ થઈ શકે. જે સ્વપ્નાં સેવી શકેતો નથી, જેનામાં નયસ જેવતા પ્રગટનું દહન નથી, જેનામાં લાવિધ્યાની પુરોગામી વેદના—“મા ઝીજવાનું” જેમ નથી, વડનને આ-

જૂત પ્રયોગરૂપ ખડકોપર જીવન તોફાન જુકા કરવાનું ઔત્સુક્ય નથી એવા સામાન્ય માનવીઓ હજારો છતાંય મમાજનું શું શ્રેય કરી શકે?” ઈલાની વિચારમાળા ધીમે ધીમે હિલોળે ચડી.

“ઈલા ચાલ પધારી કરી” ઈલાની માતાનો ઘાંટો ઈલાને સંભળાયો.

“એ ગાવી બા” કહેતાંય ઈલા ઉભી થઈ, અંદર ગઈ. પધારીવડા થઈ.

ખીજે દિવસે સવારે દર્શન કરી અને કુટુંબો અન્ન-ચાન પ્રવાણ કરી ગયાં.

વાત્રા કરી પાછો આવેલો જયંત અને ઈલા પરીક્ષા નજીક આવવાથી તનતોડ મહેનત કરે છે.

આજ કોલેજમાં ફીસોસારી ઉપર લાપલ્સ હોવાથી ફક્ત એક લેકચર હોવાથી જયંત ટેનીસ કોર્ટના બંકડા પર બેઠો-હતો, કવચિત યાચરનના કાચ્યો મેરેથી ગળ-ડતો. ફૂરફૂર માલતી મંડપ પામે ઈલાને એક સુવક વાત કરનાં જણાતાં જયંતે તોયું.

“ઝાલુ આતો પેસો રમેશ” “શું રમેશ જ તેનો મનમાનીતો યુવાન નહિ હોય?” જયંતને વિચાર આવ્યો.

“અરે તે સુંદર-દેખાવડો, લાલુવામાં હોંશીયાર તથા પ્રતિભાશાળી સુવક તો છેજ. ઈલાની પત્ત-રગી તો યોગ્ય જ છે.” જયંતે મનમાં પ્રશ્ન પૂછ્યો.

“આવને જયંત લેકચરમાં નથી આવતું?” રમેશ કહ્યું. ઈલા જયંત સામે જોઈ રહી.

“ના આજ તો ધરજ જઈશ” જયંત બોલ્યો.

“અરે ચાલ ધરનાળા” કહી રમેશ તેને પતાણે લેકચરમાં લઈ ગયો. ઈલા રમેશને જયંત નજીક નજીકની ખુશીઓમાં બેઠાં. ને લેકચર સાંભળી પાછાં ગયાં.

આજી કોલેજમાં ઈલા ને રમેશ રમમાં છે તે બખર વાસુ વેગે ધીમે ધીમે પ્રગટતી. તથા જયંત ઈલા સાથે સંબંધ રચે છે છતાં નથી પરણવાનો એ વાત પણ સાથે સાથે ચર્ચાતી. પણ ખજાં મોટું કોમ કંઈ ગકતા નહિ.

વિચાર લાઠીમાં ગળાઈ પાલાલનો એ વજ્ર પુરક થઈતો હતો. મિત્રાદીના લડવાનો અવાજ થવાથી તે સહસા જાગ્યો, ને અત્તીની વાટ સૂતેજ કરી આમનેમ આંખો યોગી બેવા લાગ્યો.

“માણસનો સ્વાભાવ બીકણ કેમ કરે.” જ્યંત ખચડ્યો ?

જ્યાં શબ્દ શબ્દ પ્રત્યે, માનવ માનવ પ્રત્યે, આંતરિક અશાન્તિ, ને માનસિક અસંતોષ હેય તોજ નિઃસ્તાં ને સુદ પ્રિયતા, આવી શકે ? જીવવાણી જગતથી “હૂર-હૂ” સાધક છું. આદર્શોની દુનિયામાં કુચ કરવી છે, મારે નથી દુનિયાં સર્જવી છે.” જ્યંત અગાધ ચેતન અવસ્થામાં મનમાં બોલ્યો.

ઈસા કડપથી મંદિરે ગઈ ને તેની માતા બેઠે હતી રૂઢી તાળી પાટી આલતી સામું મીટ મોંડી ઉભી હી. આનંદી પૂરી ઘર, પ્રગાઠ લઈ માર્ગેકો ચોતપોતિ ઉતારે જવા લાગ્યાં, ઈસા તેની માતા સાથે પંચવારીની ધર્મશાળામાં ગઈ. જગી પરવારી તેઓ રમવા બેઠાં. પામુ ઈસાનું ચિત્ત આજ તે શુદ્ધ મનમાં નહોતું.

“મારે તો પત્તાં નથી રમવાં હું અહિં ચોટમાં મી હું આ, ને અન્નિકા નિહાળું છું.”

એમ ઓસી ઈસા ચોટમાં બેઠી, અન્નિકા પ્રગાઠ પિતાં તેને વિચારો આવવા લાગ્યા ?

“શું મને હવે જ્યંત પરણશે ?”

“અમારાં હૃદય મળશે ખરાં ?”

“કહેવન છે ને કે દીકરી ને ગાય ત્યાં દેરે ત્યાં જાય” તાળી સ્ત્રી કયારે સ્વનંત્ર છે ? આલચમાં પિતા, પુત્રમાં વામી ને જહલ્તે પુત્ર એમ ત્રણેય અવસ્થામાં તેનો પુરાણ જ છે” ઈસાના મનમાં પ્રશ્ન યોગાયો ?

“જગર વિનાની જલ, શક્તિ વિનાના આદર્શો, જ્વની અસ્થિમતા બહુ દુનિયામાં પુત્રપાત્ર ગણાય પણ અધિ દુનિયાંની ઝંખી કરનાર એવા આદર્શોનો પુત્રની જ ધર્મ શકે. જે સ્વપ્નાં સેવી શકે નથી, જેનામાં લક્ષ્ય કરના પ્રજનનું દર્દ નથી, જેનામાં લાવિષ્યનો શોગામી વેદના—“મા સીક્ષાતું” ભેગ નથી, વૃત્તને અ-

જૂત પ્રયોગરૂપ ખડકોપર જીવન નોકા જુલમ કરવાનું ઔત્સુક્ય નથી એવા સામાન્ય માનવીઓ દુનિયાં છતાંય સમાજનું શું શ્રેય કરી શકે ?” ઈસાની વિચારમાળા ધીમે ધીમે હિલોલે ચઢી.

“ઈસા ચાલ પથારી કરી” ઈસાની માતાનો ધારો ઈસાને મંભળાયો.

“એ આવી આ” કહેતાંય ઈસા ઉભી થઈ, અંદર ગઈ. પથારીવશ થઈ.

× × ×
બીજે દિવસે મવારે દર્શન કરી અલે કહેલો સ્વ-ચાન પ્રવાણ કરી ગયાં.

યાત્રા કરી પાછો આવેલો જ્યંત અને ઈસા પરીક્ષા નહક આવવાથી તનતોડ મહેનત કરે છે.

આજ કોલેજમાં પ્રીમેસોળી ઉપર ભાવણ દોવાથી ફક્ત એક લેકચર દોવાથી જ્યંત ટેનીસ કોર્ટના બાંકડા પર બેઠો હતો. કવચિત ખાયરનના કાળો મોટથી ગળ-ડતો. ફૂર ફૂર માસતી મંદપ પામે ઈસાને એક ધુરક વાત કરતાં જણાતાં જ્યંતે બેલું.

“એન્ડ આનો પેસો રમેશ” “શું રમેશ જ તને” મનમાનીતો યુવાન નહિ હોય ?” જ્યંતને વિચાર આવ્યો.

“ખરે તે મુંદ-દેખાવડો, લાણુમાં હોંશીયા નકા પ્રતિભાશાળી સુવકે તો છે જ. ઈસાની પર્મ-ભી તો ચોચ જ છે. “જ્યંતે મનમાંજ પ્રશ્ન પૂછ્યો.

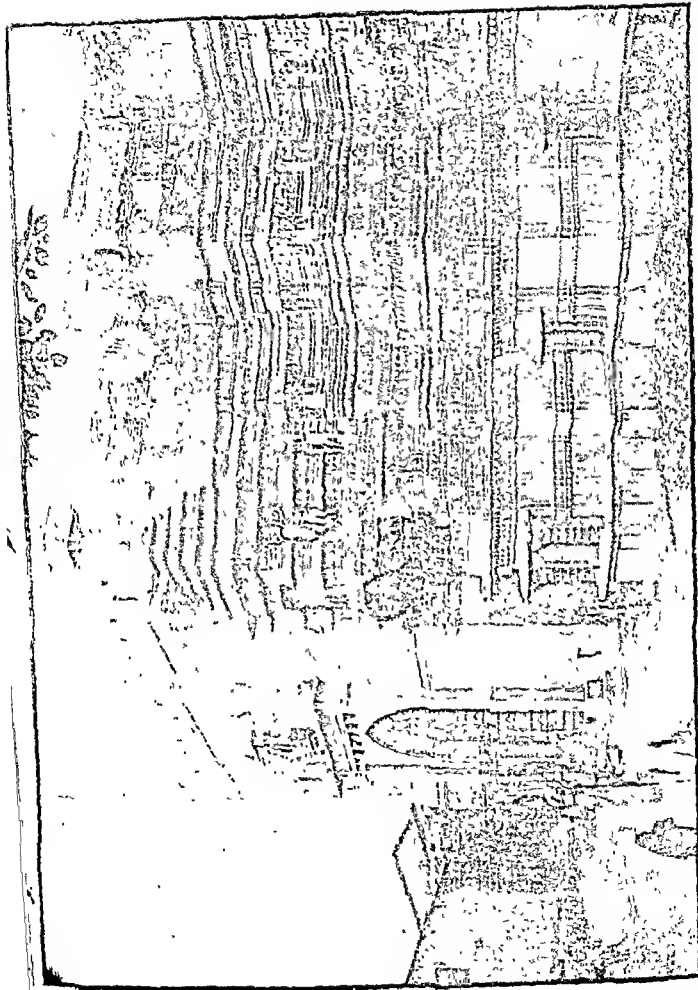
“આવને જ્યંત લેકચરમાં નથી આવવું ?” રમેશે ક્યું. ઈસા જ્યંત સામે જોઈ રહી.

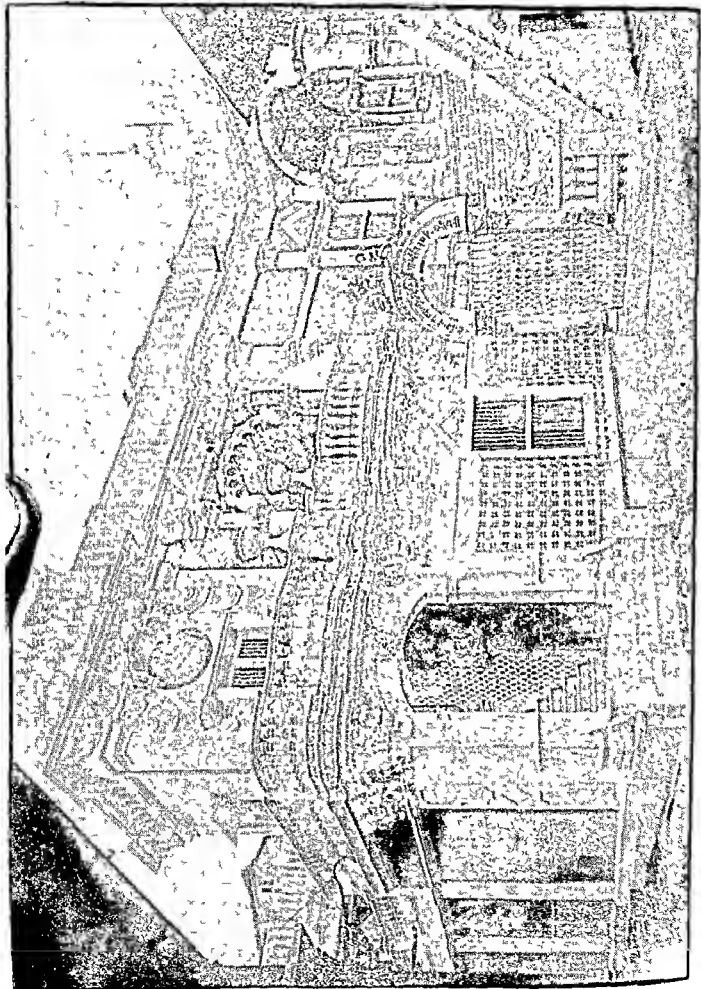
“ના આજ તો ધરજ જઈશ” જ્યંતે બોલ્યો.

“અરે ચાલ ધરવાળા” કહી રમેશ તેને પરણી લેકચરમાં લઈ ગયો. ઈસા રમેશને જ્યંત નહક નહકની ખુશીઓમાં બેઠો. ને લેકચર સાંભળી પાછાં ગયાં.

આખી કોલેજમાં ઈસા ને રમેશ પ્રેમમાં છે તે ખબર વાસુ વેગે ધીમે ધીમે પ્રસરી. તથા જ્યંત ઈસા સાથે સંપર્ધ રમેશ છે છતાં નથી પરણવાનો એ વાત પણ સાથે સાથે ચર્ચાની. પામુ ખડકો “જોટ” કહી ગઈ નહિ.

× × ×

આજ ઈન્ડરનું રીઝલ્ટ બહાર પડ્યું હતું. ઈલા ઈન્ડરમાં પાસ થઈ. આંજો તેના પિતાએ પાસ ચલાવી શુશ્રીમાં પાઈટ તૈયાર કરી હતી. સગાંને સંબંધીઓ સાંજે આવવાનાં હતાં. ઈલા મોટર લઈ રમેશને આમ-નણુ આપવા કોલેજની હોસ્ટેલમાં ગઈ પણ તેને માલમ પડ્યું કે ગઈ રાત્રે જ હું નાપાસ થઈશ એમ માની પોતાની હાંસી પોતે જાતે ન બેવા રમેશ કોલેજના કુશમાં રાત્રે બે વાગે સોમસ આઠ દેહ વિલિન થશે હતા એમ એક પટાવાળાએ કહ્યું. અને તે દિવસનું રેલી બતાવ્યું. ઈલાનું હૃદય રડી ઉઠ્યું. આંખમાંથી આંસુ સર્પાં ને લારે પગે મોટર નજીક જવા લાગી. તેણે સામી લોળીમાંથી જ્યંતને આવતો જોયો. જ્યંત નજીક આવ્યો. આજ ઈલા હસી પણ નહિ ને બોલી પણ નહિ જ્યંતે ઈલા સામે જોયું ને આંખ અશ્રુભીની બેઠી.

“કેમ રડો છો ? ઈલા ” જ્યંતે પૂછ્યું

“મારા દૈવને રડું છું ” ઈલા મહાપરણે બોલી તેની વાણી હકં ભરી હતી.

“પણ કારણ શું છે ? ” જ્યંતે કહ્યું ને ખીસ્લા-માંથી રમાસ કાઢી ઈલાને આપ્યો. આંસુ હાંછી નાખી ઈલા. આમ રડવાનું કારણ ? ”

“જ્યંત ! રમેશ મરણ પામ્યો, હવે માઈ શું ? ” જ્યંત સામે જોઈ ઈલા બોલી. જ્યંત મુંગો રહ્યો.

“જ્યંત મારો પ્રેમ શુક્ર યાય છે આખી કોલેજ ને અધુરું ગામ મારા પ્રેમની વાત જાણે છે. હવે મને કાંઈ સંબંધનાર નથી. તમે કહો છો કે હું પરણવાનો નથી હવે માઈ શું ? ” ઈલા જરા ચંબી ને પાછી બોલવા લાગી “જ્યંત કાઈ દૈવી પણ હું તેના પ્રેમમાં પડી પછી મારા હૃદયમાં બીજું સ્થાન પામનાર તમેજ તમે મને રમેશ કરતાં વધુ વહાલા છો પણ રમેશ મારા હૃદય પટપટ પહેલા વચ્ચે એટલુંજ આઠી તમને ખાતી આપું છું જ્યંત બીજો અપવિત્ર નથી બની.” ઈલા જ્યંત સામે જોઈ રહી.

“ઈલા જીવ જતાં પણ આદર્શ નહિ બન્ય.” નિઃશ્વાસપૂર્ણતાથી જ્યંતે બોલ્યો.

“મને હવે કાંઈ નહિ પરણે, માતા પિતા હાડધૂન કરશે ને મારું પણ કરણ મૃત્યુ થયું એમ તમે સાંભ-

ળશે. શું આદર્શો ખૂન કરવા સર્જ્યા હશે ? જ્યંતે ! હૃદયની વિવશતાએ રમેશ અહીં પણ વિચાર વિનિમય જ્યંત સલાનો કર્યો છે ? તમે મારી કહેડી રિચતી જાણો છો મોટર તમને હવે મને ન તરછોડવા વીનું છું. વાંચા જ્યંતે કહી ઈલા રડતી આંખે જ્યંતનો ઉતર સાંભળવા આનિમેષ બેઠી રહી.

જ્યંતને પણ ઈલા ગમતી તો હતીજ. “ઈલા નિર્દોષ તો છોજ. પવિત્ર છે તો શા વાંધો છે ? નથી તે તેની માતાને માહતો. પોતે સંબંધ નહિ માન્ય રાખે તો માતા શું આકંઠ કરશે તે તેણે અભારે જ્યંતરમાં અનુભવ્યું. આદર્શ ખાતર ઈલાને સમાજમાં હાડધૂત કરે ? ”

“ના” હવે શાફી પૂરી.

“ઈલા” માત્ર એટલુંજ બોલ્યો.

“ઈલા શું ? કહો હા કે ના ? ” છતાં તમે નથી જાણતા એ સમાજ હનનશ વર્ષની અમારી વેદનાંચો નથી સાંભળતો. તે કાઈનો સુધાર્યો સુધરે તેમ નથી. ને પ્રત્યેક સમાજ સુધારકને તેના ભયંકર ચક્ર નીચે છુંદો નાખે છે. સમાજને સુધારવાની વાતો કરવીજ નિરર્થક છે. ” ઈલા એકદમ બોલી ઉઠી.

“ખરેખર સમાજભિના પ્રત્યેક મનુષ્ય આશાવંત પ્રાણી છે ને સમાજ તેને દોરનાર શાશ્વત દૈત્ય છે.”

જ્યંત ખરા હૃદયથી બોલ્યો.

“તો મારું શું ”

“ઈલા જો કે આદર્શો ત્યજતાં પ્રવાહિ છું છતાં તમારી ખાતર-તમારા જીવન ખાતર તમને વરીય, એ નહીં આનંદો. ” જ્યંતે બોલ્યો.

“ઈલા હવે સહેજ પ્રવૃદ્ધીત બની એટલામાં તેની આંગળી પરથી એક વીંટી મોટી પડખાથી સહેજ હાલતાં સરી પડી.

જ્યંતે તે ઉપાડી ઈલાને આપવા માંડી. “તારા હવે તેને તમારી પાસેજ આવવું છે મોટેતમેજ રાખો” એમ કહેતી કે ઈલાએ જ્યંતની આંગળીએ ઝડપથી વીંટી પહેરાવી. ગદ્ગદમાં જ્યંતે પોતાની વીંટી ઈલાને પહેરાવી. બન્ને દાર ઉતરી મોટરમાં બેસી જંગલે ગયાં.

“જરા મોટર ચોભાવ ઈલા ”

“કેમ”

“હું અહિંથી સીધો ઘેર જઈશ”

“પાટિમાં આવેએ હો?”

“સાફ” કહી જ્યંત ઉતર્યો. ને સાંજે પાટિમાં જી પિતા સાથે ગયો. ને દેવદાસ પરની ડીશને ઇન્સાફ પાપવા લાગ્યો.

“અરે આનંદરાય આમ પોરીયાના લગ્ન બી હવે રીનાંબને” પેસ્તનજી શેઠ બોલ્યા.

“પણ આ નવનીતરાય લગ્ન નેવરાયે ત્યારે ને?”

“અલ્લો નવનીતરાય તુંબી કેવો છે? ઝટપટ લગ્ન કરી નાંખની બાવા” પેસ્તનજી શેઠ ગુલાબજીજી પાતાં ખાતાં બોલ્યા.

“હા, હવે એમજ કરીશ શેઠ” નવનીતરાયે કહ્યું.

“અરે કરીશું” શું આય આવતી વસંત પંચમીએ લગ્ન રાખની બાવા, બેસી બી શું વધુ કહેવાનો ભોલો” જીજીને ન્યાય આપતાં પેસ્તનજી શેઠે કહ્યું.

“પણ હજી તો એ મહિના છે ને”

“તે શું તમેા બોકોને તૈયારી બૈયારી કરવી બેસે ને?”

“હા, હા શેઠ”

“પન ચાર આવી પાટિ તો જુરથી કરજે?”

“સાફ” શેઠ “પાટી” પતાવી સો વિદાય થયા.

વસંત પંચમીને દિવસે ઇલાને જ્યંતનાં લગ્ન ચામધુમથી થઈ ગયાં. ઇલાને જ્યંત પરણ્યાં.

“લગ્ન એ શું નવું જીવન નથી?” જીવનનો સ્વભાવિક વિકાસ નથી?” ઇલાને એક તરફો આલ્યો.

આકાશમાં રજનીપતિ કૌસુદીનો મહાસાગર રેલાવી રહ્યો હતો ને પોતાના પ્રિય સ્વજનને દેખી થેલી બનેલી કોઈ સુંદરી અંતરની ઉર્મીઓને બહાવતી હોય તેમ સાગરમાં ભરતી ચઢતી હતી.

જ્યંત બી.એ. ની ઉપાધી મેળવી મામલતદાર બન્યો હતો. પાટનગરના લગ્ન રજની નિવાસમાં આવ્યો તે પોતાનો લગ્ન પછીનો પ્રથમ દિવસ ઉજવતો હતો, રાજનખંડ શણગારાયો હતો. જ્યંત એક ખુરશી પર બેસી ‘કલાપી’ વાંચતો હતો ઇલા કાચમાં હાર લઈ બેસી રહી હતી. બન્ને કૌમુદીનું પાન કરતાં હોય તેમ દૂર દૂર કવચિત આકાશમાં ભેટા. થોડી વાર બન્ને મોન રહ્યાં.

“રાત્રિ કેવી માદક છે? અનંત આહ્વાદ, ચન્દ્ર રસ સાથે અવની પર નીતરી રહ્યો છે.” ઇલાએ કહ્યું.

“કેવળ જીવતા હોવું એ પણ મંગળકારીજ છે ના. રાત્રિ પણ તેવીજ છે!” જ્યંત બોલ્યો. ઇલા કંઈ ન બોલી બ્યોસનિકાનાં તેજ જ્યંત ને ઇલાને આંજી રહ્યાં હતાં. દૂર દૂર એક તારો એક ક્ષણ જીવી ચમકારો કરી અવની પર સરી પડ્યો.

“પેલો યુવાન પણ એમજ મરી પડ્યો હશે ને? જ્યંત બબડ્યો.

“ના તેતો ઇન્ટરમાં ગઈ સાલ નાપાગ ચવાથી આપઘાત કરી અમરધામ ગયો.

જ્યંત હવે જુગ છે મારે માટે “ઇલા બોલી ને જ્યંત પાસે જઈ તેના ગળામાં હાર નાંખ્યો.

જ્યંતે ઇલાને હાથ સાલ્યો બનેના અંગમાં ઝણ ઝણારી થઈ. ચક્રોદિત નેત્રો એકબીજાને નીરખી રહ્યાં. અંતરે અંતરનાં, અંગે અંગનાં ને મિલન તલસાટના ગભરાટમાં તેમના હોઠ સંયોગયા. ચંદ્ર જાણે હસી રહ્યો હોય તેમ ચન્દ્રિકા હવે ગાદક બની મંદ પવન લહરી આવી.

ઇલાની આંખમાંથી એક અણુ સરી પડ્યું. દૂર દૂર નીલકંઠે ચન્દ્રિકા શ્વેત પ્રકાશની તેરી ગાઈ.

નજીકના આસોપાલવનાં પર્ણો ખખડ્યાં “જીવન વહેતાં ઝરણાં જેવું નથી?” પવન લહરી ઝડપથી સંદેશો લાવી. અરતુ.

શ્રી સુરતી હિન્દુ હોટલ ટાવરરોડ, ડભોઈ.

હમારે ત્યાં ઉનાળાની સીઝન માટે ઠંડા પીણાં

ત...મ...જ

મસાલેદાર ચહા તેમજ મીઠાઈ વિગેરે મળશે.

તેમજ

પાટીઓ માટે ખાસ સગવડ રાખવામાં આવી છે.

મા. બેચરસાઈ જ. પટેલ.

વડવાનળનો વેહતો ઝરો !

લેખિકા:—

કુમારી નયોતિબાલા.

ન્યારે પુરુષ રાજનિપુણતામાં નાલાયક નિવડ્યો; મધ્યકાલે જંગમાં પીક બતાવી પોત પ્રકટ્યું; ઉન્નતિ-વિકાસને પથે આગળ જઈ અટકી પડ્યો; દરિદ્રાર્થમાં હાર ખાઈ, પ્રતિષ્ઠાપર્ધિ વિજેતાના 'વિજય'ને કબુલ કરવા નેટલીયે ઉદારતા એ ખોઈ ખેડો; તત્વસાનના ગહન જાંડાણમાં, મંસારના શાસનતંત્રની બહુરૂપી વિવિધતાઓની ભૂલભૂલામણીમાં, અને જીવન વ્યાપારના મરવૈયામાં પુરુષની સાદી સમજ, જ્ઞાન શુદ્ધિ અને આય-જ્ઞાનું દેવાણું પુરવાર થયું; ત્યારે...તો...સાહસ-શક્તિ અને સંયમની વેદિ પાસે કંગાળ મ્હોંએ ઉઠે, રહી રહે; (1) અને નિર્મોહતાના રાજ્યા ગાયા.

મર્વ દિશાએથી હતાશ અને લયલિત ચમેસો પુરુષ, પોતાનું શરમીકું મ્હોં છૂપાવવા સોડ શોધતો સ્ત્રી પાસે આવ્યો...(1).....શરી-મુજબારી એ નામ-દોને—કર્તવ્ય વિમુખ-એ નિર્મોલ્ય કાયરોને ક્યાણુ નારી-સમાજે દેવળ આશ્વાસનની દ્રષ્ટિએ આવકાર લીધા... પછી...(?) નારીની હુકાળી સોડમાંથી કોમળ 'સેલુ ભાવ'ના સ્વાચ્છાંદ્યાસ હાર એ નર-કિટોએ નારીના આંતરજીવનમાં પ્રવેશી નારીના નારીત્વને કાતરી ખાધી !

* * *

પરદેશી નાલિમોના હમલાઓ રહામે ન્યારે પુરુષો ના ટકી શક્યા, સ્વ-રક્ષણની તમગા અને તાકાત ખોઈ ગેલા, વીરોચિત મરણને મુકાબલે પામર જીવન-મોહે જ્ય મેળવ્યો; ત્યારે પુરુષોએ (1) દેશદુશ્મનને આધિન કર્યો (:) સમાજ સંકલિત બનાવ્યો (:) ધર્મમાં સંકલિત બનાવ્યો (:) દેવોને ભૂમિમાં લંડાઈ (:) નિર્દોષ સ્ત્રીને મર્ચાદાની સાંકળે બાંધી આગ્રહના અંધારા પૂણે નાખી (:) અને પોતે શહેરી શુભામ બન્યા !!અને ત્યાર પછીનું પરિણામ શું આવ્યું (?)...

સોગ-ભૂખમરો અને દરિદ્રતામાં દેશ તવાઈ ગયો. વહેમો, દંભ, નીકાળાં અને અધઘાટીની સુગંધે ધર્મના ત્રિશાળ પોલાણમાં રાક્ષસ બાંધ્યા. દેવના દેવત્વ વિદૂષાં

દેવધામો અનાચારના અખાડા બન્યાં, નૂતન પ્રકાશ અને વિશાળ પ્રેરક ભાવનાની આબોહવાને અભાવે સમાજ સડી ગયો. જગતની માતા કૃત્ય "સ્ત્રી" છેક, અચાન-અધોગતિને તળિયે ભેડી. અને એક વંખતનો સ્વતંત્ર અને ત્યારપછીનો શુભામ પુરુષ સત્વહીન—પામર પશુ કરતાંમ નપાવટ બન્યો !

* * *

સ્ત્રીઓને અભણ—મૂર્ખ—કલાવિહિન—કોઈ પણ તરફની લાયકાત વિનાની રાખવામાં આજના શુભામ પુરુષોનો એક ગુપ્ત અને મૂખ્ય ઉદ્દેશ છે !...

...જે સ્ત્રીઓ વિદ્યા—કલા અને વિજ્ઞાનમાં આગળ વધે, રાજ્ય કાંચેપાર અને વાણીજ્ય ક્ષેત્રમાં નિપુણ બને, પવિત્રિ—ચાંદબીખી અને લક્ષ્મીબાઈ જેવી શુદ્ધ કુશળ થાય; નિર્મોલ્ય શાસ્ત્રોનાં પ્રમાણો—રૂઢીનાં બંધનો—અને અધઘાટના અર્દેશને ક્યાંથી દબ—સશક્ત, સ્વમાનશીલ સ્વાસ્થ્યપણે ઉન્નતિના પથે ચડે;તો—પછી—રજીને સર્પ માની ડરી મરનાર—આજના સૌથી મુશ્કેલ બહાદુરોનો લાયકોણું પૂછે ?... ટૂંકડો રોટલો અને એક સાડીના વીંચરા માટે લેમની ઓશિયાળ કોણુ ભોગવે?...જુગારખાનાંમાંથી હારીને, પીકામાંથી દારૂ દીગીને, રસ્તે ત્યાસતી પસાઈ મા-ગહેન-ભેડીની છેડતી કરવા જતાં અપ્રતીક્ષ આશિર્વાદ અને ત્રહેર જનતાનો મોંઘો મેથઈકું જમનિરૂં અર્ધો ડગ્ગ વેરયામ્હોની વીઝીટ લઈ આવેલા થોંક્યાંપોંક્યાં સ્પર્ધિત રૂપી પત્થરોને પ્રભુ માની પગચાળી કોણુ કરે ?..... પત્તિદેવોમવઃ પતિગરુમવઃ કહી લેમની આરતી કોણુ ઉતારે ?.....કાણે-કાણે ઉદ્ભવેલ 'આમના'ના પરિણામ રૂપ શરી તીકળેલાં ડગ્ગ-અર્ધો ડગ્ગ ક્યાંયયાની મદા-કાળ દડખીમાં રહી મુરઘીની માફક માવજત કોણુ કરે ? ગથેડાની માફક પીકપર ડકાણું ખાઈ આખા ઘરનો ભાર કોણુ વહે ?.....શક્તિના ક્ષેત્રમાંથી 'આયલા'નું ખીરૂ પામેલ પતિદેવોના નપુશક દોર-દમામ અને ઝેર

જેવી મીઠી (1) વાગ્યારાઓને કોણ ઝીલે ?.....અને
.....એથીયે—જો સહેજ આગળ વધીએ તો...(?)...
આજના હજારો અણુધા ઘેંસાશાહ અને ગાંડાશાહ
પરણુવાની આગશે ધાંકાજ રહી જતે. અને સેંકડો
ઘોષાશાહ અને ઘોષકડાહનાં ચાર-ચાર લગ્ને વાંઝીયા
મહેણાં ના ભાંગતે તેવું કેમ...?....?

* * *

જગજગનની સીતાનું હરણ કરી ગયેણે પોતાના
આલેશન બગીચામાં સીતાનો નિવાસ સ્થાપ્યો- સીતાની
તહેનાતમાં અનેક દાસ-દાસીઓ રાખ્યા, એક ગુજકન્યા
અને રાજરાણીને હાજતી એ—કાંધિપતિએ સીતાની
સરભરા કરી; સીતા પોતાના ખરા હૃદયથી રાંવણને ના
સત્કારે ત્યાંસુધી એ દાનવ ગણાતા દેવાતમાએ સીતાને
સ્પર્શવાની વાંછના સરખીયે નહોતી કરી;.....પણ
...ભારે...રાંવણનો વિનાશ કરી સીતાને સ્વદેશ લઈ
જવામાં આવી ત્યારે તહેના સગા-પરણેતર પતિએ એ
નિર્દોષ-સગલો સતીને દેશવટો દોષો (1) સુકુમાર રાજ-

કુમારી અને અયોધ્યાની મહારાણીને લશ્કરે વનનાં વામ
નિર્માયા !.....ગતલાવશે, ઓ ! પુરાણ પ્રેમીઓ !...
રામ ભલો કે રાંવણ ?

* * *

સૈકાઓ યયાં નારીનું નારીત્વ લટાઈ રહ્યું છે !
કળિયુગના કહેવાતા પુરોના પનારે પડેલા નારીત્વનું
છડેચોક ખૂન થઈ રહ્યું છે ! ધર્મની વેદીપર, રાષ્ટ્રોની
ચળી પર, સમાજના સ્મશાનમાં અને દુન્યવી માન્યતા-
ઓના દાવાનજમાં નારીના નારીત્વની આદિતિ અપાર્થ
રહી છે !

* * *

એકજ સીતાને ખાતર રામે આખી લંકાને ભસ્મી-
ભૂત કરી (1) કેવળ, એકજ દ્રૌપદીના સ્ત્રીર જોયવાના
ગુન્હા બદલ કૃષ્ણ અને પાણ્ડવોએ મળીને લાખેણીના
સંહારને અર્થે મહાભારત યોગ્ય (1).....ત્યારે આજના
સમગ્ર દેશ વ્યાપી દુઃશાસનો અને રાંવણોના નાશને
અર્થે કયો રામ—કયો કૃષ્ણ ગદાર પડે તેમ છે ?

આશા અમર છે.

લક્ષ્મી અને વૈભવ હોવા છતાં સંતતિ
વિહોણું જીવન નિરસ-વ્યર્થ છે. એ જીવનની
શુષ્કતા દૂર કરવા માટે જવાબના સ્ટેમ્પ સાથે
તદન મફત સલાહ મેળવો.

રાજકુમારી વનખાખા

પો. બોક્ષ. નંબર ૨૬

અમદાવાદ.

ઉપા ઉગી !

ઉપા ઉગી !

ઉપા ઉગી !

ન્યોત ન્યોત પ્રેરતી ઉપા ઉગી !
ચોક્ક ચોક્ક ચોપતી ઉપા ઉગી !
વિન્ધ આપુ ભગે ઘોર નિદ્રા તણ !

ઉપા ઉગી !

ઉપા ઉગી !

ઘોર રાતડી વીતી ને રમ્ય ઉપા ઉગી !
કુર અધકાર ટાળી દિવ્ય ઉપા ઉગી !
કનક કિરણ દિગંત રહ્યાં શુભ અળહળી !

ઉપા ઉગી !

ઉપા ઉગી !

ટળ્યાં પાપ ને સુપુણ્યની ઉપા ઉગી !
ભાગી ભ્રાંતિ ને સુઆશની ઉપા ઉગી !
દિવ્ય ગંગના પ્રવાહ રહ્યા રસ રેલી. !

- ઉપા ઉગી !

ઉપા ઉગી !

કંઈ અમકંતી ચેતનાની ઉપા ઉગી,
કંઈ પાંગરતી પ્રેરણાની ઉપા ઉગી !
કંઈ સૌભાગ્ય કુકુમની રેખા હળી.

ઉપા ઉગી !

ઉપા ઉગી !

જગુભાઈ રાવળ.

માધવજીભાઈનો આશ્રમ !

(ઢાંહરા.)

ધરડાં, લુલાં, આંધળાં ગરીબ માને જાપ,
દીકરાના લઈ છાછ્યા કરતા રોજ વિલાપ.

માધવ તેનો દીકરો ફરે મોટરમાં રોજ
હતા ગંગલા જાગને, જાગ માંહી એક હોજ

હોજ માંહી એક સાપણી હતો ધણી વળી સાપ
સાપણુ જગ્યાં સાપોલીયા, કે સાપણુ થઈ ગઈ સાફ

વળી સાંભળી શ્રવણની પિતૃ-ભક્તિની વાત
પછી વાંચી છાપા માંહી દીવાળીયાની ન્યાત

માધવ તે જોઈને શીખ્યો પુત્ર ધર્મનો પાઠ
“સેવા કરૂં મા જાપની” વાળી મનમાં ગાંઠ

વળી શીખ્યો સાદાઈને, થયો સંસાર વિરાગ
પગલાં લેવા નિશ્ચય કર્યો, જોવા લાગ્યો લાગ.

ભત્રા સ્પેશીયલ ટ્રેનની મા જાપને આપી ટીકીટ
છેલટ અપંગ આશ્રમ માંહી રીઝર્વ કરાવી સીટ.

પુત્રો અનાયાશ્રમ માંહી, ધેરી મહિલાશ્રમ
પુત્રી જાલિકાશ્રમ સુકી, ભાંગ્યા મોહ અને જ્રમ

પડ્યો પોતે એકલ, નીચે ધરા ને ઉપર આભ
માધવાશ્રમની લોજનો હવે રોજ લીધે છે લાભ !

જહુરાય ડી. અધીડીઆ.

કલાની પરાકાષ્ટા

લેખક :
શ્રી. શુભાબસિંહ.

‘પ્રિયતમે.....’

‘આવી.....’

‘તવ અધરે મીઠાં હાસ્ય ઝરે.

વદ, ચૂસું રાખિ ?’

‘હવે આસોને ? તમે તો બોલવામાયે કાવ્ય, અને ચાલવામાયે નૃત્ય અને અધુ’ કળામય યદ્ય જન્ય છે. યેસા.....’

x

નેઓ મારાં એક વખતનાં પાડોશી હતાં. તેઓએ એકબીજાને આહવાનું ઘણુંયે ક્યું હતું, અને પાસવી ભતોને તેનો ખીજો નજાં છોડ્યો. તેના પંચમાંથી ઈ છટી શક્યું હતું ?

એ કલાકાર મુબઈની મહાવિદ્યાલયનો સ્નાતક હતો. કાતમાછની લડતમાં એક ચૂરા થોફાને શેલભાવે તેવી ની કારકિર્દી હતી. જીવાન એકવડીયો મુદ્રક બાંધો, 1970 આંખો, બેકો ઘાટ હજીયે મને ખૂબ સાંભરે છે.

રવિરાજનાં એતેરી કિરણો તેની બારીમાંથી તેની ઈયં કરેલ પથારીમાં પડતાં સુધી તે મીઠી ચુલાબી નેદા લેતો. નિદ્રાદેવી તેની પાછલા પહેરાની ઇયિની હતી.

‘અમલેદું. હોંને ? પ્રભાત ચયું, ‘તેની જીવન ખિએ ભાપાને સંસ્કૃતિનો ઓપ આપતાં ભૂદાર્થ જનું ‘ઈ વિચારતાં કહ્યું. તોય તેના જીવન સખા તો ઘોરતા ડચાજ હોય.

‘સાચુતાજ નથી...અમલ, ઈદું, ટપાલ, આવી...?’ એક ઝોરીકું બોળામાં મૂકી હાથ પછડતા વાળ રખા કરતા, બજાસું ખાતા અમલેદું હોં અને પાલ વાંચતા જીવન સખિને પૂછે, અને કહે.

‘પ્રિયા...હં...નૈરવી.’

‘વાહરે, વાહ. દસ વાગે લેરવીનું જાન. દિલજીયાયે ને તો ના કહે. કીક હવે ટપાલ તો વાંચી લ્યો ?’

‘લાવ ત્યારે.’ વાહ ! આતો શાંતિનીકેતનથી-જ છુક પોસ્ટ આવ્યું. વિશ્વભારતીઃ બોલપુરઃ બેંગાલ ! અને ઉપરનું રેપર તોડીને અમલેદું વાંચે છે. ‘સંચયિતા રવિન્દ્રનાથ ઠાકુરઃ લેરવીઃ કથાકથોઃ’ એમાંથી એક બંગાળી ગીત વાંચે છે.

‘કથા કથો, કથા કથો,

હે અનાદિ અતિત’

વાહ શું કરપના ! ભાવ ! હોડન ! પ્રાસંગોભિયં ! કમાલ ! રવિન્દ્રનાથ ?’

‘દાતલુ કરશે ? આ મૂકી છે.’

‘પ્રિયે, દંતધાવન ?’

‘હા...જદી...હં...અ.....’

હોં છે. ધોતિયાનો એક છેડો જામે બોસતા, નૃત્યના અનેક અભિનયો કરતા અમલેદું અરીસા મારે આવીને નટરાજ ચંકર ભગવાનનો એક ‘પોઝ’ કરવા મથે છે. અંગુલીઓનો વળાંક કરે છે. ગંભીર મુખમુદ્રા કરે છે. અને ત્યાંજ બહારથી તેના એક મિત્ર તેને પડકારે છે

‘કેમ ઉદયશંકર ? વાહ, વાહ ! તમારા ઉપર હું આરાક છું, અરે ભૂલ્યો આ તમારી નૃત્ય કલા ઉપર હો ? વળી પાછાં વસંતિની દેવી સાંભળશે તો.....

‘પદાર્થિયે જનાજ, બેઠિયે, ફરમાઈયે, કહિયે !

‘ઈદું ?’ રસોડામાંથી પ્રિયતમેએ સુવર્ણું ઘંટડી સમ રણકારે અવાજ દીધો.

‘હ ? બોલો શું કરમાવો છો ?’

‘બે કપને ? જીતેંદ્ર આવ્યા છે ને ?’

‘હાં સરકાર ! આસત આસત ? દેવી ?’ આસત, આસત બંગ ભાપિય -શબ્દોને કલાના નમુના તરીકે સુચરીમાં ભેળ કરતાં ઈદું બોલ્યો.

૧. પદ્યરો પદ્યરો.

આ પીધી. ‘કંઈ ખાશો, છતુ ?’

‘મહેરખાની, અત્યા તુતો રંગીસોજ રહ્યો. રવિન્દ્રનાથ ટાગોરની કાવ્યશૈલી અને ઉદયશંકરની રૂઝે કલા માટે સાંભળવા કે જોવા ક્યાંયે નહિ જવું’ પટે. કીક સાદેમણ આજ શેતું નાટક છે ?’

‘ક્યાં ?’ ઈંદુ બોલ્યો.

‘વિદ્યાધર્મગૃહમાં.’

‘પૂત્તરિણી.’

‘અને આપ ?’

‘તેજ, પ્રતિભાસગી પૂત્તરિણી.’

‘વાહરે ! મારા કલાપ્રિય ? અજ્ઞા જય જય.’

‘અમ જરો ? જરૂર જોવા પધારજો. હું હર્ષિત હૃદયે તમારું આવાહન કરીશ.’

ત્યાંતો છતેન્દ્ર બહાર આવ્યા ગયા અને બાલુના ખંડમાંથી ‘પમ’ ગમ ગમ્મા. ‘ખિહાગના મુઠોએ કલાકરને ઘેરો કર્યો.

“સખિ ?”

‘શું ? ખિહાગ એ તો...વાહ એટલુંયે મંગીતમાં તમે ન સમજો ?’ અને તેણીએ તો તેજ ગતમાં આખાય વિહાર ફૂંજને ખિહાગમય કરી દીધો. ધરી-આળમાં દસના ટકારાએ ઈંદુનું ‘ધ્યાન એમ્મુ’. ત્યારે તે પૂત્તરિણીમાંથી મુખ પાડ કરી રહ્યો હતો, ‘નિજ ધર્મ ધર્મ...રાજન ! શુદ્ધ દેવ અપૂલ્ય તવ નગરે પૂત્તરિણી...’

‘ઈંદુભાઈ ?’ બહારથી કાઈએ સાદ દીધો.

‘કાણ ? અંદર.’

‘મને અંગ્રેજીના માર્કેસ મારા મળ્યા. હવે ફક્ત ચુજરાતી સાહિત્ય રહ્યું. તે તો તમે જ જોશોને ? ચાલો શિશુલુ મંદિરે ?’ અરે ભગવાન ! હજી બોલનનુંયે કંઈ ફેકાણું નહિ. તેઓ ઉઠીને પાકગૃહ ગયા. અને આવેલ પિંધાર્યા આવ્યા ગયા.

તે જીવનસખિને સંબોધતો કમાડને ટેકા દઈ વલમય થતો પ્રિયતમાને સમ્બાવે છે.

‘મમ ઉર વિરે તવ પ્રેમ પહે,
તવ ઝોષ મંદી મમ પ્રેમ ઝરે;
પ્રેમ અને ગમ પ્રેમ મન ?’

‘ઈંદુ જમી લોને ? પણ મનનાં ટમાડોને જરા સુધારશો ? પેલી...પાળી રહી. મનમાં આફ, ફૂંચાવળી લઇને હો ?’

‘લણું મનનું’ કહીને વસંતિનીનો પ્રિયતમ પ્રિય-તમાનું એક રચયક અનતો સખિનો સહાયક અને છે.

‘જો, સંગીઓ અને પુરોણું કાર્ય વહેંચી દેવાયું. ધરકામ, પાકગૃહ, બાળઉછેર વગેરે વગેરે સીઓનું, પૈસા પ્રાપ્તિ અર્થે પુરુષ રોકાય. અને એમ વિજ્ઞાના તારોને સમન્વય ક્યાં ? કંઈ બોલ સખિ, નિજ નાથ પૂછે ?’

‘હવે છુએ, તમે ભલા ધર્મને જમવા બેસો. લોડોને ખાલો લેતા બેસો. સાડાદસતો થઈ ગયા.

અને અસલેંદુ શયુગલુતા ‘આમાર ચોખે પ્રેમેર જલ, એસેં આમાર હૃદય પરે...’ બંગાળી એક પ્રેમ પંક્તિને જીવનમાં વણતા લોડો ખાલો લેતા બેસે છે.

રમાશનયનમાં પ્રિયનું જલ વડે છે. મુજ હૃદયમંદિરે પધારે.

યુનાની “અરકેતિહાલ” રજીસ્ટર્ડ

ટાવર છાપ.

તાવ બરોળનો અકસીર ઇલાજ.

નકલીછાપો અને નામોથી સાવધ રહો.

સોલ એજન્ડસ:—

જી. એન. હકીમ એન્ડ સન્સ.

રાવપુરા ટાવર,

વડોદરા.

જમી લે છે. કપડાં પહેરે છે. ગાય છે, નાચતા વ્યવસ્થા, કવ્યમય, સંગીતમય, કલામય, આદર્શમય, સાહે શ્રવન.

x

શિક્ષણ મંદિરમાં સાંજના કાર્યક્રમનું પાટિયું વાંચતા વિદ્યાર્થીઓ રોજ વળીને ઉભા છે.

પૂર્નારિણી: અમલેંદુ ભટ્ટ,

રાગ: પ્રેમશંકર વ્યાસ.

હારપાળ: ઉમેદવાસ મહેતા વગેરે.

‘વાહ દેસત ! આ દીક મેળ છે. એક વિદ્યાર્થીએ બીજાનો હાથ દાખતાં કયું.’

‘અમલેંદુ કાચુ ?’

તે ? શુભરાતીના અધ્યાપક તમે નથી જાણતા ? ગયે અઠવાડિયે તેનું આગમન હતું. ‘ઉદયશંકર અને તેની કલા’ તે.

‘હા, હા. પેલા લટકાળા, રંગાળા, રૂપાળા તેજને ?’

‘વાહ, નવનિત તને પણ તેના આગમનને સાંભળીને રંગ લાગ્યો.’

‘ભાઈઓ, બહેનો;

‘પૂર્નારિણી એ રવિન્દ્રનાથ ટાગોરનું એક ઉચ્ચ કોટિનું કથાગીત. તેને આજે રંગમંચ ઉપર શ્રવત કરવા અમે બનતો પ્રયામ કરશું. શાંતિ’ અને તેજ ઝોળીયાંવાળો શુભાવ કલાકાર અમલેંદુ પૂર્નારિણીના પ્રધાન પાત્રે મુખવટ માટે અંતઃપૂર ગમન કર્યું.

રેશમીની બને તેટલી કલા દૃષ્ટિએ ગોઠવણ કરી હતી. પડદા, બેઠકા વગેરે કરવામાં તે કલાકારના શિષ્યોએ બનતી જહેમત ઉઠાવી હતી. અને રંગમંચને દિવાળી હતી.

પ્રથમ પ્રવેશ:—નૃત્ય, સંગીત.

દ્વિતીય , :—પૂર્નારિણીની મનાવેદના.

તૃતીય , :—પ્રભુદર્શને પૂર્નારિણી.

ચતુર્થ , :—શુદ્ધ મંદિર.

પંચમ , :—મહાદેવ.

અને એકે રંગ પૂરી પૂર્નારિણી અમાપ્ત થતાં આચાર્ય મહાશયે પ્રવચન પ્રગાદી કરી.

‘શ્રી. અમલેંદુની કલમ અને તેજ પાત્ર તરીકે એક અવલુનિય સુમેળ છે. બેનાર વ્યક્તિઓનાં હૃદય નાચતાં હતાં. માનવ કલાનો ભાવ આજે પુરેપાટે તેના રચને રંગભૂમિ ઉપર ખડો કરતો ઈંદુ સર્વને મન એક કલાનો આદર્શ પુખ્તરી છે.’ અને બધાં ઉઠ્યાં. નિવાસ-ગ્રહે ગયાં. નિદ્રાદેવીની ગોદમાં.

x

x

x

x

‘અમલેંદુ-મધુમાલતીદેવી નાં લગ્ન.

વિધવા પત્નીનો ઉકળાર

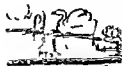
સમાજમાં ભારે મચેલો જોરશોર.’ વગેરે વગેરે, રંગભૂમિ અને ચિત્રગણના દૈનિકમાં આજે બધાની દ્રષ્ટિ પડી ચુકી હતી.

કલાનો પૂર્ગમી આદર્શવાદી હતો. મહાત્માજીની ચળવળમાં તેનો અપૂર્વ ભોગ હતો. તે મતને પકડે અનુયાયી હતો. ત્રણ વર્ષને સુમારે-તે એક નવન-શિક્ષણ મંદિરને આંગણે આવી વસ્યો. તેણે એક વિધવાને અપનાવી. શ્રવન ઉપા પ્રગટી. મધ્યાહ્ન થયો. મધ્યાહ્ને ડોઝીયું કયું અને તે બિચારી વિધવા પરિણિતાને મૂકીને કલાનો પૂર્ગમી કલાનો શાસ્ત્ર બનીને કલાનો ખૂની બન્યો હતો.

આવા કદારસિક સુવાનની મોહનગમમાં એક ધનિક કુટુંબની બાળા ફસાણી. નૃત્ય, બંગાળી, અને શુભરાતીના ખાસ વિષયો લઈને વિનીતમાં પ્રવેશી ચૂકી હતી. બંગાળી તેનું કાચું હોઈ તે કલાકારને ત્યાં શિખવા આવતી અને એમ બન્નેનો મેળ ખાધો. ‘કલકત્તા આદર્શ લગ્ન સંસ્થા’માં આર્થ વિધી અનુસાર લગ્ન કર્યું અને, કલાની હક વટાવી.

સાધુતા, મહાત્માની લડત પુરી થયે ત્યાંજ મૂકી. અને કલાકારે કલાની દુનિયામાં પગલાં માંડ્યાં. કલાએ વિદ્યાર્થી સ્વરૂપ ધારણ કર્યું અને તે હંફેહાઈ, અને તે કલાનો લક્ષક બન્યો. આજેય તે કલાનાં ચોચલાં કરીને બચકાં ભરતો કલાની પરાકાષ્ટાએ પહેંચેલો કલાકાર કલકત્તામાં રહે છે. x

(x કલિપત)

યૌવન-સ્મૃતિ

શ્રી. અમલદર અમૃતસરીની
રત્નોક સુંદર રચાયેલો આ અંકે
જુલુ કરે છું.

યૌવન-નિદ્રા

મયખાનેમે શય્ય દેતો,
હવે નતમે યરાય.
મુઠકો કહા સાકીને,
કે અય રિદે અરાય.
આતા હમ નઝર ખાલે,
મુહબ્બત જિસમેં.
ઈસ નરશેહરી નીંદકા,
હય નામ રચાય.

-મધવીમાં મને ગદિરાતી ખાલી
આપતાં સાકીએ કહ્યું: 'હે મરત
પિપાસુ! જેમાં, પ્રણય-સ્વપ્ન દ્રષ્ટે
પડે છે એવી ઉન્માદભરી નિદ્રાનું
નામ યૌવન છે.'

યૌવન-ખેલન

અપ્પામે જવાની હંપયે,
અય કંબે હઝી,
હો હાયમે પયમાના,
તો નઝરમેં હઝી,
આદિદ જો સમગ્રતા હય,
સમઝને દો ઉમે.
બેચારને દુન્યા,
અબી દેખાહી નહીં.

હે વિહવળ હૃદય, આ તો
યૌવનના દિવસો છે. હસ્તમાં ખાલી
અને ઈશીમાં રૂપનુંદરી આજ દિવ-
સોમાં હોય ને? ભિચારો ધનવર
મકા! એને તો જે સમજે એ સમ-
જવા દો. એણે હજુ સંસાર
એણે જ નથી.

યૌવન-સ્મૃતિ

ગદલતકી અગર,
નીંદ ન સોયા હોતા,
જે ગવહરે મકમુદ,
ન જોયા હોતા,
પારીમે જિસે કાટકે,
ખુશ હોતા મય,

પાયની ઇંટી

- મિત્રોપજાતિ -

આકાશનું અંતર વીધનારા
મહેસો-મિનારા! શિર ગર્વથી ઉગા
કરી હસો છા, ઉર વેગવેગથી
હસાની દેયાં જનરૂદ્ધેય,
સ્થાપત્યની જે સ્થપતિ તણી અયે ૫
કલાવિમૂતિ. જ્યમુરખિને
પ્રસારતા નિયલ દિવસાન્તરે.
પરંતુ તલ્લે તમ આ પ્રસાવને,
હઝ્યવને, કીર્તિ તણા કલાપને,
આપી રહું કેા બલ? ને તમારા ૧૦

દીપાવનું ચોભા? કાંમસાઓ?
નિરા યકી કયાં નિવૃદ્ધ હોડાં
પતાહલેયે વહતા તિમિરમાં,
પ્રકાશનો લોભ ત્યજ સદાપનો,
ફના કરી છવનસ્વપ્ન કુમાનાં, ૧૫
છવંત હોમી નિજ કાષ અર્થમાં,
ચલણ છાપી છટ ત્યાં સમાધમા:
પાયા મહીં વજીર ચે પરી સહુ,
આદર્શને ઉન્નત દેહ અપના,
વખાણુરો સો તમને, ન તેમને; ૨૦

કીર્તિરૂપદાથી પર પ્રાણ તેમના
હતા અરે! કેવલ ભોગતપરા.
આકાશના અંતરને અગ્નિને
ધારી રહ્યાં અમૃત છા દુલિનાં,
મહી રહ્યાં એદિક વેમવે ઉરો, ૨૫
પ્રતાપ એ કેવલ કે અજાણી
પાનાજીવેશજ વિષે દયાયથી
આડા તિમિરે છટ બેસુમારનો.
હુદાયલા બેખનબેમ ઉપરે
ચલણ છે મંદિર મુક્તિનાં હયા; ૩૦

શિરે છવાતાં નવતેજ આબનાં,
પાયામહી ભોગધિર ઉમરે.
-અને છતાં વન્દન હોડકાપનો,
વખાણી કારીગરી ભભ્ય મહેસો
મિનારની, દા! કરતા સુવરે; ૩૫
પ્રત્યક્ષપૂલ યકી પ્રાણ રીઝી
અને કૃતાર્થી જન સર્વ નિજને;
પરોક્ષનું અર્પણ કેણું સંભરે?
-છા ચમુઓના જગના દુવે બળે,
રમે ન, અર્થથી નવ દે, તથાપિ ૪૦

તમે તમારી કરી જુલું છે અદા.
છટા! શહિદો! તિમિરે દયાયજા,
નયું, નયું, અર્પણપત્ર અંતરો!

અમૃતલાલ છ. પરિખ.

સંપાદક:-

શ્રી. કાની.

અય કાશ, જવાનીમે
વો' બોયા હોતા.

-કેવું સાફ થાત. જો હું વિસ્મૃ-
તિની ઉંધ ઉંથો ન હોત. જો મેં
ઉદ્દેશ-રત્ન ગુમાવ્યું ન હોત? એટલે
કે યુવાનીમાં મેં એ ખીજ વાવ્યું
હોત કે જેનું ફળ વૃદ્ધાવસ્થામાં કાપીને
ખુશી થતે તો કેવું સાફ થાત!

યૌવન-નિરાશ

અસપામે મુસરતકી,
મઝમ્મત કરી,

અય વાહજે હમ કહમા,
પુમે કયા સઝી?

દમખખત, ઈસી રાતકા,
હય નામ રચાય,

જો માકી ઓ માશકકી,
સોહયતમેં કરી.

-હે અદપસાની ઉપદેશક,
આનંદ-સામગ્રી અબ્બરશિયત કરી;

નાખી! તને આ શું મુશ્કયું?
અભાગી, જે પાનાર અને પ્રેમિકાની

સંગતમાં વ્યતિત યદ્ય એજ રામિનું
નામ યૌવન છે.

યૌવન-તલાશ

મુદાં. હવે જગજાન,
જો પીરી આઈ,

લેકિન હય તખીઅનમેં,
વોહી જિંદા દિહી,

કેહતા હં હસીતીકે,
પરેમીં નાકર,

દેખો તો યહાં મેરી,
જવાની હોગી.

-વૃદ્ધાવસ્થાના આગમન સાથે
ઉમિંગો મરી ગઈ. પરંતુ પ્રકૃતિમાં
હજુ એજ ચેતન એજ જિંદાદિહી
છે. રૂપનુંદરીઓના આવાસોમાં જન્મને
હજુ પશુ કહું છું કે, જુઓ માઈ,
યૌવન અહીંજ હશે: (પશુ)

બાલ વિધવા

(એક પત્ર)

તહાશા જો બાઈ ! મહત ઉપકારો કર્યમ કરી
 શકું વાળી ?—ખાલી વદવું રહું છે માત્ર મુજથી !
 ન્યહાં દુઃખો ઝાઝાં લવન સધળું શોષીજ લીગે,
 હીસે ના કે રસ્તો, અબળ દુઃખિયારી કથું કરે ?
 સુવસ્ત્રો નાં ઈચ્છયાં, કરી નહિં અલંકારની રૂપકો,
 સુહાગી ખડેનોના પુનીત સુખભોગોય ન ચહ્યા;
 ગરથું સૂકું, સાદું, લંબન વ્યવહારાર્થે ખહું ને
 પડી રહેવા નહાની કુટીરજ ચહી; તેય ન મળે !
 શરીરે હુંકળો, કર પ્રીતિભર્યો કાણજ મૂકે ?
 અને હુંડે દાખી, ઉરમધુર આશ્વાસન હીયે ?
 સગાંને સ્નેહીઓ, સુખી દિવસનાં સાથીજ બેધાં,
 અરે ! તેને ક્યાંથી ગરિબ વિધવાની દિલ દયા ?
 ક્યાં નેત્રો ખાલી, રડી રડી; મહારી હૃદયની
 હુળી સૌ આશાઓ; ગતિ અવળી રે થઈ નશીબની !
 ચીરાતું આ હૈયું, મરણ શરણું એકજ હીસે,
 પ્રભુજ એ ક્યાં છે ?—નહિં નહિં જણાયે જગ વિશે !
 દબેલું, મારેલું, તદ્દધિ મન થઈ ગયજ કદિ
 બને ઘેરાયેલા વિકળ મૂગલા શી દીન ગતિ !
 વિકારો, સન્તાપો, અબળ ઉર અસહાય, મૃદુલું,
 બહલોવી નાંખે છે, કઠિન લવણું નિત્ય ખનતું !
 તૃષા તૃષ્ણાઓની,—વિષમ વિષયોની—વિકટ થઈ,
 તપાવે હૈયાને,—સ્થિતિ અસહ સંસારની વળી ?
 ભામૂકે જ્યાં અગ્નિ, કહન કરતો જિન્દગી બધી,
 અરે ! તે દુર્ભાગી જગતમહિં આશા મુખનો શી ?
 બધુંયે બાલું હું : સરળ અતિ ઉપદેશ કરવો;
 મહાપીડાકારી અનુસરણને ધર્મ પળવો !
 કદાપિ ના થાયે, ન બની, બની જે વાત વિધિની:
 સદાયે ચાલુ છું, પંગધિ પર હું સખી નિતીની.
 મહને દોષો દે છે દુરજન, છતાં કારણ વિના,
 બધાં કું પાપોની ધરણી વિરૂપા બાલવિધવા ?
 ભરાતા હૈયાથી લખતી દીન બાળો બેળો જળી,
 કહાડે બીજે ક્યાં, ઉડી ઉડી વરાળો હૃદયની ?

રામભોહનરાય જસવંતરાય.

પ્રેમ પંથ

શીખડકોચે, અર્થ સંગ્રહો પ્રેમની વ્યાખ્યા માટે પૃથ્વીનાં પૃથ્વીરોધે છે. પેલા નાટકમાં. જે “શીખડ કણુ પણુ અર્થ” મહત્ત્વે એ અક્ષર માંડી સમાપ્ત”નું ગાયન ગવાય છે તે વ્યાખ્યા અપાય છે, તે યથાર્થ સત્ય છે. પણ આપણા કવિ ન્હાનાલાલે આ કણુ શીખડના અર્થની મહત્ત્વતા “પરમ પ્રેમ પરબ્રહ્મ”માં કોષ અદ્વિતીય સુંદરતાથી સમાવી દીધી છે.

પ્રભુ અનાદિ અને અનન્ત છે એટલે પ્રેમ પણ અનાદિ અને અનન્ત છે. ઈશ્વરના સથળા અંશ એમાં અસ્તિત્વ ધરાવે છે. પ્રેમ વિનાની ક્રિદ્દગી નિરર્થક છે, કંગાલ છે, કિંમત વગરની છે.

આ અવની પર ને કોષ સારમાં સારી વસ્તુ હોય, જેને માટે મનુ બાળ એકસરખી જાખના કરી રજાં હોય, જે એકદે અવાજે સર્વ કાળમાં આ મૂલ્ય વસ્તુ તરીકે રવીકારાર્થ હોય તો તે પ્રેમ છે. એક પાત્રાત્મ અભ્યાસીએ કહ્યું છે તેમ એ તો “આ વિશ્વમાં જીવનની સરિતા છે. સરિતાને સમજાવી રહેલ નથી. એને સફ કોષ જોળાળી શકતાજ નથી. આખંડ ‘ટપ ટપ ટપ’ ટપકી રહેતા એક નાનકડાં ઝરણા પાસે ઉભું રહેનાર એનું ગાંભીય નાણી શકતું નથી. એ કરોડ કાપીને આગળ વધે, કોતરો બતાવીને શુભાર્થ નય ત્યાં સુધી પણ પીછાની શકાતુ નથી એ પાકર પર પથરાઈ નય, વેકળા મટી નદી કહેવાય, જમીનને દિનપ્રતિદિન જોડતાં જોડતાં વહે નય, પોતાના ઉર પર નાવડાં તરારી શકે ત્યાં સુધી પ્રભુ પરખી શકાતુ નથી. એ બધું વરાવી અગાધ ઉદ્ધિ આગળ આપી પોવાય અને

એના ઉડાણમાં એ પોતાનું સ્વતઃ કાલવી દે ત્યાં સુધી એને યથાર્થ રૂપમાં જોળાળી શકાતુ નથી. મળ વણજ માંસુલી હોય છે; અંત મહાન નીવડે છે. પ્રેમનું પણ એમ જ છે. પ્રેમ ખરેખર તો પરિણામે જ જોળાળાય. તમારી ગોઠી, તમારા કારખાના, તમારી કચેરીનું સ્વરૂપ એ એકદમ ફેરવી નાખશે. એ પ્રોત્સાહન આપશે, પ્રાણ પૂરશે. તમે ગમે તે પ્રધી કરતા હો, તમારી વિજબનાઓ ગમે તે હો, પ્રેમ એ જીવનાના ઉદટા સુદટા આંચકા એકદમ બંધ કરી દે છે અને હેરત પમાડે એવી રીતે તમારો માર્ગ સરળ બનાવી દે છે. અત્યાર સુધી જોખારના પ્રદેશમાં તમે સ્નાયવીમાં માર્યા ક્યાં છે કારણ કે ઉપકારક અને સરળ પ્રમ્ તમને કોષએ કણુ સુધી બતાવ્યો નથી. તો હવે આ માર્ગે વળો.

પ્રેમ હૃમ્મેશાં આલ્લાહક હોય છે.

જે કંઈ સુંદર છે, ઉદાર છે, સાર છે, નિર્મળ છે, સાચુ છે, સંધરવા જેવુ છે એ સથળ પ્રેમપંથે સાંપડે છે. પ્રેમપંથી પર પશ્ચાતાપ હોતો નથી. એ માર્ગે આપણને કદિય દુઃખી રાખતો નથી. એ માર્ગે બાલજીવન જેવો નિખાલસ છે, સમદષ્ટિ છે. એનાં તમામ આચરણને આત્મા હૃમ્મેશાં ‘અસ્તુ’ ‘અસ્તુ’ કહે છે. પ્રેમપંથ આપણને સદા સીધી લીટીએ જ લઈ નય છે. અને દષ્ટિરચાને જ પોવાડે છે કારણ કે એ પ્રજ્ઞો પંથ છે.

તો પ્રેમપંથે પળો. સુખ અને સચ્ચિદની મરીઆમ અને સીધી સડકે સદાને માટે એજ છે. સાચી પ્રજ્ઞતાની ખરી ચાવી એ જ છે.

અવનરાય શુક્લ.

“અભેદમાર્ગ-પ્રવાસી” શ્રી. નાનાલાલ ભાઉશંકર ભટ્ટ.
(પ્રથાજ્ઞક:—શ્રી. શક્તિ-ગીતા, વર્ણધર્મ-ત્રિમાંસા, નારીધર્મ-ત્રિમાંસાદિ)

ધર્મના

જીવ અને પુનર્જન્મની સાથે નિકટનો સંબંધ છે, જીવનો અર્થ જાણવામાં આવતાં પહેલાં આત્માનું સ્વરૂપ જાણવું જોઈએ. આત્મા એ જ્ઞાન સ્વરૂપ છે અર્થાત્ આત્માનું સ્વરૂપ સત્યચિત્ અને આનંદરૂપ છે. જીવને અજ્ઞાનનું આવરણ ચવાથી તે પોતાનું સ્વરૂપ ને સત્ય ચિત્ આનંદરૂપ છે તેને વિસરી જાય છે અને દુઃખ રૂપ પોતાને માને છે, પરંતુ જો તે વિચાર કરી શકે અને શાસ્ત્રનો સમાગમ કરે છે, તો તે પોતાના મૂળ સ્વરૂપને જાણીને આનંદનો અનુભવ કરે છે. જીવને ત્રણ શરીર છે તે આ મુજબ (૧) કારણ શરીર (૨) સિંઘ-સક્ષમ શરીર (૩) અને સ્થળ શરીર ને તમારી સક્ષમ વડે જોવામાં આવે છે તેને સ્થળ શરીર કહેવામાં આવે છે. ને શરીર જોવામાં આવતું નથી, પણ મનુષ્યના સ્થળ શરીરના પ્રાણને મરણ પછી પોતાની સાથે લઈને જાય છે, તેને સક્ષમ શરીર કહેવામાં આવે છે. મનુષ્યના મરણ પછી તેના સ્થળ શરીરનો અતરે અગ્નિવડે નાશ કરવામાં આવે છે. તેથી જીવનો નાશ થયો એવું સમજવું એ અજ્ઞાન મૂલક છે. જેમ બ્યવહારના ઉપયોગમાં આવતી બીજી વિદ્યાઓ ભણીને તેનું જ્ઞાન મેળવવામાં આવે છે, તેમ આ પારમાર્થિક વિદ્યાનું જ્ઞાન મેળવ્યા વિના તે અસત્ય છે એમ કહેવાનો કે માનવાનો વિવેકી મનુષ્યને અધિકાર નથી, ને તત્ત્વ આપણે જાણ્યું નથી, તે નથી, અગર અસત્ય છે એમ કહેવું શોભા યુક્ત નથી. સક્ષમ શરીરને વાસના-મય પણ શરીર કહેવામાં આવે છે. વાસના એટલે આપણે ને ને વિચાર કરીએ છીએ, જેવી જેવી ભાવનાઓ કરીએ છીએ તેના સક્ષમ આંદોલનો મનમાં જાને છે, અને તે વડે મન રચાય છે, એટલે શુદ્ધ વાસના વડે મન શુદ્ધ થાય છે અને અશુદ્ધ વાસના વડે મન કામનાચાણું અને ક્રોધી થાય છે, શુદ્ધ વાસના ચાણું મન સાર્વત્રિક કહેવાય છે, સાર્વત્રિક મનને જ્ઞાન

થાય છે, જ્ઞાન એટલે પદાર્થનું યથાર્થ સ્વરૂપ જાણવું. તે આ સક્ષમ શરીરમાં ત્રણ ગુણો રહેલા છે, (૧) સત્ત્વગુણ (૨) રજો ગુણ (૩) તમે ગુણ. સત્ત્વગુણ વડે જ્ઞાન થાય છે, રજોગુણ વડે મનુષ્ય નાના પ્રકારની ઇચ્છા પૂર્ણ કરવામાં મગ્નો રહે છે. અને તમે ગુણ વડે સારું શું છે અને નહારું શું છે તેનો મનુષ્ય વિચાર કરી શકતો નથી. માટે ધર્મના પ્રશ્નોએ તમેગુણ અને રજોગુણને પોતાને વશ કરવા માટે તથા સત્ત્વગુણ ધારણ કરવા માટે ઉપદેશ કરેલો છે. આટલું સમજ્યા પછી હવે મરણ એટલે શું તે સમજાવવામાં આવે છે. આપણે આગળ કહી ગયા કે સ્થળ શરીરનો નાશ કર્યો તેથી જીવનો નાશ થતો નથી. તે સમજાવવા માટે દર્શાવે આવવામાં આવે છે. એક લાકડી લઈએ તેને ભાગી નાખવામાં આવે તો તેથી તેના નાના કડકા થાય છે, તે કડકાને બાળવામાં આવે તો તેની રાખોડી થાય છે. રાખોડીને વધારે બાળવામાં આવે તો તે હવારૂપે થઈ જાય છે, એટલે તે આપણી દ્રષ્ટિએ જોવામાં આવતી નથી, તેથી તેનો નાશ થયો એમ માની શકાય નહિ; પણ તેનાં રૂપાંતર થયાં, જેવા કે:-કડકા, રાખોડી, અને હવા, માટે લાકડીનું અસક્ષ સ્વરૂપ બદલાવને તેની જુદી જુદી અવસ્થાઓ થઈ તેથી તેનો નાશ થયો એમ કહી શકાય નહિ. તેજ પ્રમાણે સર્વે પ્રાણીઓ તથા પદાર્થની અવસ્થાઓ જુદી જુદી થાય તે, તેમનો નાશ થતોજ નથી એમ ઉપરના દર્શાવેલી તમારા જાણવામાં આવ્યું હશે, આનું નામ “મરણ” કહેવાય છે. મરણથી કશાનો નાશ થતો નથી, ત્યારે શું થાય છે? એમ પ્રશ્ન કરવામાં આવે તો તેનું સમાધાન આ પ્રમાણે છે. સક્ષમરૂપે સ્થળરૂપે અંદર રહેલો છે, એ સક્ષમરૂપે સત્ત્વરે જાનેલો છે. તે તત્ત્વો આ પ્રમાણે છે. (૫) પાંચ પ્રાણ (૫) જ્ઞાન-ઈન્દ્રિયો (૫) કર્મેન્દ્રિયો (૧) મન (૧) શુદ્ધિ અર્થાત્

૫+૫+૫+૫+૫=૨૫ આ સૂક્ષ્મદેહ સ્થુળદેહનો નાશ થવાથી તેનાથી છૂટા પડે છે એટલે તેનો નાશ થતો નથી. સ્થુળદેહનો પણ વાસ્તવિક રીતે નાશ થતો નથી, પણ તેને પાંચ ભૂતોમાંથી બનેલો છે તેમાં જે તે તત્ત્વમાં મળી જાય છે. સૂક્ષ્મદેહ તો કેવલ વાસનાનો બનેલો છે તેથી તે કશામાં મળી જતો નથી પણ સદા વિદ્યમાનજ રહે છે, આ વિષય ઘણો સૂક્ષ્મ છે માટે તેનું વિવેચન હવે પછી સમય પ્રાપ્ત થયે કદન કરવામાં આવશે. આ વાસનાનો બનેલો સૂક્ષ્મ દેહ તેને અનુકૂળ એવો સ્થુળ દેહ પ્રાપ્ત થતાં તેમાં જોડાય છે, ને ફરીથી પિતાના વિચારમાં ઉત્પન્ન થઈ માતાના ગર્ભમાં વિધિનું પતન થવાથી માતાના રજમાં મળી તેનો દેહ બંધાય છે જેને આપણે સ્થૂળ દેહ કહીએ છીએ. તેનો જન્મ ફરીથી પોતાના પૂર્વજન્મની વાસના અનુકૂળ દેહમાં- સ્થૂળ દેહ રૂપે સંસારમાં અવતરે છે “એતુ” નામ પૂનર્જન્મ.” પોતાને અનુકૂળ સ્થૂળ દેહની પ્રાપ્તિ થવાનાં વચસા વખતમાં આ મૂર્તિ વાસના વાલો દેહ આ અવંત ક્ષણમાં પોતાને અનુકૂલ કોઈ સ્થિતિમાં રહે છે, એ રહેવાની સ્થિતિને આપણા શાસ્ત્રમાં સ્વર્ગ, નરક-એવાં રૂપકથી વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે. આવા- સનામય દેહ જ્યાં સુધી સ્થૂળ શરીરમાં ન આવે ત્યાં સુધી તેનામાં નવી વાસના ઉત્પન્ન થતી નથી. પણ તે જ્યારે સ્થૂળ દેહમાં જન્મ લે છે એટલે સ્થૂળ દેહની સાથે જોડાય છે ત્યારે જ તે નવાં કર્મ કરી નવી વાસનાઓ વડે પ્રુષ્ટિ પામે છે. હવે તે જન્મ પાળી બીજી સારી વાસનાઓ પાળી સારાં કર્મ કરે છે તો તે ઉત્તમ માર્ગે જાય છે, અને જો નહારી વાસનાઓ પાળી નહારાં કર્મ કરે છે તો તે નહારે માર્ગે જાય છે આ કારણને લઈને આ સ્થૂળ જગતને કર્મ લોક એટલે નવી વાસના પ્રાપ્ત કરવાનું સ્થાન કહેવામાં આવે છે, જે ધર્મોના અનુયાયીઓ કહે છે કે સુવા પછી દુસ્ત સ્વર્ગમાં કે નરકમાં પડાય છે, તે ત્યાંથી ફરીથી કદિ પણ જન્મ થતોજ નથી એમ કહેવું અન્યાય વાળું છે, કેમકે માત્ર પાંચ પચાસ વર્ષના એકજન્મ જન્મથી ફરીથી કે અસંખ્ય વર્ષ સુધી નિરંતર સ્વર્ગ કે નરક મુજે એવો યદિ ગમેલી જુદાને ફરીથી સુધારવાનો સમય ન આવે એવો અન્યાયજ કહેવાય, કુદરતનો નિયમ

એવો છેજ નહિ, તે તો ધણી દયાળુ છે, તે તો ખરો તેને સુધારે છે, તેને સુધારવાનો પ્રયત્ન આવે છે, એમ આપણે ધણીવાર આપણા મંદવાડમાં પણ જોઈએ છીએ. માટે પુનર્જન્મનો પ્રસંગ વારંવાર આવે છે, કારણકે જે તેમ માનવામાં ન આવે તો એકજન્મ જન્મનો અંત આવે એટલે અવંત કાલ સુધી સ્વર્ગ કે નરકમાં પડી રહેવું પડે એ વાત સંભવી શકિત નથી, વળી જે લોકો પુનર્જન્મને માનતા નથી તેમની તે માન્યતા પણ ખોટી છે, કારણ કે આપણે ઉપર જોયું છે કે કોઈ પણ વસ્તુનો નાશ થતો નથી, એને સૂક્ષ્મ દેહ મરતો નથી.

વળી પુનર્જન્મ નથી એવું કહેનારની તકરાર એવી છે કે વસ્તુનો નાશ થતો નથી એવું અમે કહ્યું કરીએ છીએ, ને મરણ પછી તે વસ્તુ ગમે તે કોઈ રૂપે રહે છે એ પણ ખરું છે, પણ જે વસ્તુ એકવાર હતી તેજ ફરીને અમુક રૂપે થઈ છે એમ શી રીતે માની શકાય? તેના ઉત્તરમાં એમ નીચે પ્રમાણે પુનર્જન્મ નહિ માનનારાને પૂછીએ છીએ કે નાનાં બાલક અવતરીને દુસ્ત મરી જાય છે, માણસો પણ બધાં સરખાં જીવતાં નથી; કોઈ જન્મે છે ત્યાંથીજ ધનવાન હોય છે, કોઈના જન્મ થવાથી માથાપતું ખાલાતું પણ નાશ પામે છે, કોઈ આખી જીંદગી પર્યંત થમ કરીને મરી જાય છે છતાં તેને એક કોડી પણ મળતી નથી, કોઈને ઠોકર વાગતાં દબાના ચડ મળી આવે છે, એ બધું શી રીતે થઈ શકે? એટલુંજ નહિ પણ આપણે હમણે ઠગારા, લુચ્ચા, દગલખાજ માણસ જોઈએ છીએ ને તે મરતાં સુધી સુખમાંજ મહાલતા દેખાય છે ત્યારે સારા નહા- ગ્રામાં ફરે શો? જગતમાં ગમે તેમ આશીએ તો શી હરકત છે? એમજ હોય તો સારાનું-સારું ને નહારાનું નહાર એવો જે કારણ અને કાર્યનો સંબંધ છે તે જુદી જશે અને જગતમાં સુધળું ઉજળું ચાલશે, માટે જગતમાં મતસ્વી-સ્વચ્છંદ જેવું કોઈ છેજ નહિ, જગતમાં સર્વે જતાવ નિયમ અનુસાર થયા કરે છે. માણસો જે બોગ ભોગવે છે, તેમને જે સ્થિતિ-પ્રાપ્ત થાય છે તેમનું આશુષ્ય, તેમ અહીંયાં જે કષ્ટ પણ તે ભોગવ્યું નહિ તો તે કેરું કોણ ભોગવશે, જન્મવતો નિયમ એવો છે કે જે કષ્ટ તે ભોગવે, એ બધું તેની-

તેજ વસ્તુ કરીજી જન્મ પામે છે, તેનો તેજ સુક્ષ્મદેહ કરી જન્મે છે, એનું ચિત્કારીએ તોજ ઉપના પ્રશ્નોના ખુલાસા થાય છે. પુનર્જન્મ નહિ માનનારા એમ કહેશે કે આપણો પુર્વજન્મ શો હતો તેની આપણને ખબર નથી, એટલે પુર્વનાં કામ માટે હાલમાં આપણને જે સુખ મળવું હોય અગર આપણને દુઃખ પડવું હોય તેના કશો ઉપયોગ નથી, તો તેમનું તે કહેવું પણ ગોચર નથી. ગોળ અંધારામાં ખાવાથી પણ કોઈ કંઈક લાગતો નથી, તેમ પુર્વના કર્મનું સ્મરણ ન રહેવાથી તેનું ફળ ભોગવવામાં આપણને કોઈ પણ પ્રકારની હાનિ થતી નથી. પુર્વ જન્મની સ્મૃતિ આપણને ન હોય એજ સાહે છે, કેમકે તેથી આપણનેજ લાભ છે. પુર્વજન્મના કર્મની સ્મૃતિ ને આપણને થાય તો તેથી સારાં નફારાં કર્મને માટે આપણને એટલો ગંધા પ્રત્યાપ્ત થાય કે આ જન્મમાં આપણા જેવા અસંતોષી મનુષ્યોને આ દુઃખમય જગત નરકરૂપ થાય. અને સારાં કર્મ કરી ઉત્તિ પામવાનો ઉદ્દેશજ કરત નહિ અને તેથી અધોગતિનેજ પામત. માટે જગત્તા આપણા નિપ્પેશ શા માટે બાંધ્યા, કાણે ક્યાં? એવી ભાંજનદમાં પડ્યા વિના જે વસ્તુ જેમ છે તેમ રહેવા હર્ષ જગતના કરેલા નિયમને અનુસરી સદ્માર્ગે ચાલી અભ્યુદય તથા શ્રેયસ પ્રાપ્ત કરવામાં જ મનુષ્ય નતનું કર્તવ્ય છે તેથી ઉદ્ધતા તર્ક કરવાથી મનુષ્ય અધોગતિને પામે છે. કેટલાક તર્કવાદીઓ પ્રશ્ન કરે છે કે સપને શા માટે હવે લટકાવ્યો છે, તેને પૃથીમાંથી કેમ ઉગાડ્યો નથી એવા પ્રશ્નો કરવા તત્કાલ નફામાં છે, પુર્વ જન્મની સ્મૃતિ નથી એજ વાત સારી છે, સ્મૃતિ કરવી હોય તો અભ્યાસથી થઈ શકે છે. બાળક અવતરે છે તેનું જાત્રવા મડિ છે, પરી જાત્રથી રહે છે, લુપ્ત લાગવાથી રહે છે, એ બધું તેને કાણ શીખવે છે? તે ઉપરથી ખુદ્ધ જણાય છે કે તેને પુર્વ જન્મની વાસના છે, અને તેજ પુર્વની સ્મૃતિનો પ્રત્યક્ષ અનુભવ છે.

પૃથ્વી ઉપર કરોડો જીવ હયાતી ભોગવે છે, તે જાતી સ્થિતિ એક સરખી જેવામાં આવતી નથી જન્મથી તો કોઈ ધણજીન સુધરેલા અને શુદ્ધિ વાળાં, કોઈ બદ્ધનીપતિ ને કોઈને ખાવા સરખું પણ

મળવું નથી, તેમજ એકાદ પહેરવાનું પણ મળવું નથી, કાષ્ઠ શરીર પુષ્ટતો તો કોઈ દુખળા, કોઈ રોગથી પીડાતા, કોઈ સુખી, તો કાષ્ઠ દુઃખીજ ગણાય છે. ઈશ્વરે જીવોને જૂડી જૂડી સ્થિતિમાં કેમ મુક્યારે આવો પક્ષપાત કરવો ઈશ્વરને જાણે નહિ એમ કોઈ કહે તો તેને કહેવામાં આવે છે કે ઈશ્વરનો પક્ષપાત છેજ નહિ. પૃથ્વી એક નિશાળ છે, ભ્યાં અનેક જીવો શિક્ષણ લેવા માટે આવે છે. શિક્ષણ એટલું તો નિશાળ છે કે અનેક જન્મ થયા વિના મળી શકવું નથી; જેમ કે કંકડા શીખતાં આગળ વધતાં નિશાળીઓ પડિત અને છે તેમજ એક જગલી અવસ્થામાં પડેલો જીવ નવીં નવી જીવંતીઓ લેતાં, ઉંચા સુધારાની યોગે પહોંચેલા જીવના જેવા થાય છે. જેમ જેમ તે સારાં કર્મ કરતા હશે તેમ તેમ તેના જન્મો એક પછી એક સારા થતા જશે. કર્મ કરવું તેના પોતાના હાથમાં છે અને તેથી દરેક નવા જન્મનો આધાર તેના પોતાના ઉપર છે એકજ માથાપને પેટે બે છોકરાઓ અવતરે છે અને તે બંનેના સ્વભાવ અને શુભ એક બીજાથી જુદા હોય છે, ઉદાહરણ તરીકે એક ભણેલો તો બીજો મૂર્ખ, આનું કારણ એજ છે કે એ બે જીવ જુદા જુદા વર્ગના છે. હાલમાં એવા દાખલાઓ ઘણા અને છે કે છેક માળક હોય છે તેની શુદ્ધિ મોટાઓની શુદ્ધિને અંખવી નાખે છે. એવા માળક આ જન્મમાં કેળવણી લેતાં પહેલાં કંઈ કંઈ વિદ્યામાં અત્યંત પ્રવિણતા ધરાવે છે. પાંચ વર્ષની વયના છોકરો ગણીતમાં મોટા મોટા પ્રોફેસરોને હંફાવે છે, તેવાજ બીજો છોકરો સંગિતમાં એટલી તો પ્રવિણતા ધરાવતો જણાય છે કે તેની સાથે મોટા મોટા ગાયેલા પણ હરીફાઈ કરી શકતા નથી. આટલી અધી વિદ્યાની પ્રવિણતા ક્યાંથી આવી? ઉત્તર એકજ છે કે આગલા જન્મમાં એ જીવે જે અભ્યાસ કરેલો તેનું આ પરિણામ છે. સર વીલીઅમ રોવન હેમિલ્ટન ત્રણ વરસની ઉંમરે હીન્ડુ ભાષાનો અભ્યાસ થયો અને સાત વર્ષની વયે, લલલલાઓને કોરાણે બેસાડે એવા તે નીકળી આવ્યો, આટલુંજ નહિ પણ તેર વર્ષની ઉંમરે તો તેને તેર ભાષાનું સારું

જ્ઞાન પ્રાપ્ત થયું હતું. આપણા પાછળના જન્મોમાં આપણને સ્મરણ નથી, પણ તે સ્મરણ નથી માટે પાછલા જન્મ નથી થયા એમ કહેવાય નહિ, આપણી આત્માવસ્થાની વાતોએ આપણને સમજાવી ક્યાં સારિ છે? આ સાધારણ નિયમ છે પરંતુ હાલમાં ધણી જાણે એવા પ્રગટ પડેલા છે કે જેઓ ખુદી રીતે એમ કહે છે કે પાછલા જન્મમાં અમે અમુકે જ્યાંએ અમુકે કંડેબમાં જીવન ધરતા હતા.

આ સિવાય મનુષ્ય જીવનનો હેતુ આગળ વધવાનો છે. એમ જ્યારે આપણે સમજીએ છીએ ત્યારે આપણને ખાતરી થાય છે કે એક જીવે ને આગળ વધવા માંડ્યું છે તો તેને અધવચ અટકાવી દેવાની ઈશ્વરની ઇચ્છા કદી પણ હોયજ નહિ. જુદા જુદા અનુભવો લેવાને જીવ. પૃથ્વી ઉપર આવે છે. એ અનુભવો લેવા માટે અને તેમાંથી જ્ઞાન માર મહણ કરવા માટે ઈશ્વર જીવને અહીં મોકલે છે તો, એ કામ પરિપૂર્ણ કરવાને ઈશ્વર તેને તક આપ્યા વિના કદી રહેજ નહિ.

આના વિચારોથી પુનર્જન્મનો નિયમ સિદ્ધ થાય છે. માણસનું બહાર દેખાતું શરીર તો જીવંતી જુદું છે. જીવંતું અંગરખું તે એ છે. એક અંગરખું જીવંતી થાય અથવા કાટી નાથ ત્યારે માણસ તેને જેમ બદલે તેમજ જીવ શરીરરૂપી અંગરખાને બદલે છે. અંગરખું પહેરનાર માણસ તો એકજ છે અને અંગરખાં જુદાં અને ઘણાં છે, તેમજ જીવનો એકજ છે પણ તેનાં શરીર વારંવાર બદલાય છે અને તેનાથી જુદાં છે શરીરનું બદલાવું એજ પુનર્જન્મ.

નહર જનતાને ખુશ ખખર

દરેક ભાષામાં સુંદર મનમોહક મોડર્ન સ્તીતરનાર, લગ્ન પ્રસંગે ધરોમાં આકર્ષક વોટર એન્ડ એપ્રિલ કલર પોપ્પીટીંગ કામ કરનાર, તથા ઘરની સજ્જવટ માટે કોરના તકતા પેઈન્ટ કરનાર, તથા ટાઈપિંગ કામ કરનાર.

મંગા મા લખો,

પેઈન્ટર હુસેનભાઈ વાય. સલાટ
ડભોઈ બરોડા સ્ટેટ,
જી. બી. એસ. રેલ્વે.

આપણાં સમજાં કર્યો સારાં હશે તો દેવતાની જાતિમાં હવે પછી આપણો જન્મ થશે, જે સમજાં કર્યો નજાળાં હશે તો નીચી યોનિમાં જન્મ થશે જેવી કે પશુ, પક્ષિ, આદિક, અને આપણાં કર્યો ને સારાં અને નજાળાં એમ મિશ્ર હશે તો મનુષ્ય યોનિમાં જન્મ થશે.

શરીરથી જીવ. જુદાં પડે છે તે મરણ કહેવાય છે એમ આપણે પ્રથમ કહી ગયા છીએ. એ પ્રમાણે જુદાં પડ્યો પછી કેટલાક સમયે તે જીવ શરીર ધારણ કરીને પૃથ્વી ઉપર પાછો આવે છે. આને પુનર્જન્મ કહે છે એમ પણ આપણે કહી ગયા છીએ, આ પૃથ્વી ઉપરના વિષયોમાં જીવ ન્યાં સુધી લોલાઈ રહે છે. ત્યાં સુધી તેને ફરી ફરીને પૃથ્વી ઉપર જન્મ લેવો પડે છે અર્થાત ન્યાંસુધી વાસના છે ત્યાં સુધી દુઃખ થવાનું છે. દુઃખથી છુટકું હોય, પરમ સુખમાં રહેવું હોય, મોક્ષ મેળવવો હોય, તો વાસના તજવી એજ તત્ત્વ છે. (પૂર્ણ)

વડોદરાવાળા

હરનારાયણ લક્ષ્મીનારાયણ

કે. ટાવર આગળ-ડભોઈ.

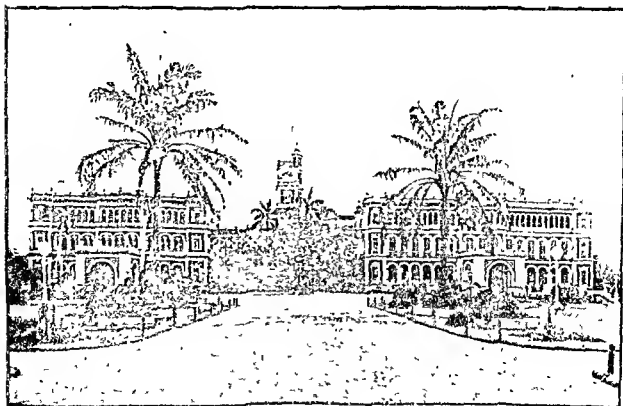
હમારા કારખાનામાં બનાવેલાં ચોખ્ખા તેલનાં સેવ, ગાંડીયા, પાંપડી સશ્વરપારા વિગેરે તથા ફરાળી માલ વિગેરે સારામાં સારા જનાવી આપવામાં આવે છે. પરચુરણ જીવું માલીકની બતીય દેખરેખ નીચે સારા ચોખ્ખો માલ બનાવવામાં આવે છે. ગ્રાહકોને સંતોષ એ હમારો સુદ્રાલેખ છે.

પાટીઆના ચોઈર ઉપર ખાસ ધ્યાન આપવામાં આવશે.

એક વખત પધારી જરૂર ખાત્રી કરવા લાગામણ છે.

કીર્તિ મંદિર (વડોદરા)

ભકશ્પુરા પેથેસ (વડોદરા)

“વિનય, સંયુક્તાના પાત્રમાં નિષ્ફળ ગયો—”
જ્યેતે તેની આંખોના ભાવ વાંચવા મિત્રના પ્રયાસ આદર્યો.

“તો હવે—” ઉઘા ઉદ્ભવ ધર્મ.

“કંઈજ મમનનું નથી.” જ્યેતે પૂછ નિરાશા-
મય ભાવ પ્રદર્શિત કરતાં કહ્યું.

“તો તમે ‘સંયુક્તાના’ પાત્રમાં ઉતરો તો—”
ઉઘાના શબ્દે શબ્દમાં ‘શાળાનું’ અભિમાન જણાઈ
આવતું હતું.

“તો ‘પૃથ્વીરાજ’—જ્યેતે શંકા કરી.

“તો હું મનું છું કે નાટ્ય સમારંભ કદાચ બંધ
રહે.” ઉઘા દીલગીર થતાં બોલી.

“હા. અત્યારે તો લગભગ તેવુંજ છે.” જ્યેતે
સ્પષ્ટ કહી દીધું.

“જ્યંતભાઈ તેવું કાચ તો શાળાનું નાકે જાય.”
ઉઘાના રહેાં પર શાળાનું અભિમાન તરવરી ઉઠ્યું.

“તો એક ઉપાય છે.” જ્યેતે ઉઘાય બતાવ્યો.

“શો?” ઉઘા એકદમ બે.લી ઉઠી.

“પણ...પણ...તે અચોક્કસ છે.” જ્યંત અચ-
કાતાં બોલ્યો.

“પણ તેમાં તમે આટલા અધા શા માટે અજરાય
છો?” ઉઘાએ જ્યંતને હિંમત આપી.

“તો કેઈ વિદ્યાર્થીની શાળાની રંગમુખિ પર ઉતરે
તોજ શાળાનું નાક રહે તેમ છે.” જ્યેતે ચોકડું
કહી દીધું.

“કેઈ શા માટે? હું ઉતરું તો કેમ?” શાળાને
માટે-શાળાના સ્વાભિમાન માટે-શાળાના નાક માટે
ધડીમરના પત્નીત્વનો સ્વિકાર કરવાને પણ હું તૈયાર
છું.” ઉઘાનું ગૌરંગ મુખ લાલાશ પકડવા લાગ્યું.

“Thanks. Many many thanks to
you.” જ્યંત હર્ષવિશમાં બોલી ઉઠ્યો. ને બંનેના
પંથ નિર નિરાળા હોવાથી તેઓ પોત પોતાના
આશ્વા લાગ્યાં.

-:૩:-

“જ્યંતભાઈ! તમે અદિ’ ક્યાંથી?” મુળદની
માડીને ઉપડવાની પાંચ મિનિટ બાકી હતી તેવામાં
માદીના અંગાળી ઢળના કપડામાં સજ્જ થયેલા મુલાન

જ્યંતને દેખી પોતાના મુંબાઈ જતાં માતાને મૂકવા
આવેલી ઉઘાએ સાશ્વત પૂછ્યું.

“હરવા.” જ્યંતે મુખભાવ પલટતા જવાબ
વાળ્યો.

“હર સોસાયટીમાં રહેતા આટલે સંધી ફરવા આવે
એ માનવું મુંઝવે છે.” ઉઘાએ દલિલ કરી. ને જ્યં-
તની આંખમાં એકાદ બે અશ્રુ કપોલ પર ઢળી ગયાં.

“જ્યંતભાઈ તમે રડો છો?” ઉઘાએ લાગણી
વશ થતાં તેના હાથ ઝાલો હાથાવતાં પૂછ્યું.

“કારણ કે હમવાનું એકેય કારણ જણાતું નથી.”
જ્યંતે ઉત્તર દીધો.

“કેમ?” ઉઘા પ્રતિક્ષણે વાત સાંભળવા વધુને
વધુ આતુર થતી હતી.”

“વિનમના શંકાગીલ હૃદયમાંથી બડેકો સ્પર્શ્યો
ને મેનેજર સાહેબે મને ધમકાવ્યો.” જ્યંત અગમળો
થતાં બોલ્યો.

“તેમને તમને શું કીધું?” ઉઘાને જ્યંત પ્રત્યે
સાદાધ્યાયી કરતાં ભાઈ તરફનો પ્રેમ થયો.

“કે જે તમે ઉઘા સાથે ફરીથી વાત કરતાં
જણાશે તો તમને શાળામાંથી અરતરફ કરવામાં આવશે.”
જ્યંતે રૂબરૂથી આંસુ ઘુઘવા લાગ્યો.

“ઉઘા જાણે! જે મેનેજર સાહેબને બદલે કેઈ
બીજા વિદ્યાર્થીએ આ પ્રમાણે કહ્યું હોત તો તેના તેજ
વખતે જત્રીસ દાંત તોડી નાખત. પણ નિષ્પાય આતે
મેનેજર સાહેબ હતો.” જ્યંતે કોષ કરતાં બોલ્યો.

“તો તમે બીજી શાળામાં જવ છો?” ઉઘા
ગદગદિત થતાં બોલી.

“તે જલ્પવામાં લાલ નથી. આવજો સાહેબજી.”
ને જ્યંતે આવતી ગાડીએ બા.છું ઉઘાડી દોડતો
અંદર ધસી ગયો. ને ઉઘા નકકી ન કરી શકી કે
કોને મૂકવા આવી હતી; માતાને કે ભાઈને!

-:૪:-

આજે તે દિવસ છે કે જેને માટે વિદ્યાર્થી વિદ્યા-
ર્થીનીઓ દોઢ દોઢ માસ દયાં રાહ બેઠી રહ્યા હતા
જેને માટે જરૂર અને જહેમતોના અરખણિય ભોગ આપી
રહ્યા હતા. આજે શાળાનો નાટ્ય સમારંભનો ખાસ
દિવસ હતો.

શાળાને બની શકે તેટલી સુઝને કલાત્મક રીતે કલ્પમારવમાં આવી હતી. શાળાની નાની છતાં સુશોભિત રંગભૂમિ પ્રેક્ષક વળેને ધરીભર મુગ્ધ કરી દેની સાંજના સાત વાગે પહેલી ઘંટડી ચાલી હતી પણ નાટયના અભિનેતાઓ તો પાંચ વાગે શાળામાં દાખલ થઈ જવાનું હતું. પણ નાટયના અભિતાઓ ને અભિનેત્રીઓ તો પાંચ વાગ્યા પહેલાં ક્યારનાય શાળામાં આવી દાખલ થઈ ગયા હતા. પણ ઉપા ૭ વાગ્યા છતાંય ત્યાં નહતી.

ઉપાએ મેનેજર સાહેબને પંદર દિવસ પહેલાં કહી દીધું હતું કે 'સાહેબ! જ્યંત' 'પૃથ્વીરાજ'ની ભૂમિકામાં ઉતરી તોજ હું 'સંયુક્તા'ની ભૂમિકા ભજવનાર છું. બન્ય ત્રાષ પણ વિચાર્યો સાચે હું તે ભૂમિકા નહિ ભજવી શકું."

મેનેજર સાહેબ ધુંડેડા ગળા ગયા. તેમણે 'પૃથ્વીરાજ-સંયુક્તા' ની ભૂમિકા માટે બીજા બે વિચાર્યોને

તૈયાર કરી રાખ્યા હતા. પણ તેમાં બેઠાએ તેટલો દમ ન હતો.

ઉપાએ જ્યંતને શાળાના અભિમાન માટે—તેના નાક માટે એકજ દિવસ—ફક્ત ત્રણ કલાક શાળાની રંગભૂમિ પર આવી જવાનો ખાસ આગ્રહ ભર્યો પણ લખ્યો હતો. તેના જવાબમાં તેને શાળામાં રાઈમસર આવી દાખલ થઈ જવાનું વચન લખ્યું હતું.

સાંજના ૭ વાગ્યા છતાં ઉપા ન આવી તેથી મેનેજર સાહેબે પટાવાલાને તેને ઘેર તેડવા મોકલી. પણ ઉપાને ઘેરથી પરવારીને આવતાંય સાડા ૭ થઈ ગયા.

"ઉપા! મોકું થઈ ગયું? કાંઈ નહિ તમે કપડાં પહેરવા માંડો. બીજા વિદ્યાર્થીઓ તો તૈયાર છે." મેનેજર સાહેબે ઉપાને મીઠું લગાડતાં નરમાશથી કહ્યું.

"કેમ જ્યંતભાઈ આવી ગયા? " ઉપાએ આશ્ચર્યથી પૂછ્યું.

જુશાલીનો ટેલીફોન

મગજને ઠંડક આપી બાલને લાંબા મુંવાળા અને ચક્રચકિત બનાવવા માટે કાઉન ધાન્ડ ગ્રાહી હેર એઈલ ગુલ્ડ ગ્રાહીના પલામાંથી શાસ્ત્રોક્ત રીતે તૈયાર કરેલું વાપરો:—

—સ્ટોરીસ્ટો—

- ૧ રમણલાલ એન્ડ પંડયા, ડમોઈ
- ૨ કાલાભાઈ અનેરભાઈ, હેરાડટેપુર
- ૩ કાલાભાઈ બેચરભાઈ, બદાઈપુર
૪. મે. સાઈ ટ્રેડિંગ કં. શીનેર
- ૫ હાલાહીમ એસ. અનગરી, રાજપીપળા
- ૬ પટેલ બપ્પાઈ એન્ડ કં. રાજ-પારડી

- ૭ સાયલ જનરલ સ્ટોર્સ, સાયલ
- ૮ ગલાબચંદ ઉમાજી, ચોરપાડ
- ૯ ટેકચંદ હીરાચંદ, સચીન
- ૧૦ આત્માશમ જ્ઞેશભાઈ, નવસરી
- ૧૧ દેરાઈ ટ્રેડિંગ કં. ઉલ્વાડ
- ૧૨ ચીમનલાલ મગનલાલ, પારડી.

—ઉપરાંત—

દરેક શહેરના નામાંકીત વહેપારીને ત્યાંથી મળશે.

સોલ એજન્ટ—ધી રાયલ જનરલ સપ્લાય એજન્સી,
મુંબઈ ૨.

“ના એ વળી ક્યારે આવવાનો હતો.” અગલ્ય મેનેજરે જણાવ્યું.

“શાળાનું અભિમાન હશે, તો જરૂરજ આવશે.” ને ઉપા ત્યાંથી બહાર ચાલી ગઈ.

આખાંચે પ્રેક્ષક વર્ગ સાડા ૭ વાગ્યામાં તો ચિત્કાર લગાઈ ગયો હતો. ક્યારે ઘંટડી વાગે ને પડશે કહે તેનીજ તેઓ અનિશ્ચય નયને રાહ જોઈ રહ્યા હતા. સાતમાં પાંચ કમે કલેક્ટર પણ તેમના પલિ સહિત આવીને ચિત્કારમાન થઈ ગયા. પહેલો ઘંટડી વાગી ચૂકી હતી. પણ અંદર તો કશુંજ દેઠાણું ન હતું. ‘પૂરીરાજ-સંયુક્તા’ ના પાત્રમાં કેણુ ઉતરનાર હતું તેજ. એક કોયડા જેવું હતું. પણ તે અડધા કલાકના ગાળામાં ઉપા કેણુ જાણે કેટલીયે વાર આવી “જય-નંતભાઈ! આવ્યા?” કહી મારતરને મુંઝવી નાખ્યા હતા. થોડું આગળ વધીને કહીએ તો ચીટલી નાખ્યા હતા.

બીજી ઘંટડી થતાંજ એક ગાડી શાળાના કમ્પા-ઉન્ડમાં આવી ઉભી રહી. તેમાંથી જયંત ઉતરી મેનેજર પાસે ગયો, ઉપા પણ ત્યાંજ હતી. જયંતે પોતાની ભૂમિકા લજવવા માટે હાઈ પ્રદર્શિત કર્યો, અને પછી જયંતે જયંત-ઉપા મંગલભૂમિની પાછળ કપડાં બદલવા માટે ચાલી ગયા. કૂદ થયેલાં મેનેજર સાહેબ ધડીભરને માટે તો પુલકિત થયાજ.

મંગળાચરણથી માંડીને એક એક પ્રવેશ એટલે તો જોરદાર આવવા હતો કે પ્રેક્ષકોની આતુરતા પણ પળે વધતી જતી હતી. અને ‘પૂરીરાજ-સંયુક્તા’ ના પાત્રમાં ‘જયંત-ઉપા’એ એવી તો કમાલ કરી કે જનતાઓ ધડીભરને માટે નકકી ન કરી શક્યા કે આ ભૂમિકાઓ લજવનાર વિદ્યાર્થીઓ છે કે નહીં. સંયુક્તાનું હજુ, પૂરીરાજની પ્રેમ પાગલતા, શાહજુદીન સાથેની

લડાઈ વગેરે એક એક દ્રશ્ય જોઈ પ્રેક્ષકોએ રોમાંચ અનુભવ્યા. ને પછી સાને તરા વીધી શાહજુદીનને મૃત્યુ શંકા પર સુવાડતું પૂરીરાજનું શબ્દવેધી બોલુ એવું તો મણસણતું છૂટકું કે ‘શાહજુદીન’ના પાત્રનો વિદ્યાર્થી મરણજ પામ્યો તેવી ભ્રમણા સહિત નાટકની પૂર્ણાહતિ થઈ. ને કમેકટર સાહેબ શાળાને શુભાશિર્વાદ આપતું નાનુશું ભાષણ આપી બેઠી ગયા. શાળાના સંચાલકો તરફથી તેમને કૂલદાર અર્પણ કરવામાં આવ્યા ને પછી સૌ વિખરાયા.

“કમ ? જયંત ન આવ્યો તો ન આવ્યું ? વિનયે કેટલી કમાલ કરી.” શાળાના બેચાર શિક્ષકો વાતો કરતાં અંદર પ્રવેર્યા.

“શાબાશ ! વિનય ! તેં ઘણુંજ સરસ કામ કર્યું” મને નહોતી ખબર કે તું આવેલું મુંદર કામ કરી શકતો હઈશ. કલેક્ટર સાહેબ તરફથી તને સુવર્ણચંદ્રક મળ્યો છે.” વિનય પર શાખાશીના ઉદ્ગારો કાઢતાં મુખ્ય મેનેજર સાહેબે કહ્યું.

“પણ તે ભૂમિકા તો જયંતે ભજવી છે,” વિનયને નાઈલાજે કહેવો પડ્યું.

“શાબાશ, શાબાશ. મને ખાતરીજ હતી કે મારો વિદ્યાર્થી કદી આવું નજર કરે.” ને મુખ્ય મેનેજર સાહેબે તેની પીઠ ચાબડી.

ને જધાય અભિનેતાઓ અને અભિનેત્રીઓ ચાહ નારતો લઈ પોતાપોતાને ઘેર ગયા પણ બીજેજ દિવસે સૌની અગત્યથી વચ્ચે જયંત-ઉપાએ શાળામાંથી રાજનાથ આવ્યું.

ભક્ત જયદેવ

અનુવાદક :

સૌ. લક્ષ્મીબેન સ્વામી.

પ્રસિદ્ધ ભક્ત-કવિ જયદેવનો

જન્મ લગભગ પાંચસો વર્ષ પહેલાં બંગાળના કેન્દ્ર નિલ્લ નામના ગામમાં થયો હતો. તેના પિતાનું નામ ભોજદેવ અને માતાનું નામ વર્માદેવી હતું. એ ભોજદેવ બંગાળમાં આવેલા કાન્ય-કુબ્જના પંચ બ્રાહ્મણોમાં અરક્ષીજ ગોત્રના શ્રી હર્ષના વંશના હતા. માતા પિતા બાલ્યકાળમાં જયદેવને એકલા મૂકીને સરથુ પામ્યાં હતાં. એ પ્રભુનું ભજન કરતાં કોઈ પણ પ્રકારથી પોતાનો નિર્વાહ કરતો હતો. પૂરું સંસ્કાર બહુ સારા હોવાથી તેણે કષ્ટમાં રહીને પપ્પુ વિદ્યાભ્યાસ કર્યો હતો. અને સરથુ પ્રેરથી પ્રભુ કૃષ્ણ પરમાત્માની પરમ કૃપાનો અધિકારી થયો હતો.

તેના પિતાને નિરંજન નામના તેજ ગામના એક બ્રાહ્મણે કંઈક રૂપિયા આપ્યા હતા. નિરંજને જયદેવને સંસારથી ઉદાસીન બાળીને તેની ભગવદ્દિક્ષિતથી અનુચીત લાભ ઉઠાવવાનો, તેનાં ધરખાર હાંથ કરવાનો વિચાર કર્યો. તેણે એક દસ્તાવેજ બનાવ્યો અને જયદેવની પાસે આવી કહ્યું કે જો જયદેવ હું તારા સારા-કૃષ્ણ અને ગોપી-કૃષ્ણને મળ્યો તો નથી. આ તો અત્યારે મારા રૂપિયા વ્યાજ માથે આપી દે. નહીં તો આ દસ્તાવેજ

પ્રેમ

પ્રેમ:—

આત્માના નયન અને દોહન કરી ઉપગતી કરેલ અંબુન, આત્માના ભુવલમાંથી-કોમળ પ્રદેશમાંથી વહેતી નિર્મળ અદર્ય ધારા, જીવનમાં આલ્હાસ્ક સજીવન સૃષ્ટિ ઉત્પત્ત કરનાર પરમહંસ. આનંદ ઓજસ અને ઉદાસીની અવિરત જળ ત્રીલણી કરાવનાર અમી વચ્ચાની પરિમલ વર્ષા.

પ્રેમ.

એ શબ્દમાંજ અસૌકિકતા, અદ્ભુતતા છે. આનંદ છે, ચેતન છે. એની અદ્ભુતતાની માથે નૈસર્ગિક આનંદ અને પ્રેરણના લાવચુંજ છે. એને અવરોધ ન જ સંભવે. પ્રેમનો અસ્પર્શીન પુનિત પ્રવાહ પરિણામની પરવા વિના અખંડ વહન કરે. એ પ્રવાહને અવરોધ કરતા એની દિશા પસંદાવવાના મુખ્ય પ્રયત્ને હલ્લના ગર્ભ ભાગમાંજે દારી ધાના ઉડાણ જાણ તેની રૂઝ જીવનમાં તો ફરી નજ આવે. એના ઉપાય એજ પ્રેમ પરિમલની પુનિત વર્ષાના અખંડ સ્નાન !

એવા એ પ્રેમના પગલે હલ્લના કામળ અને અભિજ્ઞાની ઉડાણમાં પડે ત્યારે સ્વર્ગ હાથવેતમાંજ દ્રષ્ટિ માન થાય—

નવલકાંત લાવસાર

બી. એસ. સી.

એફ. આર. એચ. એસ. (લંડન)

પર સંહી કરીને વેરબંધારનો કંબળો આપી દે.

જયદેવ તો સર્વથા નિરપ્ક હતો, તેને ધરબંધારમાં સ્તીભાર મમતા ન હતી. તેણે જટ હંધને દસ્તાવેજ પર સંહી કરી આપી. નિરંજને તુરતજ ધરનો કંબળો કરી લીધો. એટલામાં નિરંજનની નાની છાકરી દોડતી આવી, અને કહેવા લાગી આપા ! જલ્દી માસો, ધરમાં આગ લાગી ગઇ, બધું બળી ગયું. ભક્ત જયદેવ સાંજ હતો, મનમાં દ્રેષ-હિંસા કાંઈ પણ ન હતું. નિરંજનના ધરમાં આગ લાગી આ અમર સાંભળતાંજ તેજ કાણે ત્યાં જઈ બળતા અગ્નિની લાક, લાક જવાળામાં તે ધરમાં કુદી પડ્યો. જયદેવ ધરમાં ગયો કે અગ્નિ શાંત થઈ ગયો. તોણે અગ્રત દશાનું સ્વપ્ન ! ભક્તને માટે-ચું નથી મળું ?

જયદેવની આ અસૌકિક શક્તિ જોઇને નિરંજનના નેત્રોમાં જલભારી આવ્યું. પોતાની અપવિત્ર કરણી પર પસ્તાવા લાગ્યો, અને જયદેવના ચરણોમાં મુકી પડ્યો અને દસ્તાવેજ ફાડીને કહેવા લાગ્યો, દેવ ? મહારા અપરાધ દામા કરેા મેં લોભને વશ થઈને થોડા પૈસાને માટે મણી છુઝીને બેઠમાનથી તમારા ધરખાર છીનવી લીધાં. આજ તમે નહોત તો મારા તમામ ધરબળીને

ભરમ થઈ જતી. ધન્ય છે તમને! આજ મેં ભગવત્ ભક્તોના પ્રભાવ જાણ્યો.

તે દિવસથી નિરંજનનું હૃદય શુદ્ધ થઈ ગયું. અને તે જ્યદેવના સંગમાં ભગવાનના ભજન કિર્તનમાં સમય વિતાવવા લાગ્યો.

ભગવાનની પોતાના પર આટલી કૃપા જોઈ જ્યદેવનું હૃદય દ્રવીત થઈ ગયું, તેણે ધન્યાર છોડીને જગન્નાથપુરી જવાનો વિચાર કર્યો; પોતાના ગામથી પરાશર નામના બ્રાહ્મણને સાથે લઈ પુરી જવા નીકળી પડ્યો, પાસે કંઈપણ સામાન તો ન હતો, મુખમાં પ્રભુનું પવિત્ર નામ અને હૃદયમાં પ્રભુની મનોહર ઝાંખી. એક દિવસ માર્ગમાં જ્યદેવને બાહુજ દૂર સુધી કચાચે પાણી ન મળ્યું, બહુજ પ્રખર તાપ પડી રહ્યો હતો. તે તૃપ્તથી આકૃષ્ટ બનીને જમીન પર પડી ગયો. તેજ વખતે ભક્ત વામ્બાકલ્પંતર હરિ સ્વયં બાલકના વેષમાં પધારીને જ્યદેવનું માથું બોળામાં લઈ લુગડાથી પરન નાંખવા લાગ્યા અને પાણી તથા અમૃત સમાન દૂધ પીરાણું અને દુરત દુરતો ખતાવાને તેને જઈ પુરી પહોંચાડી દીધો. અરસ્ય ભગવાનને હજી વેષમાં તે વખતે જ્યદેવ અને તેનો સાથી પરાશર પીછાની શકયા નહિ; ભગવાન તને પુરીમાં પહોંચાડીને અંતર્ધ્યાન થઈ ગયા, અને તેમની શોધ કરતાં પછી તેમનો કંઈ પત્તો લાગ્યો નહિ. ત્યારે જ્યદેવજીએ તેને ભગવાન સમજ્યા. તે બહુ પસ્પામાં પછી હવે શું થાય ?

જ્યદેવજી શ્રેયમાં ગરત થઈ સદા શ્રી કૃષ્ણના નામનું જ્ઞાન કરતા હતા, એક દિવસ વાવા વેડમાં અકસ્માત તેણે જોયું કે ચારે બાજુ સુતીત્ર પવતેની હારો છે, નીચે કલ-કલ કરતી કાલિન્દી નદી વહી રહી છે. યમુનાના તીર પર કદંબના વૃક્ષ નીચે ઉભા-ઉભા શ્રીકૃષ્ણ મુરલી હાથમાં લઈને જમીન રહ્યા છે. આ દ્રશ્ય જોઈને જ્યદેવજીના મુખમાંથી અકસ્માત મંદુર જ્ઞાન નીકળી પડ્યું.

રહે છે કે અહીં જ્યદેવજીને ભગવાનના દસ અવતારોના પ્રત્યક્ દર્શન થયાં અને તેણે “જય જગદીશ હરે” ની ધૂન લગાવી દસ અવતારોની કમણ: સ્તુતી ગાઈ, કેટલાક વખત પછી તેને બાલ જ્ઞાન થયું. ત્યારે

જ્યદેવ કે આ તો વૃદ્ધાવન નથી, સામે અનંત મધુક છે. અનંત જગતમાં સર્વત્ર વિશ્વરૂપ પ્રભુને જાણીને જ્યદેવે સ્તુતિ કરી, પછી પરાશરને સાથે લઈને ભગવાન શ્રી. જગન્નાથજીના દર્શન કરવા ગયો. ભગવાનનાં દર્શન કરીને તે બહુજ પ્રમત્ર થયા, તેનું હૃદય આનંદથી ભરઈ ગયું, તેણે જગન્નાથમહેત્રમાં એક ચિહ્ન સંન્યાસીની માફક રહેવા લાગ્યા, તેમનું કંઈ નક્કી સ્થાન ન હતું, પ્રાયઃ વૃક્ષની નીચે તે રહેતા હતા. અને બિહારા કુંવાનિવૃત્તિ કરતા હતા. દીન-રાત પ્રભુનું ધ્યાન ચિન્તન અને યુગ્મગાન કરવાં એ તેના જીવનનું એક મુખ્ય કાર્ય હતું.

રહેવા નામનો એક ભક્ત બ્રાહ્મણ પુરીમાં રહેતો હતો. તેને કંઈ સંતાન ન હતું. સ્ત્રીની ઈચ્છાથી રહેવે ભગવાન પાસે પુત્ર પ્રાપ્તિની ઇચ્છા પ્રદર્શિત કરી અને કહ્યું કે જો અમારે પહેલું જે સંતાન થશે, તે અમે તમારી સેવામાં અર્પણ કરીશું. પ્રભુની કૃપાથી સમય પર એક બાલીકાની પ્રાપ્તિ થઈ, તેનું નામ પદ્માવતી રાખ્યું. ત્યારે તે દસ બાર વર્ષની થઈ, ત્યારે માતા-પિતાએ તેને શ્રી જગન્નાથજીને અર્પણ કરી દીધી, રાત્રે પ્રભુએ સ્વપ્નમાં તેમને અદેશ દીધો કે મેં પદ્માવતીને ગ્રહણ કરી લીધી છે, હવે મારી અરાધી તમે તેનો નિવહ પુરીમાં આવીને રહેલ મારા પદ્મભક્ત જ્યદેવની સાથે કરી દો.

ભગવાનની આજ્ઞા જાણીને બાલિકા દંપતી બાળાને સાથે લઈને ગાઝ તળે ખેસી કિર્તન કરતા જ્યદેવની પાસે આવીને પ્રભુની આજ્ઞા સંભળાવી. જ્યદેવજી આશ્ચર્ય અને વિપ્રાશથી કહેલા લાગ્યા રહારજી હું શુભલાગી લિખારી છું, હું વિવાહ કરવા નથી ચડતો. બ્રાહ્મણ દંપતિ કહેલા લાગ્યા કે અમે પ્રભુની આજ્ઞાનું ઉલ્લંઘન નહિ કરીએ, અમે તો એને અપને અપી ચૂક્યા છીએ. ત્યારે પ્રભુએજ આજ્ઞા કરી છે તો એનું કોણ હરો કે જે એમની આજ્ઞાનું ઉલ્લંઘન કરે! આ બાળા આપની પાસે રહી, હવે અમે જઈએ છીએ. જ્યદેવે તેમને રોકવા ચાલ્યા. પછી તે ન રહ્યા, આખરે જ્યદેવજીને પ્રભુની આજ્ઞા મારી પદ્માવતી સાથે વિવાહ કરવો પડ્યો. કેટલાંક દિવસ પછી શુદ્ધસ્થ બની જ્યદેવ પતિવ્રતા પદ્માવતીને સાથે

સર્વ પોતાના ગામ કેન્દુબિંદુમાં પાઠા આવ્યા. અને ભગવાન શ્રી રાધા આધરની સુગલ શ્રીમુર્તિ પ્રતિષ્ઠિત કરીને અને જણુ તેગની સેવામાં પ્રવૃત્ત થઈ ગયા.

કેટલાક સમય પછી જ્યદેવ માયાએ નીકળી પડયા. એક રાત્રીએ તેમનાં બહુ સન્માન કરીને પોતાને ત્યાં રાખ્યા. અને ત્યાંથી જતી વખતે ધ્રુવ ન હતી છતાં તેમને બહુ ધન આપ્યું. જ્યદેવે કહ્યું રાત્રીનાં ભગ-વત્ પ્રેમની પ્રતીતિમાં ધન એર મંગલ છે, ધન મનુ-ષ્યને મોહાન્ધ કરે છે, અને હાનના કાંદુપથી લોભ તથા પરસ્પર રાગ-દ્રેષ પેદા થાય છે, એ અનર્થના કારણુ રૂપ ધનને હું નથી પ્રવ્રજતો, પરંતુ રાત્રીએ માન્યું નહિ. રાત્રીની પ્રસન્નતાને માટે નિસ્પૃહ ભાવથી કંઈક ધન લઈને પોતાને ગામ આવ્યા.

સહેલાં માંસ પર ગીધ—ચિવાળ આક્રમણ કરે છે તેમ ધન જોઈને લોભી મનુષ્ય તેની પાછળ પડે છે. કેટલાક ચોરા જ્યદેવની પાસે ધન જોઈને પાછળ પડ્યા હતા. સરલ-હૃદયી જ્યદેવણ ભગનમાં મરત થઈ ચાલી

રણા હતા. ચોરા તેમની પાસે ધન માંગત તો રાજ-રાજ યથાને આપી દેત. પણ ચોર તો જણે કે એમને એમ કેઈ ધન ન આપે, લેલ મનુષ્યને રાક્ષસ બનાવે છે. ચોરે પાછળથી આક્રમણ કરીને જ્યદેવજીને નીચે પાડીને હાથપગ કાપીને, એક કુવામાં નાંખી દીધા. નાસવાન ધનની સઘે મહાન દુઃખના કારણુરૂપ પાપની મોટી ગાંધારી બાંધી પોતાની સફલતા પર ગર્વ કરી ત્યાંથી ચોરા આવના થયા.

પ્રભુની કૃપાથી એ કુવામાં પાણી ન હતું, તથા તેને જરા ખજૂ વામું નહિ, કુવામાં એક મુંઠર શીલા હતી. તે પર જ્યદેવજી બેઠા બેઠા પ્રભુનું કિર્તન કરવા લાગ્યા. અને વિચાર કર્યો કે આ ધન મદલ્ય કહ્યું તેનુંજ આ પરિણામ છે.

ચોડા વખત પછી ત્યાંથી ગૌડેશ્વર રાજ લક્ષ્મણ સેનની સ્વારી જતી હતી. કુવામાંથી મનુષ્યનો અવાજ સાંભળીને જોયું તો કેઈ માણસ કુવામાં શ્રીકૃષ્ણ નામ કિર્તન કરી રહેલ છે, રાત્રીએ જ્યદેવને બહાર કાઢ્યો.

સ્થાપના

૧૯૨૪

વડોદરા.

પ્રગતિસાન

પ્રત્યેક મનુષ્ય વીમાનાં

લાભો સમજે છે.

ગુજરાત લાઈફ સાંજ

તમારો વીમા આપો :

જોઇએ છે:— ગામેગામ એજન્ટો, પગારથી અથવા કમીશન, વધુ માંદીની મટે લખો:—

ખાસ વીશીષ્ટતા :

- ▲ એણ પ્રીમીયમ દરો.
- ▲ કરકસરીયો વહીવટ
- ▲ ઉદાર શરતો
- ▲ હાવાની ઝંડપી પતાવટ

ગુજરાત લાઈફ એસ્યુરન્સ

કંપની, લીમીટેડ.

વડોદરા.

અને પોતાની રાજધાનીમાં લઈ ગયા. તેની વિહતા અને પ્રભુ પ્રેમથી રાગ બહુજ પ્રસન્ન થયો. રાગએ તેના હાથ—પગ કાપી નાંખનારના વિષે પૂછ્યું. પણ જ્યદેવે કંઈ પણ બતાવ્યું નહિ.

સાચા ભક્ત વૈરીનું પણ અદ્વિત ન ચાહે. આખા જગત પ્રત્યે તેને મૈત્રી ભાવ હોય છે, પોતાના અનિ-દ્રમાં પણ પ્રભુની કૃપા સમજી તેનું સ્વાગત કરે છે. અને નિમિત્ત બનનારને ધન્યવાદ આપે છે. અને તેનું હિત ચાહે છે ક્ષમા તો તેના સ્વભાવમાં ભરેલી હોય છે.

ગિહિત્વાથી જ્યદેવજીના ધાવો રૂઝાઈ ગયા. રાગએ તેને પોતાની પંચરત્ન સભાનો પ્રધાન બનાવ્યો. અને સર્વ શબ્દકારભાર તેને સોંપી દીધો. કેટલાક દિવસ પછી પદ્માવતી પણ રાધા-માધવની મૂર્તિ લઈને ત્યાં આવી. રાગ ઘણી વખત જ્યદેવજીને ધન આપીને સન્માન કરતા પણ તે અર્ચા સિવાય કંઈ પણ વધારે પાતા નહિ. એક વખત રાગેમાં કંઈ મહેલસર હતો. રાજા જોજન કરવા માટે હમરો દરિય, લિલુક, અતિથિ કાઢાણ, સાધુ, ઘણાં આવેલાં તેમાં પેલા ચોરો વેપ પદ્મીને અન્વેષક હતા, કે જે ધનના લોભથી જ્યદેવજીને કુવામાં નાંખી દીધો હતો.

ચોરોને માલુમ પડ્યું કે જેને આપણે મરેલો સમજ્યા હતા તે તો અહીં પ્રધાન છે. કારણ કે જ્યદેવજીને હલો, લંગડો નોંધીને ઝાગખા દીધો. જ્યદેવજીની નજર તેમનાં પર પડી તેથી વધારે અતંદ થયો. તેણે વિચાર કર્યો કે તેઓને ધનની આવશ્યકતા છે તો મને રાગને જે આપે છે તેમાંથી આ ચોરને કંઈક આપાવું કે જેથી તેમને સંતોષ થાય. જ્યદેવે રાગને કહ્યું મારા મિત્ર આવ્યા છે. રાગએ તુરત તેમને બોલાવ્યા. તેઓનું લેહી હડી મળું કે હવે અગરો પ્રાણ નહિ બચે. મનુષ્ય હૃદયની લાવના પ્રમાણે જગતને જુએ છે, સાધુ બધાને સાધુ જુએ છે, અને ચોરને ચોર ! જીવાન પુરુષ પોતાના મનની છુરી વાગના અને કલ્પનાવશ એકાંતમાં ગિહો વાતચીત કરવાવાળા. જીવાન ભાઈ બેતામાં પણ પાપની કલ્પના કરે છે.

ચોરો ખીતાં-ખીતાં રાગની પાસે આવ્યા. રાગએ તેમને જ્યદેવજીના મિત્ર સમજી સ્વાગત કર્યું અને મન

માન્યું ધન માગવા કહ્યું. ચોરો આશ્ચર્યના સમુદ્રમાં ડૂબી ગયા. તેમને કંઈ સમજ ન પડી. શું મારનારને પણ કંઈ મિત્ર કહી શકે ? રાગએ તેમને જમાડ્યા. વસ્ત્રાવકાર અને ઘણું ધન આપ્યું. તેઓ ત્યાંથી જલ્દી જવાની તૈયારી કરવા લાગ્યા. વધારે ધન હોવાથી જ્યદેવજીએ એક અક્ષર અને ચાર સિપાઈઓ સાથે મોકલ્યા કે જેથી સંભાળપૂર્વક ઘેર પહોંચાડે.

રસ્તામાં સિપાઈઓએ પૂછ્યું કે તમે જ્યદેવજીના શું સગા થાવ ! કે જેથી તમેને આટલું ધન આપ્યું પાપણિદવાળા! ચોરોએ ધજરને, ન્યાયને અને ભયની ભૂલીને કપટથી કહ્યું કે સાહેબ ? તમારા આ પ્રધાન અને અમે એક ગુન્યમાં નોકર હતા. અમે અનુચર હતા અને તે અમારા તામામાં કામ કરતો હતો. તેણે એક વાર કંઈક કુકર્મ કર્યું જેથી રાગએ, શુસ્ત્રામાં અતીને અમને કહ્યું કે તમે તેનું માથું ઉઠાવી દેશો. પણ અમે ક્યા દરીને તેના હાથ પગ કાપી નાંખ્યા ને છોડી દીધો. અમે કંઈ આ બેદ પૂછ્યો ન કરીએ એવા કડી અમારું આટલું સન્માન કર્યું અમે પણ તેનું ખરાબ થાય માટે કંઈ કહ્યું નહિ.

ચોરોએ આટલું કહ્યું કે જોરથી પુંદરી ફાટી અને ચારે તરફ ચોરો તેમાં સમાઈ ગયા. ઘણી ભગાઈ કાઢીને પૂનાનાં હૃદય પણ પહોંચી ગયો. પણ કોઈ એવાં દુષ્ટ હોય છે કે જે પોતાનો સ્વભાવ નથી છોડતા એવાને માટે દંડની આવશ્યકતા છે. પણ ભક્ત કદાપી તેમને દંડ આપતા નથી. આવી સ્થિતિમાં ભગવાનને દંડની વ્યવસ્થા કરીને દુષ્ટનો ઉદ્ધાર કરવો પડે છે. અહીં પણ એમ બન્યું.

અક્ષર સાહેબ નોકરોના માથા પર ધન ઉચકાવીને પાછા આવ્યા ને રાગને બધી વાત કહી. રાગએ જ્યદેવજીને બેલાવી ચઢીત મનથી બધી વાત કહી. રાગ આશ્ચર્યમાં ડૂબી ગયો. જ્યદેવની આંખોમાંથી અશ્રુઓની ધારા છૂટી અને તેજ કણે પુનઃ હાથ પગ કાપેલા હતા તે પૂર્વવત્ સ્વાભાવિક સર્જી ગયાં.

રાગએ વિપ્રમય રાખીને કુટુમ્બથી બધી વિગત પૂછી. જ્યદેવે સાચી હકીકત કહી. દયાળુ હૃદયી જ્યદેવજીએ કહ્યું રાગન! હું બહુજ અભાગી છું એ

કારણથી તે બિચારાઓના પ્રાણ મારા પૂર્વે ફક્ત પરીણામથી હાથ કપાયા અને તેઓ લોભવશથી નિમિત્ત થયા. તેમનાં મૃત્યુના સમાચાર જાણી મને રણુ આવે છે. હે પ્રભુ ? તેઓના દોષ હેય તો હમા કાળે મને ખબર નથી કે માન કયા અપરાધથી તેઓને આવે ભારે દંડ ભોગવવો પડ્યો. વારત્તમાં ધનનેા સંગ ખરાબ છે. કેટલું આશ્ચર્ય ? કે પ્રભુએ મારો કંઈ પણ દોષ ન જોતાં મારા હાથ પર પૂરવત બતાવી દીધા. એવા મારા વ્હાલા શ્રીકૃષ્ણને ન ભલે તેના સમાન કાણુ અભાગી હશે ?

લકત જ્યદેવજીની વાત સાંભળી રાજા ચચીત થઈ તેના ચરુણમાં પડ્યો. લકત હૃદયની પ્રત્યક્ષ પ્રધાનતા જોઈ તે લકત બની ગયો. જ્યદેવજીની પત્ની પદમાવતી પણ ધ્યાની માફક સ્વામીનું અનુવર્તન કરતી હતી. પ્રભુ પર તેના પ્રેમ દંડ હતો. પણ તે પ્રેમનું કારણ સ્વામીને તન, મનથી તેની સેવા કરતી હતી. પતિવ્રત ધર્મનું રહસ્ય તે બરાબર જાણતી હતી. જ્યદેવજી રાજાને પુત્રવ્ય હતો. તેની રાણી રાજા માતા અને રાજા-મહેશની બીજી સ્ત્રીઓ પદમાવતીની પાસે સત્સંગનેા હાથ ભેટી હતી. રાણી બહુજ શુશીલા, સાધ્વી ધર્મ પ્રાપ્ત થયા પતિવ્રતા હતી. પણ તેના મનમાં કંઈક અભિમાન હતું. એક દિવસ પદમાવતીની સાથે કંઈક અધરિત કાર્ય કરી બેઠી.

સત્સંગ થઈ રહ્યો હતો. વાતોમાં પદમાવતીએ સતી ધર્મનો મહીમા બતાવ્યો અને કંઈક કહ્યું. જે સ્ત્રી સ્વામી મરી જાય પછી તેના શયની સાથે બળી મરીને સતી થાય છે તે નીચી શ્રેણીની સતી છે. ઉચ્ચ શ્રેણીની સતી તો પતિના મરણ સમાચાર સાંભળી તુરંતજ પ્રાણુ ત્યાગી દે છે. પતિના મરણ સમાચાર પુરા સાંભળવાને ક્ષણવાર પણ તેના પ્રાણુ શરીરમાં રહેતો નથી. રાણીએ આ વાત ન માની, તેણે જાણુ કે પદમાવતી પોતાને સતીત્વનું ગૌરવ બતાવવાને આ કહી રહી છે. મનમાં ઈર્ષ્યા સળગી ઉઠી. રાણીએ પરિક્ષા કરવાનો નિશ્ચય કર્યો. એક દિવસ રાજાની સાથે જ્યદેવજી કંઈક ખ્વાર ગયા હતા. રાણી આ સારો અવસર સમજી વંભથી વિષાદ યુક્ત મહેરા બનાવી પદમાવતી પાસે આવી અને કપટથી કહ્યું રહતાં કહેવા લાગી કે

“પંડિતજીને વનમાં સિંહ ખાઈ ગયો.” રાણીએ આટલું કહ્યું કે પદમાવતી શ્રીકૃષ્ણ—કૃષ્ણ કહેતાંજ ધડાકે લઈને પૃથ્વી પર પહોંચી પડી. રાણી ગભરાઈ ગયાં ને જ્યેનું તો પદમાવતી ખરેખર મરી ગઈ હતી. રાણીના હોશકાશ ઉડી ગયા. તેને પોતાના અરાધ્ય કાર્ય પર દીક્ષગીરી થઈ. તે ચિંતા કરવા લાગી કે હવે હું મહારાજને કેવી રીતે મોઢું બતાવીશ ? જ્યદેવજીને કેટલો સંતાપ થશે. ? તેનાં મૃત્યુનું કારણ હું બની ? એટલામાં જ્યદેવજી આવી પહોંચ્યા. રાજાને પણ આ મૃત્યુ સમાચાર મળ્યા હતા. તેથી તે પણ આવી પહોંચ્યાં. રાણી તો જીવતા મુઆ સમાન હતી તે ચિંતા કરવા લાગી કે પૃથ્વી કાટે તો અંદર સમાધ જઉં. જ્યદેવજીએ રાણીની સખીઓ દ્વારા બધી હકીકત જાણી તેણે કહ્યું કે રાજામાતાને કહેા કે ગભરાઓ નહિ. મારા મૃત્યુ સમાચારથી પદમાવતીનો પ્રાણ ઉડી ગયો પણ હું જીવીત છું તો તેને પણ અહીં આવતું પડશે. જ્યદેવજીએ મનમાં પ્રાર્થના કરી એવી ધુન્ધળી નદિ કે પદમાવતીના શરીર પર તેની આસક્તિ હતી. કે જેની તેને જીવતી ચાહતા હતા. પણ એ કારણથી કે પદમાવતીના મરણથી રાણી જીવનભર પદમાવતીના આશ્રિમાં બળી મરશે. ભંગવાને લકતની પ્રાર્થના સાંભળી પદમાવતીના શરીરમાં પ્રાણનો સંચાર થયો. રાણી આનંદથી રડી પડી. અને લાલિષ્યમાં આવું ખરાબ કાર્ય ન કરવાને પ્રતિજ્ઞા લીધી. ચારે તરફ આનંદ થઈ રહ્યો. જ્યદેવની ભક્તિ અને પદમાવતીના પતિવ્રતની ખ્યાતિ ચારે તરફ ફેલાઈ.

કેટલાક સમય પછી બંને જણ પોતાના ગામમાં પાછા આવ્યા. અને શ્રી કૃષ્ણના પ્રેમમાં ડૂબી ગયાં. તે પ્રેમમાં તેમણે એક ગીત—ગોવિંદની રચના કરવા માંડી. એક દિવસ જ્યદેવજી ગીત—ગોવિંદ લખી રહ્યા હતા. તે વખતે પદમાવતીએ કહ્યું કે દેવ ? સ્નાનનેા સમય થયો છે, હવે લખવાનું બંધ કરો તો ઠીક. જ્યદેવજીએ કહ્યું પદમા ? મેં ગીત—ગોવિંદ લખ્યું છે. પરંતુ તેની છેલ્લી કડી બેસતી નથી. હવે શું લખું ? પદમાએ કહ્યું, તમે ગભરાશ નહિ. ગયા સ્નાન કરીને છેલ્લી કડી લખજો.

ઠીક ! કહીને તે સ્નાન કરવા લાગ્યા. થોડીવાર પછી જ્યદેવનો સ્વાંગ ખાણુ કરી સ્વર્ગ પ્રભુ આવ્યા

તેઓઆ પદ્યા ! જરા ગીત-ગોવિંદ લાવને ન પદ્યા
ત્રિસય યધને મોલી આપ સ્નાન કરવા ગયા હતા તે !
વચમાંથી પાછા કેમ આવ્યા !

મહા માયાની શ્રી કૃષ્ણે કહ્યું ! સ્તામાં છેલ્લી કહી
યાદ આવી પ્રધાવતીએ પ્રથ-કલમ આપ્યા તેમણે
છેલ્લી કહી લખી. પદ્યા પાસે પાણી મંગાવી સ્નાન
કરી, પુન કરીને, પદ્યાના હાથની રસોઈ દરેલી તે
જમીને પલંગ પર સ્થ ગયા,

પદ્યાવતી પટતળમાં ગમેતો પ્રસાદ જમવા લાગી.
એટલામાં જ્યદેવજી આવ્યા. તેમણે જમતી જોઈને
ત્રિસય યધને કહેવા લાગ્યા, આ તમે શ્રી માધવને
જમાડીને મારા જમ્યા વગરજ જમવા લાગ્યાં ? આતું
તસાઈ આચરણુ તો મેં કેઈ દિવસ નથી જોયું ?

પદ્યાવતીએ કહ્યું ! આપ શું કહેા છે ! આપ કવિ-
તાની છેલ્લી કહી લખવાને રસતામાંથી પાછા આવ્યા.
કવિતા પુરી કરીને સ્નાન, પુજન, સોજન કરીને પલંગ
પર સ્તા હતા તે ? જ્યદેવજીએ જોયું. તો પલંગ પર
કેઈ ન હતું. પદ્યા લાવે તો જોઈ કવિતા કેઈ કહીથી
કરી ? જોયું ને કહેવા લાગ્યા કે આ કહી તો
મેં મનમાં હતી. પણ મંદાચથી લખી નહિ.

તે જને હાથથી મેં છુપાવીને રહતા રહતા પુકારવા
લાગ્યા કે હે કૃષ્ણ ! નહન હત ? હે સંધાવલ્લભ ? હે
મન્નંગમાધવ ? હે ગોકુલ સ્તન ! કચ્છામિધુ ! હે ગોપાલ !
હે પ્રાણપ્રિય ! આજ કયા અપરાધથી આ કિકરને
ત્યાગીને કેવળ પદ્યાનો મનોરથ પૂર્ણ કર્યો ? એટલું
કહીને જ્યદેવજી પદ્યાવતીના પાતળમાંથી શ્રી હરિનો
પ્રસાદ ખાવા લાગ્યા. પદ્યાએ કેટલીવાર રોકવા નાથ ?
આપ માફે એકું ન ખાઓ ? પરંતુ પ્રભુ પ્રસાદના
લોભી ભક્ત જ્યદેવજીએ માન્યું નહિ.

જ્યદેવજીને ગંગા સ્નાનનો નિયમ હતો ગાયથી
અદાર શાઉ દૂર ગંગા હતી. વૃદ્ધાવસ્થાનેલીધે તેમનાથી
આલી શકાતું ન હતું તેથી ગંગાજી તેમના ઘરનાં સામે
વહેવા લાગી. શ્રી જ્યદેવજી પદ્યાવતી અને ભક્ત પરા-
શર, નિરંજનને સાથે લઈ વૃદ્ધાવન ગયા ત્યાં પ્રજની
લીલા જોઈ, જોઈને આ દુઃખિત દેહ ત્યાગીને નિત્ય-નિકે-
તન ગોલોક પધારી ગયાં.

કેઈ કહે છે કે જ્યદેવજીએ પોનાના ગામમાં દેહ
છોડ્યો. અને તેમના ઘર પાસે તેમની સમઘી-મંદીર
ખની ગયું છે. તેમના સમજાઈ દરેક વર્ગે માહ માસની
મંદાની કેનુમિલવ ગામમાં મેળો ભરાય છે. જેમાં લખથી
અધિક સ્ત્રી પુરોએ એકત થાય છે.

ધી રોયલ ટેલરીંગ વર્કસ

ખાતુઓ તેમજ સદગૃહસ્થોતું
મનપસંદ છેલ્લામાં છેલ્લી દબતું
નીચમીત અને અપદુરેટ શીલાઈ ખાતું

— માલીક —

અંખાલાલ બી. ટેલર

લાલ ખન્દર

હમોઈ

અમારી દુકાને ચાંદી સોનાના ફેન્સી દાગીના

તૈયાર મળશે, અને ઓર્ડરથી મનપસંદ

કામ કરી આપવામાં આવશે. માટે

એક વખત પધારી ખાત્રી કરવા

યુક્તશે નહી.

શા. મોહનલાલ છગનલાલ

[દહેગામવાળા]

સોના-ચાંદીના ફેન્સી દાગીના ખનાવનાર

અને વેચનાર

દુ. નં. ૨૧૮૭, માંડવીની પોળ,

અમદાવાદ.

માતૃ ભાવના

શિનાજી કેરો સરદાર એક,
લાવ્યો છતી સુંદર મ્હેરછકન્યા:
તેને બનાવી હતી યુદ્ધકેલી
ઉભી દીધી છત્રપતિ સમીપ. ૧

અત્યંત તે સુંદર મ્હેરછકન્યા
લડાઈના બક્ષીસરૂપ આપવે,
પ્રસન્ન થાશે મહારાજ પોતે
આશા હતી એ સંદાર આંતરે! ૨

દુરબારમાં આણી ઉભી કરેલી
બતાવીને રૂપવતી તરુણી
કહે કરીને મગરો વિનતિ
સ્વીકારશેજી આ અરૂપ ભેટ. ૩

કહે શિનાજી બુરખો ઉઘાડવા
અને યતાં તેમ વિવેકિયું શું!
કપોડદેશે વહે મુગ્ધ અશ્રુ
થયું તરુણીતણું મુખ મ્લાત! ૪

આ દ્રશ્ય જોતાં મહારાજને અતિ
વ્યથા થઈ અન્તર પુષ્પ કોમલે:
ગૌ બ્રાહ્મણોને અબલા તણે એ
હતો પ્રતિપાલ પ્રજાપ્રતિનિધિ! ૫

પોતા કને આણી ઉભી કરેલી
નિર્ભ્રિતા આ તરુણી નિહાળી:
સરદારને ત્યાં ઠપકો દધને
કહ્યું, કહ્યું આ અપકૃત્ય શાને! ૬

મહારાજને તેજ નિહાળી અશ્રુ,
વિશ્વાસ આવ્યો તરુણી ઉરે તદા:
ઐહાર્યની ખાત્રી થવા થકી તે
ઉણી રહી આત્મ વિશ્વાસ ધારી. ૭

પ્રકી કરે શું મહારાજ જોવા
અત્યંત એ ઉત્સુકતા ધરાવે:
જોતી રહી એ અનિમિષ નેત્રે
વધા તહો આ મહારાજ વાક્ય:- ૮

'શ્રીતા સમી આ મુગ્ધ માત સુંદર
હતે થતે તો મુગ્ધ દેહ સુંદર
છે આજ તેથીય અધિક:' એવી
હરે થઈ જગૃત માતૃભાવના! ૯

ઉચ્ચારતાં શબ્દ સહાનુભૂતિના
શિનાજી એ થાય પ્રસન્નચિત્ત:
પ્રકૃત્તે તેની થઈ મુખમુદ્રા
કરે પ્રભિપાત એ મ્હેરછક કન્યા! ૧૦

કહે શિનાજી આ યુવતિની
ઉદ્વૃત્ત આનન્દિત મુખમુદ્રા
રહે ટકી કાયમ હેતુથી એ
પહોંચાડી ઘો નિજ નિવાસ સ્થાને. ૧૧

શિનાજીના તત્વની થૈ પિછાન
સરદાર રૂપ્યો સરમાઈ શોકમાં:
અને અતુતાપ થકી ડયાઈ
લાવેલ સ્થાને પહોંચાડી સુંદરી! ૧૨

બો.....?

ભલે-

(પૃથ્વી)

(પૃથ્વી)

કલંક ભય દોરથી, ડગલું એક આગે જતાં,
અસંખ્ય જન તર્કશું, ઘડત ઘાટ ચિત્તાન્તરે,
વૃથા સમય વેડફી, રૂઢન તત્વને તારવે.
અને સળગ કારણો, કઠિન માર્ગના ગોઠવે.

ગુલામ થઈ દીનહીન જગ આંગણે ધૂજતાં,
ભયે ફફડતા ઉરે, ઘસડતા જિવે જિંદગી.

સહી જિતર વેદના, હૃદયને ખુણે કારગી,
અને વદન દર્પણે પ્રગટ હાસ્ય યત્ને કરે.

વધે દિવસ ને વહે રજનિ, નિદરે નાખતી.
અનેક ગર્હ એહી, જગત લોકને છેડતી,

વહે સમયને વધે, તિમિર ઘોર વિશ્વાકુલે,
અને ખુશત ગણુએ પડત આયડી લોક હાં.

ઉપા તિમિર ભેદતી, અરૂણ સ્વારી સંદેશ દે,
કૃપા ત્વરિત બેઠરી, જગત શાન્તિ સંસ્થાપવા?

ભૂલી ભટકતો રખે મૃગજીવોની આ ભૂમિકા,
મુસાફર! જઈશ થાકી પશુ ધ્યેય પામીશ ના.

કહે જળ કયડીં મળે? જળ નહિ જૂકાં ઝાંઝવાં,
લુભાવી તુજ ચિત્તને વ્યરથ ભાસ અર્પીં રહ્યાં.

સમગ્ર તુજ જિંદગી રણડવેજ પૂરી થયે, પ
છતાંય પ્રિયભાઈ! હો જીવન પૂર્ણ ના લાધયે;

મુદ્દર અતિદૂર જે નિરખતો તડાગો ભર્યાં,
તડાગ નહિ તે, કુડા કુટિલ પાશ સૌ કાલના.

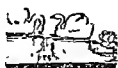
હું'યે રજાપાટમાં, સલિલની વૃથા આશમાં,
લુભાઈ રખડી અને જીવન હારી ચાકી ઉલો. ૧૦

તને કુપથમાં જતાં નિરખી ભગ હંમે દુહયો,
રખે હૃદય શયતો સ્વપન ન્યાળી માયા ભર્યાં.

નથીજ શિખ માનવી? પ્રિય! ભલે ભલે જિંદગી;
અને જગત દ્રવ્ય અન્ય જગ કેડે સ્વપ્નું નકી.

સર્વદમન.

મનુ. હ. દવે. કાવ્યતીર્થ

જખમી ત્રિપુટી

લેખક :

દી. કૃષ્ણકાવ સી. શાહ.

નિરન ચાંતિનો ભંગ કરતાં એકાએક અરુચે
શુભ મારી:—

‘બહેન’

—અને મરલા અર્ધ’ નિરીત અવસ્થામાં સફાળી
મળી ઉઠી, અંગ પર દોડેલી પહેડીને દુર દરતા
બાળમાં સુતેલા અરુ પાસે ગઈ. કાનસની બની આંખી
સુતેજ કરી અને અરુને કપાળે હાથ ફેરવતાં શુદ્ધ
શબ્દોથી વ્હાલ વરસાવતા પૂછ્યું ‘અરુ’ કેમ શુભ મારી?

‘બહેન હજી ચોરા ભાઈ નથી આવ્યા?’

‘ના, અરુ.’

‘બહેન, આજનો મને સીનેમા જોવા લઈ જવાનું
કશું હતું ને?’

‘અરુ, આજ નહિતો કાલે લઈ જશે.’

‘જરૂર’

‘હા, જરૂર’ હવે હું સુઈ જા,

સરલા અરુના માથે હાથ ફેરવતી હતી, બહેનનો
હાથ ચોતાના હાથમાં લઈ નાનો અરુ સીનેમાના રંગમાં
રચતો રચતો સુઈ ગયો.

મધરાતની સાક્ષી પૂરતા ઘડીવાજમાં ટનટન કરતા
બારના ટોકોડા થયા. અરુની પધારી પાસેથી ઉઠી
સરલા મકાનના દાર ખેલી બહાર આવી કોઈ આસ
જનની ઉંડી ઉંડી પ્રતિક્ષા કરતી હોય તેમ દુર નજર
ફેંકતી હતી, એ દરમ્યાન મોટરનાં હોર્નનો અવાજ
એના કાને અથડાયો અને થોડીજ વારમાં લાલ રંગની
એક લઘ્ય મોટરકાર એના મકાન આગળ આવીને
ઉભી.

‘શુકનાષ્ટી મીમ ઉપા! કીરીટ મોટરમાંથી નીચે
ઉતરતાં અંદર બેઠેલી એક સુંદર પુત્રિ સાથે હસન-
ધૂનન કરતા ઉપરના ચબ્બો ઉચ્ચાયા.

‘શુભાચ માય કીરીટ’ સામેથી પ્રત્યક્ષર મળ્યો.
અને સડસડાટ કરતી એ મોટરકાર દબી મર્યાદામાંથી
અદર્ય થઈ.

કીરીટ સરલાનો ભાઈ હતો. બાળપણમાં સરલાને
ઉમેરી જેઈ એનો હાથ પકડી આજું રિમત દરતા એ
અંદર આવ્યો.

‘ભાઈ, મધરાત સુધી ઉપાની સાથે ક્યાં
ગય છે?’

‘સાગર કિનારે’ કીરીટ જવાબ આપ્યો.

સરલાએ ઉત્તર ન આપ્યો. કીરીટના જવાબથી
તેને દુઃખ થયું. એક પથુ શબ્દોનો જવાબ આપ્યા
પિના એ પોતાની ફાટી તૂટી પધારી પર ફેડીને પડી.
કીરીટ અચાચક બનીને બધું જેઈ રહ્યો હતો. થોડીવારે
સાંત વાતાવરણમાં સરલાના કુરકાં કીરીટને સંભળાયા.
કીરીટ એની નજીક ગયો એની આંખોમાં પથુ પાણી
હતા. સમજી નયને એ બોલ્યો ‘બહેન માફ’ લાગ્યું કે!’

છતાં સરલા નિરુત્તર રહી.

કીરીટ ફરી બોલી ઉઠ્યો ‘મરલા બહેન, હવે નહિ
જાઉં મને માફ કરો’ મરલાએ કીરીટના સાધું જોયું.
ભાઈ બહેન બંનેની આંખમાં આંસુ હતા.

‘મા... મરી ગઈ, અરુ અને મારો આધાર ગ્રાઈ
હોય તો ‘કીરીટભાઈ’ તમેજ ને!’

‘બહેન, શા માટે બોલું આજે છે, તારા આંસુ
હું નથી જેઈ શકતો.’

‘ત્યારે મધરાત સુધી નાના ભાઈ અને બહેનને
મુકોને શા માટે એક શ્રીમંત યુવતિની સાથે ફરવા
જાર છે? શા માટે નકામા ફાંફા મારો છે? ગાલોને
સાગરની દહીઓ કે એશઆરામ કેવાં! મરીબને
શ્રીમંત યુવતિઓ સાથે પ્રેમ કેવા! ઉપાના વિવાહ
થઈ ગયા છે, છતાં શા માટે એની સાથે શુભ રીતે
ફાંફા કરો છે? તેના પિતાને ખબર પડી તો!’

‘તો શું સરલા!’

‘એજ કે મહામહેનત મળેલી નોકરી ચાલી જશે, એનો પિતા બાણેશે કે ઉપા એક કંગાલ સાહિત્યકાર સાથે પ્રેમ કરે છે ત્યારે એ તમને શિક્ષક તરીકે કામમ નાખશે કે? બાઈ, એ બધો વિચાર કાં નથી કરતા!’

‘સરલા ગરીબને પણ હૃદય છે, ઉપા એવી નથી, શ્રીમંત છતાં એ પ્રેમાળ અને નિર્દોષ છે.’

* * *
કીરીટ એક ગરિબ સાહિત્યકાર હતો, સરલા અને અરુ એ એનું નાનકડું કુટુંબ—મા-પિતા આ ત્રણ માળગોને મુકી જંગલ પરથી વિદાય થયા હતા. સાહિત્ય—કલા એ જીવનના હૃદય અને સમાજ માટે છે પણ ગરીબીએ કલાકાર કીરીટને કલાનું ખૂન કરતા બાળવ્યો, કીરીટ, કલા—સાહિત્યનો પૂજક મરી એને ચના લાગ્યો. એની કવિતાઓની ચોતરફ પ્રકાશ તી. ‘વિહારી’ના ઉપનામથી એ કાવ્ય લખતો. ‘હૃદય એનું જીવન હતું’. કાવ્યો પર એના કુટુંબનો ભાર હતો. કીરીટ હૃદયથી સાચો સાહિત્યકાર હતો ત્યાં આધુનીક સમાજની શોષણ નીતિએ એને સાહિત્યનો મરી શોધાગર બનાવ્યો.

* * *
સંસ્કારી કુટુંબમાં ‘વિહારી’ ના કાવ્યો હોંશમેર ચાતા, એ કાવ્યકારની લાવનાસંજિમાં કોષ એક દર સુવતી વિહરતી હતી, ‘વિહારી’ ની કવિતાઓ ચિત્રમાં એ એને આનંદ આવતો, મગ્ન આવતી. તે સુવતિનું નામ ઉપા. એના પિતા સુમનલાલ સહેના એક પ્રતિષ્ઠિત શ્રીમંત લેખાતા. શેઠ સુમનલાલની પુત્રી ત્રણ મિશે ધમધાકાર ચાલતી. અડગક લક્ષ્મી, ભવ્ય અંગલાઓ, ઉછી ટપની મોટરો, એ બધું ઉપાને હતું. ઉપા પહેલેથીજ એશોચાગમ અને મોજ શોખમાં જન્મી અને ઉછરી. એને જીવનના દુઃખ જ્ઞેયા કે અનુભવો ન હતા. ઉપાએ વહેલી સવારે મીલની વ્હીસલ વાગતાં હમરો બંદો લાખો દુર્બળ શ્રમજીવીઓને દિવસની રોડીના પ્રશ્ન ઉકેલવા ઝડપભરે જતા એવા કામદારોની કારમી ઉપાના દર્શન થયાં નહતાં.

* * *
કીરીટ દિવસે કોલેજમાં જતો અને રાત્રીએ ઉત્તર-પરાઓ કરી કાવ્યો લખતો. માતિના અગ્રેસરો પાસેથી

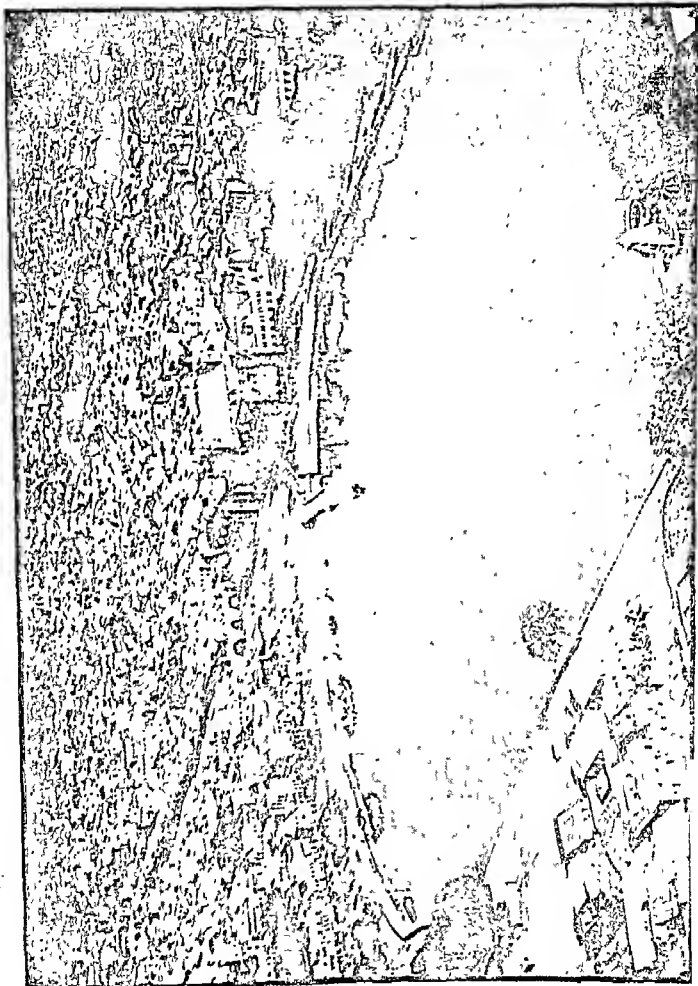
શી લખને એણે અભ્યાસ ચાત્ર રાખ્યો હતો. ઉપા પણ એજ કોલેજમાં અભ્યાસ કરતી. કોલેજનાં મોસિકો અને અગ્રગણ્ય સાહિત્ય રમિક પત્રોમાં ‘વિહારી’ ના ઉપનામથી પ્રગટ થતાં અનેક રસભર્યાં ટાળો ઉપાએ વાંચ્યા હતા, ‘વિહારી’ ના પ્રેમ રસથી જલદાના કાવ્યો એને ગમતા. ‘વિહારી’ ના કાવ્યો પ્રતિના અતિ આકર્ષણે ઉપાનું હૃદય કીરીટ પ્રતિ ટકાતું ગયું. બંને ઘણીએ વખત સામસામા મળતા, નયનો એક થતો, અકસ્મ લાગણીઓ અનુભવતા, હૃદયની નિર્દોષતા સાધનાનો પ્રયત્ન કરતા, છતાં બંનેએ ધીમે ધીમે થતું હતું.

—એને એક મંધ્ય એ સાગર સુંદરીના નૃત્યને અવલેકતા સુવાન સહિત્યકાર કીરીટના કાને મોટરમાંથી કોઈના મંબૂલ શબ્દોના ધ્વનિ અંધકારો “કીરીટ આવો છો?” ક્યાં? પાટું ફરીને નેતા ઉપાને જોષ કીરીટે અર્થ બતાવ્યું. “ફર ફર”.....કહેતા-ઉપના વલન પર અજગ્ય રમત ફરક્યું. એના સુકોમળ બલ પર મુઝાને બાજે એવા શરમના શેરકા પડ્યા.

કીરીટે ઉપાની સાથે રથાન લીધું. દુર દુર ભ્યાં નિરવ શાંતિ અને એકાંત હોય, ત્યાં જવા ઉપાએ મોટરને વેગ આપ્યો. સાગરના કોઈ એકાંત કિનારે ઉપાએ મોટર ચોલાવી, મહાસાગરમાં ભરતી અને મોટર આવતી. ઉપા અને કીરીટના હૃદય સાગરમાં એવીજ દહેરો ઉછળી રહી હતા. ધૂ ધૂ કરતા મહાસાગરની મીઠી તરંગીઓમાં સાગર—સુંદરી નૃત્ય કરતી હોય એવો બનેન ભાસ થયો અને એ નૃત્યમાં બનેના હૃદય સામેજ નૃત્ય કરતાં લાગ્યાં. સાગરની સાક્ષીએ બંને એક બન્યા, સાથી હૃદયના અને જીવનના. ટલાકો સુધી એ એકાંત કિનારે એકબીજા જીવંત લાવનાઓ રચી બંનેએ કોલ લીધા.

“મરીશું અને જીવીશું પણ સાથેજ”
પછી તો એ સાગરનો એકાંત કિનારો કીરીટ અને ઉપાનું પ્રેમમંદિર બની ગયો, કારકોના કલાકો સુધી કીરીટ અને ઉપા ત્યાં બેસી રહેતા. કીરીટ સ્નેહની સુખદ પયોએ બધું એ જુલો કવિતાઓ ચાતો, ઉપા એમાં સર પૂરતી. અને એ એકાંત કિનારાના વાતાવરણમાં બે સ્નેહીઓનું સંગીત ગુંજી રહેતું.

* * *
‘ઉપા, કીરીટને એ’ રમ આપી.

સમય—સંજોગ અને પરીસ્થિતિની ગુલામ બની ઉપાએ લખની કહુલાત આપી અને ડે. ગિરીશના લખ ઉપા સાથે થયાં.

* * *

સરલા મુંઝવણમાં આવી પડી હતી. નાનો અરુ ‘મેલેરીઆમાં’ સપડાયો હતો. કીરીટને મદદ માટે પત્રો લખ્યા. ૫૦ રૂ. ના પગારમાંથી માંડ માંડ બચત રાખતો કીરીટ થોડા રૂપિયા મોકલતો પરંતુ એથી અરુની બિમારીને પહેંચી વળાય તેમ ન હતું. કીરીટ નોકરી છોડીને ઘેર આવે તો બધાનો નિર્વાહનો પ્રશ્ન મુશ્કેલી લયો બને. સરલા એ બધુંએ સમજતી હતી છતાં થોડા દિવસો બાદ એની ચિંતામાં વૃદ્ધિ થઈ. એકાએક તાવમાંથી અરુને શરીરે સોજા આવી ગયા. રાત્રિની લયાનકતામાં અરુ જુઓ મારતો ‘બહેન, લાઈ ા છે ? એને બોલાવને !’

‘અરુ, સુઈ જ, લાઈ કાલે તારે માટે ચારી વીએ લઈને આવશે’ સરલા દર્દથી પીડાતા ને બોલતી સુવાડતી.

દિને દિને મુંઝવણ વધતી હતી. અરુની બિમારીનો ચં પહેલા કરતા વિશેષ થયો હતો. સરલા જીંદગીના વનવા દુઃખની ઝડીઓ મહેતી દિવસો પસાર કરતી ની. મદદ માટે સરલા સગા બહાલાને ત્યાં ધૂરી, હેનપણીઓ અને કીરીટના મિત્રોને પણ મળી. બધેથી અને નિરાશા સાંપડી. એ દરમ્યાન કમનસીબ સાહિત્યકાર કીરીટને કોઈ કારણસર નોકરીમાંથી રજા મળી. સરલાને પહેલા જ કંઈ મદદ મોકલતો તે પણ હવે તો બંધ કરવી પડી. કીરીટના પોતાના જ જીવન નિર્વાહનો પ્રશ્ન વિકટ બન્યો. ફરી એણે ‘કવિતાઓ લખવી શરૂ કરી; આ માટે પત્રોના સંપાદક કંઈને કંઈ આપવા લાગ્યા.

* * *

સમાજમાં શું નથી ? રોલ્સરોય અને થોમોલેટમાં વિહાર કરતા શ્રીમંતો છે, અને દુર્ગંધ મારતી ચોરડી-ઓમાં વસનારા શ્રમજીવીઓ છે, વીજળીની રોસતીઓથી ઝગમગતા બંગલાઓ અને આલીશાન ભુવનો છે, હજારોના અલંકારો પરીધાન કરતી સુંદરીઓ છે, પેટને ખાવર અટારીઓથી ટગર ટગર શિકાર માટે તલપતી પતિ-

તાઓ છે, અને ન્યાં ઘંટનાદ ગાજતા હોય એવા ભવ્ય મંદીરો પાછળ હમરોનો ધૂમાડો કરતા ધર્મ—ચૂરતો છે અને એ બધા સમાજના અંગોની ભીતરમાં એક એવી આગ સળગી રહી છે, એક એવી નવાલો જલી રહી છે, જેના નિશ્વાસ અને ‘હાય’ એક દિન સમાજને છિન્ન લિપ્ત કરી નાંખશે.

* * *

અંખો દીવો બળતો હતો. અધારી રાત વાતાવરણ ભયગ્રસ્ત કરતી હતી. કાનસની બત્તી આછી જલતી હતી. દીપક જુગારો કે શું ? એકાએક કીરીટના હૃદયમાં પ્રશ્ન ઉભો થયો અને વાતાવરણમાં એક લયાનક ચીસ પ્રસરી ગઈ.

લાઈ...અરુ બહેન...ક્યાં છે ? બોલ !...આવો...આવો.....ઓ...મને...દુઃખ છે...આં...ખો...એ...સાચ...છે...’ એ ચીસ અરુની હતી. માંદગીના બિછાને પટકાયેલા નાના બાળકની હતી. ગરીબાઈમાં આવી પડેલી કારખી બિમારીના ભોગ બનેલા કુમળા બાળકની હતી. નાના અરુનો છેવટનો વેદના લયો ચિત્કાર સંભળાયો. સરલા અને કીરીટ બંને અવાજ બનીને નાના અરુના મૃતદેહ પ્રતિ નેત્રે રહ્યા. લાઈ બહેનના નયનમાંથી અશ્રુની ધાગઓ વહેતી હતી, અને એ અશ્રુના બિંદુએ બિંદુએ આજની અસમાન સમાજ રચના સામેના અસંતોષના પ્રતિક હતા. વાતાવરણમાં તીવ્ર શાન્તિ જવાયેલી હતી. મૃત્યુની લયાનકતા લાઈ—બહેનના જીગરને હચમચાવી રહી હતી. નાના અરુના શય પરથી સરલા અને કીરીટની અશ્વધારા સરીતારે વહન કરતી હોય તેવા ભાસ થતો હતો.

—અને એવામાં મૃત્યુથી લયાનક બનેલા વાતાવરણમાં કોઈ એ જુમ મારી ‘કીરીટ ! કીરીટલાઈ !’ સરલા અને કીરીટે પાછળ નેત્રું તો ઉપા હતી. ઉપા આવી હતી. પણ બહુજ મોડી પડી. મૃત્યુના અંધકારમાં જે જન્મો હૃદયમાં ઉપાએ પોતાનું હૃદય ઉમેર્યું, છતાં અંધકારને વિહારી ઉપા એક ગરીબ લાઈ—બહેનની ખોવાઈ ગયેલી જીવન—ઉપા સમા અરુને પાછી ન લાવી શકી.

ઉપાના હૃદયમાં.....એ લયાનક શાંતિમાં પોકાર ઉઠ્યો ‘ ઉપા શ્રીમંત ન હોત તો ? ’

‘કારણ ?’

‘તારા કહેવાથી મેં એને શિક્ષક તરિકે રાખ્યો ત્યારે મારાજ ઘરમાં બદમાશી કરી !’

‘શું કહ્યો છે આપૂ ! બદમાશી ! કોણે કરી ?’

‘હા, બિંબા, હું કેટલાક વખતથી જોતો આવ્યો છું, હું એની સાથે મોડી રાત સુધી સાગરતટે ફરવા ગય છે.’

‘ફરવા જવું એ શું-હો છે કે ?’

‘એક ગરીબ-ભિખારીની સાથે સ્નેહ કરવો એ શું-હો છે.’

‘શા માટે ?’

‘મિલ-માલીકની પૂત્રી એક ભિખારી લેખકની પત્નિ બને ! કેવળ-અસંલનીત !’

‘અસંલવિત ! પિતાજી, હું એને સંલવિત બનાવીશ.’ કીરીટને કોલ આપ્યાં છે. ‘મરીશું અને જીવીશું પણ સાથેજ’

‘તારા કોલ એજે જવાના છે !’

‘એટલે ?’

‘ડા. ગિરીશ તારા વિવાહિત પતિ છે, એની સાથે તારે લગ્ન કરવાજ પડશે’

‘મારી નામરજી જતાંએ !’

‘મરજી ! તારી મરજી કેવી ! ડા. ગિરીશની સાથે તારે લગ્ન કરેજ છુટકો છે’

‘એટલે આપ મને રમકકું સમજો છો !’

‘ત્યારે બીજું શું ?’

‘પિતાજી, હું એક શ્રીમંતની પૂત્રી છું એ જાણું છું, દુષ્પ મેં જોયું નથી. જતા હજી અને સ્વમાન સમજી શકું છું. મારો પતિ હું જોને પસંદ કરું, એ મારો જીવન—સાથી હું જોને ચાહું એ, બાકીના બધા માથે મારે કંઈ નિશ્ચય નથી.’

‘ઉપા...તને શું થયું છે ! મારી કીર્તિ...મારી આબરૂ...મારી જાદગી કંઈકનો તો ખ્યાલ કર’

‘પિતાજી, કીરીટને મેં મારો જીવન—સાથી માન્યો છે’

‘તો, હું મૃત્યુને મારો જીવન—સાથી બનાવીશ.’

કીરીટને સુમનલાલે રંગ આપી. ઉપાના પ્રેમ એણે નોકરી ગુમાવી. સરલા, નાનો અરુ અને પોતા જીવન નિર્વાહનો પ્રથમ ફરી ઉભો થયો. ‘સેડી’ અમજીવી સમાજનો પહેલો પ્રથ છે. કીરીટ પણ શોષિ સમાજનો અંગમાનો એક હતો. નોકરી માટે અશહેરમાં જતા જતા એ ઉપાને મળ્યો. સરલા અને નાનો અરુની સંભાળ રાખવાની સંચયના આપી. કીરીટ અન્ય શહેરમાં ચાલ્યો ગયો, ત્યાં એક પત્રકારની એમ્સમાં રૂ. ૫૦) ના પગારથી જોડાયો.

એ ઘટનાને એક વર્ષ વીતી ગયું. કીરીટ કોઈ વાર આવીને સરલા—અરુની ખબર લેવાની જતા પોતાને મળતા પગારમાંથી બચત કાઢી સરલાને પાઠવતો હતો સુધી ઉપાએ લગ્ન કર્યા ન હતા.

એક પ્રભાતે વર્તમાન પત્રને પાને સમાચાર પ્રસિદ્ધ થયા.

“બહુતા મીલ-માલીકની પુત્રીને

ડાક્ટર સાથે સિવિલ મેરેજ

વહેલી પ્રભાતે કીરીટના હાથમાં એ વર્તમાન પત્ર આવ્યું. સિવિલ મેરેજના સમાચાર એણે વાંચ્યા અને ધરતીકંપના અંચકા સમુદાય થયું. પત્રને કીરીટ એકીસેથી ઘેર આવ્યો અને ‘સિવિલ મેરેજ’ના સમાચાર વાંચતા વાંચતા બગડ્યો ‘ઉપા...આપીક આપણા સ્નેહી જીવનની ઉપા કે ! આરાજ હૃદયના કોલ અને એ ઉદ્ગારો માથે હાથમાંતું વર્તમાન પત્ર જમીન પર પડી ગયું.

કીરીટના જન્મ બાદ ડા. ગિરીશ ઉપાને વારંવાર મળતો અને સમજાવતો પણ ઉપાતું હૃદય જરાએ હાલવું નહિ દરમ્યાન ઉપાના પિતા એકએક માદમીની બિછાને પટકાયા. માદમીના બિછાને પડેલા પિતાની એકજ મજા હતી ‘ઉપા ડા. ગિરીશ સાથે લગ્ન કરી-સંજોગો વિપરીત હતા, કીરીટ દુર દુર વસતો હતો. બિચાર આપને છોડીને ઉપા કીરીટને મળવા જશે તેમ ન હતી. જલ્દ પિતાની ઈચ્છા પર ઉપાએ કસોડોના કલાકો સુધી વિચાર કર્યો.

મમય—સંતોગ અને પરીસ્થિતિની શુભામ બની ઉપાએ લગ્નની કબુલાત આપી” અને ડા. ગિરીશના લગ્ન ઉપા સાથે થયાં.

* * *

સરલા મુંઝવણમાં આવી પડી હતી. નાનો ચરુ ‘મિલેરીઆમાં’ સપડાયો હતો. કીરીટને મદદ માટે પત્રો લખ્યા. ૫૦ રૂ. ના પગારમાંથી માંડ માંડ બચત રાખતો કીરીટ થોડા રૂપિયા મોકલતો પરંતુ એથી ચરુની બિમારીને પહેંચી વળાય તેમ ન હતું. કીરીટ નોકરી છોડીને ઘેર આવે તો બધાને નિર્વાહનો પ્રશ્ન મુરંકેલી ભર્યો બને. સરલા એ બધુંએ સમજતી હતી છતાં થોડા દિવસો બાદ એની ચિંતામાં વૃદ્ધિ થઈ. એકાએક તાવમાંથી ચરુને શરીરે સોજા આવી ગયા. રાત્રિની લયાનકતામાં ચરુ ઘુમે ભારતો ‘બહેન, ભાઈ ક્યાં છે? એને બોલાવને!’

‘ચરુ, સુઈ જ, ભાઈ કાલે તારે માટે સારી યોગ્યતા મળીને લખતે આવશે’ સરલા દૃઢથી ખોડતી અને બોલતી સુવાડતી.

દિને દિને મુંઝવણ વધતી હતી. ચરુની બિમારીનો અર્થ પહેલા કરતા વિશેષ થયો હતો. સરલા જીંદગીના અવનવા દુઃખની ઝડીઓ મહેતી દિવસો પસાર કરતી હતી. મદદ માટે સરલા સગા બહાલાને ત્યાં ધૂમી, બહેનપણીઓ અને કીરીટના મિત્રોને પણ મળી, બધેથી એને નિરાશા સંપાડી. એ દરમિયાન કમનસીબ સાહિત્યકાર કીરીટને કોઈ કારણસર નોકરીમાંથી રજા મળી. સરલાને પહેલા જ કંઈ મદદ મોકલતો તે પણ હવે તો બંધ કરવી પડી. કીરીટના પોતાના જીવન નિર્વાહનો પ્રશ્ન વિકટ બન્યો. ફરી એણે ‘કવિતાઓ લખવી શરૂ કરી; આ માટે પત્રોના સંપાદકો કંઈને કંઈ આપવા લાગ્યા.

* * *

સમાજમાં શું નથી? રોલ્સરોય અને શેનોલેટમાં વિહાર કરતા શ્રીમંતો છે, અને દુર્ગંધ ભરતી એરડી-ઓમાં વસનારા શ્રમજીવીઓ છે, વીજળીની રોશનીઓથી ઝગમગતા બંગલાઓ અને આલીશાન ભુવનો છે, હજારોના અલંકારો પરીધાન કરતી સુંદરીઓ છે, પેટને ખાતર ચટ્ટારીએથી ટગર ટગર શિકાર માટે તલપતી પતિ-

તાઓ છે, અને બધાં ઘંટનાંદ ગાજતા હોય એવા લગ્ન મંદીરો પાછળ હમરોનો ધૂમાડો કરતા ધર્મ—ચૂરતો છે અને એ બધા સમાજના અંગોની ભીતરમાં એક એવી આગ સળગી રહી છે, એક એવી જ્વાલા જલી રહી છે, જેના નિશ્વાસ અને ‘હાય’ એક દિન સમાજને ઊંચ લિજ કરી તોંપશે.

* * *

જાંઝો દીવો બળતો હતો. અંધારી રાત વાતાવરણ ભયઘસ્ત કરતી હતી. કાનસની બત્તી આછી જલતી હતી. દીપક ધુમ્મસ કે શું? એકાએક કીરીટના હૃદયમાં પ્રશ્ન ઉભો થયો અને વાતાવરણમાં એક લયાનક ચીસ પ્રસરી ગઈ.

ભાઈ...અરુ બહેન...ક્યાં છે? જોહા !...આવો...આવો...આ...મને...દુઃખ છે...આં...ખો...ખે...ચાલ...છે...’ એ ચીસ અરુની હતી. માંદગીના બિજાને પટકાચેલા નાના બાળકની હતી. ગરીબાઈમાં આવી પડેલી કારમી બિમારીના ભોગ બનેલા કુમળા બાળકની હતી. નાના અરુનો ઉવટનો વેદના ભર્યો ચિત્કાર સંભળાયો. સરલા અને કીરીટ બંને અવાજ બનીને નાના અરુના મૃતદેહ પ્રતિ નેષ રજા. ભાઈ બહેનના નયનમાંથી અશ્રુની ધારાઓ વહેતી હતી, અને એ આંસુના બિંદુએ બિંદુએ આગની અસમાન સમાજ રચના સામેના અસંતોષના પ્રતિક હતા. વાતાવરણમાં નીરવ શાન્તિ જવાયેલી હતી. મૃત્યુની લયાનકતા ભાઈ—બહેનના જીગરને હચમચાવી રહી હતી. નાના અરુના રાગ પરથી સરલા અને કીરીટની અશ્રુધારા સરીતારૂપે વહન કરતી હોય તેવા ભાસ થતો હતો.

—અને એવામાં મૃત્યુથી લયાનક બનેલા વાતાવરણમાં કોઈ એ જુમ મારી ‘કીરીટ ! કીરીટભાઈ !’ સરલા અને કીરીટ પાછળ જોયું તો ઉપા હતી. ઉપા આવી હતી. પણ બાહુજ મોડી પડી. મૃત્યુના અંધકારમાં જે જન્મી હૃદયમાં ઉપાએ પોતાનું હૃદય ઉમેર્યું, છતાં અંધકારને વિદ્યારી ઉપા એક ગરીબ ભાઈ—બહેનની બોવાઈ ગયેલી જીવન-ઉપા સમા અરુને પાછી ન લાવી શકી.

ઉપાના હૃદયમાં.....એ લયાનક શાંતિમાં પોકાર ઉઠ્યો ‘ ઉપા શ્રીમંત ન હોત તો ? ’

સ્વપ્નામાં.

આજ સ્વપ્નામાં, રનેહ ધામ સંયુગાર્યો ને
અક્ષત કુમ્ભે મથી ઉભર, સોહાવીયા
આજ સ્વપ્નામાં આંગણીયાં અંબવાળ્યાં ને
પૂર્વો મહેં તો અવનવ રંગે સાથીયા.

આજ સ્વપ્નામાં સોળ સન્યા સણુઆર ને
આબુપણ છે હોરા માણેક મોતીના
આજ સ્વપ્નામાં સોહે નવ લખ હાર ને
અપકું હું ઝળકાત સમા કોઈ ન્યોતિના.

આજ સ્વપ્નામાં મેંદો રંગ્યા હાથે ને
આવીને ભેગી થઈ સૌ સાહેલડી
આજ સ્વપ્નામાં તુલસી કથારા સાથે ને
ઉગી છે કંઈ વિધ વિધ ફૂલની વેલડી.

આજ સ્વપ્નામાં ફૂલકે મુઠ્યા વાળને
દીપક મુક્યા એક એક મહેં ગોખમાં
આજ સ્વપ્નામાં ઝળકી રહી દીપમાળ ને
રાસ રંગ્યો સાહેલી સાથે ચોકમાં.

આજ સ્વપ્નામાં ધીમાં પગલાં ભરતી ને
મંજુલ ટહુકારે ગીત હું ગાતી હતી
આજ સ્વપ્નામાં સર્વે રમઝુમ ફરતી ને
કંઠે મીઠા અતુપમ ગીતને ઝીલતી.

આજ સ્વપ્નામાં કણે મીઠાં લાગ્યાં ને
ધંટીને રણકારે મવાતાં ગીતડાં
આજ સ્વપ્નામાં ગોરસ વણાણાં વાળ્યાં ને
થયાં હતાં સૌ આત અમે રસ ઘેલડાં.

આજ સ્વપ્નામાં વીતાવીને રજનિ ને
જળ ભરવાને આવી હું સરિતા તિરે
આજ સ્વપ્નાની વાતલડી એ સજનિ ને
રમરણ મહેને એનાં આવે ધારે ધારે.

સરિતા.

ન્યોતિ ઝીલો.

રાજ ! કોઈ ન્યોતિ ઝીલો, ન્યોતિ ઝીલો.
હારે ! પેલી વરસે શી ચાંદની અમેરી !
હો રાજ ! કોઈ ન્યોતિ ઝીલો, ન્યોતિ ઝીલો.
રાજ ! ચંદે ચંદનીથી ચોક આર ચીતર્યા
હારે ! અમૃતચિન્દુડાં આલ થકી નીતર્યા

હો રાજ !—

રાજ ! માનવીના હૈયાનાં દાર ઉધડે,
હારે ! ઉર ઝળકવો ચંદની પ્રભા વડે—

હો રાજ !—

રાજ ! દૂધ ઉજળાં ઉઘાનમાં લટારીએ,
હારે ! અમર ઉભા એ આલતી અટારીએ

હો રાજ !—

રાજ ! શરી રંગો કિનાર ઉર કેરી,
હારે ! જેવી સોહનત કીમુદી રૂપેરી,

હો રાજ ! કોઈ ન્યોતિ ઝીલો, ન્યોતિ ઝીલો.

ધીરજલાલ પરીખ.

— કોણ જાણે રે—

કોણ જાણે રે હૈયું કેમ હસું હસું થાય છે,
દેખી દિલ્દાર મલક મલકી જવાય છે.

કોણ જાણે રે હૈયું કેમ હસું હસું થાય છે—

સુખ ખરે સમગ્રય રોહયોગી સહચારમાં,
ઉલ્લાસાય રનેહી શું આનંદે એકાકારમાં,

પરમતા પમાય એક પ્રિયતમના પ્યારમાં,
પ્રેમી પાદપદમાં ટળી પડાય છે,

કોણ જાણે રે હૈયું કેમ હસું હસું થાય છે—

પ્રાણના પ્રકાશ ખાસ રનેહી ગંધકારમાં,
જીવનાભિલાષનાં વિકાસ આ સંસારમાં,

પ્રેમ એજ કોલીદર છે અવધકારમાં,
મીઠી દિલ્લગીથી મનકું મલકાય છે,

કોણ જાણે રે હૈયું કેમ હસું હસું થાય છે—

ચંદ્રાનંત મંગળજી ઝોઝા.

ડભોઈના એ અમર વિભૂતિઓ—

મકત કવિવર દયારામભાઈ અને

કલાનો શહીદ 'હીરો' કડીઓ.

(શ્રી. ચીમનલાલ દેસાઈ ડભોઈવાળાએ કવિવર દયારામભાઈના ૧૫૯ જ્ઞપતિ ગહોત્સવ પ્રસંગે આપેલા વ્યાખ્યાનમાંથી.)

ડભોઈ એ તીર્થધામ છે સમજે તેને સારૂ, તેને માટે, માને તેને માટે. મથુરાંધિ દારિકાં જેમ, કાથી મદીના જેમ. ન સમજ્ય તો સ્પષ્ટતાથી કહું. કૃષ્ણે દારિકાં સ્વીકાયું તેથી, હજરત મહમદ પેગં-સાહેબે મદીના પસંદ કયું તેથી. ભક્તકવિવરે ડાહ્યામાંથી આલી નીકળી ડભોઈને અપનાવ્યું, મોસાળને તાવું કયું તેથી.

× × ×
દયારામભાઈએ યુજરાતની-યુજરાતી સાહિત્યની મુવ સંપ્રદાયની અનેકવિધ અણમૂલ સેવાઓ નવી છે.

દયારામભાઈ એકલા નાગરના નથી, એકલા નીના નથી, એકલા વૈષ્ણવોના નથી; એકલા સાક્ષરો સાહિત્યકોના નથી એકલા ચાંડી-ડભોઈના નથી. યોગી તો જેની જેની માતૃભાષા યુજરાતી સર્વના એક સરખા આદર-માનને પાત્ર છે. એક ખા સેવા અધ્યંના અધિકારી છે.

દયારામભાઈનાં ભક્તિ અને કાવ્ય નર્મદાના નીરમાં નિર્મળ, પવિત્ર, ગંભીર અને ઊંડાણ વાળાં છે. ખલીઆઓ અને ચાંપણશીયાઓ તો જગતભરમાં વાપવૈથી મહાત્માઓ અને સન્નનોમાં કવકોનું રોષપણ કરતા આવ્યા છે તો તે દયારામભાઈને નના ઝપાટામાંથી શાના બાતલ રાખે? પણ એવાઓ થેની લમણાઝીક આજે નકામી છે. આપણે ધર્મ જે તો ડભોઈના આ કુંજદીપક કવિવરનાં ગુણકોત્તર વાનો છે. આપણે એ કરીએ અને કૃતાર્થ થઈએ.

દયારામભાઈ ડભોઈના જ્યોતિર્ધર છે. એમનું રૂન આપણે માટે આદર્શ હોવું નોંધએ. એમની તેઓ આપણને પ્રેરણાદાયી નીવડવી નોંધએ. અત્યા-

રના જડવાદના જમાનામાં, આજના જીવનકલહના જન્મળી યુગમાં પણ એ આપણને માર્ગદર્શન કરાવ્યા વિના નહિ રહે.

ઉદાર અર્થે શ્રેય અને પ્રેયને માટે, સુખ અને સંતોષને સારૂ ગમે તે અર્થમાં લેો તો પણ પ્રેમ અને ભક્તિ વિના આરો નથી.

દયારામભાઈ પ્રેમ અને ભક્તિ બોધે છે. પોતાના જીવનથી અને કવનથી.

ત્યાં પ્રેમ અને ભક્તિ ત્યાં દયા અને રામ અગર ત્યાં દયા અને રામ ત્યાં પ્રેમ અને ભક્તિ.

Charity begins at home એ સૂત્ર સાંભળ્યું છે? સમજે છે? પ્રેમ અને ભક્તિ, દયા અને રામનું પણ એમ જ છે. એ ભાવના વ્યક્તિ પ્રત્યે જાગી સમજીમાં પણ પરિભ્રમવી નોંધએ. દયારામભાઈનું જીવન અને કવન પણ એવો ક્રમિક વિકાસ દાખવે છે. એ વિકાસ આપણને—ભગવદ્ભક્તને—સાહિત્યરસિકને ઘણું ઘણું શીખવે છે.

દયારામભાઈનું જીવન અને કવન આપણને દુનિયાનું ડાહપણ શીખવે છે તેમ ગહન શીલસુરીનાથે પાક પણ પડાવે છે.

આવો, આપણે આ ભક્તકવિવરના ઉચ્ચારો તથા આચરણોમાંથી સાર ગ્રહણ કરીએ. એઓથી આપણી અમૂલ્ય મૂડી છે. એ પૂંજ આપણી શ્રીમંતાર્થ બતાવે છે. એ દોલત આપણે આપણા કંથ્યાણુર્થે વિવેકપુરસ્કર વાપરીએ.

દયારામભાઈ ભક્તકવિ છે. ભક્ત અને કવિ છે. પહેલા ભક્ત અને પછી કવિ.

એમની તુલના—એમનાં મૂલ્યાંકન ભક્તકવિ તરીકે, અને કવિ તરીકે—એક સાથે તથા પૃથક પૃથક

શ્રી શકે, થવાં ધરે. સાહિત્ય—કવિતા એમનું સાધન છે, સાધ્ય નહિ. એમનાં એ એકનિષ્ઠ લગ્નપ્રીતિનેજ એમને અજ્ઞે—અપ્રતિમ કવિ બનાવ્યા છે. આજે જે અર્થમાં આગળવામાં આવે છે એ અર્થમાં પોતે કવિ છે એવી કલ્પના કે ભાવના એમને લાગેજ આવી હશે. એમને તો કેવળ પ્રજા લકિતનીજ તાલાવેલી હતી. એ યુગના નરનારીઓ પણ એમને લકત તરીકેજ પીઠાણતા—સ્વીકારતાં. એમના કવનો પણ લકિતના વાહન તરીકેજ વપરાતાં, મોક્ષનો માર્ગ દાખવનારાં ગણાતાં.

દયારામભાઈની ગુલના લકત તરીકે મીરાંબાઈ સિંદ મહેતા સાથે યથ શકે, કવિ તરીકે પ્રેમાનંદ અને ભગ સાથે તેઓશ્રીને સરખાવી શકાય.

શામળભટ્ટે દુન્યવી ડહાપણ શીખવ્યું, વ્યવહાર-ગણતાના પાક પડાવ્યા, આ લોકમાં સુખી યવાનાં જ બતાવ્યા, પણ દયારામભાઈ? દયારામભાઈએ આ લોક અને પરલોક ઉલ્લખના અલૌકિક અને રમ સુખ પ્રાપ્તિનાં સાધનો અને રાહ દેખાડ્યા.

શામળ કેવળ પૂરી પર પગ મારે છે. દયારામ-ભાઈ તો બસ ગમનમાં ઉડ્યન કરે છે.

પ્રેમાનંદ અને દયારામભાઈની સરખામણી કરીએ ૧—એક કથાકાર અને બીજાનું લકત. પ્રેમાનંદે એમના જાનાજ કથન અનુસાર સાહિત્ય સેવા કરવાની તિલા લીધેલી. દયારામભાઈએ તો “એક વર્ષો ગોપી-ન વધલ” પ્રજાનો ભેખ લીધેલો. પ્રેમાનંદમાં કંઈતા, ઉપહાસ જણાય. દયારામભાઈમાં શાલિત્ય, ભગતા, મધુરતા, વિશેષ. સ્ત્રીહૃદયમાં રચાન દયારા-ભાઈ જેટલું લાંબુ અને જાડું બીજા કોઈએ મેળવેલું નથી છે?

દયારામભાઈએ પોતાનાં કાવ્યોમાં પોતાનું હૃદય ડ્યું છે. અને એથીજ એ બીજાનાં હૃદય આટલાં પોં વશ કરી શક્યા છે. અલબત્ત એમનાં કેટલાંક કાવ્યોમાં તર્કશક્તિના તરખાટ—શુદ્ધિ ચાતુર્યના ભંકાર નથી એમ તો નહિજ. અસ્તુ

દયારામભાઈએ પોતાનું જ્ઞાન વિશેષતઃ પુસ્તકોને બદલે સ્વાનુભવ તથા પ્રવાસોમાંથી પેદા કર્યું—સંપાદન

કર્યું. એ સ્વાનુભવ અને પ્રવાસોનું નવનીત એમણે આપણને સંપાડ્યું અને તેથીજ કવિવર મહારાના રણને બદલે નવપક્ષવતિ વાડી જેવા સૌને ગમ્યા અને ગમે છે.

મીરાંબાઈ લકત હતી, સ્ત્રી હતી. છતાંયે એમણે દયારામભાઈના જેવું અને જેટલું જ્ઞાન સ્ત્રીહૃદયોમાં નથી મેળવ્યું એ જરા નવાઈ જેવું તો ખરુંજન?

નરસિંહમહેતા પણ દયારામભાઈ જેવા ઉચ્ચ કોટિના લકત. એકજ ન્યાતના નાગરી ન્યાતના તોયે તેમણે એ દયારામભાઈ જેવાં અને જેટલાં સ્ત્રીહૃદયો નથી જાણ્યાં.

શ્રીકૃષ્ણની લકિત—પ્રજાપ્રેમ એ દયારામભાઈ—મીરાં-બાઈ અને નરસિંહમહેતાનાં એક સરખાં સાધ્ય અને સાધન. છતાંયે એ ત્રણે વચ્ચે સામ્ય છે એમ કહી શકારો નહિં

દયારામભાઈ પોતાના શૃંગારરસને લીધે વધુ લોકપ્રિય નિવડ્યા હશે, પણ એ શૃંગાર અપાર્થિક છે. શુભરાતી

મશીનરીને લગતી સાચી સલાહ મેળવવા

ક્યાં જશે ?

સેકન્ડ હેન્ડ મશીનરી ક્યાંથી ખરી-દશે? વધારે કમીશનના બોલામાં કંઈકાવાનું શું તમે પસંદ કરો છો? નોંધી લ્યો. દરેક બાતના લુપ્તીકેટીંગ જોઈલ્સ ન્યુ મશીનરી સ્ટોર સેકન્ડ હેન્ડ મશીનરીના જનરલ મરચન્ટ અને કમીશન એજન્ટ:-

શ્રી શક્તિ એન્જનીયરીંગ સ્ટોર
એન્ડ જોઈલ સપ્લાઈંગ કું.

પ્રાપાઈર-શાંતિલાલ કે. શાહ.

લીમડા પોળ, વડોદરા.

લક્ષ્મીના લાડીલા અને માનીતા થવાનું અનુપમ માન દયારામભાઈએ મેળવ્યું છે, એમનો એ હક્ક છે, એ હક્ક-એ અધિકાર એ એમના આ અગળ શુંગારસના અગળું પરિણામ.

x x x

દયારામભાઈનું જ્ઞાન વિતંડાવાદ કરવા વારતે નથી. ગુણનુવાદ ગાવા માટે છે.

દયારામભાઈ ગુજરાત મશહૂર છે, પણ વિશ્વવિખ્યાત બની શક્યા હોત એ શ્રી રવીન્દ્રનાથ ટાગોરને મળ્યા તેમાં કોઈ સાધક મળ્યા હોત તો. ઉમ્મર ખ્યામ કરતાં વધુ ખ્યાતિ મેળવવા ભક્ત કવિવર વિશેષ હક્કદાર છે એ કથનમાં અતિશયોતિ કાઢતે ચે નહિ લાગે. “પરમ પ્રેમ પર પ્રભ” ગાનાર ગુજર કવિવરે.

“આધવજ છે અગ્નિરે, વાત એક પ્રેમ તણી”

“કાઈ અનુભવિ જાણે રે, કહેતાં તો નાવે બણી.”

ગાનારને અનેકવાર હાર્દિક અંગલિઓ આપી છે. એ પોતે મન ઉપર લેતા દયારામભાઈને સહેજે વિશ્વવિખ્યાત બનાવી શકે.

દયારામભાઈનું સ્થાન વિશ્વવાક્યમમાં પણ કેટલું ઉચ્ચ છે એ પ્રતિ એ પોતે અંગુલિ નિર્દેશ કરી શકે.

હુનિવાદીઓ માટે વ્યવહારકુશળ બનવા દયારામભાઈ સુંદર વ્યવસ્થા આપી ગયા છે:—

“મોટાનું વંચન સુખધામ, કૃતિ રીતે કરીએ,
તે કરે ચાલ તે કામ, આપણુ તો મરીએ”

x x x

દયારામભાઈએ અપનાવેલા ઉભોઠને તીર્થધામ ગણી કેટલાંયે યાત્રિકો અને ભાવિકો અહીં આવે છે. દયારામ મંદિર શોધે છે અને તે અહીં ન લાગી આપણી કૃતબંતા પર કંઠિતા હસતા, ઉનાં આંસુ સારતા દુઃખી યતા કે ઠપકો આપતા હતાશ યદ પાજ કરે છે.

x x x

દયારામભાઈ સંબંધે ઉભોઈ અને ચાડિદા નાચરિકા ઉપરાંત માંડવા દરબાર તથા શ્રીમંત સરકારની

પણ રાજસત્તા તરીકે અમુક પ્રકારની વિશિષ્ટ જવાબદારીઓ છે. એ જવાબદારીઓ એ ક્યારે અને ક્યાં પેરે અર્થ કરશે?

ઉભોઈવાસીઓ તથા સાહિત્યવિલાસી શ્રીમંત સર સયાજીરાવ ગાયકવાડ ઉપર તો દયારામભાઈની સવિશેષ મળ્યું છે. દયારામભાઈનું યોગ્ય સ્મારક કરવું એ ઉભોઈવાસીઓનો અગ્રહકક હોવા જોઈએ.

વિશ્વ ધર્મપરિવહના પ્રમુખ-ટેનીસન અને શેક્સ્પિયર પરત્વે કુંઘી લાગણી ધરાવનાર શ્રી ગુજર નરેશનો તો એ અભિમાનભર્યો અધિકાર હોવા જોઈએ. આવી યાદ આજના અવસરે ન અપાય તો પછી ક્યારે?

વિદ્યાર્થીઓ—અભ્યાસીઓને સાદે ઉભોઈ બે અનુપમ અને અનુકરણીય દર્શાવે : જુ કરે છે. એક આપણા અહીંના ભક્ત કવિવર દયારામભાઈ અને બીજો આપણુ અહીંના કલાનો શાહીદ “હીરો કહીઓ.” એકનો વાસો હલોવતી નગરીમાં દક્ષિણ દિશાએ, બીજોનો ઉભોઈમાં પૂર્વ દિશાએ. બનેલી સમિકતા,

તાકીદે જોઈએ છે

નેશનલ ઈન્ડિઅન લાઈફ ઇન્સ્ટિટ્યુશન કું. લી. માટે વડોદરા રાજ્યના દરેક મુખ્ય શહેરોમાં ભરપૂર કમીશન અગર માસિક રૂ. ૫૦ થી ૮૦ મુધીના પગારથી સ્પેસિયલ એજન્ટસ અગર ચોરગેનાઈઝર્સ નીમવાના છે. હાલ તુરત માટે વડોદરા, નવસારી, અમરેલી, મહેસાણા, વિસનગર, વડનગર, સિદ્ધપુર, ડભોઈ, પેટલાદ, વીળપુર, દહેગામ, કડી વગેરે સ્થળોએ એજન્ટ્સો આપવાની છે.

તાકીદે મળો અગર લખો—

એસ. એમ. અધ્યાર એન્ડ કું.

ચીફ ચોરગેનાઈઝર

ફોર બરોડા સ્ટેટ.

ઠે. મહાલક્ષ્મી પાડો—પાટણ

ઉ. ગુજરાત

ખન્નેના પ્રેમ, ખન્નેની ભક્તિ, ખન્નેના ટેક, ખન્નેની તન્મયતા આપણને સૌ પ્રેરણા રૂપ છે.

એક સાહી અને કલમવતી, ખીજીએ પથ્થર અને ટાંકણાં: વડે ચમર કૃતિઓ સર્જી છે. છત્રપતિઓ અને મોટા ચમરખંધીઓને પણ પોતાના ટેકની ખાતર પત કયાં નધી—હીરાનો સિદ્ધ હસ્ત, અને દયારામ-ભાઈનો કોશીકકંઠ એણે તો કંઈ કંઈ ને મુગ્ધ કયાં છે, કંઈ કંઈને પાગલ બનાવ્યા છે. અને એ ખન્ને પોતે પણ પોતાની રીતે કયાં પાગલ ન હતા? ખન્ને એક સરખા મસ્ત હતા, નિમ્નનદમાં ગુલતાન રહેતા.

ડોહાઈની સીમમાં આ ખન્ને મસ્ત દેનાયા-દેટાયા. એમની ઉડી રહેલી ભરમ ફેરમ કંઈ કંઈ મોંઘિરા અને અંનેના સંદેશ સામાન્ય રીતે ગુજરાતને અને સર્વિશેષ ડોહાઈને આપે છે. જીવનના બીજે કડિ જઈ પહેલેલાઓ તથા ખાધ પી ઉતારેલાઓથી કલ્પ એ સંદેશ નહિ સંભળાય—નહિ ઝીલાય; પણ મારા મુવાન મિત્રે—વિદ્યાર્થી બંધુઓને તો બહેરા કાન કયેં નહિ પાલવે.

નવજીવાનોને તો મારી હાકલ છે: ધરનાં ગાંઠા અને ગઢારના ડાહ્યા ન બનશે. જગતના ઇતિહાસ ગોળવા, અને જગતની ભૂગોળ ડહોળવા એસા તે પહેલાં વતનના ઇતિહાસ—ભૂગોળ તો ભણે ?

આપણા ડોહાઈની આ એ ચમર વિશ્વતિઓ આપણને બહુ બાંધે મોઢપાઠ આપે છે. અને શા છે એ મોઢપાઠ ?

“ તમે તમારું જીવન ખોય નહી કરો અને એ લક્ષ્ય પ્રાપ્ત કરવા ક્ષ્મા થવા તૈયાર રહો. ખોયસિદ્ધિ અને લક્ષ્ય પ્રાપ્તિ માટે લોકજાજ કે રાજભયને ન ગણો. સિદ્ધિ અને લક્ષ્ય પ્રાપ્તિ અર્થે એકતાનતા—તન્મયતાની પૂરેપૂરી જરૂર છે. એ મુગ્ધ કેળવો. અને એવું જીવન જીવો કે જે ચમર રહે, આદર્શ બને, પ્રેરણાદાયી નીવડે ”

હીરા મોંઘે છે; કલા સર્વભોગ્ય છે. રાજ મહારાજ પણ એનો ઇન્તર ન મેળવી શકે. બહેતર છે કે કલા-કાર અને એની સાથે કલા પણ નાશ પામે. છતાં સાર એ છે કે જીવનની સરસતા અને સુંદરતા માણુવા નાના મોટા સૌને એક સરખા દલ્લ અધિકાર હોવા બેઠકે.

હીરાએ પથ્થરમાં પ્રાણ પૂર્ણ છે, પથ્થર પાછળ પ્રાણ કાઢ્યા છે.

દયારામભાઈએ મનુષ્ય વૃત્તિ અચ્છી રીતે આલેખી છે, હૃદય ભાવનાનાં દૂબલ ચિત્ર રજૂ કર્યાં છે.

હીરા આગળ રાજકંઠ હારી. દયારામભાઈ એ સ્ત્રી હૃદય છતાં.

હીરાના ટાંકણાએ રાજસત્તાનું હૃદય હચમચાવી નાખ્યું. દયારામભાઈની ગરબીઓએ નારી હૃદય વલોવી નાખ્યાં.

હીરાના ટાંકણાના ટંકાર ને દયારામની ગરબીઓના લલકારે નળજીહારોમાં કંઈ કંઈ ઉલ્કાપાત મચાવ્યા.

હીરાની સ્થાપત્યકલા અને દયારામભાઈનું કાવ્યમા-ધુર્ય અસૌકીક અને અનૈડ છે. એ અદ્વિતીય જ રહેવા સર્જ્યાં છે, અને રહેશેજ.

અનેનાં જીવન-શૃંગાર, નીતિ અને ભક્તિથી ભર-પૂર છે— એતપ્રોત છે,

દયારામભાઈને કવિ કરતાં ભક્ત કહેવા એ વધારે સાચું છે, હીરા એક રીતે તો કલાનો ભક્ત ખરોજ ને ?

ઉભય સમકાલીન ન હતા છતાં બંનેના સંદેશ તો એકસરખા આપણા જીવનપંથ ઉઘાડનારાજ.

એ બંનેનું રચન વડોદરાના કીર્તિમંદિરમાં હોય કે ન હોય, પણ આપણા હૃદયમંદિરમાં તો મહાયજ્ઞ હોવુંજ બેઠકે.

જે પોતાના પૂર્વજોને વિસ્મરે છે તે પોતે પોતાના વંશજોથી વિસ્મરાવાને પાત્ર કરે છે, જે પોતાના પૂર્વ-જોની કૃતજ્ઞતાપૂર્વક પૂજા કરે છે તે પોતાના વંશજોથી તરસ પૂળાય છે.

છેલ્લામાં છેલી દબનાં કપડાં સીવડાવવા
ક્યાં જશો ?

નેન્ટસ ટેલર જે. ડી. પ્રધર્મને ત્યાં
જ્યુબીલી બાગ સામે, સુ. વડોદરા.

દુનિયાભરનું વખત પ્રમાણ

[' ટીચસ' એઈડ ' ઉપરથી સંકલિત,]

૧ જુન ૧૯૧૧ :
શ્રી. હેચિન્સન ૨. યુ.બ.

લંડન શહેરમાં બ્યારે આર વાગ્યા હોય છે, ત્યારે	કલકત્તા	૫—૫૩
લુદાલુદા શહેરમાં વખતનું પ્રમાણ નીચે મુજબ હોય છે.	મદ્રાસ	૫—૨૦
શહેરનાં નામ.	ક્ર-મિ.	વખત
લંડન	૧૨—૦	બપોર
બર્લિન	૧૨—૫૪	"
આમસ્ટર્ડામ	૧૨—૨૦	"
બર્ન	૧૨—૩૦	"
કોનસ્ટાન્ટિનોપલ	૧—૫૫	"
થ્રસેસ	૧૨—૧૭	"
કિશિઆનિયા	૭—૪૩	સાંજ
ફલોરેન્સ	૧૨—૪૫	બપોર
માદ્રા	૧૨—૫૮	"
મોસ્કો	૨—૩૦	"
પારિસ	૧૨—૬	"
રોડ્રોમ	૧—૧૨	"
સાટર્ડામ	૧૨—૧૮	"
સામ	૧૨—૫૦	"
વિએના	૧—૬	"
વોર્સો	૧—૨૪	"
લિસ્બન	૧૧—૨૩	"
માડ્રિડ	૧૧—૪૫	"
એડેલેડ	૮—૪૫	રાત્રી
આક્રોન્ડ	૧૧—૪૦	બપોર
લિસ્બન	૧૦—૧૨	સવાર
હાબર્ટ	૮—૪૬	રાત્રિ
મોસ્કો	૮—૪૦	"
પર્થ	૭—૪૫	સાંજ
સિડનિ	૧૦— ૫	રાત્રિ
મુંબઈ	૪—૫૧	સાંજ
		પ્રમાણ. ૧° પૂર્વ=૪ મિનિટ વહેલો
		૧૫°=૧ કલાક વહેલો
		૧° પશ્ચિમ=૪ મિનિટ મોડો
		૧૫°=૧ કલાક મોડો

મજુરણ

[ઢાળ: હું તો મહિયારણુ રે! ગોકુળ ગામની]

*

રોતી મજુરણુ કે દીડી મહેં દરથી,
 કેડે લીધુંતું નિજ બાળ
 મજુરણુ કે ગતી એકલડી.
 બળતા બધારે રે, કે દાઝતી તાપે મજુરણુ!
 એના હંયામાં લાગી ઝાળ
 મજુરણુ કે ગતી એકલડી.
 આંસુમાં છુંછતી રે, કે પાલવ છેડે મજુરણુ!
 દીસંતી બીની એની આંખ
 મજુરણુ કે ગતી એકલડી.
 થોભાતી વાટમાં રે, કે પૂછ્યું મહેં સાથી મજુરણુ!
 થાયે જીવન ત્હારે બાપ
 મજુરણુ કે ગતી એકલડી.
 આશાને આશરે રે, કે જીવતી હું તો, સાહેબ રે!
 મરતાં સંભાળે કોણુ બાળ ?
 મજુરણુ હું ખૂંડે એકલડી.
 રીઆતી શંડડી રે, કે દુ:ખમાં ડૂબી, સાહેબ રે!
 મહેં મળ્યો મુકાદમ કાળ
 મજુરણુ હું ખૂંડે એકલડી.
 મજુરી મીઠતી રે, કે કષ્ટ કેં વેદ્યું, સાહેબરે!
 નીચોતી દિલમાંનું નર
 મજુરણુ હું ખૂંડે એકલડી!
 મ્હારો વરણાગિયો રે, કે સાળને સંચે, સાહેબ રે!
 કરતોતો કામ ભરપુર
 મજુરણુ હું ખૂંડે એકલડી.
 રૂઝોતો દેવના રે, કે આગ ત્યાં લાગી, સાહેબ રે!
 પડીતી સઘળે ત્યાં ખૂમ
 મજુરણુ હું ખૂંડે એકલડી
 અમારા શક્તો રે, કે દીકરા ન્હાતો, સાહેબ રે!
 થયોતો ક્યારનોય ગુમ
 મજુરણુ હું ખૂંડે એકલડી

મ્હારે વરણાગિયે રે, કે દીઠો એને ઉચે સાહેબ રે!
 ગયો બચાવવાને બાળ
 મજુરણુ હું ખૂંડે એકલડી
 બળતોને બળતો રે, કે બાળને લાલ્યો, સાહેબ રે!
 બૂદ્યો એ મોતીકાની માળ
 મજુરણુ હું ખૂંડે એકલડી
 મોલ્યા ત્યાં શેડજી રે, કે માળ એ કાળે, સાહેબ રે!
 મૂંધી મૂંધુને ભેટવા ડોટ
 મજુરણુ હું ખૂંડે એકલડી:
 માળા મોતની રે, કે કીમતી તો થે, સાહેબ રે!
 ગતતાં જતે ન કેં મોટ
 મજુરણુ હું ખૂંડે એકલડી
 સાચા એ સેવકે રે, કે માળને ફેંકી, સાહેબરે!
 લૂંટાયો ઉર કેરો હાર
 મજુરણુ હું ખૂંડે એકલડી.
 ભોળાશ શેઠીએ રે, કે સાહી ત્યાં લીધી, સાહેબ રે!
 આપ્યા કેં રૂપીઆ બાર
 મજુરણુ હું ખૂંડે એકલડી
 ભોળનનાં ઘેનમાં રે, કે જીવવું કેમે, સાહેબ રે!
 એ થો મહેં મ્હારો રખાબાળ
 મજુરણુ હું ખૂંડે એકલડી.
 મુલો મુકાદમ રે, કે એક દિન આબ્યો, સાહેબ રે!
 ફસી હું પાપીઆની નળ
 મજુરણુ હું ખૂંડે એકલડી.
 લાંટી જીવનને રે, કે છોડી ત્યાં દીધી સાહેબ રે!
 પેટે છે એનુંબ બાળ
 મજુરણુ હું ખૂંડે એકલડી.
 પાપીના પાપથી રે, કે કાળજી કંપે, મજુરણુ!
 મેળે લઈશ સંભાળ
 મજુરણુ | હું થાને એકલડી ?

શ્વે-તર-કૂ ચાને સુવર્ણ કલાપ

[અક્ષરેશના લોકસાહિત્યનો કાવ્યમય નમૂનો]

લેખક:

શ્રી. રમેશભાઈ રંગનાથ જોતામ

તંત્રી “રમુજ” રંગુન

પ્રજ્ઞાવર્ત્તમાં જનક નામે એક શાણો રાજા રાજ્ય કરતો હતો. જનકરાજા બહુ અદ્ભુત ધનસાથી હતો. તેની પાસે સોનાની કલગી વાળો પોપટ હતો. તેનું નામ શ્વે-તર-કૂ. શ્વે-તર-કૂ માં જાણે જુગ જુગનો અનુભવ ભર્યો હતો. શું એની મનુષ્યમાં શું એનું ગાહપણ? ગમે તેવો વિકટ સવાલ હોય, તો પણ સુવર્ણ કલાપને એનો રસ્તો કાઢતાં ધરીનીચ વાર ન લાગે, અને જનકરાજા પણ, તેને પૂછ્યા વગર પાણી ન પીએ. પ્રધાનોને ને ખીજ સલાહકારો રાજાને ગમે તેવું આડું અવળું ભંભેરવા મથે, પણ પોપટ સાચો સલાહ આપે ને ભલભલવી મુંઝવણમાંથી રસ્તો બતાવે. પોપટ રાજાને કોઈ તકલીફમાં આવવા દે નહિ. દુનીયા બધી રાજાના હાથપજુનાં વખાણ કરે.

એક દિવસ એક મંત્રી બગીચામાં ફરતો હતો. ત્યાં એક કાગડા કુંઠા ઉપર એક કાગડાને બેઠેલો જોયો. કાગડો સુનમુન બેસી રહે, ને ખીજ કાગડા સાથે ભળે નહિ. બાગમાં હજારો લીલાં ઝાડ હતાં, છતાં કાગડો એ સૂકા કુંઠા ઉપરજ બેસી રહે ખીજે દિવસે જાય, તો કાગડો ત્યાંના ત્યાં. એમ રોજ એને બેસી રહેતો જોઈને મંત્રીને નવાઈ લાગી. તેણે કાગડાને પૂછ્યું—

“અરે કાગડા, તું બોલતો નથી, ચાલતો નથી, ખીજ કાગડા જોડે ભળતોય નથી, ને આટ આટલાં લીલાં ઝાડ ઝાડ હોવા છતાં આ સૂકા કુંઠા ઉપરજ સુનમુન બેસી રહે છે, તેવું શું કારણ?”

કાગડાએ જવાબ દીધો—“ભાઈ, એનું કારણ તમારા રાજાને પુછી જો જો.”

મંત્રીએ રાજાને વાત કરી, ને જવાબ માંગ્યો. રાજા કહે—“જરા બેસો, હમણાં જ જવાબ આપું છું.”

રાજાએ અંદર જઈને પોપટને વાત કરી, થોડી વાર વિચાર કરીને પોપટ કહે—“એ કાગડો ગયે જન્મે એક કંજુસ માણસ હતો. તેણે ઘણું ધન બેચું કંચું હતું એ ધન એ કુંઠાની નીચે દારેલું છે, એ કંજુસ મરી ગયા પછી કાગડો થયો છે, અને તેનાથી એ જગ્યા છોડાતી નથી.”

રાજાએ બહાર આવીને પેલા મંત્રીને કહ્યું—“એ કુંઠા નીચેની જમીન ખોદો ત્યાં ઘણું ધન દારેલું છે તે લઈ આવો.”

મંત્રી ત્યાં ગયો. જમીન ખોદી, તો ધનનો અર નીકળ્યો! ત્યારે નવાઈ પામીને તે અર રાજા પાસે લાવ્યો. રાજાએ એ ધન ગરીબોમાં વહેચી દીધું. ત્યારથી કાગડાએ કુંઠા ઉપર બેસી રહેવું છોડી દીધું ને તે ખીજ કાગડા જોડે મુખે રહેવા લાગ્યો.

એક દિવસ રાજા બગીચામાં ફરતો હતો. ત્યાં તેણે સાપને નોળીયાને લડતા જોયા. આખો દિવસ લડ્યા, ને ચાકીને લોચ યથ ગયા, ત્યારે છૂટા પડ્યા. પણ ચાક ઉતર્યો, કે તરત એક ખીજાને મારવા દોડ્યા. રોજ રોજ એ જનાવરો આવી રીતે લડ્યાજ કરે ને એક ખીજાનો જીવ લેવા મથે, સાપને દેખીને નોળીયાને કાળ ચડે, ને નોળીયાને જોઈને સાપને કોષ વ્યપે.

રાજાએ નોળીયાને પૂછ્યું—“ભાઈ નોળીયા, તમે એ આમ લડ્યાજ શા માટે કરો છો?”

હાંકતો હાંકતો નોળીયા કહે—“તારા પોપટને પૂછ.” એટલું બોલીને એણે તરત સાપ ઉપર તરાપ મારી.

રાજાએ પોપટને પૂછ્યું, તો પોપટ કહે “પૂર” જન્મે એ એ ભાઈઓ હતા. તેમનો આપ મરી ગયા પછી મોટાભાઈએ બધું ધન લઈ લીધું, ને નાના ભાઈને કશું ન આપ્યું, નાના ભાઈથી આ ન ખમાયું. તકરાર કરતાં બાક્યા, ને લડતાં લડતાં એ મરી ગયા. પછી મોટો ભાઈ લોભી હોવાથી તેને સાપનો અવતાર આવ્યો ને નાનો ભાઈ અદેખો હોવાથી તોળીઓ થયો. આ કારણથી એક બીજાને બોધે તેમને એર ચઢે છે, ને તેઓ લડ્યા કરે છે, જનમે જનમ કોઈ સત મહાત્માને હાથે તેમનો ઉદ્ધાર નહિ થાય ત્યાં સુધી, તેઓ આમ એક બીજાના પ્રાણ લેવા લડ્યાજ કરશે.”

આવો દ્વંદ્વેશને ચતુર એ પોપટ હતો. એવીતો સુવર્ણ કલાપના ડહાપણની સેંકડો વાતો છે. પણ એ બધીને ટપી જાય એવાં પરાક્રમ એણે જનક રાજાનું રાજ્ય પડોશના એક જગરા બીસ રાજાના હુમલાથી બચાવવા માટે કર્યો હતો.

બન્યું હતું એવું કે બ્રહ્માવર્તની પાડોશમાં રાજતા મોટા પહાડી છે. તેમાં પહાડી લોકો વસે છે. તેમનો સાંખ્રા બહુ જખરો હતો. સુંદર કાંતર કામવાળા મોને મહેલા મોટા મહેલમાં એ રાજા રહે. એના લડકૈયા બકાદુર “ઓ” હતા. પહાડી રાજાને એક રૂપ રૂપના અંગાર જેવી કુંવરી હતી. કુંવરીનું નામ જયવતી હતું.

આ રાજા પાસે ગાયોનું મોટું ઘણું હતું. એક દહાડો પહાડી રાજાનો ગોવાળ જનક રાજાના રાજ્યની હદમાં આવેલાં ડાંગરનાં લીલાં છમ ખેતરો જોઈને લોભાયા, અને ગાયોને તેમાં ચરવા લઈ ગયા.

ગામના લોકો તરત ગાયોને પકડી ગયા. ગોવાળોએ તેમના રાજાને ફરીયાદ કરી; એણે જનક રાજાને ફરીયાદ કરી. જનક રાજા કહે, “તારી ગાયો પાછી નહિં મળે. ધડી ધડી તારા ગોવાળોઆ મારી રૈયતનાં ખેતરોનાં ધાન ચોરીથી તારી ગાયોને ચરાવી દે છે. હવે આ વખતે ગાયો નહિ દઉં.” પહાડી રાજા કોષે ભરાયો. તેણે જનક રાજાના રાજ્ય ઉપર ચઢાઈ લઈ જવાની તૈયારીઓ માંડી.

જનક રાજા શીકરમાં પડ્યો. પહાડી રાજા બહુ બળીયો હતો. ગાયો પાછી આપે, તો નાક કપાય; ને લડના નીકળે, તો પહાડી લોકો આગળ ભેર ચાલે નહિ, હવે શું કરવું ?

રાજાને માથે ધરમ સંકટ આવી પડ્યું. એટલે તરત એ સીધો સુવર્ણ કલાપ પાસે ગયો. બધી હકીકત એને કહીને પૂછ્યું—“જો પકાડી રાજાની સવારી ચડી આવે, તો શું કરવું ?”

પોપટ કહે—“હે રાજા, પહાડી રાજા બહુ બળીયો છે. તેની સાથે લડતાં તું હારીશ.”

રાજા પૂછે—“ત્યારે એનો કંઈ રસ્તો ?”

પોપટ કહે—“એક રસ્તો છે ખરો. વિધિએ નિર્માણ કરેલું છે કે પહાડી સાંખ્રાની કુંવરી જયવતી જેની પાસે હશે તેનો પક્ષ જીતશે, તેથી જો કોઈ પણ ઉપાયે જયવતીને ઉપાડી લવાય. તો તારી જીત જરૂર થશે.”

રાજા પૂછે—“પણ એતો બહુ વિકટ કામ. પહાડી રાજાના મહેલમાંથી કેવી રીતે કુંવરીને ઉઠાવાય ?”

પોપટ કહે—“હે રાજા, તું સાંખ્રાની પાસે એની કન્યાનું માંચુ કર. પછી શું થાય તે આપણે જોઈશું.”

રાજાએ જયવતીનું માંચું મોકલ્યું. પહાડી રાજાને શરસો ચડ્યો, એક દુરમન આવી રીતે પોતાનું અપમાન કરે, એ તેનાથી ન ખમાયું. પણ એના સલાહકારોએ એને સમજાવ્યો.

તેઓ કહે—“મહારાજ, આ લાગ સરસ છે. જનક રાજાનું કાટવું કરવાનો આવો બીજો પ્રયત્ન નહિ મળે માટે હા પાડો, અહિં લગ્ન કરવા આવે ત્યારે દાવ બોધીને.....સમજ્યાને ? દુરમનનો નાશ કરવાની તક જવા ન દેવી.”

પહાડી રાજાએ જનક રાજાના દત્તને બોલાવી ને કહ્યું—“તારા રાજાને કહે જે, કે અમે અમારી કુંવરીના લગ્ન ખુશીથી કરીશું માટે આજથી પંદરમે દિવસે જનક રાજાને આવજો. અમે પણ તૈયારી કરીશું.”

હત વધામણું લઈને આવ્યો. યુક્તિ આપ્યાદ ઉતરી બોધને રાજા ખુશી થયો. પોપટને એણે વાત કરી. પણ ડાહ્યો પોપટ વિચારમાં પડી ગયો.

રાજા પૂછે—“કેમ શું વિચાર કરે છે, ?”

પોપટ કહે—“રાજા, આમાં કેં ભેદ જણાય છે. આપણો પહાડી રાજા જેવો કંદરમાં કંદર દુરમન જરા પણ આના કાની વગર તમને પોતાની એકની એક

કુંવરી પરણાવી દે, એ મારા માન્યમાં નથી આવતું.
કદાચ કપટ હોય, કદાચ ન ચે હોય. ”

રાજ પૂછે—“ ત્યારે શું કરીશું ? ”

પોપટ કહે—“ રાજ, કોઈ ઘણાંજ વિશ્વાસુ ને
ચાલાક જનસુને મોકલીને તપાસ કરાવવી જોઈએ. ”

રાજ પૂછે—“ ત્યારે કોને મોકલીશું ? ”

પોપટ કહે—“ એમાં ખીજા કોઈનું કામ નહિ.
એ તો મારેજ જવું જોઈશે. ખીજા ગમે તેવા ચાલાક
માણસને મોકલો, તોયે વિશ્વાસ ન રખાય. ”

પોપટ જાય એ રાજને ગમ્યું તો નહિ, પણ એના
જેવો દૂર દેરી, પાકો ને પૂરો વિશ્વાસુ જનસુસ ખીજો
કયો મળે, ?

ઢીરા જડીત સોનાને પોંજરેથી પોપટ ઉડ્યો. તેની
તાવેલા સવર્ણ જેવી કાચા ને જગમગતી પાંખેથી
આકાશ શોભી ઉઠ્યું.

સવર્ણ કલાપ આજો સોનાનો. પોપટોનો એ રાજ
એ માથે સોનાની કલગીનું રાજ ચિહ્ન.

ઉડતો ઉડતો એ પહાડી રાજના નગરમાં બધે
શે, ને રાજને મહેલે જઈને બેઠો. પણ કુંવરી પર-
ણવાની હા પાડ્યાનો ભેદ ક્યાંય ન મળ્યો. શહેરમાં
કુંવરીના લગનની ધામધુમ થતી હતી. સૌ એનીજ
ત કરતાં હતો રાજમહેલમાં પણ એમજ. પોપટ
જાયો.

પછી લાગ જોઈને પોપટ મહેલમાં પેઠો. ત્યાં કોઈ
હોતું. માત્ર એક સોનાનું પોંજર લટકતું હતું, ને
માં ઢીરાકણી જેવી મેનારાણી, મલ્લપત્ની બેઠી હતી.

પોપટ ઉડતો ઉડતો ગયો એની પાસે. જઈને
છે—“ મેનારાણી કેમ ઉદાસ દેખાએ છો ? ”

મેના ચમકી. તેણે સામે જવાબ કયો—“ તમે
કોણ છો ? ”

પોપટ કહે—“હું પોપટનો રાજ મ્વેન્તર-નૂ છું;
ને કુંવારો પણ છું.”

મેના કહે—“અને હું પોપટની રાણી મેના રાણી
છું, હુંયે કુંવારી છું.”

પોપટ કહે—“અરે વાહ, એ તો મર્ણુજ રહ્યું.
ત્યારે ચાલોને પરણી જઈએ, ને સાથે પોપટ ઉપર
રાજ કરીએ.”

મેના કહે—“એ વાત તો ખોટી નથી, થોડા દિવસ
પછી અમારા રાજની કુંવરીનાં લગન છે, તે વખતે
આપણે પરણીએ.

પોપટ કહે—“હા અમારા રાજ જનકરાજ સાથે
ને? ત્યારે તો મજા પડશે. તમે કુંવરીનાં પક્ષનાં, ને
હું જનક મહારાજનો જનમો. આરસાં લગન
મહાલીયું.”

મેના રાણી કહે—“એતો હીક, પણ જમણ પીરસ્યું
હોય, ત્યારે કુંવરીને જે પીરસાય, તેમાંથીજ જમજો.”

પોપટ પૂછે—“કેમ ? ”

મેના કહે—“અમારા રાજએ એવો તાગડો રચ્યો
છે, જનક રાજને એર દષ્ટને મારી નાખવો તેથી
જનની રસોઈમાં એર ભેગવાશે.”

પોપટ પાંખ પમારીને કહે—“શ્યો ત્યારે મારો રાજ
પરણવા નહિ આવે ને હુંય નહિ આવું. મેના રાણી,
આવજો. આપણાં લગન નહિં થાય, ને કુંવરીનાંય
નહિં થાય.”

મેના બોલી ઉઠી—“પણ સાંભળો તો ખરા. લગન
તો ઘવાનાંજ છે.

પોપટ થોભ્યો. તે પૂછે—“કોની સાથે ? ”

મેના કહે—“ખીજા એક મોટા રાજને અમારા
રાજએ બોલાવ્યા છે, જનક રાજ મરી જશે એટલે તરત
તેની સાથે કુંવરીને પરણાવી દેવાની છે, તે વખતે
આપણેય પરણીશું.”

પોપટ બોલી ઉઠ્યો—“ઓહા એમ કે ? ત્યારે તો
જોઈશું.”

સવર્ણ કલાપ પાછો તીરના વેગે જનક રાજની
પાસે પહોંચી ગયો. એની વાત સાંભળીને રાજ વિમા-
નસુમાં પડ્યો, તે પૂછે—“ત્યારે શું કરીશું ? જયવતી
કેવી રીતે આપણા હાથમાં આવે ? ”

પોપટે સલાહ આપી—“પહાડી રાજને કહેવડાવી
કે અમારે તારી કુંવરીને પરણવા નથી આવતું. તું એને
લઈને અમારે ત્યાં આપી જા. તારા કાંઈનાં અમને
ખબર પડી ગઈ છે.”

રાજને પોપટના વર્ણમાં પુરો વિશ્વાસ. વધારે
પંચાંત ન કરતાં તેણે સંદેશ મોકલાવી દીધો. પહાડી
રાજને એ સંદેશ મળતાં તે કોધે લગ્યો. તરત સેના-

પતિને હુકમ કર્યો—“આ મીઠાણ રાત્રી ઉપર ચડાઈ લઈ જવી છે. એકદમ લરકર ઉપાડો?”

સેનાપતિએ આખું લરકર ઉપાડ્યું. જનક રાજના નગર પાસે આવ્યું, એટલે પોપટ સલાહ આપી—“રાત્રી દુરમનનું નગર સવું છે. લરકરની એક દુકડી પાછલે રસ્તે ચર્ચને તપ, ને કુંવરીને ઉપાડી લાવે એવો બંદોબસ્ત કરો.”

રાત્રીએ એક ચતુર સરદારને બહાર લઈવાની દુકડી આપીને મોકલ્યો. સરદાર પહાડી રાજના નગરમાં ગયો. ત્યાં રાજમહેલના એક હજીરીયાને લાંચ આપીને ફોડ્યો. એ હજીરીયાએ કુંવરી પકડાવી દીધી.

કુંવરીને ઉઠાવીને સરદાર પાછો આવ્યો. રાત્રી રાત્રી ચર્ચ ગયો.

પહાડી રાજની ઝાલણીમાં મારતે થોડે સુવાર આવ્યો. તેણે કુંવરીના હરણના ખમર આપ્યા. રાત્રી ગભરાઈ ગયો તેને લાગ્યું કે તે લડાઈ કરીયું તો, જરૂર જનક રાત્રી જયવતીને મારી નાખશે. એણે સુલેહનું કહેણ મોકલ્યું.

જનકરાજએ પોપટની સલાહથી કહેણ લાવનારા-એને આવકાર દીધો. લડાઈ પતાવવાની વાત તેણે કબુલ કરી. પછી મેમનો કહે—“અમારાં કુંવરી બાંહે એકવાર મગવા દેશો?”

તેમને બેસાડીને કે પોપટને પૂછના જવામ? વિચાર કર્યો.—“લયેને મળી લે, આપણે એમાં શું તપ છે?” એણે તો હા પાડી.

કુંવરી પાસે જઈને એ લોકો પૂછે—“ઝેર આપવાની વાત જનકરાજને કાણે કહી દીધી?”

કુંવરીને ખબર પડી ગઈ હતી. તેણે તરત પોપટનું નામ દીધું.

મેમાનોએ તરકત કરીને પોપટને પકડ્યો. પકડીને લઈ ગયા. એમના રાજ પાસે તેમનું કહેલું સાંભળીને રાજ કહે—“એને લઈ આવો આપણા મહેલમાં.”

મહેલમાં લઈ ગયા પછી રાજએ પોપટને એકદમ મારી નાખતા હુકમ કર્યો.

પછી પોપટને કહે—“અરે દુહ પોપટ, બોલ શંસીએ ચઢતાં પહેલાં તારે જે જોઈએ તે માગી લે.” પોપટ બોલ્યો—“રાત્રી હું મરવાને ખુશી છું.

પણ મારી એટલી માગણીઓ છે કે, માંહે મોત અમારું પોપટના રાજને કુળને શોભે તેવી રીતે માગ.”

રાત્રી પૂછે—“કેવી રીતે?”
પોપટ કહે—“અમારામાં એવો વિવાદ છે, કે રાજને મરવાનો વખત આવે, ત્યારે તેને પૂછડે તેલમાં બોળેલું, ચીંચરું બાંધીને સળગાવી મૂકવું. પછી પોપટ આકાશમાં સળગતો ઉડે, ને ધૂમકેતુ જેવો ઉડતો ઉડતો જળીને મરી જાય, એવું લોકાદાર મોત અમને ગમે; શંસીનું કંજીર મોત નહિ.”

રાત્રી કહે—“બહે”
પોપટને પૂછડે તેલ વાળાં ચીંચરાં બાંધ્યાં, ને તેને આગ મૂકી.

પોપટ બારીમાં નીકળીને આકાશમાં ઉડવાને બદલે મહેલની અંદર જ ઉડાઉ કરી મૂકી. સુદર કારીગરી વાળાં લાંબે રસેલાં લાકડાં-મહેલમાં ત્યાં ત્યાં સળગાવી મૂક્યું. મહેલ બળીને આખ ચર્ચ ગયો.

પછી તળાવમાં ડૂબકી મારીને પોપટ પૂછડું બોલવી નાંખ્યું ત્યાંથી તે સંધ્યા ઉપડ્યો પોતાના રાજના મહેલે.

પહાડી રાજનો માણસ આ ખમર લઈને કુંવરી પાસે આવ્યો. પોતાના બાપનો મહેલ બળી ગયો, જાણીને કુંવરીને રડવું આવ્યું.

જનક રાજએ કુંવરીને ઘણી સમજાવી, પણ તે કહે—“મારા બાપની આગ વગર હું નહિં પરણું.”

હવે પહાડી રાજની રજા કેવી રીતે રેળવવી?

ખીનથેલી કુંવરીએ પોપટને પકડીને પીયરથી આવેલા માણસને સોંપી દીધો. પોપટને લઈને એ ચાલી નીકળ્યો.

પહાડી રાજના હાથમાં પોપટ આવતાં તે તડકડે “દુહ પોપટ, તે ઉડી ઉડીને મારો મહેલ બાળી નાંખ્યો, ખરું કે હવે ઉડજે ફરીથી.”

એમ કહીને તેના શરીર ઉપરથી એકે એક પીધું ખેંચી કાઢ્યું. સોને મહેલો પોપટ માવ બોડા ને પાંખ વિહોળો ચર્ચ ગયો.”

પછી એને બારીની બહાર ફેંકી દીધો. તે વખતે એક શક્યો આકાશમાં ઉડતો હતો. તેણે કડપ મારતે પોપટ જમીન ઉપર પડે તે પહેલાંજ તેને પકડ્યો, ને નહોરમાં ઝાલીને ઉડવા લાગ્યો.

કુંવરી પરણાવી દે, એ મારા માન્યામાં નથી આવતું. કદાચ કપટ હોય, કદાચ ન ચે હોય. ”

રાગ પૂછે—“ ત્યારે શું કરીશું ? ”

પોપટ કહે—“ રાગ, કોઇ ધણાંજ વિશ્વાસુ ને ચાલાક જનમને મોકલીને તપાસ કરાવવી જોઈએ. ”

રાગ પૂછે—“ ત્યારે કેને મોકલીશું ? ”

પોપટ કહે—“ એમાં બીજા કોઈનું કામ નહિ. એ તો મારેજ જવું જોઈશે. બીજા ગમે તેવા ચાલાક સાણસને મોકલો, તોયે વિશ્વાસ ન રખાય. ”

પોપટ જ્યાં એ રાગને ગરજું તો નહિ, પણ એના જેવા દૂર દેશી, પાકો ને પૂરો વિશ્વાસુ જનમુસ બીજો કયો મળે, ?

હીરા જડીત સોનાને પોંજરેથી પોપટ ઉડ્યો. તેની તાવેલાં મલ્લુ જેવી કાયા ને ઝગમગતી પાંખોથી બ્રાહ્મણ શેઠી ઉડ્યું.

મુવલું કલાપ આખો સોનાનો. પોપટોનો એ રાગ ને માથે સોનાની કલગીનું રાજ ચિહ્ન.

ઉડતો ઉડતો એ પહાડી રાગના નગરમાં બધે પોં, ને રાગને મહેલે જઈને બેઠો. પણ કુંવરી પરણવાની હા પાડ્યાનો ભેદ ક્યાંય ન મળ્યો. શહેરમાં વરીના લગનની ધામધુમ થતી હતી. સૌ એનીજ ત કરતાં હતાં રાજમહેલમાં પણ એમજ. પોપટ ઝાગો.

પછી લાગ જોઈને પોપટ મહેલમાં પેઠો. ત્યાં કોઈ હોય. માત્ર એક સોનાનું પોંજર લટકતું હતું, ને તેમાં હીરાકણી જેવી મેનારાણી, મલપતી બેસી હતી.

પોપટ ઉડતો ઉડતો ગયો એની પાસે. જઈને પૂછે—“ મેનારાણી કેમ ઉદાસ દેખાએ છો ? ”

મેના ચમકી. તેણે સામે જવાબ કર્યો—“ તમે કોણ છો ? ”

પોપટ કહે—“હું પોપટનો રાગ સ્વે-તર-દૂ છું; ને કુંવારો પણ છું.”

મેના કહે—“અને હું પોપટની રાણી મેના રાણી છું, હુંયે કુંવારી છું.”

પોપટ કહે—“અરે વાહ, એ તો મળુજ રકું. ત્યારે ચાલોને પરણી જઈએ, ને સાથે પોપટ ઉપર રાજ કરીએ.”

મેના કહે—“એ વાત તો ખોટી નથી, થોડા દિવસ પછી અમારા રાગની કુંવરીનાં લગન છે, તે વખતે આપણે પરણીએ.

પોપટ કહે—“હા અમારા રાગ જનકરાગ સાથે ને? ત્યારે તો મજા પડશે. તમે કુંવરીનાં પક્ષનાં, ને હું જનક મહારાગનો જનયો. ખાસ્તાં લગન મહાલીયું.”

મેના રાણી કહે—“એતો હીક, પણ જમણ પીરસું હોય, ત્યારે કુંવરીને જે પીરસાય, તેમાંથીજ જમવો.”

પોપટ પૂછે—“કેમ ? ”

મેના કહે—“અમારા રાગએ એવો તાગડો રચ્યો છે, જનક રાગને એ દુધને મારી નાખવો તેથી જનની રસોધમાં એર ભેગવાશે.”

પોપટ પાંખ પસારીને કહે—“ત્યો ત્યારે મારો રાગ પરણવા નહિ આવે ને હુંય નહિ આવું. મેના રાણી, આવજો. આપણાં લગન નહિં થાય, ને કુંવરીનાંય નહિં થાય.”

મેના બોલી ઉઠી—“પણ સાંભળો તો ખરા. લગન તો થવાનાંજ છે.

પોપટ થોભ્યો. તે પૂછે—“કેની સાથે ? ”

મેના કહે—“બીજા એક મોટા રાગને અમારા રાગએ બોલાવ્યા છે, જનક રાગ મરી જશે એટલે તરત તેની સાથે કુંવરીને પરણાવી દેવાની છે, તે વખતે આપણેય પરણીશું.”

પોપટ બોલી ઉઠ્યો—“આહો એમ કે ? ત્યારે તો જોઈશું.”

મુવલું કલાપ પાછો તીરના વેગે જનક રાગની પાસે પહોંચી ગયો. એની વાત સાંભળીને રાગ વિમાં-સણમાં પડ્યો, તે પૂછે—“ત્યારે શું કરીશું ? જ્યવતી કેવી રીતે આપણા હાથમાં આવે ? ”

પોપટે સલાહ આપી—“પહાડી રાગને કહેવડાવો કે અમારે તારી કુંવરીને પરણવા નથી આવતું. તું એને લઈને અમારે ત્યાં આપી જા. તારા કાવત્રાની અમને ખબર પડી ગઈ છે.”

રાગને પોપટના વેણમાં પુરો વિશ્વાસ. વધારે પડ્યાંત ન કરતાં તેણે સંદેશો મોકલાવી દીધાં. પહાડી રાગને એ સંદેશો મળતાં તે કોષે બસ્યો. તરત સેના-

પડકાર-પરંપરા : પડકાર ત્રીજો.

ગાંધીજીનો સાક્ષરોને પડકાર

“ગામડાંમાં આવો, પ્રકાશ અને ગ્રેરણા પ્રસારો, પ્રાણ પૂરો.”

લેખક:

શ્રી. ચન્દ્રશંકર નમોદાશંકર પંડ્યા,
બી. એ., એમએસ. બી., એડવોકેટ.

મહાત્મા ગાંધીજી એટલે કળદાર રૂપેયાનો ખણુણુ રણુકાર-એમાં નહિ કાંઈ ખાખાશાહી શું ‘બોદલું’ કે ‘બાદલું’! ગાંધીજી એટલે નિર્વકાર નજર અને નિર્મલ હૃદય-સીધું જેવું અને સીધું કહી નાંખવું. “સાહિત્ય” એ કાંઈ એમનો પોતાનો “ખાસ વિષય” નહિ-પરંતુ બ્યારે બ્યારે એમણે એ વિષે ઉદ્ગારો કાઢ્યા હશે ત્યારે ત્યારે એ “સાચા દિલના ખરા બોલ”-સાધ, સીધા, સચોટ, ગાંધીજી એટલે આડંબરનો અને દંડનો અભાવ, ગાંધીજી એટલે સીધાસર રસ-આલ-કારિકોના “રસ”થી જુદાજ. ગાંધીજી એટલે રોકડે રોકડે પરખાવી દેવાનું. ને તે પણ તત્કાલ-ઉધાર હીસાબની ત્યાં વાતજ નહિજ. ગોળ ગોળ બોલના ગોટાળા ગાંધીજીમાં ગેરહાજર-સિવાય કે એ બ્યારે હેતુપૂર્વક “વાણીયા”ના, કે “મુસ-દી”ના “બેટા” બનવાનું પસંદ કરે પ્રસંગવશાત! “વારસા” કાંઈ વ્યર્થ વહી જવા દેવાય છે?

ગુજરાતની સાક્ષરતા કેટલાક વિના તપાસે માની લે છે તેવી સત્તહીન કે શુષ્ક નથી-શ્યય તો નથી જ નથી, ભલે ઝીણી અને તટસ્થ તપાસ ન કરનાર ગમે તેમ કહે અને “દોષે રાખે.” ગોવર્ધનરામભાઈ જેવા સાક્ષર-શિક્ષામણી પણ પચાસ પચાસ વર્ષો પૂર્વે (ઈ. સ. ૧૮૮૭.) પોતાની અહ્મત મહાપ્રતિ **Magnum opus** “સસ્વતીચન્દ્ર”માં “આમેદાર” **Village uplift** ના હિન્દના એક મૌલિક મહા પ્રશ્ને ઉદ્દેશને લખે છે (બીજા ભાગમાં) અને ઊંચા વિદ્યાવતુરની ગુણવતી પત્ની ગુણસુન્દરીને-ગુણી-પદને-“મનોહરીયા”માં રહેવા છટ્ટી લોકો સાથે,

હળવા મળવા, અને પોતાના જીવતા બગતા માનવ-તાલખી હૃદય ભાવથી સંસ્કારસોદતાં કરતાં ચિત્રે છે. એ તે પ્રત્યક્ષ બોધપાઠ! જન દાખલો માન બોધ કરતાં જરૂર વધુ અસરકારક! ગોવર્ધનરામભાઈ પોતે પણ પોતાની ગુપ્ત આર્થિકતાની પ્રક્રિયામાંથી નિવૃત્તિ નિવાસ માટે પોતાને વ્હાલે વતન નડિઆદ આવીને પોતાના જીવનના ઉત્તર કાલનો દસકો ગાળે છે-પોતાના ગામનાં અને પોતાની નાતનાં પોતાના વ્હાલા ભાંડુ સાથે હળામળીને રહેવાને **He was a great civilising and elevating agency**-એમનો નડિઆદ નિવાસ એટલે વતન માટે સંસ્કારો-દાર સેવાકર્મ! ગુજરાતની ગૌરવરૂપ એ બે મહાવિભૂતિઓ-ગોવર્ધન રામભાઈ અને ગાંધી-જીમાં-ધણું ધણું સમાન છે; એમ મહેં વાર-વાર નિવેદન કરેલું જ છે.

અને કદું પોતાનો જ પ્રત્યક્ષ દાખલો દર્શને? “આત્મપુરાણ”ના અધ્યાય પાછા રજુ કરવાનો આરોપ તો ગેરઈશાદ ભરી રીતે નહિ મૂકાય ને? અને મૂકનાર મૂકશે તો તેથી શું સત્યાનાશ વળો જવાનું હતું? ઈ. સ. ૧૯૧૭ માં લોકતંત્રની ભાવનાના પ્રસારને અંગે “સ્વરાજ્યનો રાજકીય સન્દેશ” ગામડે ગામડે અને હૃદયે હૃદયે પહોંચાડવાનું ભગીરથ પ્રયત્ન-કાર્ય કરવા જતાં સેવકે આરોગ્યનો ભોગ આપીને “જખી સૈનિક”નું સ્વરૂપ સ્વીકારેલું. છેદ્યાં વીસ વીસ વર્ષથી વિદિત છે. એ વીસ વર્ષમાં પણ બની શકે તેટલી સેવા કરવામાં કયાય નથી રાખી. ઈ. સ. ૧૯૩૪ માં ગેરઈશાદનો ભોગ બનેલો હોવા છતાં દેવલ મમતામય સેવાભાવથી “વનપ્રવેશીતસવ” પ્રસંગે “આપણા ગુજરાતી સાહિત્યનો નવપ્રગ”

એ વિષય વિષે કચ્છજીવી માંડી દક્ષિણમાં ‘છેક પૂના’ પર્યન્ત મહાગુજરાતને સ્થાને સ્થાને કરીને સાહિત્ય સિદ્ધાવલોકનાત્મક વ્યાખ્યાન માલાથી જ્ઞાનગંગાજલનાં ઘણિત હવાણાં નખાળી તંદુરસ્તીએ ર્યે’ ગણે હતો, છ છ માસ સુધી. અને છેલ્લા છ માસ થયાં (ઈ. સ. ૧૯૩૫ ના મે માસથી માંડી) બહાલ વતન નડિઆદથી આચાર્ય શ્રી. આનન્દશંકરભાઈનાં આશીર્વાદામૃતથી આરંભ્યું છે.

“સરસ્વતીચન્દ્ર—સ્વાધ્યાય-સત્ર”

સંતરામ મહારાજના મન્દિરના કથાખંડમાં પારા-યણ—પ્રવચન’ રૂપે. નડિઆદમાં એ કુલ છ માસ ચાલશે, માંધીછત્રે શ્રા હસ્તે શરત પુર્ણિમાએ “સત્ર ચમાપ્તિ”ની ઈચ્છા હતી, પરન્તુ “હૃદયરોગના પ્રારંભે” વિચાર માંડી વળાવ્યો. બે પ્રભુ શરીરની અને સંયોગોની અતુલતા આપના દયાળુ નીવડશે તો દોઢેક વર્ષનો કમ કસયો છે સારાય મહાગુજરાતનાં મહાનગરોમાં ન્હાનાં ‘હેઠાં’ રૂતો કરીને જગરસ્ત પ્રચાર પ્રવૃત્તિથી મહાગુજરાતને ‘સરસ્વતીચન્દ્રનો સન્દેશ’ પહોંચાડવાની લગીરય-સેવા રવા. કેમ બન્યા!

ગુજરાત જાગે-તન્દ્રા ત્યાગે-વેગલેર વધે આગે!

સાવધાન! નક્કીઆથી સાવધાન!

શુદ્ધ સ્વદેશી ત્રીસ વર્ષથી જગપ્રસીદ્ધ
થયેલી રામભાણુ દવા

અર્ક ગુલે ગુલઝાર:-A

(૧૯૨૮૬) ચાપરો.

દરેક જાતના તાવ, બરેડ, જલધર, કમળા, કાગળનો સોળો, શરીરનો મોળો, જાગતી મા-થાનો દુખાવો, સુવાવ પછીના તાવ, મેલેરીયા, ઈન્ફલુએન્સા, વીગેરના જડમુગની નાશ કરી હસ્ત સાધે લાવી લુખ લગાડી શક્તી લાવે છે.
આટલી ૧ ની કીમત રૂ. ૧-૦-૦

બનાવનાર:-

વૈદ્ય પ્રભુરામ રામપ્રતાપ (જયપુરવાલા)

અર્ક ગુલે ગુલઝાર કંમરેસી
નસવારી (ગુજરાત)

સોલ એજન્ટ:-

ગાંધી અંબાલાલ કેશવલાલ

દે. દાવર પાછળ

ડલોઈ (છ બી. એસ રેલ્વે.)

ભવ્ય-સત્કાર

નેકામદાર કૃષ્ણમાચારીયર દીવાન સાહેબ (વડોદરા) વિલાયતથી સુખરૂપ પાછા પધાર્યા છે અને પોતાનો હોદ્દો સંભાળી લીધો છે. તેઓશ્રીને સત્કારવા વડોદરા રેલ્વેને નીચેના ગૃહસ્થો હાજર રહ્યા હતા: મે. રા. રા. કનૈલ શિવગજસિંહજી સાહેબ, ન્યાયમૂર્તિ મે. દડોરકર સાહેબ, મે. રા. રા. સુધાલકર સાહેબ, મે. રા. રા. ધાડગે સાહેબ, મે. રા. રા. મુકરજી સાહેબ, ગજવલ ડૉ. મણિકલાલભાઈ સયાજી વિજયવાળા, અગ્રિકા કોથ ફેક્ટરીના માલિક રા. શેઠ હરગોવિન્દભાઈભાઈ, ‘વક્રકાર’ના તંત્રી શ્રી. મણીલાલ વાડીલાલ શાહ (વકીલ) તેમજ શહેરના ઘણા પ્રતિષ્ઠિત આગેવાનો વગેરેએ ભાવબીતો સત્કાર કરી ના. દીવાન સાહેબને ફૂલહારથી વધાવી લીધા હતા.

અભિનંદન

મહાગુજરાતના અગ્રગણ્ય દૈનિક પત્ર ‘સંદેશ’ના નંત્રી શ્રી. નલલાલ સુનંદલાલ મોરીવાળા, અમદાવાદ મ્યુનિસિપલ સુંદણીમાં ખાડીયા વોડમાંથી બીજો નંબર સુંદણ છે. આ બદલ અમે તેઓશ્રીને, તથા બીજા સુંદણના ઉમેદવારોને અભિનંદન આપીએ છીએ:

ડલોઈના સમાચાર

—ધણા વર્ષથી ચાલતા ચક્રચાર ભર્યા હૈન કેસો સુકાશે ટ્રસ્ટીઓના લાલમાં થયાં કહેવાય છે.

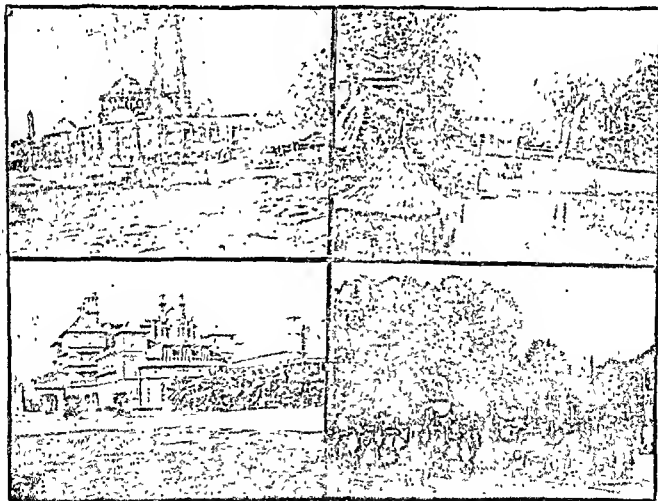
—આઈ ગંગા નામની એક બાહ્યલુ યુવતિનો ચક્રચાર ભર્યો કેસ કોર્ટમાં ચાલતો હતો ત્યારે કોર્ટમાં લોકોની મેદની ચીકાર હતી.

—દલાલાડ યુવક સંમેલન ઘણું સુંદર રીતે શ્રા. શેઠ મોહન પારેખવાળા (શ્રી. મગનભાઈ)ના પ્રમુખપણા નીચે ભરાયું હતું. યુવકોને અભિનંદન.

—વૈષ્ણવઆચાર્ય શ્રી. કાંકરોલીવાળા ડોઝીમાં પધારેલા ત્યારે તેઓશ્રીનું ભવ્ય સ્વાગત કરવામાં આવ્યું હતું. તેમજ રા. ગોપાલનંદન ગાંધીના એક સગા તરફથી ભોજન સમારોલ રચેા હતો.

—મે. મીંધે મુન્સદ સા. તથા મે. વહીવટદાર સા. હાલ રજા ઉપર છે.

—ડોઝી તથા સંખેડા કલબમાં મંગીત તથા વત્તના સુંદર જલસા થયા.

(१) नज्दरा शहर के मुख्य राजमार्ग.

એ વિષય વિષે કચ્છભુજથી માંડી દક્ષિણમાં ‘હેક પૂના’ પર્યન્ત મહાશુજરાતને સ્થાને સ્થાને ફરીને સાહિત્ય સંહાવલોકનાત્મક વ્યાખ્યાન માલાથી સાંગગંગાજલનાં ક્ષલિત દહાણાં નમળી તંદુરસ્તીએ ઝેરે ઝણે હતો, જી હ માસ સુધી. અને છેલ્લા છ માસ થયાં (ઈ. સ. ૧૯૩૫ ના મે માસથી માંડી) બહાલા વતન નડિઆદથી આચાર્ય થી. આનન્દશંકરભાઈનાં આશીર્વાદમૃતથી આરંભ્યું છે.

“સરસ્વતીચન્દ્ર-સ્વાધ્યાય-સત્ર”

સંતરામ મહારાજના મંદિરના કથાખંડમાં પારા-પણ-પ્રવચન રૂપે. નડિઆદમાં એ કુલ છ માસ ચાલશે, માંથીજીને શ્રા હસ્તે શરત પૂર્ણમાએ “સન મગામિ”ની ઇચ્છા હતી, પરંતુ “હૃદયરોગના પ્રારભે” વિચાર માંડી વળાવ્યો. બે પ્રભુ શરીરની અને સંયોગેની અતુલકતા આપના-ધ્યાણ નીવડશે તો થોડેક વર્ષના કમ કંઠયો છે મારામ મહાશુજરાતનાં મહાનગરોમાં ન્દાનાં મ્હોટાં મત્રો કરીને જગદસ્ત પ્રચાર પ્રવૃત્તિથી મહાશુજરાતને “સરસ્વતીચન્દ્રનો સન્દેશ” પહોંચાડવાની ભગીરથ-સેવા કરવા. દેખા નયગા !

શુજરાત બગે-તન્દા ત્યાગે-વેગભેર વધે આગે!

સાવધાન! નકલ્લીગોથી આવધાન!

શુદ્ધ સ્વદેશી ત્રીસ વર્ષથી જગપ્રસીદ્ધ થયેલી રામબાણ દવા

અર્ક ગુલે ગુલઝાર:-A

(૧૯૨૮૬) વાપરા.

દરેક ખતના તાવ, બરોડ, જલધર, કગળો, કાગળનો સોળો, શીરનો સોળો, ઝામચી મા-થાનો દુખાવો, સૂચાવડ પછીના તાવ, મેલેરીયા, ઇન્ડિયન-મા, વીજેરના જડમુગની નાશ કરી દસ્ત સાફ લાવી સુખ લગાડી શકતી લાવે છે.

ખાટલી ૧ ની કીમત રૂ. ૧-૦-૦

ખનાવનાર:-

વૈદ્ય પ્રભુરામ રામપ્રતાપ (જયપુસ્તાલ)

અર્ક ગુલે ગુલઝાર કાર્મસી
નસવાડી (શુજરાત)

સોલ એજન્ટ:-

ગાંધી અખાલાલ કેશવલાલ

દે. દાવર પાછળ

ડોહોઈ (જી. બી. એસ. રેલ્વે.)

ભવ્ય-મતકાર

નેકામદાર કૃષ્ણમાચારીય દિવાન સાહેબ (વડોદરા) વિલાયતથી સુખરૂપ પાછા પધાર્યા છે અને પોતાનો હોદ્દો સંભાળી લીધો છે. તેઓશ્રીને સત્કારવા વડોદરા રેલ્વેને તીચેના ગુરુદેશો હાજર રહ્યા હતા: મે. રા. રા. કનૈય શિવરાજસિંહજી સાહેબ, ન્યાયમુર્તિ મે. દડિંકર સાહેબ, મે. રા. રા. સુધાલકર સાહેબ, મે. રા. રા. ઘાડગે સાહેબ, મે. રા. રા. મુકરજી સાહેબ, રાજરત્ન ડૉ. માણેકલાલભાઈ સયાજી વિજયવાળા, અગ્નિકા કોચ ફેક્ટરીના માલિક રા. શેઠ હરગોવિન્દલાલભાઈ, ‘પદકાર’ના તંત્રી શ્રી. મણીલાલ વારીલાલ શાહ (વકીલ) તેમજ શહેરના ધણા પ્રતિષ્ઠિત આગેવાનો વગેરેએ ભાવબીનો મતકાર કરી ના. દિવાન સાહેબને ફૂલહારથી વધાવી લીધા હતા.

અભિનંદન

મહાશુજરાતના અગ્રગણ્ય દૈનિક પત્ર ‘અદેશ’ના તંત્રી શ્રી. નરસિંહ સુર્જલાલ બોરીવળા, અમદાવાદ મ્યુનિસિપલ સુટાણીમાં ખાડીયા વોર્ડમાંથી બીજો નંબર સુટાયા છે. આ બદલ અમે તેઓશ્રીને, તથા બીજા સુટાયાના ઉમેદવારોને અભિનંદન આપીએ છીએ:

ડોહોઈના સમાચાર

—ધણા વર્ષથી ચાલતા ચકચાર ભર્યા હૈન કેમતો સુકાસો ટ્રસ્ટીઓના લાભમાં થયાનું કહેવાય છે.

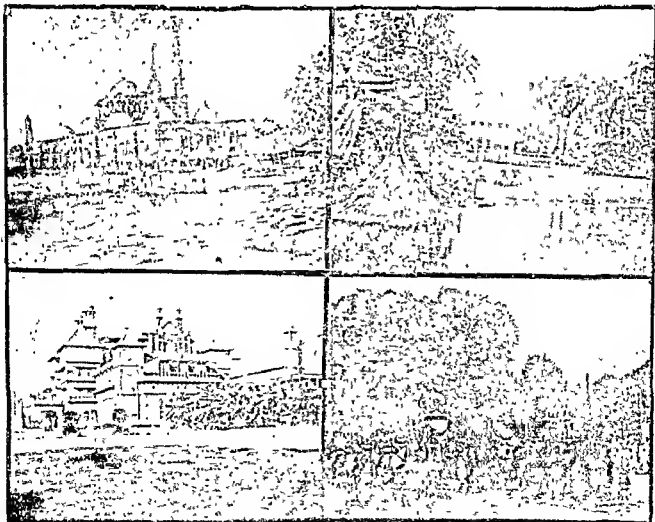
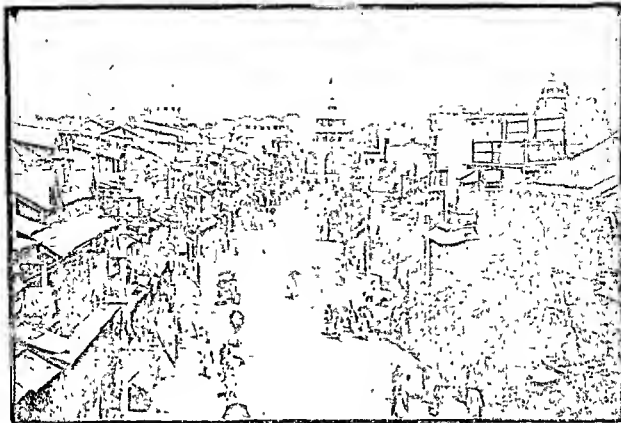
—આઈ ગંગા નામની એક બ્રાહ્મણ સુવતિનો ચકચાર ભર્યો કેસ કોર્ટમાં ચાલતો હતો ત્યારે કોર્ટમાં લોકોની મેદની ચીકાર હતી.

—દસાલાડ યુવક સંમેલન ઘણું સુંદર રીતે ગા. રોક મોહન પારેખવાળા (ધા. મગનભાઈ)ના પ્રમુખપણા નીચ ભરાયું હતું. સુવકોને અભિનંદન.

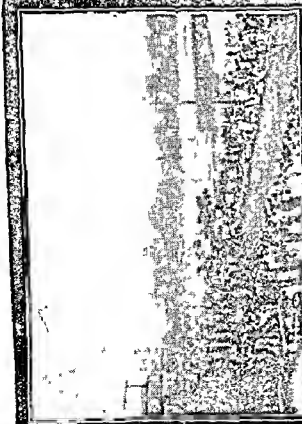
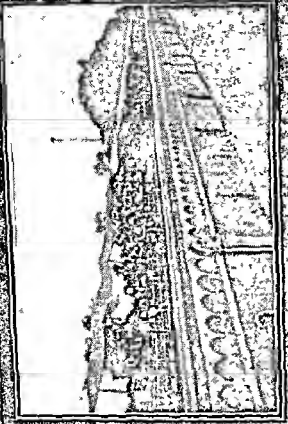
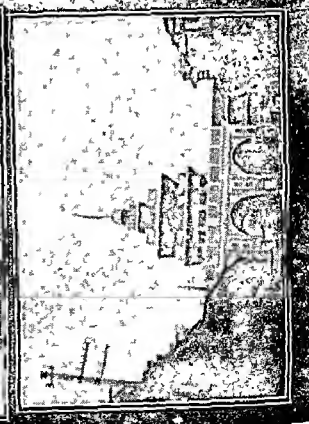
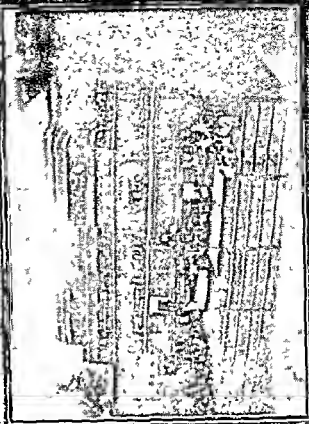
—વૈષ્ણવઆચાર્ય શ્રી. કાંકેશલીવાળા ડોહોઈમાં પધારેલા ત્યારે તેઓશ્રીનું ભવ્ય સ્વાગત કરવામાં આવ્યું હતું. તેમજ રા. ગોવિન્દલાલ ગાંધીના એક સગા તરફથી ભોજન મગારાલ રૂપે હતો.

—સાંધે મુન્સેફ સા. તથા મે. વકીલદાર સા. હાલ રમ્મ ઉપર છે.

—ડોહોઈ તથા સંજેડા કલબમાં સંગીત તથા નૃત્યના સુંદર જલસા થયા.

(large) steel (x) (large) brick (e) D-shaped brick (c) (large) brick (i) — large brick (large)

ધારાશાસ્ત્રીની દૃષ્ટિએ (કાયદા વિભાગ)

હિંદુ અવિભક્ત કુટુંબની સંસ્થા
મિતાક્ષરા અને દાયભાગનું ઉપયોગી ધોરણ.

સુધારો કરવા યોગ્ય ટુંકી મુચનાઓ,
(વડોદરા રાજ્ય માટે)

લેખક: વકીલ રામચંદ દા. પાઠક,

હિંદુ અવિભક્ત કુટુંબની સંસ્થાના અસ્તિત્વ-પણા વિશે, તેને નાણક કરવા કિંવા દેરદાર કરવા વિશે, અને એ સંસ્થાના મિલકતના હક્ક તથા જવાબદારી સંબંધે અત્યાર સુધી અનેક રચયેથી અભીપ્રાયો કે મુચનાઓ આવેલી હશેજ. તેમાં ભિન્ન ભિન્ન મત કે અભિપ્રાયો થએલા જણાય છે, ને હજી પણ એ સંબંધે ચર્ચાઓ આસ્થાન કરે છે, તે સંબંધે ટુંકી મુચનાઓ કરવી યોગ્યધારી છે, તે નિચે મુજબ છે

૧. આ સંસ્થા જડમુળથી નિકળી શકે નહિ તેમ તદન કાઢી નાખવી એ યોગ્ય નથી.

૨. જેટલું પ્રતિકુળ હોય તેના અસ્થિરકાર કરી દાય ભાગનું જેટલું તત્ત ઉપયોગીને હિતકર્તા તથા ચાલુ જમાનાને બંધ બેસતું હોય તેટલું ગ્રાહ્ય કરવું એજ અતિ ઉત્તમ રહેતો છે.

૩. પ્રશ્નનો ધણો ભાગ મિતાક્ષરાને દાયભાગના નિયમનો અગળ છે. ચાલુ સામાજિક નિયમોમાં આ સંસ્થાને તે અંગે ઉપસ્થિત તથા પ્રશ્નોનું ચાલુ ધોરણ શું છે, તેજ ધણો ભાગ જણી શકતો નથી. તેમ કાયદાના માહિત હોતા નથી. તેમને પુરી સમજ આપી બાદ અભિપ્રાય લેવા વધુ હિતકર છે.

૪. બ્રિટીશ રાજ્ય કરતાં તેમજ ત્યાંનું મિતાક્ષરાનું ધોરણ ચાલુ છે છતાં આપણે ત્યાં તેમાં પણ સુધારો કરી જીને ધણીના ગુજાર્યા બાદ સહભાગીના હક આપ્યા છે, તેમ વહેંચણું કરવાના અગર મીલકતનું સ્વતંત્રપણ કરવાના કે વિતે કરવાના પણ અધિકાર

મળ્યા છે. આ સુધારો અતિ અગત્યનો તે સ્ત્રી સમાજ ના ખાસ કાયદાનો છે પણ તે છતાં અમાન પ્રજા જાણતી નથી—નાતરીયા ત્યાતમાં આ સુધારાથી વ્યવસ્થા પરિણામ આવશે એમ તે કોમના લોકો કહેવું છે ને તે પણ કેટલેક દરજ્જે વિચારવા યોગ્ય છે, કારણ વિધવા થયા બાદ મિલકત વેચી કે ચોતાના હિસ્સાની વ્યવસ્થા કરી ખીજે કેકણે નાતરે જાય એમ થવા માંભવ છે. એટલે તે સ્ત્રીના ધણીના કુટુંબનાં ખીજાં તદન નજીકનાં સગાંના હકને નુકસાન કરતો છે. માટે નાતરીયા ત્યાતમાં આવ્યા હક નહિ આપતાં અપવાદ રાખવો કે કેમ એ વિચાર કરવા સરખો છે.

૫. દાય ભાગમાં દિકરા કે પૌત્ર અને પર પાંત્રને જન્મથી વડીલો પારજીત મીલકતમાં હક મળતો નથી ને મિતાક્ષરામાં મળે છે. તેજ ધોરણ કાયમ રાખવું. દાય ભાગનું આ ધોરણ, ધજીયા યોગ્ય નથીજ.

૬. દાય ભાગમાં બાપ મિલકતની ગમે તે વ્યવસ્થા કરી શકે છે પણ તે ધોરણની આપણે ત્યાં જરૂર નથી. બાપ મરજી પ્રમાણે મિલકતની વ્યવસ્થા કરી ન શકે એજ વધારે સારું ધોરણ છે. દાય ભાગનું આ ધોરણ ૩૩ કલકતા ૧૧૧૯ માં ફરવેલું છે તે સાચું કરવા ન જોખમ.

૭. દાય ભાગમાં બાપ મિલકતનો સ્વતંત્ર માલિક છે એમ ફરવેલું છે. પણ મિતાક્ષરા પ્રમાણે વડીલો પારજિત—મિલકતમાં બાપ દિકરાઓ વચ્ચે એક સહભાગી ગણાય છે એજ ધોરણ ચાલુ રહેવું જોખમ.

સ્વતંત્ર માલીકી આપવામાં કેટલાંક અનિષ્ટ પરિણામોને સ્થાન રહે છે.

૯. સમાર્પક માલિકીની મિલકત અવિભક્ત કુટુંબના ભાગીદારોની ગણવી; સહભાગીનું અને મરણોત્તર હકનું ધોરણ રદ કરવું અને સહ ભાગદારને બદલે સહ માલીક ગણવા જે અવિભક્ત છતાં અમુક નમુદ હિસાબા માલીક ગણાયને પોતપોતાના હિસાબી વ્યવસ્થા કરી શકે, એટલુ તો નહિ પણ તેની હયાતિ બાદ વિશીષ્ટ વારસો પધકી જે નજીકનું સગુ હોય તેને એ હિસો વારસામાં મળે એમ ઠરાવવું જોઈએ. વિશીષ્ટ વારસાના અભાવે બાકીના સહ ભાગદાર યા માલિકીમાં તે હિસો ફાળવી દેવો.

૯. દાય ભાગમાં બાપની હયાતીમાં દિકરો વહેંચણુ કરાવી શકતો નથી તે ધોરણ ઉપયોગી નથી પણ સમાર્પક કુટુંબ ચાલુ છતાં દિકરો કે બીજો સમાર્પક લીક વહેંચણુ કરાવી શકે એમ ઠરાવવું.

૧૦. મજાઆરામાં સહ ભાગીઓ સંયુક્ત હક ધરાવે છે અને કોનો કેટલો હિસો તે નમુદ કરી નહિ એવું 'મિતાક્ષરના' ધોરણ રદ કરી દાય

વારસાનો કમ ઠરાવવો. કારણ સમાનોદકમાં જે સખસો છે તે માત્ર મરનાર પ્રાછળ જળનુંજ તર્પણ આપી શકે છે, અને સ્ત્રીનો સંબંધ દાખલ થાય તે બધું એટલે ભિન્ન ગોત્રવાળા હોય છે છતાં તે બધાં મરનારનાં નીકટનાં અને લાગણીને પ્રેમ રાખનાર સગાં હોય છે. સમાનોદક કેવળ પિતરાઈઓ છે. પિતરાઈઓ ચાલુ જમાનામાં એરીને દ્રેષ રાખનાર તેમ ભુકું ઇચ્છનાર મોટો વર્ગ હોય છે એમ માન્યતા થઈ પડી છે. તે અસ્થાને નથી.

૧૨. મિલકતની વહેંચણીના દાવામાં પ્રથમ મજાચારી મીલકત હોવાનું અનુમાન કરવાનું ધોરણ રદ કરવું જોઈએ.

૧૩. બંને શાળાનાં ધોરણોમાં કર્તા તો હોય છે. પણ તેની જવાબદારીમાં ફેર છે, દાયભાગ મુજબ દ્રસ્ટી જેવી કર્તાની જવાબદારી રાખવીને વહેંચણી પહેલાં પણ હિસાબ જોવાના ને નફો માગવાના સહમાલીકના હક્ક રાખવા જે દાયભાગમાં છે (૩૨ મુદ્રાસ ૨૭૧) -

૧૪. દાયભાગમાં પુત્રને જન્મથી હક મળતો નથી.

સહકારી બેન્કોની પ્રગતિ

રા. રા. મહાદેવ મુકુંદ જોશી બી.એ. એલએલ. બી.

સુનસક સાહેબ ત્યા ફર્થ ક્લાસ મેજસ્ટ્રેટ

સુ. હલોહ

૧. જેઓએ નીચે લખેલી સહકારી પેઢીઓની વડોદરા રાજ્યમાં ગરીબ લોકોનાં કલ્યાણ વ્યવસ્થાપના કરેલી છે.

સહકારી પેઢીઓની વીગત.

૧. વડોદરા ન્યાયખાતાની અન્યોન્ય સહકારી પેઢી સ્થાપના સન ૧૯૧૦

૨. પાટણ શ્રી ગંગાનંદ સહકારી પેઢી સ્થાપના સને ૧૯૨૬

૩. ધી ડોર્ધ સહકારી બેન્ક સ્થાપના સન ૧૯૩૪ તા

મુખ્ય હિતપાદક Chief Founder

સહકારી બેન્ક વ્યવસ્થા વડોદરા રાજ્યના વતનીઓને તેથી થતા ફાયદા.

પરમકૃપાળુ શ્રીમંત મહારામ ગાયકવાડ સાહેબના સુરાજ્યમાં સહકારી તત્વનો પ્રચાર સારા પાયા ઉપર થયેલો છે.

૨. બેન્કીંગ સંકળ થવા સાથે રાજ્યમાં સ્થિરતા તથા સુખ શાંતિ (Stability of good Government, Law and order) હોય તોજ—બેન્કીંગ સારા અને સુવ્યવસ્થિત પાયા ઉપર ચાલી શકે.

૩. શ્રી. મહારામ સાહેબની કારકીર્દીમાં તે સ્થિરતા તથા સુખ

શ્રી. મહારામ મુકુંદ જોશી.

તાત્કાલિક અમલ કરવા જેવી છે. અમદાવાદમાં ભરાયેલા સાહિત્ય સંમેલન પ્રસંગે ધણી સાહિત્યકારોનો સમુદ્ધ એકત્ર થયો હતો. એક માટે રાખવામાં આવેલો હોલ પણ ઘણો નહોતો પડ્યો હતો. અને આથી ટીકીટ બંધ થતાં ધણીઓ નિરાશ થઈ પાછા વળ્યા હતા. આજ સુધી ભરાયેલા કોષ્ટકો ગુજરાતી સાહિત્ય સંમેલન પર પ્રેક્ષકોનો આવો અસાધારણ દરોડો પડ્યો નહિ જ હોય. આ અકલ્પીય ધસારો મહાત્માજીની વાણી સાંભળવા માટે જ હતો.

એ સંતની વાણીમાં અબ્બ માધુર્ય રહેલું છે. પરિપક્વમાં આવેલાં દૂરદૂરનાં પ્રગતિવાદી દેડકાં ‘ડરાઈ’ ‘ડરાઈ’ નો સ્વગતનાદ કરી એ સંતની ભવ્ય પ્રતિભાની છાયામાં ચૂપ થઈ ગયાં હતાં. અને સાહિત્ય સંમેલન ભારે ઉત્સાહથી સરળતા પૂર્વક પાર પડ્યું હતું. આપણા સાહિત્યકારોમાંના કેટલાક દેવને ઇર્ષ્યાથી આજ કુસુપનાં બી વાવી રહ્યા છે તે ઇષ્ટ નથી.

અને એક વસ્તુ કહેવી જોઈએ ધણી સાહિત્યકારોનો આંતરીક અસંતોષ આ સંમેલનમાં એક રીતે દેખાઈ આવતો હતો. સાહિત્યની મહાન સેવા કરતા ધણી સાક્ષરોની ગેરહાજરી ખરેખર અત્રે જખ્મીઈ આવતી હતી. સાક્ષરોનો મહિમામંદિતો સપનો અભાવ પણ અત્રે સ્પષ્ટ જણાઈ આવતો હતો. આપણા મહાનુભાવ સાક્ષરો મહિમામંદિતો તકરારો અને મતભેદો દૂર કરી સરસ્વતીની ઉપાસના કરવા એકજ આરે આવી બેસે એમ આપણે ઇચ્છીશું. પરંતુ એ પ્રસંગ આવતાં પહેલાં બંધારણના કહેવાતા પોલાદી ચોક્કસનો નાશ કરી બુવાનો અને વૃદ્ધો એક બીજાના સહકાર પ્રાપ્ત કરી ગુજરાતી સાહિત્યની સેવા બખ્તે તે ખરેખર ઇચ્છવા યોગ્ય છે.

પં. જવાહરલાલનો ‘સંદેશ’

રાષ્ટ્રપતિ પં. જવાહરલાલે હરદારના પૂણ્યક્ષેત્રથી આપણા કવિઓ, તત્ત્વજ્ઞો અને સાહિત્યકારોને ‘રાષ્ટ્રજીવન’માં રોટીનાં મહત્ત્વ વિષેનો સંદેશ પાઠ્યો છે.

આજના યુગની સૌથી મહત્ત્વની સમસ્યા આ નાશવંત દેહતે આ દુનિયામાં અત્ત, વસ્ત્ર અને પાણીથી ટકાવી રાખવાની છે. પેટમાં જવાળા સળગતી હોય

ભારે સંસ્કૃતિ કે અદ્વૈતવાદની સ્પૃણ થતી નથી. ચાર કરોડની એકારી અને દસકરોડના અર્ધે ભૂખમરાના સાંપ્રત યુગમાં પરબહાની વાતો કરવી પરવડે તેવી નથી. એ વાતો ખરેખર માનવતાની હાંસી સમાન બની રહે છે.

પંડિત જવાહરલાલજીના રાખદોમાં કહીએ તો—“આજે આપણા જીવન ઉપર પરાધીનતાની જાંજીરો પડી છે. મમસ્ત દેશ ગરીબાઈ અને ભૂખમરાની બીંસમાં પીડાય છે, પૂજન, ચર્ચના, તત્ત્વજ્ઞાન અને હરીજન એ બધું ઠીક છે, પણ આજની સળગતી સમસ્યા ભૂખ્યાં ભાંડુઓને રોટી આપવાની છે.”

સાક્ષરો, કવિઓ અને તત્ત્વજ્ઞો રાષ્ટ્રપતિના આ ગંભીર અને સચક સંદેશને અપનાવે તેમ ઇચ્છીએ

ધર્મને નામે—!

મુખ્યમાં ભાવબલામાં આવેલ માર્તી મંદિર અને મસ્જિદના પ્રશ્નમાંથી એક ભયંકર કલેઆમ ઉભી થઈ અને કહે છે ધર્મને નામે મુસ્લીમો અને હિન્દુઓ એક બીજાનાં રક્ત પીરા ખૂંતી ખંજરો અને લાદીઓ ચગાવવા લાગ્યા.

ધર્મને નામે પ્રગટેલા એ કોમી દાનાનગમાં કેટલાયે નિરપરાધ માનવીઓનાં કરપીલ ખૂન થયાં. કેટલાયે ગંભીર ઝખ્મો પાગીને હોસ્પિટલમાં પડ્યા—કેટલાયે નિરાધાર થયાં. અને એ હિચકારા હુમલામાં કિશોર બાળકોનાં પણ હુરતાથી ખૂન થયાં કહેવાય છે.

મસ્જિદ અને મંદિર વર્ષોથી એક બીજાના પડોશી તરિકે શાંત ઉભેલાં છે. મસ્જિદની પ્રાર્થના અને મંદિરની ભજન આરતી આજ સુધી કોષ કોષને અલેશ કરતી નહોતી. વર્ષોની શાંતિમાં આવો ભયંકર દાવાનળ કેમ પ્રકટયો ?

કહે છે કે આ ધર્મને નામે થયેલો હત્યાકાંડ કેટલાક વિદ્વંસ સંતોથી અખખારો, સ્વાર્થાન્ધ લેખકો તેમજ બાપણુ કર્તાઓની ઉચ્ચેરણીને આભારી છે !

આ દુહાડને અંકુશમાં આણવા સરકારે આરંભથી જ પોલીસ પાસે ચાંપતાં પગલાં ભરાયાં હતાં

અંબાની લબ્ધ ભૂમિ પર વસતા બન્ને કોમના સંસ્કારી વર્ગને અમે અભયથી કરીએ છીએ કે તમારામાંથી શાશ્વત હોળી પ્રગટાવનારા ગુણોને દર કરી તમારા મહોરવાના દરેક ભાઈ બહેનને અભય બનાવી તેમને પ્રતી મદદ આપો અને ધર્મને નામે ચલી નિર્લેપી રહેવો આમ અટકાવો.

‘પડકાર’ના વાંચક ભાઈ બહેનોને—
વૃત્તન વર્ષાસિનંદન
દિવસે આપના કરકમળમાં ‘પડ-
કાર’ની અંક રજુ કરતાં અમને અત્યંત આનંદ થાય છે.

‘પડકાર’ હજી તો ઉગતું માસિક પત્ર છે એટલે આ દીપોત્સવી અંકમાં કંઈ ન્યૂનતાઓ જણાય તો તે ક્ષમ્ય ગણી લેવા અમારા વાંચક મિત્રાદરોને વિનંતિ છે.

અમને જણાવનાં આનંદ થાય છે કે ગરવી ગુજરાતે ‘પડકાર’ને સહર્ષ વધાવી લીધું છે. થોડા સમય માંજ તે તેનો વિશાળ ફેલાવો કરે છે તેજ ગતાવી આપે છે કે જનતાનો ‘પડકાર’ ને કેવો સાથ છે. ‘પડકાર’ ના દરેક અંકમાં અમે ઉત્તરોત્તર સુધારા વધારા કરી અમારા વાંચક વર્ગની રુચિને મોષક સાહિત્ય આપવા પ્રયત્ન કરીએ છીએ, અને દરેક લેખ આપતાં પહેલાં તે પર ઝીણવટથી નોંધએ છીએ.

‘પડકાર’ મહા ગુજરાતની જનતાને સસ્તામાં સસ્તી રીતે શિષ્ટ સાહિત્ય આપના પ્રયત્ન કરે છે. અને કયાં કરશે. આજના આપણા મોંઘા માસિકો ખરીદવાનું પ્રાગ્ને પરવડે તેમ નથી એ વિચાર સ્ફૂરતાં અમે અમારો ચાલુ રફ કાર્ય પર હાથા અટકાવે છીએ. અને અમે અમારા એ અનુભવ પરથી નોંધ શક્યા છીએ કે મોંઘા સાહિત્ય પ્રાગ ખરીદી શકે તેમ નથી. હવે તો સસ્તું અને શિષ્ટ સાહિત્ય નોંધએ છે. આ દીપોત્સવી અંક પણ તેજ હિસાબે પાંચઆના જેવી સસ્તી કિંમતે અમે આપ્યો છે.

‘પડકાર’ ની દરેક ન્યૂનતાઓનો ખ્યામ

અમને છે અને જેમ જેમ અમારા વાચક મિત્રોનો સહકાર વધતો જાય છે તેમ તેમ તે બધી ન્યૂનતાઓ દૂર કરવા પ્રયત્ન કરતા રહીએ છીએ. આજના અજસીયાં જેવા ફૂટી નિકળતા કેટલાયે માસિકો અને વર્તમાન પત્રો જનતાની ઈચ્છાને માન આપ્યા સિવાય જેમ તેમ હાકે રાખે છે અને શિષ્ટતાને નામે ગદી પ્રચાર કરે છે અને હવે પંડિતશ્રી એજ આવે છે કે થોડામાં થોડું જીવન મોગવી એ પત્રોનું દફન થાય છે. ‘પડકાર’ અમારા દરેક વાંચકના અવાજને માન આપે છે અને આપણું આયુષ્ય છે. માસિકમાં આપને જે કંઈ ઉણપ દેખાય તે માટે આપ જરૂર અમને નિઃસંકોચ લખી શકો છો. અમે આપની કિમતી સહયોગોનો જરૂર બનતા પ્રમાણમાં સહર્ષ સ્વીકાર કરીશું.

‘પડકાર’ દર માસે નિયમીત રીતે પ્રગટ થવા કરે છે. આ દીપોત્સવી અંકમાં અમારા લેખક બન્ધુઓ તેમજ ભગિનીઓને કેમ ભૂલી શકાય ? અમારા નિમંત્રણને માન આપી તેમની સાહિત્ય કૃતિઓ મોકલવા બદલ દરેક લેખક ભાઈ બહેનના અમે અત્યંત ઋણી છીએ, અને ઈચ્છીએ છીએ કે દરેક લેખક ભાઈ બહેન ‘પડકાર’ને પોતાનું માની મથાવકારો લેખો વગેરે મોકલી મોગ્ય સહકાર આપવાનું કરશે, ‘પડકાર’ કોઈપણ વાડાનું કે વર્ગનું નથી. દરેક સાહિત્ય રસિક ભાઈ બહેન પોતાના વિચારો શિષ્ટ રીતે ‘પડકાર’ ના પાને રજુ કરી શકે છે.

અમારા કરદાન જાહેરાત આપનાર બહેપારી બન્ધુઓ, શુભેચ્છકો, મિત્રોના પણ અમે અનંત આભારી છીએ, અને ઈચ્છીએ છીએ કે, તેઓ તેમનો સક્રિય સહકાર કાયમ આપવાનું કરશે.

અમને જણાવતાં ભારે આનંદ થાય છે કે, શ્રીમંત પરમકૃપાળુ મહારાજ સાહેબે કૃપાવંત થઈ વડોદરા રાજ્યની તમામ લાયબ્રેરીઓ માટે ‘પડકાર’ માસિક મંજૂર કરી અમને અત્યંત મદદગાર બનાવ્યા છે. શ્રીમાનરાજ પિતાના આવા અવલંબનીય સાહિત્ય પ્રેમ માટે અમે શબ્દોમાં ઉપકાર વ્યક્ત કરી શકતા નથી. અમે ઈચ્છીએ છીએ કે સાર્વજનિક પુસ્તકાલયોના મંત્રી મહારાજો શ્રીમંતના હુકમને માન આપી ‘પડકાર’ને જરૂર અપનાવી લેવા પ્રયત્ન કરશે.

આપની સમક્ષ મૂકવામાં આવતું આ માસિક જાત્રામક દષ્ટિએ આકર્ષક અને સ્વચ્છ છે. સાદિત્તની ઢિંએ શિષ્ટ અને સંસ્કારી છે તેને માટે બધા યશ હારા મુરખી શુભચ્છક અને 'સંદેશ' પત્રના તરફ ઓયુત, નંદલાલ સુનીલાલ ખોડીવાળાને ઘટે છે. તેઓ-શ્રી અવાર નવાર કિંમતી સચનાઓ આપે છે, અને મહેને ચોખ્ખા માર્ગ દર્શાવે કરાવે છે. ઉપરાંત પ્રેસના કંપો-ઝીટર ભાષ્યો તેમજ મદદ કરનાર દરેક સભ્યનનો અમે આભારી છીએ.

આવૃત્તિ ૧૯૬૩ નું વર્ષ અમારા સર્વ વાંચક ભાઈ બહેનોને આતેક રીતે લાલદાથી નિવંડા અને સુખ કરતા થાય તેમ પરમ કૃપાણુ પરમેશ્વર પ્રત્યે પ્રાર્થા અને અંતે વિરમીશું.

નોંધ: 'પડકાર' પર આવતા બદલાના પૈસા માટે અમે દરેક પાત્રકાર ભાઈના આભારી છીએ; અવલોકન અર્થે આવતા પુસ્તકોની સમીક્ષાઓ આ અંકમાં સ્વચ્છ સંકેતોને લીધે આપી શક્યા નથી. આગળના અંકથી તે દર માસે નિમ્નશીલ રીતે આપવામાં આવશે.

અને હરીજન સમસ્યા

તદ્દન કાંકડી દાદી બનાવવી
(કલીન શેવ) કરવા માટે

ગોલ્ડ રશ પીળી

સે ક ટી

બ્લે ડ સ

વા પ રો

એકલા આડત્યાંડી. મેક્ષ.

૩૦ ડી. જાતે આરત.

મુંબઈ; નં. ૪

સોનાનો ચાંદ મેળવનાર

નકશીવાળા

ભગવાનજી

ભવાનભાઈ

પાણીગિર, વડોદરા

ચોકળા ચાંદીના ફેન્સી નકશીવાળા

દાગીના બનાવનાર તથા વેચનાર

બહારગામના ઓર્ડર ઉપર પુરતું

ધ્યાન આપવામાં આવશે.

‘छवनक्षता’भां
सचितादेवी

पु. १ छं.

अंक ६ छं.

वार्षिक सवाश्रम
छिंदभां
इ. ३-०-०

[इष्टु भनिमाना सीनन्यथी]

तंत्री :
भजिलाल वासीलाल शाह.
अध्यापक.

Telephone No.
220

Citizens !

Please treat this as yours
The Jawahar Hindu Hotel.

Palace Road,
Near Nyaya-Mandir,
BARODA.

O

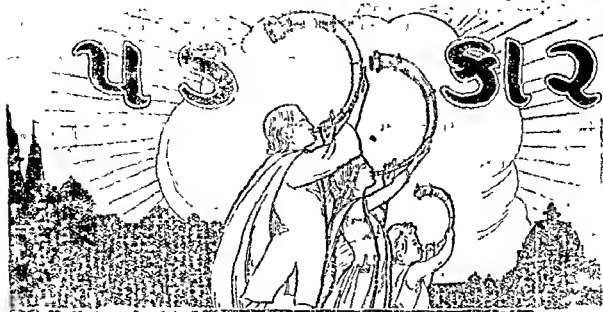
Fresh, high-class and
delicious food-stuffs
always ready.

Orders promptly
executed by,
Telephone :

Customers' facilities
promptly attended
to.

**CLEANLINESS AND
POLITENESS IS
OUR MOTTO**
Once Visited-Always Patronised.

S. Ingle,
Proprietor.

પુસ્તક ૧ છ.]

જાન્યુઆરી : ૧૯૩૭

[અંક ૬૫]

મહેરબાની હો

(ગઝલ)

કહે શાને જગત એને અરે ! 'જીંદગાની' હો—
કે જે 'મૃત્યુ' બની જગમાંથી બસ અંતે જવાની હો
અગર આપે યુવાની તો યુવાનીની યુવાની હો
કરૂં એ જીંદગીને શું ? કે જે જીવન વિનાની હો
અમારી શાન હો જગમાં અનોખી ભાત હો જગમાં—
હીમાલય જેવી ભારતમાં ને ઘરઘર પાસબાની હો
તમારા વીણ જગત-જીવન મને ખાડું, ન ભાવે એ—
વિચારી હાઠમાંસે પણ જીવનને ત્યાગવાની હો
“અહીં હું છું અને ત્યાંપણ” કહે છે તો દિવાનો હું—
મરૂં શામાટ ? આ જગમાં તમારી ને નિશાની હો
બને જીવન ખરૂં જીવન અને ઉપવન મધુ ઉપવન—
તમારા કિમતની એક પલ મળે ને ધપદાની હો
હકી જાયે આ કદોગિમ વસી જાયે નવી આલમ—
હૃદય બળ હો અને થોડી મદદ ને આસમાની હો
કોઈ વીધે, જલાવે ને ફલાવે, ખંજરે ફેંકે—
અગર છે પ્રેમ અંતરમાં-બધું એ શાદમાની હો
ભરી આશા ગયો દારે, મૃત્યુ પછુ હાયરે કંઈના
કયા કહી આંધુ લેવાતો-કહે “બસકર કહાણી હો.”
ભૂમંડળમાં બજે ઠંકા-અહાહા ! ‘માતરી’ પરને—
તમારી મહેર હો મીઠી નજર હો મહેરબાની હો.

ફરખ માતરી.

તારા વિનાના દિવસો બાળ્યા-ઝાળ્યા
 નિઃશ્વાસની હાથ વરાળ કાઢતા
 લંબાય છે, ને રજની વ્યથાના
 અસહ્ય ભારે કચરાઈ અતી
 મૂર્છા મહી નીરવતા ધરે છે.

પ્રભાતની મંગલ સૂરતાએ
 નિનાદતાં પૂર પ્રસન્નતાનાં
 શમી ગયાં ચેતનહીનતાના
 મહારણે; ના તવ કાંતિકેરી
 ઉષા અનેરી મુજ આત્મ-આંગણે !

અંધારમાં મ્હાન મુખે ઢળેલાં,
 માલિન્યકેરી રજથી છવાયલાં,
 સરોજ સૌન્દર્ય તણાં બિડાયલાં,
 હજાર ના પાંખડીએ પ્રકુલતાં;
 સુગંધસેરે પ્રસરે મુદ્દા ના !

તારા અભાવે નભ ધોર સાગતું,
 અણે ઊડી કપ્પતું કાણું ઢાંકણું
 તારા થ કારી શર શા વજૂટી
 વીધિ મને, ચંદનથાળ જેવો
 ચંદ્રે ઉરે આતશ માત્ર રહે !

તારા—

(અંત -

લેખક:—

-વિના

તારા સુગંધી મુખ થા સકે રી
લહેરી પર ખેલત જે વસંત,
હસંત તે હાય ! ન, પ્રાણુનો ના,
નિકુંજ મ્હોરાય, ન પ્રેમ કો કિલા
ટ ફૂંકતી ઊમળા કે અનેરે ।

તારા વિશે જે રસની નદીના
આકંઠથી અંતરે ઊભરે છે,
તટો પર એ પડલા પડે છે:
કાળા સમુદ્રે ભરપૂર ખારે
જલો વહી જીવનનાં શમે છે ।

(ઉપભતિ)

દાવા ને પૂર્ણ વનો ધરાનાં
ન જાય દેતાં, હરિયાળું પાંદડું
નથી, નથી કો વિરલું પંખીડું
મીઠું સુરે આશ ઉરે જગાડતું;
વિનાશ ધૂમાય પ્રચંડ ફાટવા ।

શી રીત જાણા ! રહું ધૈર્ય ધારી !
દશે દિશા ભક્ષ્ય બનાવવો ચહે ।
આનંદ ! મારા અવિલંબ આવી,
અનંત તારા લઈ પ્રેમ બાહુમાં
મને ઉરે દે અમૃતે ઉતારી-

: પૂજાલાલ

ચાર દિવસની ચાંદની

-પૃષ્ઠ-

મી. 'તક્ષક'

દશ વર્ષે વીર જેલમાંથી છૂટ્યો: અને જે અધારી કોટડીમાં તે દશ વર્ષે પર્વત રહ્યો હતો તેના તરફ છેલ્લી મમતા ભરી દૃષ્ટિ ફેંકી, અને કેદી મિત્રોની આખરી વિદાય લઇ તે જેલની ઓરડી તરફ વળ્યો. કામમાં લાગી ગયેલા કેંક કેદીઓ આજે વીર પ્રતિ ધર્મ પ્રભુ નયને તાકી રહ્યા હતા. વીર હવે તેમનો સાથ છોડી પોતાના નિવાસ સ્થાને જવાનો હતો.

દશ વર્ષની વીરની જેલ કાર્કિદમાં તેણે સર્વનાં દિલ છતી લીધાં હતાં. એટલે વીરની વિદાય સર્વનાં દેવામાં વ્યથા ઉત્પન્ન કરતી હતી. સર્વને સલામ કરી તે આંગળ વંધ્યો. એ સમયે એના હૃદયની સ્થિતિ અવલુનીય હતી. મૃણે એ નાનકડા સંસારની સઘળી વિશ્વતિઓ પોતાના પ્રિય સ્વજનની જેમ નજ થતી હોય તેમ વીર કશ્ચાપી આદર બનેલી દ્રષ્ટિએ નિહાળી રહ્યો હતો. એક દીર્ઘ નિશ્વાસ મૂકી તે જેલની ઓરડીમાં પ્રવેશ્યો. જેલની કઠોર મુદ્રા એ વખતે શાંત હતી. વીરને એકવાર પગથી માથા સુધી અવલોકી જેલરે કહ્યું:—

‘જાય છે વીર ?’

‘હા, હા. હુલુર !’

‘વીર ! તે તો મારી બહુ ચાકરી કરી છે. હો !’ વીરનું મસ્તક ઝુકી પડ્યું. જમીનપ્રતિ વદન ઢાળી વીર બોલ્યો :—

‘હુલુર ! આ શું બોલો છો ?’

‘નહિ, વીર ! મસ્કરી કરતો નથી. અહિં નોકરી કરતાં બાવીસ વર્ષ વીતી ગયાં છે. આ અરસામાં કેટલાય કેદીઓ સાથે મેં કામ લીધું છે. પરંતુ જે પ્રેમથી તેં મારી સેવા કરી છે એટલા પ્રેમથી બીજા કોઈએ કરી નથી.’

‘હુલુર ! મેં તો મારી ફરજ જાળવી છે.’

‘પરંતુ હવે મારી ચાકરી કાંણુ કરશે ?’

‘હુલુર ! શા માટે આપના ભાગ્યને પડીકે બાંધો છો ? ચાકરી કરવાવાળા મારા જેવાની આપને શી ખોટ પડવાની છે ?’

‘ના. વીર ! એ તારો ખ્યાલ ખોટો છે.’

એ ત્રણ ક્ષણ શાંત રહ્યા પછી જેલરે ફરીથી કહ્યું :—
‘વીર ! જો હવે તું સ્વતંત્ર બની ગયો છે. ત્યાં જરૂં હોય ત્યાં જવાની તને રજા મળી ચૂકી છે. તારે જે કેંક કરવું હોય તે તું હવે કરી શકીશ. એટલા માટે મારે તને એક સલાહ આપવાની છે.’

‘આપની સલાહને મેં ક્યારે અવગણ્યું ? કહો શી સલાહ ?’

‘જો ! દુનિયામાં જઈને પ્રમાણિકતાથી જીવન વિતાવજે ! જેલમાં માનવીની ઇન્સાનિયત નાશ પામી જાય છે. એટલે બીજી કોઈ બહાદુરી બતાવવાનું મોકુફ રાખી, તબીબીયત સાચવીને સુખેથી રેલમે રળી જાએ !’

‘આપનું કહેવું માયું છે. હુલુર !’

‘તો તું મને વચન આપ’

‘હુલુર ! મારું વચન છે. બસ ?’

‘હા. હવે મને મતોપ ગયો. વખત ધર્મ ગયો છે એટલે હવે તારે અદિથી નિકળવું જોઈએ’ કહી જેલરે પોતાના ખિસ્સામાંથી એ રૂપિયા કાઢી વીરના હાથમાં મૂક્યા.

‘.....પણ...સા’બ ! મુસાફરીનું ખર્ચ તો અગા-ઉપા મળી ગયું છે...!’

‘અરે ! એ તો સરકાર તરફથી મળ્યું હશે. લે ! એ તો હું આપું છું.’

‘ના, હુલુર ! એવું અઘટિત ન લેવાય. આપે તો મને પહેરવાને કપડાં પણ આપ્યાં છે. મારે વધારે કરજવાર બનવું નથી.’

‘વીર ! છલ કરે છે ? લઈ લે ! હું કેં પૈસા વ્યાજે ધારતો નથી.’ વીરએ ન છૂટકે રૂપિયા ખિસ્સામાં મૂક્યા. તે બે હાથ જોડી બોલ્યો:

‘સા’બ ! મારાથી જે કેં અપરાધ થયો હોય તેની હું મારી માયું છું.’

‘વીરના-મેં-પર-એક-નજર-નાખી-જેલરે-મસ્તક નીચે ઢાળી દીધું. કેં પણ બોલવાની તેનામાં શક્તિ

રહી ન હતી. જેલરને પગે નમસ્કાર કરી વીરે જવારે
ઝોરડીની બહાર નીકળ્યો. ત્યારે તેની આંખો આંસુથી
જોખાઈ બરાઈ ગઈ હતી.

ઝેટલામાં જેલરની બો આવી.

‘વીર! જવાની તૈયારી કરી દીધી?’

‘હા, માતાજી!’

‘વીર! તું જમ છે, પણ હવે શામને કોણ
રમાડશે?’

પણ વીરે પાસે હવે શબ્દો રહ્યા ન હતા. નાનકડો
શામ. તેના તરફ ટગર ટગર જોઈ રહ્યો હતો. તેણે
શામના ઉત્પ્લુષ્ટ મુખમાંથી તરફ જોયું અને તેના હાથમાં
લઈ લીધો. શામ વીરની વધી ગયેલી દાડીના વાળ
પર પોતાની નાનકડી કરાંચલિઓ ફેરવવા લાગ્યો. વીરની
આંખમાં આંસુ ચમકવા લાગ્યાં.

તેની મરજી ન હતી છતાં જેલરની ભલી પત્નીએ
તેને બાથું બંધાવ્યું. અને સર્વ ઝોળાખીતાઓને સલામ
કરી વીરે ઘર તરફ જવા ઉપડ્યો.

* * *

વીરની ગતિમાં અસાધારણ ઝડપ હતી. તેની
દ્રષ્ટિમાં પૂર્વે કદિ નહિ પ્રાપ્ત કરેલું તેજ ઉભરાવા લાગ્યું
હતું. તેના મનમાં જીવનમાં નહિ અનુભવેલી ફેરમોનો
નરો ચઢી રહ્યો હતો. ઘરની સારીય વિભૂતિઓ આજે
તેને આકર્ષી રહી હતી. મંદમંદ પ્રકાશ પાથરતા રસ્તાના
દિપક પણ આજે તેને રોશની ફેંકતા જણાતા હતા.
મુરેઓએલું હૃદય પ્રવૃત્તિ થતું હતું. પરંતુ માયા જીવ
પ્રસારતી વિધાતા અદ્રષ્ટના પદદામાં બેઠી બેઠી પચિકનો
હૃદય નીરખી હાસ્ય કરતી હતી.

દશ વર્ષ પહેલાંની સ્મૃતિઓ વિરની દષ્ટિ સમક્ષ
તરવરવા લાગી.

રાત્રિ પડી હતી. વીરે માથે ધાસનો ભારો લઈ
ઘેર આવ્યો. તેના સુદૃઢ શરીરને વજનની પરવા ન
હતી. પોતાના માંસલ સ્નાયુબદ્ધ, હાથ વતી ધાસના
ભારને ફૂલની ગાંસડી માફક ઉંચકી તેણે ઘરના
ચોકમાં ફેંક્યો. ત્યારે તેની પત્ની રૂપાં બારણાં આગળ
બેસીને થાળીમાં ચોખા વીણતી હતી. તેણે પત્નીના
મોઢક ને લાલિત્યપૂર્ણ વદન સામું જોયું. જાણે પોતાની
સખીનો ગ્લાનિ દૂર થઈ ગઈ હોય એમ તેને પત્નીનું

વદન જોતાં શાંતિ મળી. તે રૂપાને પોતાના હૃદયથી
પણ અધિક આહતો હતો. વીરે રૂપાનો પાસે ગયો. તેને
પત્નીના મુખમાં વિચિત્ર ફેરફાર જણાયો. ‘રૂપાનું કર-
માયેલા કુસુમ મધું વદન વીરથી મહન થઈ ચકચકું નહિ.

‘રૂપા! તબીબત સારી નથી?’ તેણે પૂછ્યું.

રૂપાએ જવાબ આપ્યો નહિ.

વીર પત્નીની નીકટ ગયો. રૂપાને ખભે હાથ મૂકી,
તેના મુખને પોતાના મોં સામે ધરી કરીથી તેણે પૂછ્યું,
‘રૂપા! શરીર સારું નથી?’ કહી વીરે રૂપાના
ગળામાં હાથ ભેરવ્યા. તેની આંખોમાં શ્રાવણની છલંકાતી
નદી જેવો હૃદયનો પ્યાર હતો.

‘ઝેટલાજી માટે તને ‘કલ્પા કર’ છું! ના માટે
નાહક વૈતર’ કરે છે! શરીર સારું ન લાગે ત્યારે
આરામ કેમ લેતી નથી?’

રૂપાની આંખોમાંથી એકાએક અશ્રુની દારમાળા ચાલી.

‘અરે! પણ તું રડે છે કેમ? કોઈની સાથે તકરાર
તો થઈ નથી ને?’

જવાબમાં રૂપાએ સાદ્ગાના પાલવ વતી આંસુ છુટ્યાં.

‘કહે શી વાત છે?’ વીરે બોલ્યો.

‘તમારો ગુસ્સો ખરાબ છે. કે.....’

‘પણ છે શું...?’

‘...નકામાં કેં કરી બેસો તો.....’

‘એ બધું જવા દે! રૂપા! જે હોય તે બોલી
નાખ. વીરે જરા ઉત્તરમાં કહ્યું.

‘આજે હું હરસુખરાય દેસાઈના કુવે પાણી ભરવા
ગઈ ત્યારે તેમનો મોકર નાથિયો મને કહે, “રૂપા!
શા માટે તારા નાણુક હાથને તરફી આપે છે? લાવ
હું પાણી ભરી દઉં.”

‘પછી?’

‘પછી તો હું ઘેર ચાલી આવી. બીજું શું?’

‘એ હરામખોરને હું આજે જ મમ્પુરીમાં પહોં-
ચાડીશ.’ કહી વીરે ગુસ્સામાં બહાર જવાની તૈયારી
કરવા લાગ્યો. રૂપા તેને ઠગરવા લાગી. પોતાને માથે
લાલિની ચિતાજનક મુશ્કેલીઓ વહોરી ન લેવા તેણે
પતિને વીનવણી કરી. પરંતુ ઉત્તર બનતા જતા વીરે
પાસે પત્નીની આજ્ઞાવતા ફૂળી ગઈ.

વીરુએ નાથિયાને શોધી કાઢ્યો. ને તેના પર પ્રયત્ન આવેશમાં છરીનો હુમલો કર્યો. પરંતુ ચાલક નાથિયો ચેતી ગયો. તેણે ઘણીજ ખૂબીયા વીરુનો ધા ચૂકાવ્યો. પરિણામે ત્યાં લોકો એકઠા થઇ ગયા. વીરુને પોલિસે પકડ્યો. ને તેને ખૂન કરવાની કાશિશ મુજબના કાનુન હેઠળ કારાવાસ એનાયત કરવામાં આવ્યો.

આજે એ વાત ઉપર દશ દશ વસંતના વાયરા વાયા હતા. વીરુની આંખ આગળ એ જૂતકાળનાં દ્રશ્યો ચલચિત્રની જેમ તરવરતાં હતાં. તેને રૂપાંતરી સૌમ્યમૂર્તિ યાદ આવવા લાગી, અને તેના પગમાં જાણે નવું જોડા આંચુ હોય તેમ તે અચાનક ધરતી કાપવા લાગ્યો.

ગામમાં પેસતાં તેણે ચોતરફ નજર નાખવા માંડી. કેંક મકાનો નવાં બધાંઈ ગયાં હતાં. કેંક ઝાડ જમીન પરથી અદ્રશ્ય બની ગયાં હતાં ગામનો ચોતરો તદ્દન નવો થયેલો તે જોઈ શક્યો. તેના મનમાં અવજુનીય વિચારતરંગો ઉછળી રહ્યા હતા. રૂપાંતરી મળવાની આશંકા તેના હૃદયમાં જુદા જુદા ભાવ જમાવતી હતી. પોતાના ધર આગળ આવીને તે અટક્યો. પલવાર તેને જમ થયો કે પોતાનું નિવાસ સ્થાન તો નહોતો ભૂલ્યો ! જમ્યા તે બરાબર એજ હતી ! ત્યારે આ નવું મકાન કેનું ? તેણે પોતાની સ્થિતિ સદામાની સ્થિતિ સાથે સરખાવી.

બહાર રસ્તા પર કેપ આવતું જણાયું.

‘વીરુભા કાકીરનું ઘર આ ? વીરુએ એ માણસને પૂછ્યું.

‘ના, રે. શું કામ છે ?’

‘મારે જરા કામ હતું.’

‘વીરુભા તો જેલમાં ગયો છે.’ પેલો પુરૂષ બોલ્યો અને પછી તરતજ ઉમેર્યું, ‘એની ધરવાળી પણ નાથિયાના ઉલ્લામાં રહે છે. ત્યાં ભાળ કાઢો.’ કહી પેલો માણસ ચાલ્યો ગયો.

વીરુ ઉલ્લા પાસે ગયો ત્યારે પાંચ છ વર્ષનાં છોકરા ત્યાં ધૂળમાં રમતો હતો. વીરુએ છોકરાને ક્યાંય સુધી અવલોક્યો.

‘આવા ! જતો લે, નહિ તો માલી બાને કહી દેશ.’ છોકરો કાઠીધેલી ભાષામાં બોલ્યો.

‘અત્યા ! નહિ જાઉં તો !’ વીરુ જરા આનંદમાં આવી બોલી ઉઠ્યો.

તેને આ રમુજ બાલક સાથે મસ્તિ કરવાની ઇચ્છા થઈ આવી.

‘માલી બા છે ને તે માલશે.’ છોકરો બોલ્યો.

‘ઓતારીની ! તું કોનો છોકરો ?’

‘હું ? હું તો માલી બાને છોકરો’

એટલામાં અંદરથી રૂપાં બહાર આવતી જણાઈ.

વીરુએ રૂપાં સાંભળેલું. તેને ઓળખી, બન્નેએ પેલા છોકરા સાથે જોયું. વીરુને બાલકના મુખમાં જે પરિચિત મુખરેખાઓ દેખાતી હતી તેના તેણે ઝડપથી વિચાર કર્યો. પતિ-પત્ની અનિમિષ નયને તારી રહ્યાં. એ દ્રશ્યમાં ઘણા અર્થવાહી ભાવ ભર્યા હતા.

હુલિત રૂપાં ઝપાટાબદ્ધ ધરમાં જતી રહી. અને એક પ્રયત્ન છલંગ મારી વીરુ તેને અનુસર્યો. ‘વીરુએ રૂપાંનું કંકુ પકડ્યું. રૂપાં થરથરતી હતી તે આ અચૂચિતવ્યા બનાવથી દગલો થઇને વીરુના પગ આગળ બેસી ગઈ.

‘ઓ કમળત ! આ જોવા માટે મેં દશ વરસ નકમાં વીતાવ્યા ખરું ?’

રૂપાં કાંઈજ બોલી નહિ. અને આવેશમાં આવેલા વીરુ પોતાની કેડમાંથી કટાર ખેંચી કાઢી. રૂપાંના મળાનો આરપાર પરાવી દીધી. પલવારમાંજ રૂપાંને મૃત દેહ જમીન પર પડ્યો.

ને વીરુ વળી પાછો કારાવાસના સળિયા પાછળ પૂરાવા માટે ચાલ્યો.....

જેલમાં તેને લાવવામાં આવ્યો ત્યારે જેલર ચમક્યો.

‘કોણ વીરુ ! વળી પાછું આ ?’

વીરુની આંખમાં આંસુ હતાં.

‘હા, ફરીથી હું આપની ખિદમેતમાં શામિલ થઈ ગયો છું. હજુર !’

‘પણ તે તો મને વચન આપ્યું હતું !’

‘સાંબ એ ખરી વાત. પણ મને એ ચાર દિવસની ચાંદની સમી આઝાદી આનંદમુગ્ધ કરી શકી નહિ.’

‘શું તે ચોરી કરી ?’

‘ના.’

‘ત્યારે ?’

‘ખૂન !’ વીરુ બોલ્યો.

અને એ જવાબ સાંભળી જેલર જાણે જાણે વિહોળો બની ગયો.*

*સૂચિત.

(એકાંકી નાટિકા)

પાત્રો

કિશોર...એક પ્રખ્યાત કવિ
જયાકિશોરની પ્રથમ પત્ની
નીરુબીજી પત્ની
લીબી...નીરુની ચાકરડી
રાજેન્દ્રી દેવીએક નાયિકા

મહારાજ, દ્રાપદ, વગેરે...

ચિત્ર પહેલું

સ્થળ—ધરતું દિવાનખાનું

સમય—રાત્રિના અગીઆર

[દિવાનખાનું લગભગ સાંજના સમયે. સામસામા એ કાચ પડેલા છે, બે બાજુ ખુરશીઓની દોર છે. વચમાં ગોળ ટેબલ ને તેની ફરતી ચાર ચોક્કસ નાની ખુરશીઓ છે. દિવાલો ઉપર દેશપરદેશના નાણીતા કવિઓના ફોટા છે. એક જગ્યાએ કવિનો ચોત્તાનો ફોટો લટકે છે. ફોટા ઉપર ધડીઆળ છે. કવિપત્ની જયા એક કાચ ઉપર પડેલી છે. ધડીઆળમાં અગિઆરના ટકોરા થાય છે.]

જયા [અગીઆરના ટકોરા માંલગતાં] ધડીઆળ સામે જોઈ હજી ન આવ્યા. [કાચ ઉપરથી ઉઠી કવિના ફોટા પાસે જઈ] આતે કાંઈ દંગ છે? [પાછાં કાચ લણી કંઠતાં] શું કવિ જીવન ચાલું હશે? કવિ પત્ની-ઓના મહારા જેવા હાલ હશે? [એક ખુરશી પાસે ઉભાં રહી] અગીઆર થયા પણ હજી પત્તો નથી.

[દિવાનખાનામાં જેલ વાગે છે. જયા બારણું ખોલવા નય છે.]

જયા [જતાં] આવ્યા લાગે છે.

[જયા બારણું ખોલે છે. કવિ કિશોર દાખલ થાય છે. કવિ કપડાં કાઢવા ચોત્તાના રૂમમાં નય છે. જયા દિવાનખાનામાં વિચાર કરતી ખુરશી ઉપર બેસે છે. કવિ કપડાં બદલી દિવાનખાનામાં સત્તર આવે છે, ને સામેના ખુરશી ઉપર બેસે છે.]

જયા—તમે અત્યાર સુધી ક્યાં હતા?

કવિ—તમે પૂછવાનો શો અધિકાર?

જયા—અમે તમારી ગાયે કરવા ન આવીએ, પરંતુ તમે ક્યાં ફરો છો તે પણ પૂછવાનો અમને અધિકાર નહિં?

કવિ—ના, જરાય નહિં.

જયા—આમારો અધિકાર શો?

કવિ—ધરમાં મોજ કરવાનો અમે કહીએ તેમ કંચાનો.

જયા—રાધરે?

કવિ—કાંઈ નહિં.

જયા—તમે મોટું સુધી ન આવો તેથી ધરકામમાં ખસેલ પડે તેનું શું?

કવિ—ધરકામમાં ખસેલશો? એને ક્યાં લેજીસલેટીવ પ્રેસેમ્બલીની મિટીંગ ભરવાની છે.

જયા—એસેમ્બલીની મિટીંગમાં બાહોશી ભર્યો ભાગ લેનારને પણ કુટુંબ વ્યવહારમાં ઘણું સહન કરવું પડે છે.

કવિ—તેઓ અર્ધદંડ એટલે.

જયા—કિશોર, કુટુંબ અને Assembly બન્ને બંદ-જુદીય વસ્તુઓ છે.

કવિ—હું તે બધું છું અને તારી સલાહની જરૂર નથી.

જયા—ત્યારે શા સાટે પૂછું તેનો સીધો જવાબ ન દેતાં આડી વાત ઉપાડો છો?

લેખક

શ્રી. જશવંતરાય રતિલાલ પાઠેક, ખા. એ.

કવિ—મને કંટાળો ન આવે. તારે પૂછવું હોય તે પૂછી લે?

જયા—તમે આટલા મોડા કેમ આવ્યા?

કવિ—હું સીતિમા જોવા ગયો હતો.

જયા—મને ન લેતા ગયા ?

કવિ—હું મહારા મિત્ર સાથે ગયો હતો.

જયા—તેનું નામ ?

કવિ—તારે નામનું કામ ?

જયા—હું જાણું છું. તમારા મિત્રને, પેલી નીરને ?

કવિ—હા નીર, હવે બસ.

જયા—નીર સાથે સીતિમા જોવા જવાય છે, મને કોઈ દિવસ લઈ જાય છે ?

કવિ—નીર સાથે હોય, ત્યારે મને શીઘ્ર જોવામાં વધુ મળ પડે છે, કારણુ તે એક સારી Cuntic છે.

જયા—પડેજને, કેમ ન પડે, નીર જીવાન છે, ટાપટીય રહે છે.

કવિ—(ચીડાઈ ને) એ હું સાંભળવા નથી માગતો.

જયા—ચીડાશે નહિ, બ્યારથી તમારો ને નીરનો પ્રથમ મેળાપ થયો ત્યારથીજ મેં આ બધું બધું હતું.

કવિ—હું શું કરું ? હું નથી જતો તો નીર મને લાપ આપે છે.

જયા—આવેજ, કારણુ નીર નવા જમાનાની છે.

કવિ—[તપી જઈને] જયા, હવે હવે થાય છે, છેકરીને વધારે ન વગોવ !

જયા—હું વગોવતી નથી; સત્ય કહું છું.

કવિ—હું તને સત્ય કહીશ, તો તું ખોટું નહિ માડે ?

જયા—ના.

કવિ—[એપરવા બની] તું મને પસંદ નથી. હું ને પરણ્યો નથી. તને ને મને પરણ્યાવમાં આવ્યાં છે. પરણેતર નીભાવવા પુરતોજ હું તારી સાથે જીવન જાળી રહ્યો છું.

જયા—[ચમકી] એટલે કે તમે મહારી હયાતીમાં બીજીને પરણવા માગો છો ?

કવિ—[ભારપૂર્વક] બેશક.

જયા—અને તે નીરને ?

કવિ—તેમ પણ બને.

જયા—નીર વિધવા છે તે જાણો છો ?

કવિ—એટલેજ તેને પ્રથમ પસંદગી. મહાર કામ યશો ને સમાજનો ઉદ્ધાર થશે.

જયા—પરણોછો સ્વાર્થ પાતર ને આજળ ધરો છો સમાજનો ઉદ્ધાર ?

કવિ—તેમજ ચાલે. દુનિયાના મહાપુરુષો પણ આં સ્વાર્થથી અલગ રહી શક્યા છે.

જયા—મહારી હયાતીમાં બીજી સાથે લગ્ન કરો છો તે બ્યાજબી છે ?

કવિ—મને લાગે છે.

જયા—હું તમારી નજર સામે બીજા પુરુષ સાથે પ્રેમચેષ્ટા આદર્શ તે તમને કાવશે ?

કવિ—બીલકલ નહિ.

જયા—મહારી હયાતીમાં જો તમારે બીજા પરણવી હોય તો મને આવા પ્રકારની છુટ-હોલીજ નોંધવે.

કવિ—તેથી મહારી Prestige ને ધક્કો લાગે. તારામાં કંઈ નથી, તું બહુ સુંદર નથી, પરંતુ સમાજમાં તારું સ્થાન ઉંચું છે. તું એક મરાહુર કવિની પત્ની છે.

જયા—કવિ મને ક્યાં પત્ની માને છે !

કવિ—સમાજ તો માને છે.

જયા—સમાજમાં કવિપત્ની કહેવરાવ અને ધર ખાનગી ગોરાળા જોવા કરવા ?

કવિ—તેમ પણ કરવું પડે. મોટા માણસોનું તેમજ હોય. નીર તેને સમાજમાં ઉંચું સ્થાન મળે તેજ આશયથી મને લલચાવી રહી છે.

જયા—અફે તમે લલચાઈ રહ્યા છો.

કવિ—મને તેમ પણ તે મહારી આદર્શની જશા ઝાંખી કરાવે છે, એટલે હું તેને સ્વીકારવા તૈયાર થયો છું.

જયા—જીવાની ને રૂપ એ તમારો આદર્શ.

કવિ—રૂપ પાછળ કવિઓ ગાંડા હોય છે.

જયા—એટલેજ તમે નીર પાછળ ગાંડા બન્યા છો.

કવિ—નીર જીવાન છે, સુંદર છે. સારી લેખિકા છે, સારી ધારણા પ્રમાણે તે આદર્શ પત્ની બનવા લાયક છે.

કવિ—તમે નીરને આદર્શ પત્ની ધારો છો, તમારા હૃદયથી માનતા નથી ?

કવિ—ના, તે તો પરિચય ગ્રથે જાગર પડે. લાલમાં તો મને લાગે છે કે નીર કવિ પત્ની બનવા

જાયક છે. તૃપ્તીથી હું મારું હૃદય માને, મહારી પત્નીના આદર્શો પરિપૂર્ણ થાય તેવી પત્નીની શોધમાં હવે તમે નીરૂ મળતાં મહારી પત્નીના આદર્શોની તેમાં ઝાંખી થઈ છે.

જ્યા—તમે નીરૂને પરણો, પછી મહારું થું ?

કવિ—તારે અમારી ભેટું રહેવું. નીરૂ મહારી રસરસિત પોષતી અને લખવા ઉત્તેજન આપે. તારે ધર કરોબાર સંભાળવો.

જ્યા—[રૂઆતથી] તે નહિ બને. હું અલગ રહીશ. મને લખવા-પોષવા આપવું પડશે. પછીથી જોઈશ કે નીરૂ તમારો સંસાર કેવો ચલાવે છે ?

કવિ—હું બે તોફાર વધારે રાખીશ. નીરૂને હું ખી નહિ કરું, એ તો ફૂલ છે. કનકુ તો કરમાઈ ગય. એની સુત્રધા માત્રથી મને પ્રેરણા મેળશે.

જ્યા—તમે નીરૂને આ ધરમાં લાવો ત્યારથી મહારી સ્વંતંત્ર વ્યવસ્થા થવી જોઈએ.

કવિ—તારી જુદી વ્યવસ્થા કરીશ, પછી કાંઈ ?

જ્યા—મારે તેટલું જ જોઈએ. તમે એક મુઠી બીજી પકડો, અમારાથી જોઈું તેમ થઈ શકે એમ છે.

કવિ—તું જુદી રહેવા કરતાં અમારા ભેગી રહીશ તો સમાજમાં તારે સ્થાન હવે તેટલું જ ઉચ્ચ રહેશે.

જ્યા—અર્જુન એ ઉચ્ચ સ્થાન; અને બળ્યો એ સમાજ કે જ્યાં સંધારને બહાને વ્યભિચાર સિવાય બીજી વાતજ નથી તમારાં દેશી સમાજથી દૂર રહી હું સુખી થઈશ.

કવિ—જેવી તારી મરજી.

જ્યા—મને તમે તમારા લગ્નની અઠાળકથી જાણ કરવો કે જેથી હું મહારી અલગ વ્યવસ્થા કરી નાંખું.

કવિ—કાલે રવિવાર હોવાથી અમારાં લગ્ન છે.

જ્યા—[ઉતાવળથી] તમે આજે એ પણ નક્કી કરી માંખું ?

કવિ—વિલંબ કરવાથી શો ફાયદો ?

જ્યા—[ગભરાઈ] નીરૂ કાલેજે એકિં આવશે ?

કવિ—હા. તું કાલે જઈ શકે છે. હું તને માસિક રૂ. પચ્ચીસ આપીશ. મને ઉંધ આવે છે. હું જાઉં છું.

(કવિ તેની રૂમમાં જાય છે. જ્યાં ધુસરીમાંથી કહે છે, કવિ તારૂં જુલે છે. તને ચક્રકર આવે છે ને ધુસરીમાં પડે છે.)

(પડેલા પડે છે.)

ચિત્ર ધીલું

સ્થળ—નીરૂનો ઓરડો

સમય—સવારના નવ

[નીરૂ અને કિશોરને ૫૨૨૨ ચારેક દિવસ થયાં છે. મુલાકાતોમાં નીરૂ બેઠો છે, સામે ધુસરીમાં કવિ કિશોર બેઠો છે.]

નીરૂ—કિશોર, આપણી પ્રથમ મુલાકાત થઈ છે ?

કવિ—જ્યારે મને સ્વપ્ને પણ

પ્રમાણ નહોતો કે હું તને પરણીશ.

નીરૂ—મને શેકા પછીને હતી કે તમે મને ફસાવશો.

કવિ—મેં તને ફસાવી ?

નીરૂ—હા, તમેજ.

કવિ—કેવી રીતે ?

નીરૂ—હું મારો લેખ બતાવવા આવ્યો. તમે લેખ તમારી પાસે રાખ્યો. બે દિવસ પછી ફરી આવવા કહ્યું, હું બે દિવસ પછી આવી.....

[નિરાશ બેઠો છે]

કવિ—પછી ?

નીરૂ—પછી લેખ મુદ્રાણ થયે મુલાકાતે વધતી ગઈ.

કવિ—પછી ?

નીરૂ—તમારું તોફાન. [વાળની સેર સાથે રમતાં]
પુરુષોજ સ્ત્રીઓને ખરાબ કરે છે.

કવિ—પરંતુ સ્ત્રીઓજ પુરુષોને લાચાર બનાવે છે.

નીરૂ—મેં તમને લાચાર બનાવેલા કે તમે મને ?

કવિ—તેં મને.

નીરૂ—તમે કેમ લાચાર બન્યા !

કવિ—એકાંત-મેળાપ, તારૂં યૌવન, રસ ભરી
આંખો.....

નીરૂ—[અધવચ્ચ] હવે હદ થાય છે. મારું અધુરું,
તમારું કંઈ નહિં !

કવિ—મારૂં લાચાર બનવું અને.....

[જરા થોભાય છે]

નીરૂ—અને શું ? પુરૂં કરો !

કવિ—આપણું એક ગનવું.

નીરૂ—લાચાર બનવા જેટલા મૂલહેગાર ખરાકે નહિં ?

કવિ—[માથુ ધુણાવતી] ખરા, ના કેમ કહેવાય.

નીરૂ—હવે કેકોણે આવ્યા, પુરુષની ગતજ આડી,
નનાવે તું માને, હારે માને.

કવિ—નીરૂ, મને એકલાને દોષિત ન બનાવ. તારો
મથુ વાંકે કથુમ કર.

નીરૂ—મહારો વાંકે ! શા મટે ?

કવિ—હું જ્યારે ખોલાવતો ત્યારે તું આવતી બહુ
તખત વગર ખોલાવે પણ આવતી.

નીરૂ—કિશોર, હું લેખ સુધારવા અને સાહિત્યના
અભ્યાસાર્થે આવતી.

કવિ—પછી તો આવવા લાગી, ને લેખો સુધાર-
વા લાગી.

નીરૂ—તમે માસિકમાં જાણવા લાગ્યા.

કવિ—હું તો તને ઉત્તેજન મળે એ હિસાબે તારૂં
કામ કરી આપતો હતો.

નીરૂ—[આછું હસતી] બીજા કોઈ લેખકનું આવું
કામ કરેલું કે ?

કવિ—એવી માયાકુટ કોણ કરે. તારા લખાણમાં
જરા Staff (રટક) લાગ્યો એટલે તને મદદ કરી.

નીરૂ—(જરા અભિમાનથી) મારામાં કે મારા
લખાણમાં.

કવિ—અનેમાં

નીરૂ—નહિં, પહેલો મારામાં પછી મારા લખા-
ણમાં. મને જોતાંજ તમે ગાંઠા બનેલા, મારો લેખ
સુધારવાને બહાને આપો ફરી લખી આપતા, જાપાવી
આપતા ને આખરૂં મને મળતી.

કવિ—એમાં શું ખોટું કયું ?

નીરૂ—કંઈજ નહિં. મને વધુને વધુ આકર્ષાને
આપણે એક થયાં.

કવિ—એમાંપણ શું ખોટું કયું

નીરૂ—કંઈજ નહિં.

કવિ—તને ખબર છે ! આજથી તું મારી પત્ની
તરીકે જ્યાંને ત્યાં માન પામીશ નાના મોટા સ્ત્રીઓના
મેળાવડામાં તને પ્રમુખપદ મળશે; તારા સારા
નરસા લેખ સહુ કોઈ જાપશે. અત્યાર
સુધી મારે તારા લેખ સુધારવા પડતા હતા, હવે
તારે અન્યના સુધારવા પડશે.

નીરૂ—[ગિલમી કારણ, હું મશહૂર સુધારક કવિપત્ની,

કવિ—ખરાખર તારી પાસે અન્ય માણસો લેખો
સુધારવા આવશે. તારી સલાહ લેવા આવશે. 'માટે
જરા ગંભીર બની સારકાર જેવો ડોળ રાખજે. જોજો
કોઈને કહેતી કે હું તારા લેખો ફરી લખીને જાપાવતો
હતો. દુનિયાં તો એમજ ચાલે.

નીરૂ—મને ગમાર ન સમજશો. આત્રી વાતો કરે
એવો હું મૂર્ખાં નથી.

કવિ—મોટાની સ્ત્રીઓ મૂર્ખાં હોય, અક્ષલવગરની
હોય તોય સલાહને લાયક ગણાય.

નીરૂ—હું મૂર્ખાં, અકકલ વગરની નથી.

કવિ—આતો સામાન્ય વાત છે, તારી વાત નથી.

નીરૂ—મને નહિ શીખવું પડે, હવેથી જો જો
મારો જાપોટો.

કવિ—આપણે ઘેર રવિવારે પત્રકારોની નાની
સતી પરિષદ ભરાય છે. કોઈ લેખ માગવા આવે છે.
કોઈ કાવ્ય માગવા આવે છે. કોઈ જાપાઈ મથેજ
વસ્તુનાં વખાણ કરતા ટપકી પડે છે. કોઈ રવિવાર
હોવાથી મ્હા પીવા આવી ચડે છે. તું સુધરેલ છું;
સારી લેખિકા છું, એમ બધા માને છે. માટે તારે
ખુબજ સંજાળવાનું છે,

નીર—કિશોર! મારે માટે ચિન્તા ને કરશો. બે English Writers (ઈંગ્લીશ રાઈટર્સ) વિષે એવું તો ફ્રેંચીશ કે બધા મારા જ્ઞાન ઉપર શ્રદ્ધા યથા જરો.

કવિ—પછી ભલેને ગુજરાતી સાહિત્યનું જરા પણ જ્ઞાન ન હોય.

નીર—કવિ, આપણે કાવ્યાં તો ખરાં. આપણા લક્ષ સખંધી કૌંપણુ પેપરવાળાએ વિશ્વ લખાણુ ન લખ્યું. ઉદ્ધું આપણાં લક્ષને પ્રગતિનું પ્રથમ પગથીયું ગણ્યું.

કવિ—હું એક મશહૂર કવિ છું. પેપરવાળાને મારી ગરજ પડે છે, તે તારે ન જુલવું જોઈએ.

નીર—મોટા માણસોની જુલો આમજ દેકાતી હશે?

કવિ—તેમાંજ આપણું લક્ષ સુધારક લક્ષ ગણાયું. જો કૌંફ સાધારણ માણસે આણું લગ્ન કયું હોત તો છાપાવાળાઓ તેને હેરાન કરી મૂકત.

નીર—સમાજમાં પણ તમે કાવ્યાં.

કવિ—આપણો સ્વાર્થ સધાય, ને સમાજનો ઉદ્ધાર થાય, તોજ વાત બને નહિતર ઉપડી જઈએ.

નીર—બધા સમાજ સુધારક તમારા જેવાકે?

કવિ—લગભગ બધાજ. લાગે એકાદ Sincere મળે.

નીર—આજકાલ તો સુધારકોનો રાફડો ફાટ્યો છે.

કવિ—બધા મારા જેવા. બાપણું કરે, લેજો લખે, સરવાળે મીડું. એકેય પોતાની છોકરીને ટેડના છોકરા સાથે પરણાવવા રાજી નહિ.

નીર—ખરેખર, દુનિયા દોરંગી છે.

કવિ—[હસતાં] મને તો પચરંગી લાગે છે.

નીર—સમાજ સેવા પણ પેટ માટે કે!

કવિ—બીજું શું. ધોળી ખાદી પહેરે ધંધો ધીકતો ચાલતો હોય તો શા માટે ન પહેરવી?

નીર—એટલેજ વકીલો, ડાકટરો અને વીમાના એજન્ટો ખાદીધારી બન્યા હશે.

કવિ—હવે સમજી તે સાચું. તને ખબર છે? પહેલી પેટ સેવા, પછી સમાજ સેવા અને ત્યાર પછી દેશ સેવા એવો આ જમાનો છે. ખાદીનાં કપડાં પહેરવાં, સૌ કરે એ વાતો કરવી, જો આપણને અંગત કાયદો લાગે તો કુદરતે, નહિતર કૌંપણુ બહાનું બતાવી શાંત બેસી રહેવું.

નીર—તમને કૌંફ થોમ્ય ગુર મળ્યો લાગે છે.

કવિ—મારો ગુર અનુભવી છે. હું બહુ ઠોકરાઈને હેંશીયાર થયો છું.

નીર—તમારી સલાહ થોમ્ય છે. આજકાલ પાર-કાંનાં છોકરાને જતી કરનારા વધી પડ્યા છે.

કવિ—વિધવા વિવાહની તરફેણમાં, મોટી સલા સમક્ષ બાપણુ કરનારના કુટુંબમાં વિધવા હોય, છતાં તેને ફરી પાણવાની સલાહ સરખી પણ નહિં દે.

નીર—દાક્ટરકુલમાં અમારા Principal, Mix actingની તરફેણમાં હતા, પરંતુ તેમની છોકરીને બાળાઓના ગાળનમાં પણ રહેવા નહોતો દીધી.

કવિ—કોલેજમાં અને એક સામાજિક નાટક ભજવવા તૈયાર થયા હતા. લેખક મહાશયે ત્રણયાર છોકરીઓને છોકરા સાથે ઉતરવા તૈયાર કરી, પરંતુ તેમનીજ બહેનનો સલાહ આવ્યો ત્યાં સમક્ષયા.

નીર—દુનિયાં દલી છે. ઉપરનો દેખાવ સોને કરવો છે, સોને મોટા યવું છે, સોને સમાજ સેવક બનવું છે, સોને સખાઓના ને મંડળોના પ્રમુખો બનવું છે, સોને દેશ નાયક બનવું છે, પરંતુ કાંઈને બીલકુલ કામ કરવું નથી.

કવિ—એનીજ આ મોકાણ છે ના. દરેક માણસ પોતાથી બનવું થોડું યા વધુ, પોતાના ગમ પ્રમાણે કામ કરે, ને નકામી વાતો કરવો છોડી દે, તોજ આપણો ઉદ્ધાર થાય. નહિંતર વાતોજ રહેવાની.

[મહારાજ દાખલ થાય છે.]

મહારાજ—આ, જમવાનું તૈયાર છે.

નીર—કિશોર, ચાલો જમી લઈએ.

કિશોર—આપણી ક્યાં ના છે.

[બધાં નવ છે]

[પડો પડે છે]

ચિત્ર ત્રીજું

સ્થળ—કવિતા ચોરડો

સમય—રાત્રિના નવ

(ચોરડામાં કવિ પતંગમાં પડ્યા છે. બીજી સામે ખુરશીમાં બેઠી છે)

બીજી—કવિ, હવે મ્હારે શું કરવું? મ્હારા, ને તમારા સંબંધની જાણ નીર બહેનને યથા ગઈ છે.

કવિ—ભણે યઈ. તારે જરાપણ ગભરાવું નહિ.
 બીખી—તમે મારી સાથે ક્યારે પરણશે ?
 કવિ—આપણે પરણવાની જરૂર નથી.
 બીખી—(અચ્ચા) કેમ ? તો પછી મહારા ભાતી
 બાળક માટે પેાણુ જવાબદાર ?
 કવિ—(હંડે કહેને) સર્વ વ્યવસ્થા થઈ રહેશે.
 બીખી—[વધુ ગભરાઈ] ક્યારે ? કેવી રીતે ? શું
 તમે-મને કસાવવા માંગો છો ?
 કવિ—[હંડે કહેવતા] જરાપણ નહિ. તું તારી
 શાંતિનો એકાદ આધેડ ગોતી લે.
 બીખી—હું હવે બીખને પરણું ? બીખે મને
 સગાઈને સંધરશે ?
 કવિ—જરા ધીરી થા. તું તારી શાંતિનો એકાદ
 ડોસો અહિં લઈ આવ. બીખું બધું હું પતાવીશ.
 બીખી—શાંતિના ડોસાને મારે મારો પતિ બનાવશે ?
 કવિ—ના, ના. તું તારે એકાદ એકાર શુકાને
 કહી લાવને.
 બીખી—[અકળાઈ] પછી તેને પરણું ?
 કવિ—જરા સાંભળ તો ખરી. તું લાવીશ તે
 ફૂલને હું આપણા મકાનમાં નોકર તરીકે રાખી લઉં.
 બીખી—તે મારી ઉપર સ્વામીત્વ બળવશે તો ?
 કવિ—ધરડો તે શું સ્વામીત્વ બળવવાનો હતો.
 ની રહાને હસતો તેને જરા ખુશ કરજે, એટલે બધું
 તારું. બાકી તો તું મહારીજ છે ના. સમજ ?
 [બીખી ખુશ થાય છે, કવિ તેને બાથમાં લઈ
 ચુંબનની હાથે વરસાવે છે.]
 [બહારથી કોઈક બારણું ખખડાવે છે. કવિ અચ્ચા
 નાણું જોડે છે, નીર દાખલ થાય છે, કવિને બીખી કંડાં
 પડી જાય છે.]
 નીર—કેમ કવિરાજ ? શું પ્રવૃત્તિમાં હતો ?
 કવિ—માથું બહુ દુખતું હતું. તે બીખી પાસે
 કળાવતો હતો.
 નીર—બધ બારણે ?
 કવિ—કોઈ ઓળીયું આવે નહિ માટેજ બારણું
 બંધ કર્યું હતું.
 નીર—વાત છુપાવવાને કાંઈ કારણ નથી. તમારા
 ને બીખીના સંબંધની વાત હું જાણું છું. બીખી !
 કવિ સાચું કહે છે ?

કવિ—તેમા બીખીને શું પ્રેમ છે, મને પ્રેમને ?
 એ બિચારી ગભરાઈ જશે.
 નીર—કાંઈ ગભરાય તેવી નથી. ગભરાતી હોત-
 તો કવિ પત્ની થઈ નહોત.
 બીખી—નીર કહેન જેમ તમે થયાં તેમ હું પણ
 કવિ પત્ની થઈ ચુકી.
 કવિ—[કંકક બની] નીર, એ વાત બાળપર
 મુકી દે તારે જે કહેલું હોય તે સાધે સીધું કહી દે.
 નીર—બીખી ? તું મકાનમાંથી ચાલી જ ? મારે
 તારી નોકરીની જરૂર નથી.
 બીખી—ચાર મહિના પહેલાં કાઢી હોત તો જાત,
 હવે એ વાતમાં માલ નથી.
 નીર—તું નહિં જાય ?
 બીખી—ના, બીલકલ નહિં. આ ધૂર ઉપર
 તમારા જેટલોજ હવે મારો હકક છે.
 નીર—બીખી, કવિ તને પણ છેડશે. અત્યારથી
 સમજ જાય તો સાફ છે.
 બીખી—હવે સમજવાનો વખત પસાર થઈ ચુક્યો છે.
 નીર—[ગુસ્સામાં] બીખી, તું નહિં જાયો ?
 બીખી—કંઈ નહિં.
 નીર—કવિ તને છેડશે તો ?
 બીખી—એમ કહેજો નહિં. [કવિ લણી નોંધે]
 કેમ મહારા કિશોર.
 કવિ—અમે કવિઓ તો અમારી કંઈપના સાથે
 ઉડીએ કંઈપના થોભે ત્યાં થોભીએ. કવિ અને કંઈપના
 અસ્થિર છે.
 નીર—[બીખીને] સાંભળ ?
 બીખી—કિશોર, તમે મને પણ છેડાશે ?
 કવિ—કોઈપણ વાતની ખાત્રી આપાય.
 બીખી—કેમ ન આપાય ?
 કવિ—આદર્શ પત્નીની શોધમાં હું ભયું છું. મહારા
 આદર્શની કાંખી ચતાં થોભું છું. પરંતુ આદર્શ
 કમીજૂત નથી થયો જાણતાં આજે કુચ કંઈમ કરું છું.
 નીર—કવિ ? આદર્શ આદર્શ કરતાં, કેટલી
 અગ્રિમાના સંસાર બગાડશે ?
 કવિ—જીવન દરમિયાન અમર કેટલાં ફૂલો મળે છે,
 તેની ગણતરી થઈ શકતી નથી.

નીર—તમે ભ્રમર છો ?

કવિ—કવિ ભ્રમરથી પણ વિશેષ.

નીર—ભીખી ? સાંભળ, તારા કવિરાજ શું કહે છે.

ભીખી—તેજ કે તેઓ મને પણ છેડે.

નીર—કવિ, તમારો આખર હવે હું પુરુષરી ખરાબ કરીશ. મને જ્યાં ન સમજશે.

કવિ—તેમાં તું વધારે ખરાબ યથાશ જ્યાંને માસિક ખર્ચ આપું છું. તને તે પણ નહિ મળે.

નીર—[અતિ આવેશમાં] માસિક ખર્ચ ? હું તમને માસિક ખર્ચ આપે તેવાને મારો કંગીશ.

કવિ—નીર તું શું કહે છે ?

નીર—હું સત્ય કહું છું. તમારી નજર સામે હું બીભૃતી, યથાશ.

ભીખી—તોજ કવિ ઠેકાણે આદરો.

કવિ—ભીખી, તું પણ ફરી ગઈ ?

ભીખી—ભીખી રસ્તોજ નથી.

કવિ—ભીખી. નીર ચડાવે તેમ ન ચડીય તારે ભાવી હજુ મ્હારા હાથમાં છે.

ભીખી—કવિ, ખસ કરો હવે મ્હારું ભાવિ નીર-ખેનના હાથમાં છે. તે બીખીનાં ધરને હું જામતને જણાવીશ કે કવિએ મને કસાવી.

કવિ—આવી ધમકીથી હું ડરું તેમ નથી.

નીર—કિશોર, આ ધમકી નથી, સત્ય છે.

ભીખી—કવિ, હવે તમે ખરાબ સપડાયા છો.

કવિ—ભીખી, હમણાંજ મ્હારી સાથે મરત હતી ને એટલીવારમાં ફરી ગઈ ?

ભીખી—કવિ, મેં તમને આટલા હલકા નહોતા ધાર્યાં, મને એમ હતું કે તમે મને નહિ છોડો.

કવિ—હું હજુ કદું છું કે હું તને નહિ છોડું.

ભીખી—તમે મને પત્ની તરીકે સ્વીકારશો ?

કવિ—તે કેમ બને ?

નીર—ભીખી, કવિ તને તેની રખાત તરીકે રાખવા માગે છે તારા વિચાર છે ?

ભીખી—તમે સત્ય કહેો છો નીર ખેન કવિ મને તેમની રખાત તરીકેજ રાખવા ઇચ્છતા હતા.

નીર—તમારો પ્રિયાર હોય તો રહે.

ભીખી—નારે ખેન, એમ તે જીવન પૂરું માય.

નીર—કેમ કવિ, શા વિચારમાં છો.

કવિ—તમે બંને બોગાં રૂઢી ન શકો ?

નીર—કદ રીતે ?

કવિ—એમ રહેો છો તેમ.

નીર—ભીખીના ભાવિ બાળકનું શું ?

કવિ—તે બધવસ્થા યથા મુશી છે.

નીર—શી ?

કવિ—ભીખી જાણે છે.

નીર—ભીખી, તારા બાળકની શી બધવસ્થા યથા છે ?

ભીખી—[નીચું જોઈ ધીમેથી] મ્હારી માતિના

એક વૃદ્ધ એકાદને મ્હારે ગોતી લાવવો કવિ તને નોકર તરીકે રાખે. પછી જેમ ચાહે છે તેમ ચાલવા દેવું.

નીર—[ખીજવાઈ] કવિ ! તમે ખાનગી

બ્યલિયાર પોપવા માગો છો, અને તે પણ મ્હારી સમક્ષ. ભીખી, તને આ વાત મંજૂર છે ?

ભીખી—પહેલાં હતી, હવે નહિ.

કવિ—[ધ્રુમકાવતા] ભીખી, તું ખરાબ યથાશ.

ભીખી—તેની મને પરવા નથી.

કવિ—નીર, તને પણ હું કાઢી મુકીશ.

નીર—મને તેની ફરકાર નથી. કવિરાજ મેં તમને આટલા અનિશ્ચિત મનના નહોતા ધાર્યાં.

કવિ—અને હું પણ નહિ. હું તો સૌદમ્ય શોખીન છું.

ભીખી—નીર ખેન સુંદર નથી ?

કવિ—ના બે વર્ષ પહેલાં હતી.

નીર—ભીખી સુંદર નથી ?

કવિ—છે, થોડી.

નીર—તમે કેને સુંદર માનો છો ?

કવિ—જે સૌદમ્ય કાયમ રહે.

નીર—સૌદમ્ય કાયમ રહે નહિ.

કવિ—તો કવિ પણ ફરતોજ રહે.

નીર—કવિ, તમારો જેવાથી તો મુખ્યમ વર્ગના માણસ સારા.

કવિ—કાણ ના કહે છે ?

ભીખી—જેટલા વધુ મોટા તેટલા વધુ ગોટાળા,

કવિ—તારું પણ સાચું.

નીર—કિશોર, એક વચન આપો છો ?

કવિ—થું ?

નીરૂ—વચન આપો તો કહું.

કવિ—વાત જાણ્યા વિના વચન કેમ આપાય ?

નીરૂ—વાત તમારા લાભની છે.

કવિ—તો પણ જાણવી તો જોઈએ.

નીરૂ—તમે બીજી સાથે લગ્ન કરો. અમે બન્ને બેમાં રહીશું. પછીથી કોઇપણ સ્ત્રીને તમારા ઢોંગી આદર્શ ખાતર ન ફસાવવાનું વચન આપો છો ?

કવિ—તે કેમ આપાય ?

નીરૂ—કેમ ન આપાય ?

કવિ—નીરૂ, આવું વચન હું આપી શકું તેમ નથી. મહારા આદર્શની સિદ્ધિ માટે હું ગમે તે કરું.

નીરૂ—તો પછી હું પણ તમને જાણાવી દઉં છું કે, મહારા આદર્શની સિદ્ધિ માટે હું પણ ગમે તે કરું.

કવિ—હું થું કરવા ધારે છે ?

નીરૂ—તમને જાણ્યા પ્રમાણે પૂનર્ગમન.

કવિ—ક્યારે ? કોની સાથે ?

નીરૂ—તમારે જાણવાની જરૂર ?

કવિ—[આંધું ખંજોળતી] કાંઈ નહિં.

નીરૂ—કવિ, તમારો પ્રતિરૂપણી તેજ મહારો પતિ.

કવિ—[ચમકી] હેં ? તું મહારા વિરોધીને પરણીશ ?

નીરૂ—તોજ તમારું પોલ ખૂલે, ને તમે કાળે આવો.

કવિ—બીજી, તે શો વિચાર કર્યો છે ?

બીજી—નીરૂ બેનનો વિચાર તે મહારો વિચાર

[બહારથી મોટરનું હોર્ન સંભળાય છે.]

કવિ—નીરૂ તને કુવામાં નાંખશે તો ?

બીજી—કુવામાં તમે નાંખી. તેઓ તો બહાર કાઢશે.

[ફાઇવર બહાર બારણું ખખડાવે છે. બધાં ચાંત ચાય છે. કવિ બારણું ખેલે છે.]

પ્રાઇવર—સાહેબ, બાઈ સાહેબ બોલાવે છે.

કવિ—ક્યાં છે ?

પ્રાઇવર—અહિં મેટરમાં આવ્યાં છે.

કવિ—ચાલો.

[કવિ ને પ્રાઇવર બચ છે.]

નીરૂ—બીજી, કોણ બાઈ સાહેબ આવ્યાં છે, જો તો

[બીજી બહાર બચ છે નીરૂ રૂમમાં ફરે છે બીજી

તરતજ પાછી આવે છે.]

બીજી (અચંબાથી) એ તો પેલી નાચનારી.

નીરૂ—કોણ ?

બીજી—જેનો જલસો આપણે જોવા ગયાં હતાં તે.

[કવિ દાખલ થાય છે.]

નીરૂ—કિશોર, કોણ છે ?

કવિ—હમણાં તારને ખબર પડશે,

[કવિ કપડાં બદલવા બચ છે]

બીજી—જોયો કવિનો રચાપ.

નીરૂ—હોયજો, કવિ તેની મોટાંપમાં તણાય છે.

તેને ખબર નથી કે તેની મોટાંપ હવે પાનાના મિલ્કા જેમ થોડા દિવસની છે.

બીજી—નીરૂ ભેન, કવિને તમેજ પુરાં પડો મારું કામ નહિ.

નીરૂ—તું જોયા કર. હું કવિની પુરેપુરી કળેતી કરીશ.

બીજી—કવિને રૂએ તે કરે આપણને શો કાયદો ?

નીરૂ—કંઈજ નહિં પણ આવા કાયતાન ખુલ્લા પડે તે વધુ સારું છે.

બીજી—ખરું છે.

[કવિ કોટ પાછાડવામાં રાગજ થઈ દાખમાં મુકાય સાથે દાખલ થાય છે]

કવિ—તમારો આખરી શો જવાબ છે ?

નીરૂ—કોઈ પૂછવાનું કારણ ?

કવિ—તેની હિપર તમારું લાલિ અવલોકે છે.

નીરૂ—તેજકે અમે ફરી પરણીશું, ને તે પણ તમારા હરિદેને

કવિ—તેઓ તમને સંધરશે ?

નીરૂ—તે તમારે જોવાનું નથી.

કવિ—તો સાંભળી લ્યો, હું આજે જાઉં છું.

આર દિવસ પછી પ્રખ્યાત નૃત્યકાર રાગેશ્વરી દેવી સાથે લગ્ન કરી અહિં આવીશ. તે દરમિયાન તમે ઘર છોડી ચાલ્યાં જાઓ.

બીજી—કિશોર, તમે સાચું કહો છો ?

કવિ—બીલકુલ સાચું મને રાગેશ્વરી આદર્શ પત્ની લાગે છે.

નીરૂ—કિશોર, પહેલાં તમને જ્યાં આદર્શ લાગી, પછી હું, પછી બીજી અને હવે રાગેશ્વરી આદર્શ લાગે છે ? તેની પછી કોનો વારો આવશે ?

કવિ—તે મારે જોવાનું છે, તમારી સાથે લગ્ન કરી હું પરતાયો છું. રાજેશ્વરી મારે આદર્શ ક્ષણી-શ્રુત કરશે તેની મને સંપૂર્ણ ખાતરી છે,

નીર—કવિ, તમારું મકાન આવ્યારે તમારી નજર સામે ખાલી કરી અને ચાલ્યાં જઈએ છીએ અમારા લગ્નના સમાચાર જોયાર રોજમાં કોઈપણ દૈનિક તમને આપશે. સાથે સાથે તમારો લગ્નનો આદર્શ ખુલ્લો કરતી ટીકાઓ પણ હશે.

કવિ—હું કોઈપણ ગંગા કે વ્યક્તિની દરકાર કરતોજ નથી.

નીર—હવે કરવી પડશે. તમે એમ માનો છો કે તમારો પંથ હજી મજબુત છે, પરંતુ તમે જાણ કરો છો તમારો મધ્યાન ક્યારેનો આશય ગયો છે. હું ધણી લખતથી તમારી વિરૂદ્ધની ચળવળ અટકાવતી હતી.

કવિ—તમારાથી થાય તેટલા જોર શોરથી સામે પડતો પરંતુ યાદ કરોને કે કવિનું નામ કોઈપણ લેવાનું નથી.

શ્રીમી—નીરજોન માથાકુટ મુઠી ચાલો આપણે રસ્તે.

નીર—ચાલો. (કવિને) કવિ, મંલાલો તમારું મકાન, અને તો આ આદર્શ.

[બંને બદાર નીકળે છે. કિરોર જોતો રહે છે તે ચોક્કસ વાર મોન હશે રહે છે શ્રાવણ આવે છે]

શ્રાવણ—સાહેબ, બાપસાહેબ બોલાવે છે.

કવિ—આવ્યો.

(શ્રાવણ ને કવિ ભય છે)

[પડકાર પડે છે.]

(સંપૂર્ણ)

પૈ સા ને-

(એક કટાક્ષ કાવ્ય)

(ધણે બોલે ને એરજી સાંભળે...રાગ)

સાચારે સંગંધી ગણે છો બધા
ભણે તમે સઘળે પ્રભવ;
ભણે રે તમ સત્તા સર્વોપરિ
ભણે તમ અજબ પ્રભાવ. ૧

ભણે રે તમ વિજી અમ જગતમાં
હોય જીવણું ધૂળ;
તમે રે કરાવો કુસંપને
તમે કણ્યાનું મૂળ. ૨

તમે રે વધારો વેરિઓ
તમે વધારો સંગ;
તમે રે ચકાવો કોરડે
તમે જગાવો જંગ. ૩

સગામાંથી રે સગપણ જાણું
વણે વેર ને એર;
તમે રે બધો દાટ વાગતા
તમે વતોવો કેર. ૪

પૂણું રે તમને આજે એક હું
મારા અંતરની વાત;
દેહ રે છોડીને જીવ જંતય ત્યારે
કેમ ન કરો સંધાત ? ૫

અથ શૂન્યતા !

૨મ્ય વર્ષને જવાનો એ સમય હતો, શરદના વાગતાં તા બાણકાર-સમીર ના સૂસવાંટામાં ઉરે મ્હારા, બ્યારે હું જૂની બારીએ ઉભો ઉભો નીરખતો, ચક્રચકિત બપોર-એકાન્ત શૂન્ય બનીને આકાશની મધુર વિજનતામાં- ઉડતાં હતાં ત્રિહિંગો આનન્દમાં આમ તેમ અને—

આથેથી દર્દલાઈ સોહીલીના સૂરમાં વાગનાં તો કોકની સીતારી અંતરની ઉર્મીઓ જગાડતી.

સાંસરેથી અનતરનાં ફૂલને લઈને આવતાં નિહાળી મેં તેને વિકાર રહીત આંખે- આવા કોક બાપોરામાં- તારા મૈત્રક રચેલા અને શાળાએ જવાના એક રસ્તે. અને—

આ યાદમાં આવતાં મનમાં આજા ઉઠા આંસુડાં. થોડીકવાર પછી તેના પિયે. ગયા બાદ સાન્નિધ્ય પર બેસી જતો ફરવા લીલમલીલાં બગીચામાં રળનો દિન હોવાથી અને નીરખતો શાન્ત ચિત્તે, આથે ઝડપથી ચાલી જતી ઉર ધબકતી આગગાડી, કોક લીલી તડકાળ હેઠળ ઉભો ઉભો. પછી— બાંકડાં પર બેસતો હું અને મને આવતી યાદમાં કવિવર ટાંગેરની ભાવભરી ઉપમાં— “માનવજીવનનો પ્રવાહ છે એ રોશન વચ્ચે દોડતો રહેવે દ્રેન જેવો. ઉત્તરોત્તર એ નવાં દ્રશ્ય બતાવે જીવું નય અને નહું આવે ઝડપથી, પછી નહું જોત જોતામાં કાચ જીવું બધાય દ્રશ્યોનો

-બાળકોને સંબોધન-

અરે, હાક વાગે છે ચાલો,
હર હર નાદ ગંજવો,
ગુર્જર-શૈય અંતોવો,
ગુર્જાત વસે છે દૈત્યે;—અરે ૧
હિંમત, ધીરજ ધારો,
ગુર્જર ધરતી પ્રૂનવો,
જુગ જુગ જંશ ફેલાવો;
આ ભાતભૂમિમાં ઇંછાએ;—અરે ૨
કિરોજ, દાદા, ગાંધી,
શૈય-મેલ બીધા;
ગુર્જર તુટિ સાંધો;
અંપલાબું સેના-દરિયે;—અરે ૩
અવાન-પડળ ‘સૌ કોપો’,
ધર્મ ધગતાં તૈયે આપો,
ઝંમ ઝગતી કાંતે રચાવો,
ગુર્જર ભડવીરો બનીએ;—અરે ૪
ભણતર, રળતર કરીએ,
ધરતી પાકે ભરીએ,
જીવોએ જીવન રસીએ,
જુગ જુની કાંતે લાઇએ;—અરે ૫
છે કૃષ્ણચંદ્રની ધરતી,
ચાતર પાકે તરતી,
સૌમાં જે ચંદ્રીઆતી,
જનમ્યા તો ઉજવળ કરીએ;—અરે ૬
ગુર્જરોતે વીરો જનમ્યા,
ગુર્જરોતે દેહો પોખ્યા,
માતે આ સંતોખ્યા,
ઉદાસે પાયે નખીએ;—અરે ૭
ન્યાં ન્યાં ગુર્જર જતા,
ત્યાં ત્યાં ગુર્જર માતા,
સેવન, દર્શન ચાતાં,
તુજ મૂર્તિના વિરમરીએ;—અરે ૮
ગળે-ગળે કરે હોલશંકર પંડ્યા

સંમુદાય નથી આવતો એક સીમિટો આપણી સાથે.

જુની રમતો અને જુના રસોને રચાને નવી રમતોને, નવા રસો આવે છે. પૂર્વાવરચાની આકાંક્ષાઓ અને છે. અર્થ શૂન્ય ઉત્તરાવરચામાં” મેં તે ઉપમા મારા જીવનને લગાડી. તેને નિહાળી હતી અને આગગાડીને નિહાળી તેથી લગાડી. તેનાં હાથમાંનું અંતરનું ફૂલ તે નહું દ્રશ્ય હતું મમ નયનોને. તેનું જૂનું વિશુદ્ધ કુમ્ભારી જિવન ગયું અને માતા તરીકેનું નવજીવન થયું બધાં દ્રશ્યોનો સમુદાય જે આવતો હોત, એક સામટો તો— અમારાં રસ મિલન. તેની કશું વિદાય. અને માતા બનેલી તે, મને એકજ સમયે દેખાત અમારી જૂની રમતો તો બુલાકાં ગર્ભ. વસંતી-વિદાય વખતે જ. અને તેને રચાને શરૂ કરી નવી રમતો. નહોતી જૂનો રસેહ હતો મારી સાથે અને તેનો નવો રસેહ-નવો રસ, છે આજે તેના અનતરના ફૂલમાં. મારી કે તેની પહેલાની— કિરોર વચની-રસ જિવન મહાજીવાની આકાંક્ષાઓ અત્યારે જિવન વસંતસમાં ચોવનમાં તો અર્થ શૂન્ય છે. આવા અનેક વિચારમાં મશગુલ એવો હું બાંકડાની પાસેની, લીલી ભૂમિ પર શુદ્ધ અને મોગરાના છોડવાઓ પાસે, જોમેર અર્થ શૂન્યતા નિહાળતો, થોડીકભર નિદ્રાદેવીને વશ થઈ જાઉં છું.

‘રસબકુલ’

ભારતીય સંગીતનું સ્વરૂપદર્શન

કાવનાર

શ્રી ચન્દ્રાનંત ન. વ્યાસ

ભારતવર્ષમાં સંગીત આદિકાળમાં જ અસ્તિત્વ ધરાવતું હતું એટલું જ નહિ, પરંતુ તે વખતે પણ તે પૂર્ણત્વના ઉચ્ચ ગિરિચુંગર પહોંચી ચૂક્યું હતું. વૈદિકકાળમાં રિષિમુનિઓ સંગીતના સ્વરો, જે આ સંગીતના મૂળ આધારરૂપ છે, અભ્યાસ કરતા.

ઈ. સ. પૂર્વે ૬૫૦૦ વર્ષ પહેલાથી સામવેદની ગાતાંની સ્વતંત્ર સ્વરપદ્ધતિ છે. એટલું જ નહિ. પરંતુ મન્ત્રોના ગાન અને ઉચ્ચારણના નિયમ સામયજમાં આપવામાં આવ્યા છે. એ નિમે સંગીતનું મૂળતંત્ર વિવરણ છે.

આત્મસૂકાગંતુ ઉપનિષદસાહિત્ય પણ સંગીત-શાસ્ત્રના નિયમોથી સમ્બન્ધ ધરાવનાર છે. ઉપનિષદોના મંત્રની રચના, સંગીતના સ્વર તથા માર્ગબેદનાં આધાર પરથી થઈ છે.

બૌદ્ધધર્મમાં સંગીત અને દત્તકળાને પોષ્ય આરોમન મળ્યાં હતાં. સંગીત રાગકુમારોના અભ્યાસનું એક અંગ લેખવામાં આવતું હતું. અજન્દાની ચિત્રકારીગંદરીથી એમ રમ્પટ દેખાઈ આવે છે કે, તે સમયે કેવા પ્રકારનું સંગીત અને દત્ત્ય પ્રચલિત હતા, અને કેવા પ્રકારના વાદ્યમંત્રોના ઉપયોગ કરવામાં આવતો. સંગીતશાસ્ત્રને નાંધવુંવેદ કહેવામાં આવે છે. સંગીતજ્ઞો અને ઘણીજ પવિત્ર દૃષ્ટિથી જોતા, એટલું જ નહિ પરંતુ એને મોક્ષ પ્રાપ્ત કરવાનું પણ સાધન માનતા. દેવાલય અને રાજભૂમિ સંગીતકળાના મુખ્ય શિક્ષારચાન હતા.

પાંચમી શતાબ્દીમાં કવિકુળશૂરે કાળિદાસે ચોતાના નાટકમાં સંગીતનો સંપર્ક કર્યો.

ગાયન, દત્ત્ય અને ભાવપ્રદર્શનનો નાટ્યાભિનય સાથે ખૂબજ સમ્બન્ધ છે, અને પ્રાચીનકાળના નાટક-કોરો સંગીતકળાના ઘણા સિદ્ધાન્તોથી જાણીતા હતા. ધાર્મિક ઉત્સવો ઉપર ઘણું કરીને રાજભવનોમાં અભિનયકળાની શિક્ષા આજીજીઆયોથી દ્વારા આપવામાં આવતી અને તેઓ 'નાટયાચાર્ય' કહેવાતા.

સંગીતની સ્વરલિપિપદ્ધતિ હિન્દુસ્તાનમાં પાણિની-થીયે પહેલાં મોજુદ હતી. પછી, ધરનિયો, યુનાનિયો, અને આરબોએ પણ પોતાને ત્યાં તેને અમનાવી. મુસ્લિમસામ્રાજ્યની સ્થાપના પછી, આખાયે સામ્રાજ્યમાં સંગીતનો પ્રચાર થયો, અને આ કળા ઉપર સંગીત-વિશારદો તરફથી કેટલાક પુસ્તકો પણ લખવામાં આવ્યા.

ઘણું કરીને એક હજાર વર્ષ પહેલાં, હિન્દુસ્તાનમાં મુસલમાનોના આગમનની સાથે તેમની સંગીતની નવી પદ્ધતિ અને હિન્દની પ્રાચીનપદ્ધતિ એ બેના મિશ્ર-લ્પથી મૂળપદ્ધતિનું રૂપ કંઈક અંશે બદલાઈ ગયું. દક્ષિણહિન્દમાં તે વખતની રાજનૈતિક દ્વિધ્યાલની અંસર સંગીતપદ્ધતિ પર ઘણી થોડી પડી, અને એથી ચાંની ચીનપદ્ધતિ જેમની તેમ કાયમ રહી. આ પ્રકારે ન્દમાં સંગીતની બે પદ્ધતિ કાયમ થઈ. (૧)

કાણુ અથવા કણાટકી (૨) ઉત્તરી અથવા હિન્દુસ્તાની. મહમદ ગઝનવી ખૂબ સંગીતપ્રેમી હતો. આઘ-સેના સંગીત સંબંધ એક પ્રસિદ્ધ પુસ્તકનો લેખક હતો. સુલતાન સુલતમશાન શાસનકાળમાં વિદેશી અને ભારતીય સંગીતપદ્ધતિયોનું પૂરેપૂરું મિશ્રણ થઈ ગયું. મુખ્યમિદ્ધ અમીરખુશરોએ 'સેહતાર' જેનું અપભ્રંશ અત્યારે 'સિતાર' છે, યુનાવી સંગીતમાં એક કિંમતી ઉમેરો કર્યો. કંપોલી અને તેરાના રાગ પણ તેમજોજ નવા કાઢવા છે. તેમની આ કૃતિ સંગીતમાં અમર રહેશે.

મહાન અકબરના આદર્શ શાસનકાળમાં સંગીતને વિશેષ પ્રોત્સાહન મળ્યું. અકબર એક ઘણો પ્રભાવશાળી રાજકર્તા હતો. એના એક દરબારી સંગીતવિશારદ તારનસેને સંગીતકળાને કેટલાક નવા નવા આભૂષણોથી વિભૂષિત કરી. આ મહાન સંગીત-આર્થ ગંગાલીઅરમાં એક કબરની નીચે શાન્તિથી વિશ્રામ લઈ રહ્યો છે. એ કબરપર એક આમલીનું ઝાંડ તેની છાયા કરી રહ્યું છે, જે કાંઈ સંગીતજ્ઞો એના દર્શને જાય છે, તેઓ એ આમલીની પતિઓ

ખાવાનું ભૂલતા નથી. કહેવાય છે કે એ ખાવાથી સ્વર સ્પરીસો બને છે.

મુરલિમથાસન અસ્ત થયા પછી તથા ૧૯ મી સદીના પ્રાચાત્યપ્રભાવના સંસ્કારોથી હિન્દી સંગીતને થોડોક ઘોઠા પહેાંચેા. હવે થોડાક વર્ષોથી જોકે પાણું તેમાં નવચેતન આવે રહ્યું છે. રામપુરના સાર્હેઅમદા સાદતઆલિખાં, અકબરપુરના રામ નવાઅલિખાં અને પંડિત બી. એન. ભાતખંડેએ સંગીત ઉપર મહત્વપૂર્ણ પુસ્તકો લખ્યાં છે, એથી પ્રાચીનકાળમાં તૂટેલી માંકળ થોડાક અંશે નેડવામાં આવી છે.

ઘણા પ્રાચીનકાળથીજ હિન્દીસંગીતનો સમગ્રજ હિન્દી ચિત્રકળા સાથે જોડાયેલો છે. અને ચિત્રોદ્ધારા જુદી જુદી રાગરાગિણીઓના સ્વરૂપ દર્શાવવામાં આવે છે. એનું કારણ એ છે કે પ્રત્યેક રાગરાગિણીના જૂદા જૂદા લક્ષણ એવા હોય છે કે, જેમની કળાનું પૂર્ણ પ્રદર્શન કરી શકાય છે. એ રાગોને આપણે સંગીતધ્વનિ પણ કહી શકીએ, કે, જે કેવળ સ્વરદ્વારજ નહિ, પરંતુ ચિત્રદ્વાર પણ દર્શાવી શકાય છે. રાગરાગિણીઓના એ ચિત્ર રેખાઓ તથા રંગોદ્ધારા ભાવ, અવસ્થા અને સ્થાન આપ્તિને વ્યક્ત કરે છે.

હિન્દી સંગીતના મૂળ છ ગગ આ છે:—

(૧) શ્રી (૨) વસન્ત (૩) હૈરવી (૪) પંચમ (૫) મેઘ (૬) નર અથવા નગનારાયણ. પણ એમ કહેવામાં આવે છે કે, અકબરના સમયમાં માલકોરા રાગે વસન્તનું, હિંડોસે પંચમનું, અને દીપકે નટનું સ્થાન લીધું.

મેઘ રાગ વર્ષારૂપમાં સવારના પહેલા પ્રહરમાં ગવાય છે, આ રાગની પરમ્પરાગત પરિભાષા એવી બતાવી છે કે, એ જલગિન્દુઓથી પૂર્ણ મેઘોદ્ધારના આચ્છાદિત આકાશને વ્યક્ત કરે છે કે, જેમાં થોડી થોડી વારે વિજળી ચમક્યા કરે છે. આ રાગનું જે ચિત્ર દોરવામાં આવે છે, તેમાં ઘણું કરીને શ્રી કૃષ્ણ ગોપીઓની વચ્ચે ખંસી બજાવતા હોય એવા ભાવ આલેખવામાં આવે છે. આ શિવાય બીજા અનેક ભાવો જે કે બતાવવામાં આવે છે, પણ મૂળ ભાવ ઉપર કબો તે ન છે.

વસન્ત રૂપનો દેવ વસન્ત માનવામાં આવે છે. એની પ્રેયસીઓમાંથી એક પ્રેયસી દોડી છે. રાગિણી દોડીના ચિત્રમાં દોડી એક સુંદર યુવતીના સ્વરૂપમાં હાથમાં વીણા લઈ બેઠેલી નેવામાં આવે છે. આ રાગિણી એટલી મધુર એટલી આકર્ષક છે કે જે એને માંકળ છે તે જરૂર મુગ્ધ થાય છે. જંગલી પશુ પોતાના જંગલી સ્વભાવ ભૂલી એ ગાનારની પાસે આવે છે. પશુ, પક્ષી, અને હિંમક પશુઓ પણ એક સાથે ઉભા રહી સંગીતના આનંદમાં ભાન ભૂલી જાય છે. ચિત્રમાં રાગિણી દોડી એક પથ્થર પર બેઠેલી છે, એની ચારે બાજુ પાણી ઊટેલું છે, એણે જનું સુધી વચ્ચ પહેચું છે. થોડીવાર ગાયા પછી, એક બાજુ વીણા મૂકી છે, અને જે વૃક્ષની નીચે તે બેઠી છે તે ચન્દનનું છે, અને તેની આસપાસ દરણો વીણોના રણકાર સાંભળી ધાસ ખાતાં ખાતાં અધૂર મૂકી આવ્યા છે, અને વીણોના રણકાર કાને પકાતોજ મોરો, અને બીજા પક્ષીઓ ઉડી ઉડી આવતા અને ફૂંકાડા મારતા સર્પો પણ વીણાવ જે બાજુએ આવે હોય તે બાજુ દોડતા આવતા હોય એમ આલેખવામાં આવ્યું છે.

નર ગાના ચિત્રમાં યુદ્ધક્ષેત્ર તરફ જતો એક ચોદો બતાવવામાં આવે છે, જેના શરીરપર શુભ્રુઓના શોભિતતા છાંદા પડ્યા છે. હિન્ડોસના ચિત્રમાં હિંડો-બાખાટ પર બેઠેલા પ્રેમી-પ્રેમિકાનું કુગત્ર બતાવવામાં આવે છે, અને તેમની ચારે બાજુ સુંદર યુવતીઓ મધુર સંગીતથી તેમનું મનોરંજન કરતી હોય છે, અને તેમને ધીરે ધીરે બેઠાવતી હોય છે. વસન્ત રાગિણીના ચિત્રમાં શ્રીકૃષ્ણ ગોપીઓની વચ્ચમાં ગાતા અને પલંગ કરતા બતાવવામાં આવે છે.

રાગ-રાગિણીઓ અને ગાયકના વિકાસોના ઘણા ચિત્રોમાં ઘણું કરીને રાધા અને કૃષ્ણના સ્વરૂપ આલેખવામાં આવે છે, અને તેના ભિન્ન ભિન્ન હાવ ભાવ, સંકેત આદિ કૃષ્ણલીલાના સ્વરૂપમાં બતાવવામાં આવે છે. પ્રત્યેક રાગમાં એક મૂખ્ય ભાવ અંતર્ગત હોય છે, જેને ગાયક અથવા ચિત્રકાર વ્યક્ત કરે છે અને પોતાના વ્યક્તિગત દૃષ્ટિશીલ્યથી ભુલે છે.

કુમુદતીનો વિવાહ

(૨૫૫૧—

સર્ગ સોળમો)

સાતેય ખીન્ન રથવીર, જન્મે
શુભેષ મહોદય કુચને ખનાવે
સ્વામી સદૃશ રત્ન તણી, કહે એ
બાતાની પ્રીતિ ઉતરી કંમેથી.

૧

સમર્થ, પૂરો, કૃષિ-ધેનુ-રક્ષા,
ગજ મહાદિ સફલ ક્રિયાથી,
તે એક ખીલ તણી દેશ સીમા
ન લોપતા જેમ નિધિ મિનારો.

૨

વિષ્ણુ તણા અંશથી ઉદ્ભવેલો
જેની ક્રિયા દાનની થાણુ તેવો
શું સામ જન્મ્યા સુર હસ્તી કેરો
તે અથ્ર સાખા મહી વંશ ચાલે.

૩

સૂતા જનો દીપક ઓલવાયા
શમ્યાશુદ્ધે એક દિ ૫૦ રાત્રે
કુરો દિગ્ધિ કેહ અલણી જીને
પ્રવાસીની પત્ની તણાજ વેષ.

૪

છે જેની ભરમીમહી સાધુ બાગ
જે ઈન્દ્રશે તેજથી, બધુવાળો,
એ સત્તુ જેતાની સમક્ષ ઉભી,
તે હાય એકે 'જય' રાખે બોલી-

૫

જે આભક્ષમાં પ્રતિભિન્ન જેમ,
ચેડી ચહે આગળિયો દિધેલે-
તેને કહે વિનિમત રામ પુત્ર
ચઘ પધારી ધર્મ અર્ધ' બેઠો.

૬

કોરો દિધેલ ચહ ચેડીઉં, ના
જણાય તારામહી યોગ શક્તિ-
આકાર ધારે હુખિયારીનો હું
મુજાસિની હિમ ઉપદવે શું

૭

લેખક:-

શ્રી. નાગરદાસ અમરજી પંડ્યા, ખી. એ.

છા સુન્દરી કોણ હું? પત્ની કોની?
શું આવવા કારણ મારી પાસે.
કહે રમરી સંધમી રાધવાના
મને પ્રવૃત્તિ ન પર સ્ત્રી પ્રત્યે-

૮

નિદોષ તે બોલી નૃપાળ સ્વર્ગે
જતા પિતાએ જન સાથ લીધા
જેના પુરી તે હમણાં અનાથ
યથેલીની હું અધિ દેવતા હું.

૯

મુરાન્મથી ચાલુજ ઉત્સવેની
વિભૂતિથી મેં અલકા ભલંવી,
તુ સૂર્ય વંશી બહુ શક્તિ વાળો
જતાં દયા પાત્ર દશા છ પાત્રી.

૧૦

તુઠ્યાં અટારી પર રોકેડો જ્યાં
ખંડેર રોગ, નૃપ વિશ્વ મારો
નિવાસ, વટોળ વિષયે ધનો ને,
રવિ યતાં અસ્તજ, સાંજ જેવો.

૧૧

નિરો ફરતી અભિસારકા જ્યાં
—નવલત જેનાં ઝળકે નુપૂરો,—
તે રાજમાળે રહતી મુખાગ્નિ
—થી બાળતી માંસ ફેરે શિયાળ્યો.

૧૨

હરેળથી સુંદરીએ થપાણું
મૂઠંગ શો અંબીર નાંદ કાઢે,
વાલો તણું તે વગડાક વાડે
અક્ષયું વારિ રડી ઉઠતું શું.

૧૩

રમે રથના વાંસની લાડી લાંગરે
જતાં મૂઠંગ ધ્વનિ નૃત્ય છુટ્યા,
દાવાનલેથી બળી, અદ્ય પીંછે,
મહેલ મોરો વગડાક યે રે!

૧૪

૨ ગજમહાદિ=દાપીને પાળવા બગેરે. ૩ વિષ્ણુના અંશ=રામ, દાનની ક્રિયા=(૧) દાન આપવની ક્રિયા. (૨) મદતું કરવું. ૪ ઐરાવત=દેવતા હાથીનો જન્મ સામવાન કરનાથી થયાનું, મનાય છે. અથ્ર સાખા=આઠ દિગ્ગણે અને આઠ રથક્રમારો હોવાથી. ૫ સાધુ બાગ=સાધુનો બાગ. જેતા=જેતાનો ૭ યોગની શક્તિ જેતાથી ક્રમે તે રથને પ્રવેશ કરી રાકાય. ૧૦ અલકા=કુચેરની નગરી. ૧૧ વટોળ વિષયે ધનોને=વાદળાઓને વટોળિયાએ વાંછી નાંખવાથી—૧૩ મુખાગ્નિ=શિયાળ્યોનાં લાલ મોઢાં નહોતું અગ્નિદેખાય છે. ૧૪ લાડી=મહેલો ઉપર વાંસ અને પાટથી હોય છે ત્યાં મોર બેસે છે. દાવાનલથી પીંછા બળી જતાં તેઓ વગડાક જેવા ચઘ થયા છે.

પરાંજ ભેઠે કંઈ ખોલી એવી
અનુનની મંજરી લાંબી ચોભે
શું રાંકરે કામ પ્રત્યક્ષીને એ
કંદર્પની ચાપની દોરી કાપી.
સુગંધી આમાંકર, મધ જીનો
અને વળી પાટલ કેરું પુષ્પ
શીખો રચ્યાં સાય, નિવારવા શું.
કામીજનોનો કિંધ દોષ પોતે.
કઠોર તે કાળ વિષે જનોને
ખની રહે એક વિશેષ વ્હાલા,
પાખા હટે, તાપહરત સેવ્યે
તે અપતિ ને વળી ચંદ્રદેવ.
ન્યાં મત હંસો તરતા તરંગે,
કઠિ લતાના કુલ ખેંચી લાવે,
તેવાં, હન્ધાળે સુખરૂપ સર્થ—
ને વારી સ્ત્રી સાથ વિહાર ઉચ્છે
જેને તરે તથુ રચેલ, કાંઠયા
છે મન્થી મારે મગરો જહાંધી.
તે સર્થમાં ગૌરવ શ્રી પ્રમાણે
પ્રતાપી વિષ્ણુ સમન્વય ન્દાવા.
ત્યાં તીર સેવાનયો ઉતરતો
અચાન્ય સાથે ધસતો કડાને,
દુંપર નાદો શ્લોકતી નારી—
ચી રાજહંસો ફર નય નાસી.
અચાન્યે વારિ ઉરાડતી તે
સ્રોત્યો તણો મન્જન પ્રેમ જોવા,
નાવે ચડયો, આમર નાનું પારી
પાસે કિરાતી હળી ને કહે છે.
“મારા જનાના તણી સેંકડો સ્ત્રી
ડાળેછ જેને મહીં લેપ ધોઇ
યતો ખદુરગી નદી પ્રવાહ
સંધ્યા પ્રકાશ નયમ અલસાળો.
નાવે હલાવ્યે જલ રાણીઓનું
ખંધુચ જે અંજન ધોઇ નાંખ્યું
વારિયું તેનો ખલ્લોજ વાળે
દૈ લોચનોને મદરંગ કાન્તિ

૫૧

૫૨

૫૩

૫૪

૫૫

૫૬

૫૭

૫૮

૫૯

મોહા નિર્ભય સ્તન બારથી તે
સ્વદેહને જાંચી ના શકે છે
જેમાં કડાં ખૂલી જતાં કરે તે
રણે ભરી કષ્ટ થકી તરે છે.
જે કુંડળો પુષ્પ શિરીષ કેસા
મહાં પડેલાં રમનારીઓનાં,
જલ પ્રવાહો તરતાં, કમાતા
રોવાળ મારે પુષ્પનાર મીનો.
જલે ધપાડે કર, તે સિંચોની
મોતીની સ્પર્ધા કરતી, જલોની
સ્તનો પરે હડતી રોડમાં, નાં
જણાય મોતીની દુટલ માળા.
છે ધ્રુમરી ત્યાં નીચી નાભિ પાસે
જૂ વીચી પાસેજ, ચકોર તેમ
રતનો કને. સુંદર ગાન સ્ત્રીના
સાન્નિધ્ય સાથે ઉપમાન સોષી.
કલાપવાળા તરના મધુરે
કેમ મિડીધી લિધું જે વધાવી
તે સુંદરી ગીતની સાથ વારિ—
મુદંગ કેસા પ્વનિ કણું પ્હોચે
નારી નિર્ભયે ષટ મોડી જતાં,
શરી પ્રભાચ્છાદિત તારણશી
કંચોતલું ભૂખણ મોન ધારે
સુમે રજો માર્ગ જલે ભરાતાં.
અર્વે ઉરાડે જલધાર હસ્તે,
સખીય જેને મુખવારી છાંટે,
સિદ્ધાજ કેસો યકી સુંદરીતે
ચૂણીથી રચ્યાં જલ જિન્દુ વર્ષે.
ધોવાઈ ન્યાં પાંદડી, કેસા જૂથ
સરી જતાં કુંડળ મોતી કેસાં,
તે વેષ નારી મુખનો જલે આ
વિહારથી બાકલ તોય રૂડો.
વિમાન ચા નાવથી ઉતરી તે
હલાવતો હાર રમે સ્ત્રી સાથે
સ્કંધે હચેરેલી નક્ષિની વાળો
અરવ્ય હસ્તી ન શું હસ્તિનીથી

૬૦

૬૧

૬૨

૬૩

૬૪

૬૫

૬૬

૬૭

૬૮

૫૫ ગૌરવ શ્રી=મોહાજ અને લક્ષ્મી. વિષ્ણુ સખી પ્રતાપી રાજ. ૫૬ સેવાનય=પ્રવચીયાં. ૫૭ મન્જન પ્રેમ=હાવાનો ભાવ
કિરાતી=લીલકી. ૫૮ મદરંગ કાન્તિ=મદના રંગની કાન્તિ. ૬૨ જલની રોડમાં મોતીની માળા બગી નય છે. ૬૩ ધ્રુમરી=ધ્રુમ
અ=સમર વીચિ=મોલ. સ્રીચોના અંગે એમના ઉપમાનો પાસે આવી રહ્યાં છે. સાન્નિધ્ય=નજીક ૬૪ વારિ મુદંગ=જલધી
દોલક ૬૫ ચંદ્રના તેજથી કાંબા દેખાતા તારા જેવી. સુમત્રી વગર પાણી ભરાઈ જવાથી અવાજ નીકળતો નથી. ૬૮
સ્કંધ=ટોકા ઉપર નક્ષિત્રી=કમળનો છાંડ ઉર અગસ્ત્યે રમને હંમેશા વિજય આપનારે કંકણ આપ્યું હતું તે રામે રાજ્યાભિષેક
વખતે કુસને આપ્યું હતું.

ધી ગુજરાત બેનીફીરીયલ ડીબેન્ચર સોસાયટી

—: એક અપૂર્વ સફળ યોજના :—

માત્ર એક જ વખત
રૂ. ૧૨૫૫ ભરી લેખ
યા હાંડગીનું
ડીબેન્ચર મેળવો:

- (૧) વિમાની માફક દર વર્ષે પ્રીમી-
યમ ભરવું પડતું નથી.
- (૨) દોકતરી તપાસની જરૂર નથી.
- (૩) ઉમેર તેમજ બતીનો બાધ
આવતો નથી.
- (૪) સેગીરને નામે વાલી પણ લેઈ
શકે છે.
- (૫) ડીબેન્ચર હોલ્ડરને જરૂરીઆત
વખતે લોન લેવાની ઉમદા
તક મળે છે.

વધુ માટે પ્રોપેક્ટસ મંગાવો:-

દરેક સ્થળે ચીફ એજન્ટો, એજન્ટો, ડેન્વાસરી અને
ઓરગેનાઇઝરો ભરપુર કમીશન યા પગારથી નોંધાયે છે.
લેખો:-

ધી ગુજરાત બેનીફીરીયલ ડીબેન્ચર
સોસાયટી.

ઇન્ડીશ સીનેમા સામે, પાંચકુવા, અમદાવાદ.

લેખન યો મેરણ
બાદ રૂ. ૧૦૦૦૦
સુધીનું બોનસ
મેળવો.

દાસ્યનાં માડું.

[લેક્ચરમથી બંરપૂર રોમાંચક ડીટકિટવ-કથા]

મુંબાઇના નળીતો ખાનગી ડીટકિટવ દીનેન્દ્રરાય એક રાતના લગભગ ત્રણ વાગ્યાને સુમારે પોતાના તામતી ગલ્લરાટલરી ખસો, બારણાંને બ્લેશનું ખખડાટ અને આગનુકની ખબર આપનારી ધંટડી કે જેના દેરડાનું જોડાણ અદારના બારણા સાથે હતું તેનો આલુ રૂબરૂ સાંકળીને એકાએક મચ્છત થઈ ગયો.

કેદાર અસીકને પોતાની મદદની ખાસ જરૂર છે એનું તેના ખ્યાલમાં આવી ગયું. બિજાનામાંથી અદાર પડીને તેણે આગર કાટ પહેરી લીધો અને દિવાન ખંડમાં આવી તેનું બારણું તેણે ખોલ્યું.

માત્ર એક શાક ઓરડી દાલતમાં એક માણસ ત્યાં ઉગ્રેણે જણાયો. ડીટકિટવને જોતાંજ તે “સાહેબ... સાહેબ...” એમ બોલતો ઉગ્રેણે ઓળંગવા જતાં ડીટકિટવના પગ પાસે તથડી પડ્યો. આ માણસ કોણ હતો ? ડીટકિટવે તેને જોયો કે, તરતજ તેની ઓળખાણ તેને પડી ગઈ. તે હુઆઇની એક કોલેજનો વિદ્યાર્થી પ્રેફેસર હતો. નિલેપાર્વેમાં આવેલા પોતાના જંગલમાં તે પોતાના બાઈ સાથે રહેતો હતો. પ્રેફેસર અનિલકવંદને બાઈ ઓળખવાનું એક બીજું કારણ પણ હતું. તેનો બાઈ સુગિત અદલ અને અસ્થલ તેના જેવોજ હતો. એ બંનેના ચહેરા એક સરખા હતા. શરીરનો ધાટ એકમરણો હતો અને એને પરિણામે ધણીવાર ધણા હોઠા એક બીજાને ઓળખવામાં ભ્રમમાં પડી જતા.

આશરે એકાદ મહિના ઉપરજ કોલેજના વાર્ષિકોત્સવમાં “શુભ શુભેષ” નાટકે ભજનવામાં આવ્યું ત્યારે પ્રેફેસરે અનિલે અને સુગિતે તેમાં ભજવેલા સ્વાંજીથી શ્રોતાઓ એટલા ગંધા પ્રસન્ન થઈ ગયા હતા કે, તેઓએ તેમના માનમાં ત્યાં ને ત્યાંજ એક ઉધરણું કરીને સુંદર રકમની એટ આપી હતી.

આ પ્રેફેસર અનિલ આજે બેગાકળો, ગભરાયેલો રૂની પુણી જેના મુદેદ દિક્ષાવાળો બની ગયેલો અને

અર્ધ બેહોશ સ્થિતિમાં શરીર પર પુરતાં કપડાં પહેવી વિના ફક્ત એક શાલ ઓઠીને વિશેષાર્થથી ચુંબાઈમાં લેમિંગ્ટનરોડ ઉપર છેક પાછલી રાતના ત્રણ વાગે ડીટકિટવ પાસે આવ્યો છે. એ આવ્યો શી રીતે, એ સવાલ પણ ડીટકિટવને ઉપસ્થિત થયો. પરંતુ સૌથી પહેલી અગત્ય, એ આવ્યો છે તે જણવાની અને તેને હોંશમાં લાવવાની હતી એટલે પોતાનાં મજબુત કાંડાં બાવડાંથી દીનેન્દ્રરાયે પ્રેફેસરને બારણાના ઉબરામાંથી ઉકાળ્યો અને દિવાનખંડની અંદર લાવી એક કાચમાં સુવાડ્યો.

તે પાગલની માફક મોટી આંખો કરીને એકીટશી જત તરફ જોઈ રહેલો હતો. તેનાં હૃદયમાં ધબકારા અતિશય વેગથી ચતાહતા, નિરપ સાંતિમાં ડીટકિટવથી તે સંભળાતા હતા. ડીટકિટવે એક કબાટ પાસે જઈ તેમાંથી એક શીશો અને ગ્લાસ કાઢ્યાં, તેમાંનો પ્રવાહી ગ્લાસમાં રેડીને તેણે પ્રેફેસરને પાઈ દીધો. તે પીતા પીતાં તેના હાત ગ્લાસ સાથે અચડાઇને કકડવા લાગ્યા.

ડીટકિટવે આત્માશન જનક અને હિરમત પ્રેરક વેણ કહેતાં પ્રેફેસરના શરીર ઉપર હાથ ફેરવીને “શું બન્યું છે” તે જણવા માહું. પ્રેફેસરના અદનમાં કાંઈક સ્ફુર્તિ આવી હતી. હૃદયમાંનો ગભરાટ હંજી શમ્યો હોય એમ જણાવું ન હતું પણ ચહેરામાં રહેજ સ્વચ્ચતા દેખાતી હતું.

“હિરમત રાખો, પ્રેફેસર. સાંત થાઓ અને કિયા કારણસર તમે મારી પાસે આવ્યા છો, તે સંભારી કાઢો.” ડીટકિટવે તેને કહ્યું.

પ્રેફેસરે જમીન પરના ગ્લાસ તરફ નજર નાંખી. ડીટકિટવે ફરીથી તેને ગ્લાસમાં પ્રવાહી રેડી આપ્યો. તે ગરમટાપી ગમને તે બોલ્યો: “મારી આ વિચિત્ર રીત ભાત માટે માફ કરશો, દીનુભાઈ, મારા જીવનમાં નહીં અનેયો એવો અદ્દજુત પ્રસંગ બન્યો છે અને મારા માન-તાવુઓ તેને લીધે તદ્દન અવ્યવસ્થિત થઈ ગયા છે.

કાંઈજ ઉપામ નહીં સુઝવાથી તમારી પાસે હું આવી લાગ્યો છું.”

“એ પ્રસંગનો મને ખ્યાલ આપો. વિચાર કરવા માટે હજીયે વખત હતો. ચાહે તેવી આદત કે સંકટા-મય હશે તોપણ હું તમને મારાથી બનતી મદદ કરીશ, એ ન બૂલશો.”

ડીટકિટવના આ શબ્દો સાંભળીને તેણે ફિક્કું રિમત કયું અને કહ્યું: “મને ખાત્રી છે કે આપ મદદ આપવા તૈયાર થશો” થોડોક વખત તે ચુપ રહ્યો અને પછી બોલ્યો: આપ જાણો છો કે હું અને મારો લાઠ સુમિત્ર વિલેપાર્લેમાં બેગા રહીએ છીએ. એને ઇંગ્લાંડમાં પી. એચ ડી. ની પદવી મેળવવા માટે મોકલવાનો મારો વિચાર છે. થોડાક જ દિવસમાં તો તે અહીંથી ઉપડી જનાર હતો. પણ એવામાં આ પ્રસંગ બન્યો છે...આજ શુરવાર થયો ને?...હાં બરાબર શુરવાર જ...એ સોમવારે દશ વાગ્યે મારે ત્યાંથી

ધી. ડોલોઈ સહકારી બેન્ક લીમીટેડ ડોલોઈ.

—સ્થાપના ૧૮૩૪—

આ બેન્કનો દર શેર રૂ. ૫) પાંચનો એવા ફલ ૫૦૦૦ શેર ભરવાના છે. જેમાંથી હાલ લગભગ ૨૦૦૦ શેર ભરાયેલા છે.

સેવિંગ્સ બેન્ક.

આ બેન્કમાં સેવિંગ્સ બેન્કના ખાતાં ખોલવામાં આવે છે. અને તે પર દર વરસે દર સેકંડે સવા બે ટકા બ્યાજ આપવામાં આવે છે.

બાંધી સુદતની ડીપોઝીટસ.

અનુક્ર સમય માટે નક્કી કરેલી સુદતથી ડીપોઝીટ રાખવામાં આવે છે. તેના બ્યાજનો દર રૂબરૂમાં નક્કી કરવામાં આવે છે.

લોન્સ.

બેન્કના ધારાધારણને અનુસરીને રૂ. ૧,૦૦૦ રૂપિયા એક હજાર સુધીની રકમની સહર ભમીન લઈ લોન આપવામાં આવે છે.

વધુ વિગત માટે બેન્કની રજીસ્ટર્ડ ઓફીસમાં રૂબરૂ મળવાથી ખુલાસો આપવામાં આવે છે.

ડૉ. યુનીલાલ ડી. શુક્લ. ચેરમેન.

મુંબઈ ગયો. અને ત્યારપછી આજ સુધી—અત્યાર સુધી પાછો જ ફર્યો નથી.”

“તે બહારગામ ગયો હોવો જોઈએ. તમારાં ઓળખીતાંઓને પત્રો લખીને પૂછાવો. હું નથી ધારતો કે, શું મ થઈ ગયું એવો તે નાનો કીકા ગણાય.”

ડીટકિટવે કહ્યું.

“તમે મારી કે એની પદ્ધતિથી વાંકે નથી. એ કદાપિ મારી જાણ બહાર કયાંયે રાત રોકાતો નથી. હું પણ એની જાણ બહાર કયાંયે રાત ગાળતો નથી. અમારો નિયમ છે કે, એક બીજાની પ્રત્યેકની હીલ-ચાલથી વાંકે રાખવા. અમે વચ્ચે કોઈ બાબતમાં જુદાઈ નથી. મેં એમ છતાંયે મંગળવારની રહેવાર સુધી ધીરજ રાખી. સોમવારે રાતે તે પાછો ફર્યો નહીં તેથી હું ગભરાયો નહીં. પણ બેએન તો રહ્યો જ. મંગળવારે રહેવાર મેં તેના બે જણ મિત્રોને ત્યાં ટેલીફોનથી પૂછપરછ કરાવી. તે તેઓમાંના કોઈને ત્યાં ન હતો.”

“ગ્રોઈસર, એક બાબતમાં મને તમારું ઠક્ક બેચવા દો. હું ‘ધાર’ છું કે, તમે અત્યારે વિલેપાર્લેથી મારી પાસે આવ્યા નથી. મુંબઈમાં જ અને તે આઠ લાખમાં જ ક્યાંક નજદીકમાં તમે આજની રાત ગાળી છે.” ડીટકિટવે આમ કહેતાં કહેતાં તેના ખુદ્દા માથા ઉપર, તેની શાલ ઉપર અને તેના ઉઘાડા પર ઉપર નજર નાંખી અને કહ્યું: “તમે અહીં છો તે દરમ્યાન તમારો લાઠ વિલેપાર્લેના તમારા બંગલામાં ગયો હશે, એમ બની શકે નહીં?”

(અનુસંધાન માટે જુઓ પૃષ્ઠ ૩૩)

ધી બરોડા ફેન્લ ફરનીચર વર્કસ

ગેંડીગેટ રોડ-વડોદરા

કર્મીગના પલ્લંગ, બાળા ગાહી પારણાં, ટ્રીચોટ, ૧૨શી વીગેરે સ્ટીલનું ફરનીચર
અથવા પવનાર તથા વેચનાર.

પ્રોપ્રાયટર-ગુલામહુસેન ફેન્લઅલી

કોન્ટ્રાક્ટર

હાસ્યરસિક કરાક્ષ ચિત્ર

બાણી અને ડાંલી

લેખક : શ્રી. “અભિનુક્રમાર”

દિવાળીથી નાતાલ સુધી આ બે બાહઉચ્ચ-
બાણી અને ડાંલી એટલે આધિમય આધિક રસ,
માનસિક ઉપાધી, અને કાયિક વ્યાધિ રખાવે છે કે તે
સંબંધી શબ્દચિત્ર દોરતાં આટલો લાંબો સમય સરકી
નય એમાં શી નવાઈ !

બાણી લેલાં વસવાયાં અને ડાંલી-ઉપેક્ષા રાખનાર
ઉપરીની ફોજ દિવાળી અને નાતાલના ‘આવક બંધ’
અને જનક આઝી ‘વાળા દિવસોમાં સૌએક રૂપીઆનું
પાણી લગભગ પંદર વર્ષથી કરાવે છે. એ રકમના
સાદા બાળ મુઠ્ઠે એક બેઠાઘાટનો બંગલો કોઈક
‘સોસાયટી’ માં ખરીદી, ખટારા મોટરની ‘કુપન’
બુક ખરીદીને ખજી શ્રીમતી ને શેઠાણી કહેવડાવી
શકત. પશુ-.

અમારી ‘કેસરો પેલીટન કોમ કંપની’ માં
પાંચ હમ્મણ, એક મહારાજ, બે પૂરબિયા અને એક
ઘાટી પગી મળી નવવસવાયાં અને મી. કેરટે કેલેન્ડર-
વોટર, મી. રોમિટો ટીપોલીન, મીસ લેડીઝ ફોર્ગર
એલીફન્ટ ફુટ અને મી. જોસફ નત્યુ એમ ચાર
‘લાઈ સાલેબ’ છે. આ નવ વક્તા ચારને કમે બાણી
ડાંલી ઝાંસવી પડે છે અને તે ઉપરાંત મહારા જેવા
વાર્ષિક સાતસો વીસના પગારદાર બાબુને આજુબાજુ
‘બેવેલ’ વેરવું પડે એ જુદું. સુખડીના દાર બંધ
અને બાણી ડાંલીના જેર આઝાં !

બળેવને દિવસે મહોદરા ઉપરાંત મસીઆઈ-ફોષ-
આત-મોળાઈ-સાવડી-શેરી-સપાગ ભગિનીઓને વીર-
પસલીના રૂપીઆ આખા બાદ, યમરાજ મહોદર
વૈદ્યરાજને જીવન-વેરા આપવાનો હોય એ સરાધ-આદર્શ
મિદાન કરસાણે મોટી ઉધરમને મોકલી, રગડ દગડ
શરીરે દેશી અને ચરહ પૂતમ વીતાવી, સેવકવાધ બારસે
સાન્ને ચર્ચ થયો અને અઢી માસની ‘સીક-લીવ’
રોગ-રજ ભોગવેલી હોવાથી, ધનતેરશે ચંદનના ધસારાના
નિપુડ ઘષ્ઠ મયા પછીની એરસ પરની રેતાઓ જેટલો

ફવવાળો હતો. દિવાળી જેમ તેમ વીતાવી ત્યાં
‘બાણી-મુખ્ય’ બેસવું વર્ષ બીજેજ દિવસે હોવાની
પાટીથી રોશની આંખ ઝાંખી કરવા માંડી અને ફૂટતા
ફટાકડા કંનમાં તમરા મારફત ગણગણવા માંડ્યા. બાર
વાગે નિદ્રાના ધરમાં આળોટતો રહેજ જાણો ત્યાં તો-

* * *

ટન.....ટન.....ટન.....ટન

ચારના ટોરાર ધટીકા મત્રે

નાઘા અને ‘સપરમે’ દહાડે.

‘સ-પ-ર-સ’ની બૂસો ઉંધ ઉરાડી દેવા માંડી. જેમ
વહેલા જગાય તેમ પરવારી વહેલા બહાર સરકી જવાય
જેથી ‘બાણી’ લેનાર દરોડા પાડી ભરમ ભાંગી
શકે નહીં !

તે દિવસે મહારી પાસે શ્રી સીલકમાં રૂપીઆ એક
આખો, એક રૂપીઆની સોળ આની, અને અર્ધાં
રૂપિયાના પૈસા હતા ! સપરસવાળાને ચકનમાં આની
આપી, સલજી વસ કરવા કોડ સેવ્યા. શરીરને વીજ-
જવા ગરમ પાણી અને આત્માને રના કરાવવા ‘વહા’
મુકવા શ્રીમતીને કહ્યું; ને સર્વ પ્રાતઃકર્મથી પરવારી,
પૂજપાઠ કરીને જ વાગે બહાર જવા તૈયાર થયો ત્યાં
શ્રીમતી વર્ધા ‘સરજી તૈયાર થાય છે. એના બે કકડા
ખાઈને જશે તો બાલપુત્રના પિતા અને રાજ યશો,
સેવકને કંસારના કોળિયા જેવી કન્યકા હતી પણ છેલ્લા
સાત વર્ષમાં પુત્રના જનક જનની. બનવાની અમારી
આશા અવિનારો પુરી નહોતી. દોઢ કલાક પસાર થયો
પણ સરજી ઘી પી જળવા છતાં બકાધન નહીં, તાપની
આમી કે દશ્ય દોષ એ ભાવિના ભાવો ભજવવું હોય
એમ લાગ્યું. એટલામાં માળી, ઢોલી, રાત, ધાંતી,
મેચી, ઝાડુવાળો અને તોભોળીએ ‘બાણી’ લેવા ઘેરો
ઘાસ્યો ! ગમે એટલા ગણગણાટને અવગણી દરેકને તજી
આના ઉધાર રાખી આની આની પરખાવી ! એ પતતાં
ભાણેજ અને ભાવિ જમાઈરાજ પધાર્યા !

એ બન્ને હકકદાર માંગણને આશિષ અને મરજીના
કડકાને દલી આપી પત્યા, જે કે જમાઈ તરફના

વતને શ્રીમતીના મહેરો 'ગેસ' ભરેલા ડુગ્ગા જેવા ચર્ધ ગયો ! જ્યાં ઉમરો ઠેકી બહાર જઈ ત્યાં 'સુ-લા-મ સાય' કરતા કંપનીના ચેસ, ફગડ, નારણ વિગેરે હંમાંલ, રામદીન, દેવીદીન લેયા, પ્રમા મહારાજ અને માળીની ફોજે મતે ઘેરી લીધા. 'સીકે રંગ પર છું, ઉધડતી આંશીસે' એમ કહેવા છતાં એ ચૌદશિયા ખસેજ નહિ; જાણે કે અડિયલ ટટકુએ અને ગળિયા બાદ ! આખરે એમને ખેરવવા એક મધ્યમ અજ-માવ્યો. 'બાઈ સાહેબના-કાકાસાહેબના-ભાણેજ જમા-ઈનો-કાકા-ફોજો-ગધ કલે-દિવાળીએ-સ્વધામ પહેંડ્યાથી એમના રૂપરે બોણી નહી અપાય અને એ જાણુયો તો પગારે પણ પૂણે વિરામ મુકારો' એમ ધીરે સાહે-મસ દબે 'હજુ' એટલે રૂપરે બોણ્યા વગર અને જળ 'શકનમાં આ સમને કાઢ્યો ?' બજડતા ફર-વા વિદાય થયા. મ્હારે તો તેમને કાઢવાજ હતો. પોરે 'બેઆના' બોણી આપવા છતાં ટપાલીએ 'ટપાલ થી' કહી તે દિવસની ટપાલ નજ આપી. મ્હારે 'સાતિ કાળા', 'હરિજન કાળા' અને ૧ મંદિર કાળામાં દણ-દણ નાંખીને પતવ્યું. મ્હારી ૧૬ બાજી મમજનાર રત્ન સેવકોએ મ્હોં જગડ્યું પણ ૧૬ હાડે હું ઘણો ઉદાર હોવાથી સ્મિત વેરતાં સર્વ ચાલ્યા ગયા. મપરમા દિવસની મંત્રે મ્હારી પાસે ચાર-રહાડાચાર આવ્યાજ ર ! હતા ! ભાઈ બીજે શ્રીમતીના બાઈએને સેવ અને પેડા ધર્ધા !

*

*

*

નવેખરમાં તોફારી કરી, નકતરનું અધુ 'બીજ' પતવ્યું. મોઢી વિગેરે બાકી રહી ગયા. બોણીનાગને આઠ આનીજ પતવી રકથો. ત્યાં હીસેખર કડકડતી ઠંડી વેરતો પસાર થઈ ગયો અને બોરીઆવી ન્હાની ગારીમાં બેસીએ તો 'વડતાલ આવે એમ 'ના-તા-ત' 'ડા-લી' 'ડા-લી ?' પોકારતી આવી પહેંડી. રત્નનો આનંદ 'ડાલી' ની

શીકરે શીટવી નાંખ્યો. અમારી કંમતી મોનસ કે સુખડી આપતી નથી. અને પ્રમોશન માગતાં 'રીટ્રેક્ટમેન્ટ' ની કાતર દેખાડાય છે એટલે આવા સમયમાં 'પિટ' ને મટે મારે લાટ સાહેબને 'ડાલી' ને આપીએ તો 'ડી-સ -ગો-સ' તું બેશુર બચુલ સાંભળતું પડે તે ને 'ડાલી' પણ કેવી ? ફળ-મેવોને રૂપાની સ્પીજની ગ્રામ પચીસ નિસ રૂપીઆ વગર પતે તેમ નહીં જ. હીસેખર રકમીએ 'કેશીઅર' પાસે વીસ રૂપીઆ લોન માંગી તો 'નો-કેશ' નો જવાબ મળ્યો. ઘેર આવીને શ્રીમતી જોડે વાંટાલાટ કરી રૂપીઆ ૮ રોકડે અને રૂપીઆતું 'ચોદસર-પરસુરણ મળ્યું. બીજે દિવસે પો. એ.સે બે કમાંથી ર. ૪) ઉપાડ્યા અને; ર. ૧૩ લઈ જાનરમાં ગયો. 'આર્ટિસ્ટ માટે' ચાંદીનાં ત્રણ પ્યાલા એટલી રકમમાં પરવડે એમ દાખવ્યું અને મેનેજરની દાદીમાં હાથ ધાલી ચોથો પ્યાલો આવતા પગાર ઉપર ઉધાર લીધો. ત્યારબાદ જાનરમાંથી કેળાં, પૈપાં, દાડમ, જમફળ છત્વાદિ ફળ અને મેવો લીધો. ઘર િધી, કોલસા અને ખાંડની ખોટને અવગણી ચારે લાટ સાહેબને જગસે 'ડાલી' આપવા પગમાડીએ પરવ્યો. મી. કેરેટ ખડિયા પાસેથી ચક્રવર્તિ સ્વીકારે તેમ, મી. રોસેટોએ 'ટૂ ટાઇની'ના માન સાથે, મીસ લેડીઝ શ્રીચરે બે આઈજ કોમ નીચર' દીકા મુહીત, અને મી. જોસેફ 'એકસો' ની ધૂનમાં સ્વગાહો સ્વપાદ પ્રહાર કરી 'ડાલી' સ્વીકારી. ધરમાં અગવડ વેરી દ્રવ્ય અંધકારે નાતાલ ગાળી અને આ બોણીડાલી લખતાં એ રસમને હજારે કડવેણ કહેતાં. મન પ્રાણ્ય કે:-

'જન છે તો જહાં છે.'

ઉત્તમતા તથા સ્વચ્છતા માટે સોનાનો ચાંદ તથા કોલેજ હાઇસ્કૂલ વિ. ના ઘણાજ સરડીફોકેટ મેજનનાર સ્નાત્ક મસાલોનો પ્રખ્યાત સોલાપુરી ચેવડો તથા હાઈ કલામ મુરતી ફરસાણ ખરીદવાનું

ભરોસાદાર મથક

શાન્તી ભુવન

રાવપુરા (લીમડા પોળ નં. ૧૮) વડોદરા
ફક્ત તમારી એકજ દ્રામક તમેને હમારા ધરાક બનાવશે.

મા. શાંતીલાલ શામજીભાઈ ભટ્ટ

છેલામાં છેલ્લી હબનાં કપડાં સીવડાવવા
ક્યાં જશે ?

નેન્ટસ ટેલર જે. ડી. બ્રધર્સને ત્યાં
ન્યુબીલી બાગ સામે, મુ. વડોદરા.

ઉદ્ધૃત કાવ્ય

સંપાદક:—
શ્રી. 'કાન્તી'

અત્રે લિન્ન લિન્ન કવિઓની ચૂંટેલી સુંદર વાનગીઓ 'પડકાર' ના વાંચક સમક્ષ રજુ કરવામાં આવે છે.

શ્રી 'આસી' 'જલતી નિશાની' ઈત્યાદિ દિવ્ય
વાર્તાઓના લખનારની ગઝલમાંથી—

અભિ કમસિન હયં ને કેહતે હયં

બેતાબાના કેહતે હયં,

મેરી હસ્તીકે એક ઉઝડા હુવા

ખુલખાના કેહતે હયં.

હજુ એ અદ્યતન છે, મારા અસ્તિત્વને એક
વેરાન મૃતિ મંદિર કહે છે, હમણાં ને કહે છે એ
ઉતાવળમાં કહે છે.

ચલા આતા હય છન છન કર

જમાલે યાર પરદે સે.

ઈસ્તીકે શરખતે દીદારકા

પિલવાનાં કેહતે હયં.

—પ્રેમ-પાવાની રૂપ-વિજળી (આકાશ રૂપી)
શરણીમાંથી અગાધ અગાધને નીતરી રહી છે. દર્શન-
પ્રીણાનું પાન કરાવવું તે આનું નામ ।

× × ×

હઝરત 'કોકલ' શાહજહાનપુરીની ગઝલમાંથી—
ગમે ઉદ્ધતકે દવરે મીસ્તકા

હાસિલ સમજતે હયં,

યહાંતક અંહલેદિલ મસરૂર હયં

કયદિયતે દિલસે.

—પ્રેમીઓ અંતરની દશાથી અહીં સુધી આનંદમાં
છે કે, પ્રણય સંતાપને તેઓ જીવન-કાળના ફળસ્વરૂપ
માને છે ।

હમે નજારગીએ હુસ્ન કિમ

આલમરે પહુચેગા ?

વે' દીવાના ને 'મનનુ' હો ગયા

હો રંગે મહમિલસે.

—પ્રેમપાત્રનાં દર્શન તો થયાંજ નથી. હજુ તે
મેહમિલ (કેટલી બેઠક) કિંવા ધુંધટનાંજ દર્શન થયા
છે. અને જોનાર ધુંધટના રંગથીજ દીવાનો થઈ ગયો.
હવે કળાતું નથી કે, સૌંદર્ય દર્શનની આ ઉત્સુકતા
ક્યાં જમને અટકશે. સુંદર કથન છે.

× × ×

'લમિયાં મિલિયા,' દિલ્હીના એક શિક્ષક મય-
શરીરુદીન 'યાસુ' ની ગઝલમાંથી—
થા તમાશાએ જહાં દર અસ્લ

એક ગફલતકી નોહ,

અબ ને આંખે ખંદ કી'

બેઠાર ગાફિલ હો ગયા.

—સંસારનું પ્રદર્શન ખરું જોતાં જૂલથી આવેલી
નિંદા સગાન હતું. હવે જ્યારે ઉંધનારે આંખો મીંચી
લીધી (અર્થ પામ્યો) એટલે ખરા અર્થમાં એ
જાગૃત થઈ ગયો ।

જબ લગાદી તેરે દાગે

ઈસ્કને મોહરે શયુત

દિલ પુકાર ઉઠાકે બસમયં

આજસે દિલ હો ગયા.

—હૃદયમાં જ્યારે તારા પ્રેમનો દાગ લાગ્યો ત્યારે
હૃદય બોલી ઉઠ્યું કે, શસ આજથી હું ખરેખર હૃદય
છું. અર્થાત હૃદયમાં પ્રેમનો દાગ નહોતો લાગ્યો ત્યાં
સુધી હૃદય હૃદય નહોતું.

× × ×

શ્રી. મુન્શી મહારાજ બહાદર 'બક' બી. એ.
દહેલ્વીની ગઝલમાંથી—

ને બિસાને દેહમે થા

તુકતએ રાયે હયાતાં

પયકરે ખાકી મેં જવહર

બનગયા દિલ હો ગયા.

—સંસાર કિંવા. જગતમાં જે બિંદુ જીવનના મર્મ-સ્વરૂપ હતું, એજ માટીની પ્રતિમા (માનવ-દેહ)માં હૃદય રૂપ યર્ધ ગયું. અરમ વિચારોની ગુંથણી કરવામાં આવી છે. વિવેચન માટે અવકાશ નથી.

દાદમેં બેદાદમેં હૃસ્વાર હય

અબ ધમ્મિયાત

તોરે કાતિલ દિલ નશીં હોકર

મેરા દિલ હો ગયા.

—માય અન્યાયની પિછાન હવે કદિન થઇ પડી છે. કારણ પ્રેમિકાનું નયન-આણુ અંતઃકરણમાં ઉતરીને તેજ અંતઃકરણ-રૂપ બની ગયો છે.

એ હિમ્મત કયા હકીકત

મુશ્કિલાતે રાહકી,

૧ કદમ જમકર પડા વે,

પેહલી મંગિલ હો ગયા.

—હિમ્મત અને ધીરજ આગળ પંથની વિદ-ણાઓનો કાંઈજ અર્થ નથી, અરે જે પગલું ઠીસતાથી ભયું. એજ પહેલું વિસમસ્યાન યર્ધ યું માનો.

હો ગર્ધ ખાક અપની ગરદાએ

અજહમેં તેહ નશીં,

બેશે તૂકાં કસ્તીએ હસ્તીકે

સાહિલ હો ગયા,

—અમારી માટી મૃત્યુ-સમુદ્રના વમળમાં તળીએ બેસી ગઇ, અને આ રીતે જીવન-નવકા માટે વૃદ્ધાન (મૃત્યુ) કિનારા સ્વરૂપ યર્ધ ગયું.

x x x

મુંખર્મના 'અખમે ખિયાલ'ના એકવર્ણના પ્રમુખ 'હૃદયરતએ હસન' મારવીની ગઝલમાંથી—

અર્થ પર તોહમત ગલત

માશૂકપર ઈજાયા ઝૂં,

પુદ મુહબ્બત આશિકાંકી

હસ્મને બાની હુધં.

—કાળયુગ અને પ્રેમિકા પર આક્ષેપો મૂકવાં વૃથા છે. પ્રેમ પોતેજ પ્રેમીઓનો પ્રાણ શત્રુ છે. બાન દે કર મય'ને 'અહસન' રાહે

ઉદ્દેશ તમ કિયા,

મેરી મુશ્કિલસે બઠી મુશ્કિલસે

આસાની હુધં.

x x x

જનાબ મંઝૂર હસન સાદબ 'માહિર'ની એક પંક્તિ:—

તેરી ખુદ નુમાઈ કે કુરખાન બાઉં,

મેરી આંખસે મેરી હસ્તી છુપાદી.

—તારી મોતાનું સ્વરૂપ પ્રગટાવવાની કલાપર વારી બાઉં કે મારી ગહુઆથી માફગ અસ્તિત્વ તે' શુભ સખ્ખુ !

x x x

જનાબ વકીલ અહેમદ 'હાદિઝ' ગાઝીપુરીની ગઝલમાંથી—

હુસ્નકે વોહિબલ હોના થ,

કુછ ન કુછ ઇન્કિલાબ હોના થ.

સૌન્દર્યને મન (આવરણ રહિત) થયું બેધર્મ હતું. કંઈરે કંઈ પરિવર્તન થવાની આવશ્યકતા હતી?

બમો સાગરકી નિરખતે કયસી ?

બસ મુજસ્સિમ શરાબ હોના થ.

—નમ અને પ્યાલીનો સંબંધ કેવો ? અરે પીનારે પોતેજ મદિશ સ્વરૂપ-બની જવું બેધર્મ હતું !

ફકેં ઇહસાસ હય સકુ કોશી,

શુમ રહે ઇંજતિરાબ હો ના થ.

—પ્રેમમાં શાંતિનું સેવન એ તો હાગણીની ભિન્નતા અર્થાત ઉર્મિઓ દામી દેવા નવું છે.

અહીં આતો ઉત્સુકતામાં ખોવાઈ જવું બેધર્મ, (પૂર્ણ)

ધારાસાસ્ત્રીની દૃષ્ટિએ

(કાયદા વિભાગ)

સદીલ હક અને તેની આવરયક્તા

જીવુ મુસલમાની શરેહનું આં મંબ'ધેનું
ધો રણુ રદ થવા ની જરૂર
નવો કાયદો થવો હિતાવહ છે.

‘પડકાર’ માટે ખાસ લખનાર : શ્રી. વકીલ રામચંદ્ર કાળીશંકર પાઠક.

સદીલ હકનું ધોરણ ધણું જીવું છે અને તે મુસલમાની શરેહનો એક ભાગ છે તે ધોરણ બ્રિટીશ રાજ્યમાં આવું છે વડોદરા રાજ્યમાં તે ધોરણ લાગુ કરેલું છે સરીલ હક હોવા જોઈએ ને તે અગત્યનો છે. પણ શરેહ મુજબની વિધિ કરવાનું ધોરણ વિચિત્ર ને હાસ્યસ્પદ છે. દરેક ગામ, કસબા ને ન્હાનાં શહેરોમાં મહોલ્લો કે ફળીંગ હોય છે. તેમાં લગભગ એક માતિના ને તેમાં વળી અંગ્રાંજોનાં ઘરો વિશેષ હોય છે. કેટલાક ઘરના ભાગોમાં ઉપર નંચે કિંવા જુદા જુદા ભાગોમાં ભાઈઓ, કાકાઓ, ભત્રીજાઓ ને પરસ્પર નજીકનાજ અગાઓ રહે છે. તેઓ એક બીજાને ઉમંગીથી ચર્ચ પડે છે ને એક પ્રકારનો ગાદો મંબ'ધ જોડાયેલો હોય છે. એકાદ ઘરનો સહ ભાગદાર પોતાનો ભાગ વેચે તો બીજા ભાગદાર પોતાને તે મળવાની સ્વાભાવિક આચાર સાધી શકે છે. કાનૂન સંસારિક કેટલીક અડચણોથી ટૂંકી જગો પડતી હોય. પ્રાન વધુ થાય. ભાઈઓ કે આપ દિકરા જુદા પડે ત્યારે જોડેના કે ઉપરના વહેંચ-ણમાં મૂકાય અગર જોડનું કે પોડીશનું જ ધર રાખેલું હોય તો ઉપયોગી ચર્ચ પડે છે. એક બીજાના ત્યાં શુભા શુભ પ્રસંગો કે માંદગીના પ્રસંગે પણ તેમ પરસ્પર સગપણ કે માતિના સંગ્રાધને લાગે પણ સહ-વાસનો ને ઉપયોગીપણનો અર્થ સરે છે મહોલા પૈકીનું વેચાણ થતું ધર તેજ મહોલાવાળા રાખવા વધારે ઇચ્છા રાખે છે તેનાં પણ એજ કાનૂન હોય છે અગાઈ કે માતિનું જીવ એક સ્થળે વધે છે. ગદારતા ગમે તે

મળગતે વેચી દેવા કંઈ પણ અંકુશ ન હોય તો દેવના લીધે તેમજ તેનાં બીજાં કારણોને લાગે બાહ્ય છે એવી ઉચી માતિના ધર જોડે કે ધરના ભાગમાં મુસ-લમાન ટેડ કે ભગીને વેચી વસાવે તેનું પરિણામ એ આવે કે સરીલહકને આપોઆપ પોતાનું ધર છોડી જવું પડે; કીંવા કાયમની મોટી અડચણો વેઠવી પડે સૌ કોઈના ધર્મ સચવાશે નહિ. અને વિખવાદો ઉભા થશે. મર્યાદા પણ નહિ સચવાય. રાગા કે માતિના જીવ એક સ્થળે આવેલાં હોય તે વિખરાઈ જવા પામે. એટલું તો નહિ પણ હિંદુ સમાજનું સહવાસનું જ ધારણુ ટુટી ગયું એક ધર ટેડનું, એક ભાગીનું એક મુસલમાનનું ને એક હિંદુનું એવાં અનુક્રમે ધરો હોય તે વસ્તીનો પરસ્પર સહકાર ન થતાં એક બીજાને દખલરૂપ નિવડશે મોટા શહેરો માટે આ પ્રશ્ન અલગ છે પણ બીજાં તે સરીલહક રહેવાજ જોઈએ. પાટકી માંમ વેચવાની દુકાન માટે બાહ્ય વાણીયાના ધર જોડે વસે, મંદિરા જોડે લાગણી દુખાય એવી કેમ વસે એ ઠીક નથી. ખાવું પીવું ધંધો કરવો, રહેણી કરણી સાચવવી, ધર્મનું પાલન કરવું, મર્યાદા ને પવિત્રતા જાળવવી હોય તેમ સુસારકારોની ઇચ્છા રાખવી હોય તો સરીલ હકની જરૂર છે. સરીલ હકનું હાલનું ને વિચિત્ર ધોરણ છે તે નષ્ટ થવું જોઈએ કારણ તે નકામું ને હાસ્યસ્પદ છે પ્રથમ તો એ વાન છે કે મુસલમાની શરેહમાં ને ધોરણ છે તે હિંદુઓ સિખતા નથી પ્રમંગ વગર તે જાણવાની જરૂર હોતી

નથી. પ્રસંગ પ્રાપ્ત થાય ત્યારે શિખવા જવા માટે અવકાશ હોતો નથી. સારા વિદ્વાન વકીલો કે ન્યાયાધીશોને આ ધોરણ સંબંધે ગુચ્ચવણ ઉભી થાય છે તો પ્રશ્નનું શું ગણુ છે. આ ધોરણમાં ત્રણ માગણીઓ સહીલદાર કરવા જણાવેલ છે તેમાં પ્રથમની માગણી તો વેચાણની ખર્ચ પડે કે તુલ્ય કરવાની છે જરા પણ વખત જવો ન જોઈએ. બીજી માગણી રથળે કે ખરીદદાર પાસે કરવાની છે. ત્રીજી રૂપિયા લઈ કંચને મળવા માટેની માગણી છે આ બધાં કૃષ્ણો કરવામાં વિલંબ થવો ન જોઈએ, અમૂક સ્પષ્ટ શબ્દોમાં એ હક હોવાનું ને પોતાને મળવાની માગણી કરવા દરેકું છે. પણ આ વાત પ્રગ્ન મનુષ્ય ક્યાંથી કે તે પ્રમાણે કરે. એ ખાસ જોવું જોઈએ. એટલે સહીલ હક કોઈને પણ રાજ નહિ ને રાખેલો હોય અર્થ વગરનો જ છે એમ જ અંશ માનવું પડે તેમ છે. નામદાર હાઈકોર્ટના દલાક કરાવોમાં પણ આ ખ્યાન કરેલું છે. આવા સહીલ હકના દાવા સેકેડે લાગ્યેજ એકાદ બે મળતા હોય તે પણ ખોટા પરાવાને ખરા માનીને અપાતા દરો. ત્રણ સહીલદારને માગણીનાં ધોરણો ખરીદીની વાન જણતા પહેલાં શિખવા કે જાણવા મળતાં નથી. છતાં જાણ કરે તેમાં આવી માગણીઓ ક્યાંની વાત ખોટી પિતે જણાવે છે એમજ કહેવું પડે છે અપવાદ રૂપેજ પ્રત્ય દાવા થતા હશે આથી દરેક દાવામાં વાદીને પ્રાક્ષીએતિ પ્રતિજ્ઞા ઉપર અસત્ય બોલવું પડે છે. પરમેશ્વરના ગુહેગાર કરે છે અને ઉદ્ધુ તેમની જુગ્યાની ઉપર કોર્ટ વિશ્વાસ રાખતી નથી. ને દાવા રદ જાય છે નવાણું ટકા આવા દાવા રદ જાયજ. તો પછી આવાં ધોરણો રાખવાની જરૂર શું છે ? તે મમજાતું નથી. બ્રિટિશ રાજ્યમાં પણ આ ધોરણ હિંદુ કોમને લાગુ કરેલું છે તે જિનજરરી છે. ત્યાંની પ્રશ્નને પણ આ ધોરણ અંગાઉથી માણવા મળતું જ નથી. પણ સાહેબો જોડુ બોલે છે તે ઉપર વિશ્વાસ રાખવો પડે છે સત્ય તો એ છે કે વિના કારણ ખોટું બોલવાનો આવા દાવામાં સહીલદારને ફરજ પડે છે છતાં પણ એને જણાવ્યું તેજ કારણોને લઈને તે સાક્ષી ઉપર ભરોસો રાખતો નથી ને છેાટ દાવો નિષ્ફળ થાય છે સહીલ હકની જેટલી આગરણકતા છે તેટલેજ દરજ્જે

કાયદાનાં ચાલુ ધોરણ નકાસુ ને વિરોધરૂપ છે. અમૂક શબ્દોમાં ૩ વખતની માગણીઓ કરવાનો વિધિ ખરેખર એક ફારસરૂપ જ છે. હું જે કારણો જણાવું છું તે સર્વના ધ્યાનમાં આવે તેવાં છે છતાં પણ લાંબા કાળથી આ ધોરણને વળગી રહેવામાં વિશેષ અર્થ જણાતો નથી. ખોટી પ્રતિજ્ઞાઓ કરવી, ખોટા સાહેબો ઉભા કરવા ને વિના કારણ વખત ને ખર્ચનો વ્યય કરવો ને સામા પક્ષને પણ તે રિયતિમાં મૂકવો એવું અનિષ્ટ પરિણામ આ હાલની પદ્ધતિથી આવે છે. થોડા વખત ઉપર તા ૧-૨-૩૫ ની આરા પત્રિકામાં એ. ન્યાય મંત્રી સાહેબ (વડોદરા રાજ્ય) એમણે આ સંબંધે મત મળેલા હતા છતાં તેમાં હજુ કંઈ સુધારો કે સ્પષ્ટતા થતી નથી. ને થઈ નથી. ગામડાની કે કરાની જિન કેળવાયદી ને અગ્રામ પ્રગ્ન સહીલદાર હોય તો પણ શું ? હાલના વિચિત્ર ધોરણોનો બહિષ્કાર કરી રદ થવોજ જોઈએ. એક બે વખત સહીલ હક અમલમાં લાવવા આપણા રાજ્યમાં સ્વતંત્ર કાયદા મુસદ્દાઓ કર્યા હતા. પણ તે પછીથી બંધજ પડી ગયા છે ને હજુ કંઈ તે સંબંધે થયેલું જણાઈ નથી તેથી ખ.સ ઇચ્છા રાખીશું કે એના માટે નવીન નિયંધ અમલમાં મૂકાય. અને સહીલદારને પ્રથમ રજીસ્ટર થોડા મુદતની નોટીસ આપી વ્યાજબી કિંમતે વેચાણ રાખે તો તેને પ્રથમ આપવી જોઈએ. ને તે ન રાખે તો કમે કમે જોડેલી મિલકતવાળા કે એકેજ ફર્જિયાના બીજા ઈસમોને મીલકત વેચાણ મળી શકશે સહીલદાર ન રાખે તો પછી ત્રાહિતને વેચી શકે આવાં ધોરણ રાખવાં જોઈએ તો ઉપયોગી થશે.

સ્પર્શા સ્પર્શની બાબત સાથે આ પ્રશ્નનો સંબંધ નથી આતો જરૂરીયાતો અને સહવાસના દહને લગતી બાબત છે. પડોશમાં ગમે તે સખસ આવી વસે ને કાયમનું દુઃખ વહોરી લેવું તે કરતાં પડોશની મિલકત રાખી લેવી એજ વધુ સારું છે સહીલ હકની આવરણકતા તો છે પણ તે માટે નવીન સ્વતંત્ર નિયંધ અમલમાં મૂકવો જોઈએ. હમણાંજ સીમની જમીન સંબંધે સ્વતંત્ર સહીલ હકનો કાયદો અમલમાં મૂકેલા છે તે પ્રમાણે આ થવાની જરૂર છે

ઉપર પ્રમાણે મારો નમ્ર મત જણાવેલ છે જેને બીજા ગ્રહરથો અનુમે દન આપશે એમ માવું છું.

[અનુસંધાન પૃષ્ઠ ૨૬ નું]

“એ સંભવીતજ નથી.” પ્રેરિસર મક્કમ સ્વરે બોલ્યો : “હું માનમરાજોનો અભ્યાસી છું એ આપને વિદિત છે. સંગોગો જોતાં, ગારૂં મન એગજ કહે છે કે, એના પર જરૂર પ્રાણધાતક આદત વરસી છે. મારા જ્ઞાનતંત્રુઓ જો કે અવ્યવસ્થિત બની ગયા છે એ ખરું છે પરંતુ તેનું કારણ કેવળ મારા ભાઈ ઉપરની આદતના આધાતનું જ છે.”

ડીરકિટવે, પ્રેરિસર તરફ ધડીભર ટીકી ટીકીને જોઈ રહ્યો. તેની ચુપકીદી દમ્યાન પ્રેરિસર બોલ્યો : “તથા દિવસ દરમ્યાન ગારાથી જાની રાક્યાં તેટલાં ‘આકાશ પાતાળ’ મેં ઉચલાવ્યાં છે. મેં સુમિત્રની શોધ માટે શું શું કયું છે તે આપને કહું. પણ... પણ... મારે તે પહેલાં સોમવારની રાતનો મારો માનસિક આધાત કહેવો જોઈએ...હાં...” પ્રેરિસરે પોતાના લમણા સહેજવાર દાખ્યા પછી કહ્યું : “સોમવારે રાતે હું દશેક વાગે સુઈ ગયો, તે પછી ઓચિંતોજ મધરાતે એક અવાજ માંભળીને જાગી ગયો. એ અવાજ સુમિત્રનો હતો. મણે તે વાદળાંની પેલી પારથી; ઉંડા ઘોર ઉંડાણમાંથી મને હાંક મારીને બોલાવતો હોય એમ મને લાગ્યું. દીનુભાઈ, હું ખાતરી કરું છું કે, એના પર એ પ્રસંગેજ જીવંતેજ આદત ગુજરી હોવી જોઈએ. સુમિત્ર મારા મનોનો આત્મા છે. અથવા કહો કે, મારા મનના આત્મનું બીજું સ્વરૂપ છે. એના ઉંડા ઘોર રવનો ખ્યાલ મને આવ્યો તે મારી ભ્રમણા તો નહોતીજ. હુંકમાં કહું તો, ત્યારથી મારા ગળમાં મને ખાતરી થઈ ચુકી કે, કાઈકના દગાનો તે બોજ બની ચુક્યો છે.”

“પણ, પ્રેરિસર સાહેબ, એ માન્યતાના કંઈ પ્રત્યક્ષ પુરાવા તો જોઈએ ને ?” ડીરકિટવે પૂછ્યું.

“એ બાબતમાં પણ હું આપને કેટલોક ખ્યાલ આપું છું. સુમિત્ર ઇંગ્લેન્ડ જવા માટે બેઠકમાંથી નાણાં ઉપાડવા ગયો હોય એવો અચાનક ખ્યાલ મને મંજ-ળવારે બપોરે આવ્યો. મારે અને તેને બે-ત્રણ દિવસ અગાઉ એ વિશે વાતચીત થઈ હતી. અને સોમ, મંજળ કે છુપના અરમણમાં તે નાણાં લાવવાનો હતો. હું બેઠકમાં ગયો. તપાસ કરતાં માણસ પડ્યું કે—

સોમવારે તેણે બે હજાર રૂપીઆ ઉપાડ્યા હતા. બેઠકના કલાકને તેણે એનું પૂછવાનું યાદ હતું કે—એ રૂપીઆની નોટો ગદલ ગીનીઓ બેઠકમાંથી મળી શકશે. બેઠકના કલાકે તેને કરન્સી બેઠકમાં જવા સૂચવ્યું હતું. હું તે ઉપરથી ત્યાં ગયો. મને ખબર મળી કે-નતમામ રૂપીઆની તેણે ગીનીઓ લીધી હતી. મારા શકનો આ પ્રયત્ન પાલો છે, એ આપના ખ્યાલમાં આવે છે, સાહેબ ?”

“આગળ કહો. હું આપનું કહેવું ખ્યાનપૂર્વક સાંભળું છું.” ડીરકિટવે કહ્યું :

“ગીનીઓ લીધા બાદ સુમિત્ર ક્યાં ગયો તેનો કશોજ પતો મળી શક્યો નહિ.” મંજળવારની રાત મેં ભારે બેઝેનીમાં વીતાવી, જાણે સુમિત્રનો અંતરઆત્માનો અવાજ ઘેગ ઉંડાણમાંથી મારા નામની હાંકો મારી રહ્યો હોય એમ મને લાગ્યા કહ્યું. અહીં તહીં સર્વત્ર મારા બંગલામાં મેં એક પાગલની માફક એની શોધ ચલાવી. એ મળ્યોજ નહિ. છુપવારે સવારે દશ વાગે પાછો હું બેઠક આગળ ગયો. ત્યાં એક ગાડી ઉભેલી હતી. એ ગાડીવાળાએ મને સલામ કરી. મેં તેની સલામી ઝીલી એટલે તે બોલ્યો : ‘હું થોભું ને સાહેબ ? આપ પાછા ‘નવીન સરદાર ગૃહ’ માંજ જવાના છો ને ?’ મેં કહ્યું : ‘ત્યાં હું શા વાસ્તે જઈ?’ ‘જુલી ગયા, સાહેબ ? આપ પરમ દિવસે કરન્સી બેઠકમાંથી ત્યાંજ ગયા હતા ને ?’ હવે મને ખ્યાલ આવ્યો કે, મારા ભાઈ સુમિત્રને જરૂરે મને ઉદ્દેશીને એ વાત કરે છે. હું તેની ગાડીમાં બેસી ગયો. હું બેઠકમાં ગયો નહિ અને તેની ગાડીમાં બેઠો તથા તેને સહેજ આશ્ચર્ય ઉપજ્યું પણ મેં કે તેણે કંઈ વાતચીત કરી નહીં.”

ત્યારે તમારો ભાઈ તે ઉપાહાર ગૃહમાં પોતાની સાથે ગીનીઓ લખનેજ ગયો હતો, એમ સાબીત થયું.” ડીરકિટવે અત્રે કહ્યું.

“હા. એમાં તો શંકા જ નથી. ‘નવીન સરદાર ગૃહમાં હું ભૂપારે દાખલ થયો ત્યારે તેનો માલીક મારી પાસે આવ્યો.” પ્રેરિસરે કહ્યું : “તેણે મને કહ્યું : ‘સાહેબ, આપ ગદલ કાઢ આપો દિવસ મુદલ જ દેખાવા નહિ’ અને સહવારના પેરોડીયામાં અહીંથી

કોઈને કહ્યા વિનાજ ચાલ્યા ગયા. એથી અમે તો ક્યારના આપની ચિંતાજ કરી રહ્યા હતા. આપની રૂમ નં. ૧૮ હજી મેં ખાલી જ રાખી છે. ચાલો આપને એમાં લઈ જઉં અને પછી આપ સ્વસ્થ થઈને જમવા પધારો.' ગાડીવાળાના જેવીજ જુલ લોજનના માલીકે કરી એ હું સહજ સમજી ગયો. પણ સુમિત્ર ત્યાં આવ્યો હતો અને રાત રહ્યો હતો એ હકીકત મેં આ ઉપરથી જાણી. હું તરતજ તેને એક બાલુએ લઈ ગયો અને તેને જાણ કરી કે, હું સુમિત્ર નથી પણ તેનો બેડીઓ ભાઈ પ્રોફેસર અનિલ છું અને તેને શોધવા આવ્યો છું."

"તમે એ રેડાટ કરી દીધો, એ ઠીક કહ્યું." ડીટેક્ટિવે અભિપ્રાય આપ્યો.

"મેં તેને ન્યારે મારો પરિચય આપ્યો ત્યારે તેણે ચિંતાતુર ચહેરે વધુ વિગત કહી." પ્રોફેસરે કહ્યું: "તેના કહેવાથી મેં જાણ્યું કે-સોમ-શરે એક વાખાના અરસામાં સુમિત્ર તેની લોજને આવ્યો હતો અને નં. ૧૮ની રૂમમાં ઉતર્યો હતો. તે વખતે તેની પાસે એક તદ્દન નવી ચામડાની બેગ હતી. તે રાતે નં. ૧૮ની ઝોરડીમાંજ સુતો હતો મંગળવારે સહવારે તેનો તેમાં પત્તો જ મળ્યો ન હતો. તે રૂમ સાફસુદ કરનારી નોકરડી ન્યારે તેમાં ગઈ ત્યારે આરણ્યું અધું ખુલ્લું હતું અને તેમાં કોઈજ માથુસ ન હતો. હું લોજના માલીક સાથે તે તે રૂમમાં ગયો."

અંતે પ્રોફેસર એકદમ બોલતો અટકી ગયો અને ડીટેક્ટિવે ત્યાં ન્યારે તે આવ્યો ત્યારે તેના ચહેરા ઉપર જે ગભરાટના ભાવો દેખાતા હતા તેજ પુનઃ તે ઉપર ધાપ આવ્યા. તે યરચર કંપવા લાગ્યો; લય અને ઉરકેરાટથી તે ચમકવા લાગ્યો. બે મોટી કોડીઓ તેની આંખમાં મૂકી હોય તેટલી પહોળા તેની આંખો બની ગઈ.

ડીટેક્ટિવે પુનઃ તેને સ્પર્શિત વર્ધક દવા પાઈ અને કહ્યું: "પ્રોફેસર, અદસ્ય વસ્તુઓના ખ્યાલ છોડો. ખુદી દેખાતી હકીકતો ઉપરજ ધ્યાન આપો."

"પણ લક્ષ્યા આદમી" તે રહેજ ઉત્તેજક સ્વરે બોલ્યો: "એ બની શકેજ કેમ? તમે જે અદસ્ય કહે છે તેનોજ કદાચ મને સાક્ષાત્કાર થયો હોય એમ

કેમ ન બને? ડીટેક્ટિવ સાહેબ હું લોજની રૂમ નં. ૧૮ માં ગયો ત્યારે ત્યાંનું વાતાવરણ મારા મગજમાંથી અથવા મારી આંખોથી દૂર કરી શકતો નથી. ત્યાં જો કે કોઈ એવી વસ્તુ ન હતી કે જેથી દેખીતી રીતે કોઈને ખુનની ગંધ આવે પણ મને તો તેમાં પ્રવેશતાંજ એવો આભાસ થયો કે, મારા ભાઈનું ખુન તેની ગીની-ઓને ખાતર થયું છે એટલુંજ નહીં પણ તેનો આત્મા હજી પણ તે ઝોરડીમાં મોઝુંદ છે !"

"મારા વિદ્વાન મિત્ર, કોઈપણ અદાલતને તમે આટલી હકીકત ઉપરથી એવો સંતોષ ન ઉપજાવી શકો કે, તેનું ખુન થયું છે." ડીટેક્ટિવ બોલ્યો.

પ્રોફેસરે કહ્યું: "લોજના માલીકે પણ એવી મંત-લગની શંકા મારી આગળ દર્શાવી હતી. પણ અમને તે ઝોરડીમાં એવું કંઈજ દેખીતું સળગ સાધન મળ્યું નહીં કે જે વડે મારી આ પ્રજ્વળ માન્યતા ખરી કરાવી શકાય. મારા ભાઈનાં કોષજ કપડાં કે કોષજ સરસામાન ત્યાં મોઝુંદ ન હતો."

"શું ચામડાની બેગ પણ નહતી?" ડીટેક્ટિવે પૂછ્યું.

"ના, તે પણ નહતી ન્યારે મેં બેગમાં બે હજાર રૂપીઆની કીમતની સોનાની ગીનીઓ હોવાનું લોજનના માલીકને કહ્યું ત્યારે તે તો ગભરાઈ ઉઠ્યો. પણ તે એક બાખતમાં દંડ અભિપ્રાય દાખવતો રહ્યો. તેનું કહેવું એજ હતું કે-સુમિત્ર પોતેજ પોતાની બેગ સહિત આ લોજમાંથી ચાલ્યા ગયા છે. મેં તરતજ મારે બંગલે ટેલિફોન કર્યો. ત્યાંથી કંઈજ જવાબ આવ્યો નહિ. મતલબ મારો બંગલો બંધ હતો અને તેમાં કોઈજ જણ ગઈ-

વડોદરામાં દવા ખરીદવાનું ભરોસાપાત્ર મથક

એ. રોય, એન્ડ કું.

રાવપુરા-ટાવર સામે.

અમો ડોકટરો વૈદ્યો, હકીમો માટે દવાઓ ખાસ સસ્તા ભાવે આપીશું. છેલ્લામાં છેલ્લી બનાવટની દવાઓ. તથા ઈન્જેક્શનો તાજા હરફેશમાં મલશે.

કાલ સુધી આવેલું ન હતું. બાદ માલીકે એક મને નવો વિચાર મુકાડયો. એક રાત મારે તેજ રમમાં સુવું અને મોરા ભાષની રાહ જોવી.' મને એ સચના ઠીક લાગી."

"એટલે કે બુધવારની રાતથી તમે તે લોન્જમાં સુતા અને અત્યારે પાછલી રાતના ત્રણ વાગે મારી પાસે આવ્યા; ખરૂં કે ? તમને એવો શો અનુભવ થયો કે, સહવારે આવવાને બદલે અત્યારેજ તમારા સુવાનાં કપડાંમાં તમે અહીં આવ્યા. ?"

ઘડીભર વિચાર માટે થોભ્યા પછી પ્રોફેસરે કહેવા માંડયું: "મેં બારે કાળજીથી તે હોટેલમાં-રાત વીતાવી છે. હું જાણી છુંજીને મોડો જમ્યો. જાણી છુંજીને મોડો સુતો અને બિંધાનામાં જગતોજ રહીને કાંઈક પણ ખડખડાટ થાય તો તપાસ કરતો રહ્યો કે, રમમાં કોઈ આવ્યું છે ? પણ એ રિતિમાં મારાથી તેમાં ટકી શકાયું નહીં. લગભગ અઢી વાગ્યાનો ટકોરો ઘડીયાળમાં પડ્યો કે, મને જાણે ઘેરા ઉંઝાણમાંથી સુમિત્રનો સ્વર સંભળાતો હોય એમ લાગ્યું. એ માત્ર સ્વરજ ન હતો પણ જાણે મને કોઈ ખેંચીને બળપૂર્વક હડસેલવા કોશિષ કરતું હોય; સુતેલી દશમાંથી મને ખેંચી કરવા અને ચાલવા શારીરિક પ્રયત્ન કરતું હોય એમ લાગ્યું. મને તેથી ગભરાટ ઉપજ્યો; મારૂં શરીર પ્રવેદ્યો બીજાઈ ગયું. ન કંઈપી શકાય એવી ખેંચામ મનોવૃત્તિથી હું ઉઠ્યો અને મારી આ શાલ ઓડીને બારણું આગળ ગયો. સાંકળ ખોલીને હું બહાર નીકળ્યો. લોન્જના મુખ્ય ખંડમાં આવ્યો. તેનું બારણું સાંકળ ખોલીને ઉઘાડ્યા બાદ હું પગથીઆ ઉતરવા લાગ્યો. રાતનો રખવાળ મને પૂછવા લાગ્યો: "ક્યાં સાંખ ? કયા ચક્રએ ?" મેં કહ્યું: "કુચ નહીં. મંચ ધિર નહીં રહ્યા. મંચ જતો હતો." એને કશોજ ખુલાસો કર્યા વિના હું લોન્જના ચોગાનનો દરવાજો મારી મેજે ઉઘાડીને બહાર રસ્તામાં આવ્યો. ડુડપાય પર ઉભા રહેતાં 'શું કરવું ?' 'કોની સલાહ લેવી ?' એ સવાલો મારા મનમાં ઉઠ્યા. તત્કાળ મને આપ યાદ આવ્યા, હીનુભાઈ. સારે નસિમે તમે તજ દીકમાંજ રહેતા હતા: હું દોડ્યો; બીજા કશાને વિચાર કર્યા વિના આપને ત્યાં આવી લાગ્યો."

થોડાક વખત ત્યાં ચુમકીદી પ્રસરી રહ્યા. પછી ડીટકિટવે કહ્યું: "પ્રોફેસર, તમારી આ બ્રમણ છે. હું તમને મારા મકાનમાં સુવાડી દેવા માગું છું તમને 'એસ્પિરિન'ની ગોળીઓ હું આપવા માગું છું કે જ્યે નિદ્રા આવી જશે. હાલ તુરં તમારા હિત માટે મારી-તમને આ સલાહજ છે. સહવારે જે કાંઈ કરવાનું હશે તે કરીશું."

"પણ...પણ..." પ્રોફેસરે વિરોધી શબ્દોચ્ચાર કર્યા.

ડીટકિટવે તેને કરડા સ્વરે અને કરડાં ચહેરે કહી દીધું કે-એકાંતને યોગે અને અનિદ્રાથીજ તમારી આ હાલત થઈ ગઈ છે. જો તમે સુષ જવાની ના પાડ્યા કરશો તો હું પાગલખાનામાં ટેલિફોન કરીને તેના સત્તાવાળાઓને અત્યારેજ અહીં ખેલાવીને તમારી સોંપણી કરી દઈશ.

ડીટકિટવના આ કથનની થોડી અસર, પ્રોફેસર ઉપર થઈ. તેણે નિદ્રા લેવા હા પાડી. ડીટકિટવે 'એસ્પિરિન' ની ગોળીઓ તેને પાણી સાથે પાઈ દીધી અને પોતાનાજ શયનખંડમાં પલંગ પર સુવાડી દીધો. થોડી વારે પ્રોફેસર બાદ નિદ્રામાં પડેલો જણાયો. એટલે ડીટકિટવે દિવાનખંડમાં આવીને કોચ ઉપર ઉંઘવા માંડ્યું.

એ વખતે પાછલી રાતના ચારના ટકોરા સંભળાયા: પ્રોફેસરની હકીકત સંભળવામાં લગભગ એક કલાક વીતી ગયો હતો.

* * *

સહવારના લગભગ નવ વાગ્યે પ્રોફેસર અનિલ જાગ્યો થયો. અને એ બાદ અર્ધ કલાકના અરસામાં તે તેમજ ડીટકિટવ નવીન સરદારશુદ્ધમાં ગયા. ડીટકિટવે પ્રોફેસરને પોતાનાં કપડાંની એક નેત્રે પહેરવા આપી હતી તેથી તે વખતે તેનો પોષાક એક ગૃહસ્થના જેવો હતો તેઓ ત્યાં ગયા ત્યારે ફરજ ઉપરના રખવાળે આશ્ચર્ય સાથે પ્રોફેસરને સલામ કરી. લોન્જનો માલીક ગદાપરથી નીચે આવ્યો અને સલામ કરીને બોલ્યો: "આપને સ્વસ્થ હોંલતમાં જોઈ મને આનંદ થયો. આપ પાછલી રાતના પુરતાં કપડાં પહેર્યાં સિવાય ચાલ્યા ગયા હતા એમ મેં જાણ્યું ત્યારે તો—"

“મારો ભાઈ અહીં પાછો આવ્યો છે અથવા તેનો ટેલિફોન આવ્યો છે ?” પ્રોફેસર અધવચ મુદ્દાનો સવાલ કર્યો. ડીટકિટવ તરફ તેમજ પ્રોફેસર તરફ દુઃખ ભરી નજર નાંખતાં અને ઓશિયાળા ચતાં તેણે જવાબ દીધો: “ના સાહેબ એમનું ચાલ્યા જવું તો ભારે કાષ્ટ જોવું ચર્ચ પડ્યું છે ।” ડીટકિટવને ઉદ્દેશીને તેણે પૂછ્યું “સાહેબ, હું બૂલતો ન હોઉં તો આપ ડીટકિટવ દીનેન્ડરાયભાઈ છો, ખરે ?”

ડીટકિટવે હા પાડી, તેણે કહ્યું “મેં આપની ચમત્કારિક બુદ્ધિનાં અને પરાક્રમોનાં વખાણ સાંભળ્યાં છે, હું આપની શી સેવા કરું સાહેબ ?”

“હું પ્રોફેસર સાહેબના ભાષના ગુપ્ત યવા સંબંધમાંજ તપાસ માટે આવ્યો છું. મને બે ત્રણ વાલોના જવાબ આપશો ?”

“ધણીજ ખુશીથી, સાહેબ.”

“જેવી રીતે પ્રોફેસર અર્ધ રાતે અહીંથી ગયા પારે રખવાળે તેમને જોયા હતા તેવી રીતે સોમવારે રાતે તેમના ભાષને જતાં તેણે જોયા હતા ?”

“એજ ગુપ્તવણ છે ને, સાહેબ ? આ લોજનમાંથી તેમને બહાર નીકળતાં કામએ જોયા નથી. રખવાલ આખી રાત જાગૃત રહ્યા હતા. પાંચ વાગે તો અમે સૌ ઉઠ્યા હતા.”

“આ લોજનમાં એવો કાર્મ ખીજે રસ્તો છે કે જ્યાંથી છુપી રીતે બહાર જઈ શકાય ?”

“પાછળનું એક બારણું છે પણ ત્યાં તો અમારા બધા નોકરો સુએ છે અને એ બારણું તો નોકરો જગ્યા ત્યારે તેઓએ ખોલ્યું હતું. એટલે કે, તેમજરફા સુધી અંદરથી બધજ હતું.”

“સાલો, આપણે રૂમ નં. ૧૮ જોઈએ.”

તે સૌ મજકૂર રૂમ તરફ જવા લાગ્યા. તેનું બારણું ઉઘાડવામાં આવતાં પ્રોફેસર બોલ્યો: “જુઓ, જુઓ, એ અહીંજ છે. ચોક્કસ અહીંથી તે કયાંય ગયો નથી. તેના આત્માનો સાદ...ઓહ !...મને ઘેરા ઉઠાણમાંથી દાંક મારી રહ્યા છે. શું એ સદેહ નહીં મળે ?”

સ્થાપના સને ૧૯૨૦]

અ શ્રી

[Estd. 1920]

Maganlal P. Seedsman & Sons

Seeds Merchants—BARODA.

ખેતી અને બગીચા માટે

ઉત્તમ બીજ અને રસાયણિક ખાતરો

અમારે ત્યાં દરેક જાતની દેશી તેમજ વિદાયતી શાકભાજી, સોયાબીન્સ, સુશોભીત ફુલઝાડેનાં ઉત્તમ તાજાં ખાત્રીલાયક બીજ તથા રસાયણિક ખાતરો, ખેતી અને ખાગાયત સંબંધી અતુલની લેખકોના લખેલાં પુસ્તકો વિગેરે છુટક તથા જયાળંધ વેચાય છે. તેની ઉત્તમતા માટે પ્રદર્શનોમાંથી સોનાના ચાંદ મળેલા છે.

લીલા ચારા માટે રજકો, (ઘોડાધાસ, લ્યુસર્ન) બરસીમ, ઓટ, મકાઈ, મુંઢીઉ, જુવાર તથા લીલા ખાતર માટે શણુખીજ ઉત્તમ પ્રકારનાં ખાત્રીલાયક મળશે.

સોયાબીન્સ ખોરાકમાં ધણીજ પોષીક છે. તમારા ખોરાક માટે જરૂર મંગાવો. બાવ કિશાયત છે, લીસ્ટ માંગો.

મેસર્સ મગનલાલ પી. સીડ્સમેન એન્ડ સન્સ

ખંડેરાવ માર્કેટ, સિદ્ધનાથ હાઉસ

વડોદરા (ગુજરાત)

ડીટકિટવે તેના હાથ ઝાલી તેને સ્વસ્થ બનાવાવા માટે આશ્વાસનના શબ્દો કહ્યા અને શાંતિથી હિંમત રાખી પોતે જે કાંઈ કરે તે બ્રેતા રહેવા જણાવ્યું.

રૂમમાં ફતીઅરમાં એક પલંગ અને મોટો પટારો હતો. એ પટારા ઉપર પલંગનાં ગાદલાં ઉપરાંત બીજાં વધારાનાં ગાદલાં પણ ગાદલેલાં હતાં. એક દિવાલની ખીટી પર પ્રોફેસરનો લાંબો કાળો કોટ, કાળો પાટલુન, મોન, કોલરટર્ષ અને હેટ લટકતાં હતાં. તેની નીચે પ્રોફેસરનાં જુદા પહેલાં હતાં. એ સિવાય તે રૂમમાં બીજું કંઈજ ન હતું.

ડીટકિટવે આમ તેમ અવલોકન કર્યા બાદ લોન્ગવાળાને કહ્યું: “ગંધ! ગંધ! તમારા મકાનની પાછળ માંસાહારીઓ રહે છે. તેમના રંધાતા ખોરાકની કેવી ખરાબ ગંધ આવે છે?”

“સાહેબ એ જમરું જુસસ’ છે. પણ આખા લત્તાને કાંઈ મ્યુનિસિપલ કોરપોરેશન અહીંથી દૂર કરી શકે? અમારે નિલાવી લેવું પડે છે, સાહેબ!”

ડીટકિટવે તે રૂમની પાછલી બારી આગળ ગયો. પોતાનાં ખિસ્સામાંથી ‘મેગ્ની કાર્બન ગ્લાસ’ કાઢીને તેણે તેનું અવલોકન કર્યું. બહારના ભાગમાં નજર નાંખી જોઈ અને પછી કહ્યું: “તે બારી મારફત તો બહાર ગયેલો નથી.” માલીક તરફ વળીને તેણે પૂછ્યું: “કેટલું બધું આશ્ચર્યજનક! નથી તે આગલ્યા દરવાજામાંથી ગયો; નથી પાછલ્યા દરવાજામાંથી ગયો; કે નથી બારીએથી કુદકો મારીને કે દોરડું બાંધીને ગયો. એને કોઈએ જોયો નથી. તો તે જ્યાં કર્યા?”

લોન્ગનો માલીક બાહારની માફક ડીટકિટવ તરફ જોઈ રહ્યો. ડીટકિટવે કહ્યું: “એક બીજો મુદ્દો મહત્વનો છે. પ્રોફેસરનો ભાઈ જે બેગ સાથે અહીં આવ્યો હતો તેમાં બે હજાર રૂપિયાની ગીનીઓ હતી. એ બેગ યુમ થયેલી જણાય છે. જો એમને ભાઈ અહીંથી ગયો નથી તો બેગ અહીંથી ક્યાં ગઈ છે?”

“શું આ કેસ આપ પોલિસ ખાતાને સોંપશે? મારી લોન્ગની જગત્સત બદનામી થવાનો વખત આવ્યો! “ ગભરાટથી લોન્ગનો માલીક બોલ્યો.

એને જવાબ નહીં આપતાં ડીટકિટવે પ્રોફેસરને પૂછ્યું: “તમારા ભાઈએ તમારા જેવાજ કાળો સ્ટુટ સોમવારે પહેર્યો હતો ને?”

“હા. ખરાબર કાળો. મેં અને તેણે એકજ જાતના સ્ટુટ-ઇવાન્સ ફેઝરની કંપનીમાંથી મિલકાવ્યા છે. આપે કવી રીતે જાણ્યું કે, તેણે કાળો સ્ટુટ પહેર્યો હતો. માનસુ સાંજના કિયા નિયમથી?” પ્રોફેસરે પૂછ્યું.

“મેં અવલોકન શકિતથીજ આ સવાલ પૂછ્યો છે. જુઓ, પેલા પટારાની કાળી બાજુની કિનાર આગળ શું દેખાય છે?”

પટારાનાં ઢાંકણની બહાર એકાદ આંગળ જેટલો કાળો કપડોનો કકડો દેખાતો હતો! સૌના આશ્ચર્ય વચ્ચે ડીટકિટવે તે પટારા તરફ ધસી ગયો. તેની ઉપરનાં ગાદલાં તેણે દૂર કરવા માંડ્યા. લોન્ગના માલીકે તેને તે કાર્યમાં મદદ કરી. પટારાની સાંકળને તાણું વાસેલું ન હતું. તે ખોલવામાં આવ્યો. સૌથી પહેલાંજ તેમાંથી છુટતી એક જોડ નીકળી, કોષ્ટક ચીજને કાટથી ઢાંકી દેવાયેલી હતી. ડીટકિટવે કોટ ઉઠાવ્યો. “ઓહા!” લોન્ગનો માલીક તાણુખીથી જુમ મારી ઉઠ્યો: “એ શેઠજીને તો કોષ્ટક આ પટારામાં પૂર્યા છે!”

પ્રોફેસર તેની આગળ ધાઈ આવ્યો. ડીટકિટવે તેને શકયો અને કહ્યું: “સ્વસ્થ થાઓ, પ્રોફેસર. તમારા ભાઈનું જીવન યશુ” છે. તેઓ હવે આ દુનીયામાં કદાપિ તમને જીવતા મળી શકશે નહીં. તમે પાગલ ના બની જાઓ, તોજ તેના ચહેરા તમને બતાવું.”

હવે પ્રોફેસર ગંભીર બની ગયો. જે ગભરાટ અને જે અસ્વસ્થતા અત્યાર અગાઉ તેનામાં જણાતાં હતા. તે ગંભીરતામાં પડાર્થ ગયાં. શેઠજી વાતાવરણ તેના વદન ઉપર છવાઈ ગયેલું જણાયું. તે ગણુગણ્યો: “અરેરે, આખરે કોઈ દુષ્ટે કુલ્લક નાણાને ખાતર એવું જીવન કર્યું? હીનુભાઈ, ભાવિ ટળવું નથી. હું સ્વસ્થ છું. મને એના હેતુ દિદાર નિહાળી લેવા દો.”

એની આંખો અશુધી ભરાઈ ગઈ હતી. ડીટકિટવે તેને ઝાલેલો રાખીને પટારામાં નજર નાંખવા દીધી. મદૂંમ સ્મિત્રની લાશ જોઈને તેણે પ્રણામ કર્યા અને તરતજ તે ત્યાંથી આઘો ખસી ગયો.

“ખુની કોણ છે, એ હવે મારે શોધવું નેમશે.” ડીટકિટવે કહ્યું.

“એને શોધી આપો. એને શંસીને માંચડે લટકાવી આપો આવું હીન કૃત્ય કરનારને ખ્યાલ પણ ન આવ્યો

કે, એક વિદ્વાન મગજનો તે ભોગ લે છે ?” પ્રોફેસરે લાગણી ભરેલા શબ્દોમાં સવાલો કર્યા.

“આપ કહેો તે વ્યતની મદદ કરવા તૈયાર છું, સાહેબ.” લોજનના માલીકે ડીટેક્ટિવને કહ્યું.

ડીટેક્ટિવે તેની મદદથી લાશ બહાર કાઢી અને જમીન પર મૂકી. બાદ આરણ્યો બંધ કરાવ્યાં. સુમિત્રને કેવી રીતે મારી નાંખવામાં આવ્યો હતો એ વિષે ડીટેક્ટિવે અવલોકન કર્યું. તેના માથાની ખોપરી કાષ્ટિક સપ્ત ચીજથી ફેડી નાંખવામાં આવી હતી. તેને ગળે ડુંપો દેવામાં આવ્યો હતો. એની લાશ ગંધાતી હતી.

“કાષ્ટિક જોરોવર વ્યક્તિનું આ કામ છે” ડીટેક્ટિવે અભિપ્રાય આપ્યો: “જેવા આ પ્રોફેસર મુકલકડી છે તાજ તેમનો લાઈ પથુ હતો, એ લાશ ઉપરથી સાફ કે જોષ શકાય છે. જેવા નિર્બળને કાઈ જોરોવર કિંત સહેલાઈથી મારી શકે, તમારા નોકરોમાંથી કાણે થી પહેલાં આ મરનાર અહી નહીં હોવાની ખબર પાવી હતી ?”

લોજનનો માલીક રમરણુ શકિત કમવા લાગ્યો: કાણે આ ખબર મને કહી હતી ? છકું, સોનુ અને હુ એ ત્રણ ઘાડીઓ રસોડામાં રસોઈઓમાં પાસે જાગર હતા. તાનુબાઈ, રાધા, રામ્યા એ બધી નોકર-યો...હવે યાદ આવ્યું. તાનુબાઈ મને એ ખબર પાપવા આવી હતી, હું તે વખતે રસોડામાં જ હતો. તાનુબાઈએ મને કહ્યું: “અદારા નંબરાયી ખોલીવાલા કે ગેજા ? તો તિકકે દિસતો નાહિ. ત્યાનએ કપડે, રસાયુન આયુખી છુટ સુઘાંત તિકકે નાહિ. તો પશુન ચાલત્રા કી ?”

“એ તાનુબાઈ ક્યાં છે ? એની સાથે આપણે વાતચીત કરી જોઈએ.” ડીટેક્ટિવે બોલ્યો. લોજનનો માલીક ખોલી બહાર જવા લાગ્યો. ત્યાં ડીટેક્ટિવે તેને કહ્યું: “સશુર, અહીંથી લાશ નીકળી છે એ હકીકત કોઈને કાને નાંખશે નહીં. ખાસ કરીને તે નોકરડીને તો કશુંજ કહેશે નહીં ફક્ત તેને અહીં લઈ આવો. ખોલી બહાર એની સાથે હું વાતચીત કરીશ.”

તેની સૂચના ધ્યાનમાં રાખવા કહી લોજનનો માલીક ત્યાંથી ગયો, ડીટેક્ટિવે પટારાની વધુ તપાસ કરી. જોઈને તેમાંથી લોખંડની એક પરાય બહાર

કાઢી. બાદ પ્રોફેસરનો હાથ ઝાલીને ડીટેક્ટિવ તેને ખોલી બહાર લાવ્યો. તેઓ ત્યાં પડેલા લાકડાના એક કોચ પર બેઠા. બેઠે જણુ વિચારગ્રસ્ત હતા. બેઠેએ કાંઈ વાતચીત કરી નહીં.

દશેક મિનિટ બાદ લોજનનો માલીક એકલોજ પાછો ફર્યો. તેણે કહ્યું, “મારી પત્નીની રમ્મ લઈને મંગળવારે ૧૦ વાગે તે રમ્મ ઉપર ગઈ છે. એને અગત્યના કામે એક અઠવાડીઆની રમ્મ જોઈતી હતી એટલે મારી પત્નીએ જવા દીધી હતી.”

“એ ક્યાં ગઈ છે ? એનો કાંઈ સરસામાન અહીં રહેા છે ?”

“એ બાપતમાં મેં નોકરોને પૂછપરછ કરી જોઈ. એ પોતાની એક મોટી માંસડી લઈને અહીંથી ગઈ હતી. ફક્ત એક મહિનાથીજ તે અમારે ત્યાં નોકરીએ રહેવા આવી હતી. રામ્યાબાઈ નામની એક નોકરડીને તેના રહેવાના લતાનું નામ યાદ નથી પણ આપણી સાથે આવીને તે તેની ચાલીની ખોલી ખતાવી શકે તેમ છે.” લોજનના માલીકે કહ્યું.

“તાનુબાઈની ઉમ્મર કેટલી છે ? દેખાવમાં અને કાગકાજમાં તે કેવી હતી ? નોકરો સાથે તેનો વહેવાર કેવા પ્રકારનો હતો ?”

“તે આશરે ૩૫ વર્ષની એક લુચાન હજુપુષ્ટ ચોરત છે, દેખાવમાં તમે તેને જુઓ તો પ્રભાવ પાડનારી પડખું બાજુ લાગે. કાચકાજમાં તે હેડબા જેવી ખડતલ હતી. અમારા નોકરો અને નોકરડીઓ કહે છે કે એનાં કાંડાં ખાવાડાં હેરત ઉપજાવે એવું બળ ધરાવતાં હતાં, એક વેજા ગમ્મતમાં ને ગમ્મતમાં એક નોકરડીને પોતાના બેઠે દાથથી ઉઠાવીને તેણે ઘણીવાર સુધી હવામાં અદર ઝાલી રાખી હતી !”

પ્રોફેસર આ સાંભળીને કશુંજ બોલ્યા વિના ડીટેક્ટિવ તરફ જોઈ રહેા. ડીટેક્ટિવે પણ તેના તરફ જોયું. બેઠેની નજરમાંથી અર્થ સૂચકતા હતી. ડીટેક્ટિવે પ્રોફેસરના કાનમાં કોષ્ટક કહ્યું અને લોજનના માલીકને રામ્યાબાઈને બોલાવવા સૂચવ્યું. પ્રોફેસર ખોલીની અંદર ગયો. બ્યારે રામ્યાબાઈને બોલાવીને લોજનના માલીક પાછો ફર્યો ત્યારે પ્રોફેસર પોતાના હાથમાં કપડાંની એક પોટટી સહિત બહાર આવ્યો. તે ખોલીને બહારથી તાણું વસાવ્યું.

આરે જણ તાનુઆપના વસવાટ-સ્થાન તરફ જવા ઉપડ્યાં. જુદા જુદા રસ્તાઓમાં ચાલને ધોળી તળાવ તરફની મજુરોની એક ચાલી તરફ રાખાયા હતાં એવાને લઈ ગઈ; અને ભોંવતળીઆની ખોલી નં ૮ આગળ લઈ ગઈ. તેને બહારથી તાણું હતું. નજદીકની ખોલી વાળાં લાકુતોને પૂછતાં માલુમ પડ્યું કે-અર્ધા કલાક ઉપર તે બહાર ગઈ છે.

“આ ખોલી તે ખાલી કરીને ગઈ છે કે?”

“ના. આગે તે ખાલી કરવાની છે. એના દેશમાં એ જનાર છે. બપોરે એક વાગે ગાડી જાય છે એમાં જનારું કહેતી હતી.” એક લાકુતે ખબર આપી.

ડીટકિટવે વિચાર કરી જોયો. નં ૭ ની ખોલી તપાસી. તેમાંથી નં. ૮ માં જઈ શકાય એવું બારણું વચગાળેની દિવાલમાં હતું. એ બારણું નં. ૮ ની ખોલીમાંથી બંધ હતું. ડીટકિટવે તે અણીઆરમાંથી ઉતરાવવું એવો નિશ્ચય જાહેર કર્યો અને એક કોશ મંગાવીને તેણે તેની મદદથી તે બારણું ખોલી નાખ્યું.

ફરેક જણને તેના આ પગલામાટે અજબની ઉપજ પણ તેઓ તેના પ્રભાવ આગળ કંઈ બોલી શક્યાં નહીં. લાકુતોએ તેને કાષ્ઠક પોલિસ અમલદાર ધાર્યો.

નં. ૮ ની ખોલીમાં જતાં અન્યબી વધારનારો દેખાવ પડ્યો. એ મોટી તદ્દન નવી ટુંકો તેમાં પડેલી હતી. કેટલીક નવી ખરીદી આવેલી ચીજોનાં પેકબંધ પડીકાં ટુંકો આગળ પડેલાં હતાં; જેમાં કાપડ, કુટણ, બીસ્કીટસ, નાનાં હોકરોને રમવાનાં રમકડાં વગેરેના પેકેટો હતાં. ડીટકિટવે તે ટુંકો ઉઘાડી તેમાંની એકમાં સુમિત્રની બેગ હતી! એ બેગ બહાર કાઢતાં તેમાં ગીનીઓનાં પડીકાં માલુમ પડ્યાં, તરતજ તે ગણવાના કામમાં ડીટકિટવ, પ્રેડિસર અને લોન્ગનો માલીક રોકાઈ ગયા.

બરાબર ગણતરી કરતાં ફક્ત બેગ ગીનીઓ તેમાં ખુટી. ડીટકિટવે હવે પ્રેડિસર તરફ અચ્ચસ્યક નજર નાંખતાં કહ્યું: “પ્રેડિસર સાહેબ, તમારાં પોતાનાં કપડાં તમે પહેરી લ્યો અને પછી એક ટુંક ઉપર બેસી જાઓ. તાનુઆર્ધ જ્યારે ખોલીનું બારણું ઉઘાડીને અંદર આવે ત્યારે તમે જોશો કે, કેવો ચમત્કાર થાય છે”

પ્રેડિસર પોટકી છોડી પોતાના કપડાં બહાર કાઢ્યાં અને પહેરવા માંડતા કહ્યું: “મારા શુદ્ધિમાન મિત્ર,

હું તમારો હેતુ સમજી શકું છું. મારો જોડીઓ લાઇ અદ્ધ અને અરસલ મારા જેવોજ હતો. સેકડો માથુ સોએ અમને એક બીજાને લળતી રીતેજ ઓળખવામાં જુલ કરેલી છે. તો આ જુલ, શુદ્ધિલીન નોકરડી ઠગાય એમાં શી નવાઈ છે? તે જરૂર ખોલો ઉઘાડતાં એમજ બ્રમમાં પડવાની કે-જેનું તેણે ખુન કહ્યું છે તેજ આસામી ‘ભૂત’ યથાને તેની પાછળ લાગુ પડ્યો કે શું”

લોન્ગનો માલીક અને બીજા ત્યાં એકઠાં થયેલાંઓ આશ્ચર્ય ચકિતજ રહ્યાં. પ્રેડિસર જ્યારે કપડાં બદલી રહ્યો ત્યારે પોતાનાં કપડાંની પોટકી ડીટકિટવે બાંધી લીધી અને પોતાની સાથે રાખી. બેગ ખુન ટુંકમાં ખૂંચી દીધી અને રાર્વ જણ નં. ૭ની ખોલીમાં પાછા ગયાં. પ્રેડિસર ટુંક પગ બેસી ગયો. ખોલીના બારણાની સામેજ તેણે મોં રહ્યું.

આરે અર્ધો કલાક વીત્યો. નં. ૮ ની ખોલી બહારથી ઝીણું ઝીણું ગાન સંભળાયું.

“આજ માઝા આનંદાયા દિન!

પાઉસ પડલા, સોન્યાચી વૃષ્ટિ

નશીયાચી લોટરી “વિન”!

આજ માઝા આનંદાયા દિન!”

તાળામાં કુચી ફરી. બારણું ઉઘાડ્યું અને એકાએક તીણી ચીસ સંભળાઈ: “તુમિ...ભૂઉઉત અ અ...”

એકાએક ધપકા મંભળાયો. મજબુત હજપ્રજ તાનુઆર્ધ પ્રેડિસરના પગ આગળ ફગડાઈ પડી હતી. તે ચરચર કંપની હતી. અર્ધો બેહોશ સ્થિતિમાં તે લવી રહી હતી: “સત્યા...નારા...ગાદ...કરા...દયાધના...” ખુનીનો આ પ્રત્યક્ષ એકરાર હતો.

x x x

એ કહેવું બિનજરૂરી છે કે-એક અઢવાડીઆ બાદ તાનુઆર્ધ. ઉપર કેસ ચાલ્યો ત્યારે તેણીએ એકરાર કર્યો કે: એ ખુન કરવાની લાગણ્યમાં, સુમિત્રેજ તેને નાંખી હતી. સોમવારે સાંજે અને બીજાવાર રાતે જ્યારે તેણી તેની ખોલીમાં કામકાજ માટે ગઈ હતી ત્યારે જાને વખત તે ચળકતી ગીનીઓ ગણતો અને અખડાવતો માણસ પડ્યો હતો. એને ઉદ્દેશીને કહ્યું હતું. ચાટલી બધી ગીનીઓ કહી તે જોઈ છે કે, નોકરડી? એના માલીક થવાનું લાભ તને પ્રાપ્ત થાય તો

આનંદ પડે કે નહીં ?' નોકરડીએ રાતે તેને સૂત્રવેણું કે, “અમારા માલીકની તિબ્બેરીમાં આપ આ ગીનીઓ સલામત રાખી આવો તો હીક.” તે વખતે તે બાથે હતા. “અરે, એવું વળી શા માટે કહે ? આ મોટો પટારો કેવો સહી સલામત છે ? એમાંજ એ મૂકી દરથ અને બારણું અંદરથી બંધ દરે. પછી શી ચિન્તા છે ? તાનુઆઇએ એ વખતે એને કાંઈ કહ્યું નહતું પણ ગીનીઓનું આકર્ષણ તે પછી તેના દિલમાંથી ખસ્યું નહીં, એના વખતમાં એનાં સગાંવહાલાં ગરીબીમાં અપડતાં હતાં. છોકરાં ખોરાક અને દુધ વિના ટળવળતાં હતાં. આ ગીનીઓ ધરાવનાર આદમી તદ્દન સુકલકડી અને નિર્બળ હતા. ખુનની પ્યાસ તેને લાગી, એ પ્યાસ જેમ જેમ રાત વહેવા માંડી તેમ તેમ વધી ગઈ આખરે રાતના આરવાખાને શુભારે તેણે રાંધણીમાં જઈને પરાય ઉઠાવી એ પરાય માથે નં. ૧૮ ની ખોલી આગળ તે આવી બારણાં ખખડાવ્યાં. થોડીવારે સુમિત્રે તે ખોલ્યાં દસની દસતી અને પરાય છુપાવતી તે તેમાં પેકી. બારણાં અંદરથી બંધ કરી ગીનીઓની વાત ધાઢી. સુમિત્રે પટારામાંજ તે સહી સલામત હોવાનું કહ્યું. તાનુઆઇએ પાછલી બારી ખોલીને તેને અમુક બહાનાથી ત્યાં બોલાવ્યો, જેવા તે બારી બહાર નજર નાંખવા લાગ્યો કે, તેના ઉઘાડા માથામાં જોશ ભેર પરાય મારીને તેણે ખોપડી ફેડી નાંખી. તેને ઉઘાડીને પટારામાં નાંખ્યો. તેનું ગળું એક હાથના અંગુઠાથી તેણે સખ રીતે દાખીને તેના પ્રાણ લઈ લીધો !

એ હકીકત કહ્યા પછી તે ખોલી; “પણ, હાય, મને ખ્યાસ નહીં કે, તે ભુત યજ્ઞને પણ મારો કેડો

પકડશે ! અગીઆર વાગે તે આવ્યું તેને બદલે એક વાગે ફક્ત ત્રણ કલાક મોકું, હું મારા વતનમાં ગઈ હોત તે પછી આવ્યું હોત, તો કેવું સાઈ થાત ?”

તાનુઆઇને શ્રાંમતના ખુન માટે ફાંસીની સજા ફરમાવણ પ્રેરેલને તેના લાઇની ગીનીઓની બેગ પાછી સોંપાઈ. ડીટેક્ટિવને તેણે ખુનીને પકડી આપવા બદલ શિરપાવ આપવા માંડતાં ડીટેક્ટિવે તે નહીં લેતાં કહ્યું; “તમને ખુનની જે ગંધ આવી તેનેજ લીધે ખુનીની ધરપકડ થઈ શકી છે. એ ગંધ તમને ખેરીતે આવી પ્રથમ તમને માનસિક ગંધ આવી; કારણ કે, તમે માનસૂક્ષ્મ છો. અને છુપવારે રાતે તમ લાશની ગંધ આવી. દિવસને વખતે માસાહારીઓના નજીબના વસવાટથી એ ગંધ માંસના ખોરાકની ગંધમાં લાગી જતી પણ રાતની સ્વચ્છ હવામાં લાશની ગંધ તમારા નાકથી છુપી રહી નહીં” કદાચ એ ગંધ તમારા આત્માની અકળામણને લીધે તમારા ખ્યાલમાં નહીં આવી હોય પણ તમારું મન તો તે પારખી ગયુંજ હોયું” એવું એણે. આથી તમે મુવાનાં કપડામાં તે રમથાથી નાંકા હતા. ”

“એ બહું ખરું હોઈ શકે; પણ ડીટેક્ટિવ સાહેબ ખરો ધન્યવાદ તમનેજ ઘટે છે. એક ડીટેક્ટિવની નજર અને સામાન્ય માણુમની નજરમાં કેટલો અંધો તફાવત હોય છે, એ તમે પટારાના ઢાંકણમાંથી બહાર નીકળેલા કાળા કપડાને જોઈનેજ પુરવાર કરી આપ્યું ! હું કે લોનજનો માલિક કિંવા ખુનીની નજર એ કટકા પર પડી ન હતી અને અમને તે વિષે મુદ્દસે ખ્યાલ આવ્યો ન હતો. ” પ્રેરેલરે કહ્યું.

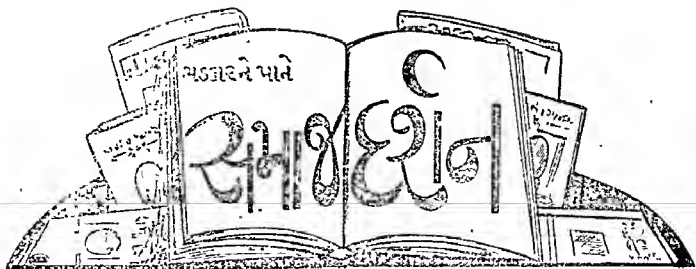
સંપૂર્ણ.

પર્ય ચંદ્રિ વસંતે

(મંદાકાન્તા)

ગ્રિષ્મે વાયુ ફર ફર ઉડે, મંદ સુગંધ ધારી,
આંખે મો'શ મસમસી રહ્યા, કાકિલા ગાય બારી;
પ્રેમી જોડું, પ્રણય ઉભારે, અંદ્રપ્રાસાદ મધ્યે,
લેટી કે' છે પ્રિયતમ, પ્રિયે ! પર્ય ચંદ્રિ વસંતે ॥

।વખણપ્રસાદ સુનીલાલ જાની

કાંતવાનું છોડી સ્વતંત્રતા ગુમાવી

આપણે આપણી સ્વતંત્રતા ધીમે ધીમે ગુમાવી છે. કાંતવાનું આપણે છોડી દીધું ત્યારથી એની શરૂઆત થઇ. હું એ માટે બીડીશરોને દોષપાત્ર ગણતો નથી. આપણે કાંતવાનું ચાલુ રાખીને આપણી સ્વતંત્રતા મેળવી શકીશું.

એવો કોઈ માણસ છે જે અહિંસા અને સહના આપણા જે સિદ્ધિ સાથે સંગત હોય એવો બીજો કોઈ માર્ગ બતાવે નેથી આપણે આપણી સ્વતંત્રતા પાછી મેળવી શકીએ ? જો મને ખાતરી આપવામાં આવે કે, જે માર્ગ અને પદ્ધતિ બતાવવામાં આવે છે તે સત્ય અને અહિંસાના સિદ્ધિઓને સંગત છે તો આજેનું હું જાહેર રીતે જણાવી દેવા તૈયાર છું કે હું તો ઘેલો છું અને હું કાંતવાનું છોડી દઈશ. અને હું એના પર હવે વધુવાર કંઈપણ ભાર નહિ મુકું. અને જે માણસ મને માર્ગ બતાવશે એના હું ગુલામ થઈ જઈશ. પરંતુ હજી સુધી કોઈ નવી પદ્ધતિ સાથે કોઈપણ માણસ બહાર આવ્યો નથી.

આપણે ચરખા છોડી દઈને આપણી સ્વતંત્રતા ગુમાવી છે અને ચરખાથીજ આપણે એ પાછી મેળવીશું.

હિંસાના માર્ગ ન ખરે

અકેક પથરો નાંખી આ દેશમાં વસ્તા થોડા લાખ બીડીશરોના નાશ ૩૫ કરોડ ગાંઠે કંઈ અઘરી વાત નથી પણ એ સ્વતંત્રતા કેવી જાતની હશે ? આપણે એ રીતે સ્વાધીનતા પ્રાપ્ત કરીએ તો ઇશ્વર આપણા માટે શું કહે ? તેને એ કદી પણ પસંદ પડે નહિ.

આપણે તો સત્યાગ્રહીઓ છીએ અને તેણે કદી પણ કરીએ નહિ.

મારી તાકાત આજે પણ જેવી ને તેવી છે

તે પછી મહાત્માજીએ મંજીર સ્વરે જણાવ્યું હતું કે ધણીને મારી તાકાત અને મારી શક્તિ વિશે શંકા હશે તો તેઓ કદાચ એમ ધારશે કે આ છુટ્ટા માથુ-મગમાં હવે શું રહ્યું છે ? એમ ખાતરીથી માનજો કે આજે પણ મારામાં વળે પહેલાં જે તાકાત અને શક્તિ હતી તેજ કાયમ છે. એવું કંઈ કારણ બતાવવા કે મારે જેલમાં જવું પડે. જો તમે તે દેખાડશો તો હું જેલમાં જવા તૈયાર છું એટલુંજ નહિ પરંતુ હું ફાંસીએ ચડવા પણ તૈયાર છું અને જવાહર માટે હું એમજ ધારું છું. હું ખાતરી આપું છું કે જે હિંદની આઝાદીને માટે ફાંસી માંચડે ચડવાનું હોય તો જવાહરલાલ ખુશીની સાથે તેમ કરવા તૈયાર થશે. લોડ લીનલીયગો અને બીડીશ પાર્લામેન્ટ પાસે જવાની આપણને જરૂર પણ શું છે ? તેઓને જાતે જ આપણી પાસે આવવું પડશે અને શેઠાંવ ખાતેના મારા નિવાસ દરમિયાન હું તો એ જ સ્થિતિની જાંબના કંઈ છું કે લોડ લીનલીયગો મહાસલામ ફરજ કયારે આવે અને જાહેર કરે કે, 'મહાસલામ અને મહાસલાવાદીઓ માટે મારા (લીનલીયગો) અભિપ્રાય બોલો હતો અને હું તે માટે દિલગીર છું તે કહેશે કે "તમારા માટે બોલો મત બાધવા માટે ખરેખર હું દિલગીર છું, અમે ધારતા કે તમે તો હિંસાવાદી લોકો છો પણ હવે અમને ખબર પડી સુધી છે કે તમે ખરેખર અહિંસાવાદી છો "

લોકો લીનલીધજો ત્યારે આપણને પુછશે કે, તે અને તેના માણસો હિંદમાં રહી શકશે ? કે બીજી સ્થિતિમાં તેમને હિંદ છોડી જવું પડશે ? આપણે તેમને કહીશું કે, તમારા લોકોને જતા રહેવાની કંઈ યથુ જરૂર નથી હિંદ વિશાળ દેશ છે. જો તમે અમારી સ્થિતિને અનુકૂળ યથા રહેવા માગતા હો તો ખુશીની સાથે અમારી સાથે રહો કોઈને દેશપાર કરવાના કાયદાઓની અમારે જરૂર નથી.

(મહાત્માજીએ ફેબ્રુઆરી પ્રદર્શનમાં પ્રચંડ મેદની સમક્ષ આપેલ જ્વલંત ભાષણમાંથી)

* * *

રાષ્ટ્રપતિની વાણી

“ચીનીશ કલાકના માણ પરિશ્રમના અતિ મુઠ્ઠી મુઠ્ઠી-ધાન મેળવતા કરોડો કાંગડાઓની કંગાલ કમાણીનું અવનવનું શયતાની રાજ્યોદ્ધાર શોધવું કરી માલે-ગુજર બનીને લભ્ય મહાલયો અને વિવિધ વૈભવોમાં વિહાર કરી સત્તાનો કોરડો વિજતા શાહીવાદે ખેતીપ્રધાન હિંદને દરિદ્ર બનાવી દીધો છે, અવનવી શયતાની જાણરોચી જકડી લીધો છે, અને પરિણામે દેશભરમાં અસહ્ય દુઃખ અને દહનો ભોગવવું દાવાનળ સળગી રહ્યો છે. એ દાવાનળને “એકારી” અને “ગરીબ” નામના બે-રાહીઓ રાહસી ટુંકે વધુ ને વધુ પ્રગળવલિત કરી રહ્યા છે.”

વીશ્વભરને આ શાહીવાદ અને ફેસીઝને મળજીત ભંડોડો ભરાંઓ છે અને બ્રિટનની રાજનીતીએ ભરડાને સીધી યા આક્રમકતરી રીતે પ્રોત્સાહન આપી રહી છે. રોય અને એપિસ્ટીનીયાના બનાવો પરથી તે પ્રતીત થાય છે. સર્વોપરીતા કાળે વીશ્વ ભરમાં આજે ફક્ત એ પક્ષે વચ્ચે જ જંગ જમી રહ્યો છે-લોકશાહી અને ફેસીઝમ-વચ્ચે કોઈ પક્ષ નથી અને હોય તો તેનું કશું સ્થાન નથી.

આજે તો એ આઝાદી આડે પણ દમન અને સત્તાનાં કોરની વિધાતક દિવાલો ખડી કરી દેવામાં આવી

છે, ઠેર ઠેર આપણું શહેરી સ્વાતંત્ર્ય છુદાઈ રહ્યું છે, આપણી સેંકડો પ્રગતીય સંસ્થાઓ ગેરકાયદેસર ગણાય છે. આપણા મેંકડો આશાલયો નવજવાનો આજે જલમાં અનેક પ્રકારની યાતનાઓ સહન કરી જીવન વિતાવી રહ્યા છે.

“ખીરાદરો, આઝાદીની ચાવીનો કુમળો તમારા હાથમાં જ પડ્યો છે. સંયુક્ત બળે લાગુ પડતી ચાવીને સીધી દીશામાં ફેરવજો વિજય તમારો છે.”

“આઝાદી આડે ખડી કરવામાં આવેલી બુહાર્યનામાંની પહેલી બુહાર્યના તોડવા માટે આપણે ધારાસભાઓ સર કરવા કમર કસી છે.”

“આપણા આ નીર્ણય સામે પણ અમલદારશાહી તરફ મોરચો માર્યો છે નિરક્ષર મતદારોને ફસાવવા માટે અવનવી જાળો ખીજાવવા માંડી છે, છતાં ખાતરી રાખજો ખીરાદરો કે આપણે શરૂ કરેલા લાંબા પ્રયાસનાં આ પગથીએ પણ વિજય આપજો જ છે.”

(ફેબ્રુઆરી મળેલી હિંદી રાષ્ટ્રીય મહાસભાના ૫૦ મા અધિવેશનના પ્રમુખ પંડિત જવાહરલાલના ભાષણમાંથી)

હિંદના વિદ્યાર્થીઓ

આજની રાષ્ટ્રીય સ્વતંત્રતાની પ્રશ્નિનું સૌથી વધુ અગત્યનું અને મહત્વનું કામ મળજીત શાહીવાદ વીરોધી સંગઠનની રચના કરવાનું છે.

વિદ્યાર્થીઓ એ દીશામાં ધણું કરી શકે તેમ છે. તેમને બીન રાજદારી પ્રશ્નિ કરવી જોઈએ તે વાત દમ વગરની છે. તેમની પ્રશ્નિઓ બીનરાજકીય હોઈ શકે જ નહિ. જેઓ પોતે બીન રાજકીય હોવાની વાત કરે છે તેઓ વર્તમાન સમાજ વ્યવસ્થાને ટેકો આપે છે. ઇતિહાસ જોશો તો જણશે કે પરિવર્તનની પ્રત્યેક પ્રશ્નિમાં વિદ્યાર્થીઓએ અગત્યનો ભાગ ભજવ્યો છે. ભૂતકાળની કે વર્તમાન ઇતિહાસમાં બીન દેશના વિદ્યાર્થીઓ અને તેમની પ્રશ્નિઓ, પર નજર નાંખશો તો તમે સમજશો કે તમે બીન રાજકીય રહી શકો નહી.

‘પદ્ધતિ’ માં આપવાની નોંધેર ખબરના સર્વ પ્રકારના કામકાજ સાડે આ એક્સ નોંધી રાખજો—

‘પદ્ધતિ’ એક્સપર્ટિઝિંગ ડીપાર્ટમેન્ટ

૧૩૧૨, શાહપુર, અમદાવાદ.

વિદ્યાર્થીઓની સમસ્યાઓનું મને પુરેપુરું જ્ઞાન નથી જતાં કહીશ કે આખી દુનિયાના વિદ્યાર્થીઓ જે સમસ્યાઓનો સામનો કરી રહ્યા છે તેવીજ સમસ્યાઓ હિંદના વિદ્યાર્થીઓની ઓછે વરો અંશે છે. ફક્ત કેળવણીના અર્થ તથા દેશની ગરીબાઈની બાબતમાં હિંદના વિદ્યાર્થીઓની રિયલિટી દુનિયાના કોઈ પણ દેશ કરતાં ધણી વધારે ખરાબ છે. માયાપોની આવક ઓછી છે તે કેળવણીનું અર્થ વધારે છે. બીજાં રાજ્યો પ્રાથમિક કેળવણી મફત આપે છે જ્યારે અહિં તેવું નથી.

(સુંબઈ ઇલાકાના વિદ્યાર્થી પરીવહની બેઠકના પ્રમુખ સ્થાનેથી શ્રી. સૌમ્યેન્દ્રનાથ ટાગોરે આપેલા બાવણમાંથી)

મહિલા જગતના પ્રશ્નો

સ્ત્રી દેશમાં વધતી જતી વસ્તીનો તોડ સુચવવામાં આગેવાની લીધી છે. અમારી પરિવર્તિ વીસાનીય પદ્ધતિ મુજબના સંતતિ નીગમનના રીકા-ની હિમાયત કરી છે. હું જોતે માનું છું કે સંપ્રમનું પાલન એ સૌથી ઉચ્ચ આદર્શ છે. પરંતુ પુરૂષો એ આદર્શ સુધી પહોંચે તે દરમિયાન સંતતીની જાતી અને પ્રમાણ તાજવી રાખવા અને શારીરિક અને આર્થિક અસહાય માતાઓને વારંવારના પ્રસવોમાંથી મુક્ત કરવા વિચારની મદદ લેવામાં હું માનું છું. ૨ લાખ જેટલી સ્ત્રીઓ પ્રતિવર્ષે ગર્ભધારણ કરતાં મૃત્યુ પામે છે તેમને અને કરોડો બાળકો જેઓ તેમના જીવનના પ્રથમજ વર્ષમાં મૃત્યુ પામવાને માટે જન્મે છે તેમને આરોગ્યની તમામ ચોજાઓથી આપણે જ્યાં-વ્યાં જોઈએ.

રાષ્ટ્રીય આઝાદી

આપણે કહીએ છીએ કે સ્ત્રી જ્યારે શુભામી ભોજવતી હોય ત્યારે પુરૂષ આઝાદ હોઈ શકે ? પણ આપણે આગળ વધીને કહેવું જોઈએ કે જ્યારે હિન્દુ શુભામી ભોજવતી હોય ત્યારે તેનાં સંતાનો [પુરૂષ અને સ્ત્રીઓ] આઝાદ હોઈ શકે ? નવા બંધારણમાં આપણી ઇચ્છાની વીરહની મલામતીઓ આપવામાં આવી છે. આપણી પરિવર્તિ પોતાને યુદ્ધ વીરોધી જાહેર કરી છે.

છેલ્લા દશ વર્ષમાં આખરે દેશમાં રાષ્ટ્રીય જાગૃતીના પુર ફરી વળ્યા છે. અને પુરૂષો પોતાના દેશને પોતાના જ અંકુશમાં રાખવા માટેની હરેક પળે માંગણી કરી રહ્યા છે. ત્યારે આપણે સ્ત્રીઓ પ્રમુખ પ્રતીતી-ધીત્વ ધરાવીએ છીએ તે પુરૂષોથી અલગ રહી શકીએ નહીં. રાષ્ટ્રીય આઝાદી તમામ સુધારાઓના પાયાના પ્રશ્ન પર આપણે કેમ મુગ્ધા રહી શકીએ ? પણ આપણે હલ્લુ આપણા કાર્યની રૂપરેખા દોરી નથી રાષ્ટ્રીય આઝાદીના મહત્વના પ્રશ્નમાં આપણે દેશાંતિમાની નથી જ્યારે નાની વિગતોમાં આપણે આપણી નીતિને દેશાંતિમાની તરીકે બતાવીએ છીએ.

(અ. હિં. મહીલા પરિવહની ૧૧ બેઠકના પ્રમુખ સ્થાનેથી મીસીસ કમીન્સે આપેલા બાવણમાંથી)

બ્રહ્મચર્ય અને સંતતીનીયમન

બ્રહ્મચર્ય પ્રત્યે પક્ષપાત બતાવતી અને જનસેવા પાછળ જીવન-વ્યતીત કરવા માગતી સ્ત્રીઓ અપરજીત જીવન ગણે તેથી હું ખોટો નથી તેમ જ માતૃ-ધર્મનો ભાર સહી શકવા અશક્ત સ્ત્રીઓ પણ બ્રહ્મચારીણી રહે તે રહામે મહેને વધ્યા નથી. જતાં સામાન્ય રીતે સ્ત્રીઓએ પરજીત જીવન ગાળી માતૃ-ધર્મનો ભાર ઉપાડવા તૈયાર રહેવું જોઈએ. અને જોકે કેટલાકે સંજોગોએ સંતતીનીયમનની જરૂર પડે છે એમ હું સ્વીકારું છું જતાં પણ તે માટે કૃત્રીમ ઉપાયો કરતાં સંયમ જોઈએ એવા ગાંધીજીના મતને હું મળતો થાઉં છું.

(અખિલ હિંદ મહીલા પરિવહ સમક્ષ આપેલા શ્રી. આનંદશંકર કુંવરના બાવણમાંથી)

છંડાવંદન

છંડાવંદન વખતે એક રોમાંચક પ્રસંગ બની ગયો. બરાબર સાડા સાત વાગે એથી પૂંટ ઉઠ્યા રાષ્ટ્રધ્વજના ઘાંસલા ઉપરની રાષ્ટ્રધ્વજની દોરી વૂટી ગઈ અને રાષ્ટ્રધ્વજને ચડાવવો કેમ ? અને તે સ્તંભ કપડાથી મટેલો એટલે એવો લીસો હતો કે તેના ઉપર કેમ ચડાય ? રાષ્ટ્રધ્વજવંદનની ક્રિયા અટકે એટલુંજ નહિ પણ આ મહાસભા એકાદ દિવસ આંખા જંગી રાષ્ટ્રધ્વજ વિના ચલાવવી પડે તેવી દુઃખદ

—શ્રિતન, જર્મની તથા સ્વીટઝર્લેન્ડમાંથી ૪૦ અંગ્રેજી કાન્યાઓ પોતાની પત્ની તરીકે એક શખ્સે આપવાનું જણાવ્યું છે.

—પંદર વર્ષની ઉંમરે કાંઈ કન્યાનું સંવનન કરવું એ કંઈ યુક્તિ નથી એમ લંડનની બાળ ન્યાયાધીશીમાં મેજસ્ટ્રેટ જાહેર કર્યું છે,

—જાપાનમાં માનસિક દોષો વારસામાં ઉતરતા હોવાથી માનસિક રોગથી પીડાતા લોકોને વધુ બનાવવાનો કાયદો વિચારાય છે.

—પોતાના પિતાને ત્યાંથી પૈસા લાવવા પતિએ કરમાવ્યા છતાં તે નહીં લાવવા માટે એક ગ્રેન્યુએટ કારખોરી પંડિતે પત્નીની આંખ બેંચી કાઢવા સામે તેની માતિએ વિરોધ દર્શાવવા બેંચ તથા ધ્વજ સાથે ઠાંકી કાઢવામાં આવી હતી તેમાં ૪૦૦૦ માણસોએ બાળ લીધી હતો. આ બનાવને લીધે છુટાછેડાનો કાયદો પણ થવા વધી છે.

—રશીઆમાં સ્ત્રીઓની ફોજ બનાવવા યોજના ચર્ચ છે. એક હજાર યુવતીની તો થોડેસ્વાર ટુકડી બનાવશે.

—ધંધોરમાં ગંગાધર માંજરેકર નાગના બ્રાહ્મણ શિક્ષકે પંચાંગાર્થ સોનજી નામની યુવતિ સાથે લગ્ન કર્યું છે. આથી સનાતનીઓમાં બળલાળાટ મચ્યો છે.

—અખીલ હિન્દ મહિલા પરીષદે ગલીય સાહિત્ય અને જાહેર ખર્ચો સામે સખ્ત વાંધો ઉઠાવ્યો છે. અને હિન્દુસ્થાનીને રાષ્ટ્ર ભાષા બનાવવાની માગણી કરી છે. ગ્રાંસીની રાણી સામેના આક્ષેપોનો પણ વિરોધ કર્યો છે.

—મુંબઈના સોલીસીટર મી. હિરાલાલ મોતીલાલ મહેતાના પુત્ર મી. બકુકરાયે આર્થ સમાજ વિધિ દ્વારા હિન્દુ ધર્મમાં આવેલી ખુરશેદ ઉનવાળા નામની પારસી યુવતિ સાથે લગ્ન કર્યાં છે.

—સૌન્દર્ય મર્તિ કોને કહેવાય એ વિષે અનેક અભિપ્રાયો પ્રચલીન છે પણ એક વિશારદ આ બાબત વિશે લખે છે કે, સૌન્દર્યવાન ઓના શરીરના અવયવો નીચે મુજબ હોવા જોઈએ:—

—ગરકા ૧૨ ઇંચ, વક્ષસ્થળ ૩૩ ઇંચ, કમર ૨૬ ઇંચ નંધ ૧૭ ઇંચ આ પ્રમાણેના જે સ્ત્રીના અવયવો હોય તેજ ખરી સૌન્દર્યવાન સ્ત્રી ગમજવી.

—કલોલમાં વિચિત્ર બાળકનો જન્મ:— કલોલમાં એક બ્રાહ્મણ કુટુંબને ત્યાં એક વિચિત્ર બાળકનો જન્મ થયાની ખબરો જાહેર આવી છે. આ બાળકને બે માંથા હતાં અને આંખો બોટીમાં હતી. બાળકને નાક નહતું. બાળક થોડુંક જીવી મરણ પામ્યું હતું.

—વડોદરા, ચંદ્રકાંતા પૂનલાલ ચોક્સીએ શેઠ ડાલાભાઈ ગીમનલાલ સામળ બેચળ પર સીરીમેજસ્ટ્રેટની ફાટમાં એક અરજ કરી શેઠને લગ્ન કરવાની ફરજ પાડવાની માંગણી કરી છે.

કોના પાપે ? ત્યજાયેલી બ્રાહ્મણ બાળકી ?

—અમદાવાદ, અને નરેશ્વરોડ પર આવેલા નવ-રોજના બહુ પાપે ખેતરમાંથી આશરે એક મહીનાની ઉંમર ધરાવતી બાવડી બ્રાહ્મણની છોકરી પોલીસને મળી આવી છે. આ છોકરી કાણ છે અને તેને જીવિત હાલતમાં તરછોડવાનું કારણ શું છે તે સંબંધી પોલીસ તપાસ ચલાવી નહીં છે. પોલીસને આ બાળકી હાથ લાગી ત્યારે તેને ગરમ કપડાં પહેરાવેલાં હતાં. તે સ્તરના કપડામાં ઢાંકીને સફરજ રથળે મુકવામાં આવી હતી. આ છોકરીના હાથ પર “તે બ્રાહ્મણની છોકરી છે” એવી ચીકી બાંધવામાં આવેલી હતી. પોલીસે આ બનાવ સંબંધમાં વધુ તપાસ કરતાં એમજણાય છે કે એક મોટરકાર સફરજ રથળે આવી હતી. આથી એમ અનુમાન કરવામાં આવે છે કે—આ છોકરીને ત્યજી દેવાની ખાતર તેને મોટરમાં લાવવામાં આવી હોય. હાલમાં સફરજ બ્રાહ્મણ બાળકીને ઉછેરવા માટે મહિ-પતરાય રૂપરામ અનાથાશ્રમમાં મુકવામાં આવી છે. સહેરકાટડા પોલીસ આ કીસ્સાને અંગે તપાસ ચલાવે છે.

લોજ અને વીરીમાં જમનારને ખુશખબર

ઉત્તમ ખોરાક અને જમવાની સુંદરમાં સુંદર સગવડવાળું, ડબોષની લોકપ્રિય અને કફરદાન પ્રજામાં એકેકે અવાજે વખણાએલ, લુની અને જાણીતી લોજ વિધારામ દેવકૃષ્ણ મહેતાની લોજ (વીરી)

ડબોધવાસીઓને ખુશખબર

આપ વડોદરા પધારો ત્યારે જમવા માટે ક્યાં જશો ? ધી કાઠિયાવાડ હિંદુ લોજ માંડવી મસ્જદ સામે—વડોદરા

વિશ્વદર્શન

પેરિસમાં આવતે વર્ષે ભરાનારા આંતર રાષ્ટ્રીય પ્રદર્શનમાં સૌ સૌન્દર્યનો પણ એક ખાસ સ્ટોલ રખાનાર છે. ને તેમાં નમૂના તરીકે રજુ કરવા માટે યસો સૌન્દર્યવંતી મહિલાઓને રોકવાનું નકકી થયું છે. આયુર્વેદિક વિભાગમાં એક પારદર્શક માનવીની પણ રજુઆત થનાર છે. આ માણસના શરીર પર પ્રકાશ નાખવામાં આવતા શારીરની બધી નસો ને લોહીનું વહન વગેરે જણાય છે.

યુરોપની સ્ત્રીઓને હવે નવોજ નાદ લાગ્યો છે. કટલીક સ્ત્રીઓના નટની પ્રદર્શનક યુરોપીયન લક્ષનાઓ પોતાને મનમગ્નતા નટની છબી વાંસા પર પડાવે છે. ને તેમ કરવામાં તે ગૌરવ રાખે છે. આશ્ચર્યની વાત તો એ છે કે આ વસ્તુ ત્યાં ફેશન તરિકે વખણાય છે.

ઉદરડી વધુમાં વધુ બચ્ચાઓને જન્મ આપે છે. જુદી જુદી જગ્યાઓનાં વિજ્ઞાન શાસ્ત્રીઓ તપાસ કરી એમ સાબિત કર્યું છે કે ઉદરડીને વધુમાં વધુ ૧૭ બચ્ચા એક સાથે જન્મે છે.

પણ હાલમાંજ કેલિફોર્નિયાથી સમાચાર મળ્યા છે કે ત્યાંની એક ઉદરડીએ એક સાથે અઠાર બચ્ચાઓને જન્મ આપ્યો છે.

રશીઆના લશ્કરી અમલદારોની પત્નીઓમાંથી ૨૬૦૦ સ્ત્રીઓ આવા તરીકે કામ કરી શકે છે, ૬૦૦૦ સ્ત્રીઓ ડેરી જેસના આક્રમણ પ્રસંગે મદદ કરી શકે છે, ૧૩૦૦ સ્ત્રીઓ બંદુક ચલાવી શકે છે જ્યારે ૧૦૦૦ સ્ત્રીઓ પાયદળમાં કામ આપી શકે છે.

નપાનના ઉમરાવોને તડા, દડધા જેવા ઉદરની ખીર માટે ખાસ પેશપાત હોય છે, અને ચીનાઓ ઘોળા ઉદરોને ગોળમાં ભોળી આપાને આખા ગળા બધ છે.

ગ્રીનલેન્ડમાં શીયાળા દરમિયાન ચોતીસે કલાકમાં ચંદ્રમાં દેખાય છે.

મધ્ય આફ્રિકાના એક ભાગમાં સેકેલી કીડીનું જન્મજુ બહુજ કીંમતી ગણાય છે

દુનીયાના જુદા જુદા દેશોના લશ્કરોમાં કુલ ૬ કરોડ સૈનિકો નોકરી કરે છે.

ડો. હેરલ્ડ શુટઝ નામનો એક જર્મન વીદાન ૨૯૦ લાખા લખી અને બોલી શકે છે.

જેપુર રાજ્યનાં કેટલાંક ગામડાંઓમાં ચમાર લોકોને મીઠાઈ બનાવવા માટે ઘીનો ઉપયોગ કરવા દેવામાં આવતો નથી.

ઉના પાણીમાં બેઝવાનો રેકર્ડ સ્થાપવા માટે હંગરીના એક માણસ ૪ દિવસ સુધી વરાળ નીકળતા પાણીમાં બેસી રહ્યો હતો.

નપાનના ૫ શીટ ૧ ઇંચની ઉંચાઈના ૭૨ વર્ષની ઉમરના એક લોદાના વેપારીની દાઢીની લંબાઈ ૫ શીટ ૬ ઇંચ હોઈ ચાલતી હતી તેને તેની દાઢી કાચળીમાં સમેટી લેવી પડે છે.

નપાનની એક ખેડૂત આઈએ એકી સાથે ૯ ઓકરાં અને ૧ ઓકરી મળી કુલ ૧૦ બાળકોને જન્મ આપ્યો હતો. આમાંથી ૩ ઓકરાં અને ૧ ઓકરી જન્મ થયા બાદ થોડા સમયમાં મરણ પામ્યાં હતાં. જ્યારે ૬ ઓકરાં અને તેને જન્મ આપનાર મા હયાત છે. બધાની તબિયત પણ સારી છે.

અમેરીકામાં સીયામાંથી અને જર્મનીમાં ચામડાંમાંથી કપડાં બનાવવાના પ્રયોગો ચાલે છે. જ્યારે ઇટાલી દુધમાંથી ઉન બનાવવાનો પ્રયાસ કરે છે.

સુબંધના હોંદુ મુસ્લીમ ફૂલની ૪ હબર ફીટ લાંબી સ્ત્રીના શિશ્મ એક અંગ્રેજી જીવના નોખો ઉતારી છે.

ઓસ્ટ્રેલીયાના વીક્ટોરીઆ પ્રાંતમાં કંગરૂલેન્ડ નદીની ખીણમાં કુકેલીપ્ટમનું એક ઝાડ ૩૨૧૧ ફૂટ ઉંચું છે.

મે મહિનામાં થનાર ગાદીનશીન સમારણમાં ત્રાંચ સહેનશાહને પહેરાવવાના મુગટમાં ૪ હબર કરતાં પણ વધુ ગંધ્યામાં કીંમતી રત્નો નટલાં છે. એની કીંમત આશરે ૨૩ લાખ રૂપિયા થાય.

ચિત્રલૂપિ

મીસીસ સીમ્પસનને હોલીવુડનું નિમંત્રણ

માણ રાજા એકવડે આઠગા અને હાગના એકવડે ડ્યુક ઓફ વીન્ડસરની દીલદાર મીસીસ વોલી સીમ્પસનને હોલીવુડની ફેલીક આગેવાન શ્રીલ કંપનીઓએ શ્રીલમાં પાર્ટ લજવાની મોટી ઓફર કર્યાનું જાણાય છે. એ કંપનીઓમાં ફેલીક કંપનીઓના કાર્યકર્તાઓ પોતાની મુશ્કેલી બર આવવાની આશા રાખે છે, પરંતુ થોડાક મહોનાઓ લગી તેમને કશો સંતોષકારક જવાબ મળવાનો નથી. મીસીસ સીમ્પસન આગમની અધિકારી પુરે અમેરીકન ચોપાનીયાઓએ જે જાણે હોલોકાર કરી મુકેલા હતા, તે વેળાએ તક સાધી અમેરીકાની એક આગેવાન કંપની યુનીવર્સલ પીકચર્સ કોર્પોરેશનના શ્રીલ આર્ટિસ્ટ એજન્ટ મી. જોર્જેરીલે તાર મોકલી તેમને એ કંપનીનાં કોન્ટ્રેક્ટ માટેની ઓફરની વાત રજુ કરી હતી. સાંભળવા પ્રમાણે હોલીવુડના ફેલીક સ્ટોરી રાઈટર મીસીસ સીમ્પસનના લાખકની વાર્તા સંબંધી બેજુ કસી રહ્યા છે. માત્ર મીસીસ સીમ્પસનની “હા”નીજ રાહ બેઠ રહ્યા છે.

મુસોલીનીની માનીતી ફિલ્મ આલેનેત્રી કોણ ?

મુસોલીની લાખો ઇટાલીયનોની પુણ્ય વ્યક્તિ છે. પરંતુ મુસોલીનીને પોતાને વળી એક પુણ્ય મૂર્તિ છે અને તે શ્રીલમસ્ટાર માડલીન કેરોલ.

માડલીન જન્મે બ્રીટીશ છે. ઇટાલીમાં ઉતરનાર ‘અરબીયન નાઇટસ’ની પહેલી સર્વિંગ રંગીન શ્રીલમાં કામ કરવા માટે મુસોલીનીના પ્રતીનિધીઓએ માડલીનને આમંત્રણ આપ્યું હશેવાય છે.

મુસોલીનીની મતી દેખેખનીએ રામમાં ૨,૦૦૦,૦૦૦ પાઉન્ડને ખર્ચે જંગી શ્રીલ સ્ટુડીયો બાંધવામાં આવ્યો છે. ને માડલીન મુસોલીનીનું આમંત્રણ સ્વીકારશે તો તે ઇટાલીના જંગી સ્ટુડીયોમાં કામ કરનાર પહેલી બ્રીટીશ શ્રીલ સ્ટાર તરીકેનું માન ખાટી જશે.

અગિયાર હિંદ ફિલ્મ પરિષદ

મદ્રાસ ખાતે અગિયાર હિંદ ફિલ્મ પરિષદ, સાગર ફિલ્મ કંપનીના મલેક શ્રી. ચીમનલાલ દેસાઈના પ્રમુખપદે ભરણ હતી તેમાં નીચેના મુખ્ય દરજો પસાર થયા છે. (૧) હિંદના ફિલ્મ ઉદ્યોગને રાહત આપવાને તથા મશીનરી અને કાગળ ફિલ્મો પર લેવામાં આવતી જકાત સદંતર કાઢી નાંખવાને સરકારને વિનંતી કરતો, (૨) જૂના જૂના ફિલ્મ સેન્સર બોર્ડના ખામી ભરેલા બંધારણ પ્રત્યે સરકારનું ધ્યાન ખેંચતો, (૩) જાપાનના મલે છે તેટલી સ્વતંત્રતા પડવાને આપવાને સરકારને વિનંતી કરતો (૪) પ્રાંતિક સરકારો અને યુનીવર્સિટીઓને, ફિલ્મોને કેળવણીના અંગ તરીકે અપનાવી લેવા વિનંતી કરતો, (૫) હિંદને જાંખપ લગાડનારી પરદેશી ફિલ્મો સામે સખત વિરોધ અને સરકારને તે બાબતે સત્તર પગલાં લેવાને વિનંતી કરતો, (૬) ફિલ્મ પાર્સિસ લાવવા લખ જવા માટે કન્સેશન આપવાને રેલ્વે કંપનીઓને ભલામણ કરતો તથા ફિલ્મો પાછળ વપરાતી વીજળીના દર ઓછા કરવાને સત્તાધાઓને વિનંતી કરતો.

—સાદ કોમેડીયન ચાલી ચેપ્લીન હોલીવુડની શ્રીલોને છેલી પલામ કરી સોનીયેટ રશિયામાં ચમકવાને વિચાર કરે છે.

—આફ્રિકાનો ઇતિહાસ દર્શાવતું એક ચિત્રપટ ૧૯૩૮માં મહેર જનતા સમક્ષ રજુ થશે.

—રાકોવામાં શૈક્ષણિક પ્રચાર ફિલ્મો દેખાડવાને પ્રયત્ન કરવામાં આવ્યો છે.

મી રસિક લાઈ શ્રી ‘ધૂમકેતુ’ પાસે ખાસ લખાવેલી સ્ટોરીને આવતા માસમાં ૩૫. આપવાના છે એમ સંભળાય છે.

—જુસકેબે તેના રૂપેરી યાદના પહેલાજ પિક-અપમાં ૭૪ નાજનીને ચુંબન લીધાં હતાં.

—વપરાયેલી બ્લેડોને પણ ઉપયોગ શ્રીલ લાઈ-નમાં બનાવાયો છે. શ્રીલના કડી યસના કામમાં બહુજ સગવડતાવાળી એ મધ પડી છે.

—એક વર્ષમાં મેરીપીકર્ડે તેના શોખીનાના જવાબ આપવા છ મંત્રીઓ રોકવા હતા અને એ પાછળ લગભગ ૨૦૦૦૦ પાઉંડ ખર્ચ કર્યાનું કહેવાય છે.

—સાગર સ્ટુડીઓમાં મી. અદામી શ્રી. રમણલાલ દેસાઈ કૃત ‘કોકીલા’ના શોટસ લેવામાં મશગુલ થઈ ગયા છે. સવિતાદેવી ગરવી ગુજરાતી કોકીલા બની અજબ આકર્ષણ જમાવશે એમ જણાય છે.

—યુ થીએટરના સ્ટુડીઓમાં સુવિખ્યાત ડાયરેક્ટર શ્રી નીતિન બોઝ પોતાના નવા પિકચર ‘પ્રેમીકંટ’ યાને ‘બડી બહેન’નું શુટીંગ આદરી રહ્યા છે.

બોઝે ટોકીઝનું આગામી આકર્ષણ ‘ધજનત’ની વાર્તા હૈદરાબાદનાં નંદાદેવીની આલેખાયેલી ઐતિહાસિક બીલ જીવનની આસપાસ ગુલેશી વસ્તુ હોવાનું મનાય છે.

—બાળકોને શિક્ષણ આપવાના ઇરાદાથી લંડનમાં કેટલાક શિક્ષકોએ શૈક્ષણિક ફીલ્મો તૈયાર કરવાને પ્રયત્ન કર્યો છે.

—જોનકોર્ડ કાવે ત્યારે સાગળીનું ઝોલું ખાઈ શકે છે. તમે એને હુકમ કરો કે ‘આંસુ લાય’ અને એ રડવા લાગે. તમે એને તરતજ હમવાનું કહો તો એ હસી પડે. એનામાં કામ કરવાની ખુબ શક્તિ અને છૂટ છે.

—‘જન્મભૂમિ’ ચિત્ર વિશ્વ અનારંગના અખિલ હિંદ વૈદકીય સંમેલનમાં એ ચિત્રમાં આવતા વિષ્ણુ કવિ-રાજ નામના વૈદ્યાગ્રની વિચિત્રતા માટે ઠરાવ કરવામાં આવેલ છે. ‘અહુત કન્યા’ અને ‘જન્મભૂમિ’ ગન્તેગાં વેદાંતી ટેકડી કરવામાં આવેલ છે.

—ફૅન્ટર મહાસભાની શીશ્મ પણ મી. જોવારામે ઉતારી લીધી છે. તેઓએ લખનૌ કેમિસની શીશ્મપણ અગાઉ ઉતારી હતી.

—સ્વીડનના રાજ્યએ ગ્રેટાગાઓને સાહિત્ય અને કલાને લગતા કાર્ય માટેના સૌથી ઉચામાં ઉચો સ્વીડીશ મેડલ લીએરીએટ આર્ટિસ્ટ આપ્યો છે.

‘૫૬૬૧૨’ ના પડકાર ક્યાં ક્યાં પડે છે ?

વિક્ટોરિયા ટર્મીનસ, ભાવખલા, ત્રાદર, (જી. આઈ. પી.) નાટીક રોડ, કલ્યાણ, નાગપુર, પુના નં. ૧, બોમ્બે સેન્ટ્રલ, ગ્રાન્ટરોડ, અંધેરી, સુરત, પડોદરા, નડીઆદ, અમદાવાદ, અજમેર, આલુરોડ, રતલામ, નવસારી, વલસાડ, આનંદ દાદર (બી. બી.) બીલીગોન, મહેસાણા, ગદાસ, વિરમગામ, વડવાણ, ગોધરા, ભરૂચ, ઉજ્જન, પેટલાદ, કલોલ, અંકલેશ્વર, દાહોદ, યાણ, કુર્લા, શાન્તાકુઝ, ડાકોર, ધંદોર, દહાણુ રોડ, વિસનગર, રાજપીપળા, ગળનગર, દહંગામ, મુંબઈ, ડબોઈ, સંજેઈ, ભરૂચ વગેરે.

—જર્મનીના ખુસવીક મુકામે એક મોટામાં મોટું ખુલ્લું સીનેમાગૃહ અધિવાની તૈયારીઓ ચાલી રહ્યાનું જણાય છે. કહે છે આ. થીએટરમાં ૨૦૦,૦૦૦ પ્રેક્ષકોને સમાવેશ થઈ શકશે સ્ક્રીન ૩૬ ફીટ ઉંચી અને ૧૮ ફીટ ની પહોળી રાખવામાં આવશે અને ૬૩૦ ફીટના અંતરેથી જોઈ શકાય તેવી જોરદાર પ્રકાશના મશીનની પણ એમાં ગોઠવણ કરવામાં આવનાર છે.

—મુંબઈની એક અણીતી શીશ્મકંપનીની બણીની નડીનાં લક્ષ થોડા વખતમાં થશે એવી અશ્વ છે. લક્ષ થવા પછી એ નડી...શીશ્મકંપનીમાંથી પોતાની ભાગી-દારીમાંથી છુટી પણ થાય એમ કહેવાય છે.

—અખિલ હિંદ મોશન પિકચર કન્વેન્શનની સમાપ્તિ વખતે કલકત્તાના ફેમકી બોઝ તરફથી તૃતીય અધિવેશન ભરવાની દરખાસ્ત રજુ થઈ હતી. અને એ માન્ય રખાઈ હોઈ આવતું અધિવેશન બંગાળમાં-મળશે

—સાગરના માલીક શ્રી. ચીમનલાલ દેસાઈએ મદ્રાસ સીનેમા કન્વેન્શનમાં પ્રમુખ રથાનેથી વિદ્વાત પૂર્ણ અને મનનીય ભાવણ આપ્યું હતું.

—કલકત્તા સ્ટુડીઓમાં પણ રંગીન ફીલ્મ બનાવવાની મશીનરી આવતી જાય છે એમ સંભળાય છે.

—મિત્રા ફીલ્મ કંપનીએ ‘મે ઘડીગોળ’ ના તંત્રી ન. રાધા કૃત ‘રક્ષા બંધન’ નામની સ્ટોરી નવી ફીલ્મ માટે ખરીદી છે.

—વાડિયા મુવિટોનની પ્રસિદ્ધ ‘રેટ’ટરેટાર મીસ નાદિયા જર્મને ગ્રીક, તથા પ્રસિદ્ધ નાટિકા અજુરી જર્મન છે. નાદિયાએ અગાઉ કેટલાંક દેશી-વિદેશી સરકારોમાં ફિલ્મ ધડકાવનારાં કામે કરેલાં છે.

—મીસ ગોહરે નવા બંધાવેલા બંગલાનું નામ ‘ડીમ લેન્ડ’ (સ્પનબોમ) છે. આ બંગલાના જોવાળ એક નાતો આડીનો બંગલો રજુજીત કંપનીના જોડિયા માલિક શ્રી. ચંદુલાલ સાહે ગોહરને બેટ આપ્યો છે. તેની કિંમત આશરે આર હજાર રૂપિયા થાય છે.

સુખની રસી

ઇતિહાસનું સંશોધન

ગૂજરાત કાઠિયાવાડની શિક્ષણ સંસ્થાઓમાં ન્યાં સુધી સ્વભાષાનું જ્ઞાન ધરાવનારા અભ્યાસીઓની લગતી નહિ થાય ત્યાં સુધી આપણું ઇતિહાસનું જ્ઞાન હંમેશાં અધુરું જ રહેવાનું ઇતિહાસનો અભ્યાસ એટલે માત્ર ગૂજરાતના કે હિન્દના ઇતિહાસનો અભ્યાસ તો કાષ્ઠ નહિ સમજે. ગૂજરાત હિન્દનો વિભાગ છે, હિન્દ એશિયાઈ વિભાગ છે, અને એશિયાઈ સંસ્કૃતિ પૃથ્વીની સંસ્કૃતિનું મુખ્ય અંગ છે. આપણે આ સંસ્કૃતિનો ઇતિહાસ સમજવો જોઈએ. ગૂજરાતમાં કાષ્ઠ વિભાગનો કાષ્ઠ રડ્યો ખડ્યો ઇતિહાસ જુએ તેને હું માન આપું પણ તેના કરતાં વિશેષ સામાન્ય તો પૃથ્વીના ઇતિહાસનો અભ્યાસી વિવેચક અને ચિંતક હોઈ શકે. તેથી આવા અભ્યાસીઓની આપણે ખાસ જરૂર છે. પણ એ અભ્યાસ માત્ર અભ્યાસ રહેવા જોઈએ નહિ. તેનાં પરિણામોના ગૂજરાતમાં બૃહદ ગૂજરાતમાં પ્રચાર થવો જોઈએ, જેમ મહારાષ્ટ્રના ઇતિહાસનો પ્રચાર હાલ બૃહદ મહારાષ્ટ્ર એટલે વડોદરા, ગાંધિધર, ધોધર, ધાર, દેવાસ વગેરે સ્થળોએ થઈ રહ્યા છે તેમ આ પ્રચાર આપણી જનતામાં સ્વભાષામાં થવો જોઈએ. એ કામ સ્વભાષાને ભાષા તરીકે જાણનારાઓ જ કરી શકે. તેથી જો બાળકો સિદ્ધ થયેલી જોવા હું ઇચ્છું છું. એક તો, આપણી શિક્ષણ સંસ્થાઓમાં ઇતિહાસ વગેરે વિષયોનો અભ્યાસ કરાવનારાઓ ગૂજરાતી ભાષાને બોલી તરીકે જ નહિ પણ સાહિત્યની વાહમયની ભાષા તરીકે જાણતા હોવા જોઈએ. અને જો ભાષાઓ એ પ્રકારે ગૂજરાતી ભાષાને જ જાણતા હોય તે ભાષાઓ તે પમાણે કરવા અસાધ્ય ન જ પ્રયત્ન કરે. કારણ સ્પષ્ટ છે. આપણી જનતા ન્યાં સુધી ઇતિહાસની ધરનાઓને

સામાન્ય પ્રકારે પણ સમજે નહિ ત્યાં સુધી આપણું રાજકારણ, અર્થવ્યવહાર, સમાજ સુધારણા, વગેરેમાં પ્રગતિ કરી શકીશું નહિ. લોકસત્તાના આ યુગમાં અભ્યાસીઓએ ઇતિહાસ માટે તો આટલું ચોક્કસ કરવું ઘટે છે.

(પ્રસ્થાન) શ્રી. કેશવલાલ હિં. કામદાર

વેદ અને અવેસ્થાનો સમન્વય

ભાષાસિદ્ધિ દૃષ્ટિએ વિચાર કરીએ તો વેદની ભાષા અને સંસ્કૃત ક્યાં એક છે? એમાં જેવો ભેદ છે તેવોજ ભેદ ગાથા અને અવેસ્તાનો છે. ગાથાની ભાષા વેદની માફક જૂનામાં જૂની છે. હું તો એમ માનું છું કે આ ભેદ પ્રાૈતિક બોલિઓ-Dialects-જેવો છે. તદ્વાત જણાય છે તે કેવો? અત્યારે અમારા પારસીઓ મુખ્ય-ન્યઅક્ષરો નથી બોલી શકતા. એ કાળમાં ઇરાનિઓનાં 'જ' નો ઉચ્ચાર ન કરી શકતા. ઇરાનનું રાજ્ય ગયું, સામ્રાજ્યનો હાર્યો, અને બહુ મોટે મોટે અરબોનો સંપર્ક થયો, ત્યારે પારસીની ભાષામાં 'જ' આવ્યો, પણ તે માત્ર લેખનમાં, ઉચ્ચારમાં તો નહીં જ. વર્તુલિયિતિએ ઇરાનિઓના જ-ટ વર્ગનો ઉચ્ચાર કરી શકતા નહી; શુદ્ધ જને સ્થળે અરે; જેમકે પૂર્વ 'ને' સ્થળે 'પેરેસ' બોલતા. એ-ઓ પણ ન બોલી શકતા. 'સેનુ' કહેવું હોય તો 'દ્યનુ' કહે; 'પૌર' કહેવું હોય તો 'પાઉર' કહે. આ ઉચ્ચારણની ખામી આજ ૧૧૦૦ વર્ષ થયા ગૂજરાતીઓના સંપર્કમાં પારસી છે: છતાં સુધરી નથી. 'જ' નો 'ઝેર' થયો, તે અસર પહેલ્લીની છે.

x x x

પારસીઓની ભાષા

પારસીઓની ભાષા કેટલાયે વખત થયાં અવેસ્તા ન રહી હતી. તેઓ પાસે જૂની પરિશ્વન રહી હતી,

તે માટે બેવી ચાર માઈલને અંતરે 'કોશ દિકોશ-સીમાને' ગામડાં કરવાં. સાધારણ રીતે અત્યારે પણ એ જ અંતર બરાબર ગણાય છે. રક્ષણ માટે સર્વેયોગ્ય-માણામૂલિત-પરિસ્થાવદિશ્ચવદ્રાઃ । ગામડું બહુ નેહું થઈ જઈ જમીન ઉપર ભાર પડે નહિ તે માટે તેની વસ્તીસંખ્યા કિસ્સાવાર નિયત કરવાની. તેને માટે સ્વદેશાભિવ્યન્દવમનેન નામ ગામ વસાની જૂતાની ગીચતા ઓછી કરવી. ગામડાંનો શીમાડો અમેરિકામાં જેમ ચોસાક માફક થાય છે તેમ નહિ પરંતુ લોકોને અગવડ ન પડે તેમ કુદરતને અનુકૂળ નાણું, ટેકરી, વન, વૃક્ષો વગેરેથી સીમાડો નક્કી થવો જોઈએ. ગામડાંઓમાં પણ મહોલ્લાઓ નગરરચના સિદ્ધાંતો પ્રમાણે કરવાના, તેને પાણી પુષ્કળ સગવડ આપવાની. શિદ્ધ-સાચો જુદો જુદો દશિએ પ્રયત્નરણ કરી, ગામડાંનું વર્ગીકરણ બનાવી તેનાં સુંદર નામો આપે છે. તેમાં મુખ્ય દષ્ટિ ગામડાંની જરૂરિયાત પ્રમાણે તેના આકાર તથા રસ્તાના સંખ્યાની છે. ગામડાના રસ્તાની પહોળાઈ સાંભળી આશ્ચર્યચકિત થવાય તેવું છે. તેની પહોળાઈનું માપ ૧૮ થી માંડી ૬૬' સુધી આપેલ છે. આડા નાના રસ્તા (short cuts) ૩૬૦'થી ૪૨૦' ને અંતરે કરવા, જેમ trunk roads (ધોરી રસ્તાઓ) તેમ aggricultural roads અગર district roads તરીકે જેને આપણે અત્યારે ઓળખીએ તે પણ ગામડાને આપવા જોઈએ. ત્રિશદ્ધનુંપિવિસ્તીર્ણોદેશમાર્ગસ્તુતૈકૃતઃ । દ્વિશદ્ધનુપ્રાંમમાર્ગઃસીમામાર્ગો દ્વૈ-લતુ ॥ દેશમાર્ગ ૧૮૦' અને ગ્રામમાર્ગ ૧૨૦' પહોળા-ધનો કરવો. તે ઉપર વીથી તથા ધર્મશાળાઓ જોઈએ. તેના રક્ષણ માટે પૂરો બદોબસ્ત જોઈએ, પસાયતાઓએ પામ-દોડ કલાકે-રોનફરવી. રસ્તાઓને પ્રતિવત્સર દુરસ્ત કરી સારી સ્થિતિમાં રાખવા, ગામડાની ડ્રેનેજનું પહેચેથી ખ્યાન રાખવું. તેની જમિ પૂર્વે-વગવારિસારા દિગમણી-ઉતરાદી દળતી-રૂંધન થાય તેવી-હોવી જોઈએ. મતલબ, ગામડાને તેની Communitary life અંગે બધી સગવડ આપવા

સંબંધમાં શિલ્પશસ્ત્રેષ્ઠ નવ નિયતો કરી છે. તે બધાની પાછળ ગામડાંનું કૃષિધન અને ઓધન આપાદ રહે. ગામડું જોઈ-નાતીં-લગર (રાપર્યામ) બને. જ્યાં, દેશ સાથે સંકલિત રહે એવ લાવના સીધું કે અડ-કતરી રીતે, ગામી કે સ્પષ્ટ જોઈ રાકાય તેમ છે.

વીરેન્દ્રરાય ચન્દ્રશંકર મહેતા

(આરમા યુજ્જાતી સાહિત્ય સંમેલન માટે તૈયાર થયેલ 'હિન્દી નગર વિધાન' નામક નિબંધમાંથી)

ઇન્કિલાબ !

ઇન્કિલાબ !

નેક, ટેક,

પ્રાણની ઉમેદ એક

ઇન્કિલાબ ! ઇન્કિલાબ !

ઇન્કિલાબ !

ગુજ્જતો અનંતમાં પીડિતનો અબેદ સાદ સ્પષ્ટધ્યેય મોખરે "યુલામ કોન, સો સમાન".

સો સમાન :

અન્ય વાત છે હરામ :

તોડવા અતુદ બંધ આખરી કયો પ્રબંધ માણવા સમુદ્ધ મુખ ઇન્કિલાબ ! ઇન્કિલાબ !

ઇન્કિલાબ !

સુકિતનું વિરાટ ખ્યાન

એકને અખંડ ગાન

સાવધાન ! એકતાન

હો, મજુર ને કિસાન

માનવી દુઃખી તમામ

ઇન્કિલાબ :

ઇન્કિલાબ :

આથમે જ કાળ રાત ઉઘડે નવું પ્રભાત ઉઘડે સ્વતંત્ર દ્વાર ઇન્કિલાબ ! ઇન્કિલાબ !

(પ્રજામિત કેશરી

મહાસભા અંક)

ભાતુશંકર બેધી

'પડકાર' માં આપવાની બહેર બખરના સર્વ પ્રકારના કામકાજ સાથે આ એડેસ નોંધી રાખ્યો—

'પડકાર' એકવર્ટિઈઝિંગ ડીપાર્ટમેન્ટ

૧૩૧૨, શાહપુર, અમદાવાદ.

મુઝે મુઝે ને ઘેલી વડે
ને કોઈ બહેની અખંડ ને અનંત રે
જાનહી-જાગને ઘૂમે રે.

(કવિશ્રી, ન્હાનાસાલ)

ગપગોળા ફેંકવાની ઘેલછા.

પત્રકારત્વમાં સનસનાદી ભર્યા સમાચાર પ્રગટ કરવાની પણ અધિપતિઓની ઘેલછા હોય છે.

તાજેતરમાંજ અસાહ્યાદના 'આજ-કાલ' પત્રે ફેંકાલોછા ચત્રાવી 'પં. જવાહરલાલ એક ગ્રેજ્યુએટ સમાજવાદી યુવતી સાથે લગ્ન સંબંધથી જોડાય એવો સંભવ છે.' એવા સમાચાર પ્રકટ કરવાથી ભારે સનસનાદી ફેંકાર્થ ગઈ હતી.

કેટલીકવાર સત્યાસત્યનો વિચાર કર્યા સિવાયજ તંત્રીશાને ફેંકે રાખે છે પરંતુ આથી સમાજને ભારે નુકશાન થાય છે એ સ્પષ્ટ વાત તેમના અલ્પ સ્વાર્થ ખાતર તંત્રીઓના ભેગમાં ઉતરી શકતી નથી.

પં. જવાહરલાલ અને લક્ષ્મી ? એ પ્રથમ દૃષ્ટિએજ વાંચનારને કેટલું બધું વિચિત્ર લાગે છે? પં. જવાહરલાલના લક્ષ્મીની અધવાની તપાસ કરતાં એ સમાચાર કેવળ હવાઈ તોપ જેવા માલુમ પડ્યા છે. પંડિત જવાહરલાલ આવાં લક્ષ્મી કરે એ વાતજ કેટલી બધી મુશ્કેલી ભરી જણાય છે. નહેરુ કુટુંબના શ્રીમતી વિજયાલક્ષ્મી પંડિત અને જવાહરલાલનાં જોડેન શ્રીમતી હસીમીંગે અખબારનવેશોને સ્પષ્ટ રીતે જણાવ્યું હતું કે એ વાત તદ્દન અસત્ય છે. એ અપમાનજનક સમાચાર ફેલાવવામાં જવાહરલાલની કુર હાસી છે.

કહે છે કે અસાહ્યાદના વર્તમાન પત્રની કપોલ કવિપત્ર બાતમીના મૂળમાં સંલુકત પ્રતિની મહાસલા વિરોધી ટોળોનો હાથ હોવાનો સંભવ છે. રાત દિવસ દેશ સેવામાં રમ્યા પચ્યા રહેનાર પંડિતજીના હૃદયમાં મુશ્કેલીન ગાળવાની ઉમિંઓ યાદી રહી છે એવી કલ્પના કરવામાં પણ એ પત્રકારે ભારે બૂલ કરી છે.

નહેરુમાં આવવાના મોહમાં કેટલીકવાર રિપોર્ટરો અને તંત્રીઓ હવાઈ ભેગ ગોળા ફેંકી રજતું ગળ કરવામાં કંઈ યાદી રાખતા નથી. પરંતુ તેમની એ નીતિ થીતો તેઓ આદર્શ પત્રકાર થવાને બદલે નહેરુ જતાના કંટા શરૂજ થાય છે એમાં જરાય શક નથી.

કેટલીકવારતો પત્રકારો તેમના ભેગમાંથી સ્વખર્ચ જેવા કાલ્પનિક વિચારો પ્રગટ કરી જનતાને બેધડી આશ્ચર્યમાં નાખી દે છે, કેટલાક અકલ્પનેા ભંડા કહેવરાવતા તંત્રીઓ એક ન્હાનામાં ન્હાના આંકુંગમાં દર્શાવાય તેવા સામાન્ય સમાચાર પાંચ મરચું મીઠું અને મસાલા ભેળવી ભપકાદા સમાચાર પ્રગટ કરવામાં ભારે બહાદુરી કરે છે. ધારો એક તાજુ જન્મેજુ અનાથ બાળક રસ્તામાંથી મળી આવ્યું હોય અને પછી તે પર કોઈ અખબાર તરફથી નિરર્થ શબ્દોના શણગાર સજી એને એક વાર્તાનું ભારેજ આપવામાં આવે ત્યારે, એ કશ્ચરમથી ભરપુર સમાચાર વાંચનારને કોઈ પણ હેતુ વિનાના એવા શબ્દોના સાથી આપી ભરેલા મસાલેદાર સમાચાર વાંચતાં જરૂર કંટાળે આવે છે. તેમ છતાં એ કલમખાને તે એમજ માનત હોય છે કે અમે કંઈક જનતાને તાજું તાજું વાંચન પુ પાડીએ છીએ. કેટલીકવારતો જ્યાં નામ કામનું પણ કેકાણું ન હોય તેવા ગામનાં નામે મુકી મૂખ પત્રકારે ગોઠવેલી અને વણેલી વાતો મુકી ચુકવાનો ઉડાવે છે દાખલા નરીકે બાગલપુરમાં એક સ્ત્રીને થયેલા એ કઠ્ઠ બાળક ! બીલાડીએ આપેલો વ્યાધનો જન્મ ! મનખા પુત્રના મચન મેરાઈએ વતે જોયેલું દંખ. વાધ નામે છે- કૂદે છે અને હસે છે; લોકોનાં ઉલટાતાં ટોળાં, પોલીસે રાખેલો ભારે બંદોખત વગેરે.

આપણે ઇચ્છીએ કે તંત્રીરાજે તેમની જીવિતુ લીલામ કયાં સિવાય પત્રકારત્વના પવિત્ર ધંધાને કલ-કિત કરતા પહેલાં જનતાને સાચા અને સંપૂર્ણ ખાતરીના અમાત્ય પૂઠાપાટી જનસેવા અન્ય નરદી લે.

લાભો અને કરોડોની ગિલ્ડન ફ્લોરી ર્થ ભારત માનની રવાનીતા ખાતર ફરીથી ધારણ કરનાર ભારતના ભગીરથના જીવનમાં ગૃહજીવનની ઇચ્છાની શ્રેયતા પણ કેમ હોઈ શકે. જરૂર આપણે એક વખત માટે એ ભયંકર જીવનથી ફેલાવનાર તંત્રી પ્રાણીની ઉદાર દીલથી રૂબા પાછા લઈએ ! અને પુનઃ આવી ભયંકર જીવો ન કરે તેમ ઇચ્છીએ.

‘તાપીના તપસ્વી’ સ્વરાજ પ્રામીનો સાચો માર્ગ બતાવે છે.

વાંચક કદાચ આ શિષ્યકથા ગભરાઈ જશે. પણ હારે પેટ છૂટીવાત કરતાં જરૂર કહેવું નેપછી કે આ ઈષ્ટ અખબારી સ્ટેટ નથી આ તો નવો રાહ છે. માર્ગ નવો રાહ !

સામરમતીના સંતો રાજકારણમાંથી ક્ષેત્રમંત્ર્યાસ ક્ષેત્ર શેઠાંમાં વસે છે અને ત્યાં ગ્રામોદ્ધારના મનસુખા કરે છે પણ એમાં કંઈ શુકરવાર આવવાનો નથી. કારણ કે હીન્દની પરતંત્ર પ્રજાને આઝાદીને માર્ગે કાંરવા એક મહાન-મહાન વિશ્વતિ તેના રસકસવાળા અદ્યુત ભેજમાંથી નવીન માર્ગ સરળ કરી રહી છે. સ્વરાજ્ય પ્રાપ્તિનો સાચો મહામંત્ર શું હોઈ શકે, એ આપણી એ નૂતન વિશ્વતિએ ચોડા જ વખત પહેલાં આખી યોજના પ્રગટ કરી બતાવી આપ્યું હતું. અને સેવક માને છે તે પ્રમાણે તો તે યોજનાનો પ્રત્યેક હિન્દવાસી અગલ કરવા વિચાર કરી રહેલ છે. ધણા-એ તો એ યોજનાનો અમલ પણ કરી દીધો છે અને આડધું સ્વરાજ તો આમ આંખ મીંચતા મળી ચૂક્યું છે બાકીનું આડધું સ્વરાજ પણ હવે હાથ વેંતમાં આવી રહ્યું છે

તાપીના એ તપસ્વી કોણ છે ? અંગ્રેજોની કન્યા-એને પરણી જઈ અંગ્રેજ સ્વમુર કરવાથી સ્વરાજ્ય જાદી પ્રાપ્ત થશે એ વિધાન રજુ કરનાર તાપીના એ મહાન તપસ્વી શ્રી ઇશ્વરનાથ વીમાવાગાને આજ ભારતભરમાં કોણ નથી ઓળખતું ? જે કે અત્રે કહેવું

નેપછી કે એ યોજનાનો સ્વયં એ તપસ્વી એજ અમલ કર્યો નથી પરંતુ શુભ મુદ્દતમાં મહારાની પુરુષ તે અખતરો કરશે એમ માનવાને ચોક્કસ કારણ છે એમ કહે છે. કારણ કે ફ્રેન્ચપુરની બેઠકમાં થયેલી બધીજ અર્થહીન કાર્યવાહી તેમની દષ્ટિએ સુસ્લક જણાય છે તે તો કહે છે કે જન મંદિત પરણો આંગ્રેજ સુવતિએને ! જુઓ પછી સ્વરાજ્ય નાચતું કુંદતું આવે છે કે નહિ, ગાંધીજીના એક વાક્ય ‘પહેલાના જેવાજ હું યુવાન અને ઉત્સાહ લયો છું.’ પર યોનાનો અભિપ્રાય દર્શાવતાં એ ભદ્ર પુરુષ તમે છે કે એમના બોલવા પરથી એમ અનુમાન થાય છે કે તેઓ ફરીવાર એકાદ નવો કાર્યક્રમ દેશ આગળ રજુ કરવાના હશે. જે એનું હોય તો તે કાર્યક્રમ સ્વરાજ્ય પ્રામીના પ્રશ્નને અંગે સામા-જિક પ્રશ્ન બનાવવાનોજ હોવો નેપછી. તેમ નહીં હશે તો અગાઉ જેવાં ત્રણ હથીઆર પોતાના જ પગમાં કુહાડા રૂપ થયા તેવીજ રીતે એ નહું હથીઆર-એ નવો કાર્યક્રમ પણ આવ કુહાડા પગ પર જેવાજ થશે એ નકકી માનવું.”

આ અભિપ્રાય પરથી એ તાપીના તપસ્વી એમ માનતા જણાય છે કે હિંદમાં તો બીજી કંઈ પણ પ્રવૃત્તિની જરૂર નથી. કેવળ અંગ્રેજ પ્રજા સાથે સામા-જિક બંધનો વધારવાથીજ સ્વરાજ્ય જાદી મળનાર છે. આવી ઉત્તમ આવી હાથ કયાં પછી એ તપસ્વી નતે પહેલ કરે તો શું ખોટું છે ? ચિંતન સાથે અતૂટ સહકાર સાધી એ નતે હવે તો જરૂર ગાજતે વાજતે બહાર પડવાની જરૂર છે નહિ તો સામરમતીનો સંત શેઠાંમાં રહી કંઈ ભારતની મુક્તિ ખોદ દેશે એવો પાકો ભવ રહે છે.

અને એ તાપીના તપસ્વી આ તેમની મનોસૃષ્ટિની યોજનાનો જે તાત્કાલિક અમલ ન કરે તો જરૂર ભારતનું ભાવી ગગડી પડી કોષ ઉડી ખીણમાં ચોંટી જશે !

હવે તો એ તાપીના તપસ્વીએ વિલંબ કયાં સિવાય બેયની સિદ્ધિ અર્થે તેમની યોજનાનાં પત્રકો વિદ્યાળ પ્રમાણમાં તૈયાર કરાવી એરોપ્લેન મારફતે હિંદના ખુણેખુણામાં ફેંકાવવાં નેપછી અને ત્યારબાદ ફરક સ્વરાજ્ય પ્રાપ્તિ અર્થે રજુઆતને પહેલા લડવી ઉમેદવારોને

તાપીના પવિત્ર કિનારે આંગણ યુવતિનાં હસ્તધૂનન કરાવી આશીર્વાદ આપવા લેખએ-પુત્રવાન-સોપુત્રના આપ થાય અને હિંદમાં પ્રગતી જલ્દિ કરે.
પંડિત તદ્દકંચી કરે છે !

હજી ગયા અંકમાંજ સાહિત્યની દુનિયામાં તદ્દકંચી વિદ્યા સંબંધમાં સેવકે અંગુલિ નિર્દેશ કર્યો હતો ત્યાં તો 'પડકાર'ના તંત્રીરાજે મહારજક પંડિતજીના પરાક્રમ તરફ ધ્યાન દોર્યું છે.

એ પંડિતજી તો ઘણા જાણીતા છે-ગુજરાતમાં ખુબ ખુબ ગવાયેલા છે તેમનું નામ તો પ્રત્યેક ગુજરાતી જાણતા જ હશે તેમ છતાં મહારે કહેવું લેખએ કે તેમનું મુખ્યારક નામ છે પંડિત શિવપ્રસાદ. આ પંડિતના અનેક પરાક્રમે અખ્યાતમાં પ્રગટ થઈ ગયાં છે એટલે અત્રે તે પર વિવેચન નજ કરે તો ઠીક. એમનો મુખ્ય ધંધો ભીખ માગી ફેડો ઉધરાવવાનો અને મૂર્ખ ખે-નોને સ્વાશ્રયી બતાવવાનો છે.

તેઓ એક 'નવયૌવન' નામના માસિકના તંત્રી પણ છે, હાલ તે એલોસાથીજ અમદાવાદમાંથી પ્રગટ કરે છે. 'નવયૌવન' માસિકના માગદાર ૧૯૬૩ ના અંકમાં, 'પડકાર' અંક ૨ માં જાણેલ ભાષ શ્રી સુરેન્દ્રપ્રસાદ ત્રિપાઠીની નવલિકા 'જીવન સ્મૃતિ' પંડિતજી એ અક્ષરસઃ પ્રગટ કરી છે. આ માટે નીચે 'પડકારમાંથી' એટલું લખવાની પણ એ બંધુએ સૌજન્યતા દાખવી નથી. આમ પારકા મહેનતોનો ઉપયોગ પોતાના કુટી બદામના પત્રોમાં કરવાનો એ અર્ધદંડ તંત્રીરાજનો શો હેતુ હશે તે સમજી શકાતું નથી. ભાષ સુરેન્દ્રપ્રસાદ ત્રિપાઠીએ, પંડિત શિવપ્રસાદને કાયદેસર નોટીસ આપી છે અને અમને પણ આ અંકથી એવા તદ્દકંચી વિશા-રદેથી ચેતવા માટે ફરજ પડતાં ચેતવણીના સર પુકવા ફરજ પડી છે.

પંડિત શિવપ્રસાદની આખી જીવનકથા બનશે ત્યારે 'પડકાર'ના વાંચક સમક્ષ રજી થશે.

સાહિત્ય પ્રેમીનો પ્રલાપ

અમદાવાદમાં એક યુવાન સાહિત્ય મંડળ નામની યુવાન સાહિત્યકારોની સંસ્થા ચાલે છે. આ મંડળ અમદાવાદના યુવાન સાહિત્યકારોનું અમદાવાદ ખાતે મંગળ કરનાર પહેલુંજ મંડળ છે. કેટલાક કહેવાતા સાહિત્ય પ્રેમીઓની આ મંડળપર પ્રથમથીજ વકંદષ્ટિ

છે અને મંડળની કોઈપણ પ્રવૃત્તિ તેમના હૃદયને વ્હોલેઆ કરે છે, પરિણામે તેવા સંસ્થાના સાહિત્ય પ્રેમીઓ યુવાન સાહિત્યમંડળ પર અત્યંતના અત્યા યોદ્ધા જીદી જીદી રીતે હુમલાઓ કરતા મિથ્યા પ્રયાસ કરે છે.

મહારે અત્રે કહેવું લેખએ કે, અમદાવાદની જે બે ત્રણ નવીન સાહિત્ય સંસ્થાઓ પ્રવૃત્તિ કરે છે તે કરતાં કંઈક વિશેષ પ્રવૃત્તિ અમદાવાદનું યુવાન સાહિત્ય મંડળ કરે છે. આ બાબતની ખાતરી કરવા મંડળના મંત્રી કે કોઈ દેહેદારને સાહિત્ય પ્રેમીએ મળવું લેખએ તેમ છતાં આંખે ચરમા રાખીનેજ જોને જોવાની ટેવ પડી હોય તે કોઈ દિવસ સ્પષ્ટ વસ્તુ લેખ દારે નહિ એ સ્વાભા-વિક છે. અમદાવાદના એક દૈનિકમાં કોઈ એક સાહિ-ત્યપ્રેમી મંડળ નિષ્ક્રીય થઈ ગયું છે અને તદ્દન અવ્યવસ્થીત ચાલે છે અને તે પણ અમુક વ્યક્તિને લીધે હશે એમ કલ્પનાઓ કરી એકે ચર્ચાપત્ર લખે છે. પણ મહારે એ 'સાહિત્યપ્રેમીને કહેવું' લેખએ કે ભાષ આપ નામવર સાચાજ સાહિત્ય પ્રેમી હોવ તો મંડળમાં તો દાખલ થાવ. અને પછી જુઓ કે મંડળ શું પ્રવૃત્તિ કરે છે ? કદાચ મંડળના કાર્યકર્તા-ઓમાં ખામી જણાય તો એકાદ હોદ્દો સ્વીકારી નિષ્ક્રીય મંડળને સક્રિય કરોને. ખાલી થુંકે ઉરાડમાં તો સાચી સાહિત્ય સેવા થઈ શકે નહિ. અમદાવાદના કેટલાં મંડળો આજ પ્રગતિ કરે છે ? પ્રગતિ નામ-ધારી મંડળો પણ શુન્ય પ્રગતિ કરી રહેલ છે. સાહિત્ય પ્રેમી આ બાબતમાં કંઈ જાહેર કરી સાહિત્યપ્રેમ બતાવશે ? કે પછી હંધાની હાથ વરાળ કદાહી કેવળ વ્યક્તિગત આલોપો કરી એ મંડળને નિષ્ક્રીયજ કહેશે ! સાહિ-ત્યની સેવા કરવાની ઉત્કંઠા રાખનાર સાહિત્યપ્રેમીના એ પ્રત્યાપ કયા આરાધથી બહાર પડે છે ? સાચી સેવા એમ ન થઈ શકે એ સાહિત્ય પ્રેમી ન જુલો.

—તરંગવિહારી

ઉંચા ખુશબોદાર એસેન્સો, મરાઠા, કેશર ચોકખા ઘીની મીઠાઈ

મથુરાવાસી રામજીનાથ શ્રીનાથદાસ

રાવપુરા રોડ, લીમડાપોળ વડોદરા

તેમજ દૂધ, દહીં, શીખંડ, બાસુદો છુટક તથા જમ્યા.

આજનાં ત્રે - વૃદ્ધિલાને અપનાવવાનો આદેશ આપતું સાગરનું

સામાજિક
દલાસર્જન !

રૂઢીચુસ્ત પિતાના રવત પુત્રની
વિભાવત કરતા એક યુવક
પુત્રની કાનિમારી પ્રેમની દિગ્ગજ
કલાણી જીવને તત્પર રહે !

સવિતાદેવી

યાદ રહે ! -

— મુખ્ય કામ —

સવિતાદેવી

અને

મોતીલાલ.

.....આ સામાજિક ચિત્રકૃતિ
રૂઢીચુસ્ત સમાજમાં ખળભળાટ મચાવશે !

.....યુવાન અને યુવતિઓના હિલ પ્રેમરસમાં
તરબોળ કરશેઅને જોથીજ વૃદ્ધ, યુવાન
અને બાળકો આ ચિત્ર જોવા અધીરા બન્યા છે.

કૃપણ સીનેમા

તરબોળ,
કવેરીવાડ
અમદાવાદ.

સ્વ. સાક્ષર શ્રી. નરસિંહરાવ દીવેટીયા

ગૂજરાતના વયોવૃદ્ધ સાક્ષરરત્ન શ્રી નરસિંહરાવભાઈનું ૭૮ વર્ષની વયે તા. ૧૪-૧-૩૭ના રોજ અવસાન થયું છે. આ સમાચારથી પ્રત્યેક સાહિત્ય રસિક અને ગૂજરાતી ભાષાપ્રેમીને શોક થયા વગર રહેશે નહિ. ગૂજરાતના મુવિખ્યાત વયોવૃદ્ધ સાક્ષર શ્રી નરસિંહરાવભાઈ એક ઉત્તમ કવિ, પ્રખર ભાષાશાસ્ત્રી, નૂતની ગૂજરાતી ભાષાના પદ્ધતિગરના સંશોધક, કંઠક વિવેચક, વિચારક અને સમાજ સુધારક હતા.

છેલ્લાં ચારેક વર્ષથી સાક્ષર શ્રી નરસિંહરાવભાઈની તબિયત ઘણી અસ્વસ્થ રહ્યાં હતી અને તેમાં પણ છેલ્લાં હોદ્દેક વર્ષથી તો તેઓ લગભગ પચાદી-વશ હતા. સ્વ. શ્રી નરસિંહરાવભાઈનાં પત્ની શ્રીમતી સુશીલા બહેન થોડાજ માસ ઉપર અવસાન પામ્યાં હતાં. વૃદ્ધાવસ્થામાં પણ આ આઘાત તેઓએ ભારે સહિષ્ણુતાથી સહી લીધો હતો.

શ્રી. નરસિંહરાવ ભોળાનાથ દીવેટીયાનો જન્મ તા. ૩ સપ્ટેમ્બર ૧૮૫૯ના રોજ થયો હતો. તેઓ શાંતિએ યુગગગન નાગર ગૃહસ્થ હતા. એમનું કુટુંબ સુધારક વિચારનું હોઈ શાંતિના વાદ્યોમાં માનવું નથી. સ્વ. શ્રી. ભોળાનાથભાઈ ગૂજરાતના અગ્રગણ્ય સમાજસુધારક હતા અને પિતાના તે શુભ શ્રી. નરસિંહરાવભાઈમાં પણ ઉત્તર્યો હતો.

શ્રી. નરસિંહરાવભાઈએ ૧૮૮૦માં બી. એ.ની પરીક્ષા પસાર કરી હતી. સંસ્કૃતિમાં તેઓ પ્રથમપદે આવતાં ભાઉદાજ પરિતોષિક તેમને મળ્યું હતું. આ પછી તેઓ ૧૮૮૪માં આર્મિસ્ટન્ટ કલેક્ટર તરિકે મરકારી નોકરીમાં જોડાયા. ૧૯૧૨માં સરકારી નોકરી-માંથી અને જાહેર પ્રવૃત્તિમાંથી તેમણે નિવૃત્તિ લીધી. ૧૯૨૧માં એક્ઝીનિસ્ટન્ટ કોલેજના લેકચર તરિકે તેમની નિમણૂંક થઈ હતી અને આ પદ પર છેવટ સુધી રહ્યા હતા.

શ્રી. નરસિંહરાવભાઈની સાહિત્ય પ્રવૃત્તિનો આરંભ ૧૮૮૬-૮૭માં થયો હતો.

એમની કવિતાઓનો પહેલો સંગ્રહ 'કુસુમ માળા' બીજી 'હૃદય વીણા' અને ત્રીજી 'નુંપુર ઝંકાર' છે. 'સ્મરણ સંદિના' એ કાવ્ય પ્રગટિત કાવ્ય છે અને એ ગૂજરાતી ભાષાના કશા કાવ્યોમાં પ્રથમ પંક્તિનું

ગણાય છે. 'સ્મરણ મુકુર' અને 'મનોમુકુર' ગદ્ય લેખો અને રેખાચિત્રોના સુંદર અભ્યાસપૂર્ણ ગ્રંથો છે. 'અભિનય કલા' પર પણ એક સુંદર ગ્રંથ લખ્યો છે જે અભ્યાસપૂર્ણ છે. તેમના લેખો તથા પુસ્તકો સાક્ષર-જીવનના અમર સ્મારકો છે.

૧૯૧૩માં અમદાવાદ મુકામે મળેલી સંસાર સુધાર પરિષદના એ પ્રમુખ હતા. પ્રમુખ તરિકે આપેલું વ્યાખ્યાન તેમના સુધારક વિચારનું અમુક પ્રતિબિંબ છે. ૧૯૧૫માં ગૂજરાતી સાહિત્ય પરિષદના તેઓ પ્રમુખ હતા.

સ્વ. નરસિંહરાવભાઈનાં કાવ્યો ગૂજરાતી સાહિત્યમાં હિંચુ સ્થાન ધરાવે છે. ગૂજરાતી કવિતા તેમજ જોડણી સંબંધમાં પણ તેમણે નવાજ નિયમ ઘડ્યા છે. અને તેમને જોડણીના 'દ'કાર માટેનો આગ્રહ મંજૂર પ્રજા ખડો કરે છે. એ નિષ્કૃષ્ટ મારે હજી મતભેદ છે. તેમ છતાં જોડણી બાબતમાં તેમને કાળો ધણોજ મદદવતો લેખી શકાય. પ્રેમાનંદના નાટકો ઉપની ઉપયોગી ચર્ચા પણ ગૂજરાતી સાહિત્યમાં અજોડ ચર્ચા લેખી શકાય. સ્વ. સુરત પ્રાચીના સમાજ હતા. ઉચ્ચ શ્રદ્ધા તેમના ઘણા કાવ્યોમાં જણાઈ આવે છે. એ પુત્રી તો એક પુત્રના અવસાન પછી સ્વર્ગરેષે જાહેર જીવન લગભગ છોડી દીધું હતું. ગૂજરાતના વૃદ્ધ સાક્ષરોની ગણીગાંડી સંખ્યામાંથી સાહિત્ય જગતના પ્રખર અભ્યાસી તરિકેની શ્રી. નરસિંહરાવભાઈની ખોટ જરૂર ગૂજરાતને સાક્ષ્યા કરશે.

પ્રભુ સ્વ. ના આત્માને પરમ શાંતિ આપો એજ અભ્યર્થના.

* વડોદરા પત્રકાર મંડળ

વડોદરા પત્રકાર મંડળની ઉદ્ઘાટન ક્રિયા નેક નામદાર દિવાન સાહેબ સર વી. ડી. કૃષ્ણમાચારીના શુભદસ્તે ગામ તા. ૫-૧-૧૯૩૭ ના આ પ્રસંગે જાણીતા અમલદારો, જાહેર કાર્યકર્તાઓ અને મંડળના તમામ સલાહકારોએ ભાગ લીધો હતો.

વડોદરા રાજ્ય નિરંતર પ્રગતિની કૃત્ય કર્યા છે. તેમાં પણ દેશી ગન્યમાં પત્રકાર મંડળની સ્થાપના થાય અને તેની પ્રગતિમાં રાજ્યના અમલદારો સહર્ષ ભાગ લે એ વસ્તુ અરંખર વિરલ છે. આ માટે પત્રકાર મંડળના સ્થાપકો, પ્રેરકો અને સહાનુભાવકોને અમારા હાર્દિક અભિનંદન છે.

વડોદરા રાજ્યના અમલદારોની આ ઉત્તમ પ્રશંસનીય ઉદાર દીક્ષની ભાવનાને, વર્તમાન પત્રનું નામ સાંભળતા લોકો ઉત્કૃષ્ટતા અને પ્રગતિમાં પીછે કુચ કરના અન્ય દેશી રાજવાડાઓના અમલદારોએ ખાસ ધ્યાનમાં લેવાની જરૂર છે. વડોદરા રાજ્ય, પત્રકાર મંડળને ઉત્સાહ પ્રેરિત કરી અભિનંદન આપે છે ત્યારે કેટલાક રાજવીઓ પોતાના રાજ્યમાંથી પત્રો અને પત્રકારનું અસ્તિત્વ રહેવા ન પામે તેવી પેરવીઓ કરે છે.

આ મંડળના ઉદ્દેશમાં નીચેની મુખ્ય સાત વસ્તુઓ છે.

- (૧) સ્વતંત્ર પત્રકારીત્વની પ્રગતિ અને ખીજવણી.
- (૨) પત્રકારીત્વનું સ્વાતંત્ર્ય જાળવવાનો.
- (૩) રાજ્ય, જાહેર સંસ્થાઓ અને બીજા ટાંકા પસંદગી પત્રકારીત્વ અને પત્રકારોના વ્યાગ્રબી અને મોઝ્ય હક્કો જાળવવાનું.
- (૪) પત્રકારીત્વના ધંધા આદર્શભય અને તે જોવાનો.
- (૫) પત્રકારીત્વના સામાન્ય અગ્રણી દર થાય તે જોવાનો.
- (૬) પત્રકારીત્વ અને પત્રકારોના હરેક પ્રકારના કીર્તી જાળવવાનું.
- (૭) પત્રકારીત્વના ધંધા અને દરજ્જાનું ગૌરવ રહે તે જોવાનો રહેશે.

પત્રકાર મંડળના હોદ્દાદારો અને મહામંદો એક બીજા સાથે વધુ સંપર્કમાં આવી દિવસપ્રતિદિન મંડળની પ્રગતિ કરવામાં ક્ષણભૂત થાય એવી પરમદવાણુ પરમા-માને અને પ્રાર્થના કરીએ છીએ.

સુધારો

આ અંકમાં પ્રગટ થયેલ 'આર્ટિસ્ટ' પર 'વડોદરા પત્રકાર મંડળ'નો અહેવાલ આપવામાં આવ્યો છે તેમાં બૃજથી 'વડોદરા રાજ્ય પત્રકાર મંડળ' ન્યાં ન્યાં છપાઈ છે ત્યાં 'વડોદરા પત્રકાર મંડળ' એ સુધારીને વાંચવા તરફી લેવી.

ખાસ નોંધ

વાર્તાનાં પત્રો અને તેઓનાં નામો કલ્પિત છે, ખરી વ્યક્તિઓ કે તેઓનાં નામો સાથે તેને કશો

સંબંધ નથી. લેખો અથવા વાર્તાઓમાંના વિચારો સાથે તંત્રી તદ્દનજ સંમત થાય છે એમ કોઈએ સમજવાનું નથી.

ચેતવણી

'૫૪૬૧૨' માસિકમાં પ્રસિદ્ધ થતા કોઈપણ લખાણનો અમારી રજા વગર કોઈએ ઉતારો કરવો નહિ.
તંત્રી: '૫૪૬૧૨'

Government
of
Baroda.

No. Mis.

5

93D.

Huzur Political
Office
Baroda.

14th December
1936.

Dear Sir,

Patronage to the ' Padkar '

x x x

I have also requested the Chief Assistant to the Ministers to arrange for issuing an order directing all department- in the State to send their advertisements to you whenever Convenient.

Yours Sincerely.

(Sd).

Manager.

Huzur Political Office.

—અમદાવાદ ખાતે ભરાયેલી અખીલ ભારતીય મહિલા પરિષદને ભાવનગરના મહારાણીએ રૂ. ૨૦૦૦, પોરબંદરના મહારાણીએ રૂ. ૨૫૦૦, અને પાલીતાણાના મહારાણીએ રૂ. ૨૦૦ ની બહીસ કરી.

—અમદાવાદમાં અખિલ હિંદ મહિલા પરિષદની ૧૧ મી બેઠક મોસીસ માર્ગેટ કમીન્સના પ્રમુખપદે ડીસેમ્બર તા. ૨૩ થી રાત્રી યઈ હતી.

—અમદાવાદ મ્યુ. બોર્ડના પ્રમુખ તરિકે શ્રી. મણી-ભાઈ ચતુરશાહ અને ઉપપ્રમુખ તરિકે શ્રી. અળવંતરાય ઠાકર ચુંડાળા છે.

—અમદાવાદના મોડલ થીએટર્સ લીના નણીતા બાગી-દાર રોક શ્રી. ચોમનલાલ વીરચંદ મુંબઈમાં ગુજરી ગયા છે. પ્રબુ સ્વર્ગસ્થના આત્માને શાંતિ આપો.

—મુંબઈમાં યયેલી ચતુરંગી ક્રિકેટ મેચમાં હિન્દુસ્તી મુકાબીયન ટીમ ઉપર ૨૫૦ રન અને ત્રણ વિકેટ છત બેળવી હતી.

—અમદાવાદમાંથી 'નવ સૌરાષ્ટ્ર' અર્થસાપ્તાહિક નિકળવા માંડ્યું છે.

—રિટાયર્ડ ક્લેકટર તથા અમદાવાદ મુદ્રણશાળા સભ્ય મી. કુરેશી અવસાન પામ્યા છે.

—પ્રો. ન્યોતનંદ દેવને ઓરિએન્ટલ ટ્રાન્સલેશન બીલ મદદનીસ તરિકે મુંબઈ સરકારે નિમ્મા છે.

—ગુજરાતમાં રાષ્ટ્રીય મહાસભાની બેઠક ભરવા માટે રાત્રિ ચંડાલપુર, સુણાવ, બારડોલી, શુભલતીય ઢરીફાઈ કરી એમ સંભળાય છે.

—અમદાવાદની આસપાસ અને ગાયકવાડ વિસ્તારમાં ધાડ, લૂંટ કરનાર બંદારવટીયા ઉમરખાની ટાળીને પકડવા બ્રિટીશ અને ગાયકવાડ પોલીસે કમરસેડી છે. ઇનામે બહેર થયાં છે. ને ખાસ અમલદારની નીમણુંક યઈ છે.

—મુંબઈથી 'આજકાલ' નામનું ગુજરાતી સાપ્તાહિક શ્રી. રવિચંદ્ર મહેતા, શ્રી. છત્રસાહ અને શ્રી. બકુચેરાના તત્વીપણા નીચે પ્રગટ થયું છે.

—ખાતાના વજર કરીગરોએ ચોતાનું મંડળ સ્થાપવા નકો ક્યું છે.

—મુંબઈના મીલ માલિક મંડળના નવી સાલના પ્રમુખ તરિકે રોક ધરમશી મુશરાજ ખટક ચુંડાળા છે.

—નણીતા સાહિત્ય પ્રેમી કુમારશી ચોતીસિંહજી મહી-ડાની ૨૬મી જન્મગાંઠ તા. ૧-૧-૩૭ ના રાત્રિ ધામધુમથી જન્મવામાં આવી હતી.

—સુરતમાં ખજુરી બોયોળ ઉપર આવેલા એક બંગલાના કુપાઉન્ડમાંથી તરતના જન્મેલા બાળકની હાથ મળી આવી હતી.

—મુંબઈના ના. ગર્વનર લોર્ડ ડ્રેબોર્ન લીમકી રાત્રનના મહેમાન થતાં ત્યાં તા. ૨૭ મીએ રાણાગંડના તળાવ ઉપર ૧ ઢનર ભત્તરો શિખર કર્યો હતો.

ગુજરાતમાં ઠેરઠેર હામથી રસો સળે પાક નારા ચાયે છે. ખેડોતોની ભયંકર મુશ્કેલીઓમાં આ એક કારણ પા છે.

—ના. મોરબીના મહારાજ સાહેબે રાત્રનના ગરીબ કામદારોને બોલમાંથી મુક્ત કરવા રૂ. ૧૫ લાખનું હલેણું માફ કરી રૂ. ૧૮ લાખની બહેર સંખાવત કરી છે.

—વાંકાનેર રેલ્વેના જકાત ખાતા તરફથી વેપારીઓને ત્રાસ પડેલા હોવાનો પોષાર છે.

—ભવનગરમાં ના. જમ સાહેબના ઢરતે એક હીવાસળીના કારખાનાની હુદ્દાટન ક્રિયા યઈ હતી.

—મોંગ્રા રાત્રનના છ વર્ષથી હવેપાર યયેલા પ્રભુ. સેવકો સામેનો હવેપારી હુકમ રદ કરવાનું ફરમાન રાત્રને ક્યું છે.

—કાઠિયાવાડની રેલ્વેઓની ગતીમાં હવેથી ફેરફાર યઈ વધારો થશે.

—પોરબંદરના ના. મહારાણીશ્રીએ વેપારીઓની દાદ ફરિયાદ સાંભળવા કરંટમ્સ ઓફીસે રોજ એકે કલાક જઈ બેસવાનું ધોરણ રાખ્યું છે.

—ગોલેરા બંદરને વિકાસ યઈ રહ્યો છે.

—હિન્દી સરકારના જકાત ખાતાના અંકુશને લીધે ભાવનગર બંદરને આસારે ૬૫ લાખ આવકની ખોટ જશે.

—પોરબંદરમાં બેરો ટ્રેમ બધાવાનું છે.

—ભાવનગરમાં બહરી પ્રશ્નને અંગે રાત્રનની આવકની એકંદરે ૧ કરોડ જેટલી બોધી આવવા પામી છે. નવાવર્ષના બજેટને અંગે પ્રત્યેક ખાતાવાળાઓને કામ કાજમાં ધણીજ મુશીબત લેણી પડે છે. એજીનીયરીંગ ખાતામાંથી આઠ જણને રાત્ર આવવામાં આવી છે.

વડોદરા રાત્રનની ખબરો.

—વડોદરા પ્રાંત પુસ્તકાલયની ચોથી પરિષદ ડીસેમ્બર ના. ૨૦-૨૧ ના રોજ ના. બ. ગોવિંદભાઈ હાથીભાઈ દેસાના પ્રમુખપદે મળી હતી.

—ના. સર ન્યાયાધિશ મે. ધુરંધર સાહેબના પ્રમુખપણા નીચે વડોદરા રાત્રનની ન્યાયખાતાની પરિષદ તા. ૨૪-૨૫-૨૬ ના રોજ ભરવામાં આવી હતી. મે. પાટકર સાહેબ, મે. સુધા-બક્ષ સા. તથા મે. અંબા સા. ઉપરાંત ચાર પ્રાંતના પ્રાંત ન્યાયાધિશ સાહેબે, નાયબ પ્રાંત ન્યાયાધિશ સાહેબ અને તાલુકામાંથી આમંત્રણ કસેલ ન્યાયાધિશ સાહેબોએ ભાગ લીધો હતો. જદોખસ્ત અધિકારી સાહેબોમાં મે. શ્રી. પીલાજીરાવ ગાયકવાડ, સા. મે. પવાર સુખા સા. મે. નાયપંહી સુખા સા. વગેરે નુકડી અમલદાર સા. તથા મે. નિળાલકર પો. ના. સુખા સા. પશુ આ પરિષદમાં હાજર હતા. વધીયાની પશુ હાજરી હતી. નાયબહિરના મોટા હોલમાં આ પરિષદનો કામ શરૂ થયું હતું. પરિષદ ખુલ્લી મુક્તા ના. સર ન્યાયાધિશ મે. ધુરંધર સાહેબે છતાંદાર અંગેજી લાપ્તામાં ભાષણ કર્યું હતું.

પહેલા દિવસે રોજગારી વિષય અને ખીલ અને ચીલ દિવસે દિવાની રાત્રનના હાથ ઉપર લેવાઈ હતી. પરિષદના કામ-કાજમાં એણે ઉત્સાહથી ભાગ લીધો હતો તથા સંચાનના સમર્થનમાં, વિરોધમાં કે શંકા દર્શાવવામાં રોજ અપ્રમાણ જગવાણું હતું. ઉવટમાં સર ન્યાયાધિશ સાહેબે પ્રમુખ તરીકે કરેલા સુંદર કામ માટે તેમની સન્માનતા અને કુનેદ માટે

—કોચીનની પ્રજાએ કોચીનના મહારાજને તેમની રાજ્ય-
માંને દિવસે રાજ્યનાં સંધ્યાં મંદિરો હરિજનો માટે ખુલ્લી
મુકવા વિનંતિ કરી છે.

—ના. આગાખાનવી આફ્રિકા પ્રયાસમાં નહેરુજીમાં
સુવર્ણ ટુલા થશે.

—ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદની મધ્યસ્થ સમાજો નિઃસ્વલ
સાહિત્ય સામે લોકમત કેળવવા કરાવ કર્યો છે તથા આવડું
સંચલન કરાંચીમાં બરવા કરાવ્યું છે.

—મહાસમાની અખંડ જ્યોત યનારસમા ભારતમાતા
મંદિરમાં કાયમ માટે રાજવા રાજનાચી થઈ છે.

—માછ સમ્રાટ તથા હાલના ઇયુક બોફ વીન્ડસરને હજારો
કિરોમસના અગિનંદનના સંદેશ આપ્યા હતા તેનો તેમણે
આભાર માન્યો છે.

—નવા વર્ષના સંદેશમાં નવા સમ્રાટ જાણ્યો છે કે મારા
પીતા તથા (મારી ત્યાગ કરી ગયેલા) મારા મોઝામદીના સુખોને
હું અનુસરું છું.

—સુબઈની ચતુરંગી કીકેટ પ્રેચમા હિદુઓ ચેમીયન
૧ છે.

—હિદારમાં આવેલી સોન નદીમાં એક યાપુ પર દિગ્બર
તેઓએ એક સંદેશ જમાવ્યાની ખબર મળી છે. હિંદમાં
વાદના પ્રચારમાં તરિકે આ લોકો પહેલા છે.

—સ્વ. વિનંતિલ વડેર માં રાજસાનજનક રાબ્દો બોલવા
૨ બાઈ પરમાનંદના રિયાજ કોઠની સલામાં બારે ફેરે
૩ હશે.

—અખિલ હિંદ બોલીબોલી રમતો ૧૯૩૮ માં કલ-
૫ માં થશે.

—તિલકનગરથી ચાર માઈલ દૂર આવેલા ખારોડ ગામે
વેત્ર અગ્નિ (જલતી જ્યોત) લઈ જવામાં આવ્યો છે. આ
મિ વર્ષે જર નવલત રહેશે અને એ અગ્નિ નુ રાજના ૭
મમાં કોચેસ બેઠક મળશે ત્યાં લઈ જવામાં આવશે.

—નિઝામ રાજ્યે ભતિ કે ધર્મનો બેદ રાખ્યા વગર લાયક
સ્થાઓને હાન તરિકે વહેંચી આપવા માટે રૂ. ૫૦૦૦૦ ની
મ બંજાવના ગવર્નરને સોંપી છે.

—હિંદમાં પોતાનું બેદરથી ખાઈ હયાવવાનો કરાવ
ગમની સરકારે કરેલ છે.

—નરેન્દ્ર મંડળના પારાશાસ્ત્રી મી. મોર્ગન લડનથી
હટી ખાતે આવી પહોંચ્યા છે. તેઓ એકાદ મારા રોઝાઈને
રેશનને અંગે રાજ મહારાજોને સલાહ આપવાના છે.

—ગોળપુર વિભાગમાં ૯૭ હરિજનોએ શીખ ધર્મ
સ્વીકાર્યો છે.

—નવાં સામ્રાજીને લોકો બોફ ધી ચાઈરનો ઈલકાવ મળ્યો છે.

—કરોવાય છે કે મિસિ સિમ્પરસન વસંતઋતુ પહેલાં
ઇયુક બોફ વીન્ડસરને નહિ મળે હાલ તે કેન્સ ખાતે થોડો
વખત રહેશે.

—ગંગાના મહાન વિજ્ઞાન વેત્તા આઈન્સ્ટીનની પત્નીનું
નવનન યજ્ઞ છે.

—જર્મનીએ વર્તમાનપત્રોને આવતા દરો વર્ષે મુધી ઇયુક
બોફ વીન્ડસર વિષે લખાણ નહિ છાપવા ફરમાવ્યું છે.

—જર્મનીએ દેશના બુદ્ધિરાશી કામ કરનારાઓનું સંજ-
કૂન કરવા ચોજના ઉપાડી છે.

—સ્પેનના પ્રમુખ સીનેર કેબેસેરોનો પુત્ર હયાત છે.
એના ખબર મળ્યા છે.

—ગ્રીસના (સ્પેન) આંતરરાષ્ટ્રીય ખ્યાતી ધરાવનાર કવિ,
નવલ કથાકાર અને ફીલ્મનું સાલામાન્ડા વિદ્યાપીઠના પ્રતિ-
ષ્ઠાના મીઝુ એલ ઇયુક નામુનોનું અવસાન યજ્ઞ છે.

—જર્મની અને સ્પેન વચ્ચેનો સંબંધ પળેપળે ચિકટ,
બનતો લય છે.

—નણુનામાં આવ્યું છે કે ના. છૂંક જ્યોતે ઇયુક બોફ
વીન્ડસરને દર વખતે ઉનાળામાં ઈંગ્લેન્ડ ખાતે ફેરડે બેઠકે
વાપરવા ઇચ્છા દર્શાવી છે.

—એકવડે વીન્ડસર ઇયુક બોફ વિન્ડસરને હાઈસ બોફ
લોકમાં એક ઇયુક તરીકે ખેડવાનો ઇક્ક છે તેથી પાર્લા-
મેન્ટ ખુદી મુકવાની ક્રિયા રાજ જ્યોતે જૂઠા કરશે ત્યારે
તેમને હાજર રહેવાની ફરજ પડશે.

—જોન બોફ આફ્રીકે છે ! સ્પેનની સરકારના પક્ષમાં
હલતી વીરાયના લાપેસીઓ નારીઓ મરણ પામ્યાની હકીકત
ખોટી છે એમ મોરડો ખાતેનો રાયરડનો પ્રતિનિધી જણાવ્યો છે.

—રામમાં ૧૯૪૧ માં ૩૦ માઈલના વિસ્તારનું 'રામનું
વિશ્વપ્રદર્શન' બસશે.

—ચીનના બળવાખોર સરદાર ચાંગ-સુ-લીંગાંગને સમતી
મુક્તિ મળી છે.

—અમેરીકાના વિલિયમ મ્લાન્ડલુડ નામના ૧૯ વર્ષનો
એક શ્રદ્ધ માને છેકે ૧૯૩૮માં મહાપ્રલય થશે.

—માર્કીઝામી આ લાખ પ્રલજનોએ ઉચાળા લખાં છે.

—સ્પેઈનનું અખંડીત પહોં નજવવાના નિશ્ચયથી નરમની
અને ક્રિસે પરસ્પર ખાત્રીઓ આપી કહે છે

Telephone No.
220

Citizens !

Please treat this as yours
The Jawahar Hindu Hotel.

Palace Road,
Near Nyaya-Mandir,
BARODA.

...oOo...

Fresh, high-class and
delicious food-stuffs
always ready.

Orders promptly
executed by
Telephone :

Customers' facilities
promptly attended
to.

**CLEANLINESS AND
POLITENESS IS
OUR MOTTO**
Once visited-Always Patronised.

S. Ingle,
Proprietor.

பிழைகள்

circumstances, including

[10] *generally* *best*

પુસ્તક ૨ ભુ.]

ફેબ્રુઆરી : ૧૯૩૭

[અંક ૭ મો.]

“પ્રેમ બંસી જ્યાં બજે સનાતન”

[દાખા: ઉડી હવાયે વતી હય, ગાતી ચીઝિયાં યે રાગ—અકુત કન્યાના એ ગાયનનો]

સૂતું સૂતું લાગે સંસારે, વિલાય જીવનબાગ,
ડગલે ડગલે ફુંગર ખડકયા, પગલે પગલે આગ!—સૂતું.

મહોબતનો મહેશભણુ ઉછળે, કઠિ માછલડી ટવળે;
‘કુનિયાદારી’ના કવદરિયે દયતા ઝેરી નાગા!—સૂતું.

મનડું મીણુગતી સમ પ્રળળે, પ્રળળી આંસુડે રસ નીળળે;

દેખી દેખી રહું દાઝું સ્વપ્નોને સુહાગ!—સૂતું.

લોકલાજ ને રૂઢિચિંત, રૂઢ્યા રોહલ થાસ સમાજ;

તરફડતાં યે પંખોર તરસ્યાં, વણુ પ્રેમપંશંગાં!—સૂતું.

ચલો, પ્રીતમ! એ દેશ પુરાતન, પ્રેમબંસી જ્યાં બજે સનાતન;

નહિ કિન્નતાના જ્યાં લેદો, નહિ દેશ નહિ રાગ!—સૂતું.

નહિ દંભ જ્યાં નરી સરજતા, નિત્ય ચૌવને વહે નિમદતા;

સદૈવ સહનિવને અગશે ત્યાં ચેતનનો ચેરાગ!—સૂતું.

કેશવ હ. શેઠ

(ગઝલ)

એ તમન્ના

કહે ખૂબ બેચેન કાં અપ પરી છે ?
ન સુરમો છે-આંસુથી આંખો ભરી છે !

અમોહા આ આંસુની ગુંથુ છું મોળાં,
એ એક મોતીમાં લાગ્ય આશા ભરી છે.

કંઈ કરતી તૂટી અરે ! વાદળી આ-
બૂંચો ! કોની ઉર્મિ અચાનક ભરી છે !

કાં છેડી રહ્યા આપ વીણના તારો ?
અણ અર્ધિ ખર્ચે કાળની ખંજરી છે !

પ્રણયમાં શંકાએ કરી બેવશ !
અરે, વ્યોમ ! કાળારા શાની ભરી છે ?

કહો આશં કોનો કળે આ જીવનમાં
નિરાશાથી ન્યાં વ્યેમ-પ્યાંલી ભરી છે !

કસમ દઈ છું આકાશ ! સાચું કહેજે-
મિલન માટ ગોછી ઉધા કરગરી છે !

જીવન અરતેં થાતું શું એની કીકર છે-
સવિતા ! કહે આંખ કાં ખઠાવરી છે ?

ભરી છે

હું સમજી ગયો. ચાલ્યાજી શયી તુજ-
કસાવા, મને, તે કળાઓ કરી છે

હસે છે-રડે છે-અજબ મુઠ્ઠી માટી*
તને, અહં વારી ! થી કરીગરી છે !

મધુ ગીત ડુંગળને એમાંજ સમજી
જીવન-ભેટ કેવી મજાની ધરી છે ! -

અમર-એ-સદા તુજ પ્રણયમાં રહીને-
જીવનની સફર જેણે પૂરી કરી છે.

કરે લાખ યત્નો-પરંતુ કદે તું-
સહારા વિના નૈયા ઢોળી તરી છે !

તને કાળ ! ભરખી કઠી કાળ જાશે,
સુધારી લે જીવનમાં જે જે કરી છે

નિતાવી, ગઈ રાત ભૂખાશ દેયે-
હું રજની લઇ વ્યાશ વ્યાજે કરી છે !

તમ-ના કહે-“આ તમ-ના અનોખી”-
હરે ‘માતરી’, એ તમ-ના ભરી છે.

—કેશભાતરી.

* મનુષ્ય

પાપના પ્રાપ્તિ સમુ નિમિત્ત પ્રભાત પ્રગટ્યું હતું. સવારમાં જોઈને ઉઠ્યાં મનુષ્યો પોતપોતાના કામની શરૂઆત કરતાં હતાં. જુદા બીજાએ પણ પોતાનો ચાકડો સંભાળી લીધો. બીની માટીમાંથી તે વસ્તુઓનાં જુદા જુદા ઘાટ ઉતારવા લાગ્યો. તેના હાથ અન્ય જાણી શરીર રચા હતો, આટલી જુદા વધે પણ તેનામાં મોવનની સપળતા, ડોકિયાં કરતી. 'કેવા દે એટા કેશવા ! હવે વધારે માટી પથા-ખવી નથી' તેણે થોડે દૂર માટી પથાળતાં પોતાના જીવાન પુત્રને કહ્યું.

'પણ કાશ ! તમે તો નળિયાં પાડવાનું કેતા હતા તેમું થું યશો ?' કેશવો બોલ્યો.

'નળિયાં પથવી કાશ પાડ્યું. આજે તો જરા માઈ શરીર લયગ્યું છે. આ તો માંડ માંડ.....'

એટલામાં ડીંચીયામાં કોઈના આગમનનાં અગલાંને આવજ આવ્યો.

'ક્યાં મુવો એ બીખેડો !' તો રાત દહાડા દેડવાડા
લતામાં પગ મૂકવો પડે
કે 'આછી વાત' છે !

તા વીરચંદ શેડનું ભગવદાર
દેખાયું. તેમની પાછળ
તો જુનો ગુમાસ્તા બિગલમાં બે તણુ ઓપડા રાખી
નું રેલા.

'લ્યો, શેડ ! આ તો સવારમાંજ કામધંધે વળગી
છે ને !' ગુમાસ્તાએ શેડને ખુશામત કરી.

'ચડી નયને કામે ! પણ ભાઈ ! એમને ક્યાં
કાનું પૈસા પોતાવેવની કાનત છે ? કેમ, 'અંલ્યા
આ ?'

અધો આપનો પરતાપ' જુદા બીખે વધુ બોલી શક્યો નહિ. તેની આંખમાં આંસુ આંખ્યાં. જોડે જોડેનો તેનો દિકરો પણ સાવ બાધેલા જેવો બની ગયો. કેશવો પોતાની બિમારીનો પ્રસંગ માદ કરવા લાગ્યો. પોતાના બાપની હુદાળી મમતા અને ડોકિયાંની મોંની રહિત સારવારથી એને જીવન મળ્યું હતું.

જુદા બીખાનું હૃદય અકસ્મ વેદનાથી સળગી રહ્યું હતું. માંદગીને બિચાને પટમાઈ પડેલા પોતાના એકના એક દિકરાને કેવી રીતે ઉમારવો એજ વિચાર તેને સતાવી રહ્યો હતો. પરંતુ નાણાની બીડ તેની હાથ ભાંગી નાખતી હતી. અને પોતાના એ જીવાન બેમ દિકરાએ કેટકેટલી ઈચ્છાઓ રાખી હશે ? થું તેની ઈચ્છાઓ અકાળે લાસ્તિમ્મત થવાની ? ગમે તેમ કરીને તેને તો બચાવવોજ નેહાં.

વીરચંદ શેડને ધેરથી તે કરજે નાણાં લાવ્યો. તેણે કેશવને મૃત્યુના મુખમાં જતો અટકાવ્યો.

તે દિવસે તો વીરચંદ શેડે
તેને હસીને આવકાર આપ્યે
હતો એટલુંજ નહિ પરંતુ એ
પૈસાની તે વારંવાર ઉધરાણી
નહિ કરે એવી તેને ખાતર
પણ આપી હતી.

'તમે સાળાં ગમે તેમ કરી કમાઈ આવ ! પણ
અમારેય બીજાઓને જવાબ દેવાના હોયને ?'

વીરચંદ શેડ ધીમે ધીમે હિમ બળતા હતા.

'પણ બાપજી ! આ આકાશમાંથી અમે શું રળિયે ?
અમારે ક્યાં તમારા પૈસા ખોવાડાવવા છે. ? હમણાં તો
ધર ચલાવવા જ વળા પડે છે ! જરા થોભી નવ તો
મહેરબાની ?

‘વાર. તમારી ગરજ.’

દિવસો વિતાયા; મુદત પણુ વીતી. અને એક દિવસ ફરીથી વીરચંદ શેઠ બીખાને ત્યાં અડો મારી આવ્યા. મુનારમાંજ ઓરડાનો કપાળો સોંપી દેવાની કડક ધમકી પણુ આપતા ગયા. વૃદ્ધ બીખાએ તે દિવસે કે ‘પણુ’ આદાર ક્યો નહિ. તેણે મગજ યત્ન બની ગયું હતું. ધરમાં કોઈ આશ્વાસન આપનાર ભેર મળે નહિ એટલે. જીવનમાં ઉતરતી કંડવાસ નિવારી શકાય એમ પણુ ન હતું. બીખાએ પોતાના પુત્રને બોલાવ્યો.

‘આપણા બાપદાદાનું ઝવેરાત...! બેટા કેશવા! તને ખબર છે? આપણાંથી એ કેમ ફરી છોડાય?’

‘ના, કાકા! એ તો બનેજ નહિ. ’પુત્ર સંમત થયો.

‘ત્યારે મેં કહ્યું એ રસ્તો તું લઈ શકીશ?’

‘કાકા! મારે તો તમારો પડતો બોલ ગ્રીહવાનો.’

‘સાક વરં થયાં અહિં રહો...હું ને ખોરડું એ કે જીદાં નથી. આ ચાકડો છે ને તે મારા જનમ “વખતનો”

છોકરો હકાર બણતો હતો તે તદ્દન ચૂપ બની ગયો. પ્રસાંત વાતાવરણમાં ગમગીની જવાઈ ગઈ. મોઢી રાત સુધી બંને બાપ-દિકરા ધરમાં જઈ સતા.

* * *

બીજા દિવસનું પ્રભાત પ્રગટયું. પણુ આજમાં ઓમાસાનાં વાદળાં જવાએલાં હતાં. વિપાદનું ધર દેવારે ચડયું હોય તેણે વાતાવરણ લોગવું હતું.

વીરચંદ શેઠ સરકારી માણસો સાથે બીખાને ઘેર આવી પહોંચ્યા હતાં.

‘અરે! જવા દો “ને” શેઠ! આપણું બારણું ઉતારી દઈએ! સરકારી હુકમ છે પછી શો વણિ?’ શેઠનો ગુમાસ્તો બોલ્યો.

‘પણુ સાળા આટલાં છુમખરાડાંથી ન જાગે એ પણુ નવાઈજ ને?’ વીરચંદ શેઠ મુકવણમાં પડ્યા.

‘નવાઈ શાની, જાગતો માણસ જ ન બોલે!’ કોઈએ આવી દુનિયાદારીનું રહસ્ય સમજાવ્યું.

‘ખરી વાત. એમ કંઈ વગર છૂટકો નથી.’ શેઠ અભિપ્રાય આપ્યો.

ચણિયારામાંથી બારણું ઉતર્યું, અને માણસોએ ધરમાં પેસવા માંડ્યું. પરંતુ ધરમાં ફાળવ થયેલા સર્વ આશ્ચર્ય અને ચક્રાકાર સહિત બહાર આવવા લાગ્યા. અંદરનું લયબીન દબ્બ કોઈ પણુ આંખ માટે અસહ્ય હતું. બાપ-દિકરા બંને ઘાંસો ખાઈ ખાઈ પામ્યા હતા. બંને એક બીજાને અપૂર્વ વહાલથી જણે વળગી રહ્યા હતા. લોકો અપારાગ્રહ ત્યાં એકઠા થઈ ગયા. પોલિસ અમલદાર આવ્યા ત્યારે ટોળું જરા વિખરાયું. પોલિસનાં માણસોએ આખું ધર તપાસ્યું. ઉપરે અમલદારે ચોકમાં પડેલા ચાકડાને પણુ બારિક તપાસ વગર ચૂક્યો નહિ. ચાકડા ઉપર કોઈએ ખરીથી લખ્યું હતું: “ઉમ્મર વરસ ૬૦” પોલિસ અમલદાર એ જીના નિર્જીવ ચાકડાને જોઈ રહ્યો અને પછી ઉપરનું લખાણ વાંચી વિચિત્ર મુખ કરી દસ્યો.

વીરચંદ શેઠને કે પણુ સંમતનું નહિ.

(અંખણ)

‘પડકાર’ ના પડકાર ક્યાં ક્યાં પડે છે ?

! વિકટોરિયા ટરબીનસ, બાયબલા, દાદર, (જી. આઈ. પી.) નાસીક રોડ, કલ્યાણ, નાગપુર, પુના નં ૧, બોમ્બે સેન્ટ્રલ, માન્ટરોડ, અંધેરી, સુરત, વડોદરા, નડીઆદ, અમદાવાદ, અજમેર, આણંદ, રતલામ, નવસારી, વલસાડ, આણંદ, દાદર (બી. બી.) બીલીમોગ, મહેસાણા, મદાસ, વિરમગામ, ... વધતો ગેડો બરમ, ઉત્તર, પેટલાદ, કલોલ, અંકલેશ્વર, દાહોદ, ચાણા, કુર્ણા, શાન્તાકુમર, ... ટો નાં સુધી વ્યાપ્ત હોય વિસનગર, રાજપીપળા, વગનગર, દહેગામ, મુંબઈ, કમોઈ, સંખેડા, ભરચ, નાં સુધી આ સુનાગિરીની સી

ખોદે તેજ પડે

(ઐતિહાસિક એકાંકી નાટિકા)

(સોમનાથપ્રાચીને ખેદાન મેદાન, કરી પોતાને દેશ પાછા જવાની તેમણીમાં મહામહાદેવ પહેલા છે. ગુજરાત છોડી જતાં પહેલાં ત્યાં આગળ પોતાનો કોઈ સુખો નીમી જવાનો તે વિચાર કરે છે, પડદા ઉપરનાં બાહ્યાદ એક માંદી ઉપર કુકા પિતા કહેશે. દેખાય છે એમ તેના વલણે અને સરદારે બેઠા છે)

મહામહાદેવ—આપણે આને નિર્ણય કરી નોપીએ તો પછી ગુજરાતના સુખાની નિમણુંક માટે—

પછી—જદાપનાં, એ એ દાખિ સલામ ભાષા—
આમાંથી આપ હુકમ કરો એને તીમી—દુષ્ટએ—એક ભાષા
આમાંના એક પગલાંનો દાકિમ છે ધણા મખતબી
એ બીજે કશીર-વેરે કરે છે.

એક સરદાર—છતાં એ અંદી, અને ને દાકિમ
એ એ પસ્લામની નામના પળુ અહીં ગુજરાતમાં
તરી દેલાવી છે. કાકેરીની રિયાસતો વચમાં રહેતો
તાં એ એક બહાદુર સુખો મનાય છે, ઈસ્લામના
સહ પેશામનો પ્રચાર પણ એણે અહીં લીધે કર્યો છે,
એને આશરે ધણા કશીરો અને દરવિશો રહી રાકે છે.

મહામહાદેવ—પણ અમારા સાંભળવા પ્રમાણે એનો
માંદીને કશીરી લઈને ફરે છે એ પણ સારો માણસ છે. અને
જાણ એ મોટા ભાષા છે ઈસ્લામના પાક મજહબ
માણે મોટાભાષીને રાજ્ય મળવું જોઈએ. પછી એ
સ્વીકારે તો જુદી વાત—

પછી—નામદાર, જેવી આપની ઈચ્છા એ
મોટા ભાષાને પણ હમણાં જોલાવ્યો છે. આપ રૂબરૂ
હાથને નિર્ણય કરી હુકમ કરમાશે.

મહામહાદેવ—અમને એના તરફ જતા નધારે
તવ જેવાય છે કારણ કે એની દરીશાપના સમતકરો
એને લોકો પાસેથી સાંભળ્યા છે, એ નાકહેરી તો તમે
એને પ્રમાણે એના ભાષા-એ દાકિમને આપણો
તને ખબર છે?

હા. માથાપા તમે પ્રમતી ઈચ્છા કરો. તો
પરપણ આ છોકરાનું મોહું તમે દાકિમ કામ કરે

તેવે છે, અને ગુજરાત જેવડા મોટા પ્રાન્તને સમુચ્ચવા
માટે લઘાયક સુખાની જરૂર રહેશે. આવીયાને રાજ્યનો
શાર જરા વચ્ચે મો.

મહામહાદેવ—વાર, એ તો મોટા ભાષાની
પુશીની વાત, એના ભાષાને પોતાની પાસે રાખવો કે
નહિ તે-અમે આમદ તો નહિજ કરીએ.

સરદાર—જેવી ઈચ્છા નામદાર.
(પહેરગાર પ્રવેશ કરે છે)

પહેરગાર—ખુદાવિદ, કોઈ ફરવેશ આવવાં રજા
માગે છે.

મહામહાદેવ—આવવા દો પુશીયા.

પછી—હું ધારું છું એજ દાખિસલામ કશીર
હોવા જોઈએ.

(પહેરગાર સાથે મોટા દાખિસલામ પ્રવેશ કરે છે. તો
કશીરના વેપમાં છે.)

દાખિસલામ—નાદશાહ સલામત મુશ્કી રહે,
જુદા હમેશ નામદારને સુખી રાખે.

મહામહાદેવ—કશીરનાના અમારી મલામ છે
આપને—કહે છે કે આપના પાપ દાદાઓ અહીંના
સુખાં હતા.

દાખિસલામ—હા, નામદાર હજી એ સુખાગિરી
અમારા કુટુંબમાંજ છે.

મહામહાદેવ—તમને એક વાત પૂછાની છે,
ગુજરાતમાંથી જતાં પહેલા અમારે આ મુલક ઉપર
અમારા નરદશી એક સુખાની નિમણુંક કરવાની છે.
સુખાગિરી તમારા કુટુંબમાંજ હોય એમ અમારી
ઈચ્છા છે. તમે એ પદવી સ્વીકારો ખગ?

દાખિસલામ—જુદા નામદારને લાંસુ આવરદા
બહે, પણ હું આ શાની દુનિયાની ખટખટથી ફર
રહું તોજ રાહું.

મહામહાદેવ—દરવેશ બાળા, જ્યાં સુધી દુનિયા
ઉપર જીવું છે. ત્યાં સુધી ખટખટ તો આદમ જન્મને
વજનથી છે જ, હું તો કહું છું કે તમે હા-કરો.

દામિસલામ—પણ, પણ, નામવર—
[અચકાચકા]

મહુમ્મદશાહ—અચકાચકા શા માટે ? કહી
દો કે કહેવાનું હોય તે. તમારા જેવા પાંક આદમીને
હોયે ધિક્કારમની રાશની આ કાકરોના મુલકમાં વધારે
અંદાજી રીતે ફેરારી એમ હું માનું છું.

દામિસલામ—પહેલાં
વાંધો તો એજ કે મારા
લોહને મારી સાથે બનતું નથી.
હું મુખે શાઉં તો એ ખટખટ
નરવારે અને આપણામાં
ફરજાનીઓમાં અંદર અંદર
ખટખટ નરજે એ હું મંદી
કેળેલો.

વજર—નમારેલાઈ તો
તમારા નીચે કામ કરવા પણ
પ્રેમી બતાવે છે.

દામિસલામ—જાની
દાનત કેવી છે તે હું વધારે
નંતણું છું. બાદશાહ અહીંથી
નાવ નેરડીજ વાઝ, માંડે આંતી
જનું નાગજનું. ત્યાં સુધી બધી
હાલીવાલો કરવાનો ? મારે તો
આ ફકરીજ દીક છે ખુદાચિંદ.

મહુમ્મદશાહ—નહિ
મારે તમનેજ સુખાગિરિ
આપવી છે. તમાગલાઈને હું
ગિઝની ઉપાડી જમરા પેંછી
તમને મતાવનાર કાણ હતું ?

દામિસલામ—જ્યારે
શાહસલામતનો આટલો અંતર
છે તો મારે દો કહેજ છૂટકો
છે. અને ખુદાચિંદ આપ નંરો
કે બદો શુજરાતથી આવને

કાણુક અને મેહરામની મહેમુત કરતાં પણ વધારે
લોભત પેશ કરીને આટલી મહેમો બદલોવાળી આપે
છે કે નહિ.

મહુમ્મદશાહ—નારે ત્યારે, વજર મહેજ એમને
અમારે ડકકો કરી આપો કે આજેથી એ શુજરાતના

સુખા એમના હાંકને આપણી સાથે આવવાં હુકમ
કરીશો. ના કહે તો પરકારી પણ સાધે લેજો.

વજર—જેવો નામદારનો હુકમ—
(વજર, સરદારો વગેરે અંદર અંદર વાતો કરે છે.)

મહુમ્મદશાહ—અને, દવે તમે દરવેશ, પરી
પણ શુજરાતની સુખા છે. એમ તો એકાદ દિવસમાં

ઉપડી જવાના છીએ.

દામિસલામ—નામદાર
કોઈવારે ફરીથી શુજરાતમાં
પધારવાની મહેબાની કરશે.
તો બ દો અંદાજોનમાં હું મહેશે.

મહુમ્મદશાહ—ખુદાના
હાથની વાત એ તો. ફારશની
અંદર લેવાનો પ્રેમ જે આવે
ત્યારે એમ આવીએ પણ ખરી.
બસ હવે મમય ચોં છે નાલો
જઈએ—(ઉઠે છે.)

(શોની સલામો બીલેતાબજ
છે, પાછળ ખીલ પણ નવાંછે.)

દ્રશ્ય બીજું

(શુજરાતની સુખાગિરી ઉપર
મેટો દામિસલામ હવે, સિયર
ચોં છે, છતાં એના મનમાં ચિંતા
છે કે કોઈવાર પોતાનો નાનો
બાઈ ગિઝનીથી પ્રજા ખટખટ
જગાવે માટે એને કોઈપણ રીતે
હાથ કરવા માટે તે પેરતી કરે છે.
બોડાં વરદટા ઉભાં કરી ગિઝનીના
મહુમ્મદશાહને નાના દામિસલામ
વિશ્વ બંધે છે, પણ મહુમ્મદ-
શાહને તેમજ એના વજરને
અખૂટ દોલતથી પ્રેમી કરી તે
પોતાના નાના બાઈને પોતાના
કબજામાં રોપી દેવાની આજીજ
કરે છે. એ નાના દામિસલામને

ગિઝનીથી પાછો મોકલવામાં આવે તો તેને એક સોયસામાં
પુરી દેવાનો એ નિર્ણય કરે છે.) (પડદો ઉપડતાં) મેટો
દામિસલામ એકલો વિચાર કરતો માલમ પડે છે.)

દામિસલામ—એ મારે જાતે નાં સુધી દયામાં હોય
અથવા છટો હોય ત્યાં સુધી આ સુખાગિરીની શી

મૂંછનું પાણી

મેં તો દીકરો પરણાવ્યો હોશિઃ—
આનંદ અતિશે મહાણી,
મેં રાખ્યું છે મૂંછનું પાણી—૧

વઝૂઓનાં શીમંત મેં કીધાં;
પાસ રાખી ન કાઢીપ કાણી,
મેં રાખ્યું છે મૂંછનું પાણી—૨

વરોહીની મેં નાતો જમાડી;
સાદ મેં જોયો રાગડા તાણી,
મેં રાખ્યું છે મૂંછનું પાણી—૩

દીકરીનો વાલવ્યા મેં આણ્યું;
છંદગીની આંતિન કમાણી,
મેં રાખ્યું છે મૂંછનું પાણી—૪

ધર બાળીને તિરસ ડીધાં;
વાત લોકોએ જુમતે વખાણી,
મેં રાખ્યું છે મૂંછનું પાણી—૫

મેં કાઠજમાં રૂપીયા પુગ ખચ્યાં;
કરી આગળની હોંસે દહાણી,
મેં રાખ્યું છે મૂંછનું પાણી—૬

મેં તો આખરની યુગમાળ પેરી;
બહુ ફેરવી આ સંસારી ઘાણી,
મેં રાખ્યું છે મૂંછનું પાણી—૭

ત્રૈવેદ્યન્દ્ર ૨. બુદ્ધ

સલામતી ? એ એટલો બાહોશ અને ખટપટી છે કે
ગમે સારે મને ધારે તો પાયમાલ કરી શકે. મહંમ-
દશાહને પણ વશ કરી લઇને મારી સુબાગિરી પડાવી
લે. માટે તો ચોક્કસાઈ કરવીજ જોઇએ. શાહશુદને અને
વજરને મેં ધાયાં પ્રમાણે પક્ષમાં તો લીધાં છે. ચોડ
વખતમાં શાહનો જવાબ એ આપતનો કરી વળવો જોઇએ.
(ફત પ્રેક્ષ કરે છે)

ફત—સલામ માલેકુમ છનામ (કુર્બાન) બચ્ચેવી
હો રહે છે)

દાબિસલામ—કેમ ? તમે ક્યાંથી આવો છો.

ફત—છનામ ગિઝીથી, ગાદશાહ સલામતે આપને
સલામ કહેવરાવ્યા છે. આપની માગણી પ્રમાણે આપના
ખિરાદરને ગુજરાત તરફ ચોડી પહેરા નીચે રવાના કરી
દીધા છે—મને જરા આગળ ખખડ આપવા માટે
મોકલ્યો હતો.

દાબીસલામ—વાર—આપ દમણમાં આરામ કરો.
પછી હું કુર્બાને આપને મળીશ—ગાદશાહ સલામત
તળીયત તો બરાબર છે ને

ફત—હા છનામ ખૂબ બદાલ છે—હું પછી મળીશ
નથ છે)

દાબીસલામ—(જરા મલકાતી) હવે એ કશી
સહેલાઈથી ફર કરી શકશે. પણ એ ભાઈ-
ખંખને મારે છડી સુવારીએ ગામ્યા લેવા તો
જવાબ પડશે. અને એમનો આવકાર પણ આપણા
કુટુંબના રીવાજ મુજબજ કરવો પડશે. એ બધી
પેરવી માટે ફોજદારને હુકમ આપું. (મોટેથી) અરે
હાઈ છે કે ખદાર !

(ફોજદાર દાખલ થાય છે)

પહેરેગીર—છનામ, મને કેમ યાદ કર્યો ?

દાબીસલામ—ખબરો ફોજદારને જઠ્ઠી બોલાવો.

પહેરેગીર—હુકમ છનામ (ખય છે)

(મંત્રીમાં ફોજદાર દાખલ થાય છે)

ફોજદાર—(સલામ કરી) મને કેમ બોલાવ્યો
મહેરબાન ?

દાબિસલામ—ખાસ અગત્યનું કામ છે માટે.
ખુદાવિંદ મિત્રનીના સાદ મદમ્મશાહનો ચાંપતો પેગમ

છે. મારા બાઈ દાબિસલામ જે ગિઝની, કંતા, તેમણે
કંઈ કસુર ત્યાં આગળ કરી હશે તેથી નારાજ થઈ
બાદશાહ સલામત એને પાછા ગુજરાતમાં મોકલી
આપે છે અને કંઈ તરીકે ભોંયરામાં પુરી રાખવાનો
ખાસ હુકમ કર્યો છે. આપણે તો તાબે થવુંજ જોઇએ.
ખીજે શું ઉપાય—?

ફોજદાર—જેવી આપ સાહેબની ઇચ્છા !

દાબિસલામ—તો પછી આપણે એમને આપણી
રિવાસતના રિવાજ પ્રમાણે બેગાઉ સુધી સામે લેવા જવું
પડશે. એટલા માટે અહીંથી બેગાઉ લગલગ તંજુઓ નંખા-
વી લો, બધાં આપણે એમને લેવા માટે ગ્રહ, જોઈ શકીએ,
વળતી વખતે રિવાજ પ્રમાણે માથે પાણીનો મોરીઓ મંદાવી
એમને આપણી પાલખીની આગળ દોડતા લાવવા
પડશે કારણ કે જો કંઈ પણ આપણા રિવાજમાં
ખામી આવે અને બાદશાહની પાસે એ વાત જાય તો
એમનો ખોદ ખરેખર કાતિલ છે— એ પ્રમાણે આપણે
કરવુંજ જોઇએ. તમે બધાં સાધનો તૈયાર કરીને

ફોજદાર—જેવા નામદારને હુકમ !

દાબીસલામ—આપણી મવારી કાલે મવારે
અહીંથી એ તરફ જવી જોઇએ.

ફોજદાર—જેવી આપની ઇચ્છા.

(ખય છે.)

દાબિસલામ—એ નટખટને માથે પાણીની માટણી
લઇને પાલખી આગળ દોડતો જોવાની મન પણ ઠીક
આવશે. એની લુચ્ચાઈ અને શિરનેરોને પરિણામે મરે
કંટાળીને ફકીર થવું પડ્યું હતું. પણ બાદશાહે ઠીક
મદદ કરી. એની હોંશયારી હવે શું કામ આવે છે એ
જોઈ છે.

(ખય છે.)

દ્રશ્ય ત્રીજું

(જંગલમાં મોટા દાબિસલામનો પકાવ પડ્યો છે.
તિપાકઓ સરદારો, અમીરો વગેરેના દાબીસલામના આપ-
વાની રાહ લેતા ફરતા હોય છે.)

એક સરદાર—મુઝા સાહેબને વળી આ ધૂન
લાગી છે. પોતાના બાઈની મોદાસત કરવી એ શું
બ્યાજબી છે ?

ખીજે—એમને મદમ્મશાહનો હુકમ છે એમ
કહે છે ? એ બાદશાહ પણ જરા જહી તો છે જ, જે

હકમ પ્રમાણે સુખાએ નથી કયું એમ જાણે તો એનીજ હાલત થાય જેવા જેવી-

પહેલો—હું તો એમ નથી માનતો—ગાદશાહને એટલી શી પડી છે કે આવી રીતે બિચારાને પરેશાન કરવાનો પેગામ મોકલે, અહીં આ સુખાના વેર-ઝેરનુંજ પરિણામ છે.

ત્રીજો—એજ સાચું છે, એ નાનો ભાઈ જુન આલાહ કુનેહબાજ છે. લોકો એને નાનપણથી ચલાના તેથી એ હાડિમ સહ શક્યે એના ઝેરથી બળાતે આ ભાઈ સાહેબ તો ફકીર સહ ગમેલા, વળી બાદશાહે સુખા બનાવ્યા.

પહેલો—જે હોય તે ખરું, પણ આ ઠીક નથી લાગતું. સાલો જરા ખુશી હવામાં ફરીએ. એ પેલા સુખા સાહેબ પોતે પણ ઝાડ નીચે ફરે છે. અહીં જંગલની હવા કેટલી ખુશનુમા આવી રહી છે? મને થેન ચડે છે (જખાસું ખાય છે.)

બીજો—સાલો જરા ફરીએ

(બધા ભય છે)

(દાબિ સલામ દાખલ થાય છે)

દાબિસલામ—વખત તો થવા આવ્યો છે. પણ હજી એ લોકો દેખાયા નહિ ખુદાની કુદરત પણ કેટલી ખુશનુમા છે? કેવી ખુશનુમા હવા છે? ઝાડની ઘટામાં ઘડીનાર આરામ મળશે. શેકું ફરે એટલી વારમાં એ સરખસ આવી પહોંચવાનું? (ફરે છે) આ હવા પણ જાણે નસો ચડાવે છે. (જખાસું ખાય છે) કુદરતમાં ખુદાની દવામાં જંગલમાં વસતારા દર્વિશ લોકોનુંજ જીવન ખરું નિરાંતી અને સુખી હોય છે. કાનુ એમને હરમેશ આવી ખુશકારક હવાજ લેવાની રહી. દુનિયાની પરવાજ નહિ? આ ભાઈ સાહેબ તે પણ જોઈએ તો ખરા? કેવી એમની હાલત થાય છે. અને કેવી તરેહથી માથે મેરાયો લઈ આપણી પાલણી આગળ ફોડે છે. પોતાની હોરવારીના દિમાકમાં ભાઈ સાહેબે મારી કેટલીએ નાલાશી કરેલી! મને જમાનામાં હલકો દેખાડનાર એજ હતો. પણ ખુદા કયાં કોઈનું સુમાન ટકવા દે છે? આજે એના સુમાને બરપામ કરવાનો બરાબર વખત આવ્યો છે (વળી જખાસું ખાય છે) મને પણ જાણે ખુશીનું થેન ચડ્યું છે. લાલ ઘડી આ ઝાડ નીચે આરામ કરે.

બીજો પણ મગનો છે. (પોતાની પાસે હાથમાં રહેલી ચાદર પાથરી શરીર લંબાવે છે. વધારે ઉંધ-આવતાં મ્હોં પર લાલ રંગાલ ઢાંકીને જાંઘી જાય છે.) દેવ થોગે એના મ્હોં પર ઢાંકેલા લાલ રંગાલને આંસનો પીંડો માની ઝાડ ઉપરથી એક ગીધકું તેના મ્હોં ઉપર બેસે છે અને રંગાલને ચાંચવતી ઉપાડે છે. ગીધકાના નિદાય નહોર દાબિસલામની આંખોમાં ખુંચી જાય છે અને આંખો પુટી જતાં તે ચીસ નાંખતો ઉડે છે. લોહીની ધારા જાને આંખોમાંથી વહેવા લાગે છે, એની ચિસો ગાંઘણી આરાપાસથી સિપાઈઓ, અને કેટલાક સરદારો ભેગા થઈ જાય છે.

એક સિપાઈ—અરે આરો મગજ થયો, સરદાર!

બીજો—લુએને આંખમાંથી લોહીની ધાર વહે છે.

એક સરદાર—(દાબી સલામ પાસે આવી એનો હાથ પકડતાં) નામદાર આપને શું થઈ ગયું?

બીજો સરદાર—સરકારની આંખોમાંથી પુટી ગઈ?

સીપાઈ—નામદાર, એક ગીધકું સરકારના મ્હોં પર બેસીને લાલ કપડું લપટને ઉડી ગયું મેં બરાબર જોયું.

(દાબીસલામ ચીસો પાડ્યા કરે છે.)

દાબિસલામ—અરે હેવાનો—તમે આ શું કયું? મારી આંખો શેણે ફોડી નાંખી? કમખખતો—આ ખુદા પરવર દિગાર—હાય—

પહેલો સરદાર—એને તો એમજ હૈમ છે કે આપણે એની આંખો ફોડી નાંખી અહીં આવ્યા એજ આપણે શું-હો છે, ભૂલ છે.

બીજો—પણ હવે એ આપણને શું કરનાર છે, પહેલો—શું કરનાર છે? એના લાઇને પોતાને જે ભોંયરામાં પુરવા માગે છે તે આપણને તો તુરત મરદન જ મારે.

ત્રીજો—પણ હવે તો ખુદાએ આંખો બનાવ્યા, એ શું હવે કરવાનો હતો. લોકો પણ એને ચલાતા નથી—હવે તો એનીજ એ હાલત થવાની—

દાબિસલામ—અરે કમખખતો તમને હું અહીં અહીંજ કંતલ કરાવીશ. પણ મારી આંખોને આ શું થયું? કમખખતો આ તમારુંજ કારસ્તાન છે. તમે એ નીચ સાથે—મારા ભાઈ સાથે ગળી ગયા છો.

પહેલો સરદાર—સાંભળો એની વાત. આપણેજ એની આંખો ફોડી નાંખી એમ કહે છે. એવા કસબ-ખતને મદદ કરવી પણ મટતી નથી—આપણનેજ ગુંહે-ગાર બનાવે.

બીજો—એક આંધળા માણસને આપણે સુળા તરીકે રાખવો પણ ઘટનો નથી—આપણે કોઈ કુનેદખાવ અને બહાદુર માણસને સુળાગિરી બધા મળીને આપીશું.

ત્રીજો—એનો ભાઈ નાનો દાબિસલામજી શું ખોટો છે? માણસ બહાદુર અને હોરખાર છે. એનો અમલ પણ લોકોને કાયદાકારક દેવો, દરિયામની આખર એણે ફીક જમાવી હતી.

પહેલો—એ તમે ફીક અને વખતસર બતાવું હમણાંજ એની સવારી આવી પહોંચશે. પોતાના મોટા-ભાઈએ તૈયાર રાખેલાં આવકાર કેવી જાતનો છે એની બિચારાને ખબર પણ નહિ હોય એમ હું તો માનું છું.

બીજો—પણ હવે તો સંભોગ દરી જાય છે. મોટા ભાઈસાહેબ તો આંધળા બની ગયા છે—એ આપણા સુળા તરીકે ચાલુ રહેવાને લાયક જ નથી અને એ નાના માથે જે લાયક છે તે આવી પહેંચે છે. આપણે બધા રળી એ ભાઈએની બદલી દરી નાંખીએ. નાનાભાઈને ડુબો બનાવીએ અને મોટાને કેદી તરીકે એની પાલખી આગળ દોડાવીએ.

પહેલો—જરાબર મેળ તો આની જાય છે આપણે બધાએ જોલાવીએ.

દાબિસલામ—(બધી વાત સાંભળી બહું ગભરા-ડને આમ તેમ કરતો બૂમો પાડે છે) કમજખતો, તમારા તરફનો બદલો તમને ખુદા બજાર આપશે તાર રાખજો. મારી આંખો ફોડનાર તમે જ છો. બહું તમારું કાવતરું છે.

એક સરદાર—એને બૂમો પાડવા દો—ખુદા પાપનો બદલો આપે છે એ એની વાત તો સાચીજ છે. જરૂર.

બીજો—આપણે બધા ભાઈએને ભેગા કરીને નિષ્કર્ષ કરી લઈએ.

(બધા જાય છે)

(દાબિસલામ એકલા યોસો પાડતો બેઠો રહે છે)

(પડતો પડે છે)

દશ્ય ચોથું

મધ્ય-મેદાન—(કેદી તરીકે નાનો દાબિસલામ ચોથ પહેરા સાથે આવી પહેંચે છે. સરદારો તેને લેવા સામા આવે છે.)

એક મુખ્ય સરદાર (નાના દાબિસલામના ચોથા-દાર તરીકે ગિઝનીથી આવેલા સરદારને)—સરદાર સાહેબ અમે સૌ અહીંના સરદારો મળી આપને અરજ કરવા આવ્યા છીએ. આપ નાના દાબિસલામને કેદી તરીકે લાવ્યા છો એમને છૂટા કરો એવી અમારી સૌની અર્જ છે. કારણ એમને અમારા સુળા બનાવવાના છે. એમના મોટાભાઈ—જેને બાદશાહ સલામત મહમ્મદશાહે અમારા સુળા નીચા હતા તેણે એકાએક આંધળા થયા છે અને સુળાગિરી માટે લાયક રહ્યા નથી. અહીંનાં સૌ ઇસ્લામીઓ આ નાનાભાઈને ચાહે છે. અને એમની સુળાગિરી ઈચ્છે છે અમારી રીતસર અરજ આપની સાથે અમે બાદશાહ સલામતને મોકલી આપીશું. આપ બાદશી અમારી માગણી સ્વીકારશે એવી બંદગી છે.

ચોથીદાર સરદાર—તમારી માગણી મારે મને વંધી નથી. બાદશાહને પણ હું તમારી વાત બજાર કરીશ. (સિપાઈઓને—એમને છૂટા કરો. સિપાઈઓ દાબિસલામને છૂટા કરે છે.)

ગુજરાતનો મુખ્ય સરદાર—નામદાર, આપ અમારા સુળા છો. અને સૌ આપને સાથે લેવા આવ્યા છીએ એમ માનો.

નાનો દાબિસલામ—પણ આ બધું જનું શી રીતે એતો કહો.

સરદાર—નામદાર, મોટાભાઈ આપને લેવા આવતા હતા. કેદી તરીકે પોતાની પાલખી આગળ માથે માટલી લઈ આપને દોડાવવાનો એમનો વિચાર હતો. પણ એ બધું તો ઉધારજી ધણું અને ખુદાની અજ્ઞાન અને અદલ ન્યાયથી પોને આંધળા બન્યા એમની સુરત બેવી હોય તો પધારો આપ.

દાબિસલામ—એટલું બધું કરવા માટે મારો ગુન્હો શું હતો?

બીજો સરદાર—તમે એમના ભાઈ છો એજનો પાસેમાં પાસેનો દુરમન સગાભાઈજ છે.

નાનો દાબિસલામ—અને એ આંધળા સાથી થયા ?

રહેલો સરદાર—ઝાડ નીચે આરામ કરતા હતા માથે લાત રમાલ એરેલો, ગોચ નવળીને એક ગીધકો મ્હો ઉપર બેઠો એના ન્હોરીયા આંખમાં ખુંચી ગયા. એક સિપાઈએ નગરે નેત્રું.

નાનો દાબિ—આતો ખરે ખર ખુદાઈ કરામત યઈ મને ગિનચુનાદ આદશાહનો કેદી બનાવ્યાની બલ્લે કે વસુલાત યઈ.

ળીએ સરદાર—અને નામદાર આપને આવકાર આપવાની એમણે ખરી રૌનક ગોઠવી હતી. એમની પાલખી આગળ આપને માથે મોરિઓ લઇને દોડવાતું હતું વળી આપને છરતા દફનાવવા માટે એમણે એક ભોંપઈ પશુ તૈયાર રખાવ્યું છે.

ત્રીએ સરદાર—હવે છનામ આપ હુકમ આપો એટલે એનેજ માથે મોરીઓ મુકી એને આગળ દોડાવીએ આપની પાલખીની, અને લોકો પશુ તમસો બરાબર જુએ. આજ મુધીની એમની કારકીર્દીએ લોકોને ત્રોખાહ કરાવી છે. એના ભોંયરામાં એનેજ દફનાવી દો છનામ.

નાનો દાબિ—ખતે ખાશ એવી ઈચ્છા નથી. પશુ તમારો સૌગો એવેનજ સખજ હોય તો લાડે એમ યાય જે રીતે નાટક ચર થયું છે એજ રીતે પુરું થવું નેઇએ. ખુદા બદમાશોને કેમ સગ કરે છે એ લોકો લાડે જુએ.

રહેલો સરદાર—ત્યારે આપ ધડીલગ આગમથી બેસો અમારી તૈયારીઓ ધડીમાં યમ ગહેરો.

(પાસે ઉભેલા સીપાઈઓ અંદર અંદર દસલા વાતો કરે છે.)

એક બે સરદારો—છનામ આપને તો ખુદાનો ડર રાખીને ચાલવામાંજ લાલ છે એમ ધણુને માણુમ પડશે બરાબર આ તો ખરેખરો અજબ બનાવ બની ગયો. સલામ નામદાર

(બધા બચ છે)

(પડે પડે છે.)

દશ્ય પાંચમું

(મોટા દાબિસલામ અથ દશામાં દોરડાંથી બાંધેલા હાથ સાથે દાખલ થાય છે સિપાઈઓ એને દોરે છે.)

મોટો, દાબિ—ગિરાદરો, રહમ લાવી મને જગ્યા દોને ? ખુદાના કશમજે હું ફરીવાર તમને મ્હોં બતાવા આતું તો—યા ખુદા. તમે તો મુજ ગંરિય ઉપર બહુ સીતમ ગુજર્યો. આતો દોજખથી પશુ આકરી સગ્ન-રહમ દિલ પરવર દિગાર મને બચાવ.

(રહે છે)

એક સીપાઈ—અરે સેતાનના બિરાદર, હવે દયાની વાત કેવી ? લઈ લે મોરીયો માથે અને ચાલ જલદી. ને જરા પશુ માથું દલાવ્યું છેને પડવા દીધો છે તો પીઠ ઉપર ફટકો પડશે. અને હાથે પકડી રાખ-માથા ઉપર (એના માથા ઉપર પાણી ભરેલો મોરીઓ મુકે છે)—અને બે હાથ હંચા રખાવી બરાબર પકડાવે છે.

બીએ સીપાઈ—પકડને બરાબર—ચાલ હવે યા આગળ (ધક્કાવે આગળ ચલાવે છે)

મોટો દાબિ—ખરે યાર ! ધક્કા નહિ માર. જરાતો રહેમ રાખ.

બીએ સીપાઈ—એ બધી ગરજ પછી સરખમ શહેરમાં ફરી રહે ત્યાર પછી કરજે.
(બધાં નીકળી બચ છે.)

(શહેરમાં નાના દાબિસલામનું સરખમ નીકળે છે. એના માટે મળેલા લોકોમાં એના માટે મારે કીતુક થઈ રહ્યું છે. પડા પડી યાય છે બધાંને બની ગયેલા બનાવની ખબર શહેરમાં પડેલો ગઈ છે. નાનારાહને પકડી લાવવા ગયેલો મોટા-લાઈ પોનેજ અંધ બની આગળ કેદી તરીકે માથે પાણીનો મોરોયો લઈ સીપાઈએના પ્રદારો સદન કરતો નૃત્ય કરતો હોય એમ તરફથી મારતો સીધો પડેલો દેખાય છે. લોકો તેને બેઠ તિરસ્કારના પોકારો પાડે છે. પાછળ નાના દાબિસલામની પાલખી આવે છે. લોકો તેને માનથી સલામો ભરે છે. સૌની સલામો ઝીલતો અને ખુદાઈ ન્યાયનો પુરાવો આપતો તે પસાર થયા પછી એના સરદારો અને રિસાલો આવે છે.) *

* 'મિત્રને અહમદી' ઉચરથી

માખાપ બનવાના પ્રયોગો !

૨૯૫ કરનાર:—શ્રી. બેકાર

યુરોપ

અમેરીકા આદિ ખડામાં વિજ્ઞાનના પ્રયોગો પાછા હમરો વ્યક્તિઓ મને રહે છે, ત્યારે આ માખાપ કમભાગ્ય ભરતખડામાં હમરો વરસ થયા માખાપ બનવાના પ્રયોગો હમરો ધરમાં ભજવાયાજ કરે છે. તેમાં હિંદુઓમાં તો પૂર્વથી એવી માન્યતા વાંચી આવી છે કે “વાંચીયાને સ્વર્ગ ન મળે !” થોડાક દાયકા પહેલાં તો સવારમાં ઉઠીને કોઈ વાંચીયાનું મોઢું નેત્ર લેવાય તો અપશુકન થાય એમ ગણાતું હતું ! આજે પણ એ સહેલી માન્યતા જૂણે ખાંચરે પડેલી નજરે પડે છે.

ખાળોને મોટા થવાના કોડ હોય છે અને મોટાં થયા કે માખાપ બનવાના કોડ જન્મે છે દુર આ માટે જન્મજી આગાર મિત્ર અધોડય કરના ધરમાંજ કોઈકું લાઇએ લોકો તો ચક્રે બેસીને ગપ્પાં મારતા કે “આપણા ગ્રંથિહ કરના આપણને તો કોઈકું ના આપે એમ નથી.”

“અરે એવા અક્ષરના આગમીરને તે કોના ભોજ માગ્યા છે તે કીકરી આપે ? દસ ભેંસ ચારવા જાય તો તેમાંથી એક બે તો જરૂર ભૂલીને આવે એવા દુશ્ચિતાર છે !”

લોકો તો આમ વાતો કરતા મોં “વકાસી” ને રહી ગયા અને આપણકર તો એક ધેરીના માલિક થયા કે તેનું નામ પણ એવું ચમકદાર હતું કે જેણે અનેક વૃક્ષોને ઉમાને ઉભાં જાળી દીધાં છે તે વીજળી. નામ પ્રમાણે યુગ કોઈવિર હોય છે જન ખડા કડવા-ભાઈનું કાનુ દિવસામન ખાધાં જેવું જ હોય, તો મીઠાભાઈ “વકાસી” ગોળ જેમ મીઠા હોય છે ! કચરાલાલ તદ્દન ઉઠરે નાખવા જેવાજ હોય, તો અમથાલાલ જલે અગથાજ પૂરીપર પધાર્યા છે એમ એમનું શાષ્ટનખોડ (યાને સંસ્કારી લાગણમાં મુખ, વાલમીતમાં મોઢું અને જરમ મગજ ધસો હોય તો જને કાનુ કહેવામાં આવે છે તે.) કહી આપે છે.

તેમ ધુળી વટુ જાણે હમણાંજ ધુળમાં આળોટીને આવી હોય એવી દેખાય છે, તો પુલીઆઈ પુટખાલની જેમ પુલીને ફરતાં દેખાય છે. તે પ્રમાણે આપણકર તે અક્ષરમાં આપણજ હતા ત્યારે વીજળી તો જાણે હમણાંજ તાણ આકાશમાંથી ઉતરીને એમના ધરમાં પડી હોય તેમ ચાલુ અખાનની હતી. કદાચ કોઈ ઉતાવળીઓ વાંચક અહીં બૂલ ન કરે માટે જણાવી. જો “હું” કે તે વીજળાનું રૂપ આ વીજળીમાં નહતું પણ જાલમાં તે વીજળીની ઝડપ જરૂર હતી અને ગોખણુ દેવીની ચુરા આપણના મોઢામાં હોવાથી ગમે તેમ કરીને એટલે કે પુટપટીથી નહિ તો ગોખણુપટીથી પણ વર્નાકચુતર કાષ્ટનકની પરીજ્ઞાને માપી કાઢી !

નિશાળમાં પંતુજની મોકરી મળી અને વળી ભુદેવ એટલે કે પૃથ્વીના દેવ હોવાથી વારનહેવારે લોટ ચાળી લાવતા હોવાથી ગાકું સારી રીતે ગખડનું હતું. પણ પરણવાને અખે વરસતો યુગ લીટી ગમે જતાં ધરમાં થોડીયું કરતું ન થયું જેથી આપણકરની વિધવા માતા કમળા ડોસીને કમળો ચર્ધ આપ્યો ! વીજળી સોજ વરસની અને આપણ વીરા વરસનો હતો, જતાં કમળા ડોસીને તો જાણે છોકરો વાંચીયોજ રહી જયો એ ધારતી પેડી. એક દિવસ ભરસી ભાગેશવાળા ભુવાને ભોલાવી આપ્યો. ભુવાએ વીજળીના ગરતકથી લીંણુ ઉપારીને ચાર કકડા કરી અર દિશાએ ફેંક્યા. અડદના દાણા મેંઈને વીજળી પર નાંખ્યા. વીજળી પ્રથમતો કંઈ અમજજ નહિ કે આ શું ધાંધલ છે ? જેથી ભુવાને ઉધડો લેતાં મોઢી “ભુવા! નેમકા નેરધી અડદ કેમ મારે છે ! હમણું આંખ પુટી જત તો ?”

“વટુ જરા ધીમા પડો, એમના પરતાપે તો થોડીક બંધાશે !” સામુએ વટુને સમાનવવા માંડી. “તો કોણ એ થોડીક ધનનાર સુધાર છે ?” વટુએ આગળ હાંક્યું.

“વળી પાછી ડાહીથી ચક્રકે ? હજુએ અડકલ ના આપી ? છતાં ચક્રાને એ તેડકી અડકના ચક્રાને તો !”

એટલામાં માથે પાથરું અને ખરે ખેમ નાખીને ઓઘડભાઈ નિશાંદથી આવ્યા. જુઓને જોઈને ચાત્રાને પૂછવા લાગ્યા “એ કોણ માણુ છે ?”

“અરે ! દીકરા તને એટલીએ ખબર નથી એવો જુઓ છે જુઓ !” ડોશીએ ખુસામો કર્યો.

“અહિં કોણ જૂત કાઢવાનું છે તે એમને જોવાનું છે ?” જોવાને વડીલની ટોચે દેસ કરવા માંગ્યો

“જોને દીકરા દલે કંઈ હું છારો એટલી જીવવાની છું, લાચા આ મરતાં મરતાં જાગરું મોડું નેની જાડું એ આશાએ આમને જોવાનું છે !” આનાની વાતથી શરમાઈને ઓઘડ તો અંદરના એરડામાં લાગ્યો અને લીજળી પથ તેની પાછળ ચાલી ગઈ, હવે ડોશી અને જુઓનાં વાતગીત ચલી.

“લાદરકાળીની કરપાથી હાત મકીલામાં મજબોટા જેવો ઠોકરો નોંં થાય તો આ જુઓના નોંંમપ આફકું મારજો !” જીનીવર હાથ કોપીને જુઓ જોડ્યો.

“વળ મહારાજ સાત મહીનાનું છેકડું તે કંઈ છેવે ?”

“એવો એમજ જોવાય મારો દાનને બદલે નવ ! પથ આપારે તો દેરીને પગલાં ચક્રાવવા દવા પોંચ રૂપીઆ લાગે છું. ને મારી માનડાની માથાની એકરો થાય પછી મોડું મોડું કરાવતું પડશે !”

“અરે ! એમાં તે શી મોટી વાત એકને બદલે દસ વાર મોડું મોડું કરાવે.” ચાપાંચ લગીને જુઓ પોતાને પથે પડ્યો અને ડોશી આનંદે પ્રજુ બજન લગાડતી સાક્ષાતે ચીંચકું માનવા લાગી.

આ વાતને પોંચ સાત ને નવ મહીના ચક્રા જતાં મરમાં વોડીકું તે નવ બંધાયું. નેની ડોશીને વધુ ચિંતા ચક્રા લાગી અને હવે તે જોડકું તથા પીનળીને પથ મા આપ જગાડે જોડ વધ માંગ્યો. ડોશી તો પેલા જુઓને લાંબા ગઈ, પણ જુઓ પત્નીન ન લાગ્યો. એમાં એક નેની આંખે આવી ચડ્યો તેને પોતાની મર હકીકત કહી મંજૂરતી એટલે નેનીએ દોરે રાખ્યું કે—

“જુઓને માણુઓના લાદરજના કોકર પરલાતરંગને સંતાન ન થયું, ન થયું તે ન જ થયું. લાદરજા વેઠ હકી-મને જોગી જતીને જોલાન્યા પથ કંથું એ વડું નહિ, પથ એમને મારે નહીં હું ત્યાં જમ ચડ્યો અને એક જડી દકરાણીને પીવડાવી દીધી કે પેલા દિવસમાં તો ખુસાલીના મંગાચાર મંજૂરોવા, આ તમારા ગામના શેક મરતચક્રે પુત્રનું મોડું નેણું તે પથ મારી જડીજુડીના પરતાપેજ.” આટલાં વાતધીન ડોશીને તો વિશ્વાસ આવી ગયો.

“ત્યારે મારી વડું ને પથ એ જડી જુડી પીવડાવો” મેથીએ ઉત્પ્રકતા બનાવી.

“અરે ! એમ જડી જુડી પીવડાવી દેવાનું તે કંઈ રસ્તામાં પડ્યું છે ? મના પચ્ચીમ રૂપીઆનાં મુખ, લોખાનને મુખગોતો મુખ દર્ષ આપી રાત્રી મંજોના જમ જીવીના ત્યારે જડી-જુડી મારેકું કામ કરી શકશે.”

“એટલા બધા પેસા તે હોય ?”

“મારે કંઈ જોમાંના ખાસ છે ? આપણે તો પથેપકાર કરી હુંવાનું છે. પેસા તો મુખ, લોખાન ને મુખજમાં ખપારો અને તમારા જેવાં રૂદ અને ગરીબ માણસની ખાતર મારે તો નાહક આપી રાત ઉભાજો કરવો પડશે !” ડેટશી રકમકને આંતે વીસ રૂપીઆ ડોશીએ એક જુની અંચુડી પડોડાના વાણીઆના ત્યાં ગીરો મુરીને જોગીને આપ્યા. બીજે દિવસે નેની એક જડીજુડી દર્ષ ગઈ અને પીનેથી ડોશીના દાનમાં કહેવો ગયો કે નિન દહાડો ઉગે તે પડેકાં ગાવના દુધ સથે થેડીક જડી થયીને પીવડાવવી, મના મહોના મુખી આમ કરવાથી મરેજર આરો દહાડો દેખાડશે. ને આજ કહેવું મોડું પડે તો આ દોરીને જૂઠ મુઠાવી નાંખું !”

મના મહોના મુખી ચિત્તજીએ જડી-જુડી પીધી અને તેની અમર ફેરી થય છે તેની ગદ એક વરસ મુખી જોમ પથ વડુએ મેડીર ન અંધાયું ! નેની ડોશીની ખીર મોખાને એકાગી ગઈ. લાકડી વધને આખા ગામમાં નેનીની પ્રથ કરી. પથ નેની સામે ગયે ? એવો પદર માનવીન અચેવો હતો અને મહારાજ ચક્રો ચક્રો દોરો, હવે છું કરવું ? તે ચિંતામાં ડોશી પડી. નેપેડીવનને મુરોપ જીનનાં કે

મુસોલીનીને આજીસીનીયા સર કરતાં જેટલી ચિંતા કરવી પડી હશે તેથીએ વધુ ચિંતા ડોશીને આધ-
ડના પુત્રના ઘોડીઆની દોરી ખેંચવાની હતી !

ગામના સદ્લાગ્યે ઉત્તર દિંદ તરફથી બાવાઓનું એક મોઢું ટોળું એક હાથી સહિત ગામમાં પધાયું હતું. બાવાઓના સરદાર ગોકુલદાસીના ચમત્કારની અતેક વાતો એમના ચેલકા બનરમાં અનેક ગલીએ ગલીએ કરવા લાગ્યા. હેંડખીલ અને પોષ્ટર કંતાંએ એ ચેલકાઓ વધુ પ્રચાર કર્યા કરતા. આ દેશમાં અંધ શ્રદ્ધાળુઓના કંઈ તોરો નથી. અને એમ ન હોય તો પદ લાખ માધુ દર્શાવતું પુરું કોણ કરે ? કોઈ ધણીને ઐરી ન ગાંઠતી હોય તો તે વાધણ જેવી ઐરીને એકજ છુમ તરમાં બકરી જેવી બનાવી દેવો ! કોઈનો ધણી વારે ધડીએ ઐરી સાથે ધાંગાણું કરતો હોય; તો તે આપસા જેવા ધણીને મંતર મારી ઉંટ જેવો ગરીબ કરી નાખવો, કોઈના ગમે તેવા બળવાન શત્રુને પોતાની અગાધ આત્મચકિત વડે મનુષ્ય-માથી વાંદર બનાવી દેવો ! વાંઝીયાને ત્યાં એક સામઠો બે ત્રણ બાળકો પેદા કરાવી દેવાં ! એવાં એવાં એકા એક જગતનું કથ્યાણ કરી નાખવાના કાર્યો બાવાજીએ હસ્તગત કર્યા હતા; એમ એમના ચેલકાઓ દ્વારા આખા ગામમાં અદેશાત ઘસ ઘસ હતી.

ડોશીએ પણ ઘેર બેઠાં આવેલી ગામમાં પાવન ચલાવું ધાયું. બાવાજીની પાસે ટોડી ગઈ. પાછળ આધડ તથા વીજળી પણ ગયાં. બાવાજીના પગે પડી રડવા લાગી તેને મસ્તકે હાથ દેરવાતાં ખુદ દેશસવસી મહાદેવ બેઠાવતા હોય તેમ પોતાની સાલ મંજેરી આંખે કચાડીને બાવાજી બોલ્યા.

“ ગેયા તુ કિરા લીધે દુઃખી હય ? તેરેકો ને કૂઝ કટ હો વોહ કેહ દે ઇશ્વર કિરપાસે તેરા કષ્ટ નષ્ટ હો. નયયા ! ” આટલું કહી “ ભોગ ભેમ ભોમ ગીર-નારી ! ” ની એક સામઠા સાત સાંઠ બરડે એની ખૂચ પાડી. વીજળી તો બઝકીને આધડની સોડમાં લપાઈ અને આધડ પણ રહેજ ડડી ગયો.

“ બાવાજી, તમે તો આ લોકના મહાદેવ જેવા છો, મેં હાંથળું છે કે પરમેશ્વર હાથે તમારે ઝાઝી ગોઠી છે; તો અમારા આધડને ઘેર હોકરો થાય એવું કંઈ કરો. બાપસા તમારો ઉપકાર જનમકર નહિ બુદ્ધુ ! ”

“ મહાદેવકો કિરપાસે તેરા કામ અનઅયના પરંતુ ઈન સખ મહાત્માઓકે આત્માકો સંતુષ્ટ કરાગી તો પરમાત્મા પ્રસન્ન હોગા એર પરમાત્મા પ્રસન્ન હોનેસે પુત્ર પ્રાપ્તિમે દેર ન હોગી ! ”

“ તો યે સખ તમારે બાવાકો લોગોંકુ પરસન કરનેકે સાંઈ હું નેધએ ! ” બોધડે હીંદીમાં કેંકા ફેંકી ચલાવી,

“ દેખ, અચ્ચા હમ ચાલીસ આઠમી હંધ ઉનકે લીએ પાંચ મનકે મોદક, હમારે ગજરાજકે લીએ સત્રા મનકે મોદક એર બે.જન આરોગ લેનેકે બાદ મુખવાસ કે વારપે દસ તોડા ગાંઠ ચાલીએ. ”

“ મહારાજ, જુઓ એટલા બધા પૈસા અમેરી-પાસ નહીં હે તમ કેંવ તો પાંચ મણ જવારકા રોટલા તમારે વાસ્તે ટીપાવી દઉં એર દો તોલા ગાંઠ કણસ હય ? ”

“ કયા ચેહ કોઈ બનીમેકી દુકાન હેય કે ભાવ-તાલ કરતા હય ! દેખ અચ્ચા હમારે મામને એસી મરકરી કંઠો નહિ ચલેગા અલી છુ ... ” બાવાજીએ ચોપીએ અક્ષાળીને છુમંતર મારવાનો અભીનય કર્યો એટલે ડોશી ગભરાઈ ગઈ અને પુનઃ બાવાજી પાસે નમી પડી.

“ મહારાજ એતો નાદાન અચ્ચું છે, એના બોલ તરફ તમારા જેવા મહાત્માએ જોવાની જરૂર નથી. આજેને આજે હું આપના ભોજનનો બદોબસ્ત કરે છું. ” ઘેર જઈને વીજળીની ટોરેથી કંઠી ઉતારીને વેચી નાખી અને તેના પૈસા વડે બાવાજીને પ્રસન્ન કર્યા. બાવાજીએ વીજળીના મસ્તકે હાથ મુકીને કંઈ આશિર્વાદ દીધો. ડોશીને ખાસો સો ઉપરાંતનો કટકો પડ્યો હતો છતાં એ આશાવાદી છૂટ્ટી પૌત્રનું મોઢું જોવાની ખુશાલીમાં નિશ્ચિત દેખાતી હતી. એક બે માસ ગણનાં વરસ વીતી ગયું છતાં કંઈપરિણામ ન જણાયું. એટલે ડોશીએ બાવાજીને પાંચ પાંચરોની સંખ્યાવવા માંડી.

હવે ડોશીને વહેગ પડ્યો કે વીજળીજ કમનસીબ છે; જેવી સંતાન થતું નથી. બીજી વડુ કરવાનો વિચાર થયો પણ આધડને હવે એક પર બીજી આપે કોણ ? વળી પૈસા પણ ઘરમાં ન હતા એટલે એ વિચાર પડ્યો મુક્યો. ડોશીને હવે જોગી, બાવાજી

પડકાર

(૧)

રાત વટી પરભાત પઠયું છે,
ઉઠ યુવક તું થા તૈયાર;
સત્ય તણાં તું સાજ સજી લે
અહિંસાની બાંધી લે હાલ
સામે મોઝે ઝીલવા ધાવ,
હાવ મળ્યો છે હાથ બતાવ.

(૨)

રણભેરી વાગે સાંભળ તું
કર કેસરીયાં કેમ ઉભો છું ?
સાંભળ બે ! ચોગમ પડકાર
સેના—નાયક દેતો ચાર
ભારતના બાવિને કાજ,
ઝંઝે ભેધ જવાહર આજ.

(૩)

ભૂલો ગયો તુજ ભાત સુબાત ?
'વસુધા એજ કુટુંબ'ની વાત ?
હયા તણા દરિયા ઉભરાવ
અંત્યજને પહેલો અપનાવ
પૂર્વ હિન્દ તું પાછું લાવ,
અનસૂયા સીતા પ્રગટાવ.

(૪)

પડકે તારી માત સડે છે.
વિધવા તારી ખેન રડે છે;
ધૂમીવળ લઈ હાથ મથાલ
બાળ લગનના ધુરા હાલ
પરધર પીગળે, તું પહેચાન,
હાથે ના બનતો હેવાન.
—બાલમુકુન્દ દવે.

વગેરે ઉપરથી વિશ્વાસ ઉઠી ગયો હતો. અને ઓપડતે પછી જોતા વહેમ વિષેનો પાઠ છોડરાઓને જણાવતાં ખાતરી થઈ કે “અમાર સુધી નાહક લડીંગા બાનાઓ અને જોગડાઓને પૈસા ખવરાવ્યા” એને વળી વિચાર થયો કે જાપાંઓમાં “ઘેર ઘેર ઘોડિયાં બંધામ છે.” એવી જાહેર ખબર વાંચવામાં આવે છે, તે દવા અજમાવી નોંધે. અલંધારણની અનેક દવાઓ મંગાવીને ઉપયોગ કરાવ્યો પણ કશું ન વળ્યું.

એવામાં સાંભળ્યું કે ગામમાં કોઈ જાજરા ચમત્કારવાળા સાંધાવાના પધાર્યા છે, ડોશીએ તો એ વાત પર લક્ષ્મ આપ્યું નહિ. પાડોશી ઘેસાભાઈએ સવારના પહેરમાં જ બારણું ઠોકર્યું. પ્રજા પ્રાચીનામાંથી પરવારેલી ડોશીએ બારણું ઉઘાડ્યું. ઘેસાભાઈએ બોલ્યું રાફે કશું—

“કમળા કાકી, સમજી દ્યો કે તમારાં નસીબ વગર સાચુએ ઉધરી ગયાં.” અનાજ સાંભળતાં અંદરથી ઓપડ દોડી આવ્યો.

“હું શું કંઈ જોવાની કોદરી લાગી ? ગયે મહીને મેં એક ટીકીટ આપ્યા કાંણા ફકીરને જે દાંડીઆની

ચાદ પાછને નંબર મેળવીને લીધી 'હતી.'” ઓપડે દરખાતાં કહ્યું. “કોદરી શું આપનું કપાળ લાગે ? પૈસો તો આજે છે ને કાલે નથી ! પણ સંતાન 'કંઈ' વેચાતાં મળવાનાં છે. ?”

“અરે ! આપણા એ વાતજ જવાદે ને, જુના જોગડાને લડીંગા બાનાઓનાં હોજારાં ભાયાં” પણ કાંઈ ના વળ્યું ! મારા ઓપડના કરમમાં હશે તો થશે.” ડોશી રોડણું રોવા લાગી.

“અરે કમળા કાકી એ આપણાં જોગડાં બોમટાથી કંઈ ન વળે ! ત્રણ દિવસથી ગામમાં કોઈ સાંધાવાના પધાર્યા છે. શું તેમનો ચમત્કાર ? જુલો કાલે હું તેમની સેવામાં હાજર થયો હતો. મેં તેમને એક ચલમ બનાવીને પીવરાવી, તેમની કૃપા દષ્ટિ મારી તરફ પડી, મારી આંખોએ ચાંદીની વીંટી હતી તે માગી લીધી અને ધુળમાં નાખી દીધી પછી મને આંખો બંધ કરીને ઉઘાડવાનું કહ્યું મેં આંખો બંધ કરીને, ઉઘાડી તો મારી ચાંદીની વીંટી સોનાની થઈ ગઈ ! અરે ! અરે રામ પટેલ તથા કાલણ કોળીની આંખોની પછી સોનાની બનાવી દીધી. હીરીયા હજમ પાસેથી પૈસો

લઈને તેની ગેણી બનાવી દીધી ! માફ ન માનો તો હીરીયાને પુછી જો જો !” ઘેલાભાઈ બોલી રહ્યા એટલામાં જ કેશમુડનનો કોન્ટ્રાક્ટર હીરીયાણુંદ કોથળી બગલમાં મારીને આવતો હતો તેને ઘેલાભાઈએ બૂમ પાડી. હીરી આભો તેને ઘેલાભાઈએ કહ્યું “કેમ હીરીયા, પેલા સાંઘ સાહેબ કેવા ચમત્કારી છે ?”

“ઓ આપરે ! આવા મોલા સાંઘવાવા તે આપણે હપનામણે નહિ જોયા હોય, મારા હાથકાની એક પણ વાર મેં ગેણી બનાવી દીધી ! હોંભમળુ ચ કે ચ.ચકવાડ હરકાર પોંહે તોઆના થોડા ઉતો તે એ સાંઘ સાહેબે ડુંનાનો બનાવી દીધો ! આ તેનું મંતર આ તેની કરામત ! કમળા કમ્પેટ તમને તે કેટલો વખોળુ હંભળાણું ? તિભજો હોનિ તો કેતો ઉતો કે કાણુના બહાદજાને ડોકરો ના થતો ઉતો તે એ સાંઘજાવાને પરતાપે ડોકરો થીયો; તેથી બાદજાએ અડધી ગાદી આપવા મોડી પણ એમણે ગાદીનીએ પરવા ના કીધીને બાદજાને કાન જાકીને કહ્યું કે “ખુદા કે સાચ અમેરી ભાઈજાંધી છે પછી એરી ગાદીથી અમકો કવા પરવા ?” એવું કહીને તીયાંથી અંતર ધ્યાન થયા ! આપણા જોમને મહલાએ આવા સાંઘવાવા ખલી આપવાય મારે કમળા કમ્પેટ તમે પણ જઈને પીરસાવને પડે લાગો જરૂર તમારું કોમ બની જશે !” હીરીયાએ હમ લીધો એટલે ઘેલાભાઈ બોલ્યા.

“દો જોયું કમળા કમ્પેટ, આજ ઉઘડે ત્યારે આવીજ રીતે ઉઘડે છે, દું જે વાન કહેવાનો હતો તેજ હીરીયાએ કહી દીધી મારે બસ જાઓ વાર ન કગાડો. આઘડ પણ આ લોકોની વાતથી લેલાંબા અને ડોશીએ કહ્યું,

“સે દવે જઈદી ટળને, પેલા જંગલોઓની પાછળ ખુવાર થયાને આ ઘેર બેઠાં મંગા આવી ત્યારે હલુ વિચાર કરે છે !”

કમળા ડોશીનો જઈને સાંઘજાને પડે પડી. સાંઘજાવા અત્યારે ગ્રામીણી ચકાવીને બેઠા હતા. કોમની સાથે વાતચીત કરતા હોય એમ જણાતું ન હતું. થોડી વારે આંખ ખાંચીને બોલ્યા.

“જુદીયા, તેરી ઈંજા ખુદાઈ મહેરબાનીએ પુરી હોગી !”

“હું.....એ ! શું કહ્યું ? આપણા મારા આઘડને ડોકરો થશે ?” ડોશી હાવેશમાં બોલી.

“હા.....આ ! ઝુરર હોગા, મગર આઘડકો નહિ આઘડકી એરત લિજલીકો હોગા !”

“ઓ આપણા ! તમનો ખરેખર હાવા પીર છે તમે મારેડોકરો તથા વડુનું તોમ પણ જણી લીધું !”

“પરમેશ્વર, હમારા ખાસ મિત્ર હય; ખસ લીધે હમ મય કુચ્છ જાનવા હય !”

“નમારા જોનાં પદાર્થોનાથી અમારાં ભાજ્ય ઉઘડી ગયાં !”

“અરહ, કસ રાતકો તુમારે ખુત એર ખુત વડુ કો રાતકે બરાબર બારા ઘટે પે જોજના વહાં જિન પર પરમેશ્વરકો આશિર્વાદ ઉતરેગા. મેં ઈશ્વરસે લલામન કર દુગા !” ડોશી તો હવે ઘેલી શબ્દ ગઈ અને પીરને આશિર્વાદ વરસાવની ઘેર ગઈ બીજા દિવસની રાત્રિની ટાળને ડોળે રાહ જોયા લાગી, આખું ગામ સાંઘજાવા પાછળ વેલું બન્યું હતું ગામમાં દસજાર માણસની ચાંદીની અંચુડીઓ સોનાની બનાવી, તથા હીરીયાના પેસાની ચીની બનાવી તેથી કેટલાએ માણસો પીર સાહેબની સેવામાં ઉપરિચિત થયા હતા વીરચંદ વાણીયાએ તો પાંચ દાગર કસદારનું પોટકું રાત્રે આવીને આપણું ને કહ્યું—

“સાંઘ જાવા આનું હોનું બનાવી દીધો, બસા લજવોન આંખો જાનમારો તમારી ચાદ કરડું !”

“અજા, અચ્ચા રાતકે બારા બજે બાદ દસકા મુન્ના અન વતયગા, મગર કિસીકો કદના નહી !”

વાણીયા તો પેસા આપીને ખુશી થતો થતો ઘેર ગયો.

હીરીયા દાનમ પણ પોનાની ઘર વાળીના ચાંદીના સાંકળોં લઈને પીર સાહેબની નંદેનાતમાં ફાગર ગયોને વિનવવા લાગ્યો—

“સાંઘ જાપુ ! આ હોંકજોને ડુંનાનો બનાવી દીધો લલા મારી લગજાની બા આપને મરવોં દુંખી નહિ થુસે ! ને લગજાની હોંગી ઉમ્મર ચાપ એવું કંઈ મંતર પણ લણી દીધો !”

“દેખ, દોશીયા તું ગાડા લોળી હય ! ઈસ દશ તો મંચ તેરા ટાગ દુગા લેકિન અગસે મુસે તકલીફ ન દેયા ! દેખ દાનમ કે પેરમેં બાન રહેતી નહિ હય.

યેહ ખાત કિશીકો નહિ કહેવા તો તેરા ઉરસા બી (અસ્તરો પથુ) સુન્દેશ બના દુઆ ।”

“અરે ! પીર સાખ આ સોયું વડાઇ નવ પથુ કાઇને વાત નોં કેહ તે નોંજ કેહ ।” આ પ્રમાણે ગામના ઘણાં માણસો ચાંદીની જાણથી તથા રૂપીઆ પીર સાહેબને આપી રયા. એ બધી જાણસોને રૂપીઆનું સોનું એકદમ રાતના બાર વાગે બની જવાનું હતું. જેથી બધાને બાર પછીનો વાપરો કર્યો હતો ।

રાતના બાર વાગ્યા પહેલાં પીર સાહેબ પાસે પાંચ સેવકો કાળાં વસ્ત્રોમાં સુન્દર મઠને ઘોડા મહીત દાખર થયા હતા. બધો માત્ર નેમના ઘોડાઓ પર ચડાવ્યો અને ચાર ઘોડા ચલાવી કરી દીધા એટલામાં એકાદશ-કર તથા વિજળી યુવતી આરામાં પધાપો કાઢી પાછળથી ચાલીને રથોરેકોમ સૂચાડીને તે બંનેને નેસાન કર્યો. વિજળીને પીર સાહેબ ઉંચડીને ઘોડાપર નાખી ને પધાયન થયા.

રાતના બાર વાગ્યા પછી ગામનાં બધાં માણસો પીરસાહેબની સેવામાં એક પછી એક ઉપસ્થિત થયા હતા પથુ પીર સાહેબનો પતોજ ન ગયો । ગામના ગરાસીયાઓએ વિજળીની શોધ માટ ઘોડા દોડાવ્યાં. રાત વિતી પથુ પતો ન લાગ્યો.

બીજો દિવસે દુરસા એક સ્ટેશન પર કાર્ક અગીજ જેવા દેખાતા મુસ્લિમ મુઠ્ઠર ગાડીમાં એકાદશની તૈયારી કરતા હતા પથુ તેમની મથેની જુરખાવાળી પાનું ટ્રેનમાં ચડતી ન હતી તેથી પેલા મુઠ્ઠર તેનો

હાથ પકડીને જોર જુલમથી ટ્રેનમાં ચડાવતા હતા એટલે સીએ મોઢા પરનો જુરખો ફર કરીને બચાવ માટે જુરખો પાડી, પોલિસ તથા સ્ટેશન માસ્ટર કોડી આવ્યા. પેલી બાનુ બોલી ઉઠી—

“મચાવો મને બચાવો ! આ સાંધનો ચેલો મને લઈ જાય છે ।”

“અજી, ચેલો દીવાની હુઈ હય તો પાગલ પનેમે એકી ખાતે કરતી હય ।” પથુ વિજળીએ બધી અથ ધનિ પોલિસને રડતાં રડતાં કહી સંભળાવી. એટલે પોલિસે વિજળીને તેના ગામ મોકલાવી આપી અને પેલા મુઠ્ઠરના હાથમાં ગેડીઓ પહેરાવી, તે પ્રથુ પોક મુગને રાવા લાવ્યો.

“આ મેરે આવરે ! મેરી તો જોરબી ગઈ જોર રૂપીએ બી ગયે રે ! મેને તો ચે જોરત મચાસો રૂપીએમે એક સાંધ કે પાસસે ખરીદીથી ।” પથુ એની ચાલાકી કાઢીને ન ગણકારી, સાંધાવાના ફત્વનું ફળ તેમની મેરદાબરીમાં આ તેમના ચેલકાને ભોગવવું પડ્યું. સાંધને પકડ્યા ઠેર ઠેર તાર દેવાયા પથુ તેનો પતો ન લાગ્યો; હેવરે ચેલકાને એ વરસની સખત મજુરી માથે જલ થઈ । “લોલીયા વસે ત્યાં છુતારા જુએ મરતા નથી ” એ કાપિયાં છુટેલું વાક્ય અંતે ખરેજ પડ્યું.

સંખૂણું

(કાઠએ બંધ બેસતું પાધકું મારતે જોડી સેવાનું સાહસ ન કરાં. લેખક)

તમે હાસ્ય રસનાં અનેક પુસ્તકો વાંચ્યાં હશે પણ ત્યાં સુધી એકારનું જુની આંખે નવા તમારા

વાંચ્યું નથી ત્યાં સુધી તમે ખરા હાસ્યની પરખ કરી નથી. જે અપખટ દસ્તુ હોય તો જરૂર મંગાવીને વાંચો, અનેક દીવેજ પીધેલા જેવાં કાંચાં એને વાંચીને દસ્તાં ગયાં છે, અનેક દુખળા પાતળા માણસો એને વાંચીને રા. રાસ્તફીર જેવા જાડા થયા છે. એને વાંચીને મદદમ જાગીરદારે લખ્યું છે કે આવાં પુસ્તકો વાંચવાથી તંદુરસ્તી વધે છે. લોકો કહે છે કે હાસ્યજાનો કામ ધિલાજ નથી પણ અમે કહીએ છીએ કે હાસ્યથી હાસ્યજા મરે છે. હાસ્યથીજ સંસારની અનેક ઉપાધીઓ ટળે છે. કોઈ મદાપુરાનું વચન છે કે “દસ્તો અને આનંદી ચહેરા સુખની નિશાની છે ” એ વાક્યમાં અદા હોય તો રૂા. ૧-૨-૭ કડવા કરી નાખે. આજ સીકનની કડકાઈને બાનમાં લઈ ભાવમાં વીસ ટકાનો ધટાડો કરેલો છે. પોરેજ સહિત દક્ત રૂા. ૧-૨-૭ તો મનીઆઈર કરવાનો છે. પરદેશ-૨ શિલીંગ હવે થોડીક કાપિઓ છે માટે નહેલો તે પહેલો.

તૈયાર રહો !

બેકાર જોડીસ

રાંદર

(સુરત)

છપાય છે. એકારનું નવન પુસ્તક “કલમ ચાલુક ” લખેા:—

કે જેમાં એકારનું પોતાનું જીવન ચરિત્ર પણ રણ થશે.

ગોર્ડીના પહેલાંનું રશીયન સાહિત્ય

શ્રી. જમિયત કૃ. પંડ્યા.

ગોર્ડીના સમય પહેલાંનું રશીયન સાહિત્ય સરદાર શાહી, તેમજ મુશ્કાલીને ઉત્તેજના આપત્તિ હતું. ૧૮૦૦ થી ૮૦ ના ગાળામાં ખેડૂત જીવનથી શરૂ થતા પ્રજા-તિવાદી આદિવાસીઓ ઉદ્ભવ્યા હતાં, પરંતુ બુદ્ધિ જીવી વર્ગ જનતાનાં આદિવાસીઓ અને ઉર્મિથી ભયભીત બનીને અલગ અને અપરિચિત રહ્યા હતાં. જે સાહિત્ય પદ્ધતિ પ્રમાણ આત્મનાદોને દર્શાવીને વેરની, સમાનતાકર્તા, એકાદીની ઉદ્દેશ-પણા ભર્યું હોતું એકજે તેને બદલે તે સમયમાં ગોર્ડીનાની માફક રાજનીતિની આગળ ગર્દન બુકાવીને ન્યાં મુખી બને ત્યાં મુખી, ચલાવવાને મુશ્કેલી કરવા તેમજ ક'બાલોને- માટે "કાંઈક કરવું" એકજે એવી સાંતિવાદી અનિશ્ચીત દશામાં હતું તેવા સંક્રાંતિભાગમાં ગોર્ડી જેવા ધુમકેતુનો ઉદય થયો.

ટોરચેવસ્કી પોતાની કાતર જળાંથી કહી ચૂક્યા હતા કે "માનવી! નમ્ર બનીશ, તારી નમ્રતા સિવાય તું તરી શકવાનો નથી મુન્દો અને દડ, (Crime & Punishment) એજ આ કલાકારનો અતિમ ઉપદેશ હતો. ઉપરાંત તે કહે છે કે "અરે ભાઈ! દુઃખ ગ્રાસ્યા સિવાય કોઈ ઉપાયજ નથી. નિરુસાજ માત્ર મુખની ઉત્પાદક માતા છે."

ત્યારે ટોલ્સ્ટોયે અર્ધિસાતું મુગ જનતા સમક્ષ રાખીને કહ્યું કે "સમસ્ત વિશ્વમાં અસુખ અને કુશળતાની વિરુદ્ધ ધૌતિક શાસ્ત્ર નિરુપણ છે. અસુખ સત્યથી જીતાય, અને અન્યાય પ્રેમથી તથા આત્મ શુદ્ધિથી જીતાય"

તે સમયે કોઈ એવો ગાયક નહોતો, કોઈ એવો કવિ નહોતો કે જે સિદ્ધાંતમાં અત્યંતની બળનાં પ્રવચનમાં અને પ્રવચનને કે—

સ્વર્ગનાં અથ-શુંગોથી દોળખી તળીયા લગી; નિદાઓ: કે' નથી સુષ્ટિ વધુ લીધણ આ યજી. ભૂખ્યા એના જરૂર મદદ છે દેવતા-માત્ર જિન્દગી, ન્યાંથી ચોરે દિન પ્રજાદરો વિશ્વવ્યાપી હુલાસો. એ આંખોના અવલગ ગરતે દુષ્ટીયા સખ સિંધુ એની ઓળે ગમન રમતા મેડેલ દોરો વિનાસ.

(શ્રી. મેયાણી)

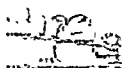
ચોર્ડાં ચોર્ડાં નજીવાં આગનાં ઇમકલાં માત્ર યદને રાખી જતાં હતાં. મૂશ્કાલીનો મોરારો, કે શાહીવાદીઓને ભય એ ઇમકલાંને ફેંકનાર કોઈજ વિરથો નહોતો. ન્યાં ચોખે પછુ જનતાને જે રંગમાં રંગી તે જનતા જીવનકલકની સ્પર્ધામાં નજાપ્રાય અને ધૈર્ય હીણીબની ગઈ. "સત્તાપાસે કાંઈજ દલીલ કામની નથી" એજ તેનું મંતવ્ય હતું કેરીલોગે અને ઉસ્પેન્સ્કી કલાપણ નિરાશામાં મુગ્ધભાવે મોટે કહેતો હતો કે "વેદના-માજ સર્વસાર છે."

સદસા એજ સમયે ગોર્ડીએ સાહિત્યક્ષેત્રમાં પ્રવેશ કર્યો; અને તેણે જીવનતરફ અસુતાપની ન્યાણાઓ વશકાલીને સંતોષના સિદ્ધાંત પ્રમાણે અનુસરવાનું બંધ કર્યું. તેણે મોરારો અને મૂશ્કાલીઓએ રચેલા વાતાવરણને કાંતિવાદી ધોષણથી ધીન્નાબીન કરી નાંખ્યું. પૂર્ણ આશા બધું દસકું, જગતની સાથે સમાનતાકે અગડવું તેણે શરૂ કર્યું. તેણે સત્તા સામે નિષ્પ્રાય બનીને જનતાથી દૂર નાસવાની કળા પ્રતિ વિદ્રોહ જગાવી, માનવી, માનવીની મુક્તિ ખાતર લડે, તેવી સમાજ પેદા કરવા યોગ્ય કલાકૃતિ સૃષ્ટ. ગોર્ડીના સ્વરમાં ઉદ્દામ વાસનાની બંધ સરખી પછુ નહોતી. છતાં તે આનંદી અને રંગીલો હતો. તેની કલાકૃતિય શૈલ્યતા ન હોવાથી તે નિર્ભય હતો. તેનો સ્વર દુર્બળ અને કંપને ન હોવાથી જનતામાં હાહાકાર મચાવી મૂકતો હતો.

તેની કળા, જીવનની તટસ્થ દર્શના માત્ર ન રહેતાં, મૂળમાં મળીજવાવાળી જીવન નિર્માણ માતા બની હતી. પૂર્વકાળનાં ભૂતોનાં બધાંજ બંધને તોડી નાંખીને નવીન જીવન માટે બાખવાણું સૂચન કરનાર અને, અનુશીલન કરનાર પહેલો કલાકાર ગોર્ડી હતો તેની ભાષા જીવનરસથી ખેલવા વાળી, અર્જનાલરી હતી. તે રશીયાના પહોડો જેવી અડગ અને વોહજાના તરંગો નેટકી નિનાદમય હતી અને છે. તેમાં વજની કોહરતા અને ફેલની રોમજતા બનેલ છે.

એટલેજ લેખિને ગોર્ડી માટે લખ્યું હતું કે "તે મનુરોનો મદાન પ્રતિનિધી છે."

શ્રી. દીણાવકરના એક લેખ પરથી.

શ્રી. પુરુષોત્તમ જન્મકથા

૬૫૬:

શ્રી. કેશવલાલ શાહ.

શ્રી

પુરુષોત્તમ માસની કથા કે મહાત્મ્ય કે એવી જ કોઈ ધર્મ ભાવનાને લગતી વાત મનુષ્યવા માગતા હો. અને ભક્તિભારથી આ મંથને આપના હાથને વિષે ધારણ કર્યો હોય તો મારી એકજ વિનંતિ છે કે ચોપડીને બંધ કરીને કબાટમાં મૂકી રાખજો, કોઈકને ભેટ તરીકે આપી દેજો અથવા તો પક્ષતર કિંમતે વેચી નાંખજો.

કોઈની પૈસ્ય ધાર્મિક લાગણી મંત્રોપાસ એવું લખતાં મને આવડતું નથી. હજી તો હું શીખાઉં છું. આ તો અમારા ગામના મુરબ્બી શ્રી. નારાયણ-દાદાના પુત્ર પુરુષોત્તમભાઈ સંબંધી બે બોલ આપને કહેવાની ઇચ્છા ધરાવું છું.

કેટલીક વખત એવું બને છે કે ગયા અવતારનો આપણે દુરમન આ બને આપણા જ ઘરમાં જન્મ લે છે. આપણે જ હીસાબે અને લેખમે ખાસ છે, પીએ છે અને મોટો થાય છે અને છેવટે આપણું ખૂન કરીને પિતૃસેવાનું પુન્ય મેળવે છે.

એવી જ આ એક વાત છે.

નારાયણદાદા સનાતન ધર્મના ઇતરદાર હતા. ગામમાં પ્રખ્યાત હતા. એમની ઉમર લગભગ એંસી વર્ષની હતી. ચાર ચાર સ્ત્રીઓ પરણેલા એટલે અનુભવી કહેવાતા. કોઈ નિકટનું સગું મરી ગયું હોય અને આંસુ ન આવતાં હોય તો ફેવી રીતે મોટી ખૂસી પાડીને રૂપું, ત્યાંથી માંડીને હિન્દુસ્તાને સ્વતંત્રતાની લડત માંડી છે તે સારા માટે કે ખરાબ માટે એ બધી બાબતોનું સંપૂર્ણ જ્ઞાન પોતાને હતું.

પરંતુ દુનિયાને ઉપયોગી એવો આ મહાપુરુષ મરણ પધારીએ પડ્યો હતો.

આપણી જૂની લોકવાર્તાઓમાં ધણીએ વખત એવી જતનું વસ્ત્ર આવે છે કે એક રાજા હોય, કે મોટો માણસ હોય. એ મરણ પધારીએ પડ્યો હોય, એનો છવ જતો ન હોય. એ એના ઊકરાને બોલાવે

અને કંઈક પ્રતિજ્ઞા લેવરાવે. ઊકરો આપના કહેવા પ્રમાણે કરવાનું વચન આપે. અને છેવટે આપનો છવ જાય. ઊકરો સારો હોય તો બાપનું વચન પાળે અને ખરાબ હોય તો કંઈ ન કરે. એવું એવું.

નારાયણદાદાનો છવ પળે પળે ગજરાતો હતો. મૃત્યુ નજીક દેખાતું હતું પણ આવડું ન હતું. એમના પેટમાં એક વાત ડહોળામા કરતી હતી. એ વાત કલ્યા સિવાય આલે તેમ ન હતું. ઘણા વર્ષથી પેટમાં છૂપાવી રાખેલી વાત નારાયણદાદાના મગજમાંથી નીકળીને પુરુષોત્તમના કાનમાં જવા માટે તલપાપડ ધર્મ રહી હતી.

ધીમા બોખરા અવાજે એમણે બૂમ પાડી.

બેટા પુરુષોત્તમ! અહીં આવ.

એક ચોરડામાંથી ધીંગળ ચોરડામાં આવતાં જાણે ખૂન નરદી લેવી પડી હોય, એમ જમીન ઉપર જોસથી પગલાં પાડતો અને નાકનું ટેરડું ઉચ્ચું ચડાવી ધીમા ઉઠકારા કાઢતો પુરુષોત્તમ આવી લાગ્યો.

‘બેટા! અહીં આવ,’ દાદાએ ફરી વખત કહ્યું.

‘શું છે? બાપા.’ પુરુષોત્તમ ઉભો ઉભો જોલ્યો.

‘બેસ, મારે તને એક વાત કહેવી છે.’ દાદાની આંખમાં નરમાશ હતી. એમનો અવાજ ધ્રૂજતો હતો.

‘શું છે બાપા, કહો!’ ઊકરો બેસતાં બેસતાં બોલ્યો.

દાદાએ જોખારો ખાધો અને વાત શરૂ કરી.

‘જે સાંભળ, બેટા! આ વાત તને કહ્યું છે તે ખાનગી રાખજો. ચોસક વર્ષની ઉંમરે હું ચોથી વખત પરણ્યો. તું કદાચ નવા જમાનાના પવન પ્રમાણે પૂછીશ કે એટલી ઉંમરે પરણવાનું શું કારણ હતું? પણ સાંભળ, મને એટલી ઉંમરે એક દીકરી દેનારો દેવાપુટો નીકળ્યો ખરો. ચાર હજાર રૂપીઆના બદલામાં એણે મને પોતાની ઊકરી પરણાવી. પરંપરા ત્યારે એની ઉંમર ચૌદ વર્ષની હતી. એનું નામ તો મારાથી

કેમ કરીને બોલામ? પણ કુલનો સંસ્કૃત ઘન્ટ તે તારી માનું નામ'—

છેડકારને ખચર હતી કે માનું નામ કુસુમ હતું.

‘પરંપરા પછી મને પાહું’ થયું. અને એની પીઠામાં હું ત્રણ ચાર વર્ષ પથારીવશ રહ્યો. દરમ્યાન તારો જન્મ થયો. તારી મા પુર જીવનમાં હતી. મારી સામે એને નજર કરવી પણ ગમતી નહિ.

‘આપણી આલુમાં રણછત રહે છે એ શોખીન અને વિલાસી હતો. કુસુમ એના લપકામાં ફસાઈ ગઈ. એની સાથે એને રનેલ લાગી ગયો. પરિણામે તારો જન્મ થયો.

દુનિયાએ આ નવપુત્ર. પણ હું છવતો હતો અને વળી પૈસાદાર, એટલે આ આખત તરફ સદૃષ્ટિ અંખ-મીંચામણાં કર્યાં. એ તેં નવપુત્ર દશે કે તું ખરેખર કેનો પુત્ર છે.

દાદા શ્વાસ ખાવા અટક્યા. પુરોગતમ લાલપીણી થઈ ગયો. એને ખૂંચ શરૂસો ચડ્યો. એ જોરથી બોલ્યો.

‘ત્યારે તમે મારા ખરા બાપ નહિ ને?’

‘ના બેટા! ના. શાંતિ રાખ ઉતાવળો ન થા. સંભળ! દવાઓ પાછળ ખોટું ખર્ચ થયું; એટલે માફ પાહું તો મટી ગયું. હું સાંજે થયો અને હેતે કરીને એને બોલાવા લાગ્યો પણ એતો મારી સાથે જોવાની દરકાર પણ કરતી નહિ. મને એ છોડ્યોક ધિક્કારતી એટલે મને એની તરફ ખૂંચ શરૂસો આવ્યો.

‘દરરોજ સાંજે હું ફરવા જતો. નિયમ પ્રમાણે એક દિવસ સાંજે હું જાહાર ગયો. તું એ વખતે દોઢ વર્ષનો હતો. તારા માટે એક આપા રાખી હતી, એ તને બહાર ફરવા લઈ ગઈ હતી. અંગલામાં તારી બા એકલીજીવતી. તે દિવસે નિયમ કરતાં હું એક કલાક વહેલો યેર આવ્યો. એના ઝોરકામાં તપાસ કરી, પણ ત્યાં એ ન હતી. અંગલો આખો શોધી ત્રણેય પણ ક્યાંએ નજરે ન પડી. અગીઆમાં કદાચ એ ફરવા ગઈ હશે, અથવા તો ત્યાં બેસીને વાંચતી હશે એમ માનીને હું બાગમાં ગયો.

‘બાગમાં જતાંજ હું યંબી ગયો. માફ દુદય ધક્ક ધક્ક થવા લાગ્યું. એક ઝાડની પાછળ હું ચૂંતાઈ ગયો. એવું તે મેં ત્યાં શું જોયું કે હું અજાણ ગયો એમ ‘સમ દ્ર પૃથ્વીય; પણ તે પહેલાંજ તને કહું.

‘બાગમાં એક ઝાડની ડાળે દિવંચકો બાંધેલો હતો. એ દિવંચકો ઉપર કુસુમ બેઠી હતી અને રણછત એજ દિવંચકો ઉપર ઉભો રહીને દિવંચકને ઝુલાવતો હતો. તેઓ વારંવાર એક બીજાની સાથે જોઈને હસી પડતાં; અને એ રીતે મજા કરતાં.

‘મારી આંખ આ દેખાવ જોઈ ન શકી. અંતે મેં દરપીણુ કામ કર્યું.

‘અંગલામાંથી હું એક જખરી કડીવાળી ડાંગ લઈ આવ્યો; અને જોરથી બનેલા માથામાં એક એક મારી. બને બેલાન થઈને નીચે પડ્યા.’

દાદા ફરી વખત યાક ખાવા અટક્યા.

પુરોગતમની આખગાંધી અંગારા કર્યા. પહેરણની બાંધો ચઢાવીને એ પગ પર બેઠો થઈ ગયો. પણ દંધક વિચાર આવ્યો, એટલે શાંત થઈ ગયો.

દાદાએ વાત અટકી હતી ત્યાંથી આગળ ચલાવી :

‘મારી ડાંગ વાગનાથી જરૂર એ બને મરીજ ગયાં હશે. હું ખરેખરો ઝનુની બન્યો હતો.

‘વાડીમાં ખાતર ભરવા માટે બે ત્રણ ખાડા કરાવી રાખ્યા હતા. એક ખાડામાં એ બનેને અબડાવી મૂક્યાં. ઉપર માટી વાળી દીધી અને વાડીમાં જવાની દરેકને મનાઈ કરી.

‘જો અગીયાને છેડે આંખાના ઝાડ નીચે મેં એમની કબર કરી છે.’

‘અને પછી કુસુમ અને રણછત શહેરમાંથી નહારી ગયાં એવી વાત લોકોમાં ફેલાવી. જો બેટા, આ પ્રમાણે તારા જન્મની વાત જે અત્યાર સુધી તારાથી અગમણ હતી તે તને કહી છે.

‘જો હવે, મારી ઇચ્છા છે કે હું તને થોડીક શીખામણ આપું.’

‘આપો આપા! હું સંભળવાને તૈયાર છું.’ પુરોગતમે કહ્યું.

‘ભાઈ, આપણા મોટા કુળની આખર રાખજો. એક બેરી મરી જાય તો રમશાનમાંથીજ બીજીનું નક્કો કરજો, નહિં તો આપણા મોટા કુળને એજ લાગશે. બેરીમાં ઢાઈપણુ જતનું કુચરિત. દેખાય તો તરતજ મારી માફ એનો નિકાલ કરવો. નાતજાતમાં દંભેશાં ભજવવા રહેવું. મારી પાછળ દલોપાણી સારો કરજો.

વહેવારમાં સાવધાન રહેજે. બાપનો ચીલો પકડી રાખજે. મર્ગના કામમાં ચોક્કસ રહેજે અને વડીલોની રીત પ્રમાણે વર્તજે.

‘લે વાઈ આટલું કરવાનું’ મને વચન આપ તો માટે શુભ સ્વર્ગે ગયો.’

વિજળીની ત્વરાથી છોકરો ઉગેો થયો અને બોલ્યોઃ
‘બાપા તમારો શુભ સ્વર્ગમાં જવાનો જ છે. બીજી કંઈ શીખાનણુ આપવી છે?’

‘ના બેટા.’

પુરુષોત્તમે ભયંકર હાસ્ય કયું અને બીજા આર-ગમાં દોડી ગયો ત્યાંથી એક જગમગ ડાંગ પ્રદિત તરતમાં જ પાછો ફર્યો.

‘બાપા, તમે મારા મામાપને મારી નાંખેલાં તે આ ડાંગથી જ ને?’

‘હા, બેટા.’

‘લ્યો બાપા ત્યારે આ સ્વર્ગમાં રસ્તો. સીધાવો.’
પડકાર કરીને શુદાને જોરથી ડાંગ ફેરવી અને દાદાના માથામાં ઝીંકી.

ધડીંગ કરતી ડાંગ દાદાના માથામાં પડી અને કડીંગ કરતા બોપરીના કંટકો થયા.

પુરુષોત્તમ ઉગળો પુણી જેવો થઈ ગયો. મનુષ્યનું તેજ એનામાં ન રહ્યું. ખૂબ જોસથી એ હસ્યો અને ન્હાસી ગયો.

ચોડીવારે દાદાના મગાસખંધીઓ આવ્યા અને દાદાનો દેખાવ જોઈને ગભરાઈ ગયાં. કકળાટ થઈ રહ્યો. ઘણાં માણસો એકઠાં થઈ ગયાં. એક બે જગ્યાએ બારીમાંથી દૂર નગર કરી.

ત્યાં શું બેસું?’

ગાંડા જેવો લાગતો નારામણદાદાનો કુળદિપક જમીયાને છેડે આંખાના ઝાડ નીચે ખૂબ અનુનંદી બેઠો હતો.

સ્થાપના સને ૧૯૨૦]

કે આ

[Estd. 1920]

Maganlal P. Seedsman & Sons

Seeds Merchants—BARODA.

ખેતી અને ખગીયા માટે

ઉત્તમ બીજ અને રસાયણીક ખાતરો

અમારે ત્યાં દરેક નતની દેશી તેમજ વિદાયતી શાકભાજી, સોયાબીન્સ, સુશોલીત ફુલઝાડનાં ઉત્તમ તાજાં ખાત્રીલાયક બીજ તથા રસાયણીક ખાતરો, ખેતી અને ખાગાયત સંબંધી અનુભવી લેખકોના લખેલાં પુસ્તકો વિગેરે છુટક તથા જથ્થાબંધ વેચાય છે. તેની ઉત્તમતા માટે પ્રદર્શનોમાંથી સોનાના ચાંદ મળેલાં છે.

લીલા ચારા માટે રજકો, (ઘોડાઘાસ, લ્યુસર્ન) ખરસીમ, ઓટ, મકાઈ, સુંદીઉ, બુવાર તથા લીલા ખાતર માટે શાણુબીજ ઉત્તમ પ્રકારનાં ખાત્રીલાયક મળશે.

સોયાબીન્સ ખોરાકમાં ઘણાંજ પોષીક છે. તમારા ખોરાક માટે જરૂર ગંગાવો. ભાવ કિશાયત છે, લીસ્ટ માંગો.

મેસર્સ મગનલાલ પી. સીદ્ધસમેન એન્ડ સન્સ

ખંડેરાવ માર્કેટ, સિદ્ધનાથ હાઉસ

વડોદરા (શુભરાત)

મહાવીર સ્વામી

લેખક:
શ્રી. "ભરિદ"

જૈનાના છેલ્લા તીર્થંકર પરમ પૂજ્ય મહાત્મા શ્રી મહાવીર સ્વામીનો જન્મ મગધ દેશના ક્ષત્રિય કુંડ ગામમાં ઈશ્વાકુ કુળની એક શાખામાં થયો હતો, તેમના પિતાનું નામ સિદ્ધાર્થ અને માતાનું નામ ત્રિશલા હતું. મહાત્મા પાર્શ્વનાથના પરલોક ગમન પછી ૨૫૦ વર્ષના ચિત્ર સુદ ૧૩ તી તિથી એ તેમની જન્મ તિથી છે. એમના નિર્વાણ કામથી જૈનોનો વીર સંવત ગણવામાં આવે છે. પ્રચલિત વિક્રમ સંવત કરતાં તે ૪૭૦ વર્ષ જુનો છે નિર્વાણકાળે મહાવીરનું વય ૭૨ વર્ષનું હતું. તેથી તેમનો જન્મ વિક્રમ સંવતના ૫૪૨ વર્ષ પૂર્વે થયો હતો.

મહાવીર સ્વામીનું મૂળ નામ વર્ધમાન હતું. પોતા ઉપરાંત તેમના માતાપિતાને બીજાં પણ એ સંતાન હતાં. તેમનાં નામ અનુક્રમે નંદવર્ધન અને સુદર્શના હતાં. નંદ વર્ધન વર્ધમાનના વડિય ગ્રંથુ દના. વર્ધમાન બાલ્યાવસ્થાથીજ મહા તેજસ્વી, શક્તિમાન, ચા પરાક્રમી હતા. તેમની રમતગમતો ક્ષત્રિયોને સાનુકુળ હતી. પણ સાથેજ તેમનામાં દયાશક્તિનું પ્રાગલ્ભ્ય પણ પ્રધમથીજ અધિક પ્રમાણમાં હતું. પોતાથી ગર્જનામાં જનનીને ઘણું મંકટ વેકતું પણ હશે એમ કહી તેઓ પુનઃ જન્મ ન લેવા પડે એવા ધ્યેયને મિલ કરવાની એક જાડી અભિલાષા ધરાવતા હતા. તેમની જુદી પણ પ્રખર હતી. નવ દશ વર્ષની ઉંમરે તે તેમણે આકરણ શીખી નીધું હતું.

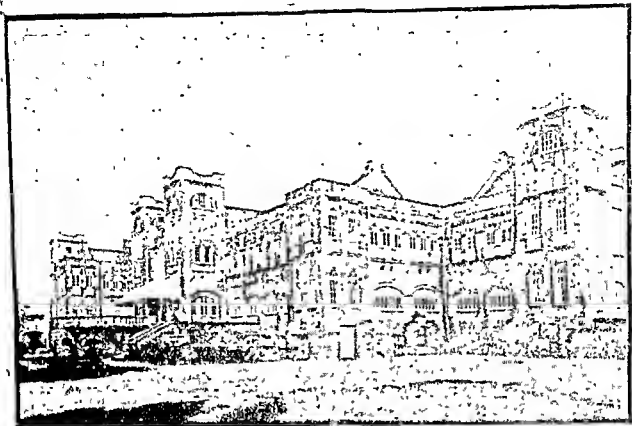
લગ્ન કરવાની તેમની ખાસ ઈચ્છા ન હતી; પણ માતા પિતાનાં પ્રેમભર્યા હેવાને સ્વગૃહ કરવા તેઓએ પશોદા નામક એક સ્ત્રી સ્વ સાથે લગ્ન કર્યું હતું. તેનાથી તેમને એક પુત્રી યર્ષા હતી. અને તેનું નામ ત્રિપદ્યના રાખવામાં આવ્યું હતું. કેટલાય વિદ્વાનોના કથનાનુસાર તેનું બીજું નામ અનોર્ન પણ હતું. તેને મુપમિદ વિદ્વાન જમાલિ સાથે પરણવામાં આવી હતી.

મહાવીર સ્વામીની અઠાત્રીસ વર્ષની વયે તેમનાં માતા પિતા અર્જર થયાં. આ બતાવથી ભાગમતિ

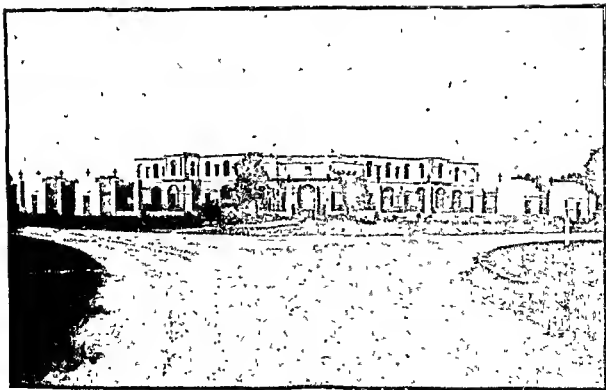
વર્ધમાનને કે' પણ ખાસ અસર ન થઈ. સંસારમાં રહેવાનું હવે કે' પણ પ્રયોજન નથી એમ વિચારી તેમણે સંન્યસ્તની ઈચ્છા ધરાવી. પણ વડીલ બંધુ નંદિ-વર્ધનની ખાસ આગ્રહપૂર્ણ યાચનાથી ગૃહસ્થાશ્રમમાં બે વર્ષ તેઓએ વધુ વિતાવ્યાં. અંતે ત્રીસ વર્ષની બર યુવાન વયે એ મહાપુરુષે સંન્યસ્ત ગ્રહણ કર્યું. જૈનોના ધર્મગ્રંથોમાં તેમના આ ધર્મત્યાગનું, તપશ્ચર્યાનું, તેમજ દિવ્ય ગાનની પ્રાપ્તિનું ઘણું ચમત્કારી વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે. સંન્યસ્ત લીધા પછી બાર વર્ષ સુધી તેમણે સતત રીતે અનેક પ્રકારના દુઃખોનો સામનો કર્યો છે. તેઓ માનતા કે ઉપસર્ગો એટલે બીજા દ્વારા યતાં વિદ્યો, તથા પરિપક્ષો એટલે કુદરતી આપત્તિઓ એ તો પાપકર્મોનો ક્ષય તથા ચિત્તને શુદ્ધ કરનારાં છે. વળી દુઃખને દૂર કરતું, તેના કરતાં તેનાં પરિણામ ભોગવી છૂટવાં એ તેમનો એક માન્ય સિદ્ધાંત હતો. અધિકમાં અધિક કષ્ટ પ્રાપ્ત થાય એવાજ પ્રદેશોમાં તેઓ ખામ કરીને ફરતા. એવા પ્રદેશોના લોકો તરફથી તેમણે અનેક પ્રકારનાં દુઃખ ભોગવ્યાં હતાં. તેમજ ટાઢ, તડકો, વર-માદ ઇત્યાદિ નૈસર્ગિક મંકટો પણ તેમણે ભોગવી લીધાં હતાં પણ તેમના અહિંસા વૃત્તોના પ્રભાવ અંતર્ગત સર્વજન ખુબ પડતો. તેમને પગથી પાછળથી સર્વ કોષ પસ્તાતું સર્પ જેવા વેર રાખનારા પ્રાણીઓ પણ તેમના વ્રતના પ્રભાવે પોતાનો વેર ભાવ ત્યજી દેતાં ચંડકૌવિક નામના દષ્ટિવિષ્ ગનાતા સર્પથી પણ ન ગણાતાં તેમણે તેને; ઉદાર કર્યો હતો. એ સર્પ પૂર્વજન્મનો એક તપસ્વી હતો. કૌપવશ થનાના કારણે કોષના સાપથી તેની આ રિયતિ યજ્ઞ હતી. વર્ધમાને તેને તેના પૂર્વ સ્વરૂપને પમાડી તેને ઉપદેશ આપી તેને મુંગતિ આપી હતી.

આમ ફરતા ફરતા વર્ધમાન મગધની રાજધાની રાજગૃહ સમીપ આવ્યાં. ત્યાંના નાલંદા પરામાં વસતા જોગલ નામના માધુ સાથે તેમને સંબંધ થયો. આ

(અનુસંધાન મારે જુઓ પૃષ્ઠ ૩૪)

જયમહાલ પેલેસ (મુમ્બઈ)

બરોડા હાઉસ (દિલ્હી)

મહાવીર સ્વામી

લેખક:
શ્રી. "ભક્તિ"

જૈનાના છેલ્લા તીર્થંકર પરમ પૂજ્ય મહાત્મા શ્રી મહાવીર સ્વામીનો જન્મ મગધ દેશના ક્ષત્રિય કુંડ ગામમાં ઈશ્વરાકુ કુળની એક શાખામાં થયો હતો, તેમના પિતાનું નામ સિદ્ધાર્થ અને માતાનું નામ ત્રિશલા હતું. મહાત્મા પાર્શ્વનાથના પરલોક ગમન પછી ૨૫૦ વર્ષના ચિત્ર સુદ ૧૩ ની તિથીએ તેમની જન્મ તિથી છે. એમના નિર્વાણ કામથી જૈનોના વીર સંવત ગણવામાં આવે છે. પ્રચલિત વિક્રમ સંવત કરતાં તે ૪૭૦ વર્ષ જુનો છે નિર્વાણકાળે મહાવીરનું વય ૭૨ વર્ષનું હતું. તેથી તેમનો જન્મ વિક્રમ સંવતના ૫૪૨ વર્ષ પૂર્વે થયો હતો.

મહાવીર સ્વામીનું મૂળ નામ વર્ધમાન હતું. પોતા ઉપરાંત તેમના માતાપિતાને બીજાં પણ જે સંતાન હતાં. તેમનાં નામ અનુક્રમે નંદવર્ધન અને સુદર્શના હતાં. નંદ વર્ધન વર્ધમાનના વડિય ધંધુ હતા. વર્ધમાન બાલ્યાવસ્થાથીજ મહા તેજસ્વી, શક્તિમાન, યા પરાક્રમી હતા. તેમની રમતગમતો ક્ષત્રિયોને સાનુકુળ હતી. પણ સાથેજ તેમનામાં દયાહૃતિનું પ્રાગલ્ભ્ય પણ પ્રચમથીજ અધિક પ્રમાણમાં હતું. પોતાથી ગર્ભાગમમાં જન્મીને ઘણું મુંઝવેકું વેકું પડ્યું હશે એમ કહી નેજો પુત્ર જન્મ ન લેવો પડે એવા ધ્યેયને સિદ્ધ કરવાની એક જાડી અભિલાષા ધરાવતા હતા. તેમની જીવિત પણ પ્રખર હતી. નવ દશ વર્ષની ઉંમરે તે તેમણે આંકરણ શીખી લીધું હતું.

લગ્ન કરવાની તેમની ખાસ ઈચ્છા ન હતી; પણ માતા પિતાનાં પ્રેમાળ હેવાને સત્વર કરવા તેઓએ યશોદા નામક એક સ્ત્રી રત્ન સાથે લગ્ન કર્યું હતું. તેનાથી તેમને એક પુત્રી થઈ હતી. અને તેનું નામ શ્રિવદર્શના રાખવામાં આવ્યું હતું. કેટલાય વિકાસોના કથનાનુસાર તેનું બીજું નામ અનોર્જન પણ હતું. તેને અપ્રસિદ્ધ વિકાન જમાસિ સાથે પરંબુવામાં આવી હતી.

મહાવીર સ્વામીની અકૃતીય વર્ષની વયે તેમનાં માતા પિતા સ્વર્ગસ્થ થયાં. આ બતાવથી લાગમતિ

વર્ધમાનને કેં પણ ખાસ અસર ન થઈ. સંસારમાં રહેવાનું હવે કેં પણ પ્રયોગન નથી એમ વિચારી તેમણે સંન્યસ્તની ઈચ્છા ધરાવી. પણ વડીલ બંધુ નહિ-વર્ધનની ખાસ આગ્રહપૂર્ણ યાચનાથી ગૃહસ્થાશ્રમમાં જો વર્ષ તેઓએ વધુ વિતાવ્યાં. આંતે ત્રીસ વર્ષની વર યુવાન વયે એ મહાપુરુષે સંન્યસ્ત ગ્રહણ કર્યું. જૈનોના ધર્મગ્રંથોમાં તેમના આ ઘર ત્યાગનું, તપશ્ચર્યાનું તેમજ દિવ્ય જ્ઞાનની પ્રાપ્તિનું ઘણું ચમત્કારી વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે. સંન્યસ્ત લીધા પછી બાર વર્ષ સુધી તેમણે સતત રીતે અનેક પ્રકારના દુષ્પણો સામનો કર્યો છે. તેઓ માનતા કે ઉપસર્ગો એટલે બીજા દ્વારા થતાં વિદ્રો, તથા પરિવહો એટલે કુદરતી આંપત્તિઓ એ તો પાપકર્મોના ક્ષય તથા ચિત્તને શુદ્ધ કરનારાં છે. વળી દુષ્પણે દૂર કર્યું, તેના કરતાં તેનાં પરિણામ ભોગવી જૂટવાં એ તેમનો એક માન્ય સિદ્ધાંત હતો. અધિકમાં અધિક કષ્ટ પ્રાપ્ત થાય એવાજ પ્રદેશોમાં તેઓ ખાસ કરીને ફરતા. એવા પ્રદેશોના લોકો તરફથી તેમણે અનેક પ્રકારનાં દુષ્પણો ભોગવ્યાં હતાં. તેમજ દાહ, તડકો, વં-સાદ ઇત્યાદિ નૈઃશૃંગિક મુંકટો પણ તેમણે ભોગવી લીધાં હતાં પણ તેમના અહિંસા વૃત્તોના પ્રભાવ અંતમાં સર્વજન્ય પડતો. તેમને પગથી પાછળથી સર્વ કોષ પસ્તાઈ સર્પ જેવા વેર રાખનારા પ્રાણીઓ પણ તેમના તત્તા પ્રભાવે પોતાનો વેર ભાવ ત્યજી દેતાં યંત્રકૌપિક ગામના દષ્ટિચિત્ર મનાતા સર્પથી પણ ન ગભરાતાં તેમણે તેને ઉદાર કર્યો હતો. એ સર્પ પુનઃજન્મનો એક તપસ્વી હતો. કોષવશ થનાના કારણે કોષના શાપથી તેની આ સ્થિતિ ચપ્પ હતી. વર્ધમાને તેને તેના પૂર્વ સ્વરૂપને પગાડી તેને ઉપદેશ આપી તેને સુગતિ આપી હતી.

આમ કરતા કરતા વર્ધમાન મગધની રાજધાની રાજગૃહ સમીપ આવ્યાં. ત્યાંના નાકંદા પરામાં વસતા ગોગાલ નામના માધુ સાથે તેમને સંબંધ થયો. આ (અનુસંધાન મારે જુઓ પૃષ્ઠ ૩૪)

શિરીષ કાંઈ બોલ્યો નહીં, તેઓ ત્રીજો માળ પાછા ગયા. ચાની વંતી તાણું ઉઘાડીને તેઓ સૌ કોકિલની જોડીમાં આવ્યાં.

“લાઇ, તમને જાહેર વાર લાગી ! કાંઈ ચોર સાથે કપાકપી કરવી પડી કે શું ?” પડાએ પૂછ્યું.

“અમે તો લગેની જોડીમાં જઈ ચડ્યા હતા !” કોકિલ બોલ્યો; “પેલી સ્ત્રી-પ્રેક્ષકર કુંદજાલા છે ને તેની રમ્મમાં !”

“એણે જાગીને ‘ચોર, ચોર’ એવી જુઓ પાડીને લોકોને કેમ ભેગા કર્યો નહીં ?” રમાએ પૂછ્યું.

“હું ધાઈ છું કે, તે બહારગમન ગઇ હશે. શિરીષ, મેં તો એને આગળના ખંડમાં દીડી નહીં. તે દીડી હતી ?”

“મહારગમન ગઇ હશે-તહીં તો એ ચળાવલી ‘હા હા’ કરીજ મૂકે” પડા બોલી; “હું હારમે-તીઅમ

બનવું છું ત્યારે ધણીવાર તે મરી પાસે આવીને ના પાડે છે અને પોતાનાં કામમાં બેસેલ પડે છે એમ કહે છે. મને એનાં જેવાં અરસિલ અને સંગીત-વિમુખો ઉપર ધણી ચીડ ચડે છે. હું તો માનું છું કે જેઓને સંગીત ગમતું નહોત્ય તેઓએ જંગલમાં જઈને વસતું !”

સૌ આ વાક્ય સાંભળીને ખડખડાટ હસી પડ્યાં. એકાએક પડાની નજર શિરીષના હાથ ઉપર પડી. તેના કોટની બાંધ કાઢીને શિરીષને બંતાવતાં તેણે કહ્યું; “આ લાલ રંગથી તમારો કાટ ક્યાં ખરડાયો ?”

રમાએ તો ડાહ્ય જોઇને કહ્યું; “અરે, આ તો લોહી છે. લાલ રંગ નથી. એની ચીકાસ જુઓ ને ?”

“લોહી ?” કોકિલ બોલ્યો; અને શિરીષની બાંધતું અચોક્કન દરીને તેણે અલિપ્તાય આપ્યો : “અવરય, આ લોહી છે. તાજેતરમાંજ આ બાંધ ખરડાયતી છે,

હસો બાપલા હસો હસો

હસો બાપલા હસો હસો સૌ,
ગમ્મત કરતાં મુતાં બેસતાં,
વૈર વિરોધ, ન રાળો કોઈથી,
મિત્ર હોય કે અમિત્ર સૌથી,
વાત કરો તો હસતાં હસતાં,
નાત બાતમાં, વાત વાતમાં,
કદિ કોપ નહિ કરો કોઈ પર,
હસવાથી છે હજાર લાભો,
કરૂણા કરજો દુઃખમાં હરજો,
ધરડી રિસ કદિ ના કરશો,
નરમ હશે તો તાબ યાશે,
માટે આધિ. વ્યાધિ ઉપાધિ,
‘હહાપણુ’ તો છે હસવા માંહે,
નહિ હસો તો સામુના સમ,

છોટા મોટા હસો હસો,
જતાં આવતાં હસો હસો. ૧
જ્યાં બાંધો ત્યાં હસો હસો,
હસો બાપલા હસો હસો. ૨
ગુણ મલકાવી હસો હસો,
સૌ સંગાયે હસો હસો. ૩
નોકર સાથે હસો હસો,
હસો બાપલા હસો હસો. ૪
રંક ગિરદર યશે યશે,
હસો બાપલા હસો હસો. ૫
બળ બુદ્ધિમાં સદ્યા જશે,
તણ બાપલા હસો હસો. ૬
હસો બાપલા હસો હસો,
હસો બાપલા હસો હસો. ૭

‘હસો બાપલા’

૪ ‘જ. મ.’ નો ભેટી રમાલ.

આથરે પંદર મિનિટ લીતતાં મિ. હુદાર ત્રીજા-
માળની રૂમમાં આવ્યો. તેણે જણાવ્યું: “પુનઃ દેવી
રીતે થયું તેનો ખ્યાલ મને આવી ગયો છે. વનિતા-
વિદ્યાલયની એ સ્ત્રીગ્રેફિસર કુંદ્યાલા એક ખુરશીમાં
ટેચલ આગળ બેઠેલી હતી. સામેની ખુરશીમાં ખુની
બેઠેલા હતા. વાતચીત દરમ્યાન ખુનીએ ગોળી મારીને
તેણીને વીધી નાંખી હતી. જે તમંચામાંથી ગોળી
મારી હતી તેનો અવાજ નહીં થવાનું કારણ તેની
ઉપરનું સ્વર-રોધક-ચંત્ર હતું. પડોશીઓને જગાડીને
પુનઃ સંબંધી હકીકત કહેતાં તે: ચોંકી જ ઉઠ્યાં છે.
તે ઉપરથી સમજાય છે કે, ગોળીબારનો અવાજ
કોઈએ માંભળ્યો નથી. પુનઃ સાંજના લગભગ ચારેક
વાગે થયું હોય એમ લાગે છે. મારી સાથે હું પોલીસ-
ઝકટરને લાવ્યો છું. તેઓને અભિપ્રાય છે કે- ગોળી
બરાબર હૃદય પર વાગ્યાથી બાકનો પ્રાણ તરત
નીકળી ગયો હોવાનો છે. ખુનીએ લાસ ખુરશી
પરથી ઉઠાવીને કોચ નીચે મુકી હતી.”

“મકાનમાંથી કશું ગુપ્ત થયું છે?”

“હા. કોચની બાજુમાં એક તિલ્લેરી છે. તે
સંકાયદ કરી દેવામાં આવેલી છે. એ તિલ્લેરીની કળમાં
આવીએ ખોસેલી મોઝુક છે. એટલે, અનુમાન થઈ
શકે છે કે, પુનઃ બાદ ખુનીએ બાઈની ચાવીઓ લઈ
તિલ્લેરી ઉઠાડીને તેમાંની તમામ વસ્તુઓ લઈ લીધી છે.”

“ખુનીની કાંઈ નિશાનીઓ મળી છે કે?”

આંગળાની છાપો કાળજી ભરેલી રીતે જુસી
નાખેલી છે. માત્ર એક હાથ રમાલ મળ્યો છે. તે
તિલ્લેરી નીચે પડેલા હતા. તેના ઉપર ‘જ. મ.’
ચબ્બો ભરતકામથી ભરેલા છે. આ ‘જ. મ.’ એટલે
બાઈનો કાગળ લખનાર ‘જગદીશ મહેશ્વર’ નામનો
માણસ છે. આ માણસને જરૂર શોધી શકાશે. બાઈનાં
મગાં ચંબંધીઓની તમજવીજ કરીશું એટલે તે મળવા
પડે.”

ડિટ્રિક્ટવે કહ્યું: “એ જગદીશ મહેશ્વર વિચિત્ર જણાય
તમંચા પર સ્વર-રોધક-ચંત્ર રાખવાની કાળજી રાખે છે.
આંગળાની છાપો જુસી નાંખવામાં સાવધાની વાપરે છે.
બાઈનું ચંચ કોચ નીચે હડસેલી દેવાની દરકાર રાખે છે. પરંતુ

નામાંસરનો રમાલ ગુપ્ત રહે છે. એટલું જ નહિ પણ
આ વીંટી ગુપ્ત થાય છે તેનું ભાન રાખતો નથી.”

ડિટ્રિક્ટવે અત્રે પોતાને મળી આવેલી વીંટી
ઈન્સ્પેક્ટરને આપી.

ડિટ્રિક્ટવે અત્રે કહ્યું: “પડોશીઓમાંથી કોઈએ
તેને જતો કે આવતો દીઠો નથી એ આશ્ચર્યજનક
ખીના છે.”

ડિટ્રિક્ટવે કહ્યું: “પાછાં લાગનાં ઉપયોગને
લીધે તે કોઈને દેખાશે નથી. પણ મિ. હુદાર, હજી
મારે એ રૂમની વધુ તપાસ કરવી છે. આપ મને તે
તપાસવાની પરવાનગી આપો છો?”

ઈન્સ્પેક્ટરે પરવાનગી આપી. તેણે એ બાદ પગા, રૂમા,
કાકિલ અને શિરીપનાં નિવેદનો નોંધી લીધાં, પગાને તેણે
બારીની સ્ટોપર બંધ નહીં કરવાની ગેરકાળજી માટે દુકો
આપ્યો. પગાએ કહ્યું: “હવેથી હું કદી બેદરકાર નહીં
રહું. કદાચ મારીજ હાલન આ સ્ત્રી-ગ્રેફિસર જેની
કોઈ કરે તો?”

ઈન્સ્પેક્ટરે હસી પડ્યો. કોશીના ખાસાઓ આવ્યા.
કોઠકરને પણ તે વખતે ભોલાવવામાં આવ્યો અને
કોશીને ઈન્સાઈ આપ્યા બાદ તેઓ વિદાય થયા.

૫. ખુની કોણ છે?

ડિટ્રિક્ટવે જ્યારે કુંદ્યાલાની રૂમની ફરીથી તપાસ
કરતા ગયો ત્યારે કાકિલ અને શિરીપ પણ તેની સાથે
ગયા. ડિટ્રિક્ટવે ઈન્સ્પેક્ટરે આપેલી કુચીથી બારણું
ખોલીને તે અંદર પેઠો. તેણે આગળના ખંડની બતી
સળગાવી નહીં પણ તે સીદોજ રસોડામાં ગયો અને
બોલ્યો: “મને જે નોંધતું હતું તે મળ્યું.”

“શું મળ્યું છે? બતી તો કરો?” શિરીપે કહ્યું.
ડિટ્રિક્ટવે એક શીશી સહિત ગદાર આવ્યો. તે
એક નાનકડી શીશી હતી અને તેના ઉપર કાચનો છુય
હતો. એ શીશી રહેજ મુઘીને તે બોલ્યો: “આમાં
ખુનીનું રક્ત છે.”

શિરીપે તેના હાથમાંથી શીશી ઝુટવી લઈને કહ્યું:
“પણ એમાં તે શું રક્ત છે?” તેણે છુય ખોલીને
તે શીશી મુઘી, તરતજ તેના પગ, લયકવા લાગ્યા.
તેના ગરતકમાં ચક્રર આવવામાં લાગ્યાં. આંખો ચક્ર
ચક્ર થઈ ગઈ. ડિટ્રિક્ટવે શીશી તેના હાથમાંથી લઈને કહ્યું:

“કેવી મૂર્ખાઈ? કાઠપણુ શીશીનો ખુચ એકદમ ખોલવો નેધએ નહીં અને તેમાં શું છે અને શું નથી તે જાણ્યા વિના સુંઘવી નેધએ નહીં.”

આ વખતે શિરીષ બેશુદ્ધ થઇને જમીન પર ફસડાઇ પડ્યો. ડીટકિટવે કાઢિલને કહ્યું : “ચિંતા ન કરશો, હમણું તે શુદ્ધિમાં આવશે, તમે બંને ખંડની બાતની સ્વિચ દાખી આવો.” કાઢિલ ગયો અને એક સેકન્ડમાં અજવાળાં કરીને પાછો આવ્યો.

થોડી વારે ડીટકિટવે શિરીષને પોતાની પાસેની એક શીશીમાંના પ્રવાહી પાવાથી તે શુદ્ધિમાં આવ્યો. તે બોલ્યો : “મારી તમિયન જગડી આવી. હું તો ઉપર જઈને સુઇ જઈશ.”

“એ રસ્તોજ નમારે માટે હીક છે.” ડીટકિટવે કહ્યું. શિરીષ ત્યાંથી ગયો એટલે ડીટકિટવે કાઢિલને કહ્યું : “અંદર આવો, ખુની કોણ છે તે કહી આપું.” તેઓ અંદર ગયા. ડીટકિટવે કાઢિલને ખુરશી પર બેસાડીને કહ્યું : “કેમ પુરો થયો છે.”

“શું આપને ખ્યાલ આવી ગયો કે-ખુની કોણ છે? આપે અહીં તો ફરીવાર કંયું તપાસ્યું નથી! કેવી રીતે આપ આ કેસનો ભેદ શોધી શક્યા?”

ડીટકિટવે પોતાના ખિસ્સામાંથી ચામડાનું એક ખિસ્સા-પાકીટ બહાર કાઢ્યું. તેમાં ખુબ વસ્તુઓ ભરેલી જણાતી હતી, તેણે તે વસ્તુઓ બહાર કાઢી. કાઢિલે નેયું કે-તેમાં એક સોનાની માળા, એક રત્ન-જડિત પાંદડીવાળી હીરા કંડી, ચાર બંગડીઓ, હીરાનાં બે લવિંગ અને કેટલીક ચક્રણી નોટોનો થોડોડો હતો.

“શું આ કુંદબાલાનો ચોરાયેલો માલ છે?”

“હા, ખુનીના ખિસ્સામાંથી મેં આ પાકીટ લઇ લીધું. માલ કુંદબાલાનો છે તેની સાબિતીમાં એક કાગળ હું તમને બતાવું છું.” ડીટકિટવે આમ કહીને પોતાના ખિસ્સામાંથી એક કાગળ કાઢ્યો. તે બોલ્યો : “જ્યારે શિરીષ બેશુદ્ધ થયો ત્યારે મેં આ કાગળ તેના ખિસ્સામાંથી કાઢી લીધો હતો.”

“શું શિરીષ ખુની છે?”

“અવશ્ય એજ પ્રશ્નમાં સાપ!”

કાઢિલના મોં ઉપર અઘરાઈનાં ચિહ્ન જણાયાં. ડીટકિટવે કહ્યું : “આ કાગળ વગિા એટલે તમને ખ્યાલ આવશે.”

કાઢિલે તે કાગળ વાંચવા માંડ્યો; “શિરીષ, તમે વસ્તુતઃ જગદીશ મહેશ્વર છો. તમે અને હું ૧૦ વર્ષ ઉપર પરણ્યાં હતાં, તમને રૂઢરથ માણસોની રીતે રહેવું ફાવતું નહતું તેથી તમે મુસાફરી કરવાને બહાને લઇ પછી તરતજ ચાલ્યા ગયા હતા, આજ સુધી તમે મારી સમક્ષ આવ્યા નહતા પણ હમણાં તમે કોઢીલને ત્યાં આઠ-દશ દિવસ માટે રહેવા આવ્યા છો. અચાનકજ મારો અને તમારો ભેટો થયો, તમને ખ્યાલ પણ નહીં હોય કે-હું અહીં રહું છું. પણ તમારી ભૂતકાળની બદમાશીઓથી હું વહેક છું, તેથી મને શંકા ઉપજે છે કે-તમે કાઢિલની બહેન પદ્મા અથવા તો તેની બહેનપણી રમા સાથે લગ્નનો ફેફ ફેંચ્યો, ફુનીઆ આજ સુધી જો કે તમારા વિષે કાંઈ જાણતી નથી પણ હું તમારી હીલચાલ તપાસતી રહી છું. સુમનપુર સ્ટેશનમાં એક બેંકની ચોરીના કેસમાં તમને અહીં વર્ષની જેલની સજા થયેલી છે, તમારો ફોટો બીજા પકડાયેલા ગુનેગારો સાથે હાપામાં પ્રગટ થયેલો મેં જોયો હતો, તમારા નામ નીચે ‘જગદીશ મહેશ્વર’ નામ હાપેલું હતું. એ ‘જ. મ.’ તે શિરીષ તમેજ! અહીં કાંઈ પણ જાતની નવી બદમાશી કરશો નહીં અને આજર બેર ચાલ્યા જવામાંજ માત્ર સમજાવે, બે દિવસની અંદર નહીં જાઓ તો હું પોલિસ ખાતાને ખબર આપી દઈશ-તી. કુંદબાળા.”

કાઢિલે ડીટકિટવના હાથમાં પત્ર પાછો મૂક્યો. તેના ચહેરા ઉપર ચિંતાની હાપ સ્પષ્ટ જણાતી હતી. ડીટકિટવે કહ્યું : “કુંદબાળા શિરીષની પત્ની હતી, તે સંસ્કારી અને વિદુષી બાઈ હોવાથી આ યુગાને તેની સાથે ફાવે નહીં એ સ્પષ્ટ હતું. જ્યારે કુંદબાળાએ આ બદમાશને પત્ર લખ્યો ત્યાર બાદ તેણે તેને હાપેલા પત્રથી જવાબ આપ્યો. એનું કારણ ખુદ હતું. હસ્તાક્ષર પકડાઈ જાય, ટાઇપરાઈટરના અક્ષરો પણ આદિક તપાસથી ટાઈપ કરવારને પકડાવી દે. આથી શિરીષે હાપેલો કાગળ મોકલ્યો. એણે તક જોઈને સ્ત્રી-પ્રેક્ષકની રૂમમાં રસોડાની બારી માદકત પ્રવેશ કર્યો હોવો જોઈએ; અને વાનગીત દરમ્યાન તે ગિયારીને તેણે બીધી નાંખી દેવી જોઈએ. એ બાઈ જીવતી હોત તો તેને લાયક સમાન હતી, આથી તેણે

તેનો છત્ર પણ લીધો અને તેનો માલ પણ લીધો ! મુન કથી પછી તે પાછલી બારી મારફત જ પસાર થયો હોવાને નોંધ્યો અને તે વખતે પાછલી ચેલેરામાં એક પણ માણસ હોતું નોંધ્યો નહીં. કિસ્મતના ચોંચે દુન એકલો તેને દાદરે ચઢતાં નોંધી શક્યો હતો.” ડીરકિટવે અને પોતાના ખિસ્સામાંથી એક કુંચી બહાર કાઢી, કોકિલે તે નોંધી કહ્યું : આ તો અમારા તાળાની કુંચી છે !”

ડીરકિટવે કહ્યું : “અદમાશે ટાકી નેતી વખતે મુકાબજાધ પધાની ખિસ્સામાંથી તે કાઢી લીધી હોવી નોંધ્યો. આ કુંચી પણ અદમાશના ખિસ્સામાંથી મને મળી આવી. હું નોંધું છું કે-કુંદખાળાના તાળાને પણ આ કુંચી ખરાબર ખેસે છે. લાવો, નોંધ્યો તે તાળું ?” કોકિલ તાળું લઈ આવ્યો. ડીરકિટવે તેમાં આ કુંચી બેસાડી. તેનાથી તે તાળું ઉધાડ-વાસ થઈ શક્યું. ડીરકિટવે બોલ્યો : “અદમાશે આ વસ્તુસ્થિતિ પધાનમાં રાખી હોવી નોંધ્યો. રાતને વખતે તેનો ધરિદો ફરીથી તે રૂમમાં આ ચાવી મરફત જવાનો હોવો નોંધ્યો. હું માતું છું કે હાથ રમાલ તે કુંદખાળાની રૂમમાં વિસરી ગયો હતો એવું તેને યાદ આવ્યું હોતું નોંધ્યો. સિવાય, પોતાની બીજી નિરાશાઓ પણ તે ગુમ કરવા ધરિદો રાખતો હોવો નોંધ્યો. પણ તેને તક મળી નહોતી. હવે તેના હાથેલા કાગળખાતું લખાણ તપાસીએ. પહેલી તરફ તે નજીકું લાગે. પણ ખુલી ઉપર કુંદખાળાનો જે પત્ર લખાયો છે તેના અનુસંધાનમાં તે મદત્તની છે. લાગેની જવાબદારી આ પત્ર દ્વારા તે રૂબાવી દે છે. તે પત્રમાં નીચેની લીટીઓ હાથેલી છે : “શ્રીમતી, જે લગ્ન વિષે તમે મને લખી જણાવ્યું છે તે કાયદેસર ન હતું. એમાં પ્રેરણિત બંતાવડી હતો. એ પ્રેરણિત મરણ પામેલો છે. એ લગ્ન વખતે બીજા બે જણ દાખર હતા. તેઓએ મરણ પામેલો છે. એ લગ્ન ઉશય પડાને બંધનકર્તા નથી. જે વ્યક્તિ માટે તમે લય બતાવે છે તેને માટે તમારે ચિંતાવડ ન રહેવું. તમે તમારું જીવન સુખમાં ગાઓ એમાં મને વાંચો નથી.-જગદીશ મહેશ્વર.”

“અદમાશ ! પોતાની પત્નીને તે આવો નફકર જવાબ આપે છે ? પણ ડીરકિટવે સાહેબ, આ બધી વસ્તુઓ આપે મેળવી ક્યારે ?”

“તે બેશુદ્ધ થયો અને તમે ‘સ્વિચ’ દાખવા ગયા ત્યારે.” એ મેં તમને કહ્યું છે. “મેં તેને બેશુદ્ધ બતાવવાનો ખાસ તાગડો રચ્યો હતો. જે શીશી મેં સુધવાનો ટાંગ કર્યો હતો તે અહીંથી નહીં પણ મારા ખિસ્સામાંથી જ મેં કાઢી હતી. જુઓ, તેના ઉપર શું લખેલું છે ?”

ડીરકિટવે તેને તે શીશી આપી; કોકિલે નામ વાંચ્યું : “ધર્મિલ કલોરાઈડ” ડીરકિટવે બોલ્યો : “બેશુદ્ધ કરનાર આ સખ્ત જોર છે. એક સેકન્ડમાં માણસ તેનાથી બેશુદ્ધ થાય. તમારી ક્ષણિક જોરદાજરીમાં તેનાં ખિસ્સાં તપાસીને મેં આ વસ્તુઓ લઈ લીધી ! તે પોતાની તબિયત બગડી, એવું બહાતું કાઢીને અહીંથી ગયો છે, પણ મને ખાતો છે કે-તે તમારી રૂમમાં નહીં જતાં ન્દારી ગયો હોવા નોંધ્યો.”

“હે ? આવો, આપણે તપાસ કરીએ.”

ડીરકિટવે અને કોકિલ, પધાની રૂમમાં ત્રોજમાળ ગયા ત્યારે ડીરકિટવની માન્યતા સાચી નીવડી. શિરીય ત્યાં હતો જ નહીં !

કોકિલ ગંભીર રીતે બોલ્યો : “ડીરકિટવે સાહેબ, તમે મારા કુટુંબની આખર રાખી, શિરીય ‘પ્રક્રમણે સાપ’ દશે એવી ખબર મને ન હતી. મારી સાથે તે હાથકુચમાં બળ્યો હતો ત્યારની મિત્રતાના સંબંધથી તે અડી આવ્યો હતો, પધાની આ બીજા જાહેનપણી રમા પણ અહીં પધા સાથેની ફ્રેન્ડિથી એક માસથી રહેવા આવેલી છે. એને અને શિરીયને કાંઈ સંબંધ નથી પણ એટલું ઠીક કહ્યું કે, મેં શિરીયને હજી સુધી નક્કી જવાબ આપેો નહતો.”

“શોનો જવાબ ?” ડીરકિટવે પૂછ્યું.

“એ અદમાશે મારી બહેન પધાના હાથની માગણી કરી હતી. મેં તેમજ બહેને તે ઉપર વિચાર કરી બોલ્યા તેને વચન આપ્યું હતું. એના જેવા ખુનીથી આપે અમને બચાવી લીધાં એ જેવો નેવો ઉપકાર નથી.”

પધા કે જે આ વાતચીત સાંભળી રહી હતી તેણે પૂછ્યું : “ડીરકિટવે સાહેબ, આપે એને જ ખુની તરીકે શી રીતે પકડી કાઢ્યો ?”

ડીરકિટવે કહ્યું : “હું સાંજથી જ આ કેસનો બેદ શોધવા માગતો હતો એમ મેં તમને મારા પ્રથમ

મિલન પ્રસંગે કહેલું યાદ હતો. 'મારા નામ 'સુજન્ય કિસ્મતેજ' મને આ માણસની પાછળ પડવા સુઝાડ્યું. હું સ્હાડા ચારને સુમારે ચાલીના ખીજા માળના દારેથી ઉપર આવતો હતો ત્યારે એ બદમાશને મેં આમતેમ બચભરી નજરથી ત્રીજા માળનો દાર ચઢતો જોયો. તે ત્રણેક પગથીઆં ચઢીને થોભ્યો; પાછો ઉતર્યો અને ખિસ્સાપર હાથ નાંખી ફરીથી પાછો ચઢ્યો. મેં છુપી રીતે તેની પુઠ પકડવા ઠરાવ્યું. તમે સૌ ટોફીમાં ગયાં ત્યારે હું તમારી પુઠ આવેલો. તમે ટોફીમાંથી આવ્યા પછી શિરીપ અને કોકિલ નીચે ગયા. ભળતી રૂમમાં પ્રવેશવાને શિરીપનો હેતુ હવે મને સમજાય છે, તે એમ જાણવા માગતો હતો કે, ખુનની જાણ ચઈ છે કેમ? તેના હાટની ખાંસને લોહીના ડાઘ પડ્યા તેનું કારણ કય નીચે તેણે અંધારામાં હાથ ફેરવી જોયો એજ હોયું' જોઈએ. સિવાય, ટેબલ પર પોતાનો છાપેલો કાગળ પડ્યો છે કે નહીં એની તપાસ પણ તેણે અંધારામાં કરી હોવી જોઈએ. આ બે સ્થળોની તપાસ કરવાન તેના હાટની ખાંસને લોહીના ડાઘ વળગ્યા હતા. તેણે કેપકિલને બતીની આંપ નહીં જડયાનું અને અંધારામાં તાકાં તપાસી વળ્યાનું આપેલું બહાનું જુડુંજ હતું. મારા મનથી એ જ્ઞાનાં સંબંધી મેં તક કરી જોયો. આ ચાલીમાં બધી રૂમોમાં બારણાંની દિવાલો પાસેજ સ્વિચ બોલ્ડ ગોઠવેલાં છે. ૭ સાત સ્વિચથી તમારે ત્યાં રહેલો માણસ આવી ગોડવણથી લાગેજ અજાણ્યો રહે, જે તેની દાનત શુદ્ધ હોય તો તરતજ

તે રૂમમાં પ્રવેશતાંજ બતી કરે. શિરીપેતમ કહ્યું નહીં 'તેનું કારણ શું? આનો જવાબ મને લોહીના ડાઘ પડ્યા ઉપરથી મળ્યો. અંધારામાં લાસને તેણે તપાસી હોવીજ જોઈએ. ટેબલ પર, તપાસ, હોયું' જોઈએ, ખિસ્સા કોકિલ, તમે સૌ સહિત વાતો કરતી વખતે હું શિરીપ ના મોઢા ઉપરના લાલો, લક્ષમાં રાખતો હતો. અવારનવાર તેમાં ગભરાટનાં ચિહ્ન ઉભરાઈ આવતાં હતાં. છાપેલા કાગળમાં તેણે શક ઉઠેરે એવું કાઢ્યું. છાપું નથી, એમ પહેલી નજરે મધને લાગે. પંજાતે કોકિલ પત્રનો જવાબ છે એમ ખ્યાલમાં લાવીને; પત્ર શોધવા માટેજ તેને મેં બેશુદ્ધ કર્યો હતો. એને પરિણામે આ આખોએ બેઠ પુટ્ટો થાય એવી વસ્તુઓ મળી આવી. મિ, કોકિલ, તમે જોશો કે, બહારથી ઉઠેજા પણ અંદરખાતેથી મેલા એક માણસથી તમે, આ પ્રસંગે બચી ગયા છો."

"એ માટે અમે આપનાં આભારી છીએ."
"આભારી હૃશ્વરનાં."

એ કહેવું બિનજરૂરી છે કે-ડીટકિટલે પોતાને મહેલા પુરાવાઓ પોલિસ ખાતાને સોંપી દીધા. પરિણામે મિ. લુહારે શિરીપ ઉઠે જગદીશની શોધ કરાવી. ત્રણેક દિવસને અંતે તે ચોપાટી ઉપર એક ચુંદરથનું મિસ્ત્રી કાતરતાં પકડાઈ ગયો. થીમ્લી કુંદલાલાનાં ખુન માટે તેને તકરીરવાર કરાવી ન્યાયાસન મારફત હેઠાં હાટની સગ કરમાવવામાં આવી.

(સંપૂર્ણ)

'પડકાર' માં આપવાની જાહેર ખબરના સર્વ પ્રકારના કામકાજ સાથે આ એડેસ નોંધી રાખ્યો.

'પડકાર' એડવર્ટાઈઝિંગ ડીપાર્ટમેન્ટ

૧૩૧૨, શાહપુર, અમદાવાદ.

(૧૪૨૪ માંનુ ચાલુ)

સાધુ વર્ધમાન સાથે ક્ષગલગાળ વરે રેલી હતો. પંચ પછી ઉભવ વચ્ચે મેતદેર પડનાથી તે વર્ધમાનથી છુટા પડ્યો હતો. છુટા પડ્યા પછી “આશ્ચર્ય” નામને નવા સંપ્રદાય તેણે જોમો કર્યો હતો. એ સંપ્રદાયનું સાહિત્ય અત્યારે એકે ઉપસંગ્રહ નથી. તે પંચ તે કાળમાં ત્યાં ધર્મવાળા જૈન, બૌદ્ધ, જ્યોતિષી ધર્મેમાં ગોચરે સ્થાપિતો આંધર્મ પંચ મુખ્ય મહાનું હતો. પેતાના શિષ્યજોમમાં ખાસ અગ્રેષ્ઠ પાંચ આ સંપ્રદાયનો ઉદ્ભવ કર્યો છે. જૈન સંપ્રદાયના કેટલાક પુરુષોમાં આ ગોચરને એક મહાપાપિષ્ઠ તરિકે આલેખ્યો છે. પંચ વસ્ત્રવમાં તે ગોચર એક સમર્થ મત પ્રાપ્ત હતો. પછી ઈર્ષિએ ઉપર વર્ધમાને જ્યારે પૂણું આધિક્ષ્ય જમાવ્યું, ત્યારે તેઓ નમ દશમાં કરવા લાગ્યા. ક્રીતિ યા માત્ર કહેવડ ત્યાની વૃત્તિથી તો તેઓ દુરજ રહેતા. માન અપમાનથી પર બનવા એક સ્થળના અધિક વસવાટ પછી જ્યાં જનતા તરફથી માન પૂજનો મંલવ જણાતો, કે તરતજ તેઓ ખીન સ્થળે જતા રહેતા. પંચ તેમની સુંદર ચરિત્ર સુગંધથી આકર્ષીત સર્વ જોઈ તેમતા તરફ ગેચારી આવતા. ચેલા આપટના મોઢે : આંખો માંથી આંધળીયાં કરનારા, ક્ષીણની કુજેતી કરાવી શાશ્વત માલિન્યનાં મહાપાપ આંધનારા અત્યારના કેટલાક સાધુ-ઓએ પુન્યશ્રી મહાવીર પ્રભુની આ વૃત્તિને સદાને માટે નિજ સમક્ષ તાદૃશ્ય અનુભવવી ખાસ આદર્યક છે.

સંસ્કૃત લીધા પછી જારમે વર્ગે વર્ધમાનને ક્રોધી વિકટ ઉપસર્ગ સદન કરવો પડ્યો હતો. કુમર નામના ગામની નજીક એક વખત તેઓ રિયર સમાધિસ્થ મૃતિની જેમ ઉભા હતા. તે વખતે એક ગોચર પેતાના બળગને ત્યાં ચરતા મૂંઝી કંક આરંભ ગયા. પાછા આવ્યા પછી તેણે જોયું તો ત્યાં બળદ ન હતા. રેરા મોંઘાએ જાણ્યો. કાંઈ આલાગ્યા હતા. ગોચરે જાણે રિયે સર્ધમાને પૂજ્યું. પંચ-પોતાના દેહનુજ જેને જાન નથી એવા વર્ધમાન પ્રભુ સું ઉત્તર આપે ? ઉત્તર નું મંગવાંથી ગોવાળ અંગોની શોખમાં ચોતરફ કરવા લાગ્યો, એ દરમ્યાન નર્ત, બગેરા વર્ધમાન પ્રભુની

પાસે આવી બેસી ગયા. કેટલાક સમય પછી તે ગોવાળ ત્યાં પાછો આવતાં તેણે બળગને જોયા. તે મુદ તેથી એમ સમજ્યો કે આ જોગીએ મારા બગેરા સંતાડી દીધાં હશે. એટલે કોષિત ધધ તે પ્રભુને મારના દોષ્યો તેણે તેમને સખત રીતે માર્યા પડ્યું હતા. સંપ્રદાયમાં તેમના પ્રચલિત છવનકિચનાનુસાર સ્વયં ઈશ્વરમએ ત્યાં પ્રવશ્યા પાવી ગોચર પાસેથી તેમને છોડવા લાગ્યા. અને તેમણે પ્રત્યે કહ્યું હતું : “હે તપસ્વી ! આપા ઉપસર્ગથી આંખો બંધાવવા હું આપની પાસે રહું.” જ્યોતિષીમાં તે : : : : : જણાવ્યું : “તીર્થકરોએ કોઈની ગણ્ય લીધી નથી. પરમ જિજ્ઞાસુ પાસેનું હોય, તો અ.બ. હું ન જોગવ્યેજ છુટકો.” કર્મગીમનો કેવો મહાન આદેશ !

આમ વર્ધમાને જાર વર્ધ સુધી ગદા કટખય તપ આરંભે. નર ગાય સુધી તો મહર્ષિ વાલ્મીકીની જેમ તેમના શરીર પર છવ જાણીએ પાસ કર્યો હતો. અંતે ગૌતમ છુદને જેમ અધ્યત્થ વૃક્ષ નીચે સુહૃદ પ્રાપ્ત થયું હતું : મેમ વર્ધમાને મરણક ગામ પોસેના વનમાં શાલવૃક્ષ નીચે વૈરાગ્ય મુદ દતમે કેવળપદ પ્રાપ્ત થયું. અને વધ માન મટી તેઓ વિન અચવા મહાવીર થયા. તે વખતે તમની વય ૪૨ વર્ષની હતી. કેવળ જન પ્રાપ્ત થયા પછીનાં તેમનાં છવન કાળના ત્રિસ વર્ષ મહાવીરે કેવી રીતે ગુજ્યોં હતાં, તેની ઐતિહાસિક માહિતી ન પૂણું રીતે મળતી નથી. ધણું ખરે તેઓ ખિદારના ઉત્તર અને દક્ષિણ વિભાગમાં પ્રવાસ કરતા. મગધ-રાજધાની મગધુહ, અંગ-મગધધાની ચ પાનગરી, વિદેહ-રાજધાની મિથિલ, યા શ્રાવસ્તી તેમજ વૈશાલીમાં તેઓ થોડા થોડા સમય રહ્યા હતા.

જૈન સંપ્રદાયમાં સિદ્ધિ દર્શીઓને તીર્થકર કહેવાય છે. જ્ઞાનસુધીમાં એવા ૨૪ તીર્થકરો થયા છે. ઐતિહાસિક દૃષ્ટિથી તપાસતાં આ ધર્મ ધણેજ જુનો છે. આ ધર્મના આઠ તીર્થકર કામકાંડે મનાય છે. તેમના પછીના બારીસ-તીર્થકરો વિષે-વૈદિકસ-માહિતી-સહજ નથી મળી રહતી. ૨૩માં તીર્થકર મહાદેવ પાશ્વર્નાથ (ક્ર. સ. ૫૦ ૮૦૦) થયા હતા. જેના પ્રેરના અરણ્યકથી જાણાય છે કે આ તીર્થકર સો વર્ષ છલ્યા હતા. વૃત્તિએ કનિય હોમ તેમના પિતાનું

નામ અશ્વમેન અને માતાનું નામ વામા હતું. ચોરાશી દિવસ સુધી મહાતપ આદરી તેમણે કેવળ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કર્યું હતું.

આમ જૈન પ્રધાન મહાવીર સ્વામીએ નવો નથી રચાયો. તેમણે તો માત્ર તે ધર્મની પુનઃ પ્રતિષ્ઠા કરી હતી. એમના ઉપદેશના પરિણામે સમસ્ત દેશનું ધ્યાન તેમણે પ્રત્યેક જોડાશ્રીએ દાયું હતું. અને તે અંરસામાં દેશનો મોટો ભાગ તેમણે આજીવન શ્રદ્ધાવાળો રાખ્યો હતો. આતમનું વૈદિક ધર્મમાં અસ્તિત્વનું કાલે ને ને અટકી

માનવનું રૂપાન છે તે એ જ જ્ઞાન ધર્મના સંકલ્પને આભારી છે.

પોતાની હર વર્ષની ઉમર સુધી પ્રજા મહાવીર ઉપદેશ કરી છે. એમના જીવનકાળમાં પાશ્વનાથ તીર્થ-કર્તા નામનો સપ્રધાય આવતો હતો. મહાવીર પ્રજાએ આગળી તે પોતા સુધીના સિદ્ધાંતોને સરખા કરી એ ધર્મને એક રૂપ કર્યો. આથી તેઓ ઉદ્ધા રજા તીર્થ-કર્તા તરિકે સ્વીકારાયા. અંતમાં હરમા વર્ષની વધે કાલિક વદ ૦) ના દોહ આ મહાપુરુષ નિર્વાણ પામ્યા અને કાનેક પ્રજામાં હતો ભારતની એ દેવતા પ્રવિભૂતિના ચરણ કમળમાં.

વિલીન કુસુમ

એ મારી આંધાનું કુસુમ હતું. અમર, એવી એની મનોરમ સુવાસ આવી, ઉપક્રાંતી વખતે સમયે તે કરમાઈ ગયું. તેમાં કપાળી હવાનું લાક્ષિત્ય હતું. વરસાદ પડીના સ્વચ્છ આકાશની હલક એની પાંદડાઓમાં વિલસતી હતી. આજે તેની સોરસ મારી બેગી મળી છે. પણ—નવા સમરણનું શીતલ જલ છાંટવાં વસંતના મલયાનિધનો હજીરે મમ ઉરારાદિકમાં અને પ્રથમ ત્યારે પાગલ કરવાર એજ રમ્ય સુખનું પ્રસરી રહે છે.

સાહિત્ય કલ્પનાસુધિ પણ આનંદ આપે છે. સુખિના કથાનમાં, કેદિ મજાના સંચિર નવને તેને મધ્ય તરફ દબાવે રાખે, માટે પણ તેનેજ મારી અનુભવી સુખનું કુશિલી ઉરમાલિકા વચ્ચે પડે છે. જિવન જગમાં ક્રાંતિ સંપાદન કરેલો કોઈ હતો. જનમાળી નમુનાએ ને પંજુમૂલે મને તે કુસુમ આર્થિક તથા રહીને પારનું—

એવામાંજ તે કરમાઈ ગયું. કાળને મંદિ દૂર સુદરની પ્રદેશમાં બગી ચડ્યું અને મારી તેમજ માળીની રમ્ય કલ્પનાના ચરેચરા થઈ ગયા.

સંસ્કૃતિના આરંભાગથી આજ સુધી કે કુસુમ આ જગતમાં માંની વિલીન થઈ છે. છતાં આજની પાંદડાની બુધિ નિઃસંકે અને માનવ કલ્પના બદલે છે. મૂલ્યને તેની

મદનતા રોપવાં કેક દિશ્યકો વિજ્ઞાપીઓ, સંતપુરણ અને એવા બીજા મરણને સારણ થઈ છે.

તેજસ્વી રાજનસમા કુસુમને સુધાએ પાંડુ કેમ હતી? વિલીન કરી મારા અંતરમાં સ્મૃતિઓ કેમ અજડ રાખી?

આના બીજા અનેક તક વિતક કરતો—
પૂનઃ જન્મ વિષે અવનવી અંદાજો બાંધતો અને—
મિલન હલ્લુક એવા હું,
સાનતીની સાબરમતીના કાંઠાપર
કોઈ નિર્જન સ્થળે, જળતરંગો નિદાગતો,
વિલીન કુસુમ રિસાર વિલીન બની
વિધને પ્રેમની સવાન બાવના આપનાર
આંધ કવિ 'Shelly'નો નીચલી લીટીએ
રહ્યો, સાંચે ઉતરી તિમીર આપનું.
હોવાથી ધરતર પ્રવાહ આઈ નું

"We look before and after
And pine for what is not"
[જાણક:—આપણે આમતેમ મોટા માંડાએ બિચારે ને
(વરુ) નથી તેના મંદિ તલસોયે ઢિયે]

સીતા હરણ રાવણ મરણ, કુંભકરણ બક અંત,
 એમાં જો આમે દેવા, વિશ્વ મેતા, ધનવંત, ૫૦
 લીધે દીધે વેચે કહી, સાળકાટ ધનધાર
 વિષ્ણુક સમો કો અવર નહી, હરણ ભૂપંભકાર, ૫૧
 વિધ વસારવ વાંછીયો, જુઓતે નામ કહાઈ,
 આચાર્ય ધાપન કરી, ગણ ચોરાશી માંહી, ૫૨
 કહ્યું સેહર આહા વિના, પડીન વિના સભાજ
 જમ શુભ હેણી ગોરડી, તિમ રાજવિશ્વ રાજ, ૫૩
 શુભ સંમર્ય ભંડારથી, આદર્શ સંમર્ય,
 વળે નીમાવ્યા વાંછીયા, મેં કાંઈ અચરજ, ૫૪
 આ પ્રમાણે મહાજનના ગુણગાન ગાયા પછી ભાટ
 પોતાની સાચી હકીકત સંભામાં કહી અને જણાવ્યું કે
 તમારા બીરદ માટે મારે બાદશાહથી વાદ થયો છે,
 બાદશાહ હશે ચર્યો છે અને કહે છે કે જો તે બીરદ
 આપ્યું હોય તો મહાજન અજ આપી પ્રજાને બચાવે.
 નહીતર ખોડું બીરદ ધારણ કરનારા અને બીરદાવનારા
 બંનેને ચોખ્ખી શિક્ષા કરીશું. આ વખતે સભામાં ચાંપસી
 મહેતા, તેનો ભાંષ કરમશી, તથા કલ્યાણ, કરમશી,
 વેલશી, તેજસી, પ્રતાપ, પદમશી, જગશી, સમરશી,
 ધરમશી, રૂપશી, રાજશી, તેજશી, વધમાન, વીરદાસ,
 કેશવદાસ, પ્રેમજી, રવજી, વીરજી, ઉગ્રચંદ, ઉગ્રચંદ,
 ભગજી, ગોવિંદજી, નાનજી, કાનજી, અમીચંદ, ઉત્તમદાસ
 માનજી, માણેકચંદ, વાલંજી, અને લક્ષ્મીચંદ વિ હતા.
 પહેલાં તો મહાજને વિચાર કરી ભાટ મારકત
 બાદશાહેને કહાવ્યું કે ખુદાવદ અમે મહાજન આપના
 દુકમ મુજબ એક માસની મુદત માગીએ છીએ અને
 અમારાથી તે સંજયી કાંઈ નહી અને તો અમે અમારે
 બીરદ છોડી દઈશું. પછી મહાજને ગોળ વિચાર કરતાં
 કોઈએ એક દિવસ તો કોઈએ બે દિવસ અજ આપ-
 વાનું કહ્યું એમ નક્કી કરતાં ચાર માત્ર સુધીના
 બંદોબસ્ત માટે વ્યવસ્થા થઈ પણ બાકીના આઠ માસ
 માસ માટે શું કરવું તેના વિચાર કરતાં પાટણના
 મહાજન પાસે જવાનું નક્કી કરી મહાજનના આગેવાન
 ગણાતા ચાંપસી મહેતા, સારંગ મહેતા અને તેની સાથ
 વિ.એ પાટણ તરફ પ્રયાણ કર્યું. પાટણના મહાજને

તેમને આવતા જાણી તેમનું સ્વાગત કર્યું તેનું વર્ણન
 આપતાં કવી કહે છે કે—

“ધ્રમ આઘ્યા પાટણપાસે, મહાજન સોમ આઘ્યુએવાસે.
 મળીયા સંવ મહાજન માટે, પુરમંહ આઘ્યા— આપસે
 દીઠી સુંદર ૫૬ : ચતુરાઈ, વિવેક—દાન વડાઈ.”

પાટણના મહાજને તેમને આરો—આવંકાર આપ્યો
 અને બે માસ માટે બંદોબસ્ત કરવાનું ચાંપસી દીધું.
 સાંચી ચાંપસી મહેતા વિઃ વૈરાટ (ધોળા) ગયા હતાં
 મહાજને દસ દિવસ માથે લીધા. આમ ફરતાં ફરતાં વીસ
 દિવસ થઈ ગયા આઠી હવે દસમું દિવસ રહ્યું. જો
 આ દસ દિવસમાં કાચું પુરું ને થાય તો ભાટ આપ-
 વાન કરે ને નક્કીનું હતું તેથી ઉત્તરગંધી તે આગે-
 વાનો ધોળાથી ધૂધાડા જવા નિશ્ચય રસ્તામાં હાજી
 આવતું હતું જ્યાં એમો દેરાણી રહેતા હતા.

કહ્યું પદજી એમાથે વાત મોલગી કે ચાંપસીને
 મહાજનના આગેવાનો ગામને પાદર થઈ આવ્યા છે તેથી તે
 કંઈ ભાગોળ ગયો અને પોતાને ઘેર છોડી, હાથ પાયા
 આવવાની માગણી કરી. તેના મેસાથેનાં કુળમાં તેમ
 તેને સાધારણ માણસ કહી પહેલાં તો મહાજને ના
 કહી પણ તેના સત્પ્રકારથી ચાંપસી મહેતા વિ. તેના
 ઘેર ગયા. એમાથે મહેતાનો તેમજ આગના સંકળધને
 સાકરના શીરાનું જમણું આપ્યું. જ્યાં પરવાયો બાદ
 ચાંપસી મહેતાએ પોતાની આગમનની હકીકત સંભળાવી
 ખગડ નીચે એમા દેરાણીનું નામ લખી તેમાં પત્તી-
 ચીર મદદ કરવા ખરડો એમાસાને હાથમાં મોપ્યો. ખરડો
 જોઈ જમ.શાએ પિતાની અનુમતિ પૂછી આવ્યા
 કર્યું. પિતા પાસે જઈ એમાથે સંવ દહીકત વીંટીન કરી
 પુત્રનો ઉત્તાદ અને ધૂમ સાથે કોનિ સંપાદન કરતો.
 સુઅવસર પ્રાપ્ત થયેસો જાણી ૫૬ દેરાણી અંસાર
 સંસાર અને ચંચળ લગી ઉપરથી મોહનો લાગ કરવા
 એમાસાને કર્યું. પદ્યમાં જણાવ્યું કે જે મનુષ્ય ચોખ્ખ
 સમય પ્રાપ્ત થતાં લક્ષ્યોને સદુપયોગ કરે તેજ ડાઘો
 પુરશે. નાણું કરનાં ધર્મ અને કીર્તિ સંપાદન કરવો
 માત્ર મનુષ્યનું મનુષ્યત્વ રહેલું છે. તે સૈવ અર્થજાતાં
 ૫૬ દેરાણી કહેવા લાગ્યા કે—

“ જેમા મનુજન ઘેર, ગંગા આવી પ્રાહુણીરે,
 જેમા અસરે સ્વાચાર, જેમા દાસીયેરે, ૧૦૭
 જેમા પંચ વિસમો તીર્થ કંદર, મને મર લાવીયેરે.
 જેમા અગરે નદી ધન ધર્મ, રાનકો નર કારે, ૧૦૮
 જેમા શત્રુ ન રહે તેર, કોઈ માયક કુઝરે
 જેમાં જાન ઉઘરું તીર, તે વેલી માંડો ગઈરે ૧૦૯
 જેમાં હેમ કુગરી નય, નિષ્વ તે રાગરમાં રહી રે
 જેમા અક મરતી રીષ, હતી તે ક્યાં, ગઈરે. ૧૧૦, ૯

તે જેમા રાવણ જેવો લક્ષ્મી અને મતા રહી નથી
 તો જાનની છો વિચાર, કામર કાળે અને જલકલ્યાણમાં
 ખચેલું નાનું નાનું છે. બાકી રૂપની કોઈની સાથે
 ગઈ નથી આ જવાની નથી. મારે મોખ સમયે વાપરે
 તે માંડો મનુષ્યો. પિતાનો ઉપદેશ માંબળી જેમાશાયે
 વિનિ નિષ્ઠા, માંબળી મહેતાને કહ્યું કે મને ૩૬૦
 નિમ આપો, જેની માંબળી માંબળાંજ માંબળી
 મહેતા વિગેરે આશ્વર્ષ પામ્યા આ કહેતા લાગ્યા કે
 ખમાશો આ શું બોલો છો, આ કામ માંબળી નય
 મોટેથી લા ભરો છો પણ વિચર કરો. ધણું આપણું
 કામ તો પણ થોડું કહોયે. જેમાશાયે નમતાપૂર્વક
 કહ્યું કે મેં થોડું કહ્યું છે, અહીં માંબળી મહેતા
 પ્રથમ માં, નો તારાં કપડાં પહેરવા કહ્યું તેનો વળતો
 જવાબ આપતાં જેમાશાયે કહ્યું કે હું મિથ્યાઆડઅરને
 પોષતાં ઉત્તમ વસ્ત્રોને ઓગાળતો નથી. મારે તો મારા
 ત્રણ કપડાંજ ઉત્તમ છે. અમે તો આગડીઆ વાણીયા.
 માંબળી મહેતાએ કહ્યું જેમા એક તમે તો આજે અપૂર્વ
 મામ લાવના જાણી છે. અમે જ્યાં તો નામના શેડીયા
 છીએ. પણ ખરા શેડીયા અપૂર્વ છે. જન કલ્યાણ
 અને માયે તેક પદ સાચવવા આપે મહાન ભોગ
 આપ્યો છે.

ત્યાંથી જેમાશાયે પાત્રપ્રેમમાં મથે કાંઈ માંબળી મહેતા
 અને આંગેવાતો માંબળી આગ્યા, અને બાદશાહને કહ્યું કે
 આ શેડ ૩૬૦ વિવિધ મુખી પ્રાગને લેણેશે તેટલું અત્ત પુર્ણ
 પાડશે. બાદશાહ આમાં મેજા-મેજાં અને તારાં કપડાં
 પહેરેલા માણુમનો આપણે નવાવ રોમ સકિન થયા અને
 પૂજ્ય કે આગને કેટલાં ગમ છે. તેના પ્રયુક્તમાં જેમા-
 શાયે બાદશાહ સજામતની આગમ આવી અને પાલી જતાવી

કહ્યું કે મારે ગામ કે ગરાસ કાંઈ નથી પણ આ પાલી
 લઈને આપણું અને પાલી ભગને લઈ લું. આથી
 બાદશાહ ખુબ પ્રમદ થયો અને તેને ધણું
 માન, અને પૂજી આપી. ત્યાર પછી જેમાશાયે શેડી-
 જ્યની યાના કરી અનેક ધર્મ દત્તો કર્યો અને પોતાનું
 આયુષ્ય જન કલ્યાણ અને ધર્મ કાર્યમાં સમર્પિત કર્યું.
 તેમાં ઉત્તમ કાર્યોની તોલ લેતાં કવિ લખે છે કે..

“મન્ય મન્ય જેમા દેરાણીની;”

જેની કારતી જગમાં નણીતી ૧૧૧

શીષાં દાન તેં ચકતે પાણીની; ૧૧૨

કવિજને વાત વખાણી ૧૨૯

વાન આર્ષ ઘણું માન દીધું ૧૨૯

આહ બરદ જેણે લીધું ૧૨૯

જનાં બરદ જેણે રાખ્યાં સવળાં, ૧૨૯

દીધ દાન મન પ્રધોઈ ૧૩૦

વળી શેડીજગિરી જગા કીધી, ૧૩૦

૩ ડો લા. હો. લીધો ૧૩૦

અને અમે ચરિત પરખી લીધું ૧૩૦

અમા લોક કારજ સીધું ૧૩૦

જન કો તેપા જનક કલ્યાણકારી ૧૩૦

ધર્મ વીરને જેણે શાહ વટના ૧૩૦

તેક મારે લોક કલ્યાણકારી મહાન, ૧૩૦

કાલ અપૂર્વ ત્યાગના ભોગે કહ્યું ૧૩૦

જેમા દેરાણીનો રાસ મંત્ર. ૧૭૪૧ ના માગર
 સુદ ૧૫ શુક્રવાર પંચીત હીરનતના શિષ્ય લક્ષ્મીરને
 ઉચવા આગમાં રચ્યા દત્તો. તેમને તે પરપરાગત
 હકોક્તતા આધારે કે કાંઈ લેખી પ્રમાણના આધારે
 રચ્યો હતો તેની કાંઈ પણ માહિતી તેમાં આપી નથી.
 અનુમાને મનમન્ય છે કે તેમની પાસે આ સંબંધી કાંઈ
 લેખી પુરાવો હશેજ જે ઉપરીજન વિસ્તાર વડે આ
 ગમની રચના કરી હશે. આગમ દેનાચાય શાસ્ત્ર
 નિરાદ વિવેકધર્મ મૂર્તિએ યશોવિજય જૈન મંચ-
 માગમાં જૈન ઐતિહાસિક રૂઝ સંપદ ભા. ૧ માં
 પ્રસિદ્ધ કર્યો છે. જેના આધારે આ આભાયે નિમંષ
 રજુ કરવામાં આવ્યો છે.

[સંપૂર્ણ]

વડોદરા રાજ્યની જીવન બીમા કંપની.

ધી મ્યુચ્યુઅલ લાઇફ એસ્યુરન્સ કોર્પોરેશન લીમીટેડ-વડોદરા.

કંપનીએ કરેલી મુંદર પ્રગતી. જીવન બીમા કંપનીમાં કામગીરી કરવા માટે વડોદરા રાજ્યમાં સ્થપાયેલી આ પહેલ વહેલી બીમા કંપની છે, જેણે જીવન બીમાના ક્ષેત્રમાં ધણીજ સારી પ્રગતી કરેલી જણાય છે. કંપની તરફથી અમોને સને ૧૯૩૫ની સાલમાં સરવધું, સને ૧૯૩૨ થી ૧૯૩૫ સુધીના ચાર વર્ષોના વેલ્યુએશન રીપોર્ટ, કંપનીનું નવું પ્રાસપેક્ટસ તથા બીજું સાહિત્ય લેવા માટે મળ્યું છે.

કંપનીએ બહાર ખાઠેલું બીમાનું નવું પ્રાસપેક્ટસ લેવાથી ચાલુ સગવડો ઉપરાંત નીચે મુજબની વધુ આકર્ષક શરતો જણાઈ આવે છે.

- (૧) પ્રીમીયમના દરો ઘણાજ ઓછા છે જેથી સરખાતમાંજ ૧૦ થી ૪૫ ટકા સુધીનું કેસ બોનસ બીમા ઉતરાવનારને મળી શકે છે.
- (૨) વાર્ષિક હપ્તા ઉપર રૂ. ૬ ટકા વળતર આપવામાં આવે છે.
- (૩) બીમાના ચૂંટેલા હપ્તા ભર્યા વગર ૨૬ થયેલી પોલીસી સહેલાઈથી ચાલુ કરી શકાય છે.
- (૪) પ્રીમીયમો ભર્યા વગર પુરેપુરો બીમા ચાલુ રાખવાની (Extended Assurance) સગવડતા છે.
- (૫) પોલીસી હોલ્ડરોને મકાન બાંધવા અથવા ખરીદવા માટે બીમાની પુરેપુરી રકમ જેટલી લોન ધીરવાની સગવડતા છે.
- (૬) માંદગી અથવા અકસ્માતથી કામથી અપંગતા પામી તેવા પ્રસંગે આપવામાં આવતી સગવડ.
- (૭) અકસ્માતથી મરણ પામીને તે બીમાની બચાવી રકમ મળી શકે તેવી સ્કીમ છે.
- (૮) કંપનીના નફાસાથેના ગ્રેન્ટેડ બોનસવાળા, બીમાની બચાવેલા આદર્શ પ્રમાણે તેવા પ્લાને કે જેમાં વાર્ષિક ભરવાના પ્રીમીયમ કરતાં મળતાર વાર્ષિક બોનસ વધી જાય છે.

સને ૧૯૩૫ ની સાલનું સરવધું જોતાં માલુમ પડે છે કે કંપનીના લાઈફ ડીપાર્ટમેન્ટમાં પ્રીમીયમ ફિક્સમ અને ૧૯૩૪ ની સાલ કરતાં ૩૩ ગંડા જેટલી વધી છે. જ્યારે લાઈફ ડેડ સગમ ૧૯૧ ટકા જેટલું વધ્યું છે એટલે લગભગ બચાવી રકમનું લાઈફ ડેડ થયું છે, જે રીઝર્વ ધણુંજ સતોષકારક કહી શકાય. કંપનીનો એક્ઝ્યુચરીનો વેલ્યુએશન રીપોર્ટ જોતાં જણાય છે કે કંપનીનો રિન્યુઅલ અર્થે સને ૧૯૩૫ માં ૭ ટકાથી વધુ ઓછો થયો છે જે એક રેકર્ડ સમાન છે. વેલ્યુએશનની મુદત દરમિયાન બ્યાલ પછી ૬૭ ટકાથી ઓછું કોઈપણ વખતે મેળવેલું નથી, વગી કંપનીના પ્રીમીયમના દરો ઘણાજ ઓછા હોવા છતાં, રૂ. ૧૦૦૦ ના બીમાની પોલીસી ફીક જીવન બીમા ઉપર રૂ. ૫૦૦ તથા દયાલીના બીમા ઉપર રૂ. ૪૦૦ પ્રમાણે બોનસ લહેર કરી કંપનીએ બીમાના ક્ષેત્રમાં મોટી ફતેહ મેળવી છે.

કંપનીના રોરોલ્ડરોને પણ સને ૧૯૩૫ ની સાલની દર વર્ષે દર સેક્ટે ૬૧ સવા ૭ ટકા લેખેની ડીવીડન્ડની વહેંચણી કરવામાં આવેલી છે. ઉલ્લા પાંચ વરસથી આ પ્રમાણે કંપનીના રોરોલ્ડરોને સારામાં સારું બ્યાલ મળે છે. જે કંપનીના મેનેજિંગ એક્ઝિક્યુટિવ મેમ્બર્સ સાઈ એન્ડ કું. ની કરકસર બંદેલી મેનેજમેન્ટને આભારી છે. કંપની સંસ્થાપીત

- ૧. થા પછીથી આજ સુધીમાં લગભગ રૂ. ૨૦૦૦૦૦ બીસ ટર્મ જેટલી પોતાના મહેનતાણીની મોટી રકમ મેનેજિંગ એક્ઝિક્યુટિવે કંપનીના લાભમાં છોડી દીધી છે, આવા તેમના મહાન સ્વાર્થત્યાગ બદલ ખરેખર તેમને ધન્યવાદ ધરે છે.

આ કંપનીના પ્રીમીયમના દરો, બોનસ તથા ઉદાર શરતો બીજી કંપનીના પ્રીમીયમના દરો, બોનસ તથા શરતો સાથે સરખાવતાં અત્યંત ફાયદાકારક નીવડે, એમાં જરાયણું ગંડા નથી. આપણા વડોદરા રાજ્યની પ્રજા માટે તે આ કંપની એક આશીર્વાદ સમાન વસ્તુ પડે તેમ છે, કારણકે મોટામાં મોટી કંપનીઓમાં જે ફાયદા ન મળે તેવા ફાયદાઓ આ કંપનીથી મળી શકે તેમ છે.

વગી આ કંપનીએ સકુશો વધારેમાં વધારે સીમ્યુશી વડોદરા રાજ્યમાં એક્ઝિક્યુટિવ બનરતને ત્યાં ડીપોઝીટ મુકેલી છે. જે કંપનીની બીમાની પોલીસીઓની એક્ઝ્યુચરીએ બતાવેલી જવાબદારી કરતાં લગભગ ૨૦૦૦ ટકા જેટલી વધુ ટોર્ડ કંપનીની સદરમાં જરૂર સ્વીતી બતાવી આપે છે. અમો નિઃસંકાપણે રાજ્યની પ્રજાને બચાવણું કરીએ છીએ કે રાજ્ય બહાર પોતાની બચતનાં નાણાં બીમાની પોલીસીઓમાં રાખણું કરવા કરતાં પોતાનાજ રાજ્યમાં મોટી સીમ્યુશી ધરાવતી આ બીમા કંપનીમાં રાખણું કરવાથી સંપૂર્ણ સલામતી તથા પોતાના કુટુંબીઓનું હિત જળવાય રહેશે.

ધારાશાસ્ત્રાની દૃષ્ટિએ—

(કાયદા વિભાગ)

દસ્તાવેજના શબ્દો અને તેના

(‘કુલ અલરામ ન હાવે’ એ શબ્દના અર્થ સંબંધે નિબળાતોના મત)

‘પડકાર’ માટે ખાસ લખનાર : શ્રી. વકીલ રામચંદ્ર કાળીશંકર પાઠક સાવકી.

જુના અને ચાલુ દસ્તાવેજોમાં વપરાતા શબ્દો તમામ ગુજરાતી ભાષાના ન હતાં જુદી જુદી ભાષાના પણ જણાઈ આવે છે. તેવા શબ્દોનો એક સ્થળે સરળ અર્થ શું થાય છે તે સમજવા માટે મેં પ્રયત્ન કરેલો છે. તેમાં ખાસ કરીને ‘કુલ અલરામ ન હાવે’ આ શબ્દ કયાંથી ને શા અર્થે વપરાવા લાગ્યો તે માટે મેં ધણા સાક્ષરોને નિબળાતોને વિનંતિ કરેલી તેમાં જે અર્થ મળી આવ્યો છે તે દરેકના મત સાથે ટાંકવા ચોક્કસ છે. પ્રથમ સરળ અર્થ માટેના શબ્દો નીચે મુજબ દર્શાવું છું.

૧ જત = જોને લખવું હોય અને જે કંઈ લખવું હોય તે બેના સંબંધ દેખાડનાર શબ્દ છે, ‘કારણ કે’, ‘આથી જાણવું’ કે, એવા પણ અર્થ નીકળે છે.

૨ જોગ = પ્રતિ, પ્રત્યે, તરફ જેમકે નામ જોગ, ‘સહજોગ, ફલાણા જોગ, એવો પણ અર્થ છે.

૩ પારસાત = પાસેથી

૪ ભરેપુરી = પુરેપુરું સંખ્યું

૫ દસ્તા ખરાણુ દતાન = હાથ દસ્કતથી આપેલું

૬ અલાખો = સંબંધ, વહેવાર, હકદાવો, અખિ-કાર હકુમત વિગેરે.

૭ મહિત ગરાણે = ગીરો આપવું તે.

૮ ખરીદ વકરે = મુલ આપીને લેવું તે.

૯ પડે આખડે = પડી ગય, સ્થળાંતર થાય, ખસી ગય વિગેરે.

૧૦ વાડ વળગણી = સીમની જમીન કે વાડની જમીનના સંબંધે વપરાય છે તેની વાડ હોય. કીંવા હદ હોય, વાડને વળગેલ વેલા, છોડ વિગેરે સહ, આવરણ

૧૧ આસમાની = કુદરતી, દૈવીક, વિગેરે આકૃત.

૧૨ સુલતાની = રાજા એટલે સરકાર તરફથી આકૃત, રાજક, બાદશાહી આકૃત.

૧૩ હેલો હરકત = કોઈપણ પ્રકારની કે જાતની અડચણ કે દબલ માલકી કે કબજામાં થાય તે.

૧૪ દરદાવો = હક સંબંધ

૧૫ અત્ર, તત્ર = અત્ર એટલે આ ઠેકાણે, આ સ્થળે અહીંયાં, તત્ર એટલે તે ઠેકાણે કે સ્થળે, ત્યાં વિગેરે.

૧૬ મતુ = દસ્તાવેજ કબુલ મંજુર રાખ્યા માટે પોતાનું નામ લખીને સહી કરે, કિંવા બીજા પાસે સહી કરાવે.

૧૭ સાખ = દસ્તાવેજ કરી આપનાર દસ્તાવેજ કર્યા બદલ કે તે કબુલ રાખ્યાના પુરાવા તરિક્કે જેની રજૂરે તે કાપ અને તેની સાક્ષી.

૧૮ ધણી બેહજુર = દસ્તાવેજ લખી લેનાર અને લખી આપનાર બન્નેની રજૂર.

૧૯ એકી મુઠી = કડકે કડકે નહીં પણ એકે વખતે

૨૦ એકી હાથે = એકજ માથુસના હાથથી કામ ચાલવું હોય ને તેમાં ડબલ નહોય, જે હાથે લીધું તે હાથે પાછું આપવાનો ગર્ભિત કરાર અર્થે આ શબ્દ વપરાય છે.

૨૧ ખાલી છુટે = જે સ્થિતિમાં ‘લીધું’ તે સ્થિતિમાં પાછું આપવું ને કબજા ન રાખવો તે.

૨૨ અદઅદ = જેમવું તેમ, આશરે નકકી થઈ વગર.

૨૩ વાલી વારસો = મગા વહાલા, હીમાયતી વારસા વિગેરે

૨૪ વંશપરંપરા = અસંલયો ચાલતા આવ્યા પ્રમાણે નાહક કે રિવાજ સુગ્રા, હરકંમેશ માટે, વંશને ચાલુ રહે ત્યાં સુધી. વિગેરે લિન્ત લિન્ત અર્થ છે. (ત્રણ પેઢી ગણવાની નથી)

૨૫ ચાવત ચંદ્ર દિવાકરો = જ્યાં સુધી ચાંદો સુગ્ર તપે એટલે રહે ત્યાં સુધી.

૨૬ શેષ નાગ ધરણીધરે = પૃથ્વીના અસ્તીત્વ સુધી.

૨૭ આકાશથી પાતાળ સુધી = જમીનની અદ-રના અને મીલકતની ઉપરના હદો સહ.

૨૮ સેડા પાણી = ખેતરોના સેડા હોય કે પાણી હોય તે સુદંત

૨૯ ઝાડ બીડ = મીઠકત અંદર અંધડો, ઘાસ, ખાંટવાં વિગેરે જેટલું જમીનને એટલું હોય તે સહ

૩૦ લાગતા વળગતા હકો સહ = મિલકતના આનુવંશિક હકો જેવા કે પડોશ હકો, પાણી, રસ્તા હવા અજવાળા, વિગેરે તેમજ એ મીલકતના અંગે બીજા મળતા કે મળવાના તમામ હક જે જે સંબંધ કર્તા હોય તે સર્વ

૩૧ ફળાઈ કે જળાઈ ઝાડો = જે ઝાડોને ફળ આવે તે ફળાઈ ને તે સિવાયનાં બાળવાના કામે આવે તે જળાઈ કહેવાય છે.

૩૨ જવાળ કરે = તે મિલકત જવાળદાર છે.

૩૩ જવાળ દષ્ટએ = લખી આપનાર જવાળ-દારી લે છે.

૩૪ સહી = ખર અને કબુલ છે; તેમ હોવા બદલ નામ લખી કે લખાવી સહી કરે કે કરાવે તે.

૩૫ સુદામત = સલામત. શેમ, સારી વ્યવસ્થા

૦ વાળી રિયતિમાં

૩૬ ચિરસ્તે = રિવાજ કે ધારા પ્રમાણે

૩૭ વારતે વં = એક ગામના રહેનાર, અમુક ગામનો રહીશ એવા અર્થ કેટલાક કરે છે.

૩૮ આ દેહ = આ શબ્દના અર્થ માટે લિન્ત મત પડ્યા છે.

(૧) 'હું પોતે' એવા અર્થ થાય છે એમ નિચેના ગૃહસ્થો જણાવે છે.

૧ શ્રી ગાંધી રમણલાલ મોહનલાલ. કલોલ

૨ શ્રી ઉપાધ્યાય ધિરજલાલ મોદી. સુરત

૩ શ્રી મોરારામ કલ્યાણભાઈ ખત્રી. કેમર

(૨) આદે = વિગેરે, 'હું' = અનુમતિ દર્શાવના ઉદ્દેશ્ય છે. એમ જણાવી આપ્યા શબ્દ અર્થ દસ્તાવેજ લખી આપનાર તથા તેના વં-વારસોની આ લેખમાં અનુમતિ છે એવો આ-ધાય છે એમ હાલુપુરના શ્રી રામદાસ વંશવત દાસ પટેલ જણાવે છે.

(૩) આન્દેહમ = હમણાંથી તે આદ સુધી એટલું જગત રહે ત્યાં સુધી એવો અર્થ કેસર શ્રી ઓચરલાલ દારકાદાસ પરિણ એમણે કર્યો.

(૪) અદેહં (દારકા) આન્દેહમ = આથી આ-હું, આ લેખ લખી આપું છું. એવો આ-શ્રીયુત જગનલાલ કાંકરદાસ મોદી એમણે કર્યો.

(૫) આદેહં અચાહમ [આજે હું] એવો અર્થ મ જણાવેલ સેવકલાલ દવે એમણે જણાવ્યો છે. મેં યુગ્મરાત્રી કેટલીક ડીક્ષેતરી ને શબ્દકોશ લેખ પાલુ આ શબ્દ તેમાં નીકળ્યો નથી એટલે આને અર્થ શું કરવો તે શંકા રહે છે.

૩૮ 'કૃલ અમરામ ન દાવે' એ શબ્દનો અર્થ અને તે સંબંધે લિન્ત મત.

મે કેટલાક માંમ ઉપર શ્રી સયાજી વિજય પત્રમ આદેહં અને આ શબ્દ માટે સાક્ષર કે નિષ્ણાતો વિનંતિ કરેલી કે આ શબ્દો ક્યારથી ને કયા અર્થે વપરાયા સાચ્યા છે. ને તેનો સરળ અર્થ શું છે? કય લાખાનો તે શબ્દ છે. પણ તેના જવાબો જુગ આખ્યા બાદ મેં મોટા મોટા વિદ્વાન સાક્ષરોને ખાનગી રિતે પૂછી જવાબ માગ્યા, કેટલાકે જવાબ મોકલ્યા છે તે સંબંધે નિચે પ્રમાણે દર્શાવત ને અર્થ છે.

(૧) ગોડલ, ગિતા બૂવનથી વિદ્યા અધિકાર સાહેબ મે. ચંદુલાલ બહેચરલાલ જણાવે છે કે 'ભગવત મંડળ'માં જે ખુલાસો છે તે નીચે સુગ્રા છે.

[અમમ (મેશક)+કુલ (અધું)+ (નદી)+દેવ (દિગ જેઠું)] પુ દેવામાંથી કારગતી, હુટકારો, દવે લેણું જેવું નથી એવી પાત્રી સમજાવ્યું 'અમરામ નદાવા'નો અર્થ એ છે કે જગતગાંધી હાલતમાં નહિ પણ સારી અકલ્પ શેષિયારીમાં તે લખત કરી આપેલું છે એથી તે 'નદાવા' (નદિય) એટલે ક્યારે આપવા અથવા દાવો કરવાને મોખ નથી."

(૨) શ્રીયુત મંજુલાલ ગજમુદાર વડોદરા-પ્રતાપ ગંજથી જણાવે છે કે “ચાહુ સાલે મેટ્રીકના ગુજરાતી ગણપલ સંઘમાં રમણુલાલ નીલકંઠની ‘ચીટી’ સંબંધી વાર્તા લીધેલી છે તેમાં કુલ અભરામ નદાવે અઘાટ ‘વેચાણ’ એવું ચીટી લખી આપવાના હકના સંબંધમાં લખી ઉપહાસ કર્યો છે તેનું દીપણ મેં નીચે પ્રમાણે મારી. “ભાવાર્થ’ લીધેલા” નામની ટીકામાં આપ્યું છે તે ઉતારું છું.”

“કુલ અભરામ=એકંદર (કુલ=કારસી) અકલ હુશિયારી (અ=અ મ અભરામ) થી; નદાવે=કરીથી એ. સંબંધમાં કંઈ પણ દાવો કે હક નહીં કરે એવી શંકાથી અઘાટ = (સં જાઘાર) એકંદર સિમાઓ સહિત. સ્થાવર મિલકતના સ્વત્વાપેલુમાં લેખને છે એવો એકશર કરવામાં આવે છે.

(૩) શ્રીયુત મંજુલાલ સેવકલાલ દવે એઓ વડોદરાથી જણાવે છે કે “રાં બાનુસુખરામ મહેતાએ બનાવેલી ગુજરાતી-ઈંગ્રેજ ડિક્શનરીમાં “અભરામ” શબ્દનો અર્થ અ અ મ=એટલે કોઈ પણ જાતના ભ્રમ વગરનો એવો અર્થ છે. “નદાવે” નો અર્થ તેમાં ‘નંદયમ’ એવો અર્થ તેમાં ખતાવેલો છે પરંતુ મને લાગે છે કે “નદાવે” એટલે કંઈ જાતનો દાવો (હકક) ગળ્યા શિવાય લખી આપું છું એવો અર્થ થાય છે.

(૪) શ્રીયુત જગનલાલ કોરદાસ મોદી એઓ જણાવે છે કે આ શબ્દના જુદા જુદા અર્થ છે. અને તેમણે ‘સામાન્ય જ્ઞાન પ્રશ્ન મોળાના ખુલાસા ૧૭૮ ૫૦ માંથી ઉતારો કરી મોકલ્યો છે જે નીચે મુજબ છે.

(૧) =અન્નમેમણદેયમ=ભ્રમરહિત-શુદ્ધિમાં આપવામાં આવે છે.

(૨) અભ્રમ ન દેયમ=દેવું નથી એમાં કંઈ સક નથી.

(૩) આ શબ્દ આરબી છે (ઈ બ રા મ=શરતને સખત-રિતે વજગી રહીને (ઈ બ ર મ=અંમળાવેલું) ન ન વા=કંઈ પણ દર દાવાથી મુક્ત.

નર્મ કોપના ૧૭૪ ૩૪ માં નીચે મુજબ અર્થ છે ‘અભરામ નદાવા’ (સં અન્નમ, નદેય ?) હવે કોઈ રિતનો દાવો નહિ એવો અર્થ રાખે છે. શરગ-તિના જૂઠા છેડામાં (લેણદેણનો હિસાબ માંડી વાળે છે, ત્યારે) આ શબ્દ વપરાય છે. આરબીને કારસી જણાતા મુસ્લીમ ગૃહસ્થોથી તેમણે ખુલાસા લઈ નીચે મુજબ અર્થ કર્યો છે. ‘કુલ’ (કારસી) તમામ ‘અન્નોદમ’ (આરબી) દયાજુ વગર એટલે સાવચેતીમાં ‘નદાવા’ (કારસી) હકક વગર.

(૫) આવેજ ખુલાસો શ્રીયુત ઉપાધ્યાય ધીરંજીલાલ મોદી એમણે કર્યો છે.

(૬) શ્રીયુત ગંધી રમણુલાલ મોહનલાલ કલોલથી જણાવે છે તે નીચે પ્રમાણે છે. અભરામ=આ શબ્દ અભિરામ ઉપરથી થયો હોય એમ લાગે છે. તેનો અર્થ “રાજપુત્રીથી” થાય છે.

કુલ=તમામ.
નદાવે = હવે કોઈ જાતનો અભારો હકકદાવો રહ્યો નથી

ખીને અર્થ વિચિત્ર પ્રકારનો કર્યો છે અભરામ, કુલ કુલને નંદા એવા મે ગસ સાધાન્યમાં. અકબર

હજુ ય સ્મૃતિયે ચડે

હજુ ય સ્મૃતિ યે ચડે પ્રથમ દ્રષ્ટિનાં નેન એ,
અને હરમહિં રમે પ્રણય પવનો દિન એ.
શીજી બરફ નેં થઇ હૃદય લાગણી ઉછળે,
અને પ્રિયપ્રતિ વહે પ્રણય સ્રોતના વારિ એ.

હૃદયકાન્ત

બાદશાહના વખતમાં દિવાન હતો. એમને એવી સત્તા હતી કે તે જ ન્યાય આપે તે આખરી ગણતો. ને બાદશાહ પણ ફેરવી ન શકે. તે અર્થે તે વખતથી વેચાણ આપેલી મિલકત ઉપર પછીથી આપનાર (વેચનાર) નો હક રહેતો નથી એવો અર્થ થાય છે. “મલરામ” નામનો દિવાન હતો પણ તેના ઉપરથી અપભ્રંશ થઈને “અલરામ” બોલાઈ હોય એમ લાગે છે. મલરામ=મલાહીમ

૭. ઉત્તરથી શ્રીયુત-મોરારામાઈ લખાભાઈ જણાવે છે કે નીચે પ્રમાણે છે તુરિયા ઉપરથી તુર્ક લાખા-આખા બાપા સાથે સેળસેળ થઈ અને તુર્ક લાખાના શબ્દો આ લેખમાં ધ્રુવા હોઈ તેના અર્થ (વિવસ) થાય છે ‘કુલ’ એટલે (કાષ્ઠ) અને ‘ન’ એટલે (નદી) ‘દાવા’ એટલે (હક) કાષ્ઠ, દિવસે હક નહીં એવો અર્થ થાય છે.

૮. શિક્ષપુરથી શ્રી રામદાસ વંદાવનદાસ જણાવે છે કે, નીચે પ્રમાણે છે કુલ (આરથી)-તમામ અલરામ (મ) લક્ષ્મ-ભ્રમ વાળી સ્થિતિમાં નહિ એવો અર્થ છે ન- નહિ કાવે-પોતાપણના હકથી એવો અર્થ

છે મૂળ શબ્દ દાવો છે લાવાર્થ-આ દસ્તાવેજ ભ્રમ-વાળી સ્થિતિમાં નહીં પણ સારી અક્ષર હેતીયારીમાં લખી આપ્યો છે જેથી લખી આપનારનો હવે કાષ્ઠ પણ બનતો દાવો લાગુ થઈ શકે નહિ

૯. ઉત્તરથી શ્રી ઓછનલાલભાઈ જણાવે છે કે “અલય રામનો અપભ્રંશ થઈ ‘અલરામ’ શબ્દ થયો છે. અલય-લયવગરના રામ-તેમનો દાવો નહિ તો પછી જગતનો લય નથી. તાત્પર્ય ‘રામકૃપા’ થી સમ-અતામાં લય નહિ માટે દાવો આવી શકે નહિ.” એવો અર્થ આધાર રહિત કથો છે.

ઉપર પ્રમાણે આ શબ્દના ભિન્ન ભિન્ન મત છે. અને ધણીની સૂચનાથી આ બહેરમાં મૂકવાની ઇચ્છા થઈ છે. કેટલાક સાક્ષરને મેં રૂપરમાં પણ અર્થ ‘પૂછતાં સંતોષ કારક જવાબ મળ્યા નથી. અને વળી તેમાં આ શબ્દ ક્યારથી ને શા માટે વપરાવા લાગ્યો તેની કાંઈએ સ્પષ્ટતા કરી નથી. હું આશા રાખું છું કે આ શબ્દોના અર્થમાં ભુલચૂક હોય તો મને જણાવવામાં આવેથી સુધારી શકીશ. ને હજી પણ આધાર સહિત અન્ય નિબંધાત કે સાક્ષર પોતાનો મત જણાવે તો ઉપકાર થશે.

લક્ષ્મીપ્રાન્ડ

મહિલા
શક્તિ
(હવન)

આર્ય મહિલાઓના

દરેક દર્દીપર

આશીર્વાદ સમાન છે

કો. બાદશી ૧ ના રૂ. ૫-૦-૦

લક્ષ્મીપ્રાન્ડ

મહિલા
શક્તિ
(હવન)

સૌદર્ય અને શક્તિની

જાળના કરતી

અબળાઓ માટે એક

અમુલ્ય વસ્તુ છે.

દરેક સ્થળે એન-સીઓ આપવાની છે ટર્મ્સ સારૂ લખો:—

મોહનલાલ એન્ડ સન્સ

પ્રેમગેટ-પારસીયાત પાસે
અમદાવાદ.

સેલ્ડાંગ એન્ટ-ગુજરાત ટ્રેડ એલાયન્સ ૧૩૧૨ શાહપુર, અમદાવાદ

સૌ જીવનનો મુખ્ય પ્રશ્ન.

હાલમાં સ્ત્રીઓના શીયળ રક્ષણનો પ્રશ્ન મહાન પ્રશ્ન થઇ પડ્યો છે એમ કહીએ તો જરાયે અતિ-શ્લોકિત નથી. કારણ કે શીયળ રક્ષણ માટે જોઈતી શક્તિ યુવાની બેઠા છીએ. યુગમાં અને મનુષ્યો સામે થવાની તાકાત અને હિંમત રહી નથી. બળ વાપરવાનો વખત આવે ત્યારે બળહીન હોવાના કારણે તેના પંખમાં સપડાય છે, સમાજના કષ્ટદાય મુજબ પુરો છંદ છે કે સ્ત્રીઓએ શીયળ રક્ષણ કરવું. પરંતુ સ્ત્રીઓ લાયક અને શક્તિશાળી કેવી રીતે બને તેનો કોઈ વિચાર કરવું નથી. તેમના શારીરિક બળ માટે વ્યાયામ વર્ગો બોલવાની ખાસ જરૂર છે. આ પ્રભાવે થશે તોજ સ્ત્રીઓ પોતાનો જવાબ કરી શકશે. કેટલાક સ્ત્રીઓના વ્યાયામની વિશ્લેષણ દ્વારા જણાયું છે કે સ્ત્રીઓ કોમળ શરીરની રહે તોજ તેનામાં ખરું સૌન્દર્ય છે એમ મનાય, એમનું રક્ષણ કરનાર પુરો છે પછી સ્ત્રીઓના શરીર સુદૃઢ બનાવવાની એમને શું જરૂર છે? પરંતુ વ્યાયામ યોગ્ય રીતે કરવાથી સૌન્દર્ય બાંધવું નથી પણ વધે છે. ટુકે મારે ને ઉડી જાય તેવાં શરીર જો સુદૃઢતાના નમુનારૂપ ગણાતાં હોય તો એવા શરીરની હવે જરૂર નથી. વ્યાયામથી મુખ્ય તેજસ્વી લાગે છે, એવા તેજસ્વી મુખ અને દૃઢ મનોબળથી સાચું જોવાની પણ નાલાયક પુરો હિંમત નહિ કરે અને કરશે તો એની લાયકાતનો જલ્દી તેને બરાબર મળશે. હું પુછું છું રક્ષણ કરનારા પુરો છે ત્યારે હોય એ સ્ત્રીઓનાં અપમાન કેમ થઈ રહ્યો છે? - વળી

દરેક પછે રક્ષણ માટે પુરો હાજર નથી, રહી શકતા. પોતાના આત્મ રક્ષણની શક્તિ ટકાવી રાખવા માટે. શહેરની સ્ત્રીઓને વ્યાયામની ખાસ જરૂર છે.

* * *

“નખળી બોરડી સૌ જુડે” તેમ રહે ચાલતી સ્ત્રીઓની યુગમાં મનાઈઓ મરકરી કરે છે. સ્ત્રી બળવતું હોય તો તેઓને સામનો કરવા જેટલી તાકાત અને હિંમત કેળવવી જોઈએ, તાકાત આવતાં સમાજનાં બીજાં કાર્યો બમણાં જોઈએ. આગળ વધશે.

શારદા } સૌ. સ્નેહલીલા જ. ઠક્કર
તંત્રી અંક } તંત્રી: ગુજરાતી, હિન્દુ સ્ત્રી મંડળ પત્રિકા.
મુવકેને હાકલ.

નવજુવાનોનું પહેલું કામ શરીર સશક્ત બનાવવાનું છે. તકલાદી અને માંદલા શરીરથી કંઈ નહીં થઈ શકે. યુવાળી ઠંડીમાં વહેલા ઉડી શકતા ન હોય, પાંચ દશ માઈલ ચાલતાં થાકી જતા હોય કે કંટાળો આવતો હોય તો અને તમારા શરીર પર તમારા આત્માનું સામ્રાજ્ય નહિ હોય તો એક પણ ઉત્તમ કામ થવાનું નથી. પુત્રામાં તીલક ગદારાજની પ્રેરણાથી વહેલા ઉઠવાનું અને કસરત કરવાનું ચાલુ થયું છે. ગાંધીજી આવી કડકડતી ઠંડીમાં ચાર વાગે ઉઠે છે, તેમનું શરીર કસાયેલું છે. ગાંધીજીની વીલવાવર જળી છે. તમારે એનાથી રૂડાં કામ કરવાનાં હોય, અને જુદી રીતે કરવાનાં હોય, અને નવી મશાલના મશાલથી થવું હોય, કાંતિના દેવદુત થવું હોય, કરોડો કંચાયેલા કૌશાન કામદારને નવીન પેશામ

આપવાનો હોય તો તમારું શરીર મજબૂત બનાવો અને શરીર પર તમારા આત્માનો કાબુ મેળવો.

પહેલો દુરમન નબળુ પાંગળુ શરીર છે. તેનો વીચાર છોડીને તમારા શરીર કે ચક્રોના ચોટામાં નજર કરશો તો ઘેરી રહેલું ગુંગળાતું સામાજિક જીવન પડ્યું છે એ સામાજિક સંકળમાંથી એક યા બીજા પ્રકારે તમે ઉગરી શકતા નથી. આકાશમાં ઉડતાં તમને રોકે છે. તમારે ગમે એ બંધનો દોરીની જેમ ખેંચી ધરતી પર ધકેલી દે છે બાળ લમો, સામાજિક વરઘોડા કે જમણુવારોમાં તમારે ઘસડાવું પડે છે, શાળા કોલેજમાં એક જાતનું જીવન સમાજમાં બીજી જાતનું જીવન અને ગામડામાં કે સેવા ક્ષેત્રમાં ફેરો ત્યારે ત્રીજી જાતનું જીવન આ ત્રીયુષી જીવનમાં બધાં સુધી એકતારતા ન આવે ત્યાં સુધી ઇનકીલાબની વાતો મીઠ્યા છે. વોલ્ટર કે સૌની સંપૂર્ણ સ્વતંત્રતાની વાતોનો શો અર્થ છે ?

શ્રી. ઉદુલાલ યાજ્ઞિક.

(ભાવનગર મુવક સમાજમાં આપેલ ભાષણમાંથી)

વિધવા સ્વતંત્ર કેમ નહિ ?

કલેજ ઉપર ધીકધીકતો અંગાર મૂકાએલ વઢાલી વિધવા બેન, શ્રાવણુ ભાદરવાની વર્ષાસમ બોરબોર આંસુ મારતું જીવન તને ખૂંચતું નથી ? સારીમે જિંદગી ચાર દિવાલની વચ્ચે આંસુ બગાડામાં ગાળવી, ધર્મના ભાષ માથે પણ બોલી ન શકાય, તેવું જીવન તને મુશ્કેલી નાખતું નથી ? તું ગમે તેટલી શુદ્ધિશાળી હોઈશ, ખૂબ તત્વજ્ઞાની હોઈશ, નીતિમય ઉચ્ચ અને આદર્શ જીવન ગુજારતી હોઈશ, પણ ચાર દિવાલોની વચ્ચે ગુન્નરાણું મેંધિરું જીવન તને સુખમય લાગે છે ? આગિયા જેવા જાતું પણ બેઘડી અંધારામાં પ્રકાશ આપી પોતાની જાનેતાને આનંદ કરાવે છે. ચાર દિવાલની અંધારી કોટડીમાં તારા જેવી હજારો જલકે લાખો બેનો સડગા કરે છે અને એ સડગા કરતું જીવન તને ગમે છે ? તારી શુદ્ધિ, તારી ધન્યતા, આવડત, ન્યાય માટેની ઝંખના મારા વિચારો ચાર દિવાલોની વચ્ચે નાચ પામે તેના કરતાં તારી દુઃખી બેનો સુખી યાપ, સ્વતંત્ર થાય, સમાજ સામે ન્યાય માંગનાં શીખે, બલિયારમાંથી મુક્તિ મેળવે, શુદ્ધ નિતિમય જીવન શ્રવે એ તને પસંદ નથી ? તારી દુઃખી બેનોના દુઃખમાં

તું ભાગીદાર થઈ તેમના દુઃખનો નાશ કરવા તૈયાર નહિ થાય ?

વિધવા બેન, દુઃખી પરતંત્ર જીવન તને ખૂંચતું નથી ? ખૂંચતું હોય તો ધરતી ધમધમાવી નાંખી કુળવાનોની ન્યાયમૂર્તિઓનાં સિંહાસન ડોલોવી નાખ ? ન્યાય નીતિ માટે, સ્વતંત્રતા માટે તારો કુળવાનો સમિ સત્યાગ્રહ છે, ન્યાય નીતિનો જય છે. તારી કુમકમાં, જેતું લોહી સ્વતંત્રતાને માટે યનયની રક્તું છે એવા ભારતના જવાન બેટાઓ છે જ. ન્યાય અને નીતિની લડતમાં દુરદર દરદરેશ જય આપવાને તૈયાર હોય છે. તારી સ્વતંત્રતા માટે તારાં પનોતાં પગલાં સ્વતંત્રતાની લડતમાં પાડ, કુળવાન આલમને મુશ્કેલી નાખ, આખરે તારો જય હો.

સરસ્વતીમાં ઘણીજ અડચણો આવશે, પણ તેથી ન ડરતાં હિંમત રાખ. મહાનરીલ યર્ષ પ્રમાણિકપણથી ન્યાય મળે, સ્વતંત્રતા માટે 'કુળવાન સાંઠો' સામે

ધી. ડોલોઈ સહકારી બેન્ક લીમીટેડ.

—સ્થાપના ૧૯૩૪—

આ બેન્કનો દર શેર રૂ. ૫૦ પાંચનો એવા કુલ ૫૦૦૦ શેર વારવાના છે. જેમાંથી હાલ લગભગ ૨૦૦૦ શેર ભરાયેલા છે.

સેવિંગ્સ બેન્ક.

આ બેન્કમાં સેવિંગ્સ બેન્કના ખાતાં ખોલવામાં આવે છે. અને તે પર દર વરસે દર સેકંડે સવા બે ટકા વ્યાજ આપવામાં આવે છે.

બાંધી સુદતની ડીપોઝીટસ.

અચુક સમય માટે નક્કી કરેલી સુદતથી ડીપોઝીટ રાખવામાં આવે છે. તેના વ્યાજનો દર રૂણરૂમાં નક્કી કરવામાં આવે છે.

લોન્સ.

બેન્કના ધારાધારણુને અનુસરીને રૂ. ૧,૦૦૦ રૂપિયા એક હજાર સુધીની રકમની સદ્દર ભમીન લઈ લેાન આપવામાં આવે છે.

વધુ વિગત માટે બેન્કની રજીસ્ટર્ડ ઓફીસમાં રૂણર મળવાથી ખુલાસો આપવામાં આવે છે.

ડૉ. ચુનીલાલ ડી. શુક્લ. ચેરમેન.

સંગ્રામ બેલ. પ્રમાણિકપણું તને આગળ લાવશે, સહન-
શીલતા તને હિંમત આપશે, અને હિંમત તને
મુશ્કેલીઓમાં રસ્તો બતાવશે, જરૂર બતાવશે.

અંચળબેન રણછોડભાઈ પરેલ

('પાટીદાર')

હિંદુ દિતો ખાતર.

“ હિન્દુઓના હક્કો ને મુસ્લીમોના હિતોની વાતો
કરનારા આ બધા લોકો કેવળ હોદ્દાનોકરોઓની
પાછળ પડ્યા છે. અને હોદ્દાઓ તુચ્છ હુકમો માટે
લડે છે, ક્યાં સુધી તમે આ અકલહીન
વાતો સાંખી રહેવાના છો? બંગાળના ગઝનવી
બંગાળ. કરારનામાએ આ કોમી ચુકાદાના કહેવાતા
વીરોધીઓના ટેગોને ખુશ્તા પાડી દીધા છે. સાફ સાફ
પુરવાર થયું છે કે, કોમી ચુકાદા સામેનો એ બધો
વિરોધ કેવળ હુદ્દા માલ માટેના અધોજ હતો. એમ
લાગે છે કે, આ વિરોધીઓનો એક માત્ર હેતુ પ્રધાન-
પદાં મેળવવાનો અને ગરકારી તોફારીઓ મેળવવાનો
છે અને તેઓ પોતાના હિંદુ દિતોને ખાતર કોમને
વેચવા બેઠા છે.”

રાષ્ટ્રપતિ જવાહરલાલ

(અનાજમંડી ખાતેની પ્રચંડ સભામાં બોલતાં આ
પ્રમાણે ઉચ્ચારણો કર્યા હતા.)

પ્રાચીન ભારતમાં નારી શિક્ષા.

વેદના સમયમાં નારી શિક્ષા સ્વરૂપ કેવું હતું એ
તો હજી માલુમ પડતું નથી. કારણ કે એના આધાર-
ભુત પ્રમાણ હજી મળતાં નથી. તે વખતે છોકરાઓની
જેમ છોકરીઓના ગુરકુલ પણ હતાં કે કેમ એનું
નિશ્ચિત પ્રમાણ મળતું નથી; પરંતુ એટલી વાત તો
ચોક્કસ જણાય છે કે કુમારોના જેટલીજ ઉચ્ચ કેળ-
વણી કન્યાઓને પણ આપવામાં આવતી. એ સમયની
કેળવણીમાં મુખ્ય પરંતુ ધાર્મિક ગ્રંથોનું અધ્યન
ગણાય. વિદ્યાના અધ્યયનનો પ્રારંભ જેનાથી થાય તે
ઉપનયન સંસ્કાર કુમારો અને કન્યાઓને સરખી રીતે
અપાતો. જેમિતીના મીમાંસા શાસ્ત્રની વ્યાખ્યા દરતાં
પોતાના ન્યાયમાત્રા વિસ્તારમાં માધવાચાર્યે ૨૫૯ લખ્યું

છે કે બ્રાહ્મણ પુત્રની જેમ બ્રાહ્મણ કન્યાને પણ આ
વર્ષની અંદર યજોપવિત સંસ્કાર કરવો જોઈએ
અર્થાત્ વેદ પણ કહે છે કે પ્રાચીન સમયમાં તિવા
પહેલાં કન્યાઓ બ્રાહ્મચારીણી રહેતી હતી. કન્યાઓના
ઉપનયન સંસ્કારને પાંચ સારથીએ પણ પોતાનાં શાસ્-
ત્રીયિકા ગ્રંથમાં પ્રમાણ આપ્યું છે.

પત્ની શબ્દનો અર્થ અને વ્યુત્પત્તિ પાણિનિએ
ઉત્તમ રીતે કર્યા છે. એ વ્યુત્પત્તિ અને અર્થ પરથી
માલુમ પડે છે કે પ્રાચીન સમયમાં યજ્ઞના અનુષ્ઠાનમ
સ્ત્રીઓનો હિસ્સો મોટો રહેતો ને યજ્ઞના આરંભમાં પુર-
ોની જેમ સ્ત્રીઓને પણ દિક્ષા આપવામાં આવતી
જગ્નવેદમાં એક સ્થળે જણાવ્યું છે કે પતિપત્ની સાથે
રહીને સોમરસ તૈયાર કરતાં અને યજ્ઞના અનુષ્ઠાનોનું
નિરીક્ષણ કરતાં.

શ્રી. એમ. આર. ડી.

(નવચેતનમાંથી)

સમાજદર્શન

—મુબઈમાં નર્મદા નામની ૨૧ વર્ષની સ્ત્રી સ્ટે-
અકસ્માતમાં મરણ પામી છે.

—મુબઈમાં અવેરબાઈ નામની સ્ત્રી સ્ટે-
અકસ્માતથી દાગી મરણ પામી છે.

—દુનિયાની સૌથી વધુ જાડી (મેદુકાત) સ્ત્રી
હીલ્થ વીલસનનું હૈમારક્ષમાં રમત ગમતના મેળાવડામાં
પડી જવાથી અવસાન થયું છે. તેનું વજન ૫૬૦
રતલ હતું.

—કાનપુરમાં એક બોય મળી આવતાં પોંચ
મહિલાઓ ગિરફતાર થઈ છે.

—રેગનથી ખબર છે કે મીયા ઉજ્જા મીયા ખાતે
ચમેલી વજન ઉચકવાની હરીદાઈમાં માટવાથીન નામની
૨૨ વર્ષની બરમીસ તરણીએ ૨૨૦ રતલ વજન
ઉચક્યું હતું.

—‘ડાક’ કોન્ટીનન્ટ’ તરિકે ઓળખાતા આફ્રિકાની
કાકડું નામની પ્રખ્યાત વડો સરદાર કાનયામુલ થોડા
વખત પર જ્યારે મરણ પામ્યા હતા ત્યારે તેની પાછળ
૪૦૦ વિધવાઓ તેમજ ૩૮૦ છોકરીઓને તે મુકી
ગયું હતો.

—જીઓનું સ્થાન ઘરમાં! “જી સ્થાન તો ઘરમાં જ છે” ભાષ પરમાનંદે દેશબાદ સીધ ખાતેની એક સલામાં ઉપરના શબ્દો ઉચ્ચાર્યા હતા. તેઓએ આગળ જતાં કહ્યું હતું કે, જીઓએ રાજ્યદારી પ્રકરણમાં માથું મારવું નહિ જોઈએ. ખાસ કરીને યુવાન જીઓએ મત માટે ઘેરઘેર ભટકવું નહિ જોઈએ.

—તુર્કીમાં બાળાઓને શાળામાં જરૂરી તાલીમ આપવાનું હવે છે.

—મુખ્યમંત્રી આર્ટ સોસાયટીના કલા પ્રદર્શનમાં સર્વોત્તમ ચિત્ર માટેના આર્ટ સોસાયટીના ચક્ર કુમારી અમુન શેરગીવને મળ્યા છે. ‘તરૂણીઓ’ એના શિર્ષક હેઠળનું એમનું ચિત્ર આ ચક્ર મેળવવા બંધનમાં નિવડ્યું છે.

—મણીનાં જૈન કુટુંબનાં શ્રીમતી હરિશીંગનાં લક્ષ બંગાળના જાણીતા કામદાર નેતા શ્રી. ઔમ્યેન્દ્રનાથ ટાગોર સાથે તા. ૧૮મી જાન્યુઆરી રોજ અહિં સાદી રીતે થયા છે. ગુજરાતી જૈન યુવતીનાં બંગાળી યુવાન સાથે લગ્ન થયાનો આ પહેલો જ બનાવ છે.

—હવે દરવાના પૈમા નહિ મળવાથી શીશીદી રેટના કુબેરા ગામના ગૌરીશંકર કરગુરખાઈ નામના ૨૫ વર્ષના બાહ્યે અમદાવાદમાં અહીં જાહેર જીવનનો અત આણ્યો હતો.

—અમદાવાદમાં ચંચળ નાનગી બીદીચ અનાજ યુવતીએ પોતાના પતિ પાકક દરિયાદ પ્રેમરાંડ સાથે ગંબીર આલેખો કરતા પોતાના પર ગુનરેલા સિતમના મંત્રાંધમાં ફરિયાદ નોંધાવી છે. પાકક દરિયાદ પ્રસદે બીજી જી સાથે લગ્ન કર્યું છે, પણ ચંચળે પોતાને માર મારી અંધ. તપાસી હવે દીવાના અને બાળો નાંખવાની ધમકી આપવાની ચોંકાવનારી વિગતો કોર્ટ સામે રજૂ કરી છે. તેમજ પોતાને માનિક ભરણ પોષણ આપવાની અદાલતને અરજ કરી છે.

—આઈરિશ કવિ અને જીઓસોફીસ્ટ ડૉ. કઝીન્સે ત્રિવેન્દ્રમમાં હિન્દુ ધર્મ સ્વીકાર્યો છે. શુદ્ધિની દીવા વેળા ત્રાવણકોરના દિવાન અને બીજા ધણા હાજર રૂપ હતા.

—અખીલ ભારત સનાતન ધર્મ મહાસભા બનાવવાના સેક્રેટરી શ્રી. ગેરુરમી મણેશ્વરે રાજ્યનાં મંદિરો દરિયાને માટે ખુલ્લાં મુકવા માટે ત્રાવણકોરના મહાસભાને અભિનંદન પાઠવ્યાં છે.

—પાલીતાણાનાં નાનું રાણી સાહેબે ઓઝલ ૫૩-દાનો ત્યાગ કર્યો છે.

—કલકત્તામાં દુર્ગોધન નામના માણસને બે જીવતા બકરા કાચાને કાચા ખાઈ જવા માટે રા. બસો દંડની મુજબ ચંપ છે.

—મસ્તબુકમાં ૧૨૯ વર્ષના તુર્ક હસન બાળાએ ૩૦ વર્ષની કાતંગા નામની જી સાથે લગ્ન કર્યું છે. આ એવું સાતમું લગ્ન છે. હસનને કેટલાક છોકરાં સો એ વર્ષ ઉપરાંતની વયનાં છે. હસન બાર બાર માઇલ સુધીની પગપાળા મુસાફરિ પણ કરી શકે છે અને ખાધેનું પચાવી શકે છે.

—હરીજન નેતા ડૉ. આંબેડકર યુરોપીયન યુવતિ પરણી આવે છે એ અફવા વજુદ વીનાની છે એમ ડૉ. આંબેડકર પોતે જણાવે છે.

—મુર્ગઈમાં અમીના અબ્દુલ્લા નામની યુવતિએ કુટુંબ દેવેશથી કંટાળી ઘાસદેડે છાંટી બળામરવાની કોશીશ કરતાં ગંબીર ઈજા ચંપ દવાખાને પડી છે.

—જુગેશ્વરના પીયામાં જુલા નામની ૯૦ વર્ષની જી ૭૦ વર્ષ સુધી મંદાર માંડ્યા બાદ એક દૃષ્ટિ વર્ષના ઇમમ સાથે પ્રેમમાં પડી નાસી ગઈ છે.

—ચડોદરામાં મેલ ટ્રેનીંગ કોલેજના સ્નેહ સંમેલન વખતે બોમ્બે ગોદરાઈ હતું ત્યારે ન્યાતવાર પાટલા ગોદવાયા હતા. અને હરિજન વિદ્યાર્થીઓ માટે પાણીના નળ અલગ રખાયા હતા.

—સોનગઢ માં પાલીરાક બાહ્યુ તાતિની એક યુવતિએ ઘરનાં માણસોની ગેર હાજરીમાં ઓરડામાં

ધી બરોડા ફજલ ફરનીચર વર્કસ

ગેંડીગેટ રોડ-વડોદરા

સ્પ્રીંગના પલંગ, બાબા ગાંધી પારણા, શ્રીપાદ, ગરશી વીગેરે સ્ટીલનું ફરનીચર બનાવનાર તથા વેચનાર.

પ્રોપ્રાયટર-ગુલામહુસેન ફજલઅલી કોન્સ્ટ્રક્ટર

કે સ્વદેશ આપવાત કયો હતો; તેનું કારણ વગર કંઈક હોવાનું કહેવાય છે.

—માયાપાર તાલુકામાં રીક્ટીઆ વગેરે ગામીયા મંજ્યાબંધ ખેડૂનો હીજરત કરી રહ્યા છે; કારણ કે તેઓ સીમમાં કામ કરતા હોય છે તે દરમ્યાન પોતાનાં બેરોને બગાડેરે કાષ મોટરમાં નાંખી ઉઠાવી ન્ય છે.

—હિંદુ વિધવા પૂનર્લગ્નને રવા ગાળ્ય મદારાગળ એ સમતિ આપી છે. એ કાયદાની એક કલમ જણાવે છે કે આવા પૂનર્લગ્નનો વિરોધ કરનાર અગર પૂનર્લગ્ન કરનારને એમ ન કરવા સમજવરવાનો જે પ્રત્યક્ દરશો તેને દંડ અને એક વર્ષ સુધીની એવી જેલની સજા કરવામાં આવશે.

—મુંબઈના મુગથ જેઠાવાળા શેઠ ચતુરશુજ ગોરધન-દાસે ૧૫ વર્ષની તરે ૧૩ વર્ષની કન્યા સાથે લગ્ન કર્યાથી ભાડીઆ મંડળની મેનેજીંગ કમિટીએ એ સાથે અલુગમે દરોજનારો દરોષ કર્યો છે.

—હિંદુ વિધવાઓને વારસા દક્ષ આપવાના કાયદાનો ડો. દેશમુખનો ખરડો પ્રુથક્ષીના પોઝરો વચ્ચે પસાર થયો છે. આંતર નાતિના લગ્નને કાયદેસર કરાવનારો ડો. ભગવનદામન, કાયદાનો ખરડો ચાલુમતી ઉઠાડી મેળો છે.

—જેઠાવાના ચક્રમણ થોડીકા પાટીક નામના યુવાને વ્યાયામનો પુષ્કળ શોખ હોઈ, પોતાની સ્ત્રી હીરા સાથે સંબંધ ન રાખવા છતાં એને ગર્ભ રજાથી ઉરકેરાર્ય એનું પુન કરતાં એને જન્મદેશનિકાલની સજા થઈ છે.

—ગસરામાં ઈંગ્લીશ સ્ત્રીઓએ જુરખાનો ત્યાગ કર્યો છે.

—સી મજુરોને ખાણમાં કામે રોકવાનો પ્રતિજ્ઞા કરનારો કાયદો જુલાઈથી અમલમાં આવશે.

—સાર્વજનિક લાકુતી મોટર ચકાસવાના લાયમન્સ મંજૂરામાં ખાર સ્ત્રીઓએ મેળવ્યાં છે.

—રોડારા શેઠ ડાહ્યાભાઈ સામળ બેચગવાળા ઉગર કે. ચન્દ્રકાન્તા પૂનસાક ચોક્કી નામની યુવતિએ માંડેલી લગ્ન સંબંધે નિષ્વામવાનની ફરીયાદ જાળવમાં હાલ મુદતો પડ્યાં કરે છે. શેઠ સામળ બેચગવાળાને આ કેસમાં કોર્ટમાં હાજર રહેવા ખાજત મારી-મળી છે. ખન્ને પક્ષે રોડારાના નજીતા વકીલો રાખ્યા છે. ઉપરાંત એમ સંજગાય છે કે જવાગદાર શેઠ તરફથી કેમ સંજગાય

માટે મુંબઈના બાહોશ ધારાસભી તથા ફરીયાદી યુવતિ તરફથી પણ મુંબઈના મુખ્યમંત્રી વર્ણી ભોલાવવા તજવીજ થતી હોવાનું કહેવાય છે.

—મુંબઈ કોરોરેશને મદત સંતતિ નિયમન માટેનાં કસ્ટીમીકો ભોલવાનો કારવ ઉઠાડી મૂક્યો છે.

—‘તરિમાન મગદર’ નામની તામીલ ભાષામાં ઉતારેલી રેકોર્ડ કે જેમાં જૈન ધર્મ-શરૂઓની હાંસી કરવામાં આવી છે. એ રેકોર્ડ બહાર પાડવા માટે કલકત્તાની ધી. આર્મેશન કૃંદીએ બહાર દિલ્લીની રજાની તેની નવી રેકોર્ડ કાઢવાનું બંધ કરવા કહ્યું છે.

—કરંચીમાં જણીનાં મુસ્લીમ બાગવાનની પુત્રી કુસરી શીનીન તૈયગળનાં લગ્ન પ્રસંગે બારે ચક્રમાર જગાની હતી. કુમારી શીરીન સુધારક વિચારીને છે. થોડાં માસ પહેલાં પડદા નિમેષના વિચારો તેમણે બહાર કર્યાં હતા. લગ્ન પહેલાં મુસ્લાંજ સાહેબે આ વિચારો પાછાં ખેંચી લેવા જણાવ્યું હતું. પરંતુ કુમારી શીરીનની મુક્કમતાને પરિણામે મુસ્લાંજ સાહેબે કસી રાતર ગુગર-લગ્નવિધિ કરવા કબૂલાત આપી. પણ સાતિ બહાર મુકેલાં માણસોને આમત્રણ આપ્યાં છે તે પાછાં ખેંચી લેવા જણાવ્યું હતું. તે માગણી પણ માન્ય રાખવામાં આવી નહોતી. આખરે કુમારી શીરીનનાં બાઈએ આનંદ મંગળ વચ્ચે લગ્નવિધિ કરી હતી.

ફ જેરીમાં નગીકી'ડા ગામે એક મીઠાઈવાળો તીસાજે લખતી જુવાન છેકરીઓને ઉધાર મીઠાઈ વેચતો પછી બીજા વધી ન્ય એટલે ઉધરાણી કરતો અને પેસા ન હોય તો નગાચરકામાં ફેટો પડાવે તો બીજા ફાડી નાખવાની કાલજ આપતો એવી રીતે પડાવેલો ફોટાની પછી સારી કીંમત છકડીઓ પાસેથી પડાવતો પણ એનો એ પાપી ધર્મી પકડાયો છે.

અમારે ત્યાં ‘દરેક’ જાતની વિલાયતી તેમજ દેશી દવાઓ કીકાયત બાવે મળે છે. તદ્દન નવો સ્ટોક રાખવામાં આવે છે.

મહેતા બ્રધર્સ દવાવાળા રાવપુરા, પોલીસ જેટની સાથે વડોદરા.

ધી ગુજરાત બેનીફીશીયલ ડીબેન્ચર સોસાયટી ની

—: એક અપૂર્વ સફળ યાજના :—

માન એકજ વખત
રૂ. ૧૨૫૫ થી લગ્ન
વા છંદગીનું
ડીબેન્ચર મેળવો.

- (૧) વિમાની માફક દર વર્ષે પ્રીમી-
યમ ભરવું પડતું નથી.
- (૨) દાકતરી તપાસની જરૂર નથી.
- (૩) ઉંમર તેમજ બાતીનો બાધ
આવતો નથી.
- (૪) સગીરને નામે વાલી પણ લઈ
શકે છે.
- (૫) ડીબેન્ચર હોલ્ડરને જરૂરીઆત
વખતે લેન લેવાની ઉમદા
તક મળે છે.

વધુ માટે પ્રોપ્રોપ્ટસ મંગાવો—

દરેક કચેરી ચીફ એજન્ટો, એજન્ટો, કેન્વાસરો અને
આરગેનાઈઝરો ભરપુર કમીશન યા પગારથી ભેષ્ય છે.
સખો:—

ધી. ગુજરાત બેનીફીશીયલ ડીબેન્ચર
સોસાયટી.

મુશ્કેલી યીનેમા સામે, પાંચકુવા, અમદાવાદ.

લગ્ન યા મરણ
બાદ રૂ. ૧૦૦૦૦
મુશ્કેલી બોનસ
મેળવો.

ધી

ગુજરાત યેનીફીરીયલ

ડીએન્યર સોસાયટીની

એક

અપુર્ન સક્ષણ યોજના

(૧) વિમાની આફકે હર વર્ષે પ્રીમીયમ ભરવું પડતું નથી.

(૨) દાકતરી તપાસની જરૂર નથી.

(૩) ઉંમર તેમજ જાતિનો બાધ આવતો નથી.

(૪) સગીરને નામે વાલી પણ લઈ શકે છે.

[૫] ડીએન્યર હોલ્ડરોને જરૂરીઆત વખતે લોન લેવાની સમઠા તક મળે છે.

હરેક સ્થળે એજન્ટો, આરગેનાઈઝરો, ચીફ એજન્ટો અને કેન્સલરો ભરપુર કમીશન યા પગારથી ભોધાયે છે.

લખો:—ધી ગુજરાત યેનીફીરીયલ ડીએન્યર સોસાયટી.

ઈન્ડીયન સેવિંગ્સ ઓફિસ પાચકુવાં અમદાવાદ.

મકાન માલિકોને
ખુશ ખબર

તમારાં મકાનામાં

“આર્ટ ફ્લોરીંગ્સ” (મુખ્યદનાં)
હાઇડ્રોલીક પ્રેશરનાં

ડેટા ટાઇલ્સ વાપરે

જે ઇંટાલોયન પ્રોસેસથી અને સીમેન્ટ ટાઇલ્સના ધંધાના લાંબા વખતના અનુભવી “ઇંટાલીયન ગૃહસ્થની ખાસ દેખરેખ નીચે બનાવવામાં આવે છે, જેનાં કક્ષરોનાં ટકાઉપણા માટે ગેરંટી આપવામાં આવે છે. તેા હરેક કંપનીના સીમેન્ટ ટાઇલ્સ વાપરતાં પહેલાં અમારા થો રૂમની મુલાકાત લેવા હરેક મકાન માલિકો, કોન્સ્ટ્રક્ટરો, એન્જનીયરો, તેમજ મીસ્ટ્રીઓને અમારી ભલામણ છે. મુલાકાત લેવા ચુકશે નહિ.

લુહી લુહી ભતના સુંદર ગાડીયા તથા લેટેસ્ટ ફેશન મુજબ એક્સપર્ટ ડીઝાઇનરોની બનાવેલી મોઝેક તથા ટેરાઝો ટાઇલ્સની ડીઝાઇનો વિગેરે જોવા રૂબરૂ મળેા અગર લખો—

અરોબા હીસ્ટ્રીક્ટ તથા
અર્બેડા ને વાસના એજન્ટમ-
હરિગોપાળ એન્ડ કું.
ગે'રીગટ રોડ—વડોદરા

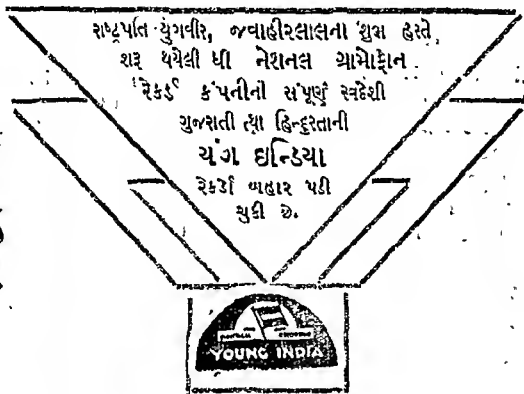
ચીફ એજન્ટ દ્વારા ગુજરાત.

મેસર્સ મનુભાઈ એન્ડ કું.

થો રૂમ, આર રસ્તા, ગાંધીચોક અમદાવાદ.

પંડિત જવાહીરલાલ નહેરૂનો "યંગ ઇન્ડિયા" ન સંદેશો.
 "યંગ ઇન્ડિયા" રેકર્ડ ઉપર સાંભળો.

યંગ
ઇન્ડિયા

રેકર્ડ

યંગ ઇન્ડિયાના લોકપ્રિય આર્ટીસ્ટ:-

પુષ્પા એન સંપદ-M. M. ૭૧૦૧ | કેવી બીવી વર્ષાની બહાર, અને સ્વપ્ન આવે.
 રંગભુમિનો હાપીલો નદ-M. M. ૭૧૦૨ | હાનુ કોઈના એમ, એા ગીતાના ગાનારા.
 રંગભુમિની પ્રસિદ્ધ અભિનેત્રી ખીસરયામાભાઈ-M. M. ૭૧૦૩ | હૃદયકંજના ખીરયા પુષ્પે, કંખ હૃદયના અગર કું બને.
 શ્રીમતિ મધુરીકા મજમુદાર-D. A. ૫૧૦૧ | શંકરે ભાંગે પીલાઈ, જવાહે અને સ્વામ મોરારી.
 માસ્તર મોહન ઉનાવાળા-D. A. ૫૧૦૨ | અક્ષર વડી જવાની આવે પરી મી ન્યારે, આજે અમારા હિંદમાં સો સદો રમી રહ્યા
 લાલે યમનને! પ્રખ્યાત સ્થાર માસ્તર ફીરોઝ હસ્તુર-T. M. ૮૩૦૧ | બીજમી કુમ મચાઈ કાના, તુ કોન રીઝાવન અયે
 મહેસુર રાજ્યના નળીતા વાઘઢાર મી. બી. એન. દેવદંકર-D. A. ૫૧૦૮ | સરજાઈ સાયો (મીઝ કાફી પેટ લીપક)
 સંગીત વંદિત શ્રીમતિ લક્ષ્મીબાઈ (વડોદરા)-T. M. ૮૩૦૩ | મીલાહે સળી રાખા, આયો વસંત સળીરી.
 રંગીયા સ્થાર ખાંસાહેળ પ્રો. અમાનત અલીખાં-M. M. ૭૧૦૬ | રૂઝે બીન જ્ઞાન મુઝે, નયનમે બસે મુગરી.
 મા. ભગવાન રાંકર ભટ્ટ પ્રાંમધા-D. A. ૫૧૦૮ | અયે આપેરે મુગરી, કેસે કટે રાંગની રાજની.

સચીત્ર કેટલોગ, તથા એજન્સી માટે લખો ચા મળો,

ધી જનરલ સપ્લાય એન્ડ ટ્રેડીંગ કું.

પાંચકુવા, ચાર રસ્તા, અમદાવાદ.

ઇન.ભ. રૂ. ૧૬૦૦ રોકડા.

પહેલું' ઈનામ રૂ. ૫૦૦

ઉકેલની સાથે જેના પ્રવેશપત્રોના જરૂરો અસાધ્ય

મળી રહેશે તેનું પહેલું ધિમ મંગલ

બીજું ઇંચામ રૂ. ૪૦૦

એક જૂઠવાળાને બીણું ઠનામ મળશે

ક્રા. ૧૦૦ ચાર'રેડ મતામ : આ.મતામ : ૪૦ એન્ડ્રીથી વધુમાં, વધુ તદ્દન ખરી જેની એન્ડ્રીઓ.

મળશે-તેને મળશે.

पांच भूवर्षागते पञ्च मेन्सेन्सेशन वनाम तस्मिन् 'पञ्चदश'ना अप्रील मासना. अक अंक वे. भेडा मस्त-मगरी.

પાણીમાં અતાવેલા ચોરખામાં સખ્દો ભરી મોકલવાના છે.

ચાવીઓ ઉભી લાઈન-(૧) જંગ (૨) મહ (૩) મુંદર.

स्त्री (४) सुभान नदि (५) गरिम् (६) भ्रातं (७) नैधारे.

મારીઓ આડી લાઇન-(૧) ઇશ્વર, (૮) હમ્મર, (૬) હાય,

આ સૂત્રનું વ્યૂત્થ નં. ૧૩૫ પરિણામ તા. ૧૬મી એપ્રિલના

‘હકાર’ના અંકમાં ‘શ્રગટ કરવામાં આવશે.

:શરતો અને નિયમો

(૧) આ દરિદ્રાશ્રમા લાખત શી દર એક પ્રવેશપત્રે ચાર

આના રહેશે. પણ જે કામ એ પ્રવેશપત્ર બરશે તેને હર એ પ્રવેશપત્રે

એક મહત્ત્વ પ્રવેશપત્ર ગરવિનો દક્ષ નેશો. તથા પ્રવેશપત્રેગાં એકમ

નામ હોણું નોંધાયે. (૨) આ દરિયાકાંઠામાં 'પડકાર'માંથી કાચેલા પ્રવેશ-

पत्रो तेभ्यः सहेद शुद्धा कागजा परं भरेत्ता जवाणो पत्रं रवीकारतामां

આચાર્યશ્રી. (૩) આ દર્શિકાઓનાં દાખલ થવાની શી 'મનીઓડર'થી અગર

એક પૈઝાનાળી ટપાલની દીકરીથી મોકલી - સહાય, મંત્રીઓડ'રની

ટપાચ ઓપીસમાંથી મળેલી રમીદ પ્રવેશપત્રો : માથેનું મોહકની

પંકજી, (૪) આ હરિકાષ્ઠમાં એક હરિક એક મરુતાં વધારે એન્ડ્રીએ; ભરી મરુતો: દોઢ એકજ હરિકને એકજ

દરિદ્રાર્થમાં એક કરતાં વધારે ધનાભો મળશે નહિ. (૫) જ્યાં દરિદ્રોમાં ટામ ઘસો એટલે કે એક કરતાં વધારે

હરિદાસના ઉક્ત સરખા હશે ત્યાં ઈનામોની વહેંચણી કેવી કરી ગેનો? હજુ “પકકાર” ના તંત્રીઓ નહોતો.

તે બ્રાજન કોષ વાંધો લગ સપ્તરો નહિ. (૬) કોષ એન્ટી ગ્રુપ ચાપ.કે દપાતમાં ગેરવધરો ગય તે ભારે

અમે જાનામદાર નથી. અરિકાષ બામન કોમ્પ્યુ પ્રકારનો પત્રવ્યત્તાર કરવામાં આવી શકે છે. કે મુદ્દાકાંતો

અપારો નહિ. (૭) આ હરિશ્ચંદ્રની જન્મ યત્રાની છેલ્લી તા. ૨૫મી માર્ચ ૧૯૩૭ છે. તે દિવસની રૂપાલ સુધીમાં

આવેતા પ્રવેશપત્રોને સ્વીકારવામાં આવશે. સ્થાનિક પ્રવેશપત્રો પાંચ તાજા-મુઠ્ઠી સ્વીકારશે. (૮) “પરકાર” ના

તંત્રીના નિષ્ઠુષ દરેક આગતમાં ઘટના ને કાયદેસર અધનકતા છે, એ સારતેજ આ દરિશાષમાં દાખલ

પ્રથમ યાદારો. (૯) તમારા કંપનીના પાછલી જાણુએ મોટા અક્ષરે (૧) તમારું નામ (૨) કુલ મેટલી એન્ડ્રી બરી ,

જે-તેની સખા લખણી, (૧૦) પત્રવ્યવહારનું શિરનામું, 'પડકાર' શબ્દરચના દર્શકાઈ બુદ્ધ નં. ૧.

U/o. "પડકાર" ઇનામ હરિદાસ વિભાગની આઈસ, ખાડોઆ-અમદાવાદ.

વિશ્વદર્શન

સને ૧૯૩૫ માં દુનિયામાં નવાં ૩૭,૦૦૦,૦૦૦ મોટરો અને બીજાં યાંત્રિકવાહનો વપરાશમાં આવ્યાં હતાં.

*

મીલાન (ઇટાલી) ના પ્રખ્યાત પ્રેક્ષક મેન્સીએ એક એવા અદ્ભુત યંત્રની શોધ કરી છે, કે જે યંત્રના કાંચોથી માણસોને અદ્ભુત બનાવી શકાય છે. આના મધ્ય પ્રયોગો થયા છે, ને આ પ્રેક્ષકે હમણાં એક થીએટરમાં ખેલેલા ગામના પ્રેક્ષકોને પોતાના આ યંત્રના કારજોથી અદ્ભુત બનાવી દીધા હતાં. પ્રેક્ષક પોતાની નવી શોધના યંત્રો વેચવા એક કંપની ઉભી કરનાર છે.

*

અપાનના પાટનગર ટોક્યોમાં રહેતા એક અપાનીસની આખા અપાનમાં લાંબામાં જાંબી દાદી છે. તેનું નામ મીચીરા કેરો. તેની ઉંમર ૭૨ વર્ષની છે ને તેની ઉંચાઈ પાંચ ફીટ છે. ઈશ્ય છે. પણ તેની દાદીની ત્રાંખા પા ઝીટ છે. એ ત્યારે ચાલે છે ત્યારે પોતાની સાથે એક જેગ સાથે છે, ને તેમાં લાંબી દાદી સાથે છે.

*

જરમનીમાં દવે ગેસથી પણ મોટરો ચાલે છે.

*

લંડનમાં આજ દિવસે સુધી ૨૭૫ મ્યુનિસિપલ હોસ્પીટલો હતી, તેમાં હમણાંજ એકલા ઉમેરો થયો છે આ હોસ્પીટલ મોટી છે. આ તેમાં ૪૨૦૦૦ દર્દીઓને રહેવાની અગવડ છે.

*

મંગળના તારા ઉપર માણસો વસે છે કે નહિ તે તથ્યના માટે કેસિડોનિયાની માઉન્ટ વિલ્સન ઓબ્ઝર્વેટરીના ડૉ. એડવીન હબ્બલ પ્રવાન કરી રહ્યા છે. એ કાંચને માટે સાડાબાર લાખ પાઉન્ડના ખર્ચે તેમણે એક ટેલિસ્કોપ તૈયાર કરાવ્યો છે.

*

જેન વીલ્સનના નામના પિતાનું શાસ્ત્રીએ એક એવો નાત્રિક મનુષ્ય તૈયાર કર્યો છે કે તમને એ અધગમ્યા અચરા-લાખસા-અળી આપે-અને એ પણ ચોટીજ ક્ષણમાં.

*

હિંદમાં એવા કરોળીઆ ચાલે છે કે એને જો પ્રારંભ પડ્યો હોય તો એ પાણીની અંદર ડુબી મારી ગમ છે એટલુંજ નહિ પણ પાણીની અંદર આ કરોળીઆ વીસ મિનીટ સુધી રહી શકે છે.

*

ન્યુયાર્કના ટાઇમ્સ રોવરમાં જે 'ટેલીફોન ડીરેક્ટરી' નામવામાં આવે છે એનો એટલા બધો લોકો ઉપયોગ કરે છે કે આ ચોપડીનું આશુધ માત્ર ચાર દિવસનું હોય છે. એટલા દિવસ પછી એને બદલી નાખવી પડે છે.

*

પ્રેસીડન્ટ રૂઝવેલ્ટ ઉપર રોજના ૪૦૦૦ ફાગળો આવે છે.

*

એક પાકી કેળામાં ૨૦ દ્રાક્ષ, ૪ ખજુરાની પેશી, ૨ અંજીર, ૨ નારંગી કે એક ખાલો બરેલા નારંગીના રસ જેટલું સત્ત છે.

*

ઓસ્ટ્રીઆની દરેક એક્સપ્રેસ ટ્રેનમાં ચાલતી ગારીએ ટેલીફોન કરવાની સગવડ કરી આપવાનું નાકી થયું છે.

*

શીરાજાબાદમાં ગંગડીઓ બનાવવાના કારખાનાઓમાં આશરે ૧૫ દરાર માણસો કામ કરે છે.

*

રિફ્યુસનામાં ચાલતી મહકારી મંડળીઓની સંખ્યા મંખ્યા ૪૩ લાખની અને ધાપણ ૬૦ કરોડની છે.

*

અમદાવાદની મીલો દર વર્ષે ૨૦ કરોડ શ.નું કાપડ બનાવે છે.

*

૧૯૬માં ખાંડનાં મારખાનાઓમાં ૧૦ લાખ ટન જેટલી ખાંડ બને છે.

*

દુનિયામાં ૬૫૦૦૦ થીયેટરો છે. આપણા દેશમાં ફક્ત ૬૫૦ થીયેટરો છે, અને ૫૫૦ થીયેટરોની બીજી બતાવે છે.

*

રૂપીયામાં ૬૮ ટકા, તપાનમાં ૬૬ ટકા, તુફીમાં ૬૦ ટકા અને સીન્દુસ્તાનમાં ૮ ટકા કેળવણી પ્રમાણ છે.

*

લીન્દને ૬૨ વર્ષે ૧૪૮ કરોડ રૂપીઆ ફેરા પેટે આપવા પડે છે.

*

ગર્ભ-સાધમાં અમેરીકામાં ૩૭૪૫૦ માળસો મોટર અદરમાતથી મરી ગયાં હતાં.

*

તપાની જાગેરા જાને દાઢે વળી શકે છે.

*

સાપ કંઈ પણ ખાધે પીધા વિના ૩ વર્ષ તુફી થી શકે છે.

*

તપાનમાં ફેર તાપ માળસો મોટું છે.

*

બ્રીટનના મોટા મનાદ ડયુક એફ ડી ડમંગ માથના સાથે દરતધુન દરી નસ પાની શરૂઆત કરી ની.

*

ખિન્નથી ગમેરિકા તાજ ફર્યા માટે ૬૦ અબ્દે યા આના આપવા પડે છે.

*

પેરીસના શહેરીને એરી હસા એ.એ. ટકાન બ્રીલાં શરૂઆતે પુરા પાડવા માટે ફાનના મુશ્કેરે ૨૧ ૧૩ તાપની રકમ અર્થતનું નક્કી થયું છે.

*

તુફી થી બ્રોમ-નરી મેટાનાર્થે ૬ મીનીટે એ રૂપીઆ ફેરા પેટે.

*

હેલાં ૩ મીનીટ એ ૬૦ મીનીટમાં નવારૂદીન મુશ્કેલો મુશ્કેલાર માંડવા માટે ૪૫ કરોડ રૂપીઆની મદદ કરવામાં આવે છે.

*

ફેરા સાથે સાક્ષાત્ લશ્કરી માપનો મું ૬ કરોડ રૂપીયાનો ખર્ચ ફર્યા છે.

*

બ્રીટન કેળવણી પાડવા માથા દીઠ ૨૨ રૂપીઆ ૮ આના, અમેરીકા માથા દીઠ ૩૧. ૨૬-૮ આના અને સીન્દ પોણા ચાર આના ખર્ચે છે.

*

હેનરી હેન્સ નામના એક જોર્જીઅન વેપારીએ પોતાની પત્નીને મહેર જાગમાં પારકા પુરવતે મુંબન કરવાં જોયા બાદ તેણે છુટાછેડાની માગણી કરતો રેસ નોંધાવ્યો હતો. અને નીચલી કોર્ટે તેની માગણી કથુલ રાખી. છુટાછેડા આપ્યા હતા. પરંતુ પત્નીએ આ રહામે અખીલ દરતાં “અનાવાસ આરેશના ઉમળકામાં ભંડ-વામાં આવેલ અંકાર મુંબનથી છુટાછેડા મળે નહીં” એમ તપાસી ગઈ હતી અદાલતે નીચલી કોર્ટનો મુકદ્દમા ફેરવો નાંખ્યો છે.

*

પરબા છત્રના મધુનાથપુર યાત્રાના એક ગામડામાં એક ગરુડીએ ત્રાન પગવાળા એક બચ્ચાને જખમ આપ્યો છે. એ આગળ, એ વચ્ચમાં, અને તથા પાછલા પગાં છે, વચ્ચા પેટ આગળ આવેલા પગો તાના છે.

*

પરબા છત્રના બાન્દ ગામમાં એક ગાયને બે સાવાં, ચાં અંખો અને તથા કાનવાળું પાંખરડું જખમ છે.

*

હેલામાં છેલ્લી દબનાં કપડાં સીવડાવવા

કયાં જશે?

નેન્ટસ ટેલર જે. ડી. બ્રધર્સને ત્યાં

ન્યુપ્રીલી જાગ-સામે, મુ. વડોદરા.

કે.આ. બુધ્ધોદા એસેન્સો, મદાલા, કેસર ફેરા વીની મીકાઇ

મધુરાવાલા રામભટ્ટનાથ શ્રીનાથદાસ

રાવપુરા રોડ, લીમડાપોળ વડોદરા

તેમજ હાથ, દહીં, સીજડ, પામુદી છુટક તથા ન્યા-જથ વેચનાર દ્રાવસ મોટર આપીને ખાત્રી કરો.

‘પદકાર’ માસિક મફત મેળવવા તુઓ ટાઇટલ પેજ ૩ બુ.

ચિત્રલૂમિ

—હૈલાબાદની “ધી સ્લેપ” સાદુદલાહ કાદરી મેડલ કમિટી” એ આગલી સાલમાં ત્રણ ઉત્તમ સીનેમા કલાકાર તરિકે દેવકીબોઝ, એસ. ફતેહલાલ અને મી. કુમારને મેડલ આપ્યા હતા. આણુ સાલમાં એજ કમિટીના મેમ્બરોએ વર્ષની ઉત્તમ અભિનેત્રી તરિકે દેવિકારાણી, દુર્ગાબાઈ ખોટે. અને જમુનાને ત્રણ મેડલો આપવાનું નક્કી કરેલ છે.

—ગુંબર્જના સ્વદેશી પ્રદર્શનમાં એક કૃતરો બળતી આગમાં ઝંપલાવવાના સાહસ કરી અનેકને આશ્ચર્ય પમાડતો બેષ તેને વાડીયા મુવીટોને બે વર્ષ માટે પોતાનો કરી લીધો છે. તેઓ આ કૃતરને સ્ટાર બનાવી એક નવિન ચિત્રનું સર્જન કરશે.

—દેવીકારાણીને અંજત શોખ માલણુ બનવાનો છે. બગીચો બનાવવાનો અને તેને મુંદર બનાવવાનો શોખ તે કેટલાય વખતથી ધરાવી રહી છે. હવે આજ-કાલ તેણીને ફેટોગ્રાફીમાં રસ પડવા માંડ્યો છે અને તેથી ન્યારે તે ખૂબાર વ્યય છે, ત્યારે તેણીનો નાનકડો કેમેરા સાથેજ હોય છે.

—મી. વીસંચીંગ-બોએ ટોકીઝના આ કુશળ કેમેરામેને પોતાની જાંઘીમાં નહિ નહિ ને, કેરોડો પુટ શીર્મનું શુટીંગ કર્યું છે. પરંતુ ખુબીની વાત તો એ છે કે તે પોતે પોતાનો ફેટો પગારવાની વાતને મુળથીજ ધિચ્છારે છે.

—હંસના સંચાલકોએ તેમનું ત્રીજું પીકચર આખરે વાડીયાના સ્ટુડીઓમાં ઉતારવાની ગોઠવણ કરી દીધાનું સંભળાય છે.

—ઈન્ડીપીરિયલ શીર્મ, કંપનીના સ્ટુડીઓઓની કારમીરના ના. મહારાજ સાહેબે મુલાકાત લીધી હતી.

—હંસની નવી કૃતિમાં ચંદ્રમોહન અને દુર્ગાખોટે ચમકવાનાં છે. એ પીકચરનું નામ ‘આશા’ રાખવામાં આવ્યું છે.

—ગૌરવનના એક થીએટરવાળાએ પ્રેશકોને થીએટર તરફ આકર્ષવા માટે એક નવી મુકિત રચી છે.

સીનેમાની ટીકીટોના નંબર ખેંચવાની એક તારીખ ચુકર કરવામાં આવી છે અને એ મુજબ જે નંબર આવતા નથીબદાર નીચેલા સપ્સને એક માસનું ધરવાહુ થીએટરવાળા તરફથી આપવામાં આવે છે.

—પહેલાં મીસ મુલોચના ટેલીફોન ઓપરેટર તરિકે કામ કરતી હતી. એને રૂ. ૧૦૦ નો માસિક પગાર મળતો હતો. આજે મુલોચના શીર્મમાં કામ કરી મહીનાનો સાત હજારનો બાદશાહી પગાર મેળવે છે. આજે પણુ મુલોચનાને ટેલીફોન ઓપરેટરની કેટલી કેટલીકવાર યાદ આવે છે.

—સવિતાદેવી નિશાળમાં લણવા જતી. એને વાંચનનો ખુબજ શોખ. એના પિતા, કલકત્તાના એક એકજ જાપાના કલા-વિભાગના તંત્રી હતા. એમની સાથે સવિતા દિલમાં આવતાં ઓપેરા જોવા જતી. અને એક દિવસ ખંદેર ખજરના જવાબમાં માન ટોળથી સવિતાદેવીએ લખ્યું કે એ શીર્મમાં કામ કરવા તૈયાર છે. એને તરતજ નિમંત્રણ મળ્યું અને સવિતાદેવી શીર્મમાં તયારથી સામેલ થઈ.

—મધુરીને સીનેમા લાઇનમાં રણુ કરનાર શ્રી. ઈંદુલાલ યાત્રિક છે. “કારમીરના ગુનામ”ના લોકેશન વખતે મધુરીએ કારમીરની મુલાકાત લીધી હતી.

—ગલમરચંદ વડોદરાના ફીક્ષ્ટ મેદાનમાં તાળાઓ મેળવતા હતા ત્યારે ખ્યાલ પાણુ નહિ હોય કે “પંજાબમેલ” બની એ આખા દિલની તાળાઓ મેળવશે. ‘શકિત હૃદય’માં ગલમરચંદે વિલાસની જુમિકા લખવેલી અને ત્યાંથી સીધો એમણે સ્ટુડીઓ પર કુદકો માર્યો.

—અમદાવાદની મેડલ પિકચર્સ તરફથી પોતાના ટુંક સમયમાં શરૂ થનાર ટોકી ચિત્ર માટે ગુજરાતના જણીતા નવલકથાકાર શ્રી. રમણલાલ વ. દેસાઈ કૃત ‘શકિત હૃદય’ નાટકના હકો ખરીદવામાં આવ્યા છે. કંપની આ પ્રયોગને મી. નાગેન્દ્ર મજમુદારના હસ્તે દિહી અને ગુજરાતી બન્ને ભાષામાં ઉતારશે.

—આજકાલ હિન્દી પ્રોડ્યુસરો અને ટેકનીશીયનો માં હોલીવુડની દલા ખાવા જવાના લાલુકારા વાગી રહ્યા છે. મોશન પીકચર્સ સોસાયટી તરફથી પચુ એક કાર્કેલો યુરોપ અમેરીકાની સહેજગાહે ઉપડી જવાની ગોઠવણ ચર્ચ રહી છે. જ્યારે નીચેની વ્યક્તિઓ સ્વતંત્ર રીતે ઉપડી જવાની તૈયારીઓ યથ રતી છે. શ્રી. ચંદુલાલ શાહ (રજીસ્ટર્ડ) શ્રી. ધાયવર (પ્રભાત) શ્રી. પ્રીત્વિભાઈ દેશાઈ [પેરમાઉન્ટ] શ્રી. આશુરાવ પેઈન્ટર (ચાલીની) શ્રી. તોરજે (સરસ્વતી) શ્રી. ચીમનલાલ દેસાઈ (સાગર) અને સુલોચના.

—સાગર કુાને પ્રાઇવેટ લી. સ્વરૂપમાં ફેરવી નાંખવામાં આવશે એમ કહેવાય છે.

—ન્યુ થીએટર્સમાં રીરેક્ટર બરૂઆની આગામી કૃતિની પસંદગી આખરે ‘મુકિત’ પર ઉત્તર્યાનું સંભવાય છે.

—નિલાયન ગયેશ મી. એન્નામીર આ માસના મંત્રમાં મુંબઈ આવી પહોંચશે અને કાંઈક ધડાકો સાવરો એમ કહે છે.

—દારયરસોના ઇન્ટરફાર માલી રશિયામાં એકાદ દમ ઉતારવા સંભવ છે અમેરીકાના હોલીવુડ જેનું પાલીયેટે પણ ‘હોલીવુડ’ બાંધવા માંડયું છે. ને તેનું નામ ‘કોનોએડ’ રાખ્યું છે.

—જાણીતી ફિલ્મ સ્ટાર ‘દેવીકારાણીને પ્રેક્ષકો તરફથી આવતા પ્રશંસાના પત્રોની સરેરાશ ગણતરી કરવામાં આવે તો દરરોજના વીસ એટલે કે માસિક ૬૦૦ પત્રોની સંખ્યા થાય. તે બધા પત્રોને દેવીકારાણી રસ પૂર્વક વાંચે છે. ફેન વર્ગ તરફથી આવેલા એ ૬૦૦ પત્રોના વાંચન પછવાડે દેવીકારાણી મહીનાના ત્રીસ કલાક એટલે કે રોજનો એક કલાકનો પોતાના કિમ્મતી સમયમાંથી શોગ આપે છે. તે ઉપરાંત મહીનામાં બીજા પંદર કલાક નેણીને પોતાના ફોટાઓ ઉપર સહી કરવામાં ગાળવા પડે છે. એમણે ટોફીક તરફથી દેવીકારાણીના નાનીરાળા લગભગ ૫૦૦, અને અશોક-કુમારની સહીવાળા લગભગ ૩૦૦ ફોટાઓ, દર માસે તેમના ફેન ગ્રુપે મોકલવામાં આવે છે.

—હોલીવુડના એક સ્રોતર્થ-નિષ્ઠાંત સુંગનશાસ્ત્રની ચર્ચા કરતાં લખે છે કે જે સુંગનમાં મોંઘાના ઇષ્ટપણ ભાગ પર વસું એણું દબાણ આવ્યા વગર સ્વભાવિક રીતે દબાણથી સુંગન કરવામાં આવે તેને ‘સંપૂર્ણ સુંગન’ કહી શકાય, અને સુંગનની ઉચ્ચતા થતાં ૨૫ પાઉન્ડનું સરેરાશ દબાણ આવવું જોઈએ.

શ્રીઓ મારે શક્તિની સાચી દલા.

જેમેશ્રી

{ ૭વી ૭૫
રજીસ્ટર્ડ નં.
૨૦૦૦ }

કોઈ પણ જાતનો પ્રદર, લોહીવા, શરીરનું ધોવાતું, વધારે પડતો, કે અનિયમીત અટકાવ, અટકાવ વખતે પેટ કે પેદમાં દુઃખાવો, કમરનો દાદ, હાથ પગની તોડ, હાડકાનું કળતર, ઝીણા ઝીણા તાવ, લોહીનું પાણી થતું, માંધાની ટક્કર, જેમેની, જીવ બળ્યા કરતો, અન્ન ઉપર અરુચી, મ્હોં બેરવાદ, ખાંસી, ળાતીની દાદ, સંધીવા, લીસ્ટીરીઆ, ગભ ન રહેવો, ગભ અધુરે જવો, કમ્પ્રાવડ કે સુવાવડની નળજાઈ, સુવારોગ પ્રસવ સમયે વારંવાર કષ્ટ પડવું, વિગેરે રોગોમાં અદર્શાર છે, સંપૂર્ણ માલિતી મારે વિગતવાર ચિત્રોવાળું કેટલોગ મફત મંગાવો.

જેમેશ્રીની કોમત રૂા. ૨) વી. પી. ધી રૂા. સાત્ર ત્રણ સીસીના વી. પી. ધી રૂા. ૬૦

જસમાઈન સારસાપરિલા ઝાફીસ—નડીયાદ.

અમદાવાદમાં મુખ્ય સ્ટોફીસ્ટ-સી. આર. બાલકૃષ્ણની ફાં.

દલાવાળા-ત્રણ દરવાજા-અમદાવાદ.

સુખની સી રામ

વાસ્તવવાદ : ભાવનાવાદ

ભાવનાવાદ અને વાસ્તવવાદ એ સર્જન જેટલા જૂના છે: તેમ વ્યોત્કલ્પ ઇતિહાસની દૃષ્ટિએ તો એ બંને જીવન ચક્રો છે. ભવ્ય વ્યક્તિઓ નાશ પામે ત્યારે રોળા મેળો જન્મ પામે; રોળામેળો ધમાઈ ગય ત્યારે ભવ્ય વ્યક્તિઓ પ્રગટે.

ભાવનાવાદ અને વસ્તુવાદ-સા હિતવતા એ બે વા. પણ સમાજચક્રની સાથે જોડાયેલાં યુગબળનાં ગાળકો છે: એમની ખૂબી એ છે કે જેમ સમાજ હમેશા છે, તેમ તેઓ પણ હમેશાં છે: બંનેમાંથી એકને મૃત્યુ નથી; વારંવાર તેજ છાયા એમને આવરે છે; પણ એમને ચિદંતન ધોવન વરેલું છે. કારણ કે સમાજબળ સાથે જોડાયેલાં છતાં એમનું પ્રગટીકરણ વ્યક્તિ પર અવલંબે છે અને એવી વ્યક્તિઓજ એમને પ્રગટ કરે છે જે નિત્ય યોગ્યતામાં હોય છે. એકાદ શેક્સપીઅર એકાદ બાદશાહ એકાદ ડાન્ટે એકાદ કાલીદાસ એકાદ જુગો એકાદ ટોલ્સ્ટૉય એકાદ ભવબૂતિ એકાદ રેલી કે એકાદ ભામ. એટલે એ બંને વાદ માનવજીવન સાથે છેક બાલપણથી સંકળાયેલા છે. હંદ એ વિશ્વકર્મનો એક અચલ નિયમ છે તેમ આ વાદ પણ હંદ રૂપે છે. એમાંથી એકનો પણ વિનાશ કરવા યત્ન કરનારો બંનેમાંથી એકને નહિ મેળવે. જે એકને સાન્ન્યા પ્રેમથી ચાહશે એને બંને મળશે: જે એમાંથી એકને પણ કાઢવા મથશે એના હાથમાં કેવળ વ્યક્તિત્વની ભરમજ રહેશે.

x x x

વાસ્તવવાદ અને ભાવનાવાદ એ બંને વ્યક્તિગત રીતિઓ છે: અને એવી રીતિ હોવાનાં પ્રત્યક્ષ અને પરોક્ષ પ્રભાં કારણો છે. રીતિ આવી હશે તો ઉકિત એટલી

તેજસ્વી થશે: તેપોહિતવતનો નૈનિકવાદ કે લેનીનનો લોકવાદ એટલા બળવાન નથી, જેટલા એ બંનેના પ્રતિભા સંપન્ન પુરુષો છે. બીજાના, હાથમાં ચડેલો, એજ નૈનિકવાદ શ્રેનિકને બદલે શરણબોધ સરજે: લોકને બદલે રીણું બેઠે.

મુખ્ય પ્રશ્ન પ્રતિભાનો છે: જોને કાર્ષક કહેવું છે તેનામાં 'પ્રતિભા' છે કે? કોમુદી]

શ્રી. સં.

નરસિંહ યુગના કવિઓ

વસંતવિલાસ

(સં. ૧૪૯૫ની આસપાસ)

આ કાવ્ય સન ૧૮૯૨માં સાક્ષર શ્રી કેશવલાલ ધ્રુવે 'યુગશત શાળાપત્ર'માં પ્રકટ કર્યું ત્યારથી સત્ક વાચકોને એની મોહિની લાગી રહી છે.* કાર્યનો વિષય, એનું નામ સૂચવે છે તેમ, વસંત ઋતુનાં વિલાસનું વર્ણન છે. વિષય જેમ મોહક છે તેમ કાવ્યની રચના પણ શબ્દાલંકારવાળી અને 'શાગ' નામે ઓળખાતી પ્રાચીન શૈલીની છે; આથી એ કાવ્ય વાચકોને વધારે પ્રિય થઈ પડ્યું છે. કાવ્ય કોણે ને ક્યારે રચ્યું તેનો સ્પષ્ટ ખુલાસો મળી શક્યો નથી: પરંતુ સં. ૧૫૦૮ માં લખાએલી પ્રત મળી આવવાથી એવું અનુમાન થઈ શકે છે કે એ કાવ્ય સં. ૧૫૦૦ ની લગલગમાં રચાયું હશે. આ કાવ્ય માત્ર એકજ પ્રત પરથી પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવ્યું હતું, તેથી તેમાં અંશુદ્ધિઓ રહી ગઈ હતી. અર્ધિ એવી બીજી પ્રત મેળવી ધણી ખરી અંશુદ્ધિઓ સુધારી લીધી છે; કાવ્યનો નમુનો આ પ્રમાણે છે:—

પહિલક સરસતિ અરચિસુ, રચિસુ વસંતવિલાસ;
હૃત પયઃ પથબધ દિ, સધિ યમક ભલ બાસ. ૧.
ખટુ તિથ સમર વિસિ વરતિ, હિવ રતિ તણીય વસંત;
પસઈ દદ દિસિ પરિમલ, નિરમલ યથા દિસિ અંત. ૨.

વસંત તણા ગુણ ગદગત્યા, મદમલા સચિ સદકાર;
ત્રિસુવનિ જય જયકાર, પિંકા રતુ કરદિં અપાર.

જિન્મ જિન્મ વિદસઘ વણસઘ, વણસઘ માનિનિમાન;
યોવનમદિ દિં ત દંપતી, દંપતી યાદિં યુવાન.

વનિ વિલસઘ સચિ કામુક, યા મુક હૃદય ચિરમી;
કામ જિન્મ આવલેસર, વેસ રચઈ વર અગિ.
નવયોવન અશિરામ તિ રામતી કરઇ સુરમિ;
સ્વમિં જિન્મનાં સુરમા સુર, રાસુ રમઘ વર અગિ.

મરજુ જિ વચણુ નિરોપધ, લોપઈ કોઈ ન અણ;
કિસલઈ મિસિ અસિ વાકઘ, દાકઘ માણિણિ માણ.
કોઈલિ આંસુલા દાલિદિં, આલિદિં કરઘ નિનાદુ;

કામ તણુ કરિ આમસુ, આઈસુ પાઠઈ સાદ.
ઘણુ પરિ કોઈલિ કજઘ, પૂરઘ બુવતિ મણેર;
વિધુર વિથિગિની પૂજઘ ક જઘ મયણુ કિરીર.

પિણલા તરવરની કલો, નીલલી સોવનવાન;
રણુ માર વીપક, દીપક વિથ સમાન.

કેસુ કલિ અતિ વડીલ, આંકી મયણુથી નણિ;
વિરદિણીનાં ઇણુ કાલિ જ, કાલિજ કાઠય તાણિ.

અમિય કલસા કુચ તોપિ, યાપણિ તણીય અણન;
તિદજઘ રાખણુદાર રે, દાર કિ પવલ મુચંચ.

નમણુ ન કરદિ પયોધર, યોધ રે સુરતિ સંગામિ;
કંચક તિજલિ સંગાદુ રે, નાહુ મદામઘ પામિ.

પાડલ ઇઈ અનિ કુંવલિ, તું અલિ મ ધધોલિ;
તું ગુણિ વિધુ તિ સાચક, કાચક મહી મ વિરોધી.

બાલઈ વિલસિવા વિવરનિ, સમર નિદાલઈ માણ;
આવરિયા જિણિ નિમગ્ણુ, નીજણુ રચઈ તુષ લાણ ?

ઈણિ પરિ નાહુ તિ રીઝવી, રીઝવી આણુલ કાંધ;
મટુ ધનુ તે ગુણવંત, વસંતવિલાસુ નિ ગાંધ,

કંઠક સંકરિ એવઘ, કેવઘ પઠસી ભુંચ;
કમલપણઈ ગુણ માણઈ, નાણઈ પરિમલચંચ.

૧. સરસ્વતીને પ્રણામ કરીને નણીલા 'કામ' પદવધ
કે મમકસ ધિવાળી સુદર 'ભાસ' રચનાથી 'વસંતવિલાસ'
નીચું. ૨. પતિપત્ની સ્મર (કામદેવ) ને વસ વસતે એવી
સંતત ઋતુ હવે આવી. દરે દિવાએ પરિમલ પ્રસરી રહી,
અને દિવાઓ અંતરપતંત નિર્મળ ઘઘ. ૩. વસંત ઋતુન
ગુણ પ્રકટ થયા. આંખા મધમપાટ ઘઈ રહ્યા. ત્રિસુવનમાં જય
જયકાર ઘઈ રહ્યા. કેવળો ટહુકા કરવા લાગી. ૪. જેમ જેમ
નરપતિ વિકાસ પામતી ઇઈ તેમ તેમ માનિનીનાં માન
મૂકાવા માંડ્યાં યોવન મદ બધવા લાગ્યાં ને દંપતિ યુવાન
થવા લાગ્યાં. ૫. જેમ મૂળે ચોતાના મનની વાદ પોતેજ
નણે તેમ સર્વ. કામીજનો વનમાં એકતિ વિલાસ કરવા
લાગ્યાં, સ્વભાવતઃજ સુદર એવા કામદેવ પણ નવનવા
વેસ રચવા લાગ્યા.

* તે પછી દિ. બ. કે. ઘ. કુને સને ૧૯૨૩ માં ગુ. વ.
સો. તરફથી પ્રસિદ્ધ થયલા "પદમા સતકમાં પ્રાચીન ગ્રન્થ
કાવ્ય" માં પાને ૧૧ થી પાન ૨૩ માં સુધીમાં આ કાવ્ય
સંપાદિત કરેલું છે, અને તેમાં અહીં ઉપયોગમાં લેયેલી આ
પ્રતિભા ઉપયોગ કરેલો છે.

૧૧. નવયોવાનના ભસાદથી રંગમયી રમ્ભો રમવા
લાગ્યાં. સ્વર્ગમાં દેવદેવાંજનાની પોંડે સુદરીઓ પતિ સાથે રાસ
રમવા લાગી. ૧૨. કામની આણુ કોઈ રીઝી રાગતું નથી.
કામદેવ કમળતંતુઓ રૂપી તરવાર વાણી, માનિનીનાં માન
ભટારવા લાગી. ૧૩. સખી! કેવલ આંખાના રાગ પરથી

ટહુકા કરી, સાદ પાડી, કહે છે કે હવે કામદેવનો હકમ
આનલો. ૧૪. કેવલ એ રીતે ટહુકા કરે છે, યુતિઓના
મનોરમ પૂર્ણ થાય છે; વિધુરો અને વિથિગિનીઓ મુગ્ધ છે;
અને મદનકિરીરો પૂર્ણ ઉપર જય મેળવે છે. ૧૫. કામદેવનો
માગે ઉલ્લાસ દીપક એવી ગુણવંતથી ચંપાની કલિ નીકળી
છે. તે વટમાળુઓને કામોદીપન કરે છે. ૧૬. નણે કામદેવની
આંકી દોષ તેમ કેસુકાની વાંકી કલિ વિરદિણીઓનાં કાળજ
એવી કાઢે છે. ૧૭. અમૃત ભરેલા કુચ તે નણે કામદેવની
યાપણુ દોષ તેવા દીસે છે. અને તેને નળવવા આ ઘોળો
મોઢાંખો દાર છે? કે યુજન છે? ૧૮. સંગ્રામમાં
યોદ્ધાઓ મનમ કરવા નથી, તે પ્રમાણે સુરત સંગ્રામમાં પણ
પયોધર નમવા નથી. નાથ, મદાયોદ્ધો, મળતાં (દંદપૂર્ણમાં
લગનાર બખતર ભારે છે તેમ) પયોધર બખતરપ કંચકી
તણ દીધી. ૧૯. હે કમરો! આ પાડતની કલિ ઉલુ બહુ
કુમળી છે, માટે તું એને ચોખેસતો નહીં. તું ગુણવંત-ગુણવંત
છે એ ખરું, પણ પૂરું નહીં વગરનું હશે વધોવતો નહીં.
૨૦. એનાં વર્ણુ પૂર્ણતા પામ્યાં નથી એવી બાલકલિકા સાથે
વિલાસ કરવા સમરો માગે શોધ છે. એના ગુણ દંકાઈ
રદોલ છે એને તને નજીવાને શો મોઢ લાગ્યો છે? ૨૧.
એ રીતે નાથને રીઝવી ઠેકાણે લાવે છે, એવા વસંતવિલાસ
નાથ તેને ધન્ય છે. ૨૨. કાંચનું આણુ મોઢું સંકટ વેડીને
પણુ જમરો કેવળમાં વેસે છે, કાણુ કે તે ઉત્તમ પરિમલનો
રખા છે. તેથી સુખપણે એનાને પરિમલપ ગુણ માણે છે.

આ કાવ્ય ત્રણ ભાષામાં છે. પહેલો સંસ્કૃત શ્લોક, તેની નીચે પ્રાકૃત ગાથા, અને તેની નીચે ગુજરાતી હુંક, એ પ્રમાણે આખું કાવ્ય ત્રણ ભાષામાં છે. આપણને માત્ર ગુજરાતી ઉપયોગી હોવાથી તેજ ભાગ અત્રે ઉતારી લીધો છે. ગુજરાતી હુંક ૮૬ છે. અમને આ કાવ્યની એક ખીજ પ્રત મળી છે. તેમાં ત્રણે કાવ્યની ૫૮-૫૮ હુંકો છે. એ પ્રત પચાસેક વર્ષ પછીથી લખાએલી છે. પહેલી પ્રતમાં અમર્યાદ સુંગારની કેટલીક હુંકો છે તે ખીજ પ્રતમાં નથી; તેમજ કેટલાંક અલગ પણ ફેરબદલ કરેલાં જોવામાં આવે છે. એ ઉપરથી એમ લાગે છે કે કાવ્ય રચનાર કવિએ જ તેને પાછળથી ફેરવ્યું હશે. જૈન સાધુ આવેશ અમર્યાદ સુંગાર વણુવે, એ અમુક લાગે છે. તેથી તેણે પોતેજ પાછળથી ફેરફાર કર્યો હોય, એ સંભવિત છે. કાવ્ય રચનાર તરીકે કવિએ પોતાનું નામ આપ્યું નથી, તે પણ આના કારણથી જ હોતું જોઈએ.

“વચ્ચત વિદ્યાસ” અને “પદ્યગ” એ કાવ્યોના કર્તા નતવિં અથવા નયકવિ (કવિત્રિ) કવિનો સિધ્ધ હોવાનો સંભવ છે. કાશ્મિર—ત્રૈમાસિક સંપાદક: શ્રી. કનૈયાલાલ મા. મુનશી.

સાહિત્યમાં યુગબળ અને ‘ફેશનબળ’

દુષ્ટતનો નકાળ કર્યા વિના પણ માણસ માણસ વચ્ચે જે ગેરવ્યવસ્થા ચાલી રહી છે તેનો વિચાર થઈ શકે તેમ છે. એટલે અભ્યારનો યુગ જે પ્રશ્નોની વિચારણા માગે છે, તેનો યાંત્રિય વિચાર કરવો એ એક વસ્તુ છે, અને ‘જસ’ જાઓ દબે હું તો ચેરિયાના ડાંડલાનું કાવ્ય લખવાનો, સલામ ઉપર નહિ લખું ?’ એમ કેવળ ફેશન હોવાથી એનું કાવ્ય લખવા બેસવું એ તદ્દનજ ભિન્ન વસ્તુ છે. એકાદ ગોતમ જુદાં, મધરાતની ઘેરી અંધારી રાત્રિમાં સ્તેષી માનવજાતનું કરણ આકર્ષ સંભળાય અને તે ચાલી નીકળે એ એક વસ્તુ છે. અને સૌ ભગવાં પહેરે છે માટે લાવ હું પણ ભગવું

‘પડકાર’ શબ્દ વ્યુત્પન્ન નં—૨

આજના અકમાં ‘પડકાર’ શબ્દ વ્યુત્પન્ન નં-૨ પ્રગટ કરેલ છે. આજ હરિદાસ ફેણ્યારી માસના અકમાં પ્રગટ કરેલી હતી પરંતુ ઉપી લાઇનમાં ૫ મે ૧૯૦૬ દર્શાવેલો યુક્તીરંગની ભૂલથી રદી જવા પામ્યા હતા તે સુધારો કરી આ અકમાં હરિદાસ ફેરિને રજૂ કરી છે.

અવસ્થાપક:—‘પડકાર’ ઇનામી હરિદાસ વિભાગ

પહેરં એમનોદશા—એવી કેવળ અનુકરણ કરનારી, વિચારનું દારિદ્ર્ય પ્રગટ કરનારી મનોદશા—એ તદ્દન જીદીજ વસ્તુ છે. વળી કાવ્યોનો વિષયજ એવો છે કે જેનાં પહેલું ભિન્નિતન ચલાયમાન થતું જોઈએ. લેખક કે કવી જે વિષય ઉપર ચિત્તક્ષોભ અનુભવી શક્યો નથી; તે વિષય ઉપર લખવું—એ પોતાની મતની ગરીબી પ્રગટ કરવા જેવું છે. માણસને અભ્યાસના વિષયોમાંથી વિચાર કરવાના અનેક વિષયો મળે—જેના ઉપર એ ધારે તો સારો નિર્ણય લખી શકે, પણ કેવળ અભ્યાસમાંથી મળેલા વિચારો ઉપર મહાર આધીને લેખનું નવ સર્જન કરવા બેસે તો એના જેવો ખીજો કોઈ ગરીબ નથી: એના જેવો ખીજો કોઈ પાગલ પણ નથી. જે વિષય ત્રણ વસ્તુઓના મેળ વિના શક્ય નથી—અભ્યાસ, અનુભવ, અને ચિત્તની પ્રસજતા કે ચિત્તની અમુક મનોદશા—એ વિષયને એ કેવળ એકજ વસ્તુ વડે સિદ્ધ કરવા મથે છે. યુગબળને અનુકૂળ થવું એ એક વસ્તુ છે: યુગબળને સમજવું એ ખીજીજ વસ્તુ છે. ટાઈમટોયો અને મેક્સીમ ગોર્કીઓ સમજે છે, માટેકર છે. દગ્ગોઈ વિચાર, કેવળ ફેશન છે માટે ઉપાડી લેવો, એમાં લેખકનું મૂલ્ય રજૂ છે. આટલું ભયસ્થાન જે વડાવી શકે તે તો સમજી શકે કે કોયકને ગાવી કે મૂંઝી દેવી એ એટલું મહત્વનું નથી જોટલું મને પોતાને એ વસ્તુ શી રીતે અસર કરે છે. એ જાન મેળવવા મથવું તે.

એટલે છેવટે તો પ્રશ્ન આટલોજ રહે છે: લેખક યુગબળ સમજે છે કે ‘ફેશનબળ’. પાછળ ધસડાય છે ?

અને આનો ઉત્તર એજ સાચો દિશા.

(‘નવચેતન’)

શ્રી. અ.

તત્રીઓ

[૫૪]

અથા કવિજનો કરી કવિત કેટલાંયે જગે, રચી સુભગ કંપના, જીવનની સમીપે ફરે રસા કવચિત—તો પ અન્તર વસ્થા સૂરો ગૂંજતા. વચ્ચું જગત અન્તરે કવિત ગાન એ ? કેમ ના ? અમેજ જગ શેક્સપિયર, અગર કાલીદાસો બધા સજીવ કરી રાખિયા, કવિતવાન મ્હેલું અમે, સદૈવ ઉર ધારિયું, કંઈક મૂલ્ય ને આકિયાં.

કબૂલ, કવિતા રચાઈ જગ જેટલી તે યકી અધિક કચરાપરી મદિ પડી હશે. તે છતાં અમે સજીવ જેટલી-જગતને કરે જે ધરી રહે અમર તેટલી. જગત પાસ કવિ-કાવ્યને અમેજ ધરીએ. અમે મહત કોણુ છે ? પ્રશ્ન શો ? અમે સકલ માસ પદા અકલકો દૈનિક તથા પ્રજા શાકો, જગત ઓળખે તત્તોઓ.

શ્રી. ભાનુશંકર બંચ બ્યાસ.

[શારદા-તંત્રી અંક]

વાસ્તવવાદી સાહિત્ય

મારા વ્યક્તીગત પ્રશ્નો, મારી માનસીક પ્રસન્નતાઓ અને અપ્રસન્નતાઓ તેમજ મારા નાનામોટા સુખ દુઃખોનું માનવજાતીની પ્રગતીમાં સ્થાન છે તેવું જ્યાં સુધી સામાજિક ક્રાંતી માટે મારું મન તૈયાર થયે છે તેમ નથી માનવજાતીના પ્રગતીમાં સ્થાન છે એવું એ કલાકારનું આજ્ઞુ કર્તવ્ય છે. હું પ્રેમ ગીતો ગાતો હોઉં અને કોઈ સમાજવાદી મારી નીંદા કરે તો હું તેને સાક્ષાત્ શબ્દોમાં જણાવી દઉં કે ભાઈ, મને જે ઉત્તમ લાગે તે વ્યક્ત કરું અને તે માટે તું મારી નીંદા કરે અગર ધાકધમકી આપે તો હરી જાઉં તેટલો હું પોચો નથી. તારી મરજી સાચવવા અથવા તારા માકસ, લેનીન વીગેરે ક્રાંતીકારોના દુકમો માથે ચઢાવવા માટે મારાં વ્યક્તીત્વ સ્વાતંત્ર્ય, ભાવના સ્વાતંત્ર્ય કે વીચાર સ્વાતંત્ર્યને વેચવાને હું તૈયાર નથી. પ્રગતીને પ્રવાહ ક્રાંતી તરફ વહેવા માંડશે કે ઉત્તરજ મારા આજ્ઞા પ્રેમગીતો આવતી કાલે આપોઆપ ક્રાંતી-ગીતો બની જશે અને આજની તારી વ્યાખ્યાનબાજી જે સાધ્ય થઈ ચકચું નથી તે હું આવતી કાલે મારી કલાકૃતિથી સાધ્ય કરી બતાવીશ. અધીર સમાજવાદી લાષ, જરા ધીરજ ધર.

હજારો વર્ષોની ૩૬ વીચારશ્રેણીની ગુદામગીરીમાંથી મુક્ત થવાની હિમ્મત કરવા પહેલાં માનવીને પોતાના વ્યક્તીત્વનું જ્ઞાન થવું જરૂરી છે, વ્યક્તીત્વનું જ્ઞાન થવું એટલે સુખવસ્તુ, સ્વાસ્થ્ય પ્રીય અને સ્વાર્થ લંપટ બનવાનું નથી સ્વાનુભવનીજ ભાવના અને વીચારો તેમજ ૩૬ સામાજિક રીતરીવાજો કરતાં વધુ મહત્વવાળો આત્મવીશ્વાસ પેદા થાય તેવું નામ તે વ્યક્તીત્વ. આધુ-

નિક મરાઠી સાહિત્યમાં પ્રેમના અનુભવે આત્મવીશ્વાસ પ્રકટે છે. હોય તો તે સાહિત્ય પ્રગતીરીતજન કહેવાનું જોઈએ. આનું સાહિત્ય મરાઠીમાં હોય એ કાંઈ શરમ-જનક નથી, પરંતુ એથી કિચકું અવધીમાન લેવા યોગ્ય છે. પ્રેમ એટલે ધરીમરની મોજ નથી; આનંદબાજીનું નેહુ નથી. મેજવજાદારી નથી તેમજ તત્વચુપ મેરી-કરપણું પબુ નથી જેટલા પ્રમાણમાં વ્યક્તીને સ્વાભાવી, માની, સ્વાનુભવનીજ અને ૩૬ રીતરીવાજો વીરૂદ્ધ બે જગાડવાને સમર્થ કરવામાં આવે તેટલા પ્રમાણમાં પ્રીતી વાક્યમય સમાજ પ્રગતીનું કાર્ય કરી શકાય છે. આ સીવાય બીજું બહુમ સાહિત્ય હીવાનખાનાઓને સુશોભીત કરનારાં રમકડાં જેવું જ છે.

વર્તમાન મરાઠી સાહિત્યમાં નવીન વીચારોનો પ્રવાહ મંદ ગતીએ પણ વહેવા લાગ્યો છે. વ્યક્તીગત સ્વાભાવી, સ્વાનુભવનીજ અને જુના વીચારો તેમજ જુનાવંદના સમર્થકોને ગુદામગીરીમાંથી મુક્ત કરવાનું કાર્ય નવીન સાહિત્ય કરવા લાગ્યો છે. નવ યુગના પ્રવેશ કાળના શ્રી. આગરકર, કેશવસુત, હરી નારાયણ આપે, કોરકાટકર, પટવર્ધન ઇલાદી લેખકોની કૃતિઓએ મહા-રાષ્ટ્રીઓમાંથી જુનાવાણી વીચારશ્રેણી નાબુદ કરવા ઘણી મદદ કરી છે. અત્યારના લેખકોમાં શ્રી જોશી મામા, મામા વરેરકર અને ઇલાદી લેખકોની લેખનીએ જુનાવાણી વીચારશ્રેણીને માર દેશવટો દીધો છે. પરંતુ ખરૂં કલામક અને પ્રગતીમાન સાહિત્યનું સર્જન થાય તે પહેલાં સ્વતંત્ર વિચારોને એ ધડક આગળ ધપાવવામાં વ્યક્તીઓ સમાજમાં ઉત્પન્ન થવી જોઈએ છે, આવી વ્યક્તિઓ પેકીના થોડાક લોક કલાકાર બન્યા, પછીજ પ્રભાવી સાહિત્ય અને તેજસ્વી કલાનું નીર્માણ શક્ય બને છે, અત્યારે કેટલાક ટેકાણે સમાજવાદીઓ સગા-જવાદનો નવલિકાઓ અને નવલકથાઓ દ્વારા પ્રચાર કરવાના ઓઠાં નીચે કેટલાંક સ્વચ્છ પ્રતિષ્ઠીત લેખકોની પાછળ પડ્યા છે અને “ અહો રૂપમ અહોધવની ” ના ન્યાય મુજબ એકમેકની પ્રશંસા કરી સાહિત્ય ક્ષેત્રમાં પોતાની પ્રતિષ્ઠા વધારવાનો પ્રયત્ન કરે છે, ગુજરાત-કાઠીઆવાડમાં મરણ પ્રસંગે જહાદના માણસોને રોવા કુટવાને બોલાવવામાં આવે છે. તેવીજ આ એક રીત છે. કરજના બોજથી કચડાયેલા કીમાનો અને ચરદામલા

મંજુરાનાં દુઃખો રહ્યા બેઠેલા ભાકુતી સાહિત્યકો અસલ કલાનું રાજ્ય કરી શકતા નથી. કલા એ એકાદા તત્ત્વની ભાકુતી ધરી શકત નથી. સ્વાતુલ્યની બે આત્મ-વીત્વાસીને મર્યાદીત કોઈ પણ ઘટના પર કલાના રંગો આપતાં આવડતું નથી.

(વડોદરા ખાતે ભરાયેલા વડોદરા મરાઠી

સાહિત્ય સંમેલનના પ્રસ્થાન,

શ્રી. પુ. ૫૦ દેશનાં રંગો

આપેલા ભાષણમાંથી.)

સર્વનાશ,

:(સ્વધરા)

મોટાં વૃક્ષો વનોનાં કરી બહુ બળતેરી ગયાં સર્વ ચૂસી નાનિરાં ઝાડવાંના રસવચુ એ આપડાં રે ! મુકાયાં : ફાટી ઉડ્યો સને તે દવ-ગનગ મહાકાગના કાપ બેવો, ને ચૂકાં ઝાડવાંનો જ્વલિત કરી પલીતો વડાં વૃક્ષ લીલાં ચેતાઓ સર્વ એણે; પગ ન પગ થઈ ત્યાં બધે રાખી ઊંઘ, નાનાં મોટાં બધાંને લઈ વન દન્યાગી થઈ ભરમથાથી !

[ભર્મ]

શ્રી. પૂનલાલ

કલાનાં સ્વરૂપ :

અનતૃપ્ત અને બદિર્હત

સામાન્ય માનવી, જેને સામાજિક બનવાની, સમાજમાં સ્થાન અને પ્રતિષ્ઠા પ્રાપ્ત કરવાની આકાંક્ષા હોય છે, તેને પોતાનું આંતર જીવન દાખી, પોતાની સમગ્ર ચેતનાને સામાજિક માન્યતાઓ અને રૂઢિઓને અનુકૂળ બનાવવી પડે છે. આ આંતર જીવનની આયાસ-પૂર્વક કરાયેલી નિયંત્રણ બાહ્ય જીવનને તોડી ફોડી બેવડા બેરસી પુટી ઉઠે છે. બાહ્ય જીવનને આપણે જેટલું યથાર્થ માનીએ છીએ તેટલુંજ આપણે આંતર જીવનને યથાર્થ માનવું જોઈએ. બાહ્ય જીવન અને આંતરજીવન બન્નેના ઉચર ઉપર આત્માએ દીપક સમાન રહેવું જોઈએ, જેથી બન્નેય ઓરડાનાં અંધારાં યાત્રી તથા : શાસ્ત્ર-સત્તા તરીકે બેસવું જોઈએ, જેથી બન્ને-યનાં બજો ઉપર પોતાનું વર્ચસ્વ વ્યાપી રહે. પરંતુ સામાન્ય માણસો પ્રચલિત વિચારે તંત્રના દુર્દમ પ્રવાહમાં આમતેમ અથડાઈ ફાટી જીવન પુરું કરે છે. અને પ્રચલિત વિચાર તંત્રની સાથે શકતા નષ્ટ થતાં, પતિત થતાં, આંતર ચેતનાનાં બજો એ પ્રચલિત વિચાર તંત્રને તોડીફોડી વિચાર ક્રાંતિ નિપાળવે છે. કાલ સમય પ્રવાહમાં મનથી બાહ્ય જીવનમાં તરબોળ બની અદતપૂર્વક

તેમાંજ પોતાની અવેતિ માને છે અને તકને પોતાનો પ્રભુ બનાવે છે. એજ સમય પ્રવાહમાં પ્રતિક્રિયા થતાં વળી જીદાજ સમય પ્રવાહ પ્રવર્તે છે જેમાં બાહ્ય જીવન તણખાડા તોડે બની નષ્ટ છે અને આંતર-જીવનની પાશવ અને દિવ્ય શક્તિઓનો સંસ્કૃતિના ઇતિહાસમાં દેવાસુર સંગ્રામ જન્મે છે. વળી કોઈક પ્રભુદ આત્મા આ સંગ્રામમાંથી, આસુરી શક્તિઓને દયાવી, દેવી શક્તિઓનું વહેણ વહેવગવી, સંસ્કૃતિના વહેણને થોડો કાળ શુદ્ધ બનાવે છે. આ ક્રીયા પ્રતિ-ક્રીયાનાં દશાન્તો મોજુદ છે; રોમ, ઇજ્જમ, ગ્રીસ, હિન્દુસ્તાન કે યુરોપ એ બધા દેશના ઇતિહાસને પાને પાને તે આલેખાયેલાં છે ખરા દૃષ્ટાંતો, ત્રણિઓ અને કવિઓ આ ક્રીયા પ્રતિક્રીયાનાં વમળોમાંથી બહાર નીકળવાનો, બેસી જવાનો અને ભવસાગરનો પાર દેખાડતી ભેરિતિનો સંગ સાધવાનો કીમીયો બતાવે છે. અને તેમની વિચાર સંધિનું માનવ સંસ્કૃતિના શિરકામાં ઉચું સ્થાન છે.

કોમુડી] શ્રી. મહુસુદન ચિમનલાલ મોદી :

૨૭૨૬
નં. ૧૨૧૫

અન્ધુનો

દાદરનો મલમ

સઘળી જાણવેરી
અન્ધુ કેમીકલ
વર્કસની બનાવેલી
ચોંએ એક વખત
વાપરી ખાત્રી કરો.

ફાયદો ન થાય તો
પૈસા પાછા.

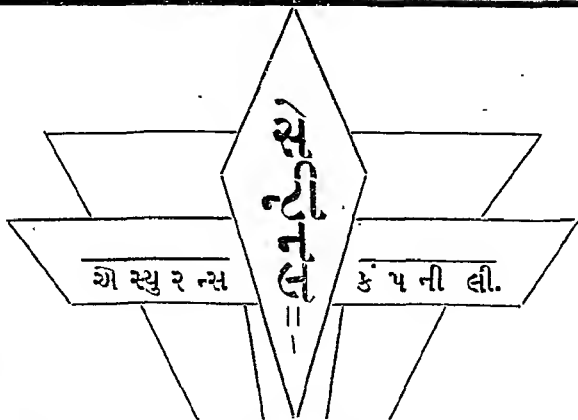
અન્ધુ કેમીકલ વર્કસ
આસ્ટોરીયા-અમદાવાદ.

૧૩૧૨, સાહેબુર

અમદાવાદ.

લગાવતાની સાથેજ
આરામ થાય છે.
તાવની દવા પીતાંની
સાથેજ આરામ
આપે છે.

ચારે
હિન્દવતી
હિર.ઓર્ડલ
અત્યંત ઠંડક
આપે છે.

સં ગી ન તા
||
સ ર ણ તા
||
સ ણ ર તા

દરેકને અતુકુળ
||
આવે તેવી
||
યોજનાઓ

ખાસ પે લીસીઓ :—“ ફીલીપ્સ પ્રાઇમ ” પે લીમી, “ ગેરંટીડીવીડન્ટ ”
પે લીમી, “ ખોર એન્ડેમેન્ટ ” પે લીમી, આઇડીયલ
એપ્રેશન યેનીકીટ પે લીમી, વિ.

સેન્ટીનલ એસ્ચુરન્સ કંપની લી.

ધાન્ય:-
રીડ રોડ, અમદાવાદ.

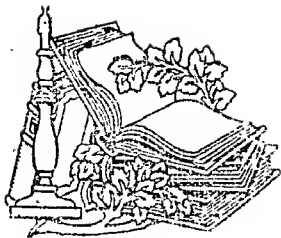
હેડ ઓફીસ
રોડ, સુબર્બ.

મુખ ધાન્ય:-
માંડવી રોડ, વરોદરા.

એજન્ટમ :- મરિતા એન્ડ સન્સ
રેશન રોડ, ગોધરા

દરેક રથે એજન્ટો
એમ્બે હે.

સ્પે. એ :- આ. કેશવલાલ ગ. દવે
પરિવ્રવા રોડ, અમદાવાદ.

ગ્રંથાવલોકન

જાતીય દામ્પત્ય જીવન:—કર્તા શ્રી. કેશવલાલ. સસ્તુબાઈ શાહ. ડૉ. એન. એમ. ઠક્કર એન્ડ કું. પ્રિન્સેસ બીડ, મુંબઈ. મુદ્રય ૩૧. ૨-૮-૦ પાકું પૃષ્ઠ ૨૪૮

(૧) શાળાઉછેર, (૨) બાળકોના રોગો અને તેના ઉપાયો, (૩) દામ્પત્યજીવન (૪) સ્ત્રીપુરુષના રોગો અને તેના ઉપાયો, વિ. લેખો અભ્યાસપૂર્ણ અને સમાજને ઉપયોગી થઈ પડે તેવા છે. દરેક હદામુજોએ આ પુસ્તક વાંચવા જેવું છે. એકંદરે આ પુસ્તક ધણું ચાર્લ્સ કલી રાકાપ. પુસ્તકનું ગેટઅપ આકર્ષક છે લેખકે આ પુસ્તકમાં ઘણી મહત્વની હકીકતો રજુ કરી છે.

‘મનન અને મનતંબો’:—કર્તા શ્રી. રતનલાલ વિદ્યદાસ ખાંડયાલા. ડૉ. વાહીદીનીયા ખાંડયાલાની મેરી, મુરેટ. મુદ્રય ૩૧. ૦-૮-૦ પૃષ્ઠ ૨૫૬

દેશહીતની ભાવનાથી પ્રેરાઈને લેખકે હરેલાં ‘મનન’ ધણા વિસ્તાર ક્ષેત્ર ઉપર ફરી વળે છે. ‘આપણે ખાંડોને ઉદ્યોગ’, ‘ભિખારીઓનો પ્રશ્ન’, ‘યંત્રવાદ કે ઉદ્યોગ’, ‘અવિભક્ત કુટુંબ-પદ્ધતિ અને સ્ત્રીઓ’, ‘ગેટ્રીકની કાલે આમ’ આવા અનેક વિષયો ઉપર દેશ દાઝથી બળતા હૃદયમાંથી સોસરાં નીકળી આવેલાં એમનાં ‘મનતંબો’ એકત્રિત થયેલાં અહિં આપણે જોઈએ છીએ. વાર્તા મિત્રાપ બીજાં પુસ્તકો નહિ વાંચનાર પણ આ પુસ્તક વાંચવાનો પ્રયત્ન કરશે તો તેમાં નિષ્કળ નહિ જાય. અને કંઈક સુંદર નવ્ય પ્રહાર કરી રાકશે એમ અમારું માનવું છે.

(૭) ‘માડી નારે બોલો’:—કર્તા શ્રી. લાલચંદ્ર પંડ્યા. ડૉ. “નવુ” વાંચીએ” કાર્યાલય સડાદરા. મુદ્રય ૩૧. ૦-૩-૦

આ પુસ્તક અંદરની કર્તાએ ગળીતા દેશનેતા આવરકરનું જીવનકાંતમાં મહિમામાં આપેલ છે. એ કથા વાંચીનેજ કંઈક અનેરો ઉત્સાહ

લાગણી પ્રગટે છે. કર્તાએ આ સર્ગને જીવનકથા લખી એક મહાન દેશ નેતાની પિજાન કરાવી છે.

(૮) ‘તપ અને ઉદ્યાપન’:—કર્તા શ્રી. સિદ્ધયક સાદિલ્ય પ્રયાગક સમિતિ. ડૉ. ધનજી સ્વીડ, મુંબઈ. મુદ્રય ૩૧. ૦-૨૦-૦ પાકું પૃષ્ઠ ૫૬૫

આ પુસ્તકની અંદર સારા સારાં (જૈન) મુનિમહા-તપ સાહેબોના તેમજ સદ્ગુરુશ્રીનાં કૃતિઓ આપવામાં આવેલા છે. તદુપરાંત આ પુસ્તક જૈન ધર્મને મારે અતિ ઉપયોગનું છે.

રણુવાસ: સંપાદક, શ્રી મંગલાદાસ જોષીતારામ પટેલ કઠોલી. (ઉ. ગુજરાત) ગાંધીપટ અને બહુ પત્રીત્વથી ઉપરિમિત થતા પ્રસંગો પર આ કાર્યપત્રિકા કથા છે. બહુ પત્રીઓનો કથાત્ર ધર્મના ભાગવતમાં ગાંધી છે. દુનિયાભરમાં બીજો કથાત્ર નથી. પુસ્તકની કિં. ૦-૧૦-૦

કાવ્યદાની સલાહનું પુસ્તક: (દીવાની વિભાગ) ભા. ૨ ત્ને. લેખક: શ્રી. ગૌરીશંકર મોતીરામ ભટ્ટ બી. એ. એલએસ. બી. એડવોકેટ ખાંડીયા મુરેટ. આસં. અમદાવાદ. કિં. ૧-૦-૦

આ પુસ્તકમાં સરળ ગુજરાતી ભાષામાં કાવ્યદાની સમજીતા આપી છે. ગુજરાતી ભાષામાં આવા ઉપયોગી પુસ્તકોની જરૂર છે. કાવ્યદાઓના અંગ્રેજી ભાષામાં અનેક પુસ્તકો હોય છે પરંતુ ગુજરાતી ભાષામાં આ પ્રકારનાં પુસ્તકો મેળવવાનું અપ્રાપ્ય થઈ પડે છે. લેખકનું દીવાની વિભાગનું આ આપણું પુસ્તક સમજવા જેવું છે.

(અન્ય પુસ્તકોની સમાલોચના આવતાં અંકે.)

સામાર સ્વીકાર.

(૧) નવચેતન: તંત્રી શ્રી. આંબરી વિદ્યદાસ ઉડેલી, ૨૫. પોસ્ટાક સ્વીડ. કલકત્તા. અંક નં. ૪-૫. નવ-ગુઆરી, કેલુઆરી.

(૨) શ્રી કાર્તિક શુજરાતી સભા ત્રૈમાસિકઃ સંપાદકઃ શ્રી અબ્દુલ્લાહ શુજાબીદામ મળી ઉદયઃ શ્રી. કાર્તિક શુજરાતી સભા મંદિર, મુંબઈ. ૪. મનુ. દેવુ. માર્ચ ૧૯૩૭.

(૩) આમ સેવાઃ તત્રીશી. સોમાગલ જ. મહેતા. ઉત્તાવા (તા. કોલાલ) અંક ૪ મે.

(૪) આમજીવનઃ તત્રીશીઃ પ્રેમર કલપકાલ દિનતલાલ કામદાર, શ્રી. મદાલકર મેમેશ્વર પદક, માંડી રોડ પેલી મિલ્કી, વડોદરા અંક ૭ મે.

(૫) પુસ્તકાલયઃ તત્રીશી. શ્રી. નાનજીભાઈ મડ- શંખર દિવાનજી અને શ્રી. નાલુકલાલ નંદલાલ મોહની, વડોદરા અંક ૧ જો. પુસ્તક બાંધકુ. મનુ. ૧૯૩૭.

(૬) સંસ્કારઃ તત્રીશી. અબ્દુલ્લાહ ર. પંડિત. મંદાર કાર્યાલય ખંભાત વાં ૧ જુ અંક ૧૦ જો.

(૭) ધી બરોડા સ્કાઉટઃ તત્રીશી, લા. સા. રવે (ત્રૈમાસિક) વડોદરા અંક ૧ જો.

(૮) અમરત લાડમિત્રઃ (દૈનિક) તત્રીશી ડી. લીલાલાલ ર. મુનિમ, શ્રી. મીમનલાલ મો. નાંધી ડી. અંદુલાલ ડી. મહેતા, સુરસાગર વડોદરા.

(૯) સમાજઃ તત્રીશી. મુનિકુમાર જ. પાક. મ નં. ૨૪ કલાલ મિલ્કી મ નં. ૩. કાંદાવાડી ગી- લામ, મુંબઈ. અંક ૭ મે.

(૧૦) કચેરી હંસાઓદારાજા પ્રકાશઃ તત્રીશી, કુસોમકાંત ડી. બાટ. માય મિલ્કી, મજીદરાં મુંબઈ. ૮. અંક ૩ જો.

(૧૧) શુજરાતી (અઠાસિક) મુજર્ તત્રીશી. નંદવરસાલ મેમજીરામ દેમાઈ સામુન મિલ્કીન ઓલીરન સહેલ કોટ, મુંબઈ. ૧.

(૧૨) જમભૂમિઃ (અઠવાડિક સાહિત્ય પૂર્વિ) તત્રીશી ડી. મણીલાલ સામજી ત્રિવેદી ૧૩૯ મેડાન રીટ, મોટ, મુંબઈ.

(૧૩) મુખ્યઃ (આઠમાસિક) તત્રીશી, નરેન્દ્ર જિ અધિકાર અને શ્રી. મેપ નાંગલે ૧૧: નિબુન મોટ, મુંબઈ નં. ૪ અંક ૧, પુ. ૧

નોંધઃ 'પડકાર'માં આવતાં પુસ્તકોનું કમનઃ અવ- શોધન પ્રગટ કરવામાં આવે છે. દરેક લેખક પ્રકાશક બાંધકોને તેમનાં પ્રકાશનો મોકલી આપેલા વિનંતિ છે.

'પડકાર' ને 'પદકાર' ને પત્રો માસિકો વગેરે મળે છે તેની આંત્ર સાબાર નોંધ લેવામાં આવે છે. દરેક પડકાર બન્ધુ 'પડકાર'ને પોતાના પત્રો પદકારમાં મોકલી આપે એવી આશા છે. 'પડકાર'ના પદકારમાં મોકલવામાં આવતાં પત્રો માસિકો વગેરે સીધા તંત્રીને ડાયેક્ટ મોકલી આપવાં. માત્ર અભિપ્રાય મોટેના પત્રોએ અમદાવાદ લેખન વિભાગના મંત્રી પર પડનાયો દવ. મ કરવાં જેવી મત્તરે, પુસ્તકોના અભિપ્રાય પ્રગટ કરી શકાય.

તત્રી : 'પડકાર'

કેલેન્ડર

(૧) મત તલ ડી પડયા સંગવાવાળા મુ. ડમોઈ ડે. ટાવરેડઃ ગ્રાં. (૨) સોની નાગલાલ અબ્દુલ્લાહ મુ. ડમોઈ હિરાલ.ગોળ (૩) અશોક પ્રિન્ટરી વડોદરા સુરસાગર નગાવ. (૪) લા'અંક પુરશોત્તમ મજમુદાઃ ડમોઈ તાપત્યવામાં (૫) મેસર્સ શ્રી. જેશી જેન્ડ કં. ડમોઈ ટાવર આગા (૬) અનુરક્ષા અબ્દુલ.ક. રવે ડમોઈ નંદતરોડ (૭) મુખના 'પુનર્ગતિ' પેનાવાળા શહેનશાહ હોટાનું મુંદર કેલેન્ડર (૮) ધી અશહીર. હોટેલ વડોદરા પેમેનકાં ન્યમરદિ પાછળ નાંખાવિ જનાવ.લાલજીના હોટાનું મુંદર કેલેન્ડર.

સ્વીકાર

મળિતા સોજા વડોદરા, મુંદર અને સુમંદિદાન શ્રાહુ છે. રેશી કાર્યમગી ખાન ઉત્તેજનને પાત છે.

લોજ અને વીશીમાં જમનારને પુરાખખર

ઉત્તમ જોશક અને જમવાની મુંદરમાં મુંદર સગ- વખાણુ, એમણી લોકમિય અને દરજ્જાન પ્રગવામાં એકે અવાને સમજાવેલ, જુની મળી નાંખીતાં લોજ વિધારામ દેવકૃષ્ણ મહેતાની લોજ (વીશી) હોમોઈવાસીઓને પુરાખખર

આપ વડોદરા પપાને તારે જમના રહે દવા ગશે ? ધી કાશિવાવાડ હિંદુ લોજ

માંથી મરજીદ સામે-વડોદરા

કેમ જુને ને મીની વરે
ને રોકે બંદી અબડ ને અનંતે
અહીં જાને જુને રે.

(કવિત્રી, નહાનાસાહિબ)

સ્વર્ગની સુસાકરી પછી-?

યુદ્ધ !

કેટલો ગયો ભયંકર ગાંધ છે. તેની કલ્પના આંખ આગળ રજુ કરતાં કેનાં બીજાનું કળ્પો રજુ થાય છે. એ જાહેર એવા ભયંકર હોય. જનાં આજકાલ નો આપણાં વર્તમાનપત્રોમાં 'ભયંકર' 'ક' 'િ' 'અ' યુદ્ધ ની આગાહી 'યુદ્ધના લગ્નકારા' એ તા ગાજળ ગજળ દીધા. મહાકવનારાં મધાનાં વાંચી જવાને આપણે સમાજ દેવાઈ ગયો છે. તેને કે એ સમ્બંધી આસર નો ગોઠસ વાંચનાર ઉપર ગાયજ છે તેમ જનાં માત્ર સરજુઆઈ કહે છે તેમ એ યજ્ઞ આદિ અનાદિયાં આપની આની છે અને આત્માજ કંઈ એમ આપણે માની કદ્યો.

યુદ્ધ ક્યાં નથી હોતું ? ઘેર કે બહાર, પતિ કે પત્નીને, શેકને નોકરને, ગામીયામાં કે સ્ત્રીમાં, ગંધે કે દિવસે, મેડા કે નહાનામાં, ગરીબ કે તરંગરમાં ગયેજ યુદ્ધ આવે છે એ સેવક નોઈ શકે છે. કદાચ વાંચનારને આશ્ચર્ય થશે કે આમ બધાં સ્થળોએ તરંગ વિદારી કેવી રીતે જઈ શકે તે તો નહારે કંઈનું નોઈએ કે આપણા આપદાદાઓની એ શોગ-પિથા-રજુ મહેં જોઈ નથી તેને જોનાર માયરી રાખી છે. અને એના પરમ પ્રતાપેજ આજની વિશ્વશ્રીના હું નોઈ શકું છું એટલુંજ નહિ પરંતુ એક દિવસ તો રાત્રીમાં પણ કાઢે ઉચ્છ્વાસગ્રસ્ત થવાની આગાહી મને વાચ્યેસ દ્વારા મળી ત્યારે સેવક એજાએન સિવાય સ્વયં આપણી પ્રાચીન પવન પાવડી પર ઉડી સ્વર્ગના દાર પલ પહોંચી ગયો. પરંતુ ત્યાં પહોંચ્યાંજ મને ખબર પડી કે સ્વર્ગની રીકીટ તો વાન પાસ પંચાન કરતાં ગેરજ બૂદી ગયો છું. મહેં મારે સમાજ મહાર મકાનપરજ સિંધુ પડે

તમ કેંઈનું પુરતોજ સ્વર્ગની રીકીટ ઉપર આવી, કાર-પારને બતાવી સેવકે સ્વર્ગના દારમાં પ્રવેશ કર્યો અને અંદર જતાં જોયું કે અધાજ દેવો બેગા મળ્યા છે અને તેઓ ગંભીર ચર્ચામાં પડ્યા છે. અભાજ એ દેવદર્યા-મા વધારે ઉગ્ર થયેલા જણાતા હતા તેઓ દેવસભામાં તેમનું જાણુ બાપેઈ નિવેદન વાંચતા હતા તે મહારી મગી આખિ નેઈ મહેં મહારી અક્ષય હોંશિયારીથી શોટહેનમાં ટપકાવી લીધું હતું તેનો સાગ ભાગ નીચે પ્રમાણે છે:-સ્વર્ગમાં -- વસના મનજન દેવો, અને સમજની દેવીઓ; "આજની સજાતું પ્રવેજન આપ સધળાં જાણો છો--તેમ 'હિતા મારે કેવું નેઈએ કે, પૃથ્વી લોકમાં આજકાલ પ્રવૃત્તિ મહેં આપણુદિનો નાશ કરવાને માટે હવે તોતકાલિક પવસ લેતાની જરૂર છે. હિંદ જોવા ઉત્તમ દેશમાં કે ત્યાં મારે પૂર્ણ આધિપત્ય હતું ત્યાં પણ હવે મહારી સજાના પાયા ડોલતા હોય તેમ જણાય છે. 'સહિન' મર્જન કરવાનો મારો સંગાતન દક્ષ આજ છીન બીન યર્મ રજો છે. લોશ સ્વયં કુહિયી વર્તન કરી મર્જન સંકિતનો નાશ કરી રજો છે. મંત્રિત નિયમના કાકનાં વગાડનાં એ હિમાયતીઓ ચિત્ર વિચિત્ર-દવા-એના પ્રયેગો તો કરી આજ આપ સંસ્કૃતિને સત્પનાશ વાળી રજા છે. સીઓને વંધ્યા બનાવાય છે એટલું જ નહિ પરંતુ આથી રંગ રંગ અને વિદ્યામનો એક-દમ વધારો થઈ ગયો છે. ત્યાં મંતાનની જરૂર હોય છે ત્યાં (સૌઆચ્યરની સીઓ) સંતાન નહિ મેળવવાના પ્રયત્ન થાય છે અને ત્રિપત્રાઓ અને કુમારીકાઓ છૂપા અનુચાર કરી ડગરે અને પયસે રોજ કેટલાયે જીવોની આત્મહત્યા કરી રહેલ છે. આનો મહેં હિંદનો ખાસ આધો પરંતુ હિંદ બહારના પાશ્ચિમી દેશમાં

આ સભામાં “પત્રકાર સાહિત્યકાર તરીકે ગણાઈ શકે કે કેમ?” એ પ્રશ્ન પર ચર્ચા થઈ હતી. અને બારે ચર્ચા પછી સાહિત્ય રસિકોએ એવો ચુકાદો આપ્યો કે હકૂમત છે કે પત્રકાર એ સાહિત્યકાર નથી.

પત્રકારને અને સાહિત્યકારને બંનેનું જીવન જુદા જુદા હોવા છતાં બંને ક્ષેત્રના વસ્તુઓ એક જોડા બાંધે નિકટનો સંબંધ ધરાવે છે. એક દ્રવ્યના વ્યક્તિ એક ક્ષેત્રમાંથી બીજા ક્ષેત્રમાં ખુશીથી પ્રવેશ કરી શકે છે. એક શાંતિ પત્રકાર જરૂર સાહિત્યકાર પણ હોઈ શકે. જો કે બહાજ પત્રકાર સાહિત્યકાર હોવા નથી તેમજ બધા સાહિત્યકાર પત્રકાર હોવા નથી તેમ છતાં આદેશ પત્રકાર પણ સાહિત્ય સર્જન કરી શકે છે અને તેથી તેને સાહિત્યકાર પણ કહી શકાય તો તેમાં કંઈ બધારે પડતું નથી. જો કે વિપરીત સભામાં તો બહાજ ઉદ્ગારો જિજ્ઞાસુ વિચારવાળા હતા અને પત્રકારો અને સાહિત્યકારોના કમળોમાં કહે છે કે પત્રકારો દારી ગયા હતા.

આપણા મુજરાતી સાહિત્યમાં અગ્રણ્યતા ભોગવતા શ્રી. અનંદલાલ દેસાઈ, મુન, પૂ. ગાંધીજી શ્રી. જવેરચંદ

મેઘાણી, શ્રી. રવિશંકર મહેતા, શ્રી. મણીલાલ દેસાઈ, શ્રી. નરસિંહલાલ દેસાઈ, શ્રી. અંબાલાલ અત્રી, વગેરે. મુન્શીરામભાઈ, રવ. દવિ નર્મદા તે સહિતકાર કહી શકે કે પત્રકાર ?

મરાઠીના આદિત્યનાં કોળાંમાં નીચર. શ્રી. નરસિંહલાલ દેસાઈ, શ્રી. અંબાલાલ દેસાઈ, શ્રી. મુન્શીરામભાઈ અને શ્રી. આદિત્ય પત્રકાર અને સાહિત્યકાર બંને છે.

બંગાળના ગણુ મોનારાલ મોન જેના સમર્થ પત્રકારોએ સાહિત્યમાં પણ નામ કમાયું છે. ગણુ આદિત્ય જેટલું સાહિત્યકાર અને પત્રકાર છે. અને આપણા કવિર રાગોર પણ કોઈ પ્રેમ પાત્ર પત્રકાર બને છે.

પત્રકાર એ જરૂર સાહિત્યકાર થઈ શકે છે અને તેથી જ મુન્શીરામ સાહિત્ય રસિક તર નાગીઓને નક્કી કરેલું એ વિધાન જરૂર અન્યાયદરી છે.

પત્રકાર અને સાહિત્યકાર બંને તો એક માળાપત્તાં નેનાન જેવાં લાગે છે. એટલે જ શાંતિ પત્રકારને સાહિત્યકાર કહેવામાં કોઈ ખોટું નથી તો એટલું-ખૂં કે એક વર્ષમાં અગ્રણ્યતા જેવાં ૧૦ પ્રતોને જન્મ આપનાર અને ૧૫ પ્રતોને કાંતા કરી દુવાડી દેનાર અર્ધદમ્ય પત્રકારને કમળી સાહિત્યકાર કહી શકાય નહિ.

—તરંગચિહારી.

આવે છે:-

“ચંદીદાસ” “દેવદાસ” “ધુપછાંચ” શ્રી ચે ચંદીયાતું સર્જન !

ન્યુથીયેટર્સ લીમીટેડનું

ભાવનાથી ભરપૂર

અનુપમ બોલપટ

મા. ચા.

ગરીબોની દુનિયામાં

ટોકીડું કરતું બેનસુત

બોલપટ.

—દાયરેક્ટર—

દેવદાસના મદાન સર્જક

પી. સી. ખરેઆ

માત્ર દુક સમયમાં જ ! તારીખ માટે

જા X ખ બેતા રહો !

—જેમાં—

હિંદના મશહુર કલાકરો

પહાડી સન્યાલ

(ધુપછાંચનો દીપક)

“દેવદાસ”ની પાવર્તી

જ સ ના

બંગાળના અર્ધ ગર્વનો

કું પાણુ ચંદ્ર ડે

અહુરી, મહામનવાબ, વગેરે

કૃ. પણ સી ને મા

સ્તતપોળા અવેરીવાર, અમદાવાદ

અમારું નિવેદન.

અમારા ગ્રાહકો, વાંચકો અને એજન્ટ લાઇઓને જણાવતાં આનાં દ્વાય છે કે 'પડકાર' ને ગરવી ગુજરાતને ભારે હાથથી વધાવી લીધું છે અને 'પડકાર' દિન પ્રતિદિન પ્રગતિના પંથે ક્રમ ક્રમ કરતું જાય છે. 'પડકાર' ૧૭ મે ૧૯૫૨ છરી આ સાંગો અંક પ્રગટ કરે છે.

અમારા એજન્ટ લાઇઓની એક ખાસ દરિયાદ દત્તી કે, 'પડકાર' ૨૦ તુારીએ જે હાલમાં પ્રગટ થાય છે, તેને અંદે એંગ્રેજી મામતી પહેલીએ પ્રગટ કરવામાં આવે તો તેના ફેલાવો મુંઝ થઈ શકે. આ કમિનિસ્ટ પુરતો વિચાર ક્યાં પછી અને હવેથી એટલે આવતા અંકથી 'પડકાર' દર અંગ્રેજી માસની પહેલી તારીએ પ્રગટ કરવાનું નક્કી કર્યું છે. અમારી આ યોજનાથી હવે એજન્ટોને 'પડકાર'નો પ્રચાર કરના પુરતી મગક મળશે અને અમે ચોક્કસ માનીએ છીએ, ઉપરાંત વાંચકોને પણ જોઈતી સરગતા થશે.

- અમારો માર્ચ અને એપ્રિલ માસનો અંક જોગો નિકળશે, અને તા. ૧ લી એપ્રિલે તે બહાર પડશે. આશા છે કે અમારા વાંચક બિરાદરો, બચરાવાની આ ફેરબદલી પુરતીજ આવતા અંકની અનિયમીતતા નિભાવી લેશે, માર્ચ માસમાં 'પડકાર'નો અંક પ્રગટ થશે નહિ, એનો અર્થ એવો નથી કે ગ્રાહકોને એક અંક એછો મળશે. અમારા દરેક ચાલુ ગ્રાહક અનુને તેમની લવાજમની મુદત પુરી થતા ઉપરાંત એક અંક પણ આપવામાં આવશે. માર્ચની પહેલીએ અંક પ્રગટ કરવાને માટે પુરતો મગમ થશે. એટલેજ માર્ચ માસને, અંક માસ આ વખતેજ અંક આપી તેને એપ્રિલ માસે જોડી દેવામાં આવશે.

પહેલી એપ્રિલથી પછી દર અંગ્રેજી મામતી પહેલી તારીએ 'પડકાર' નિયમીત પ્રગટ થશે.

અમારા એજન્ટોને ખાસ લક્ષ્યાત્મક છે કે હવે આપ 'પડકાર' ના પ્રચાર માટે અનના પ્રયાસ શરૂ કરી, ચોખ્ખા-ગ્રહકાર આપશેજ એવી અમને આશા છે.

'પડકાર' ના વાંચક વર્ગને નીચે વિનંતિ છે કે

'પડકાર' આપનું જ માની આપ આપના મિત્રો સંબંધીઓને ખાસ ગ્રાહક થવા આમંત્રણ કરશે. 'પડકાર'માં ૨૦ માસે અવનવા ફેરફારો થતાં રહે છે, અને ગુજરાતીના ચરણે ઝુકાવી 'પડકાર' હજી વધારેમાં વધારે મેલા કરવાની આશા રાખે છે. 'પડકાર' સર્વાંગ મુદર 'પનાવતું' એ અમારા ગ્રાહકો અને વાંચકોના હાથમાં છે. જેમ જેમ ગ્રાહકોનો સહકાર વધ્યા કરે છે તેમ તેમ અમે પણ 'પડકાર'ની ન્યૂનતાઓ દુર કરવા પ્રયત્ન કરતા રહીએ છીએ. 'પડકાર' માં આવતા લેખો તેજજ અન્ય લખાણ સંબંધી કોઈ પણ વાંચક ભાષા બહેન સુધારા વધારા કરવા કે કંઈ ખાસ મૂલના કરવા બરેર હકદાર છે. અમે અમારા વાંચકોની મુશ્કેલીઓને સહાર્ વધાવીશું.

'પડકાર' ને પાનાવતું જ માની જે જે લેખક લાઇ બહેનો તેમની લેખન કૃતિઓ અમને નિયમીત ચોક્કસ કરે છે તેમના અમે ખાસ ઝણી છીએ. અમે દરેક લેખક લાઇ બહેનોને છુટક છુટક આભાર વ્યક્ત કરવા અત્યંત હોવાથી આ અથળે તે દરેક લેખક લાઇ બહેનોનો અમે આત્મકરણથી આભાર માનીએ છીએ.

ગહેરાત આપનાર લાઇઓને વિનંતિ છે કે, 'પડકાર'માં ગહેર ખતર આપ્યા પછી આપને જે વ્યાપારીક અનુભવો થાય તે આપ આપના લાગતા વળગતા ભાઈઓને જણાવી 'પડકાર'માં ગહેર ખતર આપવા ખાસ લક્ષ્યાત્મક કરશે.

ગુજરાતે ભૂમિને ચરણે 'પડકાર' ધીમી ડગલીઓ ભરતું યત્નચિત્ત ગુજરાતીની સેવા કરી રહ્યું છે 'પડકાર' ને અપનાવતું એ પ્રત્યેક ગુજરાતી અને ગુજરાતી ભાષા પ્રેમીનો ધર્મ છે. 'પડકાર' નું જીવન ગરવી ગુજરાતના હાથમાં સોંપ્યું છે અને અમને પણ શ્રદ્ધા છે કે આવાવર્યાનો પંથ વટાવી

સમાચારસાર

—નડિયાદમાં ઉચ્ચિત્ર બાળકો માટે બાલગૃહ શરૂ થયું છે.
—અમદાવાદ યુવાન સાહિત્ય મંડળની ખાસ સામાન્ય સભા તા. ૧૭, ૧-૨૭ ના રોજ મળી હતી. અને રવ. વધે-
શ્વ સાક્ષર શ્રી નરસિંહરાવ ભોળાનાથ દિવેશીયાના અવસાન પ્રત્યે હૃદય ખેદ પ્રદર્શિત કરી સ્વર્ગસ્થને અંજલિ આપવામાં આવી હતી.

—અમદાવાદની પ્રાર્થના સમાજની વ્યવસ્થાપક મંડળની મળેલી સભામાં રવ. સાક્ષર શ્રી નરસિંહરાવને અંજલિ આપવામાં આવી હતી.

—આખું દેશ ખાતે યુજ્જ્વાલ મંથપાલ પરિષદની બીજી બેઠક હોળીના તહેવારોમાં મળેલી સ્વાગતાર્થક તરીકે શ. બ. ગોવિંદલાલ દેસાઈની સુસંગી થઈ છે.

—અમદાવાદમાં કાંકરીયા તળાવમાં મોટા બોટો ફેરવવા સર યોનુભાઈને દસ વર્ષ માટે બ્રીટીશ કલબ કલવા રજુ એ પરવાનગી આપી છે.

—મુંબઈમાં ૧૯૩૬ માં મેટર અદરમાત ૬૨ અને રેલ્વે અદરમાત ૬૨ બન્યા હતા.

—અમદાવાદના 'સંદેશ' પત્રના માસિક અને ત્રિમાસિક નંદાલ સુત્રીલાલ બોલીચાણા, ફેબ્રુઆરી માર્ચના છેલ્લા અઠવાડિયામાં 'વીરશર' નામનું અર્થેષ્ટ દૈનિક શરૂ કરવાર છે. કિંમત અડધી આનો રહેશે. આ શાબ્દક માટે શ્રી. બોલી-
ચાણાને અભિનંદન છે.

—મુંબઈ-કાઠિયાવાડ વિમાની વ્યવહારની યોજના નૈયાર કરવામાં આવી છે. ૬ પનીના પ્રમુખ લોડી રાનાહરે છે. બોલીના સમાવેશો તરિકે કેટલાક રાત્ર મહારાજ તથા ગામ-
દાવાદના યોગ્ય મિત્રનામ ગીરધરલાલ ધારેખના નામ અંગણ છે.

—રવ. સાક્ષર શ્રી નરસિંહરાવ દિવેશીયાની કિંમતી લાયકેરી દારૂગરૂ સમા મુંબઈને બેટ મળી છે.

—સુરત સાહિત્ય મંડળની ગ્રામ્ય વાર્ષિક સંમિતિએ કવિ શ્રી નંદાલાલને હોદ્દા મહેસાણા ઉપરના કરાવ્યું છે. તે તા. ૨૮ ફેબ્રુ. નક્કો થયું છે. કવિશ્રીને મળપત્ર પણ આપવામાં આવશે.

—મોરબીમાં શ. ૧૫ લાખના ખર્ચે એન્જલર કોલેજ માંના વિચાર થતો હોવાનું કહે છે.

—કાઠિયાવાડ રાજકીય પરિવર્તન સામાન્ય મંત્રીએ વૉર્સોને ખાતે બોલાવેલી બહેર સમામાં પરિવર્તન છઠ્ઠી બેઠક વાકાનેર ખાતે મહિલાની અંદર બરવાનો એક મને નિર્ણય થયો હતો. લીરાન સાહેબ વગેરેએ હાજરી આપી હતી.
—રાજકોટ દરબાર શ્રી. ધર્મેન્દ્રસિંહજી માર્ચ થા એપ્રિલમાં વિલાયત જશે.

—જાલુપીતા ફેબ્રુઆરી શ્રી. ગિલુમાઈ લાવનગરની શિક્ષણ સંસ્થાએઆંથી જીન આખરમાં નિવૃત્ત થશે કહે છે.

—અમનવરમાં શ. ૫૦ હજારના ખર્ચે મેરડનીટી હોસ્પિ-
ટલ બંધાશે.

—ગાંધીયો તાલુકામાં શીમ નદીને કિનારે કોષ યુવાન બાળક સ્મરણમાં ફરે છે તે ધક્કી ભાષા બોલે છે અને બેટી રાખે છે એમ કહેવાય છે.

—શ્રીમંતેરના મહારાજાએ પોતાના દિવાન તરીકે શ્રી. વિનાયક મહેતાની પસંદગી કરેલ છે. શ્રી. વિનાયક મહેતા 'સર' પોતાના સુવિખ્યાત લેખક રવ. નંદાલકરનાં પુત્ર અને સર મટુભાઈના ભાતા યાચ.

—કલાપી નગરમાં (લાડી) કલાપી મંદિર બાંધવાની યોજના મળેલના કારણે બંધ રહી છે.

—મોરબીના મહારાજાની તુલા વિધી થતાં તેમનું વજન શા મણુ અને ૨ રોર થવા પામ્યું હતું. ન્યારે તોલના શ. ૪૪૮૦ થવા હતા તે ધર્મોદ ખાતે અપાયા હતા.

—તા. ૧ ફેબ્રુ. ને રાત્ર બહાર પડેલ માન અંકરામના લીરમાં ગોંડલ કાકોર સાહેબ સર ભગતસિંહજીને છ. શ્રી. એસ. આશનો ઈત્યાદિ મળ્યા છે.

—જીનામે ફેરફાર સંબંધે પોતાના સલાહકાર તરિકે નેરોટર શ્રી. જ્યકને રાખ્યા છે.

વડોદરા રાજ્યની ખાબરો

—નવસારી પ્રાંત પુસ્તકાલયનું ત્રીજું અધિવેશન ઓરંગા (તા. કામરેજ) માં શ્રી. નંદાલય કેલનાથ દીક્ષિતના પ્રમુખ પદે મળ્યું હતું.

—યુરોપ સ્વામીમાંથી પ્રગટિ મટિ થયેલાં હુકમોની એક જાદી નોંધ તૈયાર કરવા રાજકા થઈ છે.

—વડોદરાના શેઠશ્રી. ચંદ્રલાલ સુત્રીલાલ નવજીવાની ત્રીજી અને કનૈયાલાલ મણીલાલની ચત્તી સોં કળાવની એ કલાગી સુરસાગરમાં પડી આપધાત કથાનું કહેવાય છે.

—વડોદરા આર્થિક ન્યા મહાવિદ્યાલયમાંથી બહાર થયેલી આનિકાસોની પ્રથમ દુકરી પોતાની સંસ્થામાં શ. પાંચ લાખ ભેગા કરવાનો સંકલ્પ રાવે છે. મુંબઈમાંથી શ. ૨૫ હજાર ભેગા કરી પોતાની માન્ય સંસ્થાને ચરણે ધરી લેવાં છે.

—વડોદરામાં એક અદ્યતન આખરો આવેશે. એ નંદીનું નામ ભોળાનાથ અને તેના માટીકનું નામ બાબા કામનાથ. માણસોના ટોળામાંથી આ આખરો. ધારેલા માણસને શોધી કાઢતો હતો.

—અમરેલીમાં શ્રી સમર્થ વ્યાયામ શાળામાં શ્રી. સમર્થ રામદાસ સ્વામી તથા શ્રીમંત મહારાજા, સાહેબની છપીઓ યુવતી સુતનાની મીચા એ. મુખા પચાર સાહેબના યુગ હરેતે થઈ થતી.

—રસોમાં શ્રી. હંડીયા મહોદા પુસ્તકાલયનું પાંચો નાંખવાનો સમારંભ રાજ્ય વિદ્યાધીકારી શ્રી. ભાટે સાહેબના પત્ની શ્રીમતી સોં બરોદાબાઈના પ્રમુખપણાં નીચે થયો હતો.

—ગાંધીનર એક આરંભ્યોહોછ રો. લીરાનદ થાસીને સુખાની અધિકાર મળ્યા છે.

—સોઈ સુન્દર મેં એમ. એમ. જેવી સાહેબ શ્રીમંત આજી થતાં સુધી દાલ આજી રહેશે.

—મુખરોજીયાની પરિવદ એ. માસમાં વડોદરામાં ભરવા ક્યું છે.

—સર મુખા મે. મુકરજી સાહેબ મુંબઈ યુનિવર્સિટીના પી. એચ. ડી. ડીઓના સોશીયાલોજ વિષયમાં પરીક્ષક નિમા

યા છે. આથી મેં મુકેશ સાહેબની વિદ્વાની કદર થઈ, આ રાજ્યના એક વિદ્વાન સમઘટાને માન મળ્યું છે.

—સુરતમાં માર્ચની ૧૩ મીએ મળનાર વેપાર ઉદ્યોગ અને ખેતીવાડી પ્રદર્શન પુરવું મુકાબી કોષા કરવા સુરરાજ શ્રી પ્રતાપસિંહરાજે ને પિનતી યાદ છે.

—રાજ્યના મરઘારી નોકરોએ ફરિયાદ વીરો ઉતારા-વવાની યોજના વિચારાય છે.

—કડી કલેશ ઇન્ડિયન સરવાય કંપનીએને ચામશઓમા કાચોમાં ખેતીવાડી માટે વિનુત ચાલિન પુરી પાડવા માટે કેટલીક સરકારી સરકારે આપી છે.

શ્રીમંત મહારાજ સાહેબે ફેરોશી મુંદર પોષ્ટા મોકલવા તે કમાડી બાવનાં મુખમાં આગ્યા છે.

—નવસારી, ટેલાર, પેટલાદ, પાલખ, કાલ વગેરે ચંદેરોમાં ટેલીફોન વાગી થઈ છે.

—લંડનની એલિસ ટ્રીસ્ટર્સ સોસાયટીના ૩ બે દરમિયાન દેવગી મંજુર થઈ છે.

—નવા ફેરેશન માટે વડોદરા સુધે જોડવા કેટલાક કાઠીયાવાડના કાકોરોએ પોતાની કપીમ કાઠીયાવાડ એજન્સીમાં રજુ કરી છે અને હવે બીજા કેટલાક રજુ કરવાની નેધારીમાં છે. કાઠીયાવાડમાં આ કામ સારું થઈ જવાથી હવે બીજા કાકોરોને વડોદરા સુધે જોડવા યજ્ઞ સરવાળા થઈ છે.

—વડોદરા પ્રાંત પંચાયતની સમગ્ર સભા મુજબ શ્રી. પીલાછરાય ગાયકવાડ સા. ના પ્રમુખપદે મળી દગી. સને ૧૯૩૦-૩૮ ની સાલનું બજેટ રૂ. ૪૦૫,૬૧૦ મંજુર કર્યું છે.

—વડોદરામાં કાઠીયા મરઘામાં ઘણી અવ્યવસ્થા ચાલતી હોઈ તે મરઘા તથા તે અંગેની મીક્ષત સરકારે જા કરી તેના સર્વ વ્યવહાર વડોદરા મંડેર વલીવરદાર તરફથી ચપાદ મંદેર થયું છે.

—વડોદરા રાજ્ય પ્રભમંડળની આગામી બેઠક વિસતર અને આવતા માર્ચના છેડા અવધારિયામાં મળશે.

—યુજશતી સાદિત્ય સમાના પ્રમુખ તરિકે રા. બ. ગે. વિ. રવાઈ દેસાઈને અને 'સાહિત્યકાર' નેતાસિકના મુખ્ય નથી તરિકે શ્રી. રમણલાલ વ. દેસાઈને જુદી કાદમાં આગ્યા છે.

—ચીનપુર તાલુકાના મજૂરી મામે શ્રી. કોટયાઈજીના મંદિર પાસે શ્રી. ફેરોશી ૭ વગેરેની લેન પ્રતિમાઓ નિકળી કાઢે છે.

—અમરેલીમાં, મુજા સાનેખનાં પત્ની શ્રી પરાવના હસ્તે ઓસાળાનું ઉદ્ઘાટન થયું હતું.

—વડોદરા રાજ્ય પ્રભમંડળના ચોદમા અધીવેશન સાથે વડોદરા રાજ્ય યુવાન પરિષદ વિમનગર ખાતે તા. ૨૦-૩૧ માર્ચ ૧૯૩૧ ની એપ્રિલના દિવસોએ બરાવાની છે.

—ઉચ્ચ શાળિકા ઇસ્મ દલથી શાળિકા ઇસ્મ સાથે જમે તો તેને તેની શાળિકા-દડ અગર સિદ્ધા કરી ચકે નહિ, એનું પાલણ કાવવાની બજામાજ રાજ્ય તરફથી તામજુર થઈ છે.

—દિંદ બહારનો વિદ્યાર્થી દારૂ કરવા માગતી ૧૨ ક્લાઈ બાકી કરતાં વધારે, તે માટે કરેલી દાખલ બની પરવાનો મેળવ્યા સિવાય વડોદરા રાજ્યની દરમા બાવવાની મનાઈ થઈ છે.

—શ્રીમંત મહારાજ સાહેબ, કોચિ અને કેનીયાનો પ્રવાસ કરી નેશીબી આવી પહોંચ્યા હતા, તા. ૫ મી માર્ચે તેઓ

આવું જ કરી અને ત્યાર પછી રાજ્યમિત્રેકના સમયે લંડન જઈ પહોંચશે.

—વડોદરા રાજ્યમાં મુકેશીયાનાં લગ તથા લગ વિચરેદ નેધવા માટે પહેલા નાખણ કાઢ તરીકે સેવદ અલ્પમુદીન અને બીજા નાખણ કાઢ તરીકે સેવદ નસીરદીન એલુદીનની નિમણૂક થઈ છે.

—વડોદરાની બહારીય સંગીત પાઠશાળાનો વાર્ષિક બજારી સમારંભ સુરરાજ શ્રી પ્રતાપસિંહ રાજેના હસ્તે થયો હતો. સુરરાજશ્રીએ અવધારપણે બાવણ આપ્યું હતું.

—વિસતરગરની સુધરાઈએ ટા. સુમંત અને આ વર્ષની પ્રભમંડળની બેઠકના નવા પ્રમુખ ચૂંટાય તેમને બંનેને માનપત્ર આપવાનો દસાવ કર્યો છે. વડોદરા રાજ્યની સુધરા-ના ના રાજ પહેરે છે.

—વડોદરા રાજ્યમાં પુરોહિતોના બાર વર્ષની અંદરનાં આજેને બંધી ધાર્મિક ક્રિયાઓ શીખવવાનું ફરજિયાત થયું છે. જેઓ એનું ચિત્રણ નહિ હો તેમાં ચળમાન રૂનિ કરી રાકો તકિ હાવના પુરોહિતોને આ કાષ્ટમાંથી માફી મળી છે. ૧૯૪૦ માં જેમની ઉંમર ૧૮ વર્ષની થશે તેમને આ કાષ્ટો લાગુ પડશે.

—વડોદરા કોલેજ માટે આકાશના ગ્રંથો વગેરે લેવા માટે એક ફરજીય બગીદવા રૂ. ૨૦ હજાર મંજુર થયા છે.

—કોલેજમાં વસવા દરમિયાન માટ તલાશી મેલવકને નાં યોગે દિવસે રૂ. ૧૨૬૦૦ ની ચલતી નંદિયે ચોરાઈ હતી. આ નંદિ અમદાવાદ મીડાખળીમાંથી બેઠાની ધરપકડ થઈ છે.

TRAINED ?

“ There is a constant call for Efficient & Trained men & it is no use trying to answer this call without qualification ”

To get adequate training in Short hand Typewriting, Book-keeping and correspondence. (subjects entirely indispensable for the progress of Commerce & Industry) within three months join.

Modern Commercial College.
(Recognised by Indian merchant's chamber)

120, Richey road.-Ahmedabad.

—: ટુંકી જાહેર ખબરો :—

ધી સરીતા સોપ વર્કર્સ

તાહવા તથા ધોવાના શુદ્ધ ઉત્તમ સાબુ બનાવનાર
તથા જથાબંધ અને છુટક વેચનાર.

માલીક:—રતીલાલ ખુમાલ સાયુવાલા.

ઠે. ચોખંડી, બંબાણા નજીક-વડોદરા

દરજી જમનાદાસ છોટાલાલ

ખાનુઓ તેમજ સહયુક્તરથો માટે મરજી, લુનું
અને જાણીતું—

ફેન્સી સીલાઈ ખાનું.

ઠે. વાંચીએળ મુ. ડભોઇ

શા. ત્રીકમલાલ હીમતલાલ કેપ મરચન્ટ
અમારે ત્યાં ટોપી, ગંજીકાક. ચોળાં છત્રી
વિગેરે છુટક તથા જથાબંધ મળશે.

તાવર-ડભોઈ

ધી ડભોઈ આયર્ન વર્કર્સ.

એન્જનીયર રણુડોદરાસ નરેતમદાસ

મેકન્ટ્રેન્ડ મશીનરી રીપેરર્સ કુંડ ચોખંધ એન્જન સંગ્રા-
ધર્મ. આપર્ન કોન્ટ્રાક્ટર એન્ડ કમીશન એજન્ટ. અને
દરેક જાનની મશીનરી બનાવવાનો ઓડર લઈએ છીએ.

ઠે. વડોદરી ભાગેળ—ડભોઈ.

(જી. બી. એસ. રવે.)

ટોપીઓ ખરીદવાનું ભરે:સાપાત્ર મધક.

દહેગામવાલા બ્રધર્સ

અમારે ત્યાં દરેક ભતની ટોપીઓ, ગંજીકાક,
રૂમાલ, છતરીઓ છુટક તથા જથાબંધ
દ્રીકાયત સાવથી મળશે.

દરેક ભતની ટોપીઓ ચોઈરથી બનાવી
આપવામાં આવશે.

શા. સંદુલાલ ભીખાભાઈ

તાવર-ડભોઈ.

જાહેર ખબર

સર્વે પ્રકારના કાચના પ્રમાણિતા દસ્તાવેજો લખી આપવાનું
તથા મુસદ્દા કરી આપવાનું કામ કરી આપનાર.

(૧) ફે. ધા. સાવંત

માછ નેંધણી કામદાર,

વડોદરા શહેર તથા મહાલ તથા ડભોઈ.

ઠે. પીરામીતાર, વડોદરા.

(૨) કેશવલાલ ગોરધનદાસ જામદાર

માછ નેંધણી કામદાર મહાલ કરજખ

ઠે. વાડી વચલી પેળ, વડોદરા.

ચીસ વર્ષથી અનુભવેલી ઉત્તમ દવાઓ
કાય, દમ પ્રવાસ તથા ફેફસાનાં તમામ દર્દો માટે
દશ વર્ષનો સતત મહેનત પછી તૈયાર થયેલા

સહસ્ત્રપટ્ટિ અબ્રિક ભસ્મ

અખુટ શક્તિ માટે સિદ્ધ મકરંદવજ

ધાતુનીતમામ ભતની વજગાર્થ માટે પૌષ્ટિક ગુટી નં. ૧

આ ઉપરાંત દરેક રસો તેમજ ભસ્મો માટે સ્વચ્છ મંગાનો.

વૈદ્યશાસ્ત્રી મગનલાલ ગીરીશશંકર

ડભોઈ. વાયા મીયામામ

ડભોઈમાં તીજેરી બનાવવાનું

જંગી કારખાનું

મુચના, હમારે ત્યાં સર્ધસ મીલસ બલર્સ
ફ્લોઅર મીલસ છત્રીંગ ફેક્ટરીને લગતો
સામાન અને રીપેર કામ બને છે. ઉપરાંત
દરેક ભતની અળરખ ભરેલી અને ફાયર મુક
કેસબોક્સીઓ કેબીનેટસ વિગેરે બને છે. તેમજ
વગર કુવે ટયુબ વેલ ગોરીંગ જમીન ઉપરથી
પાઈપ ઉતારી અંદર પંપ ગોઠવી કરી આપીએ
છીએ. તેમજ કુવામાં ગોરીંગ પલ્ડ કરી
આપીએ છીએ, સેકન્ડ હેન્ડ મશીનરી રીપેરર્સ
અને કમીશન એજન્ટ.

ધી પંચાલ આયર્ન વર્કર્સ

પ્રામાણિક—

ખુલસાલ ધંધરલાલ પંચાલ
મીકેનીકલ એન્ડ ગોરીંગ કોન્ટ્રાક્ટર્સ

ધંધવર ભુવન-ડભોઈ.

અનાજ કરીયાણાના વહેપારી

ખીલ જગ્યાએથી ખરીદ કરતાં પહેલાં એક વખત મુલાકાત લેવા લાસામણ છે.

ટેકાણું :-

ગાંધી ગીરધનદાસ ગીરધરલાલ
રાવરોડ, હલોઈ.

૭૨૬

૩. ૧ ની ૪૦૦

વહોરા રસુલાભાઈ દાસમભાઈ નડીઆદવાળા

કે. ૨૨૨ સુ. હલોઈ.

હવે નકલી માલથી આવધ રહો જે

અમે ભુની તમાકુના તથા હોળીય ૭ કાગીયાનોના સાથે હમારી દેખરેખ નામે ખીડી વળાયાએ ખાંજી માટે એક વખત ખરીદી ખાતો કરવા બસવાનું છે. ખીડી ખરીદતી વખતે પડીકાઉપર અનાજ નામ નવામી ખરીદ કરવી.

મેસર્સ ઝારોલા સ્ટોર્સ

ગ્રા-ઓચ્છવલાલ માનીલાલ શેઠ ઝોન્ડ કું.

હેડ ઝોરીસ બહાદરપુર. આંચ સંગરહા.

અનારે ત્યાંથી કાપડ, કટકરી, હોઝીઅરી, પડ-દમરી, અંગ્રેજી, છુટ, સુત, ચંપત, મેડીયાન ગ્વામ-વેર, હેન્ડવેન્ટર્ન ગ્રેફમેન, મુટકેસ, લેવર નેમજ ક્રાફ્ટિંગના પતરા એવરેડી એટરી, પ્રાઇમસ, ગ્રામેફોન, રેકોડ નેમજ તેના છુટક પાર્ટ્સ, ચીનાઈ, અરધી, અનાજ ભરવાના કોશ, હેન્ડવેચ, એ રિસ ક્લોક, કાચી, મુતર, દોરડાં, ખાટી ત્યા ખગડી કામગી વસ્તુઓ વિ. ચીએ મલશે.

“કલાના શોખીનો”

જરા નજર કરો

સુંદર, સસ્તુ, ટકાઉ અને મજબુત ફરનીયર ક્યાં બનાવડાવશો ?

ધી ભારત ફરનીયર વર્ક્સ.

માલીક:-મીસ્ત્રી ચંદુલાલ ત્રીભોવનદાસ

કે. મુથારવાગાના ૧૬૦માન પાસે

પટેલવાગ, હલોઈ

હલોઈ અને આલુખાલુની શોખીન

પ્રજાને માટે

મીઠાઈની નવી દુકાન

સંવત ૧૯૨૨ના માગશર વહી કરને રોજ લાલ-બજારના તાકા ઉપર ખોલવામાં આવી છે.

કે. લાલબજાર, હલોઈ.

અમારી દુકાને સર્વે અતની મીઠાઈ તેમજ લસ-અદત વગેરે શુભ પ્રસંગોમાં ચાર દીવસ અગાઉ ઓર્ડરો મળવાથી જોઈતી મીઠાઈ આપવામાં આવશે.

તા. કે. બહારગામના ઓર્ડર ઉપર પુરતું ધ્યાન આપવામાં આવશે.

માલીક:-

છોટાલાલ કાલીદાસ.

સોનાનો ચાંદ મેળવનાર-ગુજરાત સેક્ટ કું.

તીન્નેરી, કપાટો, કેસબોક્સો, પલંગો અને લોખંડનું કામ કરનાર

ગેડીગેટ રોડ-વહોદરા.

અમારી દુકાને ચાંદી સોનાના ફેન્સી હાગીના તૈયાર મળશે, અને ઓર્ડરથી મનપસંદ કામ કરી આપવામાં આવશે. માટે એક વખત પધારી ખાત્રી કરવા ચુકશે નહીં.

શા. મોહનલાલ છગનલાલ

[હલેગામવાળા]

સોના-ચાંદીના ફેન્સી હાગીના બનાવનાર અને વેચનાર

કે. નં. ૨૧૮૭, માંડવીની પોળ, અમદાવાદ.

ધી લક્ષ્મી મેડીકલ સ્ટોર્સ

કમીશનર, હોમીયોપાથી ઓફિસ
બેંગલોર મેડીકલ

હમોરે ત્યાં દરેક જાતની લીલાવતી દવાઓ પેન્ટ
ફોર્મ, દેશી દવાઓ તથા નાદવા ધોવાનાં કાણુ છુટક
તેમજ જ્યાંયંક કીક, યત ભાવે મલશે.

ન્યુ રોશન રોડ-હોમી.

Chimanlal H. Parikh.

Exporters & Importers.

Mill Gin Machinery Store, Lubricating Oil

Bengal. C. P. Coal Hardware Store

Merchant Book seller &

Commission Agent.

Station Road-DABHOI.

રોયલ બુટ હાઉસ

રોયલ બુટ હાઉસ

અમારે ત્યાં દરેક જાતના બુટ મુજબ છેલ્લામાં
છેલ્લી દળથી મુજબ તેમજ ટકાઉ બનાવી
આપવામાં આવે તથા દરેક જાતના બુટ
મુજબ ચેપલ તથા કેનવાસ બુટ ત્યાં રજીસ્ટર
પેપર મુજબ નાની મોટી માર્કમાં દમેશા
તેમજ મળશે.

મોબીલ, કુર્ચી, ટેબલ, ચેર, નોડાલ, આગોડાવાળા
ન્યુ રોશન રોડ, હોમી (જી. બી. એમ.)

તાકીદે જોઈએ છ.

નેશનલ ઇન્ડિઅન ટ્રાક્ટિંગ કંપનિયુરન્સ
કું. લી. મારે વડોદરા રેલવેના દરેક સુખ
શહેરોમાં બરપુર કમીશન અગર માસિક
રૂ. ૫૦ થી ૮૦ મુકાબા પમારથી રોજીલ
ઓર્ડર અગર ઓર્ડરનાઈઝર્સ નીમવાના છે.
તાકીદે મળે અગર લખો—

એસ. એમ. અધ્યાય એન્ડ કું.

ગ્રીક ઓર્ડરનાઈઝર્સ

દેર બેરોડા સ્ટેટ.

ઠ. મહાલક્ષ્મી પાટો—પાટલુ

ઉ. શુજરાત

પોલ ચતુરભાઈ મોતીભાઈ.

બાપાનીસ કેનવાસ શુઝ, દરેક જાતની ચેપલ
તથા લોઝીયરી મરચન્ડ.

ઠ. રોશન રોડ, હોમી.

ચોખ્ખુ અને સાફ ધી કયાંથી લેશો ?

પાઠક લાંબાસાંકર છેડાલાંલને ત્યાંથી

ધી મરચન્ડ એન્ડ કમીશન એજન્ટ,

ઠ. કંદોઈબાળ, હોમી

મેસર્સ બી. જોષીની કું. હોમી

હમારે ત્યાં દરેક જાતની પેન્ટ દવાઓ ડ્રગ્સ ટાન્-
લેટ આણુ તથા એમેરિકાની તમામ દવાઓ મળશે.
તેમજ નગર દહાડી કેન્સી ફેમ માંથી ચરમા જાતીની
આપનાં આપશે

પ્રો. બી. એમ. જોષી

ઠ. ટાપર વાસે, હોમી.

મદદ કરશો—

જોશ પાંચદાપોળની રિયની ધણી નમણી છે અને
પરીમાયવાની નવારીમાં છે. આથી દરેક મદદકરશેને
નિવંતી કરવામાં આવે છે કે આ પાંચદાપોળના મંગા
પ્રતિબોધને વહેંચ કરશે.

કેઈ વાંકમંલાંલ છેડાલાંલ

ઠ. શામાળીવાળા મુ. હોમી

શ્રી મુરતા હિન્દુ હોટલ

દામરોડ, હોમી.

હમારે ત્યાં ઉનાળાની સીઝન માટે કંડા પીણાં
તેમજ ગસાવેદાર ચદા તેમજ મીઠાઈ વિગેરે મળશે.
તેમજ પારીઓ મારે ખામ મગરુડ ચણવામાં આવી છે.
મા. એચરભાઈ જે. પટેલ.

ધી લક્ષ્મીકાન્ત હિન્દુ હોટલ

[મહીયા હોટલ]

હોમી

હમારે ત્યાંની સારી અને સુંદર ચદા તથા ટેરફાર
મરોડ તથા પચુરુખ માલ સારી બનાવીએ લીએ.
મારે આસ મુકાકાત લેશો.

પાર્ટીઓ પર ખાસ ખાન આપવામાં આવશે.
સ્વચ્છતા એ હમારો મુકાલેખ છે.

પ્રીત
કર જી.
૮ મો.

પડકાર

મણિલાલ વાઘીલાલ શાહ
અમદાવાદ

Telephone No.

220

Citizens !

Please treat this as yours
The Jawahar Hindu Hotel.

Palace Road,

Near Nyaya-Mandir,

BARODA.

...oOo...

Fresh, high-class and
delicious food stuffs
always ready.

Orders promptly
executed by
Telephone :

Customers' facilities
promptly attended
to.

**CLEANLINESS AND
POLITENESS IS
OUR MOTTO**

Once Visited-Always Patronised.

S. Ingle,
Proprietor.

“એકને દિલ અચ્ચુ” તે બીલ કોનું નહિ બને.”

ગુન્દેશ્વરભાઈ]

ભીરા કમળાદેવી

[પ્રતાપ રોષીજીના મૌજ-પથી.

વસન્ત

હું તો આવીઃ આનન્દ રંગ લાવીઃ
જીવન ધન્ય કહાવીઃ
ચેતનને રેલાવીઃ
વિહરે વસન્ત બહારે વિશ્વમાં.

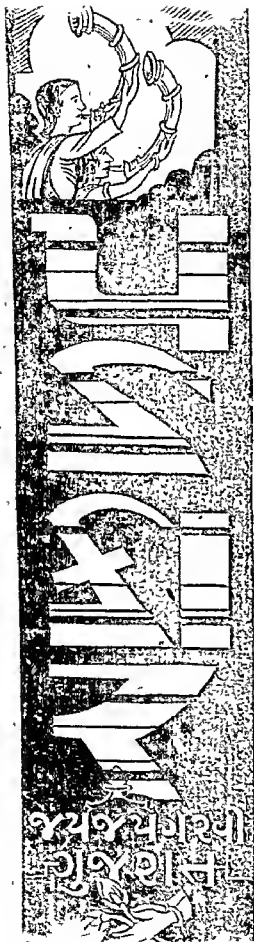
હું તો આજેઃ સુમન ગૂંથ્યા સાજેઃ
કે ખેલતી સમાજેઃ
અગમ્ય બંસી બાજેઃ
વિહરે વસન્ત બહારે વિશ્વમાં.

હું તો પેલુંઃ વસન્ત નૃત્ય ખેલુંઃ
અનન્ત રંગ રેલુંઃ
જગત બને ઘેલુંઃ
વિહરે વસન્ત બહારે વિશ્વમાં.

હું તો ડોલુંઃ કોકિલશું કલ્પોલુંઃ
મયૂર સાથ બોલુંઃ
સુરભ્ય હર ખોલુંઃ
વિહરે વસન્ત બહારે વિશ્વમાં.

હું તો પ્યારીઃ હું દેવની દુલારીઃ
સન્દેશિની હું સારીઃ
વિશ્વને જગાડનારીઃ
વિહરે વસન્ત બહારે વિશ્વમાં.

હું તો બતીઃ નવીન ગીત ગાતીઃ
હૃદય-પ્રીત પાતીઃ
અંતર મલકાતીઃ
વિહરે વસન્ત બહારે વિશ્વમાં.

સૌ થી પ્ર થ મ પ્ર જ સ ત્તા કે

અંગ્રેજો તો દેશમાં કહેતાજ આવ્યા છે કે
લોક નિર્ધારિત પદ્ધતિ વિલાયતની આબોહવાની ખાસ
પેદાસ છે. દિંદને કોઈ પણ એશિયાઈ દેશને-કોઈ તે
ઉત્તરવાની નથી.

આજકાલ આપણા દેશમાં પણ એક “નવા”
“સ્વતંત્ર” “ક્રાંતિકારક”-વિચારો ફેલાવવાનો કાવો
કરનાર, પશ્ચિમનું અથવા અનુકરણ કરવામાંજ આપણે
ઉદાર માનનાર, અને આપણા દેશની સંસ્કૃતિમાં કશુંય
સારું હોઈ શકેજ નહિ એવું માનનાર એક વર્ગ પણ
ઉભો થયો છે.

કોલેજોમાં અને શાળાઓમાં શીખવાતા ઇતિહાસનું
કેવળ ઉપર ચોટી જીવન લેનાર વિદ્યાર્થી પણ એવી
માન્યતા સેવે છે કે “પ્રગતિસત્તાકે રાજ્ય પદ્ધતિ મોટી
પહેલી પ્રાચીન ગ્રીસ દેશના શહેરોમાંથી થઈ હતી અને
ત્યાંથી તે રોમમાં ગઈ અને ત્યારપછી યુરોપમાં તેનો
સ્વિકાર થયો. આપણે ત્યાં તો રાજ્ય વિનાનું” રાજ્ય કોઈ
પણે હતુંજ નહિ.”

આ સર્વે પક્ષોની વિચારણામાં રહેલ અતિશયતા,
અમાન, અને એકદેશીયતા દૂર કરવામાં પ્રો. રાધાકૃષ્ણન
મુકરજીનો લેખ ખાસ મનનીય યત્ન પડે એવી આશા છે.

“દિંદમાં પ્રચલીત રાજ્ય બંધારણની પદ્ધતિ પણ
પ્રાચીન કાળથી લોક નિયુક્ત શાસન પ્રણેજ હતી
આવી છે. ન્યારે રાજ્યોના હાથમાં શાસનતંત્ર હતું
ત્યારે પણ તેની આપખુદ સત્તાને અનેક પ્રકારે સંજગતા
પૂર્વક મર્યાદિત કરવામાં આવી હતી—એટલુંજ નહિ
પરંતુ સર્વ પ્રકારે સંપૂર્ણ-મોઈપણ આપખુદ રાજની

હસ્તિ વિનાનાં-પ્રગતિસત્તાકે રાજ્યો પણ દિંદમાં થઈ
ગયા છે—અને તે પણ ઘણા પ્રાચીન કાળમાં જગદેશના
કાળમાં રાજની સત્તા “સભા” અને “સમિતિ” વડે
મર્યાદિત હતી કારણ કે એ બંને તે સમયના રાજ્ય-
બંધારણનાં અનિવાર્ય અંગો હતાં. વળી વેદના સમયના
રાજની સત્તા મંત્રિઓ જેમને “રાજદંટ કૃત” અથવા
“રાજ્યો બનાવનાર” કહેવામાં આવતા-તથા “સેનાની”
“સેનાપતિ”-તથા “સમંહિત” ખળનાના અધિપતિ-ની
સત્તા વડે પણ પરિમિત હતી, ન્યારે ન્યારે રાજ્યો-
ભિષેકે ફરજિયાત ધાર્મિક ક્રિયા થતી-(તે દરેક રાજ્યને
કરવી પડતી)-ત્યારે ત્યારે રાજની આપખુદ સત્તાનો
પરિમિત કરે એવી સંજગતો પ્રતિગાઓ તેને લેવી પડતી
હતી. એ પ્રતિગાનો ભંગ કરનાર રાજ્યને પદભટ્ટ કરવામાં
આવતો હતો. (વેન રાજનું દર્શાવે પુરાણ કાળમાં પણ
સુપ્રસિદ્ધ છે.) આ પ્રમાણે હોવાથી પ્રાચીન દિંદનો રાજ્ય
ચંલયણા જોવાજ થઈ રહેતો. વળી, એના પુરાવાઓ
પણ છે જે ઉપરથી સ્પષ્ટ જણાઈ આવે છે કે પ્રગતિ
રક્ષણ કરનાર તરીકેજ કર ઉપદ્રાવવાની મંજુરી રાજ્યને
આપવામાં આવતી હતી.

વેદકાળમાં શરૂ થયેલી પ્રજાનોજ દિંદના ઉત્તરકા-
ળના ઇતિહાસમાં વિકાસ થતો ગયો. મહા કાળોમાં
અને રચ્તિઓના કાળમાં રાજ્યોની સત્તા વધારેને
વધારે મર્યાદિત બનતી ગઈ તે આપણને સ્પષ્ટ જણાઈ
આવે છે. રાજ્યને “દંડ”-(અર્થાત્ ધર્મનો અમલ
કરનાર સત્તા, હથિઆર)-તરીકે વર્ણવેલો છે. ધર્મ,
બંધારણ જાળવવાં એ રાજ્યનો મુખ્ય ઉદ્દેશ જણાતો
હતો. આ રીતે જોતાં આપણને સ્પષ્ટ જણાય છે કે
દિંદમાં રાજ્યને કાયદા ધરાવતી સત્તા હતી નહિ-કાયદા-
ઓનું મૂલ રાજ્ય નહોતો એ ખાસ ધ્યાનમાં રાખવાનું
છે. કાયદો-ધર્મ માટે તો ૧ શ્રુતિ (સુદિધી પર એવું
દિવ્ય માન) ૨ સ્મૃતિ-મનુ વગેરે ધર્મશાસ્ત્ર, માનવ-
શાસ્ત્ર અને સમાજશાસ્ત્રના તે સમયના ખાસ દર્શાઓની
સ્મૃતિઓ, ૩ સિદ્ધાંતાર ૪. પરિરદના-જરૂરીના અને
નાયાધિયના-(શંકા પડે ત્યાં ત્યાં) નિર્ણયો. કાયદાઓ
ધરાવતી સત્તા વહીવટી અમલના હાથમાં નહતી. પ્રત્યેક

પ્રો. અ.વાલાલ બાલકૃષ્ણ પુરાણી.

રાજ્યો હિંદ માં થયાં હતાં

જૂના જૂના સંધ, સમાજ કે મંડળના ધર્મો-ધારાઓ અને કાયદાઓ જૂના જૂના હતા-અને પ્રત્યેક મંડળ પોતાની ધારાઓ ધરી લેતું.

રાજ્યની સંગમ રામના હાથમાં હોય કે પ્રજા-સત્તાક હોય પરંતુ પ્રત્યેક મંડળના સ્વરાજ્યનો સ્પષ્ટ સ્વીકાર અને કરતાં હતાં. રાજ્ય એવા સંધ કે મંડળનો સ્વીકાર કરતું હતું. તેમનો અનુક્રમ (મહત્તા પ્રમાણે) નીચે મુજબ છે. સૌથી પ્રથમ આવે ૧ કુળ, -Clan, ૨. જાતિ, Caste, ૩. શ્રેણિ, Guild, ૪. પગ પ. ગણ. ૬ સંધ, ૭ સમૂહ, Corporation. આ પ્રમાણે પ્રત્યેક સમાજને પોતપોતાના ધારા ધરાવતી સંપૂર્ણ સત્તા હતી. પ્રાચીન હિંદની રાજ્યવ્યવસ્થા ધર્મપાલન કરવા માટે હતી એટલે સ્વતંત્રપણે સાહજિક જિંદગી તેના પ્રજાજનના સંધો કે મંડળો કે સમૂહો રચાય તેમાં તે ગણ હતી. પરિણામે એવી સંધબદ્ધ થવાની જિંદગી રાજ્ય તરફથી સર્વ પ્રકારની સગવડો તથા ઉત્તેજન મળતી-એવાં મંડળો સ્થાનિક હોય કે પ્રજા વ્યાપી હોય) સ્વેચ્છાપૂર્વક થતી સર્વ સંધ પ્રજાને રાજ્ય હર પ્રકારે પોષતું. આ પ્રમાણે યવાથી આવેલા હિંદ એવા સંધો મંડળો, ગણો, સમૂહો, અને જાતિઓના પ્રદેશ બની રહ્યો-દરેક પોતપોતાના ધારાવાળું અને આંતર વ્યવસ્થામાં સ્વતંત્ર, સ્થાનિક સ્વરાજ આ રીતે આવેલા પ્રચલિત હતું અને વડી સરકાર-મધ્યસ્થ સત્તા દરેક સ્થળે મર્યાદિત થઈ જતી. કારણ કે સ્થાનિક ધારા પ્રમાણેજ તે કાર્ય કરી શકતી. વળી, તે સમયે આજના જેવા ઝડપી વાનિક સાધનોના અભાવ હોવાને લીધે મધ્યસ્થ સરકારના હાથમાં ખૂબી સત્તા એકત્ર કરવી શક્ય ન હતી. એટલે હિંદની રાજકીય સત્તા વિશ્વવિદ્ય કેન્દ્રોમાં વહેંચાયેલી રહેતી. સ્થાનિક સ્વરાજ અને રાજની દખલગિરી એાછી એજ પ્રધાન સૂત્ર હતું. પ્રાચીન હિંદના રાજ્ય બંધારણની આ ખૂબી આજકાલ પ્રજાસત્તાક

રાજ્યમાં સૌથી અવાંચીન બંધારણ રચનાર રશિયાના સોવિયેટ સંઘવત્તમાં ખાસ કરીને નજરે પડે છે. મીસ ફોલેટનો “સંધ મંડળોનાં નવાં રાજ્યો: પ્રજાકીય રાજ્યના પ્રત્યેકને ઉદ્દેશ” નામના પુસ્તકમાં તે જણાવે છે કે— “આજકાલના રાજકીય શાસ્ત્રના તત્ત્વમાં રાજ્યની સત્તા માટે પ્રથમ વિરોધ રજુ થાય છે—જ્યારે બીજા બાજુએ હકીકતમાં સંધજનન-વાને સમૂહજનન-વધારે વધારે સત્તાવાન બનતું જાય છે સંધની રચના માટે ઘટનાનો અભ્યાસ કરતાં માલૂમ પડે કે મત આપવા ઉપર કે પ્રતિનિધિ ચૂંટવાના દક્ષ ઉપર રાજકીય સત્તાની ઇમારત અણબમળી સલામત નથી. એ તો પ્રજામાં આપો આપ કેવી સંધ શક્તિ જામે છે અને કેવું સ્વરૂપ લે છે તેનાજ ઉપર રહેવું જોઈએ.”

ઉપરના લખાણ ઉપરથી દેશવ્ય કોષને એમ લાગે કે હવે રાજનજાણે, મર્યાદિત સત્તાવાળો હોય-તો હિંદના રાજ્યતંત્રમાં આદિકાળથી અનિવાર્યજ દેશ. પરંતુ એ એક પ્રચલિત ખોટી માન્યતા માત્ર છે. પ્રજાને સ્થાનિક સ્વરાજ્ય અને પોતપોતાના સંધોમાં સંપૂર્ણ સ્વતંત્રતા હતી તે ઉપરાંત રાજ્ય સત્તાનો સંપૂર્ણ ઉપયોગ કરનાર સર્વાંગ પૂર્ણ પ્રજાસત્તાક રાજ્યો હિંદમાં ઘણાં પ્રાચીન સમયમાં પણ હતાં. પાણિની જે ઈ. સ. પૂર્વે ૭મી સદીમાં થઈ ગયેલા મર્યાદ છે તે એવા ૮૦ પ્રજાસત્તાક સમૂહોના સ્પષ્ટ નામો જણાવે છે. એમને “ગણ” અથવા તો “સંધ”ના નામથી ઓળખાવવામાં આવે છે. તેમાં યોધેય, માળવ- (જેમને ગ્રીક લોકો “માગોધ” કહે છે)—શુદ્રક તો સૈકાઓ સુધી ટકી રહ્યાં હતાં! એ પ્રજાસત્તાક રાજ્યોએ એલેક્ઝાંદ્રની સામે પંજાબની સરહદ ઉપર મુઘઝ્ગલો કથોં હતો. તેઓ પોતાની ચિહ્ના પાડતા અને તેમના પોતાના નામના ચિહ્નાલેખો પણ લખાવતા! શુદ્ધ ધર્મના પ્રારંભ કાળમાં પણ હોંલના સંયુક્ત પ્રાંતમાં શાકેય, મલ્લ, અને સમ્બત્ર વાને ત્રણ લોકોનાં પ્રજા.

ઇતિહાસની દ્રષ્ટિએ હિંદની સ્વરાજ્ય માટે ચોખ્ખતા.

સત્તાક રાજ્યો હયાત હતાં એ ઐતિહાસિક આખત છે. એ પ્રગતસત્તાક રાજ્યોમાં અધારણ પૂલી પુસ્તકોમાં અને ગતક મંથોમાં સ્પષ્ટતાથી આપવામાં આવ્યા છે.

વળી, જ્યંત પ્રગતસત્તાક રાજ્યમાં કાર્ય પ્રણલિતો શિરસે; procedure અનિવાર્ય હોય છે તે પણ બોદ કાળનાં હિંદી સ્વરાજ્યોમાં હતો. પ્રગતસત્તાક રાજ્ય એટલે વાટાઘાટ અને વિચાર વિનિમયને પરિણામે ચાલતું રાજ્ય, નવા સ્વરાજ્યોમાં પોતાના સંઘોએ કેવી રીતે કાર્ય કરવું અને વ્યવહાર પ્રત્યેના તોડ કેવી રીતે લાવવા એ આખત ઝીણા અને વિગતવાર નિયમો પ્રાચીન હિંદ કરેલા છે.

ઉદાહરણ તરીકે—મંથના કાર્ય માટે (૧) સલા-પ્રતીની અનિવાર્ય સંખ્યા, (કારમ) (૨) સંધનો મળવાનો દિવસ, (૩) તેમાં ચર્ચાના વિષયની માહિતી “વિચારિ”, (૪) કાર્યો—“પ્રતિભા”, બેઝોની વ્યવસ્થા, (૫) વીપ—“અણ-પુરક” (૭) મત—ચંદ્રો; (૮) આગ-જથી ટીકોટો આપી મત નોંધવાની તથા બૂલ સુધારી લેવાની પદ્ધતિ, (૯) બેઝોટથી મત આપવાની રીત, (૧૦) વધુ મતિ પ્રમાણે કાર્ય કરવાનો રિવાજ—“વધુભૂષણીકરિયા” (૧૧) મતનો ઉચ્ચારનાર—“સતક-મદાપક” (૧૨) સીસેકટ કમિટિને કાર્યની ચોંચાણી—“ઉદાહરિત મભા”, (૧૩) પ્રતિનિધિત્વ અને (૧૪) એકેએક મનદારનો મન લેવાની યોજના—રેફરેન્ડમ, વિગેરે દર્શાવે.

આ પ્રમાણેની વ્યવસ્થાવાળાં પ્રગતસત્તાક રાજ્યો હિંદમાં ઈ. સ. પૂ. ૫૦૦ માં હતા, એના જોડેએ તેવા પૂરાવા છે.

સ્થાનિક સ્વરાજ્ય અને મંથજદ યધને પોતાના નિયમો વિગેરે ધડતારની છૂટ હોવાથી ગામગામમાં પોતા-પોતાની વ્યવસ્થા કરી લેનારાં મંડળો-પંચાયતો વિગેરે ઉભાં થયાં અને તેઓ રાજ્યથી તદ્દન સ્વતંત્રતાપણે કાર્ય કરતા હતા. એવા સમાજને અને રાજ્ય બંનેનાં કાર્યક્ષેત્ર જુદાં જુદાં રહેતાં, અને બંનેની સત્તા મર્યાદિત હતી. આ મુદ્દર યોજનાને પરિણામે હિંદ ચંદ્રગુપ્ત મૌર્યના સમય પછીના

લગભગ ૨૦૦૦ વર્ષ સુધી છતી ચક્રવર્તી છે. અને પોતાની સંસ્કૃતિ વિગેરેને બદલાવના મદાન વિષ્ટ સંલોચોમાં પણ અજાણી ચક્રવર્તી, મધ્યસ્થ રાજ્યમાં યતા મદાન ફેર-ફારની અંદર ઉપર જગ્યાલેલા પ્રાચીન મંથોને નહિં નેવીજ થતી. તેમની સત્તા કાપમગ્ન રહેલી અને તેમનું કાર્ય સતત ચાલતું કરવું. આ પદ્ધતિ અંગ્રેજ રાજ્ય સ્થાપન થયા પછી ઊભલિત કરી નાખવામાં આવી. સત્તાનું કેન્દ્ર મધ્યસ્થ સરકાર બની અને ગામગામમાં હાનરો વર્ગથી ચાલતા મંથોનો અંત આવવામાં

આવ્યો. સન ૧૮૩૨ ની સાલમાં મર ચાર્લ્સ મેટકાફે ઈંગ્લાંડની પાર્લામેન્ટનો રીપોર્ટ કર્યો તેમાં પણ આ દલીલકત સ્વિકારી છે. તે કહે છે. “હિંદના ગામગામને જે સમૃદ્ધો, સંધો અને પંચાયતો છે તે ખરે જોતાં નહાનાં-નહાના પ્રગતસત્તાક રાજ્યોજ છે. તેમને જેની જરૂર છે તે સઘણ તેમના હાથમાં છે. અને પરદેશ જોડે તેઓ સંબંધ સ્થાપન કરતાં નથી. રાજ્યમાં ગમે તેવા વા વાપા કરે પણ આ પંચાયતોને જોવા આવતી નથી ગામગામમાં જે અધારણવાળાં મંડળો-પંચાયત વિગેરે છે તેમને લીધે હિંદની પ્રગત આટઆટલા ફેરફારોમાં સહિત સલામત રહી શકી છે. એમ મને લાગે છે.” ઉપરના ઇજિપ્તિદુથી જોતાં જણાશે કે મુસલમાન અને મોગલ રાજ્ય સત્તાઓમાં પણ મધ્યસ્થ સરકારની સત્તા આ પ્રગતસત્તાક મંડળો વડે પરિચિત થયેલી હતી. અને તેથીજ તેવા સમયમાં પણ હિંદુ-સરકાર પ્રગતિ કેરી થકોતો હતો—અને સાહિત્ય, ધર્મ, સરકાર વિગેરે વધતાં. હિંદના મદાનમાં મદાન સાધુઓમાંના ફેટલાક આ સમયમાં થયા છે. બાસવ, ગમાનુજ, માધવ, રામાનંદ, કમ્પિર ચૈતન્ય, વદ્ધલાચાર્ય, નાનક વિગેરે સાહિત્યમાં ભવભૂતિ, શ્રીહર્ષ, રાજશેખર, જયદેવ, કલ્હણ, સાય-ણાચાર્ય, વિષ્ણુપતિ, ચંડિદાસ, શીરાંચાર્ય, ગુણશીલાસ, દાદુ, વડારામ અને કાપન કાપદાઓ ધડવામાં,—કર્ણુક, છમુતાવાહન, વિરાનેથંદ, વાયરપતિ, મિથ, અને રઘુનંદ વિગેરે, જેમણે જદ્દાતા સમય પ્રમાણે મૂળની સ્મૃતિ-ઓમાં પણ ફેરફાર કરવા તે પ્રયત્નો કરેલા છે, (લોકસ સેફ ગવર્નમેન્ટ ઈન એનગીઅન્ટ ઈન્ડિયા ઓકસફર્ડ ૧૯૧૯ એ પુસ્તક વધુ વિગત માટે જુઓ.)

અત્યારે હિંદને સ્વરાજ્ય નક્કી કરવાની પ્રયત્ન થઈ રહ્યો છે તેવે સમયે બૃત્તકાળમાંથી આપખત જેટલું ઉપયોગી જણાય તેટલું નવા ચચુનરમાં કાગમાં લેવાય એ ધણુંજ જરૂરનું છે. કારણ હિંદના ઇતિહાસમાં આ વિષે ગણીજ અમુલ્ય દોહન પડી છે. હાઈ હોલ્ડન કહે છે. પ્રાચીન હિંદનો ઇતિહાસ ખતાવે છે કે કેવળ ધાર્મિક પદ્ધતિ વડે જે પ્રત્યેના ઉકેલ આવી ચકોતો—લાવો ચકોતો—નથી તે પ્રત્યેના સઘવ સંધો વડે કેવા સહેલાઈથી ઉકેલાર્ષ ચકાય છે. પ્રગતનું કે રાષ્ટ્રનું જીવન તેના પોતાના પિંડના વિકાસ ઉપરજ આધાર રાખે, એને કોઈ બદલાયી ગતિમાન કરી શકાય નહિ.”

અને એ પિંડ હિંદમાં એવા પ્રગતસત્તાક મંથોનો બનેલો હતો. માટેજ હાલ ગામગામમાં એવા મંડળો સ્થપાય અને તેને સપળી સના મળે એવું અધારણ રચનાની ખામ જરૂર છે.*

* પ્રો. રાધાકૃષ્ણન મુકુન્દ એમ. એ. પી. એચ. ડી ના પુસ્તક ઉપરથી.

મરવાથી નથી ડરતો, પણ કુતરાને જેમ સાણસાથી પકડી ગાડીમાં પુરી દે છે તે પછી એ કુતરાનું મૃત્યુ થાય છે એવી રીતે મરવાનું હું પમદ કરતો નથી.

“પણ એ તારી મોટી ભૂલ છે?”

“મહારી ભૂલ! કદાપિ નહિ, જુઓને? આપણે પણ કુતરાની જેમ જોલમાં બંદોબાસ છીએ: જ્યારે આપણે ગીરકતાર થઈએ છીએ ત્યારે ‘વહેમાતરમ્! ભારત માતાકી ને!’ નાં પોકારો કરીએ છીએ; એ પણ એવું જ છે. કાનુનભંગ કરવામાં, જોલ જવામાં અથવા મત્યાગ્રહ સિવાય દેશની પાસે કોઈ સાધન પણ નથી.”

યુવામીનો અલ્લો, યુવામીનો અલ્લો એવું હાંત પીસતો મૂઠી-ઝોલાળાને આંખનાં ભવાં મહારીને લાલચોળ આંખો કરીને તેનું મોઢું લોહી જેવું ચર્ષી ગયું. માયાના વાળ, પણ આવેશનો ધ્વનિ કરતા હોય, તેમ એકાએક ઉભા થઈ ગયા; આંખ ફાટીને ફાટી રહી ગઈ, અને તેની ખૂની આંખોમાં ક્રાંતિની જ્વાળા ચમકવા લાગી. હું આ ઘણું આશ્ચર્યથી તેની સામે જોઈ રહ્યો.

તેણે ફરી કહ્યું “જગતના ઇતિહાસમાં કોઈ એવો દેશ નથી.

કે જેને મુદ્દ વિના સ્વતંત્રતા મળી હોય. આપણે બધા સ્વાધીનતા સ્વાધીનતાની વાતો કરીએ છીએ, પણ એ સ્વાધીનતા મેળવવા માટે કેટલાં બલિદાન આપ્યાં? બીજા દેશો તો સ્વાધીનતા મેળવવા માટે ગ્રહિદાન આપે છે ને હસ્તે મુખે મરણને આપકારે છે. હું તો કહું છું સ્વાધીનતાની કિંમત જ મૃત્યુ છે. સ્વર્ગ જોઈ કોઈ મૂકત નથી થઈ શકતું અને આદર્શ સિદ્ધાંત લઈ બધા મહાત્મા નથી થઈ શકતા. તું ગમે તે માનતો હોય પણ મહને તો ઇશ્વરમાં સંપૂર્ણ વિશ્વાસ નથી. મહને તો મુદ્દમાં વિશ્વાસ છે. હું કુતરા જેવું મહોત નથી આહતો પણ ચોદાની જેમ વીરતાનું મૃત્યુ ઇચ્છું છું.

મને થયું કે આ શું બોલી રહ્યો છે? મુદ્દ ને મૃત્યુ, મૃત્યુ ને મુદ્દ, જગત અને ઇતિહાસ, ઇતિહાસ ને જગત, સિદ્ધાંતો ને આદર્શ, આદર્શ ને સિદ્ધાંતો, મહાત્મા ને ઇશ્વર, ઇશ્વર અને મહાત્મા, આ બધી શીલસુરી, શા માટે જોઈએ?

જે ચિરતાથી મૃત્યુ ઇચ્છે છે એને આવી બાંજ-ગડમાં શા માટે પડતું જોઈએ—મેં સાહસ કરી તેને પૂછ્યું.

“પણ હું તમારી આ વાતોમાં વિશ્વાસ નથી કરતો, આ બધું અર્થહીન છે.”

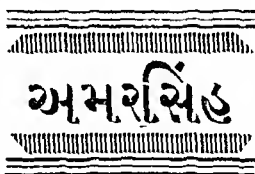
“એકદમ નહિ?”

“નહિ?”

પણ કાણ જાણે તે શું સમજીને ચૂપ થઈ ગયો કે ફરી એકેય શબ્દ પણ એ ન બોલી શક્યો કે નતો બોલવાનો પ્રયત્ન કર્યો.

(૨)

સંધ્યા અસ્તાચળ ઉપર સૂઈ રહી હતી. અમે બંને જોલની દુનિયામાં ચાર દિવાલો વચ્ચે આમ તેમ ફેરો આટો ફરી રહ્યા હતા. જાડનાં પાંદડાઓમાંથી મુર્ખનાં સોનેરી કીરણો અમારી કુશર-કમાં જોલ ઝોરડીનું નાનું

અમરસિંહ

ઝાળીનું વીંધીને અમને સ્પર્શ કરવાને દોડ્યાં આવતાં હતાં. અને જેમ જેમ સૂર્ય પોતાનાં મોજોં આગળ વધ્યે જતો હતો તેમ તેમ એનાં સોનેરી રંગ પસટાઈને લાલ અગ્નિ જેવો વિરાટ બનતો હતો. “લાલ રંગ?” એમ એ બોલી પડ્યો. લાલરંગ મારા મિત્રને ખૂબ ગમતો હતો. એ લાલરંગનો ઉપાસક હતો અને લાલ રંગે એના જીવનમાં ક્રાંતિની ચીનગારીઓ ફેલાવી હતી કારણ કે તે ક્રાંતિનો પરમલક્ષક હતો. મહારી દષ્ટિ એક છુટ્ટા જમાદાર ઉપર પડી. તે અમારો તરફ બહુ ત્વરિત ગતીથી આવી રહ્યો હતો, તેણે અમારો પાસે આવી આમ જોઈ પૂછ્યું. “શું નાશી છૂટવાની તરફીય લગાવો છે?”

મેં આ બુદ્ધિ જમાદારને આવી રીતે સચક શબ્દો
ખીખ ધણા કેદીઓને પૂછતાં સાંભળ્યું હતું. અને કેટ-
લીયે વખત આ બુદ્ધિ જમાદાર તેની નાની સોટી દલા-
વતો દલાવતો આવા શબ્દો મને પૂછતો હતો. એટલે
મેં કાંઈ જવાબ ન આપ્યો પણ મારા મિત્રે, એકદમ
જવાબ આપ્યો.

“જે દિવસ નાસતું હશે તે દિવસે તને પુછીશું.”

જમાદાર મનમને મનમાં બખડતો બખડતો ત્યાંથી
આંગળ ચાંસતો ચલ્યો.

(૩)

દેશમાં ઠેર ઠેર દમનનો આરંભ થય ચૂક્યો હતો.
મત્સ્યામહાવીર દિવસો હતા. જેલોની દશા ચલુતરા જેવી
થઈ ચૂકી હતી. એક તહેર સલામાં દમનો સ્ત્રી પુરુષો
સમક્ષ મેં ઉચ્છેદણી બધું લાગણ્ય કયું એ અપરાધમાં
મને ૭ મહિનાની મુગ્ધ મળી. અને જેલમાં મારે
તેની સાથે જોગખાણ થઈ, ત્યારે હું જેલમાં ગયો
ત્યારે પહેલીજવાર મને જેલ એ મારી સામે ધારી
મારીને જેલ લાગ્યો, જેવી રીતે કોઈ પરિચિત માણ-
સને જોગખવાને જે જાતની આંખની ચેટા કરવી પડે તેમ
એની સંકેત અને તરીક પાંપણો ફરવા ત્રાગી થોડીવાર
પછી એ મારી પાસે આવ્યો અને બહુજ મંદ સ્વરે
મુંદુ હૃદયે મને પૂછ્યું “કેટલા દિવસો માટે
આવ્યા છો?”

મેં કહ્યું—“એક સો બપોરી?” તે મારી તરફ
પ્રેમવા લાગ્યો. અને પરિચય આગળ વધવા
લાગ્યો મારા અને તેના વિચારોને સિદ્ધાન્તમાં બદ-
લતર ન હતું. અને જેમ જેમ અમારો પરિચય
વધતો ગયો તેમ તેમ હું એની વિરતા અને સિદ્ધાન્તો
પર પડકાર લાગ્યો.

જેલ જીવનની કષ્ટતા અનુભવીને સિદ્ધાન્તવાદીને કે
મત્સ્યામહીને બદ તથી સાધતો પણ જેઓ તરુણ છે ને
તરુણતાના આવેશમાં દેશની મુક્તિને કાળે સાદક્ષમાં
મુકાવી દે છે એવા વખાણે જીવનને જેલ ધાર્યા કરતાં
વધારે મુરકેલી ભરી અને વિષટ બની જાય છે. મારે
માટે પણ એમજ થયું. જેલના દિવસો પછાડ જેવા
મોટા અને વિષગ્રાણ લાગવા માંડ્યા. જેલમાં કષ્ટો
મદન કરવામાં હું કોઈ કોઈ દિવસોમાં દિવન દારી

જતો અને ધણી વખત નિરાશાનો દમ મેં અતો હૃદયને
સૂકવી નાંખતો ને આશાને ઉર્મીઓથી હું ફરને ફર
ભાગતો હોઈ એમ થયા કર્યું. અને પેલા મારા
મિત્રથી ઉલટાજ વિચારો ધરાવતો ને વિચાર કરતો કે
“હે ભગવાન ક્યારે અહીંથી છુટા કરશે ધરતી
ચીન્તા છે.

શું કરું, કોઈ ઉપાય નહિ આવી દેશ સેવાથી શો
લાભ? અહીં તો ઝૂરી ઝૂરી પ્રાણ નીકળી જશે. પણ
અમારા આ કષ્ટોથી જકડાઈ ગયેલા જીવનની વાતો
કેણુ સમજશે? આ અભાગી દેશ માટે કેટલાએ પ્રાણ
આપ્યા ગયા હશે? પણ આજે તો લોકો તેનું નામ-
નિશાન પણ જુલી બેઠા છે. આ બધું વ્યર્થ છે. હજી
આ દેશને માટે તે સમય નથી આવ્યો?” એટલુંજ
નહિ પણ એથી આગળ વધીને પેલા મારા મિત્રના
હૃદયમાં હંમેશાં સાદસ ઉભરાઈ પડતું તે હસતાં હસતાં
પ્રાણતો ઉત્સર્ગ કરવામાં ન અચકાતો. તેને કોઈ પણ
જાતની ચિન્તા નહોતી. તે કેટલીએ બે જરવાધથી જેલમાં
ફરતો હસતો હસતો ને બોલતો. અને જેલના દિવ-
સોમાં તો જેમ તે તેનું ધર છે. તેમ તે માનતો. હું
તેની આ દહતા ઉપર મુગ્ધ બની ગયો. કોઈ કોઈ
દિવસોમાં મારા હૃદયને હું જગાવતો અને બોલતો કે
“હું સિદ્ધાન્તવાદી છું અહિંના પરમેશ્વર” એ
મારો આદર્શ છે. આ મારા આદર્શને એ તીવ્રકારતો
હતો. મારા જેવા ધણાઓને એ કાવર મમજતો હતો,
અમને જેલમાં વાતો કરવાની ખીખ કેદીઓની જેમ
બદ છૂટ નહોતી. કાચુ કે અમે બંદીવાન હતા, સર-
કારના કાયદાની દૃષ્ટિએ યુવાન અને રાજકીયો હતા?
એ કારણે તે એનું હૃદય બોલીને મદને નહોતો બતાવી
શકતો. અને હું પણ મારી વાતો તેને બદ રપટ નહોતો
કરી શકતો.

જેલની ચારે બાજુ મોટી દીવાલો હોય છે તોયે
દરેક એરડી ઉપર પહેરો ગોદવવામાં સત્તાધીશો ડહાપણ
માને છે. અને એ રીતે કેદીઓને વધારે અક્રુષ્ક તળે
ગપ્પી શકાય એ જેલ જગતનો નિયમ થઈ પડ્યો છે.
અમારી ઉપર પહેરો સખ દતો. જેલની નિરંકુશ
સાથનની જગિરોમાં અમે સખ કડકાએલા હતા એટલે
અમે એક ખીખને નેઈ બધી વાતો સંવામાં મમજ
લેતા. એકરમાં અમારી બાના મોન હતી.

આવી રીતે અમારા પાંચ મહિના ચાલી ગયા.

(૪)

મેં કહ્યું “આ વખતે જ્વેલમાંથી નીકળી શું કરશે ?”

તેણે કહ્યું “હયા ?”

જગતમાં જેમ જેમ મુડીવાદનો નાશ થયા વિના સ્વતંત્રતા મળતી નથી. તેમ આપણા દેશમાં પણ જ્યાં સુધી મુડીવાદ ચોતે આમ પ્રજાને લૂટે છે. ત્યાં સુધી સ્વતંત્રતા મળશે નહિ, એટલે સૌ પહેલાં મુડીવાદ પહોંતિનો નાશ અને એ પછી ગરીબોના સામાજિક ન્યાય પના ?”

એના આ શબ્દો સાંભળી માઈ હૃદય કંપવા લાગ્યું મારા ઉપર જાણે કોઈ વિકાળ માનવી ઘા કરતો હોય તેમ હૃદય ધબકવા લાગ્યું. માઈ શરીર આપું છુજવા લાગ્યું. આ ‘શું’ બોલે છે ? આવા વિચારોને આવા ક્રાંતિકાર માણસો જો અહીં આવી વાતો કરે છે તો પ્કાર જઈ શું કરશે ? મુડીવાદ પધ્ધતિનો નાશ કઈ રીતે કરશે ? શું દેશ માટે શ્રીમંતોએ કેટકેટલા પૈસા ને બોજ આપ્યો છે. તે કેમ ભૂલી જાય ? આવા માણસોએ આપણી લડતનાં મૂળીયાં દીઠાં કર્યાં છે. મેં એના તરફ જોઈ મારી ના પડુંદગી બતાવી. પણ એ તો જાણે સ્થીર હૃદયે અવાંક બની ધીર મુખે ગંભીર વદને આ બધું મારા હૃદયને જાણે વાંચી રહ્યો હોય અને એના શબ્દોની મારા ઉપર શું અસર થાય છે તે જોઈ રહ્યો.

મેં કરી પૂછ્યું. “લમ નહિ કરો ?”

“નહિ”

“કારણ ?”

“તે એક બંધન છે ?”

“તમારા ઘરમાં-કોણ-કોણ છે ?”

“જુડાં મા...આપ...અને.....?”

“અને ?.....”

“કોઈ નહિ; મોટાભાઈને કાળાપણીએ મોકલવામાં આવ્યા છે ?”

“.....”

“.....”

“તો મા-આપનો નિર્વાહ કેવી રીતે થાય છે ? ઘરની કામ સંભાળતો હશે ?”

“રજપુતાનામાં જગીર હતી, પણ અત્યારે જમ છે.”

“તેની તરફ પણ તમારે તમારા કર્તવ્યનું પાલણ કરવું જોઈએ ?”

“તેની આજ્ઞા અને આશીર્વાદથી તો હું આ બધું કરી રહ્યો છું ?”

“શું તમારા આ કાર્યથી તે અચકાતા નથી ?”

“નહિ, દુઃખ એ અમારો. સહચર, અને મૃત્યુ એ અમારું જીવન.”

“વિચારોના આ બીજાણતાએ તમારા હૃદયને પરચર બનાવી દીધું છે ?”

“બની રાકે છે.”

“તમને કદી કોઈને પ્યાર પણ નહિ કર્યો હોય ?”

“તે કેવી રીતે સમજ્યા ?”

“તમારી વાતોથી.”

“મહારા પ્યારમાં મધુરતા નથી હોતી, તેનામાં પણ સંસારને જામ કરવાની જગાળા હારી છે ?” તે દિવસે આવી આવી કેટલીએ વાતો યઈ. અને મારા મિત્રે મને તેનો પોતાનો જ મને સમજી તેના પ્રેમી જીવન વિશે પ્રેમ ક્રાંધા પણ મને થોડું કહ્યું. તેણે એક દરિદ્રની કન્યાને પ્યારના હૃદયમાં છૂપાવી હતી.

કેકરીના મા-આપને આ લમનો સ્વીકાર હતો. પણ તેણે કહી દીધું હતું કે “અત્યારે મહારાં લમનો સમય નથી આવ્યો.” આ સમયે બાળકોની ઉમર આશરે સોળેક વર્ષની હતી. અને તે હજી ‘સુધી તેની રાહ જોઈ બેઠી હતી. આગળ તેણે કહ્યું-“જોઈ” છું તે અતિવાહિત રહી તેનું જીવન પુરું કરશે ? હું સત્ય કહું છું. મને તેના ઉપર પુરતો વિશ્વાસ છે, તેનામાં દેવી સક્રિય છે, તે મને પોતાને હંમેશાં ઉત્સાહી રાખે છે. તેણે એક દિવસ કહ્યું હતું-‘મરવાને માટે’ જન્મ થયો છે; કોઈ જીવતા નહિ રહે; તો પછી મૃત્યુનો ભય શા માટે ?” તેની આ વાત મહારા હૃદય ઉપર અક્રિય છે. હું તેને આ જન્મ નહિ ભૂલી શકું.”

હું આ બધી વાતો એકામ્ર હૃદયથી સાંભળી રહ્યો હતો. ત્રણ દિવસ પછી તેની બદલી બીજી જગ્યામાં થઈ ગઈ અને તે મહારાથી જુદો યઈ ગયો.

તેના જવાબી મ્હારા માટે જેલ સુની યમ ગઈ. ૨ દિવસે તેની બદલી યમ તે દિવસે જતાં વખતે દારી સામે જોઈ તેણે કહ્યું હતું. “જેલમાંથી છૂટીને ખમને એક વખત મળીશ, આશા છે કે તમે મ્હને મૂલી જશો નહિ.” મેં પણ સહૃદયથી તેને કહ્યું “મેં જૂલવા લાયક વ્યક્તિ નથી.”

હાથકડી-મેડીઓના અવાજ સાથે તે એકવાર દારી ખખો સામે જોઈ હતી ત્યાંથી દૂર ચાલ્યા ગયા.

તેના ગયા પછી સાતમે દિવસે હું જેલ અદાર આવ્યો કોઈ અંદુકની ગોળીઓના આજ સાંજથી માણના લાયથી નાશી જતા દરણાની જેમ છુપાતા છુપાતા ચિકારીને જોતા ગમ છે તેમ હું પણ યોરે દૂર દૂરથી જેલ તરફ જોતો રહ્યો.

૭ મદિના જેલમાં વીતાવ્યા પછી છૂટકાગના દમથી પસંદ થતા ઘોડાના ઘેરે આવી જોઈ છું તો જગત આજુ બદલાઈ ગયું હતું. મારી સામે અધિકાર જ્ઞાત્ય કંઠા લાગ્યું સર્વત્ર મ્હને અધિકારને ભયના વાતાવરણનો ભાગ થતો જણાયો.

મારી પાંતિએ મામ ધરતો મામાન અને કપડાં વેચીને ૭ મદિનાના દિવસે મદામુરકેલીમાં ગુલવાં દતા. હું ગયો ત્યારે ધરમાં પુછ્યું જેનું કશુંજ ન્હોતું. ખૂબજ વિચારમાં હું ઘેરાવા લાગ્યો. ચરકરી નોકરી તો યમ શકે તેમ ન્હોતું. તેમજ ધરના વહેવાર ચલાવશ પાસે પૈસા ન્હોતા. અને દેશસેવકનો વેપ પહેરી હું અવીથી આમને તેમ બટકવા લાગ્યો.

મેં વર્ષ મુધી કેવળ આમ તેમ બટકતો રહ્યો. અને મારામાં રહી શકી દેશવ્યક્તિની આત્મ શ્રદ્ધા ને ક્રાંતિની જ્વાળા દિવસે દિવસે શિયિત થવા લાગી.

મ્હને ખમ નથી તે દિવસ કયો હતો. હું ધરની દાર કંઈ મામાન લેવા બનરમાં જઈ રહ્યો હતો, હું જલથીથી માર્ગ કાપતો હતો. રાત અધારી હતી અને દુકાનો બંધ થવાની નેપાટી હતી. એ વખતે મારી પાસે યમ એક માણસ પચાર થયો અને પુવજ મારી સામે આવી ઉભો રહ્યો. મારી તરફ ખાનથી જોઈ તેણે કહ્યું “શામાય?” તેને ઓળખવાની ચેષ્ટા કરતા કરતાં આશ્ચર્યથી મેં કહ્યું “અ-મ-ર-મિ-દ?”

“દા”

“આવો કેવો વિચિત્ર વેશ પહેર્યો છે? તને ઓળખવાનું પણ મારે માટે કઠીન બન્યું?” મેં કહ્યું.

“પણ તમને તો મેં ઓળખી કાઢ્યા” અમરસિંહે જવાબ વાળ્યો.

“મને પણ ખમ તો યમ ગયેલો પણ જેલમાંથી કમારે આવ્યા?”

“મેં મદિના થયા, આવ્યો ત્યારે તો મેં ઝૂરી ઝૂરી મરી ગઈ હતી. ધરડા પિતાને ગાંડા માણસોના દવાખાનામાં મોકલી દેવામાં આવ્યા છે. ત્યાં હું ગયો તોપણ પિતા મ્હને ન ઓળખી શક્યો, હું છુપત પાછો ચાલ્યો આવ્યો, હવે એકદો છું. આ વખતે ગિરફતાર પછી ફરો છો?”

“આ શું કહી રહ્યા છો? મારી સમજમાં કંઈ આવતું નથી?”

“જૂઓ પેલા મેં ત્રણ સી. આઈ, ડી. આવી રહ્યા છે, માર્ગ ચાલો.”

“જોતા જોતા તેઓ ચાલ્યા ગયા, હું બધથી મુછ રહ્યો હતો, તેનો મ્હેરો કેટલો ભયાનક થઈ ગયો હતો. ઓહ?”

(૫)

ત્યારે જાણુ યોર અધિકાર વ્યાપી રહ્યો હતો નહીને કિનારો મુનતાન હતો. હું માનસિક દશન ચલનથી અવ્યવસ્થિત રીતે ફરી રહ્યો હતો. હું અમરસિંહ સાથે મદારી મુકામલો કરી રહ્યો હતો. ઓહ? કેટલું વીર હૃદય છે? અને હું-? હું.....મારા મુખોની આશામાં શૂદરયાઈની ઝંઝાળોમાં પડ્યો પડ્યો માતૃભૂમિ પ્રત્યે મ્હાર કતવ્ય જૂલી રહ્યો છું. આમ મનમાં એકપછી એક તોફાની વિચારોએ તોફાન જમાવ્યું અમરસિંહ મળી નવતો? હું ફરી તેની સાથે જેલમાં ગઈતો? હું તેના જેવા ક્રાંતિકાર વિચારોનો આગ્રહી બનુંતો? આમ વિચારો કરી મેં નક્કી કયું. “અમરસિંહ અદો ફરવા આવે છે. બોમલેને તે અદો મળીગમ તો ફરી સરમ વાત?”

વિચારો ને વિચારોમાં અધારમાં અમરસિંહને હું સોંપવા લાગ્યો. યોગજ વખતમાં એક ધોમો અવાજ મ્હંજાયો,

...અમરસિંહ ? હું અમિતેમ જોવા લાગ્યો અને પૂછ્યું—“કોણ ?” જવાબ ન મળ્યો. મેં કહ્યું—રસો નહિ. હું મિત્ર છું.....”

સામેથી એક યુવતિ આવતી જણાઈ તેણે કહ્યું “હું ખૂબજ દુઃખમાં છું આપને. ને અમરસિંહ ગંગી-જળ તો તેને મ્હારે ત્યાં મોકલી આપશે.” “આપને ત્યાં ?” મેં નવાઈથી પ્રશ્ન પૂછ્યો. “આપનું નામ ?”

“ત્રિવેણી” “આપ જરૂર જરૂર મોકલાવે હોં,” કોણ જાણે પણ એ પછી આગળ બોલતાં એ અટકી ગઈ, અને માર કાળજી પણ ધડીઆગના ધગકારાની જેમ નજીક ધડક ધડકી રહ્યું હતું મેં કહ્યું “સાર” એટલામાં તો તે ચાલી ગઈ.

હું વિચાર કરવા લાગ્યો, ક્યાં અમરસિંહ અને ક્યાં આ યુવતિ, શું અમરસિંહ ને ત્રિવેણીના કેવાકે સંબંધ હશે ? ત્રિવેણી અમરસિંહને શા માટે મળવા માગતી હશે ? શું ત્રિવેણી દરેરાજ અહીં આવતી હશે ? શું અમરસિંહ એની રાહ ભેટો ઉતારે હશે ? આમ એક પછી એક અનેક પ્રશ્નો ખજ થવા લાગ્યા હું એ વિચારો કરતો કરતો નહિની રોજબ ઉપર જઈને ગૂંપ-ગૂંપ ખેસી ગયો. અને નહિમાં વહેતા પ્રવાહને જોવા લાગ્યો. એટલામાં કોઈએ મ્હારા ખભા ઉપર હાથ મૂક્યો.

“કોણ ?”

“અમર ?”

“તને તો હું શોધી રહ્યો હતો.”

“ત્રિવેણીને ત્યાં મોકલવા માટે ?”

“તને કાણે કહ્યું ?” મેં આશ્ચર્યથી પૂછ્યું. અમર-સિંહ એક વખત લખાનક રીતે હમીને બોલ્યો “મ્હારા જીવન મરણનો પ્રશ્ન હું ન જાણું તો કોણ જાણે ?”

“રામનાથ સાર યશુ” તમે પોતે આ ધટનાથી પરિચિત યજ્ઞ ગયા છો. નહિ તો આ વિશ્વાસઘાત ન કોઈને કહેવું અને ન કોઈ જાણત.”

“વિશ્વાસઘાત કેવો ?”

“જેના ઉપર મ્હારો વિશ્વાસ હતો તે ‘ત્રિવેણી.’ એક દિવસ મેં કહ્યું હતું કે તે વીરબાળા છે, મારી આરામના દેવી છે. મારા હૃદયની શક્તિ છે મારામન મંદિરની પૂજારણી છે. તે ‘ત્રિવેણી’ આજે મ્હારા જીવનને સંસારના પ્રલોભનોમાં ફસાવી દેવા માગે છે. મારી આશાઓને કચડી નાંખવા ઇચ્છે છે. મારાં વિચારો ક્રાંતિની ચોજનાઓને એકી વખતે સળગાવી મૂકવા માગે છે. શાં માટે હું તેનો લોભ કરું ?

“તમે શું કરી રહ્યા છો, અમરસિંહ ?”

“તદન સાચી વાત.”

“શું ત્યારે તમે નહિ આવ ?”

“એ કહે છે એવું તો નહિજ બની શકે, જમરા તો ખરાજ. પણ પ્રાણ આપીશ.”

“નહિ! નહિ! અમરસિંહ ? તમે આમ ન કરશો તમે માતૃભૂમિ માટે જીવો...”

“નહિ. દરગીઝ નહિ, માતૃભૂમિને માટે મરવું એજ સાચુ મરણ છે. મારે મરવું નોંધ્યું?”

“તમે અહીંજ મોટી ધૂલ કરી રહ્યા છો?”

“નહિ! હું કદાપી શૂલ કરુંજ નહિ. રામનાથ? દિલ દૂરી ગયું છે, હવે છપાંબને જીવનની રક્ષા કરવાનો અમય નથી.....હું જઈ છું?”

અમરસિંહને રોકવાનું મ્હારાથી સાહસ ન થઈ શક્યું, અધકારમાં પણ તેની આંખોમાંથી ચિત્તભારીઓ નીકળી રહી હતી. જતાં જતાં એ બોલતો હતો. “જેલુ અને જીવન, જીવન અને મરણ, સ્વાધીનતા ને ‘મૃત્યુ...’ ખસ સ્વાધીનતાને ખાતર મૃત્યુ એજ સાચુ જીવન છે. એજ મારા જીવનનું ધ્યેય છે....ખસ ‘હું’ જઈશ.....”

આવા રાખે કેટલાયે વખત હજી મને એ નહિના કિનારે મારા કાનમાં પડાઈ પાડી રહે છે. અને અમરસિંહના છેલ્લા વાક્યો ને પગ થાપી મારા કાનને વીધી રહે છે.

(સંપૂર્ણ)

ગ હ ન મ્ ગ તિ

તેના સંસાર પાં જગન્નાથનું નામ દેશો કે એક નહાતું
છોકરું પણ તમને તેના ઘેર લઈ જશે.”

“એમકે ! ગાયત્રિ મને વગર દીઠે ઝોળખશે ?”

“હા, જરૂર એ શક્તિ તે ધરાવે છે.”

તે તેજ દિવસે ચારની ગાડીમાં પૂર્ણાનંદ શંકાના
સમાધાન માટે ગાયત્રિને મળવા સુદરપુર આવવા
નિકળ્યો.

(૨)

સુદરપુર રેલ્વે સ્ટેશનથી ત્રણ માઈલ દૂર હોવાથી
પૂર્ણાનંદ બીજા દિવસના પ્રભાતે સરસ્વતીની સંપત્તિ
મુજબ ગયા, સ્ટેશને ઉતરી પગપાળા સુદરપુરના માર્ગે
આશ્યો, ને જ્યારે તે સુદરપુરની ભાગોળ આવ્યો ત્યારે
લગભગ આઠેક વાગ્યાનો સુમાર થયો હતો, ગામની
ભાગોળ કૂવાના પનપટ ઉપર અનેક સ્ત્રીઓ પાણી ભરી
રહી હતી. કેટલીક ભરેલાં બેડાં શિર પર લઈ નગરપ્રતિ
જતી તો કેટલીક નગરમાંથી કાઠાં બેડાં લઈ કુવે પાણી
ભરવા આવતી. પૂર્ણાનંદે પાણીભરી નગરપ્રતિ જતી
કેટલીક સ્ત્રીઓ પૈકી પાછળ પડી ગયેલી એક સ્ત્રીને
સંબોધી પૂછ્યું :

“બહેન ! આ ગામમાં પાં જગન્નાથ રહે છે
ખરૂં ?”

પૂર્ણાનંદના એ પ્રશ્ને પાણી ભરી જતી સ્ત્રીએ
પાખું વાળી જોયું. જોતાંની સાથેજ તે બોલી :

“કોણ પૂર્ણાનંદ ? તમારે ગાયત્રિને મળવું છે કેમ
ખરૂં ? તમને તમારી શંકાનું સમાધાન કરવા સરસ્વ-
તીએજ મોકલ્યા છે ને ?” પેલી અસાન સ્ત્રીએ એક
સામટા ત્રણ પ્રશ્નો પૂછ્યા. જેના પ્રતિ ઉત્તરમાં પૂર્ણા-
નંદે સ્કામો પ્રત્તિ પૂછ્યો !

“હા, મને સરસ્વતીએજ મોકલ્યા છે. તમારુંજ
નામ ગાયત્રિ ?”

“હા, માંડેજ નામ ગાયત્રિ. હું તમારી શંકાનું
નિવારણ જરૂર કરું. પરંતુ તમો જોઈ રહો છો કે મને

છેલ્લા દિવસો તપ છે. ઘેર જઈ આ બેડું હું પાણીવારે
ઉતારીશ કે દુરતજ પાંચ મિનિટમાં મને પ્રસૂતિ થશે.
પ્રસૂતિમાં પુત્ર જન્મશે, ને પુત્ર જન્મતી ખુશાલીમાં મારા
મસસ ગામમાં દુરતજ સાકર વહેંચવા માણસ મોકલશે
સાકર વહેંચવા મોકલેલો માણસ સાકર વહેંચી પાછો
આવશે કે તેજ વખતે મારું મૃત્યુ થશે—એટલે હું
‘દૈવની ગતિ ગદન છે.’ એનો અર્થ સમજવી થકવા
લાગ્યાર છું.—અવકાશજ નથી. કિન્તુ તમને તે જાણ-
વાની ઉપેક્ષાજ હોય તો, હું આ દેહથી છૂટી દરિયાની
દેહમાં આગથી સાત વર્ગે, આજ દિવસે બપોરના બાર
વાગે અહિંના જંગલમાં આવેલા માનસરોવર પર
પાણી પીવા આવીશ ત્યારે તમો મને હાં મળજો એટલે
તે હું તમને સમજાવીશ.”

આટલો લાંબાણ ખુલાસો કરી ગાયત્રિ ચાલી ગઈ.
નતો તેણે પૂર્ણાનંદને પોતાની સાથે ઘેર આવવાનું કહ્યું
કે નતો કાંઈ સમાચાર પૂછ્યા. એનું આશ્ચર્ય પૂર્ણાનં-
દને નહોતું. પરંતુ ગાયત્રિએ જે ભવિષ્ય લાખ્યું એજ

લેખક:—શ્રી. “રમેહરજી”

એના હૃદયને આનંદાશ્ચર્ય ઉપભવતું હતું. તેને એમ
થયું કે, જ્યારે હું અહિં સુધી આવ્યો છું. ત્યારે ગાય-
ત્રિએ મને અત્યારે જે કહ્યું તે કેટલા અંશે સત્ય છે તે
તો મારે જોવુંજ જોઈએ, અને આમ મનસુચો કરી તે
ગામમાં એક વીપ્રના ઘેર ગયો.

વિદ્વાન સર્વત્ર પૂજ્યતે, એ સત્રાનુસાર પૂર્ણાનંદના
લાલપર અંકિત થયેલી વિદ્વાતાની છાપે તેના સારો
સત્કાર થયો, ને સન્માનસદ્ તેને આવકાર
આપી બેસાડ્યો. ત્યાં તો અધ્યાત્મિક કલાકના અંતરે
પાં જગન્નાથનો માણસ જે ઘેર પૂર્ણાનંદ ઉતર્યો હતો
તે ઘેર પુત્રના જન્મની ખુશાલીમાં સાકર આપવા આવ્યો
ને પુત્ર જન્મતી વાત કહી, તેના ગયા બાદ ભોજન
કાર્યથી નિવૃત્ત રતાં અતિથી સાથે ઘરઘણી રાતજોષ્ટી કરી
રહો હતો. ત્યાં તો પાં જગન્નાથની પુત્રવધૂ ગાયત્રીના
અવસાનના સમાચાર આવ્યા. દુરંતજ ઘરઘણીને પૂર્ણા-
નંદ તેની સ્મરનાન વાતમાં ગયા જ્યાં પૂર્ણાનંદે ગાય-
ત્રિના મૃતદેહને દેવાતો અગ્નિસ્પંકાર નજરો નજર જોયો.

x

x

x

૬૯ વની ગતિ ગદન છે. એ વાક્ય શાસ્ત્રી પૂર્ણ-
નંદ અનેક વખત જુઝા જુઝા અથોમાં વાંચતા, અને
એનો અર્થ સમજવા માટે કલાકોના કલાકો સુધી
વિચારમંથન કરવા છતાં પણ એમના શંકાશીલ હૃદ-
યનુ સમાધાન થઈ શકે તેવો જવાબ તે નહોતા
સમજી શકતા.

ગોરખપુરમાં શાસ્ત્રી પૂર્ણનંદની એક સમર્થ વિદ્વાન
તરિકે સારી ખ્યાતિ હતી. એટલુંજ નહિ બલકે તેમની
સ્થાને આખા ગોરખપુરમાંથી એક પણ માણસ ધાર્મિક,
નૈતિક તથા સામાજિક ચર્ચા કરવા શક્તિશાળી નહોતો.
એટલે પૂર્ણનંદના હૃદયમાં ઉદ્ભવેલી ‘દૈવમ્ ગદનમ્
ગતિ ॥’ ‘એ શું?’ ની શંકાનું નિવારણ કોઈ
કરી શકે તેમ હતુંજ નહિ. આખરે એ પ્રશ્ન તેમણે
સરસ્વતીનેજ પૂછવાનો વિચાર કર્યો.

સરસ્વતીની ઉંમર તો હતી-વીસ વર્ષની. છતાં એ
પતિ પરાયણ શાંખી સ્ત્રી સર્વ ધર્મશસ્ત્રોની ચાતા
હતી. ધર્મ, વ્યાકરણ અને નીતિના દૃટ પ્રશ્નોની તે
સહેલાઈથી ચર્ચા કરી શકતી હતી. કુદરતેજ એને એના
બાલ્યકાળથી અસાધારણ દૈવી શક્તિ આપી હતી, છતાં
એ નિરાશિષ્ટાની હતી. એની પતિભક્તિ ભ્રેષ્ઠ પૂર્ણનંદ
પોતાની જાનને ભાગદાગી લેખના. એટલુંજ નહિ,
કિન્તુ પોતાના ઘેર ખૂદ દૈવી સરસ્વતીજ છે. એમ માની
તે શીમતી સરસ્વતીનું યથાર્થ સન્માન કરતા.

પૂર્ણનંદ અને સરસ્વતીનો ગંગાર સ્વર્ગસ્થોના
ભોક્તા દેવ-દેવીઓને પણ ઇર્ષા કરાવે તેવો સુખી દતો.
પૂર્ણનંદનું લગ્ન તેમની એકવીસ વર્ષની ઉંમરે શારંગીકૃત
રીતિથી સરસ્વતી સાથે થયું હતું. જે વખતે સરસ્વ-
તિની ઉંમર ચૌદ વર્ષની હતી. પરણી શાસ્ત્રે આખ્યા
પછી તેણે કોઈ વખત પોતાના પિયર જવાની ઈચ્છા
કરીજ નહોતી. એ સુયોગ્ય પતિ-પત્ની વચ્ચે અનન્ય
પ્રેમ ભોળા પ્રકારે હતી.

એવી એ સરસ્વતી પાસે પોતાને ઉદ્ભવેલી શંકાનું
સમાધાન કરવા માટે શાસ્ત્રી પૂર્ણનંદ તેમના અબલ્ય
ખંડમાંથી ઉઠી બહારના ખંડમાં આવ્યા, જે વખતે
સરસ્વતી રસોડામાં ચોખા વિખૂતી હતી, તે પળિને
‘મ હૃદયે પોતા તરફ આવતા નિર્ભ દાયખાનું

દૈવમ્

કાપ’ પડતું મૂકી, પતિદેવ શું આશા કરે છે, તે સાંભ-
ળતાં ઉત્ક્રેષ્ઠ હૃદયે તેમના રહાસું ભેધે રહી.

પૂર્ણનંદે તો બહાર આવતાંની સાથેજ પૂછ્યું.

“સરસ્વતી! આજ હું ધણાય વર્ષોથી અનેક
અથોમાં આ વાક્ય વાંચું છું, છતાં એનો અર્થ શું એ
સમજી શકતો નથી. આજ તો એ તને પૂછી મારી
શંકાનું સમાધાન કરવાનો વિચાર કરી, તારા કાપમાં
ખલેલ પહોંચાડના આવ્યો છું.

“પૂઠો, મમ સૌભાગ્યનાથ! બણીજ ખૂશીથી
પૂઠો, એ આપને ઉદ્ભવેલી શંકાનો પ્રશ્ન.”

“આ રહી મારા એ પ્રશ્ન: દૈવમ્ ગદનમ્ ગતિ
કે જેને સમજવા મેં બહુ બહુ પ્રયત્નો કર્યા છતાં તે
નથી સમજી શક્યો.”

“સ્વામિન! પ્રશ્ન તો બહુ સુંદર અને ગદન છે.
તેનો અર્થ તો હું બરાબર સમજી છું, છતાં તે આપને
સમજાવવા જેટલી શક્તિ હું નથી ધરાવી શકતો. એનો
અર્થ તો મારી મોટી બહેન ગાયત્રીજ સમજતી સકશે.”

પોતાની વિદ્વાન પત્ની સરસ્વતીનો આ પ્રભાણેનો
પ્રતિઉત્તર સાંભળી પૂર્ણનંદ વિચારમાં પડ્યા. ‘જેનો અર્થ’
સરસ્વતી સમજે છે છતાં તે મને સમજતી નથી થકી
એમાં જરૂર કોઈ શુભાચર્ય હોવુંજ ભ્રેષ્ઠ. અને તે શું
હશે એ જાણવાની તીવ્ર આકાંક્ષા પૂર્ણનંદના હૃદયમાં
પાછી ઉદ્ભવી ને તે પત્નીને સંબોધી બોલવા:

“સરસ્વતી! શું એનો અર્થ મને તારી મોટી
બહેન ગાયત્રીજ સમજતી સકશે?”

“હા.”

“ત્યારે તું મને કહે ગાયત્રીને મેળાવ મને ક્યાં
યરી? હું તો ગાયત્રીને દૈવ્ય ઓળખતો નથી.”

“ભલે તમે ન ઓળખતા હો, પરંતુ તે તો જરૂર
તમને ઓળખશેજ. ગાયત્રીનો મેળાવ તમને તેના સામ્રે
સંદરપરમાં થશે. સંદરપુર કોઈ બહુ મોટું સંદર નથી.

ગ હ ન મ્ ગ તિ

તેના સસરા પં. જગન્નાથનું નામ દેશે કે એક નહાતું
હોઈ પછી તમને તેના ઘેર લઈ જશે. ”

“ એમકે ! ગાયત્રિ અને વગર દાંડે ઝોળખશે ? ”

“ હા, જરૂર એ શકિત તે ધરાવે છે. ”

તે તેજ દિવસે આંતની ગાડીમાં પૂર્ણાનંદ શંકાના
સમાધાન માટે ગાયત્રિને મળવા સુંદરપુર આવવા
નિકળ્યો.

(૨)

સુંદરપુર રેલ્વે સ્ટેશનથી ત્રણ માઈલ દૂર હોવાથી
પૂર્ણાનંદ ધીન દિવસના પ્રભાતે સરસ્વતીની સૂચના
મુજબ ગયા. સ્ટેશને ઉતરી પગપાળા સુંદરપુરના માર્ગે
આશ્યો, ને જ્યારે તે સુંદરપુરની લાગોળે આવ્યો ત્યારે
લગભગ આડેક વાગ્યાને સુમાર થયો હતો, ગામની
લાગોળે રૂવાના પનપટ ઉપર અનેક સ્ત્રીઓ પાણી ભરી
રહી હતી. કેટલીક ભરેલાં ખેડાં શિર પર લઈ નગરપ્રતિ
જતી તો કેટલીક નગરમાંથી કાલાં ખેડાં લઈ કુવે પાણી
ભરવા આવતી. પૂર્ણાનંદે પાણીભરી નગરપ્રતિ જતી
કેટલીક સ્ત્રીઓ પૈકી પાછળ પડી ગયેલી એક સ્ત્રીને
સંબોધી પૂછ્યું :

“ બહેન ! આ ગામમાં પં. જગન્નાથ રહે છે
ખરે ? ”

“ પૂર્ણાનંદના એ પ્રત્ને પાણી. ભરી જતી સ્ત્રીઓ
પાછું વળી જોયું. જોતાંની સાથેજ તે બોલી :

“ કોણ પૂર્ણાનંદ ? તમારે ગાયત્રિને મળવું છે કેમ
ખરે ને ? તમને તમારી શંકાનું સમાધાન કરવા સરસ્વ-
તીએજ મોકલ્યા છે ને ? ” પેલી અજ્ઞાત સ્ત્રીએ એક
સામટા ત્રણ પ્રશ્નો પૂછ્યા. જેના પ્રતિ ઉત્તરમાં પૂર્ણા-
નંદે સ્હાભો પ્રત્ન પૂછ્યો !

“ હા, મને સરસ્વતીએજ મોકલ્યા છે. તમારુંજ
નામ ગાયત્રિ ? ”

“ હા, મારુંજ નામ ગાયત્રિ. હું તમારી શંકાનું
નિવારણ જરૂર કરું. પરંતુ તમે તોજ છો છો કે મને

છેલ્લા દિવસો તપ છે. ઘેર જઈ આ જોડું હું પાણીપારે
ઉતારીશ કે દુરતજ પાંચ મિનિટમાં મને પ્રસૂતિ થશે.
પ્રસૂતિમાં પુત્ર જન્મશે, ને પુત્ર જન્મની ખુશાલીમાં મારા
સસરા ગામમાં દુરતજ સાકર વહેંચવા માણસ મોકલશે
સાકર વહેંચવા મોકલેશે માણસ સાકર. વહેંચી પાછો
આવશે કે તેજ વખતે મારું મૃત્યુ થશે—એટલે હું
‘ દેવની ગતિ ગઢન છે. ’ એનો અર્થ સમજાવી ચકવા
લાયાર છું.—અવકાશજ નથી. કિન્તુ તમને તે જાણ-
વાની ઉપેક્ષાજ હોય તો, હું આ દેહથી છૂટી હરિણીના
દેહમાં આજથી સાત વર્ષે, આજ દિવસે ખોરના ખાર
વાળે અહિંના જન્મલમાં આવેલાં માનસરોવર પર
પાણી પીવા આવીશ ત્યારે તમે મને ત્યાં મળીને એટલે
તે હું તમને સમજાવીશ. ”

આટલો લંબાણ પ્રજ્ઞાસો કરી ગાયત્રિ ચાલી ગઈ.
નતો તેણે પૂર્ણાનંદને પોતાની સાથે ઘેર આવવાનું કહ્યું
કે નતો કાંઈ સમાચાર પૂછ્યા. એનું આશ્ચર્ય પૂર્ણાનં-
દને નહોતું. પરંતુ ગાયત્રિએ જે ભવિષ્ય બાપ્યું. એજ

લેખક :—શ્રી. “ રત્નેકુન્ડ ”

એના હૃદયને આનંદાશ્ચર્ય ઉપગમવતું હતું. તેને એમ
થયું કે, જ્યારે હું અહિં સુધી આવ્યો છું. ત્યારે ગાય-
ત્રિએ મને અત્યારે જે કહ્યું તે કેટલા અંશે સત્ય છે તે
તો મારે જોતુંજ જોઈએ. અને આમ મનમુગ્ધો કરી તે
ગામમાં એક વીપ્રના ઘેર ગયો.

વિદ્વાન સૂરત પૂજ્યતે. એ સૂત્રાનુસાર પૂર્ણાનંદના
લાલપર અંકિત થયેલી વિદ્વાતાની છાપે તેનો સારો
સંકાર થયો, ને સન્માનમદ્ધ તેને આવકાર
આપી બેસાડ્યો. ત્યાં તો અડધાએક કલાકના અંતરે
પં. જગન્નાથનો માણસ જે ઘેર પૂર્ણાનંદ કિતરો હતો
તે ઘેર પુત્રના જન્મની ખુશાલીમાં સાકર આવવા આવ્યો
ને પુત્ર જન્મની વાત કહી, તેના ગયા બાદ, બોજન
કાચથી નિષ્પત્ત દત્તાં અતિથી સાથે ઘરધણી માનગોષ્ઠી કરી
રહો હતો. ત્યાં તો પં. જગન્નાથની પુત્રવધૂ ગાયત્રીના
અવસાનના સમાચાર આવ્યા. દુરતજ ઘરધણી ને પૂર્ણા-
નંદ તેની સ્મરનાન યાત્રામાં ગયા ત્યાં પૂર્ણાનંદે ગાય-
ત્રિના મૃતદેહને દેવાતો અગ્નિસંસ્કાર નજરો નજર જોયો.

અનેક આશ્વો વચ્ચે તેજ દિવસની સાંજે પૂર્ણ-
નંદ સુંદરપુરથી ભગદહસે પાછો ફરી ગોરખપુર આવવા
નીકળ્યો. ને ત્યારે બીજા દિવસે સવારનાર દસ વાગે
પોતાને ઘેર આવ્યો ત્યારે સરસ્વતીને પોતાનો સંકાર
કરવા અગિયારમાં ઉઠેલી જોઇ.

પતિને જોઈ સરસ્વતી બોલી:

“સ્વામિન ! અર્થ ન સંધો,
ફેરો પડ્યો ને ? ગાયત્રિ પુત્રને
જન્મ આપી મનુષ્ય થોનિમાંથી
વનચર-પશુ થોનિમાં ચાલી ગઇ.
કાં ખરું ને ? કવે તો. તમારા
હૃદયની શંકાના સમાધાનની વાત
ગઇ સાત વર્ષે એમજને ? જરૂર
તે હરણીના દેહે તમારી શંકાનું
સમાધાન કરશે.”

પત્નીનું આ કથન સાંભળી
તેના આશ્ચર્યની સીમા ન રહી
તે પત્નીને ગંભીર બોલ્યો:

“સરસ્વતી ! આ લે કેમ કરી
ભવયુ ?”

“નાથ ! તે તો મેં આપને
પ્રથમથી જ જણાવ્યું છે, હું
સમજ્યું છું. પરંતુ સમજાવી શકી
નથી.”

(૩)

ગાયત્રિના સુચન મુજબ પૂરા
ઘણાં સાતમા વર્ષના એક દિવસ
આગમ્ય પૂર્ણનંદ એની એજ
શંકા વચ્ચે નીકળ્યો. અને
સુંદરપુર નજીકના અરણ્યમાં
આવેલા માન સરોવરની પાળ પરના એક ઘટાદાર વૃક્ષની
જાખમાં ગાયત્રિને દરિયોનાં દેહમાં આવવાની ગદ
તેજ સાંભળ્યો.

જરાજર મધ્યન્દ ઘણાં એક દરિયોનું મોટું ટાણું.
તરફ દોડતું આવ્યું. અને પાણી પીવા ખડકું.
રોગામાંથી એક દરિયો વિખૂટી પડી ન્યાં

પૂર્ણનંદ બેઠો હતો તે દિશા તરફ આવી પાણી પીવા
માંડી પૂર્ણનંદે હરિણીના દેહમાં એજ ગાયત્રિ છે. એમ
અનુમાન કર્યું અને પાણી પી તે પાણી વલે એટલે
પૂર્ણ. એ ઈશ્વરે પૂર્ણનંદ જરા ટટાર થઈ બેઠો.

હરિણી પાણી પી ન્યાં મોહું પાણીમાંથી ઉચું
કરે છે. ત્યાં તો એક સચ્ચણ
અવાજ કરવું તીરે આવ્યું અને
તે પેલી હરિણીના દેહમાં મોંકાયું.

માકણા વીણતાં

પ્રિયા ! પહે માકણ જાય પેલા
લોહી પી પીને તગડા થયેલા;
તું જાલ જોજે નવ જાય લાગી
જલાય ના તો ખસી જાતું આવી. ૧
આ માકણા ક્યાંથીજ ઉભરાય
આવી કઈથી ઘરમાં ભરાય;
વીણા વીણા તોય ન થાય જોછા
એનો જડે કોઈ નહિ ઉપાય. ૨
હશે શું એ રાક્ષસી કોઈ જાત
કે એકના એક અનેક થાત;
ને આપણું લોહી પીને ધરાય
શું એમણે લીધી હશે પ્રતિજ્ઞા ? ૩
ઝોડીસના કામથી થાકી રાતે
આવી ચઢું ઘેર સુવા નિરાંતે;
ન કિંતુ એ તો જરી જપવા કે
જાણે ગયા એ જાવના અરિ છે. ૪
જાણું નકી માકણના જ પાપે
વસ્થા રવિ, તારક, ચંદ્ર આણે;
ને માકણોની જ નકી પીઠાએ
સ્વર્ગે કીધો વાસ જઈ સુરોએ. ૫

—રસિક ભટ્ટ.

હંમે, ખાંડાં લખ થશે. જે વખતે તમારે એ
લખમાં આવવું. ન્યાં હું મંગળ-ફેરા ફરી રહી ટુરતજ
દેવમ્ મદનમ્ મતિ નો બેદ અવરજ-સમાનવીધ.”
આટલું બોલી ગાયત્રિનો દિવ્ય આત્મા એ દરિયોના
દેહમાંથી છૂટો થયો. ને પૂર્ણનંદ તે દિવસે પશુ નિગમ
વડને પોતાના ઘર તરફ પાછો ફર્યો.

હરિણી એક સીત્કાર પાડી
જમીન ઉપર ગથડી પડી ને આ
દ્રશ્ય જોતાં પૂર્ણનંદ ભયની
મુગ્ધતા સાથે પેલી હરિણી પાસે
આવી તેના મરતકને પોતાના
ખોળમાં લઈ તેના દેહ પર
પોતાના હસ્તને લાગણીમાં હથે
ફેરવવા લાગ્યો. હરિણીએ આંખની
મૂળાંમાંથી તેની ખીડાયેલી આંખ
બોલીને પૂર્ણનંદ રડાવું જોયું.
ખીજી પછે તેને મનુષ્ય વાચા
થઈને તે પૂર્ણનંદને હૃદયે
ધામેથી બોલી:

“પૂર્ણનંદ ! આપને આપેલા
વચન પ્રમાણે આજે પશુ
હું મંત્રોગેને આધિન થઈ
આપની શંકાનું નિવારણ નથી
કરી શકતી જે માટે દિશ્વર છું.
પરંતુ મારો આત્મા આ દેહથી છૂટો
થતાં હું કાચી હોવામાં ચક્રપાત્ર
સર્માના ઘેર પુત્રી રૂપે અવ-
તરીશ ન્યાં મારી ચોદ વર્ષની

ન્યારે ઘેર આવ્યો ત્યારે તે વખતે પણ સરસ્વતીએ બનેલી ઘટના દલી સંભળાવી.

(૪)

આને તો શાસ્ત્રી પૂર્ણનંદ અડતાનીસ વર્ષની ઉંમરે મહેંગેજ છે. 'દેવતી ગતિ ગદન છે' એનો બેઠ જાણવાની જિજ્ઞાસા જરૂર ન્યુનાધિક તૃપ્તિ થઈ. એટલામાં તો યજ્ઞપાત્રને ત્યાં તેમની પુત્રીના લગ્નમાં ખધારવાની, કંકાત્રી આવી ને પૂર્ણનંદ તુરંતજ જવા તૈયાર થયો.

કાશીમાં યજ્ઞપાત્ર શર્માની કાતિનો સ્થળ મધ્યાહ્ને તપતો હતો. લક્ષ્મી તો તેમના ઘેર જાણે દારી રૂપેજ રહેલી હોય તેમ જાણતી. એકની એક પુત્રીના લગ્ન પ્રસંગે આજે તેમના ઘેર લગ્ન લગ્ન મંડપમાં અનેક આમંત્રિત ગૃહસ્થો ખધારેલા છે ત્યાં પૂર્ણનંદ આવી પહોંચ્યો. પૂર્ણનંદની વિદ્વતા પણ અદિયા સુધી પ્રસરી હતી. એટલે તેના સુસ્વાગત સાથે મહેમાનોના સલામંડપમાં સન્માનસહ આત્મકાર આપવામાં આવ્યો. પરંતુ પૂર્ણનંદને તો એ બધી વિચેકતી યતી ક્રિયાઓ તરફ મુદ્દને ધ્યાન નહોતું. તેને તો 'દેવતી ગતિ ગદન છે' એનો બેઠ જાણવાનીજ રહ લાગી હતી. અને ક્યારે હસ્ત મેળાપ થઈ મંગળ ફેરા ફરી રહે તેનીજ રાહ જોતો હતો.

સુકરર સમયે લગ્નમંડપમાં સજ્જ થઈ પર રાખ કિંવા ચરૂ ચઈ. તે ન્યાં ચોથો મંગળ ફેરા ફરી રહી પર-વધુ ઉર્લા રહ્યાં ત્યારે પાનેતરના છુદ્ધતમાંથી મોં

જહાર કાઢી યજ્ઞપાત્ર શર્માની પુત્રી સુકન્યાએ પૂર્ણનંદ રહામું જોયું. કિન્તુ લગ્ન મંડપમાં એકત્રિત થઈ બેઠેલા અનેક વિદ્વાન પુરૂષો સમક્ષ સુકન્યાને કંઈ પણ પૂછવાની હિંમત પૂર્ણનંદ ન કરી શક્યો. કેવળ એક પ્રતિમા સમાન એ સુકન્યા રહામું જોઈજ રહ્યો.

તેને એ પ્રમાણે મૌનચ દશામાં પોતા પ્રતિ જોષ રહેશે નિહાળી સુકન્યા બોલી:

“પૂર્ણનંદ! આ બધા એકત્ર થયેલા વિદ્વાન વર્ગ સમક્ષ, એકવીસ વર્ષથી જે બેઠને જાણવાની તીવ્ર આકાંક્ષા તમારા હૃદયમાં ઉદ્ભવેલી છે, અને જે બેઠને જાણવા આજે તમે અહિં આવી બેઠા છો, છતાં શું એ બેઠ જાણવા મટે પૂછતાં આપના હૃદયને શોભ શાય છે?”

“ના, ના, બહેન! તેવું તો કંઈજ નથી. પણ.....”

“જમ, આગળ વધી ચાલ્યે જાણવાની કંઈજ જરૂર નથી. જેનો બેઠ જાણવાની આપને જિજ્ઞાસા છે તે બેઠ તમારી સમક્ષજ છે. ને જેને આપ અત્યારેજ જોઈ શકો છો. જોજાઓ આ મારી સામે મારો હસ્ત મઢી ઉમેશ મારા પતિદેહને. પણ એ બેઠને કામના આગળ ખૂદસો કરશો નહિ.”

ને ન્યારે પૂર્ણનંદે તેનું પાણિ મદલું દરનાર એકવીસ વર્ષના યુવાન સામે જોયું તો તે ગાપત્રિનો પુત્ર છે જેને જન્મ આપી ગામત્રિ મરણ પામી હતી.

સંપૂર્ણ.

‘પરકાર’ માં આપવાની જાહેર ખબરના સર્વ પ્રકારના કામકાજ સાથે આ એડેસ નોંધી રાખશો—

‘પરકાર’ એડવર્ટાઈઝિંગ ટીપાઈમેન્ટ

૧૩૧૨, શાહપુર, અમદાવાદ.

બે પંખિડાં

(૧)

ટચુકડા એ સળિયા ઉપર ઉભી કરી નાની જેલ
માનવિનાં એ પિંજરા માંદિ પખિ કરી રહે ગેલ
એનું નામ હતું કુંજવેલ
ભાષા માનવની એ શિખેલ.

(૨)

મેલનાં સહસ્ર તરંગ સમો હતો એનો જ કલ્પોલ
અંધન એનાં ભેષ ભેષ બીજાં પખિ કરે કાગારોળ
જગ આખાથી એ ડરતું
પરવશ બની એ મડતું.

(૩)

એક દિ' એનાં માલિક અધાં કરવા માટ ગયેલ
બાલમિત્ર મધું વનપંખિડું મળવા કાજ આવેલ
ને બન્ને વાતો કરે
મળે નવ નિત જરે.

(૪)

‘ચાલ ને દોસ્ત તું! વનમાં જઈને ભગીએ કુંજેકુંજ
જ્ઞાલી આઝાદીનો સ્વાદ લઈને જગાવીએ તેજ પૂજ’
વનતું પખિ બોલે ને
મળે રવ ગેં ચડે.

(૫)

‘ગિરાદર, દવે કહીને થાક્યો કે ગમે અદિ’ મને ખૂબ
તમે અધાંઓ જંગલી યેગ્યા ગૂમાવી આ રસ ફૂપ’
મા નવિ ભાષા શિખવે
પરવશ બની એ બોલે.

(૬)

‘સાંકડી નાની આ કેદ મહિ’ તે રે’વું ગમે તને કેમ?
આઝાદીઓ એ વને જવાની નહિ જરી તને નેમ?’
વનપંખિની આંખ ભિંંગતી
લાગણીની ત્યાં નિક સિંચાતી.

(૭)

‘ખૂબ ખૂબ મને ગમે અદિ’, ડર જેવી અદિ ચીજ નહિ
અખૂટ બોજન, માનરખાણ; ચાલ તુ મે અરે ચાલ અદિ’
પોતાનાં જેવાં સોને કરે
જગદિસ્ટ્રી એજ ખરે.

(૮)

‘લોક તખાં આ પિંજરા માંદિ ઉઠી ન લેલ સહાય
સપ્રધાસ ને વન પેઠાં અરે મળે નહિ અદિ’ કયાંય’
જંગલ વાટે એ જાએ
એનો આતમ ડોલી રહે.

(૯)

‘એનાંથી તો ભાઈ, ગરમી લાગે, જંગલમાં પણ ભો!
મને તો વીરા! આદિ ગમે જલ્દ, આવે તું ને અદિ, હો!’
વિપાદ ભરી એની આંખડી
અમળે છતાંય હસતી.

(૧૦)

‘મેલમેલ એમ લાગે છતો, ચાલ ગીત ગાશું અવિનાશ
વનદેવીને પ્રમુખ કરીને ગુંજ રે’શું વનવાસ’
વનદેવીનાં આશિષ મોંગે તું
શૂંકે પખિ હમી રે’શું.

(૧૧)

‘આઝાદી સરખી શાન્તિ ન મળે અંધનમાંય જરાય
સમજું ને હું આવી ન શકું, મને માનવિનો ડર, હાપી’
એનું દિલકું કકળા ઉઠે
નિજ અંધન ભેળને રહે.

(૧૨)

‘સંગ્રામ તારી આઝાદીનો કર સંપૂર્ણ આશથી તું
સાંપડે એજ ફક્ત મુકિત દિ’મતથી કહું હું’
આનંદ એનાં નયને દતો,
એની કલિકલિમાં રનેહ દતો.

(૧૩)

‘આરંભ થત એ કડવા તણે! કરીય હુંય જરર
નહિ મળે ને આઝાદી તો દોટ મૂકીય ફરાર’
એની આંખડીઓ ચળકે
ખિન્ન મુકિત તણાં પધકે.

(૧૪)

ઉભય મિત્રે અંતર જ્ઞાતથી જોઈ રહ્યાં અનિમેષ
સજીવ હિમેશાં સળિયા ઉપર મૂકતાં રોહની રોષ
હતાં એક પાસે છતાં
દૂર ધખાંજ દતાં.

(૧૫)

હૃદય ઉભય અજવાળી રેના આઝાદી તણે સમિર
ગાઈ રે’તો એ અપરવ માનો મુકિત તણાંય સજીવ
પવિત્ર નયોત જલતી ત્યાં
મુકિતની દિવડી ઉપર ત્યાં.

છસ્કી લાઠી ઉરકી ભેંસ !

રજુ કરનાર:-શ્રી. "એકાદ"

ઉપરાંત કહેવત ગમે તે સંજોગમાં ઉત્પન્ન થઈ હોય; છતાં તે ખરી છે એમ વ્યવહારિક દૃષ્ટિએ નિહાળતાં સાબિત થાય છે. બેંસ અને લાઠી બંને તમે જોઈશો? બંનેને જોતાં જરા હસી જવાય છે. બેંસ એ હિંદનું લોકપ્રિય પ્રાણી ગણાય છે તેથી જ તે સરકાર જેમ પોતાનાં લાડકાં પ્રાપ્ત જોતો ખિતાબો અર્પે છે તેમ લોકો પોતાના જાડા માનવ બંધુઓને બેંસના ભાઈતો ખિતાબ અર્પે છે અસ્તુ.

બેંસનાં દૂધનું આકર્ષણ જગતમાં સોથી વધારે છે; તેથી જ તે હિંદની કાળી બેંસનું દૂધ પી જવા માટે ગોરા ભરવાડો લાઠીઓ લઈને યુરોપથી અહીં સુધી દોડી આવ્યા, અને "છસ્કી લાઠી ઉરકી બેંસ" એ સુત્ર અનુસાર હિંદી બેંસના માલિક બની બેઠાં આજકાલના લાઠીધારીઓમાં મુસોલીની અને હીટલરનાં નામ જણીતાં છે! કાળી બેંસો પ્રત્યેનું ગોરાઓનું આકર્ષણ પગપૂર્વથી ચાલ્યું આવે છે; તેથી જ તે મુસોલીની લડીને એખીસીનીયન બેંસ લેવાને માટે ચડ્યો. એખીસીનીયન બેંસ પણ મારકણી હતી. આઠ-દસ માસ સુધી ખૂબ ખૂબ શીંગડાં વીંઝ્યાં પણ અંતે બિચારી થાકીને લાઠીધારીઓને શરણે થઈ !

પાંચ ૭ વરસ ઉપર અસહકારીઓએ સ્વરાજની બેંસને હાથગત કરવા માટે જખરી જુ બેસ ઉઠાવી હતી. આંધીજી બિચારા સ્વરાજની બેંસનું પૂછકું પકડીને હિંદથી ઠેક-વીલાવાત સુધી દોડ્યા, છતાં સ્વરાજની બેંસ કાશુમાં ન આવી તે નજ આવી ! કારણ શું? કારણ એમકે "છસ્કી લાઠી ઉરકી બેંસ !" અસહકારીઓ પાસે તો લાઠીને બદલે તકલી કે ચરબો હતો. પછી સ્વરાજની બેંસ શી રીતે મળી શકે? મતલબકે લાઠી

વગર જ સ્વરાજની બેંસને ગોતવા નીકળેલા અસહકારીઓને પોલિસની લાઠીઓનાં દર્શન થયાં; ત્યારે પોતાની જૂઠા સમજણી કે "છસ્કી લાઠી ઉરકી બેંસ." વહે-માતરમ કે ઢંકેલાળ છંદાગાદના પોદારેથી સ્વરાજની બેંસ ન મળી શકે !

સંસારમાં જેને ન્યાય, નીતિ, પ્રમાણિકતા, માનવતા, સહૃદયતા, લાગણી, વિવેક, મર્યાદા, સંસ્કારિતા, કલ્યાણકહેવામાં આવે છે એ બધું લાઠી આગળ કંઈ હિસાબમાં જ નથી ! એ બધા સુધરેલી સમાજના ગણતા ચલણી સીક્ષાઓ લાઠીરાજ્યમાં ચાલતા નથી જ ! (લાઠી-ગળયને કોઇ વાંચક ઉતાવળે રજકરે સદૃશ્ય કલાપીના લાઠી રાજ્ય સમજી ન લેતો 'સાર્ ૧') હું તો સામાન્યવાદીઓના લાઠીરાજ વિષે કહું છું. કળિયુગ તો ઠીક પણ સતયુગમાંયે જેની લાઠી તેની બેંસ ગણાતી હતી. આ સનાતન મુતને આપારેજ ધતિહાસની આશીશાન ઈમારતો ચરુર્ધ છે અને જુગોળના નકશાઓના રંગો બદલાયા છે !

જુલો હિંદના પૂર્વ ઇતિહાસ તરફ દૃષ્ટિ કરો. આ ભારત રૂપી બેંસના અમ્મલ માલિક અનાર્થ હતો, પણ ઈશન અને તુરાન તરફથી આર્યોનાં રાજાં લાઠીઓ લઈને આવ્યાં ને ભારતની બેંસના માલિક થયાં તે પછીના કાળમાં જુઓ, બ્રાહ્મીઅન, ગ્રીક, ક્ષત્રવ વગેરે અનેક લાઠીધારીઓએ હિંદની બેંસ હસ્તગત કરી હતી. પછી સીકંદર મોરો ઘોડો લઈને આવ્યો અને મોરસની પંજળી બેંસને છતીને હાલ્યો ગયો.

રજપૂત યુગમાં જ્યાં સુધી એમની લાઠીઓ સલામત હતી; ત્યાંસુધી એમને ખોલેથી હિંદી બેંસ જરા પણ ડગી નહિ; પણ મોટી ગાડી ડાંગ લઈને મહમુદ ગીઝની આવ્યો અને બધા રજપૂત લાઠીધારીઓની

લાઠીઓ ખોખરી કરી નાખી ને સતર સતરવાર બેસની
પાંચ છોડ યધી પછી સાદશુદ્ધિનયોરી જળરી ડાંગ
લખને આવ્યો અને “હરકી લાઠી ઉરકી બેસ”ની
કિંવદંતિ ખરી પાડી, હિંદી બેસને દાય કરી અને
દીવ્દીમાંજ ખીસા ઠોકીને તેને મજબુત રીતે બાંધી
દીધી. પછી તો મુસલમાન લાઠીધારીઓએ હિંદી બેસનું
દૂધ ખૂબ ઉગાડ્યું. વચ્ચે ચંગીસખાં અને તૈમુર જેવા
જળરા ઘોઠા ધારીઓએ પકણોની લાઠીઓ તથા હિંદી
બેસને પણ ખોખરી કરી પણ કોણ જાણે હિંદી બેસનું
દૂધ હજમ ન થવાથી તે પાછા દાલખા ગયાં કોણ
જાણે હિંદી બેસના દૂધમાં એવી ચી તાડીર છે કે ખીના-
રાઓ ઘણી મુદત થતાં હીસા પડી જાય છે; તેથી નવા
ડંકા ધારીઓ ફાવી જાય છે.

પકણો પાસેથી મુગસોએ હિંદી બેસ પગની. તેમના
વખતમાં હિંદી બેસ સારી તાજ યધ જેથી દૂધ ખીસા
મરાઠા ટકાર થયા અને યુરોપથી ગોરા ભરવાડો આના
લાઠીઓ. મુગસોની લાઠીઓ ખોખરી થતાં હિંદી બેસના

કમળે લેવા મરાઠાઓએ ડંકા ઉઠાવ્યા તેવામાં અહ-
મદશાહ અબદલીએ એમની લાઠીઓ ખોખરી કરી
નાખી તેથી આરોગ્ય ગોરા ભરવાડો ફાવી ગયા. એમની
લાઠીઓને પાંચ પાંચ વરસે પોલિસ ચતી હોવાથી
ખોખરી થતીજ નથી તેથી હિંદી બેસ ઘણા લાંબા
સમય સુધી એમના ખીત્રે બંધાઇ રહેવાને સંભવ
છે પણ હિંદી જનતાપર ગોરા ભરવાડોને પ્રતાપે આક્રમ
એ આવી કે તેઓ હિંદી બેસનું ઘી દૂધ તો પોતાનાં
દેશમાં ચઢાવે છે અને અહિના લોકો માટે સેપરેટ બાકી
રહેવા દે છે.

હિંદી બેસ પુષ્કળ દૂધ દે છે એ સાંમળાને બોલ્સો-
નીક લાઠીધારીઓ બેસ તરફ નમર ઉઠાવે છે; પણ
આ બેસનો વાડો એટલો મજબુત છે કે તેને ભેદીને
ખીસા સુધી આવતુ ઘણું મુરકેત પડે છે. વળી હીંદી
બેસ ઘણું વરસો થયાં એકજ ખીત્રે બંધાએલી હોવાથી
મુગાધને કે અકળાધને નામભાગ ન કરે એટલા માટે
દર પાંચ વરસે એના ગળામાં નવો ગાજો બાંધવામાં

— દેશી દવાઓ માટે સુપ્રસિદ્ધ —

ગાંધી રોગ દવાઓ માટે સુપ્રસિદ્ધ

ગાંધી રોગ અમદાવાદ. કાલબાદેવી સુગંધ. લક્ષ્મીરોડ પુના સીટી. લિંગા-ગુજરાત.

આયુર્વેદિક પ્રદર્શનોમાંથી દવાઓની ઉત્તમતા માટે એના રૂપાના ચોંદા મળેલા છે. તથા
વૈદ્ય, ડોક્ટરો અને ધર્મના ગ્રંથોઓએ દવાઓ વાપરી સંતોષ દર્શાવેલ છે.

—આયુર્વેદિક ઔષધો—

સીઓના રોગો માટે - રૂ. ૧)

મુંદરી મંજુવની અકસીર છે.

પુરોના રોગો માટે - રૂ. ૧)

શક્તિ સાગર સર્વોત્તમ છે.

દરેક પ્રકારના તાવ માટે—રૂ. ૦૫.

રોલેરીઆ સીક્ષ્યર વાપરો.

મુરત—શાહ એન્ડ સીટી બંધાર્સ.—કુલપીઠ ગાંધીર—પ્રોવીઝન્સ સ્ટોર્સ—ધર્મદરોડ.
આવનગર—ચુલચુલ દર્મગી—આબાદાક. જુનાગઢ—વસંતરાય ગીરધરલાલ—દીવાનચાક
વડોદરા—અગીન પરક્રુમર્સ વર્કસ. રાવપુરા. ઉલોહ. લક્ષ્મી સ્ટોર્સ.

આવે છે અને પ્રતિવર્ષે એના ખીલાને વધુને વધુ મજ-
સુત બનાવવાનું ઇચ્છાંકના મીઝીએ અને સીમલાના
સુમારો ચૂકતાજ નથી!

“છશ્પીલાઈ ઉરપી ભેંસ”નું એક વધુ ઉદાહરણ
બાપાને મંચુરીઆમાં પુરું પાડ્યું છે. સુધરેલા અને
સંસ્કારી ગણાતા આસામીએ ભણે આ વાત ન માને
કે ન ગણકારે પણ આ મારા સગે કાને સાંભળેલી અને
સગી આખે જોએલી વાત છે, અમાગ ક્ષિણઆમાં એક
મૂળજીકાકા રહેતા હતા. તે જરા જુના વિચારના હતા
અને વળી આખા દેશની રીતર રાખીને દુબળા કાઝી
જેવા દમીએલ, સાંસીએલ ને દેખાવે સરગવાની સીંગ
જેવા હતા, ત્યારે તેમનાં ધરવાળાં અને અમારાં પુલી-
કાકા ખાસાં તાનને તેમનમતાં મુરચુની ગાંઠ જેવાં
હતાં, પુલીકાકા કાંઈને કાંઈ બહાનું કાઢી બિચારા
મૂળજીકાકાને હંકારતાં, એક વેળાસાડી વસાવવા ખાતર
પણ મણુ દિવસ સુધી મૂળજીકાકાની સામે જુએલ ચલાવી.
મૂળજીકાકા એક દનાશ થઈને તેમના પાડોશી કાસમ-
ચયાની સલાહ લેવા ગયા તો તેમણે “જુએ તર બાજરી
ને જુએ નાર પાધરી”ની મુરીવાણી સલાહ આપી અને
મૂળજીકાકાને પણ તે સલાહ ગમી ગઈ જેથી કાસમ-
ચયાની પાસેથીજ ડાંગ લઈને ગયા અને પુલીકાકાની
બુગ ખેંચેરી નાખી જેથી પુલીકાકાએ ત્યાર પછી મૂળજી-
કાકાની સમે પુકાડા મારવાનું છોડી દીધું. મરતાં સુધી
પરમાંથી કંકાસને દેશપટો દીધો આમ ઘર અંસારમાંએ
“છશ્પી લાઈ ઉરપી ભેંસ”નું સુત ચાલે છે.

આજકાલ નિશાળોમાં મોંડીસેરી કે સીન
પ્રતાપે “છશ્પી લાઈ ઉરપી ભેંસ”નું સુત અદ્યય થતુ
નય છે જેથી વિદ્યાર્થીએ શિક્ષક સામે શીંગડા કરવા
થવા છો માનવ આમશાનમાં ગમે તેટલો ઉડો ઉતરે
અને વિશાનને બજે ગમે તેટલો ઉમે ઉડે, કેળવણી
લઈને ગમે તેટલો સુધરી જાય; છતાં સમાજની રચ-
નાજ એવી છે કે “જેની લાઈ તેનીજ ભેંસ” મુંજ-

ઈની એક ચાલીમાં જોએલો બનાવ એ વાતની સાક્ષી
રૂપે છે. એક પંતુજી સાહેબ નળ પર લોટો ભરવા ગયા
તેમની સંસ્કારી અને શુદ્ધ ગુજરાતી ભાષાની અપીલ
નળ પર પાણી ભરતી સન્નારીએએ ન સાંભળી પણ
એક લઠુ આણે અને તે બધાંના વાશણેને પગની
ડેસથી દૂર ખસેડી ન્હાવા બેસી ગયો તેને કાષ કથું
કહી શક્યું નહિ; કારણ કે તે માણુમતે ચાલીમાં લગ-
લગ દાદાં જેવા ગણાતા દત્તાં જો કે એના હાથમાં
લાઈ ન હતી છતાં એ લાઈ પારણ કરનાર હશે એમ
સમજીને ચાલીની મારકણી ભેંસે એનાથી રાંક થતી
હતી! અને આદ્યો પંતુજીને તો બિચારો નમાયણે
મોરે સ્થાનમાંથી આવતા ડાણુ જેવું ડાણું કરીને એક
બાજુ ઉભો રહી આ રહસ્યનો ભેદ ઉકેલવા વિચાર
મંથન કરી રહ્યો હતો!

તમે એ દરય ઘણી વાર જોયું હશે કે ટ્રેનમાં લાંબા
લાંબા બિરતરા લગાવીને આડા પડેલા મરતાન આખલા
જેવા ચડે કલાસના પેસેન્જરો કે જે નવિન પેસેન્જરોને
મગતન સમાનજ લેખના હોય અને વાત પણ એવી
સકાર્પથી હાંકતા હોય કે અગવડ તો એમજ જાણે કે
કાઈ હીટમરનો ફગો દીકરો બીકરો હશે પણ કાષ
નવો તીસમારખાં પેસેન્જર આવતાજ પોતાની જાત
બતાવી પેલાના બિરતરને ધમચુંને નીચે ખેંચી મૂકવાની
જગાએ દેખીડે અને આંખો બતાવી શકેમને શકેમજ
પોતાની જગા કરી લે ત્યારે પાસે બેઠેલા પાડોશી
પેસેન્જરોને આ સુત યાદ આવી જાય છે કે “છશ્પી
લાઈ ઉરપી ભેંસ” માટે વાંચક બિરાદર ત્યારે પણ જો
સંસારમાં સળગતા જોઈતી હોય, અનેક આપત્તિ રૂપિ
મારકણી ભેંસેથી અચડું હોય, તો બસ એકદમ લાઈ-
કાકા બની જતાં સીધા સાદા અને સરળ મનુષ્યને રહેવા
લાયક આ પૃથ્વી હવે રહી નથી, જો માંડે ન માને
તો કેડેજાજ મુંજે મહાશય કે વાતવાતમાં બહાય ચલા-
વનાર સૌકતલાદાને પુછી જુઓ? (સંપૂર્ણ)

રડી રડીને તો ઘણું થાક્યા પણ જો ફક્ત ફક્તને યાકું હોય તોજ બેકારનું અપ-કુ-ડેટ પ્રસ્તક:—

જુની આંખે નવા તમાશા

વાંચો:—

ધણુ માહકો અને પત્રકરો પણ વાંચી વાંચીને હેરાન થયા છે તેમ તમારે પણ હેરાન થવું હોય તો ચાર
પાવડી અને એક બે આની લીલી કરો. (ભાવમાં ખાસ વીસ ટકા ઘટાડો કરેલો છે; કારણ કે તમારી
કડકાઈ અમારી નજી બહાર તથી જ)

દેશમાં રૂ. ૧૫=

પરદેશ રૂ. શિલીંગ.

લખો:—બેકાર ઓફિસ—રાંદેર (સુરત)

વળી હપાઈ રહ્યું છે. “કલમ ચાણુક” તે વાંચવા તૈયાર રહો!

ભેયાદાદા

ડુંકી વાર્તા

લેખક:—

શ્રી. ચન્દ્રશંકર ગણપતરામ પંડ્યા.

અમે તેને “ભેયાદાદા” કહેતા. તે અમારો મોકર હતો. ખેતરની સંભાળ રાખતો હતો. તેને અને અમારે છોકરાઓને કોણ જાણે કેવીય રીતે મૈત્રિ થઈ તે મને અત્યારે માદ આવતું નથી. તે ભયંકર દેખાતો; સ્વભાવે ઉગ્ર હતો. તેનાથી બધાજ ડરતા. દરેકને ખેડીક લાગતી કે કદાચ ગાળ દેશે કે મારશે. આખા ગામમાં તેની ઢાક વાગતી.

કદમાં લાંબો, રંગે કાળો, ન્હાની આંખો. મોટી મુઠો અને દાઢીરાંબો “ભેયાદાદા” સાચેજ ખેડીક લાગે તેવો હતો.

અમે પાંચ છ વર્ષના હતા અને અમારો મિત્ર હતો ઉમા લાંગો ભેયાદાદા. તે કોઈ કોઈ વખત પોતાના મજબૂત હાથોથી અમારા હાથોને બંદૂજ બગાડીને આમળા નાખતો અમને દર્દી તો જરૂર થતું પણ સાથે સાથેજ આનંદ પણ ઝોઝો ન હતો. અમે હસી પડતા પણ ચંદ્રશે દર્દની ભાવના કરતો.

તેની સાથે ફરવામાં અમે ગર્વ લેતા! કારણ કે અમે ગણુતા હતા કે તેનાથી આખુંય ગામ ગભરાય છે. જ્યારે તેની સાથે અમે ફરવા નીકળતા ત્યારે સર્વે તેને પ્રણામ કરતાં કિન્તુ તે સર્વેની અવહેલના કરતો. આંગળ ચાલવા માંડતો! અદા! તે સમયેનો અમારો આનંદ!! તે સમયે અમે તેની વધુ નિકટ ચાલતા અને તેનો હાથ પકડી ખલા પર બેસાડવાનું કહેતા; કારણ કે અમે લોકોને એ જણાવવા હચ્છતા કે એ મહાપુરુષ પર અમારો એક માત્ર અધિકાર છે. અમે તો એમજ સમજતા કે આખુંય ગામ તેની માફક અમને પણ માની રહ્યું છે.

ગામના લોકો પર અમારી ધાક બેસાડવા અમે તેના પ્રત્યેક કાર્યની નકલ કરતા. તે-જેવા કાઠથી, અને રાજશાહી ઢાંચી ચાલતો તેવીજ રીતે અમે પણ અક-ડાકને ચાલવાનો પ્રયત્ન કરતા. બહાર જતી વખતે તે એક રમાલ માથે બાંધતો. અમે પણ તેની માફક રમાલ બાંધવાનો શરૂ કર્યો હતો.

તે અમારો ચોવીસે કલાકનો સાથી હતો. ખેતરમાં તેની સાથે રહેતા, ઘરમાં તેની સાથે વાતો કરતા; રાત્રે તેના ઝોરડામાં સુઈ રહેતાં પિતાજી કોઈપણ પ્રકારનો વધો ન ઉઠાવતા તેથી અમે તો તેની સાથેજ બધો વખત વિતાવતા તે અમને વાર્તાઓ કહેતો તેની વાતો સંભળવામાં અમે આનંદ અનુભવતા.

એક દિવસ તેણે એક વાર્તા શરૂ કરી:—

“એક ગામડામાં “રૂપડો” નામનો રજારી હતો. બહુજ હમ્મુખો, આનંદી, રમુછ! એક બાદલજી કન્યા સાથે તેને સ્નેહ બંધાયો. ગામના લોકોએ તેને જાણી લીધો. છોકરીના બાપને પણ ખબર પડી. તેને તે યોગ્ય ન લાગ્યું. તે ગુસ્સે થયો! આખરે પણ તે બાંધણું હતો! કોઈ બીજા ગામમાં છોકરીને પરણાવી દીધી. રૂપડાનું હૃદય ભાંગી ગયું...!

આટલું કહીને તે અટક્યો. ફર ફર આકાશ પૃથ્વીને ચૂમી રહ્યું હતું. ભેયાદાદાની આંખમાં આંસ ઉભરાયા.

બધા છોકરાં બોલી ઉઠ્યાં.

“પછી શું થયું?”

આ વાર્તા કહેતાં કહેતાં તેને દુઃખ થઈ રહ્યું હોય એમ મને લાગ્યું. મેં કહ્યું.

“નહિ દાદા! આ વાર્તા નથી ગમતી. કેઈ બીજી વાર્તા કહો!” જૈયાદાદાએ મારા તરફ સજળ નયને નીહાળી મને ગોદમાં લઈ લીધો.

આ રીતે તે નિત્ય વાર્તા સંભળાવતો.

× × ×
એક દિવસ અમને તે ખેતરે લઈ ગયો. ત્યાંજ વાર્તાની શરૂઆત કરી. હું વચમાંજ બોલવા ગયો; જૈયાદાદાએ ના પાડી. હું સમજ્યો, “જૈયાદાદા તો મારોજ છે ને! મને શું કરવાનો છે!” હું વચમાં બોલવા લાગ્યો. તેણે બેરથી એક લખડ મારા ગાલ પર જમાવી દીધી. મારું બધું અભિમાન ઉતરી ગયું. બધા મિત્રો વચ્ચે આપું અપમાન!!!

રડતાં રડતાં મેં કહ્યું: “જાવ, હું નહિ બોલું તમારી સાથે!” આમ કહી મેં ઘર તરફ ચાલવા માંડ્યું. કિન્તુ મેં તો માત્ર તેને દેખાડવા માટે રડવાનો ટોંગ કયો હતો. રડતામાંજ આંસુ તો ઉડી ગયા. હું વિચારવા લાગ્યો.

“હવે જૈયા દાદાને કેવી રીતે ખૂશ કરું? મેં મોટી બૂલ કરી! વાર્તાનો રસ પણ કેવો જામ્યો હતો? પરી રાજકુમારને લીટી આપી આકાશમાં અદશ્ય ચક્ર ગર્જ, પછી આગળ શું ચક્રું દરો? શું પરી પાછી નહિ આવે? પતંગની દોરીની જેમ વાર્તાનો આગળનો ભાગ અદશ્ય રહ્યો. કેવળ પરી આકાશમાં પતંગની જેમ ફર ફર ઉડતી જણાતી હતી. મારે તો વાર્તાનો અંત એટલેજ આવ્યો એમ સમજવાનું રહ્યું. પરી મારે માટે પાછી નહિ આવે?”

હું ઘેર પહોંચ્યો. ગાલો પરથી આંસુ સૂકાઈ ગયા. મોહું લુંછી પ્રસન્ન વદને મા પાસે ગયો. માએ પૂછ્યું, “આજે જૈયાદાદા ત્યાંસે નથી ગયો!”

માના શબ્દો સંભળી હૃદયના ભાવ ઉછળી પડ્યા. ઉમિને રોકવાનો ધણો પ્રયત્ન કર્યો પણ રોકી શક્યો નહિ. હસકાં ભરતાં ભરતાં મેં કહ્યું;

“તે મને વાર્તા સંભળાવતો નથી!”

આપના કુટુંબમાં ‘આરામ’ વંચાય છે ?

—મહાગુજરાતનું માનિતું સાપ્તાહિક—

“આરામ”

—દર શનિવારે પ્રગટ થાય છે—

જીવનને તાજગી આપે તેવું પ્રાણવાન અને ગ્રેરક સાહિત્ય પિરસતું આ એક જ સાપ્તાહિક છે. આ શિષ્ટ સાપ્તાહિકનાં અમે વખાણ કરીએ તે કરતાં આપ આજેજ એક કાંઈ લખી નસુનાનો અંક મફત મંગાવી લુઓ :

—:લવાજમ:—

સ્થાનિક: ૩-૦-૦ હિંદમાં ૪-૪-૦ પરદેશ શિલિંગ ૧૧

વધુ માટે લખો:—

વ્યવસ્થાપક:— ‘આરામ’

સરસ્વતી ભુવન : સારંગપુર, અમદાવાદ

“તેમાં ૨૩ છે શા માટે?” માએ હસતાં હસતાં કહ્યું અને સ્નેહ પૂર્વક ચુંબન લીધું.

મા ઘરમાં કે કામ માટે ગઇ હતું જેતરમાં વાર્તા સાંભળી રહેલા મિત્રોના નથીય પર રડવા લાગ્યો. મને અદેખાઈ આવી, અને લેવા દાદા.....ન્યારે હું ઘેર આવવા લાગ્યો ત્યારે મને સમગ્રવી પટાવીને રોક્યો પશુ નહિ!

ન્યારે સર્વે સંધ્યા સમયે જેતરમાંથી આવ્યા ત્યારે હું કોઠની સાથે પશુ બોલ્યો નહિ.

રાત્રે બધા ફરી તેના ઓરડામાં એકઠા થયા. ફરીથી વાર્તા સાંભળવા લાગ્યા. હું ધીરે ધીરે ઓરડાના દરવાજાની પાસે જઇને કોઠીયું કરવા લાગ્યો. અંદર તો નહિજ તક એમ નિશ્ચય કર્યો હતો.

લેવાદાદા દરવાજા તરફ મોઢું કરી વાર્તા કહી રહ્યો હતો. તેણે મને જોયો તે હસીને બોલ્યો:

“સંતાપ છે શાને! આવ, મારા પર રીસ ચઢી છે શું?” આમ કહી તેણે મને ઉચકી લીધો અને ગોદમાં બેસાડી વાર્તા સંજ્ઞાપૂર્વક માંડી! મારું હૃદય આનંદથી નાચી ઉઠ્યું. મારું કેટલું સન્માન!!

આમ કેટલાક દિવસો વિતી ગયા!

x (૩) x

એક દિવસ તે ખેતરથી આવી રહ્યો હતો. તે દિવસ જન્મજીતો હતો. તેના મોઢા પર વિવાદના વાદળ પથરાયા હતા અને છોકરાઓએ પૂછ્યું:

“કેમ, શું થયું લેવા દાદા?”

“કેઈ નહિ!” તેણે શીકું હસતાં હસતાં કહ્યું.

તેજ દિવસે રાત્રે તેને તાવ ચડ્યો.

તાવ વધતોજ ચાલ્યો. દિન પ્રતિદિન તેની તબીબત પણ જમડવા લાગી. હવે તે વાર્તા કહેતો નહતો. ન્યારે મને તેના ઓરડામાં જતા ત્યારે તે અમારી તરફ મોટું મોઢું નેર્ષ રહેતો!

એક દિવસે પિતાજીએ અમને તેના ઓરડામાં ન જવા ફરમાવ્યું.

“રૂપલાના ઓરડામાં જઈ લેને હવે સતાવશે નહિ.”

તે દિવસ પછી અમે તેના ઓરડાની આસપાસ ફરવા લાગ્યા, અને આમ તેમ નજર નાંખી કોઈ ન હોય ત્યારે અંદર જઈ પહોંચતા, કિન્તુ.....તેના ઓરડા કદિ ખાલી ન રહેતો. કોઈ વખત ડોક્ટર તો કોઈ વખત પિતાજી હોયજ! અમે અમારા જુના મિત્રને એકાન્તમાં મળવા તીવ્ર તલસાટ અનુભવતા.

એક દિવસ જમી રહ્યા પછી અમે તેના ઓરડામાં ધુસી ગયા; ત્યાં ન તો ડોક્ટર હતા કે ન તો પિતાજી! પરન્તુ તે ક્યાં હતો?

અમે વિચાર કર્યો ક્યાંક છૂપાઈ ગયો હશે, જેમ અમારી સાથે આંખમીચામણી રમતા રમતા છૂપાઈ જતો હતો!

અમે ધરતો ખૂણે ખૂણે જોયો. તે નજર મળ્યો.

ક્યાં ગયો હશે?

અમે જોઈથી પોકારી ઉઠ્યા:

“લેવાદાદા! લેવાદાદા!!

તેના જોડા પશુ ત્યાંજ પડ્યા હતા. નિસ્તરો પશુ ત્યાંજ હતો, કિન્તુ તે એક માત્ર ન હતો.

અમે ખેતર તરફ દોડ્યા. પેલા વડના વિશાળ વૃક્ષ પાસે ગયા ત્યાં લેવાદાદા બેઠાં વિશ્રામ લેતા પોતાનો મસ્ત આસાપ છેડતો; પરન્તુ તે ત્યાં પશુ ન હતો. પ્રકૃતિ નિઃસ્તબ્ધ અને શાન્ત હતી; કેવળ અમારા અચાન્ત હૃદયમાંથી એક કરુણ આદ સરી પડી ચક્રમાં વિલીન થઈ ગઈ:

“લેવાદાદા! લેવાદાદા!!” *

શ્રી નિચેશ્વરપ્રસાદ મોહિલાની વાર્તા પરથી (‘વિશાલ આત્મ’માંથી)

‘પડકાર’ માસિક મહત્ત મેળવવા જુઓ ટાઈટલ પેજ ઉપર.

સાવળનું દાન

પ્રભાતને પોર દોઢીયે જન્મ્યો હાયરાનો હરમાર,
હાયરા વચ્ચે બેઠા રાજ મુળી પતિ પરમાર,
કસુંભાનાં રેઠ ઘુંટાય !

માથે હુંગા પાણી ધાય ! ૧

હોઠાતું તો શુકુકુકુ ગાળે ફરતાં ફેરે પીવાયઃ
હાયરામાં સહુ બેઠા વાતુ અલકમલકની ધાય;

ચારણ ત્યાં આબ્યો એક !

નેવા ચાંચાણની ટેક ! ૨

દાનેશ્વરી રાજ એક વચની કણું તણો અવતાર
વખણાતો વીર સોરઠમાં એ અડક ટેકી અપાર

વચન રાજનું તોડવા માટે !

આબ્યો નેવા ટેક શીર સાટે ! ૩

રાજ કહે ધન્ય ભાગ્ય મહારા તમે આવો ચારણ દેવ.
ખુશી થઈને માગજો આજે આનંદથી અહિં દેવ

આવો, બેસો, પીએ કસુંભો !

કરો માથે આવોને હુંગો ! ૪

રાજ મારે રાજ ન બેઈ, બેઈ ન ગામ ગિરાસઃ
માથુ ન બેઈ ધન ન બેઈ નેતો નથી વિલાસ.

વચન આપતું આપો !

પોતાનો કરી હુકે ચાંપો ! ૫

મુળી પતિ કહે એક શું ચારણ માગોને બે ચાર.
કહો તમારે બેઈએ છે શું ! લગાડો છો કાં વાર !

બોલી નાંખોને તત્કાળ !

સદા એ આપવાને તૈયાર ! ૬

ચારણ કહે રાજ માથું જીવતો સાવળ એકઃ
આખ્યાં પછી તમે પીએ કસુંભો રાખજો સાચી ટેક,

ચાંચાણ ઉડ્યા કરવા કાળ !

માથે ધણી માંડવરાજ ! ૭

દાયરો બધો લીંગ થઈ ગયો ગઠવીને ધીધાર
માગણ તે તો માગણ તેમાં આતો ખરોજ ગમાર,

ચારણ કે' કોઠ ન બેઈ !

સાવળ મારે જીવતો બેઈ ! ૮

રાજ તો ચાલ્યા હુંગરેહુંગર ચોરીલાનાં ફરતાં
કરે રમરણ મુરજતું ત્યાં સિંહ ઉભો ડરતાં

હલાવી પુછને આવે !

રાજ હાથે કાન જલાવે ! ૯

હાયરામાં રાજ પકડી લાગ્યા સિંહે લીધી મોટી ત્રાઠ
સભાજનો સહુ નાચે આનંદે ચારણ નાખે રાઠ

ઉભો ઉભો થર થર છુએ !

આવે અંધારા કાંઈ ન સુજે ! ૧૦

ચાંચાણ કહે “ચારણ હ્યો આ માગ્યું તમારું દાન”
ચારણ કહે “જાપલાં પહોંચ્યું રમતો મેલો રાન”

રાજ રમતો મેલે રાન !

ફેસરનો છોડી લીધો કાન ! ૧૧

ધ્રુવ કદાપી ચળે ભલેને કુબે જળ ગિરનાર
પગ ન પાછો મરડે રાજ મુળી પતિ પરમાર.

ચારણ આશીષ આપે

હૃદયે હૃદય લેલી ચાંપે ! ૧૨

—ચૈયચન્દ્ર ૨, પુ. ૬.

અ મહાન પુરુષનો જન્મ સંવત ૧૮૩૭ ના ચૈત્ર સુદ ૯ ની રાત્રે દશ વાગે અયોધ્યાથી સાતેક દૂર આવેલાં હપૈયા ગામમાં થયો હતો. તેમના પિતાનું નામ હરિપ્રસાદ પંડે અને માતાનું નામ પ્રેમવતી હતું. પશુ ઉભય દંપતી શ્રી કૃષ્ણનાં અનન્ય ભક્ત અને સદાચરણી હોઈ તેઓ ધર્મદેવ અને ભક્તિના નામે પણ પ્રસિદ્ધ છે. તેઓ સામવેદી સરવરીયા બ્રાહ્મણ હતા સહ-જનનંદ ઉપરાંત હરિપ્રસાદને બીજા પણ રામપ્રસાદ અને ઇચ્છારામ નામના બે પુત્રો હતા. સહજનનંદનું બાળનામ ધનરયામ પાડવામાં આવ્યું હતું.

સહજનનંદના જન્મ પહેલાં તેમના પિતા હરિપ્રસાદની આર્થિક સ્થિતિ સારી નહતી અને દુષ્ટ લોકો તરફથી પણ અવારનવાર તેમને ત્રાસ વેઠવો પડતો હતો. હપૈયાની સમીપ વસતા કાલીદત્ત નામના એક શક્તિના ઉપાસકે તો સહજનનંદનું પછીને દિવસેજ દરજી ક્યું હતું. પણ તે પકડાઈ ગયો હતો. તેમજ સહજનનંદના અઢી વર્ષે થયેલા તેમના ચોસ યંસ્કાર વખતે પણ એ દુષ્ટ કાલીદત્તે કેંક અનાચાર કર્યો હતો પણ અંતમાં પોતાની ભગમાં રૂસાઈ તે પોતેજ મૃત્યુવશ થયો હતો આવા બનાવોથી ત્રાસિત યદ્ય હરિપ્રસાદ સહકૃદુષ્ઠ હપૈયા તથા અયોધ્યામાં વસ્યા. ત્યાં તેમની આર્થિક સ્થિતિ પણ સારી યદ્ય. સહજનનંદ સ્વામીને આસ્વાવસ્થાથીજ જન્મ તપ કરવાં, નત નિયમ પાળવાં, દેવદહને જનું, તથા તીર્થોની યાત્રા કરવી આદી બદ્ધ જમતું. તેમની અગિઆર વર્ષની વયે તેમના માતા પિતાનો સ્વર્ગવાસ થયો હતો. ત્યાર પછી તેઓ પોતાના મેટાબાઈની સાથેજ રહેતા હતા. પણ દુકે સમયમાંજ કોષ બાજતમાં બાઈનો કપા આવવાથી તેમણે જામ ત્વન્યું તેમને સપ્રદાયના મંથા પરથી જ્ઞાન ધામ છે કે તેમના ગામ ત્વજવનો નિગમ મં. ૧૮૪૯ નાં અષાઢ સુદ ૧૦ હતો. જામ

ત્વજ અક્ષયારીને વેષે તેઓએ તીર્થયાત્રા શરૂ કરી અન્નિયામનાં દર્શન કરીને કેટલેક દિવસે તેઓ દિમાલય તરફ ગયા હતા, કેટલેક વખત ત્યાં રહી દક્ષિણ તરફ પાછા વળતાં માર્ગમાં તેમને ગોપાલ યોગીનો મેળાપ થયો હતો

એ યોગી પાસેથી તેમણે યોગનું અધ્યયન ક્યું હતું. ત્યાંથી તેઓ બંગાળ તરફ ગયા હતા. બંગાળમાં તેમણે મુખ્ય કાર્ય જન્મ મંત્ર ઉપરથી જન્મતાની અંધ શ્રદ્ધા ઉઠાડવાનું ક્યું ત્યાંથી તેઓ જમનાથપુરી, શિવકાંચી, વિષ્ણુકાંચી, શ્રીરંગપુર ઇત્યાદિ સ્થળોની યાત્રા કરી સેતુબંધ રાજેશ્વરની યાત્રા કરી ઉત્તર તરફ વળ્યા હતા. અને મુંદરરાજ, છુતપુરી વિગેરે સ્થળોએ થઇ તેઓએ પંદરપુરમાં શ્રી વીઠ્ઠલનાથજીનાં દર્શન કર્યાં હતાં. પંદરપુરમાં એ એક માસ રહી તેઓ નાશિક ગયા હતા. અને ત્યાંથી તેઓ ગુજરાત કાઠીયાવાડ તરફ વળ્યા હતા. સંવત ૧૮૫૬ ના શ્રાવણ વદ ૬ ના રોજ તેઓ માંગરોળ યદ્ય લોજ ગામમાં આવ્યા હતા. લોજમાં તે સમયના સિદ્ધપુરૂષ રામોનંદ સ્વામીનો એક અખાડો હતો ત્યાંના ગમાનંદ સ્વામીના શિષ્ય મુક્તાનંદ સ્વા : તેઓ મળ્યા. અત્ય સમયમાંજ તે બંને મહાપુરુષો વચ્ચે અજળ સ્નેહ બંધાઇ ગયો. મુક્તાનંદને અનુભવ્યા પછી તેમના ગુરૂ શ્રીરામોનંદ સ્વામીને નિરખવા સહજનનંદ અધિર બની રહ્યા અને મગવાની છગાસા દર્શવેતો એક પત્ર તેમણે કચ્છ સુજમાં રામોનંદ સ્વામી પર લખ્યો, રામોનંદ સ્વામી તે પત્ર વાંચી અનહદ આનંદે પ્રાપ્ત થયા. અને સહા

**સ
હ
જ
ન
ં
દ
સ્વા
મી.**

(સંક્ષિપ્ત જીવન)

લેખક :

શ્રી. "જીમ્"જી

વચ્ચે તેમનાથી બોલાઇ જવાયું; "જેની દુ વાટ ભેઠ રહ્યો હતો, તે આવી સુખ્યા." તેમને આમ વદતા ભેઠ તેમના પ્રિય શિષ્ય લાલજી સુતાર, જે પાછળથી નિમ્બ-જાનંદ સ્વામી તરીકે પ્રસિદ્ધ થયા છે, તેમને આમયં થયું. અને તેમણે સહજનનંદ વિશે વધુ જાણવાની ઇચ્છા દર્શાવી રામોનંદ સ્વામીએ એ લાલજી સુતાર પાસે

સહજનનાં અનહદ વખાણુ કરી ઇશ્વરના અંશાવતાર તરિકે તેમને વધુવ્યા.

રામાનંદ સ્વામી રામાનુજાયના મતના હતાં. પણ યુગને અનુસરી તે મતના સિદ્ધાંતોમાં કેટલોક ફેરફાર કરી તેઓ ધર્મોપદેશ કરતા. સહજનનાં પત્ર ગણ્યાના કેટલાક વખત પછી તેઓ કેમ્બલુજથી કાઠિયાવાડ તરફ આવવા નીકળ્યા. અને ગિરનાર પાસેના પીપલાણા ગામમાં મુકામ કરી સહજનનાં અને મુકતાનનાં ત્યાં તેડાવ્યા. સહજનનાં ત્યાં આવ્યા પછી રામાનંદ સ્વામીએ તેમને ભગવતી દીક્ષા આપી અને તેમનું ધનશ્યામ નામ બદલી સહજનનાં સ્વામી અથવા મુનિ સ્વામીનારાયણ નામ પાડ્યું. સં. ૧૮૫૭ ની પ્રબોધિની એકાદશીએ સહજનનાં સ્વામીએ દીક્ષા મદલ્ય કરી હતી.

રામાનંદ સ્વામી તે વખતે ધણુ શુદ્ધ યજ્ઞ હતા એટલે પોતાના સર્વ શિષ્યોમાં સહજનનાંને વધુ યાત્રી યા પ્રતાપી ગણી તેમનેજ પોતાની ઉદ્ધવમંદ્રાધ્યતની ગાદી સોંપવાનો નિશ્ચય કર્યો. અને દીક્ષા આપ્યા પછી જરા-અર્થ એક વર્ષે એટલે સં. ૧૮૫૮ માં તેમણે સહજનનાંને પોતાની ધર્મધુરા અર્પણ કરી. પોતાનું ભવિષ્ય રામાનંદ સ્વામી જાણે અગાઉથીજ ગણી ગયા હોય એમ સહજનનાંને ગાદી અર્પણ કરી, તેને ભગભગ એકાદ માસ થયો ન થયો ત્યાં તેઓ જલ્લીભૂત થયા. કેટલાક ગ્રંથોના આધારે રામાનંદ સ્વામી સં. ૧૮૫૮ ના માસશર સુદ ૧૩ ને દિવસે દેવલોક પામ્યા હતા.

ઉદ્ધવ સંપ્રદાયની ધર્મધુરા મદલ્ય કર્યા પછી સહજનનાં પોતાના સાધુઓનાં મંડળ બાંધ્યા અને બિજ બિજ સ્થળે તે મંડળોને પોતાના સંપ્રદાયની શરૂઆત કરતાંજ તત નિયમો પાળવાં મુગમ પડે તે અર્થે તેમણે જી પુરોના જુદા વાડ પાડ્યા હતા. તેમજ શિષ્યોની બાબતમાં તેઓ ખુબ કડક હતા. પોતાના શિષ્યોમાં સહજ પણ કસર ન રહેવી જોઈએ એમ તેઓ માનતા. સખતમાં સખત નિયમો દદતાથી પ્રાપ્ત કરી શકનારજ તેમનો શિષ્ય થઈ શકતો તે શિષ્યોને ધન, સ્ત્રી, તેમજ વ્યસનોથી બાંધ મુકત રહેવું પડતું કમય એમના સાધુઓની અપ્પા ખુબ વધી ગઈ.

૧ તે વખતે તેઓ નીલકંઠના નામે પણ ઓળખાતા.

પણ તેથી અન્ય મહાધીરો, વિરાગીઓને માટે તેઓ ઈર્ષાનું કારણ થઈ પડ્યા. દેવી લોકોએ સ્વામીનારાયણ સંપ્રદાયના સાધુઓ સાથે જ્યાં ત્યાં ટંકે કરવા માંડ્યા. હિંસા, ક્રોધ આદિથી વિમુખ રહેવાનો પોતાના ગુરૂનો મુખ્ય આદેશ હોવાથી સ્વામીનારાયણના એ સાધુએ એ ખુબ ધીરજથી મૂક જની વેઠવાં. પડતાં સંકટો સહન કરી લીધાં.

પોતાના ધર્મ પ્રચારની સાથે, સહજનનાં માંગરો-લમાં જઈ સમાધિ પ્રકરણ ચલાવ્યું હતું. સમાધિ એ પ્રકારની છે. હઠયોગની અને રાજયોગની. સહજનનાં રાજયોગની સમાધિ પ્રાપ્ત કરી હતી. કહેવાય છે કે એ સમાધિ પ્રકરણથી સહજનનાંના સામુ જોતાંજ સર્વ ક્રોધ આકર્ષાતું, અને અલ્પ સમયને માટે પ્રેમ વશ થઈ જાન ગુમાવી નિજ ઈંદ્રિયોમાં મુગ્ધ બની જતું. અમુક સમય પછી જાગૃત થઈ સર્વ પોતે જોયેલી હરીકત કહી શકતા. સ્વામી મુકતાનનાંને આ સમાધિ પ્રકરણમાં પ્રથમ ધર્મિજ લાગ્યું હતું; પણ અનુભવને અંતે તેમજ પોતાના ગુરૂ રામાનંદ સ્વામીની દિવ્ય પ્રેરણાથી તેઓએ એ પ્રકરણ સત્ય માન્યું હતું. ગમે તે હો, પણ સહજનનાંનાં યક્ષ્મોમાં એટલી દિવ્યતા તો હતીજ, કે જેથી જોનાર મુગ્ધ થઈ જાય.

અવિશ્વત્ર દલપતરામના ગુરૂ દેવાનંદ સ્વામી, કૃષ્ણાનંદ સ્વામી વિગેરે ધર્મ વિસ્તારની શરૂઆતમાંજ સહજનનાંના શિષ્યો થયા હતા. કાઠિયાવાડમાંના ગદડા ગામનો દરબાર એલલખાચર તથા તેના પુત્ર દાદા ખાચર પણ પોતાનું સર્વસ્વ સહજનનાંને સમર્પણ કરી તેમની સેવામાં કુટુંબસહ મગ્ન બની ગયા હતા. વેરાગી સાધુઓના ત્રાસને લીધે સહજનનાં ધણો વખત ગદડામાંજ ખાચર કુટુંબ તથા અન્ય ભાવલીના કાઠીઓના આશ્રય તળે રહેતા હતા. પોતાના સાધુ શિષ્યોની જેમ પોતાના ગૃહસ્થ શિષ્યોની પણ સહજનનાં કડક પરિક્ષા લેતા. એક વખત કાઠીઆવાડના કેટલાક-ધણું ખૂંદે અદ્ધર વતનદાર તથા ગૃહસ્થ વર્ગના સંભાવિત પટેલો, ગરાસીયા, તથા કાઠીઓને તેમણે પત્રો લખ્યા કે આ પત્ર મળતાંજ મારા પર શ્રદ્ધા હોય, અને મોક્ષપ્રાપ્તિની ઇચ્છા હોય, તો મારી પાસે ભગવાં પહેરી દીક્ષા લઈ દારી તરફ જવું. કાગળ મળતાં સર્વ

ગૃહસ્થો વિના વિદ્યાએ આવી નીકળ્યા, અને સદગતનંદને મળ્યા. સદગતનંદ તો માત્ર તેમની પરિક્ષણ લેવા ઇચ્છતા હતા. તેમની આવી શ્રદ્ધા જોઈ તેઓ પ્રસન્ન થયા. અને સર્વને ધન્યવાદ સાથે સમજાવી સૌ સૌને ઘેર પાછા મોકલ્યા માત્ર એમના એક પટેલ જે સ્વામીજીનો પત્ર મળ્યો ત્યારે મીંદળજી યો હતા, જતાં મીંદળજી તો સદગતનંદની પાસે આવ્યો હતો તે પાછો ન ગયો. સદગતનંદના બીજા શિષ્યોની જેમ આ પટેલ પણ અદ્ભુતતાનંદ સ્વામી તરિકે સુપ્રસિદ્ધ છે.

અયોધ્યાના રામચંદ્ર નામક એક આખી પોતાના અનુયાયિઓ સાથે ડંકાનિયાન સાથે યાત્રાએ નીકળ્યા હતા. પણ માર્ગમાંજ સદગતનંદ સ્વામીનો મેળાપ થવાથી તેઓ તેમના શિષ્ય યજ્ઞ ગયા. આનંદાનંદ સ્વામી તરિકે તેઓ સંપ્રદાયમાં સુપ્રસિદ્ધ છે. આ પ્રમાણે કેવિના સ્વચામાં પ્રવીણુ એવા લાકુ બારાદન જે તે વખતમાં અનેક રાજા મહારાજાઓમાં માર માર મારવાતા હતા, તે પણ સદગતનંદના ઉપદેશથી વેરાગ્ય શીલ બનતાં સાધુ થયા હતા. તેમને દીક્ષા આપી સદગતનંદ સ્વામીએ તેમનું નામ બ્રહ્માનંદ પાડ્યું હતું.

સદગતનંદ સ્વામીનું મુખ્ય ધ્યેય ત્યાગ અથવા તપ હતું, જતાં તેઓ લાલિત્ય વૃત્તિને વખોડનાર નહતા. રામનંદ સ્વામીના સંપ્રદાયમાં રહેલી સંગીતકારો, અને વિદ્વાન લિપિકારોની જાત તેમને પૂરી હતી. પોતાના શિષ્યોમાંથી મુક્તાનંદ અને બ્રહ્માનંદ આદિ શિષ્યોને તેમણે તે વિષયના ખાસ વિદ્યાઓની પાસે અભ્યસન કરાવ્યું. હતું. અને એ એ પ્રમાણે વિદ્યાભ્યસનથી તેમના શિષ્યોમાંથી મુક્તાનંદ, બ્રહ્માનંદ, ગોપાલાનંદ, શુકાનંદ, વાસુદેવાનંદ, દેવાનંદ ઇત્યાદિ અનેક વિદ્વાન-રત્નો ઝળકી રજાં દતાં. તેમના દ્વારા સદગતનંદે સંપ્રદાયને અનુમતી અનેક સંસ્કૃત તથા પ્રાકૃત ગ્રંથો રચાવ્યા છે.

આ ઉપરાંત સદગતનંદ સ્વામીએ કેટલાંક ગ્રામા-લોક કામો પણ કર્યાં છે. યજ્ઞમાં યજ્ઞે પશુચર્મ, બાજ-

લમ્, બાજ હલ્યા, સતી થવાનો રિવાજ, તેમજ લગ્નમાં ગાતાં બીજાસ દટાણાં અને અન્ય કેટલાય વહેમો તેમણે પોતાના સંપ્રદાયમાંથી ઉપદેશ દ્વારા નષ્ટ કર્યાં હતાં. વળી તેની દષ્ટિ વિશાળ હતી. "બ્રાહ્મણ અને શુદ્ધ ઉભયને તેઓ સરખો ઉપદેશ આપતા પ્રાશ્નાત્સ લેખકો આ કારણથી તેમને એક દિવ્દુ સુધારક તરિકે પણ ઓળખાવે છે.

પોતાનો સંપ્રદાય અવિચળ રહે એટલા વાસ્તે સદગતનંદ સ્વામીએ શિષ્યો અનુયાયિઓમાં કોઈ પણ પ્રકારની પક્ષપક્ષી ન થાય એવા માર્ગો મઠણ કર્યાં હતા. આ ઉપરાંત ભક્તિ, જ્ઞાન, અને સત્સંગનો વધારો થાય તે અર્થે તેમણે અનેક રચણે સાંપ્રદાયિક મંદિરોની સ્થાપના કરી છે. અમદાવાદ, વડોદરા, ગઢડા, ભુજ છત્યાદી અનેક સ્થળોનાં તેમનાં મંદિરો સુપ્રસિદ્ધ છે. પણ પછી તે મંદિરોને સુવ્યવસ્થીત રીતે ચલાવવા તે અર્થે ગાદી અને ગાદીપતિની બ્યવસ્થા તેમને આવરણક લાગી. તે અનુસાર સં. ૧૮૮૨ ના કાર્તિક સુદ ૧૧ ને શુભદિને તેમણે પોતાના બે ભાઈઓ રામપ્રસાદ અને ધનંજયમના બે પુત્રો અનુક્રમે અયોધ્યાપ્રસાદ તથા રક્ષવીરને દત્તક લીધા. અને હવે કરાવી અયોધ્યાપ્રસાદને અમદાવાદની ગાદી પર નિયુક્ત કર્યાં. એ ગાદીનચીક્ર આચાર્યોને ખુજ કડક નીતિ નિયમો પાળવા પડે છે.

સદગતનંદ સ્વામીના મનનું મુખ્ય તત્ત્વ સચ્ચ બ્રહ્મજ્ઞ છે. સાધારણતઃ રામાનુજન્યાયજીનો વિશિષ્ટોદ્ધત મત તેમને માન્ય હતો. શુક્રપરંપરામાં પણ રામાનુજન્યાયજી ગણવાય છે. જતાં ઉભયના સંપ્રદાયમાં કેટલીક બાજોતો વિરોધિત્વ છે. સદગતનંદી સિદ્ધાંતો અધિક રીતે તો શ્રી. વલ્લભાચાર્યનો શુદ્ધાદૈત્ય-સિદ્ધાંતને મળતા છે. તે સંપ્રદાયની અસર સદગતનંદ ઉપર અમુક અંશે પડી છે.

અંતમાં પોતાના સંપ્રદાયમાં લગભગ ૧૫૦૦ પરમ-દક્ષી, અને બે લાખથી પણ અધિક અનુયાયિઓને તેવાર કરી એ મહાપુરૂષ મ. ૧૮૮૧ ના જુલે સુદ દસમે સ્વધામ સિધાવા. વં ન હો ભારતની એ અમલકારી વિજીતને.

(સંપૂર્ણ)

દ્રષ્ટિયાગમાં મધુર દસતાં,
 બહાલ ઉમળકે અપૂર વિવસતાં
 રસિયાં જન કસોલ કરે.
 ત્યાં અધીનતાનાં તાવઃ
 ફૂલની પાંખડી કથો ખાજી !

[ગુન્દેગારમાં] મીસ કમળાદિતી [‘પ્રતાપ રોષીત્ર’ના ઓગળ્યથી

તુટેલો પંઓ !

લેખક :

શ્રી. ધનશંકર હીરાશંકર ત્રિપાઠી.

- ‘આ પાર્સલ આપનેજ આપવાનું હતું’ સિનેમા-થીએટરમાં તેને કહેવામાં આવ્યું.
- પાર્સલ ખોલીને તેણે જોયું તો તેમાં કોઈ સુંદરીના હાથનો કપાઓલો પંઓ હતો !
- અરેરે ! આ કરપીણ કૃત્ય કોણે કર્યું ?
- રમણકંતે તેનો ભેદ ખોલવા કોશિષ કરી. ‘પ્રત્યેક મનુષ્ય જાતેજ ડીટેક્ટિવ છે,’ એવા સિદ્ધાંતવાળા આ યુવકે કોઈ ભેદ ખોલ્યો કે ?
- વાંચો આ રોમાંચક ડીટેક્ટિવ-વાર્તા.

“વૈશ્વનાથ કલચ”માં દશ-બાર સભાસદો સાંજને છેડે એકત્ર થઈને આનંદ કરતા હતા. આજનો વિષય એક દૈનિક પત્રની ગંદેશત સંબંધી હતો. ‘દૈનિક પડકાર’ પત્રના તંત્રીએ જાહેર કર્યું હતું કે-‘કોઈ પણ વાંચક પોતાના જીવનનો સૌથી વધુ મુશ્કેલી રોમાંચક લખાનક પ્રસંગ વધારેમાં વધારે ૧૦૦ હીંદીઓમાં લખી મોકલશે અને તે જો તંત્રીની પસંદગી પામશે તો લેખકને બે ગીનીનું ધનામ આપવામાં આવશે.”

સાંતિદાસે આ ગંદેશત સંબંધી ચર્ચા ઉપાડી: “દોસ્તો આપણા યુજ્જ્વાલીઓના જીવનમાં રોમાંચક લખાનક પ્રસંગો બને છે જ કયારે ? તમને કોઈને એવા પ્રસંગમાં સપડાવું પડેલું છે ?”

વિશ્વનાથ દક્ષિણ આફ્રિકાથી તાજેતરમાં પાછો ફર્યો હતો. માઈ ધન કમાયો હતો અને સુખી હતો. તેણે કહ્યું: “મને દક્ષિણ આફ્રિકામાં એવા પ્રસંગો સાંપડેલા. એક વેળા હું જંગલમાં જઈ ચડ્યો હતો. મામેથી એક નાગ ટુંકાડા મારતા આવ્યો હતો-”

“હટ્ટા હટ્ટા” બાણ નામનો એક વીમા કંપનીનો એજન્ટ બોલ્યો: “એ તે કોઈ રોમાંચક પ્રસંગ છે? એ માટે બે ગીની ન મળે, હું ખાતરીથી કહું છું કે એ પ્રસંગે તને કોઈ આફ્રીકને બચાવ્યો હશે !” વિશ્વનાથ હસી પડ્યો. તે બોલ્યો: “તારી ધારણાખરી છે. એક જંગલીએ નાગને મારી નાંખ્યો હતો. પણ મારા જીવનનો એ રોમાંચક લખાનક પ્રસંગ ના ગણાય? મારી લાંબણીઓ ટુંકાડા મારતા સાંપને જોમને કેવી યઈ મઈ હશે તેનો ખ્યાલ આવે છે?”

અરણ નામનો એક યુવક અને બોલ્યો: “રોમાંચક લખાનક પ્રસંગનો અર્થ હું એવા કઈ છું કે-જેમાં એ પ્રસંગમાં ઘેરાઈ જનારને પોતાની આખર જવાનો ભય ઉપજે; જેમાં પોતે યુદ્ધવાર ન હોવા છતાં પોતાની સામે યુદ્ધનો વડોળાઓ ઉઠજે અને જેમાં પોતાના વાસ્તવિક શુદ્ધ જીવન સામે જીવન નિંદનીય આરોપો; જગતની બેશરમી અને પ્રિઝરની અવાસ્તવિકતાનો કડવો અનુભવ કરવો પડે-”

“અને એમાંથી કોઈ અદ્ભુત ઉપાયે પોતે સત્ય શોધીને યુદ્ધાનું વાતાવરણ દૂર કરીને વાઢળામાંથી નીકળતા તેજસ્વી સૂર્યની પેઠે પ્રકાશે.” અરણનું વાક્ય પૂર્ણ કરતાં બાણ બોલ્યો.

“બરાબર, બરાબર” સૌ સાંભળનારાઓ બોલી ઉઠ્યા. સાંતિદાસે કહ્યું: “ત્યારે મિ. અરણનાથ, આપે રોમાંચક લખાનક પ્રસંગનું વાસ્તવિક શબ્દચિત્ર તો ખડું કર્યું પણ એના અનુભવ સંબંધી શું કહ્યો છો? બે ગીનીનું ધનામ કાંઈ આવા ઉપસક શબ્દચિત્રથી ના મળે.”

“અનુભવ તો મળ્યો નથી એટલે લાગ્યારા” અરણે ખલા હલાવીને કહ્યું.

“એમ બારી લ્યો કે, તમે કોષ્ટ એવા પ્રસંગમાં સપડાયા. હું એક બહુ જાણીતા દાખલો આવું. પેલી સત્તનારાયણની કથામાં આપણે એક વાણીયાની અને તેના જમામીની કથા જાણીએ છીએ,” બાણ બોલ્યો.

“હા, હા,” વિશ્વનાથ બોલ્યો: “ચોરોએ ચોરીના માલની પોટકી તેઓની પાસે મૂકી હતી અને એ નિર્દોષ ચોર તરીકે પકડાયા હતા.”

લાખસ ગુજરાતી

તરફથી સંપ્રેમ બેઠ

બાણએ કહ્યું: “એ પુરાણ કાલની કથા હતી. વર્તમાનકાલમાં તમેજ એવા પ્રસંગમાં સપડાયા હો તો શું કરો, અરજીભાઈ? આ મારો પ્રશ્ન છે.”

“પ્રશ્ન બદલ સરસ છે.” એક સમયે કહ્યું. ખીન એને પણ તે તેવોજ લાગ્યો, અરજી તરફ સૌ જોઈ રહ્યા. અરજીએ કહ્યું: “મને તો કાંઈ સમજ પડતી નથી. મારા પર એવા પ્રસંગ આવે તો હું ગભરાઈ જાઉં, એ નિઃશંક છે.”

બાણ બોલ્યો: “તમારામાં અને મારામાં આટલો તફાવત. હું ના ગભરાઉં. હું એવા દાખલામાં એક ડીરેક્ટિવ શુદ્ધ. તે ડીરેક્ટિવ મારી વતી બંગાળ જિન-સત્તાવાર તપાસ કરીને આરોપીને તેની નિશાનીઓ ઉપરથી શોધી કાઢે.”

“માણસે જાને ડીરેક્ટિવ ના બની શકે?” સાંતિ-દાસે સંવાલ કર્યો.

“પ્રત્યેક અનુભવમાં ‘ડીરેકશન’ની શક્તિ ઈશ્વરે મૂકીજ છે. જેઓ તે શક્તિને અનેક અનુભવોને યોગે કસે છે તેઓ પાવરફા ડીરેક્ટિવો અને છે અને પોતાની તેમજ અન્યની આશંકો દૂર કરીને ખરા શુદ્ધમારોને શોધી આપે છે. જો હું કોઈ આશંકમાં ઘેરાઉં તો મારી ‘ડીરેકશન’ શક્તિને કરવા વિના નહીં.” રમણકાંત નામના એક ગૃહસ્થે સૌથી પહેલીજ વાર આ ચર્ચામાં પોતાનો અભિપ્રાય વ્યક્ત કર્યો.

બાણએ તેને કહ્યું: “તમે ડીરેક્ટિવની કે પોલિસ-ખાતાની મદદ ના લ્યો?”

“ના. મને તેવા આશંકના વખતમાં માણસ ગભરાઈ જાય નહીં અને ધીરજથી પોતાની શુદ્ધિનો અને તકશક્તિનો ઉપયોગ કરીને દિગ્મતભેર કામ લે તો તેની આશંક દૂર થાય અને તેને પારકાઓના ઉપર આધાર રાખવો પડે નહીં. એવી મારી દર માન્યના છે.” રમણકાંતે કહ્યું.

અને બાણ પોતાની ખુરશીમાંથી ઉભો થતો બોલ્યો: “સાહેબો, મિ. રમણકાંતે આજની ચર્ચામાંથી એક નવાજ રજુગો નીપાળ્યો છે કે, દરેક માણસ જાનેજ ડીરેક્ટિવ છે અને તેને પોતાની આશંક વખતે જવાદાના ડીરેક્ટિવની કે પોલિસ અમલદારની મદદ લેવાની

જરૂર નથી. હું આ મુદ્દા ઉપરથી તમે સૌ સમજ એક ‘ચેન્સ’ને ફેકું છું.”

તમામ સભ્યો બાણ તરફ પ્રશ્નજનક મુખમુદાયી જોઈ રહ્યા. કલબમાં અલગ સાંતિ ફેલાઈ રહી. એક ટાંકણી પડે તોય તેનો અવાજ સંભળાય એવી એ સાંતિમાં બાણનો ગંભીર સ્વર સંભળાયો: “મિત્રો, મારી ચેન્સ છે કે, માણસને પોતાની આશંક વખતે ડીરેક્ટિવની કે પોલિસખાતાની મદદ લીધા વિના ચાલી શકેજ નહીં. છતાં પણ આપણી કલંજનો કોઈ પણ સંભાસદ કોઈપણ વખતે રોમાંચક બચાવનય પ્રસંગમાં સપડાઈ જાય ત્યારે પારકી મદદ વિના પોતાની ‘ડીરેકશન’ શક્તિથી એ આશંકમાંથી પોતાનો બચાવ કરી શકવા સમર્થ થશે તો હું તેને મારા તરફથી પાંચ મીનીટ્ ધનામ આપીશ.”

“વાહ, વાહ” અરજી બોલ્યો: “પાંચ મીનીટ મારાની આપણને મોને આ સારા તક બાણભાઈએ આપી છે.”

સાંતિદાસે કહ્યું: “મને એ ધનામ મળે તો હું ઘણાજ ખુશી થાઉં.”

અન્ય સભાસદોએ પણ એવીજ ઈચ્છા વ્યક્ત કરી અને એ ખાદ ચર્ચા બીજા વિષયો પર પસંદાઈને મોડી રાત્રે સમાપ્તે વીખરવા.

x

x

x

પંદરેક દિવસ ઉપલી ચર્ચાને વીતી ગયા. રમણકાંતની તબીબત સ્વસ્થ રહેતી ન હોવાથી તે કલબમાં જતો નહતો. કલબની ચર્ચાની વાત તેના ખ્યાલમાં પણ રહી નહતી. એક રાત્રે તે “મીકુ” સ્વમ” નામની એક ફિલ્મ જોવા ગયો. પ્રેક્ષકની ગીદી તેમાં ખૂબજ હોવાથી ‘બોક્સ’ સિવાય અન્ય કોઈ વર્ગની દીકરી મળતી નહતી. તે ‘બોક્સ’ની દીકરી લઇને ફિલ્મ જોવા બેઠો. બીજા બધા વર્ગોમાં ગીદી હતી. પણ રમણકાંત જે ‘બોક્સ’માં બેઠો હતો તેમાં તેના એકલાનાં સિવાય કોઈપણ અન્ય પ્રેક્ષક નહતો.

“ચાલો જેમા ખચ્ચા પ્રમાણ પડ્યા.” એમ આનંદ અનુભવતો તે, ફિલ્મ જોતો બેઠો. આશ્ચર્ય વીસેક મિનિટ વીતતાં તેની બોક્સમાં ‘ડોર કીપર’ આવ્યો અને તેના હાથમાં એક પાસેલ મૂકીને બોલ્યો: “એક માણસ મને આ આપી ગયો. તે આપનેજ આપવાનું કહેતો મળે છે.”

“ મને ? શા માટે ? ”

“ એ તો હું શું ત્રણ ? તેણે બોક્ષમ આપનેજ આ પાસંલ આપવાનું મને કહ્યું. ”

“ તમારી બૂલ તો થતી નથી ? મને કોઈના તરફથી પાસંલ મળવાનુંજ નહોતું. ”

‘ઠારકીપર’ ખસા દલાવતો ત્યાંથી ચાલ્યો ગયો. અને રમણકાંત આશ્ચર્યમુગ્ધ બનેલો, તે પાસંલ તરફ જોઈ રહ્યો. કિંમતમાં આ વખતે એક સુંદર ગાયન ગવાવા લાગ્યું. પાસંલ પરથી રમણકાંતનું ધ્યાન તે ગાયન તરફ ખેંચાયું.

જ્યારે ‘મન્ટરવલ’ પડ્યો અને અંધારામાંથી ઉભસ થયો ત્યારે રમણકાંતનું ધ્યાન પાસંલ તરફ ગયું. તે એક લખચોરસ પાસંલ હતું. તેના ઉપર ખાઉન ચેપર વીંટાળેલો હતો. તેના ઉપર સરનાયું નહતું. ‘બોક્ષનારનું’ નામ નહતું. રમણકાંતે હાથની આંગળીઓ દાખીને તપાસ કરી કે, તેમાં શું છે ? તેને માલુમ પડ્યું કે, તેમાં ટીનનો એક ડબ્બો હતો. તેમાં ચારારે એકાદ શેરનું વજન હતું. રમણકાંતે ડબ્બો ખખડાવ્યો. તેમાં કોઈ ચીજ દાલતી જણાઈ નહીં-

પ્રેક્ષકો તરફ નજર કરી. કોઈજ વ્યક્તિ તેના તરફ કુવહલની નજરે જોતી નહતી. તે બીજી બોક્ષમાં તપાસ કરવા ગયો. એ વખતે તેણે પાસંલ પોતાના હાથમાં રાખ્યું, પણ તે નિરાશ થયો. બોક્ષ વર્ગમાં તેના એકલાના સિવાય બીજા કોઈપણ પ્રેક્ષક ન હતો.

શૈશવની સ્મૃતિઓ

૨૨

શૈશવની સ્મૃતિઓ જાગે

સુહાગી સખી !

શૈશવની સ્મૃતિઓ જાગે.

નાની હતી ત્યારે રમતીતી રંગમાં

નવલા ચૂલાખના બાગે-સુહાગી સખી !

કેમુડાં વીણતીતી દૂરના કાનનમાં

અંગે મધુર રંગ લાગે-સુહાગી સખી !

ઊરમાં ઉમંગભરી સરિતાના નીરમાં

નાવાના કોડ રમ્ય જાગે-સુહાગી સખી !

મંજરી સુગન્ધ ઊડે, પંખી ઉડત દૂર

ઊર્મિ જગાવતાં બાગે-સુહાગી સખી !

સહિયરોની સંગમાં ઉમંગભરી ખેલતાં

જવાલા દુઃખોની ના લાગે-સુહાગી સખી !

આજે વહન્ત નીર સરિતાના એમને

પંખી ઉડત એજ રાગે-સુહાગી સખી !

આવે વસન્ત જતાં શિશિર શૈશવ સખી

સંસારી બન્ધનો લાગે-સુહાગી સખી !

‘રસમધુર’

તમામ ખુરશી આબીખમ હતી.

‘મન્ટરવલ’ પુરો થયો.

ખત્તીઓ ‘લુગાઈ’ ગઈ.

પોતાની મૂળ જગ્યાએ જ-

ઈને તે બેસી ગયો. તેનું

ચિત્ત હવે કિલ્ગની કાદખ-

નિક વસ્તુસંકલનામાં લમીર-

ચોંટ્યું નહોતું. સાંત્વી હકીકતો

તરફ તેના વિચારો દોડ્યા

આ પાસંલ મને કોણે

મોકલ્યું છે ? તેના પર

શરનાયું કેમ નથી ? તેમાં

શું છે ? તે બલથી મને

અપાયું છે કે કેમ ? શું આ

સતિના-પીએટરમાં બોક્ષ

વર્ગમાં આવા પાસંલો

પ્રેક્ષકોને ભેટ અપાતાં

રહે છે ?

આ અને એવાજ સં-

ખ્યાનંધ સવાલોના જવાબ

તેને સુખ્યા જ નહોતું; તેમ

જવાબ દેનાર ત્યાં કોઈ

ઉપસ્થિત થયું નહિ; અથવા

કોઈએ ત્યાં આવીને એમ

પણ કહ્યું નહોતું કે: “ આ

પાસંલ તો ખરેખર માફ

કોઈજ ખખડાટ થયો નહોતો. “કંદાય આ બિસ્પીટનો ડબ્બો દરો. કોઈએ બુલમાંજ મને આ ડબ્બો મોકલાવ્યો હોવાને કહેવું” તે ગણગણ્યો અને આમ તેમ જોવા લાગ્યો. બોક્ષના બારણામાં કોઈ આવ્યું નહોતું. તેણે ઓરચેટ્રા તેમજ તેનાથી ઉતરતા વર્ગોમાંના

છે. માણસની ભુલ થઈ કે, તે આપને આપી ગયો. લાવો, હું એ લઈ જાઉં છું.”

‘મીઠું સ્વપ્ન’ પૂરું થયું. લોકો વિખરાવા લાગ્યા. રમણકાંતે બોક્ષ વર્ગમાંથી પાસંલ પોતાના હાથમાંજ ખીખ્યો દેખે તેમ લઈને બહાર નીકળ્યો. ‘ઠારકીપર’

સલામ કરી. પણ કાંઈ કશું નહીં. લોકની ગીદીમાં તે બાળ્યો. કોઈએ તેના હાથમાંના પાસંઈ તરફ નજર પણ કરી નહીં; ‘તેમાં શું છે’ એવું પૂછ્યું નહીં; અથવા તે લઈ લેવા જાપર પણ મારી નહીં.

નિસાસો નાંખીને રમણકાન્ત સરિયામ રસ્તા પર આવ્યો અને એક ટેકસી બાડે કરીને તેમાં બેઠો.

થેર આવીને તેણે કપડાં પણ કાઢ્યાં નહીં અને પાસંઈ બોલવા માંડ્યું. “એક માણસ આપનેજ આ પાસંઈ આપવાનું કહેતો ગયો.” ડાર-પ્રીપરના શબ્દો રમણકાન્તના કાનમાં આ વખતે શુંજન કરી રહ્યા.

પ્રજા કુલદશવૃત્તિથી પાસંઈ ઉપરની ઠોરી છોડીને બાઉન પેપર ફર કરીને તેણે ટીનનો ડબ્બો બોલ્યો. તેમાં કાગળોમાંના કુસા દત્તા તે હડાવ્યા. એ કુસાની અંદર ગુલાબી રેશમી કપડામાં કોઈ ચીજ વીંટાળેલી જણાઈ. તેણે રેશમી કપડું હડાવી લીધું. એ ચીજ જોતાંજ તેનાથી ઝીણી ચીસ પડાઈ ગઈ. તેનો ચહેરો ભરાઈ ભરેલો બની ગયો. તેના હૃદયના ધબકારા ઘડી ઘડી વાગવા લાગ્યા. એના કપાળ પર પ્રસ્વેદનાં ટુચ્છો બાઝી ગયાં. તેની આંખો મોરી કોડી જેવી ટોળા યથ ગઈ. શાં કારણે? એ ચીજ શી હતી?

એક સુકોમળ બાળાના હાથનો ટુટેલો પંજો!

“અરે! આ મુલાયમ પ્રજાસુરત આંગળાઓવાળો હાથ કેણે કાપી નાંખ્યો હશે? એ મારા ઉપર કેમ નાકેલ્યો હશે?” ખેદ, દુઃખ અને મુંઝવણના ભાવો સંદિત આવા પ્રશ્નો કરતો તે, મજાકર હાથ તપાસવા લાગ્યો. એ કાષ્ઠક ઉચ્ચ વર્ણની આનંદાન બાળાનો હાથ હતો એમ તેના ગોરા રંગથી તે કહી શક્યો. એ બાળા શોખીન પણ હોવા નેષ્ઠએ એમ, તેનાં આંગળાંના નખને કૃતિમ રંગથી રંગેલા હોવાથી તેણે અનુમાન કયું. તે કોઈક શીમંત બાળા હોવી નેષ્ઠએ, એમ, એક આંગળા ઉપર ચમકતા નંગવાળા વીંટી ઉપરથી તેણે નિર્ણય કર્યો.

કંઈક વખત સુધી લમણે હાથ મૂકીને તે ટગર ટગર આ ટુટેલા પંજા તરફ નેષ્ઠજ રહ્યો. પાસંઈ છોડ્યા પહેલાં જો તેને સેંકડો સવાસો ઉપન્યા હતા, તો હવે પાસંઈ છોડ્યા પછી અને આ પંજો નેપા બાદ

તેને હજારો સવાસો યઈ રહ્યા. એ સવાસોમાંના પ્રત્યેકના કંઈ નહીં તો કંઈકે જવાબો તેના દિલમાં ઉપસ્થિત યઈ ચૂક્યા. આખરે તે ઉઠ્યો અને લાંબા પગ કરીને બિછાનામાં પડ્યો.

* * *

આચિતીજ તેના નજર બાઉન પેપર પડી. તેના ઉપર જો કે બહારથી કોઈનું ચરનામું લખેલું નહતું પણ અંદરના ભાગમાં ફરથી એ ત્રણ કાળી લીટીઓ દેખાતી હતી, રમણકાન્ત પલંગમાંથી ઉઠ્યો, એ કોઈકનું ચરનામું હોતું નેષ્ઠએ, એમ ધારીને તેણે બાઉન પેપર હાથમાં લીધું.

તેમાં એક ચરનામું હતું:—“શુભનામ નિવાસ, ૫૩૬, લેણરનમ રોડ” આ રચણે તપાસ કરવી એવો તેણે નિર્ણય કર્યો.

બીજો દિવસે પ્રાતઃકાળમાં ૮ વાગે તે ઉપસુંકત રચણે ગયો. એ એક આલીશાન મકાન હતું. તેને ફરતું એક વિશાળ યોગાન હતું અને સુનાગમ્થી દિવાલ તથા લોખંડના સળીઆની વાડ હતી. એ મકાનમાં કોઈ વસતું ન હોય એમ જણાયું. પરંતુ તેને તાણું નહતું. પહેલાં તેણે બારણું ખખડાવ્યું, પછી થુમો મારી: “કાંઈ અંદર છે કે?” એને કશોજ ઉત્તર મળ્યો નહીં.

આ મકાનમાં પેસતું કે કેમ? આ પ્રશ્ન રમણકાન્તને પ્રજા મુંઝવી રહ્યો. સામાન્ય મંચોગોમાં તેણે તેમાં દાખલ થવાનો વિચાર માંડી વાળ્યો હોત પરંતુ જો પ્રજાસુરત આનો ટુટેલો પંજો તેને મળ્યો હતો તેના પર શી અસર ચત્રમરવામાં આવી છે અને તે કોણે ચત્રમરી છે, એ વિષે તેને સાદાંત તપાસ કરવી હતી; આથી તેણે બારણું ખોલીને મકાનમાં પ્રવેશ કર્યો.

દિવાનખંડમાંનું દરખ નેષ્ઠને તે આભો જ બની ગયો. એમાંનું ફર્નિચર અસ્તંવ્યસ્ત પડેલું હતું. ખુરશીઓ આમ તેમ ઉચલી પડેલી હતી. નાનાં રુદ્ધ ઉમાં અને આડાં પડેલાં હતાં. કાચ ઉચલાની પાડેલા હતા. ત.કાં અને કપાટો ખુલ્લાં મૂકેલાં હતાં અને તેમાંની ચીજો જમીન પર અડી તડી નાંખી દેવાયેલી હતી!

“આ શો પ્રકાર છે? આ બધું શા મારે થયું છે?” તે પોતાના દિલમાં પ્રશ્ન કરવા લાગ્યો. એકાએક તેની નજર એક ચીનીકે સાડી તરફ ગઈ. એ સાડી એક ઉચલી પાડેલા ઠોચ આમળ પડેલી હતી

અને તેના ઉપર દાદ રંગનાં ધાખાં હતો. રમણકંતિ તે સાડી દાઢમાં લીધી. “ઝાહાં આ તો લોહીના કાઢ છે!” અને હજી તો તે એટલું બોલે છે ત્યાં તેની નજર સાડી જે જગ્યાએ પડેલી હતી ત્યાં જમીન ઉપરની એક લોહીઆળ કુહાડી ઉપર પડી!

લોહીના કાઢ વાળી સાડી!

અને લોહીતરબોળ કુહાડી!!

ઉપરાંત દિવાનખંડમાંની અસ્તવ્યસ્ત સ્થિતિ! રમણકંતિ ચુંચવણુ કરેલી દાદતમાં આમ તેમ જોઈ રહ્યો. તે દિલમાં વિચારવા લાગ્યો: “નહો, અહીં કોઈ ભયંકર ગુન્હો બન્યો છે, કોઈ પુરૂષે અથવા પુરૂષોએ કોઈ સ્ત્રીને અહીં સતાવી છે; તેના મકાનમાં હુંટ ચલાવી છે અને કદાચ તે સ્ત્રીના કોઈ સંબંધીજને મને મદદ માટે તે સ્ત્રીના દાઢાંને કાપેલો પંડો મોકલી આપેલો છે! એક વકીલ તરીકે મારી શી ફરજ છે? આ ગુન્હાકષત પ્રકારની જાણ મારે પોલિસખાતાને કરી દેવી જોઈએ.”

તે આમતેમ તપાસ કરવા લાગ્યો કે, અહીં કોઈ સ્થળે રેલિફેશન છે? એક ખૂણામાં દિવાલ પર રેલિફેશન ચિત્ર હતું. તે જુની પદ્ધતિનું રેલિફેશન ચિત્ર હતું. દાદમાં નંબરનાં ચક્રમાં ફેરવવાની નવી પદ્ધતિનું નહોતું. રમણકંતિ દિવાલ પાસે દોડી ગયો.

તે તરતજ સ્તબ્ધ બનીને પાછો હઠ્યો. રેલિફેશન ચિત્ર ઉપર એક લેગલ ચીટકાવેલું હતું અને તેમાં નીચેનું લખાણ હતું: “તમે તમારું પોતાનું કામ સંભાળો. પારકી પંચાતમાં ના પડો—નહીં તો વગર લેવે દેવે તમારા જીવની હાણ ચર્ચ બેસશે.”

રમણકંતિ આ ચેતવણી વાંચીને ઠંડાગાર બની ગયો. પોલિસ ખાતાને રેલિફેશનથી ખબર આપવાનો વિચાર તેણે માંડી વાળ્યો ત્યારે હવે કરવું શું?

એક પુરુશી ચત્તી કરીને તેના ઉપર તે બેઠો અને મગજ કસવા લાગ્યો. પાંચેક મિનિટના અરસામાં તેના મનમાં વૈશાનલ કલ્પમાં પંદરેક દિવસ ઉપર ચપેલી ચર્ચા અને તેમાં પોતે દાખલેલા વિચારોની યાદ તાજી થઈ. તેને પોતાનાં વાક્યો યાદ આવ્યાં; “પ્રત્યેક નવુખમાં ‘ડીટેક્શન’ ની શક્તિ રહેલી છે....

કોઈ પણ આદતના સંજોગમાં હું ડીટેક્ટિવની કે પોલિસ-ખાતાની મદદ ના લઉં.”

તે-મોટે સાહે ગણુગણ્યો. “બેરાક, એ વિચારોને મારે વગગી રહેવું જોઈએ, શા માટે પોલિસ ખાતાને ખબર આપવી? આ બેદ મારે જાતેજ ઉકેલવો જોઈએ.”

રમણકંતિ સદર મકાનના બીજા ખંડમાં તપાસ કરવા ગયો. ત્યાં બીજી કોઈ ધમાધમની કે ધધિલની નિલાનીઓ ન હતી. પણ એક ખંડમાં એક પાટીઉં દિવાલને અડકાડીને મૂકેલું તેના જોવામાં આવ્યું. જેમાં લખેલું હતું: “ભાડે આપવાનું છે મા વેચવાનું છે—મળે મકાન દલાલ વાઢજીભાઈ ભાઈલાલભાઈને, નં. ૬ એવેરીની ચાલી, ગીરગામ.”

રમણકંતિ આ શરનાખું પોતાની નોંધપોથીમાં ટપકાવી લીધું. અને એ બાદ, તે ત્યાંથી વિદાય થયો.

રમણકંતિ મકાનદલાલને પત્ર લખીને સાંજે પોતાને ઘેર બોલાવવા કશવ કર્યો. ઘેર પહોંચતાં તેને માલુમ પડ્યું કે—એક માણસ તેને માટે એક પત્ર આપી ગયો હતો. તોફર પાસેથી તે પત્ર તેણે લીધો. તેમાંનું લખાણ વાંચતાં તે ચોંક્યો:

“યાદ રાખો, લોહીના કાઢવાળી સાડી કે લોહી તરબોળ કુહાડી સંબંધી જરાક પણ આગળ તપાસ ચલાવશો, તો તમારો જીવ જશે.”

“ડગલે ને પગલે આ ચેતવણીઓ આપનાર છે કોણ?” રમણકંતિ ગણુગણ્યો. તેણે નોકરને બોલાવીને પૂછપરછ કરી કે—આ કાગળ કોણ આપી ગયું હતું? નોકરના મહેવાથી માલમ પડ્યું કે—ઈંગ્લીશ. સ્કુટમાં સજ્જ થયેલો એક ઉચ્ચો ગૃહસ્થ પોતાના દાઢમાં એક બેગ સાથે અહીં આવ્યો હતો; રમણકંતિ મકાનમાં ન હોવાથી તેની રાહ જોતો આશંકે પંદર મિનિટ બેઠો હતો; અને પછી આ પત્ર આપીને તે ચાલ્યો ગયો હતો.

ઈંગ્લીશ સ્કુટધારી બંગલાળા ગૃહસ્થો તો દરેક રહે-રમાં અસંખ્ય હોય. એમાંથી કોણ અહીં આવ્યો હતો એ તેના નામકામ સિવાય કેમ સંમગન? થડીઆળમાં આ વખતે દલાલ ટકોરા વાગ્યા.

“આ પંચાતમાં પડવાની હવે મને શી જરૂર છે? કોઈમાં જવાની તૈયારી કરૂં, એમ વિચારી રમણકંતિ

કપડાં કાઢવા તૈયાર થયો. અચાનક તેને વાદ આવ્યું કે
ગુટેલા પંજાની દીનની ડબ્બી કપાટમાં મૂકતો. ગર્હ.
તેણે ટેઅલ પર નજર કરી. એ ડબ્બી ત્યાં ન હતી !

તેણે જમીન પર નજર કરી. આઉનપેપર અને દોરી
જમીન પર ન હતી ! આમ તેમ તે શોધી વળ્યો. આ
ત્રણમાંથી એકેકે ચીજ ત્યાં માલુમ પડી નહીં ! તેણે
વાદરની તાણ કરી, રાતે આ ટેઅલ પર જ દીનની
ડબ્બી મૂકીને તે સુઈ ગયો હતો. સહવારના પહોરમાં
તપાસ માટે બહાર ગયો ત્યારે પણ ત્યાંજ મૂકેલી
રાખીને ગયો હતો. રમણકાંતને લાગ્યું કે—ડબ્બી કપા-
ટમાં મૂકી દેવાની કાળજી રાખી નહીં એ ઠીક થયું નહીં.
પણ આઉનપેપર અને દોરી ક્યાં ગયાં ? નોકરે કદાચ
સાફસૂક કરતાં તે નાખી દીધાં હશે.

ફરીથી તેણે નોકરને બોલાવીને પૂછપરછ કરી.
માલુમ પડ્યું કે—આ ખંડમાં તેણે હજી સુધી સાફસૂક
કરવા માટે પગજ મૂક્યો ન હતો, અને જે ગૃહસ્થ
આવ્યો હતો, તે અહીંજ બેઠો હતો.

ખલાસ ! બેગ સાથે આવેલો એ અનજ્ઞો ઇંગ્લીસ
કવાળો, બેગમાં દીનની ડબ્બી, આઉનપેપર અને દોરી
ને પસાર થઈ ગયો, અને મોતની હમખીની ચીટી
તો ગયો ! જરૂર તે કોઈ સૂઝ પેપાકમાં છુપાયેલો
જા હોવો જોઈએ. અને શોધવો કેવી રીતે ?
તેના દલાલ વાણજીમાંને ચરનામે તેણે પત્ર
નાખ્યો.

સાંજે જ્યારે તે કાટમાંથી પાછો ફર્યો, ત્યારે
મકાન-દલાલ પણ તેની પાસે દાનજ થઈ ગયો, રમણ-
કાંતે સેશુરનમ રોડ ઉપર આવેલા શુભ—નામ નિવા-
સના માલિક વિશે, તેના વેચાણની કિંમત વિશે અને
તેના બાડાની ઉપજ વિશેના સવાલો તેને પૂછી નેયા.

મકાન દલાલે તેને જે વિગતો આપી તે ઉપરથી
માલુમ પડ્યું કે—તે મકાનનો માલિક તો ‘વૈશ્વાનલ
કલમ’ નો સત્તાસદ અને વીમા કંપનીના એજન્ટ બાણ-
જી હતા. પણ હાલમાં તેના પર આક્રમક ગુજરી છે.
તેની પત્નીનો હાથ અકસ્માતથી કપાઈ ગયો છે; જેથી
તેણીને હોસ્પિટલમાં લઈ જવામાં આવી છે; જ્યાં તેણી
આખર હાલતમાં છે.

“અકસ્માતથી તેની પત્નીનો હાથ કપાઈ ગયો છે ?
જુલું !” રમણકાંત ગરાડી ઉઠ્યો : “માનુને હું બરાબર
જાણજુ છું. તે ‘જેન્ટલમેન-લોકર’ છે. તેણે તેણી ઉપર
આ આક્રમક ગુજરી હોવી જોઈએ. તેની પત્નીને પણ
હું જાણજુ છું. તે એક સાલસ અને સદગુણી સમારી
છે.” રમણકાંત આમ કહીને મકાન દલાલ સાથે કરીજ
પણ વાતચીત કર્યા વિના એકદમ મકાન બહાર જતો
રહ્યો. તેણે એક ટેકરી ભાડે કરી લીધી અને જનરલ
હોસ્પિટલમાં જઈ પહોંચ્યો.

ત્યાં તેને ગમખવાર સમાચાર મળ્યા. બાણજીની બી
પંદર મિનિટ ઉપરજ મરણ પામી હતી ! અને બાણ
પાગલની માફક રૂદન કરી રહ્યો હતો ! “મગરનાં
બાંસ !” રમણકાંત ગણગણ્યો : “હું જોઈ બ્રહ્મ કે.
આ મિસ્ટર પોતાની મદૂંમ પત્નીના વિમામાંથી યું
મેળવે છે ?”

પચિઃ દિવસ વીત્યા. જાહેર પ્રગટમાં બાણજીની પત્નીના
અકસ્માતની વાત એવી ફેસાઈ હતી કે : પોતાના બગી-
ચામાં તેણી રાતને વખતે એક ઝડપે ટેકો દબને ઉભી
હતી ત્યારે બગીચામાં ખોદકામ કરતો તેનો પતિ ત્યાં
આવી લાગ્યો અને એકે જગ્યા વાનચીત કરતાં હતાં તે
દરમ્યાન તેના પગના હાથમાંથી એસિડીંગ કુદાડી પડી
ગઈ અને તેજીના ક્રુરતા હાથ ઉપર તે વાગવાથી હાથ
કપાઈ ગયો. તરતજ તેણીને હોસ્પિટલમાં લઈ જવામાં
આવવા છતાંયે તેણીનો દલવિસય થયો.

બાણજી ત્યારે “વૈશ્વાનલ કલમ” માં આવ્યો ત્યારે
રમણકાંતે તેને પૂછ્યું : “મિસ્ટર, તમારી પત્નીના
હાથનો ઘટસો પત્રો ક્યાં છે ?”

બાણજીએ કહ્યું : “હું તો ગમરાટમાં તે શોધવો જ
જુલું ગયો હતો અને એકદમ મારી પત્નીને હોસ્પિટલમાં
લઈ ગયો હતો. ત્યાંના ડાક્ટરોએ પંજા વિશે પૂછપરછ
કરી ત્યારે મેં ઘેર આવીને અકસ્માતના રમયો તે શોધ્યો;
પણ મને તે મળ્યો નહીં.”

“ઓમાન, આપ સદંતર જુલું બોલો છો” રમણ-
કાંતે કહ્યું : “પાંચ દિવસ દરમ્યાન ‘મેં’ તમારા કૃત
સંબંધમાં યુષ્કળ તજવીજ કરી સીધી છે. તમે તમારી
પત્નીનું ઇશદાપૂર્વક ખૂન કર્યું છે !”

“હે ?” કેવા પાગલ જેવા પ્રલાપો કરો છો, વકીલ સાહેબ ?” બાણ બોલ્યો. અને એના જવાબમાં વકીલે પોતાની પાસેની ઐગમાંથી ટીનની ડબ્બી બહાર કાઢીને કલ્પના તમામ સભ્યો ભુલે તેવી રીતે ખુલ્લી કરી. તેમાં બાણની પત્નીના હાથનો ટુટેલો પંજો હતો !

રમણકાંતે કહ્યું : “મને ‘મીડું’ સ્વર્ગ” શીલ્પ ભેટી વખતે આ પંજાનું પાસંલ મોકલાવનાર તમે હતા. હું ડોરકીપરને બરાબર પૂછપરછ કરી આવ્યો છું. તમે આ પાસંલ તેને આપીને ઠેક મારા ભોક્સ સુધી તેની સાથે આવ્યા હતા અને મનેજ બરાબર ઓળખાવીને પાસંલ આપવા કહ્યું હતું. તમારા બીજા મકાનનું ‘શરનામું’ પાસંલને વીંટા-બેલા બાઉન પેપરની અંદર લખેલું હતું. તે મકાનમાં તમે અકસ્માત પૂર્વે એકજ દિવસથી કામચલાઉ રહેવા ગયા હતા. અકસ્માત પછી ત્યાંજ થયો હતો. અકસ્માત પછી તમે હોસ્પિટલ નજીક રહેવાનું રાખ્યું હતું. એ હકીકત મેં પાઠોશીઓને પૂછીને મેળવી છે. પરંતુ જેમ તેઓ માને છે તેમ, આ અકસ્માત નહોતો. તમારી જીને અને તમને એ મકાનમાં અપંગથી યર્ષ હતી. તેથી તમારા પંજામાંથી છટકવા માગતી હતી પછી તમે તેણીને આખરે પકડી પાડી. અને કુહાડી મારીને તેના હાથનો પંજો તોડી નાંખ્યો. મકાનમાં ફનીઅર અસ્તવ્યસ્ત થયેલું પડ્યું હતું. એ ક્ષમાધર્મીની નિશાનીઓ હતી. લોહી નીતરતી સાડી અને કુહાડી પછી તે મકાનમાં પડેલાં હતાં. તમને એવો ખ્યાલ રહ્યો હશે કે—હું તમારી ગેતવણીઓથી બંદી નજરો અને તપાસ ચલાવીશ નહીં. ડાકટરોને અને પોલીસખાતાને તમે સાહે તેવાં બહાનાંથી સમજાવી શક્યા હશે. પછી મેં સત્ય શોધ્યું છે. મેં તે મકાનમાંના પાડીઆમાંથી મકાન-દલાલના નામકામનું સરનામું મેળવ્યું અને તેને

મારે ત્યાં બોલાવ્યો. તે પહેલાં તમે મારે ત્યાંથી હાથનો પંજો લઈ ગયા હતા. હંચા ઇચ્છીય પોસાકધારી તે તમેજ ! મેં તમારી પત્નીના મૃત્યુ પછી તમારા મકાનમાં છુપી રીતે દાખલ થઈને ટીનનો ડબ્બો પાછો મેજવી લીધો. તેમજ લેક્ચરનમ રોડ ઉપરના મકાનેથી સાડી અને કુહાડી પણ હું લઈ આવેલો છું. મેં તપાસ ચલાવીને શોધી કાઢ્યું છે કે—“ધી ઇસ્ટન” મ્યુઝીકલ પ્રેસિયસ એસ્ટેટ કું. મેં તમારી પત્નીના નામનો એક લાખ રૂપીઆનો વીમો છે. એ વીમા કંપનીમાં તમે અરજી પણ કરી દીધી છે કે તેણીનાં નાણાં તમને મળવાં જોઈએ. બોલો, તમે જાણી શુક્રીને આ ખૂન કયું છે કે નહીં ?”

“એકજ મિનિટ થોભો. હું હમણાં જવાબ આપું છું.” આમ કહી બાણ કલ્પના મકાનના એક અંદરના ઓરડામાં ગયો. એક મિનિટ બાદ તેમાંથી ગોળાબારનો ધડાકો સંભળાયો ! સૌ સભાસદો અદર દોડી ગયા. બાણએ પોતાનું કાવતરું પકડાઈ જવાથી, આપસાત કથો હતો !

“માણસ મનેજ ડીટકિટવ છે, એ મુદ્દો તમે બરાબર સિદ્ધ કર્યો, મિત્ર !” એક સંભાસદે રમણકાંતને કહ્યું અને બીજાઓએ પણ તેને ટેકો આપ્યો.

રમણકાંતે બોલ્યો : “બાણએ મારી કસોટી કરવા અમન આવર મને હુકમો પંજો મોકલી આપ્યો હોવો જોઈએ. તેના મનમાં એમ હશે કે—હું સંકલનશીલ એકત્ર કરીને આ તપાસ આખર સુધી ચલાવીશ નહીં. પછી આખરે ‘દસવામાંથી ખમતું થયું !”

એ કહેતું બિનજરૂરી છે કે—રમણકાંતે જ્યારે આ વટના ‘દૈનિક પડકાર’ ઉપર લખી મોકલી ત્યારે તંત્રીએ તેને એ ગીનીનું ઇનામ મોકલી આપ્યું અને પોલિસ-ખાતા તરફથી રમણકાંતની પ્રસંસા થઈ તે જુદી. (સંપૂર્ણ)

‘પડકાર’ ના પડકાર ક્યાં ક્યાં પડે છે ?

વિક્ટોરિયા ટર્મીનસ. લાયબ્રેરી, દાદર, (જી. આઈ. પી.) નાસીક રોડ, કલ્યાણ, નાગપુર, પુના નં ૧, બોમ્બે સેન્ટ્રલ, માન્ટેરોડ, અંધેરી, સુરત, વડોદરા, નડીઆદ, અમદાવાદ, અજમેર, આણંદ, રતલામ, નવસારી, વલસાડ, આણંદ. દાદર (બી. બી.) બીલીમોગ, મહેસાણા, મદ્રાસ, વિરમગામ, વડવાણ, ગોધરા, ભરૂચ, ઉજ્જન, પેટલાદ, કલોલ, અંકલેશ્વર, દાહોદ, ચાણા, કુર્લા, ચાન્તાકુર્લ, ડાકોર, ઇન્દોર, દહાણું રોડ, વિસનગર, રાજપીપળા, ગમનગર, દહેગામ, મુંબઈ, ડામોઈ, સંજેડા, ભરૂચ વગેરે.

કપડાં કાઢવા તૈયાર થયો. આચાર્ય તેને યાદ આપ્યું કે ઘડેલા પંજાની દીનની ડબ્બી કપાટમાં મૂકતો જાઉં. તેણે ટેબલ પર નજર કરી. એ ડબ્બી ત્યાં ન હતી !

તેણે જમીન પર નજર કરી. બાઉનપેપર અને દોરી જમીન પર ન હતી ! આમ તેમ તે શોધી વળ્યો. આ ત્રણમાંથી એકે યીજ ત્યાં માણસ પડી નહીં. તેણે યાદદસ્ત તાણ કરી, રીતે આ ટેબલ પર જ દીનની ડબ્બી મૂકીને તે સુધ્ધ ગયો હતો. સહવારના પહેરમાં તપાસ માટે બહાર ગયો ત્યારે પથ ત્યાંજ મૂકેલી રાખીને ગયો હતો. રમણકાંતને લાગ્યું કે—ડબ્બી કપાટમાં મૂકી દેવાની કાળજી રાખી નહીં એ કીક થયું નહીં. પથ બાઉનપેપર અને દોરી ક્યાં ગયાં ? નોકરે કદાચ સાફસુક કરતાં તે નાંખી દીધાં હશે.

ફરીથી તેણે નોકરને બોલાવીને પૂછપરછ કરી. માણસ પડ્યું કે—આ ખંડમાં તેણે હજી સુધી સાફસુક કરવા માટે પગ મૂક્યો ન હતો, અને જે ગૃહસ્થ આવ્યો હતો, તે અવીજ બેઠો હતો.

ખલાસ ! બેઠા સાથે આવેલો એ અનુચ્ચે ઇંગ્લીશ ક્વાર્ટર, બેઠામાં દીનની ડબ્બી, બાઉનપેપર અને દોરી તે પસાર થઈ ગયો, અને ત્રોતની હમકીની ચીઠ્ઠી તે ગયો ! જરૂર તે કોઈ સખ પેપરમાં કુપાયલો જ દેવો નોઈએ. એને શોધવો કેવી રીતે ? ના દલાલ વાપણશાહને ચરનામે તેણે પત્ર નાંખ્યો.

સાંજે જ્યારે તે કાટમાંથી પાછો ફર્યો, ત્યારે—દલાલ પથ તેની પાસે દાખર થઈ ગયો, રમણ-લેચરનમ શેડ ઉપર આવેલા શુભ—નામ નિવા-માસિક વિષે, તેના વેચાણની કિંમત વિષે અને તેના ભાડાની ઉપજ વિષેના સવાલો તેને પૂછી લેયા. મકાન દલાલે તેને જે વિગતો આપી તે ઉપરથી માણસ પડ્યું કે—તે મકાનનો માલિક તે “વૈજ્ઞાનલ કલ્પ” નો સમાસદ અને વીમા કંપનીનો એજન્ટ બાબુ-ભાઈ હતો. પથ દાલમાં તેના પર આકૃત ગુજરી છે. તેની પત્નીનો દાથ અકરમાતથી કપાઈ ગયો છે; જેથી તેણીને હોસ્પિટલમાં લઈ જવામાં આવી છે; ન્યાં તેણી આખર દાલતમાં છે.

“અકરમાતથી તેની પત્નીનો દાથ કપાઈ જુડું !” રમણકાંત ગરાડી ઉઠ્યો: “બાબુને હું ઓળખું છું. તે ‘જેન્ટલમેન-લોકર’ છે. તેણે તેણી આ આકૃત ગુજરી હોવી જોઈએ. તેની પત્નીને હું ઓળખું છું. તે એક સાલસ અને સદગુણી સતાર છે.” રમણકાંત આમ કહીને મકાન દલાલ સાથે કરીજ વધુ વાતચીત કર્યા વિના એકદમ મકાન બહાર જતો રહ્યો. તેણે એક ટેકસી ભાડે કરી લીધી અને જનરલ હોસ્પિટલમાં જઈ પહોંચ્યો.

ત્યાં તેને ગમખવાર મમાચાર મળ્યા. બાબુની સ્ત્રી પંદર મિનિટ ઉપરજ મરણ પામી હતી ! અને બાબુ પાગલની માફક રૂદન કરી રહ્યો હતો. “મગરનાં આંસુ !” રમણકાંત અચ્ચચ્ચ: “હું જોઈ જઇશ કે. આ મિસ્ટર પોતાની મદદમ પત્નીના વિમામાંથી શું મેળવે છે ?”

પાંચે દિવસ વીત્યા. જાહેર પ્રગ્નમાં બાબુની પત્નીના અકરમાતની વાન એવી ફેશાઈ હતી કે: પોતાના બગીચામાં તેણી રાતને વખતે એક ઝડપે ટેકા દબને ઉભી હતી ત્યારે બગીચામાં બોદકામ કરતો તેનો પતિ ત્યાં આવી લાગ્યો અને એકે જખ વાતચીત કરતાં હતો તે દરમ્યાન તેના પતિના દાથમાંથી ઓચિંતીજ કુદાડી પડી ગઈ અને તેમની જીવતા દાથ ઉપર તે વાગવાથી દાથ કપાઈ ગયો. તરતજ તેણીને હોસ્પિટલમાં લઈ જવામાં આવ્યો જતાંયે તેણીનો દેહવિસય થયો.

બાબુ જ્યારે “વૈજ્ઞાનલ કલ્પ” માં આવ્યો ત્યારે રમણકાંતે તેને પૂછ્યું: “મિસ્ટર, તમારી પત્નીના દાથનો ટુંકો પત્રો ક્યાં છે ?”

બાબુએ કહ્યું: “હું તો ગમરાટમાં તે શોધવો જ શુલી ગયો હતો અને એકદમ મારી પત્નીને હોસ્પિટલમાં લઈ ગયો હતો. ત્યાંના ડાક્ટરોએ પંજા વિષે પૂછપરછ કરી ત્યારે મેં ઘેર આવીને અકરમાતના રમણે તે શોધ્યો; પથ મને તે મળ્યો નહીં.”

“શ્રીમાન, આપ સદંતર જુડું બોલો છો.” રમણ-કાંતે કહ્યું: “પાંચ દિવસ દરમ્યાન ‘મે’ તમારા કૃત સંબંધમાં પુષ્કળ તજવીજ કરી સીધી છે. તમે તમારી પત્નીનું ઇન્કાદાપૂર્વક ખૂન કર્યું છે !”

“હે” ? કેવા પાગલ જેવા પ્રલાયો કરો છો, વક્રીલ સાહેબ ?” બાણ બોલ્યો. અને એના જવાબમાં વક્રીલે પોતાની પાસેની બેગમાંથી ટીનની ડબ્બી બહાર કાઢીને કલખના તમામ સભ્યો ભુંચે તેવી રીતે ખુલી કરી. તેમાં બાણની પત્નીના હાથનો છુટેલો પંજો હતો.

રમણકાંતે કહ્યું : “મને ‘મીડું’ સ્વપ્ન” શીદમ ભેતેલી વખતે આ પંજાનું પાસંલ મોકલાવનાર તમે હતા. હું ડોરકીપરને બરાબર પૂછપૂછ કરી આવ્યો છું. તમે આ પાસંલ તેને આપીને ઠેક મારા મોકલ સુધી તેની સાથે આવ્યા હતા અને મનેજ બરાબર ઓળખાવીને પાસંલ આપવા કહ્યું હતું. તમારા બીજા મકાનનું ‘શરનામું’ પાસંલને વીંટી-ગેલા બાઉન પેપરની અંદર લખેલું હતું. તે મકાનમાં તમે અકસ્માત પૂર્વે એકજ દિવસથી કામચલાકિ રહેવા ગયા હતા. અકસ્માત પછી ત્યાંજ થયો હતો. અકસ્માત પછી તમે હોસ્પિટલ નજદીક રહેવાનું રાખ્યું હતું. એ ‘દક્ષીકત મે’ પાડોશીઓને પૂછીને મેળવી સે. પરંતુ જેમ તેઓ માને છે તેમ, આ અકસ્માત કહેવડાવવા તમારી જાન અને તમને એ મકાનમાં રવથી એમ હતી. તેથી તમારા પંજામાંથી બટકચની-પ્રયાંનો નાશ પછી તમે તેણીને આખરે પકડી પૂતે ભેઈ શકે છે, મારીને તેના હાથનો પંજો તેણી રૂપાંતર થતા બાજુ ફેલીયર અસ્તબ્ધસ્ત દંતુ જગતનો દુઃખી તથા ધમાધમીની નિયાત્રી સમજ ચૂક્યો છે કે આમારી સાડી અને કૂદાની વચ નથી પણ ઉચ વર્ગોના, મુડીવા-એવો ખ્યાલ તથા તેમની પાશવતાનું પરિણામ છે. બ્દી જોમાં દુઃખી માનવોની સંખ્યા વધુ પ્રમાણમાં ડાકટેરોને કરીને દુઃખી માનવ સમુદાયે પોતાના કંઈપણ તેવાં સંસ્કૃત શોધી કાઢી અને તેને સમજવા લાગતા મેં સંસ્કૃતી લખકર વિચારધારા વહેવા લાગી કે જેથી મકાન-સમાજમાં ઘોર ઉચલપાચલ થઈ ગઈ. સંલગીત જગતના ઇતિહાસમાં એવી સર્વ વ્યાપી ક્રાંતિ પી નહોતી થઈ. જગતની અસ્પષ્ટ નિર્ધન માનવ ખ્યાલોએ પોતાને મોટા માનનારા, થોડી સંખ્યાના માનવ સમાજથી અપમાનીત અને રથાન બ્રષ્ટ હતા, પોતાની બધી કમાઈનું ધન તેમને આપી અને નવા આશ્રય નીચે રહી ગુલામીમાં પોતાની બુખ

મારે ત્યાં બોલાવ્યો. તે પહેલાં તમે મારે પંજો લઈ ગયા હતા. ઉચા ઇસ્તીયાત તમેજ । મેં તમારી પત્ની

તમારાં મકાનમાં છુપી રીતે દાખલ થઈ ગયા. સંસા-પાંજો મેળવી લીધો. તેમજ કુટ વર્ગો ભેડ્યું કે, આમારી મકાનેથી સાડી અને કૂદાની અમારે દુભાવ્ય નથી, મેં તપાસ ચલાવીને શોધરણ અમારે દુભાવ્ય નથી, મ્યુચુઅલ પ્રેવિરલ અને સમજતી રાખ્યું છે. તે એક નામનો એક લાખ અને આમારી આ દશા કરવા માટે નીમાં તમે અરજીતમાં મુકવા બદલ મુખ્ય તેજ તમને મળવાં.

ખૂન કર્યું વિચારધારા બાજુ જગનના તમામ દેશમાં “સ્ત્રી બ્રમણ કરી રહી છે.

હું.” પૃથ્વીમાં કોઈ એવો પ્રદેશ નથી, કે જ્યાં આ એવોન મુગનો છવનદાથી સંદેશ ન પહોંચ્યો હોય. સોવિયેટ રશિયા તથા બીજા કેટલાક રાજ્યોએ તો આ નૂતન સંદેશનો કાર્દિક સ્વાગત કર્યું છે. પરંતુ સામ્રા-ત્યવાદી દેશોમાં પણ કામદાર વર્ગો-જમજીવી સમુદાય આ નૂતન યજ્ઞનો અનુદાન કરવા માટે બ્યાકુળ થતા હોય તેમ નજરે પડે છે. પણ હવે તે સમય દૂર નથી. બ્યારે સમસ્ત બ્રમંડળપર દુઃખી તથા નિર્ધન જન-સમુદાય આ સુખદાયક સંદેશનો આગુરતા પૂર્વક સ્વાગત કરશે.

તે સંદેશ કોનો છે ?

જગત તેને “સામ્યવાદ”ના નામથી પુકારે છે.

“સામ્યવાદ” શબ્દ આજે ધણીજ પ્રચલિત છે.

મુડીવાદી સમાજ એ શબ્દના લણકારે રક્તપાત, વિધેવં તથા લયકર કામેનું પ્રમંટ થવાનું અનુમાન કરે છે. જેકુતો તેને પોતાની મુક્તિનું ઉત્તમ પ્રભાવશાળી ચક્ર સમજે છે. પરંતુ છવટમાં સામ્યવાદ શું છે ? એ બહુ થોડા લોક સમજે છે.

જો ખ્યાન પૂર્વક નિદાનવામાં તથા તેનો સંપૂર્ણ વિચાર કરી મનન કરવામાં આવે તો સામ્યવાદના નીચેના મુખ્ય ચ સિદ્ધાંત અત્યંત મહત્વના છે.

(૧) સમાજનો સ્વાર્થ વ્યક્તિગત સ્વાર્થના ઉપર છે.

(૨) દરેક મનુષ્યની આર્થિક તથા સામાજિક સ્થિતિ એક સરખી હોવી આવશ્યક છે.

અનુઃક્રી. ‘મિન્કુ’

(૩) મુડીવાદનો નાશ.

(૪) જમીનદારનો જમીન પરનો અધિકાર નષ્ટ થવો.

(૫) વ્યક્તિગત વ્યવસાયનો નાશ.

(૬) પ્રતિસ્પર્ધાનો નાશ.

સામ્યવાદના સિદ્ધાંતોને માનનારા તથા તેનો જગતમાં પ્રચાર કરનારા વિદ્વાનોનું કહેવું એમ છે કે:— મનુષ્યનો વ્યક્તિગત સ્વાર્થ સમાજની ઉત્તરિમાં નડતર રૂપ છે. કારણ એ છે કે પોતાની જાતના સ્વાર્થને માટે મનુષ્ય સમાજને હાની પહોંચાડે છે. ત્યાં સુધી વ્યક્તિવાદનો સંપૂર્ણ નાશ નહિ થાય ત્યાં સુધી સમાજનો ઉદાર થવો અસંભવિત છે.

તેમનું કહેવું એમ છે કે, આજ જે મુડીવાદી તથા જમીનદાર લોકો નિર્ધન મજૂરો તથા ગરીબ ખેડૂતોનું લોદી પી રહ્યા છે. તેનું કારણ માત્ર એટલું જ છે કે તેમના હાથમાં ધન તથા જમીનનો યોગ્ય અધિકાર આપવામાં આવ્યો છે. અને એ લોક પોતાના વ્યક્તિગત સ્વાર્થને માટે અસંખ્ય નિર્ધન માનવોને પોતાના શુદ્ધાત્મ બનાવી રાખ્યા છે.

સામ્યવાદ સમસ્ત માનવ-સમુદાયને એક સરખી કિયતિમાં લેવા માગે છે. સામ્યવાદી વિદ્વાનોનું કહેવું છે:— 'મનુષ્યના દરેક કાયદો પ્રભાવ સમાજ પર પડે છે.' અર્થ, મનુષ્યને વ્યક્તિગત સ્વતંત્રતા અમુક હદ સુધી આપવી જોઈએ. કે ત્યાં સુધી સમાજને હાની ન પહોંચાડી શકે.

* * *
સામ્યવાદને આમ કહીને સમાજોત્થક સમુદાય આ સિદ્ધાંતોનો વિરોધ કરે છે કે—

સામ્યવાદી સમસ્ત માનવ-સમાજને અમુક વ્યક્તિ ઉપર ઉદાસિનતા નથી માગતી, અર્થાત્, કામદાર તથા ખેડૂત વગેરે મુડીવાદી આસન ઉપર ઉદાસિનતા ચાહે છે પરંતુ આ તે કેવળ જામ છે. આજ જમીનદારો તથા મુડીવાદીઓએ સમાજની અધીનગતિ કરીને ધનશીલ થીયાર તથા સંતાને હાથ કરી લીધા છે. જેથી તેમનો એ અધિકાર પગલી લેવા માટે સામ્યવાદના શીશ્યોએ આશુ કરવા ખાસ જરૂર છે.

બીજી એક મુખ્ય સિદ્ધાંત.

જેનાથી મુડીવાદી સમાજ મળેલા અવગણિત રહે છે, તે સામ્યવાદનો મુખ્ય સિદ્ધાંત છે. આજ જગતના

તના દેશોમાં-માનવ-જીવનમાં કેટલી કંગાલીયત છે. મોટા માણસની યાને મુડીવાદીઓની બોલચાલ છે.

ત્યાં ત્યાં નજર કરે ત્યાં તેમનું જ સ્વરૂપ દ્રષ્ટિમાન થાય છે. જ્યારે કોઈ મોટા ધનપતિ પોતાની મોટરમાં જતો હોય, ત્યારે નિર્ધન યાને ગરીબ માણસે આશા ખસી જઈને તેને રસ્તા કરી આપવો જોઈએ, જ્યારે કોઈ જમીનદાર ગરીબ નિર્ધન મજૂર પર અત્યાચાર કરતો હોય, તો તેને એ ચૂપચાપ સહન કરી લેવો જોઈએ, સમજનારા જાણી શકે છે કે માનવ-જીવનમાં કેટલી વિષમતા નજરે પડે છે. આજની કોઈ પણ મીલમાં જઈ કોઈ પણ એક મીલ-મજૂરના જીવનની દુર્દશાનું નમ્ર-ચિત્ર જોશે જોયું હશે, તેમણે છે, કે એ ભયંકર રાક્ષસી યત્રો જેડે તેમના જીવનને જોડનારા માનવોની જીવંતી કેવી રીતે વ્યતિત થાય છે? સાવકાલ વખતે મીલમાંથી છૂટતા મીલ-મજૂરોના ઉદાસ ચહેરા તરફ જોમને નજર કરી છે તે જાણી શકે છે કે તેમના જીવનમાં કેટલું સુખ છે? તેમની દુર્ગંધ મારતી છુપ-ડીને નિહાળો અને તેની સાથે મુડીવાદી મીલ માલિકના આસિથાન અને રમ્ય જીવનને સરખાવી જુલો. શું કોઈ સ્વપ્નમાં પણ દ્રષ્ટિ પહોંચી શકે તેમ છે. કે પશુઓથી પણ હલકી દયા ભોગવનાર એ મજૂરો કદી પણ પોતાના જીવનને હૃદય બનાવી શકશે? જે સમાજ માણસને માણસ બનવા દેવાનો, અવસર નથી આપતો, તેના સમાજની સામાજિક રૂઢિચેને રહેવા દેવી તે માનવ સમુદાયનો લોપ કરવા બરાબર છે.

* * *
સર્વમાં મુખ્ય વસ્તુ ધન છે. અને ધનની પ્રાપ્તિ માટે નીચેની ચાર વસ્તુઓની ખાસ જરૂરીયાત છે.

(૧) કાયમી જરૂરીયાત. અર્થાત્ જમીન, પાણી, દવા, ખનીજ પદાર્થ, વનસ્પતિ તથા પશુ.

(૨) શ્રમ યાને: મહેનત, એટલે મજૂરી.

(૩) ધન એટલે યંત્ર, મશીનરી સામાન વી.

(૪) એક્યતા એટલે સંપ.

મુડીવાદી-સમુદાયે પોતાના ધનના પ્રભાવથી ઉત્પત્તિનું સાધન પોતાના હસ્તક કરી લીધું છે. મજૂરો પામે વધુ કામ કરાવી યોડી મજૂરી આપીને વધુ નફો કરે છે અને તેનો વધુ ભાગ મુડીવાદ તરફ જતો રહે છે.

ખિચારો મજુર કે જેને ફક્ત પોતાના પુરતી પણ મજુરી મળી શકતી નથી, તેને નિર્વાહ બહુજ કઠિન લિયતપણે નિભાવી શકે તેટલુંજ એ જોઈ શકે છે. જે સ્વતંત્ર ધંધો કરી શકતો નથી તે કદાપિ પણ ધનવાન નથી થઈ શકતો, તથા સમાજનો અર્થ ભાગ કંઈક સુખથી દિવસો પસાર કરી શકે છે, અને તેનો વધુ ભાગ નારકીય જીવન વિતાવી રહ્યું છે.

જેકુતો અને મજુરોની તો એટલી બધી નિર્ધનતા છે કે તેમનો ગુજારો કરવા માટે તેમને પ્રત્યેક કાણે પેટનીચિંતા રહ્યા કરે છે, તેમની પાસે અભ્યાસ કરવા માટે પણ નથી સમય કે સાધન. અને તેથીજ તેઓ અજ્ઞાન હાલતમાં, અથવા અર્ધ શિક્ષિત દશામાં રહીને પોતાના રાજકીય અધિકારોને શું છુપી સમજી શકવાના હતાં. પરિણામ એ આવે છે કે—

પ્રજ્ઞતંત્ર રાજ્યોમાં પણ મુળમાં મુડીવાદીઓનું રાજ્ય ચાલે છે. અને નિર્ધન ગરીબ માણસો, જેમની કીમત નથી તેઓને ચૂપચાપ મુગે મ્હોટો સહન કરવું પડે છે. કદાચ આજે મુઠ્ઠા ચાર ચાપ, તો પણ મુડીવાદીઓના સ્વાર્થને માટેજ, કારણ કે તે લોકોનુંજ રાજ્ય ચાલે છે. પણ કહેવાની મતલાજ એ છે કે—દેશ પર મહાન સંકટ આવ્યું હોય, દરેક માણસે સરકારને મદદ કરવી જોઈએ, પરિણામ એ આવે કે નિર્ધન મજુરો પોતાના દેહનું બલિદાન આપી દે છે. કોના માટે ? ધનીકોને રક્ષવા માટે ? ટેક્સ વધારવામાં આવે છે, પેટે પાટા બાંધીને પણ ગરીબ મજુર વર્ગ સરકારનો ખર્ચનો ભારી આપે છે. કોના માટે ? એટલા માટે ધનિકોની સ્વાર્થ રક્ષા થાય ! આજ મુડીવાદીઓ એ વર્તમાનપત્રો તથા ખીજા પ્રવાદના સાધનો ઉપર પોતાનું આધિપત્ય રાખ્યું છે. હિન્દમાજ જોઈ લ્યો : પત્રો મારફત અપીલો કરવામાં આવે છે કે, અમુક ધંધાને કે ઉદ્યોગને સરકાર મળવું જોઈએ, દાખલા તરીકે—ખાંડના ઉદ્યોગને રક્ષણ મળ્યું. બહારથી આવતા માલ ઉપર કર નાંખવામાં આવ્યો; ખાંડનો ભાવ વધ્યો. ગરિબ લોકોને વધુ ભાવ આપવો પડ્યો; પરંતુ તેનો લાભ કેને થયો છે. મુડીવાદને પ્રાપ્ય કલોગોનો નાશ થયો અને ગરિબ જેકુતોને તેથી નુકસાન થયો. મીઠામાલિકોને લાભ થયો. આ માલને તેઓ

વિદેશી વસ્તુઓ મંગાવવાને વિદેશ મોકલી દેશે. લાખો જેકુતોની રોજીતો નાશ થશે. અને લોકોને હંમેશા વધુ પૈસાખર્ચાને ખાંડ લેવી પડશે.

મુડીવાદનો યુગ છે. હજારોની સંખ્યામાં ગરીબ માણસોનું લોકો ચૂસી કેટલાય માણસો મુડીદાર મતાખર્ચ છે.

* * *

જે માણસો પાસે હૃદય હતું. તેમણે આ દ્રશ્ય જોયું. અને બહુ વિચાર કર્યો બાદ અંતમાં શોખી કાઢ્યું કે જે માનવ-સમાજને સુખી કરવો હોયતો ધનની ઉત્પત્તિનું સ્થાન કોષ અમુક વ્યક્તિના કાબૂમાં નહોતું જોઈએ; અર્થાત જમીન, વન, ખનિજ પદાર્થ તથા ધન કોષ વ્યક્તિના હાથમાં ન રહેતા રાજ્યને તે બધાનું માલિક હોવું જોઈએ. કોઈ પણ માણસથી મીલ ઉભી કરીને તેનો ફાયદો યાને લાભ ઉઠાવવાનો અધિકાર રહેવો ન જોઈએ, કોઈ મનુષ્ય વ્યાજ, વટાવ કે સ્વતંત્રતાના ક્ષેત્રમાં ખીજાને ન કરી શકે. કોઈ પણ વ્યક્તિને સ્વતંત્ર વેપાર કરી તેનો લાભ લેવાનો અધિકાર હોવો ન જોઈએ યાને તે સ્વતંત્ર વેપાર ખેડી શકે નહિ, તોજ માનવ-સમાજ સુખી થઈ શકશે.

ધનની ઉત્પત્તિનું કામ સરકાર અથવા સમાજ કરે, અને આખા રાજ્યની તમામ માનવ સંખ્યા સંપત્તિની ઉત્પત્તિના કાર્યમાં મજુરોની માફક કામ કરે, અને પ્રત્યેક મનુષ્યની જરૂરીઆત પુરતું રાજ્ય તેને બરણ ચોપણના માટે ચોખ્ખા પ્રબન્ધ કરી આપે અને કોષ માણસને તેની જુદિ—યાને મગજ શક્તિથી કામ કરવાનું હોય તો તેના માણસને તેનું મગજ વધુ સારું કામ આપી શકે તેવો ખોરાક આપવાનો પ્રબન્ધ થવો જોઈએ, અને કોષ જમ એટલે મહેનત, મજુરીનું કામ કરતો હોય તેને એવો ખોરાક આપવો જોઈએ કે જેથી તે વધુ બળવાન થાય.

બાળક એ રાજ્યની ભાવિપ્રજા થશે. રાજ્ય તેનું બરણ પોષણ તથા શિક્ષણનો પ્રબન્ધ કરે, માતા-પિતાએ પોતે અડધા જીવ્યા રહી બાળકોને ખવડાવવું નપડે.

જ્યારે સમાજનો આર્થિક સંગઠન ઉપર્યુકત સુખનાઓ પ્રમાણે કરવામાં આવશે, ત્યારેજ સમાજમાં દરેક

મનુષ્યને પોતાની જીવનિત કરવાની જોઈ વિદ્યાઓ પ્રાપ્ત થશે; પરંતુ મુમાજર્માં એવું ભયંકર પરિવર્તન કેવી રીતે થઈ શકે એમ છે? જે લોકો આજ જગતની તમામ વસ્તુઓ પર યાને દરેક વિદ્યાઓ, સંસ્કારના અધા સુખો ઉપર પોતાનું સ્વામીત્વ સમજે છે. તેને એકદમ તેઓ કેવી રીતે છોડી શકે? જે સંખ્યતા અને આર્થિક એકપત્તાને જીવિત રાખવા માટે આટલું ખાસ જરૂરી છે કે, મોટી માનવ-સંખ્યા આ દૂષિત ગણાતી સંખ્યાતાને બારથી દ્યાર્ધ મરી નામ, એના કરતાં એવી સંખ્યતાનો નાશ કરવો એજ વધુ શ્રેયકર છે.

આજ મુડીવાદીઓ, જમીનદારો, સત્તાધારીઓનું આ ઐશ્વર્ય દુનિયા ગરીબ મજુરો અને ખેડૂતોના રક્ત શોષણ પર ટકી રહેલું છે.

સામ્યવાદી આ શોષણનો નાશ કરવા માગે છે; પરંતુ જેમને પોતાના મુખ અને વિશ્વાસનું જ માત્ર ખ્યાન છે. તે સાધારણ રીતે એમને એમ પોતાના મન ગમતા અધિકારોનો કેવી રીતે ત્યાગ કરી શકે? અને

આજ કારણ માટે સામ્યવાદીઓને તેમની કાચે વિદોહ કરવો પડ્યો છે.

વિદોહ એ સામ્યવાદનું મુખ્ય અંગ છે. આજ મુડીવાદી સમાજ એવું સમગ્રવી સામ્યવાદી સમુદાયની નિંદા કરે છે કે; 'આ લોકો જગતમાં એકમ જાણવા નથી માગતા. પણ ધનિકોનો વિનાશ કરવાનું ઈચ્છે છે.' ખરી વાત આ નથી. ધનિકોએ સંપત્તિ પ્રાપ્ત કરવાનું મુખ્ય સાધન પોતાના હાથમાં જ રાખ્યું છે. આ કારણે બીજાએ તેવું સંમર્દન કેમ બની શકે? ગરીબ મજુરો અને ખેડૂતોને તો સદાય પશુઓની માફક જીવન વિતાવવું પડે છે.

સમાજની રિયલિ સુધારવા માટે સામ્યવાદી સમુદાય આટલું જરૂરી ગણે છે કે- મુડીવાદીઓ ત્યા જમીનદારોનો યોગ્ય અધિકાર પડાવી લેવો જોઈએ.

જેટલી ઝડપથી જગત સામ્યવાદ વરફે ઝૂકી રહ્યો છે. તેને જોતાં એટલું તો જરૂર મહેનુંજ પડી કે, સમય દર નથી ન્યારે વિરાટ જગત સામ્યવાદી નગરે પડશે.

—સંપૂર્ણ.
[મુજ લેખક પ્રોફેસર શંકરસહાય મહોદય એમ. એમ. એમ. ફોર્મ.]

[થાપના સને ૧૯૨૦]

અ શ્રી

[Estd. 1920

Maganlal P. Seedsman & Sons

Seeds Merchants—BARODA.

ખેતી અને બગીચા માટે

ઉત્તમ બીજ અને રસાયણિક ખાતરો

અમારે ત્યાં દરેક બતની દેશી તેમજ વિદાયતી શાકભાજી, સોયાબીન્સ, મુશોલીત ફુલઝાડનાં ઉત્તમ તાજાં ખાત્રીલાયક બીજ તથા રસાયણિક ખાતરો, ખેતી અને બાગાયત સંબંધી અનુભવી લેખકોના લખેલાં પુસ્તકો વિગેરે છુટક તથા જથ્થાબંધ વેચાય છે. તેની ઉત્તમતા માટે પ્રદર્શનોમાંથી સોનાના ચાંદ મળેલા છે.

લીલા ચારા માટે રજકો, (પોષાણ, લ્યુસન) બરસીમ, ઓટ, મકાઈ, મુંડીડ, બુવાર ત્યા લીલા ખાતર માટે રાણુબીજ ઉત્તમ પ્રકારનાં ખાત્રીલાયક મળશે.

સોયાબીન્સ ખોરાકમાં ઘણાંજ પોષીક છે. તમારા ખોરાક માટે જરૂર મંગાવો. ભાવ કિશાયત છે, લીસ્ટ માંગો.

મેસર્સ મગનલાલ પી. સીડ્સમેન એન્ડ સન્સ

ખંડેરાવ માર્કેટ, સિદ્ધનાથ હાઉસ

વડોદરા (ગુજરાત)

સાધન બોર્ડેઝ

ગ્લાસ

એન્સાઈંગ

પેઇન્ટીંગ્સ

અને

વોટર પેઇન્ટીંગ

માટે લખો:

રૂ. ૧૦૦ માં
૧૦૦૦ પતરાં

પેઇન્ટીંગ સાથે ઇલેક્ટ્રીકથી
નવીજ પ્રકારનું આજીવીન
મુધી નહિ મળેલું કામ
કરી આપવામાં આવશે.

દરેક ભાતના
સાધન બોર્ડેઝ,
ગ્લાસ પેઇન્ટીંગ્સ,

એન્સાઈંગ, વોટર
પેઇન્ટીંગનું કામ પણ
સારૂ અને સસ્તું કરી
આપવામાં આવે છે.

પેઇન્ટર

એસ. એલ. શાહ.

ખાડીયા ગેટ પાસે,

અમદાવાદ.

લક્ષ્મીબ્રાન્ડ

મહિલા
શક્તિ

(જીવન)

આર્ય મહિલાઓના

દરેક દહેપર

આચીવાદ સમાન છે

ઈ. બાદલી ૧ ના રૂ. ૫-૦-૦

લક્ષ્મીબ્રાન્ડ

મહિલા
શક્તિ

(જીવન)

સૌદર્ય અને શક્તિની

અંખના કરતી.

અળખાઓ માટે એક

અમુલ્ય વસ્તુ છે.

દરેક સ્થળે એજન્સીઓ આપવાની છે ટર્મ્સ સારૂ લખો:—

મોહનલાલ એન્ડ સન્સ

પ્રેમગેટ-પારસીયાલ પાસે
અમદાવાદ.

સેલિંગ એજન્ટ—ગુજરાત ટ્રક એલાયન્સ ૧૩૧૨-શાહપુર, અમદાવાદ.

મનુષ્યને પોતાની ઉન્નતિ કરવાની ઇચ્છા વિદ્યાઓ પ્રાપ્ત થશે; પરંતુ સમાજમાં એવું બધું કર પરિવર્તન કેવી રીતે થઈ શકે એમ છે? જે લોકો આજ નજીકની તમામ વસ્તુઓ પર યાને દરેક વિદ્યાઓ, સંસ્કારના બધા સુખો ઉપર પોતાનું સ્વામીત્વ સમજે છે. તેને એકદમ તેઓ કેવી રીતે છોડી શકે? જે સંસ્કૃતિ અને આર્થિક એકમતાને જીવિત રાખવા માટે આટલું ખાસ જરૂરી છે કે, મોટી માનવ-સંખ્યા આ દ્વિપિત ગણ્યાતી સંખ્યાતાને બારથી દબાઈ મરી જાય, એના કરતાં એવી સંસ્કૃતિના નાશ કરવો એજ વધુ શ્રેયકર છે.

આજ મુડીવાદીઓ, જમીનદારો, સત્તાધારીઓનું આ ઐશ્વર્ય દળરો ગરીબ મજુરો અને ખેડૂતોના રક્ત શોષણ પર ટકી રહેલું છે.

સામ્યવાદી આ શોષણનો નાશ કરવા માગે છે; પરંતુ જેમને પોતાના સુખ અને વિલાસનું જ માત્ર ખ્યાન છે, તે સામાજિક રીતે એમને એમ પોતાના મન ગમતા અધિકારોનો કેવી રીતે ત્યાગ કરી શકે? અને

આજ કારણ માટે સામ્યવાદીઓને તેમની સાથે વિદ્રોહ કરવો પડ્યો છે.

વિદ્રોહ એ સામ્યવાદનું મુખ્ય અંગ છે. આજ મુડીવાદી સમાજ એવું સમગ્રની સામ્યવાદી સમુદાયની નિંદા કરે છે કે; ‘આ લોકો જગતમાં ઐક્ય જાળવવા નથી માગતા. પણ ધનિકોના વિનાશ કરવાનું ધ્યેય છે.’ ખરી વાત આ નથી. ધનિકોએ સંપત્તિ પ્રાપ્ત કરવાનું મુખ્ય સાધન પોતાના હાથમાં જ રાખ્યું છે. આ કારણે જોઈએ તેવું સંગઠન કેમ બની શકે? ગરીબ મજુરો અને ખેડૂતોને તો સદાય પશુઓની માફક જીવન વિતાવવું પડે છે.

સમાજની રિધિતિ સુધારવા માટે સામ્યવાદી સમુદાય આટલું જરૂરી ગણે છે કે— મુડીવાદીઓ ત્યા જમીનદારોનો યોગ્ય અધિકાર પડાવી લેવો જોઈએ.

જેટલી ઝડપથી જગત સામ્યવાદ વરફ મુકી રહ્યો છે. તેને જોતાં એટલું તો જરૂર ઠહેલું જ પડશે કે, સમય દર નથી જ્યારે વિરાટ જગત સામ્યવાદી નજરે પડશે

—સંપૂર્ણ.

[મિત્ર લેખક પ્રોફેસર શંકરસલામ સંકેતના એમ. એ. એમ. કોમ.]

થાપના સને ૧૯૨૦]

ૐ શ્રી

[Estd. 1920

Maganlal P. Seedsmen & Sons

Seeds Merchants—BARODA.

ખેતી અને ખેતીયા માટે

ઉત્તમ ખીજ અને રસાયણીક ખાતરો

અમારે ત્યાં દરેક જાતની દેશી તેમજ વિલાયતી શાકભાજી, સોયાબીન્સ, મુશોલીત ડુલગાડેનાં ઉત્તમ તાજાં ખાતરીલાયક ખીજ તથા રસાયણીક ખાતરો, ખેતી અને ખાગાયત સંબંધી અનુભવી લેખકોના લખેલાં પુસ્તકો વિગેરે છુટક તથા જથ્થાબંધ વેચાય છે. તેની ઉત્તમતા માટે પ્રદર્શનોમાંથી સોનાના ચાંદ મળેલા છે.

લીલા ચારા માટે રજકો, (યોગાધાન, લ્યુસર્ન) ખરસીમ, ઓટ, મકાઈ, મુંદીડ, ભુવાર ત્યા લીલા ખાતર માટે શણખીજ ઉત્તમ પ્રકારનાં ખાતરીલાયક મળશે.

સોયાબીન્સ ખોરાકમાં ઘણું જ પોષીક છે. તમારા ખોરાક માટે જરૂર મંગાવો. ભાવ કિંદાયત છે, લીસ્ટ માંગો.

મેસર્સ મગનલાલ પી. સીડ્સમેન એન્ડ સન્સ

ખંડેરાવ-માકેડે, સિદ્ધનાથ હાલિસ

વોડેદરા (ગુજરાત)

પેલા સરકારી મહેમાનો મ્હારી પાસે આવ્યા, મ્હારા જેવા કામેલ કાર્યકર પાસે-સર્વ હિસાબ માંગે છે પણ પ્રેમના નાણાં અમે જમે ઉધાર કરાવવામાં પાપ નથી ? અને દરબાર કરતાં કિરતાર મોટા નથી ?

એમાં છેતરાવાનું કે છેતરાવાનું તત્ત્વ ક્યાં છે. 'જેની થેલી એ સૌનો બેલી' પરિવર્તન કામ આ બાદ આજ માટે ખતમ થશે. કાલ, પરમ અને પેલે દિવસે અહીં કમે લવાઈ, રાસડા અને સાહિબારી થશે. એ અરસામાં કોઈ બાઈ બહેને પરણી જવાની ઇચ્છા હોય તો પ્રમુખને કે મને નામ આપવાં, ઇચ્છોમ્ ! અને છેલ્લાં દિવસે પ્રમુખે દરાવ મુકતાં પોતાનું અને (લ) ના અબેવાણું બાપણ કયું.

"લટપટશકર અને સબો અને સભાજનો સમસ્ત ! કાલના કાલથી જે મેલાને રંગમાં સફરના કરતો જોયો છે તેથી મ્હારાં બરેલાં નાણાં વસુલ થયાં ગઈ છે. આ પરિપદે આ પાંચ દિનમાં પચાસ (મ્હારા સુદાં સાડી પચાસ) જોડાં સાંખ્યા છે, એજ એની વિનય

શ્રી સચવી રહી છે. મળેલા માન માટે મને અખિમાં જળજળીઆં આવી જતાં મ્હારી ધોતિયાની પાટલી ઢીલી થઈ ગય છે. એટલે આમન્યા માટે હું બેસી ગઈ છું. વસુલ આપેલાં નાણાં વસુલ થયાં. સુસેમાન અને કેવળદાસે પ્રમુખનો અને કાર્યકરનો આભાર માન્યો અને લટપટશકરે પોતાનો અને વ્યવસ્થાપકનો આભાર માન્યો. મસલત પ્રમાણે દરેક વ્યવસ્થાપકને પચાસ પચાસ રૂપિયા અને પ્રમુખને જાહેર કરેલાં નાણાં ન જરવાની સંજ્ઞા થયા બાદ 'પ-પ-પ' ના વ્યવસ્થાપકોએ દરાવ મુક્યો કે 'ગુજરાત-કાર્ગિલા-વાડ-કચ્છ-હિંદ-એશીયા-વર્લ્ડ' આ પરિપદ માટે કેળવાતી સ્તનધૃય દશમાં છે. માટે આ પરિવર્તન કામ પેલા 'સોરઠા'ની મદદથી શ્યેમય કરવું.

"સૌ સંમેલન સાર—"

પ્રથમ એકમાં પૂછીએ;

"ઈકુશું આકાર કે—

મોર તણું એ મોડું છે."

અમને પુછે એને પ્રશ્ન પુછે

—અમુત કેશર—

૨૭૨૬૬

નં. ૬૨૧૫

અન્ધુનો

દાદરનો મલમ

સંઘળી જણાવેલી
અન્ધુ કેમીકલ
વર્કસની બનાવેલી
મીનો એક વખત
વાપરી ખાત્રી કરો.
ફાયદો ન થાય તો
પૈસા પાછા.

અન્ધુ કેમીકલ વર્કસ

આરોહીયા—અમદાવાદ.

રોકીસ્ટ—ગુજરાત ટ્રેડ એસોસિયેશન

૧૩૧૨, રાહપુર

અમદાવાદ.

લગાવતાની સાથેજ
આરામ થાય છે.
તાવની દવા પીતાંની
સાથેજ આરામ
આપે છે.
રોગર
હિંદવતી
હિર ઓઈલ
અમુત કંડક
આપે છે.

આ લેખકના બહાર પડતાં પુસ્તકો
'હારથ નૈવેદ્ય' અને 'દર્પણ' માટે
લખે:—
બા. ગૌ. શંઘવી (એસ. ટી. સી.)
સાહિત્યોત્તર—અમદાવાદ.

ઉદ્ધામાં ઉછી ઢબનાં કપડાં સીવડોવવા
ક્યાં જશે ?
જેન્ટલ ટેલર જે. ડી. બ્રધર્સને ત્યાં
જ્યુબીલી બાગ સામે, મુ. વડોદરા.

ઉંચા પુસ્તકોદાર એસેસો, મરાલા, કેશર ચોક્ષ્યા
ધીની મોદાઈ

મથુરાવાલા રામજીનાથ શ્રીનાથદાસ
રાવપુરા રોડ, લીમડાપોળ વડોદરા
તેમજ ફૂલ, દહીં, શીખંડ, બાસુદી છુટક તથા જમ્યા.
બધ વેચતાર દ્રાવણ બોર્ડર આપીને ખાત્રી કરો.

ધારારાત્રીની દૃષ્ટિએ—

(કાયદા વિભાગ)

ખેડુતનો નિબંધ

કેટલીક સ્પષ્ટતાની આવશ્યકતા

‘પકાર’ માટે ખામ લખનાર : શ્રી. વસીલ રામચંદ્ર કાળીશંકર પાઠક

આપણા વડોદરા રાજ્યમાં શ્રીમંત સરકાર મહારાજ સાહેબે કૃપાવંત થઈ હિરક મહોત્સવના શુભ પ્રસંગે ‘ખેડુત કરજ નિયમન નિમંધ’ આખા રાજ્ય માટે અમલમાં મૂક્યો છે. અને તે નિમંધ અન્વયે નિયમ પાળજથી લાંબી મુદ્દને થયો છે. આ બન્નેનાં ધોરણોમાં કેટલીક અસ્પષ્ટતા છે જેના પરિણામે ખેડૂત વિરૂદ્ધ ન્યાય થાય છે. અગર તો કોર્ટોના વહિવટ ઝિત યામે છે તેનું એક સ્થળે બપાન ઠરું કંઈ છે. ને તે સંજોગે. ન્યાયમંત્રી આપનામાં લખ થે.ગ સુધારા વધારા કરશે એની આશા છે.

૧. ખેડુત ગણવામાં ઉત્પન્ન ૩. ૭૫૦ ચુંગીનું ‘નું’ પડે છે. તે કેવળ ખેતીનું જ ઉત્પન્ન હોવું જોઈએ. અને ખેતી સિવાય બીજું ઉત્પન્ન હેય તો તે ખેતીના ઉત્પન્નથી નિમે કરતાં કમી હેયુ જોઈએ જે એકદર ૩. ૭૫૦થી વધુ મળે ન જોઈએ. આવી વ્યાખ્યા ને ખુલાસા છે. પાળજથી એ કલમમાં સ્વેચ્છ સુધારો થયો છે. પણ તેથી પુરી સ્પષ્ટતા થતી નથી. એ વ્યાખ્યામાં બહુવિધ છે કે આ રાજ્યની જમીનનું ખેતીનું ઉત્પન્ન હોવું જોઈએ. જો કોઈ ખેડૂત આ રાજ્યનો છતાં પર રાજ્યની ખેતીની જમીનનું ઉત્પન્ન મેળવી આ રાજ્યમાં લાવે અગર આ રાજ્યમાં ખેતી કરે તે ઉપરાંત પર રાજ્યમાં ખેતીની જમીનનું ઉત્પન્ન મેળવે, તેવે પ્રમંજે પર રાજ્યના ખેતીના ઉત્પન્નને યાવું ઉત્પન્ન ગણવું? એ પ્રશ્ન છે. તે ખરેખર ખેતીનું ઉત્પન્ન હોવા છતાં તેને બીજા ઉત્પન્ન તરિકે ગણવું કે કેમ? ને તેમ ગણવામાં આવે તો તે ઉત્પન્ન વધી જવું હોય તો ખેડુત ગણાય કે કેમ? કલમ ૧ ખેડૂતની

વ્યાખ્યામાં પેટા રકમ (સ) ની રકમ (આ) માં સઘળા પ્રકારની વાર્ષિક આવકમાં કે કે તે ઉપરાંત ખેતીનું ઉત્પન્ન હેવાથી આવરકના રાખી છે. તેથી પર રાજ્યની ખેતીની આવકને કયા પ્રકારની આવક ગણવી તે ખુલાસાની ખામ જરૂર છે કેટલેક સ્થળે તે ઉત્પન્નમાં જ ગણવા નથી ને કેટલાક સ્થળે બીજા પ્રકારના ઉત્પન્નમાં ગણે છે અગર ખેતીના ઉત્પન્ન તરિકે પણ ગણે છે. આરા ભિન્ન વિચારોને સ્થાન હોય એ ધ્રુવવા યોગ્ય નથી. તેથી તે સંજોગે ખુલાસાની ખામ જરૂર છે.

૨. આ ઉત્પન્ન કસિયાઃ કયાની તારિખનું કેટલું? તે ગણવા કસિયું છે તે તારીખનું ઉત્પન્ન ગણાય નહિ ને કોથી રાકાય નહિ પણ તે સામે કીંવા અગાઉની માલનું કેટલું ઉત્પન્ન મળેલું તે વિચારમાં લેવું જોઈએ ઉત્પન્ન જે સામે કુદરતી કાપથી ન મળે તે વખતે ખેતીનું ઉત્પન્ન ગણવામાં વાંધો આવશે એટલે તેના પ્રસંગે તેની અગાઉની સામ અગર પાછલા ૩ વરસોની સરાસરી ગણવી જોઈએ.

૩. ખેડુતનું નિવસ ઉત્પન્ન ગણવું જોઈએ સરકારધારે, દાણ ભરવાની હોય કે પાકનો ભાગ આપવાનો હોય તે જતાં તેમજ ખેતી કરવામાં ખેડુતને ખર્ચ વ્યાજગ્રી થયો હોય તે કપાતાં ને રહે તેજ ખેતીનું ઉત્પન્ન ગણવું એમ દરાવવું જોઈએ. દામ ન્યાય ખાતાની પરિવંદમાં મારો આ સંજોગે પ્રશ્ન દતો ત્યારે ધરા ને દાણ બાદ કરવા પણ ખર્ચ બાદ ન જાય એવો મોદનો ખુલાસો કરવામાં આવ્યો હતો.

મહાશા રૂદ્ધતા એકથી વધુ પ્રતિવાદીઓ ઉપર ન્યારે દાવા હેય ત્યારે પ્રતિવાદીનો સમાવેશ દિરસો નમુદ હોય છે તો તે પ્રમંજે મહાપારી કુલ જમીનનું

પ્રથમ ઉત્પન્ન ગણવું કે દરેક પ્રતિવાદીના હિસ્સા પ્રમાણે દરેકની જમીનને ઉત્પન્નનો હિસ્સો એ દરેક પ્રતિવાદીનું ખેડત તરફે ઉત્પન્ન ગણવું આ સંજોગે પણ સ્પષ્ટતા થવી નોંધએ કારણ મજબૂર એકદરે ઉત્પન્ન રૂ. ૭૫૦ થી વધુ હોય જ્યારે દરેક વાદી સહભાગીનું હિસ્સાનું ઉત્પન્ન તેથી કમી આવતુ હોય તો પ્રતિવાદી દરેક આ નિબંધ પ્રમાણે ખેડત ગણવા કે કેમ? એ પ્રશ્ન છે.

૪. ભોગ્ય ગિરો (કમળ ગિરો)ના પ્રશ્ને ખેડતને હિસાબ લેવાનો હક, કે ખેડત નિબંધ પ્રમાણે મળતા લાભો એ નિબંધમાં આપ્યા નથી પણ એ નિબંધ અન્વયે થયેલા નિયમમાં નવિ કલમ ધારી છે ને તેમાં ક્યાંયું છે કે કમળ ગિરોદારો મેળવેલા ઉત્પન્નનો હિસાબ માગવો ને વ્યાજની વ્યાજ કરતાં વધુ મેળવેલું ઉત્પન્ન મુદ્દલમાં જમા કરવું. નિબંધમાં જ્યાં સુધી કલમ ૨ માં સુધારો ન થયાં ત્યાં સુધી નિયમનો અમલ થઈ શકે નહિ. કારણ નિબંધના ધોરણે નિયમ યથા થઈ કેટલીક મોટાંમાં આવા દાવા કે બચાવ કોર્ટ સંધારતા નથી તે કેટલેક કેસો સંધારે છે એટલે નિબંધમાં સ્પષ્ટતા કરવી અગર નિયમમાંથી કમી કરવું નોંધએ.

૫. ગમે તેમ હોય તો પણ ભોગ્ય ગિરોમાં આવા હિસાબો લેવાનું કાઢી નાંખવું નોંધએ એ તો જેની તેની મરજી ઉપરના કરારો છે. ઉત્પન્ન ન આવે તો પણ ગિરોદાર વ્યાજ માગે નહિ, ઉત્પન્ન વધુ મળે તો ગિરો મુકનારનો હક નથી જ્યારે મુદ્દલ રૂપિયા આપે ત્યારે ગિરો છુટી શકે છે, કેટલાક ગિરો લેખોમાં અવધ હોય છે તે પહેલાં ગિરો છોડાય નહિ તેમ ગિરો મીલકત વેચવાનો દાવો એવા પ્રશ્ને એવા હિસાબ લેવાનું ધોરણ અસ્થાને છે. તાત્પર્ય એ, કલમ નિયમમાંથી ખાતલજ કરવી નોંધએ.

૬. ખેડત નિબંધથી નો કે સરકારે ખેડતોનું સાચવવા પ્રયત્ન કર્યો છે પણ તેનું પરિણામ ખેડતોને ફસાવીને કાંવા આડકતરી રીતે નાણાંની ગરજથી કે સખ્ત ઉધારણીથી દબેના વહેવારો એકદમ મિલકત વેચાણનાજ સાદુકારો કરી લે છે પણ તેમાં હિસાબ લેવામાં કે ખોલવાનો ખુકતને આરો રહેતો નથી. શી. સરકારે આવી કાયદો કર્યો ત્યારે સાદુકારોએ

આવગણુ બદલું છે એમ જણાય છે. આવા પ્રકારમાં ખેડત ફસાય છે તેમાંથી બચવાનો માર્ગ પણ ખોળવો નોંધએ એવા વેચાણના અવેજનો હિસાબ પણ ખેડત ૩ વર્ષમાં લઈ શકે એવા સુધારો ખેડતના હિત અર્થે કરવોજ નોંધએ.

૭. વ્યાજનો દર ૧૨ આનાથી વધુ કોઈ પણ સંજોગોમાં ખેડતથી અપાવવો નહી. પાછલા ૧૨ વર્ષ પહેલાંનો હિસાબ પણ ૧૨ આના પ્રમાણેજ ગણવાનું ધોરણ રાખવું નોંધએ કેટલાક કેસો બિન વહિવટ છે. ખરી રીતે વ્યાજ નિ. ક. ૪-૫ સુધારામદ વાંચવાથી જણાય છે કે ૧૨ આનાથી વધુ દરનું વ્યાજ ન અપાવવું.

૮. ખેડતના યુદ્ધના નિર્ણય ઉપર ખેડતના વિરુદ્ધ કરાવ થાય તો એક વિવાદનો હક ખેડતને આપવો નોંધએ.

૯ ખેડત વિરુદ્ધ ને રકમનો કરારદાદ કરવામાં આવે તેની પુરી લાગત વાદીને પાછી આપવાની છે પણ પુરવા થતા પહેલાં ને કરારદાદ થાય તે કરારદાદની રકમ ઉપરાંતની દાવાની રકમ ખોટી હોય તે રકમની ન્યાયની લાગતની નિમે રકમ પરત અપાવવી કે નહીં? તે પ્રશ્ન રહે છે ને તેનો ખુલાસો થયો નથી.

૧૦. વ્યાજનો નિ. ક ૪-૫ નો અમલ પશ્ચાત દર્શા કરવો નોંધએ ને પાછલા હિસાબ લેવાના પ્રશ્ને તેમ હિસાબના પ્રશ્ને લાગુ છે એમ ઠરાવવું નોંધએ.

ઉપર મુજબના અજલના પ્રશ્નો ઉપર નામદાર ન્યાય મંત્રી સા. તથા ના. વરિષ્ઠ ન્યાયાધીશોના સહ ન્યા. સા. વિચાર કરશે એવી નમ્ર વિનંતિ છે.

વડોદરામાં દવા ખરીદવાનું ભરોંસાપાત્ર મથક

એ. રોય, એન્ડ કું.

રાવપુરા-ટાવર સામે.

અગ્રોરોકટરો વૈદો, હકીમો મારો દવાઓ ખાસ સસ્તા ભાવે આપીશું. છેલ્લામાં છેલ્લી બનાવટની દવાઓ તથા ઈન્જેક્શનો તાલ હરહંમેશાં મલશે.

ચાહનો રાજ સિંહન

ગરીબમાંથી તવંગર થનાર સર ટોમસ જહોનસન સિંહન.

ગરીબમાંથી કરોડાધિપતિ થનાર સર ટોમસ જહોનસન સિંહનને દુનિયાના તમામ દેશો તેની ચાહ ઉપરથી ઝોળાળે છે.

તે ગરીબ આયરીશ કુટુંબનું ફરજદ હતો તેનો જન્મ ગ્લાસગો શહેરમાં ૧૮૫૦ની ૧૦મી મેના દિવસે કંગાલ મા-આપને ત્યાં થયો હતો. તેણે નિશાળ તો જોઈ જ નહતી. ટોમસ માંડ દસ વર્ષનો થયો ત્યાં તો તેને પેટ માટે રોશનરીવાળાને ત્યાં નોકરીએ રહેવું પડ્યું. ત્યાં તેણે પાંચ વર્ષ કામ કર્યું. પણ ત્યાં તેને રસ પડ્યો નહીં. તેની અભિલાષા મોટી હતી. શ્રીમંતાઈની મોજ માણવાની તેની ઇચ્છા હતી. એક વખત તે એક દેવળ પાસે તેની મા સાથે ઉભો હતો; ત્યાં એક ગાડીમાં શ્રીમંતને જોઈને તેની માને કહ્યું. “મા એક દિવસ હું તને આમ બે ઘોડાની બગીમાં બેઠેલી જોવા ઇચ્છું છું.” તે કે આગળ ઉપર તેને આ સપ્નને ખરા પાડ્યા.

પોતે હવે નોકરી છોડીને દરીયા કિનારે ફરતો અને દુર દેશથી આવેલા વહાણો જોતો. તેને પણ પરદેશ જવાનું મન થયું. અને તેથી સાચ જોઈને એક દિવસ પોતાનું નમીય અજમાવવા અમેરીકા ગયો.

પર તો છોડ્યું પણ પૈસા વગર અગવડા મુલકમાં ઉતરવું ક્યાં? જતું ક્યાં? વીગેરે વીચારો તેને હિંમતવાળો પડ્યો. તે દિવસવાળો હતો, એમ કાંઈ મુશ્કેલ ન હતો.

જેવી સ્ટીમર ન્યુયોર્ક પહોંચી કે ટુરન્ટ જ તે ડોડતો એક સારી હોટલના માલિક આગળ ગયો અને કહ્યું “હું આપની હોટલમાં ૪૦ ઉતારીએ લાવી આપું તો મને એક માસ સુધી ખાવાપીવાની સગવડ આપશો?” તે ઘરત મેનેજરે કહ્યું હરી એટલે ટોમી ખુશ થતો પાછો સ્ટીમર ઉપર ગયો અને પોતાના પરિવારને સાથ લઈ ઉતારીએને સમજાવી આજીજ કરીને આલીસ ઉતાર મેળવ્યા અને એક માસની ચીના આજીજ કરીને કહ્યું ફળદ્રુપ બેજી?

આ નવી દુનિયામાં સારો કામ ધંધો શોધવા તે ઉત્તર તથા દક્ષિણ અમેરીકા આખો ધુમી વળ્યો પણ એકે જગ્યાએ એને સરખાઈ ન આવી. કરીયાણા, શુભારતાગીરી, દ્રામ ‘હાંડવાનું’ કામ, દ્રાવેલીંગ વિગેરે ધણા કામો કર્યા અને છેવટે ખેતરમાં મજૂરી પણ કરી. પણ એના મદત્તવાકાંક્ષી જીવને ક્યાંય આશાનાં કિરણો વાળ્યાં નહીં. મા-આપની મીઠી ગોદ યાદ આવી. હજીયે તે આળક હતો એવામાં તેના પિતાનો આમહ-ભયો ધરે પાછા આવવાનો પત્ર મળ્યો. તેણે કરકસર કરીને બચાવેલા સોએક ડોલર મુસાફરી ખર્ચમાં વાપરીને ઘરે જવાનો જીવ તેનો ના ચાલ્યો, તેની કુશામ શુદ્ધિએ નવો રસ્તો ગોતી આપ્યો. સ્ટીમરમાં આજ-વાળાનું કામ કરીને તે ધરે પહોંચ્યો.

નોકરીથી ત્રાસી જઈ હવે તેણે સ્વતંત્ર ધંધો ચર કર્યો. તેણે નાની કરીયાણાની દુકાન કરી. તેને મળેલા અનુભવે જોઈ લીધું કે શુદ્ધિ, સ્વચ્છતા, ચોકસાઈ, મીઠી જીભ અને જાહેરાત એ વેપાર વધારવાના ઉત્તમ માર્ગો છે. તે સત્વારમાં ઉઠીને દુકાન સાફ કરીને આકર્ષક રીતે ગોઠવતો, ભાવમાં ફેરફાર કહેતો નહીં. તેથી ધરાકની સખ્યા વધતી ચાલી, દુકાનની વધારે જાહેરાત કરવાનો તેને વિચાર થયો, અને તેથી તેણે ક્યુનર ખરીદ્યા અને તેની પાંખ ઉપર ‘લીપ્ટન્સ એડવૅન્સ’ લખી એક નાની ગાડીમાં પુરી આખા ગ્લાસગો ગામમાં ફેરવ્યા. પરીણામ ધાધુ આપ્યું અને લોકોમાં કહ્યું-રોની વાન થવા માંડી.

ધીરે ધીરે ધરાગી વધતી ચાલી. સારો માલ અને એક ભાવ તેણે જારી રાખ્યો એક દુકાનથી ધરાકેને પહોંચી શકાય તેમ ન હવું તેથી તેણે બીજા ભાગમાં એક શાખા ખોલી.

હવે તેણે ઇનામાં યોગ્યતા કરી. એક એરોપ્લેનમાં દરેક દળદ ફરફારીયાં ન મર્મો ફેલાવ્યાં, અને જે પહેલાં

વીસ લઈ આવે તેને ઈનામ કરાવ્યાં. પછી તો પુછવુંજ
સું? તેની દુકાને લોકોની પડાપડી થતી.

ધીરે ધીરે શાખાઓ વધતી ચાલી અને હંકે
સમય લાંબથી ગ્લાસગો સુધીમાં ઘણીએ દુકાનો કરી
અને દરેક ઠેકાણે એકજ જાતની હતી. એક વખત
આવેશ થયાકે કોઈ દીવસે બીજે જગ્યા નહીં.

એક દિવસ સાત લાંબા મુઠાણ જેવા માથાસો
“અમે લીપ્નમાં જઈએ છીએ.” એવા મોટા અક્ષરે
લખેલા પોસ્ટર સાથે ગ્લાસગોમાં નીકળ્યા. લોકો પહેલાં
તો આ ન સમજી શક્યા પણ પાછા બીજા તેટલાજ
જગડા તખડા માથાસો “અમે લીપ્નમાં જઈ આવ્યા”ના
પોસ્ટરો સાથે નીકળ્યા. ત્યારે લોકો તે બાબત સમજી
શક્યા કે લીપ્નમાં જઈ જગડા થઈને આવ્યા. આવી
અનેક જાતની તે બહેર ખબર આપતો.

તેણે સીલોનમાં ચાલના ખેતરો ખરીદ્યા. આજે
સીલોનનો તે મોટો જમીનદાર છે એક વખત ખાલી
ખીરસે ફરતા લીપ્નના ચાલના અગીયારની એક કરોડ
પૌંડ સુધી માગણી આવી પણ તેણે તે પાછી
ઠેલવી હતી.

સીલોન વેસ્ટ ઇન્ડીઝ અને દક્ષિણ અમેરીકામાં
આજે ચાલ, કોફી અને કારીના ખેતરોની હજારો એકર
જમીનનો તે માલિક છે. એશીયાબરમાં તેનાં કારખાનાં
છે. ક્રાંસ, જમીની, ઈટલી, રશીયા, આફ્રિકા, આસ્ટ્રે-
લીઆ વિગેરે દરેક દેશમાં તેની શાખાઓ છે. અજાત
મોટો વેપાર તો ઇંગ્લેન્ડ અને સ્કોટલેન્ડમાંજ છે.

લિપ્નની શાખાને દુકાન નથી કહેવાતી પણ
લિપ્ન માર્કેટ કહેવાય છે: દર અંતવાડીએ લિપ્ન
ચાલનું ૩૦૦ ટન જેટલું વેચાણ થાય છે. દર વર્ષે તે
લાખો પાઉન્ડ બહેર ખબર પાછળ ખર્ચે છે.

તે ૮૧ વર્ષનું લાંબુ આયુષ્ય ભોગવીને પોતાની
પાછળ કરોડોની હોલત મુકતા ગયો.

અમારે ત્યાં દરેક જાતની વિલાયતી તેમજ દેશી
હવાઓ ક્રીકાયત લાવે મળે છે. તદ્દન નવો
સ્ટોક રાખવામાં આવે છે.

મહેતા બ્રધર્સ હવાવાળા
રાવપુરા, પોલીસ ગેટની સામે
વડોદરા:

સંજીવન

હેર ટોનીક

બાટલી
એકની
કીમત
રૂ. ૧-૦-૦
ફક્ત

પોસ્ટેજ
પેકીંગ
અલગ

એન-સીએ
આપવાની
છે. લખો
સંજીવન
એ.યુ. કં.
એલીસબીજી.
અમદાવાદ.

સંજીવન હેર ટોનીક

સંજીવન હેર ટોનીક:-જગાડવાથી માયાનો
ઝોડો, ખરી પડતી વાળ, તથા અકાળે આવતી દાંલ
અટકે છે. અને આ દર્દો ફરી થતાં નથી. આ ટોનીકમાં
“બ્રહ્મદ્ય ઓર્ધવ” જેવી તુકશાન કારક વસ્તુ ભેગવવા-
માં આવતી નથી.

સુપ્રસિદ્ધ ડાક્ટરો, એન્જનીયરો, તથા સદાશરણોનાં
સંજીવન હેર ટોનીક માટેનાં સર્ટીફિકેટો મોલુક છે.
આજેજ વાપરી ખાત્રી કરો. બાટલી કિં- રૂ. ૧-૦-૦
‘પોસ્ટેજ પેકીંગ લુફ્ડ’ મળવાનાં ઠેકાણાં—
પી. છાંદાલાલ શાહ એન્ડ કું. અમદાવાદ.
કેન્વાસીંગ એજન્ટ એન્ડ રેસોર્સીટ. રેડકર એન્ડ કું.
અમદાવાદ: એલીસબીજી સ્ટોર્સ-અમદાવાદ.
મરડે બ્રધર્સ, બરોડા.
સંજીવન એન્ડ. કું. એલીસબીજી, અમદાવાદ.

વિશ્વદર્શન

વિરામ ચિહ્નોની કહાણી

અત્યારે આપણા લેખનમાં અદ્યપિરામ, પૂર્ણવિરામ, અર્ધવિરામ, પ્રશ્ન ચિહ્ન, ઉદ્દગાર વિગેરે વિરામ ચિહ્નો ધમધોકાર ને વપરાઈ રહ્યાં છે, તે આપણાં પોતાનાં 'તહા' પણ, આપણા પર રાજ કરનારી પ્રભ તરફથી આપણને મળ્યાં છે, એ જાણતાં આપણને જરા આશ્ચર્ય થશે; પણ વાત સાવ સાચી છે. આમાનાં અદ્યપિરામ વિગેરે ચાર ચિહ્નો સંબંધમાં તો ખાસ કરી પ્રતિદાસ નથી મળતો, પરંતુ પ્રશ્ન ચિહ્ન અને ઉદ્દગાર માટે તો ઘણેજ સ્થળે પ્રતિદાસ મળે છે. આ બંને ચિહ્નો લેટિન શબ્દોનાં ટૂંકા રૂપો માત્ર છે, એવી માહિતી હાથ મળે છે. જૂના વખતમાં ગ્રીસમાં અને રોમમાં કોઈનાં દાગડૂનો લોકોને સવાચ પૂછના ત્યારે તે સવાચને છેડે અંગ્રેજી Question શબ્દ જેના ઉપરથી ઉતરી આવ્યો છે, તેવો Q અદ્યારથી શરૂ થતો શબ્દ લખવામાં આવતો, આ શબ્દ Question. આગળ ચાલતાં ઝડપથી લખતાં એ શબ્દનું ટૂંક સ્વરૂપ Q અને O ઉપર નીચે લખવાનો રિવાજ પ્રચારમાં આવ્યો Q અને O ઉપર નીચે આવતાં ઝડપથી લખતાં આજનું '?' આવું પ્રશ્નાર્થક ચિહ્ન પ્રચારમાં આવ્યું. ઉદ્દગાર ચિહ્ન તો જેના ઉપરથી Jōy શબ્દ ઉતરી આવ્યો છે, તે લેટિન 'ખાખાતો' Jō શબ્દજ છે. આનંદ વગેરે બતાવવાને માટે શબ્દ કે ચાકચની પાછળ આ શબ્દ લખાતો. J ની ઉપરની લીટી અને O ને બદલે નાનું ટપકું રહી જવા પામ્યું એટલે Jō નું સ્વરૂપ "!" આવું બની ગયું. તપાસ કરવામાં આવે તો સંભવ છે કે બધાં ચિહ્નોનાં પૂર્વ સ્વરૂપો મળી આવે ખરાં.

મગજની છાપ

કોઈમાં પુરાવા મેળવવાને માટે આગળની છાપ અને પગલાંની છાપ ઉપરાંત દબે મગજની છાપનો પણ નોંધ અમેરીકામાં થવા લાગ્યો છે. અમેરિકાની

આઈઓવા યુનિવર્સિટીના બે વૈજ્ઞાનિકો મી. લી એડવર્ડ અને મી. અલ્ફ્રાદામ ગોટસોલરે કેટલાક પ્રયોગોને અંતે સાબિત કરી બતાવ્યું છે કે મગજના તરંગોને પણ નોંધી શકાય છે. અને ખુબી તો એ છે કે મગજના આ તરંગો પ્રત્યેક માણસનો બેદ બતાવી શકે છે બંને વૈજ્ઞાનિકોએ પ્રયોગ કરતી વેળાએ ૪૪ વિદ્યાર્થીઓની ખોપરીમાં ઇલેક્ટ્રોડન લગાવ્યાં, આ ઇલેક્ટ્રોડને તે દરેક વિદ્યાર્થીના મગજમાંના તરંગોને પકડી કાઢવાના એક ફરતા પાના ઉપર તરંગિત રેખાના સ્વરૂપમાં નોંધણી કરી બતાવી આ જાતના પ્રયોગ કોર્ટમાં ન્યારે કરવામાં આવ્યા ત્યારે ૩૫૨ માંથી ૯૪ કિસ્સાઓમાં મગજના તરંગો પરથી કેસની હકીકત જાણવાને ન્યાયાધીશો સહિતશાળી યથ શકયા હતા. એમ કહેવાય છે કે આમ છતાં માત્ર આ તરંગો પરથીજ પૂરતો પુરાવો મેળવવો મુશ્કેલ છે; કેમકે ન્યારે વ્યક્તિ વિચાર કરતી હોય અને ન્યારે શાંત હોય ત્યારે તરંગોના અસનમાં બેદ રહે છે.

લાકડામાંથી સૂતર

જર્મનીમાં શરકારે તરફથી એવું ફરમાન થયું છે કે પ્રત્યેક જર્મન જે વસ્ત્ર પહેરી રહે છે. તેમાં વપરાયેલા સૂતરનો ૧૫ ટકા ભાગ લાકડામાંથી બનાવવામાં આવેલા સૂતરનો હોવો જોઈએ, જર્મનીમાં અત્યારે લાકડામાંથી સૂતર તૈયાર કરનારી ૧૦ મોટી ફેક્ટરીઓ છે. આ ઉદ્યોગને આવકારવાનું મૂળ કારણ જર્મનીમાં એ ઉશું થયું છે. કે ત્યાં રહેતે નેત્રએ તેટલું કે ઉત્પન્ન થતું નથી. અને તેથી નેત્રનું કે વિદેશોમાંથી આયાત કરવું પડે છે. જર્મન વૈજ્ઞાનિકો અત્યારે એવી જાતને પ્રયત્ન કરી રહ્યા છે. કે જર્મનીને જેટલું સૂતર નેત્રએ છે તેટલું વૈજ્ઞાનિક પદ્ધતિએ રેશમાંથીજ ઉત્પન્ન કરવામાં આવે, કે જેથી તેને વિદેશો ઉપર આધાર રાખી પના ધીનતા ભોગવવી ન પડે. આજે જર્મન વિજ્ઞાનની સહાય માત્ર સૂતર ઉત્પન્ન કરવામાજ નહીં, પરંતુ

અનેક બીજા ઉદ્યોગોમાં લઇ રહ્યું છે. આ પુર્વેજ ખીંક પેટ્રોલિયમ, ગેસ વગેરેના ઉદ્યોગો એજ વિજ્ઞાનની મદદથી જર્મનીમાં પગલાર ઘટ્ટ ચૂક્યા છે.

‘મેટ્રિક્યુલેશન’ શબ્દનું મૂળ

મેટ્રિક અથવા તો મેટ્રિક્યુલેશન આ શબ્દથી આપણે ઊંડાચાંચોના છવ લેનારી માયાકૃતણી પરીક્ષા સમજીએ છીએ; પરંતુ આ ‘મેટ્રિક્યુલેશન’ એ મૂળ શબ્દનો અર્થ તો જુદોજ છે. આજ દિવસ સુધીમાં લાખો વિદ્યાર્થીઓએ આ પરીક્ષા પસાર કરી છે; પણ ભાગ્યેજ તેમાંના કોઇને એ શબ્દના ખગ અર્થની ખજાર દર્શો! પ્રાચીન કાળમાં યુરોપમાં કોર્પોરેશન, યુનિવર્સિટી એના જેવી સાર્વજનિક સંસ્થાઓમાંથી તે સંસ્થાના સભ્યોને સભ્યોનાં નોંધણી પત્રક મોકલવામાં આવતાં. આ નોંધણી પત્રકને લેટિન ભાષામાં ‘મેટ્રિક્યુલા’ એવું નામ આપવામાં આવેલું. આ નોંધણી પત્રકમાં જેનું નામ દાખલ કરવામાં આવ્યું હોય તેવી પ્રત્યેક વ્યક્તિને ‘મેટ્રિક્યુલેટ’ કહેવામાં આવતી. કળાંતરે આ શબ્દ પાછળથી માત્ર યુનિવર્સિટીના નોંધપત્રક ઉપર નોંધાયેલાં નામવાળાઓને માટે રહ્યો; એટલે કે આ નોંધપત્રકમાં જેનું નામ દાખલ થયેલું હોય તે સભ્યે તે યુનિવર્સિટીમાં અભ્યાસ કર્યો હોવો નોંધવો; પરંતુ આજે તો એ યુનિવર્સિટીનાં દર્શન પણ નથી કર્યાં, અને કદાચ પાસ થયો તો એ યુનિવર્સિટીનાં દર્શનનું ભાગ્ય મળે, તેના વિદ્યાર્થીઓને માટે આ ‘મેટ્રિક્યુલેટ’ શબ્દ પ્રચારમાં આવી ગયો છે. અને એ રીતે ‘મેટ્રિક્યુલેશન’ એક અત્યારે પરીક્ષા વાચક શબ્દ થયો છે.

હાડકાં સાંધનારું યંત્ર.

અમેરીકન ડોક્ટરોએ પુષ્કળ મહેનત બદ એક એવા યંત્રની શોધ કરી છે કે જેની મદદથી લાગેલાં હાડકાંઓને જોડવાનું કાર્ય કરી શકાય છે. થરીરના ગમે તે ભાગમાં લીલાવતાં આ યંત્ર પોતાની મેળેજ પોતાના કાર્યનો આદંબર કરી દે છે. જેટલી ઝડપ તેમજ સાવચેતીથી આ યંત્રથી કામ લેવામાં આવે છે તેટલીજ ઝડપ અને સાવચેતીથી અવાપિ પર્વત બીજા કોઇ પણ સાધનોથી કામ લઈ શકાતું નહોતું. આપરે-

શન વિનાજ તૂટેલાં હાડકાંઓને સાંધવાની હાથ લાગેલી આ રીતે અમેરીકામાં આજે અનેકનાં હાડ સાંધ્યાં છે.

શ્રીમંત ક્રેચનું વસિચ્ચત નામું.

એક ફ્રેચ લક્ષાધિપતિ પોતાના વસીયત નામામાં આવું લખીને યુજરી ગયો છે.

“મારા મૃત્યુ બાદ મારા થરીરને અત્તર ચોપડી એક રેનકદાર ખુરશી પર બેસાડી, એ ખુરશીને કાચના બોખામાં રાખી મુકવી બોખાને એક ચોરડામાં રાખવું ચોરડામાં અખંડ રાશની, રેડીઓ અને બીજો ઉપર મારા કુટુંબીઓની છબીઓ રાખવી.

ઉપરી શરતે તેણે ક્રાંતની સરકારને રૂ. ૧૫ લાખની રકમ પોતાના વીલમાંથી સોંપી છે.

નવી જાતનું ટાઈપરાઈટર

નવી જાતનું ટાઈપ રાઈટર મશીન બન્યું છે આ મશીન અમેરીકાના એક વૈજ્ઞાનિક બનાવ્યું છે. અને એ બનાવનારનું કહેવું છે કે આ મશીન ત્રાપરનારને ડિક્શનરી કે ડિક્ટેટરી જેવાં રેફરન્સ સમૂહથી પુસ્તકોની જરૂર નહિ પડે. મશીનની અંદરજ એ પુસ્તકોનો સમાવેશ કરવામાં આવશે. મશીનને એ. જી. સી. ડી. લખેલા બટન દ્વારે જે દર્શાવવાથી જે રેફરન્સ કે શબ્દાર્થ જોઈતો હશે તે મળી રહેશે. ઘ. ત. આપને ફ્રેચ ભાષાનો Clavier શબ્દનો અર્થ જોઈએ હ તો આપ Clavier ના નામવાળું બટન દર્શાવો એટલે એ શબ્દનો અર્થ, જે પેન્સીલ એવો થાય છે, તે કાગળ પર આપોઆપ લેખાઈને આવશે. કહેવાય છે કે આ મશીનથી આ પ્રકારથી ત્રણ કરોડ આઠ લાખ પ્રતોના ઉત્તર મળશે.

રડો, ખૂત રડો! રડવાથી તંદુરસ્તી વધે છે. આંસુના એકેક ટીપામાં ર કરોડ અને ૮૦ લાખ જંતુ-જંતુઓને મારવાની શક્તિ રહેલી છે. એવી શોધ લંડનમાં એક સર્જનને કરી છે.

૮૦ હજાર માણસોએ ઇંગ્લાંડની પોષ્ટ ઓફીસમાં પોતાના સેવીંગ્સ બેન્કનાં નાણાં ઉપાડ્યાં નથી. એ લોકોને પતો નથી. નાણાં બાજુ યડયે બંધ છે. ફેટલાકની તો મોટી રકમો બની ગઈ છે, છતાં કાઈ ધણી ફરકતો નથી. દિવમાં પણ યુગર્ષ મલાકાની

પોસ્ટ ઓફીસ સે. બે. માં ૪ લાખ રૂપિયા વગર વારસી પડ્યા છે.

ન્યુયોર્કમાં ૧૮૪૬ ની સાલની એક ટપાલની ટિકીટની દરજી થતાં તેના રૂ. ૧૪ હજાર ઉપજ્યાં છે છે.

પંદર વર્ષથી અન્ન વિના, ને દસ વર્ષથી જળ વિના છત્તી-માત્ર છત્તી નહિ પણ પુર ચૌરનમાં મહાલતી એક જર્મન ખેડૂત સ્ત્રીનું ઘર આજે યાત્રાધામ બન્યું છે લોકો એની માનતા રાખે છે.

એવા એક ટાઇપરાઈટરની શોધ થઈ છે કે તમારે કુણીકેટ કોપીઝ લેખતી હોય તો પણ એ માટે કારખાનું પેપર વાપરવાની જરૂર ન પડે. આ નવા ટાઇપરાઈટરમાં એક સાથે ચાર કોપી નિકળી શકે છે અને બધીજ કોપી ચોકખી હોય છે.

અમેરિકના ડૉ. મેકેન જણાવે છે કે પૃથ્વીની ઉત્પત્તિ અગ્રજ વર્ષ ઉપર થયેલી છે.

૧૯૩૪ ની સાલમાં હિંદુસ્તાનમાં ૧૩ હજાર માણસોએ આપઘાત કર્યો હતો, ૪૦ લાખ માણસો તાવથી મરણ પામ્યા હતાં. ૨૦ લાખ માણસો ટાવથી મરણ પામ્યાં, હતાં, ૨૩ હજાર માણસો મુખદંડથી મરણ પામ્યાં હતાં, કોલેરા દર્દથી ૧૦ લાખ માણસો પીડાય છે.

દુનિયામાં બધા દેશમાં ગળાને કુદ્દ ૮ કરોડ રૂપિયાની કીમતના હીરા છે અને તેમાંથી ૪ કરોડ રૂપિયાની કીમતના હીરા અમેરિકા પાસે છે.

દુનિયામાં કુદ્દે ૧૨ લાખ માણસો આધિગા છે.

હાલમાં મીડમસેશ દોરણીયમાં એક નાનો હોંકેશ પોમે ધીમે પડતીમાં ફેરવાતો જાય છે. આમ થતાં અટકાવવાને બનતા કલાને લેવામાં આવે છે; જન;

તે ચાલવાને બદલે પંખીની માફક હાથ પ્રમારે છે અને તેનું નાક ચાંચની માફક વધતું જાય છે.

કલાકના ૨૦૦ માઇલની ઝડપે ઉડતું અને એકી સાથે ૪૦ ઉતાણો લઈ જતું બે-માળવાળું વીમાન અમેરિકામાં બંધાયું છે.

શહેરમાં રહેવારાઓની ચકતીના ૪૦ ટકા ઉપયોગી પ્રવરતીમાં, ૧૦ ટકા રમત-ગમતમાં અને ૫૦ ટકા માનસીક બેચેની કે ચીંતામાં ખર્ચાય છે.

યુરોપ અને અમેરિકામાં મોટર હાંકવા માટે પેટ્રોલને બદલે હા-આરોહોલ-વાપરાવાની ઘરઆત્ર થઈ છે.

બર્લીનના એક વીજાનવેતાએ ભોગમ-પ્રકાર આટલાની શોધ કરી છે.

બોસ્ટનની કેટ કલામમાં ઉંદર-ખીલાડી વચ્ચે દોડવાની દરીકાઈ યોજવામાં આવી હતી.

ખનારી હાંતુ' ગરાબર બંધબેસતું ચોકડું જન-વગરવાની અધકેતીથી કંટાળી વાંધાયતાના એક મોટીએ આપઘાત કર્યો છે.

અમેરિકામાં એક કરોડ અને દસ લાખ સ્ત્રીઓ પોતાની જાત-મહેનત ઉપર છવે છે.

શ્રી. મૂળજભાઈ પી. શાહના રચેલા
રાસ-ગીત-ગરબાની સુન્દર ત્રિપુટી
ફૂલવેણી:

(મયિત) મૃત્યુ: દસ આના (પિરોજ બે આના)

રાસનિકુંજ:

(મયિત) મૃત્યુ: આઠ આના (પોરોજ બે આના)

રણુરિસયાના રાસ:

મૃત્યુ: છ આના (પોરોજ એક આના)

લખો—એમ. પી. શાહની કું.

રામપુરા-વડોદરા

ચિત્રભૂમિ

બ્રિટીશ બોક્ષ ઓફીસ ઉપર ટંકશાળ
પડાવતાં સ્ટારો.

બ્રિટનમાં કયા સ્ટારો સૌથી વધારે કમાણી કરી
આપે છે, તેની ટીપ “ધ મોશન પીકચર હેરલ્ડ”
નામનું ઔદ્યોગિક અખબાર નીચે મુજબ આપે છે.

(૧) શર્લી ટેમ્પલ (૨) ફેડ એસ્ટર અને જીજી
રોજર્સ (૩) ગ્રેસી શીલ્ડસ (૪) ક્લાર્ક ગેબલ (૫)
લોરેલ અને હાડી (૬) જેસીમેયુઝ (૭) જેમ્સ કેપ્રી
(૮) ગ્રેટા ગાર્બો (૯) નોર્મા શીઅરર.

—ગ્રેટા ગાર્બો અને જ્યોજી એટ રોમાન્સની માળા
ગુથી રહ્યા છે. આ આધરીશમેન અને સ્ટીડીશ ગ્રીટાના
સરભાવમાં ઘણા ફેર છે છતાં તેઓનાં જીવન એક સર
બને છે કે નહિ તે જોવાનું રહે છે. અત્યારે તો આ
બંને નામો આ રીતે અફવામાં અટવાયાં છે.

—જગતભરમાં કુલ ૯૫૩૭૬ સિનેમા છે, એકેલા
સોવિયેટ રશિયામાંજ ૩૦૦૦૦ છે.

હૌલિન હોલીવુડ-બેંગ્લોર, કહે છે કે શ્રીમેતા ઉદ્યોગ
માટે હૌલિન હોલીવુડ બનાવવા માધસાર તાબાનું
બેંગ્લોરનું સ્થળ પસંદ થયું છે અને એ માટે એક
કંપની ઉભી થશે. આ કંપનીના ૧૦ ટકા શેરો માધ-
મોર સ્ટેટ ખરીદી એને ઉત્તેજન આપશે.

—કેલીફોર્નીયા, મ્યુનિય, હીલ્સબર્ગ, કોલોન,
લીપઝીગ, ક્રોઝર્ગ અને હેમ બર્ગની મુનિવર્સીટીઓએ
સીનેમાશાસ્ત્રનો અભ્યાસક્રમ દાખલ કર્યો છે.

—દેવકીબોઝના નવા ચિત્રનું નામ ‘વિદ્યાપતિ’ છે.

—પુરુષોત્તમકવચી પ્રસિદ્ધિમાં આવેલ મા. કુમાર
‘સાગર’માં જોડાયા છે.

—પુ થીએટર્સમાં જ.યાદેવી નામની નવી અભિ-
નેત્રીનાં પગલાં ચલાં છે.

—પંડીત નારાયણપ્રસાદ ‘બેતાબે’ પોતાની જીવન

કથા ‘બેતાબ-ચરિત્ર’ને નામે લખી છે. આ આત્મકથા
ખાસ વાંચવા જેવી છે.

—ડાયરેક્ટર ખરબાના નવા ચિત્રનું નામ ‘મુક્તિ’ છે.

—સાગરમાં શ્રી. રમણલાલ દેસાઈ કૃત ‘કોકીલા’
નામની નવલકથા પરથી જે શીલ્ડસ તૈયાર થઈ રહી છે
તે સોલ ‘સ્ટાર કાસ્ટ’ થશે. તેમાં સખીતાદેવી, મોતીલાલ,
બીજો બગેરે આગેવાન નટનટીઓને રજુ કરવામાં
આવશે. ગુજરાતના લોકપ્રિય નવલકથાકારની કૃતિને
કચકડા પર આવેખવાનું દીગ્દર્શન શ્રી. સર્વોત્તમ
બદામી કરે છે.

—શ્રી. રમણલાલ વ. દેસાઈની બીજી એક નવલ
કથા ‘પૂર્ણિમા’ પ્રકાશ પીકચર્સમાં તૈયાર થઈ રહી છે.
એમાં ગુજરાતના જ્ઞાણીના ગાયક મા. વસંત કામ કરશે
તેમાં રાજેશ્વરીની બુચિકા મટે સરકાર અખરને પસં-
દગી મળી છે.

—હંસપીકસર્મના આગામી બોલપટનું નામ
‘આશા’ છે.

—પોતાની નમ તસ્વીરની પ્રસિદ્ધિ કરનારા એક
નિશામંડળી આમે ખારીસની એક નટીએ પાંચ હજાર
પૌંડનો દાવો નોંધાવેલ છે. કેમકે એ તસ્વીરની પ્રસિ-
દ્ધિથી પોતાના ચનારાં લગ્ન તૂટી જવાનું જોખમ છે.

—કપુરચંદ કંપનીએ મુંબઈનું ‘લાજા ટોકીજ પલ્લુ’
પોતાના હસ્તક લઈ લીધું હોય ૧લી એપ્રીલથી તેની
કારોબારી સંભાળશે. મુંબઈમાં આ રીતે બીજી થીએ-
ટર તેઓના હાથમાં આવ્યું છે.

—રાડીયા મુવીથેનમાંથી દુસ્ત્યાનું છુટી થઈ ગયેલ
છે કેપ્ટનમાં ‘ગુજર સીમલ’ની અભિનેત્રી લલિતા
જોડાઈ ગયેલ છે તેઓ નવા જન્મલ ચિત્રની તૈયારી
કરી રહ્યા છે.

—સંગીત મુવીથેને પોતાના ચોથા ચિત્ર ‘આખરી
મંજુલ’ની શરૂઆત શીલ્ડસ સીડીમાં કરી દીધી છે.

—મી. હિમાંશુરાયની અગ્રેજી ટાકી. “કર્મ”
પુસ્તકોનું નામન આતે ચલાવવામાં આવી હતી
અને તે કીક વખતે હતી.

—કલકત્તાના કપુરચંદ એન્ડ કંપની—પિરેકાઇઝ-
ડાકાઝીનું આપનાર કવિવર રવિદ્રનાથ ટાગોરના હસ્તે
કરવામાં આવ્યું હતું. પ્રથમ ચિત્ર ‘અદ્વૈત કન્યા’ મુકાયું.

—હંસ પીકચર્ચ માટે પ્રભાતનો પ્રખ્યાત વીલન
એક્ટર ચંદ્રમોહન ‘જીવન’ નામનું એક પીકચર
ઉતારવાની તૈયારીમાં છે; ચંદ્રમોહન એમાં અગ્ર રોલમાં
દેખાવ દેશે અને પીકચર ડાયરેક્ટ પણ કરશે.

—ઈન્ડિયન નવી રશીન કૃતિમાં શ્રીમતી
દુર્ગાબાઈ ખોટે ચમકશે એવી વાતો સંભળાય છે.

જાણો છો.

—ફરતી થીએટરોદ્ધાર ગામડાઓમાં કેળવણીને
પ્રચાર કરવા માટે બેલ્કનઅમની સરકારે ૧૦૦,૦૦૦
પાઉન્ડ મંજૂર કર્યા છે.

—જાણીતી નટી સવિતાદેવી એક મુલાકાતમાં
જણાવે છે કે પોતાને હોલીવુડ જવા માટે આમંત્રણ
મળેલું છે પણ તેનો તેણે અસ્વીકાર કરેલો છે.

—બોમ્બે ટોકીઝના સંગીત ડાયરેક્ટર શ્રી. સર-
સ્વતીદેવી (મીસ હોમર) અને બોમ્બે ટોકીઝની
શીઝોમાં ધ્યાન ખેંચનારી ભૂમિકાઓ ભજવનાર શ્રી.
ચંદ્રપ્રભા એ બે બહેનો છે.

—ઉમારાશી એક બંગાલી સોલીસીટરની પત્ની
છે અને તેને એક સંતાન પણ છે.

—‘એન્ટરટેઇનમેન્ટ ટેક્સ’ ન. આપેલા પડે
એ માટે દરેક વર્ગમાં પ્રેક્ષકોને ચાર ચાર આનાની
ટીકીટમાંજ બેસાડીને ‘રેકર્ડ’ ઓડીયન્સ લેવનો
પ્રયોગ ફ્રાન્સમાં એક સીનેમા થીએટરના માલિકે
કર્પો છે.

આજનાં:

પ્રકાશનું સુપર શ્રીલર

અમદાવાદની કદરવાળ પ્રભતે
બે મુંગા પ્રાણીઓ
એલેન્જ રહે છે.
ઉપરાંત... લલ્લુભાઈ અને
ઈસ્માઈલ, (હાસ્યરસનો
ખજારદાર)

રીચીરોડ-
અમદાવાદ
ટ. નં. ૨૦૮૮

સીનેમા-ડી-ફાન્સ

એલેન્જ

સાદકુદુબ જરૂર જીઓ

વીજળીના વેગે...જેને
સારાયે શહેરને...
એલેન્જ આપી છે.

—મુખ્ય કામ:—
* પોડા...ખડાદર અને
* કૃત્તા - ટાયગર.
—સાથે—
* જયન્ત, ગુલાબ અને
રાજકુમારી.

આવે છે:—

સાગરનું સામાજિક બોલપટ

આવે છે:—

મુખ્ય કામ:—
મુરેન્દ્રનાથ
મી. એ.
મીસ બીઓ

—સાથે—
બાળનટ રામચંદ
તથા યાકુબ

મનસોડન

ટ. નં. ૬૭૭૭ સીનેમા
એવરીવાડ-અમદાવાદ

એક કલાકારના...
જીવનની મહત્વાકાંક્ષા
સમાજની હીતર...
ચમકતી અને ફરી
જતી એક ચીનગારી

સુખની સ્ત્રી રાખ

જગત કવિતાનાં કાવ્ય શિખરો

સંસ્કૃત રસશાસ્ત્રીઓએ નિજ સંસ્કૃત કાવ્ય-મંડળનાં પંચમહાકાવ્યો પૂર્વ પાંચમાં 'ભાષ્યાં' ને લખાવેલાં છે. કવિકલશર કાલિદાસનાં એ 'ધ્રુવંશ' ને કુમારસંભવ; મહાકવિ ભારવિનું એક, કિરાતાબુનીય; આર્યવત્નાં રાજવી કવિ શ્રીહર્ષનું એક; નૈષઠકાવ્ય-જેની પ્રેરણાથી મહાકવિ પ્રેમાનંદે નિજ મહાકાવ્ય નળાખ્યાન રચ્યું; અને પાંચમું, હસ્તિનાપુરની સાગર-પુરી, અને આપણા યુગરેદેશની પ્રથમ પાટનગરી શ્રીમાળના ગગનધૂમન્તા મહાકવિ માધનું શિશુપાલવધ. સંસ્કૃત રસશાસ્ત્રના કાવ્યમીમાંત્રકોએ મહાકાવ્યની શાસ્ત્ર-વ્યાખ્યા બાંધી છે, અને એ કાવ્યવ્યાખ્યાની કલાદષ્ટિએ એ કાવ્યનિર્ણય ઉચ્ચારેલો છે. 'સે'કડો વર્ગોથી એ કાવ્યનિર્ણય આપણી પ્રાચીન શિક્ષણપદ્ધતિની પાઠશાળાઓમાં સર્વત્ર ભારત માન્ય છે.

એ પંચ મહાકાવ્યો એટલે મુન્દરતાનાં સરોવરો.

મહામાનવતાનાં એ પંચ વિરાટકાવ્યોનાં ચે મુગ્ધરૂપ છે શ્રીમદ્ ભગવદ્ગીતામાંનું વિરાટદર્શન અને કગ્વેદસ્ત્રિતામાંનું પુરુષસૂત્ર; જેમાં સ્વર્ગ, મૃત્યુ ને પાતળ એક દેરે પરોવેલાં છે, 'Where History Philosophy & Poetry meet-નર્દા ઇતિહાસ ફિલસુફી ને કવિતાનો ત્રિવેણીસંગમ થાય છે.

તેણે બે જૂના ભોગી રે, કહે; સદિયર! એ કાણુ દશે? રે, ત્યાં ભોલે ત્યાં વણ વસે;

એ દલપતનગરીમાંનાં કાળ અને આકાશની એક આભવિશાળી અનન્તમૂર્તિ ધરી એ અનન્તમૂર્તિનાં એક મીટમાં દર્શન કરવાને મહામાનવતા એ કાવ્યશિખરોએ

ચઢી છે. દશે દિશા પ્રવાહોને એક કોટીએ પીતાના અને કાલાવધિ ઇતિહાસપ્રવાહોને બીજી કોટીએ પીત માનવવંશના એ એ કાવ્યસંકલ્પો છે.

હવે જે સામટી આભે મુદ્દઅ સૂર્યની પ્રભા એવા 'નભસ્પર્શી' 'વિશ્વમૂર્તિ'નાં વિરાટદર્શનમાં દર્શન છે,

જગતકવિતાનાં એ શિખરકાવ્યોમાંનાં ચંરણામૃતો ચાખવાં છે? બે તણ આચમનીએક પામશ. પણ એક એક આચમની જાણે આભની પંચપાત્રી છે.

આ પૃથ્વી, ને વ્યોમનું અન્તરિક્ષ, ને સૌ દિશા, આપણી એક વ્યાપ્તિ.

પૃથ્વીનો પગથાર, આકાશની શુદ્ધ, ને 'દિશાઓનાં સદૃઢ કોતરો, હે વિરાટમૂર્તિ! આપ એકથી વ્યાપી રહેલાં છે.

દુનિયાની નવસે ને નંબાણુ ચે નદીઓ સાગર લાણી વહે છે, એમ જગતપ્રવાહોનું વિશ્વચરવાકર્ષણ આપ છે:

જેવાં નદીનાં પ્રહુ નીરજોણુ
વેગથી સિન્ધુની લાણી વહે છે;
જવલન્ટ મુખો તમ માંહિ તેમ
આ વીર પેસે નરલોક કેરા.

નદી ને સાગરતા જળસંગમ તો. જોયા છે ને? પાણીપૂરનો અખંડ વહેતો વિશાળ પાયથો પસવટ મહાવિશાળ પાણીપગથારે કેવી ભવ્યતાથી, કેવી ક્રોધ અચ્ચરદમગતી ગદનતાથી, સમાય છે? એનું આ અખંડ વહેતું પટવિશાળ જગત્ત્યાં જગત્ અનન્તમૂર્તિ આપને વિશે સમાય છે.

નથી સમો અન્ય; અધિક તો કે
ત્રિલોકમાં ચે? અનુપમપ્રભાવી!

ત્રિલોકમાંથી અન્ય કો આપનો સંમોવડિયો નથી, તો પછી અધિકા તો કાણજ હોય ? હે લોકલોકના અધીર ? સૌ લોકમાં આપ અનુપપ્રભાવી છો.

અને પાથ પૂછે છે કે આવા આપ કાણ છો ? ત્યાં તો હુંદુભી ઉપર ડાકો પડે તે આકાશ ગાળે એમ કાલોડસ્મિ નો ઉત્તરડાકો પડે છે ને કવિતાનાં આલ મળી ઉડે છે. પાંચ હબ્બર વર્ષોથી એ હુંદુભીના કુરુક્ષેત્ર મધ્યે હજી ગડગડે છે.

એ સહુ વિરાટદર્શનનાં ચરણામૃતો. પુરુષસૂક્તનાંયે એ ચાર ચરણામૃતો સાંભળી લ્યો. ઋગ્વેદ જગત... જૂનામાં જૂની કવિતાનાં ચરણામૃતો છે.

પુરુષસૂક્તમાં તો મન્ત્રવદ્દા મહર્ષિ વિશ્વદર્શન ઉચ્ચરે છે; એટલે પૃથ્વી અને દિશાઓ, આકાશ અને સ્વર્ગ, બ્રહ્માંડ અને બ્રહ્માંડપરની Transcendental મહાવાતાઓનાં ઉપમાઉપમેય છે. કલ્પનાની પાંખો અને ઋષિદ્રષ્ટાની આંખો ત્રિચુપાળોનેયે ઉજ્જ્વળી દર્શાયુષ્વરમાં વિહરેવિચરે છે.

નાભિમાં છે અન્તરિક્ષ પ્રવર્તે સ્વર્ગ શીર્ષમાં; પાદમાં પૃથ્વી, દિશાગ્રોત્રેઃ કલ્પા છે એમ લોક સૌ.

એ વિરાટપુરુષના નાભિકમળમાં અન્તરિક્ષ છે, એના પગમાં અચળા ધરતી છે, અને કાનમાં અન્તર દિશાઓ વહે છે, એના શીર્ષમાં દેવધામ સ્વર્ગ વિસ્તરે છે; એમ લોકલોકનાં એ ત્રિચુપ્રતિમાં મહાસ્થાનો છે. વસન્ત એકલું રાત્ર્ય ધીબ ધન્યન, શરદ્દ હવિ.

વસન્ત ઋતુ એવું યસઘી છે, ધીબમતા દિવસો એનાં યસકાષ્ઠે છે, શરદ્દના કાલ એનાં યસસમર્પણ છે.

મનથી ચન્દ્રમા જન્મ્યો, ચક્રથી પૃથ્વી જન્મિયો; ઔત્રોથી વાયુ ને પ્રાણ, મુખથી અગ્નિ ઉદ્ભવ્યો.

સન્નજો અને સન્નારીઓ ! દિમાપ્રતાહોના છેડા, કાળમહાસાગરના ઘાટ, અને એમનીયે પાર અન્તરતામાં વિહરતી એ કવિતાપ્રદેશથી માનવપ્રેરણા કેટકેટલેક ઉડશે ? નિઃસીમ બ્રહ્માંડને સર્વત્ર સ્પર્શીને એથીયે પર તો પુરુષસૂક્તની ચરણાવલિએ વિચરે છે.

બ્રહ્માંડને સર્વત્ર સ્પર્શીને તે દર્શાયુક્તપર અધિકા ઉભો છે.

શ્રી. હાનાલાલ દ. કવિ.

(વડોદરા સાહિત્ય સભા તરફથી ઉત્તવાયેલા મહાકવિના મણિમહોત્સવ પ્રસંગે આપેલા લાવણ્યમાંથી)

‘સ્નેહમુદ્રા’ ચીતન અને ભાવનાનો ભંડાર

...સ્નેહમુદ્રા એ છેક વિસારે પાડ્યા જેવી કૃતિ નથી. તેમજ એક બે લીટીમાં તેને અચળણી નાખવાને એ લાયક નહોતી ? એમાં લાક્ષિત્ય કે પ્રસાદ નહિ હોય, શૈલીની વિશદતા નહિ હોય, પણ સ્મરસંપદ ચિન્તનનો એવડો જમ્મો ભાવનાસંભાર તેમાં છે કે અન્ય સર્વ કથાશૈલી વિસારે પાડી પાત્ર એનેજ ખાતર એનો નવેસરથી અભ્યાસ થવો જોઈએ છે. તેમાંયે વળી અર્થ પ્રધાન કવિતાના આ જમાનામાં તો એ આવરયક્તા બેરકાચ છે, બને તેટલા વધુ પ્રમાણમાં સાળામાં શીખવાના કાવ્ય સર્મહોમાં એવું પ્રતિનીધીત્વ જળવાય તેમજ શક્ય હોય તો એમાંની કેટલીક શુષ્ક શબ્દભળા, તરંગી સામગ્રી આળી કાઢી, એક રસિક હુંકી આગતિ પણ તૈયાર કરાય તો આપણા એક મહાન સાહિત્યકારનું મનોરાજ્ય લોકો સમક્ષ વધુ રજુ થાય, તેમજ એમનું ઋણ અદા કરી શકાય. મુખર્ષ યુનિવર્સિટીએ બી. એ. ના અભ્યાસક્રમમાં એને સ્થાન આપ્યું છે, એ આ દષ્ટિએ ખરેખર આવકારપાત્ર પગલું છે, ધીરજથી તેનો અભ્યાસ કરનાર અન્તે સિદ્ધાન્તલેકન કરી જોશે તો પોતાને નિરાશ થવાપણું બહુ નથી મળ્યું એમ જોષ શકશે. ‘સ્નેહ મુદ્રા’ના અવલોકન તેમજ મુલ્યાંકનનો આ પ્રથમ પ્રયાસ છે, જુઓ ખેરા દારેલા ખનના તરફ આંખ કાં મીચે ? જુઓ તો સહી, આ સરસ છે, આટલું કઢી અત્યાર સુધી ઉપેક્ષિત રહેલી આ ગોવર્ધનકૃતિ પ્રત્યેનું સૌનું ધ્યાન ખેંચી શકુ તે એ વાચક સૌને લલચાવી શકું તોય આ પ્રવાસની સફળતા માનીય. (‘માનસી’માંથી) પ્રો. અન્નન્તરાય રાવળ.

નવું એ આજુ... નવવી વાનગી
આતરરાષ્ટ્રિય સમાજવાદી વૈજ્ઞાનિક રોમાંચક જરૂરસી
-કલા અને સાહિત્યનું-

પ પ વા ડિ ક

ન વ સ જ ન

[તંત્રીઃ બાબુરાજ જોશી]

પહેલી એપ્રિલે બહાર પડશે.

દરેક વકલ: એ આના. વાર્ષિક લલાજમ સાઝામજૂ રૂપિયા

પરદેશ માટે નવ સિલિંગ

ગ્રાહક ચનારને એક હુંદર ભેટ પુસ્તક અને ઓછામાં

ઓછા બે ખાસ અંકોનો લાભ મળશે.

“નવસર્જન” કંપાસિય ઉમરેઠ-(ગુજરાત)

હું મજૂર

વિકાસ ને વિહારના વિજય માણવાની સ્પૃહા
કલા ન કવિ-કલ્પનાં, લલિત ચિત્ર 'નેત્રા તૃપ્તા,
' મથુ ન ઉર કાંઈ એમ મન માનતો હું અત્યુ
અને જગ-ઉપાધિની લપ ન કાંઈ લાગે મને,
સદા સુરજ ઊગતાં મનત કામ આરંભાને
વળું મરવતી પછી ગૃહ લણી હમેશાં જ હું,
અને જરિક જે કંઈ જરૂર કારવાને મળે
લઈ, જડપથી પડું નિંદર-ખોળ થોડી ધડી-
અને મળસંકે ઉડી નિયત કામપે 'પોંચું' જે.
મજૂર મમદશ ને મજૂર હું જન્મો ત્યાંથી
સદા ખડ ઉખેડતો નવીન ખેડતો વાવતો
મજૂરી કરતો મરું: જીવન-ખેડ કરતો ખરું.
કોમુદી]

શ્રી. મુરલી કાકુર.

“લક્ષ્યા-લક્ષ્ય” તત્ત્વચિન્તન-

સંસ્કૃતીયક્રં લાગ ૩ ને:

ગોવર્ધનરામભાષ્યએ, વાપરેલા ‘લખ’
અને ‘અલખ’ એ શબ્દોજ આપણું ધ્યાન ખેંચે છે.
વ્યક્ત અને અવ્યક્ત, મૂર્ત અને અમૂર્ત, દૃશ્ય અને
અદૃશ્ય, વગેરે શબ્દોનો પ્રયોગ ઉપનિષદોમાં થયેલો
નોંધમાં આવે છે. પણ ‘લક્ષ’ અને ‘અલક્ષ’ એ બે
શબ્દોના અપ્રગટ સ્વરૂપો ‘લખ’ અને ‘અલખ’ શ્રોતાના
મનની સમક્ષ એક ભુદીજ દુનિયા ખડી કરે છે-ચિત્ર.
વિચિત્ર સંવેદનોને ઉત્પન્ન કરે છે. ‘અલખ નિરંજન’
કશીરનાં ભજનોમાં આપણે માંભળીએ છીએ. બીજા
અનેક અધ્યાત્મવાદના ઓલીયાઓના શબ્દકોષને એ
રોજના સામાન્ય વપરાશનો શબ્દ હશે. પણ મુખ્યત્વે
તો શીખ લોકોનો જેમ ‘સત શ્રી અકાલ’ તેમ નાથ
સંપ્રદાયના કદાવર યોગીઓનો ‘અલખ’ - ‘અલલેક’
જગાવતો. ગયળી, પંડજંદ અવાજ, નાથ યોગીઓની
નામાવડી પાછળ-મત્સ્યેન્દ્રનાથ, ગોરખનાથ વગેરે મુખ-
રિચિત છતાં ફર સૂરની ‘મુદતાથી જવાયજાં નાગોની
પાછળ કોઈ અજ્ઞ મોહિની છે, જાદુ છે, કવિતા છે.
ત્યાગની દ્રઢતા છે, સ્નાયુજ્ઞ પડજંદ કલેવરોની

બીયણતા છે, મુદતા છે, તીક્ષ્ણતા છે-અનેક વિરૂદ્ધ
અને વિરૂદ્ધ તત્ત્વો મત્ત છે, આ સંધળા વાતાવર-
ણની હાજરી અગમ્ય રીતે પણ ચોક્કસ રીતે, ‘અલખ’
શબ્દ શ્રોતાના મનમાં ઉત્પન્ન કરે છે. આ રીતે નેતાં
બીજા કોઈ શબ્દોના પ્રયોગને બદલે ‘લખ’ ‘અલખ’
નો પ્રયોગ ગોવર્ધનરામભાષીની રસમર્મજ્ઞતા વ્યક્ત કરે
છે. બીજી દ્રષ્ટિએ નેતાં, ‘લક્ષ’ અને ‘અલક્ષ’ એ
બે શબ્દોમાં બીજાં શબ્દોનો કરતા વધારે અર્થવા-
દિતા છે અને તે તાત્ત્વિક દ્રષ્ટિએ વધારે ચોક્કસ છે
એ પણ ભુલવું નોંધએ નહીં.

હવે આપણે ‘લખ’ અને ‘અલખ’ શબ્દોનો
તાત્ત્વિક અર્થ નોંધએ. ‘લખ’ એટલે નોંધ શકાય એવું
અલ્પ કરી શકાય એવું, અને ‘અલખ’ એટલે ન નોંધ
શકાય તેવું-અલ્પ ન કરી શકાય તેવું. કોનાથી નોંધ
શકાય તેવું આ તો ન નોંધ શકાય તેવું? તે શકાના
સમાધાનમાં કહેવાનું કે-શાસ્ત્રાભ્યાસદ્વારા અથવા તો
વિચારધારાના એકાગ્ર પ્રવાહદ્વારા જે પ્રાકૃતજનોની
સામાન્ય લોકોની દ્રષ્ટિ શુદ્ધ અને સૂક્ષ્મ બની નથી:
તેવાઓથી જે લક્ષ્ય તે ‘લખ’ અને જે અલક્ષ્ય તે
‘અલખ’, કારણ કે શાસ્ત્રાભ્યાસ, સૂચ્યર્થો, વિચારણા
સંયમ આદિ માધ્યમો વડે જેમણે અંતઃકરણની
યોગ્યતા અને ભુદિની સૂક્ષ્મતા પ્રાપ્ત કરી છે તેવા
મહાત્માઓને તો પ્રાકૃતજનથી અલક્ષ્ય વસ્તુ પણ
દેશનામત્રકવત સિદ્ધ લક્ષ્ય છે. ભગવદ્ ગીતાના અર્થ-
અમરુતિથી પૂર્ણ સ્થોકના વિચારનો અનુવાદ કરી
કહીએ તો “જે પ્રાકૃતજનોની રાત્રિ તે યોગીજનોનો
દિવસ અને જે યોગીજનોની રાત્રિ તે પ્રાકૃત જનનો
દિવસ.” અર્થાત્ જે અવિવેકી-માયાબુદ્ધ જનોને લક્ષ્ય,
ગમ્ય, રસપ્રદ: અથવા તો આકર્ષક એ જ વિવેકી
પુરુષને હોય અથવા તો આનાકાંઈક દૃષ્ટાંત તરીકે
વિવચપદાર્થો. અને અવિવેકી પુરુષોને જેમાં કંઈ ગમ
ન પડે-તેમને જે અલક્ષ્ય અને આનાકાંઈક તેમાં
વિવેકી પુરુષોને અતિશય રસ પડે-તેમને ગમ્ય અને
લક્ષ્ય; દૃષ્ટાંત તરીકે ‘પરમાત્માત્મ’ પરમ તત્ત્વ. આ
સંબંધમાં નવીનઅંક પાસે પોતાના સિદ્ધાંતના રહસ્યનું
ઉદ્ઘાટન કરતા ખાવા વિષ્ણુદાસ કહે છે.

“વેદાન્તમાં જીવ, ઇશ્વર અને બ્રહ્મ એ ત્રણની ત્રિપુટી છે તે અને સ્વીકારીએ છીએ, પણ એ ત્રિપુટીને સ્થાને લક્ષ્ય અને અલક્ષ્ય એવી દ્વિપુટી અમને વધારે અનુકૂળ છે, કારણ કે તેમાં લાઘવ યુક્ત છે. જીવ અને ઇશ્વર ઉભયને ઉપાધિનો અવરોધ છે, માટે એ ઉશ્વસને અમે એક પાત્રમાં મુકીએ છીએ અને ઈશ્વર પાત્રમાં ઉપાધિથી અસ્થિગ્ન બ્રહ્મને મુકીએ છીએ. પ્રાકૃત જનોની ચર્ચાશુ ઉપાધિને જ લક્ષી રાકે છે માટે જીવ-ઇશ્વરને અમે લક્ષ્ય અથવા તો લખ કહીએ છીએ, અને એ પ્રાકૃત ચર્ચાશુ ઉપાધિથીન બ્રહ્મને દેખવું નથી માટે બ્રહ્મને અમે અલક્ષ્ય અથવા અલખ કહીએ છીએ. લક્ષ્ય અને અલક્ષ્ય એ અમારી દ્વિપુટી છે.”

પાશ્ચાત્ય તત્ત્વજ્ઞાનમાં જેમ વ્યક્તિ અને સમુદ્ધિ-ઉભયગત આર્ષિકરણને becoming કહે છે અને જે તત્ત્વનું એ અર્ષિકરણ છે તે મૂલભૂત સત્યને કહે છે-તેને મળતી આ દ્વિપુટી છે.

હવે આપણે લખઅલખના સિદ્ધાંતની બીજી વિશિષ્ટતા વિચારીએ. માયાવાદ ઉપર મોટામાં મોટો આક્ષેપ એ થાય છે કે તેણે બ્યવહાર અને પરમાર્થ વચ્ચે કૃત્રિમ અને પરસ્પર સાંકળી ન શકાય એવી ખર્ષ ખોદી છે, શુદ્ધિશાળી લોકો બ્યવહારને મિથ્યા સમજી તેનો ત્યાગ કરે, પરમાર્થના ક્ષેત્રમાં ફૂદકો મારવા માટે શરૂઆતમાં પગ ટેકવવાનું સ્થાન માત્ર સમજે તો સ્વાભાવિક છે કે તેઓ સમાજને બહુ ઉપયોગી થઈ શકે નહિ, જે સમાજનો વધારેમાં વધારે વિઠસેલો ભાગ તેનો ત્યાગ કરી, માત્ર આત્મચિંતનમાં જ લીન થઈ જવામાં પોતાના જીવનની કતબ્ધશ્રી માને-સર્વ પ્રાપ્તિઓના કલશરૂપ માને, તે સમાજ ધીમે ધીમે નિષ્પ્રાણ બની જાય, તેમાં સાહસો ન બેઠાય, સાહિત્ય, કલા-તત્ત્વજ્ઞાન, રાજપ્રકરણ, સમાજશાસ્ત્ર, ધર્મશાસ્ત્ર ઇત્યાદિ જીવનનાં અનેક ક્ષેત્રો એમને એમ અણખેડાયલાં અને અણવિકસેલાં રહી અંતે કરમાઈ જાય. માયાવાદ પરના આ આક્ષેપ માટે જગદ્ગુરુ શ્રીમદ્જી-રાયપે જવાબદાર છે કે તેમના પછીના અત્યાચારી અને મુકેચિત દષ્ટિબિંદુવાળાં મેટલાક વેદાંતી ટીકારો અને વિવરણકારો?—માયાવાદ જે રીતે આજકાલ જવામાં અને સમજવામાં આવે છે તે તેનો સત્ય.

અર્થ છે કે નહિ?—એ વિવાદગ્રસ્ત પ્રશ્નોને આજુએ મુકીએ તો પણ એટલું તો ચોક્કસ જ છે કે ગીતામાં જેનો પ્રખ્યાત કથો છે એવો કમયોગનો સિદ્ધાંત જે વેદાંત સ્વીકારે તો ઉપનો આક્ષેપ કરનારાઓનું મુખ જરૂર બંધ થઈ જાય. અને તે કમ સ્વીકારવાનાં તે માત્ર અધ્યાત્મિક ચાત્રાની પ્રથમ જરૂરિયાત પુરતી નહિ, અંતઃકરણની પ્રાથમિક શુદ્ધિ પુરતા નહિ, પણ અંદર થતી પ્રગતિ અને સ્થપાતી પ્રભુમય પુણ્યતાના સ્વાભાવિક આનંદોપર રૂપે યોગી જીવનમુકેતે આ તો સિદ્ધ પણ પોતાનાં વિશિષ્ટ લક્ષણો અનુસાર, પોતાની લાક્ષણિક પ્રકૃતિ અનુસાર, પ્રભુની તેના મારફત વ્યક્ત થતી ઇચ્છાનુસાર કર્યો કરે તેમાં અસંભવિત જેવું કંઈ જ નથી. અને ગોવર્ધનરામભાષના લખ અલખના સિદ્ધાંતમાં આ કમયોગનો સ્વીકાર છે એટલું જ નહિ, પણ તેના ઉપર એકભાર પણ મૂકાયો છે અને તે યોગ્યતાપૂર્વક.

એ કમયોગ મુક્તિગત અને અને બીજા લખ-અલખના સિદ્ધાંતો માથે એનો સુસંવાદ સુમેળ. જામે. તેટલાં માટે ગોવર્ધનરામભાષા પ્રથમ લખ અને અલખનું અદ્વૈત સિદ્ધ કરે છે. સંસાર એટલે ભાસમાન થતું બ્રહ્મ-વિવિધ સ્વરૂપોમાં વિવસતું બ્રહ્મ-વિહારરૂપ બ્રહ્મ એટલે સંસારનો—આનંદોપરનો ઉપશમ, માયા-રૂપનો શાંતિભાવ, લંખમાં દેખ અને અલખમાં પ્રીતિ શાંતિ એ તો બ્રહ્મની અડઝાકારતામાં બાધ આવે અને તેટલા પરતો એ સંન્યાસ અપરિપક્વ ગણાય જેમ પ્રાકૃતજન રાત્રિ-દિવસને માત્ર રાત્રિદિવસ રૂપે ઓળખે છે, પણ ત્રિવેણી પુરણ રાત્રિદિવસને કાલ લગતાનમાં

ઉત્તમતા તથા સ્વચ્છતાં માટે સોનાનો ચાંદ તથા કોલેજ હાઈસ્કૂલ વિ. ના બહુજન સરટીફિકેટ મેળવનાર-સ્વાદિષ્ટ મસાલાનો પ્રખ્યાત સોલાપુરી એવંડો તથા હાઈકલાસ મુરતી ફરસાણ ખરીદવાનું હોસાહાર મથક

શાંતી ભુવન,

રાવપુરા (લીમડા પોળ નં. ૧૮) પડોહરા
ફક્ત તમારી એક જ દ્રાવ્ય તમેને હમારું ધરાક બનાવશે.
મા. શાંતીલાલ શામજીભાઈ ભટ્ટ

અવિભાવ પામતાં સ્વરૂપો બને છે, તેમ અસાની સંસારી પુરુષ માયાના ચિત્રવિચિત્ર પદાર્થોમાં બંધાય છે, પણ વિવેકી પુરુષને સધર્મો સ્વરૂપોમાં અનેક રીતે વિસલણું બ્રહ્મ જ અનુભવાય છે. આ રીતે રૂપ પામી (અનેક રૂપો ધારણ કરનાર મૂળતત્ત્વ-અદ્વૈતી પરમાત્મા) એ બનેતો અમેદ સિદ્ધ થાય છે. એટલે સાધક યા તો સિદ્ધ વડે કરાણું કોઈપણ પ્રકારનું આંતર કે બાહ્ય કર્મ એ ભગવાનનાં આવિભાવનો પ્રકાર જ છે. તેથી કર્મ ત્યજ દેવાનું નહિ, પણ અનેક કર્મોને સુંદર રીતે અને પરિપૂર્ણ રીતે-કૃષ્ણગતાથી કરવાનું પ્રારંભ થાય છે. અહંતાના સંતોષ માટે નહિ, પણ પ્રભુનો આપણી દ્વારા સારામાં સારો આવિભાવ થાય તેટલા માટે.

આ રીતે લખ અને અલખના અદ્વૈતદ્વારા કર્મ-યોગને બુદ્ધિશાળી ઉપર પ્રતિષ્ઠિત કરી ગોવર્ધનરામ-ભાષના શ્રુતિ-પ્રમાણો ટાંકે છે. અલખનું લખમાં વ્યક્ત થયું—ભગવાનનો સૃષ્ટિમાં આવિભાવ થયો—તેને વેદમાં પુરુષ સૂક્તમાં એક મહા ભગ્ય અને યથાર્થ કર્મના-દ્વારા ઋષિએ પ્રકટ કર્યું છે. વિરાટ પુરુષ પોતાના આત્માના ત્રિવિધ અંગોનો વિરાટ યત્નમાં બલિ આપી આ વિરાટ સૃષ્ટિ રચે છે, તેમાંથી જ ઋતુઓ, મનુષ્યો દેવો, ગંધર્વો, યક્ષો, કિન્નરો, તિર્થંગ્યોને વગેરે સર્જે જન્મે છે. અને હતાંય લખમાં પ્રગટતી અલખની શક્તિ તો એનો પાદ માત્ર છે—તેવા બીજા ત્રણ ભાગ તો હજી અલખની મહાશક્તિમાં અપ્રગટપણે રુપ છે. આ રીતે બેતાં આ સૃષ્ટિ એટલે અલખપર—અલખનું પ્રથમ વિરાટ કર્મ. તો પછી આપણને—અલખના સ્વરૂપિણીને—વ્યષ્ટિએ, સમષ્ટિના વિરાટ કર્મમાં ફાળો આપ્યા વિના કેમ ચાલે? “God made man in His own image,” મનુષ્યે પ્રભુનું અનુકરણ કરવાનું છે. અને એ રીતે પ્રભુ થવાનું છે—અથવા તો કહો કે પોતે સત્યરૂપે જે પ્રભુ જ છે, તે વ્યક્ત કરવાનું છે. આ કર્મયોગની પ્રતિષ્ઠા સંબંધમાં ગોવર્ધનરામ-ભાષ કહે છે કે:—

ગીતામાં જે શ્લોક છે—કર્મ વ્રહ્મોદ્ધવં વિદિ
વ્રહ્માક્ષરસમુદ્ધવમ્ । તેમાં ‘વ્રહ્મ’ એટલે લખ અને ‘અક્ષર’ એટલે અલખ. અર્થાત્ અલખમાંથી લખ પ્રકટ્યું અને લખમાંથી ત્રિવિધ કર્મો પ્રકટમાં ઉપનિષદમાં શ્રુતિ છે કે:

હિરણ્યમેયે પરે કોરો વિરજં વદ્મ નિષ્કલમ્ ।

‘સોનાના ઉત્કૃષ્ટ દ્વારમાં પરમ શુદ્ધ અને અખંડ એવું બ્રહ્મતત્ત્વ છે.’ આ શ્રુતિમાં બ્રહ્મતત્ત્વને—અલખને તરવાર સાથે સરખાવ્યું છે અને લખને—અનેક કર્મ સ્વરૂપોને સુવર્ણના ચક્રચક્રતા મ્યાન સાથે સરખાવ્યું છે, જેમ સામાન્ય રીતે તરવાર મ્યાનમાં જ રહે, એ તો જ્યારે શત્રુઓ સાથે યુદ્ધ કરવાનું હોય ત્યારે જ તેને બહાર કાઢવાની, તેમ સામાન્ય રીતે શુદ્ધ બ્રહ્મ તેના સચણ કર્મસ્વરૂપોમાં નિગૂઢ જ રહે, એ તો શામદેવાદિ શત્રુઓ સાથે યુદ્ધ કરવાનું હોય ત્યારે જ શુદ્ધ બ્રહ્મવિદ્યાની અસિદ્ધતાને નષ્ટ કરી ચમકાવવાની અને વળી એ દ્વાર-મ્યાન-લખના ધર્મો સામાન્ય ધાતુનાં નહિ પણ સુવર્ણનાં બનાવેલાં છે. માટે તે કીમતી છે—તદ્દન હેમ નથી એવું શ્રુતિકારનું સૂચન છે. આ જ અર્થ બીજી એક શ્રુતિમાં પણ છે. તે શ્રુતિ ‘ઈશાવાસ્યોપનિષદ’ની છે. તે આ:—

હિરણ્યમેયેન પાત્રેણ સત્યસ્યાપિહિતં મુલમ્

‘સત્યનું [શુદ્ધ બ્રહ્મનું] મુખ સુવર્ણના પાત્રથી ઢંકાયલું છે.’ આ શ્રુતિમાં ‘લેખના ધર્મો’ ને અલખના ઢાંકણ રૂપ ગણ્યાં છે. જેમ ઢાંકણ પાત્રમાંની વસ્તુને અદ્ધન ગ્રામે મલિન થવા ન દે, તેનું રક્ષણ કરે, તેમ અલખ લખના ધર્મોથી વિશુદ્ધ છે, સુસંરક્ષિત છે. માટે જ ભગવતી શ્રુતિની આસા છે કે:—

કુર્ચન્નેવેદઃ કર્માણિ જિજીવિષેરહ્યંતં સમા: ।

‘આ જગતપા કર્મ કરતાં પુરૂષે પૂર્ણ સો વર્ષે જીવવાની ઇચ્છા કરવી.’

“લખના ધર્મો” દ્વારા જીવ—કુર્ચિંગમાં અલખ કેવી રીતે જગત્ત્વે તે સમભવતાં વિષ્ણુદાસ નવીન-ચંદ્ર પ્રતિ કહે છે;

‘લક્ષરૂપ એટલે લક્ષ રૂપ છે જેનું તે. લક્ષરૂપ જીવનું લક્ષરૂપ ઇશ્વર સાથે એકય; તે ભક્તિથી અને ગાદર્ય. ધર્મ, રાજનુર્મ, શ્રેણુધર્મ આદિ જન્માદિથી પ્રાપ્ત થયેલા લક્ષ ધર્મનું પાલન કરીને, જીવ ઇશ્વરનું અદ્વૈત રચી, જ્ઞાનથી-સમાધિથી અલક્ષ યોગ કરી, અલખ જગત્ત્વી, એ લક્ષને આ લક્ષ સાથે યોગ કરી, લખમાં અલખ જગત્ત્વી, લક્ષ લક્ષનું અદ્વૈત અનુભવીએ હિયે.’

આ રીતે જોતાં લખઅલખના સિદ્ધાંતમાં કર્મ-યોગને મહત્વનું સ્થાન છે, કારણ કે તેથી લખઅલખનું અદ્વૈત સંપૂર્ણ અને સમૃદ્ધ બને છે, અનેક ક્રમોની આપ લેમાં દૈતાભાસની મધ્યમાં અદ્વૈતનું આશ્ચર્ય રચાય છે. અને અલખ જગતનો યોગી વધારે સત્ય, ઉડા અને સ્પષ્ટ સ્વાનુભવથી ગ્રાહ્ય હોઈ છે કે;—

પૂર્ણમદઃ પૂર્ણમિદમ્ ।

‘તે અલખ પણ પૂર્ણ છે અને આ લખ પણ પૂર્ણ છે’—અપૂર્ણતા ભાસે છે માત્ર માયાના મિથ્યા શબ્દથી કલ્પિત સરહદમાં. કવિવર રવિન્દ્રનાથ ટાગોર કહે છે તેમ—Unbroken Perfection is over all.

શ્રી. શાન્તિલાલ સોમેશ્વર ઠાકર એમ. એ. [સરસ્વતીચંદ્ર-સ્વાધ્યાય સત્ર નડિઆદ પ્રવચન સંમેલન ૧૦મા માં આપેલા વિદ્વાનપૂર્ણ ભાષણમાંથી]

સ્વ. મણિલાલ નલુભાઈ અને તેમની શૈલી ‘મંત્ર અલેહ જનું અમેા, પંથ અજોઃ અલેહ લેહ અલેહ વિષે ગળ્યાં, એ અલેહ અમારો વેદ.’

મારામાં મોટા નિરાશાવાદને પણ પ્રેરે એવી ‘કંઈ લાખો નિરાશામાં અમર આશા છૂપાઈ છે. ‘ના લેખકે સ્વ. મણિલાલના સાક્ષર જીવનને અભ્યાસીએને હજુ પૂરતા આકર્ષ્યા નથી. આપણે ત્યાં

વિકસતા વિવેચન સાહિત્ય માટે મણિલાલનાં નાટકો નિબંધો ને મણિલાલની ગદ્ય શૈલી પર્યેયણા માટે પૂરતું સાહિત્ય આપે એમ છે. અત્રેમાર્ગ પ્રવાસી આ પુરણે આપણા સાક્ષર જીવનને ‘પ્રિયવદા’ અને ‘સુદર્શન’ ના સંપાદન કાર્યથી ‘કાન્તા’ અને ‘હિતર રામ ચરિત’ જેવાં નાટકો, તત્ત્વશાસ્ત્રના મૌલિક અને સમન્વય જનાવતા ગ્રંથો લખી ગુજરાતી સાહિત્યને વેગ આપ્યો છે. એમ કહેવું એ થોડું છે. ‘અગંધન અને સ્વમુદ્ગમિત વાક્ય વિન્યાસ’ દ્વારા આપણા ગદ્યના સ્વરૂપને ફેરવી નાખનાર મણિલાલ માટે, આનન્દશંકરભાઈ જગજીવન કહે છે. કે, મનુષ્યશક્તિ અને હૃદયના અસંખ્ય તર-ગોમાંથી જન્યમયે ગોવર્ધનરામનો મીઠો મહેરામણ સૌથી વધારે વિશાળ અને ગંભીર, અને મણિલાલની મહાનદી આડાંઅવળાં વહોળુમાં અનેક નદાનાં ઝરણાંને પોતાનામાં ખેંચી લઈ આસપાસના ખેતરોને વધારે ફળ-જેવામાં આવે છે.

—નર્મદ પરેખર ‘અર્વાચિનોમાં આદ્ય’ છે. અણુ ધણા નવા ચીજો પાડ્યા છે. તેમાંનો એક ગદ્ય લખવાનો એ ગદ્ય ‘ખ્યાયે મસ્ત’ નર્મદના ફાંટાખાળ રંગ-દર્શી માનસને વ્યક્ત કરે છે. એમાં ‘જોરસો’ છે. અને નિર્જીવ પાનાઓમાં પણ સહજતા તરી આવે છે. ત્યાર પછી આપણને ઘણી વિવિધ શૈલિઓ મળી છે. સૌખ્ય પ્રિય નવલરામના કાવકાને મર્માંગા; ગોવર્ધનરામની સંસ્કૃત શબ્દોને શાન ભારે લાચી પડેલી ગભિરણી ગાય જેવી પ્રો. વિ. ર. ત્રિવેદીનો ‘માનસી’માં ગોવર્ધનરામની શૈલી ‘પરવેનો નિચારપૂર્ણ લેખ ‘વાંચવો’ શ્રી, કાશ્ય કાહેજીની કલા શીક્ષ, સ્થાપત્યને સાહિત્યક પ્રકૃતિ સૈન્દર્યના તલસ્પર્શી શાન, અને સંપર્કની ખીલેલા મોગરાની કળી જેવી ફેરમ ઉઠાવતી શૈલી; શ્રી. મુનશીનો ધોડાપૂર જેવો ધસમસતો ગદ્ય કેરો પ્રવાહ; ને મહાત્મા ગાંધીજીની શોગવના ગામડીઆઓના હૃદય જેવી સરસ છતાંય વિષયના ઉડાણમાં ફરી વળતી સર્વગ્રાસી વખતે વખતે કવિની પ્રતિભાને જાગે એવા મહારાજનાં હૃદયનો દાખવતી શૈલી; આવી આવી ઘણી વ્યક્તિ વિશિષ્ટતાઓ વ્યક્ત કરતી શૈલીઓનો વિકાસ ગુજરાતી ગદ્ય સાહિત્યમાં થયો છે. એમાં સ્વ. મણિલાલનો ફાજો નાનો સુનો નથી.

✽

સ્વ મણિલાલે આપણા રચનાતો ગદ્યસાહિત્યમાં નવું બળ ઉમેર્યું, એવો નક્કી. એમની શૈલીની; નાટકોની નિર્ગંધાની અને જીવનની તત્ત્વસ્પર્શી પર્યેય ગ્રંથ-સમર્થ સાહિત્યકાર કરશે એવી કંઈ ‘લાખો નિરાશામાં અમર આશામાં છૂપાઈ છે.’

નવચેતન]

શ્રી. લાલશંકર ભટ્ટ

ધી બરોડા ફળલ ફરનીચર વર્કસ

ગોડીગેટ રોડ-વડોદરા

સ્પ્રીંગના પલંગ, બાળા ગાડી પારણાં, દ્રોષાદ, ૧૨૨શી વીગેરે સ્ટીલનું ફરનીચર બનાવનાર તથા વેચનાર.

પ્રોપ્રાયટર-ગુલામહુસેન ફળલઅલી

હોન્નાકટર

૧ હો એપ્રિલની હડતાળ

એપ્રિલની ૧લી તારીખથી નવું બંધારણ દિંદ આતે અમલમાં આવવાનું છે, તે દિવસે આખાં દિંદમાં હડતાળ પડવાની છે, તે તરફ ભારે હિંદી નાયબ વજર મી. બટલરનું ખ્યાલ એવામાં આવ્યું ત્યારે તેમને બહુ ગભરાટ થયો હોય તેવું કાર્મ માધુષ પડ્યું નહોતું. મી. બટલરના મનમાં એમ થયું હશે કે, ઇન્ડિયા એક્ટ સામે વિરોધ બતાવવા 'પૂરતી જ તે હડતાળ હોવાથી, તેની ખાસ કશી અસર નથી; કેમકે એ હડતાળ તો માત્ર એક દિવસ માટે જ પડવાની છે. નાયબ હિંદી વજરે સમજતું બેઠાં કે નવા બંધારણ સામે દિંદના સખમાં સખ વિરોધ છે, અને દિંદને સાચું સ્વાતંત્ર્ય આપનારી સમય જોગના નવા બંધારણનું સ્થાન છે, તેવું કરવાને માટે હિંદી પ્રજા તરફથી નાનામાં નાની તક પણ જતી કરવામાં નહીં આવે. હિંદી સરકાર પણ આ ઉપરથી ધોડા દેવો બેઠાં કે ખાસ કરીને ઇન્ડિયા એક્ટમાં જે પ્રકારના બંધારણને ઘડનામાં આવ્યું છે, તેના વિષયમાં અખિલ દિંદ તરફથી પાળવામાં આવતી આ હડતાળ સારું ભવિષ્ય તો નથીજ સૂચવતી. નવું બંધારણ ઘડનારાઓ ધારતા હશે તેના કરતા પણ વધુ વહેલી તકે જોશે કે તેઓએ ધારેલા વિજયમાં કેટલાંય બીજાં વિસ્તાર પણ આડાં આવી ઊભાં રહ્યાં હશે

[જોગને સેન્ટિનલ-યુગર્ષ]

વિધિધર્મનું સાચું સ્વરૂપ

ધર્મશાસ્ત્રી, સાપ્રદાયિકતા અને સ્વતંત્ર સ્થાપના એ એક માનવથી બીજા માનવને ભિન્ન કરી નાંખે છે; પરંતુ આપણે તો ધર્મમાં સમમ માનવ સમાજને સ્થાન હોય તેવી સ્થિતિના શોધમાં પડ્યા છીએ. આપણે જે વસ્તુની શોધ કરી રહ્યા છીએ તે માત્ર સાર એવીને ખોડા કરવામાં આવેલો વિવર ધર્મ નહીં, સમસોદનશાયને જેમ તેમની પ્રયત્નથી જિંદગીમાં પ્રથમ

દર્શન થયું હતું તેવો નહીં, કેશવચંદે જુદા જુદા ધર્મોમાંથી પસંદગીના ધોરણ ઉપર સ્વીકારેલા તત્ત્વોના સમન્વય પૂરક જે ધર્મ રચાયા તેવાનો નહીં. પરંતુ માનવ વંશના ઇતિહાસની અંદર દટાઈ ન ગયો હોય તેવો સમગ્ર સ્વરૂપમાં અસ્તિત્વ ધરાવતો ધર્મ, તે છે; સમકુળે પરમહંસદામાં રહી ખિસ્તી સાથે ખિસ્તિ થઈ, મુસ્લિમ સાથે મુસ્લિમ થઈ અને હિન્દુ સાથે હિન્દુ થઈ જે માગના ઉપદેશ આપ્યો છે, તેના ઉપર-શીળ આપણે એ ધર્મના સ્વરૂપનો ખ્યાલ લઈ શકીએ છીએ: આ ધર્મનું પરમ તત્ત્વ એ છે કે મનુષ્યમાં ધર્મસ્વરૂપણો અવિષ્કાર અને ધર્મસ્વરૂપ મનુષ્યપણોના સાક્ષાત્કાર થાય.

વિસ્તૃત સ્વરૂપમાં રહીએ તો ધર્મોની અંદરથી અવિચલ સ્વરૂપમાં રહેલો ધર્મ આપણે તારવી કાઢવાનો છે. આમ હોવાને લીધે એ ધર્મ એ એક એવા પ્રકારનું તત્ત્વ છે કે જે જીવન જીવનની પ્રવૃત્તિઓને વ્યવસ્થિત કરી રહ્યું છે. બધીજ સંસ્કૃતિઓ અને ખર્ડે જોતાં બધીજ માન્યતાઓ ધર્મના વિચારમાં કેરીત થયેલી છે. જોગક, જાતીય સંબંધો, અવિભક્ત-કુટુંબ-જીવન અને વિગ્રહ એ બધાંય ધાર્મિક વિચારોથી નિયમિત થઈ રહ્યાં છે. સામ્રાજ્યવાદ અને સંઘજીવન એ પણ ધર્મના મધ્યબિંદુ રૂપે રહેલા વિચારથી સમઠ-ગત થાય છે; અને એ કેમ ચાલતા ચાલતા વધુ શ્રેષ્ઠ પ્રકારનાં ધર્મો અસ્તિત્વમાં આવે છે. આમ ધર્મોની પરિપદ એ ધાર્મિક વિકાસના ચલતા જતા સમય દરમિયાન પ્રાપ્ત થતી કલગી છે.

(કલકત્તા ખાતે સર્વ ધર્મ પરિષદના પ્રમુખપદેથી ડો. સર બિજેન્દ્રનાથ સીલે આપેલા બાવણમાંથી) **યોગનગરધાનો રસિકધર્મ**

વધાર એ સુધડ નારની ધરધરની સુગન્ધ છે, યુગ્જરાતની યોગનગરનાંઓના એ પરિમળ છે.

મધ્યયુગની સૌન્દર્યરાણી નરજહાન રસોયણ હતી: ગુલામનું અત્તર સરજતી, કિનખાજની ભાતો સરજતી. અશ્વોનાં ગીત સરજતી. નવા સૌન્દર્ય સરજતી. એ જગતરસિકા નિજના જગતની મહા રસોષયણ હતી. રસોષયણ એટલે રસ રમનારી રસિકા રસ-સજનહારણી.

કુળજનમાંની એ રસોષયણો વિના જગતના કુલા-અમે કેટકેટલાં રસપ્રસન્ન હોત આજ ?

જગતમાંનું ૯૫ થી ૯૮ ટકા નારીમંડળ રસમ-જનહાર રસોષયણમંડળ છે; જગત એમનાથી ભાગ્યશાળી છે.

રસિકાઓ રસોષ-નિત્યનિત્યની નવ રસ વાનીઓ નહિ સરને તો કાણ અરસિકાઓ સરજશે ?

સ્વામીનાથને કાળે રસોષ કરવાના, ને શ્વશુરજી રસવાનીઓ સંગાથે બેસી જમવાના રાજરાણીઓને ત્હારે કોણ હતો. વાઇસરોય પત્ની આને રવજનો કાળે મ્હા-નારો કરે છે. આપણા સુધારેલા સંસારે પૂણ્ય છે કે યું. અમે ત્હમારી રસોષયણી છીએ ? સાંભળ્યું છે કે વરે મ્હા કરવાનું કહ્યું એટલે એક ઘર ભંગાણું. નૂતનતાનાં નખરોને જે મધદા હોય તો શોભે.

નિસરત મહિલા કમળ સમક્ષ કવિ સમ્રાટ ન્હા-નાલાલભાઈએ આપેલા ભાષણમાંથી)

ગુલામ બંધારણ

ઓઢા રવીકાર-અરવીકારના પ્રશ્ન ધણાક વાદવિવાદો જન્માવ્યા છે અને તે અનેકવાર પરિસ્થિતિમાં મૂળભૂત મુદ્દાઓથી દૂર જતા ગુલામતાં આવ્યાં છે. આ મુદ્દા-ઓ કે જેના ઉપર મહાસભાએ તેમજ કારોબારીએ વારંવાર ભાર મૂક્યો છે તે યાદ રાખીએ તો પ્રસ્તુત પ્રશ્ન અત્યાર કરતાંયે વધારે સંકુચિત અને છે. કેવળ અપ્રત્યક્ષ પ્રકાર સિવાય બીજી રીતે તે ભાગ્યેજ ઉપ-સ્થિત થાય છે કારણ કે જે કહ્યું છે તે પ્રમાણે મુટરણીઓ ની સૌથી વધુ ધ્યાન ખેંચનારી બાબત એ છે કે આ ગુલામી બંધારણ સામે આ દેશની પ્રજાએ પોતાનો ચોક્કસ સ્પષ્ટ અને ભારપૂર્વકનો નિર્ણય આપ્યો છે. જે બ્રિટીશ સરકારને પ્રગતંત્રવાદ માટે કંઈ માન હોય અને પ્રગતંત્રવાદી કાર્યપદ્ધતિમાં તેને કંઈ ગુણનું દર્શન; તે વારંવાર નેરેશોરથી નહેરુ કરે છે તે પ્રમાણે, યદુ હોય તો તેને માટે આ બંધારણ અને કાયદો પાછો ખેંચી લેવા સિવાય બીજો કોષ ઉપાય નથી. આ આપણી પરિસ્થિતિ છે અને આપણી માગણી છે અને ન્યાં સુધી તે પ્રાપ્ત કરવા માટે આપણે મહેનત કેરીશું અને લડત ચલાવીશું. મહાસભાપક્ષના પારસભાઈમાંના સભ્યોને દરવેા એ નક્કીઆપેલું કામ કરવાનું છે. તે કામ પહેલાં તો કામદારની સામે લડવાનું અને લોકપ્રતિનિધિ સભાને માટે દબાવ્યું કરી તેને અસ્તિત્વમાં લાવવા માટેનું છે.

કેટલાક માણસો અજ્ઞાન પૂર્વક એવું સમજે છે કે આ રાષ્ટ્રીય સંમેલનજ લોકપ્રતિનિધિસભા છે અને તેજ હિંદને માટે નવું બંધારણ ધરી કાઢનાર છે; પણ આ સંમેલન એવું કશું કરવા માંગતું જ નથી. તે આ સંમેલનનું કામ નથી અને હિંદનું બંધારણ ધરી કાઢવાનો સમય હજી આપણે પહોં નથી. એવીજ રીતે લોક પ્રતિનિધિ સભા કાંઈ એક મોટા સ્વરૂપની સર્વ-પક્ષીય પરિપદ પણ હોતી નથી. જે લોકપ્રતિનિધિ સભા

આપણે માંગીએ છીએ તે તો હિંદના લોકોની ઈચ્છા અને સામર્થ્યના આધારપરની અસ્તિત્વમાં આવશે. તેના કરાવેનો અમલ બહારની કોઈ સત્તાની મંજૂરી વિના કરવા જેટલું પીડાળ તેની પાછળ હશે ત્યારે એ સભા કાઈ કરવા લાગશે. હિંદના લોકોનાજ સર્વોપરિ-પણાના પ્રતીકરૂપ એ સભા બનશે અને આપણું ભવિષ્ય ઘડવને જ તે એકત્ર યશે. ન્યારે બ્રિટીશ સામ્રાજ્યવાદ દેશને કબ્જે રાખવા માટે પોતાનાં ઘસકરો, ગુમરાયો, છુપા બાતમીદારો, છુપી પોલીસો અને નાગરિક સ્વતં-તાનાં નકાર સાથે હિંદમાં બળજબરીથી સત્તા ચલાવી રહ્યો છે, ત્યારે આવી પ્રતિનિધિસભા આજે કેવી રીતે મળી શકે ? અત્યારે આપણા અને વહાલા દેશીઓ અને બિરાદરો તુરંગમાં અને અટકાયતમાં સંબંધી રહ્યા છે. આ રાક્ષસી બંધારણ આપણા સમુત્ અણગમના છતાં આપણા ઉપર લાદવામાં આવ્યું છે. એ સ્થિતિમાં પ્રતિનિધિ સભા કેવી રીતે મળે ? ન્યાં સુધી આ બધા બોમ્બ અને પ્રતિરોધોને અત્રરકારક રીતે હટાડેલી કાઢ્યા નથી અને હિંદના લોકોની ઈચ્છા સર્વોપરિ રીતે અમલમાં આવી શકી નથી, ત્યાં સુધી હિંદમાં પ્રતિનિ-ધિસભાને માટે જગતએ સ્થાન નથી. અને ત્યાં સુધી આપણા ઉપર બીજું કોઈ બંધારણ લાદવા માટેનું સ્થાન પણ હિંદમાં નથી. દુલ્હાંએ, માત્ર સર્વોપરિ સત્તા

ભોગવતા સામ્રાજ્યવાદ અને મુકિત માટે મથતા રાષ્ટ્ર-વાદ એ જે વચ્ચેની અચડામણ અને ઝગડાને માટે સ્થાન રહેલું છે. એ રાષ્ટ્રવાદ આજે કાંઈ દુર્બળ નથી, અને જો કે તેને મુકિત માટે થોડો વખત રાહ જોવી પડશે. પણ તે પરાઈ સર્વોપરિતા અને પરાઈ ઈચ્છા-ઓને અવલંબીને ચાલવાનું બરદાશ કરનાર નથી.

(હિંદમાં મળેલા રાષ્ટ્રીય સંમેલનમાં પ્રમુખપદથી

પં. જવાહરલાલે આપેલા ભાષણમાંથી)

જગતને સુશ્ચવતા રાજકારણના પ્રમેા

આજના જગતના રાજકારણને (૧) ગરીબાઈ (૨) બેઝારી (૩) લાઇઝ, (૪) સુદીકર સુડીનાદીઓના હાથમાં રાજકારણની દોરી, (૫) રાષ્ટ્રીય ભાવના ઓછી થતી જવી, (૬) જૂનાતના માણસો રાજકારણમાં નોંધેએ તેનો અભાવ, અને (૭) કાયદા પ્રત્યે સન્માન ઓછું થતું જવું એ સાત પ્રશ્નો મુંઝવી રહ્યા છે.

ગરીબાઈના ભયકર પ્રજ્ઞતા ઉકેલ કર્યા વગર છૂટકો નથી. આ પ્રજ્ઞ એકેએક રાજસત્તાને મુંઝવી રહ્યો છે. રશીઆ અને તુર્કી શિયાળ ધીન એકે દેશમાં બેકારી નાબુદ થઈ રહી નથી. ભુખમરાના કારણે લડાઈ-વિઝલનો પ્રજ્ઞ ઉપરિચિત થયો છે. આને ૧૯૩૭માં દરેક દેશ તિમ્મહની તૈયારી પાછળ અદ્યગ્રંથ ધન 'અર્થ' રહ્યા છે.

જગતના રાજકારણની દેરી આજ પ્રધાનો કે લેડો પાસે નથી પણ જગતના મુકીબર માણસો પાસે છે કે જેઓ મોટા મોટા માલદારો અને જમીનદારો તથા બેન્કરો છે. ઇંગ્લેન્ડના રાજકારણની દેરી તેના વડા પ્રધાન પાસે નહીં પરંતુ બેન્ક એન્ડ ઇંગ્લેન્ડના મેનેજર પાસે છે એ તમને હોડો અગ્નિપાસ કરતાં સમગ્રશે.

આને રાષ્ટ્રિય ભાવના સ્વતંત્ર દેશોમાંથી પણ ઓછી થતી જાય છે. રાષ્ટ્રિય ભાવનાની જગ્યાએ આને વર્ગીય ભાવના જન્મત થઈ છે. હું અમુક દેશનો કે રાષ્ટ્રનો છું એવી ભાવનાઓ નહીં પણ અમુક વર્ગ કે પક્ષનો છું એ ભાવનાએ સ્થાન લીધું છે.

આને જગતના પ્રગતત્રે એવા માણસોના હાથમાં છે કે જેઓ સ્વાધીપ છે કે કંતિ તેમની પાસે શુદ્ધિ કે મોજના નથી.

આને કમલ પ્રતિનું સન્માન દિવસે દિવસે ઓછું થતું જાય છે.

સ્વતંત્ર દેશનો નાગરિકને રાજકીય હક્કો હોય છે અને દરેક દેશ આર્થિક સલામતીનો પ્રજ્ઞ વિચારે છે. પરંતુ મનુષ્ય માન રાજકીય કે આર્થિક પ્રાણી નથી. પરંતુ મનુષ્ય એ એક આધ્યાત્મિક પ્રાણી છે, આ વસ્તુ આને શૂણ્ય છે. દરેક નાગરિકની મુળભુત શક્તિઓ ખીસવી અને પોષવી તથા આધ્યાત્મિક જીવનની ઉન્નતિ કરવી એ સિદ્ધાંત સ્વીકારાય નહિ ત્યાં સુધી ઉકેલ આવવાનો નથી. દરેક નાગરિકના રાજકીય અને આર્થિક હક્કો ઉપરાંત આધ્યાત્મિક હક્કો જળવવા જોઈએ. અધી સંસ્કારી અને અધી, જંગલી પ્રજા આગાદ ન થઈ શકે.

(વડોદરાની યુથોસોશીલ સોસાયટીના આશ્રય નીચે શ્રી. શાહિદ મહેતાએ આપેલા બાબતનામાંથી)

હિંદુસ્તાની સિદ્ધિ

જર્મનીમાં ૫ લાખ બાળકો વધારવા માટે હિંદુસ્તાન એક યોજના કરી હતી. યોગરૂં ૧૯૩૭ થી બન્યુઆરી ૧૯૩૭ સુધીમાં આર્થિક મુશ્કેલીથી પરજીત નહોતાં. એમાં ૭ લાખ બેકારોને પરણીને શુદ્ધસંચાર ચલાવવા માટે સાધનશુ કરાઈ પાડના ધીરવામાં આવ્યા હતા. ૭ લાખ સીએ આ રીતે મહુરીમાંથી છુટી થતાં, તેને બદલે પુરુષ મહુરીને રાષ્ટ્રી ચકાયા હતા. સીએમાંથી દોઢ લાખને તો શુદ્ધસંચાર આપી, ચકાયા હતા. આમાં લગભગ ૫ લાખ બાળકો જન્મ્યાં હતાં. બાળક જન્મ્યા પછી દેવાના ૨૫ ટકા માફ કરવામાં આવતા. ચાર પાંચ બાળકો થતાં વધારે માત્રી મળતી, બે વર્ષમાં આવી રીતે ૧ કરોડ પોંડની મદદ કરવામાં આવી હતી, અને આ બધી રકમ અપરિશ્લિત સ્ત્રી-પુરુષો પર આવક વેરા નાખી વસુલ કરવામાં આવતી.

—મુખબતા રણજીત કુમાર દેરાઈએ સીધી બાળા સંસ્થાની છબલાની સાથે વણતાર લગ કર્યા છે.

—મુખબમાં ખારના સનાતની આગેવાન શ્રી. માધવલાલ બદે દરજ્ઞ જ્ઞાતિની કપિલા નામની વિધવા સાથે પુનર્લગ્ન કર્યા છે.

—નવસારી હિન્દુ પ્રમુતિશુદ્ધમાં એક બાઈની દાહલ પ્રમુતિ જખતે ગલીર બનતાં રાકેશોએ શસ્ત્રધિયારી તેયારીયા મર્યા માંડી. દરમ્યાન બાઈને મળદાર મારફત બાળક જન્મ્યું ને તે બે દિવસ પછી ગુજરી ગયું એમ કહે છે.

—સંયુક્ત પ્રાંતમાં કુર્મિ ગુજરી જતાં તેની પત્નિ પીતા ઉપર કુદી પડી ને સતી થઈ છે. ગામડીયાઓ કહે છે સતીના મસ્તકમાંથી અગ્નિ આપોઆપ પ્રગટી અને સતી થઈ.

—બગાઈ સેટેરોગોટમાં પહેલીજવાર 'મીસ વીણા' શાય નામની જંગાળી સ્ત્રીની નિમજીક થઈ છે.

લોજ અને વીશીમાં જમનારને ખુશખબર

ઉત્તમ જોરાક અને જમવાની સુંદરમાં સુંદર સગના વડવાળું, ડોહાઈની લોકપ્રિય અને કદરવાનું પ્રજામ એકે અવાળે વખણાયેલ, લુની અને જાણીતી લોજ

વિધારામ દેવકૃષ્ણ મહેતાની લોજ (વીશી)

ડોહાઈવાસીઓને ખુશખબર

આપ વડોદરા પધારો ત્યારે જમવા માટે, કર્યા જશો ?

ધી કાકિયાવાડ હિન્દુ લોજ

માંડવી મરજી સામે વડોદરા

કવિત્વ-ફોરમ.

નિશાન બાજુ થઈ દહ્યને

નિશાન-મટલી કુટી ગઈને

અનેક રંગો ઉરે છવાયા

કવિત્વ-ફોરમ મહેકી હતી

સોરઠ

પ્રેમ પ્રેમ ને થેલી રહે
ને કાઈ બહેતી અખંડ ને અનંત રે
મનહારી જગતે ધૂમે રે.

(કવિશ્રી, ન્હાનાસાલ)

બાયડા પરિવહ

પરિવહાના વરોળમાં આ એક પરિવહનો વધારો માની લેજો. અમારા અખંડ અક્ષયારી શ્રીમાન મંગળપ્રસાદભાઈને પણ જણાવું કે આજના આ ઝડપી યુગમાં હવે શાંત બેસી રહેવું તે જરાપણ હિતાવહ નથી. તેમણે તુરતજ બેચાર આગેવાનો પર પત્ર પાઠવ્યા તેનો સાર આ હતો:—હવે દિનપ્રતિદિન ત્રિપારાજની સત્તા જોરમાં આવતી જાય છે માટે તુરતમાં બાયડા પરિવહ બરવાની અગત્ય હું માનું છું. આપના તરફથી જે મોડી ધણી મદદ મળી જાય તો આ એપ્રિલની સરઘાન પહેલાંજ પરિવહ મેળવીએ અને સમાજમાં જેદાદ જગાવીએ. પત્રને તાર પ્રમાણે જાણી તુરત બેઠાહો ત્યાંથી જવાય લખજો.....

જાન માર્તંડ, અ. ધ. શ્રીમાન મંગળપ્રસાદભાઈના વિચારો બેચાર ગૃહસ્થને ધણાંજ ગમી ગયા. તેઓએ તનમન અને ધનથી મદદ આપવા જણાવ્યું. પછી તો શ્રીમાન મંગળપ્રસાદભાઈ ગજ ગજ છાંતી પુલાવતા, વર્તમાનપત્રો પર 'બાયડા પરિવહ'ના કાર્યક્રમનો બર-અક મસાલા સાથેનો સત્તાવાર રિપોર્ટ' રવાના કરવા લાગ્યા. રિપોર્ટ સાથે તેમની **Personal** નોંધનો સાર આવેો હતો:— 'તંત્રીરાજ, તમે દુઃખીયારી અજગાઓના ધણાય રિપોર્ટ' આજ સુધી છાપી માર્યા છે. હવે તો દુઃખીયારા બાયડાઓ તેમની. વિકલ કથાઓ બાયડા પરિવહમાં વ્યક્ત કરશે; અને હું ઇચ્છું છું કે એક પત્ર-કાર તરિકે આપથી ઉભય પક્ષને યોગ્ય ન્યાય મળે તે રીતે અમારો અસરકારક અહેવાલ પ્રગટ કરશે. મ્હારે કહેવું જોઈશે કે બા. પં. નો અહેવાલ-અસત્યથી વેગળો રહેશે

તેમજ તેમાં ધણા ધણા રોમાન્સ જાણવાના મળી આવશે એટલુંજ નહિ પરંતુ આજ સુધી પ્રશ્ન સમાજે મુગે મોટે સહન કરેલા દુઃખોનો તાદૃશ્ય ચિતાર પણ જાણવા મળશે.

ભા. પ. ના સમાચારની કોઈ કોઈ વર્તમાનપત્રોએ બેચાર લીટીમાં નોંધ લીધી અને કોઈએ તો તેને કોઈ ભ્રમિત બેળનું પરિણામ ધારી ક્યારા રોષલીને દવાલે કરી. ગમે તેમ હો તેમ છતાં અ. ધ. રા. મા. શ્રી. મંગળપ્રસાદભાઈની અધાગ મહેનતના લીધે માર્ય આખર સુધીમાં બાયડા પરિવહ ભરાઈ ગયું અને તેનો 'પડકાર'ના 'તરંગવિદ્યારી'એ ઉડતી દવાને આધારે જે રિપોર્ટ' લીધો તે સંક્ષિપ્તમાં નીચે પ્રમાણે છે.

માર્ચ તા. ૨૭-૨૮ ના રોજ કુબેરનગરમાં બાયડા પરિવહ મળી હતી. આ પરિવહના પ્રમુખ જાણીતા લોકસેવક શ્રીમાન મંગળપ્રસાદભાઈ હતા. તેઓ ધણા કાબેલ, હોંશિયાર અને કાર્યપ્રેમી સજ્જન છે.

તા. ૨૬ મી સાંજે કુબેરનગર સમીપ અમિરથ પહોંચી જતાંજ માનવમેદનીનો વિરાટ સમુદ્ધ પ્રલની માળાઓ સાથે અખંડ અક્ષયારી શ્રી મંગળપ્રસાદભાઈના ડબ્બા ઉપર ધસી ગયો હતો. આ ધસારાને પહોંચી વળવા માટે તાત્કાલિક પોલીસ મદદની જરૂર જણાતાં સ્વાગત પ્રમુખશ્રી નયુસ'કર નશીકરીઆએ પોલીસને આજ્ઞાન અપ્યું હતું (અને અમારે જણાવવું જોઈએ કે સ્વાગતમાં જે થોડી ધણી પણ સ્વયંસેવિકા બંદેનો હોત તો પ્રમુખ મહાશયનો સત્કાર વિધિ આવેો ધમાસ કયોય થયો ન હોત; પરંતુ આતો બાયડા પરિવહ હતી એટલે નારી શક્તિને આ ઉત્સવમાં ભાગ લેવાની સજ્જ મનાઇ હતી.) પોલીસ આવી પહોંચતાં તેણે

બાળામી રોડોને ફર કર્યા હતા અને ત્યારબાદ પુષ્કળ
લવ્હામાં દહાડા મળેલા પ્રમુખ મહાશયનું એક લખ્ય
અનુભવ કરાવનારાં આપ્યું હતું જેમાં કુબેરનગરના
નાનાલક્ષ્મણ પુરોએ ઉલટી લાગ લીધો હતો. આદ
મુખ્યને તેમને ઉતારે ઉતારવામાં આવ્યા હતા. અને
તેને મોંમાંની ઉન્ડી ઉન્ડી ખીચી અને કડીનો સ્વાદ
પૂર્વે ગિદાગિદા થયા હતા.

ના, રાત્રીએ કુબેરનગરમાં એક લખ્ય મંડપમાં
જામવા મારાદ બારામ હતી. સ્વા. પ્રમુખ નયુશકર
ગરીબીઆએ તેમની જોરદાર વાણીમાં આજની પરિપ-
ક્ષી કૃષિ રહસ્યમળ્યો હતો અને ત્યારબાદ પ્રમુખ
મહાશય તેમનું મુદિત થયેલું અસરકારક લાગણ્ય વાંચી
સંભળાવ્યું હતું. તેના સાર લાગ નીચે પ્રમાણે છે—

ક્રીડા નિષેધા અને આવી અડેલા સદગુદરથો-
આજની મળાના પ્રમુખશાનને હું શાશ્વત નહિ હોવા
કર્તા મહાશય અખંડ બાહ્યથ અને તાનપ્રતાપની
મંગલ શ્રી આપે આજે મહાને રચાત આપું છે

તે માટે આપ સવનો સેવક થયો આભારી છે. આજ
કેટલાયે વર્ષથી આપણા દેશમાં ત્રિપારણ ચાલી રહ્યું
છે અને જે હું ન બુધ્ધતા હોઉં તો તે આપણા એવ-
કે પુરૂષ મિત્રને આભારી છે. ક્યાં છે પહેલાંની સીતા
અને સાવિત્રી, સતી અહલ્યા અને સાવિત્રી, મહોદરી
અને શકુન્તલા, ગાર્ગી અને દમયંતી...આજ તો
ઓંઓને મોજ નોંધએ છે—સ્વતંત્રતા નોંધએ છે—
લપકો નોંધએ છે—સંતતિ નિવમનનો પ્રયોગ નોંધએ
છે—પતિઓને શુભામ કરવા નોંધએ છે—આજકાને રડતાં
આયડતાં મૂંઝી સ્વચ્છંદે રખડવા નોંધએ છે (અને
પ્રમુખશ્રીને ધાસ બારાઈ જતાં એક શરમતનો ગ્લામ પી લે
છે). આજના પત્રકારો પણ અમળા, અનાથ, દુઃખીયારી,
અલાગણી, બિચારી, નિરાધાર નારી જેવાં ખોટાં અને
મોટાં વિશેષણો લગાડી એ અમળા કહેવાતી પ્રજાના અતને
વંદાડીએ છે. હું પૂછું છું કે સમાજમાં શું એકલી
ઓંઓજ દુઃખી છે? (અવાજે ના.ના.) પુરૂષો તો સુખમાં
અમત ચમનજ કરે છે? પુરૂષોને માથે શું જવાબદારી

જોઈ છે ? ચૂકરેથી, મહેને કહેવા લાગ્યા પત્રકારોનું
જીવન આપણા હીલેજ સુખી છે તેમ છતાં કેવળ સ્ત્રી
સમાજને ફતવાડી મુકવાના ઉદ્દેશથીજ આ ભાષણ પરિ-
વર્તના સમાચારોને છાપવામાં જરા જેટલી પણ ઉદા-
રતા દર્શાવી નથી. એવાં પત્રોના તમે સૌ આજથીજ બહિ-
ષ્કાર કરો, આ પરિપદનું જ એક ‘પુરૂષ પ્રગતિ’ નામનું
મુખ્ય પત્ર શરૂ થનાર છે. તેમાં પુરૂષોના સુખદુઃખને
જરૂર સ્થાન મળશેજ. (હીયર હીયર) આજે તમે
ચોક્કસ પત્રો ઉઘાડી જુઓ, જ્યાં ત્યાં અજાણ્યોના
આપઘાત અને હાયાઓ હોય છે. અકસ્માતથી બળી
મરે તેમ છતાં બધોજ દોષ પુરૂષ સમાજને માથે લદાય
છે. હું એમ પૂછું છું કે કેમ કોઈ ભાષણના આપ-
ઘાત કે આત્મહત્યાનું બ્યાન મોટા મોટા શિષ્યકામાં
વર્તમાનપત્રોમાં છપાવું નથી. ભાષ્યો દરે કુંભકર્ણની
નીંદા છોડી દો. અને ભગત બનો નહિ તો પુરૂષ સમાજનું
સત્યાનાશ જરો સ્ત્રીઓ ફાટી જશે અને વંદી જશે
અને ભાષણનું નામ નહિ રહે નામ...

આ પછી પ્રમુખ મહારાજે ઘણા દાખલા તોંધી
આગ્રહ સ્ત્રી જાતિની સખ્ત શબ્દોમાં ઝાટકણી કહાડી
હતી અને રાા કલાકના સતત વાણી પ્રવાહ પછી
તાળીઓના ગડગડાટ અને પુષ્પોના વરસાદમાં સ્ત્રીજાતનાં
પ્રમુખ શ્રી બેસી ગયા હતા.

તા. ૨૮ મીએ નીચેના મુખ્ય કારણો થયા હતા.

(૧) આ ભાષણ પરિપદ સ્ત્રીઓને આગ્રહ થતી અટ-
કાવી આપે સંસ્કૃતિને ટકાવી રાખવા જેવાદ જાહેર
કરે છે અને તેમાં દરેક પુરૂષને સહકાર આપવા નમ્ર
વિનંતિ કરે છે.

(૨) પુરૂષજાતિને જાહેરમાં જોડીરીતે ઉતારી પાડત
સ્ત્રી શક્તિને, આ પ્રીપદ ધિક્કારે છે અને તે સામે
સક્રિય પગલાં લેવા નાં સરકારને વિનંતિ કરે છે.
વધુમાં પુરૂષોને પોતાની આપવીતી ભા. પ. ના મંત્રી
મંદતલાલ મકંટપર મોકલી આપવા ખાસ આગ્રહ કરે છે.

(૩) સ્ત્રીઓના નિર્લજ પોષાક અને તોજડી વાણી
વર્તન ઉપર સંપૂર્ણ અંકુશની આવશ્યકતા હોઈ દરેક
બદ પુરૂષને આ કારણના તેમના શુદ્ધ મંદિરમાં નાસ્તકાલિક
અમલ કરવા ખાસ આગ્રહ કરીએ છીએ.

(૪) સ્ત્રીઓ સંતતિ નિયમન પ્રચારમાં જે ર
લપ રહી છે તે હિન્દની સ્ત્રી શક્તિ માટે લગભગ
હોષ તેની સખ્ત શબ્દોમાં ઝાટકણી કહાડીએ છીએ.

(૫) રાત દિવસ ધંધા-મજુરી કરી ધાક્યા પાક્યા રહે-
તા પતિદેવોને જોડીરીતે ખજવી નિરંતર ચૂકરેશ કરતી
સુંદરીઓને ચૂકરેશ અટકાવી શુદ્ધ મંદિરમાં આનંદ-ઉત્સાહ
પ્રગટાવી પ્રભુ મંદિર બુનાવી દેવા સચવા કરીએ છીએ.

(૬) રાષ્ટ્ર કળાને સ્ત્રી જાતિ ધીમે ધીમે ત્યાગ
કરી રહી છે. અને બજારનાં ખાણાં ખાઈ આપણા
પાક્યાઅના શાસ્ત્રિય ઉલોગનો સત્યાનાશ વાળી રહી
છે તેને આ પરિપદ ધિક્કારી સ્ત્રીના હાયાનીજ રસોઈ
જમવા દરેક પુરૂષને અત્યંત આગ્રહ કરે છે.

(૬) સ્ત્રી સ્વાતંત્ર્યના નામે સ્ત્રીઓ પુરૂષ સખી
બની જે રીતે બહેકી મધ છે તે ઈચ્છવા યોગ્ય નહિ
હોવાથી સ્ત્રી સ્વાતંત્ર્યની નફરત અજાણ્યોના આ પરિ-
પદ બુદ્ધિશ શબ્દોમાં બહિષ્કાર જાહેર કરે છે.

(૮) આ પ્રથમ ભાષણ પરિપદનું નાવ, શ્રીમાન
અખંડ જ્ઞાનચારી મંગળપ્રસાદ ભાષ્ય પોતાના લાંબા
જ્ઞાનચર્ચના પ્રતાપે, જે શાંતિથી અને અકલના મશા-
લાથી હોશિયારીથી પસાર કર્યું છે તે માટે તેવજુને
લાખ લાખ ધન્યવાદ આપીએ છીએ અને હવે પછી
પણ ભાષણ પરિપદના એ પિતાને આ અજાણ્યોને
જોરદાર બનાવવામાં તેઓ જીવે જાગે ત્યાં સુધી સક્રિય
સાથ આપવા નમ્ર લાવે વિનંતિ કરીએ છીએ.

ઉપરોક્ત મુખ્ય કારણો થયા પછી સંસ્કૃતિના
મધુર મરોહ વચ્ચે પરિપદ વિખરાઈ
ગઈ હતી. અને રેશન પર “શ્રીમાન મંગળપ્રસાદ
કી જય” “ભાષણ પરિપદની જય” વગેરે મગન બેદી
પોકારો વચ્ચે હસ્તા મુખે શ્રીમાન મંગળપ્રસાદભાષ્ય
કુમેરનગર છોડ્યું હતું.

અરે જીણવતું આવશ્યક છે ભાષણ પરિપદના
પ્રમુખને વિદાય આપવા એક સ્ત્રી શક્તિનું પ્રચંડ ટોળું
પણ કાળા વાવડા સાથે રેશન પર સામેલ હતું અને તે
પણ પુરૂષના પોષાકમાં ‘મુચા મંગળપ્રસાદ પાછા જાઓ’
ના પોકારો કરતું હતું. પોલીસની કુનેહભરી તજવીજને
અંગે બે પક્ષો વચ્ચે જરા પણ અચકામણ થઈ નહોતી.

—તરંગ વિહારી

Germany Leads...

Have you ever cared to examine the reason of the ...
phenomenal recovery of **Germany** after War ?
They believe, manily, in exchange principle.

These are certainly hard days. For paucity of
adequate advertisements a really good product
does not find its proper place in the market.

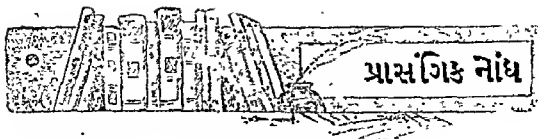
To meet this end, we have decided to accept
advertisements on **EXCHANGE BASIS**. Please
send for particulars.

Box No. 100

C/o, "Padkar"

(Advt. Dept.)

1312, Shahpur : : : AHMEDABAD.

વિસનગરના આંગણે—

પ્રજામંડળ અને યુવાન પરિષદ

ગુજરાતના ઇતિહાસ પ્રસિદ્ધ વિસનગર મુકામે વડોદરા રાજ્ય પ્રજામંડળનું ૧૪મું અધિવેશન તા. ૨૯-૩૦ માર્ચ ૧૯૩૭ના રોજ જાણીતા વકીલ અને “પ્રજા મંડળ”ના તંત્રી શ્રી. પ્રાણલાલ મુન્શીના પ્રમુખપદે મળી ગયું.

આજે પ્રજામંડળની ઉમ્મર ૨૧ વર્ષની થઈ છે, તે બાળક મટી સંપૂર્ણ યુવાનીમાં આવ્યું છે. વિસનગરના આંગણે અબખાસ મંડપમાં વડોદરા રાજ્યની ૨૫ લાખની પ્રજા સંસ્થાએ પોતાનો અવાજ રજૂ કર્યો છે. એ પચ્ચીસ લાખના મુખ્યમંથા નિકળતી લોકવાણીનો રાજ્યે વિચાર કરી-પ્રજાનાં દુઃખ દર્દો અને ક્ષતિયો દૂર કરી રાજ્યની ઉત્થાન યશકિર્તીમાં વધારો કરવાનો છે; અને એ આશા શ્રીમંતના સુરાન્યમાં જગાય વધારે પડતી કવી રાકાય નહિ.

પ્રજામંડળે પ્રજાને બોલતી કરી તેના દુઃખદર્દો દૂર કરવાનાં છે. સરકારી તોફરો અને અમલદારો સમક્ષ વિવેકપૂર્વક પોતાની આત્મી હકીકત રજૂ કરવાની છે. આમ સમિતીઓ, બુદ્ધ સમિતીઓ, તાલુકા સમિતીઓ, પ્રાંત સમિતીઓ તથા રાજ્ય સમિતીઓમાં ચેતન આલ્પી પ્રેરણાત્મક આદેશ આપવાના છે. અને આ બધું કરવામાં રચનાત્મક કાર્યક્રમની ખાસ જરૂર છે. માત્ર પરિષદીયા ઠરાવો વડે પ્રજાની ક્ષતિયાદો દૂર થઈ શકે નહિ. ઠરાવ કરી તેનો બનતો અમલ કરવાને પણ કાર્યક્રમોએ અને પ્રજાએ તત્પર રહેવું જોઈએ.

શ્રીમંત મહારાજ સાહેબ શ્રી સયાજીરાવ મહારાજ એક પ્રગતિ પ્રેમી નરેશ છે, તેમણે ખુબ ખુબ જ્ઞાન અને અનુભવો મેળવેલા છે. ગમ્યમાં સારામાં સારા સુધારાઓ દાખલ કરી દિંદ બરના રાજ્યનીઓમાં પહેલ કરી છે. અને હજી પણ પ્રજાને ઉત્કર્ષ યાવ તેના પ્રયત્નો શ્રીમંત કરી રહ્યા છે. અમે શ્રીમંત વડોદરા નરેશને દીધાંય ઈચ્છી તેઓશ્રીના યશકિર્તિમાં ઉત્તરોત્તર વૃદ્ધિ થાય તેમ ઈચ્છીએ છીએ, તે સાથેજ રાજ્યના નાના મોટા દરેક અમલદારોને પણ શ્રીમંતના પગલે ચાલી પ્રજાની સેવા બખતવા નમ્ર વિનંતિ કરીએ છીએ.

વડોદરા રાજ્ય પ્રજામંડળ ઇ. સ. ૧૯૧૬ માં રચાયું. આજ સુધી પરિષદો ક્યાં ક્યાં મળી તેની કુંક નોંધ અત્રે જરૂરી થઈ પડશે.

અધિવેશન	ક્યારે	ક્યાં	પ્રમુખ	સ્વાગત પ્રમુખ
૧ હું	ઇ. સ. ૧૯૧૬	નવસારી	સ્વ. રા. બા. દરગોવિંદાસ કાંટાવાળા	શ્રી. પેસ્લન દાજી
૨ બું	” ૧૯૧૯	વડોદરા	સ્વ. દેશમકન વિદ્યુતભાઇ	નગર શેઠ રાજરત્ન મગનભાઇ હરિજકિત
૩ બું	” ૧૯૨૨	વડોદરા	સ્વ. રાજરત્ન શ્રી હરિલાલ ગોવિંદજી	સ્વ. શેઠ શ્રી ચીમનલાલ
			પારેખ	મોતીલાલ શામળ એચર
૪ ગું	” ૧૯૨૭	નાટણ	સ્વ. શ્રી. મદુભાઈ કાંટાવાળા	શ્રી. પોપટલાલ હેમચંદ

૫ મું	”	૧૯૨૬	અમરેલી	શ્રી. ગણેશ લાસ્કર સાને	શ્રી. ચતુર્ભૂજ દોશી
૬ મું	”	૧૯૨૭	પેટલાદ	વકીલ શ્રી ઝલાલાખ પુરોહિત	
૭ મું	”	૧૯૨૯	વડોદરા	ત્યાગવીર દરબારશ્રી ગોપાળદાસ	શ્રીમતિ શારદા ખેન
૮ મું	”	૧૯૩૦	નવસારી	ચુડામેલા પ્રમુખ સરદાર વલ્લભભાઈ (ખિ. સરકારે પોતાના મિત્રજાન બનાવી લીધા હતા)	મહેતા
૯ મું	”	૧૯૩૧	કડી	શ્રી. છોટાભાઈ મુતારીયા	શ્રી. મહમદ ઉમર અબ્દુલ ઉમર અબ્દુલ રસુલ મોંપરાવાળા
૧૦ મું	”	૧૯૩૨	ડભોધ	શ્રી. વામનરાવ તામણકર	સાહિત્ય બુપથુ શ્રી. ગિરજાશંકર શાસ્ત્રી
૧૧ મું	”	૧૯૩૩	અમરેલી	સ્વ. શ્રી અબ્દુલ તૈયબજી	શ્રી. મોહનલાલ પટેલ
૧૨ મું	”	૧૯૩૪	વડોદરા	સ્વ. અબ્દુલ સાહેબ	શ્રી. મગનભાઈ શંકરભાઈ પટેલ
૧૩ મું	”	૧૯૩૬	કઠોર	દા. સુમંત મહેતા	રાજરત્ન શ્રી છોટાલાલ વનમાળીદાસ પટેલ
૧૪ મું	”	૧૯૩૭	વીસનગર	શ્રી. પ્રાણલાલ મુનશી	શ્રી. જયશંકરભાઈ (ભોજક)

પ્રત્યક્ષ વડોદરા રાજ્યની ૨૫ લાખની પ્રજાની સંરક્ષા છે. તેમાં સૌ કોઈ પોતાની સત્ય હતનાઓ રજૂ કરી શકે છે. મહેસાણા પ્રાંતના વેપારી મંડળોની પ્રત્યક્ષ રહેવાની દિલચાલ આજના સંપ્રગતિ અને સંગઠનના પ્રગતિ મુગમાં ઇચ્છવા યોગ્ય કહી શકાય નહિ. પ્રત્યક્ષ શ્રીમંતવું છે-હતામદારો

આગળ ધ્યાન:-

પ્રગતિને પંથે

વિસ્તૃત જગત આગળ ધ્યાને લાય છે.
ચારે દિશામાં ‘પ્રગતિ’ ‘પ્રગતિ’ થઈ
રહેલ છે. એવે સમયે જો તમને તમારા
વેપાર વૃદ્ધિને માટે બહારના કરવાની
તમના થતી હોય તો અમારી વગર પૈસે
બહારના કરવાની આ અસુધ્ય યોજનાની
તક લેવા રખે ચૂકતા.

વધુ માટે લખો:-

બોક્ષ નં. ૧૦૦

O/o ‘પડકાર’ (બહાર ખર્ચ વિભાગ)

૧૩૧૨ શાહપુર અમદાવાદ.

મરદારો અને વતનદારોનું છે, ખેડૂનોનું છે, વેપારીઓનું છે, ન્હાનામાં ન્હાના નોકરોનું છે, ન્હાની મ્હોટી દરેક કોમનું છે. તે કોઈ પણ સંપ્રદાયનો વાડો નથી.

પ્રજનમંડળે યોગ્યતા કાર્યક્રમના ક્ષેત્રમાં રાજ્યના તમામ પ્રજાજનોના સક્રિય સાથની જરૂર છે. અને એ સાથ અને સહકાર વડેજ પ્રજનમંડળ એક દિવસ વિરાટ શક્તિ બની ખેંચને માર્ગે આમળ ધપી જરૂર પ્રજા કલ્યાણ સાધી શકશે.

યુવાન પરિષદ

આજ અવસરે રાજ્યના યુવાનો પણ વિસનગરમાં જાણીતા યુવક નેતા શ્રી. કિનકર મહેતાના પ્રમુખપદે એકઠા મળે છે. યુવાન એટલે તો ઉત્સાહ અને શક્તિનો મહામાર. યુવાનોએ પોતાની શક્તિનો સમાજ સેવાના વિશાળ ક્ષેત્રમાં છૂટથી ઉપયોગ કરવાનો છે.

આજના યુવાનો આવતી કાલના નાગરિક છે. તેમણે નાગરિક તરિકે પોતાની ફરજ બજાવતાં શીખવું જોઈશે. પ્રજા જાગૃતિનાં અધિષ્ઠના ફેલાવી અખંડ સેવાવત ધારણ કરવું પડશે.

યુવાનો પાસે તો આજ સમાજ સેવાનું વિશાળ ક્ષેત્ર તૈયારજ છે. અખાડા, પુરતકાલયો, ગ્રામ ઔષધાલયો, અક્ષરજ્ઞાન પ્રચાર એવાં એવાં અનેક કામો ગામડામાં પડ્યાં છે. પ્રજામંડળના આદેશને યુવાનોએ અપનાવી લેવાની જરૂર છે. સામાજિક કુશિલ્લોનો નાશ કરવા યુવાનોએ કટિબદ્ધ થવાની જરૂર છે.

વડોદરા રાજ્યના યુવાનો સેવાના ક્ષેત્રમાં આમળ ધપી સત્યનિષ્ઠાથી પ્રજા સેવા બજાવશે એમ અને આશા રાખીએ છીએ.

૨૬

કવિ સમ્રાટ ન્હાનાલાલનો મણિમહોત્સવ

ગુજરાતના અખેડ કવિ સમ્રાટ શ્રી. ન્હાનાલાલ દલપતરામ કવિનો મણિમહોત્સવ, વડોદરા, સુરત, ગાંધી વગેરે સ્થળોએ ઉજવાયો છે, વડોદરા સાહિત્ય સભાએ તથા આર્થ કુમાર મહાસભાએ કવિજ્ઞાનો હાર્દિક સત્કાર કરી એ મહાકવિ પ્રત્યેની પ્રેમ લાગણી વ્યક્ત કરી છે.

કવિ શ્રી ન્હાનાલાલભાઈએ ગુજરાતી ભાષાની મહત્ત્વ સેવા બજાવી ગુજરાતીને ચરણે મહામોક્ષી કૃતિયો રચી કરી ગુજરાતને ઝાણી બનાવ્યું છે. એ સાહિત્યમાંથી ધણાય સાહિત્ય પ્રેમીઓને પ્રેરણા કલ્પના અને જીવનમાં ચેતન મળી આવ્યાં છે.

ગુજરાતના એ કવિ સમ્રાટની યોગ્ય કદર કરવામાં શુષ્ણિય ગુજરાતના ગુજરાતીઓ અને સાહિત્ય પ્રેમીઓ ધણા પાળ પડ્યા છે. આજે સાક્ષરોમાં ચાલતી મીડિયાકેન્ડી ધર્મ અને દ્રેષની સાઠમારીઓમાં ધણા કહેવાતા નામધારી સાક્ષરોએ એ મહાકવિને જારે અન્ધાર્ય ક્યો છે અને તેમ જતાં એ કવિ સમ્રાટ, અડગ છે-અખેડ છે. કવિ એક સાચા સિદ્ધાંતવાદી છે. કોઈની પણ રહેમાં તણાઈ જાય તેવા નિર્મળ મનના કવિ શ્રી ન્હાનાલાલભાઈ નથી.

મહા ગુજરાતના એ મહાકવિનો પુલ નહિ ને પુલની પાંખડી પ્રમાણે જે જે સંસ્થાઓ અને શહેરોએ સત્કાર ક્યો છે તેઓને જરૂર ધન્યવાદ ધરે છે.

અમે ઈચ્છીએ છીએ કે, પ્રભુ કવિશ્રી ન્હાનાલાલભાઈ અને તેમનાં સદ્યારિણી શ્રીમંતી માણેકબાને ચિરામ બનાવી સંપૂર્ણ સુખ શાંતિમાં રાખે.

—વડોદરા રાજ્ય ધારાસભા મળી અને તેમાં યજ્ઞા કસ-
લોની ચર્ચા થઇ. આ વખતે ધારાસભા નવું સ્વિસ ચાલી.
૧૩ કરાવે ચર્ચામાં અને પાંચ બીડ રહ્યું થયાં.

—રાજ્યમાં નાના ઉદ્યોગોને ઉત્તેજન આપવા માટે એક
મંડળ સ્થાપવામાં આવ્યું છે,

—વડોદરા, મે. રા. રા. ના. પાટકર સાહેબ સર ન્યાયા-
ધિશ-નિમાયા છે, તેઓશ્રીને 'પદકાર'ના અભિનંદન.

—વિસનગરના રહીશ અને મુંડળના નાણીતા શ્રીમાન
સ્વ. રોક ડોસમાઈ મગનલાલનાં વિધવા પત્ની શ્રીમતી દાતાર
રોકાણી જીયુમતી બહેને તેમના સ્વ. પતિના સ્મારણર્થે રૂ. ૫૦
હાલરની રાજ્યને આપેલી સખાવતમાંથી મોડલ ફેર્મ ઉપર
બાંધવામાં આવેલા રોક ડોસમાઈ મગનલાલ ખેતીવાડી
વિદ્યાલયની ઉદ્ઘાટન ક્રિયા શ્રી. યુવરાજ શ્રી પ્રતાપસિંહ
રાજેના શ્રુમ હસ્તે થઈ હતી.

હોલોઈના

સમાચાર

—દ્વિતિય દયા-
લાલ બપામ પરિ-
વહના પ્રમુખ, મુ-
નંદા રાઠસેવક
હાલોસ નિવાસી શ્રી.
માણેકલાલ મગન-
લાલ ગાંધી મુંબા-
ઈની ધારાસભામાં
રાષ્ટ્રીય મહાસલા
તરફથી સુચાર્થી
આવતા તેઓશ્રીને
અભિનંદન આપ-
વાનો મેળાવડો રા.
જમનલાલસાઈ વ-
ઝીલના પ્રમુખપદે
હોલોઈમાં શ્રી હસા
પાટ યુવક બપામ
મંડળ ત્યાં શ્રી.
દયાલાલ જાતિસેવા
સમાજ તરફથી
દયાલાલની વાડીમાં
થયો હતો. આ
પ્રસંગે સુંદર કો-
ળન સમારંભ
ગાંધવાયો હતો.

હોલોઈના નિવૃત્ત ન્યાયાધિશ સાહેબ મે. મહાદેવ સુકુંદ જોશી

—મે. રા. રોકે સાહેબને ત્યાં મુરતવાળા રોકેશા નામન
મારતર મી. જગન્નાથે સુંદર સંગીત જલસો કર્યો-જે જીવનમાં
મરતી નથી, જગાદે કનૈયા, નાવ ધીરે ધીરે, વજોરે ચીલે મણી
કળા પૂજી રીતે ગાઈ હતી.

—તા. ૧૯-૩-૩૭ના રોજ સવારની દેવમાં હોલોઈથી મે.
જોશી મુન્સફ સાહેબ રવાના થયા તે વખતે રોકાઈના સુંદર
બેન્ડ સાથે યુવક કુલદારોથી પ્રભ તરફથી ભાવભરી વિદાય
આપવામાં આવી હતી.

—હાલમાં મે. ગોપાળકૃષ્ણ બહે સાવરે સાહેબની નિમજ્જી
હોલોઈ થઈ છે. તેઓએ હાજર થઈ ચાલું લીધો છે.

—મે. હોલોઈ વિભાગ નાથળ મુંબા સાહેબ રબ ઉપરથી
હાજર થયા છે.

—કેરીની સીડન
રાવ થઈ છે.
—ક પા સ ની
મોસમ પુરી થયા
આવી છે. જનોન
ફેક્ટરીઓ થોડા
રિવસ ચાલુ રહેશે.
—હોલોઈ વઝીલ
મંડળમાં ફેટલાક
સંસ્કરન શુદ્ધિ,
નવરાસની વખતે
વઝીલ રૂમ (Bar
Room) માં બેસી
ગમ બપાસ હાંધી
બીજાઓની નિંદા
અને કહી મશકરી
કરવાની ટેવ રાખતા
હેલાનું કહે છે, આ
બાબત પડકારના,
તરંગ વિદારીની
નેધિ પોથીમાં નામ
આવે છે. હવેથી આ
મહાસયો શોભાના
ધંધાને જાળવતા
વર્તનમાં રહે એમ
લોકોનું કહેવું છે.
—હોલોઈમાં વાહન
હાંકનારાઓ બહુ
અડપલો ગાડીઓ
હાંકતા હોવાથી
ફેટલીફવાર અક-
સ્માતા થાય છે.
લોકો તે ના અન-

—શ્રી. મુળાસયંદ બોજ જે ફરીથી તા. ૮ એપ્રિલ ૧૯૩૧થી બંગાળમાં નજરેદ હતા તેમને તા. ૧૭ માર્ચના રોજ એકી મુકવામાં આવી છે. શ્રી. મુળાસ બાણુના છુટકારાથી આખા દેશમાં આનંદ ફેલાઈ રહ્યો છે.

—તા. ૧ એપ્રિલે બંગાળી વિરોધ દીન હોવાથી આખા હિન્દ બરમાં પ્રચંદ હડતાળ પડશે તથા કામકાજ બંધ પડશે.

—પંડિત જવાહરલાલની આત્મકથા પ્રગટ કરનાર પેટી નાદારીમાં જવાથી પંડિતજીને એસી હબર રા. ની જોડ મળે છે. ફક્ત વીસ હબર રૂપિયા પુરતક વેચાણની રોચકદીના મળ્યા છે.

—શ્રી. નરીમાને મુંબઈના ધારાસભા કેંગ્રેસ પસના ચુકાવેલા નેતાને વફાદાર રહેવાનો પોતાનો મક્કમ નિમ્મ બંદેર કર્યો છે.

—મહાસભા અમિતિએ આદ્યાર્થિકારના કરેલા કસાવ માટે લંડનનું 'ટેકીટીસીમા' સંતોષ દર્શાવે છે.

—રાષ્ટ્રીય સંમેલનમાં દેશ તથા મહાસભાને વફાદાર રહેવાના સોગંદ લગમગ હબર સંજોગને રાષ્ટ્રપતિએ આપના હબર મુખે તેનો ઉચ્ચાર થઈ સોગંદ લેવાયા હતા.

—દિગ્દર્શી અંક 'દિ'. ગ. કેડીચીની મુકિત પરિવદ શ્રી, રાસતચંદ બોચાના પ્રમુખપદે બરાઈ હતી.

—દુનિયાની કાપડ પરિવદમા હિન્દ બાગ લેશે. તેમા હયોગપતિએ તથા મનુરવા પ્રતિનિધી શ્રી. બીરસા તથા શ્રી બાખડે બાગ લેશે.

—તા. ૬ મી જુન ૧૯૩૦ નાં ન્યૂઝ' છઠ્ઠાના જન્મ દિવસ તરીકે હિન્દમાં બનાઈ ભહેર તર્કવાર મજારી.

—પ્રમા અને હિંદ વચ્ચેના વાર અને ટપાલના દરો ૧ લી એપ્રિલથી બદલાશે. પોસ્ટ કાર્ડના બેખાના, લેકરના પહેલા ખોસ માટે અડી આના અને તે પછી વધારાના. દરેક ખોસ માટે બેખાના રહેશે. એપ્રિલની અને એક્ટ્રેસ તેમજ પ્રેક્ટે-લામના દરો હમણાં હે તેથી બમણા થશે.

—નેપાળના મહારાજાને રોષ મહોસવ ઉજવાયો છે.

—શ્રી. રાયનું પત્ર 'ઇન્ડિપેન્ડન્ટ ઇન્ડિયા'નું પ્રકાશન નાણાંની જોગવાઈને અમાને હાલ તરત મુલતવી રહ્યું છે.

—લંડનમાં 'બંગાળી વિદ્યાર્થી'એ ડૉ. કે. સી. બક્ષાઈને ત્યાં સરસ્વતી યુનિવર્સિટીના ઉત્સવ ઉજવ્યા હતા.

—નારતા ફરતા એંગ્લો-સીનીયાના રાજેનરાહના જમાઈ રાસતાને ઈડાલિયન ટુકડીએ ગોળીથી મારી નાંખ્યો છે.

—માછ સમ્રાટ ઇયુક એફ વીડસરના લગ્ન એપ્રિલ આખર સુધીમાં ખીસીસ સીમ્પસન સાથે થશે. પણ કરેલ પાઉડના દાંતીનાના ચોઈર ઇયુકે આપનાનો અફવા પેરિસમાં ફેલાઈ છે.

—હોલાંડમાં મશ'લ રીડઝ મીગલીની સરમુખત્યારી સ્થાપવાના પડ્યા પડે છે.

—યોનાના સરમુખત્યાર ચોંગ-ક્યાઈ સેંગે ભપાન સાથે સયુક્ત સામનો કરવાનો બળવાખોરોની ચેલેન્જના ન સ્વિકારતા સામ્યવાદીઓને દુર કરવાનું ભહેર કયું છે. આમ ભપાને રાજદ્વારી કુનેદથી ચીનને પોતાનું કહ્યું કરનાર બનાવવા તત્કલીન કરે છે.

—લંડનમાં યનાસ નાં રાજેનરાહ ન્યૂઝ' છઠ્ઠાના રાખ્યારોહણ સમારંભ માટે લગમગ દોઢ લાખ પાઉંડ ખર્ચ થશે.

—નેરોબીમાં નાં આઝાપાનની સુવર્ણ તુલા કરી તેમના અનુયાયીઓએ ૨૩૦૦૦ પોંડ (આશરે સવાનણ લાખ રૂપિયા)નું સોનું અર્પણ કર્યું છે.

—સીઆરપુર દરિયાઈ લડાયક મચક ૧૯૨૬ તેવાર થશે.

—એંગ્લો-સીનીયાના રાજેનરાહ હેલ-સેલાસી પ્રીરેટી સાથુ થઈ મકમાં જીવન માળશે એમ કહે છે.

—દુગેરીના એક રેસન માસનરનું હેથ શરીરમાં ખીજ બાજુએ છે. એરુજ નહિ પણ હાથુ ગોકવાયેલું છે.

—મેટલિસના અહાન રાજદ્વારી ચોરસર એમ્બાસીના હુલ્મ બંધ પડવાથી યુગરી ગયા છે.

—મનીલામાં ફાકગાના કારખાનામાં ૨૫. સ્ત્રીઓ બળી મરી હતી.

—ખીસીસ સીમ્પસનને અપાયેલા છુટા છેડા રાખેના વાધો પાછા ખેંચી લેવાયો તથા છુટા છેડા કાયમ રહ્યા છે.

ખાસ વિનંતિ

(૧) અમારા તરફથી 'પડકાર' માસિકના સ્ત્રીજ એજન્ટ કે કેનામર કેઈ પલુ ઈસમને. નેલો નથી.

(૨) 'પડકાર' ની પૈસા સંબંધીની તમામ લેવડ દેવડ હોઈ 'પડકાર' એફિસ સાથે કરવી.

(૩) 'પડકાર' 'મેનેજર, કબાઈ'—એ સરનામે બધો પત્રવ્યવહાર કરવો તથા પૈસા વગેરે તેજ સરનામે મોકલવા વિનંતી છે, ભલતા માણસથી કોઈએ કળાવું નહિ.

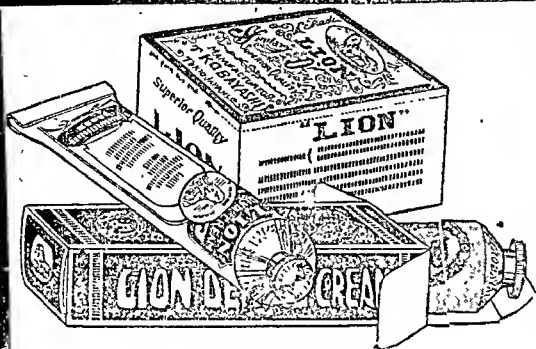
(૪) આહકોએ અંક ટાઈમસર ન મળ્યાની ફરિયાદ કાર્ડ લખી તા. ૧૫ મીની અંદર જણાવવી જેથી ચોગ્ય તે તજવીજ થઈ શકે.

(૫) અમારા વાર્ષિક આહકોએ પોતાનું લવાજમ ન મોકલ્યું હોય તો સવરે મોકલી આપવા વિનંતી છે, જે ગૃહસ્થીની આહક તરિકે ચાલુ રહેવા ઈચ્છા ન હોય તેમણે એક કાર્ડથી ના લખી જણાવવી.

(૬) બા. ધ. આપનાર દરેક સહગૃહસ્થોને નિયમીત ખીલ મોકલી આપવા વિનંતી છે.

(૭) 'પડકાર' ના દરેક એજન્ટને નિયમીત હિસાબ મોકલી આપવા વિનંતી છે 'પડકાર' માસિક પોતાનું જમાની એજન્ટોને સહકાર આપવા વિનંતી છે. દર માસની ૨૦ મી તારીખ સુધીમાં ખીલનાં નાણાં નહિ મળે તો એજન્ટી ડ્રાન્સફર કરી નવા એજન્ટો રાખવામાં આવશે.

મેનેજર, 'પડકાર'

લા
ય
ન

(સિંહ છાપ)

દુધ પાવડર તથા

ડેન્ટલક્રીમ

તે દાંતને મજબુત અને સ્વચ્છ રાખે છે. દાંતના કોહવાટને દુર કરી દાંતને
મોતી જેવા ચકચકીત બનાવે છે. અને મોઢાની દુર્ગંધ દુર કરે છે.

વળી લાયન દુધ પાવડર અને ડેન્ટલ ક્રીમને ધી ધનરટીટથુટ ચોફ હાથ-
છન લંડનની સરટીફીકેટ ચોફ મેરીટ મલી છે કે જે તેના ઉમદા ક્વોલીટીનો
ચોક પુરાવો છે.

સૌલ એજન્ટ—હેબતભાઈ અબ્દેઅલી

૧૫, મીરાજ સ્ટ્રીટ, —મુંબઈનં. ૩

સોફીસો :—

વડોદરામાં ઇબ્રાહીમ હસનઅલી ઠે. માંડવીરોહ
હભોઈમાં વિકલંદાસ એચ. શાહ ઠે. ટાવરબંજર

—: ટુંકી જાહેર ખબરો :—

ધી સરીતા સોપ વર્કર્સ

નાહવા તથા ધોવાના શુદ્ધ ઉત્તમ સાબુ બનાવનાર તથા જથાબંધ અને છુટક વેચનાર.
માલીક:—રતીલાલ ખુમાજી સાબુવાલા.
ટે. ચોખંડી, બંબાલા નજીક-વડોદરા

દરજી જમનાદાસ છોટાલાલ

ખાતુઓ તેમજ સદ્ગૃહસ્થો માટે મસ્ટુ, જુડું અને જાણીતું—

ફેન્સી સીલાઈ ખાતું.

ટે. ધાંચીએળ મુ. હલોઈ

શા, ત્રીકમલાલ હીમતલાલ કેપ મરચન્ટ
અમારે ત્યાં ટોપી, ગંજીકાક, મોબાં છત્રી વિગેરે છુટક તથા જથાબંધ મળશે.

રાવર-હલોઈ

ધી હલોઈ આયર્ન વર્કર્સ.

એન્જનીયર રજુહોડદાસ નરોત્તમદાસ
મેકન્ડહેન્ડ મશીનરી રીપેરર્સ કંડ ઓર્ધવ એન્જન સપ્લાયર્સ, આયર્ન, કોન્ટ્રાક્ટર એન્ડ કમીશન એજન્ટ. અમે દરેક જાતની મશીનરી બનાવવાનો ઓર્ડર લઈએ છીએ.
ટેન્ડ વડોદરી લાગેળ—હલોઈ.
(જ બી. એસ. રસ્તે.)

ટોપીઓ ખરીદવાનું ભરોસાપાત્ર મથક.

દહેગામવાલા બ્રધર્સ

અમારે ત્યાં દરેક જાતની ટોપીઓ, ગંજીકાક, રૂમાલ, છત્રીઓ છુટક તથા જથાબંધ કીશાયત ભાવથી મળશે.
દરેક જાતની ટોપીઓ ઓર્ડરથી બનાવી આપવામાં આવશે.

શા. ચંદુલાલ ભીખાભાઈ

રાવરરાડ, હલોઈ.

જાહેર ખબર

સર્વે પ્રકારના કાયદા પ્રમાણેના દસ્તાવેજો લખી આપવાનું તથા મુસદ્દા કરી આપવાનું કામ કરી આપનાર.

(૧) ફે. ધા. સાવંત

માજી નોંધણી કામદાર,
વડોદરા શહેર તથા મહાલ તથા ઝોણા.
ટે. પીરામીતાર, વડોદરા.

(૨) કેશવલાલ ગોરધનદાસ જામદાર

માજી નોંધણી કામદાર મહાલ કંરજી
ટે. વાડી વચલી પોળ, વડોદરા.

ગ્રીસ વર્ષથી અનુભવેલી ઉત્તમ દવાઓ ફાય, દમ વાસ તથા ફેફસાનાં તમામ દર્દો માટે, દશ વર્ષની સંતત મહેનત પછી તૈયાર થયેલી

સહઅપૂર્તિ અમુક ભરમ

અખુટ શક્તિ માટે સિદ્ધ મકરંદજન
ખાતુની તમામ જાતની નબળાઈ માટે પૌષ્ટિક ગુટી નં. ૧
આ ઉપરાંત દરેક રોગો તેમજ ભરમો માટે સુચિપત્ર મંગાવો.
વેદશાસ્ત્રી મગનલાલ ગીરીજશંકર
હલોઈ. વાપા મીયાગામ.

હલોઈમાં તીજેરી બનાવવાનું

જંગી કારખાનું

મુચના હમારે ત્યાં શાર્પસ મીલ્સ હલર્સ ફ્લોઅર મીલ્સ જીનીંગ ફેક્ટરીને લગતો સામાન અને રીપેર કામ બને છે. ઉપરાંત દરેક જાતની અખરખ ભરેલી અને ફાયર મુક ફેસબોક્સીઝો ફેબીનેટસ વિગેરે બને છે. તેમજ વગર કુપે ટયુબ વેલ બોરીંગ જમીન ઉપરથી પાઈપ ઉતારી અંદર પંપ ગોંઠવી કરી આપીએ છીએ. તેમજ કુવામાં બોરીંગ પછી કરી આપીએ છીએ, સેકન્ડ હેન્ડ મશીનરી રીપેરર્સ અને કમીશન એજન્ટ.

ધી પંચાલ આયર્ન વર્કર્સ

પ્રામાણિક—

ખુંજલાલ ઇશ્વરલાલ પંચાલ
મીકેનીકલ એન્ડ બોરીંગ કોન્ટ્રાક્ટર્સ

ઇશ્વર ભુવન-હલોઈ.

“પડકાર” (માસિક)

વર્ષ ૧ લું, અંક, ૧૦ મો.

ચુન્નગિરાણુ શિષ્ટ અને સરસ્વતી માસિક

મણિલાલ વાડીલાલ શાહ, એડિટર
ડાહોઈ (અ. બી. એસ. રેલ્વે.)

જુન ૧૯૩૭

પુસ્તક ખીણ

વિષય દર્શન.

ત્વરો વિના(કાવ્ય)...	શ્રી. રમણીકલાલ અરાલવાળા	...	૯
ધન્ય સ્વદેશ અમારો(„)...	„ રમણલાલ સોની	...	૧૦
પ્રતિષ્ઠા(નવલિકા)...	„ અનિલ	...	૧૧
અસ્યા(એક નિર્બંધ)...	„ હરકાન્ત બી. શુક્લ	...	૧૭
આંગ્લાહન(કાવ્ય)...	„ ધૈર્યચંદ્ર ૨. ભુધ	...	૨૨
ભગ્ન હૃદય(નવલિકા)...	„ હરિભાષ પરમાર	...	૨૫
ગૌતમ શુદ્ધ(છવતચરિત્રે)...	„ ‘ઉર્મિલ’	...	૨૬
કાચ-ધરતી કાવત્રું	...	(આણુ ડીટેક્ટિવ કથા)	„ ધનશંકર ત્રિપાઠી	...	૩૩
માનવીનું તાડવ નૃત્ય(શબ્દ ચિત્ર)...	„ કૃષ્ણપ્રસાદ મ. અયાચી	...	૪૦
શ્રી. દાતાર શેઠ જીવણીદાસભાઈ(છવત પરિચય)...	„	...	૪૧
દેવતા(નવલિકા)...	„ શ્રી. ‘ખિન્દુ’	...	૪૩
શુભામી માનસ(સમાજ દર્શન)...	„ પુષ્પોત્તમ જોગીભાઈ ભટ્ટ	...	૪૭
લખું કે ન લખું ?(ભાવના)...	„ ચંદ્ર	...	૪૬
ભરવાડણ(કાવ્ય)...	„ ઉમાકાન્ત	...	૪૬
			પડકાર નારી વિભાગ		
મુક્તિ(કુંડી વાર્તા)...	શ્રી. પ્રમિલચંદ્ર મ. વૈદ્ય	...	૫૧
અન્યાય(કથા ચિત્ર)...	સ્વ. „ ચંદ્રશંકર ગ. પંડ્યા	...	૫૨
બલિષ્ઠ છે કેવળ ઈશ્વરેચ્છા(કાવ્ય)...	„ કુમારી કલાવતી કવિ.	...	૫૩
સોન વિના	૫૭
ગાઈ સ્વપ્ન(ભાવના દર્શન)...	„ સૌ. ઇન્દુમતિ હ. દેસાઈ	...	૫૮
ધારાચાત્રીની દ્રષ્ટિએ(દત્તક નિર્બંધ)...	„ રામચંદ્ર કાળીચંદ્ર વઝીર	...	૬૧
જરૂર(કાવ્ય)...	„ વિજયપ્રસાદ ચુનીલાલ બાની.	...	૬૩
સમન્ત-સૌરભ	૬૪
ચિત્રભૂમિ(સિનેમા જગત)...	૬૬
નવા પુસ્તકો(અવલોકન)...	૭૩
વહેતી ગંગા	„ શ્રી. ‘તરંગવિહારી’	...	૭૪
પ્રાસંગિક નોંધ	„ ત્રી રથાનેથી	...	૭૬
સમાચાર સાર	૭૮
નારી જગત	૮૩

Edited & Published by Vakil Mr. Manilal Vadilal Shah (Dabhoi) and
Printed by Mr. N. C. Bodiwala at his Saraswati Printing Works, Sarang-
pur Ghashiram's Pole, Ahmedabad and published from the same place.

વાર્ષિક લવાજમ: હિંદમાં રૂ. ૩ || S. P. M. S. Modi Bros. & Co. || પરદેશ રૂ. ૫૫

જોડોના રાજ્યાધિપતિની ક્રિયા તા. ૧૨ મી મેના રોજ લંડન ખાતે થઈ હતી.

ખંભાતના આંગણે—

જેનાચાર્ય શ્રી વિજયવલ્લભસુરિજીનું એક સ્વાગત દ્રશ્ય.

ધ ન્ય સ્વ દે શ અ મા રો

ધન્ય સ્વદેશ અમારો, સુમંગલ મંત્ર અમારો—ધન્ય.

નામ જપે જન થાય મહાબલ

વિદ્યુતનો ચમકારો,

ભીતર પ્રકટે, અનુપ ઝંગારો

બાય હટીજ અધારો—

હવનમાં પ્રચંડ સુધારો—ધન્ય.

સૂરજ જેમ તપે નભમંડળ

તેમ સ્વદેશ અમારો,

સર્વ જગહ નિજ તેજ પ્રસારો

ઉર ઉમંગ વધારો—

સુધન્ય કરે જનમારો—ધન્ય.

[રાગ હોરી]

રમણલાલ સોની

પ્રતિષ્ઠા !

(નવલિકા)

લેખક :
શ્રી. 'અનિલ'

કરુણાશંકર વ્યાસનાં ધર્મપત્નીનો જ્યારે સ્વર્ગવાસ થયો ત્યારે તેમ જોએક દીર્ઘ નિશ્વાસ મૂક્યો. તેમના હૃદયનાં વ્યથા એ સમયે એટલી પ્રબળ હતી કે પોતાની નાનકડી પુત્રી મધુરીએ માતાના ગમન વિષે તરેહવાર અટકાવો બાંધવા માંડી ત્યારે વૃદ્ધ પિતાનું અંતર વેદનાથી આતંત્રનાં કરવા લાગ્યું તે જાણતા હતા કે મધુરીને પ્રથમથી જ માતાની હૃદયની ગોદમાં સુવાનું પ્રિય હતું. પણ હવે તે આથી ગમ્મ હતી. આ સંસારમાં નાનકડી બાલને અટકવી મૂકી તે સંસારસાગરને પેલે પાર જમ ઉભી હતી. કરુણાશંકરની નમ્ર આગળ તેમનાં ધર્મપત્નીની મૃતિ આભેદુષ્ઠ તરવરી ઉઠતી. કેવી તે ચાલાક ને વ્યવહાર કુશળ હતી ! પોતાની સેવા તે કેવા ખતથી ઉઠાવી રહી હતી ? તે જેમ વિચારવમણે ચદતા તેમ સ્મૃતિના ડંખ તેમના અંતરમાં મહાવેદના ઉપગમવા.

થોડા દિવસ અત્યંત બેચેનીમાં વીત્યા. પછી તો કરુણાશંકર પણ પત્નીના સ્મરણને દુઃખમસી બધા સમુદ્ધેવાને ટેવાઈ ગયા. મજાવા આવનાર લોકે જ્યારે પત્નીના સ્વભાવના વખાણ કરતા ત્યારે એ કહેતા : 'દશે બાઈ કયો માનવિ અવનીપર અમરતાની છાપ લઈ ઉરશે દશે ! પણ એના જેવું માણસ સો ભવે ભાગ્યે જ મળે હો બાઈ !' કહી જાતે આશ્વાસન લેતા.

હવે તો તેમનું સમગ્ર ધ્યાન નાની મધુરી પર જ હતું. અને એમ બનવું એ પણ સ્વાભાવિક હતું. મધુરીના પ્રત્યેક કોષ પૂરવા કરુણાશંકર કટિબદ્ધ થયા હતા. તેઓ જાણતા હતા કે દિકરી પરણ્યા સિવાય કદાપિ મરતી નથી. એટલે એ લાયક ઉમરની યાય ત્યારે કોઈ આખરદાર ધર હાથ લાગી જાય તો એના જેવું કંઈ રકું નહિ એમ વિચારતા.

કરુણાશંકર જજમાનોને ત્યાંથી જે કંઈ મેળવતા તે મધુરીના અભ્યાસમાં હોંચરથી વાપરતા. મધુરી ભવિષ્યમાં સારા ગુણવાળી અને પોતાની સેવા ચાકરી કરે તેવી નિવડે એ તેમની આકાંક્ષા હતી. સવારમાં ઉઠી, દાંતણ પાણી કરી, માથે બે લોટા પાણી રેડી લઈ એક ગોખલામાં

ખૂંચ જતન કરી સાચરી રાખેલા દેવાની મૃતિઓ અથવા છબીઓ પર ઊંડા નાખી તે નીલકંઠ મુજબ કોઈ જજમાનોને ત્યાં દોડી જતા. સવારમાં ક્યારેક વાતોડીઆ મિત્રોનો ઘેર શંકુ મેળો થતો અને ત્યારે કલાકોના કલાક નિરર્થક બઝારો દાંડવામાં અભિમાન ધારતા. બ્રાહ્મણવિરોધા સદવાસમાં એ પોતાને ભાગ્યશાળી માનતા હતા. નાતના રિવાજ, નાતના મંડળના દિસાખ, વિવાહ, વરસી તથા શ્રાદ્ધ એમ અનેક વિષયો તેમની ચર્ચાના મધ્યબિન્દુ તરીકે આવી યત્તા. આવી ચર્ચાઓ જ્યારે તીવ્ર સ્વરૂપ પકડતી ત્યારે ગુજરાતી પાંચમી ચોપડીનો અભ્યાસ કરતી મધુરી પણ ત્રાસી ઉઠતી, એ કહેતી : 'પિતાજી હવે તમારી ચર્ચા બંધ કરશો ! આમતો યુગે યુગ વહી જશે ! શો સરસ્વતીદેવીનો છબર પ્રભાવ પડ્યો છે ! મારા પેટમાં તો બિલાડાં ભોલવા લાગ્યાં. પણ હજી તમને નવરાશ નથી.' મધુરી રસોડામાં રહીને જ બોલતી હતી.

'હા, બાઈ હા ! લે ને ! આ અમે તો ઉઠ્યા.' કહી કોઈ ઉકવાનો પ્રયાસ કરવું ત્યાંની વળી બીજાના મુખે અન્ય ચર્ચા ઉઠતાં સર્વ ત્યાં બેસી રહેતા. મધુરી ઉદ્ગેષી બની કયાંય સુધી હાથ જોડી રસોડામાં બેસી રહેતી.

'હો હવે પાટલો નાખી દીધો છે. બેસી જાઓ' મધુરીએ બહાર આવી પિતાને કહ્યું. આ વખતે કરુણાશંકર એકલાજ દિવસના પાટિયા પર બેસી ગૃહ વિચાર પ્રવાહમાં તણાતા હોય તેમ બેસી રહ્યા હતા. મધુરીના અવાજે તેમનું ભાન જાગૃત થયું. અને અન્ય સાથીદાર નહિ હોવાથી ! હે રામ ! ભોળા શંકુ !' કહી ઉઠ્યા.

'હવે બહુ વાર નહિ લાગે. જરા નાહી લઉં.' કરુણાશંકરે મધુરી તરફ નમ્રભાવે જોઈ કહ્યું. મધુરી પિતાની સામેજ જોઈ રહી. એ નમ્રમાં સ્નેહ કરતાં ધૂણા વધારે હતી. પરંતુ એ મધુરીનો અભિમાની સ્વભાવ બરાબર જાણતા હતા એટલે તે ગુપ્તપુષ્પ નંદાવાની ઓરડીમાં પેઠા. અને મધુરી નીચું જોઈ પગલાં મૂકતી હોય તેમ રસોડા તરફ જવા ઉપડી.

પ્રણયની પ્યાર:—

આને ન્યુ થીએટર્સ
લી. ફ્રંત—

ગુ હ દા હ
—ચાને—

મં સી લ

શરદગાળુના

નવલકથા પરથી ઉતારાયલું
સામાજિક ચિત્ર—

ખરૂઆનું કુશળ હરિક્ષન

ખોરલનું સુમધુર સંગીત જેની
વિશિષ્ટતાઓ છે ।

ત્રણેય આત્માઓને
લાગી અને એ પ્યારે
એમના હવન ફેરવી
તાખ્યાં.

✽

શંકાએ એમાં જત્રાળા
સળગાવી અને
ત્રણેય આત્માઓ એ
આગમાં જલવા
લાગ્યા.

એ જલનની દદલરી
કથાને—

ન્યુ થીએટર્સ

વાચા આપે છે ।

✽

—સુખ્ય કામ—

✽ ખરૂઆ-જમુના
✽ માલીના-પૃથ્વીરાજ
✽ કે. સી. ડે. હરિમતી
✽ નેમો વિગેરે.

શનિ રવિ (૪) ખેલ
૨૧-૫-૮-૧૦૧
બાકીના દિવસે
૫-૮-૧૦૧

ટે. નં.

૨૩૦૬

કુપ્પા સી ને મા

અવેરીવાડ

અમદાવાદ.

“અ સૂ ચા”

એક હળવો નિબંધ

લેખક : શ્રી. હરકાન્ત બી. શુક્લ,
બી.એ. એલ.એલ. બી.

અસૂચા મનુષ્ય સ્વભાવમાં પહેલેથીજ ધર કરી બેસેલ સાધારણ મનોવૃત્તિ છે. દુઃખ ઉત્પન્ન કરવામાં ચિંતા અને અસૂચા બેઉ સહચરીઓ છે. આ વૃત્તિ નાના બાળકોથી માંડી પુખ્ત ઉંમરના માણસોમાં ભેવામાં આવે છે. એક બાળકને વ્હાલ કરવામાં આવે અને બીજાને જરૂર લાગી આવે, વખતે તે વ્હાલમાં જાગીદારી મેળવવા પ્રયત્નો પણ કરે. સમજ અને અવગતિની સાથે આ વૃત્તિ વધુ અને વધુ ચોપાતી જાય છે, અને દુનીયાના અનેક અનિષ્ટ પરિણામો ઉપજવવામાં મુખ્ય ભાગ ભજવે છે. એક ચાકરને અમુક કામ કરવાની મના કરીશું જો કે તેમ કરવાને સકારણ હશે છતાં પણ તે વસ્તુસ્થિતિ જરૂર સાલશે, કારણ કે દરેક માણસ પોતે બીજા કરતાં ચડીયાતો નહિ તો સમાન થવા માટે તો જરૂર પ્રયત્નો કરે છે.

આદર્શવાદ પ્રમાણે પ્રમુખીય રાજ્યપ્રધારણ સુરાજ્ય કહેવાય છે. અને ધણેપર અંશે સાચ પણ છે. પરંતુ બનતી હકીકતોમાં અને મુત્સદ્દીઓની રાજ્ય રમતમાં

આ-આદર્શવાદ ખદુ ફેરફાર કરતો જણાતો નથી, ઉલટીતો આ-આદર્શવાદ મહાન ક્રાંતિકારી વિશ્વવેશમાં ભસ્મીભૂત બને છે, અને જે લાગણીના આવેશમાં એ આદર્શવાદ ભસ્માવશેષ બને છે તે બીજી ઠોઠ નહિ પણ અસૂચા અગર ઈર્ષ્યા, અદેખાઈ, જેને ક્રાન્સના મહાન વિશ્વવેશમાં હજારોનાં લોહી રેડ્યાં, જેને રશીયામાં કેટલાકોના મસ્તકો ધડથી જુદાં કરાવ્યાં, જેને કલાઓના અનેક અપ્રતિમ નમૂનાઓને તારાજ કર્યાં. થોડા વર્ષો પહેલાંના થયેલા મહાન વિમુક્તમાં આ વૃત્તિએ તોડવ જૂલ્ય આદર્શ, તે ચોંટાળતી જાણુની વાત છે. આ વૃત્તિ તે પાશવ વૃત્તિ છે, અને મનુષ્યમાં જેમ પાશવતા વિશેષ, તેમ આ વૃત્તિ વધુ પ્રમાણમાં ભેવામાં આવે છે મનુષ્ય જ્યારે પણ મટી મનુષ્ય થાય છે. અગર તો થવા પ્રયત્ન કરે છે, ત્યારે આ વૃત્તિ સહંતર ક્યારે જાય છે અગર તો તેની અભાવ થાય છે. બીજી લાખ વર્ષોની ઉત્ક્રાંતિ પછી પણ મનુષ્યે

હજી એસવાને તેના માનસ બધારણ્યમાંથી ફેરવતો આપ્યો નથી, હાલનું સોશીયલ રશીયા મનુષ્ય સ્વભાવને જુદી રીતે જ ધડવા માગે છે, તે આવૃત્તિને પહેલેથીજ નાણુ કરવા માગે છે, રશીયાતો આ માનસ ધડતર સુધારવાનો પ્રયોગ હજી તો શરૂ છે, પરંતુ વર્ષોના અભ્યાસ પછી એ સ્વભાવનું પરિચલ તકન ઓછું થશે. હાલની મુશ્કેલી સંસ્કૃતિની અસમાનતા, દર્શિર્ષ, અને નિષ્ઠુણતા વચ્ચે એ સ્વભાવ આદરવો એ તો એક જનતનો યોગ છે. મુત્સદ્દી સંસના નગરવાસીઓએ એક કણ કે અમારામાં ઈર્ષ પહેલો

: લેખક :

ન જોઈએ તેટલા માટે હીરા કઢીટસેં ધણીજ સમી રીતે તેને વખોડેલ છે. અસમાનતા ઔદિક અગર તો સામાજિક તે આ વૃત્તિને માટે જવાબદાર છે. સામાજિક સમાનતા તો શક્ય છે, પરંતુ ઔદિક સમાનતા એ તો લગભગ અશક્ય છે. વિવિધતા એ કુદરતનો નિયમ છે. કુદરતનું જીવન તત્વ નિભાવવા માટેજ વિવિધતાની જરૂર છે. જ્યાં સુધી ઉત્ક્રાંતિનો અંત થું છે અગર તો નિસર્ગનો અતિમ ઉદ્દેશ થું છે તે ન જાણવામાં આવે. ત્યાં સુધી આ બાબતમાં કોઈ પણ જાતની કલ્પના અસ્થાને ગણાય. હજારો વર્ષોના તત્ત્વચિંતન પછી હજુ પણ મનુષ્ય આ પ્રશ્નોના ઉકેલ કરી શકેલ નથી. અને કરી શકવાને સમર્થ પણ નથી. મનુષ્ય શાસ્ત્રના પ્રખ્યાત વિદ્વાન ડાર્વિનના Natural selection ના સિદ્ધાંત પ્રમાણે વિવિધતા, અસમાનતા વિગેરે કુદરતના અસ્તિત્વ અગર તો ઉત્ક્રાંતિ માટે જરૂરી છે. આધુનિક સમયમાં આત્મક્રાંતિના પ્રમાણમાં તથા મગજતંત્રજિના દરજ્જાના પ્રમાણમાં પાંચો થવાનું કારણ Alduous Huxley પ્રમાણે ૩૧ વિવિધતા શોધતા મનુષ્ય સ્વભાવનું એકજ વસ્તુના સેવનથી ઉત્પન્ન થતા કંટાળાનું પરિણામ છે. અસાથી એક જાતની એપણા ઉત્પન્ન થાય છે, અને તે ઉત્પત્તિના મૂળ કારણને અનંત વહન મળે છે. અર્થશાસ્ત્રીઓ પ્રમાણે અસંતોષ બંધે દેવી હોય, પરંતુ તેનું પરિણામ તો અતે દુઃખરૂપજ આવે છે. હાલ તો સમય સુરોપ આ દરદથી પીડાય છે; અને તે દરદનું નિધાન પૂર્વજ કરી શકે.

અસંતોષ પણ સ્વભાવનું તત્વ હોઈ પણ એ તથા પક્ષિઓમાં વધુ જોવામાં આવે છે. સિંહ, વાઘ, વિગેરે જંગલી તથા ધાતકી પ્રાણીઓમાં મીઠી, કુતરા, ગાય અને બળદ જેવા ગરીબ ગણાતી પ્રાણી જાતીઓમાં પણ આ સ્વભાવદર્શન ધણીજ પ્રમાણમાં જોવામાં આવે છે. કણતર જેવા નિર્દોષ અને પવિત્ર ગણાતા પક્ષિમાં તો આ વૃત્તિ ધણીજ પ્રમાણમાં હોય છે. જીવન કલહ અને Survival of the fittestના સિદ્ધાંત તો પ્રાણીમાત્રના જીવનમાં લાગુ પડે છે. બળવાન હોય તે ભોગવે, એ સિદ્ધાંત તો પ્રાણીઓ નહિ પણ આધુનિક

કહેવાતા સુધરેલા જમાનામાં માણસોમાં પણ જોવામાં આવે છે. એખીસીનીયાને ગળી જવાનો ઘાબો હજુ આપણા સ્મૃતિપટમાંથી છૂંસાયો નથી. સ્પર્ધનના સ્વતંત્રતાના યુદ્ધમાં પણ આ તત્ત્વો ઓછા જોવામાં આવતાં નથી.

જાતિ શાસ્ત્રીઓ તથા માનસ શાસ્ત્રીઓના કથન પ્રમાણે શ્રી સ્વભાવ પુરુષ કરતાં વધુ લાંબણી પ્રધાન છે. લાંબણી પ્રાધાન્યનું કારણ જાતિ સંરક્ષણ અને પાલ ઉછેર ખાસ છે. બાળકને જન્મ આપી તેને ઉછેરવું તે કુદરતેજ જીના ધકતરનો મહાન ઉદ્દેશ રચાપી શ્રી સ્વભાવ લાંબણી પ્રધાન બનાવ્યો છે. જીવન કલહમાં શ્રીઓ ભોખે આવતી નથી. તે તો ફક્ત પુરુષોનું જ કાર્ય છે. શ્રીઓની પરતંત્રતા તે કુદરતે બનાવેલ વસ્તુ છે. શ્રીના જીવનમાં જાતિ તે જીવનનું મુખ્ય લક્ષ્યબિંદુ છે, ને આ જાતિ સ્વભાવના પરિપાલન તથા સંરક્ષણમાંજ શ્રીની લગભગ અર્ધી જાંઘણી પુરી થાય છે. જીવનની બાલ જરૂરીયાતો તથા પોષણ માટે આ કાર્યથી શ્રી પોતે લગભગ પુરુષ ઉપરજ જીવનનિર્વાહનું કાર્ય નાખી દે છે. આ સ્વભાવથીજ અત્યાર સુધીમાં શ્રીઓએ જીવન વિકાસના બાલ કાર્યમાં બહુજ ઓછો ફાળો આપેલ છે, આથીજ શ્રી સ્વભાવનો પુરુષ જીવો સર્વદેશીય વિકાસ રૂપો નથી. અને આજ કારણે તત્ત્વચિંતન, રાજ્યવ્યવસ્થા અને વિજ્ઞાનમાં શ્રીઓનો ફાળો ધણીજ નજીવો છે. શ્રીઓમાં નૈમગ્નિક રીતેજ વિચાર ગાંભિર્ય ઓછું હોય છે. સાડી, બંગડી તથા અધકારોની ફિલસૂરી માટે શ્રીઓને વધુ પક્ષપાત હોય છે, અને જીવનની નજીવીમાં નજીવી બાજતો માટે ધણી વખત જીવનભરનું વિચુટાપણું વહોરે છે.

શ્રીના જાતિય સ્વભાવનાં તો અસૂચા તેના નમ સ્વરૂપમાં આવિષ્કાર થાય છે. જાતીય આકર્ષણ વધારવા શ્રીઓ વેપપરિધાનમાં અવનવા રાચ રમે છે, અને આ દિશામાં શ્રીનું માનસ ખૂબ વિકાસને પામેલ છે. એક શ્રીને જાનરમાં સુરોહિત વસ્ત્રોથી સજ્જ થયેલી નીકળતા જુઓ અને પછી બીજી શ્રીઓની આંખો તપાસો, વધુ સારા કેપડામાં

સજ્જ થયેલી સીવાપતી બીજી ઓળીયા કપ જાતના કાપડાથી ફેરે છે, તથા કેવી જાતના અનુમાનો બાધે છે, તે તપાસીએ તો અસ્યા સી હૃદયમાં કયું સ્થાન ભોગવે છે તે તુરતજ માણુમ પડશે.

ગુણ તરફ લક્ષ્ય ન આપતાં નિંદા કરવાનો આનંદ એ પશુ અસ્યમાનું એક સ્વરૂપજ છે. મનુષ્ય સ્વભાવજ એવા પ્રકારનો છે કે પોતાની કુટિઓ સાખીત રાખી બીજાની કુટિઓનું બરાબર અનલોક્ન કરી તે માટે નિંદાકરી, તે કુટિઓ તથા આખીત્રાજા માણુમની નિંદા કરી પોતે સારો, સરસ અને બહો માણુસ છે તેમ બીજાના મનમાં કમાની પોતાની ઉચ્ચતા સ્થાપવા પ્રયત્ન કરે છે. ખાસ રમુજ વસ્તુ તો એ છે કે નિંદા કરનાર પોતાને આ બાબતમાં અપવાદ રૂપ ગણે છે. ઈંગ્લેન્ડના મહાન વક્તા નાટયકાર શેરીડનના School for scoundrels નામના નાટકમાં અસ્ય તથા નિંદા કરવાની વૃત્તિએ મનુષ્ય સ્વભાવમાં કેવા પ્રકારનો સજ્જ અંગે જમાવ્યો છે તેનું સુંદર નિરૂપણ કરેલ છે. પ્રશ્નોમાં આ સ્વભાવોનો અભાવ છે તેમ માનવાને કાંઈ કારણ નથી. સી અને પ્રશ્નોના સ્વભાવમાં તદા-વત માત્ર એટલોજ કે સી તે પોતા સિવાય તમામ સીઓને પોતાની પ્રતિસ્પર્ધિઓ માને છે, જ્યારે પ્રશ્નોમાં તો માત્ર એકજ ધંધાને અંગે એક જાતીય અસ્યા અને સ્પર્ધા જન્મે છે સંગીતકારને ડોક્ટરને માટે કે ચિત્રકારને વકીલને માટે ધર્માં નહિ ઉલ્લંઘી તે સ્વાભાવિક છે. મુસ્લીઓ અને રાજદારી પ્રશ્નોની અસ્યા કીલાઓરીનું સ્વરૂપ પકડે છે તે તો સૌ કોઈની જાણીતી વાત છે, વિતાનીઓ પશુ આથી પર ધષ્ટ શક્તા નથી. ન્યુટનના ચિત્રિત વિચારો તથા સિદ્ધિઓ તો એક જોવી જાતની આંધાને જન્મ આપે છે ન્યુટનનું બેજું ખસી ગયું, અને આ અધવા વિજળી વેગે દેશજ-રમાં ફેલાઈ ગયું, જ્યારે લીજનીક અને હુબ્બેન્સ નામના બે પ્રતિસ્પર્ધિ વિજ્ઞાન શાસ્ત્રીઓએ પત્રવ્યવહાર કર્યો કે ન્યુટન જેવા વિજ્ઞાનશાસ્ત્રીની શુદ્ધિ આમ બહેર મારી જાય તેથી દેશને અસહ્ય નુકસાન થાય અને આ વસ્તુસ્થિતિ પર આંસુઓ સાંધ્યાં. પરંતુ આ આંસુઓમાં બરો દત્તો અસ્યમાનો આનંદ, નજીક

રહેતા બધી રીતે સખી લક્ષ્મીનંદનની ઉપર દોષધિ જાતની આત આવી અને હજારો માણુસો તેને લીલાસો આપે પરંતુ તે દિલાસાઓ તથા આખાસનો પાછળ એક ઉઠા અધકારમય પ્રુથામાં સંતોષપ્રદ લાગણી હોય છે કે કીક થયું. પોતે કુખી હોય અને બીજાને કોઈ સખી હોય તો જરૂર તે વસ્તુ યોડે બધે અંગે સાંધે છે.

સાહિત્યકાર તથા કલાકારોની નિંદા તથા અસ્યા વૃત્તિ બહુ સ્થૂન નથી હોતી. પરંતુ ધણી વખત ચીર્માસા અને વિવેચનમાં તે વૃત્તિ સંયોદ રીતે તરી આવે છે. પોતાની કલાકૃતિની કોષ પશુ જ્યારે ટીકા કરે છે ત્યારે તે અસહ્ય અને છે અને અસ્યા વૃત્તિ બેધકક રીતે બહાર આવે છે, કલાકારોની ધર્માં ધણી વખત તો સ્ત્રેષ્ઠ સ્વરૂપ પકડે છે. જ્યારે સૌથી વધારે ઔદાર્ય તો ડાળ કરતા વિહારીઓ (Sportmen)માં તો અસ્યા અત્યંત પ્રુથાજનક સ્થાન ભોગવે છે. જે ધણી વખત આપણે ત્યાં આવતાં રમતના વિદેશી કાર્લસોના વર્તન ઉપરથી સ્પષ્ટ માણુમ પડે છે. કુ:ખપ્રદ બીના તો એટલીજ છે કે કલા અગર રમત તેમના હૃદય વિશાળ કરવાને બદલે સંકોચે છે.

અસ્યપોર મનુષ્ય નુકસાન કરવાને પ્રેરાય છે એટલું જ નહિ પશુ તે તો પોતાની જાતનેજ માનસિક વ્યથા ઉભી કરી કુ:ખી કરે છે. પોતાની પાસે હોય તે વસ્તુમધી આનંદ મેળવવાને બદલે બીજા પાસે જે વસ્તુ છે તેમાંથી કુ:ખ મેળવે છે. આશ્વત્થિનો અતિરેક તે સંસ્કૃતિનો નાશ નોતરનારી વસ્તુ છે. મોક્ષમણુરને જ્યારે પગે ચાલીને મીઠામાં કામ કરતાં જવું પડે છે ત્યારે મીઠા માલીકને શા માટે એટરમાં જવું? જ્યારે મણુરને સખત ગરમીમાં પરસેવાનાં ટીપાથી રોટલો મેળવવા તનતોડ મહેનત કરવી પડે છે ત્યારે પ્રેક્ષકને શા માટે પંખા નીચે ચીતલ વાતાવરણમાં બાંધણે આપવા? આ પ્રશ્નો ઉત્તર અસ્યમા નજ આપી શકે રસીન તેમના crown of the wild olive નામના પુસ્તકમાં આ બાબતનો ઉલ્લેખ કરતાં જણાવે છે કે શુદ્ધિની મણુરી થરીરની મણુરી કરતાં ઉચ્ચતર હોય આ તદાવત તો હર હંમેશ રહેવાનો. સોલિયેટ રશીયા

આ અસમાનતાનો તોડ લાવવા યોગ્યતાઓ રહે છે. પરંતુ અંશિયત વર્ષોથી અને આજનાથી મેળવેલ વૃત્તિ તથા માનસ ઉપર પ્રભુત્વ મેળવવું તે કષ્ટ સાધારણ વસ્તુ નથી. સોવીએટ રશિયા તકની સમાનતા સાધે છે. પરંતુ છુદ્ધિની સમાનતાનો વિચાર તે તો તદ્દન અકુદરતી જોઈએ ગણાય. આધુનિક સમયમાં વર્ગો વિચરે છે કારણે આ વૃત્તિએ પોતાની માળ મુદી છે. જ્યાં વર્ગીકરણ સમજની ઉપસ્થિત કરેલ વસ્તુ માનવામાં આવે છે ત્યાં અસ્યા જિવણ સ્વરૂપમાં પ્રકાશે છે. આધુનિક સંસ્કૃતિના સમાનતા અને સ્વતંત્રતાના સિદ્ધાંત કૈષ્ય સ્થાપ્યા વગર રહેશે નહિ તે ખરું પણ જ્યારે મનુષ્યો અસમાનતાને તાદશ સ્થિતિમાં જોતા રીખશે ત્યારે જો કે અસ્યા શરીર અને તવંશર, રાત્ર અને રંક તેવા જુદા વર્ગોની અસમાનતાનો નાશ કરી તાપ મેળવવાની વૃત્તિ છે. પરંતુ અસ્યાથી કિરપન થતો ન્યાય તે લોહીથી ખરડાયેલ હોય છે અને દુશ્મન વૃત્તિમાંથી જન્મતાં મનુષ્ય જાતિનાં મુખનાં માથો વધારવાને બદલે વિનાશક પ્રવૃત્તિઓને લાવે છે.

મનુષ્ય સ્વભાવની બધી વૃત્તિઓમાં અસ્યા તે મત્તપંત પાશની વૃત્તિ છે. પરંતુ આ વૃત્તિના પ્રતિકારો પણ મનુષ્ય સ્વભાવમાં છે. અને તે લાગ, સંતોષ, રજા અને પ્રશંસાવૃત્તિ છે. મહાત્માઓ આ વૃત્તિનો પાગથી પ્રતિકાર કરે છે, જ્યારે બીજા સંસારિક મનુષ્યો માટે પ્રશંસાવૃત્તિ જ રહે છે.

આજપણથી ચોપિત થયેલ આ વૃત્તિ ફુનીયાના વ્યવહારમાં જરા પણ અન્યાય મળતાની સાથે બહુકી હોય છે. અસ્યાના જીવાળમાં મનુષ્યની અનુકરણશીલ વૃત્તિ પણ ધણું બંધન હોય છે. સ્પર્ધા જો કે અસ્યાના શુદ્ધ યથેચ્છ સ્વરૂપ છે. પરંતુ સ્પર્ધા મોતવું સ્વરૂપ હોય છે. ક્યારે અસ્યાનું સ્વરૂપ પકડશે તે કહેવું મુશ્કેલ છે. સ્પર્ધાના અંતિમ હેતુ કાષ્ટને નુકસાન કરવાનો ન હોય સ્પર્ધા તત્ત્વસ્વરૂપમાં નૈતિક ચુલ્લ છે. જ્યારે અસ્યા તે થોડો નૈતિક અને થોડો છુદ્ધિવાદીય હુલ્લ છે. જે વસ્તુઓને વસ્તુ તરીકે નહિ પણ વ્યક્તિત્વ તરીકે શક્તિથી અવલોકન કરે છે. કાતિની અંજનાવાળાને નેપોલીયન તથા કેઝરની યથે

જ્યારે નેપોલીયનને સીઝરની અને સીઝરની અલેક્ઝાન્ડરને અને અલેક્ઝાન્ડરને હરકમુલસની અંદે આઈ થ શે, જ્યાં રે છેલ્લે તપાસ કર્યું તો હરકમુલસ ફક્ત કંપનામાં જ અસ્થિત થવાવતો. હુલસ કરવાની શક્તિ તે પ્રગતિનું કારણ છે ખરું પણ સાથે સાથે આ વૃત્તિને પણ ઠીક ઠીક પોપણ આપે છે. મને મળતો પગાર મારા જરૂરીયાત પુરતો બસ છે તેમ માની મને સંતોષ થાય. પરંતુ જ્યારે મારા પાડોશીને મારા કરતાં બમણો પગાર મળે છે અને તેમને ત્યાં એક મોટર છે એવો વિચાર આવતાની સાથે મારા પગારથી મળતો સંતોષ બંધ થઈ જાય છે, અને મને એટલો પગાર મળે એ વિચાર મારું બધું સુખ કાઢી ખાસ છે. પરંતુ મારો પાડોશી તેના બમણા પગારવાળા પ્રત્યેની અસ્યાથી પોતાની જાતને ફુપી માનતો હવે તેનો ખ્યાલ આવતો નથી. તખ્તોએ ખરાબર લગામથી જવા દઈએ તો છેવટનું પરિણામ અસ્યા અને તેથી ઉત્પન્ન થતું દુઃખ જ રહે છે.

સફળતા માત્રથી પણ અસ્યાને પહેાંચી વળાવું નથી, કારણ કે ફુનીયામાં એક જાતની સફળતાથી ચડીયાતી સફળતા વાળો બીજો કાષ્ટ જરૂર હોય છે. તેમજ વિનય પણ અસ્યાને હઠાવી શકતો નથી. અતિ વિનયપણ ક્યારે શરમાળ પ્રકૃતિમાં વિરમે તે કહી શકાતું નથી. શરમાળ પ્રકૃતિમાં તે થોડે ધણે અંશે અસ્યાને ઝોમાળે છે, પરંતુ શરમાળ માણસોને દં વ્યક્તિત્વ હોતું નથી. તેઓને પોતાની શક્તિઓ માટે આત્મનિરિક્ષણની ટેવથી ફરી ફરીને મનમાં કસાવું પડે છે. શરમાળ માણસ દર દંમેય માને છે કે તેના કરતાં બીજા ચડીયાતા માણસો હોય છે. આથી કરીને ધીરે ધીરે આત્મવિશ્વાસ ખોદ ખેસે છે અને પરિણામે અસ્યાના તાત્કાલિક બોગ થઈ પડવો તત્પર બને છે, અને માનસિક અસંતોષ અને વ્યથાથી ચિરઃકાંસ પીડાયા કરે છે.

છેલ્લામાં છેલ્લી ઢળનાં કપડાં સ્વીકારવા

ક્યાં જશે?

નેન્ડસ ટેલર જે. ડી. બ્રધર્સને ત્યાં

જુબીલી બાગ-સામે, સુ. વડોદરા.

મનુષ્યના ખરા સુખની તત્વો તથા સાધનો, સાદા અને સરળ છે. ખરા સુખને માટે મનુષ્યને પોતાનો સ્વભાવ કેળવવો પડેજો, અને ત્યારેજ સામાજિક સુખની સુવ્યવસ્થા થઈ શકે, અસુખા ઉત્પન્ન કરવામાં જેમ અનુકરણતા અને તુલના કરવાની ટેવ, કારણરૂપ છે, તેમ શ્રમ અને અસહાયતા પણ સખળ કારણો છે. હાલના યંત્ર કુચમાં સમવસ્થાઓ અને બાલ સુખ વધ્યા છે. તેમજ મનુષ્યની ઉત્પાદક શક્તિ પણ તેટલીજ આગળ વધી છે. મનુષ્યેજ યંત્રને ઉત્પન્ન કર્યું. અને આજે તે યંત્ર આધુનિક સંસ્કૃતિને ઊન્નિભિન્ન કરી રહ્યું છે. આજે - ચલચિત્રો પરથી તેમજ રેડીયો તથા અખબારો પરથી ખીજ દેશોની આર્થિક સ્થિતિ તથા વૈભવ અને વિદ્યાસના સાધનો પરથી માણસોની તુલનાત્મક શક્તિ પણ વધી છે, પરંતુ સુરીતાદીપ સંસ્કૃતિની નિષ્કળતાથી તથા યંત્રના અકલ્પ ઉત્પન્નથી આધુનિક માનવી ધેસ-છાવાળો બન્યો છે, ગરિબી, શ્રમ, અને આર્થિક અસમાનતા ટાળવાના ઉપાયો હાથમાં છે છતાં તે કેવી રીતે કામમાં મુકવા તે ન સમજતાં પોતાનાજ હાથેજો તરફ શેપે બાંધાય છે, ગુસ્સે યાય છે, અને લોહીની નીક

વહાવે છે. ઉત્ક્રાન્તિ પથે માનવજાતિ હજી પોતાના શેષવર્માથી બહાર આવે છે. સમગ્ર માનવતાની પ્રજામાં અનુવંતુ તેજ શોધાય છે. આજે મનુષ્ય આતરસાદિય એકધર્મી સ્થાપના કરવાના વિચારને આકાશકુસુમવત્ કલ્પના નથી માનતો, પરંતુ આચરે શકાય તેવા ધર્મ માને છે. હજી મનુષ્ય ક્રાન્તિની પ્રાન્ત અવસ્થાને પહોંચ્યો નથી. હાલ તો સમગ્ર માનવ સંસ્કૃતિ મંથન સેવે છે. અને તે મંથન કાળમાં ધણ બધુ, શંકા અને અવિશ્વસના ધોર વમળમાં ઊંઘળાઈ મરશે. પરંતુ જેવો કે મનુષ્ય સ્વભાવ અહંતા, સ્વાર્થ અને અસુચાની મનોવૃત્તિને ત્યાગ કરશે તેવો તરતજ મંથન કાળ પુરો થશે. અસુચા તે મનોવૃત્તિ છે પણ તદન બંધ કર નથી, કારણ કે થોડે ધણે અરો તે અન્યાયથી ઉત્પન્ન થતું માનસિક દુઃખ છે, અને તે શીડાવવા આધુનિક માનવે જેમ પોતાનું મન મોઢું કર્યું છે તેમ હૃદય વિદાલ કરવાની ખાસ આવશ્યકતા છે, અને તે માટે સ્વાર્થ ત્યાગ, પ્રસાદવૃત્તિ, ચિત્તવૃત્તિ નિરોધ; અને ફરજ અદા કરવાની તત્પરતા વિગેરે શુદ્ધ કેળવવાની જરૂર રહે અને આમ - યાય ત્યારેજ વિશ્વખુલ્લો સિકાત વ્યાપક બની શકે.

યુનીક

લાવિષ્યની
આર્થિક
મુશ્કેલીઓ
ટાળવા
તમારો તમારો
લીમો
યુનીક
એસ્ટ્રો-સ
કંપની
લી. માં
ઉતરાવો.

તમારી
અરેખરી
કમાણી
તમા જે
કાંઈ
ખચાવો
તેજ છે
તો પછી
|||

એ
સ્યુ
ર
સ

કંપની લીમીટેડ.

ગેરંટીડ બોનસ

રૂ. ૨૦

દર હજારના

વીમા પર વીગત

માટે લાખો:-

યાંચ કુવા રોડ - અમદાવાદ.

તમા તમારી કમાણી સાડ તમારો વીમો આ કંપનીમાં ઉતરાવી તેનો અસુધ્ય-લાભ કેમ ન મેળવવો?

પ્રીમીયર

ઇન્સ્યુરન્સ એન્ડ બીલ્ડીંગ સોસાયટી

લિમીટેડ, મદ્રાસ.

સાધારણ સ્થિતિના માણસો માટે અપૂર્વ તક.

રૂ. ૧૦ ના ડીમેન્ચરમાં રૂ. ૧૦,૦૦૦ સુધીનું બોનસ

એક નવી (ઈંગ્લી) ડીમેન્ચરની યોજના

અ

સુ

દ્ય

ત

ક

૧) ડીમેન્ચરના ચાલત મેમ્બરેન્સ એક એસેસિએટનની ૩ જ વારસદારાના '૦' પેટા નિયમસાર તેમજ ૭ મી અને ૧૨ મી ડીમેન્ચર ૧૯૩૫ માં ડાયરેક્ટરોના ફાવનુસાર સોસાયટીને એકે લાખ 'ઈંગ્લીના' ડીમેન્ચરોની બે શાખાઓ કાઢેલ છે. અને દરેક શાખામાં રૂ. ૧૦,૦૦,૦૦૦ જમા કરે છે. દરેક ડીમેન્ચર દસદસ રૂપિયાના છે. અને રૂ. ૨૫ નું પ્રીમીયમ વહેંચાય છે.

૨) ડીમેન્ચરના ગ્રાહક બનવાની યોગ્યતા-સ્વતંત્ર બુદ્ધિવાળા દરેક માણસ ગ્રાહક થઈ શકે છે. તેમાં મનિ, ઉમર, જી અથવા પુરૂષનો કોઈ બાદ આવતો નથી. પચાસ વર્ષની ઉમરના માણસને પહેલી શાખાનાં જ ડીમેન્ચર આપવામાં આવશે. અને અઠારથી ૫૦ વર્ષની ઉમરનાને બીજી શાખાના ડીમેન્ચર આપવામાં આવે છે. કેઈપિણ માણસ પોતાના માટે દસથી વધારે ડીમેન્ચરની માંગણી કરી શકશે નહિ.

૩) પ્રીમીયમ અને ડીમેન્ચરની કુલ મળી રૂ. ૧૨૫ ડીમેન્ચરની અરજીની સાથેજ મોકલવી. અને જો એજી સાથે રૂ. ૧૨૫ લરી ન શકે તો રૂ. ૨૫ પણ મોકલી શકે છે.

૪) નાણાંનું રક્ષણ કરવાનું ઉત્તમ સ્થળ છે.

૫) ડીમેન્ચર હોલ્ડર તેમની જીંદગીમાં સારી આવક કરી શકે છે.

૬) ડીમેન્ચર હોલ્ડરોને અગર તો તેમના વારસદારોને પણ બોનસ મળી શકે છે. ૩૧ મી માર્ચ, ૩૦ મી જુન, ૩૦ સપ્ટેમ્બર અને ૩૧ ડીસેમ્બર સુધીમાં પુરી થનારી ત્રિમાસિક હકમાંથી એક પણ હકો પુરા થશે તો તેમના વારસદારોને બોનસ આપવામાં આવશે વધુ માટે લખો:—

રામપ્રસાદ મહેતા.

૩૭૦, લાખીયાની પોળ ખાડીઆ અમદાવાદ.

લેખક:—

શ્રી. હરિભાઈ પરમાર.

મુરકેલીથી ઘેર રહેતો. ધરવાળા તેની ઉચ્છ્રંખલતાથી હેરાન થતાં. પણ શું કરે?

કુમુદના વિચાર સિવાય, વિનયકુમાર રજા પુરી થયા પહેલા પંદર દિવસ મુબમ્બાઈ આવ્યો, ગયો; અને તેનું બહાનુ એ હતું કે ઘેર “રટડી” નથી થતો. પરંતુ વાસ્તવમાં વાત બીજી હતી. ધરના બધાનોમાં હોસ્ટેલની આઝાદી જેવી મજા ક્યાં હતી ન્યાં સુધારહેવાય તેટલું તે આ બધાનોમાં રહેતો, અને કોઈ પિજનમાંથી પક્ષી છૂટે તેમ તે છૂટતો. ન્યારે તે રેશન ઉપર પહેલો જતો ત્યારે તે જાણતો કે ફરી વિશાળ આકાશ નીચે આવી ગયો છું, અને છેવટે હોસ્ટેલના સ્વતંત્ર વાતાવરણમાં ફરી પાછો પહોંચી જતો.

(૨)

કુમુદ શુશીલ અને લગ્નજીવીસ સ્ત્રી હતી, ટેટલી-એ રાતો તેણે વિરહના જાગરણમાં વિતાવી દશે. ટેટલી-એ વાર તેના મનને વિનયકુમારની કોરતા અને સ્વાર્થ પરાયણતાથી તેને કષ્ટ પહેલેમુ દશે. પણ બચપણથીજ તેના હૃદયમાં એક વાત હતી કે સ્ત્રીને માટે પતિ સિવાય કોઈ પરમેશ્વરજ નથી, તેની આજ્ઞાનું પાલન કરવું એ સ્ત્રીનું પરમ કર્તવ્ય છે. આજે પણ તેના મનને મારમારી વિનયકુમારના જવાની તૈયારી પોતાનાજ હાથે કરી હતી. અખિમાંથી અસુએ જાણકારી જતાં હતા, પણ કર્તવ્ય પરાયણ કુમુદ પતિની સાથે લઈ જવાની બધી ચીજોને ભેગી કરતી હતી. ધરના અને ખીજા સ્ટેડીઓથી પોતાની મનોબળ્યાના ભાવો છુપાવવા પ્રયત્ન કરતી—કુમુદ આજ અત્યંત ઉદાસ અને ચિંતા-મગ્ન હતી. તેના હૃદયમાં કંઈ કદબના ઉઠતી અને તે ઉઠી, શય રમ્મતિની જેમ વિલીન થઈ જતી.” શું તે એક દિવસ પણ ન રોકાઈ શકે, “રટડી”ના બહાના અને જતી વખતે એક શબ્દ પણ નહિ? મ્હારે શું સમજવું? મ્હને એ બીલકુલ આહતા નથી, પશ્ચિમના અનોખા વાતાવરણમાં રહેવાવાળા મ્હારા જેવી ગમ્મરને શા માટે આજે? હું વાસ્તવમાં તેને માટે મોઝ્ય છું? નહિ...

“પણ એર તેના લગ્નનો મ્હારી સાથેજ થયા છે —ને? તે શિક્ષિત છે; તેને તેની જવાબદારીના અવશ્ય

“કાલે સવારે જુવુંજ એઈશી” વિનયે કહ્યું. કુમુદ ચુપ રહી.

“એ, કુમુ તું વિચાર નથી કરતી, વહેલા ન જવાથી મ્હારે ટેટલું નુકશાન થશે, પરીક્ષા માટે તૈયારી કરવાની છે; અને કોલેજમાંથી જવલો છુટવું છે, પણ કુમુ, જતી વખતે—હું તને ઉદાસ જોવા નથી ચાહતો.”

“હા, પહેલા મ્હનેજ કેમ નથી છોડવતા, પછી આપની છાંદશી કોલેજમાં આરામથી વિતાવજે?” એક ઉચ્છ્રાંખાસ લાઈ ફરી કુમુદે કહ્યું—“આજે લગ્ન થયે ચાર વર્ષ થઈ ચૂકયા, પણ આપ ક્યારે નિશ્ચિંત થઈ અહીં રહ્યા. ન્યારે રાજ્યમાં આવો ત્યારે અહીં તહીં મુસાફરીના બહાના, કોઈ વખતે હિરડી કે—ટૂર, તો કોઈ વખતે મેચનો પ્રોગ્રામ, આપે કદી પણ મ્હારા હૃદયની વેદના વિષે વિચાર કર્યો છે?”

આવા શબ્દોથી વિનયકુમાર ઉપર કંઈ પ્રભાવ ન પડ્યો. તે જાણતો હતો કે સ્ત્રીઓ એવું કલા કરે છે. તેણે ખરેખર કદી પણ કુમુદની મનોબળ્યા જાણવાનો પ્રયત્ન નહોતો કર્યો, પોતાના માટે સિનેમાના એવો અને ખીજા મનોરંજક પ્રોગ્રામમાં ગુલાબેલ રહેતું એજ તેનું કર્તવ્ય હતું. અને તેને વધારે વખત બહાર રહેવુંજ ગમતું હતું. ઉનાળાની રજાઓમાં પણ એ આઠ દિવસ